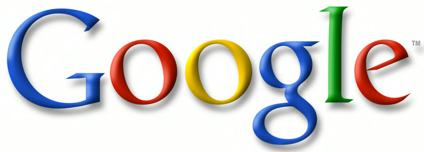
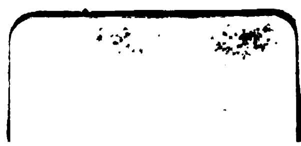

INSTITUTIONES
THEOLOGICO DOGMATICO
CANONICO HISTORICO MORALES.

INSTITUTIONES
THEOLOGICO DOGMATICO
CANONICO HISTORICO MORALES

Iuxta Sacram Scripturam, Canones, SS. Patres, Celebrioresque DD. & Ecclesiasticæ Historiæ & Disciplinæ Scriptores exaratæ.

A PATRE

ANTONIO MARIA BORANGA

ORD. S. HIERONYMI

CONGREG. B. PETRI DE PISIS

S. THEOL. LECT. IUBIL. EXPROV. ET TRIBUNALIS
S. INQUISITIONIS CONSULTORE.

TOMUS I.

Complectens Tractatus de Principiis Moralis Christianæ, de Actibus humanis, de Legibus, de Peccatis, & de Virtutibus Theologicis.

VENETIIS MDCCLXVI.

APUD SIMONEM OCCHI
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO DD.

LAURENTIO DE PONTE

EPISCOPO CENETENSI,

Comiti Tartii, Sanctissimi Domini Nostri Papæ Prælato Domestico, & Pontificii Solii Assistenti &c.

F. ANTONIUS MARIA BORANGA.

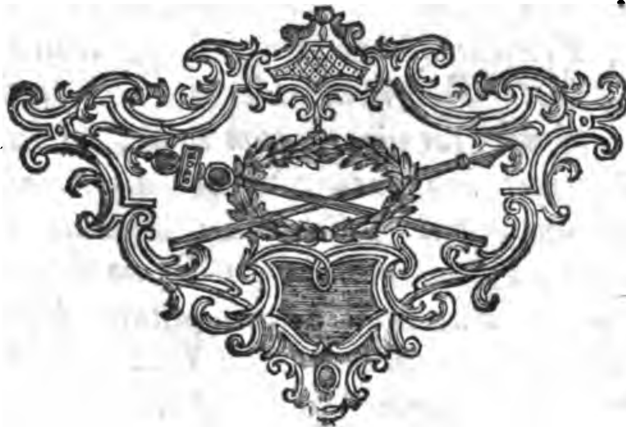
UM ob multas amplissimasque, Præsul Illustrissime atque Reverendissime, animi tui dotes, quibus tantopere supra mortalium cæteros eveheris, Te admiratus semper, reveritusque fuerim;

rim; idcirco ex quo ab iis, quibuscum laborem meum communicaveram, (quem solius exercitationis caussa, meique unius in Theologicis hisce moralibus Institutionibus progressus susceperam) typis eumdem publici iuris facere iussus sum, semper habui in votis ut tuo nomine insignitus, tuoque fretus patrocinio in publicam lucem prodiret; ratus, ita & meum a malevolorum criminibus tutum fore nomen, & meam etiam erga te observantiam, reverentiamque palam fieri. Verum quemadmodum summopere gratulor ipse mihi lætorque, quod tam humaniter id mihi concesseris, sic haud parum vereor, ut quod typis depromitur, opus sit eiusmodi, ut tanti Præsulis nomen præseferre mereatur. Verum tamen licet hæ Theologicæ quæstiones ob imbecillitatem, infirmitatemque ingenii nostri, non ita sint elaboratæ, ut & insitæ præstantiæ, & tanti Mæcenatis merito ex æquo possint respondere; gravitas tamen & utilitas earum rerum, quæ in illis pertractantur, tantæ sunt dignitatis, tantique ponderis, ut cuilibet sacro Pastori sint permaxime accommodatæ. In his enim exponuntur Principia, seu Regulæ Ethicæ Christianæ iuxta Doctrinam Divinarum Scripturarum, Sacrorum Canonum, Sanctorum Patrum, ac huiusmodi gravissimo fundamento, ac celebriorum Theologorum iudicio, nec non naturalis rationis principio, tum Rigorismum, tum Laxitatem declinando statuitur, non solum quomodo cuique ad proprios mores ad Christianam disciplinam componendos, agendum sit, sed insuper, ac præcipue, quomodo sacri Animarum Pastores, aliique Conscientiarum moderatores, in sacro maxime Pœnitentiæ Tribunali se se gerere teneantur. Quinimmo his accedunt permulta quoque Ecclesiasticæ Disciplinæ, & Historiæ, non di-

cam utilia modo, sed maximopere necessaria, ne ignorent tum Sacri Ecclesiarum Præsides, tum Sacerdotes ad unum omnes, quæ proprium vitæ genus respiciunt. Quare quæcumque sint quoad alia ornamenta hæ morales elucubrationes, cum ex propria ipsarum natura in illud tendant, quod fuit semper præcipuum, ac singulare obiectum religiosissimi animi tui, in Consiliis, laboribus, solicitudinibusque pro Supremi Numinis gloria, Animarumque salute, non immerito ingratas, improbatasque tibi minime fore confidimus, utpotequæ res pertractent probæ indoli tuæ, tuisque integerrimis moribus maxime consonas. Quod si alicubi in negotio adeo salebroso ob virium mearum exiguitatem defecisse tibi videar, pro admirabili tua humanitate, qua tantopere commendaris, spero non id Te mihi, sed naturæ potius nostræ vitio versurum. Prætereundum censeo expiscare tibi laudes, Præstantissime Præsul, ex avita nobilitate Gentis tuæ, inter Patritias Venetorum familias Clarissimæ, recensendo tot viros, tum toga, & litteris, cum pietate, & armis insignes, & inter alios celeberrimum illum Nicolaum, qui Tridentinæ Synodo tanta cum laude interfuit, & ob eximia in Rempublicam merita a Sapientissimis Patribus ad augustum Veneti Ducis solium evectus est; præcipue cum omnes prorsus maiorum tuorum dotes, virtutesque, & inditas habeas animo, & exprimas factis. Uni igitur tibi Theologicæ hæ morales elucubrationes debentur, qui tot tantisque moralibus virtutibus ornaris, & solicite curas, ut Clerus tuæ Diœceseos maxime in huiuscemodi studiis versetur, ut Ecclesiasticam vitam professus, nihil in eadem delinquat. Excipe itaque Clementissima humanitate tua, Illustrissime, & Reverendissime Præsul, hoc qualecum-

 que

que ſit mei erga te obſequentiſſimi animi pignus, & dum ob infirmitatem virium debitas tanto muneri grates rependere haud valeo, precor obteſtorque D. O. M. ut pro maiori ipſius gloria, & ſpirituali concrediti tibi Gregis profectu, longum te ſoſpitet, & niſi ſero admodum eam tibi, quam tute Clementia, & Liberalitate in pauperes adeptus es, indeficientem in cœlis coronam impertiatur. Vale.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

NE mireris, quæso humanissime Lector, quod in tanta moralium librorum copia, quæ hactenus etiam in probabilioristarum sententia (ex quo nunc temporis facta est communior) typis vulgata sunt, novæ huiusce disciplinæ Institutiones in lucem prodeant; quando revera multiplicitas rei eiusdem tractationum confusionem potius, quam profectum pariat; maxime si nihil noviter, saltem alicuius momenti, in ipsis proferatur. Et equidem cum ego quoque supervacaneum videam, ac fatear super eadem re multiplicare volumina, quæ sæpe sæpius non ad aliud inserviunt, nisi ad implendas Bibliopolarum apothæcas, vel inutiliter augendas imperitis expensas, nunc profecto ad huiusmodi laborem minime manum apponerem. Verum quando opus hoc elaborare suscepi, non alius auctor publice conspiciebatur, qui theologicam Ethicam in probabilioristarum sententia pertractaret, quam perdoctus, & valde disertus, insignis Soc. Iesu Theologus P. Gabriel Antoine; & potius exercitii gratia, ac ad proprium usum, & profectum, quam intentione ut illud typis mandarem, sine ulla censuræ formidine hisce elucubrationibus animum adieci. Immo multum me impulit, ut hanc exercitationem aggrederer, non tantum consilium aliqua addendi, quæ brevitatis studio laudatus P. Antoine prætermittere censuit, sed insuper adiiciendi locis, quibus congruunt, documenta Ecclesiasticæ historiæ & Disciplinæ, quibus fere omnes, ne dicam omnes, qui Theologiam solum moralem exponunt, Lectorem ieiunum relinquunt, cum ex opposito fuse hæc habeantur in auctoribus qui de rebus theologicis universim agunt. Nec huiusmodi documenta ut supervacanea haberi possunt, cum valde sint utilia; immo necessaria non solum animarum Pastoribus, sed Sacerdotibus etiam omnibus, quos dedecet ignorare, quæ eorumdem statum respiciunt. Referuntur pariter suo loco, cum suis confutationibus errores, quos contra veritates Christianæ moralis, & præcipue contra Sacramenta impie autumarunt perditi homines & in fidelis populi perniciem evomuere. Adiungere item censui Tractatum de Sepulturis, & quarta funerum ad commodum Venerabilium animarum Pastorum, ad quorum manus ut plurimum libri de rebus moralibus tractantes perveniunt, ut in difficultatibus, quæ identidem inter ipsos circa rem hanc suboriuntur, sciant, quomodo in

in talibus controversiis, (quando contingant) se gerere possint ac debeant. Apponuntur tandem in fine ut valde nedum utiles sed necessariæ ad morales difficultates enodandas cum brevi explicatione Regulæ iuris in 5. & *6.* Decretal. Quare cum opus hoc licet non quid novi, (dum nihil dictum, quod ante non dictum fuerit) aliquid noviter saltem in suis tractationibus comprehendat; & studiosius, prout mea insufficientia permisit, cautum fuerit, ut moralibus doctrinis fœcundaretur, ac ideo copiosiores haberentur fontes, unde non difficiliter deduci possunt occurrentium casuum moralium solutiones, non ut prorsus inutile damnari posse videtur. Nimius essem, si cathalogum Auctorum omni exceptione maiorum, quorum doctrinas hinc inde in toto Opere suis locis appositas quisque adinveniet, vellem contexere, laudesque debitas tribuere D. Thomæ, Sylvio, Estio, Contensono, Vitasse, Habert, Iuvenin, Du-Hamel, Tourneleio, Berti, Antoine, Van-Espenio, Fagnano, Cabassutio, Fleury, Natali Alexandro, Thomassino, aliisque, quorum nomina in æternum vivent, quique erunt posteris omnibus quoad Moralem disciplinam, Canonicam scientiam, Historiamque Ecclesiasticam præcipui in Orbe universo Magistri. Ne mussites, amabo, benigne Lector, si quandoque aliquid tibi hic occurrat, quod iam videris ipsis etiam iisdem terminis in alio gravi doctore, quia præcipue quoad doctrinalia, notanda, supponenda, data opera hoc factum fuit, ut maior sententiis conciliaretur fides, cum ita facile deprehendatur, quo fundamento, qua auctoritate eas statuerim. In hisce enim rebus elucubrandis non fuit mihi in animo nisi veritatem meliori modo quo possem aperire, sive proprio, sive aliorum marte fuerit excogitata, non alias plausum ac gloriam mihi comparare; cum non tam feraci polleam ingenio, & scientiarum perjtia, ut Operam tanti meriti promere valeam. Excipe igitur, benevole Lector, hunc (qualiscumque sit) laborem, & defectus, quos invenias, humaniter indulge, excusando imbecillitatem ingenii mei, si ex ea contigit, ut non satisfecerim ardenti voto, Moralis studiosis aliquod utilitatis adminiculum novis hisce moralibus institutionibus exhibendi. Vale.

NOS FR. IO: BAPTISTA SAIANELLI

Sacræ Theologiæ Magister. & Lector emeritus Ordinis S. Hieronymi Congregationis B. Petri de Pisis Prior Generalis.

CUM opus, cui titulus: *Institutiones Theologico, Dogmatico, Canonico, Historico Morales*, ab admodum Reverendo Patre Antonio Maria Boranga Ordinis nostri Tarvisinæ Provinciæ Lectore emerito, & Exprovinciali elaboratum, ac a tribus Patribus Theologis per Nos ad hoc deputatis revisum fuerit, & approbatum, vigore præsentium facultatem concedimus, ut illud, si iis, ad quos spectat, videbitur, typis mandari possit. In quorum fidem &c.

Dat. Patavii in Conventu nostro Sanctæ Mariæ Magdalenæ die 12. Maii anno 1764.

Loco ✠ Sigilli.

Fr. Io: Baptista Gobati S. Th. Mag. Cancell. Generalis.

TEstor ego infrascriptus in omni ampliori forma, legisse, ac attente expendisse Theologicos Morales Tractatus titulo: *Institutiones Theologico Dogmatico &c. Morales* ab admodum Reverendo Patre Antonio Maria Boranga Lectore emerito S. Theologiæ, ac Exprovinc. Ordinis Nostri exaratos, in quibus nedum nil inveni, quod adversetur, aut veritatibus Catholicæ Fidei, seu Christianæ Religioni, aut morum honestati; immo non sine maxima mea delectatione expositas deprehendi, copiosa, ac profunda eruditione illius veritates doctrinasve e celebrioribus Theologis, Canonistis, &c. summo ingenio excerptas; & huius Moralis Theologiæ amplam segetem uberrimamque tam mirifice expositam non semel sum admiratus. In quorum fidem &c.

Datum Venetiis in Conventu nostro Sancti Sebastiani die 21. Februarii anno 1764.

Ego F. Ioannes Baptista Borini Exprov. Lector emeritus S. Theologiæ de mandato Reverendissimi Patris Generalis Ioannis Baptistæ Saianelli, manu propria.

EGO infrascriptus testor, in moralibus Tractatibus titulo: *Institutiones Theologico Dogmatico &c. Morales* admodum Reverendi Patris Antonii Mariæ Boranga Lect. emer., ac Exprovinc., quos perlegi, non solum nihil deprehendisse oppositum puritati S. Fidei Catholicæ, & morum; immo sanam solidamque doctrinam, ac valide auctoritate Sacrarum Scripturarum, Sanctorum Patrum, & SS. Canonum, gravibusque rationibus comprobatam; quibus accedit Ecclesiasticæ Historiæ, ac Disciplinæ copiosa eruditio. Ex quo Opere mirifico sane, abunde percipere poterunt pro Sacro Tribunali Confessarii, & pro suis Catechesibus Animarum Pastores, nec non Ecclesiastici omnes, ut in iis quæ ad eorum statum pertinent, facile informentur. In quorum fidem &c.

Datum Venetiis in Conventu nostro Sancti Sebastiani die 23. Martii anno 1764.

F. Ignatius Zucchelli Lector emeritus S. Theologiæ, manu propria.

EGO infrascriptus ex commissione Reverendissimi Patris Magistri Ioannis Baptistæ Saianelli Prioris Generalis nostræ Congregationis B. Petri de Pisis, Lectoris emeriti S. Theologiæ, summa animi voluptate perlegi Opus inscriptum: *Institutiones Theologico Dogmatico &c. Morales* in sex Tomos distributum per admodum Reverendum Patrem Antonium Mariam Boranga Lect. emeritum S. Theologiæ elaboratum, nec aliquid in eo adinveni a S. Catholica Fide, & morum honestate alienum; sed doctrinam Christianæ Catholicæ Religioni consentaneam, multiplici eruditione refertam, validis argumentis ex Divina Scriptura, Sanctis Patribus, gravissimis Theologis desumptis comprobatam. Quapropter illud luce dignum censeo ad Ecclesiasticorum profectum & utilitatem.

Datum Patavii in Conventu nostro Sanctæ Mariæ Magdalenæ die 1. Maii anno 1764.

Fr. Ioannes Baptista Cromer S. Th. Lect. emeritus Exprovincialis, manu propria.

NOI

NOI RIFORMATORI

dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. *Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor Generale del Santo Officio di Venezia nel Libro intitolato: *Institutiones Theologico, Canonico, Historico, Morales juxta doctrinam celebriorum praecipue nostrae aetatis Theologorum, Canonistarum, Scriptorum tum Historiae, tum Disciplinae Ecclesiasticae &c.* non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimenti per Attestato del Secretario Nostro niente contro Principi, e Buoni Costumi, concediamo licenza a *Simone Occhi* Stampator di Venezia, che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 20. Settembre 1763.

(Sebastian Zustinian Riform.
(Alvise Valaresso Riform.
(

Registrato in Libro a Carte 182. al Num. 1005.

Daviddè Marchesini Secr.

1763. 20. Settembre.

Registrato nel Magistrato Eccellentissimo degl' Esecutori contro la Bestemmia.

Francesco Gadaldini Secr.

INDEX
TRACTATUUM, CAPITUM, ET PARAGRAPHORUM
IN HOC PRIMO TOMO CONTENTORUM.

TRACTATUS

De principiis Moralis Christianæ.

CAPUT I.

De Fontibus, sive locis, a quibus percipi debet Moralis Christiana.

CAPUT II.

TRACTATUS

De opinionum Censuris.

TRACTATUS

De Actibus humanis.

CAPUT I.

CAPUT II.

De Principiis actuum humanorum.

CAPUT III.

De Proprietatibus actuum humanorum.

CAPUT IV.

De Principiis extrinsecis actuum humanorum.

CAPUT V.

De Fine, seu de circumstantia finis actuum humanorum.

CAPUT VI.

De Merito.

CAPUT VII.

CAPUT VIII.

De Regulis moralis bonitatis.

TRACTATUS

De Regulis Morum.

CAPUT I.

De regula interiore, nempe de Conscientia.

TRACTATUS

De secunda, seu exteriori morum regula, idest de Legibus.

§. 43.

TRACTATUS

De Peccatis.

CAPUT I.

De Peccatis in genere.

CAPUT II.

De Peccatis Personalibus.

CAPUT III.

De peccatis, seu vitiis Capitalibus.

TRACTATUS

De Virtutibus Theologicis, & Vitiis eis oppositis.

CAPUT I.

De Fide.

CAPUT II.

De Vitiis fidei oppositis.

CAPUT III.

De virtute Spei Theologicæ.

CAPUT IV.

De vitiis oppositis Spei.

CAPUT V.

De virtute Charitatis erga Deum.

CAPUT VI.

De vitiis oppositis Charitati erga Deum.

CAPUT VII.

De Præcepto Charitatis erga proximum.

CAPUT VIII.

De peccatis oppositis Charitati erga proximum.

INSTITUTIONUM THEOLOGICO-MORALIUM PARS PRIOR.

PRÆFATIO.

Opus hic pertractare aggredimur ita plane excellens, ut revera inter quarumcumque rerum studia nihil sublimius, utilius nihil, nihilque fructuosius apud homines excogitari queat. Disserere hic aggredimur de re morali theologica, quæ spectata in veris suis principiis, seu regulis quæ divina nobis tradidit sapientia ad morum nostrorum institutionem, est quidam radius superni ipsius increatæ sapientiæ fulgoris, quo fugatis ab animis nostris originalis ignorantiæ tenebris, & divino lumine perfusi per semitas virtutis christianæque perfectionis gradiendo, beatum finem ad quem in ipsa nostra creatione supremi Auctoris providentia nos ordinavit, consequeremur. Hinc iure & merito Theologia dici potest regina ac princeps scientiarum omnium & artium: cum hæc non ut Philosophia doceat naturæ res seu creaturas cognoscere, virtutes cardinales adipisci; sed Deum rerum omnium conditorem agnoscere, in sanctis exercitiis caritatis insudare, ac proinde non vanum mundanæ scientiæ decus, sed divinæ sapientiæ gloriam assequi. Moralis enim Theologiæ institutum est normam, modos, ac media præscribere quibus per fugam vitiorum ac virtutum exercitia (idest declinando a malo & bonum operando, iuxta divinum monitum Psalm. XXXVI. *Declina a malo, & fac bonum*) debita amoris officia Deo reddamus & proximis: quod tamquam singulare instrumentum proponit Christus Dominus in Evangelio *Marc. cap.* XXII. quo perennem cælestis gloriæ hereditatem, quam ab æterno præparavit Deus diligentibus se, nempe ipsum Deum tamquam nostrum ultimum finem & beatitudinis nostræ fontem, apprehendere valeamus. Quare Moralis Theologia exorditur a generali humanorum actuum consideratione, ut discutiatur quinam boni sint, quinam mali; tradit internas externasque regulas, ut boni fiant; de virtutibus sermonem instituit, ut eas sequamur; de vitiis disserit, ut ea fugiamus; iustitiam proponit, quam in societatis humanæ commerciis servare tenemur; thesaurum explicat pariter divinæ gratiæ in sacramentorum doctrina, ac alia complectitur quæ cum huiusmodi materiis connexionem ac relationes ad ipsis tenent. Verum ne quis umquam decipiatur in germanis huiusce disciplinæ principiis seligendis, dum ex his veluti fontibus percipienda sunt Christianæ Ethices argumenta ac regulæ ad mores nostros informandos, moralis disciplinæ tractationem ab eius principiorum seu locorum expositione exordiri censui.

TRACTATUS

DE PRINCIPIIS MORALIS CHRISTIANÆ.

CAPUT PRIMUM.

De fontibus, sive locis e quibus percipi debet Moralis Christiana.

Disciplinarum stilus ita exigit, ut cum agatur de aliqua earumdem tradenda, exordium a principiis ex quibus ea pendet, sumatur. Iure igitur ac merito viam aperire censui ad rem moralem pertractandam, proponendo principia seu loca ex quibus percipienda Christiana Moralis, necnon exponendo modum quo in tali negotio iisdem principiis seu locis utendum sit.

§. I.

Quæ & quot sunt loca seu fontes Ethices Christianæ.

Locorum theologicorum nomine intelliguntur sedes quædam seu fontes, ex quibus Theologia, adinstar Rhetorum & Philosophorum qui suos communes habent locos unde omnis eorum argumentatio repetitur, ipsa quoque sua depromit argumenta, quibus utitur vel ut fidem explicet, vel ut morum regulas adstruat; vel ut fidem morumque regulas ab hæreticorum aliorumque etiam Catholicorum proprio genio indulgentium erroribus liberet. Et novem pro Morali Theologica disciplina præcipue sunt loci: nempe Scriptura sacra, Traditio, Conciliorum generalium iudicium, iudicium summorum Pontificum, iudicium Conciliorum particularium, iudicium Episcoporum, Patrum auctoritas, auctoritas Theologorum, ratio naturalis.

Hi autem loci theologici alii interni sunt, alii externi. Interni sunt verbum Dei scriptum, quod est sacra Scriptura; non scriptum, quod est Traditio, iudicia Conciliorum tum generalium, tum particularium, iudicia summorum Pontificum & Episcoporum, auctoritas tum Patrum, tum Theologorum: ex his enim Theologia eruit principia sibi propria. Externi vero sunt sedes principiorum extraneorum, quæ Theologia repetit ex rationis Philosophorum, & Historicorum auctoritate.

Locus internus duplex est: necessarius, & non necessarius. Necessarius continet propositiones expresse revelatas, quæ sunt principia ex quibus certa & infallibilis deducitur conclusio theologica. Non necessarius subministrat principia ex quibus eliciuntur conclusiones magis vel minus probabiles, prout principia illa sunt magis vel minus probabilia.

Locus internus necessarius triplex est: nempe Scriptura sacra, Traditio divina, & Ecclesia. Ad Traditionem divinam revocatur omnium Sanctorum Patrum consensus in uno dogmate, iuxta Vincentium Lirinensem, qui ait: *Illud recte habetur ut ab Apostolis traditum, quod semper & ubique est, & ab omnibus creditum.* Dixi *omnium Sanctorum Patrum consensio*: nam si separatim spectentur, tametsi eorum auctoritas sit maximi ponderis, non est tamen ineluctabilis & omnino certa, nisi ad eam accedat iudicium Ecclesiæ, iuxta D. Augustinum *Epist.* LXXXII. *alias* XXIX. ad S. Hieronymum. Ad Ecclesiam reducuntur I. Concilia generalia; illam quippe repræsentant, infallibiliterque definiunt quæ sunt fidei & a Deo revelata: II. decreta summorum Pontificum universaliter recepta; Ecclesia enim dispersa non potest recipere doctrinam falsam, sicuti nec in Concilio congregata docere. Dixi *universaliter recepta*: nam Romanus Pontifex, ait hic Habertus, sub duplici velut statu spectari potest: vel una cum Ecclesia aut Concilio generali; vel extra Concilium generale. Priore modo peculiarem ac separatum ab Ecclesia locum non constituit. Posteriore vero, licet summam habeat in Ecclesia præ reliquis sigillatim Episcopis auctoritatem, ipsiusque sanctiones maximæ venerationi omnibus esse debeant; ex eius tamen decretis præcise firmum omnino & apud omnes indubitatum argumentum deduci nequit: cum bene multi, & maxime Theologi Parisienses, negent eius iudicia esse irrefragabilia, nisi Ecclesiæ consensus accesserit; alioquin frustra congregarentur Concilia generalia. Sic Habertus.

Locus internus non necessarius quadruplex est. I. Est auctoritas Sedis Apostolicæ seorsim

sim spectatæ, quæ apud omnes Catholicos, ut iam notavimus, maximi est ponderis. II. Conciliorum provincialium & nationalium. III. Sanctorum Patrum, quando separatim spectantur. IV. Theologorum, quibus in quacumque arte peritis credendum esse ipsa ratio docet.

Locus externus est auctoritas rationis, Philosophorum, ac Historicorum. Loci igitur, idest principia seu fontes theologici, sunt I. Scriptura; II. Traditio, sub qua continetur Sanctorum Patrum consensio; III. Concilia generalia, idest Ecclesia; IV. decreta summorum Pontificum seorsim ab aliis Episcopis spectatorum; V. Concilia particularia; VI. Sancti Patres seorsim spectati, quando a communi aliorum sententia non recedunt; VII. Scholæ Theologicæ; VIII. ratio naturalis.

§. II.

De divina Scriptura.

Inter locos seu fontes Ethices Christianæ primum præcipuumque locum tenet divina Scriptura, seu divina revelatio. Scriptura enim est verbum Dei scriptum, ipso afflante. Cum autem verbum Dei duplex sit; scriptum, quod est sacra Scriptura; & non scriptum, quod est Traditio: dicitur primo Scriptura verbum Dei, in quo convenit cum Traditionibus divinis; dicitur secundo scriptum, quo distinguitur a divinis Traditionibus, quæ traditæ sunt, Deo afflante, non scripto, sed voce tantum. Dicitur *ipso afflante*: quibus verbis Scriptura divina differt a canonibus & definitionibus Ecclesiæ in materia fidei & morum. Quæ definitiones tametsi sint verbi Dei explicationes, scriptæ Spiritus sancti lumine; non sunt tamen divina Scriptura: quia scriptis traditæ non sunt, Spiritu sancto afflante, sed assistente. Non difficile erit intelligere quid sit hic Dei afflatus, quando advertatur, triplici modo concipi posse Deum mentem alicuius Scriptoris afficere: nempe vel revelatione, vel inspiratione, vel quadam speciali assistentia. Revelatio est manifestatio divinitus facta rei antea ignotæ. Inspiratio est incitatio quædam interior motusque insolitus, quo quis ad loquendum vel agendum impellitur sine rationis aut libertatis periculo seu læsione. Specialis assistentia est peculiare auxilium quo Deus adest scriptori, non quasi singulis verbis aut sententiis præeat, sed ne inter scribendum in errorem labatur.

Divina Scriptura duplicem habet sensum: litteralem scilicet, & mysticum seu spiritualem. Sensus litteralis est ille quem littera ipsa exprimit: v.g. huius propositionis, *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & alium de libera*, sensus est, fuisse hominem qui duos filios ex duabus uxoribus habuerit; unum scilicet de ancilla, alium de libera. Sensus mysticus est ille qui non verbis ipsis, sed rebus per verba significatis indicatur: ut in allatæ propositionis exemplo non nomina illa *ancillæ & liberæ*, sed personæ his nominibus mystice seu spiritualiter significatæ, Jerusalem terrestrem & Ecclesiam significant, iuxta Apostoli interpretationem *ad Galat. cap.* IV.

Sensus litteralis duplex est. Alter proprius, quem verba proprie accepta efficiunt; ut in hac propositione, *Abraham duos filios habuit*: alter metaphoricus, qui conflatur ex verbis improprie acceptis; ut cum dicitur Christus sedere ad dexteram Patris. Dexteræ enim vocabulo non corporis pars, sed honoris æqualitas intelligitur.

Sensus mysticus est triplex: scilicet allegoricus, tropologicus, anagogicus. Allegoricus dicitur, quando res gestæ in veteri lege accipiuntur ut figuræ eorum quæ in nova lege implenda erant. Sic aries inter vepres cornibus hærens, & ab Abrahamo immolatus loco Isaaci *Genes. cap.* XXII. significat Christum spinis coronatum crucique affixum. Tropologicus est ille qui ad mores informandos pertinet. Sic circumcisio carnis quæ in usu erat apud Iudæos, in sensu tropologico & morali significabat vitiorum & cupiditatum recisionem. Anagogicus est, cum verba & res gestæ ad patriam cælestem referuntur; ut Apostolus *Hebr. cap.* IX. ingressum Pontificis in Sancta Sanctorum refert ad introitum Christi in cælum. Quare sensus mysticus est de rebus credendis: & est allegoricus spectans ad fidem, vel de rebus agendis; & est tropologicus spectans ad caritatem, vel de rebus sperandis in futura vita; & est anagogicus spectans ad spem. Habert. Iuvenin.

Divina Scriptura dividitur in vetus & novum Testamentum. Vetus continet XLV. libros, & novum XXVII. & sic sunt LXXII. libri divini. Libri veteris Testamenti communiter dividuntur in legales, historicos, sapientiales, propheticos. Legales sunt Pentateuchus, seu quinque libri a Moyse conscripti: Genesis nimirum, Exodus, Numeri, Leviticus, Deuteronomium. Genesis continet ortum mundi, progressus varios, ac gubernationem per annos 2369. usque ad

obitum Iosephi. Exodus duram populi Israelitici in Ægypto servitutem continet, admirandam eius liberationem, divinæ legis promulgationem. Leviticus sic dictus, quod in eo fuse pertractentur leges quæ ad cæremonias & officium Levitarum pertinent; ut sunt holocausta & reliqua sacrificiorum & oblationum genera. Numeri sic appellantur, quod in ipsa eius libri fronte Moyses & Aaron totius populi per singulas Tribus numerum ineant. Continet res gestas post exitum ab Ægypto ad annos novem supra triginta. Deuteronomium, sive secunda lex, ita dicitur, quod data in Sinai promulgetur coram filiis eorum qui in deserto perierant.

Libri historici continent libros Iosue, qui complectitur ea quæ a morte Moysis usque ad mortem ipsius Iosue per septemdecim annos gesta sunt: Iudicum, in quo refertur status Israeliticæ Reipublicæ sub iudicibus seu magistratibus per 317. annos a morte Iosue usque ad mortem Samsonis; illiusque varias exhibet servitutes: Ruth, in quo refertur eximiæ pietatis & divinæ providentiæ exemplum: libros quatuor Regum, in quibus narrantur res gestæ sub Regum regimine post Samuelem. Paralipomenon, hoc est libri duo rerum prætermissarum in libris Regum (ut fert nomen Paralipomenon, quod latine est derelictio) continent historiam 467. annorum usque ad captivitatem Babylonicam: ac in hisce libris habetur constructio Templi a Salomone. In primo propagatio gentis Israeliticæ ab Adamo ad reditum usque a captivitate Babylonica; & historia describitur repetita a Davide usque ad unctionem Salomonis. In altero historia a Salomone usque ad finem captivitatis Babylonicæ, & annorum 479. historiam continet. Esdræ, in primo quorum ea quæ acciderunt Iudæis post reditum a captivitate Babylonica sub Cyro Persarum Rege; Nehemiæ, qui est secundus Esdræ cuius consilio conscriptus fuit, in quo habetur instauratio Ierosolymorum, ac renovatio divini cultus: annorum circiter 83. historia est; Iudith, qui exhibet miraculosam Bethuliæ liberationem ab obsidione Holophernis Ducis Nabuchodonosor Regis Assyriorum; Esther, qui pietatem complectitur huius Iudææ ductæ in matrimonium ab Assuero Persarum Rege ergà gentem suam, agente patruo suo Mardochæo contra dolosa Amani molimina; Machabæorum, in quibus describitur status Reipublicæ Iudaicæ sub Græcorum Monarchia. Scripti sunt hi Libri a variis Auctoribus, ut patet ex stili diversitate.

Libri sapientiales reducuntur ad libros Tobiæ, Iob, Psalmorum, Proverbiorum, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Sapientiæ, & Ecclesiastici. Liber Tobiæ continet eximiæ pietatis, singularis patientiæ, & Dei in suos providentiæ præclara documenta. Iob historia (ut probabilior sententia sustinet) contigit degentibus in deserto Iudæis: eximium exhibet in viro hoc patientiæ exemplum. Psalmorum liber Davidi attribuitur, non quod omnium sit auctor, sed quia plures veteres collegerit, hisque plurimos ipse addiderit: alii quoque posterius ab Esdra aliisque Prophetis editi, ut S. Hieronymus in sua Epistola ad Paulinum. Proverbiorum liber exaratus est a Salomone; & continet omnia moralia præcepta de piorum officiis tum erga Deum, tum erga proximum. Ecclesiastes totus est de mundanarum rerum mundique vanitate: hic liber conscriptus est a Salomone. Cantica Canticorum totum mysticum est; & exhibet mutuum amorem Christi & Ecclesiæ. Hic quoque liber ex S. Hieronymo *loc. cit.* conscriptus est a Salomone. Sapientiæ liber sic appellatur, quod de sapientia tam increata quam creata pertractet: & dividitur in tres partes, quarum prima hortatur ad amorem sapientiæ; secunda explicat sapientiæ originem; tertia sapientiæ tum effectus, tum fructus proponit. Totus liber constat ex sententiis a Salomone prolatis. Ecclesiasticus eadem fere complectitur morum principia quæ Salomonis Ecclesiastes, & iuxta citatum sanctum Patrem scriptus est hebræo sermone a Iesu filio Sidrach.

Libri Prophetici continent Prophetarum prædictiones. Prophetæ vero quatuor maiores, & duodecim minores vulgo dividuntur. Maiores dicuntur quorum opera sunt maiora, minores quorum minora. Quatuor maiores sunt Isaias, Ieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel; minores sunt Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Libri Prophetici appositive movent & excitant ad legem Dei observandam, & fugienda quæ illi adversantur. Deus enim qui novit quomodo corda hominum mollienda & flectenda sint, antiquis Prophetis verba & argumenta inspiravit quibus convenienter persuaderent, & ad obtemperandum accenderent; ubi vehementes esse, ubi mitescere deberent; quando minis terrere, promissis blandiri, & spe consolari. Ex quibus patet

quam

quam assidue Pastores & alios verbi Dei ministros in eiusmodi verborum lectione versari oporteat.

§. III.

De libris novi Testamenti.

Libri novi Testamenti non minus quam libri veteris dividi possunt in legales, historicos, sapientiales, & propheticos. Libri legales novi Testamenti continent quatuor Evangelia; historici uno Actuum Apostolorum libro continentur; sapientiales Apostolorum Epistolis; prophetici Ioannis Apocalypsi.

In Evangeliis acta dictaque Christi continentur, ita ut (dicit S. Augustinus *lib. de cons. Evangel. cap.* I.) quod in his reddita & completa confirmentur quæ lex & Prophetæ prænuntiarunt. Quatuor suum librum Evangelii exararunt: Matthæus, Marcus, Lucas, & Ioannes.

Actus Apostolorum conscripti sunt a Luca; & continent historiam annorum fere 30. a morte Christi: & in hoc opere ponit scriptor ab oculos infantiam Ecclesiæ, & describit illius in omnes gentes propagationem per Apostolos, & præcipue per Petrum & Paulum.

Epistolæ Canonicæ aliæ sunt conscriptæ a D. Paulo, aliæ a D. Petro, aliæ a D. Iacobo, D. Ioanne, & S. Iuda. D. Paulus duodecim Epistolas conscripsit: nempe unam ad Romanos, duas ad Corinthios, unam ad Galatas, unam ad Ephesios, unam ad Philippenses, unam ad Colossenses, duas ad Thessalonicenses, duas ad Timotheum, unam ad Titum, unam ad Philemonem, & ad Hebræos unam. Aliæ ab aliis conscriptæ Epistolæ Canonicæ appellantur, & harum Iacobus unam scripsit, tres Ioannes, duas Petrus, unam Iudas.

Apocalypsis scripta est a D. Ioanne, dum erat in insula Pathmos relegatus circa annum Domitiani 14. æræ vulgaris 94.

Libri sacri omnes generatim dicuntur Canonici: & quia sunt regula & norma fidei & morum; & præsertim eo quod in Ecclesiæ canonem seu catalogum relati sunt. Verum quia non omnes eodem tempore in canonem relati fuere; hinc alii dicuntur etiam Protocanonici, idest ante; alii Deuterocanonici, idest postea in canonem relati.

Cum autem sacra Scriptura nobis a Deo tradita sit, ut pro nostra salute nos instruat in iis quæ credere & amare, idest quomodo operari, & quid sperare debeamus; nempe data est ut homo excæcatus per peccatum sua officia edisceret: *Quæcumque scripta sunt* (ait Apostolus ad Rom. cap. xv.) *ad nostram doctrinam scripta sunt*. Quare (ut monet idem Apostolus II. *Timoth. cap.* III.) quidquid Deus inspiravit in sanctis suis Scripturis, est valde utile ut nos edoceat, corripiat, erudiat in iustitia, idest pro vitæ sanctitate, ut perfecti simus coram Deo & ad omne bonum opus instructi: *Omnis Scriptura*, ait Apostolus, *divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, & erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, & ad omne opus bonum instructus*. Idcirco Deus nobis locutus est, ut ex ignorantiæ & malitiæ tenebris nos educeret. Igitur divinæ Scripturæ revelationes sunt præcipuus locus & fons unde percipienda sunt Christianæ Moralis officia, ex quibus pendet æterna hominis salus & beatitudo. Nam, ut docent Sancti Patres, divina Scripturarum revelatio continet verbum Dei, qui cum sit infinita scientia, veritas, & bonitas, nec fallere nec falli potest. *Non expectamus*, inquit Clemens Alexandrinus lib. VII. Stromatum, *testimonium quod datur ab hominibus, sed voce Domini probamus quod quæritur, quæ est magis fide digna quam quævis demonstratio, vel potius quæ est sola demonstratio*. Et consone Alexandrino habet D. Thomas *lib. I. contra Gent. cap.* IV. Salubriter ergo divina providit clementia, ut ea etiam quæ ratio investigare potest, fide tenenda perciperet; ut sic omnes de facili possent divinæ cognitionis participes esse, & absque dubitatione & errore. Quocirca dicitur Ephes. 5. cap. IV. *Iam non ambuletis sicut & gentes in vanitate sensus sui tenebris obscuratum habentes intellectum*.

Et revera officia Moralis Christianæ vel iuris sunt naturalis, vel supernaturalis. Si supernaturalis: ad hæc humana ratio, seclusa revelatione, pertingere nequit; ut patet in officiis quæ Deo debemus ut Redemptori, quæ sine lumine fidei minime scire possumus. Si autem sint iuris naturalis: in his quoque humana ratio, quantumvis prudens & perspicax, non raro aberrat. Quod manifestissime patet in tot sapientibus viris, quales fuerunt Philosophi, qui in suis iudiciis a moralibus principiis ac veritatibus etiam magis humanæ intelligentiæ obviis deviarunt, ut in ipsum Decalogum, cuius præcepta, utpote naturalia, ipso naturalis rationis lumine sunt homini pervia, varia scelera honestaverint: puta furtum, ut Lycurgus; monstruosam uxorum communicatio-

cationem, ut Plato; & sic alia vitia ab aliis inter virtutes recensita. Et clarius hoc etiam evincitur in quibusdam hæreticis, qui nimium de se ipsis fidentes lapsi sunt in gravissimos errores contra regulas Christianæ Moralis: cum in originali infirmitate quam patitur humana mens, unde sæpe ex carnalis appetitus illusione malum apprehendit pro bono, vitium pro virtute, sine superioris luminis ductu facillimum sit ut in errorem contra regulas Christianæ Moralis labatur. Hinc Deus, ut occurreret imbecillitati mentis nostræ, non solum revelavit quæ fide credenda sunt, sed ea quoque quæ Christiana honestate operanda: quia, ut scriptum est, *sine fide impossibile est placere Deo*; ita & dictum est: *Fides sine operibus mortua est*. Igitur si fidei doctrinas ex revelatis percipimus; doctrinam quoque morum ex iisdem revelatis desumere debemus. Quare manifestissime patet in casuum moralium resolutionibus ante omnia consulendas esse divinas Scripturas, ubi Deus regulas tradit ac doctrinas quibus actiones nostras ordinare ac instituere debemus, ut iustæ, sanctæ, ac laudabiles sint atque dignæ æterna mercede.

8 §. IV.

Quomodo utendum sit divina Scriptura in resolutionibus casuum moralium.

Nota, in resolutionibus casuum moralium ex doctrina divinæ Scripturæ standum sensui litterali: quia solus sensus litteralis est regula fidei & morum, & nihil proponitur ut mysterium, nisi sit supernaturaliter revelatum vel in Scriptura vel in Traditione. Ideo Moralis Theologus decisiones suas firmare debet sensu litterali potius quam allegorico: & primo sensus litteralis intelligentia indaganda. Et equidem ex solo sensu litterali Scripturæ Theologus certum ducere potest argumentum: quia verba Scripturæ detorta ad alios sensus, quamvis pios & contra veritatem minime pugnantes, non sunt sub illo respectu verba Dei, sed verba hominis; cum, ut supponitur, Deus per ea non dixerit quæ ipsi affinguntur.

Quando itaque utimur divina Scriptura ad resolvendos casus conscientiæ, debemus eos tantummodo textus adhibere quibus Deus manifestare voluit vel ea quæ vetat, vel ea quæ præcipit: seu Scriptura sacra eatenus est propria resolvendis conscientiæ casibus, quatenus exhibet nobis quid Deus vetet, vel quid iubeat; ut Deuteron. cap. XII. *Non facietis singuli quod sibi rectum videtur.... Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quidquam, nec minuas*. Idem est ac si diceret: Sume Scripturam quasi regulam agendorum, quoties tibi annuntiabit ea quæ aut agenda iubeo, aut facienda veto. Sic etiam advertit Apostolus paulo ante citatus in *II. ad Timoth. cap. III.* nempe Scripturam divinitus inspiratam utilem esse ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfecti simus homines Dei, & ad omne opus bonum instructi. Igitur Scriptura est morum regula, quatenus docet, arguit, instruit circa ea quæ sunt iusta vel iniusta, seu quatenus præscribit quæ sunt agenda vel fugienda. Voluntas Dei est caussa rerum; & sub tali respectu est adoranda, utpote quæ nihil faciat aut permittat, nisi cum maxima sapientia, iuxta illud Psalm. CIII. *Omnia in sapientia fecisti*: & est regula nostrarum actionum; & prout talis est observanda, eique obtemperandum, iuxta illud Psalm. XVIII. *Lex Domini immaculata convertens animas*. Unde Scriptura divina non est regula morum, quatenus caussa, sed quatenus proponit vetita a Deo ac præcepta.

Observandum, quod quando Scriptura sacra nobis exhibet in suis historiis viros iustos aliquid præstitisse quod vel sit malum, vel quod speciem mali habeat (quale fuit mendacium quod tribuitur Abrahamo, dum dixit Abimeleco Saram suam esse sororem: quem tamen vindicant aliqui a tali mendacio, de quo ab aliquibus inculpatur & Jacob dicens patri se esse eius filium primogenitum Esau, & Iudith cum Holopherni mentita est) huiuscemodi historiæ non sunt accipiendæ tamquam regulæ pro resolvendis casibus conscientiæ: cum sint facta historica proposita non ut ea imitemur, sed ut ea admiremur, quæ manifestant nobis voluntatem Dei ut caussam rerum, non vero eam voluntatem quæ est nobis agendi regula. Quoad cæremonialia & iudicialia præcepta in veteri Testamento expressa, nunc amplius non obligant. Præcepta autem moralia Decalogi expressa in veteri Testamento, licet a Christo Domino in Ecclesia sua firmata, non tamen obligant secundum eam restrictionem qua vigebant apud Iudæos, nec secundum eorum interpretationes, sed secundum interpretationem quam Christus in Evangelio adhibuit, ac dedit & dat Ecclesia eiusdem Christi sponsa in sacris Conciliorum canonibus, ac in summorum Pontificum constitutionibus.

Item Scriptura sacra ita sumenda est, etiam

iam ubi de moribus loquitur, ut credamus non omnia quæ de moribus dicuntur in Scripturis, esse de præcepto; sed alia esse de præcepto, alia vero de consilio. Quæ de consilio sunt, libertatis; quæ de præcepto, sunt necessitatis: & fusius hæc iam videbimus, cum agemus de legibus. Ea autem sunt de præcepto, quæ lege aliqua, vel naturali, vel divina, vel ecclesiastica, vel civili, aut interdicuntur aut præcipiuntur: ea vero sunt de consilio, quæ licet bona sint in se, nulla ex dictis legibus iubentur. Idcirco omissio actus mali lege vetiti, ut omissio odii Dei, est de præcepto. Exercitium actus virtutis lege imperatæ, ut exercitium caritatis erga Deum & proximum, quando urgeat præceptum, est de præcepto. Sic opus bonum quod citra ullam legem exercemus, ut elargitio eleemosynæ, ieiunium, oratio &c. quando non urget præceptum, est de consilio. Et clarius res explicatur a D. Thoma 1. 2. *quæst.* CVIII. *art.* 4. *in corp.* Ea sunt de præcepto, quæ necessaria sunt ad salutem; ea vero de consilio, sine quibus salus obtineri potest. Ita, ut ibi docet Sanctus Doctor, præceptum negativum est, quod homo numquam ita adhæreat creaturis, ut in eis ultimum finem statuat: licitum, quod iisdem creaturis moderate utatur; consilium vero, ut bonis temporalibus renuntiet, ut sic expeditius ad æternam beatitudinem tendat. Sic in communi præcipitur ut divitiis non inhæreamus: concessio est ut cum moderatione iisdem utamur; consilium vero ut eis per votum paupertatis totaliter renuntiemus, ut Matth. cap. XIX. *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus.* Sic communiter iubemur carnis illecebris non inhærere: conceditur tamen ut moderate eis utamur; consilium est, ut eis per votum castitatis valedicamus. Ideo Christus in dando tali consilio ait: *Sunt eunuchi qui se castraverunt propter regnum cælorum.* Sic præceptum in communi est; non inhærere sæculi honoribus: licentia est ut moderate eis utamur; consilium vero ut per obedientiæ votum eis renuntiemus. Unde ex dictis colligitur, quod omnia consilia particularia ad illa tria generalia & perfecta reducantur: scilicet ad votum obedientiæ, paupertatis, & castitatis.

§. V.

De divina Traditione.

Traditio verbum est sine Scriptura divina & canonica: quia in scriptis SS. Patrum & actis Conciliorum Traditiones conservantur. Nomine igitur Traditionis intelligitur doctrina non scripta: non quia nullibi scripta sit, cum reperiatur in canonibus Conciliorum, aut in operibus Patrum; sed quod non legatur in libris canonicis.

Quare Traditio definitur *verbum Dei sine scripto traditum.* Per duo priora verba Traditio convenit cum Scriptura; cum utraque sit verbum Dei: reliqua vero habent rationem differentiæ. Per ea enim Traditio & Scriptura distinguuntur: cum Scriptura sit verbum Dei scriptum; Traditio autem verbum sit Dei non scriptum.

Traditio considerata in ordine ad obiectum triplex est: videlicet fidei, morum, & disciplinæ. Prior ad fidem spectat, altera ad mores, tertia ad disciplinam. Traditio quæ respicit fidem & mores, duplex est: divina scilicet & humana. Prima Deum seu Christum habet auctorem; posterior homines: Traditio pertinens ad disciplinam est apostolica, vel ecclesiastica. Illa est ritus quidam institutus primum ab Apostolis, qui non legitur in eorum epistolis; cujusmodi est ieiunium Quadragesimale: ista est consuetudo, quæ a Prælatis aut a populis inchoata, deinde tacito fidelium consensu vim legis obtinuit.

Traditio igitur humana duplex est: apostolica nimirum, quæ originem ducit ab Apostolis; & ecclesiastica, quæ initium habuit a successoribus Apostolorum. Apostoli autem dupliciter spectari possunt. Primo, ut præcones eorum quæ a Christo audierunt. Secundo, ut Ecclesiæ Pastores, qui propria auctoritate nonnulla fidelibus regendis sanxerunt. Quæ ut verbi Dei præcones tradiderunt, ea sunt Traditionis divinæ; quæ vero ordinaverunt ut Ecclesiæ Pastores, censentur Traditionis apostolicæ.

Inter Traditionem divinam & humanam illa intercedit differentia, quod divina dispensationem quidem aliquando admittat; sed prorsus abrogari nequeat: humana vero pro circumstantiarum exigentia mutari possit; apostolica tamen difficilius ob reverentiam Apostolis debitam, & persuasionem quod nihil instituerint nisi valde utile & quodammodo necessarium Ecclesiæ regimini. Quare Ecclesia distinguere solet Traditionem apostolicam a Traditione mere ecclesiastica.

Traditio divina facile distinguitur ab ecclesiastica. Hæc enim, cum post tempora Apostolorum cœperit, non semper & ubique viguit: illa vero, ut a Christo instituta, semper & ubique observata est. Nam Eccle-

ſia verbum Dei fidei ſuæ creditum fideliter & religioſe cuſtodit, ut S. Augſtinus lib. IV. de Baptiſ. contra Donat. *Quod univerſa* (inquit) *tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt; nonniſi ab apoſtolica auctoritate traditum rectiſſime creditur.*

Difficillime tamen divinæ Traditiones diſtinguuntur ab apoſtolicis, eo quod utriſque iidem characteres ſæpe conveniunt: nimirum & Traditiones apoſtolicæ non ſecus ac divinæ ſemper & ubique ſervatæ ſunt; ut obſervatio diei Dominicæ & Quadrageſimæ. Tum quia quandoquidem confundunt ſancti Patres nomina divinæ & apoſtolicæ Traditionis: cùm apud ipſos divina nonnumquam appelletur apoſtolica, ut a S. Auguſtino *loc. cit.* Contra vero apoſtolica vocatur divina, ut a S. Leone *ſerm.* IV. & VI. *de Quadrageſima*: cum in priore dicat Quadrageſimam eſſe divinæ inſtitutionis; in altero apoſtolicæ.

Verum Traditiones divinæ habent ſuas notas quibus ab apoſtolicis diſtinguuntur. Prima quidem, quando dogma vel morem univerſa Eccleſia amplexa eſt, ac ſemper retinuit tamquam ad fidem pertinens (ut mos baptizandi infantes, non reiterandi baptiſmum collatum ab hæreticis, aliaque ſimilia) licet in ſacris Litteris non inveniatur; quia tamen eius initium non reperitur in decretis ſummorum Pontificum, aut in Conciliorum canonibus, aut in ſtatutis, Patrum divinæ eſt Traditionis: quia Eccleſia univerſa, quæ columna eſt (ait Apoſtolus I. *ad Timoth. cap.* III.) & firmamentum veritatis, errare non poteſt. Secunda, doctrina quam univerſa Eccleſia quovis ſæculo propugnavit, quamvis in libris canonicis non reperiatur, divinæ eſt Traditionis: cum Eccleſia admittere nequeat tamquam divinum quod humanum eſt. Tertia, quando Patres & Theologi communiter conſuetudinem aliquam ad Chriſtum referunt, ſcribuntque eſſe divini præcepti. Si autem in veterum ſcriptis & praxi ſit aliqua obſcuritas; explicatio attendenda eſt ab Eccleſia, quæ iudex eſt controverſiarum naſcentium circa Scripturam ſacram & Traditiones.

Nonnullæ ſunt pariter regulæ ad dignoſcendum aliquas Traditiones humanas eſſe, non divinas. Prima, nempe illud eſſe humanæ Traditionis, non divinæ, quod licet ſervetur in tota Eccleſia, illius tamen initium reperitur aut in decretis ſummorum Pontificum, aut in Conciliorum canonibus, aut in Patrum ſtatutis. Secunda, doctrina vel conſuetudo quæ in una tantum particulari Eccleſia reperitur, non eſt divina, ſed humana, non tradita, ſed inventa. Tertia, humanum eſt, non divinitus traditum, quod contra communem aliorum ſententiam tenetur ab uno tantum vel duobus, immo & a tota aliqua provincia docetur. Iuvenin.

Ex dictis colligitur, attendendam eſſe in morali quoque diſciplina Traditionem non humanam, ſed divinam: ideſt non per privatos auctores propoſitam, ſed non interrupta Paſtorum ſucceſſione fideliter ad nos tranſmiſſam, utpote quæ divinam revelationem oretenus traditam exhibet, ut habetur Jerem. cap. VI. *Interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea.* Et D. Ioannes Chryſoſtomus ait in II. ad Theſſalon. homil. IV. *Eſt Traditio? nihil quæras amplius.* Ita ſemper obſervatum fuiſſe, multis conſtat exemplis; & præcipue ex Chriſto Domino, qui damnans recentes & humanas, Traditiones antiquas & divinas circa doctrinam morum confirmat, dicens Matth. cap. XIX. *Ab initio non fuit ſic.* Hinc Eccleſia Traditionem conſulens diem Dominicum loco Sabbati celebrat; & Tridentinum *ſeſſ.* IV. prioribus inhærens Conciliis, *Scripturam, necnon Traditiones tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, pari pietatis affectu ac reverentia ſuſcipit ac veneratur.*

Porro divina Traditio, cum non ſecus ac divina Scriptura, ſit verbum Dei, ideſt pertinens ad divinam revelationem veritatum quæ fidem moreſque noſtros reſpiciunt pro noſtra ſpirituali ſalute, æque ac Scriptura eſt locus, principium, ſeu fons unde pro fide & moribus certum peti poteſt argumentum? Et equidem ſi Eccleſia in ſuis Conciliis, Patres in ſuis operibus uſi ſunt Traditione tamquam medio certiſſimo ad probanda tum fidei, tum morum dogmata: ex ea igitur pro fide & moribus certiſſimum peti poteſt argumentum. Concilia enim, quando egerunt de Scripturarum ſenſu, Traditionem conſuluere. Nicænum Concilium (teſte Theodoreto *Hiſt. lib.* I. *cap.* VIII.) damnavit Arium teſtimonio Scripturarum, quas expendit ad mentem Traditionis. Et ſic in aliis quoque Conciliis actum fuit.

§ VI.

De Conciliis.

Concilii nomen, iuxta Bellarminum, idem in Eccleſia ſignificat quod in regnis importat nomen Comitiorum. Ita ſicuti regni

gni Comitia nihil aliud sunt quam Principum; Procerum, Magistratuum in unum locum congregatio, ut de rebus ad regnum spectantibus tractent; sic Ecclesiæ Concilia nihil aliud sunt quam Ecclesiæ Præsulum conventus, ut de rebus ad Ecclesiam spectantibus agant. Et quando Concilium est generale, ibi est tota Ecclesia simul congregata ac repræsentata in suis Præsulibus; sive omnes Præsules eo concurrant, sive ab omnibus segregati eo mittantur, sive absentibus quibusdam Ecclesiæ partibus, a tota postmodum Ecclesia Concilium ut generale recipiatur. Concilium generale dicitur etiam Synodus œcumenica (ducta ex Græcis appellatione, idest conventus ex universa terra habitabili) & Concilium plenarium. Dicuntur tamen Concilia plenaria Orientis, Concilia plenaria Africæ. Quare Concilium ita definiri potest: *Concilium est congregatio Prælatorum Ecclesiæ, qui in unum eumdemque locum congregantur ad definiendas controversias circa fidem exortas, ad reformandos mores, & ad disciplinam ecclesiasticam stabiliendam*. Ex hac definitione sequitur primo Conciliorum quatuor esse genera. Quædam enim sunt generalia, ad quæ congregantur, ut dicebam, totius mundi Episcopi; quædam nationalia, ad quæ conveniunt unius aut regni aut nationis Præsules; quædam provincialia, in quibus sub Metropolitano reperiuntur unius tantum provinciæ Episcopi; quædam denique diœcesana, in quibus sunt sub Episcopo unius Episcopatus Presbyteri.

Concilia generalia post Apostolorum tempora celebrata sunt novemdecim: videlicet Nicænum primum, Constantinopolitanum primum, Ephesinum, Chalcedonense, Constantinopolitanum secundum, Constantinopolitanum tertium, Nicænum secundum, Constantinopolitanum quartum, Concilium generale Lateranense primum, Lateranense secundum, Lateranense tertium, Lateranense quartum, Lugdonense primum, Lugdunense secundum, Viennense, Constantiense, Basileense, Florentinum, Tridentinum. Particularia vero, nempe nationalia, provincialia, diœcesana, permulta sunt; de quibus omnibus habetur fuse in Ecclesiastica Historia, in Historiis Conciliorum, & in aliquibus Theologis, præcipue in secundo volumine Theologiæ Moralis Besombes. Satis mihi visum est ea summatim recensere; cum jam præcipue de generalibus agendum sit in Tractatu de Fide.

Ex eadem definitione sequitur secundo, tria posse in quolibet Concilio pertractari: scilicet ea quæ pertinent ad fidem; quæ spectant mores; & quæ disciplinam respicere possunt. Canones fidei docent quæ credenda sunt, & non credenda. Canones morum determinant quæ agenda, & quæ fugienda. Statuta vero disciplinæ præscribunt modum, secundum quem in Christiana Republica & ii qui sunt superiores, & ii qui sunt inferiores, vivere debeant, sive quo pacto se gerere debeant tam ii qui præsunt, quam ii qui subsunt.

Ad hoc vero ut melius usus Conciliorum seu sacrorum canonum percipiatur, quadruplex ponitur principium ad quod canones omnes reducuntur. Primum nempe, quod quæcumque stabilita sunt in Conciliis, ad fidem, ad mores, & ad disciplinam pertinent: idest præscribitur in Conciliis quid credendum, quid non credendum, ut sinceri simus in fide; determinatur quid agendum, quid non agendum, ut simus sancti in moribus; stabilitur quis modus servandus sit tum a superioribus erga inferiores, tum ab inferioribus erga superiores, qualisque debeat esse principatus in Ecclesia, & quæ consuetudines servandæ, ut regimen ecclesiasticum sit bene ordinatum. Sic observatum fuit in primo Concilio celebrato ab Apostolis *Actor. cap.* XV. in quo super illa tria versati sunt. Exigitur enim ab homine Christiano ut humiliter credat, quia *sine fide impossibile est placere Deo*; ut sancte vivat, quia *fides sine operibus mortua est*; quod Ecclesiæ cuius est membrum, se conformet, quia, iuxta monitum Apostoli, quilibet fidelis consuetudinem Ecclesiæ tamquam regulam vivendi sibi proponere debet. *Si quis*, ait, *contentiosus voluerit esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei*.

Secundum principium est, quod tria hæc, fides nempe, mores, & disciplina, eo ordine stabilita fuere ut, exortis, sic Deo permittente, hæresibus, articuli fidei, dogmata morum, capita disciplinæ prius resolverentur quæ magis in singulis horum necessaria videbantur, posterius vero minus necessaria; adeo ut iuxta maiorem vel minorem Ecclesiæ necessitatem prius posteriusve determinata fuerint in Conciliis quæ ad fidem, mores, & disciplinam pertinent.

Tertium principium est, quod Concilia generalia simpliciter, ad quæ, ut vidimus, convocantur totius orbis Episcopi, Concilia non generalia simpliciter, ad quæ convocantur non omnes, sed solum alicuius nationis,

vel

vel provinciæ Episcopi, eo ordine antecedunt & subsequuntur, ut vulgo Concilia particularia quæ præcedunt generale, sint dispositiones eius generalis Concilii quod præcedunt; Concilia particularia quæ subsequuntur Concilium generale, sint executiones Concilii generalis quod præcessit. Et hoc adumbratum fuit in veteri Lege per duplex Tribunal quod erat apud Iudæos, *Matth. cap.* v. Iudicium scilicet & Concilium. Iudicium parvum erat Synedrium, figura Conciliorum particularium; Concilium magnum Synedrium, umbra Conciliorum generalium, quæ nunc celebrantur in Ecclesia præfigurata in Synagoga.

Quartum principium est, quod canones fidei sunt ii qui reducuntur ad Symbolum Apostolorum; & sunt uberiores eiusdem Symboli explicationes. Canones morum sunt ii qui reducuntur vel ad Decalogum vel ad Evangelium; & sunt fusiores vel Decalogi vel Evangelii expositiones. Statuta disciplinæ sunt ea quæ reducuntur ad legem mere ecclesiasticam; & sunt variæ ecclesiastici regiminis explicationes. Dogmata enim fidei continentur in Symbolo; ideo dicuntur summa credendorum. Regulæ morum continentur vel in Decalogo vel in Evangelio; ideo lex naturalis & evangelica dicitur norma agendi. Statuta disciplinæ continentur in regimine Ecclesiæ; ideo praxis Ecclesiæ dicitur usus cui nos conformari oportet.

Canones fidei & morum sunt omnino invariabiles quoad circumstantias temporis, loci, & personarum: quia canones fidei & morum pertinent ad ius naturale; cum pertineant ad Decalogum. Lex autem naturalis habet pro obiecto non id quod est indifferens, sed id quod est necessarium. Igitur canones fidei & morum ubique locorum, ubique gentium, & generatim ab omnibus sunt admittendi.

Canones vero disciplinæ, quatenus exprimunt fidem vel mores, sunt omnino invariabiles; quia ex ea parte pertinent ad ius naturale: & sunt solum variabiles quoad modum quo vel fidei exercitium determinant, vel præcepta Decalogi ad usum applicant; cum ea pertineant ad legem positivam. Sic v. g. canones quibus Ecclesia determinavit solemnitatem Festorum, austeritatem ieiuniorum &c. sunt invariabiles ea parte qua pietatem erga Deum, vel sobrietatem erga nos ipsos præcipiunt; quia secundum illud munus pertinent ad ius naturale: variabiles vero sunt quoad modum vel celebrandi festa, vel exercendi ieiunia; quia secundum illud munus pertinent ad ius positivum. Canones disciplinæ ea etiam parte qua sunt variabiles, mutari non debent privata auctoritate, sed solum auctoritate Ecclesiæ vel decernentis eam mutationem, vel eam iustis de caussis permittentis. Nulla enim lex privata auctoritate mutari potest: quia decet privatum subesse legi, minime vero ei dominari. Unde cum canones sint leges auctoritate Ecclesiæ institutæ, privata auctoritate mutari nequeunt.

Consulenda sunt igitur in moralium casuum resolutionibus etiam Concilia oecumenica vel particularia, quæ universali Ecclesiæ consensu recepta sunt, tamquam principia, seu loca & fontes, unde erui possunt argumenta in Christiana Morali: quia divinam revelationem nobis exhibent, & universalem Ecclesiam repræsentant, quæ cum a Spiritu sancto dirigatur, errare non potest. Unde aiunt Apostoli Actor. cap. xv. *Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Unde eadem semper generalibus Conciliis reverentia exhibita est quæ verbo divino redditur, ut S. Athanasius in sua *Epist. ad Africanos* ait. *Verbum Domini per oecumenicam Synodum manet in æternum.* Et S. Gregorius Magnus habuit ac veneratus est quatuor Concilia, Nicænum scilicet, Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense, non secus ac quatuor sancti Evangelii libros; ut *lib. I. Epist.* xxiv. *n.* 20. professus est: *Sicut Sancti Evangelii quatuor libros*, ait, *sic quatuor Concilia suscipere & venerari me fateor: Nicænum scilicet... Constantinopolitanum... Ephesinum... & Chalcedonense.* Sic Concilium Constantiense sess. xv. *decreta Conciliorum quasi divina Dei eloquia* suscipit. Item Concilium Senonense Ecclesiam in Conciliis repræsentatam, tam in moribus, quam in fide infallibilem protestatur.

Verum, ne confusio in moralibus oriatur, distinguendi sunt inter se canones pertinentes ad fidem ab iis qui ad mores, pertinent & disciplinam; sic pertinentes ad mores ab iis qui ad fidem & disciplinam; sic pertinentes ad disciplinam ab iis qui ad fidem & mores: & sequenti exemplo patebit. Doctor negans cum pertinacia usuram esse peccatum, est hæreticus: quia peccat contra canonem fidei, quo definitur usuram esse peccatum. Mercator qui amore pecuniæ exercet usuras, non est hæreticus: quia hic non peccat contra canonem fidei, sed contra canonem morum, quo prohibetur usura. Parochus ignarus qui non privet publicum usurarium ecclesiastica sepultura, modo id malitiose non agat,

agat, non peccat nec contra fidem, nec contra mores, sed contra disciplinam: utpote qui non violat canonem fidei vel morum, sed disciplinæ. Quare ut hæc regula ad praxim reducatur, doctor nequit absolvi, nisi errorem suum retractet; mercator, nisi restituat acquisita per usuras; Parochus, nisi, consulto prius Episcopo, probe noverit quid hoc in casu sibi faciendum sit.

Ad distinguendos prædictos canones fidei, morum, & disciplinæ, opus est uti magna consideratione seu reflexione: cum nihil sit difficilius quam exacte distinguere quinam sint canones fidei, quinam canones morum, quinam canones disciplinæ; tum quia hæc tria sæpe in uno eodemque objecto connexa & quasi indistincta reperiuntur. V. g. in baptismo ad fidem pertinet scire, baptismum constare rebus & verbis, conferri in aqua vera & naturali sub hac forma: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*. Ad mores spectat, quod adultus non recipiat baptismum sine debitis dispositionibus, & quod minister consecratus non conferat, nisi sit extra affectum peccati. Ad disciplinam vero, quod baptismus talibus vel talibus ritibus accidentalibus conferatur, qui ritus non fuerunt semper iidem.

Difficultatem distinguendi inter canones fidei, morum, & disciplinæ auget mutua eorum canonum ab invicem dependentia. Nam regulæ disciplinæ moralia præcepta determinant; & moralia præcepta fidem vivam faciunt: v. g. sterilis plane est hæc fides, *Credo Deum esse adorandum*, nisi fides illa exerceatur per præceptorum, *Memento ut diem sabbati sanctifices;* & istud præceptum, *Sabbatum sanctifices*, nimis vagum est, nisi per præceptum ecclesiasticum determinetur, quod eo die audienda sit Missa & divinis officiis assistendum. Qui canones fidei, morum, & disciplinæ distinguere voluerit, hæc tria necesse est ut attendat. I. Symbolum Apostolorum, ut cognoscat canones fidei; cum canones fidei non aliud sint quam uberiores Symboli Apostolorum explicationes. II. Decalogum explicatum per Evangelium, ut cognoscat canones morum; dum hi non sunt nisi fusiores Decalogi explicationes. III. Præcepta mere ecclesiastica, ut cognoscat canones disciplinæ; qui nihil aliud sunt quam quædam iuris ecclesiastici applicationes. Igitur qui prædictos canones distinguere voluerit, necesse est ut hæc tria attendat. Etenim canones fidei agnoscet, si eos ad Symbolum comparaverit; canones morum deprehendet, si eos conferat cum Decalogo; canones tandem percipiet disciplinæ, si cum præceptis mere ecclesiasticis comparaverit. Dixi *cum præceptis mere ecclesiasticis*: quia cum præcepta ecclesiastica fidem præcipiunt, vel mores iniungunt; tunc vel ad fidem vel ad mores pertinent, & sunt invariabilia, sicuti præcepta fidei & morum.

§. VII.

De iudicio summorum Pontificum.

Quartus locus theologicus, seu fons Moralis Christianæ, est solemne iudicium summi Pontificis super aliqua morali controversia. Cum enim summus Pontifex primatum habeat ex iure divino in tota Ecclesia, & ut Petri successor, primus sit magister: proinde ius habet edocendi eos omnes quibus præpositus est; ut dictum fuit Petro, & in ipso omnibus eius successoribus: *Pasce oves meas*, idest fideles; *Pasce oves meas*, idest Pastores. *Io. cap.* XXI. Romanus enim Pontifex, uti primus in Ecclesia hierarcha, doctor, magister, & pater, omnes debet instituere in dubiis quæ circa fidem & mores, & circa Scripturarum sensum oriri possunt; proponere Traditiones Patrum, præcipere ut ubique terrarum canones observentur; confirmare in fide fratres suos, idest Episcopos, iuxta illud *Luc. cap.* XXII. *Simon rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Immo ius habet vi supremæ suæ potestatis in tota universali Ecclesia compellendi per censuras singulos fideles, ipsosque Sedium Episcopalium Præsules, ut sanam fidem profiteantur, utque ad Evangelii & canonum normam mores suos componant. Huiusmodi ius in Romano Pontifice quovis sæculo Catholica Ecclesia venerata est.

Sic Florentini Concilii Patres docuere: Ista perpetua communisque fuit praxis Ecclesiæ, quæ in dubiis fidei & morum quovis sæculo semper iudicium summi Pontificis quæsivit ac reverenter excepit; ut facile innotescere potest cuique ecclesiasticam historiam percurrenti. Primis etiam Ecclesiæ sæculis, quando Episcopi in aliquo dubio seu difficultate suarum Ecclesiarum inter se non conveniebant, recurrebant ad sanctam Romanam Sedem: ut contigit tempore Damasi, ad quem ob quasdam dissensiones Orientis & Occidentis Episcopi convenerunt, inter quos S. Epiphanius Salaminæ Cypri Episcopus, Paulinus Episcopus Antiochiæ; & mediis Ecclesiæ temporibus (anno scilicet 860.) Bulgari nuper ad fidem conversi Nico-

colam I. Romanum Pontificem consuluerunt, ut ab eo quid credendum, quidve agendum in Religione Christiana quam amplexi erant, addiscerent. Sic ultimis temporibus permultæ erroneæ opiniones tum Quietistarum, tum Casuistarum, summorum Pontificum iudicio proscriptæ fuere. In controversiis igitur moralibus dicendum quod Augustinus in caussa Pelagii Serm. CXXXI. alias II. de verbis Apost. *Missum est ad Sedem Apostolicam, inde etiam rescripta venerunt: caussa finita est, utinam aliquando finiatur error.*

Quare clarissime constat iudicia summorum Pontificum locum esse theologicum ex quo tum ad stabiliendam fidem, tum ad regulandos mores argumenta desumantur, & quidem, fatentibus Catholicis omnibus, ineluctabilia & infalibilia, ubi Ecclesiarum consensus accesserit. Igitur ubi de moralibus agitur, consulendæ sunt Decretales summorum Pontificum, quæ quidem collectæ habentur ratione temporum in compilationibus Decretalium, & in Bullariis digestæ ratione materiarum in toto corpore Iuris canonici. Item consulendæ sunt censuræ, idest proscriptiones propositionum idemtidem factæ a summis Pontificibus.

§. VIII.

De iudicio Conciliorum particularium.

Quintus locus, fons, & principium Moralis Christianæ est iudicium Conciliorum particularium vel nationalium, vel provincialium, vel diœcesanorum, tametsi universo Ecclesiæ consensu non sint recepta. Cum enim Concilia particularia proferant sensum seu iudicium plurimorum Episcoporum, qui graviter & accurate controversiam seu quæstionem expenderunt, quilibet antiquam Ecclesiæ suæ Traditionem afferendo: hinc huiuscemodi iudicium in moralibus valde gravis est ponderis; maxime quia advertit Christus Dominus Matth. cap. XVIII. *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

Veritatem hanc clare comprobat ipsa Ecclesiæ praxis. Ea enim fuit Ecclesiæ consuetudo, ut sæpe celebrarentur Concilia provincialia, quæ essent aut dispositiones ad Concilium generale, aut præteriti Concilii generalis executiones; ut fuerunt Concilia Mediolanensia celebrata a S. Carolo post absolutum Tridentinum Concilium. Consulendum est igitur in moralibus etiam particularium Conciliorum iudicium: quia (ut ait Synodus Avernensis I. *can.* I.) non ob alium finem congregabantur quam *ut ea quæ ad emendationem vitæ, ad severitatem regulæ, vel ad animæ remedia pertinebant, finirentur.*

Concilia particularia, licet non sint infallibilia, sicuti Concilia generalia; quia hæc repræsentant totam Ecclesiam, quæ utpote columna fidei & firmamentum veritatis, deficere nequit: sunt tamen magnæ auctoritatis; quia totam particularem Ecclesiam repræsentant. Quare ipsa Concilia generalia particularia Concilia magno in honore habuere, ac sanxerunt ut fideles eisdem subiicerentur; ut constat ex septima Synodo *Act.* III. ubi in epistola exhibita a Theodoro nomine Orientalium, quam ipsa Synodus approbavit, ita habetur: *Locales seu provinciales Synodos non aversamur, sed magis amamus, amplectimur, & recipimus; earum etiam divinitus inspiratas canonicas constitutiones, correctiones, & utiles legislationes summa observantia colimus*: & similia in octava Synodo.

Tanti ponderis est auctoritas particularium seu localium Conciliorum, ut videantur plures errores circa mores solis particularibus Conciliis primo condemnati fuisse, postea vero aliquo solemni ac universali Concilio particulare approbante fuisse anathematizati. Sic Beguardi & Beguinæ omnem libidinem licitam admittentes in iis qui semel Deo essent consecrati, damnati sunt in Concilio Viennensi in Austria, & postea anathematizati in generali Concilio Viennensi in Galliis. Sic pluries factum habetur ab ecclesiasticæ historiæ documentis.

Ex dictis ergo colligitur, in moralium controversiarum casuumque resolutionibus curanda esse ac consulenda Concilia quoque particularia, & ea præsertim quæ agunt de moribus. In priorum temporum Conciliis usque ad octavum sæculum expressam habemus antiquam morum puritatem veteremque Ecclesiæ disciplinam: in Conciliis vero subsequentium temporum ab octavo sæculo usque ad Tridentinam Synodum velut sub aspectum ponitur quomodo Fideles ab antiquis moribus degenerarunt: tandem in Synodis a Tridentina usque ad præsens tempus avita morum puritas & prisca disciplina restituenda proponitur.

§. IX.

§. IX.

De Episcoporum iudicio.

Sextus locus seu fons Christianæ Moralis est Episcoporum iudicium, præcipue quando plures in idem consentiant. In veteri Testamento ordinavit Deus *Deuter. cap.* XVII. ut si oriretur dubium aliquod circa Religionem, accedere deberent ad consulendos Sacerdotes: *Venies*, inquit Deus, *ad Sacerdotes Levitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem*. Cum igitur Episcopi in locum Sacerdotum legis Mosaicæ successerint, consulendi & audiendi sunt a fidelibus in iis quæ pertinent ad doctrinam fidei & morum. Quisque enim Episcopus iure divino iudex est controversiarum quæ ad religionem pertinent, fidei scilicet & morum, non solum in Conciliis ubi sedent non ut consiliarii, sed ut iudices; verum etiam extra Concilia: dum quilibet Episcopus positus est a Spiritu sancto ut rector, pastor, pater, & doctor ad regendam Ecclesiam Dei, iuxta illud Apostoli Actor. cap. XX. *Posuit nos Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Regimen autem illius stare nequit, nisi doctrinam falsam damnare, & econtra veram probare possit. Idcirco Christus vult ut quisque fidelis suum Episcopum audiat, tametsi illius facta aliquando non teneatur imitari: sicuti sub figura Pharisæorum & Scribarum ait Matth. cap. XXIII. *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcumque dixerint vobis, facite; secundum vero opera eorum nolite facere*. Hoc etiam Patres tradidere: & inter alios Ignatius *Epist. ad Magnesianos* hortatur fideles ut Episcopis obediant. *Decet itaque & vos*, ait, *obedire Episcopo, & in nullo illi refragari*. Et S. Cyprianus *Epist. olim* lv. *nunc* lix. ostendit non aliunde oriri hæreses & schismata quam ex eo quod Pastores audire negligimus.

Eo iure Episcopi usi sunt sæpe: ut primis temporibus Nicolaitæ admittentes communitatem uxorum, Gnostici turpissimas voluptates licitas esse asserentes, Episcoporum etiam extra Concilium iudicio proscripti sunt. Dionysius Alexandrinus (teste Eusebio *Hist. lib. VII. cap.* VI.) proscripsit hæresim Sabellianorum, prolixasque de suo iudicio dedit litteras ad Sixtum Pontificem maximum. Sic etiam Galliarum Episcopi nuper plerosque recentiorum Casuistarum errores damnarunt.

Colliges evidentissime ex dictis, in resolutionibus casuum conscientiæ consulendos attendendosque Episcopos, nec sine gravi temeritate sperni posse eorum iudicia ac pastorales eorum epistolas, maxime quando plures in eamdem sententiam, aliis non reclamantibus, conveniant: quia Episcoporum mandata in ditione suarum diœcesum vim habent coactivam, quæ obedientiam exquirit; in aliis vero directivam, quæ reverentiam exigit.

§. X.

De Patrum auctoritate.

Septimus locus ac fons Christianæ Ethices est Patrum auctoritas, quæ maior & minor est, quatenus plures aut pauciores in idem conveniunt, neque alii contradicunt. Patres enim sunt hi quos Deus posuit in Ecclesia tamquam doctores iuxta illud Apostoli I. ad Corinth. cap. XII. *Quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores*. Eorum igitur doctrina in moralibus magnum facit pondus; ideo serio attendenda graviterque veneranda. Nam Patres sunt hi qui cum ob insignem scientiam egregiamque sanctitatem, tum ob venerandam antiquitatem Traditionis custodes habentur. Igitur sicuti dum sunt unanimes, faciunt irrefragabilem auctoritatem, sive in fide, sive in moribus, sic quando plures in idem dogma morum consentiunt, eorum auctoritas non reiicienda, sed summopere æstimanda & reverenda. Unius tamen vel alterius Patris sententia, licet alii non contradicant, idest de ea sileant, firmum non facit argumentum. Intantum enim in rebus theologicis valet Patrum auctoritas, inquantum fidem facit aliquem articulum in Traditione contineri, seu a Christo, aut a Spiritu sancto post Christi ascensionem fuisse revelatum: ut tradit S. Augustinus *lib. III. de peccator. merit. cap.* VII. Talem autem certam fidem non facit unius aut alterius Patris auctoritas, aliis de huiusmodi articulo silentibus: cum credibile non sit, revelationis depositum quod universam respicit Ecclesiam, post Apostolorum tempora uni tantum aut alteri testi creditum fuisse. Ceterum insigniorum Patrum sententia semper magnum pondus habuit in Ecclesia, ut ex S. Bernardo *Epist.* LXXVII. ad Hugonem de S. Victore: *Ab his ergo duobus columnis, Augustinum loquor & Ambrosium, crede mihi, difficillime avellor: cum his, inquam, me aut errare aut sapere fateor.*

Clare igitur constat Sanctos Patres in moralibus difficultatibus seu controversiis consulendos esse, eorumque doctrinam attendendam; eosque praesertim qui ex professo materiam aliquam pertractarunt: ut S. Cyprianus de Poenitentia pro antiqua circa lapsos disciplina firmanda; S. Augustinus contra Mendacium, aut ubi agit de alia quacumque morali materia; S. Ambrosius de variis Christianorum officiis; S. Gregorius in libris Moralium. Consulendi tandem sunt, quantum fieri potest, veteres doctores, ut eorum sententiam circa propositam quaestionem perspectam habeamus. Consulendi sunt etiam compilatores qui insigniorum Patrum scripta in certas materias distribuentes, non aliam referunt sententiam quam illorum Patrum quorum verba transcripserunt.

§. XI.

De Theologorum Scholasticorum auctoritate.

Octavus Christianae moralis locus seu fons, unde argumenta ad Morales quaestiones resolvendas sumi possunt, est Theologorum Scholasticorum auctoritas. In usu tamen Theologorum caute procedendum est in eorumdem electione. Nam sive antiqui, sive recentiores sint, attendendi non sunt ii qui sola utuntur ratione; alias liceret sequi in moralibus tot erroneas sententias opinionesque; quas summi Pontifices, praecipue Alexander VII. Innocentius XI. Alexander VIII. & plures variarum provinciarum Episcopi proscripsere ut exitiosas & scandalosas, & quae a fere innumeris recentiorum Scripturam, Traditionem, aliosque sinceros Christianae Moralis fontes non curantibus propugnatae fuere. Ratio habenda est Scholarum seu Theologorum qui Scriptura, Traditione, Conciliis, Pontificum decretis, Sanctorum Patrum doctrinis nituntur: cuiusmodi sunt ex recentioribus Canus, Contensonus, Concina ex Dominicana familia, Gennetus, Tournely, P. Antoine, aliique, quorum sententiae continuo fulciuntur auctoritate divinae Scripturae, Traditionis, aliorumque locorum qui hic supra propositi sunt genuini fontes ad resolvendas cum securiore veritates morales controversas. Ex his enim argumenta in iis quae ad fidem & mores pertinent, cum gravi certitudine veritatis peti possunt; dum hosce ipsa Ecclesia consulit ubi agitur de fide & moribus, & eorum sententiae rationem habet. Ecclesia enim semper consuevit consulere in Conciliis graviores Theologos; & in Congregationibus erectis in Romana Curia, ubi quaestiones occurrant quae ad fidem moresque pertineant, opera Theologorum consultorum ventilantur, antequam quidquam supra his per summi Pontificis iudicium statuatur.

Dixi *non ii qui sola utuntur ratione*, quae per originale peccatum corrupta caecutit, & facillime fallitur. De his enim ita ait Canus lib. VIII. de locis Theolog. cap. 1. *Tales auctores sunt adscriptitii Theologi, qui quaestiones theologicas frivolis argumentis absolvunt: & cum in his sanctorum librorum testimonia rarissima sint, Conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis sanctis oleant, nihil ex gravi Philosophia; Theologi tamen vocantur, nec Scholastici sunt nedum Theologi, qui sophismatum faeces in Scholis inferentes, & ad risum viros doctos movent, & delicatiores ad contemptum ..... quos ego probare non debeo, nec possum.*

Consulendi sunt igitur celebriores Morales Theologi: cuiusmodi sunt SS. Thomas, Bonaventura, Antoninus, Raymundus. Hos enim commendat profunda in divinis rebus eruditio, pura morum integritas, sincerus fidelissimusque veritatis amor: cum non ex contentione, sed ex solo veritatis affectu scripserint; ut rem expendenti patebit. Tales sunt pariter secundo loco, idest in inferiore gradu, Caietanus, Sylvester, Soto, Sylvius, Comitolus, aliique non pauci ingenio insignes, moribus optimis spectabiles; modo hi antiquos non spernant, nec eorum auctoritatem in sensus contrarios detorqueant. Alii quoque habentur ut antea recensiti cum aliis huiusce aetatis eiusdem sensus. Consulendi sunt quoque clariores Canonistae; ut Panormitanus, Navarrus, Covarruvias, Fagnanus, Cabassutius, aliique non pauci: cum Canonistarum auctoritas magni sit ponderis.

Item magni aestimari debet iudicium doctrinale sacrae Theologiae Facultatum, praecipue quae celebriores habentur: cuiusmodi sunt Lovaniensis, Duacensis, Salmanticensis; & praecipue Parisiensis omnium facile princeps, quae rerum sacrarum eruditione & purioris Moralis studio inter alias semper emicuit, quam Episcopi summique Pontifices consulere non dedignantur, cuiusque opera Ecclesiae matri numquam defuit, quoties de refellendis tum circa fidem, tum circa mores erroribus actum est. Ita celebris Recentior-

§. XII.

§. XII.

De naturali ratione.

Nonus locus seu fons Christianæ Ethices est ratio naturalis. Utiliter enim ratio consulitur a Theologo, utpote quæ a Deo homini data sit ad veritatis cognitionem comparandam. Ratio enim est quædam divini luminis participatio, iuxta illud Psalmistæ: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Hinc Deus *Is. cap.* XLVI. peccatores ad conscientiam revocat: *Redite prævaricatores ad cor*. Ratio igitur naturalis, licet per peccatum corrupta, quia (ut docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 1. *art.* 4.) omnino destructa non est, utiliter consuli potest ubi de moribus agitur; & ita docet S. Augustinus *lib. de spiritu & littera cap.* XXVIII. Ibi enim ait Sanctus Doctor: *Ratio, etsi per peccatum corrupta, sapit aliquid, seu quædam morum principia cognoscit*.

Quare ratio naturalis Theologo morali ad multa utilis est: ac proinde jure & merito recenseri potest inter loca seu fontes Moralis Theologiæ. Nam ratio suppeditat communia morum principia, quæ certa sunt & evidentia; cuiusmodi sunt, *Bonum est faciendum, malum fugiendum, quod tibi non vis, alteri ne feceris*: atque ex his principiis educuntur conclusiones quibus varia explicantur hominis officia. Harum autem conclusionum aliæ eliciuntur per demonstrationem, aliæ per medium probabile. Nempe conclusiones quæ immediate eliciuntur ex primis principiis, plerumque inferuntur per medium demonstrativum, & sunt certissimæ. Sic ex isto moralis disciplinæ principio, *Alteri ne feceris quod tibi non vis fieri*, demonstrative colliguntur plura ex præceptis quæ vetant ne damna & iniuriæ proximo inferantur. Quæ vero educuntur mediate tantum & remote ex iisdem naturalibus principiis, plerumque probabiliter tantum educuntur; quia semper clare non videtur connexio, quam remotæ conclusiones habent cum primis principiis, præsertim in rebus quæ mores spectant. Idque contingit, aut Deo nonnumquam (ut ex S. Augustino) spargente pœnales cæcitates super illicitas cupiditates; aut propter præiudicia, vel propter pravum aliquod affectum quo mens inclinatur ad iudicandum pro his rebus quæ cupiditatem fovent ac nutriunt.

Ratio naturalis respectu Theologiæ, seu in rebus theologicis, non se habet per modum principii: quia in theologicis unum est tantum principium, scilicet divina revelatio contenta in Scriptura vel Traditione; & in hoc differt a Philosophia & aliis naturalibus disciplinis. Dicendum est igitur, rationem naturalem eo sensu ad Theologiam conferre, quod ex principiis revelatis conclusiones eruat quibus aut exponit motiva credibilitatis, unde fit ut prudenter credamus, Scripturam & Traditionem esse verbum Dei; aut manifestat varia hominis officia, erga Deum, cuius est filius per adoptionem; erga Christum, cuius est *acquisitio* per eius mortem, ut aiunt Patres; erga alios homines, quibus est sociandus perpetuo in gloria; erga Ecclesiam, cuius per baptismum est filius & membrum; & infert, quod Deo debeat honorem & amorem, quia Pater; Christo gratiarum actionem, quia Redemptor; proximo dilectionem, quia frater; Ecclesiæ obedientiam, quia mater.

Unde sequitur I. eos abuti ratione qui in rebus theologicis primas partes ei tribuunt: *Oportet* (ait S. Thomas Part. I. quæst. 1. art. 8. ad 2.) *quod naturalis ratio subserviat fidei*. Eiusmodi autem abusus rei sunt heretici omnes, qui consuescunt ad normam quarumdam præconceptarum opinionum de vero Scripturarum sensu iudicare; cum econtra genuinus illarum sensus ex terminis quibus constat, ex Ecclesiæ Sanctorumque Patrum consensione desumi debeat. Sequitur II. in eumdem scopulum incidere qui persuasi, nihil Deum revelasse quod humana ratio capere non possit, omnia Scripturæ loca e sensu litterali in metaphoricum detorquent: ut Sociniani. Sequitur III. eiusdem culpæ reos esse nonnullos casuum conscientiæ arbitros, qui Dei iudices se ipsos constituentes affirmant *hæc aut illa præcepta si ad litteram sumerentur, non satis fore attemperata humanæ infirmitati*: & ex hoc temerario iudicio præcipua mandata, clare alioquin expressa in Scripturis, evellunt vel subvertunt. Et præcipue hoc apertissime constat in tot Probabilistis auctoribus, qui ad normam solius rationis per peccatum corruptæ de moribus opinando, ita Moralem Christianam laxitatibus & corruptis doctrinis impleverunt, ut nullum sit præceptum in Decalogo quod suis ratiociniis ex primis principiis male deductis non labefactarint. Unde Alexander VII. in Decreto dato Romæ die 25. Septemb. an. 1665. de huiusmodi scriptorum placitis dixit, *opiniones esse Christianæ doctrinæ relaxativas, & animarum perniciem inferentes, natas ex summa luxuriantium ingeniorum licentia*. Ut igitur tanto malo frenum remediumque ponatur, supponitur subsequens caput.

CAPUT II.

§. UNICUS.

De modo utendi prædictis Moralis Christianæ principiis.

Quia prædicti Christianæ Ethices fontes & principia, non omnia æqualem habent auctoritatem: optimum visum fuit aliquam præscribere normam, ut omni prudentia ac cautela loca illa in moralibus controversiis adhibeantur: quod subsequentes regulæ traditæ a quodam recentiore præstabunt.

REGULA I. Ubi quæstio moralis resolvi potest per expressam revelationem; standum est revelationi, quidquid in contrarium humana ratio suggerat. Revelatio enim morum regulam continet; cum infallibili Dei verbo nitatur. Ratio autem humana errori est obnoxia, ut antea notatum est. Nam sicut Deus verax est (ut ait Apostolus *Rom. cap.* III.) ita omnis homo mendax. Itaque inimicorum dilectio, necessitas ferendi crucem, castigandi corpus &c. quantumvis humanæ naturæ dura videantur, humili tamen mentis obsequio excipienda sunt.

REGULA II. Ubi quæstio proposita ex revelatis principiis per necessariam demonstrationem resolvi potest; acquiescendum est eiusmodi demonstrationi, quidquid in contrarium reclamet ratio affectibus obcæcata. Nam propositio quæ ex revelatis necessario sequitur, est irrefragabilis auctoritas: ut ait Canus *lib.* XII. *de loc. Theol. cap.* V. Quare ex eo Christi monito, *Quod gratis accepistis, gratis date*, evidenter sequitur, labem esse simoniæ res spirituales cum temporalibus commercio exponere; quidquid in contrarium excogitaverit humana cupiditas, ut divinæ legis vim eluderet.

REGULA III. Si quæstio moralis definiri seu resolvi nequeat vel per expressum Dei verbum, vel per necessariam ex revelatione demonstrationem; consulendi sunt ii quibus facta est in Ecclesia potestas docendi simul & imperandi: cum hi propius ad revelationem accedant. Quia cum hi constituti sint a Deo in Ecclesia ut verum Scripturæ & Traditionis sensum exponant, ubi revelatio manifesta non est, isti consulendi sunt, iuxta illud Malach. *cap.* II. *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius.* Immo cum hi auctoritate polleant imperandi, ius habent ferendi leges obligantes in conscientia; ut Luc. cap. X. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* Et D. Paulus ait ad Hebr. cap. XIII. *Obedite Præpositis vestris, & subiacete eis.* Nemo igitur non videt, quod universa diæcesis Episcopali iudicio, multoque magis diœcesanæ Synodo; integra provincia provinciali, integrum regnum nationali Concilio subesse debent, & fideles omnes summi Pontificis determinationibus: cum hi omnes donati sint a Deo potestate docendi simulque imperandi.

REGULA IV. Quando controversia moralis solvi non potest nec per expressam revelationem, neque per necessariam ex revelatione demonstrationem, neque per ulla superiorum decreta; quærendum consilium eorum qui antiquitate, doctrina, pietate sunt in Ecclesia præstantiores. Hi enim habent ab antiquitate, quod testes sint & custodes divinæ Traditionis; a doctrina, quod sint divinæ revelationis interpretes; a pietate, quod ab humanis affectibus in constituendis morum regulis liberi fuerint. Unde patet, quod cum maior saniorque pars antiquorum Patrum & Theologorum in aliquod dogma consentit, ei adhærendum sit.

REGULA V. Si circa moralem controversiam Patres Patribus adversantur, celebriores Theologi ac Canonistæ seu Iuristæ diversa inter se opinantur; tunc recurrendum pro resolutione ad rationem. Sed magna cautela opus est. Et primo, cavendum est ne res ex pravis nostris affectibus iudicemus. Nihil magis impedit veritatem invenire quam cor affectibus implicatum: quidquid enim amamus, id sanctum, ait S. Augustinus, nobis est; hoc est, amores nostros quamvis illicitos, innoxios tamen existimamus. Hinc impudici libidines excusant, vinolenti ebrietatem &c. Cavendum secundo, ne partium studiis abducamur, ut quisquis semel susceptis sive iure sive iniuria partibus veritatem stare pertinaciter tueatur, eaque omnia respuat ut falsa quæ contra sentiunt aliarum partium defensores. Cavendum tertio, ne vel in laxiores vel in rigidiores opiniones incidamus; sed curandum, quantum fieri potest, ut inter utrasque incedamus. Nam sicut sine culpa aggravari Christi iugum quod ipse Dominus dulce esse pronunciat, ita nec sine crimine dilatari potest via cæli, idest æternæ salutis, quam angustam Evangelium exponit: ac ideo non minus damnabiles sunt qui contra Christi præceptum onera imponunt importabilia, quam qui prioris moralis disciplinæ frenum laxitatibus solvunt. Utrosque enim maledictis insectatur Isaias cap. V. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum*

tum malum; ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.

In opinionum ambiguitate requiritur ut quid propius ad revelationem accedat, diligenter inquiramus, eique parti religiose adhæreamus, quæ magis legi favere videbitur; & ut in dubiis, ubi æqualia utrimque animo sese offerunt rationum momenta, sequamur quod tutius est, vel quod est eo in casu unice tutum.

TRACTATUS
DE OPINIONUM CENSURIS.

VAlde quidem confert Theologo notitia locorum seu fontium ex quibus argumenta pro confirmanda fide & regulandis moribus desumenda sunt. Sed hoc satis non est, nisi simul noverit quibus censuris affici debeant propositiones quas iisdem sive fidei sive morum regulis oppositas esse censuerit. Igitur operæ pretium est ut, hisce breviter delibatis quæ sufficere possunt pro notitia locorum theologicorum, aliquid de propositionum censuris disseratur.

Censuræ propositionum octo passim recensentur. Alia nimirum est propositio hæretica, alia erronea, alia scandalosa, alia blasphema, alia piarum aurium offensiva, alia temeraria, alia seditiosa, alia denique suspecta. Septem priores censurarum species expressæ habentur in Concilio Constantiensi *sess*. VIII. Octava censuræ species reperitur in Bulla Pii V. in qua damnantur quædam propositiones quas scriptores tribuunt Michaeli Baio. Quidam scriptores supra relatis addunt subsequentes. Præterea, inquiunt, aliquæ propositiones sunt proximæ hæresi, quædam sapiunt hæresim, quædam sunt suspectæ de hæresi, quædam improbabiles, aliæ male sonantes, & tandem aliæ damnabiles. Varias hasce propositionum censuras breviter explicabimus.

De propositione hæretica.

Propositio hæretica definitur ea *quæ adversatur aut expresso Dei verbo, aut expressæ definitioni Ecclesiæ*. Dicitur I. *adversatur Dei verbo*: quia Dei verbum, seu Scriptura & Traditio, continet articulos, omnes qui ad fidem spectant & mores. Non enim sunt alii fontes fidei & Moralis Christianæ. Dicitur II. *verbo Dei expresso*: hoc est veritati, quæ verbo Dei expresse continetur. Hinc patet, hanc propositionem quæ est inter quinque damnatas ab Innocentio X. n. 2. *Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ numquam resistitur*: merito tamquam hæreticam fuisse damnatam: utpote quæ opponatur contradictorie huic expressæ Scripturarum sententiæ: *Vos semper Spiritui sancto resistitis*. Dicitur III. *adversari verbo Dei expresso, aut expressæ definitioni Ecclesiæ*. Siquidem propositio quæ implicite tantum continetur verbo Dei, postquam Ecclesia declaravit eam illo contineri, fide divina expresse credi debet ab iis quibus sufficienter innotuit latum ab Ecclesia iudicium. Ob hanc rationem hæc propositio: *Baptismus qui in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti confertur cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non est verus baptismus*: est propositio hæretica, quamvis priusquam in plenario Concilio Ecclesia suam protulisset sententiam, nequaquam esset hæretica.

Materia hæresis sunt quæstiones iuris quæ ad fidem aut mores pertinent, aut quæstiones facti quæ Dei verbo scripto aut tradito continentur. Nam aliæ quæstiones facti quæ in Dei verbo aut scripto aut tradito nulla ratione continentur, possunt quidem esse materia erroris, sed non possunt esse materia erroris ad fidem spectantis: cum ad hoc requiratur ut error opponatur propositioni explicite revelatæ; aut si implicite tantum revelata sit, Ecclesia solemni iudicio declaraverit sequi ex revelatis.

De propositione erronea.

Omissis variis Doctorum opinionibus in stabiliendo in quo consistat propositio erronea, statuitur cum Iuvenino, cuius sententia mihi magis arridet, propositionem erroneam stricte sumptam esse eam quæ *negat veritatem quam communis Ecclesiæ consensus iudicat esse mediate revelatam, quamvis Ecclesia id nondum expresse definierit*. Per hanc enim definitionem propositio erronea differt ab hæretica: quia hæretica negat veritatem aut immediate revelatam, vel mediate solum, sed addita solemni Ecclesiæ definitione. Item differt a ceteris propositionibus damnabili-

bilibus in Constantiensi Concilio recensitis. Unde patet, opinionem S. Cypriani de invaliditate baptismatis collati ab hæreticis, fuisse errorem, antequam Ecclesia definivisset eam repugnare veritati quæ continebatur verbo Dei non scripto, sed tradito, docente internas dispositiones baptizantis non nocere baptismo. Post vero definitionem Ecclesiæ est formaliter hæretica.

De propositionibus scandalosa & blasphema.

Propositio scandalosa stricte sumpta definitur *propositio quæ per se nata est parere spiritualem proximi ruinam, licet in ea nec error nec hæresis aperte notari possint.* Dicitur I. *parere spiritualem proximi ruinam:* quia per accidens est, idest ex parte subiecti, quod aliquando ruina non sequatur. Additur II. *licet in ea nec hæresis nec error aperte notari possint.* Unde differt a propositione hæretica & erronea. Sic scandalosa esset propositio, dicere *ex auriculari confessione gravissima sequi incommoda.*

Propositio blasphema ea est *quæ aliquod aut in Deum aut in Sanctos convicium continet.* Ex hac definitione constat, differre propositionem blasphemam ab aliis propositionibus, quibus specialis censura debetur: cum aliæ propositiones convicium aut in Deum aut in Sanctos non contineant; hoc est Deo vel Sanctis non tribuunt quod eos dedecet, aut perfectionem ipsi debitam non detrahunt. Hinc propositio hæc proscripta ab Innocentio XI. non solum est erronea, sed etiam blasphema: *Inferior Christi pars in cruce non communicavit superiori suas involuntarias perturbationes.* Blasphema pariter est sequens, quæ est inter quinque damnatas ab Innocentio X. *Aliqua Dei præcepta hominibus iustis volentibus & conantibus, secundum præsentes quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque eis gratia qua possibilia fiant.* Hanc enim declaravit Pontifex non solum impiam, temerariam, hæreticam, sed etiam blasphemam; ut in eius Constitutione an. 1653. Prid. Chalend. Iunii.

De propositionibus male sonante & piarum aurium offensiva.

Propositio male sonans definitur *propositio quæ licet duplicem habeat sensum, unum bonum & alterum malum, absolute tamen & sine distinctione profertur.* Dicitur I. *habere duplicem sonum:* & in hoc differt ab hæretica & erronea; dum hæ nullum habent sensum bonum, vel saltem obvium. Dicitur II. *absolute profertur:* & in hoc differt a propositione ex qua sensus pravus excluditur.

Propositio piarum aurium offensiva definitur *propositio quæ aliquid absonum & subiecto de quo fertur, indignum continet.* Dicitur I. *offensiva aurium;* non quidem ob sensum quem a parte rei continet, sed propter modum quo ille sensus exprimitur. Dicitur II. *aurium*, non quarumcumque, sed *piarum.* Nam talis non est, si impii aliqua veritate offendantur; ut olim accidit in Pharisæis. Sicuti etiam non dicenda est aurium piarum offensiva propositio quæ pios quidem, sed indoctos offendit; cum in iudicio propositionum, ut notat Canus, non consulendus sit vulgus, licet pietatem præseferat, sed pii, simulque periti ac sapientes: cum sæpe contingat propositionem quæ offendit aures piæ plebis, non offendat nec moveat doctos. Id præsertim videre est in propositionibus quæ enuntiant abusus & superstitiones, quæ ab hominibus iis quidem piis, sed parum peritis nonnumquam admittuntur in quarumdam imaginum aut quorumdam Sanctorum cultu. Dicitur III. *continere aliquid absonum & subiecto de quo fertur, indignum:* ac per hoc patet, hanc propositionem non tam peccare in sensu, quam in modo quo sensus profertur.

De propositionibus temeraria & seditiosa.

Propositio temeraria est *propositio quæ in materia fidei ac morum profertur absque auctoritate aut Scripturæ, aut unanimis Traditionis, aut saltem aliquorum Patrum:* & a fortiori, si maior pars Episcoporum & Theologorum iudicet eam aut Scripturæ, aut Traditioni, aut doctioribus Patribus adversari. Nam temerarium dicitur quod absque fundamento asseritur ac in medium profertur. Hujusmodi autem est propositio in materia fidei & morum prolata sine auctoritate aut Scripturæ, aut Traditionis, aut Patrum, quæ sunt loca & fontes unde, ut diximus, erui debent argumenta fidei & morum. Hinc aperte colligitur, Casuistarum effatum, *Honor potior est quam vita*, non solum esse scandalosum & perniciosum, sed etiam temerarium: cum nullo fulciatur Scripturæ, aut Traditionis, aut Patrum testimonio. Et sic ob eamdem rationem dicito de tot aliis quæ a Casuistis in medium proferuntur, circa cultum Deo debitum, caritatem erga proximum, homicidium vitandum &c. Non omnis tamen propositio temeraria est simul hæretica aut erronea, ut ex illarum definitionibus clare patet: bene quidem

omnis

omnis propositio formaliter hæretica est etiam temeraria.

Propositio seditiosa ea est *quæ per se apta est parere seditionem*: & hoc patet ex ipsius nominis etymologia. Et quidquid alii contendant, melius statuunt alii hanc propositionem eo sensu inter theologicas notas comprehendi, quia ad scandalosam propositionem reducatur: cum seditio ad quam illa movet, contingere nequeat sine spirituali multorum ruina, & absque eo quod plura letalia peccata committantur.

De propositionibus suspecta de hæresi, sapiente hæresim, hæresi proxima.

Propositio suspecta de hæresi convenienter definitur *propositio quæ cum multa probabilitate indicatur hæretica*. Dicitur I. *indicatur hæretica*: idest contradictorie opposita veritati, quæ aut explicite & immediate revelata est, aut si implicite tantum & mediate, ab Ecclesia solemni iudicio declarata fuit revelata. Dicitur II. *indicatur hæretica cum probabilitate*: scilicet per argumenta ex quibus tametsi non habeatur moralis certitudo, omnis tamen hæsitatio non excluditur. Idcirco absolute hæretica dici nequit, sed solum de hæresi suspecta; & cum multa probabilitate: cum propter levem probabilitatem propositio aliqua trahenda non sit in hæresis suspicionem; dum hoc æquitati repugnat, sine gravi fundamento, idest sine ratione petita a Scriptura aut Traditione, quæ ad assensum non unum vel aliquem, sed ingentem doctorum numerum, paucis exceptis, moveat ac determinet.

Propositio sapiens hæresim definitur *propositio quæ multo maiore cum probabilitate quam suspecta de hæresi indicatur hæretica*. Dicitur *maiore cum probabilitate*: cum probabilitas pro maiore vel minore pondere rationum quibus fulcitur, maior sit vel minor. Unde, sicuti quando magna est probabilitas de aliqua propositione, quod sit hæretica, iuxta antea dicta, statuitur suspecta de hæresi: sic quando maxima est probabilitas seu vehemens suspicio, tunc constituitur propositio sapiens hæresim. Patet igitur fundamentum secundum diversos gradus constituere propositionem aut suspectam de hæresi aut hæresim sapientem. Ad hoc vero ut propositio inuratur censura, quod sapiat hæresim, iuxta Canum *lib. XII. de Loc. Theol.* attendenda est non propositio in se ipsa, sed præcipue conditio seu mens scriptoris a quo in medium prolata est.

Ex posteriore responsione colligendum I. quod attendi debeat conditio ac fides proferentis, si propositio suspecta de hæresi vel hæresim sapiens consideretur in ordine ad puniendum vel absolvendum proferentem: cum in eo casu dubium sit, an propositio prolata sit in hæretico sensu; & tale dubium solvi nequit nisi ex statu & conditione proferentis. Quia si proferens est hæreticus, habetur moralis certitudo in sua propositione hæreticum sensum intellexisse. Ideo ista propositio: *Non oportet Eucharistiæ sacramentum solemni ritu per vias publicas deferre*: in ore Lutherani qui negat in Eucharistia extra usum realem Christi præsentiam, aut in ore Calvinistæ, qui eam in omni casu negat; est hæretica. Econtra non esset suspecta in ore Catholici, qui timeret ne propter aliquam peculiarem circumstantiam debita reverentia sanctissimo sacramento per vias publicas delato non exhiberetur. Colligendum II. attendenda esse antecedentia & consequentia, si quæstio sit de propositione quæ in libro aliquo contineatur. Nam licet secundum verba quibus constat, & separata a restrictionibus quæ illam in eo libro aut præcedunt aut subsequuntur, sit aliquando non solum suspecta de hæresi, sed etiam certo hæretica, nihilominus sana esse potest in mente auctoris, habita ratione connexionis quam habet in libro cum antecedentibus & consequentibus.

Propositio hæresi proxima definitur ea *quæ a maiore & saniore parte doctorum ex Scriptura & Traditione indicatur esse hæretica, licet non audeant eam dicere esse simpliciter hæreticam, & aliqui non infimæ notæ Theologi contendant ipsam censura huiusmodi notandam non esse*. Ex hac definitione constat manifeste, propositionem hæresi proximam idem prorsus esse cum propositione suspecta de hæresi aut hæresim sapiente; cum aliud non dicat quam summam probabilitatem, quod revera sit hæretica.

Propositiones suspectæ de hæresi, sapientes hæresim, proximæ hæresi semper merentur speciem aliquam censuræ: quia semper temerariæ sunt, & nonnumquam etiam scandalosæ; cum semper adsit gravis probabilitas, eas contradictorie adversari veritati quam tenet Mater Ecclesia.

De propositionibus improbabili & damnabili.

Propositio improbabilis *ea est quæ nullo Scripturæ, aut Traditionis, aut rationis theologicæ fundamento nititur*. Probabilitas enim in rebus quæ ad fidem ac mores spectant, non oritur nisi ex argumentis petitis a Scriptu-

ptura, Traditione, aut theologicis rationibus. Iure igitur ac merito propositio quæ huiusmodi argumentis non nititur, dicitur improbabilis. Improbabilitas, secundum plures graves Theologos, est censuræ species non distincta a temeritate: cum propositio quæ nec Scriptura nec Traditione nititur, sit nova; ac proinde in rebus quæ ad fidem & mores spectant, semper sit falsa & temeraria. Quia omnes veritates, ut antea notavimus, quæ ad fidem & mores pertinent, Apostolis saltem implicite revelatæ sunt: idcirco quod est novum, semper falsum est & temerarium.

Propositio damnabilis est *ea quæ prohibenda est, abstrahendo a speciali censura qua affici posset*. Ex definitione patet primo, propositionem damnabilem differre a propositionibus quibus specialis censura iam inusta est. Secundo, propositionem damnabilem se habere per modum generis, respectu omnium propositionum quibus aliqua censura debetur. Propositio multiplici titulo dici potest damnabilis. I. Quoties fundamentum habetur ei inurendi aliquam censuram ex recensitis. II. Quando ea propositio inurit censuram alteri propositioni, quæ licet falsa, non meretur tamen censuram; cuiusmodi est illa in Bulla Pii V. quæ incipit, *Ex omnibus*, & numero est 22. *Cum Pelagio sentiunt qui textum Apostoli ad Roman. cap. 11.* „Gentes quæ legem non habent, naturaliter „quæ legis sunt, faciunt" *intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus*. III. Cum aliqua propositio iniuriose reiicit oppositam, licet falsam; ut videre est in ista alia quæ est numero 30. in dicta Bulla Pii V. *Fures sunt & latrones, qui docent tentationi ulli sine gratiæ ipsius adiutorio resistere hominem posse sic, ut ab ea non superetur*. IV. Cum propositio detrahit famæ alicuius; cum propter talem rationem libelli famosi iure ac merito ab Ecclesia proscribantur.

Summi Pontifices in decreto quo propositiones proscribunt, solent uti adverbio *respective*, quod mutuati sunt a Concilio Constantiensi, ad significandam aliquam ex recensitis notis (scilicet hæresis, erroneitatis, temeritatis &c.) afficere unamquamque ex propositionibus disiunctive, ita ut nulla sit in quam non cadat una saltem ex notis quæ in proscriptionis decreto referuntur.

Adde his omnibus prohibitionem Innocentii XI. quæ habetur in eius decreto quo proscripsit sexaginta quinque propositiones ad mores spectantes: ubi iubet abstinendum inter Theologos disputantes ab iniuriosis contentionibus & paci ac caritati consulendum, & simul præcipit in virtute sanctæ obedientiæ ut in libris imprimendis, in scriptis, thesibus, disputationibus, prædicationibus caveant ab omni censura & convicio contra propositiones quæ inter Catholicos controvertuntur, donec a sancta Sede iudicium super his proferatur.

De dispositionibus quibus sacra Theologia sit addiscenda.

Hisce expositis quæ pertinent ad loca seu principia, ex quibus haurienda sunt argumenta in iis quæ ad fidem & mores pertinent, necnon regulis pro dignoscendis propositionibus in materia fidei & morum censura afficiendis; par est ut media necessaria quoque breviter exponantur, quibus candidati ad Theologicæ Moralis disciplinæ studium, ut scientiam eiusdem assequantur, animum applicare debeant.

Plura sunt media necessaria ad Moralis Theologicæ disciplinæ cognitionem adipiscendam. Primo nimirum, ut inferiores animi concupiscentiæ cohibeantur. Ratio est: quia corrupti mores intellectum ita excæcant, ut in iis in quibus creaturarum amor dominatur, non raro dicant bonum malum, malum bonum. Impediunt pariter ne mens attendat ad rationes, quibus damnatur obiectum cui corrupta voluntas inhæret: immo efficiunt ut tota sit in exquirendis ratiunculis, quibus licitum & honestum probetur quod placet voluntati, iuxta illud effatum: *Unusquisque iudicat prout est affectus*.

Necesse est secundo, ut qui studio Theologiæ incumbit, caritate flagret saltem inchoata: nam, ut sæpe ait S. Augustinus, *non intratur in veritatem, nisi per caritatem*.

Necesse est tertio, ut Theologiæ candidatus humili vacet orationi. Oratio enim plurimum confert ad rerum divinarum cognitionem. Hinc Psalmista divinam illam scientiam sæpe postulabat: *Averte* (ait Psalm. CXVIII.) *oculos meos, ne videant vanitatem*. Quare Ecclesia ipsa precatur Deum, ut *fideles quæ agenda sunt, videant, & ad implenda quæ viderint, convalescant*.

Necesse est quarto, ut Theologus in diligenti studio quod adhibere debet, rectum sibi finem proponat; suam scilicet & proximi salutem: iuxta D. Bernardum *serm. XXXVI. in Cantic.* ubi sic ait: *Sunt qui scire volunt ut sciant; & turpis curiositas est: & sunt qui scire volunt ut sciantur ipsi; & turpis vanitas*

tas est: sunt item qui scire volunt ut scientiam suam vendant, v. g. pro pecunia, pro honoribus; & turpis quæstus est.

Necesse est quinto, ut Theologus iis in primis det operam quæ ad gloriam Dei, ad suam & proximi salutem conferunt. *Quid est autem*, ait loc. cit. S. Bernardus, *sapere ad sobrietatem? Vigilantissime observare, quid scire magis priusve oporteat. Tempus enim breve est ... Sed tu cum timore & tremore tuam ipsius operari salutem pro temporis brevitate festina.* Iuvenin.

TRACTATUS
DE ACTIBUS HUMANIS.

CAPUT I.

De actibus humanis.

§. UNICUS.

De natura & multiplicitate actuum humanorum.

Quid per humanam actionem intelligatur.

PER humanam actionem non secus intelligitur quivis actus a facultatibus hominum procedens, sed ille dumtaxat qui procedit a facultatibus quas humano generi præ brutis Creator attribuit: nempe actio illa quæ, veluti prælucente intellectu, ac decernente voluntate, ab homine promanant. Quare actus qui fiunt ab homine, spectari possunt I. late, nempe pro quacumque actione elicita seu facta ab homine etiam non voluntaria, nec libera, sed prout tamen distinguitur a brutis; ut primæ cognitiones, primi voluntatis motus, infantium, amentium volitiones: quia licet saltem duo posteriores sint voluntarii, non tamen ratione diriguntur; cum fiant sine rationis advertentia, & deliberatione tum actuali, tum virtuali, ac sine libera voluntatis electione, utpote qui non secus ac actiones mere naturales, ut nutritio & augmentario, omnem rationem & voluntatem antevertant. Et hi actus (ut notat D. Thomas 1. 2. *quæst.* 1. *art.* 1.) possunt quidem dici hominis actiones, sed non proprie humanæ; cum non fiant hominis ut homo est, sed potius ut animal: & eas possunt quidem homines exercere, & non exercere, sed eas exercere nequeunt nisi sub ratione boni tantummodo sensibilis, non vero sub ratione boni moralis, sicuti ad actum humanum requiritur. II. Sumuntur minus late, seu strictius & magis proprie, pro quocumque actu voluntario tum libero, tum non libero seu spontaneo, cuiusmodi sunt motus voluntarii spontanei, quos refugere nequit voluntas; ut est propensio in bonum commune, imperturbabilis amor beatarum mentium erga summum & incommutabile bonum. Unde voluntarium & spontaneum in hoc inter se differunt: quod voluntarium dicitur id quod procedit a deliberatione, seu motu ipsius voluntatis; spontaneum vero, quod fit sponte ac nullo cogente. Hinc licet omne voluntarium sit etiam spontaneum, quia fit cum propensione voluntatis; econtra non omne spontaneum est simul voluntarium: nam spontaneum commune est etiam belluis & rebus inanimatis; cum & bruta sponte ad aquam currant & ad pascua, & aqua sponte fluere dicatur; voluntarium vero solis convenit agentibus ratione præditis. III. Tandem strictissime accipiuntur pro actibus factis ab homine cum cognitione & advertentia rationis, atque libera voluntatis deliberatione seu electione: nempe pro actionibus factis ab homine, quatenus homo est, seu prout mente præditus, quæ pollet intelligentia atque voluntate, seu libera agendi facultate; cum sola huiusmodi mens directionis capax sit. (Voluntarium & spontaneum in quo different.)

Ut autem actiones nostras feliciter dirigamus, opus est ut consideremus earum principia, regulas, speciem, ac fines. Hisce consonat doctrina D. Thomæ, qui *cit. loc.* ait: *Illæ solæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo dominus est. Est autem dominus suorum actuum per rationem & voluntatem. Unde & liberum arbitrium dicitur facultas voluntatis & rationis.* Quare cum ipso D. Thoma actus humanus communiter definitur a Theologis, *actio a deliberata hominis voluntate procedens*. Verum cum actus humanus procedat a voluntate, vel consentanee ad rectam rationem, vel ab ipsa dissentanee; sub tali respectu sumi solet communiter a Doctoribus pro actu morali, & cum eo converti, ac proinde moralis appellari, quamvis rigorose loquendo latius pate- (Definitio actus humani.)

patere videatur actus humanus quam moralis. Nam actus illi quos non raro eliciunt pueri libere quidem, sed ante cognitionem boni & mali moralis (ut dum ex apprehensione & cognitione solius commodi vel incommodi naturalis deliberate eligunt unum obiectum præ alio, saccarum puta pro sale) possunt quidem dici actus humani, sed non rigorose loquendo actus morales.

Dicitur I. *a deliberata voluntate:* quia ad hoc ut actus dicatur, & revera sit sub dominio & potestate hominis, ac ideo sit ei imputabilis ad laudem, vel vituperium, ad præmium, vel ad pœnam, exigit motum liberum voluntatis, ac proinde deliberatum, qui procedat ex advertentia rationis, & ex libera voluntatis electione: idest debet esse actus voluntarius & liber. Nam agere dicuntur etiam mortua & insensibilia elementa, bruta, & ipse homo, quando, ut iam notavimus, agit sine consilio & deliberatione. Hinc opera deliberata mentis, in quorum exercitatione sita est vitæ honestas & turpitudo, placuit Ciceroni (quod probarunt Latini omnes, & cum S. Ambrosio & Augustino ceteri Patres) appellare potius nobiliori vocabulo humanorum officiorum quam actuum, utpote quod magis proprium sit ad explicandas hominis actiones, quæ inquantum homo, scilicet rationabiliter & libere agit; cum persolvere & servare officium de nemine iure dicatur, qui implenda munera inspectione & libertate non suscipit. Dicitur II. *a voluntate deliberata:* idest cum rationis advertentia & libertate, ac ideo scienter & libere.

Quid sit advertentia, & primaria eius divisio.

Nota, quod cum voluntas sit potentia cæca, non fertur in obiectum, nisi intellectus cuius ductum in omnibus sequi debet, illud ei præsentet prævio suo lumine, seu eiusdem obiecti cognitione, quæ est ipsa advertentia rationis ad humanos actus requisita. Et hæc alia est formalis, expressa, directa, & actualis, seu actuale iudicium de actione aliqua ponenda vel omittenda, cum sufficienti lumine cognitionis ex parte intellectus ad discernendum inter bonum vel malum morale; alia implicita, virtualis, indirecta, & interpretativa, quæ est obligatio advertendi, scilicet quod quis possit & debeat scire & advertere, quamvis actu non advertat. Actus vero huiusmodi, nempe a voluntate deliberata procedens, vel procedit seu producitur consentanee ad rectam rationem, & tunc actus est bonus & honestus; vel dissentanee, & est malus ac turpis. Et sub hoc respectu boni vel mali, actus humanus dicitur actus moralis: idcirco actus humani non sunt morales præcise ex eo quod sint liberi, sed ex conformitate aut difformitate quam habent cum recta ratione. Quare in actibus humanis tria inspicienda sunt: videlicet voluntarium, liberum, & morale. Morale vero pendet a duobus prioribus, nempe a voluntario & libero, utrumque quorum ita spectat ad rationem seu essentiam actus humani, ut alterutro deficiente, actus non sit amplius humanus, nec ideo moralis præcipue quoad partem actus mali: quia non datur malum morale, idest peccatum, nisi sit voluntarium & liberum. Nam quod fit necessario necessitate physica, imputari nequit ad culpam; cum in tali casu non sit in libera potestate illud vitandi, & ad impossibile nemo teneatur.

Quare actus humanus dicatur moralis.

Obiiciet fortasse hic aliquis, visionem beatificam, indeque consequentem delectationem seu fruitionem esse actus humanos, nec tamen liberos; cum sint necessarii necessitate naturali, idcirco non habeat homo eorum dominium, nec fiant ex deliberata ipsius voluntate. Resp. actiones illas esse quidem humanas quoad substantiam, utpote quæ procedunt ab homine per eius potentias nobiliores; sed non quoad modum: quia non procedunt iuxta eum modum operandi hominis secundum præsentem rationalis naturæ conditionem, idest secundum modum operandi libere, sed necessarie, secundum eum modum operandi qui communis est naturali agenti; adeo ut licet sint supernaturales, fiunt tamen iuxta modum operandi naturalem, quatenus fiunt absque indifferentia iudicii & sine libertate. Hic autem sermo est de actionibus humanis, quæ tales sunt, idest humanæ non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad modum.

Alia advertentiæ divisio.

Insuper advertentia rationis, seu cognitio, alia est perfecta; & est cognitio clara & distincta eius quod agimus, seu etiam circa illud animadversio sive consideratio: alia imperfecta; & est cognitio confusa & indistincta, quæ confusio plerumque contingit vel ex distractione seu evagatione mentis ad alia obiecta, vel ex subita ingruente passione, ex qua gravis in animo excitatur perturbatio.

Quid sit actus humanus summatim sumptus.

Unde humanum officium, seu actus humanus summatim sumptus & ut sic, est actus ille qui procedit a voluntate directa per cognitionem intellectus scientis, in quo actus ipse consistit, & expedita, idest quæ plenam & liberam habet nunc dispositionem seu facultatem ad agendum & non agendum vel con-

consentanee rectæ rationi, & sic recte & honeste, vel dissentanee, ac proinde turpiter & inhoneste. Ex quo fit, ut actus humani alii honesti sint, & laude necnon æterna cælesti mercede digni; alii inhonesti, & vituperio afficiendi ac sempiternis supplicis.

Actiones autem a voluntate elicitæ duplicis sunt generis. Aliæ quæ versantur circa finem, ut voluntas seu appetitio, intentio, fruitio: aliæ circa media, seu circa ea quæ ad finem perducunt, ut consensus, electio eorumdem mediorum, & usus. Verum de his fusius videbimus suo loco in agendo de fine.

Cum igitur Theologica disciplina tota versetur ut humanæ operationes ea instituantur perfectione, dignitate, ac merito quibus æterna salus, quæ ultimus est hominis finis, comparetur; hinc præcipuum huius facultatis opus in hoc intendit, ut ostendat quid in humanis officiis seu actibus sit regulare vel irregulare, iustum aut iniustum, bonum aut malum. Quia tamen ad hoc multa concurrere debent, alia scilicet ut principia, alia ut proprietates, alia ut regulæ: priusquam singula hæc suo loco pertractentur, pro clariore intelligentia sit.

CAPUT II.

De principiis actuum humanorum.

Quid intelligantur nomine principii actus humani.

PRincipia actuum humanorum ea intelliguntur quæ ad actus humanos morales producendos quoquo modo concurrunt. Hæc autem alia sunt interna, quæ intus ab homine possidentur; externa alia, quæ extra illum posita sunt. Interna alia sunt congenita, alia acquisita. Congenita ea sunt quæ habet homo a propria ipsius natura, ut intellectus, voluntas, libertas. Intellectus tamen & voluntas hic accipiuntur non præcise, quatenus unus intelligit, & altera vult; sed prout hoc efficiunt in ordine ad mores & practice. Intellectus est spiritualis animæ virtus, seu facultas, quam Philosphi rationem appellant, quæ, mediante primorum principiorum seu regularum cognitione præconcepta, & est illa quæ a Theologis dicitur synderesis, actus humanos dirigit ac ordinat ut honestate informentur. Duobus vero modis intellectus respicit obiecta: aut simpliciter, idest in se tantum; aut cum diversis relationibus quas inter se habent, aut respectu nostri, aut cum variis circumstantiis quæ eadem obiecta comitantur. Hic intellectus veluti in speculo regulas & obiecta repræsentat voluntati, quæ iuxta prævium examen intellectus earumdem regularum, variorum obiectorum, & relationum deliberat ac statuit quid velle & agere debeat, quid non, quid prosequi, vel effugere. Unde voluntas, quatenus moralis, est facultas prosequens quod ut bonum, fugiens quod ut malum eidem ab intellectu proponitur. Principia acquisita ea intelliguntur quæ studio & labore comparantur, ut habitus virtutum, quorum investigatio ad Philosophum potius quam ad Theologum spectat. Principia extrinseca sunt obiectum, finis, & circumstantiæ. Proprietates sunt bonitas & malitia, quæ dant actui humano moralitatem. Regulæ tandem aliæ internæ; ut conscientia: externæ aliæ; & sunt leges omnes tum naturales, tum positivæ divinæ & humanæ.

§. I.

De principiis internis actuum humanorum.

Quamvis ut supra notatum fuit, unum ex internis principiis actuum humanorum sit intellectus, quia huiuscemodi facultas hic non consideratur ut simpliciter speculative veritatem cognoscens, sed prout morali practico iudicio voluntatem dirigit in suis operationibus, & est lumen rationis sine quo voluntas rationabiliter operari nequit; idcirco est lex voluntatis, moderator, ac regula: cum tamen remittamus examinare quæ spectant ad intellectum ut est morale principium humanorum actuum, quando de eorum regulis agemus; nunc de sola morali voluntate, eiusque actibus, & præcipue de voluntario, quod est alterum actuum humanorum principium, discutiendum relinquitur, idest quid & quotuplex sit, & quid sit involuntarium, ac quæ eius caussæ.

§. II.

De voluntate.

Voluntas est facultas, seu potentia, quæ est radix ac initium humanarum operationum, dum ab ipsa promanat ac elicitur motus omnis & excitatio, sive interior, sive exterior, ad opus quodcumque quod peragitur ab homine humano modo operante, idest cum consilio & deliberatione. Et cum non habeat pro obiecto nisi bonum saltem apparens, ac proinde nonnisi bonum ei placere queat, hoc solum prosequitur, quatenus ut tale ab intellectu eidem proponitur, sicuti ab eo quod ut malum eidem obiicitur, refugit. Hinc voluntas est alterum inter- Voluntas quid sit.

num principium actuum humanorum, prosequens quod sibi utpote bonum placet, refugiens ab eo quod ut malum ipsi displicet. Et cum libera sit in suis deliberationibus, idcirco apta est ut per regulas seu leges in suis operationibus dirigatur.

Duae potentiae voluntatis.

Idea autem voluntatis alias duas potentias, ut ita dicam, includit, quarum adminiculo sua circa actus humanos officia exercet. Una est spontaneitas; & per hanc concipitur voluntas ut operans proprio instinctu ac motione: altera libertas; & per istam apprehenditur voluntas taliter operans, ut agere possit & non agere. Ratione spontaneitatis attribuuntur voluntati actus quidam seu motiones. Et horum alii sunt interni & immediati, quorum impressione sola voluntas afficitur, atque ab ipsa immediate exequuntur, & consummantur in ipsa voluntate, sine alterius potentiae concursu: & tunc dicuntur actus interni eliciti; cuiusmodi sunt volitio, deliberatio, amor, odium, desiderium, fruitio &c. Et hi versantur circa finem, idest finem habent pro obiecto. Alii externi, mediati, & imperati, qui per aliam potentiam complentur seu consummantur; ut meditatio, locutio, deambulatio, consensus circa media, eorumdemque electio & usus. Huiusmodi actus referuntur ad media, idest media habent pro obiecto. Dicuntur autem imperati: quia non procedunt ab aliis potentiis, idest a propriis cuiuscumque actus, nisi ex imperio voluntatis, seu nisi quatenus voluntas imperat iisdem potentiis illorum actuum executionem.

Actuum voluntatis divisio.

Hinc iuxta ordinem actuum voluntatis distinguunt Philosophi & Theologi actus virtutum moralium, licet omnes procedant immediate a voluntate, in elicitos & imperatos. Actus virtutis elicitus est ille qui a virtute immediate producitur; ut oratio a virtute religionis: imperatus vero qui nonnisi mediate a virtute procedit, idest non revera producitur ab ipsa eadem virtute, sed tantum imperatur alteri virtuti ut talem actum producat. Sic oratio ad impetrandam veniam peccatorum a virtute poenitentiae imperatur religioni; ac ideo oratio elicita est a virtute religionis, & imperata a virtute poenitentiae. Actus vero exteriores imperati a voluntate, alii appellantur transeuntes, quia extra caussam agentem in obiectum exterius transeunt; ut scriptio, percussio, aedificatio: alii dicuntur immanentes qui nihil sensibile extra agentem producunt; quales vulgo aestimantur capitis nutus, motio brachii, oculi frictio &c. Sic convenientius actus immanentes habentur hi qui intra ipsam mentem manent; ut amor, desiderium &c.

Quia igitur ad humanos actus, quicumque illi sint, aeque confluere debent intellectus & voluntas; cum actum quemcumque voluntatis praecedere debeat actus intellectus, a quo tamquam a duce voluntas regitur: hinc ratio actuum utriusque potentiae secundum communem Scholarum regulam disponitur iuxta duplicem eorum ordinem quem habent in voluntate, dum haec versatur circa finem intentum & obtinendum, intentionis videlicet & executionis. Ordine intentionis prior actus est agnitio finis seu obiecti, secundum se. Hunc actum quo obiectum seu finis agnoscitur, sequitur actus voluntatis, qui dicitur simplex inefficax volitio, seu potius velleitas: & haec simplex volitio amoris nomen sibi vindicat, seu est affectio sive amor conceptus a voluntate erga finem cognitum, quo voluntas quodam velut pondere fertur in eumdem finem aut obiectum, sive in rem quae nobis bona & conveniens, seu commoda iudicatur. Obiectum enim amoris non est bonum in se spectatum, sed quatenus nobis conveniens aut caussa effectiva delectationis iudicatur. Huic succedit efficax intentio finis, quae est motus voluntatis, quo haec fertur in finem per media quaedam consequendum; tametsi media nondum definita sint, cum hoc fiat per electionem. Quando igitur voluntas ex amore efficaciter concepto erga finem ad ipsum contendit per media, quaecumque illa sint, huiuscemodi voluntatis actus dicitur intentio. Quare in hoc differt intentio a simplici voluntate, quod ista nude & simpliciter finem attingat, illa vero, nempe intentio, finem respicit quatenus eum per media assequi possumus. Et hoc fit, non quia voluntas eodem primo actu & per se feratur in finem & media, cum intentio & electio sint duo distincti voluntatis actus, quorum prior versatur circa finem, respicit alter media; sed quia primarius intentionis actus finem respicit, ex obliquo vero, & ut loquar cum Scholis, implicite, virtualiter, & connotative ad media refertur. Intentioni subsequitur actus intellectus, qui dicitur consilium, inquisitionem mediorum complectens ad finem consequendum, & consultationem de mediorum utilium valore, reiectis inutilibus. Hos actus subsequitur actus intellectus, dictus electio mediorum vel medii efficacioris ad finem obtinendum. Et sic ordo intentionis completur.

Actus humani habent duplicem ordinem in voluntate.

Ordo executionis.

Ordinem intentionis subsequitur ordo executionis, incipiens ab actu intellectus qui dici-

dicitur imperium, quo intimatur seu denuntiatur voluntati, eidemque declaratur ut moveat applicetque subiectas facultates executivas ad opus. Actum imperii sequitur actus voluntatis, qui dicitur usus activus voluntatis applicantis inferiores potentias ad operationes quibus utimur, mediis ad finem consequendum electis. Usui activo voluntatis subsequitur usus passivus facultatum exteriorum, puta manus ad scribendum, vel aliarum potentiarum ad alia opera peragenda quae opus sunt ut finis obtineatur. Fine tandem obtento, sequitur ultimus voluntatis actus: nempe fruitio & gaudium finis adepti, ac quies vitalis in ipso fine. Nam fruitio est assecutio aut possessio finis, & tamquam iucunda quaedam fructus perceptio. Fruitio vero vel est inchoata; & haec spe percipitur, *Spe gaudentes*, ait Apostolus: vel perfecta; & haec in fine adepto acquiescit, proinde ea re fruimur cuius possessio beatos nos efficit.

Hi sunt actus qui in humanis negotiis servantur, quando prudenter & consulto, non temere & impetu agimus.

Nota, tres illos actus elicitos qui circa finem versantur, voluntatem nimirum, intentionem, & fruitionem, non aliud esse quam amorem, desiderium, & gaudium. Amor vero duplex est: concupiscentiae scilicet & benevolentiae, quia bonum concupiscimus, & personae bene volumus, immo & personam ipsam amore benevolentiae prosequimur, cum bonum ei volumus, & amore concupiscentiae, cum bonum quod nobis & alteri volumus. Iuxta amorem Caietanus odium etiam distinguit: nimirum odium inimicitiae quo alicui personae malum volumus, & abominationis, cum malum scilicet detestamur quod alicui potest contingere. Amor essentialiter includitur in desiderio & gaudio, ut odium in timore & tristitia, quando uterque actus amoris & odii efficax est. Nam per desiderium efficaciter volumus bonum absens, & eo delectamur cum adest. Verum quia, quod ad propositum nostrum propius attinet, est actus voluntatis generatim sumptus, quatenus actus omnes voluntatis transcendit, qui ab ipsa voluntate nomen recipit, & est regula a quo praecipue ratio tota humanorum officiorum seu actuum dependet, & ad eorum essentiam pertinet, quale est voluntarium: hinc operae pretium est, sicuti institutum nostrum exigit, ut de hoc speciatim disseratur; cum ab eo Theologiae actuosae pars magna veluti ligata pendeat.

§. III.

De voluntario.

Voluntarium generatim inspectum triplici modo sumitur. Primo videlicet, voluntarium dicitur pro eo quod fit sine ulla praecepti obligatione: sic ecclesiasticus in sacris constitutus recitans praeter divinum officium preces quasdam voluntarias, idest sine ullo debito eas recitandi, dicitur eas voluntarie recitare. Sed de tali voluntario non est hic sermo. Secundo, accipitur voluntarium prout coincidit cum spontaneo: & ita illud omne voluntarium dicitur quod non fit vi, aut ignorantia, sed procedit ab aliquo principio intrinseco, ex praevia cognitione; & tale voluntarium coincidens cum spontaneo illud dicitur quod procedit a potentia appetitiva ex praevia obiecti cognitione. Huiusmodi autem voluntarium commune est, idest convenit etiam brutis. Sed nec de tali voluntario est praesens institutum. Tertio tandem modo, voluntarium stricte accipitur, quatenus procedit a voluntate, & soli congruit rationali naturae, quae vera pollet voluntate: & de hoc hic agendum.

Voluntarium generatim triplici modo sumitur.

Voluntarium tertio modo acceptum definitur a D. Thoma, quod *procedit a principio intrinseco cum cognitione finis*, sive ut actus procedens seu elicitus a voluntate cum cognitione eorum in quibus actio consistit. Utraque convenit omni voluntario, sive necessarium sit, ut amor Dei in beatis; sive liberum, ut idem amor in viatoribus: quia uterque est a voluntate, quae est principium nobis intrinsece inhaerens.

Definitio voluntarii.

Dicitur, quod *procedit a principio intrinseco*: videlicet voluntarium est actus procedens a principio quod extat, seu insidet intrinsece in operante; & in hoc voluntarium differt a motu violento & artificiali, qui profluunt a principio extrinseco rei motae: idcirco huiuscemodi motibus resistit & repugnat voluntas. Voluntarii vero principium est intrinsecum, sive actum eliciat, sive imperet. Additur *cum cognitione finis*. Belluae agunt quidem sponte; motus augmenti in corpore humano naturaliter, idest sine vi extrinsece cogente, procedit ab anima secundum gradum vegetativum; fertur lapis deorsum motu profiliente a gravitate: sed nec actio belluae, nec actus augmenti, nec descensus lapidis, licet intrinseci, sunt voluntarii; quia mere naturaliter sine cognitione finis procedunt. Quod igitur fit praeter inclinationem voluntatis, aut citra cogni-

gnitionem, minime est voluntarium. Quocirca ratio voluntarii saltem perfecti non convenit nisi actibus elicitis & imperatis, quos praecedat cognitio finis. Nam voluntarium (ut docet etiam Philosophus *V. Ethic.*) est a principio intrinseco cognoscente singula in quibus est actio. Cognitio autem illa finis est practica, quatenus finis bonum quoddam est. Unde actio intellectus, qua finem ut quoddam verum est, percipit, proprie non est voluntaria, licet cognitio ipsa aut iudicium sit radix seu principium ex quo motus voluntatis habet quod sit voluntarius. In hoc enim, iuxta supra allata de belluis &c. motio appetitus ab inclinatione naturali secernitur, quod actio voluntaria sit a principio intrinseco cum cognitione; naturalis vero a principio quidem intrinseco prodeat, sed citra cognitionem. Obiectum enim formale appetitus voluntarii est bonum ut apprehensum, ab eo videlicet qui appetit aliquid ex iudicio propriae cognitionis. Unde & diversi sunt appetitus, sentiens & rationalis, penes diversa genera perceptionum.

Iuxta duplicem finis cognitionem, duplex est etiam voluntarium.

Quare sequitur ex dictis (sicuti docet etiam D. Thomas 1. 2. *quaest.* VI. *art.* 2.) iuxta duplicem finis cognitionem, perfectam nempe & imperfectam, duplex pariter esse voluntarium. Unum perfectum, quod derivatur a perfecta finis cognitione: quando scilicet non solum apprehenditur res quae finis dicitur, sed eius quoque ratio & comparatio, seu proportio cum mediis quae ducere possunt ad eius finis consecutionem, percipitur, seu cognoscitur. Et talis cognitio finis, ac proinde tale voluntarium soli rationali naturae competit. Alterum imperfectum, quod procedit ab interno principio sine perfecta cognitione finis; quando nempe finis seu res solum percipitur absque eo quod cognoscatur ratio finis & proportio actus cum fine: ut fit in brutis, in quibus reperitur talis imperfecta agnitio finis habita per naturalem sensum & aestimationem; immo & in agentibus rationalibus quoad repentinas actiones, quae rationis attentionem antevertunt. Huiusmodi sunt pariter quidam actus voluntarii ex quodam naturali instinctu profecti, idest per modum naturae; ut actus voluntatis circa bonum in communi apprehensum, & actus intellectus circa verum in communi, vel circa ens: cum in tali casu bonum per modum unius concipiatur, & sine ulla relatione ad media vel ad circumstantias. Quando igitur bonum ita percipitur, ut nullus sit rationis progressus, nec ulla finis cum mediis comparatio; tunc motus illi consequuntur voluntarii quidem in nobis, sed modo quodam naturali: quando vero iudicamus aliquid esse bonum, id comparando cum fine & principiis universalibus; tunc actus ille non solum est voluntarius, sed est liber & secundum rationis modum, cuius iudicium est in potestate nostra. Nam actus voluntatis liber non est, nisi actus appetitus qui iudicium rationis eo quo diximus modo iudicantis consequitur. Sic actio omnis aut appetitio a principio intrinseco cum cognitione perfecta est voluntaria, sicuti motus omnis actus a forma naturali naturalis est, & non violentus. Perfectam igitur cognitionem finis sequitur voluntarium, secundum rationem perfectam; prout scilicet, apprehenso fine & his quae ad ipsum finem ordinantur, aliquis deliberans de fine & de his quae sunt ad finem, potest moveri in finem & non moveri: imperfectam autem cognitionem finis sequitur voluntarium imperfectum, quatenus apprehendens finem non deliberat, sed subito ad finem movetur. Hinc, ut antea notavimus, soli naturae rationali competit voluntarium secundum rationem perfectam.

Porro ex his sequitur I. voluntarium esse seu verificari non tantum de actu qui libere a voluntate elicitur, sed de actu quoque necessario ab ipsa procedente. Huiuscemodi, iuxta Thomistarum scholam, est actus dilectionis Dei in patria, & omnes actus quibus divinae Trinitatis personae se invicem diligunt: cum tales actus oriantur & sint a principio intrinseco cum perfecta cognitione finis. Etenim divinae personae necessario se invicem diligunt. Spirant enim se diligendo tertiam personam, quae est Spiritus Sanctus, qui cum sit verus Deus, non potest non esse; ac proinde dilectio, qua mediante, a Patre & Filio Spiritus Sanctus procedit, quae dilectio licet adfirmanda sit necessaria, nihilominus tamen est voluntaria. Unde ex hoc sequitur, quod quanto magis cognitio est perfecta, eo magis voluntarius sit actus qui eam consequitur; ac ideo magis quam actus liberi praedicti voluntarii sint.

Vocabula voluntarii & liberi non idem significant.

Sequitur item II. non idem significari per vocabula voluntarii & liberi. Voluntarium enim nec plus nec aliud exigit, nisi procedere a principio intrinseco cum cognitione finis; liberum vero exigit procedere cum indifferentia, & ita esse, ut potuerit non esse. Unde quamvis verum sit, quod omne liberum debeat esse voluntarium; non tamen econtra verum est, quod omne voluntarium debeat esse liberum. Voluntarium enim habet quamdam maiorem extensionem quam habeat libe-

liberum: quia voluntarium dicimus intrinsecum motum voluntatis erga obiectum lumine rationis propositum, sive spontaneus sit ille motus, nec voluntas illum refugere valeat, cuiusmodi est propensio ad bonum in communi, & inflexibilis beatarum mentium erga summum & incommutabile bonum amor; sive perseveret in voluntate electio seu facultas reluctandi, ut est boni mutabilis delectatio, & ipse amor Dei in hac caliginosa Mundi mortalitate, ubi nondum Deus quid sit in se humanis mentibus apparuit. Quando electio, seu optio ac renitendi facultas viget in voluntate; tunc ipsius motus non solum dicuntur voluntarii, sed etiam liberi: idcirco voluntarium tolli potest seu impediri ab externa vi & coactione; liberum vero ab inevitabili necessitate. Qua tamen stante necessitate, adhuc operari potest voluntas spontanee & libenter; ut iam patet ex dictis de amore boni in communi, & de amore beatorum erga Deum: quia licet beati necessitate trahantur ad amandum Deum, ipsum tamen spontanee & lubenter diligunt. Sed de libero fusius suo loco dicetur.

Tria requiruntur ad rationem voluntarii. Colligitur ergo ex hactenus dictis, ad rationem voluntarii tria requiri. I. Quod sit a principio intrinseco; nempe ab influxu & inclinatione voluntatis ipsius agentis: ita ut si penitus proveniat a principio extrinseco, vel contra propensionem ipsius principii intrinseci, seu voluntatis, non est voluntarium. Idcirco non sunt voluntaria nec violentia, quae est a principio, idest a caussa prorsus extrinseca, ut tractio ad carcerem a satellitibus; nec motus ipsi amoris & odii, quos voluntas aliquando contra propriam inclinationem experitur. II. Ut sit a cognoscente, idest praecedat cognitio rei volitae, iuxta commune effatum: *Nihil volitum, quin praecognitum*. Hinc in brutis potest quidem dari spontaneum, utpote procedens ab intrinseco naturali instinctu, non tamen voluntarium; cum eorum operationes fieri nequeant cum advertentia reflexa rationis qua carent, & cognitione finis sub ratione finis; idest ut moventis ad eligenda media, prout media sunt. Ita in hominibus motus omnes qui rationem praeveniunt; ut sunt in hominibus piis nonnulla inefficacia peccati desideria, quae modo velleitates, modo motus primi appellantur. III. Ut sit a cognoscente singula quae ad actum pertinent: videlicet obiectum, seu id circa quod actio versatur; finem, seu id propter quod actio fit; & circumstantias, ea scilicet omnia quae actionem comitantur, ut inferius explicabitur. Quidquid enim volumus, prius ut tale cognoscere debemus. Unde ex hoc manifeste ostenditur, voluntarium extendi ad mensuram cognitionis, ita ut iuxta eas actiones quae cognoscuntur, stat voluntarium, & non ulterius. Puta si quis occidat Clericum quem cognoscit quidem esse hominem, non vero cognoscit esse Clericum: talis occisio erit voluntaria quoad hominem, cum cognitio praecedens sit solius hominis; & erit simplex homicidium; non erit autem voluntaria quoad Clericum, quia cognitio talis circumstantiae non praecessit, ac proinde non erit sacrilegium. Haec tamen in decursu maiore claritate & distinctione patebunt.

§. IV.

De divisione voluntarii.

Voluntarium necessarium & liberum. Voluntarium I. dividitur in necessarium & liberum. Necessarium est, quod necessario procedit a voluntate, non tamen coacte, sed spontanee & cum iucunditate; qualis est amor quo se invicem diligunt personae Sanctissimae Trinitatis, & quo beati Deum diligunt in patria. Sed tale voluntarium nobis non convenit in via nisi respectu nostrae beatitudinis in genere sumptae, quam necessario velle debemus. Liberum vero est quod procedit a voluntate cum libertate tali & indifferentia, ut ipsum voluntas suspendere possit, vel contrarium elicere; & huiusmodi sunt actus omnes procedentes a voluntate deliberata in hac vita. Liberum vero (& de hoc semper erit sermo in tota Morali disciplina) aliud est perfectum, quod procedit a voluntate cum plena advertentia, seu ex praevia cognitione perfecta finis, nempe cum cognitione, qua non solum cognoscitur res quae finis est, sed etiam ratio finis, & proportio mediorum ad finem; aliud imperfectum cum semiplena advertentia, ut fit in repentinis actionibus, quae rationis attentionem antevertunt. II. Dividitur voluntarium in formale, & est motus ipse volendi, idest ipsa volitio, quae actualiter procedit a voluntate; in virtuale, quod est effectus procedens ab ipso voluntario formali, & est continuatio non interrupta ipsius actus formalis; & in habituale, quod est ipsum voluntarium actuale & virtuale praeteritum, quod non fuerit retractatum. Sic peccatum commissum, quod per poenitentiam non fuerit deletum, dicitur habitualiter voluntarium. Ita votum emissum, quod per dispensationem aut alio modo non fuerit relaxatum. III. Dividitur in

Formale, virtuale, & habituale.

Physicum, & morale. in physicum, quando operor per me ipsum quod volo; v. g. cum per me ipsum tribuo eleemosynam pauperi: & in morale, quando per alium facio quod volo; ut ille qui per emissarium occidit inimicum. IV. In voluntarium expressum, quando expressis verbis, vel alio manifesto signo præbeo assensum ad aliquid; & in tacitum, implicitum, præsumptum, seu interpretativum, quando licet expresse & clare non significatur, tamen ex facto ipso vel tali circumstantiarum concursu deducitur, seu datur probabile fundamentum existimandi voluntatem consensisse. Et hoc contingit præcipue in triplici casu. Primo, quando aliquid agitur coram illo ad quem pertinet; ipse autem dum obloqui posset, tacet: hic per iuris fictionem dicitur consentire, iuxta illud: *Qui tacet consentire videtur*. Cap. Qui tacet *de regulis iur. in* 6. Secundo, dum urget nimis, idest prægravat aliqua lex, adeo ut executio in eo casu videatur excedere limites discretionis: tunc censetur per epicheiam legislatorem noluisse casum illum comprehendere. Tertio tandem, cum quis est moraliter certus, eum ad quem pertinet, ratum habiturum id quod agit: hoc dicitur illi qui ratum habebit, interpretative voluntarium. V. Dividitur in voluntarium in se & immediate, & voluntarium mediatum & in sua caussa, ex qua secundum prudentum æstimationem sequatur effectus. Voluntarium in se & immediate est illud quod immediate & in se quis vult, idest amat, seu odio habet: ut cum volo furari, occidere &c. Voluntarium vero in sua caussa est illud quod ex aliquo immediate volito vel non volito oritur, seu sequitur: ut quando quis voluntarie se inebriat, sciens se in ebrietate solitum esse blasphemare, rixari &c. Illa autem caussa vel est positiva, ut dum quis patitur pollutionem ex eo quod libere in pravis cogitationibus immoretur; & hoc tunc dicitur voluntarium in caussa positiva: vel negativa; & tunc dicitur voluntarium in caussa negativa, seu in actu quo vel implicite vel explicite electa est non remotio caussæ ex qua secutus est effectus. Sic voluntaria est in caussa negativa mors infantis, respectu illius qui venenum vel gladium ex manibus eiusdem infantis non eripuit. Ad hoc tamen ut effectus qui sequitur ex aliqua caussa, sive positiva, sive negativa, sit voluntarius non solum physice, sed etiam moraliter, idest ut ad meritum vel demeritum imputetur ei qui caussam voluntarie non amovit, tria requiruntur. Primo, ut operans advertat, vel advertere potuerit, ex caussa positiva vel negativa effectum illum secuturum esse. Hinc defectu huius conditionis non est reus qui, debita cum cautela scloppetum explodendo, se ipsum vel alium occidit. Secundo, ut effectum illum impedire potuerit, auferendo, aut non ponendo caussam. Unde reus est qui obscenas imagines, quæ sunt caussa pravarum cogitationum, aut retinet apud se, aut alteri vendit. Tertio, ut caussam ex qua sequitur effectus, teneatur aut auferre, aut non ponere. Ex defectu huius tertiæ conditionis non peccat Parochus, qui excipiens mulierum confessiones, & prudenter se gerens in interrogando patitur invitus obscenas cogitationes motusve turpes. VI. Voluntarium dividitur in directum, quod procedit ex positiva motione, sive influxu actuali voluntatis; sive opus fiat per ipsam, ut occisio hominis ab homicida, sive hoc alteri committat, vel consulat: & in indirectum; ut quando voluntas, licet non influat positive, idest expresse non sit ei volitum, ipsi nihilominus non iniuste imputatur, quoniam cum posset & teneretur malum aliquod impedire, neglexit; ut cum quis deputatus ad custodiam vineæ non impedit furta quæ fieri videt, cum sine gravi periculo vitæ impedire potest. Quare ad hoc ut omissio sit culpabilis, tria requiruntur: nempe ut quis potuerit, & debuerit agere, & non egerit. Voluntaria directa coincidunt cum his quæ sunt voluntaria in se, expresse, & formaliter; voluntaria vero indirecta coincidunt cum voluntariis in caussa implicite, virtualiter, & interpretative. VII. Tandem dividitur in plene voluntarium, quod fit absque ignorantia ulla & ulla renitentia voluntatis; & in voluntarium non plene, quod procedit a voluntate cum aliqua ignorantia vel renitentia.

Expressum, & tacitum. In se, & in sua caussa. Directum, & indirectum. Plene, & non plene.

Nota I. voluntarium non esse idem, idest non coincidere cum volito: quia volitum est res quæ desideratur; voluntarium vero est actus mere voluntatis, quo ego aliquid volo & desidero. Unde ad hoc ut aliquid sit voluntarium, debet procedere a voluntate se deliberante; ut autem aliquid sit volitum; satis est ut voluntas in eo sibi complaceat. Sic quod Deus glorificetur a sanctis viris, mihi est volitum, non autem voluntarium.

Nota II. dari non posse voluntarium expresse nolitum efficaciter: quia voluntas non potest idem efficaciter velle, & simul nolle. Potest tamen idem efficaciter velle, & inefficaciter nolle; ut fit in proiectione mercium in mare metu naufragii, dum sævit

vit

vit periculosa tempestas: & ita accidit in qualibet actione quæ fit cum displicentia voluntatis. Et hoc est voluntarium simpliciter, & involuntarium secundum quid: nempe voluntarium simpliciter dicitur, cum aliquid est volitum efficaciter; involuntarium vero secundum quid est, dum idem quod est efficaciter volitum, est simul inefficaciter nolitum.

Nota III. dari posse omissionem voluntariam sine omni voluntatis actu ad eam pertinente. Non enim implicat, quod voluntas eo tempore quo urget præceptum aliquid faciendi, puta audiendi sacrum, omnem prorsus actum suspendere possit, ut nec Missam velit audire, nec positive id nolit. Et in hoc casu dabitur omissio voluntaria sine omni actu voluntatis, & peccaminosa: & hæc omissio ideo est voluntaria, quia licet non procedat a voluntate physice & positive, procedit tamen a voluntate moraliter & interpretative, seu, ut aliis placet, tamquam actus negativus situs in non agere. Cum enim voluntas sit potentia libera, potens agere & non agere, eius exercitium æque consistit in non agere ac agere; idcirco morali hominum iudicio non minus censetur ab ea procedere quod non agit, dum potest & debet, quam quod physice agit.

Nec pariter requiritur præceptum seu obligatio faciendi quod omittitur, ad hoc ut omissio, & sic malus effectus ex ea secutus sit voluntarius: ut de una patet in eo qui omittit matrimonium non præceptum; & de altero in eo qui omittit comedere eo tempore quo comedere licet. Quia effectus ex tali omissione proveniens, fames nempe & mortificatio corporis, eius voluntati adscribitur, tametsi nulla supponatur obligatio talem effectum impediendi.

Requiritur quidem præceptum seu obligatio faciendi id quod omittitur, ad hoc ut malus effectus ex omissione secutus cedat in culpam: quia, seclusa obligatione præcepti impediendi talem malum effectum, hic nec directe nec indirecte procedit a voluntate omittentis. Sic peccata hominum non sunt Deo voluntaria, quamvis ea per gratiam efficacem non impediat; ita mors extrema fame laborantis non est voluntaria ei qui eadem necessitate pressus illi denegat panem: nec Deus tenetur impedire peccata, nec alter mortem proximi cum tanto suo incommodo.

§. V.

De tempore quo effectus pravus indirecte & in caussa voluntarius imputatur ad culpam.

Ad hoc ut effectus malus secutus ex aliqua actione censendus sit indirecte, virtualiter, seu in caussa voluntarius, ac proinde ad culpam agenti imputandus, requiritur profecto, quod agens adverterit seu præviderit; vel potuerit & debuerit advertere & prævidere periculum effectus secuturi positionem illius caussæ seu actionis, sive bona, sive mala sit talis actio. Quia si quis nullam habuit de effectu secuturo, nec potuit nec debuit habere advertentiam seu prævisionem; tunc nullatenus censendus est talis effectus prævisus, ac proinde nec voluntarius; nec culpabilis, utpote proveniens ex naturali inadvertentia. Nam, iuxta commune Scholarum effatum, *nil est volitum, nisi præcognitum*. (Quid requiratur ut effectus malus imputetur ad culpam.)

Dixi, ut effectum illum impedire potuerit, auferendo, aut non ponendo caussam. Sic reus est qui obscenam tabellam, quæ est occasio pravarum cogitationum, aut retinet apud se, aut vendit alteri. Item, ut caussam ex qua sequitur pravus effectus, teneatur aut auferre, aut non ponere. Defectu hujus conditionis non peccat Parochus, qui excipiens confessiones mulierum, & debita cum prudentia se gerens in interrogationibus, invitus patitur pravas cogitationes & obscenos motus.

Hinc infertur, effectus pravos qui sequuntur in ebrietate, imputari ad culpam voluntarie se inebriantibus, utpote virtualiter voluntarios & in caussa, si frequenter accidant, eo quod prævideri potuerint: secus vero, si perraro contingant; quia tunc non fuerunt prævisi, nec prævideri potuerunt. Unde excusatur Loth a sacris Interpretibus de suo incestu ex inopinata ebrietate, utpote prorsus imprævisо. *Gen. cap.* XIX.

Similiter non imputantur ad culpam circumstantiæ invincibiliter ignoratæ: quia non fuerunt prævisæ in caussa. Quare Iacob non peccavit ingrediendo ad Liam (*Gen. cap.* XXIX.) quia bona fide credebat se ingredi ad Rachelem coniugem suam. Sola tamen advertentia, seu prævisio pravi effectus secuturi ex actione, non semper satis est ut is cuipiam imputetur ad culpam, quando actio per se licita utilis sit vel necessaria, nec pravus ille effectus intendatur, neque in eo agens sibi compláceat: quia effectus per accidens

cidens & præter intentionem secutus non imputatur ei qui utitur iure suo. Unde qui expertus est equitando se pollui, sine tamen periculo consensus, non tenetur pedester incedere desistendo ab equitatione: nam equitatio est res licita & utilis, nec per se est caussa huiusmodi pravi effectus. Et sic concludendum est de omni actione licita necessaria vel utili, quæ per accidens sit caussa alicuius pravi effectus non intenti, & absit periculum consensus pravi affectus.

Dixi, quod actio per se licita, quamvis periculosa occasio alicuius pravi effectus, potest licite fieri, dum necessaria sit vel utilis, & non intendatur pravus effectus, nec agens in illo sibi complaceat. Nam si non sit necessaria vel utilis, vel sit periculum consensus; tunc certe ea licite poni nequit: cum non solum malum, sed omnem occasionem, licet ex se non illicitam, omneque mali periculum effugere teneamur. Hinc non erit licitum inducere sermonem instructivum circa castitatem, quando adessent simplices personæ quæ possent scandalum pati. Quando vero actio per se licita duos habet effectus, bonum unum, alterum pravum; non semper quis actionem hanc ponere potest, intendendo bonum effectum, & ad pravum solummodo permissive se habendo. Etenim propter quodcumque bonum permittei non potest quodcumque malum. Quo casu vero liceat eam ponere, quo non, prudentum iudicio, omnibus consideratis, standum est.

§. VI.

De involuntario, necnon de iis quæ caussare possunt involuntarium.

Involuntarium quid sit. Ex ipsa voluntarii exposita natura facile deprehenditur quæ sit involuntarii ratio, idest quid sit involuntarium; cum hoc illud sit cui deest aliquod requisitum ad essentiam voluntarii. Unde si ad voluntarium concurrere debent & principium intrinsecum, idest voluntatis propensio & influxus; & cognitio eorum circa quæ versatur actio voluntaria, idest obiecti, finis, circumstantiarum: certe illud censeri debet involuntarium quod fit absque voluntatis propensione, ut dum quis agit ex violentia vel metu, vel sine prævia intellectus cognitione, ut fit in eo cui in agendo ex ignorantia vel passione tollitur aut deturbatur cognitio.

Insuper advertendum, quod sicuti voluntarium sumi potest dupliciter; & pro eo quod fit libere, & pro eo quod fit libenter, sive interim libere fiat, vel non: ita & dupliciter sumi potest involuntarium. Primo, prout opponitur voluntario libero; secundo, prout opponitur voluntario lubenti. Et de hoc duplici involuntario hic agitur.

Quocirca multiplex est, seu in multiplici sensu dicitur seu dividitur involuntarium: nempe in positivum, & negativum. Involuntarium positivum est illud quod fit contra innatam voluntatis propensionem, & cum positiva ipsius voluntatis resistentia, necnon cum ipsius tristitia & nolleitate; idcirco involuntarium hoc modo sumptum, dum absolute est tale, debet esse contra positivum voluntatis affectum. Et hoc dici potest, & est involuntarium simpliciter, ad differentiam involuntarii quod fit non sine aliquo voluntatis affectu, & non cum absoluta, sed solum conditionata ipsius voluntatis oppositione, quod dicitur involuntarium secundum quid, & simul voluntarium simpliciter. Involuntarium negativum est illud quod vel non procedit a voluntate, cum possit, vel negative se habendo, & dicitur involuntarium negative, seu potius privative; & tales sunt actus intellectus, appetitus sensitivi, & potentiarum externarum sine voluntatis imperio eliciti: vel fit sine positiva voluntatis resistentia, seu deficit ab aliqua ratione essentialiter ad voluntarium requisita. Patitur v. g. quis in dormiendo pollutionem; tunc pollutio dicitur, & est illi negative voluntaria: quia ex una parte positive non resistit, & ex alia deficit sufficiens cognitio, & expedita facultas ad agendum vel non agendum, quæ essentialiter ad voluntarium requiruntur, ut antea iam vidimus. Quare constat manifeste, involuntarii positivi unicam esse caussam, scilicet positivam voluntatis resistentiam; involuntarii vero negativi non unam tantum esse, sed plures, nempe illas omnes unde contingere potest quod desit aliqua ratio ad voluntarium essentialiter requisita. — Involuntarium positivum, negativum.

Exposita diversimoda involuntarii ratione, nunc rectus ordo postulat ut agere suscipiamus de caussis quæ parere possunt involuntarium, singulas explicando. Caussæ involuntarii quatuor recenseri solent a Theologis, idest quæ perimunt, vel minuunt voluntarium: nempe vis, concupiscentia, metus, & ignorantia, licet non uno eodemque modo. Nam cum violentia efficiat ut prorsus inviti agamus, tollit omnino voluntarium. Voluntarium enim dici nequit quod fit a principio extrinseco, omnino renitente voluntate. Similiter cum ea quæ fiunt ex metu, fiant — Quatuor involuntarii caussæ.

quo-

quodammodo renitente voluntate, saltem minuit voluntarium. Sed clarius, dum ista sigillatim suo loco discutiemus.

Nota, quod licet involuntarium coactum, necessarium, violentum ab aliquibus confundantur tamquam termini synonimi idem significantes; merito ac iure ab aliis distinguuntur. Violentum enim dicitur etiam de agentibus inanimatis, ut proiectio lapidis sursum; nam de iis non potest dici involuntarium. Coactum seu invitum dicitur de agentibus animatis etiam irrationabilibus; involuntarium vero de solo agenti rationali. Necessarium dicitur de violento, coacto &c. non omne tamen necessarium est violentum, coactum, & involuntarium: cum amor beatorum sit necessarius; & tamen non est violentus & coactus.

§. VII.

De violentia & coactione.

finitio violen- ti. Violentia seu coactio *est motio, idest actio seu passio, cuius principium est ab extrinseco, illo efficaciter renitente qui hanc patitur*. Idcirco violentum ex D. Thoma 1. 2. *quæst.* IX. *art.* 4. *ad* 2. est illud quod fit contra naturalem inclinationem subiecti cui infertur. Etenim ad violentiam non sufficit quod quis se habeat mere negative; alioquin iustificatio parvulorum esset involuntaria: sed requiritur ut se habeat contrarie, idest ut actualiter vel virtualiter resistat. Dicitur *illo renitente qui hanc patitur*; quia dealbatio parietis, tametsi totaliter sit ab extrinseco, non est violenta; quia non fit contra parietis inclinationem. Dicitur *illo renitenter efficaciter*: quia abnegatio fidei metu mortis non est simpliciter violenta; utpote quæ non fit cum efficaci renitentia ipsius agentis.

Nota igitur posse aliquem pati violentiam & positive, dum aliquid fit in ipso cui omnimode resistit; & negative, dum impeditur contra inclinationem ne in actum exeat, v. g. ne audiat, ne videat.

Violentia alia absoluta, alia secundum quid. Violentia duplex est. Alia absoluta, quæ est actio procedens a principio extrinseco, cui omnino patiens repugnat, ut tractio ad carcerem per satellites; & hæc tollit voluntarium: alia insufficiens & secundum quid, ut quando actio violenta partim procedit a principio intrinseco, idest a consensu voluntatis, partim ab extrinseco, ut consensus quem extorquet gravis metus; & hæc non tollit, sed solum minuit voluntarium. Coactum vero est idem ac violentum; ideoque similiter dividi potest.

Vis & coactio secundum quid & insufficiens profecto non tollit, sed tantum minuit voluntarium; cum actus in tali casu procedat & ab intrinseco, idest a voluntate, & ab extrinseco, idest a caussa violentiam inferente. Vis vero & coactio absoluta penitus tollit voluntarium: quia actio facta per vim absolutam est totaliter ab extrinseco, & voluntarium non potest esse nisi a principio intrinseco, idest a voluntate, & secundum eius inclinationem. Quare voluntas non potest cogi vi absoluta quoad actus interiores & sibi proprios, sive elicitos, sive sibi ipsi imperatos, ut in amore v. g. & odio: quia omnis actio elicita a voluntate, & in ipsa consummata, est volitio; sicuti omnis operatio sive affectio intellectus est intellectio. Repugnat autem volitionem non esse a voluntate & quid voluntarium, ac secundum eius inclinationem: nec voluntas potest velle invita, cum actus elicitus, puta amoris, pendeat essentialiter a principio intrinseco; neque adeo possit a principio extrinseco proficisci. Sunt enim omnes actus voluntatis eliciti a principio intrinseco cum cognitione, & ex ipsa voluntatis inclinatione manant; immo actus elicitus est ipsa voluntatis inclinatio: non quod actus elicitus interdum non fiat contra aliquam voluntatis propensionem, eamque inadæquatam; sed illa semper a fortiori superatur. Qui peccat, agit contra ingenitam nobis propensionem ad bonum, verum, & honestum; sed vincit inclinatio ad bonum apparens. Idcirco voluntarium & violentum implicant contradictorie: quia per eumdem actum voluntas vellet nolendo, & fugiendo diligeret, seu vellet simul idem & non vellet, diligeret & non diligeret.

Violentia potest inferri voluntati quoad actus exteriores qui ab exterioribus viribus corporis exequuntur, puta ad brachium movendum ad occidendum hominem, quod ipsa voluntas ad tale facinus movere nollet. Hinc fit, quod sæpe non valeamus complere seu exequi quod cupimus, quia impedimur in potentiis executivis corporis ab aliqua exteriore caussa inclinationi nostræ adversanti.

§. VIII.

De concupiscentia.

Circa concupiscentiam prius observandum; nomen concupiscentiæ usurpari vel pro corrupta

rupta hominis natura, seu pro ingenita post originale peccatum omnibus hominibus propensione ad malum, quæ a Theologis *sensualitas* dicitur, seu *fomes peccati*, *lex carnis*, *membrorum* &c. vel pro actu ipso seu motu appetitus sentientis, seu partis corporeæ rebellantis adversus spiritum, quod est pœna peccati originalis, in pœnam rebellionis voluntatis humanæ, quæ legi divinæ reluctavit obedire: & in hoc posteriore sensu hic accipitur.

Definitio concupiscentiæ. Concupiscentia igitur sic sumpta est *motus seu passio animæ sensitivæ sive appetitus sensitivi prosequentis bonum sensibile, aut malum sensibile refugientis*. Motus hic accipitur tum pro habituali propensione, qua inclinamur, tum pro actuali motione, qua ab appetitu sensitivo ad aliquid prosequendum vel fugiendum excitamur ac impellimur. Nomine vero appetitus sensitivi exprimitur voluntas, quatenus versatur circa sensibilia, prosequens bonum sensibile delectabile, idest perceptibile sensibus externis, seu bonum ipsis placens & iucundum, sive malum iisdem sensibus displicens. Apud Theologos tamen per concupiscentiam hæ solum passiones aliquando intelliguntur quæ versantur circa bonum sensibile. Concupiscentia secundum priorem ordinarium sensum, idest prout est motus appetitus sensitivi bonum delectabile prosequentis, & malum refugientis, dupliciter considerari potest. Primo, ut concupiscibilis est, ad quam pertinent amor, desiderium, gaudium, odium, fuga, tristitia. Secundo, ut irascibilis, ad quam spectant audacia, spes, desperatio, ira. Et de concupiscentia sub hac duplici consideratione hic agitur.

Concupiscentia antecedens, consequens, & concomitans. Concupiscentia secundo modo accepta, idest pro actuali motione appetitus sensitivi, alia est antecedens, quæ actum omnem & consensum voluntatis præcedit, ipsamque allicit seu inclinat ad actum ut cum, visa muliere, excitatur appetitus sensitivus, & hic allicit voluntatem ad desiderium. Alia consequens, quæ initium habet ab ipso voluntatis actu; nempe quando ex desiderio voluntatis excitatur passio in corpore, secundum quod motus superiorum virium, si sint vehementes, redundant in inferiores: non potest enim voluntas intense moveri in aliquod, quin excitetur aliqua passio in aspectu sensitivo, ait hic Sylvius. Alia concomitans, quæ ita sequitur voluntatis consensum, ut fit caussa ardentioris motus eiusdem voluntatis. Unde concupiscentia tunc voluntatis consensum antecedit, cum spirituum animalium motus ob solam corporis affectionem vel obiectorum præsentiam in organis corporeis, nihil conferente, immo repugnante voluntate, excitatur; tunc vero concupiscentia consequitur actum seu motum voluntatis, cum voluntas concupiscentiæ motibus occasionem præbet, scilicet cum voluntas est caussa quod concupiscentia moveatur. Insuper concupiscentia alia gravis est, quando aliquantum rationem conturbat, & tamen rationis usum non tollit; alia gravissima, quando ita vehemens est, ut rationis usum & libertatem perimat.

Num vero concupiscentia minuat voluntarium, ad clariorem quæstionis intelligentiam videtur ulterius notandum, voluntarium dici aliud absolute, ut quando actus procedit a principio intrinseco, idest a voluntate cum cognitione etiam circumstantiarum obiecti: aliud voluntarium perfecte, quando videlicet actus fit cum cognitione etiam circumstantiarum obiecti ac dignitatis illius: aliud libere, quando actus fit cum indifferentia & libertate. Hisce positis.

Concupiscentia auget quodammodo simulque minuit voluntarium, sub diverso tamen respectu. Concupiscentia seu motus appetitus sentientis, sive antecedat, sive comitetur, sive subsequatur actum voluntatis, semper auget voluntarium ex parte propensionis in primo gradu, idest absolute respectu obiecti ad quod directe voluntatem movet; sed illud imminuit ex parte cognitionis. Nam, ut alias iam vidimus, ad voluntarium duo requiruntur: amor, seu propensio scilicet quædam appetitus rationalis erga finem seu rem circa quam agere debet; & advertentia rationis, seu cognitio obiecti, finis, circumstantiarum. Quando concupiscentia, seu motus appetitus sentientis, voluntatis actum præcedit, præcipue quando fervens sit, efficit ut voluntas rem sibi propositam avidius appetat, ac propter summam animi cum corpore societatem vehementiore nisu & amore in ipsam feratur. Et de hoc ab ipsa experientia convincimur, dum per eam sensibiliter deprehendimus eo maiore impetu nos in res propositas propendere, quo magis antecedens concupiscentia excitatur ac fervescit. Aliquando vero ipsa antecedens concupiscentia minuit voluntarium: sub alio tamen respectu, idest in secundo & tertio gradu, seu defectu plenæ cognitionis circumstantiarum & obiecti, ipsiusque dignitatis, atque liberioris optionis. Et revera, si loquamur de inclinatione voluntatis ad bonum, contra quam nititur innata cupiditas, manife-

Concupiscentia sub diverso respectu auget & minuit voluntarium.

nifeste patet concupiscentiam minuere voluntarium, propterea quod lucta ac certamen cupiditatis animum diverberando efficit ne bonum prosequatur vehementiore conatu, & ardore caritatis: illud enim magis est voluntarium, ad quod voluntas se per se ipsam movet, quam id ad quod ab alio movetur. Immo si passio adeo sit vehemens, quæ mentem ita perturbet, absorbeat, ac veluti in delirium rapiat, ut non advertat ad circumstantias, meritum, & dignitatem obiecti, non attendat ad legem divinam, nec ad ea quæ voluntatem a perversa electione possunt deterrere, nec lumen supernæ gratiæ affulgeat; tunc profecto concupiscentia valde minuit voluntarium defectu non solum cognitionis, sed etiam libertatis seu indifferentiæ: quia quo maior est propensio qua fertur voluntas a concupiscentia in obiectum, eo minorem habet indifferentiam atque libertatem. Etenim indifferentia est regula libertatis, ita ut ubi maior sit indifferentia, ibi maior adsit libertas. Quare gravis concupiscentia antecedens potest aliquando non solum minuere, sed totum etiam impedire & tollere voluntarium formale, ac ideo peccatum quando peccatum non potuit & debuit prævideri, quatenus penitus cognitionem auferat & advertentiam, quæ ad peccatum necessario requiritur. Non datur enim peccatum, nisi voluntarium directe vel indirecte; nec datur voluntarium sine advertentia saltem virtuali finis & circumstantiarum. Hoc tamen contingere nequit nisi in motibus qui vulgo a Theologis vocantur primo primi, utpote qui ita antecedant omnem omnino mentis advertentiam & voluntatis consensum, ut potius a corpore ipso quam a mente proficiscantur. Unde huiuscemodi motus revera non sunt voluntarii, nec culpabiles; quod tamen dici nequit de motibus qui dicuntur secundo primi, utpote qui, licet antecedant plenam advertentiam & perfectam voluntatis deliberationem, non antecedunt tamen inchoatam advertentiam & semiplenam, ideoque non tollunt ii omne voluntarium, sed solum minuunt; ac ideo non vacant omni culpa saltem veniali: quia cum nullum bonum sensibile animum rationalis creaturæ insuperabili necessitate compellere valeat; hinc, licet tum semiplena advertentia actuum facultas liberi arbitrii adhuc sub quadam morali necessitate perseveret, passio non caussat involuntarium nisi secundum quid. Verum aliquando fieri potest, quod passio etiam vehemens non causset involuntarium etiam secundum quid. Etenim contingere potest ut ex nulla parte sibi appareat malum, sed tantummodo delectabile & bonum saltem apparens, nec quidquam proponatur voluntati quod eidem adversetur, ac proinde quod ex mera inductione passionis nihil inveniatur quo quidquam involuntarii admisceri possit.

Indifferentia est regula libertatis.

Nota, motus concupiscentiæ in triplici classe distingui a Theologis. Alii enim dicuntur primo primi, alii secundo primi, alii perfecte deliberati. Motus primo primi sunt ii qui naturaliter in nobis excitati omnem prorsus voluntatis nostræ consensum deliberationemque ita antecedunt, ut potius a corporis facultatibus quam ab anima seu a ratione procedant; ac proinde huiuscemodi motus non sunt in nostra potestate. Motus secundo primi, licet plenam deliberationem antecedant, fiunt tamen cum aliqua & semiplena advertentia; idcirco licet imperfecte liberi, sunt tamen semiplene deliberati, & impediri possent. Motus denique perfecte deliberati sunt illi qui procedunt cum advertentia rationis, cum pleno consensu atque completa deliberatione. Motus tertii ordinis sunt peccata mortalia, secundi venialia, primi neutrum, idest nec mortale nec veniale peccatum.

Concupiscentia seu passio, idest motus appetitus sensitivi qui voluntatem consequitur (motus nempe quem quis propria voluntate excitat in appetitu sensitivo, ut inde promptius in obiectum feratur; puta si quis excitet in se magnum vini desiderium, ut eo melius suæ indulgeat intemperantiæ, ac delectabilius bibat) huiuscemodi motus profecto auget voluntarium, operisque executionem promovet; & peccatum gravius redditur. Nam si passio secundum illud minuit peccatum secundum quod minuit liberum, cum passio consequens non minuat liberum, saltem moraliter, dum eius motio effectus est voluntatis, quæ in semetipsa sponte & libere malum prævidens, ardorem desideriumque mali suscitavit; igitur nec peccatum minuit. Non minuit liberum: quia vehementius incumbimus in ea quæ nos magis delectant. Et hoc ita per se patet, ut opus non sit longius in re hac immorari. Concupiscentia igitur, sive antecedens, sive consequens, auget voluntarium ratione propensionis, & illud in primis quod in latiore significatione sumptum commune est pueris & belluis: antecedens vero illud etiam minuit, si cognitionis ratio habeatur; utpote quæ, sicuti iam vidimus, rationem conturbat, ipsius aciem plus minusve semper obtundit, indicium-

ciumque pervertit, ut saltem perfecte attendere non valeat ad ea quæ a perversa actione removere queant.

Sequitur igitur ex iam dictis manifestissime, motus passionis concupiscentiæ seu sensitivi appetitus omnem advertentiam deliberationemque voluntatis antecedentes posse quidem minuere voluntarium, minime vero, præter in imprævisis motibus primo primis, tollere omne prorsus voluntarium; utpote qui non valeant prorsus adimere voluntatis propensionem, nec rationis cognitionem saltem virtualem, nempe quod potuerint ac debuerint cognosci ea quæ ad actionem spectant, licet ex hac parte possint huiuscemodi imprævisi antecedentes passionis motus voluntarium aliquantulum imminuere. Dixi, *ex hac parte*, idest cognitionis: cum ex parte propensionis semper, ut iam vidimus, ipsum voluntarium augeant.

Obiici potest contra primam conclusionem. Incontinens agit ex concupiscentia: idcirco contra voluntatis inclinationem. Igitur concupiscentia non auget, sed minuit voluntatis propensionem, & sic voluntarium. Resp. ex concupiscentia minui etiam quandoque voluntarium, quando pugna occurrat inter ipsos affectus. Sic avarus interdum ex libidine pecuniam profundit, quæ dolore eum afficit & displicentia, non secus ac mercatorem proiectio mercium in mare, ingruente magna tempestate. Ita timor conturbat voluptates. Incontinens experitur quidem interdum quamdam voluntatis repugnantiam ortam ex remorsu conscientiæ, quæ repugnantia prodit non ex ipsa actione ad quam directe movet appetitus sensitivus, sed ex effectu qui pravam comitatur aut sequitur actionem præter intentionem agentis, ad quem effectum directe movet concupiscentia: ut est peccatum, pœna temporalis vel æterna, infamia &c. Nam pena magis displicet quam actio, quæ fit ex magna voluntatis propensione. Idcirco quando incontinens libidini suæ obsequitur, agit contra voluntatem conditionalem & inefficacem, non vero contra absolutam & efficacem.

Habitus, sive boni, sive mali non minuunt voluntarium.

Ex his intelligitur facile, habitus, sive boni sint, sive mali, non imminuere voluntarium: quia cum ex habitu promptiores efficiamur ad agendum ob maiorem facilitatem quam habitus affert potentiis nostris ad actionem, fit nos magis voluntarie operari. Unde pravi habitus adeo non excusant, ut nos magis reos efficiant quo altiores egerint radices: istam enim velut necessitatem voluntas ipsa inducit. Gravius profecto peccant qui peccant ex habitu pravo: quia cum voluntarie hosce pravos habitus foveant, actus inde prodeuntes sunt in se & in caussa liberi, eoque peiores quo propensius in malum feruntur. Porro hi pravos suos habitus fovere censentur qui eos evellere non satagunt. Immo peccant, quoties de prava sua consuetudine advertentes eam emendare non proponunt: quia deliberate manent in periculo peccandi; quod grave peccatum est. Quocirca talis peccator tenetur suum pravum habitum in confessione aperire. Cum vero bonus est habitus, tunc voluntarium & liberum perficit, tametsi potentia ad peccandum magis imminuitur quo promptiores sumus ad agendum ex recta ratione.

Obiici potest ulterius. Gravius est peccatum ex malitia quam ex concupiscentia. Igitur in hoc reperitur aliquid involuntarii. Resp. negando consequentiam: quia excessus petitur ex eo quod primum sit magis liberum quam secundum, non vero ratione maioris aut æqualis voluntarii. Cum enim peccatum malitiæ ex plena libertate fiat sine ignorantia & passione, maius esse debet peccatis quæ ex infirmitate seu passione procedunt: sed non ideo plus habet voluntarii. Ubi enim maior libertas, ibi maior indeterminatio; & ubi maior indeterminatio, ibi minus inclinationis, ac proinde voluntarii. Hinc magis voluntarie Deus amat se quam Mundum existentem.

Insuper non valet hæc illatio. Est minus voluntarium: ergo est involuntarium secundum quid. Alias omnia peccata essent involuntaria secundum quid, dum quolibet assignabili dari potest magis voluntarium.

Nota, si motus concupiscentiæ & passionum a voluntate deliberate præmoveantur, & versentur circa materiam gravem; sunt letalia peccata; venialia vero, si circa materiam levem. Quod si a vitiata natura vel a dæmone excitentur, & nonnisi semiplene advertantur, ac imperfecto consensu admittantur; licet sint in materia gravi, erunt culpæ tantummodo veniales: quia deficit sufficiens nempe plena advertentia & deliberatio, quæ requiritur ad mortale. Nullum autem erit peccatum ex hisce imprævisis concupiscentiæ ac passionis motionibus, quantumvis vehementer & inordinate erumpentibus, si iis qui eas patiuntur, revera displiceant, ac pro viribus illis obsistant, & eas comprimere & extinguere conentur: immo sibi magnum meritum comparabunt; quia sunt prorsus involuntarii, & qui eis contradicit, divinis quærit obtemperare manda-

datis, & spiritualem sui salutem operari, iuxta illud Apostoli ad Rom. cap. VIII. *Nihil ergo nunc damnationis est iis qui non secundum carnem ambulant.*

§. IX.

De metu.

Metus quid sit. Metus ex D. Thoma in *IV. dist. XXIX. quæst. I. art. I.* est *trepidatio, seu inquietudo & perturbatio mentis ob instans vel futurum periculum malum aliquod patiendi.* Periculum hoc intelligendum est de periculo saltem probabili: quia si nulla sit probabilitas periculi, non potest perturbare animum seu mentem hominis, nisi eius qui illa integra & sana non utatur. Nomine vero periculi damnum, dispendium, malumve, quod imminet, intelligitur.

Metus divisio. Metus alter gravis est, alter levis. Gravis insuper alius gravis est absolute, qui dicitur cadens in virum constantem, & est, probabilis opinio de aliquo malo gravi in se imminenti, & quod timens non possit saltem probabiliter effugere: ut exilium, diuturna iactura bonorum omnium, amissio seu mutilatio alicuius membri, vicina mors, triremis, gravia verbera, iniusta depositio a dignitate, infamia moraliter indelebilis &c. Hæc enim mala ab omnibus ut gravia concipiuntur. Sufficit autem ad metum gravem & rationabilem, ut hæc incommoda timeantur etiam personæ sibi coniunctissimæ: puta coniugi, genitori, vel filio. Alius est metus gravis respectivus, idest respectu alicuius personæ: nam malum quod satis non est ad commovendum virum constantem, valde tamen perturbat & exagitat tales certas personas; ut feminas, pueros, senes, aliosve homines naturaliter pusillanimes. Metus vero levis est ille (& dicitur etiam iniustus, improbabilis, irrationabilis, non cadens in virum constantem) qui excitatur a malo levi; vel si etiam a gravi malo, sine ullo tamen gravi seu probabili fundamento, ac ideo irrationabiliter conceptus. Verum ut metus levis & iniustus iudicari queat, attendenda est qualitas, ætas, sexus personæ quæ timore percellitur. Interdum enim metus gravis erit, prudens, ac rationabilis respectu unius, qui respectu alterius levis erit. Ad metum gravem refertur metus reverentialis: scilicet gravis metus censetur ille quo quis timet quod habere possit maiores, nempe genitores aliosve superiores quibus subiicitur, diu ac graviter infensos. Talis metus licet secundum se non sit gravis, quinimmo in foro externo reputetur levis; in foro tamen conscientiæ aliquando creditur gravis, iustus, & excusabilis, præcipue si accedant circumstantiæ sequentes: videlicet diuturna & quasi irreconciliabilis offensio maiorum, minæ, preces nimium importunæ, verbera, timor quod male in posterum tractabitur. Metus levis afficit timidos, gravis etiam audaces.

Metus oriri potest vel ab intrinseco timentis, ut ab infirmitate, ob quam mortem timet; vel ab extrinseco necessario & naturali, ut ab imminenti naufragio, incendio; vel ab extrinseco libero, ut si metus incutiatur ab homine vel dæmone, ut timens impellatur ad opus quod agere nollet. Metus vero ab extrinseco libero dupliciter potest incuti. Vel iuste, idest ab illo qui ius habet illud incutiendi ob iustam rationem: ut si iudex minitetur exilium aut aliam gravem pœnam stupratori, nisi per matrimonium vel certam pecuniæ summam erogando satisfaciat personæ quam defloravit. Vel iniuste, ut si ab illo incutiatur qui ius non habet, nec iustam caussam: ut si pater virginis defloratæ mortem intentaret defloratori, nisi eam ducat, cum hic ius non habeat, nisi denuntiandi defloratorem ad iudicem, non vero tali vi ad matrimonium possit illum inducere; vel cum sicarius gladium viatori intentat, nisi loculos ei porrigat.

Metus tandem dupliciter potest se habere ad actionem. Vel caussaliter: nempe quando influit in actionem, ita ut actio sine tali metu non fieret; idcirco tunc dicitur caussa. Sic a timore naufragii inducitur mercator ad proiectionem mercium in mare. Vel concomitanter: & est quando, licet actio fiat cum metu, metus tamen illius caussa non est. Nam etiamsi non esset metus, adhuc actio fieret; puta dum latro furatur cum metu: quia etiam sine metu furaretur.

Metus respectu actionis aliquando est caussa totalis, aliquando partialis. Censetur caussa totalis, quando actio fit præcise propter metum, ita ut, cessante metu, non fieret: ut contingit in eo qui ob metum dat loculos latroni, quos non daret, seclusa metu. Censetur autem partialis, quando sic movet ad actionem cum aliis caussis, ut etiam ipso desinente, adhuc actio poneretur: ut cum quis detestatur furtum ex metu supplicii, & ex amore virtutis; ita tamen ut etiamsi non infligeretur pœna latronibus, adhuc ille detestaretur furtum ex amore virtutis.

Metus gravis cadens in virum constantem minuit quidem voluntarium, sed non pror-

 sus

Actiones factæ ex metu num sint voluntariæ.

sus tollit. Idcirco iuxta D. Thomam 1. 2. *quæst.* vi. *art.* 6. actiones quæ fiunt ex metu, licet gravi, sunt voluntariæ simpliciter, & involuntariæ secundum quid; idest hic & nunc, consideratis omnibus circumstantiis, sunt efficaciter volitæ, & solum inefficaciter involuntariæ, seu nolitæ absolute & secundum se, idest præcise a circumstantiis: quia metus, tametsi gravis, non tollit cognitionem & advertentiam in intellectu circa ea omnia quæ ad actionem pertinent, nec iudicium & liberam electionem in voluntate. Etenim mercator, sæviente tempestate, in consultatione servandi merces vel vitam, potius quam merces eligit servare vitam, quam iudicat multo mercibus pretiosiorem. Quare qui metu mortis quantumvis certo imminentis, conculcant sacramenta, idolum colunt, interficiunt hominem &c. absque dubio grave peccatum committunt. Ergo simpliciter voluntarie hi agunt. Ea enim sunt simpliciter voluntaria, quæ procedunt a voluntate efficaci tamquam a caussa: quia sicut aliquid dicitur voluntarium ut imperatum, quia procedit a volitione; ita dicendum est voluntarium simpliciter, si procedat a voluntate simpliciter, qualis est volitio efficax. Unde S. Thomas hic ait, ea quæ per metum aguntur, etsi sint mixta ex voluntario & involuntario, magis tamen esse voluntaria quam involuntaria, atque adeo esse voluntaria simpliciter, & involuntaria secundum quid. Et ita intelligendus est S. Joannes Damascenus, ubi hæc vocat media inter voluntarium & involuntarium, non ut neutrum horum absolute sint, sed potius ut sint simpliciter voluntaria, habentia admixtum aliquid involuntarii.

Metus num caussset involuntarium.

Hinc constat, quod proprie loquendo metus neutiquam caussat involuntarium, sed affectus rei quam ob metum deserere cogimur. Et hoc patet in dicto mercatore proiiciente merces in mare ex metu naufragii, qui nisi haberet affectum suis mercibus, non pateretur tristitiam & repugnantiam in earum proiectione: adeoque talis proiectio non fieret ei involuntaria, non secus ac talis mercator non haberet in navi nisi inutiles lapides, vel merces essent alterius, dum in tali casu istas proiiceret sine ulla displicentia & involuntarietate; immo cum gaudio eas proiiceret, si illæ essent sui inimici. Igitur non ex metu, sed ex affectu ad merces oritur involuntarietas: & ideo quæstio quæ versatur inter Theologos, est tantummodo, num metus caussset involuntarium occasionaliter, inquantum nempe est occasio actus qui a parte rei involuntarius est, licet involuntarietas habeatur non a metu, sed ab effectu actioni contrario.

Quæ fiunt ex metu gravi, spectato absolute & in se, idest præcise a circumstantiis in genere liberi, sunt involuntaria secundum quid: quia sunt contra inclinationem voluntatis, & sine plena indifferentia contradictionis, eo quod voluntas non a se sola, sed ab impulsu etiam timoris ad hoc eligendum impellatur. Unde promissiones, transactiones, vota, donationes, aliive similes contractus, facti ex metu gravi iniuste a caussa extrinseca ad extorquendum consensum incusso, licet natura sua validi sint; quia, ut diximus, metus non tollit voluntarium simpliciter: tamen ex lege sunt rescindibiles ad placitum illius qui metum passus est. Unde contra iniuriam quam in metu iniuste incusso passus est, restitui debet pristinæ libertati, & in quocumque etiam damno inde secuto redintegrari: quod verum est ante omnem iudicis sententiam. *L. I. tit. Quod metus*. Ad hoc tamen requiritur quod metus iniuste incussus ordinatus fuerit ad extorquendum contractum: quia si incussus fuisset ob alium finem, & metuens, ut ab hoc se subtraheret, vovisset, donasset, promisisset; contractus tunc esset validus, & nullatenus ad arbitrium rescindibilis.

Jus positivum ecclesiasticum excipit quosdam contractus, in quibus consensus per metum gravem fuit iniuste extortus, ut nedum rescindibiles sint ad arbitrium, sed ipso facto irriti & nulli: quorum alter est matrimonium ipso facto nullum, ut ex *cap.* Locum, & ex *cap.* Veniens *de Sponsalibus*; alter professio religiosa cum votis solemnibus per metum emissa, ut ex tit. *De his quæ vi metusque caussa fiunt*, necnon ex Concilio Tridentino *sess.* xv. *De Regular. cap.* xix. Sic etiam alii contractus ita extorti a iure irritantur, inter quos recensentur promissio & erogatio dotis, electio Prælati, protractio iurisdictionis, testimonia testium in testamentis.

Juramenta vero tali metu extorta ex communi sententia valida sunt & implenda, si impleri possint sine peccato & alterius iniuria: quia iam sunt sufficienter voluntaria, & ita ex debita divino Numini reverentia exequenda. Potest tamen metum passus, si nimis gravetur, exposito motivo, petere a iuramento relaxationem ab eo apud quem talis facultas residet, & simul petere restitutionem eorum quæ vi iuramenti iam tribuerit.

Simi-

Similiter quae extorquentur per metum etiam levem, ut sine hoc metu non fierent, saltem in foro conscientiae, sunt restituenda: quia qui patitur metum etiam levem, privatur sua plena & integra libertate, ac proinde iniuria afficitur. In foro tamen externo ad perpetuas lites evitandas metus levis non consideratur, nec admittitur.

Quae fiunt ex metu, non semper sunt involuntaria.

Quae fiunt ex metu, non semper sunt involuntaria secundum quid, praecipue quando actus ad quem impellit metus, secundum se malus non est. Possunt enim aliqua quae fiunt ex metu, esse secundum inclinationem voluntatis; quia secundum se bona: ac proinde nullo modo involuntaria. Potest quis servare Dei mandata ex metu inferni: observantiam vero divinorum mandatorum bonam esse nemo dubitat. Insuper non potest semper metus, quando est efficax, relinquere displicentiam in operante: quia datur casus, in quo illa displicentia esset caussativa eiusdem mali quod quis vitare vult; ut patet in eo qui ex metu gehennae detestatur peccatum cum displicentia, ut si non esset gehenna, vellet peccare. Talis enim convincitur velle malum quod vitare vult, & sic velle, & non velle. Quia cum illa displicentia denotet affectum ad peccatum, affectus autem ad peccatum sit caussativus gehennae; sequitur evidenter, quod vellet gehennam vitare, & non vellet. Ex quo patet, quod metus aliquando debet excludere omnem displicentiam, & consequenter quod actus ex illo procedens non sit semper involuntarius ne quidem secundum quid.

Dices. Metus gehennae etiam inefficax non excludit pro nunc affectum ad peccatum: quia qui nunc sibi complacet in peccato, potest habere voluntatem agendi postea poenitentiam, per quam gehennam vitabit. Volitio enim finis etiam efficax non infert necessario subitam applicationem mediorum, sed quando solum urget obtentio seu consecutio finis. Qui enim vult hodie efficaciter venturo mense pergere Romam, non est necesse ut hodie vel altero die ante statutum tempus pergendi Romam iter capiat. Igitur metuens efficaciter gehennam non debet semper hic & nunc excludere quod est caussativum gehennae, sed satis est si habeat voluntatem illud vitandi, quando instabit tempus gehennae vitandae. Resp. quod qui retinet affectum ad peccatum, non potest efficaciter metuere gehennam: quia cum gehennam vitare nequeat nisi poenitendo, & sit incertus num habiturus sit tempus & gratias efficaces, sine quibus poenitere non valet, praesertim cum videatur Deum irridere, dum rursus vult illum offendere a quo solo gratias expectat: videtur sane non velle omnino efficaciter gehennam vitare.

Sequitur igitur I. ex dictis: nempe, si vitans peccatum ex metu gehennae nullum affectum habere debeat ad peccatum, opera bona facta ex metu non amittere suam bonitatem, ceteris paribus; videlicet si concurrant cetera quae ad meritum requiruntur, status scilicet gratiae, & directio saltem virtualis caritatis.

Sequitur II. gravi assentientem peccato ex metu gravis mali imminentis mortaliter delinquere, eo quod metus non tollat voluntarium simpliciter. Minuitur tamen ob metum aliqualiter malitia peccati; nempe proportionabiliter ad mali comminati gravitatem: sicuti ob rationem eamdem minuitur voluntarium. Etenim quo gravius est malum quod timetur, eo maiorem involuntarietatem refundit in operationem: numquam tamen peccatum ita imminuit, ut de mortali fiat veniale; nisi forte metus taliter mentem perturbet ac subvertat, ut rationis usum penitus auferret, ac veluti in insaniam abriperet.

Nota, in aliquo casu, quando scilicet malum imminens quod timetur, gravius est malo quod ad illud effugiendum eligitur, lex naturalis cessat obligare: ut quando quis actualiter aggressus ab inimico mortem ei intentante, si alia via se defendere nequeat nisi illum occidendo, secundum multos, servato tamen moderamine inculpatae tutelae, licite potest inimicum interficere; minime intendendo aggressoris occisionem, sed suam tantummodo defensionem, quae alio modo ei suppetere nequit. Tunc enim lex de non occidendo cessat obligare. Item cessant in tali casu etiam leges positivae divinae, commune Ecclesiae bonum non concernentes. Unde timor prudens gravis mali etiam temporalis excusat ab integritate confessionis: item ab observando voto emisso, a laborando in die festo, & ab aliis huiusce generis. Censetur enim in hisce casibus divina clementia, cui iam nostra innotescit infirmitas, obligationem remittere; ac indulget praevalere legem naturalem de non incurrendo gravi incommodo: semper tamen secluso eorumdem divinorum praeceptorum contemptu. Dixi, leges positivae divinae commune Ecclesiae bonum non concernentes. Nam si commune Ecclesiae bonum respiciant, ab his servandis timor nullus quantumvis gravis excusare potest: v. g. ne quis in administrandis sacra-

sacramentis uteretur debita materia & forma, ne utramque speciem consecraret, confessionis sigillum servaret, aliaque huiusmodi; quæ cum cedant in commune Ecclesiæ damnum, hoc prævalere debet cuicumque malo quod homo in his servandis incurrere posset; ac proinde numquam excusari posset qui ex metu contrarium faceret.

§. X.

De ignorantia & inadvertentia.

Cum inter ea quæ pariunt involuntarium, recenseatur etiam ignorantia; nunc operæ pretium est inquirere quid illa sit, qualisve ignorantia causset involuntarium.

Ignorantiæ nomen late sumptum importat carentiam scientiæ seu cognitionis quomodocumque acceptæ. Si vero ignorantia sit carentia cognitionis nullatenus debitæ, idest rei quam quis ex sua conditione scire non tenetur, ut ignorantia iurisprudentiæ in rustico, dicitur nescientia, seu ignorantia puræ negationis. Verum cum hic accipiatur ignorantiæ nomen in deteriorem partem, prout verti solet in dedecus; sumitur pro nescientia rerum earum quas, spectato statu suo & conditione, decet quemlibet eiusdem conditionis non ignorare. Hinc in tali sensu definitur *carentia scientiæ debitæ*, non accipiendo Tò *debitæ scientiæ* rigorose, sed pro eo quod convenit & decet.

Definitio ignorantiæ.

Inadvertentia *est carentia advertentiæ seu animadversionis*. Animadversio autem est, cum animus ad aliquid intendit, seu de illo cogitat. Æquiparatur autem inadvertentia ignorantiæ: cum idem sit, si ignorem præceptum de non comedendo carnes die Veneris, ac si ad præceptum illud non advertam, aut de illo non cogitem. Unde quidquid dicetur de ignorantia, proportionaliter intelligendum erit de inadvertentia.

Definitio inadvertentiæ.

Ignorantia stricte sumpta spectari potest vel ex parte eius qui ignorat, vel ex parte rei quæ ignoratur, vel ex parte actionis ipsius quæ fit ex ignorantia. Quare ignorantia dividitur respectu subiecti, obiecti, voluntatis, & actus. Respectu subiecti, seu personæ ignorantis, alia est ignorantia puræ privationis; cum quis caret scientia præcise: ut fit, quando quis Christianus nescit fidei mysteria, sacramenta &c. Alia pravæ dispositionis, aut pravi habitus; & est illa quæ coniungitur errori: ut si quis non solum ignoraret mysteria fidei, sed etiam crederet aliquem errorem contra eadem fidei mysteria. Respectu obiecti, idest rei quæ ignoratur, alia est ignorantia malæ electionis, alia ignorantia iuris, alia facti, alia pœnæ. Ignorantia malæ electionis est, cum quis actu non considerat id quod hic & nunc posset & deberet considerare; sive hæc eius inconsideratio proveniat ex passione insurgente, sive ex habitu. Ignorantia iuris seu legis ac præcepti ea est quæ versatur circa ius seu præceptum: ut si quis ignoret præcipua dogmata & leges suæ religionis, vel statuta suæ civitatis. Hæc autem diversa est secundum legum diversitatem: Unde alia est ignorantia iuris positivi, quod libera Dei vel hominum voluntate statutum est; & est ius divinum, ecclesiasticum, & civile: alia iuris naturalis, seu legis illius quæ a Deo auctore naturæ ipsi insita est, & in hominum animis veluti insculpta, quæ magis vel minus clare dictat quod licitum est, aut illicitum, seu quod præceptum est, aut vetitum. Ignorantia facti ea est quæ versatur circa factum, idest quando quis sciens legem, factum ignorat, seu actionem vel circumstantiam illius, ratione cuius factum cadit sub legem: v. g. sciens affinitatem esse matrimonii impedimentum dirimens, nescit eam quacum contrahit, esse sibi affinem. Ignorantia autem facti alia est facti proprii; ut quando nescit an horas canonicas recitaverit: alia facti alieni; quando quis ignorat v. g. an ille fecerit testamentum. Ignorantia pœnæ est ea qua quis ignorat pœnas latas in delinquentes. Respectu voluntatis, idest potentiæ in qua occurrere potest ignorantia, alia est invincibilis, alia vincibilis. Ignorantia invincibilis seu insuperabilis ea est quam quis communibus naturæ vel gratiæ auxiliis vincere nequit, nec debet; seu est nescientia eorum quæ quis scire non potest, nec tenetur: vincibilis vero quæ iisdem auxiliis vinci potest. Scis v. g. dies festos: nescis autem an sit dies festus necne; nec ullo modo de hoc tibi occurrit hæsitatio. Hæc tua ignorantia est invincibilis; tametsi plures non desint quos interrogare possis: quia cum de hoc nullatenus advertis, inquirere non teneris, cum sis in plenissima bona fide. Si vero dubitas de existentia diei festi, nec ullum habes quem possis interrogare de rei veritate; adhuc tua ignorantia est invincibilis: quia licet tunc tenearis perquirere, tamen non potes. Econtra vero dubitas an hodie sit dies festus, & habes plures per quos de hoc potes fieri certior; si inquirere omittas, tunc tua ignorantia est vincibilis: quia

Ignorantiæ divisio respectu subiecti, obiecti, & voluntatis.

potes

potes & debes eam vincere & resolvere. Ignorantia vincibilis subdividitur in crassam aut supinam, quam D. Thomas dicit indirecte voluntariam; & affectatam, quam citatus Doctor appellat directe voluntariam. Crassa seu supina ea est, quando quis directe quidem non affectat ignorare quæ scire potest & debet; ex quadam tamen negligentia seu ignavia negligit, idest non curat scire, seu non adhibet debitam diligentiam ut talem ignorantiam eiiciat & evitet. Dicitur crassa: quia homines crassi solent esse desides. Dicitur supina: quia qui supine iacet de nulla re curare videtur. Affectata vero dicitur, quando quis de industria aliquid ignorare seu nescire affectat aut studet, v. g. præceptum seu obligationem suam, ut liberius possit peccare, iuxta illud Psalm. XXXV. *Noluit intelligere, ut bene ageret.*

Ignorantiæ divisio respectu actus. Ignorantia denique, spectata ratione ipsius actus, alia est antecedens, alia concomitans, alia consequens. Ignorantia antecedens ea est, quæ antecedit omnem actum, seu determinationem sive consensum voluntatis: idcirco nullo modo est voluntaria; & aliquo modo est caussa, cur velimus & operemur id quod, si hæc non adesset, idest si naturam operis quod facimus, sciremus, opus non fieret. Cum huiuscemodi ignorantia accessit Iacob ad Liam putans esse suam uxorem, ad quam sine tali ignorantia (idest si scivisset non esse suam uxorem) accedere noluisset. Hæc ignorantia dici solet *tuta, probabilis, & invincibilis*. Tuta quidem, quia cum hi qui tali ignorantiá laborant, operentur cum bona fide, excusantur a culpa. Probabilis, quia canones eam probant. Invincibilis, quia moraliter non potuit superari, vel quia non venit in mentem dubitare, aut advertere, seu cogitare de opposito; ut contigit in Iacob, dum accessit ad Liam cum certissima suppositione quod esset Rachel promissa sibi in uxorem: vel etsi in mentem venerit, seu adverterimus posse nos forsan decipi & errare in consensu vel deliberatione erga talem actionem; tamen, adhibita sufficienti diligentia quam adhibere oportebat pro indaganda rei veritate, nihil detegi potuit quo veritatem deprehendendo ignorantia depelleretur. Censetur autem adhibita sufficiens diligentia, quam adhibere oportebat, quando id factum sit quod viri prudentes ac timorati eiusdem conditionis in simili negotio præstare solent. Ignorantia concomitans ea est quæ ita coniungitur operi quod fit, ut etiam sine tali ignorantia (idest tametsi id quod agimus, sciremus, seu cognitio haberetur de natura & qualitate operis) adhuc opus idem faceremus; ita ut ignorantia concomitans nec movet ad operandum, nec removet ab operatione. Unde talis nec est voluntaria, nec involuntaria positive, sed non voluntaria; ac proinde neque facit opus esse voluntarium, neque esse involuntarium, sed illud tale relinquit, quale alioquin erat futurum: cum hæc non inducat nec ad volendum, nec ad nolendum, sed per accidens se habeat sive ad actum voluntatis, sive ad opus quod agitur. Accidit enim eam ignorantiam simul inveniri cum tali voluntate vel facto, cum interim nec sit illius caussa, nec effectus. Ignorantia huiuscemodi est in illo qui ignorans esse diem ieiunii comedit carnes, quas similiter & æque comedisset, etiamsi cognovisset diem hunc esse diem ieiunii. Ignorantia tandem consequens, quæ etiam vocari solet iniusta, improbabilis, vincibilis, ea est quæ consequitur aliquem actum voluntatis, ab eoque caussatur; idest quæ sequitur determinationem vel explicitam vel implicitam ipsius voluntatis, seu quam directe vel indirecte quis voluit: ut si quis ignorare vellet quo die indictum sit ieiunium, quo liberius gulæ indulgeret. V. g. si die Veneris nesciat abstinendum a carnibus, & sibi occurrat de hoc aliqua dubitatio, & cum possit de re hac inquirere, id negligat sive ex pura ignavia sive ut liberius comedere possit: ista illius ignorantia dicitur consequens, non quia consequatur comestionem, dum, ut patet, illam antecedit, sed quia consequitur ad voluntariam omissionem, qua desinit inquirere, cum posset & deberet; quæ voluntaria omissio consideratur ac si esset actus positivus voluntatis. Unde hæc ignorantia proprie est supina vel affectata, ac ideo vincibilis, non tollens voluntarium, nec proinde excusans a peccato, sed potius ipsum augens peccatum. Hisce igitur prænotatis.

Ignorantia consequens, idest vincibilis, si crassa sit & non affectata, minuit voluntarium: scilicet facit quod opus sit voluntarium simpliciter, & involuntarium secundum quid. Ita ex D. Thoma 1. 2. *quæst.* LXXVI. *art.* 4. Voluntarium simpliciter: quia talis ignorantia est volita saltem indirecte, quatenus ignorans omittit necessariam diligentiam ut discat quod ignorat; vel officium suscipit ad quod adimplendum satis non est, nec requisitam scientiam sibi comparat. Quare culpa quæ ex huiusmodi ignorantia oritur, est voluntaria in caussa, ideoque vo-

voluntaria simpliciter: nam qui vult caussam, vult etiam effectum. Involuntarium vero secundum quid: quia minus efficaciter intenditur quod fit contra aliquam propensionem voluntatis, sicut in eo qui cum tali ignorantia operatur, qua seclusa, ut supponitur, non ita operaretur; ut cum quis, non adhibita debita diligentia, putans occidere feram, occidit amicum. Unde notandum, quod quando vincibiliter ignorantia gravis est, quæ iam est mensuranda ex conditione personæ, status, officii &c. numquam transfert peccatum de mortali in veniale, iuxta D. Thomam.

Ex his colliges merito a summo Pontifice Alexandro VIII. damnatam fuisse hanc quorumdam modernorum propositionem: *Peccatum philosophicum est actus humanus disconveniens naturæ rationali & rectæ rationi; theolologicum vero & mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum, quantumvis grave, in illo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.* Hic notandum occurrit, peccata ignorantiæ vincibilis, etsi minus malitiæ contineant, maiore tamen periculo exponere, & eatenus quam maxime esse timenda, utpote quæ plerumque cum impœnitentia finali sint coniuncta. Nam nullus certe illud emendare cogitabit, in quo censet se non peccare. Unde enixe ita Ecclesia precatur: *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte*: Psalm. XII. & Psalm. XVIII. *Ab occultis meis munda me*.

Ignorantia concomitans comitatur quidem actionem, sed non est eius caussa: quia talis actio fieret etiam sine hac ignorantia. Ut si quis quærens occidere suum hostem, fortuito inter venandum putans occidere feram, ipsum occideret. Hæc ignorantia ex D. Thoma 1. 2. *quæst.* VI. *art.* 8. non parit nec voluntarium; quia obiectum est omnino ignotum, & sine debito cognoscendi, alias esset consequens & vincibilis: neque involuntarium; quia actio nec displicet, nec repugnat voluntati. Idcirco quæ fiunt cum tali ignorantia, dicuntur non voluntaria.

Ignorantia antecedens, quæ sola est vere invincibilis, sive illa sit iuris etiam naturalis, in hypothesi quod detur ignorantia iuris naturalis, sive facti, tollit omnino voluntarium & culpam: quia procedit sine cognitione earum rerum in quibus actio est seu consistit, ut necessario requiritur ad voluntarium, sicut alias dictum est; & nullum est peccatum nisi voluntarium. Calvinus, Zanchius, Iansenius, aliique ideo negarunt ignorantiam iuris naturalis excusare a peccato, quia hæc sit voluntaria in ipso Adami peccato. Sed hæc ratio nimis probat. Nam si ita esset; imputandi essent in peccatum etiam motus improvisi concupiscentiæ, utpote qui profluant a voluntario Adæ peccato, & in illo liberi fuere. Confirmatur nostra sententia ex summis Pontificibus Pio V. Gregorio XIII. Urbano VIII. qui damnarunt sequentes Baii propositiones. 46. *Ad rationem & definitionem peccati non pertinet voluntarium*. 68. *Infidelitas pure negativa in iis quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*.

Dictum fuit *etiam iuris naturalis, posito quod detur huiusmodi ignorantia*, de qua vertitur quæstio inter Theologos, quorum sententia ut clarius elucescat ac percipiatur, notandum videtur, ius naturale tripliciter spectari posse: scilicet in suis principiis, quale est illud, *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*; in conclusionibus quæ ex his principiis deducuntur, ut sunt præcepta Decalogi, *Non occides*, *Non mœchaberis*; & in conclusionibus remotioribus, cuiusmodi sunt usura, matrimonii indissolubilitas &c. Sciendum ulterius prima principia primariasque conclusiones spectari posse vel simpliciter & absolute, ut Mendacium non dices; vel in quibusdam circumstantiis, ut Non mentiaris, etiamsi proximus ab iniusta morte liberari nequeat. Hisce prænotatis, consultius videtur sustinere communior pars Theologorum, non dari ignorantiam invincibilem circa prima principia iuris naturalis, neque circa primarias eius conclusiones. Quia, ut disserit D. Thomas, peccatum non ita humanam naturam corrumpit, ut tollatur omne rationis lumen, quo percipere possimus prima principia per se nota; alias homo non esset amplius homo: & qui hæc novit, ex his facile conclusiones elicit, quæ immediate consequuntur. Sed circa conclusiones remotiores, ut prohibitio plurium uxorum, matrimonii indissolubilitas, etiam gravi caussa interveniente; cum hæc nonnisi longiore discursu deducantur a primis principiis, præcipue indocti homines & tardioris ingenii, consuetudine & aliorum exemplo præoccupati, possunt illas ignorare. Quinimmo conclusiones ipsas primarias iuris naturalis in quibusdam circumstantiis possunt aliquando ignorare; v. g. in hypothesi quod homicidium aut oppressio virginis non

Non d- tur ig- rantia invinc- bilis ci- ca prin princip & prim- rias co- clusion iuris n- turalis

non posset vitari sine officioso mendacio, fieri potest ut aliquis sibi persuadeat in hoc casu mendacium nedum esse licitum, immo præceptum.

Advertendum tamen, quod difficilius dignoscitur ignorantiæ invincibilitas in iis quæ sunt iuris naturalis, quam in iis quæ sunt iuris positivi. Etenim probabilius qui laborat ignorantia iuris naturalis, non adhibuit debitam diligentiam, non oravit, Deum intus monentem audire contempsit, forsitan animum non attendit ad radium licet exiguum rationis, qui ipsius menti identidem affulsit. Quare qui ex tali ignorantia peccant, non ita facile excusantur; sicuti ii qui ignorantia facti aut iuris positivi laborant, in quibus non requiritur tanta diligentia & attentio, circa ignorantiam iuris positivi, ut censeatur invincibilis. Communis est Theologorum & Canonistarum sententia, sufficere eam diligentiam quæ moraliter sit in hominis potestate, & quæ communiter est in aliis hominibus eiusdem professionis, spectatis circumstantiis personæ & rerum tractandarum: nec requiritur illa maior quæ dari potest, & ut quis excellat inter doctissimos, seclusis contractibus.

Dixi, *seclusis contractibus*: quia, ut dicetur ubi de iustitia & iure, sunt quidam contractus, qui requirunt diligentiam singularem & peritiam excellentem. Hinc Actuarius, Notarius, Pastor, Confessarius, Advocatus non peccant, nec damna tenentur compensare, si errent per ignorantiam eorum quæ sciunt peritissimi; dummodo sciant facilia, scilicet ea quæ communiter sciunt hi qui ad munus illud sunt idonei.

Quoad ignorantiam vero facti, qua afficiuntur quandoque etiam viri perdocti, hæc non videtur vincibilis voluntaria, & culpabilis iis qui solliciti sunt ut fidei mandata observent, ab omni peccato quantum eorum patitur fragilitas, se abstinent, orationibus insistunt ut per divinum auxilium pia eorum voluntas adimpleatur.

Quod autem dictum est de ignorantia, applicandum ut plurimum est ignorantiæ seu cohærentius inadvertentiæ, quæ est privatio debitæ inspectionis, seu oblivio, quæ est privatio debitæ recordationis rei alioquin notæ.

Hæ omnes redduntur culpabiles iuxta gradum debiti & potestatis ad eas præcavendas, attentis circumstantiis status, officii, materiæ, personæ in illis occurrentibus.

Colliges igitur ex his omnibus quæ hactenus diximus, omnes actus humanos, idest qui fiunt ab homine humano modo operante, esse semper voluntarios, nisi homini inferatur vis aut metus gravis incutiatur, aut a gravi motu concupiscentiæ eius mens fortiter perturbetur, aut ex insuperabili ignorantia operetur; quia in hisce casibus deficit cognitio intellectus, vel propensio voluntatis; quarum utraque necessaria est ad actionem seu essentiam actus humani.

§. XI.

De libero.

Quia actus humani sunt media quibus homo viator meritum vel demeritum pro sua sorte in altera vita, vel felici in cælesti patria, si honesti sint ac laudabiles, ac ideo præmio afficiendi, vel misera in inferorum suppliciis, si pravi & vituperabiles, ac ideo digni vindicta & punitione: ad hoc non sufficit, ut sint tantummodo voluntarii, sed res exigit ut sint etiam morales; idest regulis morum subiecti, ac proinde liberi seu procedentes a voluntate libere operante, nempe cum arbitrio, dominio, ac dispositione super eosdem actus quorum est meritum constituere. Actio enim quæ nullo modo est libera, non procedit ab homine ut agente morali, ac ideo non est moralis. Nam homo non constituitur in ratione agentis moralis nisi per subordinationem ad regulas morum, quibus quoad proprias actiones per arbitrii libertatem subordinatur. Quare actiones pure naturales ac necessariæ non sunt aptæ differentiarum particularium, quarum ratione dividitur esse morale, nimirum bonitas & malitia moralis, vel proprietatum quæ ad moralem bonitatem vel malitiam humanorum actuum subsequuntur, puta meriti vel demeriti imputabilitas ad præmium vel pœnam, ad laudem vel vituperium. Etenim ad hoc satis non est quod actio sit voluntaria & spontanea, ut patet in amore beatorum, qui licet voluntarius & spontaneus, non est tamen meritorius: sed requiritur quod sit etiam in hominis arbitrio, dominio, & potestate; quod habet a sola libertate, cuius vi ut dominus disponere potest homo de suis actibus in bonum & malum, ad laudem & vituperium, ad præmium vel ad pœnam. Unde ex hoc infertur, quod licet omne liberum sit simul voluntarium, non omne tamen voluntarium est liberum; ut comprobatur ex eodem amore beatorum, & ex amore beatitudinis in genere; qui licet sint voluntarii, non tamen sunt liberi, sed na-

Homo quomodo constituatur in ratione agentis moralis.

gnitionem, minime est voluntarium. Quocirca ratio voluntarii saltem perfecti non convenit nisi actibus elicitis, & imperatis, quos praecedat cognitio finis. Nam voluntarium (ut docet etiam Philosophus *V. Ethic.*) est a principio intrinseco cognoscente singula in quibus est actio. Cognitio autem illa finis est practica, quatenus finis bonum quoddam est. Unde actio intellectus, qua finem ut quoddam verum est, percipit, proprie non est voluntaria, licet cognitio ipsa aut iudicium sit radix seu principium ex quo motus voluntatis habet quod sit voluntarius. In hoc enim, iuxta supra allata de belluis &c. motio appetitus ab inclinatione naturali secernitur, quod actio voluntaria sit a principio intrinseco cum cognitione; naturalis vero a principio quidem intrinseco prodeat, sed citra cognitionem. Obiectum enim formale appetitus voluntarii est bonum ut apprehensum, ab eo videlicet qui appetit aliquid ex iudicio propriae cognitionis. Unde & diversi sunt appetitus, sentiens & rationalis, penes diversa genera perceptionum.

Iuxta duplicem finis cognitionem, duplex est etiam voluntarium.

Quare sequitur ex dictis (sicuti docet etiam D. Thomas 1. 2. *quaest.* VI. *art.* 2.) iuxta duplicem finis cognitionem, perfectam nempe & imperfectam, duplex pariter esse voluntarium. Unum perfectum, quod derivatur a perfecta finis cognitione: quando scilicet non solum apprehenditur res quae finis dicitur, sed eius quoque ratio & coaptatio, seu proportio cum mediis quae ducere possunt ad eius finis consecutionem, percipitur, seu cognoscitur. Et talis cognitio finis, ac proinde tale voluntarium soli rationali naturae competit. Alterum imperfectum, quod procedit ab interno principio sine perfecta cognitione finis; quando nempe finis seu res solum percipitur absque eo quod cognoscatur ratio finis & proportio actus cum fine: ut fit in brutis, in quibus reperitur talis imperfecta agnitio finis habita per naturalem sensum & aestimationem; immo & in agentibus rationalibus quoad repentinas actiones, quae rationis attentionem antevertunt. Huiusmodi sunt pariter quidam actus voluntarii ex quodam naturali instinctu profecti, idest per modum naturae; ut actus voluntatis circa bonum in communi apprehensum, & actus intellectus circa verum in communi, vel circa ens: cum in tali casu bonum per modum unius concipiatur, & sine ulla relatione ad media vel ad circumstantias. Quando igitur bonum ita percipitur, ut nullus sit rationis progressus, nec ulla finis cum mediis comparatio; tunc motus illi consequuntur voluntarii quidem in nobis, sed modo quodam naturali: quando vero iudicamus aliquid esse bonum, id comparando cum fine & principiis universalibus; tunc actus ille non solum est voluntarius, sed est liber & secundum rationis modum, cuius iudicium est in potestate nostra. Nam actus voluntatis liber non est, nisi actus appetitus qui iudicium rationis eo quo diximus modo iudicantis consequitur. Sic actio omnis aut appetitio a principio intrinseco cum cognitione perfecta est voluntaria, sicuti motus omnis actus a forma naturali naturalis est, & non violentus. Perfectam igitur cognitionem finis sequitur voluntarium, secundum rationem perfectam; prout scilicet, apprehenso fine & his quae ad ipsum finem ordinantur, aliquis deliberans de fine & de his quae sunt ad finem, potest moveri in finem & non moveri: imperfectam autem cognitionem finis sequitur voluntarium imperfectum, quatenus apprehendens finem non deliberat, sed subito ad finem movetur. Hinc, ut antea notavimus, soli naturae rationali competit voluntarium secundum rationem perfectam.

Porro ex his sequitur I. voluntarium esse seu verificari non tantum de actu qui libere a voluntate elicitur, sed de actu quoque necessario ab ipsa procedente. Huiuscemodi, iuxta Thomistarum scholam, est actus dilectionis Dei in patria, & omnes actus quibus divinae Trinitatis personae se invicem diligunt: cum tales actus oriantur & sint a principio intrinseco cum perfecta cognitione finis. Etenim divinae personae necessario se invicem diligunt. Spirant enim se diligendo tertiam personam, quae est Spiritus Sanctus, qui cum sit verus Deus, non potest non esse; ac proinde dilectio, qua mediante, a Patre & Filio Spiritus Sanctus procedit, quae dilectio licet adfirmanda sit necessaria, nihilominus tamen est voluntaria. Unde ex hoc sequitur, quod quanto magis cognitio est perfecta, eo magis voluntarius sit actus qui eam consequitur; ac ideo magis quam actus liberi praedicti voluntarii sint.

Vocabula voluntarii & liberi non idem significant.

Sequitur item II. non idem significari per vocabula voluntarii & liberi. Voluntarium enim nec plus nec aliud exigit, nisi procedere a principio intrinseco cum cognitione finis; liberum vero exigit procedere cum indifferentia, & ita esse, ut potuerit non esse. Unde quamvis verum sit, quod omne liberum debeat esse voluntarium; non tamen econtra verum est, quod omne voluntarium debeat esse liberum. Voluntarium enim habet quamdam maiorem extensionem quam habeat libe-

liberum: quia voluntarium dicimus intrinsecum motum voluntatis erga obiectum lumine rationis propositum, sive spontaneus sit ille motus, nec voluntas illum refugere valeat, cuiusmodi est propensio ad bonum in communi, & inflexibilis beatarum mentium erga summum & incommutabile bonum amor; sive perseveret in voluntate electio seu facultas reluctandi, ut est boni mutabilis delectatio, & ipse amor Dei in hac caliginosa Mundi mortalitate, ubi nondum Deus quid sit in se humanis mentibus apparuit. Quando electio, seu optio ac renitendi facultas viget in voluntate; tunc ipsius motus non solum dicuntur voluntarii, sed etiam liberi: idcirco voluntarium tolli potest seu impediri ab externa vi & coactione; liberum vero ab inevitabili necessitate. Qua tamen stante necessitate, adhuc operari potest voluntas spontanee & libenter; ut iam patet ex dictis de amore boni in communi, & de amore beatorum erga Deum: quia licet beati necessitate trahantur ad amandum Deum, ipsum tamen spontanee & lubenter diligunt. Sed de libero fusius suo loco dicetur.

Tria requiruntur ad rationem voluntarii. Colligitur ergo ex hactenus dictis, ad rationem voluntarii tria requiri. I. Quod sit a principio intrinseco; nempe ab influxu & inclinatione voluntatis ipsius agentis: ita ut si penitus proveniat a principio extrinseco, vel contra propensionem ipsius principii intrinseci, seu voluntatis, non est voluntarium. Idcirco non sunt voluntaria nec violentia, quæ est a principio, idest a caussa prorsus extrinseca, ut tractio ad carcerem a satellitibus; nec motus ipsi amoris & odii, quos voluntas aliquando contra propriam inclinationem experitur. II. Ut sit a cognoscente, idest præcedat cognitio rei volitæ, iuxta commune effatum: *Nihil volitum, quin præcognitum*. Hinc in brutis potest quidem dari spontaneum, utpote procedens ab intrinseco naturali instinctu, non tamen voluntarium; cum eorum operationes fieri nequeant cum advertentia reflexa rationis qua carent, & cognitione finis sub ratione finis; idest ut moventis ad eligenda media, prout media sunt. Ita in hominibus motus omnes qui rationem præveniunt; ut sunt in hominibus piis nonnulla inefficacia peccati desideria, quæ modo velleitates, modo motus primi appellantur. III. Ut sit a cognoscente singula quæ ad actum pertinent: videlicet obiectum, seu id circa quod actio versatur; finem, seu id propter quod actio fit; & circumstantias, ea scilicet omnia quæ actionem comitantur, ut inferius explicabitur. Quid enim volumus, prius ut tale cognoscere debemus. Unde ex hoc manifeste ostenditur, voluntarium extendi ad mensuram cognitionis, ita ut iuxta eas actiones quæ cognoscuntur, stat voluntarium, & non ulterius. Puta si quis occidat Clericum quem cognoscit quidem esse hominem, non vero cognoscit esse Clericum: talis occisio erit voluntaria quoad hominem, cum cognitio præcedens sit solius hominis, & erit simplex homicidium; non erit autem voluntaria quoad Clericum, quia cognitio talis circumstantiæ non præcessit, ac proinde non erit sacrilegium. Hæc tamen in decursu maiore claritate & distinctione patebunt.

§. IV.

De divisione voluntarii.

Voluntarium I. dividitur in necessarium & liberum. Necessarium est, quod necessario procedit a voluntate, non tamen coacte, sed spontanee & cum iucunditate; qualis est amor quo se invicem diligunt personæ Sanctissimæ Trinitatis, & quo beati Deum diligunt in patria. Sed tale voluntarium nobis non convenit in via nisi respectu nostræ beatitudinis in genere sumptæ, quam necessario velle debemus. Liberum vero est quod procedit a voluntate cum libertate tali & indifferentia, ut ipsum voluntas suspendere possit, vel contrarium elicere; & huiusmodi sunt actus omnes procedentes a voluntate deliberata in hac vita. Liberum vero (& de hoc semper erit sermo in tota Morali disciplina) aliud est perfectum, quod procedit a voluntate cum plena advertentia, seu ex prævia cognitione perfecta finis, nempe cum cognitione, qua non solum cognoscitur res quæ finis est, sed etiam ratio finis, & proportio mediorum ad finem; aliud imperfectum cum semiplena advertentia, ut fit in repentinis actionibus, quæ rationis attentionem antevertunt. Voluntarium necessarium & liberum.

II. Dividitur voluntarium in formale, & est motus ipse volendi, idest ipsa volitio, quæ actualiter procedit a voluntate; in virtuale, quod est effectus procedens ab ipso voluntario formali, & est continuatio non interrupta ipsius actus formalis; & in habituale, quod est ipsum voluntarium actuale & virtuale præteritum, quod non fuerit retractatum. Sic peccatum commissum, quod per pœnitentiam non fuerit deletum, dicitur habitualiter voluntarium. Ita votum emissum, quod per dispensationem aut alio modo non fuerit relaxatum. III. Dividitur Formale, virtuale, & habituale.

Physicum, & morale. in physicum, quando operor per me ipsum quod volo; v. g. cum per me ipsum tribuo eleemosynam pauperi: & in morale, quando per alium facio quod volo; ut ille qui per emissarium occidit inimicum. IV. In voluntarium expressum, *Expressum, & tacitum.* quando expressis verbis, vel alio manifesto signo præbeo assensum ad aliquid; & in tacitum, implicitum, præsumptum, seu interpretativum, quando licet expresse & clare non significatur, tamen ex facto ipso vel tali circumstantiarum concursu deducitur, seu datur probabile fundamentum existimandi voluntatem consensisse. Et hoc contingit præcipue in triplici casu. Primo, quando aliquid agitur coram illo ad quem pertinet; ipse autem dum obloqui posset, tacet: hic per iuris fictionem dicitur consentire, iuxta illud: *Qui tacet consentire videtur*. Cap. Qui tacet *de regulis iur. in* 6. Secundo, dum urget nimis, idest prægravat aliqua lex, adeo ut executio in eo casu videatur excedere limites discretionis: tunc censetur per epicheiam legislatorem noluisse casum illum comprehendere. Tertio tandem, cum quis est moraliter certus, eum ad quem pertinet, ratum habiturum id quod agit: hoc dicitur illi qui ratum habebit, interpretative voluntarium. V. Dividitur in *In se, & in sua caussa.* voluntarium in se & immediate, & voluntarium mediatum & in sua caussa, ex qua secundum prudentum æstimationem sequatur effectus. Voluntarium in se & immediate est illud quod immediate & in se quis vult, idest amat, seu odio habet: ut cum volo furari, occidere &c. Voluntarium vero in sua caussa est illud quod ex aliquo immediate volito vel non volito oritur, seu sequitur: ut quando quis voluntarie se inebriat, sciens se in ebrietate solitum esse blasphemare, rixari &c. Illa autem caussa vel est positiva, ut dum quis patitur pollutionem ex eo quod libere in pravis cogitationibus immoretur; & hoc tunc dicitur voluntarium in caussa positiva: vel negativa; & tunc dicitur voluntarium in caussa negativa, seu in actu quo vel implicite vel explicite electa est non remotio caussæ ex qua secutus est effectus. Sic voluntaria est in caussa negativa mors infantis, respectu illius qui venenum vel gladium ex manibus eiusdem infantis non eripuit. Ad hoc tamen ut effectus qui sequitur ex aliqua caussa, sive positiva, sive negativa, sit voluntarius non solum physice, sed etiam moraliter, idest ut ad meritum vel demeritum imputetur ei qui caussam voluntarie non amovit, tria requiruntur. Primo, ut operans advertat, vel advertere potuerit, ex caussa positiva vel negativa effectum illum secuturum esse. Hinc defectu huius conditionis non est reus qui, debita cum cautela scloppetum explodendo, se ipsum vel alium occidit. Secundo, ut effectum illum impedire potuerit, auferendo, aut non ponendo caussam. Unde reus est qui obscenas imagines, quæ sunt caussa pravarum cogitationum, aut retinet apud se, aut alteri vendit. Tertio, ut caussam ex qua sequitur effectus, teneatur aut auferre, aut non ponere. Ex defectu huius tertiæ conditionis non peccat Parochus, qui excipiens mulierum confessiones, & prudenter se gerens in interrogando patitur invitus obscenas cogitationes motusve turpes. VI. Voluntarium dividitur in directum, quod procedit *Directum, & indirectum.* ex positiva motione, sive influxu actuali voluntatis; sive opus fiat per ipsam, ut occisio hominis ab homicida, sive hoc alteri committat, vel consulat: & in indirectum, ut quando voluntas, licet non influat positive, idest expresse non sit ei volitum, ipsi nihilominus non iniuste imputatur, quoniam cum posset & teneretur malum aliquod impedire, neglexit; ut cum quis deputatus ad custodiam vineæ non impedit furta quæ fieri videt, cum sine gravi periculo vitæ impedire potest. Quare ad hoc ut omissio sit culpabilis, tria requiruntur: nempe ut quis potuerit, & debuerit agere, & non egerit. Voluntaria directa coincidunt cum his quæ sunt voluntaria in se, expresse, & formaliter; voluntaria vero indirecta coincidunt cum voluntariis in caussa implicite, virtualiter, & interpretative. VII. Tandem dividitur in plene voluntarium, quod fit absque *Plene, & non plene.* ignorantia ulla & ulla renitentia voluntatis; & in voluntarium non plene, quod procedit a voluntate cum aliqua ignorantia vel renitentia.

Nota I. voluntarium non esse idem, idest non coincidere cum volito: quia volitum est res quæ desideratur; voluntarium vero est actus mere voluntatis, quo ego aliquid volo & desidero. Unde ad hoc ut aliquid sit voluntarium, debet procedere a voluntate se deliberante; ut autem aliquid sit volitum; satis est ut voluntas in eo sibi complaceat. Sic quod Deus glorificetur a sanctis viris, mihi est volitum, non autem voluntarium.

Nota II. dari non posse voluntarium expresse nolitum efficaciter: quia voluntas non potest idem efficaciter velle, & simul nolle. Potest tamen idem efficaciter velle, & inefficaciter nolle; ut fit in proiectione mercium in mare metu naufragii, dum sævit

vit periculosa tempestas: & ita accidit in qualibet actione quæ fit cum displicentia voluntatis. Et hoc est voluntarium simpliciter, & involuntarium secundum quid: nempe voluntarium simpliciter dicitur, cum aliquid est volitum efficaciter; involuntarium vero secundum quid est, dum idem quod est efficaciter volitum, est simul inefficaciter nolitum.

Nota III. dari posse omissionem voluntariam sine omni voluntatis actu ad eam pertinente. Non enim implicat, quod voluntas eo tempore quo urget præceptum aliquid faciendi, puta audiendi sacrum, omnem prorsus actum suspendere possit, ut nec Missam velit audire; nec positive id nolit. Et in hoc casu dabitur omissio voluntaria sine omni actu voluntatis, & peccaminosa: & hæc omissio ideo est voluntaria, quia licet non procedat a voluntate physice & positive, procedit tamen a voluntate moraliter & interpretative, seu, ut aliis placet, tamquam actus negativus situs in non agere. Cum enim voluntas sit potentia libera, potens agere & non agere, eius exercitium æque consistit in non agere ac agere; idcirco morali hominum iudicio non minus censetur ab ea procedere quod non agit, dum potest & debet, quam quod physice agit.

Nec pariter requiritur præceptum seu obligatio faciendi quod omittitur, ad hoc ut omissio, & sic malus effectus ex ea secutus sit voluntarius: ut de una patet in eo qui omittit matrimonium non præceptum; & de altero in eo qui omittit comedere eo tempore quo comedere licet. Quia effectus ex tali omissione proveniens, fames nempe & mortificatio corporis, eius voluntati adscribitur, tametsi nulla supponatur obligatio talem effectum impediendi.

Requiritur quidem præceptum seu obligatio faciendi id quod omittitur, ad hoc ut malus effectus ex omissione secutus cedat in culpam: quia, seclusa obligatione præcepti impediendi talem malum effectum, hic nec directe nec indirecte procedit a voluntate omittentis. Sic peccata hominum non sunt Deo voluntaria, quamvis ea per gratiam efficacem non impediat; ita mors extrema fame laborantis non est voluntaria ei qui eadem necessitate pressus illi denegat panem: nec Deus tenetur impedire peccata, nec alter mortem proximi cum tanto suo incommodo.

§. V.

De tempore quo effectus pravus indirecte & in caussa voluntarius imputatur ad culpam.

Ad hoc ut effectus malus secutus ex aliqua actione censendus sit indirecte, virtualiter, seu in caussa voluntarius, ac proinde ad culpam agenti imputandus, requiritur profecto, quod agens adverterit seu præviderit; vel potuerit & debuerit advertere & prævidere periculum effectus secuturi positionem illius caussæ seu actionis, sive bona, sive mala sit talis actio. Quia si quis nullam habuit de effectu secuturo, nec potuit nec debuit habere advertentiam seu prævisionem; tunc nullatenus censendus est talis effectus prævisus, ac proinde nec voluntarius, nec culpabilis, utpote proveniens ex naturali inadvertentia. Nam, iuxta commune Scholarum effatum, *nil est volitum, nisi præcognitum*. Quid requiratur ut effectus malus imputetur ad culpam.

Dixi, ut effectum illum impedire potuerit, auferendo, aut non ponendo caussam. Sic reus est qui obscenam tabellam, quæ est occasio pravarum cogitationum, aut retinet apud se, aut vendit alteri. Item, ut caussam ex qua sequitur pravus effectus, teneatur aut auferre, aut non ponere. Defectu hujus conditionis non peccat Parochus, qui excipiens confessiones mulierum, & debita cum prudentia se gerens in interrogationibus, invitus patitur pravas cogitationes & obscenos motus.

Hinc infertur, effectus pravos qui sequuntur in ebrietate, imputari ad culpam voluntarie se inebriantibus, utpote virtualiter voluntarios & in caussa, si frequenter accidant, eo quod prævideri potuerint: secus vero, si perraro contingant; quia tunc non fuerunt prævisi, nec prævideri potuerunt. Unde excusatur Loth a sacris Interpretibus de suo incestu ex inopinata ebrietate, utpote prorsus imprævisо. *Gen. cap.* XIX.

Similiter non imputantur ad culpam circumstantiæ invincibiliter ignoratæ: quia non fuerunt prævisæ in caussa. Quare Jacob non peccavit ingrediendo ad Liam. (*Gen. cap.* XXIX.) quia bona fide credebat se ingredi ad Rachelem coniugem suam. Sola tamen advertentia, seu prævisio pravi effectus secuturi ex actione, non semper satis est ut is cuipiam imputetur ad culpam, quando actio per se licita utilis sit vel necessaria, nec pravus ille effectus intendatur, neque in eo agens sibi complaceat: quia effectus per accidens

cuntur, quia subiacent regulis morum, & ab iis regulari possunt & dirigi: quod fieri non posset, si essent tantum voluntarii, spontanei, non liberi; scilicet non essent in hominis arbitrio & potestate, utpote qui tunc essent secundum se invariabiles, nempe ad unum necessario determinati, ut patet in amore beatorum & beatitudinis in genere.

Obiici hic potest cum Iansenio. Actus qui est in nostra potestate, vere liber est. Quilibet vero actus, eo ipso quo voluntarius, est in potestate nostra; ut ex S. Augustino *lib. III. de lib. arbitr. cap.* III. colligitur. *Hoc est*, inquit, *in potestate nostra, quod cum volumus, facimus*. Igitur ex S. Augustino actus, eo ipso quo est a voluntate nostra, est etiam a potestate nostra. Resp. esse in potestate nostra quod est in voluntate, seu a voluntate nostra, quod cum volumus, facimus, quando illud facere possumus vel non facere, quodque cadit sub electione & determinatione voluntatis; non vero quando facimus tantum sponte, licet necessario. Quare S. Augustinus locutus est iuxta communem morem cogitandi & loquendi. Communis enim sensus est, nos facere aliquid, cum volumus, aut si volumus; & nos etiam illud non facere, cum nolumus, aut si nolumus, illud non facere: ita ut penes nos sit velle aut nolle facere, prout libet, ut alibi docet S. Augustinus. Notat enim S. Thomas, quod actus naturales non sunt, nec dicuntur in potestate naturalis agentis, cum natura sit determinata ad unum.

Sed dices contra allatam solutionem, docere SS. Augustinum & Thomam, libertatem remanere cum necessitate qua diligitur beatitudo, quae necessitas diligendi beatitudinem excludit indifferentiam etiam contradictionis. Igitur ad libertatem actuum humanorum, quibus mereri vel demereri debent homines, non requiritur indifferentia contradictionis. Resp. falsum esse, iuxta D. Thomam, voluntatem liberam non esse circa beatitudinem libertate contradictionis, ut habet sanctus Doctor *quaest.* VI. *de Mal. art. unic.* Ita enim ibi ait: *Bonum perfectum, quod est beatitudo, voluntas non potest non velle, ita scilicet quod velit eius oppositum. Potest tamen non velle actus: quia potest avertere cogitationem beatitudinis, inquantum movet intellectum ad suum actum. Et quantum ad hoc nec ipsam beatitudinem ex necessitate vult.*

Collige I. liberum hominis arbitrium, seu libertatem electionis, quae nobis opus est ad merendum, esse facultatem activam & indifferentem. Activam profecto; quia per eam, positis omnibus praerequisitis ad agendum, agere vel non agere valemus: indifferentem; quia ita nos reddit dominos nostrorum actuum, ut pro libito nostro eos ponere vel suspendere possimus, immo aliquando oppositas elicere operationum species, bonum scilicet & malum. Unde ex hoc inferre licet, hanc arbitrii libertatem non versari circa ultimum finem seu felicitatem nostram, generatim sumptam; cum non valeamus non expetere nostram felicitatem. Immo non versatur nec circa ea quae necessario coniuncta sunt cum summo nostro bono, & sine quibus hoc summum nostrum bonum obtineri nequit; cuiusmodi sunt esse & vivere saltem ipsius animi: quia haec quoque non minus ac nostram beatitudinem necessario amamus.

Collige II. indifferentiam contradictionis suspensivam nec esse essentialem libertati, nec illius perfectionem aut conditionem; cum haec sit privatio cuiuslibet actus: nam ideo aliquis dicitur in suspenso esse, ex eo quod sit sine ullo actu, ac sine ulla determinatione ad unum potius quam ad aliud. Unde patet ad evidentiam, huiuscemodi privationem cuiuslibet actus esse non posse essentiam, perfectionem, nec conditionem libertatis. Quaevis enim potentia & virtus a propriis actibus suam perfectionem acquirit ac consequitur; ac ideo eo perfectior est potentia & virtus, quo proprior est actui. Hinc Deus dicitur perfectissimus: quia est actus purissimus, expers cuiuscumque potentialitatis; ita ut incapax sit ut aliquid de novo agat, vel perfectio aliqua ei adiiciatur. Etenim in suis operationibus ab extra tota mutatio fit in obiecto circa quod agit, non in ipso, quasi in novum exeat actum ad quem esset antea in potentia.

Nota, dari quidem aliquam omissionem liberam, seu peccatum omissionis, quod in se nullum actum includit: quia omissio actus non est actus; ut omissio sanctificationis sabbati est sabbati non sanctificatio. Sed tamen omissio omnis, modo libera sit, semper ex aliquo voluntatis actu saltem interiore proficiscitur, quo voluntas se ad hanc omissionem determinavit: quia facultas activa & indifferens aliquo actu se determinat ad agendum vel non agendum. Unde cum liberum arbitrium sit facultas activa & indifferens, aliquo actu ad agendum vel non agendum se determinat. Ita S. Thomas 1. 2. *quaest.* LXXI. *art.* 5.

§. XIV.

quodammodo renitente voluntate, saltem minuit voluntarium. Sed clarius, dum ista sigillatim suo loco discutiemus.

Nota, quod licet involuntarium coactum, necessarium, violentum ab aliquibus confundantur tamquam termini synonimi idem significantes; merito ac iure ab aliis distinguuntur. Violentum enim dicitur etiam de agentibus inanimatis, ut proiectio lapidis sursum; nam de iis non potest dici involuntarium. Coactum seu invitum dicitur de agentibus animatis etiam irrationabilibus; involuntarium vero de solo agenti rationali. Necessarium dicitur de violento, coacto &c. non omne tamen necessarium est violentum, coactum, & involuntarium: cum amor beatorum sit necessarius; & tamen non est violentus & coactus.

§. VII.

De violentia & coactione.

Definitio violentiae. Violentia seu coactio *est motio, idest actio seu passio, cuius principium est ab extrinseco, illo efficaciter renitente qui hanc patitur*. Idcirco violentum ex D. Thoma 1. 2. *quaest.* IX. *art.* 4. *ad* 2. est illud quod fit contra naturalem inclinationem subiecti cui infertur. Etenim ad violentiam non sufficit quod quis se habeat mere negative; alioquin iustificatio parvulorum esset involuntaria: sed requiritur ut se habeat contrarie, idest ut actualiter vel virtualiter resistat. Dicitur *illo renitente qui hanc patitur*: quia dealbatio parietis, tametsi totaliter sit ab extrinseco, non est violenta; quia non fit contra parietis inclinationem. Dicitur *illo renitenter efficaciter*: quia abnegatio fidei metu mortis non est simpliciter violenta; utpote quae non fit cum efficaci renitentia ipsius agentis.

Nota igitur posse aliquem pati violentiam & positive, dum aliquid fit in ipso cui omnimode resistit; & negative, dum impeditur contra inclinationem ne in actum exeat, v. g. ne audiat, ne videat.

Violentia alia absoluta, alia secundum quid. Violentia duplex est. Alia absoluta, quae est actio procedens a principio extrinseco, cui omnino patiens repugnat, ut tractio ad carcerem per satellites; & haec tollit voluntarium: alia insufficiens & secundum quid, ut quando actio violenta partim procedit a principio intrinseco, idest a consensu voluntatis, partim ab extrinseco, ut consensus quem extorquet gravis metus; & haec non tollit, sed solum minuit voluntarium. Coactum vero est idem ac violentum; ideoque similiter dividi potest.

Vis & coactio secundum quid & insufficiens profecto non tollit, sed tantum minuit voluntarium; cum actus in tali casu procedat & ab intrinseco, idest a voluntate, & ab extrinseco, idest a caussa violentiam inferente. Vis vero & coactio absoluta penitus tollit voluntarium: quia actio facta per vim absolutam est totaliter ab extrinseco, & voluntarium non potest esse nisi a principio intrinseco, idest a voluntate, & secundum eius inclinationem. Quare voluntas non potest cogi vi absoluta quoad actus interiores & sibi proprios, sive elicitos, sive sibi ipsi imperatos, ut in amore v. g. & odio: quia omnis actio elicita a voluntate, & in ipsa consummata, est volitio; sicuti omnis operatio sive affectio intellectus est intellectio. Repugnat autem volitionem non esse a voluntate & quid voluntarium, ac secundum eius inclinationem: nec voluntas potest velle invita, cum actus elicitus, puta amoris, pendeat essentialiter a principio intrinseco, neque adeo possit a principio extrinseco proficisci. Sunt enim omnes actus voluntatis eliciti a principio intrinseco cum cognitione, & ex ipsa voluntatis inclinatione manant; immo actus elicitus est ipsa voluntatis inclinatio: non quod actus elicitus interdum non fiat contra aliquam voluntatis propensionem, eamque inadaequatam; sed illa semper a fortiori superatur. Qui peccat, agit contra ingenitam nobis propensionem ad bonum, verum, & honestum; sed vincit inclinatio ad bonum apparens. Idcirco voluntarium & violentum implicant contradictorie: quia per eumdem actum voluntas vellet nolendo, & fugiendo diligeret, seu vellet simul idem & non vellet, diligeret & non diligeret.

Violentia potest inferri voluntati quoad actus exteriores qui ab exterioribus viribus corporis exequuntur, puta ad brachium movendum ad occidendum hominem, quod ipsa voluntas ad tale facinus movere nollet. Hinc fit, quod saepe non valeamus complere seu exequi quod cupimus, quia impedimur in potentiis executivis corporis ab aliqua exteriore caussa inclinationi nostrae adversanti.

§. VIII.

De concupiscentia.

Circa concupiscentiam prius observandum; nomen concupiscentiae usurpari vel pro corrupta

est circa aliquod obiectum, aut circa aliquem actum: indifferentia enim, ut iam statutum est, consistit in ipsamet liberi arbitrii natura seu essentia. Unde cum voluntas indifferens sit circa obiectum vel actum; ratione indifferentiæ iudicii circa aliquod obiectum, aut circa aliquem actum, vera libertatis radix censenda est indifferentia iudicii. Nam tunc voluntas est indifferens circa aliquod obiectum, vel actum aliquem; cum habet motivum propter quod obiectum illud aut actum talem amet vel non amet. Ex ratione vero indifferentiæ iudicii voluntas habet motivum propter quod amet tale obiectum aut talem actum: videlicet in eo posita est iudicii indifferentia, quod intellectus in objecto aut in actu apprehendat speciem boni vel mali. Quotiescumque autem intellectus apprehendit in eodem obiecto aut actu speciem boni vel mali, voluntas habet motivum propter quod obiectum illud aut actum talem amet vel non amet, eligat vel non eligat. Igitur ratione eiusdem indifferentiæ iudicii voluntas est indifferens erga aliquod obiectum, vel erga aliquem actum.

Quocirca patet, non esse in beatis libertatem arbitrii ad amandum Deum: quia cum intellectus beatorum iudicet de rebus ut sunt, non apprehendit in Deo speciem aliquam mali, cuius ratione eorum voluntas possit non amare Deum. Ex opposito vero reperitur in viatoribus libertas arbitrii circa Dei amorem: quia horum intellectus in illo amore apprehendit speciem mali, inquantum amor ille impedit ne homo viator suis obtemperet passionibus, & ne in id rapiatur in quod corrupta sua natura ille fertur.

Colligitur ex dictis, quod si voluntas, iuxta iudicium quod fit ab intellectu ex apprehensione boni vel mali in obiecto, & actu, motivum habet propter quod obiectum illud aut actum talem amet vel non amet; voluntas semper sequitur ultimum iudicium practice practicum, & illud amplectitur quod tali iudicio melius iudicat. Nam semper sequitur voluntas eam determinationem per quam ad agendum vel ab actu abstinendum se determinat: alias hoc iudicium non esset ultimum; cum ideo illud ultimum dicatur, quia nullum aliud iudicium ipsum subsequitur, per quod voluntas ad agendum vel ab actu abstinendum sese determinet. Et semper amplectitur quod tali iudicio practice practico melius iudicat: etenim si non amplecteretur quod melius iudicat in hoc ultimo practico iudicio, non sequeretur ultimum iudicium practicum, quo obiectum vel actus licet malus sub ratione boni apprehenditur ob intellectu, & ut quoddam bonum ipsi voluntati proponitur; ac proinde malum, quatenus malum est, appeteret. Nam minus bonum cum maiore comparatus habet rationem mali.

COROLLARIUM.

Actus omnes humani, qui a voluntate procedunt cum cognitione obiecti, finis, circumstantiarum, sunt voluntarii & liberi a coactione; quia sunt immunes ab omni externa vi cogente. Verum a necessitate naturalis inclinationis iis solummodo liberi sunt qui taliter fiunt, ut suspendi seu non fieri possint. Hinc igitur concludendum, quod soli actus qui fiunt cum cognitione & libertate, sunt obiectum moralis christianæ, seu capaces sunt bonitatis, & malitiæ moralis, meriti & demeriti.

§. XVI.

De moralitate actuum humanorum.

Cum proprium sit voluntatis agere propter bonum regulis rationis conveniens, quod idem est ac morale, quod ratio proponit, lex regulat, conscientia dictat, voluntas divina iubet: hinc post consideratam naturalem humanorum actuum constitutionem, eorumdemque voluntarietatem ac libertatem, cum per hanc ad esse morale traducantur; operæ pretium exigit ut de ipsorum moralitate pertractetur, idest prout regulis morum subduntur, vel ab eis deficiunt. Soli enim actus voluntarii & liberi apti sunt subiectionis ad normam vitæ moralis: quia in illis solis tenetur homo rectæ rationi se conformare, dum in illis solummodo operatur cum advertentia rationis apprehendentis bonum & malum, seu cum indifferentia iudicii. Et sane ubi non adest lex, nec habetur prævaricatio. Lex vero non decernit pœnas & præmia actibus necessariis, sed liberis, qui soli regulari possunt per prudentiam, & ordinari per leges, non secus ac res externæ factibiles mensurabiles sunt per artem.

Nota I. dupliciter actuum humanorum naturam considerari posse. Et secundum esse quod habent physicum & naturale; & est ipsa actio naturalis nude & simpliciter spectata, quatenus est & esse potest extra nihil, & in hoc consistit eorum bonitas physica ac absoluta: & secundum eorum esse mo- *Humanorum actuum natura dupliciter potest considerari.*

morale, idest secundum eorum moralitatem quam habere possunt. Morale autem significat id quod ad mores pertinet. Mos generatim sumptus est frequens seu assuetus operandi modus: qui communis est vel generi, v. g. omnibus animantibus; vel speciei, puta homini. Mos vero oritur vel ex naturali instinctu & inclinatione naturæ: & hoc constituit mores, seu usus animalium & insensatorum hominum; idest solitum quemdam modum quem hi tenent in agendo. Vel oritur ex electione voluntatis, seu liberæ determinationis ex rationis iudicio: & hoc parit mores hominum qui prout tales non agunt nisi ex deliberata voluntate; nempe cum consilio & iudicio rationis, ac libera deliberatione. Nam ad esse morale humanarum actionum necesse est quod hæ procedant a voluntate hominis libere operante. Quia actio quæ nullo modo est libera, non procedit ab homine ut agente morali; cum in tali ratione non constituatur homo, nisi per subordinationem ad regulas morum, quibus non subordinatur in actionibus quas sine ulla libertate peragit: ut sunt actiones pure naturales & necessariæ, quæ non sunt capaces vel differentiarum particularium secundum quas dividitur esse morale; nimirum bonitatis vel malitiæ moralis; vel proprietatum quæ consequuntur ad bonitatem vel malitiam moralem humanorum actuum, scilicet meriti vel demeriti, imputabilitatis ad præmium & ad pœnam, ad laudem vel vituperium. Tales enim actiones non sunt in potestate & sub dominio hominis; ut requiritur ad hoc ut actio bona sit vel mala, imputabilis ad præmium vel ad pœnam. Hinc actiones puerorum ante usum rationis & amentium non sunt bonæ moraliter vel malæ.

Unde morale multipliciter sumitur. Primo, prout provenit a more, quod idem est ac consuetudo; secundo, pro morali inclinatione ad aliquid agendum; tertio, pro imputabilitate actus ad laudem vel vituperium, ad præmium vel ad pœnam. Et in hoc tertio sensu actus humani dicuntur morales, idest non a more & consuetudine qua homines communiter agunt, nec ab inclinatione ad agendum; sed a more seu consuetudine, ex qua habent homines ut secundum prudentum æstimationem digni sint laude vel vituperio, præmio vel pœna. Recte autem talem appellationem sortita est actio humana, eo quod ei proprium sit dependere ex consuetudine, & consuetudinis facilitate: & omnes tales actus sunt liberi; id quod actibus naturalibus non convenit. Si quis enim centies & etiam millies lapidem sursum proiiciat, numquam lapis assuescet ascendere: quia motus eius sursum vel deorsum non est liber, sed unus violentus, alter naturalis.

Nota II. quod morale libertati humanorum actuum adiicit ordinem, ac relationem ad naturam rationalem; & est illud per quod homo fit honestus vel inhonestus, bonus vel malus secundum prudentum æstimationem. Liberum quippe dupliciter spectari potest. Vel præcise, prout deliberate elicitur a voluntate; vel prout elicitur consentanee vel dissentanee ad rectam rationem: & sub hoc respectu actus humanus imbibit moralitatem, seu bonitatem vel malitiam; ex quo fit laude dignus vel vituperio. Omne igitur liberum est morale; & e converso omne morale est liberum: quia omnis actus liber vel est consentaneus naturæ rationali, & secundum rectum rationis iudicium; vel rationali naturæ seu rectæ rationi dissentaneus. Quare dicendum, moralitatem actus humani non consistere in solo libero: quia cum hoc pertineat ad rationem physicam actus, prius actus concipitur liber quam moralis; & liber concipitur, quia deliberate procedit a voluntate, moralis vero prout proficiscitur consentanee vel dissentanee ad regulas morum. Ac proinde moralitas superaddit libero subiectionem regulis morum. *Liberum dupliciter spectari potest.*

Moralitas igitur, seu esse morale in actibus humanis, est ordo quem facit ratio in actibus liberis, eos disponendo conformiter vel difformiter ad regulas morum: seu consistit moralitas in respectu transcendentali, quem actus voluntatis dicit ad suum obiectum, non præcise sumptum, sed ut regulis morum subiectum. Uno verbo: moralitas nihil aliud est *nisi quædam convenientia quam actus humani habere debeat cum morum regulis*: ac proinde actiones humanæ morales vocantur, quando referuntur ad morum regulas, quibus si conveniant, sunt moraliter bonæ ac virtuosæ, si vero iisdem disconveniant, sunt malæ moraliter & vitiosæ. Regulæ autem morum secundum D. Thomam 1. 2. *quæst.* lxxi. *art.* 6. duæ sunt: una proxima & homogenea, idest humana ratio; altera remota, quæ est lex æterna, quæ in Deo resplendet, & qua omnia recte disponuntur. Ita enim æterna lex explicatur a D. Augustino lib. I. de lib. arbitr. cap. vi. *Ea est*, inquit, *quo iustum est ut omnia sint* *Moralitas actionis quid sit.*

ordinatissima. Sed de his infra suo loco agemus.

Moralitas actionis duplex. Moralitas actionis duplex est. Una obiectiva, altera formalis. Moralitas obiectiva se tenet mere ex parte actus secundum se considerati; & petitur a solo obiecto actus secundum se considerati, sine ullo ordine aut respectu ad operantem. Huiuscemodi moralitas reperitur in actibus non liberis; ut sunt motus concupiscentiæ indeliberati, qui tametsi defectu libertatis ad peccatum imputari nequeant, secundum se tamen moraliter pravi sunt, moralitate nempe obiectiva; quia ex obiecto difformes sunt rectæ rationi. Moralitas autem formalis seu exercitii ea est quæ dicit ordinem, seu refertur ad operantem; & consistit in habitudine agentis ad rectam rationem, prout consentanee aut dissentanee ad illam operatur. Idcirco exigit libertatem in operante. Habitudo vero qua actus humanus constituitur in esse morale, nihil aliud est iuxta veriorem Philosophiam, quam actio ipsa, quatenus subStat regulis rectæ rationis; ac ideo non est entitas aliqua actui humano superaddita.

Expendimus hactenus quæ humanorum actuum essentiam respiciunt, scilicet eorum voluntarietatem, libertatem, & moralitatem; nunc autem occurrit ut agamus de eorum bonitate & malitia quæ sunt eorumdem proprietates.

C A P U T III.

De proprietatibus actuum humanorum.

§. UNICUS.

De eorumdem bonitate & malitia.

SI, iuxta Dialecticorum documenta, proprium alicuius rei illud censetur quod ab eiusdem profluit essentia, ac unice, ipsique, ac semper convenit; profecto propriæ sunt actibus humanis, qui iam semper ut tales simul morales sunt, bonitas & malitia, utpote quæ sequantur ex ipsorum convenientia vel disconvenientia cum rationali natura seu recta ratione, in qua, ut vidimus, formalis eorum moralitas consistit. Nam & bonitas actionis humanæ promanat tamquam ex suo fonte, ex conformitate & convenientia cum rationali natura; & malitia ex difformitate & repugnantia cum eadem rationali natura oritur; ac utraque in hoc consistit, nempe bonitas in convenientia, malitia in disconvenientia cum eadem rationali natura; adeo ut si cum ista actiones conveniant, bonæ sint & honestæ, si disconveniant, malæ sint & inhonestæ. Recte enim & ex virtute vivere, idem est homini ac rationabiliter vivere: quia cum res quæcumque tunc bona sit, quando ea operatur ad quæ natus est homo, qui natura rationalis est; certe homo non potest esse bonus, nec bene agere, nisi rationabiliter & ex recto rationis iudicio operando. Hæc autem doctrina comprehendit etiam actiones supernaturales; nam licet sint supra naturam, ipsi tamen maxime conveniunt, cum ex S. Augustino, posse habere fidem, naturæ sit humanæ, non pecoreæ. Actio igitur humana moraliter bona definiri potest, *actio humana libera naturæ rationali seu rectæ rationi consentanea, quatenus illius regulis subStat*: & econtra mala. Definitio actionis humanæ bonæ moraliter. Nemo igitur non videt quam longe a veritate errarint Lutherus, Calvinus, aliique, dum volebant omnes humanas actiones etiam iustorum hominum malas esse & peccata, tametsi secundum Dei misericordiam non imputentur humanæ fragilitati; cum, ut revera docet fides, neque omnia iustorum opera mala sint, nec omnes actiones humanæ sint malæ, sed quandoque bonæ, quandoque malæ, prout conveniunt vel disconveniunt cum natura rationali, seu cum recta ratione. Actio humana ex se habet quod sit consentanea naturæ rationali, quod illam perficiat. In eo quippe sita est essentia boni relativi, de quo hic agitur: hic enim agitur de bono relative ad hominem, non ad pecora. Bonum quippe duplex est: absolutum, & relativum. Bonum absolutum est integritas & perfectio rei secundum se spectatæ, quam integritatem laudavit Deus in suis creaturis, quando Mundum condidit, ut Gen. cap. 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona*: quia scilicet singulæ erant perfectissimæ in sua specie. Bonum relativum est virtus perficiendi aliud, seu perfectivitas; ita ut bonum idem sit ac alterius perfectivum. Observandum tamen, non omne bonum absolutum esse simul relativum; quia calor qui est bonus igni, est nocivus aquæ; venenum quod perficit serpentem, corrumpit hominem. Denique ait S. Augustinus, quod pecoris est natura, vitium est hominis, seu quod est consentaneum naturæ pecoreæ est vitium in homine.

Proprietates autem boni relativi sunt convenientia & appetibilitas: hoc enim ipso quod res est alterius perfectiva, est quoque ei conveniens; ac consequenter ab ea appetibilis. Igitur nihil est conveniens aut appetibile nisi bonum; nullum autem bonum nisi

nisi perfectivum: ac proinde sola actio humana censenda est bona, utpote quæ sola sit hominis perfectiva. Hinc divitiæ, gloria, voluptas, fama, honores non sunt verum hominis bonum: quia hæc illum non perficiunt, nec meliorem reddunt; immo si nimis iis adhæreat, eum deprimunt deterioremque reddunt.

Regula commensurandi moralitatem actuum humanorum.

Regula vero saltem primaria, qua expendi debet & commensurari moralitas, seu bonitas vel malitia humanarum actionum, est recta ratio, ut docent communiter Theologi. Porro recta ratio alia est increata, quæ in Dei mente subsistit, & dici solet lex æterna; altera creata, quæ est lumen a Deo naturæ rationali impressum, seu ipsa legis æternæ opinio, iudicans quid faciendum sit vel fugiendum, aut quid simpliciter bonum sit vel malum. Et de his fusius dicemus iam suo loco. Cum his autem duabus regulis conferendus est actus humanus, tum ratione obiecti, tum ratione finis, tum ratione circumstantiarum. Nam obiecto, fine, & circumstantiis quilibet actus continetur: & hæc tria dicuntur moralitatis principia; cum ab his pendeat quod actio humana suis regulis conformetur, vel ab illis dissentiat, ac proinde bona sit vel mala.

CAPUT IV.

De principiis extrinsecis actuum humanorum.

NOmine principiorum moralitatis intelliguntur ea omnia per quæ actus humanus fit moraliter bonus, vel malus, vel indifferens; & hæc sunt tria tantum: nempe obiectum, finis, & circumstantiæ, unde multiplex in actum humanum derivatur honestas. Omnis enim actus humanus versatur circa aliquid; & hoc est obiectum illius: fit propter aliquid; & hoc est eius finis: necnon certis quibusdam accidentalibus eidem adiunctis qualificatur; & hæc sunt illius circumstantiæ. Ita ut ex ordine quem actus humani habent ad obiectum, finem, & circumstantias, fiunt boni, vel mali, vel indifferentes. Ad hoc igitur ut actus humanus sit bonus moraliter, necesse est ut conveniat cum lege seu regulis morum, ratione obiecti, finis, & etiam circumstantiarum; ut autem sit malus, satis est quod repugnet regulis morum, ratione tantum vel obiecti, vel finis, vel circumstantiarum, non vero ratione omnium, iuxta illud effatum: *Bonum ex integra caussa, malum ex quocumque defectu.* Et hoc comprobatur a divina Scriptura; præcipue *Matth. cap.* XVII. loquendo de hypocritis, & ex D. Thoma 1. 2. *quæst.* XVII. *art.* 9. *in corp.* Etenim natura boni est ut non consistat sine concursu omnium perfectionum sibi debitarum, ita ut si in una tantum deficiat, in malum degeneret. Sic in Physica corpus humanum vitiosum dicitur, si careat etiam uno membro sibi debito, puta oculo, pede &c. Igitur in moralibus bonitas stare nequit sine concursu omnium perfectionum sibi debitarum, ita ut quæcumque desit, declinet in malitiam. Unde invaluit illud celebre D. Dionysii de divin. nominib. cap. IV. *Bonum ex integra caussa, malum autem ex singularibus defectibus.*

Ad dignoscendum igitur, quando actiones nostræ bonæ sint ob earum conformitatem ad morum regulam, nempe ad æternam legem, quæ nobis indicit ut secundum rationis dictamen operemur, idest faciamus quod post seriam considerationem iudicamus honestum esse, & ideo faciendum; satis est ut attendamus ad obiectum, finem, & circumstantias. Nam quando hæc bona sunt, idest secundum exigentiam seu intentionem legis quæ vult honestatem, actio quoque bona erit & honesta. Unde manifeste colligitur, quod actus humani suam desumunt specificam moralitatem, seu suam essentialem malitiam & bonitatem ex triplici fonte, idest ab obiecto, fine, & circumstantiis. Ista enim ad integritatem actionis, ut moralis est, omnino pertinent; ut circa obiectum honestum versetur, & propter finem itidem honestum, ac debitis sit munita circumstantiis.

§. I.

De obiecto actuum humanorum moralium.

Obiecti nomen hic non intelligitur late pro omni eo quod menti repræsentatur, sed stricte & proprie, idest pro re omni & persona quæ primo & per se ab actu voluntatis attingitur: & sic res aliena est obiectum furti, Deus obiectum caritatis, proximus odii, invidiæ, homicidii &c. — Quid hic intelligatur nomine obiecti.

Obiectum vero dupliciter considerari potest. Metaphysice & materialiter, prout est ens positum extra nihil, idest pro eo circa quod versatur actio; ut miseria pauperis est obiectum materiale misericordiæ: & formaliter, nempe pro ratione qua actio tendit in obiectum, seu pro modo quo obiectum attingitur ab agente, idest consentanee ad regulas morum seu ad rectam ratio-

tionem; sic sublevatio pauperis est obiectum formale actus misericordiæ, quia virtus misericordiæ tendit in miseriam pauperis, ut ipsum ab ea sublevet. Quare obiectum formaliter consideratum semper est illud a quo actio tamquam a forma specificatur, seu accipit suam specificam rationem seu essentiam: idest actus humanus constituitur in tali esse morali bonus quidem, si obiectum ob suam conformitatem ad legem bonum sit; malus vero, si obiectum ob suam disconvenientiam a lege sit malum, ut ex D. Augustino Tract. II. in Epist. Joan. ad Parthos: *Talis est quisque, qualis eius dilectio. Terram diligis? Terra eris. Deum diligis? Quid dicam, Deus eris?* Obiecti igitur bonitas non utilitate aut delectatione, sed honestate sola pensatur.

Actus humani unde desumant suam specificam bonitatem.

Ab obiecto actus humani, sive interni, sive externi, prius suam desumunt specificam moralitatem, nempe suam intrinsecam seu essentialem bonitatem & malitiam, quam a fine extrinseco & circumstantiis eam mutuentur. Unde, ut tradit S. Thomas, obiectum se habet ut forma & regula extrinseca mensurans actus humani bonitatem. Quod quidem intelligitur de obiecto, non prout in se spectato, idest considerato secundum entitatem realem, sed prout subest intellectui illud in genere moris, idest ut honestum est & rectæ rationi consentaneum, repræsentanti, seu prout illud est consonum regulis morum, & indutum circumstantiis honestatis. Siquidem ad idem materiale obiectum non minus actus mali quam boni feruntur; eamdem pecuniam quam amat avarus vir divitiarum, flocci facit vir sanctus thesaurizans sibi thesauros in cælo: sicuti etiam in speculativis idem obiectum, prout diversorum subest lumini principiorum, a diversis quoque scientiis consideratur. Obiectum actus humani coincidit cum fine operis, seu cum fine intrinseco operationis: omnis enim potentia tendit per operationem in obiectum circa quod operatur. Et hoc intelligit S. Thomas, dum interdum ait, actus humanos specificari a fine. Loquitur enim non de fine operantis extrinseco, seu quem sibi agens proponit; sed de fine intrinseco, seu operis, in quem actio sponte propendit: a quo actus humanus primariam suam sumit specificationem. Requiritur tamen per modum conditionis finis extrinsecus bonus: quia bonum nisi fiat bene, nihil apud Deum valet, ut suo loco dicemus.

Quoad alios vero actus, idest malos, idem quoque dicendum: nempe primariam malitiam essentialem per se accipere ab obiecto, tametsi per accidens eam a fine extrinseco vel a circumstantiis recipiant; quando nempe actus bonus ex obiecto fit malus ex fine malo vel ex mala circumstantia. Actus tamen indifferens non debet desumere bonitatem nec malitiam ab obiecto, utpote qui secundum suam speciem quam ex obiecto inspecto accipit, neque bonus est, neque malus: cum ex hoc dicatur indifferens. Sed nunc de actuum humanorum honestate sermo habetur.

Ad id quod dicitur de actu interno & externo, dicendum, dari quidem inter utrumque mutuum bonitatis & malitiæ fluxum & refluxum, idest mutuam communicationem bonitatis & malitiæ; sed in diverso genere caussæ. Actus quippe internus respicit externum ut mensuram & caussam formalem extrinsecam, quam in intentione agens sibi proponit ut iuxta illam operetur; actus vero externus bonitatem & malitiam ab interiore in genere caussæ efficientis participat. Planius etiam dici potest, tam actum internum quam externum, quorum est eadem moralitas, primariam bonitatem desumere ab obiecto seu a materia externa, non physice, materialiter, seu entitative sumpta, sed ut consona regulis morum, quam uterque actus respicit & attingit: externus quidem immediate; & internus, mediante externo. Unde uterque actus in moribus non ponitur in numero, idest non computatur ut duo actus, sed pro uno eodemque. Hisce igitur præmissis, sit conclusio.

Quod actus humani sumant bonitatem vel malitiam moralem ab obiecto, prout ipsum obiectum subest intellectui illud in genere moris repræsentanti. Constat id ex Scriptura Osee cap. IX. *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt*. Quæ verba clare indicant actuum humanorum malitiam, ob quam homo fit Deo abominabilis, derivari ab obiectis malis in quæ tendit, & quibus efficitur malus. Unde S. Augustinus *Epist.* clv. *ad Maced. alias* III. ait: *Mores nostri ..... ex eo quod quisque diligit, diiudicari solent:* & D. Thomas I. 2. *quæst.* XVIII. *art.* 2. *in corp.* ait: *Prima bonitas actus moralis attenditur ex obiecto legibus conveniente ...... Primum malum in actionibus moralibus est ex obiecto legibus disconveniente: sicut accipere aliena*. Ab obiecto enim, ut dictum est, tamquam a forma & ratione movente, habet actio humana ut ex se essentialiter sit conformis regulis morum & bona, si obiectum præcipiatur a lege; difformis & mala, si obiectum prohibeatur. Unde amor Dei bonus

bona eſt, quia præceptus; odium malum, quia vetitum.

Et hoc virtutum & vitiorum exemplo facile comprobatur. Etenim virtutes & vitia ac eorum actus moraliter ſpecificantur, ſeu moralem ſpeciem ſumunt ab objecto, circa quod verſantur, veluti a propria forma; & propter diverſam rationem ſeu naturam objecti invicem ſpecie differunt. Sic virtutes theologicæ differunt ſpecie a moralibus: quia illæ habent pro objecto Deum, non vero morales: morales quoque ob talem objecti diverſitatem inter ſe differunt.

Et ſane in genere naturæ actus ſpeciem ſumunt ab objecto, juxta commune axioma. Igitur etiam in genere moris; cum eadem currat ratio. Idcirco ſi objectum in quod tendit actus, ſit bonum, bonus ſimiliter erit actus; ſi objectum malum, malus erit actus. Relationes enim ſpeciem deſumunt a ſuo termino, juxta effatum communiter receptum apud Philoſophos. Quare cum moralitas actuum humanorum ſit relatio ad objectum circa quod verſantur, & illud objectum ſit eorum terminus; ſequitur quod moralitas, ſeu bonitas vel malitia moralis, humanorum actuum ſumatur ab objecto circa quod illi verſantur. Ac proinde bonitas & malitia faciunt diverſam ſpeciem actuum moralium; & quia habent diverſum objectum, nempe unum conforme, & alterum difforme regulis morum; & quia bonum & malum ſunt differentiæ quarum ſingulæ conſtituunt diverſas ſpecies.

Diximus ſupra actus humanos recipere ſuam ſpecificam moralitatem *ab objecto, prout ſubeſt intellectui*: quia poteſt objectum eſſe in ſe malum, & actus circa illud verſans eſſe bonum, ſi objectum repræſentetur intellectui ſine ulla culpa operantis.

Bonitas moralis objecti penſatur ſola honeſtate. Diximus pariter *ut honeſtum eſt*: quia bonitas objecti non utilitate aut delectatione, ſed ſola honeſtate penſatur. Nam objectum utile aut delectabile tantum, quando non ſit etiam honeſtum, ex ſe non habet ut efficiat actionem moraliter bonam; quia omne bonum quod ad mores pertinet, neceſſe eſt, ut idem ſit honeſtum; delectabile enim ad inhoneſtum vel turpe revocatur.

Notandum autem, quod ad hoc ut actus humanus ſit moraliter bonus, neceſſe eſt ut ſaltem confuſe & in actu exercito tendat in objectum ut bonum & honeſtum, nempe feratur in bonitatem objecti propter ipſam tamquam rationem formalem. Unde non ſufficit voluntarium interpretativum honeſtatis objecti, ſed requiritur ut hæc ſit præcognita & directe volita: ita ut ſi quis reddat alteri quod ſuum eſt ex ſolo metu, faciet quidem actum objective bonum & honeſtum, non tamen moraliter bonum, eo quod non agat propter ipſam bonitatem. Ex oppoſito vero, ad hoc ut actus ſit moraliter malus, non eſt neceſſe ut ipſa malitia objecti directe ſit volita ſeu intendatur; ſed ſufficit quod cognita ſit & volita interpretative: alioquin fere nemo peccaret, cum omnes ſolam delectationem quærant, non vero malitiam. Ut autem actus habeat plures malitias, puta actus venereus malitiam fornicationis, inceſtus, adulterii, ſatis eſt quod voluntas feratur in objectum in quo cognoſcit multiplicem malitiam: ad hoc vero ut actus habeat plures bonitates, v. g. jejunium temperantiæ, religionis, pœnitentiæ, requiritur quod ipſæ bonitates ſint volitæ & intentæ propter ſemetipſas.

Porro cum ad hoc ut objectum formale motivum conferat moralem bonitatem operi, requiratur intentio ipſius, & attentio ad ipſum in agendo; quia utraque diverſa ſunt genera; hinc ad hoc ut nihil deſit quod ad clariorem conferat intelligentiam, operæ pretium eſt ut ſingula breviter explicentur. Quadruplex diſtinguitur intentio. Prima dicitur *interpretativa*; & eſt, cum quis ita afficitur, ut ſi tale motivum in mentem veniret, ex illo operaretur. Et hæc nullam tribuit actibus humanis bonitatem; quia nullatenus in illos influit. Sic non ſufficit ad culpam, quia Deus neminem condemnavit propter mala quæ feciſſet, ſi hæ aut illæ occaſiones occurriſſent. Secunda eſt *habitualis*; ut in amente, qui multa facit ex habitu quem mente ſanus contraxerat. Hæc item præciſe ſumpta nullam confert actibus bonitatem aut malitiam: quia actiones quæ fiunt ex habitu, non ſunt liberæ nec morales, ac proinde nec bonitatis vel malitiæ capaces; ut patet in allato exemplo amentis, qui multa dicit ac facit ex habitu, propter quæ non meretur laudem aut vituperium. Tertia eſt *actualis*; cum quis actu advertit ad honeſtatem objecti, & ex ea movetur. Quarta eſt *virtualis*; & eſt effectus actualis intentionis quæ præceſſit. Et in hac, ſcilicet in virtuali, dicitur illa virtualiter manere: quia virtute actualis intentionis fit ut operemur; ut ſi quis domo diſcedat ut eat ad inviſendum amicum, licet diſtrahatur ab intentione actuali, modo hanc non retractet, immo operetur ut hanc exequatur, hæc virtualiter perſeverat, & vi illius operantur omnia quæ ordinata ſunt

Intentio quadruplex.

Actiones factæ ex habitu non ſunt bonæ & morales.

ad implendum quod in actuali sibi proposuit. Unde tertia seu actualis intentio non est per se necessaria, sed sufficit virtualis, ut actiones vi illius elicitæ bonæ sint vel malæ.

Recta autem intentio, quæ ad hoc præcessit ut omnes diei actiones ordinatæ sint ad Dei gloriam, erit per totum diem virtualiter permanens, si pius ille affectus in singulas diei actiones influat: alioquin non essent effectus, sed obiectum præcedentis voluntatis; obiectum vero non desumit bonitatem illam a bona voluntate quæ circa illud versatur.

Ut intentio qua quis mane intendit omnia opera referre ad Dei gloriam, sit efficax, oportet ut quoslibet contrarios affectus quibus mens præveniri solet, puta lucri faciendi, voluptatis capiendæ, famæ consequendæ, comprimat, ac sola ubique dominetur: alias sequentia opera non essent eius effectus, sed cupiditatis.

Quantumcumque matutinis horis ferveat huiusmodi intentio; vix tamen erit caussa omnium operum, nisi identidem iteretur, præsertim si opera illa varia sint & disparata, & operans modicam habeat virtutem: quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam, & caro continuo concupiscit adversus spiritum. Unde sicut aqua ad ignem semel calefacta paulatim tepescit, ac tandem frigescit propter naturalem ad frigus propensionem; sic & intentio nostra sensim remittitur, nisi per certa temporis intervalla nos ipsos excitemus, admoneamus, mentemque ad Deum erigamus.

Dixi I. *præsertim si opera illa varia sint & disparata*. Nam si quis per totam diem vacaret unico operi, puta peregrinaretur motivo religionis, vel litteris operam daret motivo caritatis, facilius intelligeretur perseverare pia intentio; maxime si initio remissa non fuerit, nec contrario affectu, puta vanitatis, oppugnetur.

Dixi II. *& operans modicam habeat virtutem*. Diuturnior enim esse potest pia intentio in viris sanctis, tum quia ardentius in Deum feruntur, nec proinde tam cito tepescunt; tum quia passiones in illis moderatiores sunt: pia enim affectio constantior esse solet in animo propenso in bonum quam in repugnante.

Nota, quod cum malitia & bonitas sint differentiæ essentiales actus moralis, quando plures sunt bonitates vel malitiæ, nempe una ex obiecto, alia ex fine, alia ex circumstantiis, bonitas aut malitia desumpta ex obiecto est prima & essentialis. Primum malum in actionibus moralibus est quod est ex obiecto: ita D. Thomas, postquam probavit bonitatem actus ex obiecto esse primam & essentialem. Nam cum obiectum actum specificet in genere moris; dat actui specificato differentiam essentialem, non secus ac rationale facit in homine. Si enim actus humanus abstrahatur ab obiecto, non est amplius bonus vel malus, sed indifferens.

§. II.

De influxu actus exterioris in interiorem quoad augmentum bonitatis vel malitiæ.

Ut res facilius clariusque elucidetur, supponendum, quod cum sola potentia libera, quæ est voluntas, capax sit moralitatis, idest bonitatis & malitiæ, utpote quæ sola subiiciatur regulis morum, quibus minime subduntur actus necessarii nec externæ potentiæ, nisi prout sunt instrumenta & executrices internarum determinationum voluntatis ministræ; solus actus interior est formaliter moralis, exterior vero extrinseca denominatione petita ab interiore cui subditur, & a quo procedit. Hinc constat in ordine morali, idest quoad moralem bonitatem & malitiam, actum exteriorem esse cum interiore unum tantum formaliter actum, solumque unum formaliter peccatum, si actus malus sit; licet materialiter plures dici possint actus, & plura peccata: quia actus exterior, si secundum se tantum consideretur, & non ut ab interiore voluntatis actu procedit, nec bonus nec malus est moraliter, sed tantum bonus naturaliter. Nam actus externi omnem bonitatis & malitiæ seu peccati rationem accipiunt ab interno & proprio actu voluntatis: non enim datur actus moralis, nisi sit humanus; nec datur actus humanus, nisi voluntarius, idest procedens a voluntatis deliberatione. Unde communiter invaluit illud effatum: *Nullum peccatum, nisi voluntarium*.

In ordine morali actus internus & externus sunt unus actus.

Hoc tamen non obstante, cum inquirant hic Theologi non utrum actus exterior addat interiori novum distinctum numero peccatum, sed solummodo an externum opus addat aliquid ad malitiam vel bonitatem solius voluntatis; idest num efficiat ut gravius peccet graviusque mereatur puniri is qui peccatum opera consummavit, quam is qui sola voluntate peccavit: adhuc locus difficultati remanet. Ad cuius dilucidationem

nem distinguendum est. Nempe vel difficultas versatur circa voluntatem, quæ cum possit in opus procedere, non procedit, ex eo quod nondum sit plena voluntas opus perpetrandi: & in hoc casu malitiæ voluntatis aliquid accedit ex operis consummatione. Etenim plenior consensus est voluntatis in peccatum, quando hoc ipsum opere consummatur, quam dum adhuc intra fines includitur voluntariæ cogitationis. Vel versatur circa voluntatem, quæ non ideo prorumpit in opus, quia ipsi desit facultas vel occasio operis, cum ceteroquin parata sit peccatum ipso opere perpetrare: & in hoc casu adhuc distingui debet. Videlicet vel contingit voluntatem converti ad rem illicitam æquali affectu, sive actu eam assequatur, sive non: & tunc per opus externum nihil accedit ad malitiam voluntatis, neque gravius peccat opere simul & voluntate malum perpetrando, ac si sola voluntate. Vel contingit eamdem voluntatem ipsa operis perpetratione magis affici ad rem illam quam illicite concupiscit, quam si intra solius voluntatis consensum rei eiusdem desiderium includeretur: & tunc certum est, quod opus externum aliquid addat ad malitiam voluntatis, non quia tota malitia non sit in voluntate tamquam in proprio subiecto, sed quia malitia voluntatis augetur, & peccatum fit gravius occasione operis externi. Plerumque enim fit ut habitus actus exercitio crescat, magisque confirmetur; tametsi id non quovis actu semper fieri soleat, quod etiam de malitia voluntatis intelligendum est.

Porro ex duobus posterioribus modis prior constituit voluntatem in æquali conditione, prout coniuncta est operi, ac prout ab opere consummando est impedita. Posterior statuit quamdam voluntatis extensionem ex ipsa executione.

Insuper vel loquimur de bonitate aut malitia quam actus exterior habet ex fine ad quem a voluntate, idest ab actu interiore, ordinatur: & tunc actus exterior nihil bonitatis addit vel malitiæ actui interiori & voluntati, nisi contingat ipsam voluntatem secundum se fieri ex actu exteriore meliorem in bonis; in malis peiorem; quia in tali casu tota malitia est ab actu interiore voluntatis. Ita S. Thomas, qui deinde observat, tribus modis contingere posse quod ipsa voluntas fieri possit per respectum, seu ratione actus exterioris, vel bona, vel mala. Primo, secundum numerum: v. g. cum quis vult bono vel malo fine aliquid peragere, & tunc non facit, postmodum autem vult & facit. Tunc voluntas fit melior in actibus bonis, & peior in malis: quia actus interior voluntatis iteratur; ac proinde est duplex bonum, vel duplex malum. Secundo, quantum ad extensionem: ut si quis velit bonum aut malum facere, & propter aliquod impedimentum prorsus desistat; alter vero semper continuet modum bonitatis, quousque perficere valeat quod facere cupit. Patet enim quod plus boni vel mali sit in voluntate quæ perseverat in intentione, quam in ea quæ ab intentione cessat & desistit. Tertio, quoad intensionem. Etenim sunt quidam actus exteriores, qui peculiarem habent delectationem vel pœnalitatem; & ii prout tales ex natura sua habent intendere voluntatem vel remittere: quanto autem intensius tendit voluntas in bonum vel in malum, tanto melior est vel peior. Ita Sylvius.

Vel loquimur de bonitate aut malitia quam actus exterior habet ex obiecto suis affecto circumstantiis: & tunc, nempe prout bonus est vel malus ex obiecto & circumstantiis, idest prout convenit aut disconvenit rectæ rationi ac divinæ legi qua præcipitur vel prohibetur, tunc certe actus exterior addit ad bonitatem vel malitiam actus interioris, quatenus actus exterior reddit actum internum, sive bonus sit, sive malus, maiorem extensive bonitate vel malitia, atque hunc quasi explicat seu protendit. Actus enim exterior consideratus secundum bonitatem aut malitiam quam habet ex obiecto & circumstantiis, est finis & terminus in quem tendit actus interior, qui per actuale opus foras erumpit ex intimo corde per sensuum ministerium; non secus ac dum mortuum cadaver domo effertur ad tumulum: ait hic P. Berti. Idcirco actus exterior addit ad bonitatem vel malitiam actus interioris; cum omnis inclinatio vel motus perficiatur in hoc, quod consequitur suum finem & terminum in quem tendit. *Actus externus addit interno malitiam vel bonitatem tantum extensive.*

Quare externum opus est etiam indicium diuturnioris voluntatis, ac demonstrat pravitatem animi vel rectitudinem esse ampliorem. Et sane si animus se retrahat, motus quoque corporei in ratione moraliter agendi cessant. Etenim dari nequit externum liberum opus, idest morale, seu bonum vel malum morale, quando voluntas hoc non intendat, immo repugnet & adversetur. Verum fieri potest ut animi intentio vigeat ac perseveret, sive improba sit, sive recta,

etiamsi per externam executionem opus non perficiatur, eo quod hoc impediat aliqua caussa quæ ab intima voluntate & animo aliena sit ac diversa, ut iam antea notavimus. Hoc pacto *Matth. cap.* v. exarcescens concupiscentia oculorum pro adulterio reputatur. Et cum voluntas ab opere separari queat, & ad opus progredi; hinc multiplicata sunt præcepta: v. g. *Non furtum facies*, & *Non concupisces rem alienam:* quorum altero prohibetur opus quod voluntate mala perpetratur, idest operis consummatio; damnatur altero mala voluntas, idest etiam sola voluntatis de hoc malo opere intentio. Unde ex his infertur, malitiam quæ deprehenditur in furto, esse quamdam amplificationem seu extensionem pravitatis præconceptæ & præexistentis in furis animo, & quasi processionem concepti partus ex utero ad lucem: nec alias ad lucem eductum, alterum diversumque omnino esse peccatum quod unum iubet præceptum, ab altero peccato quod aliud præceptum prohibet; sed ad instar fetus qui idem est conceptus in utero ac quando oritur, & solummodo diversus, quia in utero est partus nondum completus, & dum ex utero prodit, consummatur & perficitur. Bonitas itidem vel malitia eadem est quæ per actum interiorem in mente quasi in utero concepta, accedente actu externo, suam acquirit ultimam perfectionem, qua actus interior in sua bonitate vel malitia penitus completur: ita ut antequam ponatur actus exterior, perfecta illa dici nequeat seu consummata, præsertim si opportunitas extet actum externum peragendi.

Superest igitur expendendum, utrum hæc maior peccati extensio seu consummatio per actum exteriorem, sicuti est certissimum argumentum diuturnioris malitiæ ac animi in malo perseverantis, ita peccatum ipsum adaugeat, ut plus habeat demeriti vel dedecoris opus cum interno affectu coniunctum, quam ipse internus affectus sine operis consummatione. Pro quo sit sequens conclusio.

Actus externus per se nihil addit decoris aut turpitudinis interno.

Actus exterior nihil per se addit decoris aut turpitudinis actui sincero & efficaci voluntatis, dum deliberate inclinata est in honestam rem vel pravam. Nec pensatur apud Deum ex opere externo, sed ex animi affectu, præmii dignitas ac supplicii gravitas. Et hoc comprobant testimonia Scripturarum Sanctorumque Patrum, quæ explicant æque gratam Deo sinceram voluntatem efficacemque dandi aliquid quod non habetur, vel aliquid faciendi ad quod desit exequendi facultas, ac si reipsa datum fuisset vel peractum. Habetur enim *Gen. cap.* xxII. Abrahamo, propter sinceram eius voluntatem filium sacrificandi, ac si actu eum immolasset, dictum fuisse a Domino: *Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti Unigenito Filio tuo propter me*. De muliere etiam paupercula, quæ in Gazophylacio, sive in Synagogæ, erario immiserat duo tantum æra minuta, testatus est Dominus Luc. cap. xxI. *Vidua hæc pauper plus quam omnes misit:* magis profecto animum æstimans quam censum. Paulus item II. *Corinth. cap.* vIII. ait: *Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet*. Quæ omnia demonstrant nullam oblationem esse Deo acceptam quæ a corde non sit, neque aliam promereri mercedem, præter eam quam postulat æqui rectique animi intentio. Et hoc idem dicito de opere malo. Quidquid igitur bonitatis & decoris habet opus externum bonum, fœditatis ac dedecoris opus malum, trahit a proposito bonæ vel pravæ intentionis veluti a materno utero, non secus ac fetus conceptus in sinu matris naturam vitamque ex ipsa conceptione & sinu matris recipit ac recognoscit. Igitur opus externum per se malitiam aut bonitatem interiori non auget. Et ita sentiunt Sancti Patres. S. Cyprianus in *Epist. ad Lucium Papam* loquens de merito Martyrum dicit, nihil meriti eorum fidei confessioni ex dilatione martyrii imminui. *In Confessoribus Christi martyria non minuunt confessionis meritum:* minuerent vero, si actus exterior per se aliquid adderet bonitatis efficaci martyrii desiderio. Et clarius etiam suam de hoc exponit sententiam S. Augustinus *lib. I. de lib. arbitr. cap.* III. inquiens: *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum cupere, & si potestas detur, esse facturum, non minus reus est quam si in ipso facto deprehenderetur*. Et D. Bernardus *Epist.* lxxvII. ait: *Quid planius quam quod voluntas pro facto reputetur, ubi factum excludit necessitas?*

Ratio quoque sententiam hanc confirmat. Etenim nequit aliquid per se ac directe alteri communicare quod in se nullatenus habet. Unde, cum actus exterior nullam per se habeat bonitatem vel malitiam, utpote qui ex se ipso nulla polleat libertate ac moralitate, dum totam libertatem ac moralitatem recipit ac participet ab actu interiore; ita ut intantum inficiatur actus externus & probrosus redditur, inquantum a libera procedit voluntate: profecto bonitatem ullam

ullam vel malitiam per *se* communicare nequit actui interno, seu augere. Hinc Hugo de S. Victore *lib. XXI. de Sacram. part.* XIV. ait dari differentiam inter meritum prorsus aequale, si aequalis sit utriusque voluntas. Idcirco totum meritum in voluntate est. Igitur si totum meritum & quoad diversitatem gradus, maioris scilicet vel minoris, stat in sola interiore voluntate, idest in bonitate actus voluntatis, quod intelligendum est etiam de demerito respectu malitiae eorumdem actuum; sequitur evidenter, actum exteriorem non habere ex se bonitatem vel malitiam, qua per se augere possit interioris bonitatem aut malitiam.

Dicitur *per se:* quia per accidens & occasionaliter externa actio augere potest, & de facto auget interioris actus bonitatem aut malitiam, non solum quando voluntas plena prorsus non est, idest non aeque intensa ac diuturna sine actu exteriore ac dum ipsi exteriori actui est coniuncta; sed etiam quando ex plena voluntate actus efficaciter procedit. Etenim actus exterior efficit, seu est occasio, quare interior animi pravitas fiat diuturnior & perseverans. Item reddit etiam eamdem animi pravitatem intensiorem, quatenus operis externi consummationem magis praeconcepta delectatio allicit ac mulcet, & animus dum explet quod conceperat, in inanibus voluptatibus vehementius inhiat. Et ita intelligendus est S. Augustinus, ubi *Tract.* LVIII. *in Ioan.* de lotione pedum quam aliqui sancti praetermittunt, haec ait: *Et apud sanctos ubicumque haec consuetudo non est, quod manum non faciunt, corde faciunt .... Multo autem est melius, & sine controversia verius, ut etiam manibus fiat.* Sic loquitur Sanctus Pater non considerando voluntatem, quatenus est aequalis, dum coniungitur operi, & dum ab opere impeditur, sed inquantum contingit voluntatis affectum per operis consummationem crescere: eumque qui prius, inerat ait ipse humilitatis affectu confirmari. Et Hugo Victorinus obiicienti, cur post voluntatem opus requiratur, si per ipsum nil additur? respondet, requiri ut opere voluntas augeatur: tale enim est cor hominis, ut opere suo amplius inardescat, sive ad bonitatem amandam, si rectum, sive ad malum, si pravum est.

Hinc manifesta suadet ratio, cur bona opera quando possumus actu peragere debeamus, nec semper sufficiat bona intentio: quoniam scilicet voluntas non est efficax, si non operetur, dum potest. Tandem ex bono opere plura procedunt commoda, maxime aedificatio proximi, & mutuae caritatis necessitudinisque vinculum; sicuti ex opposito ex pravis operationibus multa proficiscuntur mala, ut scandalum, proximi offensio, aliaque detrimenta. Patet igitur, actum exteriorem per accidens, ratione scilicet malorum quae ex ipso nonnumquam subsequuntur, malitiam augere actus interioris, tametsi efficacis.

Dices. Actus interior & exterior non solum distinctis prohibentur legibus, sed etiam donantur diversis praemiis, si boni sint, diversisque puniuntur suppliciis, si mali. Etenim in Decalogo vetita non solum sunt adulteria & furta, sed concupiscentia etiam & rei & mulieris alienae prohibetur. Ex duobus qui aequalem habent voluntatem Missam audiendi ac sacram Communionem prout decet percipiendi, procul dubio is fructum participat qui de facto Missam audit & prout decet sacra se reficit Eucharistia, non vero qui hanc tantum bonam voluntatem habuit, nec exequi voluit. Item laureola martyrii non confertur nisi ei qui passus est martyrium, non item illi qui aequali vel forsan maiore moriendi pro Christo voluntate exardesceret, quaesita etiam totis viribus occasione moriendi religionis caussa. Tandem per actum exteriorem incurritur irregularitas, excommunicatio, debitum restituendi: quibus poenis sola peccandi voluntas quantumvis efficax minime punitur. Ergo signum est quod actus exterior addit novam malitiam super actum interiorem.

Resp. distinctionem praeceptorum, quando ex eadem ratione praecepta statuuntur, malitiae diversitatem non augere, sicut fit in praeceptis quibus vetat Deus & rem alienam auferre, & ipsam concupiscere. Concupiscentia enim alienae rei & uxoris ideo specialibus praeceptis, quibus prohiberetur abusus unius & ablatio alterius, vetita est, quia periculum erat ut homines carnales (sicuti Iudaei quibus tradita fuere Decalogi praecepta) sibi viderentur legem observasse, si a solis actibus externi se cohiberent, tametsi exteriorum actuum consensum praeberent. Et revera, non obstante hac praecautione, Pharisaei quondam lapsi fuere, ut ex Christi verbis colligitur Matth. cap. VII. *Audistis quia dictum est, antiquis: Non moechaberis. Ego autem dico vobis: Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo.*

Ad exempla vero adducta dicendum, quod qui rite venerando interest sacrificio, vel sacrum percipit Eucharistiae mysterium, non ideo ma-

maiorem consequitur fructum, quia actus exterior bonitatem interiorem per se augeat, sed quia gratia ex opere operato profuit ex participatione divinorum mysteriorum, idest sacræ Synaxis; qua effusione carent qui ad sacramenta non accedunt. Ad id autem quod subditur de martyrii laureola, dicendum, laureolam non requirere actum magis meritorium, sed magis pœnalem: quia congruum est ut actuali laboris experimento aliquod speciale solamen aut decus respondeat. Unde sæpe contingit, opus magis meritorium esse minus satisfactorium: proindeque satisfactio & laureola sicuti non sunt maioris meriti essentialia signa, ita nec maioris bonitatis. Punit autem Ecclesia actus externos malos: quia de internis non iudicat. Deus autem qui scrutatur renes & corda, non minore afficiet pœna voluntatem efficacem mali, quam operis executionem: quia apud eum voluntas pro facto reputatur. Quare S. Augustinus lib. I. *de liber. arbitr. cap.* III. ait. *Si cui etiam non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquo modo fit id eum cupere, & si potestas detur, esse facturum, non minus reus est, quam si in ipso facto deprehenderetur.*

Nec pariter inferri potest, actum externum malitiam interioris augere, eo quia non satis sit aperire in confessione solum internum actum, quando consummatum fuit per externum, sed semper externum sit exponendum, quando peractum fuerit: ita ut satis non sit dicere se habuisse efficacissimum desiderium de adulterio & homicidio, sed ipsius adulterii & homicidii consummatio apperienda sit, si forte contigerit. Quia non ideo tenemur aperire in confessione actum externum, quia interni malitiam augeat, modo malus sit sive denominatione intrinseca, ut quando malitiam recipit a suo obiecto propriis circumstantiis affecto; sive extrinseca a malitia interiore petita, ut quando a fine malo agentis vitiositatem participat: sed quia præceptum confessionis abstrahit ab eo unde malitia provenit, & quodvis opus malum præcipitur aperiendum. Et huiuscemodi divinum præceptum, quo tenemur explicare externos actus in sacramentali confessione, perpetuus Ecclesiæ usu & praxi apertissime domonstratur, eiusque ratio sufficiens est legislatoris voluntas, quæ peccatores ad tale onus adstrinxit. Ita P. Contensonus. Ceterum quoniam externum opus peccatum est, hinc sive per ipsum crescat voluntatis malitia, sive per accidens, sive etiam non cresceret, semper dicendum est, plus mali eum fecisse qui opere peccatum consummavit, quam eum qui in sola voluntate illud retinuit. Et certe plus mali fecit qui peccatum opere consummavit, non quia plura commiserit crimina, sed quia peccatum mente intus conceptum exteriore actu complevit. Quare & gratias Deo reddere debemus, qui quandoque voluntati nostræ in peccatum propensæ occasionem complendi peccati misericorditer subtrahit (sicuti admonet Concilii Neocæsariensis Canon IV.) quod etiam ostenditur exemplo Davidis, qui gratias reddidit Deo, cuius providentia ac dispositione prohibitus fuerat ne Nabal occidendi propositum exequeretur: *Benedictus*, inquit, *Dominus qui servum suum custodivit a malo*. I. Reg. cap. XXV. Sic Estius.

§. III.

De circumstantiis actuum humanorum.

Circumstantiæ sunt quædam morales conditiones, quæ actus humanos comitantur & modificant, & multum conferunt ad reddendas actiones humanas bonas & malas: ut locus, tempus, persona, modus &c. Nam circumstantiæ septem vulgo recensentur, ut in sequenti versu.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Dicuntur circumstantiæ *comitari actum*: quia omnis actus fit ab aliqua persona; & est *Quis*; versatur circa aliquod obiectum; & est *Quid*: fit in aliquo loco; & est *Ubi*: aliquo instrumento exequitur; & est *Quibus auxiliis*: fit ob aliquem finem; & est *Cur* (de qua circumstntia, utpote quæ pariter est unum ex specificativis, ut iam diximus, actuum humanorum, fuse infra agemus) habet etiam suum modum quo fit, scilicet intensive vel remisse; & est *Quomodo*: fit tandem aliquo tempore; & est *Quando*. Circumstantiæ comitantur actus humanos.

Dicuntur etiam circumstantiæ *modificare moraliter actum humanum*: quia diversam rationem sive speciem vel gradum moraliter conferunt actui humano, secundum quod diversis regulis morum plus minusve convenit. Circumstantiæ autem dissentiunt, unde afferunt actui humano vel diversam specifice, vel maiorem tantum aut minorem bonitatem vel malitiam. Sic ratione personæ species malitiæ peccati. carnalis in persona Deo dicata per votum diversa est ac in simpliciter sæculari, diversa in coniugatis ac in personis liberis; diversa ratione obiecti, si Moraliter illos modificant.

res

res furto ablata sit sacra vel profana; diversa ratione loci, si peccatum sit commissum in loco sacro aut in profano & ita ratione auxilii, quo utimur ad actionem, ratione finis, quare operemur; ratione modi, quo operemur, idest affectus vel diversi, vel magis aut minus intensi; & ratione temporis, quo operamur, actiones nostræ humanæ vel recipiunt speciem moraliter diversam, aut maiorem vel minorem perfectionem aut imperfectionem in eadem specie.

Quod vero actus humani, sive interni, sive externi, modificentur moraliter, idest suam desumant bonitatem aut malitiam a circumstantiis, est communis doctrina: & patet ex Scriptura *Luc. cap.* XXI. ubi tenuis oblatio duorum ærum minutorum collata a paupere vidua longe plus commendatur & extollitur quam amplæ divitum, piæ contributiones. Item Concilium Tridentinum *sess.* XIV. *cap.* V. docet, circumstantias mutantes speciem subiiciendas esse Ecclesiæ clavibus, eo quia sine illis nequeant peccata sufficienter exponi: quod non contingeret, si actus humani non desumerent suam bonitatem aut malitiam etiam a circumstantiis; quia adhuc sine illis possent peccata sufficienter explicari.

Et sane sicuti dantur obiecta consentanea aut dissentanea naturæ rationali, idest rectæ rationi, sic & circumstantiæ. Si enim turpe est spoliare suis bonis proximum divitem; certe turpius est exspoliare indigentem: alterum enim spectat ad obiectum iustitiæ; alterum ad rationem circumstantiæ. Hinc fit, quod in moralibus dentur actus alii aliis meliores, licet idem habeant obiectum eumdemque finem: quia alii circumstantias habent aliis meliores, idest perfectiores in esse moris; non secus ac in artificialibus ratione circumstantiarum contingit, cum quædam dentur artefacta, quæ præter perfectionem quam obtinent a figura quæ est forma artificialis, aliam maiorem recipiunt unde elegantiora fiunt, a variis accidentibus, puta ex partium habitudine, dispositione &c. ac proinde fit quod inter hæc quoque alia dentur aliis politiora seu perfectiora.

Quare circumstantiæ quandoque addunt actui humano novam speciem bonitatis vel malitiæ moralis: quando nempe efficiunt ut actus sit conformis vel difformis diversis speciebus virtutum; ut carnale peccatum in Sacerdote & Religioso est contra castitatem & religionem, quod in simplici sæculari est tantum contra castitatem. Quandoque circumstantiæ augent tantum bonitatem in eadem specie virtutis, & malitiam in eadem specie vitii, quando maior vel minor est honestas in exercitio virtutis, maior vel minor turpitudo in vitio sequendo: sic laudabilior est qui sublevat pauperem in necessariis quam qui in superfluis; gravius peccat contra iustitiam qui furatur multum, quam qui modicum. Actus igitur humani præter bonitatem essentialem quam desumunt ab obiecto & a fine de quo proxime loquemur, aliam etiam recipiunt accidentariam a circumstantiis. Quia sicuti bonitas naturalis non consistit in sola essentia, sed in complexu etiam accidentium quæ integram eius perfectionem constituunt, adeo ut si vel unus etiam deficiat, res vitiosa reddatur; sicuti patet in corpore humano, quod si uno oculo careat, defectuosum dicitur: ita bonitas moralis actuum humanorum non est repetenda a solo obiecto vel fine, a quibus formalem, specificam, & essentialem moralitatem recipiunt, sed etiam a concursu adiunctorum seu circumstantiarum, quæ sunt perfectiones humanis actibus debitæ; alias sunt imperfecti & vitiosi, quia, ut iam vidimus, bonum ex integra caussa, malum ex singulari defectu. Etenim sicut obiecta, quia subiacent regulis morum, possunt esse his consentanea vel dissentanea, ac propterea afferre actibus humanis moralem bonitatem & malitiam; ita etiam circumstantiæ similiter subiacent iisdem regulis, a quibus vel præcipiuntur, vel prohibentur, vel permittuntur.

Nota, ad hoc ut actus humanus bonitatem vel malitiam trahat a circumstantiis, requiri ut sint prævisæ, & aliquo modo intentæ, quatenus honestæ sunt: quia, ut iam vidimus, nulla datur bonitas moralis, nisi sit voluntaria actu vel virtualiter. Ut autem conferant malitiam, satis est quod cum vitari possint & debeant, nihilominus voluntas illa vitare negligit: malum quippe est nolle declinare a malo. Hinc qui dat eleemosynam Sacerdoti non attendens circumstantiam personæ, non elicit actum religionis, sed misericordiæ dumtaxat: qui vero eum percutit, nullam Sacerdotii habens rationem, peccat simul contra iustitiam & contra religionem. Et ratio huiusce discriminis est, quod bene agere sit quædam perfectio, quæ in actibus humanis elucere nequit sine aliqua diligentia & conatu voluntatis; male vero agere sit defectus, qui sequitur negligentiam & socordiam.

Quia ad moralem bonitatem actus humani requiritur quod sit consentaneus regulis mo-

morum, idest rectæ rationi & legibus, ex obiecto, fine, & circumstantiis, ut si in quocumque horum deficiat, fiat malus: sequitur quod idem numero actus non possit habere duplicem oppositam moralitatem (scilicet ab obiecto aut circumstantiis malitiam, a fine bonitatem quamvis partialem & inadæquatam) sed unicam esse in ipso actu moralitatem bonitatem videlicet aut malitiam. Ita D. Thomas *II. dist.* XXXVIII. Et quod de uno principio dicitur, idem intelligendum de aliis; ut si unumquodque non consentiat rectæ rationi & legibus, reddat eo ipso actionem malam, tametsi ex aliis principiis talis non sit: quia huiuscemodi actus humanus non regulatur a rectæ rationis dictamine, quæ præcipit ut bonum bene fiat, & ut malum censeatur quod male quocumque modo fit.

In his quæ lege positiva prohibentur, obiectum variari potest.

Et ne quid deficiat ad clariorem intelligentiam circa moralitatem essentialem quam actus humani recipiunt ab eorum obiecto, a fine, & a circumstantiis, notandum restat, quod in his quæ lege positiva prohibentur, obiectum variari possit, & sic etiam actus humanus moraliter: quia cum obiectum tunc sit malum, quia prohibitum; cessante prohibitione per legis abrogationem, vel per aliquam supervenientem circumstantiam ad quam lex se non extendit, vel per ignorantiam invincibilem, cessat etiam malitia in obiecto. Idcirco actio licita fieri potest & non culpabilis: v. g. esus carnium vetitus die ieiunii, adveniente morbo, fit licitus, vel saltem non culpabilis, ut in eo qui invincibiliter ignorat illum esse diem ieiunii. Ex opposito vero, obiecta actuum humanorum quæ naturali lege prohibentur, invariabilem malitiam continent: quia non sunt mala quia prohibita, sed prohibentur quia natura sua sunt mala. Quinimmo, licet intentio mala agentis, ut vanæ gloriæ, hypocrisis &c. possit vitiare obiecta bona, & eorum bonos actus qui lege naturali præcipiuntur: tamen bona intentio agentis & quivis honestus finis sibi propositus non potest cohonestare & excusabile reddere quod ex obiecto & circumstantiis natura sua est malum: ut furari cum fine & intentione erogandi in eleemosynam vel in alia pia opera. Quia bonum ex integra caussa, malum ex quocumque defectu.

CAPUT V.

De fine, seu de circumstantia finis actuum humanorum.

Quia finis qui in actionibus omnibus physicis, etiam civilibus ac œconomicis, est prima caussa motiva; cum omnis agens non moveatur ad agendum, nisi a fine: in moralibus etiam est præcipuus moderator ac regula quoad moralitatem humanarum actionum, quæ præcipue ac principaliter a fine dependent; ac proinde finis in moralibus primum locum obtinet. Nihil enim valet bonitas ac honestas quam ex alio capite habeat actio, quando finis ad quem est ordinata ab agentis intentione, sit pravus. Hinc dici solet, quod intentio facit omnia: nempe actio humana qualificatur ab eo quod pro fine agens sibi in agendo proponit. Quare ita advertit S. Augustinus Enarr. II. in Psalm. XXXI. *Non valde attendas quid homo faciat, sed quid cum facit aspiciat*: & S. Thomas 1. 2. *quæst.* 1. *art.* 3. ait: *Actus dicuntur humani, inquantum procedunt a voluntate deliberata. Obiectum autem voluntatis est bonum & finis: & ideo manifestum est quod principium humanorum actuum, inquantum sunt humani, est finis.* Quod si tanti momenti res se habet respectu finis, plane operæ pretium est ut breviter quidem, sed meliore & accuratiore quo fieri possit modo, quod ad finem in universum pertinet, exponamus.

§. I.

De varia finis acceptione.

Nomen finis generatim considerati in duplici sumitur sensu. Primo, late & improprie pro termino qualicumque, ut in Psalm. CXVIII. *Omnis consummationis vidi finem.* Sic mors dicitur vitæ finis, vesper finis diei. Secundo, stricte & proprie, ut communiter adhiberi solet præcipue a Philosophis & Theologis: & est bonum illud quod concupiscens omne agens in ipsum tendit agendo, idest ad illud consequendum actiones suas ordinat ac dirigit, & hoc obtento, a tali motu desistit. Unde in hoc sensu significat caussam finalem, ducta denominatione ab illa caussæ finalis cognitione, quod sit quid ultimum vel simpliciter, vel ratione mediorum quæ ad finem consequendum eliguntur.

Fi-

Finis igitur proprie dictus habet rationem non solum caussæ; quia impellit & movet ad operandum (sic sanitas optata ac intenta movet ad quærenda & accipienda remedia) sed etiam termini; quia, fine consecuto, agens cessat operari circa finem. Et (ut ait D. Thomas 1. 2. *quæst.* 1. *art.* 3.) id ad quod terminatur actus humanus, est id quod voluntas intendit tamquam finem.

Finis est prima actuum humanorum caussa.

Quomodo vero finis, qui iam numeratur inter circumstantias actuum humanorum (cum de fine extrinseco hic agatur) sit prima eorum caussa: ut res clarius intelligatur, distinguendi sunt in eo qui formaliter agit propter finem, duo actuum humanorum genera. Alterum eorum qui dicuntur imperantes; & sunt iidem ac actus eliciti, de quibus iam antea, nempe efficax intentio & desiderium ipsius agentis obtinendi finem: alterum eorum qui vocantur imperati; & sunt electio & usus mediorum ad finem obtinendum. Porro finis respectu actus imperati est circumstantia illi bonitatem tribuens vel malitiam accidentalem; respectu vero actus imperantis seu eliciti est caussa motiva illi conferens bonitatem vel malitiam essentialem. Qui v. g. largitur eleemosynam ad obtinendam remissionem peccatorum, duos elicit actus. Alter est imperans, qui versatur circa finem; & est intentio obtinendi peccatorum remissionem, & caussa motiva huiusce actus est peccatorum remissio quam agens intendit: ac proinde alium elicit actum, qui actus est elicitus a virtute pœnitentiæ ex qua speciem essentialem desumit. Alter vero actus est electio & elargitio eleemosynæ imperata a præcedenti actu pœnitentiæ: hic autem actus, idest largitio eelemosynæ, elicitur a virtute misericordiæ, cuius proprium obiectum & motivum est sublevare miseriam pauperum; & ex illo obiecto habet speciem essentialem. Unde cum accidentale sit illi, nempe elargitio eleemosynæ quæ imperetur a virtute pœnitentiæ, & fiat propter hunc vel alium finem: finis, nempe remissio peccatorum, respectu illius est vera circumstantia non tribuens illi nisi bonitatem accidentariam. Idemque occurrit in actu malo, puta in furto ob adulterium perpetratum. Intentio adulterii in eo qui sic furatur, est actus adulterii seu intemperantiæ, imperans furtum quod est actus iniustitiæ. Prior actus qui est imperans, malitiam essentialem desumit ex adulterio quod habet rationem finis & primi moventis, & est obiectum illius actus. Posterior vero est essentialiter malus ex proprio iniustitiæ obiecto; accidentaliter autem ex fine, nempe ex adulterio ex cuius intentione imperatur: & ideo finis respectu illius est circumstantia.

Quare bonitas & malitia actuum humanorum potissimum ex fine repetenda est; cum ex dictis actio idcirco bona sit vel mala moraliter, quatenus est deliberate voluntaria: & maxime ex fine est voluntaria; quia finis appetitur propter se, cetera vero propter ipsum. Propter quod autem unumquodque tale, & illud est magis tale, aiunt Philosophi. Nam quod amatur propter aliud, ait S. Augustinus, non illud amatur, sed aliud propter quod amatur: puta potio medica non amatur, sed sanitas propter quam potio amara sumitur.

§. II.

De duplici modo, quo finis proprie dictus accipi potest.

Finis proprie dictus potest sumi dupliciter: in actu primo, & in actu secundo. Finis in actu primo est res ipsa quæ movere potest ad agendum. Virtus autem movendi est eiusdem rei bonitas, sive vera, sive apparens: intantum enim allicit & movet, inquantum est amabilis & appetibilis; ac proinde quatenus apparet bona. Nam malum, prout malum apparet, allicere nequit, sed potius retrahit: quia, prout tale apparet, non appetitur, sed timetur. Igitur finis in actu primo est bonum saltem apparens propter se appetibile.

Finis in actu secundo est res bonitate sua saltem apparenti actu illiciens, trahens, ac movens. Caussalitas eius seu influxus est motio seu allicientia: nam illud est caussalitas finis, quo posito, intelligitur finis in actum influere, & ut ita dicam, caussare, & quo sublato, non influit. Unde cum amor & desiderium finis sit motio in quam intelligitur finis actu influere, & sublata hac motione amoris ac desiderio finis, finis non amplius influit, idest non allicit: sicuti, sublata ignis actione, idest calefactione, ignis actu non agit, nempe non calefacit, sed est tantum in potentia ad agendum seu calefaciendum; sequitur quod ignis caussalitas sit motio, seu amor & desiderium ipsius finis (ut D. Thomas *quæst.* XXII. *de Verit. art.* 2.) sicuti influere caussæ efficientis est agere, ita influere caussæ finalis est appeti & desiderari. Porro hic agitur de fine sumpto præsertim in actu secundo.

§. III.

§. III.

De finis definitione.

Finis definitur *id in cuius gratiam aliquid fit:* vel est bonum per se, cuius obtinendi gratia assumimus media & operamur. Dicitur primo, *id:* nempe res quæ saltem bona appareat. Voluntas enim, ut antea notatum fuit, allici nequit aut moveri nisi ab aliquo bono saltem apparenti; cum voluntas amare nequeat nisi id quod sibi bonum videtur: nam malum ut malum non allicit, sed potius avertit & abstrahit. Dicitur secundo, *bonum per se:* idest per se & propter se conveniens. Nam si spectaretur ut conveniens propter aliud, hoc non esset finis sed medium; & finis esset illud aliud ad quod consequendum aptum foret & conveniens, iuxta illud S. Augustini: *Quod amatur propter aliud, non illud amatur, sed aliud propter quod amatur.* Idcirco solum bonum honestum & iucundum habere potest rationem finis; non vero bonum utile, utpote quod prout tale ad aliud ordinatur. Unde non est bonum nisi ratione finis, ad cuius executionem utile est, & propter eum amatur: idcoque non potest habere rationem finis, sed tantum medii. Dixi, prout utile: nam pecunia, tametsi ex se non habeat nisi rationem boni utilis; cum tamen illam apprehendat avarus ut bonum delectabile, illam ut finem intendit, & solo eius amore operatur, eamque adeptus tantum abest ut in proprios usus eam consummet, quin illam sedulo servat & in eiusmodi possessione quodammodo conquiescit. Dicitur tertio, *cuius gratia,* idest cuius amore & desiderio agens operatur. Ex hoc distinguitur finis proprie dictus tum a medio, tum a fine improprie dicto seu a puro termino. Distinguitur a medio: nam tametsi multa fiant etiam propter medium, v. g. propter pharmacum parandum aut pecuniam lucrandam, pharmacum tamen & pecunia dici nequeunt finis; cum illa non fiant amore pharmaci vel pecuniæ, sed solo amore sanitatis per pharmacum & commodæ sustentationis per pecuniæ copiam obtinendæ, in quibus agens requiescere intendit. Distinguitur pariter finis proprie dictus ab alio termino seu fine improprie accepto, in quem agens materialiter suas dirigit operationes tamquam in terminum, sive volitum, sive etiam nolitum, non iam ut illum appetat, ac ideo gratia illius operetur: ut facile videre est in eo qui cum multa patet pro tempore ægritudinis, ad quam certo novit terminandam esse sanitatem qua nunc potitur, non habet tamen pro fine ægritudinem, sed pro termino; quia nec appetit nec amat ægritudinem, sed quantum potest repellit. Dicitur quarto, *aliquid fit,* seu *assumimus media,* nempe illud omne quod ad finis assecutionem inservire posse censemus, *& operamur.* Per quod significatur, finem primam esse caussam omnium operationum, sive naturalium, sive artificialium, sive moralium; quatenus est principium tum consultationis, qua de mediis mediorumque electione scrutamur, tum operationis qua eiusmodi media actu adhibentur. Et hoc expresse tradit S. Thomas *Part. I. quæst.* LXXXII. *art.* I. hisce verbis: *Finis se habet in operativis, sicuti principium in speculativis, seu demonstrativis:* & I. 2. *quæst.* VIII. *art.* 2. hoc modo loquitur: *Sic se habet finis in appetibilibus, sicuti se habet principium in intelligibilibus.* Perinde ac si diceret, hoc esse finem in operabilibus, quod in scientiis est principium seu præmissæ: ita ut sicuti præmissæ sunt principium seu caussa conclusionis; sic finis sit principium & caussa consultationis, qua de mediorum delectu inquiritur, & caussa pariter operationis qua eiusmodi media actu adhibentur gratia finis consequendi, iuxta illud sæpe notatum a Doctore Angelico: *Quod est primum in aliquo genere, est caussa omnium quæ sunt post.* Quod concordat cum alio principio, idest: Omnia quæ sunt in aliquo genere, derivari a principio illius generis.

Porro finis est principium & prima omnium caussa, sive naturalium, sive moralium, sive artificialium: quia omnia appetunt bonum suum, ac ad illud tendunt & moventur sive a se ipsis, ut rationalia, sive a superiore voluntate, nempe divina, ut irrationalia & inanimata, quæ a Deo aguntur & diriguntur, sicut sagitta a sagittante, ait S. Thomas. Idcirco finis est bonum cuius gratia omnia fiunt: & cum omne bonum sit perfectivum; sequitur finem cuiusque rei esse suam perfectionem. Patet igitur bonum & finem vicissim non reciprocari. Nam licet omnis finis sit bonus saltem apparenter, alias non alliceret, nec appeteretur; omne tamen bonum non est finis: multa enim sunt bona, propter quorum consecutionem ab aliquibus nihil fit. Scientia & victoria sunt quid bonum: sed non sunt finis ignavi ac otiosi; cum neuter operetur eorum gratia. Finis prim[a] omni[um] caus[sa]

§. IV.

§. IV.

De effectibus finis.

Effectus seu operationes finis sunt primo, voluntas, sive simplex volitio & amor finis: secundo, intentio seu desiderium efficax ipsius finis: tertio, consilium: quarto, consensus: quinto, electio: sexto, imperium: septimo, usus mediorum: octavo, fruitio seu quies in fine adepto. Ex his effectibus tres versantur circa finem, nempe voluntas, intentio, & fruitio; reliqui autem circa media.

I. *De cognitione finis.*

Primus illapsus humani appetitus in finem, seu prima humanæ mentis conversio seu accessus ad finem, est cognitio ipsius finis voluntatem allicientis, qua cognitione proponitur voluntati eius amabilitas & convenientia: cum nihil volitum sit, quin præcognitum. Unde sicuti appetitus naturalis sequitur formam naturalem, & sensitivus formam apprehensam per sensum; ita appetitus rationalis amore prosequitur formam per intellectum sibi propositam. Et hæc apprehensio debet esse non solum speculativa, quæ semper voluntatem dubiam indeterminatamque relinquit; ut patet in peccatore, qui bonum scit, & non facit, malum cognoscit, & non fugit: sed debet esse practica alliciens & impulsiva, quatenus exhibet obiecti bonitatem, quæ ad sui amorem invitet ac excitet.

II. *De simplici voluntate, seu volitione finis.*

Proposita voluntati ab intellectu obiecti bonitate, sequitur simplex illius volitio, seu amor & complacentia, quæ volitio sæpe voluntas appellatur, mutuato nomine a sua potentia; cuius obiectum est bonum verum vel apparens, sicuti obiectum adæquatum intellectionis est veritas. Quod si aliquando feratur ad malum per modum fugæ, id operatur propter bonum quo allicitur. In ipsis peccatis puræ malitiæ quærit voluntas aliquod bonum, apparens in obiecto cuius deformitatem clare perspicit. Bonum autem est obiectum huiusce volitionis & amoris non in se spectatum, sed prout iudicatur conveniens, & caussa effectrix delectationis. Quare solet distingui obiectum hoc in materiale, quod est omne illud in quo voluntas acquiescit; & formale, quod est ratio cur rem amemus. Motivum quoque dici solet, seu id propter quod rem expetimus. Hæc autem volitio, sive amor & complacentia, quæ est primus partus quo incipit voluntas in actum prorumpere, a ceteris actibus necessario præsupponitur. Nisi enim placeat bonum apprehensum, puta castitas; nullus sequitur conatus ad illud consequendum. Sed si sit solitarius, non efficit ut bonum evadat finis in actu secundo: quia simplex complacentia potest versari circa bonum apprehensum ut impossibile; v. g. circa victoriam, quam imbellis sibi repræsentat ut impossibilem. Bonum autem apprehensum ut impossibile non habet rationem finis, quantumcumque placeat: cum nihil fiat gratia illius. Est igitur voluntas seu velleitas simplex amor finis, nulla habita ratione seu consideratione mediorum; cum velleitas non tam circa obiectum quam circa actum ipsum versetur qui, certa conditione posita, fieret, sed tamen non fit, aut perfecte non fit. Et hoc modo dicitur Prov. cap. XIII. *Vult & non vult piger.* Unde qualiscumque, sive conditionata, sive absoluta sit hæc simplex voluntas, quæ generatim dici solet velleitas, quasi semivoluntas, nisi adiunctam habeat intentionem finis, dici nequit eiusdem finis effectus.

III. *De intentione finis.*

Volitionem, seu amorem & complacentiam finis comitatur illius intentio, quæ respicit finem non absolute solum, sed comparative ad media; nam per hoc distinguitur a simplici volitione, sive conditionata sit, sive absoluta: quæ tamen non duplicat obiectum, contenta se finem tantum attigisse; naturale est enim velle possidere quod placet & amatur. Unde intentio est efficax desiderium finis, seu actus voluntatis efficaciter tendentis in bonum per media consentanea assequendum. Quocirca intentio continet saltem virtualiter propositum inquirendi & adhibendi media, sine quibus finis obtineri nequit. Etenim qui vult sincere & efficaciter consequi finem, puta vincere cupiditates, intelligitur velle uti mediis quæ necessaria sunt ad optatum finem obtinendum. Patet igitur, ex intentione totam humanorum actuum seriem & œconomiam dependere. Profecto qui efficaciter finem intendit & exoptat, is sollicitus considerat de mediis quibus ad illius possessionem perveniri potest, illaque, si ad manum non habeat, sedulo inquirit.

IV. *De consilio seu deliberatione circa media.*

Intentioni seu efficaci finis desiderio succedit consilium. Porro consilium est deliberatio

ratio circa media; quod est tertius finis effectus. Consilium est discursus intellectus practici inquirentis & ponderantis media, eorumque convenientiam ac proportionem cum fine iudicantis. Consilium quippe non est de fine, sed de mediis. Illud enim est finis in agibilibus, ait Doctor Angelicus, quod prima principia in speculativis. Unde sicuti in speculativis nulla potest occurrere controversia circa prima principia (v. g. an idem possit simul esse & non esse) sed circa conclusiones ex iis deductas: similiter in practicis non initur consilium, nec deliberatur de fine; puta an Deus sit colendus, parentes honorandi, salus comparanda, fornicatio evitanda. Sine huiusmodi consilio appetitus finis & propositum illius assequendi est inefficax & mera velleitas, ut advertit S. Augustinus *lib. VIII. Confess. cap.* VIII. & IX. Ad hoc igitur ut intentio finis sit plena & efficax, necesse est ut moveat ad deliberandum de mediis: quia sicuti non potest finis sine mediis obtineri; ita nec efficaciter sine illis intendi. Consilii autem inquisitio supponit media non esse determinata, sed incerta & dubia: quae enim determinata sunt, sub inquisitione non cadunt. Supponit etiam rem de qua agitur, esse alicuius momenti: frivolum enim esset ingentem inquisitionis sollicitudinem rebus levibus adhibere.

V. *De consensu.*

Consilii inquisitionem & iudicium consequitur voluntatis consensus, qui est quartus finis effectus, & est actus voluntatis adhaerentis consilio rationis, approbando media proposita, eaque acceptando tamquam utilia & conducentia ad finem praeintentum; qui actus distinguitur ab electione unius medii prae alio: & hoc fit, quando proponunt voluntati plura media ad finem obtinendum idonea. Quod si contingat, in ordine ad finem dari unicum medium idoneum: tunc consensus non distinguitur ab electione: quae tunc non est determinativa alicuius medii inter plura; sed idem actus est consensus, prout complacet in medio proposito, & electio, prout illud aliis non idoneis praefert, quae ideo non placent. Quando ratio consilium dat ex imperio voluntatis, naturaliter placet consilium; & facile voluntas consentit iis quae tunc ratio proponit: quia consentanea sunt eius inclinationi. Sed si consilium suggeratur exterius, puta a sapiente, voluntas nonnumquam repugnat, momenta opponit contraria, & consilium datur frustra, nisi cordis duritia tollatur a Deo, interius voluntatem praeparante, & inclinante per gratiam suam ad verum bonum per congrua media amplectendum.

VI. *De electione & imperio.*

Electio quae numeratur quintus effectus finis, est actus liber voluntatis, quo ex pluribus mediis idoneis & placentibus per consensum unum ceteris praefert in ordine ad finis praeintenti consecutionem. Dicitur *liber*; & talis est etiam cum unicum praesto est medium quo ad finem perveniatur: quia electio talis medii omitti potest. Hinc peccat qui vitam aliter quam periurio servare non valens, periurium adhibet: quia & finem & medium omittere potest. Dicitur *ex pluribus mediis*: quia, ut iam supra notavimus, electio versatur circa media, non circa finem; quia cum electio sit praeacceptio, praesupponit amorem finis, qui sit ratio discernendi & unum alteri praeferendi. Electio autem prudenter fieri debet, ut recta sit & honesta; eligendo scilicet quod efficacius est & rectius conducens ad debitum finem obtinendum: quia recta electio est fructus ad quem tendit deliberatio. In deliberatione enim prudentia, quae consiliativa dicitur a S. Thoma, inquirit media ad finem, & ex his excogitatis iudicat unum prae ceteris eligendum utpote magis aptum. Igitur si voluntas aliud minus idoneum eligat, agit contra prudentiam & rectam rationem; cum prudentia communiter definiatur habitus cum recta ratione electivus, vel recta agibilium ratio.

Sextus finis effectus dicitur imperium; & est actus practicus intellectus imperantis usum seu executionem mediorum: & vocatur imperium monasticum, quo intellectus practicus ex efficacia electionis habitae post prudens consilium & deliberationem imperat potentiis omnibus internis & externis, ipsi etiam voluntati, in qua post electionem datur usus activus seu executio, quae post electionem vincenda superest, ut media adhibeantur & exequantur quae tamquam ad finem magis idonea electa fuere. Plerumque enim contingit voluntatem non exequi ea quae elegerat & observanda proposuerat, propter nascentes difficultates tum ex parte passionum quae rebellant, tum ex circumstantiis quae in deliberatione & electione non fuerunt praevisae, tum ex parte ipsiusmet voluntatis quae inconstans est & remittit ex pristino intentionis fervore: & ita, evanescente caussalitate seu motione finis, omnes supra expositi effectus vani sunt & inu-

inutiles, & operans quasi in media via subsistit, nisi recta ratio præcipiat & prudentia stimulis conscientiæ voluntatem impellat. Unde S. Thomas omnesque Philosophi communiter inter partes prudentiæ numerant memoriam, sollicitudinem seu vigilantiam, circumspectionem, & cautionem contra totidem defectus prudentiæ oppositos; scilicet oblivionem, negligentiam, inconsiderationem, & inconstantiam.

VII. *De usu mediorum, & assecutione, seu fruitione finis.*

Imperium sequitur septimus finis effectus, qui est usus activus voluntatis exequentis præceptum: qui actus omnino distinguitur ab electione; cum habeat obiectum formaliter diversum. Electio enim versatur circa media ut futura; usus autem media attingit ut præsentia & in executione ponenda per egressum actualem a potentiis externis, quas applicat voluntas per actionem virtualiter transeuntem, iuxta exigentiam & difficultatem negotiorum occurrentium & præintenti finis naturam: quod non levem sæpe addit difficultatem; ad quam prompte celeriterque superandam, opus est novo conatu, ita ut sæpe frangatur animus, nisi virtute constantiæ ac perseverantiæ roboretur. Hic autem usus dupliciter sumitur: scilicet active, & passive. Active sumptus est actus elicitus voluntatis applicantis seipsam aliasque potentias ad exequenda media prædicta; ut volitio dandi eleemosynam aut ieiunandi: passive autem est ipsa executio; v. g. elargitio eleemosynæ aut ieiunium.

Mediorum usui seu actuali eorum executioni succedit assecutio finis eiusque fruitio, quæ est octavus finis effectus; & est omnium humanorum actuum complementum & corona, ex quo sequitur quies in agente. Idcirco assecutio finis eiusque fruitio definitur quies in fine possesso: & est velut fructus operantis. Ad fruitionem quippe usus terminatur, sicut motus ad quietem; desiderium & animæ contentio ad rei concupitæ possessionem. Hinc usus est circa media; fruitio vero circa finem. *Ea re frui dicimur* (ait S. Augustinus lib. XI. de Civit. Dei cap. XXV.) *quæ nos non ad aliud referenda per seipsam delectat; uti vero ea re quam propter aliud quærimus. Unde temporalibus magis utendum est quam fruendum, ut frui mereamur æternis.*

Ceterum quies illa quæ fruitionis nomine intelligitur, est quidem cessatio motus quo tenditur in finem; sed non ideo est mera operationis cuiuscumque privatio. Est enim actus vitalis voluntatis, quæ in possessione boni amati & obtenti suaviter conquiescit, ut explicat S. Augustinus *ibid. cap.* X.

Dices. Tametsi actus virtutum non sint ultimus finis, sed media ad ipsius finis consecutionem; potest nihilominus vir iustus prudenter frui, delectari, & conquiescere in iisdem actibus virtutum. Igitur fruitio non est minus mediorum quam finis; ideoque licitum est frui non solum fine, sed etiam mediis. Resp. actus virtutum non esse pura media, sed media simul & finem, quibus non illicitum est frui. Nam cum fruitio sit finis non minus quam mediorum; illicita quidem est in puris mediis quæ nullatenus habent rationem finis, licita econtra prudenter, & rationabiliter censenda est in mediis non puris, idest in his quæ licet sint media, habent simul rationem finis. Et ut solutio quæ est magni momenti, melius intelligatur, sciendum quod docet S. Augustinus *loc. cit.* ubi ait: *non est alia vita hominis otiosa atque culpabilis, quam male utens, & male fruens. Frui vero* (iuxta eumdem sanctum Doctorem lib. I. de Doctr. Christ. cap. III.) *est amore alicui rei inhærere propter se ipsam: uti autem, quod in usum venerit, ad id quod amas, obtinendum referre.*

Medium itaque duplex est: purum scilicet, & non purum. Media pura dicuntur quæ ita necessaria sunt & utilia ad finem consequendum, ut nullatenus sint per se appetibilia, ut pharmacum. Non pura vero quæ, & propter se sunt appetibilia; sub quo respectu sunt finis: & ulterius conducunt ad nobiliorem finem assequendum, & in tali respectu habent rationem medii. Huiusmodi sunt actus virtutum, qui sunt propter se expetibiles, ac simul inserviunt ad obtinendum ultimum finem. Verum cum magni referat ad mores nosse quid liceat amplecti ut medium non purum, & ita eo frui ac delectari; quidve ut medium purum, quo solummodo utendum est: paulo fusius hæc sunt explicanda. Medium duplex.

Nota igitur, illud in moralibus spectandum esse ut purum medium quod naturam rationalem nec perficere nec meliorem reddere potest. Idcirco ex dictis necessario sequitur quod rem aliquam eatenus appetere licet, quatenus nobis est bona: quia malum velle, nefas est. Unde cum id quod naturam rationalem nec perficere, nec meliorem reddere potest, secundum se spectatum non sit nobis bonum quo frui & delectari liceat, sequitur, quod hoc spectandum sit ut purum medium,

sive ut utile, sive ut necessarium ad id quod nobis bonum est, idest ad illud quod potest nostram rationalem naturam perficere melioremque reddere.

Quare temporalia quantumcumque sensibus delectabilia, ut fama, honor, rerum abundancia, quibus nos utimur sine sensu voluptatis, sunt pura media; quibus dumtaxat uti licet, nullatenus frui: quia naturam rationalem nec perficiunt, nec meliorem reddunt; immo amor illorum, qui dicitur cupiditas, eam inficit & corrumpit. Igitur abusus est, non usus, ac proinde peccatum, delectari prælationis honore & nominis celebritate: quia turpis vanitas est. Idem dicito de aliis: cum ex S. Augustino aliud hominis peccatum non sit quam frui utendis, & uti fruendis. Idcirco circa intentionem finis & quotidianum rerum usum maxime vigilare debet Christiana pietas.

Actus Christianæ virtutis sunt media ad ultimum finem, ut *Matth. cap.* XIX. colligitur. *Si vis ad vitam ingredi, serva Dei mandata*. Sunt tamen media non pura; idest sunt etiam finis, quorum possessio animam perficit melioremque reddit. Hinc propter se expeti possunt, illisque frui possumus, ut simul liceat eis uti tamquam fine & mediis. Unde Christus ait Matth. cap. VI. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius; & hæc omnia adiicientur vobis*. Verum, quia opus iustitiæ in hac vita undequaque perfectum esse nequit, iustus in eo penitus non conquiescit; sed sicut desiderat cervus ad fontem aquarum, ita eum fontem ipse desiderat quem qui semel degustaverit, non sitiet in æternum. Ille autem fons est ultimus finis ac vera beatitudo.

§. V.

De finis divisione.

Finis alius internus, alius externus.

Finis dividitur primo in internum seu operis, & in externum seu operantis. Finis internus seu operis est ille ad quem actus proxime ac immediate tendit & terminatur. Sic sublevatio pauperis est finis internus & immediatus eleemosynæ: quia eleemosyna proxime & immediate tendit ad sublevandum pauperem. Hinc finis ille dicitur finis operis, & est plane idem cum obiecto; & bonitas quam habet actus ex fine intrinseco seu operis, est ipsi essentialis. Finis externus seu operantis est ille ad quem actus remote & mediate, idest mediante fine interno, refertur. Sic remissio peccatorum est finis externus eleemosynæ in eum finem collatæ: quia ait Sapiens Eccli. cap. III. *Ignem ardentem extinguit aqua; & eleemosyna*, mediante pauperis sublevatione, *resistit peccatis*. Hinc finis dicitur operantis, non vero operis: quia hoc opus, nempe elargitio eleemosynæ sive pauperis sublevatio, non tendit nec ordinatur ex natura sua ad peccatorum extinctionem seu remissionem, sed ex intentione operantis. Quare bonitas quam actus accipit seu desumit a fine externo, non est ipsi essentialis, sed accidentalis tantum.

Dividitur secundo finis in finem *qui*, *cui* & *quo*. Finis *qui* est res illa seu obiectum quod per media obtinere intendimus seu optamus. Unde dicitur etiam finis ut res, vel finis obiectivus, vel finis *cuius*, scilicet cuius consequendi gratia aliquid fit. Finis *cui* est suppositum cui quæritur res, quæ est finis *qui*. Finis vero *quo* est possessio finis obiectivi, seu actio qua finis obiectivus possidetur. Sic Deus est finis obiectivus hominis, visio beatifica est finis *quo*, vel ut alii dicunt, finis formalis. Finis qui, cui & quo.

Alius tandem est finis ultimus, quem ita intendit voluntas, ut in eo sistere velit: sive in eo sistere debeat; & tunc dicitur finis ultimatus, qualis est solus Deus: sive in eo sistere non debeat, sed ulterius progredi; & tunc dicitur ultimus respective, qualis est pecunia respectu avari. Alius est finis non ultimus seu intermedius; & is est ad quem actio ita refertur, ut ipse ad ulteriorem finem referatur. Ultimus & intermedius.

§. VI.

De iis quibus proprium est agere propter finem.

Res omnes, sive rationales, sive irrationales; sive præditæ sensu, sive sensu expertes, aliquo modo operantur propter aliquem finem; immo 1. 2. *quæst.* 1. *art.* 2. docet D. Thomas, *quod omnia*, quoquo modo, *agentia necesse est agere propter finem*. Nam inter caussas ad invicem ordinatas hæc est subordinatio, ait hic Sylvius, ut si prima subtrahatur, necesse sit alias subtrahere. Quare cum prima caussarum omnium sit finis, eo quod materia non consequatur formam, nisi secundum quod movetur ab agente, & hic non operatur nisi ex intentione finis: sequitur, quod si finis subtrahatur, nulla aliarum caussarum quidquam caussabit. Hoc sanctus Doctor *Lib. III. Gent. cap.* II. late probat contra quorumdam antiquorum errorem, qui statuebant ac vole- Omnia agunt propter finem sed diverso modo.

lebant omnia fieri ex materiæ necessitate. Verumtamen valde diversus est modus quo agunt propter finem rationales creaturæ ac aliæ omnes, sive irrationales, sive sensitivæ, sive sensu expertes. Etenim quæ ratione sunt præditæ se ipsas ad finem movent: quia per liberum arbitrium, quo etiam præditæ sunt, habent propriarum operationum dominium; idcirco habent in sua potestate in finem propositum tendere, & se ipsas ex prævio rationis iuditio ad eum finem movere, seu propter eum finem agere vel non agere. At vero creaturæ quæ ratione carent, non proprie se ipsas movent in finem, sed in eum tendunt propter naturalem inclinationem quasi ab alio motæ: quoniam vel non cognoscunt finem, cuiusmodi sunt creaturæ insensibiles; vel si etiam finem cognoscunt, rationem tamen finis non cognoscunt, hoc est ordinem & habitudinem finis ad media, & convenientia ac proportionem mediorum ad finem. Licet enim creaturæ irrationales quæ sensum habent, cognoscere possint rem quæ est finis, & etiam cognoscere possint seu per potentiam æstimativam apprehendere rem illam esse sibi convenientem; ordinem tamen atque dependentiam, quæ est inter rem hanc & illa media quibus nata est acquiri, non cognoscunt. Rationales autem non solum rem eam quæ est finis, apprehendunt ut sibi convenientem, sed etiam cognoscant habitudinem, seu proportionem ac dependentiam finis & mediorum. Huiusce cognitionis signum est, quod homines, quando de aliquo bono acquirendo, vel de malo tollendo seu arcendo consultant, ita loqui solent: Hoc bonum est ad istud: istud est bonum contra hoc. Et hinc fit, quod homines possint ordinare media in finem. Irrationales autem creaturæ nihil ordinare possunt in finem: quia ordinare media in finem est rationis; quod fieri nequit sine cognitione illius habitudinis seu dependentiæ quæ est mediorum ad finem, ut ex D. Thoma *loc. cit. ad* 2. Unde bruta agunt quidem propter finem; sed mota ab alio, non a se ipsis. Si autem dicatur, bruta habere in se ipsis principium agendi; idcirco movere se ipsa: respondeo cum D. Thoma, bruta eo quod habeant potentiam cognoscitivam quæ est principium directivum motus, & appetitivam quæ est veluti principium imperans motum, a se ipsis revera moveri (ut ait Philosophus *lib.* VIII. *Phys.*) quatenus nimirum possunt ex se ipsis motum inchoare tum propter præviam imaginationem excitatam ab obiectis in phantasia, tum propter sensitivam appetitionem. Verum non habent bruta in se ipsis virtutem quæ sit ordinativa mediorum in finem; sine qua non sufficit ea habere in se principium motus, & propter illum potestatem se ipsa movendi.

Nec officit exemplum de cane esuriente posito in vinculis, qui cum non possit propter vincula consequi cibum sibi propositum, nititur vincula disrumpere ut cibum accipere queat, medium ita ordinans in finem; sicuti facit etiam, dum insequens cervum pervenit ad trivium, ubi explorat odoratu an cervus primam, vel secundam, vel aliam viam tenuerit. Nam non movetur in primo casu ad ruptionem vinculorum ex desiderio cibi tamquam finis sibi oblati, ac ad eum ordinans ruptionem vinculorum tamquam medium; sed simul movetur ad eum cibum & vinculorum infractionem, quatenus ex eis integratur unum obiectum totale sui appetitus, quod est cibi consecutio. In secundo pariter casu non movetur ad inquirendam odoratu viam quam tenuerit cervus, quasi discursu utatur; sed solo naturali impetu & odoratu movetur ad cervum per eam viam insequendum in qua odorem percipit, quem non sentit in aliis viis.

Si autem quæratur, a quo moveantur creaturæ irrationales in finem: respondeo moveri ab auctore naturæ qui rerum omnium fines & media, mediorumque habitudinem & ordinem cognoscit ac ordinat, naturalesque propensiones rerum imprimit, ut omnia tendant in finem vel apprehensum, sicuti animalia bruta, vel non apprehensum, sicuti ea omnia quæ omnino cognitione, ac imaginatione carent: ut in tali proposito D. Thomas. Nam tota irrationalis creatura comparatur ad Deum, sicut instrumentum ad agens principale.

§. VII.

De specificatione quam actus humani recipiunt a fine extrinseco.

Non secus ac ab obiecto, a fine quoque extrinseco seu operantis desumunt actus humani suam specificam moralitatem, seu essentialem eorum moralem bonitatem vel malitiam; ut docet scriptura *Matth. cap.* VI. sub figura oculi simplicis & nequam: & D. Augustinu Enarr. II. in Psalm. XXXI. *Non enim*, ait, *valde attendas quid homo faciat, sed quid cum facit aspiciat*. Finis enim ex-

extrinsecus seu operantis est ultimus ipsius terminus, in quem actus illius tendit: Etenim ideo hunc vel illum actum operatur, ut finem quem sibi proposuit, obtineat. Quocirca finis extrinsecus seu operantis habet rationem caussæ & termini. Caussæ quidem; quia excitat ad operandum, v. g. sanitas intenta ad quærenda & adhibenda remedia: termini quoque; quia, hoc fine obtento, agens quiescit. Quare tot addi possunt actioni operantis moralitates, quot sunt fines qui ab ipso intenduntur: v. g. in eleemosyna præter levamen alterius miseriæ, qui est finis obiectivus operis, potest intendi & satisfactio pro peccatis, qui est actus pœnitentiæ; & gloria Dei, qui est actus caritatis erga Deum; & eiusdem cultus, qui est actus religionis; & suffragium pro animabus Purgatorii, qui est actus misericordiæ spiritualis; & impetratio divinorum auxiliorum, qui pariter est actus religionis & caritatis erga se ipsum. Et idem dicito de furto pecuniæ, quod fieri ab aliquo potest & ut illa proximum spoliet, qui est finis obiectivus furis; & ut illa pravo usu sive adulterii contra castitatem, sive homicidii contra caritatem & iustitiam abutatur.

Dixi *a fine extrinseco*: ad quem scilicet opus non ex se, sed ex sola operantis intentione seu ordinatione dirigitur; ut dum quis orat ut credatur iustus, furatur ut se inebriet. Nam de fine intrinseco, ad quem opus ex natura sua tendit independenter ab operantis intentione (ut in ieiunio corporis mortificatio, in eleemosyna sublevatio pauperis) iam diximus agentes de obiecto: quandoquidem hic finis cum illo coincidit.

A fine igitur etiam extrinseco recipiunt actus humani suam specificam moralitatem, seu moralem bonitatem vel malitiam: quando nempe dum ex obiecto sunt indifferentes, morales fiunt; idest essentialiter boni vel mali in genere moris, ex intentione seu fine operantis, & ex malis redduntur peiores, vel ex boni meliores. Et hæc est communis apud Doctores. Actus autem dicitur indifferens, quando nulli subiacet legi, seu a nulla lege est præceptum: ut deambulatio, comestio &c. Si tamen hæ fiant ob finem malum, puta deambulatio luxus ostentandi, comestio gulæ inordinate explendæ caussa; speciem seu naturam malitiæ a tali malo fine accipiunt, ita ut ex indifferentibus malæ moraliter reddantur: bonæ vero, si fiant ob finem bonum, scilicet deambulatio ut ex hoc animi levamine promptius ac liberius divino quis reddatur servitio, comestio ut solum percipiatur opportuna refectio. Facit de malo etiam peiorem actum finis malus, idest dat actui novam specie vel numero malitiam, si finis specie aut numero differat ab obiecto: quia talis malitia redundat in actum qualis reperitur in fine, cum, utpote magis intentus, malitiam suam non minus, immo magis communicat actui quam ipsum obiectum, ut omnes fatentur. Ac ideo si fureris gladium ut hominem interficias, reus eris duplicis specie peccati: furti nempe, & homicidii. Item si clavem fureris ut fureris postea pecuniam, vestes &c. committis duplex numero furtum. Dico, *ut fureris postea*: nam si eodem tempore moraliter fureris ab eodem utrumque, unicum est numero furtum, licet gravius. Aliud est, si a diversis personis: quia diversam numero inferres iniuriam etiam eodem tempore. Facit actum ex bono malum, immo malum simpliciter: quia tunc vicem gerit obiecti, ac proinde tribuit actui speciem, idest essentiam malitiæ moralis; puta si quis ieiunet vel faciat eleemosynam ob vanam gloriam. Et quod dicitur de fine malo reddente actum malum peiorem, hoc idem valet de fine bono reddente actum moraliter malum peiorem.

Advertendum I. Ubi fureris ad inebriandum, sufficit si declares in confessione furtum & ebrietatem, etiamsi non declares relationem medii: quia malitia quam desumit medium a fine, est tantum extrinseca & denominationis. Si tamen non potest malitia finis & medii satis exprimi sine dicta relatione, est aperienda.

Advertendum II. Si medium mortale dirigat ad finem venialem, ut furtum gladii ad ostentationem; & econtra medium veniale ad finem graviter malum, ut furtum cultri ad homicidium; satis est confiteri quod est mortale, nempe in primo casu furtum gladii, in secundo homicidium: quia non tenemur venialia confiteri.

Nota, quod quando finis extrinsecus bonus est, actum iam bonum ex obiecto meliorem reddit, & malum pariter ex obiecto peiorem: idest quando obiecto sua inest bonitas quæ voluntatem movet & allicit, tunc bonitas quæ in actum ex fine profluit, non est bonitas essentialis, sed accidentalis tantummodo; nempe non constituit speciem seu naturam illius bonitatis, sed iam ab obiecto constitutam auget. Nam quod rei in sua essentia constitutæ advenit, ipsi est accidentale. Igitur ex ordinatione talis actus in ulteriorem finem ei omnino succrescit bonitas adin-

Finis [e]trinse[cus] bonum actum obiect[o] iam b[o]num [me]liore[m] reddi[t] & e[con]tra.

adstar formæ cuiusdam accidentariæ; ita ut illa ipsa bonitas potest adesse & abesse sine ulla eiusdem actus mutatione. Ut si quis v. g. misericordia indigentiæ alicuius commotus velit dare ei eleemosynam, actus ille iam constituitur in essentiali sua bonitate; ita ut ad quemcumque finem referatur, sive pœnitentiæ ut peccatis suis satisfaciat, sive religionis, maneat semper actus misericordiæ; quia bonitas ex fine operantis mutationi est obnoxia, non autem quæ ex obiecto promanat. Hinc habitus suam non desumunt speciem a fine operantis: cum illi constantes sint & fixi; finis vero exterior variabilis pro libito operantis. Quod tribuit speciem habitibus & naturam, tribuit speciem & actibus: cum habitus speciem habeant ab obiecto, quatenus in illud per actus elicitos tendunt ac versantur. Igitur actus qui versantur circa bonum obiectum, ab eo speciem suam & essentialem bonitatem desumunt. Non enim virtus superior inferioris virtutis actum imperat, nisi prout in sua specie iam constitutum. Sic actus martyrii a caritate imperatus, ab obiecto fortitudinis speciem suam & bonitatem depromit; neque eius mutatur natura, quod is ad ulteriorem finem referatur: talis quippe ordinatio est posterior natura, eamque non facit, sed factam supponit.

Aliquando finis habet rationem proximi & totalis moventis. Aliquando vero finis habet rationem proximi & totalis motivi: cum scilicet in obiecto nulla extat bonitas, aut nulla ipsius habetur ratio. Ut si quis ambulet ob Dei cultum, ita ut ambulationis delectatione non moveatur; tunc patet, essentialem bonitatem actus a fine proficisci, non ab obiecto: ut docet Aristoteles *V. Ethic. cap.* 11. furantem scilicet propter adulterium magis adulterum esse quam furem. Hinc notat Iuveninus, quod etiam respectu actus boni ex obiecto, potest finis extrinsecus conferre essentialem bonitatem actui reduplicative ut imperato a voluntate: quia, ut consideratus prout imperatur a voluntate, præcipue respicit finem operantis; siquidem voluntas ex efficacia finis ab operante intenti movetur ad obiectum. Unde sequitur, unum actum posse pertinere ad virtutes specie diversas; ad unam scilicet ut elicitam, ad aliam ut imperatam: sicuti patet in eleemosyna, quam si quis elargiatur ut Deo pro peccatis satisfaciat, habet speciem iustitiæ; & prout ordinatur ad pauperis miseriam sublevandam, speciem habet misericordiæ. Dupliciter igitur actus humani recipiunt suam specificationem a fine extrinseco. Principaliter ac absolute, quando obiectum non est per se bonum, sed indifferens; vel si quæ sit in eo bonitas, nullo modo ad eam attendimus: & tunc essentialis bonitas electionis, idest actus ut eliciti, repetitur a fine; cum tunc finis sit motivum primarium, immo & adæquatum electionis. Secundo, quando obiecto sua inest bonitas quæ voluntatem movet & allicit: & tunc bonitas quæ ex fine profluit in actum ut elicitum, est ipsi, ut iam diximus, tantummodo accidentaria, cum in tali casu non constituat naturam bonitatis, sed iam constitutam supponat.

Nota, actus humanos esse indifferentes qui ex ratione obiecti nec boni, nec mali sunt moraliter, eo quia a quavis lege nec imperati sint, nec vetiti. Sed de his fusius infra.

Inquiri hic solet a Theologis, an actus malus in bonum honestumque finem relatus, seu factus ob bonum finem, deperdat suam malitiam, aut ea saltem illi imminuatur: num peccet v. g. vel saltem levius qui mentiatur ad salvandum innocentem. Communiter, paucis exceptis qui somniant licitum esse mentiri ob gravem caussam, respondent, finem honestum non tollere integre malitiam actus mali: ut patet ex Scriptura *I. Reg. cap.* xv. ubi damnatur Saul, eo quod reservasset quædam spolia in Amalecitarum cæde contra divinum præceptum, licet ob bonum finem ea in sacrificium offerendi. Hinc asserit S. Augustinus, iuste reprobari eos qui dicunt, faciamus mala ut eveniant bona. Actus malus numquam a bono fine honestari potest.

Ad malitiam moralem satis est unum deficere eorum quæ ad rectitudinem actus sunt requisita: quia malum ex quolibet defectu. Unde ubi medium est malum, actus etiam simpliciter malus est.

Obiicies illud Matth. cap. vi. Si *oculus tuus*, idest intentio tua, *fuerit simplex*, *totum corpus tuum*, idest opus, *lucidum erit*, idest bonum. Et similia habentur ex Sanctis Patribus, præcipue Ambrosio *Offic. lib. I. cap.* xx. Et Augustino *Enarr. II. in Psalm.* xxxi. ubi ait: *Bonum opus intentio facit*. Hinc recepta est illa sententia: *Quidquid agant homines, intentio iudicat omnes*. Resp. Scripturæ & Sanctorum Patrum textus nihil continere in contrario sensu nostræ sententiæ. Nam intentio non est simplex, nisi quando est recta; nempe quando bonus finis intendatur: sine qua conditione recta esse nequit. Hinc Christus Dominus damnavit persequentes Apostolos, putando se obsequium præstare Deo.

Di-

Dices. De duobus malis minus est eligendum. Minus autem malum est mentiri quam perire innocentem. Ergo eligi potest mendacium ut innocens salvetur. Resp. negando consequentiam: quia non est malum respectu tui quod pereat innocens, ubi non potes eum salvare nisi mentiendo: & sic non tibi duo mala proponuntur.

Instabis. Abraham, Iacob, & Iudith mentiti sunt: & tamen excusantur; quia ob bonum finem hoc fecerunt. Resp. Abraham, dicendo Saram uxorem suam sibi esse sororem, veritatem dixisse: quia soror ei erat ex parte matris, secundum Interpretes. Idem fecit Iacob, cum se dixit Esau: quia talis erat in non persona, sed in iure, ob vendita sibi primogenita, sicut Ioannes dictus est Elias non in persona, sed in spiritu. Iudith vero dicunt usam fuisse verbis amphibologicis, non mendaciis.

Ceterum minuitur malitia actus ob finem bonum sive honestum ad quem dirigitur: & est communis inter Doctores paucis exceptis contrarium sentientibus. S. enim Augustinus *lib. contra mendac. cap.* VIII. ait: *Peior est qui concupiscendo, quam qui miserendo furatur*. Et S. Augustinum secutus est D. Thomas 2. 2. *quæst.* CX. *art.* 2. ubi ait: *Quanto bonum intentum est melius, tanto magis minuitur culpa mendacii*. Gravitas enim peccari desumitur ex affectu ad peccatum. Hinc quando actus malus ordinatur ad finem bonum, profecto minor est ad peccatum affectus: quia non tam amatur quod in peccando placere solet, quam ratio utilitatis quæ in eo detegitur relative ad bonum quod procurare potest.

Ad id vero quod obiici posset ex S. Augustino, furem, totum ablatum in eleemosynam impendendo, potius peccatum multiplicare quam imminuere; ac proinde actum malum volitum ob bonum non imminui in sua malitia: respondeo S. Augustinum dicere quidem, addere peccata furem qui totum furarum in eleemosynam impendat; non quia dat eleemosynam præcise, sed quia dando non habet amplius unde restituat.

§. VIII.

De diversis modis quibus spectari potest finis ultimus.

Finis ultimus spectari potest dupliciter: obiective scilicet, & formaliter. Finis ultimus spectatus obiective est res bona quæ intenditur; formaliter vero sumptus est ipsa rei possessio. Res porro quæ est ultimus finis obiective, debet esse summum bonum: alioquin aliud ultra eam esset appetendum; & ita non omnia referrentur ad eam, nec in ea appetitus acquiesceret. Idcirco ultimus finis, summum bonum, beatitudo saltem respectu intellectualium, omnia sunt synonima, idem prorsus significantia.

§. IX.

De diverso modo quo spectari potest beatitudo obiective accepta.

Beatitudo sumpta obiective dupliciter spectari potest. Primo confuse seu indeterminate, & iuxta rationem universalem summi boni, abstrahendo ab omni bono sumpto specifice: ut videre est in eo qui incertus in quo felicitas ponenda sit, animum ad plura converteret, puta ad divitias, ad voluptates, ad honores, experturus an in illis possit acquiescere. Is ageret quidem amore finis ultimi; sed confuse & indeterminate. Secundo, beatitudo seu finis ultimus spectari potest distincte & determinate: ut si quis rem determinatam, puta Deum vel gloriam mundi, sibi proponat tamquam summum bonum, & illud consequi nitatur.

§. X.

De proposito hominis quoad ordinationem omnium suarum operationum in ultimum finem.

Inquirere hic solent Theologi, num homo, quæcumque vult & operatur, omnia semper velit & agat propter finem ultimum. Ad cuius solutionem præter ea quæ antea diximus de ultimo fine seu de beatitudine quoad duplicem respectum quo accipi potest obiectum (nempe sive sub ratione maxime communi, seu confuse & indeterminate, sive generaliter; & formaliter, seu determinate & specifice) ulterius.

Notandum I. finem ultimum duplicem esse posse, videlicet secundum quid & simpliciter, & absolute. Finis ultimus secundum quid est ultimus tantum in aliquo particulari negotio; v. g. sanitas respectu sumptionis cibi, medicinæ, advocationis medici: ideo enim quis sumit cibum, potionem, pharmacum, medicum advocat, ut suæ consulat sanitati. Finis ultimus simpliciter & absolute talis econtra est finis non alicuius tantum particularis negotii, sed totius vitæ; ita ut opera omnia totius vitæ ad illum referantur, ipseque omnibus dominetur. Finis ultimus duplex.

No-

Homo tripliciter agere potest propter finem.

Notandum II. hominem tribus modis agere posse propter aliquem finem: formaliter scilicet, virtualiter, & interpretative. Agit formaliter propter ultimum finem, quando in operatione actu de illo cogitat, & actum hunc explicite elicit, volo finem hunc. Agit virtualiter, cum operans actu quidem de illo non cogitat, nec elicit expresse hunc actum, volo finem illum; sed agit ex vi cogitationis, & ex vi actus quo ipsum sibi proposuit. Agit interpretative, cum operatur id quod ad eum refertur, sive de eo fine cogitaverit antea, sive non, sive illum sibi proposuerit, sive non. Hisce positis

Dico hominem semper agere *interpretative* propter ultimum finem simpliciter & absolute spectatum, seu spectatum indeterminate in communi ratione boni. Ultimus enim finis simpliciter & absolute est beatitudo; quæ est expletio naturalis appetitus. Unde cum nihil faciat homo, nisi ut expleat naturalem appetitum: sequitur, quod propter hanc suam beatitudinem, idest propter ultimum finem, simpliciter tamen & absolute, idest indeterminate & generaliter sumptum, semper id operetur quod ad illum refertur, sive antea de illo cogitaverit actu, sive non. Igitur homo semper agit propter ultimum finem, seu id semper operatur quod ad suam beatitudinem sive veram sive apparentem refertur; cum in omnibus suis actionibus saltem implicite eam appetat. Ita ut si ab ipso inquiratur, quare operatus sit? semper statim respondebit, Ut bonum habere possit: quod denotat interpretativam voluntatem beatitudinis, quæ in solo bono consistere & inveniri potest. Hinc ait S. Augustinus lib. x. de Civit. Dei cap. I. *Omnium certe sententia est qui ratione uti possunt, beatos esse omnes homines velle*.

Dixi, *indeterminate* & in communi: quia finis ultimus hominis determinate sumptus est Deus ipse, in quo stat nostra vera beatitudo. Verum homo quidquid vult, non vult propter Deum: cum de eo non cogitet; vel etiam ab eo se avertit ut se ad creaturas convertat. Idcirco non operatur propter finem ultimum determinate sumptum.

Dixi *interpretative*: quia homo non semper agit actu seu formaliter propter finem ultimum simpliciter & absolute. Nam agere propter aliquem finem formaliter, est de illo cogitare, eumque per aliquem explicitum actum intendere. Homo autem non semper actu cogitat de fine ultimo simpliciter & absolute etiam cum deliberate agit, nec semper per actum explicitum eum desiderat: hoc est non semper, cum deliberate agit, elicit hunc explicitum actum, volo finem ultimum simpliciter & absolute: Idcirco non semper homo agit formaliter propter ultimum finem simpliciter & absolute.

Nequit homo intendere simul duos fines ultimos & adæquatos.

Finis ultimus secundum D. Thomam I. 2. *quæst.* I. *art.* 3. est ille cui omnia subiiciuntur quæ sunt in hominis potestate: Nam ultimus finis omnino affectui hominis dominatur. Non possunt tamen dari duo supremi domini voluntatis, quibus omnes omnino subiiciantur affectus: quia saltem amor unius amori alterius non supponetur; alias uterque finis esset supremus dominus. Idcirco impossibile est voluntatem intendere duos ultimos fines disparatos: proinde non potest homo simul & semel operari propter duos fines ultimos simpliciter & absolute, iuxta illud Matth. cap. VII. *Nemo potest duobus dominis servire*.

Insuper ut homo intendat duos fines ultimos simpliciter, ac propter eos agat, necesse est ut eos desideret: quod est impossibile. Nam finis ultimus simpliciter debet explere & satiare appetitum. Si autem possent duo fines ultimi simpliciter desiderari, ac propter eos quis posset operari; sequeretur, quod appetitus expletus non esset ex unius consecutione: quod repugnat rationi finis ultimi, qui debet esse ita satiativus, ut nihil relinquatur extra ipsum appetendum. Igitur voluntas non potest simul intendere duos fines ultimos simpliciter & totaliter; ac proinde non potest homo propter duos fines simpliciter operari.

Item vel homo unum ex illis finibus ad alium referret, vel non. Si primum; finis quem ad alium referret, non esset finis ultimus simpliciter: cum sit de ratione finis ultimi simpliciter, ut ad alium finem non referatur. Si secundum; finis ille quem homo sibi ultimo proponeret, non esset quoque finis ultimus simpliciter. Nam de ratione finis ultimi simpliciter est, ut omnes ad illum referantur, ipseque aliis omnibus prædominetur. Igitur nullatenus fieri potest ut homo simul appetat duos fines ultimos simpliciter & totaliter, ac propter illos operetur.

§. XI.

De beatitudine.

Definitio beatitudinis. Beatitudo intellectualis creaturæ explicatur seu definitur a Boetio, *Status bonorum omnium aggregatione perfectus*; a Tullio vero Oratorum principe, *Bonorum omnium, secretis omnibus malis, cumulata complexio*. Hisce consonant Sancti Patres Augustinus, & Thomas Aquinates: a quorum altero *lib. de Civit. Dei cap.* XI. vocatur beatitudo *Rerum omnium optandarum cumulata plenitudo*; & ab altero 1. 2. quæst. 11. art. 1. *Bonum totaliter quietans & satians appetitum*.

Ejus divisio. Observandum vero, beatitudinem multipliciter dividi. Et primo in naturalem quæ naturæ rationali secundum se consideratæ convenit, & quam creatura solis suæ naturæ viribus assequi potest: & est status bonorum omnium naturalium aggregatione perfectus: & in supernaturalem, quæ vires excedit naturæ, & solis gratiæ auxiliis potest acquiri. Secundo, in beatitudinem vitæ, qua homo Deo coniungitur per amorem cuius capax est in præsenti vita; & in beatitudinem patriæ, qua homo continua & sempiterna operatione bono coniungitur increato per visionem intuitivam divinæ essentiæ, ut in se est. Tertio, alia est beatitudo essentialis quæ circa primarium obiectum beatificans versatur; puta circa divinam essentiam: alia accidentalis, quæ occupatur circa inferiora obiecta; puta circa Christi humanitatem, cognitionem creaturarum extra Verbum &c. Quarto, alia est essentialis tantum perfecta; alia quæ omnibus numeris completa est. Priore fruuntur animæ beatorum post mortem quando nihil eis purgandum remaneat; posteriorem non habebunt, nisi postquam in resurrectione universalis iudicii sua resumpserint corpora. Quinto, alia est beatitudo obiectiva; & est res illa seu obiectum, cuius possessione satiatur hominis appetitus: alia formalis. Et hæc nihil aliud est quam operatio, qua cum summo voluptatis sensu seu fruitione possidetur summum bonum, seu res illa quæ beatitudo vocatur obiectiva. Et de his præcipue operæ pretium est ut aliquid hic dicamus.

§. XII.

De vera hominis beatitudine obiectiva.

Mirum non est, quod veteres Philosophi versantes inter superstitiosas gentilitatis caligines, & Hæretici qui a vero lumine recesserunt, veluti cæci in tanta mentis obscuritate quæ non nisi supernaturalis fulgoris adminiculo supernaturales veritates deprehendere valet, variis eorum captiosis speculationibus in varia abierint placita circa beatitudinis obiectum, ipsum inquirentes inter sæculi bona; quæ sive sint corporis sive animi, sive fortunæ quæ totus continet quod in mundo bonum vocari ac concipi potest, ita sunt infirma & exigua, ut rationalis appetitus numquam in iisdem conquiescere valeat, ut fit in possessione veræ beatitudinis: quæ proinde neutiquam in re aliqua creata, sed unice in Deo vero bono inveniri potest & acquiri.

Et quoad primum ex ipsa beatitudinis natura res facile comprobatur. Nam de essentia beatitudinis est, ut ita plene ac perfecte rationalem expleat appetitum, ut cum ipsi optandum aliquod semper remaneat, omnino in eo conquiescat: quod a nullo creato bono haberi potest; quia ad hoc ut satiretur humanus appetitus, necesse est ut bonum possideatur, quod in plenissima sua perfectione complectatur ac contineat meliora bona quæ umquam excogitari queant. Ex hoc enim tantummodo haberi potest, quod intellectus æque ac voluntas contenti sint, ut ideo quieti reddantur. Cum autem hoc a nullo creato bono haberi possit; in nullo horum haberi potest beatitudo: idcirco in nullo creato bono excogitari potest ac statui verum beatitudinis obiectum, idest beatitudo obiectiva. Nullum bonum creatum explere potest hominis appetitum rationalem.

Insuper quia obiectum beatitudinis non solum implere debet rationalem appetitum, sed etiam constans esse debet ac permanens, & superius homine, ipsumque perficere, ac ideo immunem reddere ab omni miseria; alias illum non bearet; nullum profecto huiusce vitæ bonum, sive corporis, sive animi, sive fortunæ, (quæ tria, ut iam diximus, complectuntur quidquid boni in naturali ordine inveniri queat & excogitari) hoc præstare poterit. Nam omnia huiusmodi bona transitoria sunt, homine inferiora, nec ita illum perficere possunt, ut ab omni omnino miseria expers reddatur. Quocirca non posse veræ beatitudinis esse obiectum, nemo non videt.

Nec solummodo hæc terrena bona sunt insufficientia ad hoc ut habeant rationem beatitudinis obiectivæ, idest ut hominem felicem reddant sigillatim accepta; sed etiam si omnia cumulatim simul sumantur: quia ne tunc quidem pariter valent liberare homi-

mi-

minem a miseriis infirmitatum, tum corporis, tum animæ, aliarumque calamitatum quibus subiecta est humana conditio; ac proinde humanum nequeunt explere appetitum. Unde S. Augustinus concludit: *Bonorum summa nobis Deus est; Deus est nobis summum bonum, nec infra nos remanendum est, nec ultra quærendum.* Hinc

Solus Deus illam explere potest. Quoad secundum patet evidenter, Deum nempe solum esse obiectivam nostram beatitudinem, seu unicum obiectum in quo vera nostra felicitas subsistit; ac proinde in eo tantummodo beatos esse nos posse. Etenim Deus est vere summum bonum hominis, quod bona alia omnia in se contineat: ac ideo ita plene explere potest ac perfecte rationalem appetitum, ut cum nihil aliud illi remaneat optandum, non tantum in ejus possessione conquiescat, immo nonnisi in eius possessione quietem invenire possit; ut testatur D. Augustinus lib. I. Confess. cap. 1. *Fecisti nos Domine ad te: inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.* Et hoc confirmat D. Thomas 1. 2. Quæst. 11. art. 8. in quo sic discurrit: *Obiectum voluntatis quæ est appetitus humanus, est universale bonum, sicut obiectum intellectus est universale verum. Ex quo patet, quod nihil potest quietare voluntatem humanam, nisi universale bonum, quod non invenitur in aliquo creato, sed in solo Deo: quia omnis creatura habet bonitatem participatam.*

Hinc sequitur I. hominem necessario appetere ultimum finem in communi, & semper agere illa generali intentione ad ultimum finem; libere vero se determinare ad ultimum finem in particulari, qui vere non est alius nisi Deus, principium finisque cuiusque rei.

Sequitur II. hominem non teneri quidem actuali intentione tendere in Deum in omni sua operatione: eo quia actualis intentio requirat actualem mentis intentionem & cogitationem, quam homo habere nequit, dum mortalem hanc vitam degit; cum talis intentio sit propria beatorum spirituum perfectio, qui dum etiam incumbunt ad supremam illorum deputationem, nempe ad hominum custodiam, *vident faciem Patris.* Tenetur tamen intentione saltem virtuali omnia opera sua ad Deum referre, sicut ad hoc implendum invitat Divina Scriptura Psalm. CIV. *Quærite Dominum, & confirmamini; quærite faciem eius semper*: & Matth. cap. VI. *Quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius*: & I. ad Corinth. cap. x. *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis; omnia in gloriam Dei facite*; quæ loca explicantur in sensu præcepti, & non consilii, ut a S. Augustino *lib. 11. de serm. Dom. in monte cap.* XXV. & ad D. Thoma *lect.* III. Et merito: nam finis ultimus ex omnium consensu ille censetur ad quem omnia sunt referenda. Idcirco, cum vera ratio ultimi finis non sit nisi in Deo, omnia hominum opera ad ipsum sunt ordinanda. Et quia Deus, qui est primum movens, omnia ad se ipsum movet, & adducit animata, & inanimata, & irrationabilia necessario, rationabilia libere; & quia cum appetitus humanus tendat necessario in beatitudinem in communi, officium est rectæ rationis investigare in quo beatitudo ista consistat, & cum inveniat eam extra Deum vere non extare, iuxta pondus propriæ innatæ naturalisque inclinationis, omnia sua opera debet ad ipsum ordinare ac referre; & eo vel maxime quod a tali ordine pendet consecutio beatitudinis perfectæ, & proprie dictæ in patria, utpote quæ designata sit a divina providentia in præmium iis qui ad ipsam in hac vita, seu in hoc statu viæ, suas operationes ordina vere, idest iis qui propter Deum eiusque gloriam operati sunt.

§. XIII.

De beatitudine formali.

Quid sit beatitudo formalis. Cum beatitudo formalis, ut iam antea vidimus, consistat in possessione summi boni, quæ est actus postremus ultimi finis; eo quia per talem possessionem. Beati efficimur, quod est effectus formalis beatitudinis: merito dici potest, illam esse modum quo mens creata per summum bonum præsens ac possessum redditur beata; sive esse statum creatæ mentis in summo bono viso & amato gratissime quiescentis; vel suavissimam creatæ mentis adhæsionem seu coniunctionem cum Deo præsenti ac possesso. Quare beatitudo formalis communiter definiri solet *summi boni possessio, vel delectatio mentis creatæ in summo bono præsenti ac possesso.*

In qua sita sit. Essentia vero huius beatitudinis a Theologorum Scholis diversimode constituitur. Nam alii, ut Thomistæ, volunt eam consistere in intuitiva Dei visione per quam obiectum præsens & facie ad faciem, ut I. *ad Corinth.* cap. XIII. ait Apostolus, intuemur. Alii vero, ut Scotistæ, statuunt illam in amore fruitivo, quo summo & incommutabili bono, tamquam fini ultimo, præsenti ac possesso adhæremus. Alii tandem in gaudio, seu in intimo ac suavissimo creatæ mentis sensu, quo summo suo bono coniuncta sic affici-

ficitur, ut nihil ultra expetat, sed in eo tamquam in immenso quodam deliciarum pelago veluti absorpta conquiescat. Nam facultates omnes bonis omnibus explentur, & (sicuti ait Scriptura) veluti inebriamur voluptate domus Dei, & torrente voluptatis eius potamur. Hoc autem gaudium quo a Deo præsenti ac possesso perfunduntur beati; dicitur primarium & beatificum, ad differentiam gaudii secundarii & accessorii, quod non est nisi beatitudinis quædam appendix; quo nempe gaudio beati gaudent se esse beatos, seu de sua beatitudine.

Triplex luminis genus in mente nostra a Deo infunditur.

Verum triplex est in nobis gradus cognitionis, sive triplex luminis genus in mente nostra a Deo infunditur. Nempe lumen naturæ, quo Deum ipsum multaque alia naturaliter cognoscimus: lumen gratiæ seu Fidei per Iesum Christum; quo mysteria divina nobis innotescunt: puta Trinitatis, personarum in una divina essentia: lumen gloriæ; quo Deus revelata facie se ipsum beatis in sua gloria a se conspiciendum præbet. Huic triplici lumini triplex amor respondet. Naturalis, seu naturæ inclinatio qua in nostrum summum bonum propendimus: amor supernaturalis, sive caritas, quam Spiritus Sanctus per Iesum Christum in nobis infundit, ut, terrenis prorsus despectis, cælestia tantummodo inquiramus: amor denique fruitionis, quo Deo præsenti & possesso, tamquam summo bono, inenarrabili voluptate perfunduntur adhærentes beati. Amor vero quo Deum naturaliter sive etiam supernaturaliter diligimus, est tantum amor viæ, seu amor desiderii, qui spe tantum, non reipsa non salvos facit optantes dissolvi & esse cum Christo; amor vero patriæ est amor adhæsionis seu fruitionis, quo mentes beatorum intime Deo coniunguntur. Deum igitur videbunt beati, ipsum amabunt, in eoque delectabuntur.

Nota quod lumen gloriæ, si spectetur in Deo a quo profunditur, nihil aliud esse videtur quam Deus ipse, quatenus mentem creatam supernaturaliter illuminat, eamque ad intuitivam sui visionem ad quam naturæ viribus pervenire nequit, extollit. Si vero spectetur respectu mentis creatæ in qua recipitur, dici potest seu definiri *supernaturalis illustratio mentis creatæ, qua Deus ipsi revelata facie videndum se exhibet*. Cum autem hæc illustratio non statim transeat, sed menti hæreat, iure ac merito claritas mentis creatæ appellatur. Mentem enim creatam denominat talem, idest videntem, summum ens seu Deus, cuius intuitiva visio omnem mentis creatæ vim ita excedit, ut nisi per gratiam cuique tribui possit; cum nulla creata substantia effingi queat Deo æqualis, sed necessario est Deo inferior; ac ideo necesse est ut supernaturali adminiculo gratiæ evehatur ut Deum intuitive videat. Ex illis tamen actibus visionis, amoris scilicet & gaudii, videtur gaudium sempiternum constituere felicitatis suæ essentiam, & per gaudium sempiternum congrue explicari.

§. XIV.

De gaudio constituente supernaturalem beatorum felicitatem.

Quia felicitas est boni fruitio, & hæc cuiuscumque actus est terminus & quies; non apparet, quomodo melius reponi possit felicitas seu beatitudo quam in gaudio; quod revera est illud quod consequitur visioni & amori tamquam terminus: & est illa delectatio in qua animus delectatur & conquiescit. Cum enim beatitudo formalis sit status creatæ mentis, quo in summo bono viso & amato, tamquam in ultimo suo fine, omnimode expleta & satiata suavissime, dulcissime, ac iucundissime conquiescit; huiuscemodi status profecto melius haberi nequit quam in perfecto gaudio, quo a Deo tamquam summo bono possesso ac præsenti mens beata perfunditur. Gaudium enim seu voluptas mentis nihil est aliud quam intimus ille suavissimusque sensus, quo a præsenti possesso bono ea suavissime afficitur. Unde si bonum illud sit summum, delectatio quoque seu voluptas perfecta est omnino & completa, qualem percipiunt beati; qui proinde nihil ulterius quærunt, sed perfecte contenti bono quod possident, in ipso quiescunt. Igitur beatitudo formalis consistit in summo creatæ mentis gaudio, voluptate, seu delectatione.

Opponunt Thomistæ, beatitudinem formalem esse summi boni possessionem. Summi autem boni possessio habetur per visionem beatificam, ut habetur *Io. cap.* XIV. ubi Philippus alloquens Christum ait: *Ostende nobis Patrem; & sufficit nobis*. Igitur in visione beatifica beatitudo formalis consistit. Resp. distinguendo maiorem. Beatitudo formalis est summi boni possessio, quatenus summum bonum præsens ac possessum mentem possidentis ineffabili perfundit gaudio; & hoc conceditur: secus vero negatur. Nam licet beatitudo formalis summatim dicatur summi boni possessio; in hac tamen præcise possessione ea non consistit: cum talis possessio beatum non reddat possidentem, nisi prout

in

in ipsa delectationem parit. Ex ipsa enim possessione, veluti effectus a caussa, delectatio producitur, quæ est gaudium, felicitas, ac ideo formalis beatitudo; itaut si ex tali possessione delectatio non resultaret seu pareretur, minime possidentem bearet. Unde non aliter dicitur beatitudo formalis summi boni possessio, nisi prout mens creata per eam possessionem in summo bono præsenti ac possesso gratissime conquiescit. Possessio autem summi boni non consistit in visione beatifica nisi inadæquate & incomplete. Summum enim bonum per talem possessionem intime creatæ menti coniungitur. Hæc porro coniunctio non fit per solam visionem; sed etiam per amorem, per quem magis etiam quam per visionem Deo adhæremus; cum amor sit conatus mentis, quo mens pendet se summo bono applicare. Quocirca eines clare sequitur, completam Dei possessionem non sola visione, sed visione & amore contineri.

Quoad testimonia vero Scripturæ & Sanctorum Patrum, quæ adducuntur & adduci possent in contrarium nostræ sententiæ; idest quod ab illis visio beatifica beatitudo dicatur: respondeo ita dici, quia visio Dei sic cum gaudio beatifico coniuncta est veluti eius caussa seu occasio, ut sine ea stare nequeat, ut Psalm. XVI. *Satiabor, cum apparuerit gloria eius*; non quia in sola visione Dei beatitudo ac felicitas consistat. Immo scriptura & Sancti Patres non solum mentionem faciunt seiunctim visionis seu cognitionis Dei, sed frequenter etiam solius voluptatis, studii, quietis, & pacis: ut Matth. cap. XXV. *Intra in gaudium Domini tui*: Jo. cap. XVI. *Gaudium vestrum nemo tollit a vobis*.

Sola visio non beat.

Opponunt Scotistæ, beatitudinem formalem consistere in actione præstantissima; ac proinde in amore, qui est actus præstantissimus. Resp. negando quod beatitudo formalis in actione huiusmodi consistat: cum illa sit status creatæ mentis in summo bono iucundissime quiescentis; qui status est potius affectio passiva quam actio creatæ mentis quæ delectatur in bono possesso, seu ab eo summa voluptate afficitur. Non enim nos ipsi beamus nos, idest non sumus nos auctores beatitudinis nostræ; sed Deus nos beat, seu gaudio perfundit. Igitur verum non est beatitudinem consistere in actu præstantissimo.

Non solus amor.

Visionem & amorem beatificum consequitur & comitatur ineffabile gaudium & delectatio, iuxta illud Psalm. XIX. *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua usque in finem*. Et quidem gaudent beati in primis de bono divino. Vera enim amicitia, qualis est charitatis, gaudet de bonis amici. Lætantur & gaudent de bono proprio, seu de felicitate qua fruuntur in Deo tamquam proprio bono. Quod gaudium non elicitur a spe, ut ait Suarez: quia non manet in patria, utpote quæ feratur in bonum futurum & arduum; in patria vero omne bonum præsens est & possessum. Gaudent de bonis aliorum Sanctorum, apud quos non erit invidia nec displicentia imparis claritatis: quoniam regnabit in omnibus unitas caritatis. Unde S. Gregorius *Homil.* XVI. *in Ezechiel.* hæc habet: *Etsi dispar erit meritum singulorum, non erit diversitas gaudiorum: quia etsi alter minus, atque alius amplius exultat; omnes tamen unum gaudium de Conditoris sui visione lætificat*.

Visionem tamen simul & amorem gaudium sequitur sempiternum.

Visio intuitiva Dei parit ulterius in beatis firmitatem & securitatem de sua perseverantia, quatenus eos reddit impeccabiles. Quia cum peccare sit deficere a summo bono, quo nullus recedere potest nisi delusus falsa specie boni apparentis, iuxta vulgare effatum; *Omnis peccans ignorans*, & illud Prov. *cap.* XIV. *Errant qui operantur malum*; vel ex inadvertentia, ut *lib.* IV. *contra Gentes cap.* XII. notat D. Thomas: impossibile est profecto beatis quod peccent, utpote qui ob claram Dei visionem, perfectamque ipsius possessionem, deceptioni non sunt obnoxii vel inadvertentiæ. Beati enim Deum videntes, non vident in ipso nisi quod verum est: & cum tali visione necessario attendant ad Deum, qui solus & totus omnes animæ eorum potentias occupat; necessario attendunt ad id quod a peccando deterrere potest. Idcirco non potest eis occurrere ulla inadvertentia, quæ sit ipsis caussa peccati.

§. XV.

De affectionibus beatitudinis. De beatitudine corporis.

Tametsi proprie & rigorose loquendo beatitudo ad animam tantum pertinere debeat; cum Deus in cuius intuitiva visione beatitudo formaliter consistit, ut est spiritualis, obiectum sit solius animæ, quæ pariter est spiritualis, non corporis, quod totum est materiale, ac proinde visibilis per oculos mentis & non sensus: quia tamen corpus comes est animæ in omnibus laboribus & certaminibus quibus anima meritum æternæ felici-

licitatis comparare sibi debet in hac vita, statuit Deus ineffabili sua providentia & miseratione, ut sicuti corpus particeps fuit in merito, ita comparticeps fieret mercedis & gloriæ; ac proinde eadem providentia disposuit ut denuo per resurrectionem suæ iungeretur animæ expers ac prorsus immune omnino ab incommodis omnibus & miseriis quibus nunc premitur, & præterea quibusdam dotibus exornatum, ut vera eius felicitas exigit. Quæ omnia ut breviter hic exponantur, sit sequens Conclusio.

Resurrectio carnis debita.

Corpora mortuorum aliquando, nempe die iudicii universalis, resurgere debent contra quam veritatem tantummodo senserunt Sadducæi, quos secuti sunt etiam quidam ex veteribus hæreticis, & hisce assentiuntur ii omnes qui cum ob fœdam eorum vitam non audeant bonum sibi promittere in futuro sæculo, in aliam prolabuntur impietatem, ut sibi effingant non dari infelicitatem ullam quam timere debeant post mortem. Contra quos

Comprobant Catholicam veritatem divinarum Scripturarum testimonia; ut Iob. cap. XIX. *Scio quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea*: & I. ad Corinth. cap. XV. *Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus .... Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti*. Et hoc profitetur Ecclesia in Symbolis tum Apostolorum, tum Constantinopolitano: ibi quidem, *Credo carnis resurrectionem*; hic autem, *Et expecto resurrectionem mortuorum*. Ne ulla maior ratio de hac veritate afferri potest quam divinæ bonitatis & providentiæ iusta iudicia: quæ sicut statuunt ut nullum peccatum, quantumvis leve, suam pœnam effugiat, iuxta illud Matth. cap. XII. *De omni verbo otioso reddent rationem*; ita ne quævis levis actio bona suo careat præmio, iuxta illud Luc. cap. XXI. *Capillus de capite vestro non peribit*.

Hinc fit, ut anima desumptura sit idem numero corpus a quo per temporalem mortem seiuncta fuit, cum omnibus suis membris ac partibus quantumvis minimis, quas antea forte non habebat, vel habuit imperfecte. Omnes tantum intellige partes, quæ non sint supervacaneæ, sed necessariæ ad constituendum humanum corpus omnibus numeris perfectum.

Resurget non solum idem omnino numero corpus.

Resumet anima idem corpus, ut adfirmat cum aliis hic Sylvius, iuxta illud, quod supra attulimus ex Iob. cap. XIX. *Rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum, quem visurus sum ego ipse & oculi mei conspecturi sunt*. Et Apostolus I. *ad Corinth. cap.* XV. ait: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*. Si enim anima non resumeret idem numero corpus a quo seiuncta est in temporali ipsius corporis morte, non reciperet rursum pellem suam, sed aliam; nec videret iisdem suis prioribus oculis, sed aliis; nec corruptibile hoc quod nunc habemus, illud esset quod indueret incorruptionem, sed aliud. Et hoc manifestissime comprobat Christi resurrectio typus futuræ cuiuscumque humanæ carnis resurrectionis, in qua Christus primum ac idem omnino secum numero corpus assumpsit quod fuerat crucifixum.

Resurgent homines non solum cum eodem suo corpore, sive iusti sint, sive reprobi, sed cum eodem corpore omnibus etiam numeris perfecto, idest cum partibus omnibus quæ habent constituere corpus humanum integraliter perfectum, scilicet sine membris superfluis, si forsan antea aliquod habuerint, & cum necessariis si iisdem antea caruissent, & in ætate, statura, magnitudine, & robore, ac totius corporis dispositione quæ convenit ætati hominis perfectissimæ, qualis esse solet triginta trium aut quinque annorum. *In virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*: ait Apostolus *Ephes.* cap. IV. idest in ætate iuvenili, qualis ea fuit in qua dicitur conditus Adam, minime attento annorum numero qui in corpore humano ex annis relinqui solet. Et hoc dicitur, non quia Ecclesia quidquam circa rem hanc definierit; sed ex sententia gravium Theologorum, qui ita opinantur ea ducti ratione: quod sicut Deus naturam humanam integram condidit; ita sine defectu valde probabiliter reparabit. Et hoc licet incertum sit respectu corporum reproborum; cum circa hoc non conveniant D. Thomas & D. Bonaventura: est tamen certissimum respectu corporum electorum. Habetur enim *Philipp. cap.* III. quod Christus *reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Unde si Christus surrexit integer sine ullo defectu; integri pariter & in valida ætate resurgent electi. Status enim beatitudinis postulat ut iusti sine quovis defectu resurgant: ac proinde cum illis etiam membris quibus caruerint in hac vita, & sine superfluis, si quæ habuerint; quod non impedit ne homines assumant idem numero corpus quod habuere, nec identitatem eius tollit.

Sed perfectum & in ætate perfecta perfectissimus in electis.

Difficultas quæ remanet, non levis est momenti, idest an transitus ad immortalitatem

Omnes morientur, ac resurgent, quamvis ad diem iudicii adhuc superstites.

tem futurum sit, mediante morte: ita ut qui vivent in terris ipsa die iudicii priusquam ad iudicium accedant, morituri sint.

Resolvitur difficultas cum S. Thoma *lect.* VIII. *in cap.* XV. *Epist. I. ad Corinth.* secundum partem adfirmativam. Ait enim Sanctus Doctor: *Licet haec littera, scilicet:* „ Non omnes morimur &c." *non sit contra fidem; tamen Ecclesia magis acceptat primam: scilicet quod omnes moriemur, ac resurgemus.* Ita Sylvius cum omnibus Scholasticis excepto Caietano. Et hoc constat ex Scriptura Psalm. LXXXVIII. *Quis est homo qui vivet, & non videbit mortem?* Et ad Hebr. cap. IX. *Statutum est omnibus hominibus semel mori.* Quae verba cum generalia sint, proculdubio in generali sensu sunt intelligenda. Nam sententia mortis lata est in omnes Adae posteros. Igitur generaliter in omnibus omnino executioni mandabitur. Et hoc manifeste confirmat illud D. Pauli I. ad Corinth. cap. XV. *Sicut in Adam omnes moriuntur*, qui nempe ab Adam descendunt; *ita & in Christo omnes vivificabuntur*, qui nempe sunt Christi per fidem & caritatem. Idcirco omnes electi qui erunt etiam tempore adventus Christi, vivificabuntur; sed non tamen vivificabuntur nisi prius mortui fuerint. *Quod seminas*, ait ibidem Apostolus, *non vivificatur, nisi prius moriatur.*

Quis enim putare probabiliter potest, homines fore qui melioris sint conditionis supra Virginem Deiparam, quae licet tanti meriti esset apud Deum, certe mori debuit, antequam vere resurgeret, ac sua peculiari resurrectione, communem ceterorum hominum resurrectionem praecedente, assumeretur in caelum? Adde quod ex Luc. cap. XXIV. *Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam*; idest *crucifigi, & tertia die resurgere*: ut ibidem legitur. Ex quo sequitur, multo magis nullum hominem immunem a morte esse posse, quamtumvis ad diem iudicii superstes sit.

Ne autem anima ex nova cum suo corpore unione ab illius imperfectionibus praegravetur, sicuti in hac mortali vita contingit, unde aliquatenus a plenissima suae beatitudinis fruitione retardetur; divina statuit benignitas ac providentia, ut corpora electorum in sua resurrectione quibusdam disponerentur ac exornarentur dotibus ab anima beata in gloriosum corpus manantibus quibus commutata quodammodo in spiritualem materiali eius conditione superstite, ita spiritualitati animae se attemperaret, ut ex huiusmodi sui corporis perfectione maiorem potius perciperet anima iucunditatem, quam illius qua donata est, ne minimum quidem remitteretur. Nomine dotis quibus corpora electorum ad spiritualem perfectionem elevabuntur, intelligunt Theologi dispositionem quamdam seu qualitatem supernaturalem ab anima beata in corpus gloriosum manantem, quae illud eidem animae perfecte subiectum reddit.

Corporum gloriosorum dotes.

Quatuor vero sunt eiusmodi dotes, quibus sanctorum corpora donabuntur: videlicet impassabilitas, subtilitas, agilitas, & claritas. Et has dotes desumunt Theologi ex D. Paulo I. ad Corin. cap. XV. *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.*

Impassibilitas.

Impassabilia erunt beatorum corpora, quatenus erunt incorruptibilia. Nam corpus solum corrumpitur & imminuitur, quando partium patitur dissolutionem, aut aliquem doloris sensum. Quare cum futurum sit ut corpora beatorum perfecte animae subiiciantur: nihil ab intrinseco recipere possunt contra eiusdem naturae dispositionem: ac proinde nihil pati quod sit molestum, poenale, & afflictivum. Unde S. Ioannes in Apocalypsi ait cap. XXI. *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt.* Non erunt tamen immunes beati a passionibus quae perficiunt & delectant. Unde oculi reficientur visione tum sanctissimae Christi Humanitatis, tum resplendentium aliorum beatorum corporum: aures recreabuntur sono laudis perpetuae, quam dicent Domino omnes servi eius.

Claritas & agilitas.

Resplendebunt fulgenti claritate sanctorum corpora, ut Matth. cap. XIII. *Iusti fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum.* Item summa potientur agilitate: ita ut *imperceptibili tempore* ad solum animae nutum transire valeant ab uno ad alium etiam remotissimum locum sine ullo labore, fatigatione, aut molestia: ut Sap. cap. III. *Fulgebunt iusti, & tamquam scintillae in arundineto discurrent*: idest non secus ac ignis scintillae quae arundinetum transiliunt, per quamlibet differentiam locorum rapide movebuntur, iuxta illud Apostoli I. Thess. cap. IV. *Simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera.*

Dixi *imperceptibili tempore*: non tamen in instanti. Alias corpus illud deberet esse in eodem instanti in termino a quo, ad quem, & in

& in omnibus locis intermediis. Potest quidem Deus sic replicare corpus: sed tunc in hisce diversis locis immotum consisteret. Idcirco non transiset ab uno ad alium locum: quod requiritur ad agilitatem & motum: Cum motus localis sit coexistentia rei successiva in diversis locis, nulla mediante quiete.

Subtilitas. Habebunt tandem gloriosa beatorum corpora subtilitatem, quæ diversimode a Theologis intelligitur & explicatur. Nam volunt alii hanc subtilitatem esse qualitatem quamdam, qua corpus gloriosum redditur alterius corporis compenetrativum ac cum ipso loco eidem coexistens. Et hoc explicant exempla corporis Christi, quod surrexit clauso sepulcro, & ianuis clausis ad discipulos penetravit. Alii vero huiuscemodi subtilitatem (quam exposuit Apostolus, cum I. ad Cor. cap. xv. ait: *Surget corpus spirituale*,) putant nihil aliud esse quam dotem corporis, ipsum animæ perfecte subiiciens sine necessitate somni, cibi, potus, alimenti. Ita hanc spiritualitatem exponit D. Thomas: non negans tamen, quin corpora gloriosa alia corpora penetrare possent, quando Deus voluerit; sed solum dicit hoc eis non convenire ex dote subtilitatis, seclusa Dei operatione. Immo asserit numquam futurum ut duo corpora gloriosa simul sint in eodem loco: qui nulla umquam erit ratio transgrediendi ordinem debitum, qui loci distinctionem exigit. Sive una tamen sententia, sive altera pro genuina accipiatur; utraque tamen confutata remanet petulantia Calvini, qui ausus est effingere Christum, dum ex templo ingressus est ad Apostolos clausos in cœnaculo, aperuisse ostia vel intrasse per fenestras. Item tamquam hæretica reiicienda est opinio eorum qui ex relatis verbis Apostoli inferebant, corpus post resurrectionem mutatum iri in spiritum, simile futurum aeri & vento: cum utrumque repugnet ideæ resurrectionis, qualis admittitur ab Ecclesia.

Quoad corpora tamen reproborum, docet D. Thomas I. hæc non resurgere debere cum suis deformitatibus, ut alias diximus: quia cum resurrectio sit opus Dei, non secus ac ille naturam integram condidit, sic & integram reparabit. II. Futura tamen incorruptibilia eo incorruptibilitatis genere quod ea iterum mori impediat: & hoc est ex fide, nam (ut habetur ex Apocal. cap. IX.) *in illis diebus quærent mortem, & non invenient eam*. III. Fore quidem eadem passibilia; ac proinde supplicia vivissime sentient, ut Luc. cap. XIII. habetur de damnatorum pœnis: *Ibi erit fletus & stridor dentium*. In quem locum ait S. Augustinus En chir. cap. XCII. *Dolor perpetuus non interimit, sed affligit: ipsa corruptio non finitur*.

§. XVI.

De perpetuitate beatitudinis.

Sanctorum beatitudo erit perpetua nullique vicissitudini obnoxia: & est de fide. Scriptura enim loquens de nostra futura beatitudine, eam vocat *hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, inmarcessibilem, vitam eternam, gaudium quod nemo tollet*: ut I. *Petr. cap.* I. *Matth. cap.* XXV. *Io. cap.* XXII. Et S. Augustinus Lib. XV. de Trinit. cap. VII. ait. *Nullo enim modo potest esse vita veraciter beata, nisi fuerit sempiterna*. Et hoc in suis symbolis fidei expresse profitetur Ecclesia: *Vitam æternam*. Hæc autem perpetuitas convenit formali beatitudini: quia status beatitudinis, qualis est de facto, ex natura sua id postulare videtur. Nam beatitudo formalis cum consistat in assecutione & possessione summi boni, unde voluntatis appetitus expleatur & quiescat; talis certe summi boni assecutio esse nequit, si iustorum desideriis non satisfaciat. Cum enim voluntas sit boni appetitus, tamdiu non adipiscetur summum & omne bonum, quamdiu inquietus erit appetitus. Nihil enim iustius ac connaturalius esse & excogitari potest beato quam cupere non privari summo bono; cuius possidendi si desit securitas, non potest non angi timore, non excruciari dolore. *Quid enim illa beatitudine falsius vel fallacius* (ait S. Augustinus lib. XII. de Civit. Dei cap. XX.) *ubi nos futuros miseros, aut in tanta luce nesciamus, aut in summa felicitatis arce timeamus?* Idcirco & ratio ipsa, & status possessionis summi boni exquirit ut beatus clare cognoscat, firmumque habeat iudicium & perenne dictamen desecuritate suæ felicitatis.

§. XVII.

De inæqualitate beatitudinis sanctorum.

De fide est contra Iovinianum, beatitudinem in comprehensoribus esse inæqualem; idest non omnes beatos habere eamdem gloriæ mensuram: ut ex Scriptura *Io. cap.* XIV. ubi Salvator ait: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt*; & I. ad Corinth. cap. III. *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum*.

Beatitudo datur secundum quantitatem merito-

ritorum, ut I. ad Corinth. cap. III. *Qui parce seminat, parce & metet; & qui seminat in benedictionibus*, hoc est abundanter & copiose, *de benedictionibus & metet*, idest restitutionem copiosiorem accipiet. Certissimum enim est, beatorum merita esse inæqualia: *Nam qui matrimonio iungit virginem suam* (ait Apostolus I. ad Corinth. cap. VII.) *bene facit; & qui non iungit, melius facit*. Et hoc patet etiam ex illa parabola Evangelii *Luc. cap.* XIX. de eo qui acquisivit decem mnas; & ideo super decem civitates constituitur: qui autem quinque, super quinque. Et huc pertinet illa quoque Salvatoris sententia Matth. cap. XX. *Sedere ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo*.

Ex inæqualitate meritorum provenit inæqualitas beatitudinis.

Ex his facile est intelligere, merito Concilium Florentinum definivisse, animas beatorum intueri clare Deum Trinum & Unum sicuti est: pro meritorum tamen diversitate, alium alio perfectius. Quod & Synodus Tridentina non obscure significat *sess.* VI. *can.* XXXII. Et hæc est consona Sanctorum Patrum mens unaque sententia, quorum testimonia brevitatis gratia omitto.

Dices. Beatitudo est summum bonum. Summo vero bono nullum est maius. Nulla igitur beatitudo est altera maior: ac proinde nulla concedi potest inæqualitas in beatitudine sanctorum. Resp. solum Deum vere & proprie esse summum bonum: quod cum non æqualiter participetur a beatis per eam operationem qua beati constituuntur; hinc est, quod formalis beatitudo non sit æqualis. Sicuti neque proprie est summum bonum; licet subinde tradant Doctores quod beatitudo est summum bonum: eo nimirum sensu quo tradit D. Thomas 2. 2. quæst. III. art. 2. quia est summi boni adeptio & perfecta possessio.

Nota, hanc inæqualitatem non impedire beatis satietatem in eorum appetitu, quasi alioquin futurum sit ut qui minorem alio beatitudinem habet, optet sibi addi gradum beatitudinis quem videt sibi deesse. Quia omnibus beatis is beatitudinis gradus confertur cuius ipsi sunt capaces, iuxta suæ mentis puritatem ultimamque in qua reperiuntur, dispositionem, & iuxta virtutem supernaturalem intellectui eorum superadditam, quæ est lumen gloriæ. Cum igitur sanctorum desideria sint ordinata, unusquisque cupit sibi dari beatitudinem, secundum suam ultimam dispositionem & capacitatem, & ea sibi collata contentus est, neque cupit maiorem: non secus ac pueri, qui contenti vestibus suæ ætati ac staturæ congruis nolunt indui vestibus adultorum, & præsertim longioris staturæ sibi non aptis, ad quas deferendas impares sunt. Ita Sylvius

§. XVIII.

De aureola beatorum.

Aureola est præmium essentiale quod confertur beatis. Dicitur aureola, sive aurea corona, non solum quia beati veluti tot reges regnant in cælis cum Christo; sed etiam quia regnum cælorum non obtinetur nisi tamquam præmium & corona, pro certaminibus & victoriis quæ contra spirituales hostes reportantur, dum vivitur in terris: unde lætanter dicebat Apostolus I. ad Timoth. cap. IV. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex*. Ab aurea dicta est aureola, idest parva corona; & ita potest definiri: *Gaudium accidentale in beatis de singulari quadam victoria perceptum, & in corpus speciali fulgore redundans*. A Sylvio vero definitur: *Præmium quoddam accidentale præmio essentiali superadditum ob excellentem victoriam*.

Dixi *ob excellentem victoriam*. Non enim quodlibet opus sanctum meretur aureolam; sed solum insignis victoria de hoste: non enim quidquid superadditur essentiali præmio, est aureola. Nam quod superadditur ex conditione naturæ eius qui præmio afficitur, ut gloria corporis: licet sit præmium accidentale, non tamen est aureola: sed illud solummodo quod superadditur ratione operis, excellentem quamdam victoriam continentis per quam Christo victori perfectissime homo conformatur. Dicitur *accidentale*. Non quia sit in genere accidentis: nam & visio Dei, quæ est beatitudo essentialis, est accidens. Neque quia possit deficere (est enim perpetuum) sed quia beatitudini essentiali superadditur, non ut ad illam necessarium, sed ut eam exornans. Dicitur diminutive *aureola*: quia nihil potest superaddi alicui essentiali, quin sit eo minus. Et ideo quantumcumque parvum sit præmium respondens merito ratione caritatis; est tamen maius quolibet præmio accidentali. Quia sicuti primum principium merendi est caritas; ita illud præmium quod correspondet merito ratione caritatis, est primum & principale, seu essentiale. Unde fieri potest ut aliqui sine aureola sint magis beati, quantum ad beatitudinem essentialem, quam alii qui habent

bent aureolas: si nimirum caritas illorum sit maior.

Sicuti vero tres sunt hostes, contra quos certandum est; Mundus scilicet, Caro, & Diabolus: ita triplicis generis est victoria quæ reportari potest. Vincunt enim & triumphant Martyres de Mundo ob contemptam mortem, quo malo nullum gravius a Mundo inferri potest. Triumphant gloriosæ Virgines de Carne, si eius illecebris resistant, & de domestico hoste victoriam consequantur: nam hæc est rara victoria. Triumphant Doctores aliique divini verbi ministri & interpretes, quando e cordibus hominum quibus impudens error crudeliter dominatur, illum propellunt ac deturbant. Inter has aureolas quænam sit potior ac præstantior, non conveniunt in hac quæstione Theologi. Nonnulli enim Patres, inter quos præcipue Tertullianus, videntur virginitatem præferre martyrio. *Maius est vivere* (ait Tertullianus) *cum castitate quam mori pro castitate*. Tertulliano consonat S. Hieronymus, a quo hæc habentur. *Inter omnia Christianorum certamina duriora sunt prælia castitatis, in quibus est continua pugna & rara victoria*. Communiter tamen cæteris censent anteponendam esse martyrii aureolam: Quia pugna Martyrum secundum se est fortior & eos vehementius affligens. Aureola vero secundum se victoribus est debita: hæc enim est illorum merces, hoc præmium, hoc bravium. Hinc mos est ut pingantur omnes sancti cum aureola, eo quod receperint immarcessibilem coronam gloriæ, eisque radii quidam ignei seu lucidi adduntur, iuxta illud: *Sic luceat lux vestra coram hominibus*. Matth. cap. v. Verum per radios non significatur aureola, sed aurea, sive eternæ beatitudinis corona quæ sanctis omnibus est communis. Aureola autem posset per alium minorem circulum supra alterum exprimi.

Christus non habet aureolam: quia aureolam importat aliquid participative & secundum diminutionem, non vero secundum sui plenitudinem: scilicet gaudium de aliqua participatione perfectæ victoriæ. In Christo enim nihil est participativum, sed plena ratio perfectæ victoriæ, per cuius victoriam omnes alii victores constituuntur. Et licet fuerit perfectissime Virgo, Martyr, & Doctor: non habet tamen ex hoc aureolam; sed aliquid omni aureola excellentius.

Beata Virgo licet atrocissimum passa sit martyrium in anima in morte seu Filii: quia tamen non est verum martyrium, nisi ratione difficultatis quæ est in ipsa pugna martyrii: non fuit vere Martyr. Et ideo non habet aureolam martyrii, eo quia non sit perpessa mortem pro Christo, vel pro iustitia; sed in pace dormierit.

Hinc facile solvitur difficultas quæ in tali proposito oriri posset circa milites qui occumbunt in bello iusto, ob rei publicæ defensionem: idest, quod idem sonat, propter iustitiam. Hi enim non propterea sunt martyres, nisi Rempublicam defendant ab illorum hostium impugnatione qui fidem Christi subvertere moliuntur. Qui ita mortem subeunt, vere apud Deum sunt Martyres, & aureolam Martyrum accipiunt; ut docet S. Thomas cum aliis. Ab Ecclesia tamen non adscribuntur numero Martyrum; uti vellent nonnulli: quia Ecclesia non solet adscribere inter sanctos, nisi prævia diligenti inquisitione. Unde cum talis inquisitio non tam facile haberi possit de occumbentibus in bello; cum aliquando hæretici & schismatici, aliique facinorosi homines in bello contra infideles decertent, non habito respectu fidei, sed proprii commodi: idcirco non solet Ecclesia eos qui ita mortem oppetiere, ut Martyres agnoscere ac venerari.

Beata Virgo habuit aureolam Doctorum. Nec ulla de hoc hæsitatio occurrere potest: cum ut *Luc. cap.* II. semel iterumque dicatur, quod *conservabat omnia verba hæc* (Christi) *conferens in corde suo*. Unde valde credibile est, eam Apostolis tradidisse quæ sola noverat relate ad Christum & ad fidem, eosque iis de rebus instruxisse.

Angelis vero non debetur aureola. Quia cum aureola correspondeat cuidam perfectioni excellentis meriti, hoc haberi nequit in Angelis, quibus vel connaturalia sunt quæ in hominibus pertinent ad perfectionem meriti: ut puritas a delectationibus carnis: vel pertinent ad præmium essentiale: ut perpetua incorruptio spiritus: vel spectant ad communem eorum statum; ut actus secundum quos homines docent.

Aureola differt a fructu: quia quibusdam assignatur fructus quibus non assignatur aureola. Fructus autem hic sumitur, non ut respondet fruitioni, neque ut reficit mentem, neque ut significat remunerationem quamcumque; sed prout respondet ei quod ex semine oritur in naturalibus, ubi quanto virtus seminis est efficacior & terra paratior, tanto uberior sequitur fructus. Ita enim in spiritualibus; ubi verbum Dei quod est semen ex natura sua efficacissimum, seminetur, quanto terra cordis nostri fuerit Aureola differt a fructu.

para-

paratior, tanto sequetur maior fructus. Unde differt ab aureola: quod ipsa sit praemium accidentale de excellentia operum; fructus vero de dispositione operantis, secundum gradum spiritualitatis in quem proficit ex semine verbi Dei.

Fructus magis respondet continentiae quam alteri virtuti: quia fructus est quoddam praemium, quod debetur homini ex hoc, quod a vita carnali in spiritualem transit. Hoc autem est praecipue per virtutem continentiae: quia cum maxime per delectationes venereas anima carni subiiciatur, continentia, quae illas delectationes cohibet, maxime liberat hominem a subiectione carnis. Tres fructus decet S. Tho. convenienter assignari tribus partibus continentiae: *tricesimum* continentiae coniugali: *sexagesimum* viduali; *centesimum* virginali.

§. XIX.

De beatitudine supernaturali quae competere potest homini in hac vita.

Antequam quidquam super hoc statuatur, pro clariori intelligentia advertendum I. nos hic non loqui de beatitudine perfecta & simpliciter dicta, quae hic haberi nequit. Et primo, quia beatitudo habet rationem termini: cum sit ultimus finis, qui in hoc statu in quo semper viatores sumus & peregrini, obtineri nequit; eo quia in via quies haberi non possit, utpotequae posita sit in solo termino. Et exinde praesens vita *Iob* cap. VII. comparatur militiae, quae incessantem patitur motum & agitationem: *militia est vita hominis super terram*: cum non sit nobis pax a lege peccati quae est in membris nostris, a tentationibus quae nos continuo infestant & exagitant, a conscientia quae nos pungit, a iudicii & gehennae metu qui nos angit, a morte aliisque miseris ac calamitatibus quae nos cruciant. Unde exclamabat Apostolus ad Roman. cap. VII. *Infelix ego homo! Quis me liberabit de corpore mortis huius?*

Advertendum II. dari, hoc non obstante, etiam in hoc peregrinationis & miseriae statu aliquam beatitudinem supernaturalem. Haec tamen non est nisi imperfecta & inchoata, de qua clare loquitur Scriptura; quum beatos vocat timentes Dominum, ut Psalm. CXXVII. *Beati omnes qui timent Dominum*: vitam innocuam ducentes, ut Psalm. CXVIII. *Beati immaculati in via*: paupertatis amantes, ut Matth. cap. V. *Beati pauperes spiritu*. Imperfecta vero, & tantummodo inchoata est beatitudo qua in praesenti vita potiri possumus; & est quaedam praegustatio futurae beatitudinis quae nobis parata est omnino plena, ad perfectam satietatem percipiendam ac fruendam in patria. Idcirco ita nos invitat Propheta Psalm. XXXIII. *Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus*. Quare non solum beati dicuntur iusti propter spem futurae beatitudinis; sed insuper propter ipsius participationem secundum aliqualem summi boni fruitionem: ut notat D. Thomas 1. 2. *quaest.* V. *art.* 3. *ad* 1. Immo ista praegustatio tanta suavitate afficit & exhilarat animum, ut omnia saeculi oblectamenta veluti detrimentum arbitretur, ac ab iis tanquam ab incommodis & gravaminibus abhorreat, iuxta illud Apostoli ad Philipp. cap. III. *Propter quem* (idest Christum) *omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora*. Tota hic igitur difficultas remanet, in quo haec inchoata & imperfecta beatitudo consistat. Priusquam tamen hoc definiatur, pro clariori intelligentia

Notandum, aliquod dici posse imperfectum dupliciter. Nempe simpliciter, quia desit ei aliquid pertinens ad eius essentiam. Et ita imperfecta est supernaturalis beatitudo viae: quia licet sit quaedam summi boni participatio, est tamen absque clara Dei visione, quae ad essentialem beatitudinem necessario requiritur; ac proinde beatitudo viae non est simpliciter beatitudo, sed tantum secundum quid. Alio modo comparative. Et sic beatitudo hominum & Angelorum est imperfecta, si comparetur cum beatitudine qua Deus beatus est: non desinit tamen esse beatitudo simpliciter; cum habeat quod est essentiale beatitudini, & quod ipsorum capacitati est proportionatum. His praemissis, ad dignoscendum, in quo consistat haec imperfecta & inchoata beatitudo viae, melius hoc fieri non potest quam per perfectam beatitudinem patriae, cuius haec est participatio & initium; ac proinde illa est huius perfectio & complementum. Quare sicuti illa consistit in gaudio, voluptate, ac quiete in Deo summo bono possesso per intuitivam ipsius visionem & amorem; profecto nonnisi in huius gaudii, voluptatis, quietisve participatione & aliquali possessione Dei summi boni consistere debet. Ita ut etiam in hac vita supernaturaliter contemplari possimus Deum per fidem, saltem abstractive in figura: & per amorem caritatis quae a Spiritu Sancto infunditur in cordibus nostris, diligere; & tum

Datur in vita beatitudo inchoata.

Unde dignoscatur in quo consistat.

tum per tales actus istarum virtutum, tum per divinorum mandatorum observantiam, iusti esse coram Deo & sancti; & ideo per divinam ipsius gratiam, eidem summo bono coniungi, ipsumque talibus mediis possidere. Quando hoc in nobis contingat, exsurgit in mente nostra initium & participatio superni gaudii, quietis, & felicitatis: quam nonnisi in Deo tali modo eidem coniuncti eumdemque possidentes invenire possumus, eaque potiri; ut advertit S. August. in 5. Enarrat. in Psalm. LXXXIV. *Gaudium nostrum, pax nostra, requies nostra non est nisi Deus*. Et de hac beatitudine habetur I. Petr. cap. III. *Vos nunc similis formae facit baptisma*: & Psalmus centesimus decimus: *Beati immaculati in via*. Haec autem inchoata beatitudo spe a nobis percipitur, ut ad Roman. cap. XII. *Spe gaudentes*. Immo etiam per hanc virtutem, seu per spem supernaturalis beatitudinis, iusti habent ipsius initium in hac vita tamquam in radice: iustitia enim & caritas radix est perfectae beatitudinis, quae in nobis procul dubio germinabit, si illae non aruerint. Habent igitur iusti viatores perfectam beatitudinem, non quidem in re, sed in spe certissimam, si in iustitia perseveraverint, ut ad Roman. cap. VIII. *Spe salvi facti sumus*. Ita hic Sylvius.

Verum cum beatitudo perfecta patriae, quae est ultimus finis hominis, obtineri nequeat sine merito; cum statutum sit a divina providentia ut tamquam merces, praemium, corona rependatur: hinc operae pretium est, ex quo breviter aliqua dixerimus de beatitudine, ut aliqua etiam de eius merito summatim dicere prosequamur.

CAPUT VI.

De merito.

MEriti nomen derivativum est a merendo, & usurpatur tum in bonam, tum in malam partem, idest pro bono vel malo recipiendo: cum dicatur etiam de perversis hominibus, ut de fure aliisque facinorosis, quod mereantur carcerem, mortem, triremes. Sed communius adhibetur in bonam partem, nempe pro eo quod dignos nos reddit ut aliquod bonum nobis rependatur; seu prout est correlativum ad mercedem seu praemium: & in hoc sensu hic aggredimur rationem conditionesque meriti examinare; idest agimus de actibus tantummodo moraliter bonis. Etenim infideles ipsi non ignorant actus moraliter malos non mereri nisi supplicium seu poenam. Et meritum in hoc sensu acceptum definiri potest, quod sit *opus, cui ex iustitia debetur merces*: si loquamur de merito proprie dicto. Et circa meritum huius rationis, gravis versatur controversia Catholicos inter & haereticos: num videlicet actus boni revera digni sint seu meritorii relate ad praemium. Meritum proprie dictum quid sit.

Sustinent Pelagiani, actus bonos viribus naturae elicitos esse vitae eternae meritorios. Lutherani vero & Calvinistae fortiter abhorrent a nomine meriti, adeo ut Calvinus *lib. III. Instit. cap.* XV. §. 2. *& seqq.* non erubuerit damnare veteres Patres, utpote qui pessime providerint fidei sinceritati, dum usi sunt vocabulis meriti & mercedis; cum claris verbis habeantur in Evangelio eiusmodi locutiones, ut Matth. cap. V. *Merces vestra copiosa est in Caelis*. Hinc eius asseclae illum in hac parte deserunt, agnoscentes bona iustorum opera esse meritoria, non quidem vitae aeternae, ad quam contendunt non perveniri nisi per solam fidem, sed alicuius temporalis praemii, etiam spiritualis. Et hoc non iam ex operum dignitate quae per ipsos sunt vera peccata, sed ex Dei indulgentia eorum foeditatem tegentis.

Ad hoc vero ut funditus evellatur hic principalis error, advertendum, adversarios duo falsissima supponere principia. Primum nempe actus elicitos etiam inspirante ac monente Christi spiritu, vitiari concupiscentia & privati amoris foeditate. Idcirco vera esse peccata, in reprobis quidem mortalia; venialia vero in praedestinatis: intelligentes ea venialia praeter Catholicorum sensum; qui venialia dicunt solummodo peccata levia. Siquidem reiiciunt Novatores hanc peccatorum distinctionem in levia & gravia: dum nullum agnoscunt peccatum quod non mereatur damnationem aeternam; sed veniale vocant in electis quodlibet peccatum, licet in se gravissimum, ut sacrilegia, homicidia, adulteria &c. quatenus non imputat Deus ea praedestinatis. Leviora vero, ut mendacia, iocosa verba & otiosa, ceteraque huius generis, volunt mortalia esse in reprobis, & aeternis cruciatibus punienda. Secundum autem, non sine maxima Dei iniuria meritum aliquod tribui bonis operibus etiam ex gratia elicitis: quia si opera nostra essent alicuius meriti, liceret in his confidere, quando tota nostra fiducia in solis Christi meritis sit reponenda.

Hinc varia sunt nobis examinanda: videlicet primo, utrum opera ex gratia elicita vere

vere bona sint & meritoria. Secundo, si honestum sit operari ob mercedem æternam. Tertio, an liceat reponere fiduciam in bonis operibus. Quarto, quotuplex sit meritum. Quinto, quot conditiones ad meritum requirantur. Sexto, quædam cadant sub merito de condigno. Septimo, quæ sub merito de congruo.

§. I.

De bonitate, ac merito operum quæ ex gratia sunt elicita.

Opera quæ sive ante, sive post iustificationem ex gratia eliciuntur, de fide est, vere esse bona, nec dici posse peccata. Et hoc constat ex Scriptura, quæ Iob. *cap.* I. & II. vocat hominem rectum, simplicem, iustum, timentem Deum, recedentem a malo, nec in omnibus quæ ipsi acciderunt, peccasse labiis suis. Et hoc etiam definitum fuit a Concilio Tridentino *sess.* VI. *can.* VII. & XXV. contra Novatores; *Si quis in quolibet bono opere iustum saltem venialiter peccare dixerit, aut (quod intolerabilius est) mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri, tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem; anathema sit.* Consona huic veritati est perpetua Patrum traditio, ut fusius videre est in Theologis Dogmaticis: cum satis censeam hic præ aliis adducere D. Augustinum, qui *lib. de bono coniug. cap.* VI. ait: *coniugalis concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiæ vero satiandæ, sed tamen cum coniuge, venialem habet culpam: adulterium vero sive fornicatio letalem habet culpam.* Quid clarius, quæso, exoptari potest? Et duplex ratio hoc comprobat. Primo nempe, quod si omnia bona opera essent peccatum; cum nullum peccatum faciendum sit, nulla facienda essent opera bona: idcirco Deus non esset amandus, colendus, non eleemosyna elargienda. Secundo quod si actiones ex gratia elicitæ essent peccata, id oriretur vel ex defectu caritatis intensioris, vel ex commissione peccati venialis. Alias rationes proferre nequeunt adversarii, quæ inficientur bona iustorum opera. Verum nihil horum maculare potest mortali labe opera supernaturalia. Nam motus concupiscentiæ quibus resistit voluntas, non sunt culpabiles: quia nulla datur culpa nisi voluntaria. Quod vero minus ferveat caritas in via quam in patria, reddit quidem actionem minus perfectam, idest defectuosam relative, non vero absolute; ac ideo non culpabilem, ut testatur S. Augustinus. *lib. de spir. & lit. cap.* XXXVI. nempe quod homo cautus, & timidus, potest saltem ad tempus vitare peccata etiam venialia. Et hoc *lib. III. contra duas Epist. Pelagian.* docet etiam sanctus Doctor.

Nec officit illud *Eccl. cap.* VII. ubi hæc habentur: *Ille est homo iustus... qui faciat bonum, & non peccet.* Etenim ibi non dicit Sapiens, hominem iustum in singulis actibus peccare; cum asserat *Proverb. cap.* XXIV. eum aliquando surgere: *septies enim cadet iustus, & resurget.* Aliæ vero obiectiones videri possunt apud Dogmaticos. Hæc autem opera bona elicita ex gratia sunt ea quæ in homine sunt æternæ vitæ meritoria. Et hoc ex innumeris divinæ Scripturæ locis manifestissime constat. Nam *Matth. cap.* V. invitat nos Christus ut lætemur ob copiosam mercedem quæ sanctis nostris operibus parata est in cælo: *Gaudete, ait, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis:* Et ad *Roman.* cap. II. *Reddet unicuique secundum opera eius.* Hoc quoque definivit Concilium Tridentinum sess. VI. Can. XXXII. & ita perpetua tenuit docetque Patrum traditio, inter quos S. Augustinus Epist. CXCIV. alias CV. ad Sixtum: *Nulla ne sunt merita iustorum? Sunt plane: quia iusti sunt. Sed ut iusti fierent, merita non fuerunt.... Sicuti merito peccati tamquam stipendium redditur mors; ita merito iustitiæ tamquam stipendium vita æterna.*

Nota, quando legitur in Scripturis & in Sanctis Patribus vitam æternam esse gratuitam Dei & eius misericordiæ elargitionem, nec alias esse debitam nostris meritis, Scripturam Sanctosque Patres intelligendos esse de gratuita retributione æternæ vitæ: & quod sit gratia ac miseratio Dei, quatenus Deus gratuito nos ad eam eligit, vocat, ac auxiliis efficacibus alias indebitis perducit; non vero quod miseratio dumtaxat sit, nullamque habeat rationem præmii, & mercedis, quasi ea mercede digna non sint bona iustorum opera. Et hoc habet S. Augustinus *lib. de correp. & grat. cap.* XIII. ubi ait: *Quia vita æterna, quam certum est bonis operibus reddi, ab Apostolo gratia Dei dicitur: cum gratia non operibus reddatur, sed gratis detur; sine ulla dubitatione confitendum est, ideo gratiam vitam æternam vocari, quia his meritis redditur quæ gratia contulit homini.*

§. II.

De remuneratione ultra condignum.

Quia æterna beatitudo rependitur meritis, & secundum eorum mensuram, occurrit hic difficultas: num Deus remuneret iustos ultra condignum. Et affirmative sentit hic Sylvius. Et hoc probat. Primo ex *Luc. cap.* XIX. ubi servo qui decem mnas acquisierat, iubetur adhuc dari una, ex qua alter qui eam acceperat, non erat negotiatus. Fundamentum vero huius sententiæ est sola Dei bonitas & liberalitas, quæ tanta est, ut merito existimetur non solum reddere iustis præmium quod merentur, sed etiam amplius. Illud vero amplius quod Deus iustis tribuit supra condignum; consistit in aliqua perfectione visionis beatæ ac fruitionis, ut utraque quoad gradum & intensionem futura sit ex Dei bonitate & liberalitate maior quam sit debita ex iustitia propter merita bonorum operum. Illud autem augmentum gloriæ probabilius est quod distribuat Deus, non ex inæqualitate meritorum quibusdam præ aliis, sed iis etiam qui æqualia habent merita; omnibus tamen secundum proportionem, iuxta illud II. ad Corinth. cap. IX. *Qui parce seminat, parce & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.*

§. III.

De conditione beatitudinis quoad eius collationem pro meritis, num etiam non pro meritis conferatur.

Licet beatitudo pro meritis sanctorum operum conferatur tamquam præmium condignum; insurgit hic nihilominus difficultas; utrum aliquando etiam non pro meritis tribuatur. Difficultas tamen non versatur circa Christum Dominum; cum pateat sine meritis statim ab initio suæ conceptionis fuisse beatum: sed difficultas est de puris hominibus.

Pro cuius solutione respondet Sylvius cum aliis communiter, nullum qui capax sit & opportunitatem habeat merendi, consequi æternam vitam, nisi eam opere aliquo, sive externo, sive interno, mereatur. Nam Scriptura generaliter docet, Deum unicuique redditurum secundum proprium laborem & secundum sua opera, ut ad *Roman. cap.* II. *I. ad Corinth. cap.* III. *Apocalyps. cap.* XXII. & alibi. Dicitur enim, non tribuendam esse coronam ei qui legitime non certaverit. Dictum est *qui sit capax*: quoniam pueri & amentes per merita Christi in baptismo ipsis applicata a reatu originali absolvuntur, absque eo quod ipsi ullo proprio actu id meruerint. Idemque erit si contingat eos interfici pro Christo, vel in odium Christianæ Religionis: ut habetur exemplum in pueris Machabæis & in sanctis Innocentibus pro Christo prope Bethlehem occisis. De adultis vero de quibus est difficultas, varie sentiunt Theologi contra Tannerum, Valentiam, aliosque, etiam sine bonorum operum meritis salvari. Veluti si quis voluntatem baptismi aut pœnitentiæ habuerit, cum ea contritione imperfecta quæ etsi non sufficiat ut per eam quis statim iustificetur, sufficit tamen cum sacramento, & ipsi ita disposito sacramentum v. g. baptismi efficaciter applicetur quando dormit, etsi subito moriatur, priusquam evigilet.

Servandum tamen in hisce aliisque huius generis casibus (ut de moribundo qui priusquam adveniat Confessarius quem advocaverat, destitutus sensibus, ipso præsente, nullum valeat exhibere pœnitentiæ signum) beneficio sacramentalis absolutionis quæ ita disposito non est deneganda, eum consequi peccatorum remissionem & salvari. Dixi *in hisce casibus* æternam recipi a nonullis salutem quam post Sacramenti susceptionem per aliqua opera non sunt demeriti. Non tamen sine operibus meritoriis eam obtinent: nam actus quibus dispositi fuerunt, antequam sacramentum eis ministraretur, opera bona sunt; ac insuper continent voluntatem alia bona opera præstandi, si possint. Neque huic sententiæ obstat Scriptura universaliter adfirmans, Deum unicuique redditurum secundum opera: nam recte intelligi potest, secundum opera quæ quisque fecerit, aut facere debuerit ac potuerit.

§. IV.

Honestum est agere intuitu mercedis æternæ.

Quod licitum sit & honestum operari intuitu mercedis æternæ, clare demonstrant divinarum Scripturarum testimonia, ut Psalm. CXVIII. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem*: & Matth. cap. VI. *Quærite ergo primum regnum Dei & iustitiam eius*. S. Augustinus in Psalm. CXX. *Quid est? inquit: Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Idest: quando facis opus bonum, propter vitam æternam fac*. De ratione agentis rationa-

nalis est; ut dum operatur ut rationalis, cum advertentia videlicet & deliberatione, semper propter aliquem finem agat: idcirco licite talis agens intendere potest in suis actionibus humanis aliquem finem; pharmacum scilicet sumere intuitu sanitatis, decertare propter victoriam. Igitur licite agere potest etiam pro æterna vita, quæ est finis supernaturalium operationum.

Contra tamen dici potest, mercenarii esse, agere propter mercedem. Unde cum Christus Dominus damnet mercenarios, sequitur, illicitum esse agere intuitu mercedis. Resp. mercenarii esse, agere propter mercedem tamquam finem principalem, ut non nisi proposita mercede quis iniunctum opus perficeret: non tamen, si merces respiciatur tamquam finis operis secundarius. Porro iustus ita affectus est, ut Deo imperanti obsequeretur, etiam si Deus mercedem non proponeret.

Quærere hic solent Theologi, utrum licitum sit ponere fiduciam in propriis meritis. Quod ut facilius resolvatur, duo sunt observanda. Primo nempe, fiduciam nihil aliud esse nisi perfectam spem, ut ex D. Thom. 2.2. *quæst*.CXXIX.*art*. 6. Secundo aliud esse, fiduciam ponere in bonis operibus, aliud fiduciam ex bonis operibus oriri. Fiduciam ponit in bonis operibus qui ea respicit ac numerat; & ex his confidit: sicuti Apostolus scribit II. ad Timoth. cap. IV. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ*. Verum quia nescimus, utrum opera nostra facta sint in Deo, idest ignoramus num ex his meritis simus electi, & propterea in his confidere possimus: hac de caussa fiducia nostra quandoque est cum metu permixta. Nihilominus Spiritus sanctus qui in iustis habitat, & cuius ope iuste sancteque operantur, ut docet Apostolus ad Rom. cap. VIII. Testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: ac dat illis fiduciam Deum tamquam Patrem invocandi. *Non enim*, inquit ibidem Apostolus, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater*. His præmissis.

Ex bonis operibus oritur fiducia in Deum, ut ex Scriptura Tob. cap. IV. colligitur: *Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna, omnibus facientibus eam*: & Rom. cap. V. *Tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem*. Et sic docet Sanctorum Patrum traditio: inter quos S. Ioannes Chrysostomus hom. II. in II. ad Corinth. *Optamus*, ait, *ut ex benefactis habeatis fiduciam*.

Ratio autem huius sententiæ est. Quia sicuti ex malis operibus oritur mala conscientia; ita bona ex operibus bonis: ex bona autem conscientia excitatur fiducia. Item ex actibus bonis virtutum boni habitus generantur ac perficiuntur. Igitur spes, quæ est virtus Theologica, augetur ex hominis bonis operibus ac perficitur. Sicut vero ex operibus bonis gignitur fiducia; ita absolute poni potest fiducia in bonis operibus, quamvis in praxi ex variis rationibus non sit ponenda. Et hoc probatur ex Scriptura II. *Esdr. cap*.V. ubi ait Nehemias vir sanctus: *Memento mei Deus meus in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic*: Et Apostolus II. ad Timoth. cap. IV. *Bonum certamen certavi.... In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ*. Et ratio est. Quia cum Deus fidelis sit in suis promissis, qui conscius est se implevisse ea quibus promisit Deus suam mercedem, potest dicere fidenter cum D. Augustino: *Feci quod iussisti; imple quod promisisti*.

Multis porro de caussis ponenda non est fiducia in propris meritis. Primo quidem quia *nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit*. Eccli. cap. VI. Secundo, quia nobis non constat, utrum opera nostra facta sint in Deo, & ex recta procedant intentione. Nam *pravum est cor hominum & inscrutabile Quis cognoscet illud? Ego Dominus*. Ierem. cap. XVII. Tertio quia nullum opus est meritorium, nisi sit supernaturale, seu ex gratia & spiritu santo movente, quod nemo scire potest, nisi speciali Dei revelatione. Quarto, quia lapsus nostri sunt tam frequentes, ut veniam petens tota videatur esse nostra iustitia; & merito timere debeamus, ne Deus nos proiiciat a facie sua, & spiritum sanctum suum auferat a nobis, & retrahat auxilia efficacia, sine quibus nemo perseverat. Quinto, quia periculum est ut ex bonis operibus inflemur & gloriemur in nobis: ut Pharisæus ille *Luc. cap*. XV. Ex his autem resolutionibus facile conciliantur textus qui inter se pugnare videntur, tum Scripturæ, tum Sanctorum Patrum.

§. V.

De meriti divisione.

Meritum tripliciter distingui potest. Primo nempe, in meritum de rigore iustitiæ; & est opus quod ex se & ex dignitate personæ meren-

ventis tale est, ut ei secundum perfectum iustitiæ rigorem debeatur merces; & huiusmodi fuit meritum Christi Domini. Secundo, in meritum de condigno seu ex condignitate; & est opus illud cui propter eius dignitatem debetur præmium tamquam merces ex iustitia. Et si opus cui ex iustitia debetur merces, habeat æqualitatem cum mercede, sine gratia ex parte remunerantis; erit meritum de condigno rigoroso, idest de toto rigore iustitiæ: quod soli Christo convenit. Si vero operis valor & dignitas nitatur gratia, seu derivet etiam a gratia remunerantis, erit meritum de condigno ordinario. Idcirco licet dignitas quæ facit meritum de condigno, ex gratia proveniat remunerantis, personæ merenti collata, nihilominus ex iustitia huic merito debetur merces: quia semper verum est, tale meritum esse de condigno, quomodocumque dignitas habeatur in actione, sive ut propria ipsius merentis, sive ab alio etiam remuneratore sit accepta; & in eiusmodi merito contingit quod dicunt Theologi, Deum scilicet facere nostra merita sua dona. Atque hoc est meritum quod communiter intelligi solet, quando agitur de meritis bonorum operum. Tertio, in meritum quod dicitur de congruo seu ex congruitate, & est opus bonum cui præmium debetur non ex obligatione iustitiæ, sed ex decentia quadam & liberalitate, ac ut ita dicam ex honestate remunerantis.

Hinc patet, meritum de congruo differre a merito de condigno: quia hoc proprie & simpliciter est meritum, tametsi non reperiatur in tali merito tantus rigor iustitiæ, seu non tam perfecta iustitia sicut in merito primi generis quod est de toto rigore iustitiæ. Meritum autem de congruo solum est meritum improprie & secundum quid; eo quod non habeat æqualitatem ad id quod eius intuitu confertur. Deinde meritum de condigno innititur iustitia; adeo ut sic merenti debeatur merces ex iustitia. Meritum vero de congruo innititur misericordia & decentia: quia ei cui tale meritum inest, non tenetur Deus quidquam rependere, quasi non retribuendo esset iniustus; ita ut sit tantum congruentia suæ bonitatis ut aliquid det, non quidem ut mercedem aut coronam, sed ex quadam decentia gratitudinis & liberalitatis. Ac ideo in merito de congruo non requiritur ea dignitas, tum personæ, tum operis, quæ necessaria est ad meritum de condigno: debet tamen esse opus bonum eiusdem ordinis cum ea re ad quam ordinatur; idest supernaturalis, si ad rei supernaturalis consecutionem ordinetur, & insuper fieri debet in obsequium vel officium utile aut gratum ei apud quem est meritum.

Porro meritum de condigno, præcipue si agatur de re supernaturali, nempe de gratia & æterna vita, necessario præsupponit gratiam sanctificantem; & est proprium iustorum: meritum vero de congruo, nonnumquam præcedit iustificationem; & est commune iustis & peccatoribus qui ad iustificationem disponuntur. Nam iustus etiam alteri gratiam mereri potest de congruo, ut infra dicetur, & bona opera peccatoris pœnitentis sunt meritoria de congruo. Ita communiter Theologi, paucis exceptis.

Tametsi homo, ut iam antea notavimus, mereri possit; non potest tamen mereri simpliciter aliquid a Deo secundum absolutam æqualitatem, seu secundum perfectum rigorem iustitiæ. Quia inter eos tantum inveniri potest tale meritum inter quos reperiri potest absoluta æqualitas, quæ Deum inter & hominem reperiri nequit. Igitur nec eiusmodi rigorosum meritum: quia Deus & homo in infinitum distant; ex quo fit ut homo in omnibus omnino rebus, nulla excepta, naturaliter subiiciatur Deo tamquam suo creatori, gubernatori, & domino, ac maxima inter eos intercedit inæqualitas. Insuper totum quod est hominis bonum, est illi a Deo sponte & libere donante, eiusque dominium semper retinente: unde nihil homo dare potest Deo, quod a Deo non acceperit. Ad hoc vero ut detur inter aliquos perfecta æqualitas, oportet unum alteri non esse subiectum, & talem intercedere inter eos coaptationem, ut quod unus tribuit, non itidem sit alterius, ut & gratis dederit, & eius proprietatem nihilominus retinuerit. Sic Sylvius. Quare homo non potest aliquid mereri apud Deum, nisi de condigno vel de congruo, ut supra explicatum est. Restat igitur videamus ut conditiones, quæ ad merendum requiruntur.

§. VI.

De conditionibus ad meritum requisitis.

Quia, ut vidimus, duplex est meritum quod cadere potest in homine apud Deum, de condigno videlicet & de congruo: idcirco duo sunt genera conditionum, quæ ad utrumque requiruntur. Aliæ quæ se tenent ex parte actus meritorii; aliæ ex parte hominis merentis; aliæ tandem ex parte Dei. Hinc quamvis absolute loquendo ad meritum de con-

Conditiones singulæ recensentur.

condigno duo requirantur ac satis sint (primo, ut opus ex se & ex operante habeat dignitatem mercedi proportionatam; secundo ut sit Dei promissio pro eiusmodi opere talem rependendi mercedem) maioris tamen explicationis gratia, illæ conditiones in alias solent resolvi: primo scilicet ut actus sit liber; secundo bonus; tertio in obsequium Dei; quarto ab homine qui sit in statu gratiæ; quinto quod sit viator; sexto ut ei merces promissa sit. Primæ tres conditiones respiciunt opus; duæ sequentes operantem; postrema Deum remuneratorem. Hæc autem pertinent ad meritum tantum de condigno. Nam pauciores exigit meritum de congruo; ut in processu videbimus.

Prima conditio explicatur. Opus ut meritorium sit de condigno, in primis debet esse libere factum: ut contra Iansenium definierunt summi Pontifices Innocentius X. & Alexander. VII. damnando hanc ipsius propositionem; *Ad merendum & demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas a necessitate; sed sufficit libertas a coactione*. Et iudicium summorum Pontificum consonum est doctrinæ Scripturarum, & præcipue *Eccli. cap.* XXI. ubi iustus dicitur mereri laudem & gloriam: utpote *qui potuit transgredi, & non est transgressus; facere mala, & non fecit*. Unde S. Augustinus *Lib. V. de civit. Dei cap.* VII. docet, nulla iustitia bonis præmia, & malis supplicia esse constituta, si a Dei præscientia necessitas imponatur. Nam ad hoc ut quis sit præmio vel pœna dignus, necesse est ut sit Dominus suarum actionum, ac de iis disponere valeat. Ideo enim est laudandus vel vituperandus, quod se ipsum moverit ac determinaverit ad opus bonum vel malum, a quo abstinere poterat.

Hinc sequitur concurrere debere secundam conditionem: scilicet ad hoc ut actus possit habere meriti virtutem, requiritur ut sit etiam bonus, quocumque modo fiat; quod mereamur scilicet, sive de condigno, sive de congruo. Cuique enim lumine naturæ compertum est, opus laudabile non esse ac præmio dignum, nisi fuerit bonum. Quia ex Tertulliano, natura omne malum pudore & timore perfundit: ita ut qui mali operis conscius est, naturaliter de eo erubescat; & inde puniri timeat, si non ab hominibus, saltem a Deo. *Tribulatio* (ait Apostolus ad Rom. cap. II.) *& angustia in omnem animam hominis operantis malum*: & ibidem cap. VI. *stipendia peccati, mors*.

Non sufficit autem ad merendum quicumque actus bonus moralis, quasi sufficeret, ut volebant Pelagiani, etiam a naturali virtute elicitus; sed debet esse supernaturalis, non solum ad merendum de condigno, sed etiam de congruo: & est de fide, ut definivere plurima Concilia contra Pelagianos & Semipelagianos; idque confirmavit etiam Concilium Tridentinum *sess.* VI. *can.* I. II. & III. Quod colligitur ex sacra Scriptura, præcipue *Io. cap.* XV. ubi ait Christus Dominus: *Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum*: & *Qui manet in me & ego in eo, hic fert fructum multum*: *quia sine me nihil potestis facere*. Et ratio est manifesta: quia debet dari quædam æqualitas & proportio inter medium & finem, meritum & mercedem, seu præmium. Quis enim non videt, rustici hominis opus non mereri primas Reipublicæ dignitates honoresque? Unde cum nulla sit proportio inter opus naturale & præmium, seu mercedem supernaturalem, & multo magis distet cælestis hereditas ab actu moraliter bono, etiam heroico viribus solius naturæ elicito, quam prima Reipublicæ vel regni dignitas a vili opere hominis rustici; cum celestis hereditas seu beatitudo sit quid Divinum, omnemque superet & excedat creatum ordinem: sequitur evidenter, quod tam insigne bonum non possit homo promereri per ullum actum quantumvis perfectum, nisi is sit supernaturalis. Et ita docet D. Thomas 1. 2. *quæst.* CIV. *art.* 3.

Ad hoc autem ut actus sit supernaturalis, duo requiruntur: scilicet principium supernaturale; & obiectum seu finis supernaturalis movens. Principium profecto supernaturale: quia caussa naturalis non operatur nisi naturaliter. Idcirco voluntas humana quæ, ut iam vidimus, principium est actuum moralium ad hoc ut supernaturaliter operetur, opus est ut Christo tamquam capiti coniungatur, & cum eius spiritu unum fiat principium movens, iuxta citatum textum Io. cap. XI. *Qui manet in me, & ego in eo; hic fert fructum multum*: *quia sine me nihil potestis facere*. In Christo igitur manendum, non solum habitu & per gratiam sanctificantem, sed etiam actu, per actualem scilicet eius spiritus influxum. Quia sicut oculus licet sanus, ut advertit S. Augustinus, sine corporali lumine non videt; ita anima sanata per gratiam habitualem, sine actuali Spiritus sancti influxu & lumine, supernaturaliter non operatur. Item obiecti seu finis supernaturaliter mo-

ventis concursus requiritur ad supernaturaliter operandum. Cum omnis actus desumat speciem suam seu essentiam ab obiecto motivo: ac proinde si obiectum seu motivum sit naturale, actus erit mere naturalis; qualis est civilis honestas, lucrum faciendum &c.

Ad hoc vero ut actus bonum supernaturalis sit meritorius, non est necesse quod sit supererogationis, idest lege nulla praeceptus. Et contrarium sentire, proscribitur communiter a Theologis tamquam omnino temerarium. Sic enim docet Scriptura, ubi saepe habemus, Deum remunerari opera etiam praecepta; immo praecipue in praeceptorum observantia signat rationem meriti: ut Matth. cap. xix. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Et hoc solum cuidam inquirenti viam salutis, proposuit Christus Dominus tamquam tutissimum medium: *Diliges* (inquit Luc. cap x.) *Deum tuum in toto corde tuo, & proximum tuum sicut te ipsum. Hoc fac & vives*. Et hoc docet etiam Concilium Tridentinum *sess.* vi. *cap.* xvi. Sanctum enim ac laudabile est implere cum sancta intentione praecepta. Igitur si aeterna salus promissa est Divina servantibus praecepta; ad meriti virtutem non requiritur quod opus meritorium sit supererogationis.

Dices servus qui facit id quod debet, non constituit dominum sibi debitorem; sicut etiam qui debitum solvit suo creditori: Igitur cum qui adimplet praecepta, sit servus debitum suum mere complens apud Deum qui est eius Dominus, non potest ex hoc mereri & sperare mercedem. Resp. hoc verum esse inter homines, qui meritum repetunt ex labore praecise, ut sibi utili & indebito; non vero apud Deum, qui meritum repetit ex libera honestate operis ad sui gloriam facti. Alias ne consilia quidem meritum constituerent, utpote quae sint Deo debita: ex eo quod a gratia eius dependeat eorum observatio, ac proinde a Deo. Immo cum simus Dei creaturae; & nos, & quidquid habemus, de iure ipsi Deo acceptum referre debemus: ac ex inde omnia opera nostra, etiam ex hoc titulo, sunt ipsi debita.

Quaenam iustorum opera meritoria sint vitae aeternae de condigno. Hic tamen occurrit difficultas: num videlicet actus supernaturalis cuiuslibet virtutis sit in homine iusto de condigno meritorius; an vero ad huiusmodi meritum requiratur, quod actus sit elicitus vel imperatus etiam a caritate. Ad faciliorem securioremque difficultatis enodationem, praenotandum cum Tournely. Primo nempe virtutes aliae sunt theologicae, quae pro obiecto immediato habent Deum supernaturaliter consideratum, eumque directe & immediate attingunt sua interiore actione; aliae sunt morales, quae habent pro obiecto aliquid distinctum a Deo; ut iustitia & religio. Hae vero virtutes vel supernaturales sunt, & a Deo cum gratia sanctificante infusae; vel naturales idest animo a natura inditae, aut solis naturae viribus acquisitae. Secundo aliud est, actum a caritate elici: nempe quando immediate ab ea procedit, & nullum aliud habet obiectum quam illud quod proprium est Caritatis; aliud autem, actum a caritate imperari; quod fit, quando licet actus aliunde fluat quam a caritate, & de se feratur in aliud obiectum a caritatis obiecto distinctum, producitur tamen ex imperio caritatis, & ad finem eius refertur. Tertio, actus multipliciter referri potest ad Deum tamquam finem caritatis. I. Habitualiter & concomitanter; cum scilicet producitur ab homine habitualiter iusto, absque ullo alio iustitiae & caritatis habituali influxu. Hanc relationem non pauci insignes Theologi sufficere putant ad verum meritum: secundum quos opus quodlibet hominis iusti moraliter bonum, etiam in ordine naturali, est aeternae vitae meritorium. Ita Vasquez, Valentia, Caietanus, aliique plures. Opinio haec fundatur in suppositione, vel quod personam dignificans quamdam in omnes eius operationes bonas dignitatem influat; vel quod iustus ita erga Deum affectus sit per caritatem, ut sponte in Deum referat quidquid agit, si de eo referendo cogitaret; vel quod idem iustus se suaque omnia, saltem aliquando, per actum caritatis in Deum retulerit. II. Actus caritatis potest referri ad Deum ex caritate actualiter, vel virtualiter, ut ex his quae iam diximus, aperte constat. III. Opus referri potest ad Deum, non tamen ex caritate stricte sumpta, ut actus fidei, spei &c. IV. Praemium respectu actionis meritoriae duplex intelligi potest: aliud essentiale, quod est Dei possessio; aliud accidentale, quod beatitudini accidentaliter est connexum, ut aureola quae datur Martyribus. His praenotatis.

Nullus actus virtutis infusae, & multo minus virtutis moralis acquisitae, est de condigno vitae aeternae meritorius, sine ullo imperio seu relatione, saltem virtuali, caritatis, cui soli debetur praemium essentiale beatitudinis. Ita Gonetus & Contensonus, ac

ac communiter Thomistæ contra eos qui censent, actus aliarum virtutum infusarum, dummodo sint in Deum relati, ab ipsis virtutibus sine ulla relatione proveniente quomodolibet a caritate, vi suæ intrinsecæ supernaturalis bonitatis esse meritorios æternæ vitæ. Hic tamen occurrit notandum, quod quævis harum sequenda eligatur, semper certum est, omnes Theologos adversari Iansenianis, qui volunt omnes actus virtutum infusarum, eo ipso quod a caritate non imperentur, ex defectu legitimi finis esse vera peccata.

Secundum igitur sententiam Thomistarum, Goneti præcipue & Contensoni quos hic sequi statuimus, relatio habitualis in finem supernaturalem, sive concomitantia habitus caritatis non sufficit ut actus virtutis acquisitæ, seu ut opera præcipue quæ sunt tantum moraliter bona, sint æternæ vitæ meritoria: Nam si de puris moralibus operibus bonis etiam iustorum loquamur, clare docet Concilium Tridentinum *sess.* VI. *cap.* XVI. ubi cum dixisset, Christum in ipsos iustificatos iugiter influere virtutem quæ bona eorum opera semper antecedit, comitatur, & subsequitur; addit: *Sine qua nullo pacto Deo grata, & meritoria esse possunt*. Opera autem tantum moraliter bona hominis iusti non fiunt ex virtute quam Christus in ea influat. Igitur talia opera meritoria esse nequeunt. Insuper ut actus meritorius sit æternæ vitæ, necesse est, ut quoad modum supernaturalis sit, ad hoc ut habeatur necessaria proportio meritum inter & mercedem. Hanc autem proportionem sola caritatis concomitantia modum supernaturalitatis nullatenus tribuit actui aliunde naturali: alias econtra etiam status peccati mortalis influeret malitiam seu vitiositatem in singula bona naturalis ordinis; quod dici nequit. Ex eo vel maxime, quod ad meritum de condigno non sufficit sola personæ dignitas; sed exigitur etiam dignitas operis, quæ deest nisi opus saltem virtualiter a gratia producatur Igitur concludendum cum S. Thoma in II. *sent. dist.* xl. *quæst.* v. *art.* 5. *ad* 6. *Non sufficit omnino habitualis ordinatio actus in Deum: quia ex hoc quod est in habitu, nullus meretur; sed ex hoc quod actu operatur*.

Ea igitur sola opera iustorum hominum promerentur præmium essentiale de condigno, quæ a caritate imperantur; cetera vero non nisi præmium accidentale. Ita Bellarminus & Gonetus cum aliis iuxta D. Thomam, qui 1. 2. *quæst.* CXIV. *art.* 4. ita docet: *Meritum vitæ æternæ primo pertinet ad caritatem: ad alias autem virtutes secundario, secundum quod eorum actus a caritate imperantur*. Et id adfirmat ibidem sanctus Doctor non solum de aliis virtutibus quæ minoris sunt necessitatis ac virtutis, sed de ipsa fide, quæ est radix Christianæ vitæ ac perfectionis. *Fidei actus*, inquit, *non est meritorius, nisi fides per dilectionem operetur*. Et doctrina sancti Doctoris est prorsus consona Divinarum Scripturarum testimoniis, quæ non attribuunt hoc meritum nisi caritati; ut Io. cap. XIV. *Si quis diligit me ... diligam eum, & manifestabo ei me ipsum*: & I. ad Corinth. cap. II. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se*. Et similia aliis in locis habentur. Deus equidem ea media ad finem ordinare solet quæ plus cum eo proportionis habent. Maior autem proportio dari nequit cum præmio æternæ vitæ, quam in actu caritatis. Insuper si caritas est forma virtutum omnium, perfectio & regina; certe non æquum est ut ceteræ virtutes, quæ comparatæ cum caritate sunt veluti ancillæ, idem habeant præmium ac caritas, nisi ab ipsa imperentur. Tandem quæ vitam æternam merentur, merentur etiam augmentum caritatis. Cum autem actus solius caritatis, idest a caritate eliciti vel imperati, eiusdem caritatis augmentum mereri possint, longe aliud de aliis virtutibus est sentiendum: tum quia commune est omnibus habitibus, ut nonnisi per proprios actus augeantur; tum quia actus aliarum virtutum non sint per se satis perfecti, nisi a caritate ipsa perficiantur, & ideo tale augmentum mereri nequeunt, ac proinde nec æternam gloriam.

Item ad hoc ut opus meritum habeat de condigno viæ æternæ, fieri debet in obsequium Dei: quia meritum respicit retributionem, prout debitam a certa persona. Verum merces nec est debita, nec exigi potest a certa persona, nisi actio ad ipsam dirigatur, ac tendat in eius obsequium. Hinc Angelicus Doctor *loc. cit. quæst.* XXI. *art.* 3. ait: *Retributio secundum iustitiam fit alicui, ex eo quod agit in profectum vel nocumentum alterius*. Tertia conditio.

Insuper ad merendum opus est ut qui meretur, sit in statu gratiæ. Et hoc est contra Baium Doctorem Lovaniensem, qui sententiam asseruit, quæ docet opus bonum citra gratiam adoptionis factum non esse regni cælestis meritorium, inter errores Pelagii Quarta conditio.

lagii numerandum: & propositione 15. docet, rationem meriti in eo solum consistere, quod quis obediat legi divinæ. Has propositiones cum pluribus aliis proscripserunt summi Pontifices Pius V. Gregorius XIII. Urbanus VIII.

Sententiam hanc de requisitis in statu gratiæ ad merendum divinarum Scripturarum oracula non obscure comprobant. Habetur enim Ezech. cap. XVIII. *Si autem averterit se iustus a iustitia sua . . . . omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur*. Si peccatum subsequens delet merita prius acquisita, a fortiori impedit quominus nova merita acquirantur. Et Io. cap. IV. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo*. Idem circa meritum docuit etiam Concilium Tridentinum *sess.* VI. *cap.* XVI. supra laudato. Et præcipua ratio huiusce conditionis est, quod si ad merendam de condigno vitam æternam non requireretur status gratiæ, sequeretur hoc absurdum: quod sicut peccator posset mereri de condigno vitam æternam, posset mereri similiter de condigno suam iustificationem, videlicet remissionem peccatorum & infusionem gratiæ sanctificantis. Quia cum æterna vita consequenda sit tamquam hereditas a filiis, iuxta Apostolum ad Galat. cap. IV. *Si filius, & heres*, qui mereretur hereditatem, eo ipso mereretur adoptari in filium: hereditas enim non datur nisi filiis. Immo aliud etiam sequeretur peius absurdum: videlicet quod peccator eodem tempore simul mereretur vitam æternam (ut vult contraria sententia) & damnationem æternam; eo quia peccator est reus pœnæ æternæ.

Dices. Ad consequendam vitam æternam nihil aliud proponunt divinæ Scripturæ nisi mandatorum observantiam. Ita Matth. cap. XIX. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Resp. hoc proponere Scripturam hominibus per gratiam iustificatis ac regeneratis in Christo, non vero peccatoribus: cum dicat ipsa Scriptura: *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*. Io. cap. III.

Conditio quinta. Ad meritum de condigno requiritur pariter ex divina dispositione, quod homo qui mereri debet, sit viator, idest in statu viæ: ut patet ex illo *Io. cap.* IX. ubi statuitur terminus meriti in morte: *Venit nox quando nemo potest operari*: & *Galat. cap.* VI. hortatur Apostolus, ut *dum tempus habemus, operemur bonum*: & Eccl. cap. XI. *Si ceciderit lignum ad Austrum aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit*. Unde si homo debeat perpetuo permanere in eo statu in quo mors eum apprehenderit; certe nihil post mortem mereri potest. Nulla autem ratio rei huius afferri potest quam Dei voluntas, a qua prorsus dependet.

Sexta conditio. Necesse est tandem ad meritum de condigno pactum ex parte Dei, seu gratuita ipsius promissio dandi mercedem. Hoc declaravit Concilium Tridentinum *loc. cit.* ubi Patres docent vitam æternam proponendam esse iustificatis, tamquam mercedem a Deo promissam bonis eorum operibus. Veritatem hanc clare tradit Scriptura præcipue Iacob. cap. I. *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ quam repromisit Deus diligentibus se. Hinc* S. Augustinus *serm.* CLVIII. *alias* XVI. *de verb. Apost.* ait: *Debitor factus est Deus, non a nobis aliquid accipiendo, sed aliquid quod ei placuit promittendo*. Duplici ratione hoc comprobatur. Primo nempe, quia cum simus natura servi Dei ac eius creaturæ, certe Deus opera omnia exigere potest a nobis, & nos ea ipsi reddere tenemur etiam sine ulla mercedis promissione. Quare S. Augustinus *Serm.* CLVI. *alias* XIII. *de verb. Apost.* hæc habet: *Nibil addi ad istam benevolentiam potest* (quia nempe mercedem repromittit) *Quis est, qui dicat; sanem te & dabo tibi mercedem?* Secundo, quia nemo tenetur rem suam vendere offerenti iustum pretium, nisi pactum vendendi præcesserit; nec Mercenario pretium de merce debetur, nisi conductus laboraverit.

Dices. Ita se habet actio bona in ratione meriti, sicuti mala in ratione demeriti. Unde si opus malum damnationem pænamque meretur citra quodlibet Dei pactum; ac ideo punitur, non quia ipsa pœna promissa sit, sed quia reus pœnam meruit: immo nonnisi quia reus pœnam meruit, est illi promissa. Igitur a pari bonum opus meretur mercedem sine ullo Dei pacto. Resp. negando consequentiam. Et lata est disparitas, quod Deus non fiat debitor homini peccanti, immo ipse peccator fit debitor divinæ iustitiæ. Hinc peccata dicuntur debita: *Dimitte nobis debita nostra*, Matth. cap. VI. Nam creatura potest se obligare Creatori sine ulla eius promissione.

§. VI.

De conditionibus ad meritum de congruo.

Conditiones ad meritum de congruo quatuor recensentur. Prima videlicet, opus bonum;

num; secunda supernaturale; tertia libere elicitum; quarta, ab homine viatore. Et hoc iisdem probatur plane momentis quibus antea probavimus, conditiones easdem exigi ad meritum de condigno: sunt enim æque procitroque merito efficacia, ut consideranti facile patebit. Non adduntur ceteræ conditiones, quas proposuimus cum communi Theologorum sententia necessario requiri ad meritum de condigno; ut statum gratiæ, & Dei pactum seu promissionem: quia hæ revera non requiruntur ad meritum de congruo; utpote quod præcise fundetur in Spiritus Sancti motione, & in aliqua dignitate operis beneficio afficiendi. Cornelius enim Centurio *Act. cap.* x. meritus est de congruo suis orationibus & eleemosynis quod Deus ipsi non promiserat.

Dixi, duas illas conditiones non requiri necessario ad meritum quodlibet de congruo; ut judicarem aliquando eas intervenire. Quia *Ezech. cap.* XVIII. Deus peccatori pœnitenti veniam pollicetur; & S. Iacobus supponit necessarium iustitiæ statum ut quis alteri mereatur: *Multum valet* (inquit cap. v.) *deprecatio iusti assidua*. Tandem omnibus constat, neminem posse sibi promereri donum perseverantiæ, nisi sit iustus. Meritum de congruo sequitur infallibiliter donum, si meritum habeat rationem ultimæ dispositionis: secus vero, si se habeat ut dispositio remota. Nam motio Spiritus Sancti semper consequitur suum finem, nisi a creatura rationali ponatur obex: quod fit, quando creatura mota a Spiritu Sancto ultimam manum perficiendo operi non imponit, immo ab ipso retrahit. Unde bona quæ iustus aliis meretur, non semper subsequuntur, quia alii prævium impedimentum opponunt.

§. VIII.

De obiecto meriti, seu de iis quæ cadunt sub merito.

Obiectum meriti ea dicuntur quæ cadunt sub merito. Res vero quæ cadunt sub merito, sunt bona, vel gratiæ, vel temporalia. Bona gratiæ sunt vel præsentis vitæ, vel futuræ; & hæc omnia vel nobis vel aliis postulare possumus. Verum cum duplicis generis sit meritum, ut hactenus vidimus, de condigno nempe & de congruo: hinc ut ordine procedatur, ac difficultates quæ in re hac occurrere possunt, dissolvantur, distincte simulque breviter rem perpendere ac examinare censui.

Bona quæ cadunt sub merito de condigno, sunt vita æterna & augmentum gratiæ sanctificantis, Sic definitur a Concilio Tridentino *sess.* VI. *can.* XXXII. Et ratio est: quia bonis iusti operibus in Deo factis nulla deest ex recensitis conditionibus quæ ad meritum de condigno requiruntur: quod expresse docet etiam divina Scriptura, in qua de vita æterna ita habetur II. ad Timoth. cap. IV. *Reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex; non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum eius*. De augmento autem gratiæ sanctificantis legitur Psalm. LXXXIII. *Ibunt de virtute in virtutem*. Quænam cadant sub merito de condigno.

Quare nullus potest sibi mereri de condigno primam gratiam, non solum quam aliquis primo accipit cum ex infideli fit fidelis: sed quamcumque, quæ post lapsum in peccatum mortale primo datur: sive intelligatur actualis, qua Deus peccatorem primo prævenit, excitat, & movet ut a peccato recedere velit & ad ipsum reverti: sive habitualis seu sanctificans, quæ tunc primo infunditur, quando peccator iustificatur, fitque formaliter Deo gratus & sanctus. Non potest quis sibi mereri primam gratiam; quia opera eius quæ iam facta supponenda sunt sine gratia, nullam habent proportionem ordinis cum gratia: eo quia illa sunt ordinis naturalis, & gratia ordinis supernaturalis: ac eo vel maxime, quod peccatum in quo est qui gratiam non habet, est impedimentum meriti. Præterquam quod, cum gratia sit principium bonorum operum, ac ideo etiam meriti: eam nemo mereri potest, iuxta commune Theologorum axioma. *Principium meriti non potest cadere sub merito*.

Et quoad primam gratiam actualem, certum est non posse eam hominem promereri, neque de condigno, neque de congruo. Alioquin, cum non possit homo in tali supposito constitutus, nisi naturæ viribus primam gratiam actualem promereri; verum esset, quod damnatum est in Pelagio: nempe gratiam dari secundum merita nostra. Ac præterea sequeretur, quod per vires naturæ possemus nos ad gratiam præparare; quod pariter reprobatum est.

Nec valet dicere, congruum esse ut Deus potius eius misereatur qui ex viribus liberi arbitrii facit quod in se est, quam eius qui nihil facit. Nam primo respondeo, congruum non esset ut quis det aliquid alteri, licet alter ne de congruo quidem illud mereatur. Deinde opera facta ex solis viribus naturæ, cum sint inferioris ordinis relate ad ordinem gratiæ, congruitatem ad illam habere non pos-

possunt: alias gratia non satis ostenderetur esse gratuita, si illam homo per suas vires de congruo mereretur.

Hinc primam gratiam habitualem seu peccatorum remissionem nemo mereri potest de condigno: ut constat ex Concilio Tridentino *sess.* VI. *cap.* VIII. Etenim alias sequeretur, iustificationem non esse mere gratuitam, contra Apostoli doctrinam *Rom. cap.* III. Et ulterius sequeretur, iustificationem non requirere statum gratiæ, ad hoc ut aliquis mereri posset de condigno. Probabile tamen est, fideles per opera ex gratiæ auxilio elicita posse hanc de congruo promereri.

§. IX.

De merito primæ gloriæ.

Nota, hic non agi de parvulis, quibus vita æterna datur ut hæreditas, quia per baptismum sunt filii: non ut merces, quia non sunt merendi capaces. Agitur igitur de adultis, quorum merito si prima gloria respondeat, gratiæ utique primæ habituali vel actibus cum ipsa elicitis respondet: ideoque non potest quis mereri de condigno primam gloriam; alias primus gradus gloriæ retribuendus esset homini ante quodvis meritum de condigno. Nam primus gradus gloriæ respondet primo gradui gratiæ sanctificantis, per quam homo fit filius Dei & hæres cælestis vitæ. Unde cum primum gradum gratiæ sanctificantis recipiat homo ante quodlibet meritum de condigno: reciperet ius ad gloriam, antequam eam de condigno meritus fuisset. Et hoc tradidit Concilium Tridentinum *sess.* VI. *cap.* XVI. *Nihil*, ait, *ipsis iustificatis amplius deesse credendum est, quominus plene illis quidem operibus quæ in Deo sunt facta... Vitam æternam promeruisse censeantur*. Ubi consideranda est vox, *amplius*. Ergo si solum qui iustificatus est, non in fieri, sed in facto esse, nihil amplius deest, ut vitam æternam operibus in Deo factis promereri possit. Igitur tamdiu ei aliquid deest ad hoc meritum, quamdiu iustificatus non fuerit.

Quidam tamen, ut Habertus cum aliis, contrarium sentiunt: nempe hominem primum gradum gloriæ promereri posse de condigno. Quia primus gradus gloriæ possideri potest duplici titulo: scilicet titulo hæreditatis, debitæ filiis adoptionis; & titulo mercedis, propter bona opera quæ iustificationem subsequuntur. Ad illud vero quod ex hoc infertur; nempe quod si res ita se haberet, posset quospiam mereri de condigno etiam primum gradum gratiæ sanctificantis: respondent, magnam esse disparitatem inter primum gradum gratiæ sanctificantis, & primum gradum gloriæ. Primo, quia Scriptura & Patres docent, simpliciter & absolute vitam æternam retribui meritis: nusquam autem peccatorum remissionem: sed constanter eam referunt ad divinam misericordiam. Secundo quia iustificatio, seu primæ gratiæ sanctificantis gradus, ex dictis est principium meriti de condigno, quod non cadit sub merito, sed ei necessario præsupponitur.

Quia augmentum gratiæ sanctificantis cadit sub merito, sequitur, quod sicut virtutes cum gratia infunduntur; ita cum ipsa illæ itidem augeantur: quia gratia postulat eas virtutes tamquam sui proprietates, per quas iustus disponitur ad omnia opera bona. Idcirco eo ipso quod iustus per intensiorem gratiam sanctificantem ad eadem opera bona magis inclinatur; consentaneum est ut ad illa per virtutes magis disponatur & expeditior fiat. Quare Concilium Tridentinum docet, in iustificatione simul cum gratia infundi virtutes & dona.

Certum est pariter contra Beguardos, & Beguinas a Concilio generali Viennensi sub Clemente V. anno 1311. huius erroris damnatos, iustum, donec est in via, posse semper proficere in gratia. Et hoc docet tum Scriptura, tum Sanctorum Patrum traditio. Nam *Prover. cap.* IV. hæc habentur: *Iustorum autem semita, quasi lux splendens, procedit & crescit usque ad perfectam diem*. Inter Sanctos Patres S. Augustinus *Serm.* CLXIX. *alias* XV. *de verb. Apost.* hæc scribit: *Perfecti, & non perfecti: perfecti viatores, nondum perfecti possessores. Et noveritis quod perfectos viatores dicat, qui iam in via ambulant. Quid est ambulare? Breviter dico. Proficere.... Si dixeris, sufficit; periisti. Semper adde, semper ambula, semper profice.* Et ratio est manifesta. Quia iusti semper tenentur divina complere præcepta: & opus præceptum, ut alias notavimus, est meritorium.

Bonus tamen opus iusti non potest nisi per gratiam mereri in hoc statu de condigno aliud bonum opus: quia, cum iustus mereri nequeat de condigno auxilium efficax, igitur nec bonum opus, quod per tale auxilium perfici debet. Non potest item mereri iustus de condigno piis operibus auxilium efficax: quia nulla de hoc habetur promissio; cum Scriptura Sanctique Patres doceant & hortentur, ut continuo Divinum imploretur auxilium, ut acceptis eius donis

bene

bene utamur, & in bonis operibus perseveremus. Quod enim obtinetur per orationem, non habet rationem mercedis; sed gratuiti doni.

Num vero iustus mereatur de condigno augmentum gratiæ sanctificantis per quodlibet opus a caritate elicitum & imperatum: non conveniunt circa hoc Doctores. Sanctus enim Bonaventura & Durandus stant pro parte negativa: quia ut aiunt, habitus non augentur per actus se remissiores; non secus ac corpus validum ut quatuor calefieri nequit per aliud corpus quod calidum sit ut duo. Alii autem magis communiter affirmant, iustos mereri illud augmentum per eiusmodi actus, etiam remissos. Sed non uno modo mentem suam explicant. Alii enim contendunt, tale augmentum non statim rependi eiusmodi actibus præmissis: sed differri donec vel conferatur gloria, vel iustus producat actum intensiorem, ad quem actus remissus disponit: Et hanc sententiam colligunt ex D. Thoma 1.2. *quæst.* CXIV. *art.* 8. & alibi. Alii volunt augmentum gratiæ sanctificantis statim rependi actibus charitatis etiam remissis. Et hoc probant: quia nec Scriptura, nec Sancti Patres, nec Concilia huiusce dilationis meminerunt. Immo Concilium Tridentinum videtur illam excludere, dum diserte docet, iustum renovari de die in diem, in gratia accepta crescere, & progredi de virtute in virtutem. Et quod dignum est ut notetur, Patres Concilii definiere *can.* XXXII. *sess.* VI. piis iusti operibus gloriam retribuendam, cum hac conditione, *Si in gratia decesserit*: nec ullam conditionem apponunt, ubi sermo est de augmento gratiæ; sed statuunt simpliciter & absolute, iustificatum bonis operibus mereri augmentum gratiæ. Et ratio potissima esse potest: quia actus supernaturales non augent habitus infusos physice, sicut actus naturalis habitus acquisitos; sed moraliter dumtaxat & meritorie: negari autem nequit, Deum aliquando pro actibus remissionibus in præmium retribuere habitum longe intensionem. Namque in glorificatione augetur & perficitur habitus caritatis, in mercedem præcedentium actuum qui in via fuerunt longe remissiores beatifico.

§. X.

De merito doni perseverantiæ in via.

Iustus non potest sibi mereri donum perseverantiæ de condigno, nec etiam de congruo. Et prima pars est de fide. Habetur enim id manifeste in Scriptura; ut Rom. cap. XI. *Tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time*: & ad Corinth. cap. X. *Qui se existimat stare, videat, ne cadat*: & ad Philipp. cap. II. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini*. Ex hisce enim sequitur, incertam esse perseverantiam; ac ideo nullam dari eius promissionem. Et S. Augustinus *lib. de dono persev. cap.* XIII. ait: *Satis dilucide ostenditur, & inchoandi, & usque in finem perseverandi gratiam Dei non secundum merita nostra dari*: Quæ verba excludunt meritum, saltem de condigno. Et eo vel maxime, quod perseverantia est complexio omnium auxiliorum, per quæ homo iustus non tantum perseverare potest, sed de facto in finem usque perseverat. Hæc autem auxilia efficacia iustus de condigno mereri non valet; alias non excideret a gratia, a qua etiam iustissimi sæpius decidunt. Non excideret a gratia: quia cum tali auxiliorum efficacium quæ successive acciperet iustus, collectione quam importat perseverantia, usque in finem malum vitaret, bonumque operaretur; & sic iustitia inamissibilis foret, omnesque salvarentur qui semel forent iustificati, nec ullus umquam iustificatus male moreretur. Quæ omnia sunt intolerabilia consectaria doctrinæ Pseudoreformatorum; ut egregie demonstrat celebris Bossuetus. Idcirco sub merito, ne de congruo quidem, cadit perseverantia.

Iusti vero possunt sibi mereri de condigno bona temporalia, non secundum se, sed prout alicui necessaria sunt aut valde utilia ad opera virtutum quibus pervenitur ad vitam æternam: Cum bona temporalia in tali sensu accepta simpliciter cadant sub merito. Ita Thomas, ac post illum Valentia aliique. Quia in bonis operibus comparatis ad bona temporalia reperiri possunt omnes conditiones quæ ad meritum de condigno requiruntur. Nam cum ipsa bona sint condigna respectu vitæ eternæ, habent etiam condignitatem ad media illi consequendæ necessaria aut valde utilia, quæ respectu illorum possunt habere rationem termini. Nec deest divina promissio; ut colligitur ex *Psalm.* XXXIII. in quo hæc habentur: *Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono*: & I. ad Timoth. cap. IV. *Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ*. Si ergo iustus a Divina gratia motus oret vel opera faciat bona, ut consequatur illud temporale bonum quod Deus novit esse illi valde expediens ad salutem; apparet,

quod

quod illud merebitur. Dixi quod Deus novit esse illi valde expediens ad salutem: quia hominum iudicio semper videntur aliqua bona temporalia esse necessaria, quæ Deus novit ne utilia quidem esse, ac proinde quando iusti bonis illis destituuntur, neque illa impetrant, quamvis pro illis obtinendis orent; existimare debent ea sibi non expedire. Ita Sylvius.

§. XI.

De merito reparationis post lapsum.

Dupliciter titulus intelligi potest: nempe de merito hominis quod quis ante lapsum sibi acquirat pro sua reparatione, si labatur; & de merito per quod quis post lapsum possit sibi comparare suam reparationem a lapsu. Quoad secundum iam patet ex alias dictis, hominem post lapsum non posse sibi mereri suam reparationem a lapsu, cum non possit sibi mereri primam gratiam, nec actualem, nec habitualem, sine quibus certe non possumus a culpa reparari. Tota ergo difficultas est quoad primum, videlicet an homo iustus possit mereri a Deo ut, si contingat ipsum labi in peccatum mortale, donetur ei pœnitentia & venia, & sic restituatur in priorem statum æternæ salutis. Et de hoc pariter dicendum, quod ille neque de condigno, neque de congruo possit hoc mereri. Sententia de fide certa est ex Scriptura, præcipue Ezech. cap. XVIII. *Si averterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur amplius.* Ita etiam definierunt Concilii Tridentini Patres. Docentes iustificationem impii esse ita gratuitam, ut etiam nihil eorum quæ ipsam præcedunt, ullo modo eam mereatur. Ratio enim meriti de condigno pendet ex motione Divinæ gratiæ, quæ cum interrumpatur ac amittatur per mortale peccatum, nec ad alia se extendat beneficia, nisi ad ea quæ debentur iis qui sunt in gratia donec in ea perseverent; sequitur manifeste, neminem posse sibi mereri reparationem post lapsum. Nam præmia bonorum operum non debentur homini qualitercumque; sed quatenus gratiam seu statum habet gratiæ, per quam est iustus & Dei amicus. Unde cum statum illum perdat, quando interrumpitur motio gratiæ per lapsum in peccatum mortale, nihil premii superest, quod sit ei debitum. Secus enim sequeretur, omnes qui semel sunt iusti ac bene operati sunt, mori non posse impœnitentes; ac proinde neminem eorum damnandum, quia tametsi peccent, deberet eis reddi gratia iustificans, dum in contraria suppositione illam de condigno meriti fuissent.

§. XII.

De doni consecutione ex merito de congruo.

Cum iam expositum sit, quid importet meritum de congruo, & quæ ad ipsum conditiones requirantur; nunc solum expendendum superest, quænam cadant sub merito de congruo.

Si igitur meritum habeat rationem ultimæ dispositionis, meritum consequitur doni consecutio; secus vero, si se habeat ut remota dispositio; quia motio Spiritus Sancti semper consequitur finem, nisi creaturæ impedimentum ponat. Unde, cum non occurrat impedimentum ex parte creaturæ, quando mota a Spiritu Sancto extremam manum operi imponit; habetur meritum, ac ideo donum consequimur: secus vero, si ad motionem Spiritus Sancti manum retrahamus. Hinc fit, quod bona quæ iustus aliis meretur, iis non semper obveniunt: quia plerumque ponunt obicem.

Iustus potest mereri aliis de congruo quidquid sibimetipsi meretur, & aliquid amplius. Ratio primæ partis est: quod ut iustus id quod sibi mereri potest, aliis de congruo mereatur, satis est quod offerat Deo opera eiusmodi præmio proportionata, quæ a Deo acceptari conveniens sit. Quare, cum iustus opera huiusmodi prædicto fini proportionata offerre valeat (opera scilicet supernaturalia & ordini divinæ providentiæ conformia, quæ vult ut homines sibi invicem opitulentur in negotio salutis) & cum hæc opera procedant ab homine Dei amico; conveniens est quod ab eo acceptentur. Hinc S. Ambrosius *lib. V. in Luc.* ait: *Magnus Dominus, qui aliorum merito ignoscit aliis.* Quoad secundam vero partem res per se patet: eo quia homo licet sibi primam gratiam promereri nequeat, ne de congruo quidem, utpote quæ ut omnis meriti principium, nec possit cadere sub merito, eamdem tamen aliis promereri potest. Quare sancti iustique homines bonis suis operibus aliquando aliis merentur eorum conversionem. Igitur homo potest aliquid mereri aliis quod sibi mereri non valet.

CA-

CAPUT VII.

§. UNICUS.

De actus humani indifferentia in individuo.

NE quid ad propositum actuum humanorum pro pleniore cognitione desideretur, circa eorum moralitatem, addere censui Theologorum placita etiam circa eorumdem actuum indifferentiam: breviter exponendo, num revera aliqui dentur, qui nec boni sint nec mali moraliter, sed indifferentes.

Tres species moralitatis recensentur. Quia tres vulgo distinguuntur moralitatis species, seu essentiales differentiæ: bonitas scilicet, malitia, & indifferentia; quarum primam lex iubet, vetat alteram, alteram permittit: hinc orta est inter Philosophos Theologosque non levis difficultas circa humanarum actionum indifferentiam. Nempe num revera dentur aliquæ earum quæ sint indifferentes, idest nec bonæ nec malæ moraliter: hoc enim sonat indifferentia actus.

Et pro clariore ac faciliore intelligentia, nota I. quod, cum hic agatur de actibus humanis, nemo ne suspicari quidem potest hic agi de actionibus indeliberatis & sine advertentia elicitis: quia cum hæ humanæ non sint, idest nec liberæ nec morales, bonitas & malitia moralis eis convenire nequit.

Nota II. Hic non quæri an detur aliquis actus humanus qui ita sit indifferens, ut neque bonus sit, idest vitæ æternæ meritorius, neque malus, idest meritorius æternæ damnationis: cum apud omnes Orthodoxos constet; dari peccata venialia quæ neque sunt meritoria æternæ damnationis, nec æternæ vitæ; itemque opera pœnitentium, quæ ante reconciliationem nec vitam æternam merentur de condigno, nec etiam merentur aliquam pœnam. Nec pariter quæritur, an detur actus humanus ita indifferens, ut nec sit bonus in ordine ad salutem spiritualem, nec malus in ordine ad damnationem. Satis enim clarum est, dari aliqua opera, etiam apud infideles, quæ moraliter bona sunt: utpote quæ cum bona sint, non sunt mala in ordine ad damnationem, sicut nec ita sunt bona ut ad salutem spiritualem dicant aliquem ordinem. Quia ad eam rem neque valent ut meritum, ne de congruo quidem, neque ut dispositio: nulla enim esse potest dispositio ad salutem, nisi ex Divinæ gratiæ auxilio. Actiones autem solum moraliter bonæ non fiunt ex gratia, sed ex viribus humani arbitrii per generale auxilium Dei adiuti. Sed quæstio est de actibus nullam bonitatem & malitiam habentibus, per conformitatem nimirum vel difformitatem ad rectam rationem: ita ut sensus sit, an detur aliquis actus humanus seu ex deliberatione factus, qui nec bonus sit nec malus moraliter, sed indifferens.

Nota III. bonitatem & malitam actuum humanorum non repeti ex obiecto tantum, ut iam vidimus; sed etiam ex fine & circumstantiis, ita ut actio possit esse indifferens, vel etiam ex obiecto; mala vero vel ex circumstantiis vel ex fine: ut ludere & confabulari in templo, erogare eleemosynam ob vanam gloriam.

Nota IV. actum humanum dupliciter considerari posse scilicet in specie, & in individuo. Priore modo, idest in specie consideratus generatim in sola sua essentia, ac ideo in ordine ad solum suum obiectum a quo essentiam specificam recipit, præscindendo a fine & circumstantiis, seu ab eius actuali exercitio. Posteriore vero, idest in individuo spectatus, seu a parte rei secundum eius actualem existentiam & exercitium, nempe ut est talis actio in praxi actualiter elicita; ac proinde non solum in ordine ad obiectum, sed etiam in ordine ad finem & circumstantias.

De moralitate in specie, seu in ordine ad obiectum, conveniunt omnes, dari actiones nec bonas nec malas moraliter, sed indifferentes; ut levare festucam, colligere flores, aliaque id genus: quia obiectum harum actionum non est bonum nec malum moraliter, sed indifferens.

Circa vero actus humanos in individuo, sustinent Thomistæ aliique insignis notæ Theologi, illos ita consideratos non posse esse indifferentes; & præcipue quia cum homo non sit purum animal, sed etiam sit rationalis, vi naturæ suæ, quando deliberate operatur, semper operari debet rationabiliter: scilicet referendo saltem virtualiter actiones suas ad finem honestum homini convenientem; ita ut etiam in solatiis aliisve delectationibus quibus aliquando indulget, non debet acquiescere in sola delectatione more brutorum, sed ut liberius incumbere possit actionibus seriis vitæ humanæ, sive civilis, sive christianæ & religionis. Ait enim D. Thomas. 1. 2. quæst. XVIII. art. 9. ad 2. *Hoc ipsum quod aliquis agit ordinate ad sustentationem vel quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur.* Actus humanus in individuo aut bonus aut malus est, nullus indifferens.

Con-

Confirmatur sententia ex natura ipsa actionis in individuo spectatae, quae exigit ut fiat ob aliquem finem. Nam quae non fit propter finem, est actio spectata in specie. Actio vero quae fit propter finem, cum hic indifferens esse nequeat, idest nec bonus nec malus; ipsa quoque indifferens esse nequit. Dari nequit finis indifferens. Quia finis omnis est creator vel creatura: & actio quae fit propter creatorem, ut in hoc agens conquiescat, fit propter bonum finem, ac ideo bona; actio autem quae fit propter creaturam, ut agens in hac conquiescat, fit propter malum finem, idcirco mala. Sic malum est comedere etiam sine excessu, aut opus coniugii exercere ob solam voluptatem; ut probat censura qua inussit sequentes proportiones Innocentius XI. quarum prima ordine 8. est: *Comedere & bibere ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum; modo non obsit valetudini: quia licete potest appetitus naturalis suis actibus frui*: altera vero ordine 9. *Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa ac defectu veniali*. Et sane non contulit nobis Deus delectationem ut regulam nostrarum operationum; sed rectam rationem, qua longius a brutis distant homines, operantes non naturae impetu, sed rationis ductu. Hinc admonuit Apost. I. ad Corinth. cap. x. *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis; omnia in gloriam Dei facite*. Nec verba Apostoli accipienda sunt ut merum consilium, sed ut praeceptum stricte sumptum; nec solius iuris divini positivi sed etiam naturalis: contra sententiam eorum qui negant hoc luculentissimum principium; videlicet debitum ordinandi omnes actiones humanas in finem honestum. Nam quoad primum, verbum illud Apostoli, *facite*, sonat praeceptum, non vero merum consilium: & ad praeceptum verba eadem retulit D. Thomas, qui exponens laudatum textum in *Epist. ad Colossen.* haec habet. *Quidam dicunt, quod est consilium: sed hoc non est verum*. Quoad secundum vero, nempe quod sint praeceptum stricte sumptum & iuris naturalis, patet ex eo quod debitum impositum sit omnibus prorsus hominibus, omnia ad gloriam Dei referendi, per primum Decologi mandatum, quod (sicut & cetera Decalogi praecepta) est iuris naturalis. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Quae verba exponens S. Augustinus *lib. I. de doctr. Christ. cap.* XXII. haec habet: *Cum enim ait* „ toto corde, tota anima, tota mente “ *nullam vitae nostrae partem reliquit, quae vacare debeat, & quasi locum dare ut alia re velit frui*. Ulterius, cum iure naturali Deus sit non tantum principium, sed etiam ultimus finis creaturae rationalis: ex hoc manifeste consequitur, quod sicut iure naturali omnia ab ipso tamquam a principio procedunt: ita iure naturali omnia ad ipsum tamquam ad finem ultimum sunt referenda.

CAPUT VIII.

De regulis moralis bonitatis.

EXpositis humanorum actuum principiis ad eorum essentiam pertinentibus, nec non his quae ad instar quorumdam accidentium iisdem adveniunt; nunc quae sint praecipuae regulae quibus eos conformari oportet, diligentius inspiciendum superest. Valde enim interest ut hoc compertum habeatur; alias nullo modo statui posset unde actionum nostrarum bonitas derivetur. Regulae autem seu mensurae humanarum actionum tres statui solent. Prima est nobis proxima ac veluti homogenea; nempe humana ratio: aliae duae remotiores; nimirum lex aeterna quae est primaeva, & divina voluntas. Quare de his sigillatim agemus.

§. I.

Bonitas humanarum actionum tamquam a primaeva sua regula repetenda est a lege aeterna.

Lex aeterna, quae est summa veluti ratio quae in Deo tamquam omnium Principe viget, qua cuncta disponuntur, ea est, inquit S. Augustinus, *qua iustum est ut omnia sint ordinatissima*. Et haec est firma, constans, invariabilis: quae sunt conditiones necessariae, ut aliquid sit primum in aliquo genere. Ab ea autem lege omnes actiones nostrae ita pendent, ut omnis alia regula aut mensura ab ea veluti a suo fonte profluat. Immo & ipsa recta ratio ab ea derivatur, & ei subordinatur. *Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*: nempe lumen rationis mentibus nostris divinitus insculptum; quatenus est vultus luminisve divini, seu legis eternae participatio, dictans nobis quomodo declinare a malo, bonumque operari valeamus. Unde peccatum definiri solet: *Dictum; vel factum, vel concupitum contra legem aeternam*. Igitur lex aeterna inspirata sine magistro animabus nostris, est prima regula totius hone-

honestatis. Veritatis investigandæ inserta cupiditas, ingenita ac naturalis in bonum propensio, a malo aversio non aliunde scaturiunt quam a lege æterna; cuius primum præceptum illud est: *Avertere amorem a temporalibus, & convertere ad æterna*. Illæ enim sunt divinæ legis derivationes & quædam veluti transumpta, ait P. Contensonus, quibus & ad æternæ legis notionem veluti manu ducimur, & ad eiusdem legis observantiam Dei nomine trahimur atque stabiles reddimur. Quod autem regulæ præceptaque bene honesteque vivendi ab æterna lege profluant, patet iuxta D. Thomam ex eo, quod effectus qui pendet a caussis subordinatis, magis dependeat a prima quam a secunda; quia ista nonnisi virtute illius operatur. Cum igitur omnis regula creata ipsaque recta ratio legi æternæ subordinetur, ac ab ipsa oriatur: tunc actiones nostræ bonæ sunt, quando cum ea concordent; malæ, si ab ea discrepent.

§. II.

Bonitas moralis actionum humanarum desumitur etiam a recta ratione, tamquam ab ipsarum regula proxima.

Recta ratio profecto est altera regula & proxima ad bonitatem humanarum actionum. Nam bonitas moralis actus humani intrinsece sumitur ab obiecto, prout a ratione voluntati proponitur; cum voluntas per seipsam bonum a malo, honestum a turpi secernere nequeat; utpote quæ, ut aiunt Philosophi & Theologi, sit potentia cæca. Quapropter recta ratio eam dirigere debet; alias voluntas inconsulto & temere agit. Actio igitur humana non est moraliter bona, nisi consentanea sit rectæ rationi, idest nisi quatenus ductum sequitur rectæ rationis, ad quam spectat præsentare voluntati obiectum quod bonum sit, a quo ipsius voluntatis suarumque actionum bonitas pendet. Cum vero humanus actus primariam & essentialem moralitatem ab obiecto recipiat prout a ratione propositum est voluntati: si ut bonum proponitur, bona moraliter actio est & virtuosa; si ut malum, mala moraliter est & vitiosa. In hoc enim differunt rationales creaturæ, seu mente præditæ & ratione insignitæ, ab his quæ mente & ratione sunt expertes: quod istarum motus non procedant a principiis quæ in se habeant, sed singulæ ab ipso auctore naturæ in suos respectivos fines moveantur & dirigantur; illæ vero, nempe rationales principia seu virtutes in se ipsis habent, quibus se suosque actus per se ipsas dirigere valeant, iisque datum est pariter discretionis iudicium, quo bonum a malo, utile a noxio secernere possint. Omnis autem ordo aut iudicium in his perficitur ad normam aliquarum regularum, quæ sunt in illius mente, ad quem ordo seu iudicium spectat. Etenim supremus rerum omnium artifex qui hanc œconomiam in rationabilibus agentibus statuerat, huiuscemodi regulas rerum agendarum in animis eorum impressit, quas recta ratio consulit, ut quid sit agendum ei innotescat. Recta igitur ratio est proxima rei agendæ regula, ad quam cuiusque actus bonitas, mensuratur: unde ait Aristoteles *lib. VI. Ethic.* rectam rationem modum virtutibus præscribere. Nam homo non agit moraliter nisi per rationem; ita ut actus humanus nec bonus nec malus moraliter sit, quando non concurrat iudicium rationis: ut contingit in pueris & amentibus, vel in iis qui ex ignorantia invincibili operantur. Verum licet ratio recta non sit nisi per conformitatem ad appetitum rectum circa finem; & appetitus rationalis ut rectus sit, rectæ rationi conformis esse debeat: non ex hoc tamen sequitur circulus vitiosus; quia ideo appetitus circa media est rectus, quia conformis est rationi debita media proponenti: ratio vero ideo circa media recta est, quia est conformis appetitui recto circa finem. Intentio autem circa finem recta est, quando Synderesis iudicio conformatur. Iudicium porro synderesis bonitatem suam sortitur ex eo quod concordat legi æternæ, cuius æternæ legis synderesis est veluti quædam expressio seu imago. Id vero omne de ratione practica, & non tantum speculativa intelligendum est. Solet enim contingere aliquando, ut falsa sit ratio seu iudicium speculativum circa media, & appetitus circa illa rectus sit: ut patet in illis qui agunt ex ignorantia invincibili; sicuti cum Iacob accessit ad Liam putans esse Rachelem. Et e contra fieri potest, ut cum iudicio speculative vero appetitus sit perversus: ut in eo qui dum iudicat furtum esse malum, furatur; & sic in omni alio qui operatur contra conscientiam, de qua mox acturi sumus. Hoc tamen non contingit post iudicium & dictamen prudentiale, hic & nunc præcipiens & informans operationem. Et pro hoc dictamine hic intelligitur recta ratio, quæ etiam revera coincidit cum iure & lege naturali.

§. III.

Divina voluntas est tertia regula bonitatis humanarum operationum, quatenus per præceptum vel per inspirationem nobis innotescit.

Voluntas humana tribus modis confor. mari pot. est divi. næ.

Ut clariore methodo in re hac pertractanda procedatur, advertendum I. voluntatem humanam tribus modis conformari posse divinæ. Primo, executive, sive in genere caussæ efficientis; volendo scilicet & efficiendo quod Deus vult humanam voluntatem velle & efficere. Secundo, in volito materiali; efficiendo id quod Deus vult. Tertio, in volito formali; seu volendo obiectum aliquod, ob rationem eamdem, ob quam Deus illud vult. Additur a quibusdam etiam quartus modus; quando scilicet homo vult omnia propter Deum, sicut Deus vult omnia propter se ipsum.

Advertendum II. humanam voluntatem conformari posse divinæ vel positive, volendo nempe id quod vult Deus, vel sub eadem ratione; vel quasi negative, non reprobando id quod vult Deus, vel rationem sub qua aliquid vult, idest si positivo actu non resistat voluntati divinæ, quæ per essentiam est ipsa rectitudo & sanctitas, cui ut tertiæ regulæ a qua actiones humanæ moralem suam bonitatem percipere debent, conformanda est tota humanæ vitæ rectitudo, iuxta D. Augustinum in Psalm. XXXII. *Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult*. Quare in omnibus operationibus nostris, ex præcepto dilectionis Dei super omnia, tenemur in eumdem quem habet divina voluntas finem formaliter vel virtualiter tendere; quod idem est ac ei in genere caussæ finalis & in volito conformari: quia tunc divina & humana voluntas ad idem scopum collimant.

Verumtamen tunc solum præcipue tenemur divinæ voluntati conformari, quando per præceptum exterius, vel per Spiritus Sancti motionem nobis innotescat. Tenemur profecto, quando per præceptum ostenditur nobis voluntas absoluta Dei circa aliquid volendum a nobis aut faciendum; seu quando vult Deus absolute, nos aliquid velle vel facere: ut docet Angelicus 2. 2. *quæst.* CIV. *art.* 4. *ad* 3. ubi ait: *Etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult* (nempe quoad volitum materiale) *semper tamen tenetur velle quod Deus vult eum velle. Et hoc homini præcipue innotescit per præceptum divinum: & ideo tenetur homo in omnibus præceptis obedire*. Hæc autem obligatio conformandi voluntatem nostram voluntati divinæ, quando præcipue nobis per suum præceptum eam manifestet, fundatur in subiectione, quam Deo ut supremo rerum omnium Domino habent creaturæ omnes, & quoad se, & quoad omnes suas operationes.

Dixi, *quod vult Deus absolute*. Quia si tantum consulat, non est obligatorium; tametsi valde laudabile sit se ei conformare: quandoquidem consulendo, nobis liberum relinquit velle & nolle, implere & non implere; ut patet in consiliis Evangelicis.

Nota I. non esse præceptum quod divinæ voluntati positive conformemur in volito materiali ubi illa non est manifesta; est tamen consilium. Etenim cum res eadem bona esse possit sub una ratione, mala sub altera; Deus ut universalis provisor potest aliquid velle ut conducens ad bonum commune, cui homo licite repugnat tamquam contrario bono particulari ad quod naturalem habet inclinationem, & quidem a Deo sibi inditam. Unde potest quis orare ut Deus a nobis avertat flagella pestis, belli, famis: quia licet Deus fortasse illa absolute velit; nos tamen latet, & præsumere possumus ea velle tantum conditionate. Hinc consulto dictum fuit, *ubi non est manifesta*: quia cum de illa constet, non possumus sine horribili impietate contrarium illi velle, saltem voluntate efficaci; quia id esset conari ad faciendum Deum mutabilem. Et hæc intelliguntur de voluntate quam Deus habere dignoscitur independenter ab arbitrio hominis: Nam si alicui revelata esset sua damnatio aut lapsus in peccatum, sicuti revelata fuit Petro trina negatio; deberet fortiter adlaborare ut peccatum damnationemque effugeret: quia tunc voluntas Dei esset dependenter a voluntate hominis peccantis, qui etiam post revelationem non secus ac ante potest vitare peccatum.

Nota II. quod licet non teneamur semper conformes esse positive voluntati divinæ in omni volito etiam formali; tenemur tamen semper conformes esse negative, seu non potest id nobis displicere; quia omne volitum formale in Deo est honestum; cum nonnisi honestum possit velle. Honestum autem non potest nobis displicere, cum obiectum displicentiæ sit malum.

Innotescere ulterius nobis potest divina voluntas internis inspirationibus, quibus aliquando ad insolita viri Sancti excitantur: ut factum fuit in S. Apollonia, quæ flagrantiore igne intus exardescens sponte in paratum

tum ignem se conjecit; & in aliis non paucis, qui diebus multis a cibo se continuere. Idemque dicito de cæteris huiuscemodi exemplis, quæ nisi repetantur ab inscrutabili consilio illius qui auctor est legum, vix honestari possunt. Item per internas sanctas illas infusas cordibus cogitationes, quibus per opera consilii ad æmulanda charismata meliora perducimur. Licet tamen non teneamur omnes sequi pias cogitationes quæ nobis obveniunt, cum Spiritus probandi sint num sint a Deo, cum sæpe, ut notat D. Paulus, Angelus Satanæ in Angelum lucis transformetur; nec omnia possumus nos: nihilominus si quis ad eam spiritualium rerum acediam erga spiritualem profectum, idest ad eum propriæ æternæ salutis torporem perveniret, ut nullum auditum sanctis inspirationibus ad meliora exstimulantibus præbere statueret; qui certe ita animum paratum haberet, saltem venialis culpæ reus censendus esset. Communis enim est Christianæ pietatis sensus, ut qui omnino solidæ virtutis expertes non sunt, de divinarum inspirationum neglectu & repulsa humiliter, non secus ac de spirituali infidelitate qua Deo ad maiora vocanti non respondent, se accusare soleant; non ignorantes huiuscemodi repulsas a Deo aliquando non leviter puniri, dum cadere permittit eos qui progredi non nituntur. *Tamdiu* (ait S. Augustinus epist. cxliii.) *non relabimur, quamdiu progredi contendimus: & ut cœperimus stare, descendimus; nostrumque non progredi, reverti est.* In his tamen magna requiritur discretio & prudentia, præsertim circa cogitationes inspirantes status per se boni & non corrupti mutationem. Si quis enim in eo statu positus sit, in quo vocationis officia implere non valeat; ad alium tutiorem transire debet. Ubi tamen agitur de mutatione status per se boni sub specie melioris; omni spiritui hoc suadenti non ita facile credendum est, nec cito moveri debemus ad certa pro incertis deserenda. Nemo enim ignorat, Diabolum soli semper perseverantiæ insidiari, quam solam ex virtutibus agnovit coronari: utiliusque esse in ea vocatione qua vocati sumus perseverare, quam sub specie melioris boni id quod iam cœpimus, amittere; nec ad id quod fortassis præsumimus, pervenire.

Agendum hic esset de altera moralitate actus humani, idest de malitia, sed de hoc loqui remittimus cum agemus de peccatis, cum per malitiam moralem actiones humanæ sint & dicantur peccaminosæ; sicuti ex opposito per moralem bonitatem virtuosæ dicuntur.

TRACTATUS
DE REGULIS MORUM.

CUm homo a suprema conditoris providentia ita constitutus sit, ut seipsum ad differentiam aliarum creatarum rerum, quæ ab ipsomet auctore ad proprios fines moventur ac veluti manu ducuntur, moveat, ad suumque finem dirigat: ea propter non solum hunc instructum voluit tum internis principiis, quibus agenda cum suis obiectis ac circumstantiis cognosceret, actionem deliberaret, ac cum arbitrio se moveret (quod fit per intellectum & voluntatem) tum externis facultatibus ad operis statuti executionem: sed regulas quoque ei statuit quibus in suis deliberationibus regeretur. Hæ autem regulæ, aliæ sunt priores: remotæ tamen & externæ; ut æterna lex & divina voluntas, de quibus iam paulo ante egimus. Aliæ propiores & quidem internæ, cuiusmodi est recta ratio, quæ est ipsius æternæ legis expressio in hominum animis. Aliæ proximæ: & hæ pariter aliæ internæ sunt, qualis est conscientia hominis deliberate operantis; aliæ externæ, leges nempe divinæ, & humanæ, moderatrices hominis dum deliberate operatur. Æterna lex indefectibile exemplar omnis rectitudinis manifeste explicatur & in hominibus effulget, quando hi rectæ rationis dictamine utuntur; quatenus rectum ab obliquo, iustum ab iniquo, bonum a malo secernunt. Verum cum recta ratio per synderesis habitum agnoscat veritates, ex quibus infertur quid agendum sit, quid fugiendum; hinc opus est ut alia proxima regula accedat, quæ per practicum suum iudicium ad particulares casus applicet generalia rationis dictamina. Et hæc est conscientia, de qua im-

impræsentiarum dicturi sumus: ut, cognitis iam remotis ac generalioribus actuum humanorum regulis, proximæ quoque & quæ ad particularia accedunt, innotescant.

CAPUT I.

De regula interiore, nempe de Conscientia.

§. I.

De conscientiæ notione.

Anima rationalis, quæ est viva Dei imago (iuxta illud Psalmi: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*) ad ipsius Dei similitudinem duplici ornatur facultate: intellectu scilicet, & voluntate. Intellectus suis cognitionibus lumen voluntati præbet, ita ut sine tali adminiculo operari nequeat; & idcirco ab intellectu in operationibus voluntas dependet, & ipsi subiicitur. Quando vero intellectus inter veritates ab ipso cognoscibiles versatur circa eas, quæ ad mores non pertinent, dicitur speculativus; quando autem circa eas occupatur, quæ moribus bene instituendis inserviunt, practicus sive moralis vocatur. Intellectus autem moralis vel attingit prima & generalia morum principia *declina a malo, & fac bonum: fac alteri quod tibi vis; & quod tibi non vis, alteri ne feceris*, & appellatur *synderesis*, quæ est habitus seu habitualis primorum principiorum moralium cognitio: vel principia hæc applicat in casu particulari, & veluti monet quid vi talium principiorum hic & nunc sit faciendum, vel omittendum, & tunc dicitur *Conscientia*, seu cordis scientia iuxta ipsius nominis etymologiam, sive cum alio scientia, vel concludens scientia; ideo dicit ordinem scientiæ ad aliquid. Sicuti iuxta ea, quæ tradit S. Thomas P. I. q. lxxix. art. 12. est in nobis habitus quorumdam principiorum speculabilium, quibus sine ulla ratiocinatione statim quasdam veritates attingimus, puta quod totum est maius sua parte; ita etiam est in nobis quidam habitus primorum & universalium principiorum operationis practicæ, quibus sine ulla animi retardatione statim apprehendimus aliqua tamquam bona & amplectenda, alia tamquam mala, & fugienda. Et non secus ac in habitu primorum principiorum speculabilium error subesse non potest; sic in his, quæ per synderesis habitum tamquam facienda, vel omittenda percipiuntur deceptio cadere non potest, cum sit de bonis, & malis operationibus per se notis. Unde actus huius universalis habitus est instigare ad bonum, & remordere de malo. Quare conscientia uti iam patet & loco cit. art. 13. docet Angelicus, non est potentia, ut intellectus, & voluntas; non habitus, ut constans primorum principiorum cognitio, vel virtutum dispositio; sed quidam rationis actus, quo cognitionem alicuius veritatis applicamus ad agendum aliquid, vel omittendum.

Igitur ex dictis colligitur 1. intellectum moralem, seu practicum esse facultatem directricem actionum humanarum ad honestatem. 2. Ad mentem moralem duo pertinere, idest synderesim, & conscientiam; sive ut alii dicunt, intellectum voluntatem dirigere per synderesim, & conscientiam.

Communiter conscientia definitur iuxta Theologos: *actus, quo intellectus iudicat de bonitate, aut malitia eorum, quæ hic, & nunc agenda sunt*; sive est iudicium actuale practicum dictans quid in particulari sit licitum, vel illicitum, agendum ut honestum, vel omittendum ut inhonestum, vel quod agi, aut omitti debuisset. Hinc conscientia dici solet *iudicium practice practicum*; quia hæc non tantum cognoscit prima principia, & leges, sed dirigit etiam, non solum generali modo ut synderesis, quam ideo alii vocant *iudicium speculative practicum*, sed dictans hic, & nunc in particulari, seu in praxi quid agendum sit, vel non agendum. Et in hoc sensu distinguitur a prudentia, quæ ex principiis generalibus practicis synderesis elicit generales conclusiones; cum conscientia applicet ea principia ad particularem materiam, & actum faciendum. Unde conscientia versatur & concludit circa individuas actiones consideratas, & inspectas in omnibus suis circumstantiis. Quocirca conscientia distinguitur tum a synderesi, quæ versatur circa prima principia practica, tum a prudentia, quæ, ut antea diximus, solummodo generales conclusiones ex iisdem principiis deducit; & hos sylogismi exemplo clarius innotescet. *Nulla iniuria* dictat synderesis *proximo est inferenda*: *ergo* concludit prudentia *non est violanda proximi fama: ergo* particulariter in praxi & in individuo, infert conscientia *non est manifestandum sine gravi necessitate occultum crimen quod ille commisit*. Idcirco conscientia a S. Antonino dicitur concludens scientia, cum conscientia sit ultimus prudentiæ particularis actus, ac veluti eius conclusio. Quapropter prudentia se habet in practicis ut scientia in speculativis, applicans syn-

synderesim ad facta particularia, ut iam diximus antea.

Additur in definitione Conscientiæ *vel quod agi, aut omitti debuisset*; quia conscientiæ est non solum dictare & iudicare circa futura, seu circa agenda; sed etiam iudicare & testificari de factis præteritis, quæ cognoscimus nos fecisse vel omisisse: approbando eorum bonitatem, si bona fuerint (quod nobis parit internam tranquillitatem, ut II. ad Corinth. cap. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*,) vel eorum malitiam redarguendo, qualis est conscientia damnatorum, *quorum vermis non moritur*, Marc. cap. 9. Quare S. Augustinus in *Psalm.* XXXVI. ait: *Deus iudex erit; alius testis quam conscientia non erit.*

Hinc colligitur ergo, quod synderesis sit quidem interna actuum humanorum regula, sed magis remota; utpote quæ legem generaliter tantum proponat: conscientia vero, tametsi secundaria sit ut a synderesi dependens, est tamen regula proxima & immediata, quæ legem applicat in particulari: Constat itidem, synderesim regulam esse infallibilem; cum circa generalia principia per se nota versetur: conscientiam vero errori esse obnoxiam; quia fieri potest ut male applicet bona principia, vel non satis ad legem attendat, ut habemus ex D. Thoma Quodlib. VIII. q. VI. art. 3. Unde hic notandum occurrit, synderesim numquam ex omni parte deleri: in quovis enim homine etiam perditissimo manet lumen, seu notitia primorum principiorum; Conscientia vero per inveteratam peccandi consuetudinem obrui omnino potest, & extingui: nam quos tradidit Deus in reprobum sensum, eo usque corde, & animo obduruerunt, ut nullos Conscientiæ stimulos experiantur. Quidam Patres non distinguentes synderesim inter & Conscientiam, unum pro altero usurparunt: immo aliqui ipsam naturalem legem *Conscientiam* appellarunt. Sic illam vocat Ioannes Damascenus: *Lex mentis* (inquit) idest conscientia. S. Ioann. Chrysostomus in Psal. CXLVII. ait, quod universa natura humana sufficientem habuit legem conscientiæ. Sed ne a modo loquendi Sanctorum Patrum recedamus, nihil obstat dicere, legis naturalis partem principalem esse quam D. Angelicus synderesim vocat; Conscientiam vero actum legis naturalis, quo nobis in particularibus circumstantiis proponitur quid agendum, vel omittendum sit. Quamobrem Conscientia est lex naturalis non in habitu, sed in exercitio. Conscientia spectat tum ad intellectum, tum ad voluntatem: Etenim alii actus qui tribuuntur conscientiæ respiciunt intellectum, ut iudicare, & testificari, alii voluntatem, ut pungi, remordere, instigare. Et tali pacto Theologi possunt circa hoc conciliari.

§. II.

De Divisione Conscientiæ.

Conscientia multiplex est sive ratione sui sive ratione obiecti, sive ratione principii vel assensus. Primo quidem, conscientia ratione sui, seu iudicii quod fertur, dividitur in præcipientem, quæ dictat aliquid esse de præcepto; in consulentem, quæ aliquid ostendit esse de consilio; in permittentem, quæ exponit aliquid mere permissum esse, seu nec præcipi, nec prohiberi. Secundo, ratione obiecti dividi solet in rectam, quæ etiam bona dicitur; & in erroneam, sive falsam & malam. Conscientia recta seu bona ita vocatur, quando passionibus non obscurata ex principiis practicis, secundum omnes circumstantias rectis, applicat ad aliquid agendum vel omittendum; seu quæ claram habens & evidentem cognitionem principiorum, & legis, recte concludit seu dictat licitum esse vel illicitum quod revera licitum est aut illicitum. Erronea vero illa dicitur, quæ nonnisi obscure & confuse principia cognoscens, errat in suo iudicio, dictans licitum esse & bonum quod a lege vetitum est, aut illicitum & malum quod lex omnis vel præcipit vel permittit. Hæc autem vel est erronea invincibiliter, sicuti dictum est de ignorantia, nempe ex errore qui vinci & tolli non potuit; vel vincibiliter, idest ex errore qui superari potuit & debuit. Tertio, dividitur conscientia ratione principii vel assensus in certam seu tutam; & incertam seu non tutam. Certa seu tuta, ut ab aliquibus vocatur, talis est, quando mens prudenter & sine formidine saltem rationabili iudicat hoc licitum esse & bonum, vel illicitum & malum. Cum tali conscientia accessit Iacob ad Liam, prudenter iudicans esse suam uxorem; unde rectitudo conscientiæ ac bonitas pendet præcipue a conformitate respectu rectæ rationis practicæ, non vero semper rationis speculativæ; cum fieri possit, ut aliquando, vel ob ignorantiam, vel inadvertentiam invincibilem, vel quia mutetur obiectum in circumstantiis particularibus, secundum quas agendum est, ratio practica recta esse possit, etiamsi rationi idest iudicio speculativo non se conformet; ut

ut factum fuit in Iacob, qui invincibiliter ignorans non esse Rachelem sibi promissam in sponsam, sed Liam, ad eam accessit cum recto iudicio practico, tametsi non esset conforme speculativo, idest non esse licitum accedere ad non suam; quia eius iudicium practicum (idest licitum esse accedere ad suam) erat verum, & rectum, utpote conforme regulis morum ac arbitrio virorum prudentum. Ad eam igitur accessit cum recta conscientia & inculpabili. Incerta seu non tuta Conscientia dividitur in dubiam, perplexam, & scrupulosam. Dubia illa dicitur, qua mens judicans aliquid esse licitum ut possit etiam esse illicitum, ita suspensa hæret inter utramque partem contradictionis, ut neutram eligat. Si tamen in tali hæsitatione & suspensione assensus & dissensus versatur, quia æqualis ponderis ex utraque parte adsunt rationes, quæ mentem suspensam & quasi in æquilibrio continent; tunc conscientia dicitur dubia positive: si autem nulla ei occurrit assentiendi vel dissentiendi ratio; tunc dicitur dubia negative. Tunc tamen verius & melius dici posset nesciens & ignorans. Immo notant Theologi, quod conscientia quælibet dubia dici non possit conscientia nisi improprie; cum conscientiæ ratio & natura importet ut sit aliquod definitum ac determinatum mentis iudicium ac dictamen, iuxta traditam conscientiæ definitionem: quod dici nequit de conscientia sive positive, sive negative dubia; cum utraque sit cuiuscumque determinati, ac definiti iudicii suspensio. Conscientia perplexa est iudicium practicum, dictans esse peccatum, sive actus hic & nunc fiat, sive omittatur. Scrupulosa conscientia illa dicitur, qua mens levibus nixa rationibus hæsitat ac timet ne mali aliquid insit in actione bona vel indifferenti: puta, ne peccet ambulando super paleas quæ decussatim positæ crucem efformant. Definiri etiam solet actus, quo intellectus ob motivum parvi aut nullius momenti iudicat cum anxietate aliquid hic & nunc esse præceptum vel prohibitum. Huiuscemodi conscientia dicitur scrupulosa, ducta metaphora a parvo lapillo, qui in calceo latens pedem lædit, pressusque dolorem creat: nam timor & anxietas in animo latens ipsum excruciat ac torquet. Differt autem conscientia scrupulosa & a recta, ut per se patet; & a dubia, quæ ita est suspensa & indeterminata, ut neutri parti assentiatur; & ab opinione, quia hæc oritur ex fundamentis non contemnendis. Addunt etiam Theologi conscientiam scrupulosæ oppositam, quam *latam* seu *laxam* vocant: & ea est actus, quo intellectus levibus innixus ratiunculis licitum esse putat quod malum esse deprehendi facile potest; aut veniale peccatum esse iudicat quod in se gravissimum ac turpissimum est. Utraque hæc conscientia, scrupulosa nempe & laxa, ad erroneam pertinet: sicut & conscientia *pharisaica*, quæ magna parvi, & parva magni facit; & *cauteriata*, quæ propter longam in malo consuetudinem similis quodam modo facta carnibus cauterio inustis, nil percipere videtur. Conscientia item probabilis seu opinativa, quæ cum improbabili sibi opposita aliud divisionis membrum constituit, ea est, quæ ducta gravibus quidem, sed tamen fallibilibus rationibus ac motivis actionem probabiliter iudicat licitam aut illicitam: unde dicitur inniti opinione probabili. Improbabilis illa dicitur quæ nititur motivo levi vel absolute insufficiente ad prudentem assensum. Quare conscientia opinativa est, quando inter duas propositiones contradictorias, de quibus non potest haberi demonstratio, intellectus iudicat unam esse altera vero similiorem, existimans illam potius veram quam alteram; cum aliqua tamen oppositæ partis formidine: idest ita illam iudicat veram, ut de illius veritate non habeat plenam certitudinem. Varias hasce conscientiæ species sigillatim expendemus. Sed antequam ad rem propius accedamus, omittenda non est differentia dubium inter & opinionem. Dubitat intellectus, ut dictum est, quando unam ex duabus propositionibus contradictoriis non iudicat verosimiliorem quam alteram; opinatur autem, quando uni potius quam alteri adhæret, iudicans illam esse veram, quamvis non habeat omnimodam certitudinem: quo supposito, necesse est ut alteram propositionem falsam iudicet, tametsi illam probabilem reputet; quia eius falsitatem non habet clare perspectam: impossibile namque est ut intellectus duabus propositionibus contradictoriis simul assentiatur; & iudicando unam veram, necesse est ut aliam falsam reputet. Et hanc doctrinam cum iam viderint recentes Theologi negari non posse, ultro concedunt, ut videre est apud Laymannum *lib.* I. Tract. I cap. V.

Conscientia tandem, sicuti etiam synderesis, dividitur in habitualem, & actualem. Habitualis est habitus cognoscendi prima bene vivendi principia; actualis vero est assensus, qui actu primis illis principiis practicis præbetur. Ex huiusmodi actualis assen-

sensus frequentia acquiritur habitus, quo mediante fit ut facilius, & promptius actus illos elicere valeamus. Fateor quidem quod Synderesis pro habitu, Conscientia pro actu sæpe sæpius accipi soleat.

§. III.

De Conscientia recta.

Adeo certum est nos debere rectam conscientiam sequi, tamquam certissimam, ac ineluctabilem regulam nostrarum operationum, ut supervacaneum sit plurimis probare momentis semper illicitum esse contra ipsius dictamen, quod numquam falsitati subesse potest, operari. Etenim conscientia recta, quæ est ipsamet recta ratio sive iudicium ipsi rationi conforme, dum proponit, ac dictat aliquid faciendum ut bonum, omittendum ut malum, idipsum proponit quod eterna lex hic & nunc, idest in talibus circumstantiis, faciendum vel omittendum præscribit. Ratio evidens est: Qui enim agit adversus æternam legem, peccat. Ergo itidem peccat qui agit contra conscientiam rectam. Ideo quippe prior actio peccatum est, quia æterna lex est prima remotaque regula, ad quam conformanda est omnis actio nostra: Atqui conscientia nostra recta est secunda proximaque regula, cui pariter respondere actus nostri debent: Ergo æque peccat qui adversatur primæ, ac qui secundæ regulæ.

Opponunt quidem nonnulli exemplum iudicis, qui licite damnare potest, eum quem ex propria conscientia innocentem esse cognoscit. Sed negant alii, ut Silvius, Pontas, Tournely, Iudicem hunc posse inculpabiliter tale iudicium proferre, licet conforme allegationibus & probationibus testium; cum Iudex nec a Deo, nec a Republica auctoritatem recipiat innocentes occidendi. Quare docent, Iudicem teneri cedere officio & etiam vitæ potius quam eum damnare, quem insontem esse cognoscit. At, concesso etiam cum contraria sententia, quod hic Iudex possit inculpabiliter hoc proferre iudicium; qui tamen ita sentiunt, sentiunt pariter, quod talis Iudex ageret contra propriam scientiam, non vero contra propriam conscientiam, quæ dictat publicam personam teneri suum instituere iudicium secundum allegata per testes & probata.

Notandum tamen occurrit, hæc intelligenda esse de conscientia præcipiente, idest dictante aliquid faciendum vel omittendum ex præcepto; non vero de conscientia consulente vel permittente; cum nec consilium, nec permissio ligent sub culpa, sed liberam relinquant voluntatem, ut consilio & permissione pro libito utatur, sicuti ipsa quoque recta ratio seu conscientia dictat.

Hinc colligitur, conscientiam, cum sit ipsa ratio, seu iudicium ac dictamen rationis præscribentis & proponentis homini id quod agere debeat vel omittere, esse proximam humanarum actionum regulam, ut docent Silvius aliique contra nonnullos qui censent, regulam hanc non esse conscientiam, sed legem seu præceptum quod per conscientiam nobis indicitur. Sed quidquid sit, ad praxim quod attinet, omnes conveniunt, nos in operando sequi debere dictamen conscientiæ; ita ut contra ipsam, etiamsi erronea sit, operari non possimus.

§. IV.

De conscientia erronea.

Cum circa conscientiam erroneam plures occurrant difficultates; ut res bono in lumine, quantum suscepti operis patiuntur angustiæ, collocari possit, primo sub examen inducemus, num conscientia erronea in suo dictamine generaliter obliget, ut fit in lege præcipiente vel vetante, & an plus obliget quam superioris præceptum: secundo, quale peccatum sit contra illam agere: tertio, quomodo sit deponenda.

Licet conscientia erronea, sive invincibilis sit, sive vincibilis, semper obliget: quia tamen diversimode utraque obligat ad agendum; hinc statim inspiciendum occurrit, quænam sit conscientiæ erroneæ invincibilis obligatio. Statuamus igitur, hanc generaliter obligare, non secus ac obligat quælibet lex quæ iubet aut vetat. Immo eadem ratione qua obligat conscientia recta, obstringit etiam erronea: obligat nimirum tum positive, tum negative, ita ut licite non possimus contra ipsius dictamen agere; sed simul teneamur ipsam sequi in his quæ dictat esse præcepta vel prohibita. Nam alioquin, cum ipsa deponi nequeat, contra illam ageremus; ideoque contra dictamen rationis, quod est nostrarum operationum regula, contra quam agere prorsus illicitum est. Nec obstat, quod hæc aliquando ut præceptum dictet quod est vetitum, vel e contra; ideoque malum pro bono: quia cum sit invincibilis, tollit omne voluntarium circa malum, & excusat a culpa. Nam etsi quod dictat conscientia, sit malum secundum se; attamen hic & nunc non est malum voluntati. Objectum enim voluntatis non est

opus secundum se consideratum, sed ut a ratione & a conscientia apprehenditur & proponitur: ac propterea voluntas non recipit bonitatem ac malitiam ab obiecto secundum se spectato; sed secundum quod a ratione apprehenditur & proponitur. Quare cum ratio ex invincibili ignorantia qua nunc laborat, opus cæteroquin secundum se malum ac vetitum inculpabiliter apprehendat & proponat ut bonum & præceptum; malitia operis secundum se spectata redditur omnino involuntaria & inculpabilis. Notandum tamen, quod etsi talem conscientiam sequi teneamur, quia non possumus aliter peccatum vitare; cum deponi nequeat, & non liceat contra illam agere: non est tamen talis Conscientia proprie regula morum, nec proprie obligat; cum non sit veræ legis intimatio.

Dicet fortasse aliquis, hinc sequi quod necessario peccare quis possit. Mulier v. g. in cura infirmi occupata die festo putat ex errore invincibili se peccare, si sacrum omittat, & si infirmum deserat, nec errorem suum tunc deponere valet: utrumvis eligat, semper aget contra conscientiam, & sic necessario peccabit. Resp. quod dicta mulier in hoc casu moralem non habet libertatem; ideoque non peccabit: dummodo illud amplectatur quod minus malum esse iudicat. Nam licet possit alterutrum ex duobus illis eligere: cum tamen utravis parte electa, semper culpam apprehendat; non erit libera ad agendum contra conscientiam. Ad hoc vero ut quis culpam incurrat, requiritur libertas, qua culpa vitari potuerit. Quare ex prædictis sequitur, quod nullatenus ex erroneæ conscientiæ dictamine excusari valeant clericorum defectus contra statuta sacrorum canonum & Synodorum propriæ diœcesis, ac contra leges suorum Ordinariorum; necnon religiosorum inobservantiæ contra apostolicas constitutiones & Ordinis regulas, contra Capitulorum generalium aut provincialium leges ac decreta, & contra Superiorum præcepta: isti namque in huiusccemodi transgressionibus semper agunt ex conscientia vincibiliter erronea; nam semper vincibilis est eorum ignorantia circa ea quæ pertinent ad proprium eorum statum: nec ita facile possunt prudenter sibi persuadere, aliquod decretum vel non graviter obligare, vel non posse graviter obligare, vel per contrariam consuetudinem esse abrogatum: Præsumptio enim stat pro Superiore; & ex verbis ac stilo legis & decreti non difficile colligitur, num graviter obliget, vel non; & consuetudo quam sæpe iactitant, fere semper abusus est intolerabilis. Quæ enim consuetudo potest invalescere contra Clericalem decentiam ac honestatem, contra vim ac robur regularis disciplinæ, contra solemnium votorum essentiam? Nam & vota solemnia religiosorum sunt de iure divino, ideoque nullo modo præscribi possunt; & honestas Clericalis regularisque disciplina, in eo præcipue quod respicit propriam illius vim ac rationem, spectat ad nervum ecclesiasticæ disciplinæ, contra quam, ut habetur in Glossa, nulla induci potest vera ac legitima consuetudo. Similiter in sua erronea conscientia inexcusabilis censetur ille, qui officium sæculare vel Ecclesiasticum, quod ipsius vires ac talenta superat, etiam non quæsitus suscipit: quia eius error est voluntarius saltem in caussa: Debuerat enim coram Deo pensare, quid valerent, quid ferre humeri recusarent: debuerat viri prudentis, qui ipsum ex plana interioris hominis manifestatione cognosceret, iudicium sequi.

Circa vero obligationem conscientiæ erroneæ vincibilis in duas abeunt sententias Theologi. Alii enim contendunt, hanc quoque obligare positive, & negative: seu quod licite non valeamus operari contra eius dictamen, & quod secundum ipsum agere debeamus. Alii vero existimant, quod obliget ut contra ipsam non agamus; non vero ut secundum ea quæ ipsa dictat, operemur. Et hæc opinio non solum est communior, sed videtur etiam magis rationi consona.

Conscientia igitur vincibiliter erronea obligat ne contra ipsam agamus; & hoc omnes sentiunt: non vero ut secundum ipsam operemur; & aliqui circa hoc oppositum sustinent. Et quoad primum, videlicet nos non posse licite operari contra dictamen conscientiæ etiam vincibiliter erroneæ; constat id præcipue ex illo Apostoli ad Rom. cap. 14. *omne quod non est ex fide peccatum est*: ubi Glossa exponit: *omne quod ad conscientiam pertinet, si aliter fiat peccatum est*: quamvis enim fiat quod bonum est, si credas tamen non esse faciendum, vel sic non faciendum, peccas. In hoc sensu textum hunc Apostoli exposuere inter alios PP. Origenes, S. Io. Chrysostomus, & Concil. Lateran. IV. Et ex eadem Glossa habetur etiam *cap. 13. de Restit. expolitor. quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam*: idest quæcumque actio vel omissio quæ non est ex dictamine conscientiæ, seu ex persuasione quod sit licita; peccatum est, quo gehennæ rei efficimur.

cimur. Et ratio ipsa hoc demonstrat. Nam (ut notat D. Thomas 1. 2. *quæst.* XIX.) velle malum, semper est malum & peccatum. At quotiescumque voluntas discordat a ratione (idest contra ipsam operamur) mala est; quia malum est, seu peccatum, sive ratio erret invincibiliter, sive vincibiliter, tum circa bona per se, tum circa indifferentia, sive non erret: igitur agens contra conscientiam etiam invincibiliter erroneam vult malum, & peccatum; quia cum velit actionem, vel omissionem, quam ratio ei non dictat, & proponit voluntati esse illicitam ideoque peccatum, vult agere contra dictamen conscientiæ quod est regula immediata nostrarum operationum, quo Lex Divina vel humana nobis proponitur, ideoque malum est, & peccatum. Et vis tota huiusce rationis fundatur a D. Thom. in illis duobus principiis: unum est: bonum prosequendum, malum vitandum; alterum est, quod nulla lex obliget, nisi quatenus nobis nota sit, seu per rationem apprehensa. Quare quando ratio ex lege, quam apprehendit, iudicat aliquod esse malum, & ut tale nobis proponit; sive erret in suo iudicio, sive non, si contra tale dictamen operemur, idest non vitando quod nobis ut malum proponitur, licet etiam tale non sit, certe volumus malum, quia volumus quod per rationem ut malum apprehendimus, & iudicamus; etenim obiectum voluntatis, sicuti antea iam diximus, est bonum, & malum, non secundum se spectatum, sed prout ab intellectu proponitur. Immo si non datur peccatum nisi voluntarium, idest ut actio procedens a principio intrinseco cum cognitione malitiæ ipsius actionis, sine dubio vult peccatum, qui vult actionem, quam ex iudicio propriæ rationis cognoscit esse malum, & peccatum.

Solet hic obiici, quod sequens dictamen conscientiæ vincibiliter errantis constitueretur in peccandi necessitate. Si quis v. g. ex erronea vincibili conscientia falso putans se teneri ad mentiendum pro vita proximi servanda, non mentiatur, peccat contra conscientiam; si vero mentiatur, peccat contra legem Dei. Ergo hic constitueretur in necessitate peccandi. Sed nemo potest constitui in tali perplexo statu, ut, vel agat, vel non agat, semper peccet. Ergo dicendum, quod illicitum non sit agere contra conscientiam vincibiliter erroneam. Respondeo: Concesso anteced. neg. conseq. Nam hoc verum esset, si non daretur medium, quod revera datur: scilicet depositio talis conscientiæ, quæ cum culpabiliter erret, potest, immo debet deponi. Illa vero deposita, neque contra illam peccatur, neque secundum illam, si dictet quod est peccatum, seu quod rectæ rationi & legi divinæ est contrarium. Sequitur ergo, quod agens contra conscientiam etiam vincibiliter erroneam peccet contra legem divinam naturalem, qua vetitus est omnis affectus & consensus ad id quod etiam ex errore ut malum concipimus & iudicamus. Etenim cum lex naturalis vetet agere contra præceptum Dei; obligat ratio & conscientia, etiam dum errat: quia tametsi eius iudicium non derivetur a Deo, illud tamen proponitur tamquam a Deo derivatum.

Quamvis vero conscientia etiam vincibiliter erronea negative obliget ne operemur contra eius dictamen; non obligat tamen positive ut secundum ea quæ ipsa dictat, agamus. Nam si quis teneretur sequi huius conscientiæ dictamen, quæ illicitum proponit pro licito; faceret culpabiliter id quod revera malum est: cum ignorantia vincibilis qua laborat hæc conscientia, utpote voluntaria, non excuset a culpa, & id quod ex ea fit, sit saltem indirecte voluntarium. Præterea sicut conscientia obligat iam ex una parte virtute divini præcepti, & ex altera absurdum est, ut quis ex divina lege teneatur peccare, ita non obligat ad peccandum: idcirco neque ad faciendum illud malum, quod erronee & culpabiliter dictat.

Posset hic tamen opponi auctoritas D. Thomæ, qui *quæst.* XVII. *de Verit. art.* 4. docet quod conscientia erronea, posito quod perseveret, obligat ad eam sequendam: *Ille* inquit, *cui dictat conscientia, quod teneatur ad fornicandum, non est obligatus ut fornicationem sine peccato dimittere non possit, nisi sub hac conditione, si talis conscientia duret.* Resp. quod potest hisce verbis significare sanctus Doctor, posita hac conditione, eum ita esse ligatum, ut quamdiu ipsa perseveret, peccaturus sit, si non fornicetur. Non docet tamen, quod teneatur eam conscientiam sequi, & fornicari: non quia debeat agere secundum illius conscientiæ dictamen, sed quia non debeat agere contra ipsam: aget autem contra talem conscientiam, si eamdem retineat. Quia tamen agere non debet contra ipsam, nec secundum ipsam, ne divinam legem violet quæ vetat fornicationem; ideo sequitur, quod eam deponere, non vero sequi teneatur. Unde cum in *cit. art.* docet Angelicus conscientiam errantem obligare, numquam tamen dicit, quod sic obli-

get

get ut eam sequi oporteat; sed quod non liceat contra eam facere, aut eam contemnere: ut docet etiam *Quodlib.* III. *art.* 27. Hinc huiuscemodi conscientiæ errores, cum vincibiles sint, prudenter deponi debent, rem pro eius gravitate diligenter perpendendo, pios peritosque consulendo, ad praxim timoratorum attendendo. Quod si error deponi nequeat, & urgeat electio, v. g. si non possis veritatem per te invenire, nec adsit peritior quem consulas; tunc orare debes ac elicere actum contritionis de priori ignorantiæ peccato, & eam partem eligere in qua minus mali esse apparet: & sic ulterior culpa tibi non imputabitur; quia tunc error ex vincibili fiet invincibilis & involuntarius, cum eius caussa fuerit retractata, & feceris quantum in te fuit, ut a peccato discederes. Nihilominus tamen sic errans adhuc tenetur damnum, si aliquod alteri ex tali erronea conscientia intulerit, compensare: quia culpæ retractatio non facit ut non fuerit libere posita caussa damni, neque ut damnum ex ea non sit secutum; & sic non tollit obligationem illud restituendi, necessario adnexam iniuriæ damnosæ.

Opponi etiam potest, licitum esse agere contra præceptum inferioris, ut superioris præceptum impleatur, quando utrumque impleri nequeat: ideoque licere agere contra conscientiæ præceptum, ut præceptum Dei adimpleatur. Respond. verum hoc esse, quando cognoscatur quid potestas inferioris & superioris præcipiat; non vero quando credatur præceptum inferioris idem esse ac superioris; sicuti fit in conscientia erronea, quæ aliquid proponit ut præceptum Dei. Hinc D. Thomas 1. 2. *quæst.* XIX. *art.* 5. *ad* 2. *Quando*, inquit, *ratio errans proponit aliquid ut præceptum Dei; tunc idem est contemnere dictamen rationis & Dei præceptum*.

Num plus obliget conscientia quam superioris præceptum.

Quærendum hic superest, num plus obliget in subdito dictamen conscientiæ, quam superioris præceptum. Verum ut res clarior evadat, notandum cum Silvio, quod in hoc casu attendendum est, num conscientia sit recta, vel dubia, vel erronea vincibilis aut invincibilis. Nam si conscientia quæ dictat superioris præceptum esse contra legem Dei sit recta; maior procul dubio est conscientiæ obligatio, quam cuiuscumque humani præcepti, iuxta illud Act. cap. V. *Obedire oportet Deo magis quam hominibus*. Si vero conscientia sit dubia; docet idem Silvius, quod si subditus dubitet rectum ne sit an malum id quod a superiore præcipitur, eidem parendum est: si v. g. superior præcipiat ut subditus ob morbum, cuius gravitas dubia est, ab horis canonicis vel a ieiunio se abstineat. Superior enim ius habet exigendi a subdito obedientiam: nec dubium subditi potest tollere ius superioris; cum *in dubiis melior sit conditio possidentis*. Rursus præceptum impleri debet, cum nullum imminet peccandi periculum in eius executione; ut in præsenti casu, in quo nullum peccati periculum imminet subdito. Periculum enim illud se teneret ex parte conscientiæ, quæ dubia supponitur: hoc autem periculum timeri non debet; quia conscientia hæc dubia potest & debet deponi. Etenim præsumere potest subditus, rem, de qua dubitat, licitam esse ob varias rationes quas superiores præ subditis attendere & ponderare solent. Unde si quid tunc erroris obrepat, superiori est imputandum. Quod si conscientia sit erronea; tunc videndum, num de maiore obligatione intelligatur, quantum ad gravitatem peccati: & in tali casu conscientia erronea non semper obligat plus quam superioris præceptum, nec e contra; quia gravitas talis peccati pendet a qualitate materiæ, circa quam versatur tum conscientia, tum superioris præceptum. Si vero de maiore obligatione intelligatur, quantum ad derogationem, ut una alteri deroget in his quæ subdito videntur esse peccata, quando peccata revera non sunt: conscientia erronea in hoc sensu, donec perseverat, plus obligat quam superioris præceptum; quia conscientia proponit quidpiam tamquam legem Dei; quæ dum pro tali habetur, prævalere debet cuicumque hominis mandato (ut docet S. Thomas in II. *dist.* XXXIX. *quæst.* III. *art.* 3. *ad* 3.) licet talis obligatio teneat secundum quid, idest non in omni eventu, sed tantum in tali conditione, seu dum talis conscientia durat, ut idem sanctus Doctor *quæst.* X. *de Verit. art.* 5. adfirmat. Notandum hic est quod ait Angelicus *quæst.* XVII. *de Verit. art.* 4. scilicet rectam conscientiam & erroneam obligare; diverso tamen modo & ratione; Recta enim, cum conformis sit legi divinæ, est vera lex, ligatque simpliciter & per se; erronea vero, quæ non est vera lex sed solum putatur esse, obligat secundum quid & per accidens. Recta autem ligat simpliciter, quia ligat absolute & in omni eventu: quia in omni eventu abstinendum est ab eo quod conscientia recta ut malum & vitandum proponit, ita ut hæc numquam deponi queat. Erronea vero ligat solum secundum quid & per acci-

accidens; quia non ligat, nisi quatenus creditur recta: quam tamen sicuti generaliter possumus ac tenemur deponere, ita subditus in dicto casu potest & debet eam deponere, ac suo superiori obsequi. Ideo si post præceptum superioris remaneat subditus in invincibili ignorantia circa legem aliquam, sive naturalem, sive positivam, quam superior tollere nequeat; utpote quæ lata fuerit per superiorem auctoritatem, nec subdito rationes appareant quibus conscientiam suam deponat, neque ex illo generali principio, quod tutum sit sequi mandatum superioris, possit eam deponere, ut licet humanam adhibuerit diligentiam, non valeat veritatem percipere; tunc subditus tenetur sequi suam conscientiam, posthabito superioris præcepto. Si v. g. superior subdito præcipiat aliquid quod sit contra legem Pontificis, quam subditus invincibiliter ignorat esse revocatam, ac Prælatus nesciat hanc legem latam aliquando fuisse; tunc subditus suam conscientiam, non superioris mandatum sequi debet. Si autem post superioris præceptum perseveret in subdito conscientia vincibiliter erronea; tunc superioris mandatum adimplere, & talem conscientiam deponere subditus tenetur.

Dices. D. Bernardus *de præcep. & dispens. cap.* XII. adfirmat, mandatum Prælati haud secus accipiendum esse ac si præciperet Deus. Resp. ibi loqui sanctum Patrem de iis quæ inferior dubitat, utrum Deo satisfaciant, necne; neque eius conscientia, sive recta sit, sive erronea, nihil certi super hoc dicit, ut *cap. cit.* se explicat idem sanctus Doctor.

Obiicies rursus. Semper obediendum est Prælato in his quæ non sunt contra Deum; & Prælati potestas est supra conscientiam subditi; nec ad subditum spectat examinare superioris præcepta, sed simpliciter obedire. Resp. semper Prælato obediendum esse in iis omnibus quæ ad regulam spectant, & non sunt contra Deum vel in rei veritate, vel in conscientia subditi. Nec refert, quod Prælatus sit supra conscientiam subditi: quia hoc verum est de conscientia simpliciter considerata, non autem de conscientia prout apprehendit & proponit aliquid pro divino præcepto. Quoad ultimum vero respondeo, tunc subditum non examinare superioris mandatum, sed num ipse teneatur implere quod superior præcipit: & hoc ad ipsum proprie spectat. Nam unusquisque tenetur actus suos examinare ad regulam scientiæ, sive naturalis, sive acquisitæ, sive infusæ quam a Deo habet: quia omnis homo secundum rationem agere debet. Ita D. Thomas *quæst.* XVII. *de Verit. art.* 5. *ad* 4. Quare supponendum est primo, superiorem cui in dubio obediendum esse dicimus, virum esse doctum, discretum, prudentem. Secundo præceptum eius non niti rationibus & momentis, quorum levitas & infirmitas ab inferiori agnoscatur, aut viris, non minus quam ipse sit, gravibus pene certa videatur. Unde non facile obsequendum est superiori iubenti ut sacramenta sæcularibus ministrentur, quando parum firme probet ius illud sibi competere. Tertio, inferiorem non posse tuta conscientia parere superiori, donec dubium eius perseveret: ita enim peccaret, dum se exponeret periculo peccati: Cabassutius *lib.* I. *Theor. cap.* XXI. Pontas verb. *Obedientia* cas. IV. Quarto demum, cum omnibus spectatis & secundum Deum consideratis, subditus dubitat ex caussa quæ sibi & aliis rationabilis videtur, an res sibi iuste sit imperata, non semper est obediendum, sed pars tutior est amplectenda. Ita Sotus, Medina, Henno, & alii. Verum hæc explicari nequeunt nisi per suas circumstantias: eæ autem sunt natura mandati, circumstantia personæ mandantis, bonum aut malum proximi inde secuturum, & aliæ id genus.

Utrum vero gravius peccet, qui agit contra conscientiam erroneam, quam qui secundum ipsam operatur, docet Silvius, & cum ipso Tournely, neutrum peccatum esse simpliciter altero gravius; sed ex diversitate materiæ, unum aliquando gravius esse, aliquando aliud. Si quis v. g. putet se teneri ad mentiendum, ut vitam proximi conservet; gravius peccabit, si agat contra conscientiam, quam si secundum ipsam operetur: quia secundum eam operando nonnisi officiosum, ac proinde veniale mendacium committet; agendo autem contra eam, reus erit homicidii: e contra vero si quis existimet se sub venialis peccati pœna teneri ad furandum, ut pauperibus ope eleemosynæ succurrat; gravius peccabit agendo secundum conscientiam, id est furando, quam contra illam agendo, & a furto abstinendo: quia furtum est peccatum mortale; non furari vero, donec ipsi perduret talis conscientia, erit solum veniale.

§. V.

§. V.

De Peccato quod committitur agendo contra conscientiam, eiusque specie ac gravitate.

Operari contra conscientiam rectam, iuxta qualitatem præcepti eiusque transgressionis, est etiam culpa; videlicet si præceptum sit obligans mortaliter, mortalis est culpa; venialis vero, si venialiter. Agere enim contra conscientiam rectam, nec mutat speciem peccati, nec aggravat in specie; sed tale relinquit peccatum, qualis est præcepti transgressio. Actio vero quæ fit contra conscientiam invincibiliter erroneam, est mortale peccatum, si ipsa dictet esse mortale; veniale vero, si dicat esse veniale: quia in hisce actionibus peccatum tale est, quale voluntas ipsum vult. Atqui voluntas vult peccatum aut grave aut leve, cum fertur in obiectum quod iudicat esse graviter aut leviter malum. Ergo qui exspuit in templo, peccat mortaliter, si conscientia dictet id esse peccatum mortale; venialiter vero, si dictet peccatum esse veniale. Similiter peccatum contra conscientiam vincibiliber erroneam tale est, qualis apprehenditur materia, circa quam versatur, ita ut si materia ut gravis apprehendatur, grave fit peccatum; si ut levis, leve; modo id quod apprehenditur ut leve, non sit reipsa grave. Nam peccatum actionis quæ fit contra conscientiam errantem, pascitur ex modo quo voluntas vult idem peccatum. Si igitur voluntas vult peccatum quod mens ex errore iudicat esse in materia gravi, graviter peccabit. Præterea materia gravis sufficit ad peccatum mortale, nisi error conscientiæ tollat consensum. Error autem vincibilis, de quo sermo est, consensum tollere non potest; cum is error sit voluntarius: Filius igitur qui credit se mortaliter peccare, si levem summam parentibus furetur, mortaliter peccat; & adhuc mortaliter peccat, si grandem summam furando existimet se leviter solum peccare; eo quia is error facile deponi potuit.

Quod si conscientia errans dictet quidem aliquid esse malum, sed non determinet, sit ne mortaliter malum, an dumtaxat venialiter; ut fit in vulgaribus personis, quæ licet sciant aliquod esse peccatum, ignorant tamen & non advertunt mortale ne an veniale sit: tunc Navarrus, Valentia, aliique existimant peccatum esse tantum veniale agere contra talem conscientiam; cum non videatur gravis malitia velle quod in genere solum illicitum putatur. Communior tamen auctorum sententia (inter quos Azorius, Silvius, Salmanticenses, & alii apud ipsos) docet, quod agere contra talem conscientiam gravis sit culpa. Nam qui ita sine alio examine operatur, cum velit committere peccatum, qualecumque illud sit, se exponit manifesto periculo peccandi mortaliter: *Qui amat periculum, peribit in illo.* Eccles. cap. III. Ille enim omnino videtur mortaliter peccare, qui ea intentione agit ut cupiat & velit male agere, etiamsi id quod agit, non sit mortale peccatum: unde qui plena deliberatione paratus est agere, quodlibet sine ulla distinctione veri vel falsi, peccat lethaliter; quia periculo se exponit peccandi.

Ex his autem colligi potest, quando opus sit ut pœnitens confiteatur se egisse in peccando contra conscientiam: Nam agere contra conscientiam, sive rectam remordentem, sive etiam errantem, quando dictat malum quod revera est malum, v. g. non fornicandum, est circumstantia quæ aggravat. Ita Azorius, Sayrus, Navarrus. Necessario item exprimendum est in confessione peccatum contra conscientiam, quando opus nulla alia lege est peccatum, nisi quia fuerit commissum contra conscientiam erroneam, illud proponentem ut malum & peccatum. Ita Silvius.

Hic tandem notandum superest, quod licet agens contra conscientiam erroneam perinde peccet ac ille, qui contra conscientiam rectam operatur; non tamen incurrit easdem pœnas humanas & censuras; cum hæ non imponantur nisi his qui veram legem transgrediuntur, non vero putativam. Quare non incurrit excommunicationem, qui facit actum quem falso credit esse prohibitum sub tali pœna: v. g. percutiendo laicum quem ex errore putat esse clericum. Ita Antoine & Tournely.

§. VI.

De conscientia erronea deponenda.

Quando conscientia est omnino invincibiliter erronea, non solum possumus, sed tenemur etiam agere secundum eius dictamen, si dictet esse agendum; vel omittere, si præscribat non esse agendum; sive quia dubium nullum ei occurrat; imo prorsus existimet, rem ita se habere, sicuti a propria apprehenditur conscientia; sive (si aliquod forte dubium habuerit, & debita adhibita dili-

diligentia, nihil plus scire potuit, quam antea,) non possit eam prudenter deponere, & ideo ab omni culpa excusatur.

Quando vero conscientia sit vincibiliter erronea, tunc necesse est, ut ea deponatur: unde si quis e. g. putaret ex errore se teneri ad mentiendum, furandum, fornicandum, debet errorem deponere, & ita se abstinere a mentiendo, furando, &c.

Conscientia erronea vincibilis deponenda. Si obiicias quod tametsi quis oportet errorem suum deponere, id facere nequeat; respondeo posse, si velit, licet aliquando cum magna difficultate; alioquin essemus extra suppositionem. Si enim, adhibita debita diligentia nullo modo deponi valeat; non est amplius vincibilis, sed invincibilis. In suppositione autem quod errorem non deponat, non est absurdum dicere quod erit perplexus. Et licet non sit absolute perplexus, ut in quamcumque partem se inclinet, peccatum evadere nequeat: tamen sicuti in syllogismis, posito uno inconvenienti, alia necessario sequuntur; ita in moralibus quoque, uno inconvenienti posito, necesse est ut alia sequantur. Nam supposita intentione inanis gloriæ in eo qui eleemosynam dare tenetur: si det, peccat ex mala intentione; si non dat, ex violatione præcepti de danda eleemosyna. Stante pariter conscientia erronea vincibili, quidquid contra illam, sive secundum illam faciamus, non effugimus culpam: posito quod illa nobis dictet pro bono præcepto id quod malum est; vel id necessario faciendum, quod omitti debeat. Possumus tamen, immo debemus talem conscientiam, sicuti in supradicto casu pravam intentionem, deponere: ideoque simpliciter non sumus perplexi, sed solum secundum quid & per accidens, donec in ea voluntate perduremus. Ita D. Thomas *quæst.* XVII. *art.* 4. *ad* 8. *&* *in* II. *dist.* XXXIX. *quæst.* III. *art.* 3. *ad* 3. *&* *Part.* III. *quæst.* LXIV. *art.* 6. *ad* 3.

Prudenter tamen, non temere. Hæc tamen conscientia temere non est deponenda, sed rationabiliter & prudenter: & quia temere agere, est peccatum; & quia qui talem conscientiam temere deponeret, se exponeret periculo malum agendi quod conscientia dictat esse omittendum, vel male omittendi quod agendum præscribit. Temere autem conscientiam deponere ille dicitur qui conscientiam sibi aliquid dictantem non curat; sed perinde agit aut omittit, ac si nullius rei haberet conscientiam; nec non ille qui animum ex sola sua voluntate a iudicio seu dictamine rationis avertit, ne sentiat eius remorsus, & liberius operetur. Sic enim non deponitur conscientia, sed contemnitur. Sic etiam se habent qui affectant ignorantiam; an contractus v. g. qui proponitur ineundus licitus sit; nec curant circumstantias examinare ne forsan deprehendatur iniustus. Et hi similes facti sunt iis, qui *Iob cap.* XXI. dicunt Deo: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*. Item temere deponit conscientiam, etsi erroneam, qui ad eam deponendam aliquibus quidem rationibus movetur, sed levibus & omnino insufficientibus. Deponitur tamen quadam ratione conscientia erronea per inculpabilem distractionem, & involuntariam oblivionem; & in hoc casu actus, qui huiuscemodi distractionem aut oblivionem sequuntur, a culpa excusantur, ut actiones factæ per ignorantiam invincibilem: sicuti qui putans suum matrimonium non esse validum, postea tamen ex oblivione involuntaria huius rei accedit bona fide ad coniugem, putans suam legitimam esse uxorem; hic certe non peccat: & talis distractio est similis quidem depositioni conscientiæ; sed proprie non est vera conscientiæ depositio. Ut igitur conscientia erronea legitime deponatur, necesse est ut ratione vel auctoritate convictus homo contrarium iudicet eius, quod antea iudicaverat; aut certe rationes, quibus in tale iudicium inductus est, leves esse ac invalidas animadvertat; adeoque a priori illo iudicio recedat. Media autem ad hunc finem idonea sunt, ait Sylvius, humilis ac frequens oratio, totius rei exacta discussio, bonorum librorum qui de re hac solide tractant, attenta lectio, consilii a viris doctis & Deum timentibus petitio, & docilitas, ac submissio, ut consilium huiusmodi sequatur. Hæc autem media ita adhiberi debent, ut si prius non sufficiat, ad alterum recurratur: & tunc si adhuc perseveret error, censetur invincibilis. Non tenemur tamen summam omnino adhibere diligentiam quæ adhiberi potest humanitus, sed eam solummodo, quam viri timorati ac prudentes ordinarie adhibere solent. Huiuscemodi sunt obligationes ex parte illius qui erronea laborat conscientia: sed adhuc aliquid restat addendum pro regula Confessarii, ad quem tales accedunt pœnitentes.

Confessarius igitur cui occurrat tractare cum his qui in erronea conscientia versantur, magna cum maturitate & gravitate procedere debet. Aliquando enim tenetur monere pœnitentem de errore; aliquando peccat, si illum admoneat. Certum tamen est, quod si cognoscat Confessarius pœnitentem labo- Observandum pro Confessario.

rare conscientia vincibiliter erronea, tenetur eum admonere: & hoc præcipue dignoscitur, si interrogetur a pœnitente de aliqua actione, num sit peccatum? quia cum de tali actione dubitat, non laborat ignorantia invincibili: ac proinde moneri pœnitens debet, quia per ignorantiam vincibilem excusari non potest. Quare cum Confessarius sit Doctor & magister, eos præcipue qui instrui & illuminari cupiunt, erudire tenetur. Et hoc verum est, etiamsi Confessarius prævideat monitionem nihil profuturam. Non tenetur tamen, quando pœnitens aliquo modo suam non explicet ignorantiam, nec ex aliquo signo hoc suspicari possit Confessarius. Quod si pœnitens sit in conscientia invincibiliter erronea, tunc pariter tenetur Confessarius aliquando eum advertere de tali ignorantia; aliquando non. Tenetur primo, si spes aliqua emendationis prudenter prævideri possit: quia Confessarius tenetur omni meliore modo quo possit, eos quorum est magister, ad viam reducere veritatis. Secundo tenetur, si ignoret media ad salutem necessaria. Sic moneri debet qui erronee iudicat solam peccatorum confessionem sufficere sine dolore ad consequendam peccatorum veniam: Idem dicendum de eo qui caret cognitione explicita circa præcipua fidei mysteria, puta Trinitatis & Incarnationis: unde damnata est ab Innocentio XI. hæc propositio ordine 64. *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, & etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat mysterium Sanctissimæ Trinitatis & Incarnationis Domini.* Item si ignoraret principia iuris naturalis: non primaria solum, quæ invincibiliter ignorari nequeunt; sed etiam secundaria, quæ non ita facile invincibiliter ignorantur. Talis ignorantia, ob malitiæ suspicionem, quam actio de se mala & inhonesta excitare solet, facile transit in vincibilem. Quare, ut docet P. Henno & Tournely, adolescens qui invincibiliter ignoraret malitiam pollutionis (quod communius fieri posse negatur) de huiusce peccati gravitate monendus foret; tametsi inveteratæ consuetudinis vis omnem fere spem saltem tam proximæ emendationis eriperet. Ratio est, quia non solum talis ignorantia diu persistere nequit, crescente cum ætate lumine rationis; sed fieret etiam ut post admonitionem, cum maiore remorsu peccaret, consuetudinemque suam aliis Confessariis aperiret a quibus remedia eiusdem coercendæ edocebitur, ut tandem aliquando fieri possit, quod ad meliorem frugem reducatur. Tertio si talis ignorantia pariat publicum damnum: quia bonum publicum particulari præferendum est. Immo etiam, ut sapienter advertit Tournely, si pœnitentis error talis sit, ut grave proximo malum ingeneret. Postulat enim caritas, & sæpe etiam iustitia, ut grave proximi damnum, cum id fieri potest, avertamus. Non est autem monendus quando prævideatur admonitio futura nociva magis quam utilis, adeo ut pœnitens qui hactenus materialiter tantum peccavit, deinceps formaliter peccaturus præsentiatur, monitum Confessarii spernendo. Quare si nemo ad actum inutilem tenetur; multo minus tunc tenebitur Confessarius ad promovendum actum simul noxium. Hinc illud D. Augustini effatum in cap. *Si quis* Dist. VII. de pœnit. *Si scirem non tibi prodesse; non admonerem, non te terrerem.* Hinc moneri non debet pœnitens de nullitate matrimonii, si subsit legitimus timor, ne ea cognita, dispensationem non petat, sed pergat ut Maritus habitare cum ea, quam uxorem suam non esse cognoscit; aut econtra præsumatur, eum cum prolis periculo & scandalo proximi ab uxore sibi invisa discessurum.

§. VII.

De conscientia perplexa.

Cum de conscientia vincibiliter erronea agentes, obiter notaverimus ipsius conscientiæ perplexitatem, qua homo in tali angustia constituitur, ut nesciat in quam partem inclinet ad culpam vitandam, dum in utriusque partis electione peccatum ipsi dictat talis conscientia; hinc ne quid ad huiusce materiæ clariorem intelligentiam deficiat, non incongruum visum est etiam conscientiam perplexam breviter suo particulari loco explicare.

Conscientia igitur perplexa, ut supra diximus, est iudicium practicum, dictans ac iudicans peccatum esse, sive actus hic & nunc fiat, sive omittatur: ut v. g. sive mentiaris ad vitam innocentis servandam, sive non mentiaris. Cum vero iudicium hoc sit erroneum, deponendum est. Etenim unusquisque tenetur uti necessariis mediis ad effugiendum illud, quo putat Deum offendi. Si vero in tali obscuritate versetur, ut nulla ei occurrat ratio qua prudenter deponere queat suæ conscientiæ perplexitatem, culpam vitabit, eligendo minus malum, puta mendacium in allato exemplo ex *can. Duo*

mala

mala dist. XIII. Non enim peccat qui facit quantum in se est ad vitandum peccatum. Quod si eligas quod maius malum tibi apparet, peccas secundum quantitatem excessus malitiæ apprehensæ: quia hunc excessum libere eligis. Si autem utraque pars appareat æque mala, non peccabis alterutram eligendo: quia cares sufficiente libertate ad hoc ut culpam tibi imputabilem committas. Quare nullatenus peccat inclusus in carcere, putans se peccare sacrum die festo non audiendo, quod audire vellet, & nequit: quia cum talis omissio non sit ei libera, non est proinde ei voluntaria.

§. VIII.

De conscientia certa.

Conscientia certa sic describi solet. *Est actus, quo intellectus prudenter ac firmiter, seu sine hæsitatione & formidine, saltem rationabili, iudicat aliquid hic & nunc licitum esse vel illicitum, bonum vel malum.* Dicitur *prudenter*. Quia certitudo duo importat; prudentiam videlicet. & firmitatem adhæsionis seu iudicii: & firmitas iudicii ita pendet a prudentia, ut firmitas sine prudentia non sit certitudo iudicii, sed pertinacia. Unde certitudo excludere debet omnem rationabilem dubitationem & formidinem de opposito; alias non haberet prudentem firmitatem.

Certitu. do tri. plex. Nota, quod certitudo triplex est: metaphysica, physica, & moralis. Metaphysica habetur certitudo, quando res quæ concipitur, ita est, ut ne divinitus quidem possit aliter se habere: ut Deus sine bonitate, homo sine rationalitate. Physica certitudo est, quando cognitio nostra est de re, quæ secundum ordinem a Deo præstitutum, seu secundum consuetas naturæ leges, aliter esse nequit, licet absolute ac supernaturaliter, seu divinæ omnipotentiæ virtute aliter se habere possit. Certitudo moralis est mentis adhæsio ei veritati, quæ licet aliter etiam sine miraculo & naturaliter se habere possit, immo aliquando sic contigerit; spectatis tamen circumstantiis omnibus, prudenter & sine probabili timore iudicatur talis, qualis apprehenditur seu menti repræsentatur. Conscientia certa est metaphysice, quando habemus principia ita certa & infallibilia, cuiusmodi sunt divinæ revelationes & recta ratio, ut nullum sit periculum nos errare in iudicando, id quod agimus, esse legi conforme: v. g. cum ex hoc fidei principio, *Verbum caro factum est*, Christum esse adorandum; vel ex hoc alio naturaliter noto, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, non esse mæchandum, furandum, mentiendum colligimus. Est certa moraliter, quando eius certitudo oritur ex principiis, absolute quidem incertis & fallibilibus, sed tamen talibus, quæ prudentes viros movere solent ut certum firmumque ferant iudicium. Et tali certitudine sæpe in praxi prudenter & firmiter iudicamus, quod actus a nobis elicitus sit legi consonus. Ita S. Thomas 1. 2. *quæst.* XCVI. *art.* 1. *ad* 3. & D. Antoninus *Part. I. tit.* III. *cap.* X.

Ad peccatum vitandum requiritur Iudicium certum certitudine saltem morali, qua prudenter excludatur dubium & peccati formido saltem rationabilis. Ita communiter: & quoad rem, nemine forte dissentiente. Habetur enim Eccli. cap. XXXVII. *Ante omnia opera tua verbum verax præcedat te; & ante omnem actum consilium stabile*: idest iudicium prudens ac firmum de honestate actus qui eligitur. Rursus ad Rom. cap. XIV. *Omne quod non est ex fide, peccatum est*. Et ratio hoc clare comprobat. Quia cum conscientia recta sit actus prudentiæ, certa esse debet saltem moraliter de veritate: nam prudentia est virtus intellectualis, & ex Aristotele est habitus vera cum ratione activus circa ea quæ sunt homini bona atque mala; ut hæc scilicet respuantur, illa eligantur. Ulterius, qui operatur sine tali certitudine morali sui iudicii, regulæ incertæ actionem suam committit; ac ideo habet rationabilem formidinem peccandi: & sic, spectato suo conceptu, se exponit morali periculo peccandi formaliter. Etenim ad hoc ut operans excusetur a peccato, necesse est ut iuxta doctrinam Apostoli *loc. cit.* operetur ex bona fide; idest ex tali persuasione conscientiæ, qua saltem moraliter certo iudicet conscientia actionem quam dirigit, non esse peccaminosam. Ideoque ad hoc ut operans revera ex bona fide operetur, seu ex bona persuasione suæ conscientiæ de actionis honestate, non sufficit quæcumque probabilis opinio: Quia cum opinioni cuicumque probabili de obiecto contingente non solum reipsa, sed etiam secundum operantis existimationem falsitas subesse possit, ex quo semper coniunctam secum affert formidinem de opposito; operans cum opinione probabili non habet bonam fidem seu bonam persuasionem de bonitate suæ actionis, immo rationabilem timorem de ipsius malitia & culpa.

Dixi *quæcumque probabilis opinio*: ad exclu-

clusionem opinionum quæ cum non fulciantur gravibus momentis, tum intrinsecis, tum extrinsecis, non talem præseferunt verisimilitudinem, ex qua sufficiens moralis certitudo oriri possit ad hoc ut homo prudenter se gerat, si pro regula suarum operationum ad culpam vitandam illis utatur: Non vero quia in moralibus nulla ne gravis gravis sequenda sit probabilis opinio, ut revera prudenter operemur. Nam & contrarium docent summi Pontifices, qui damnarunt sententiam eorum qui asserebant, non licere sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam: & præterea non semper necessaria est in omni materia morali talis certitudo, ut nulla ei subsit formido; cum huiusce modi evidens certitudo haberi nequeat de variis contractibus & actionibus, de quibus discrepantes occurrunt Theologorum sententiæ. Sufficit igitur, ut adhibita pro qualitate rei diligentia, nobis sese offerant rationes valde verosimiles, nec non gravissimorum Doctorum auctoritas, quæ nobis ingerant certitudinem ita probabiliter gravem, ac talem mentis persuasionem, ut prudenter ac rationabiliter iudicare possimus, licitum esse & honestum id quod agimus. Et hæc est doctrina D. Thomæ, qui in *Quodlib.* VIII. *art.* 13. docet; peccare eum qui certitudinem quidem habet de re quapiam, sed tamen in quamdam dubitationem inducitur, propter opinionum varietatem, & perdurante tali dubitatione, operatur id, de quo dubitat: Hic enim agit contra conscientiam dubiam. Non docet tamen, illum peccare qui sequitur opinionem probabilem propriam vel aliorum: dum licet non habeat illam pro certa; tamen sine dubitatione adhæret uni parti, iudicans se licite, & tute posse illam sequi. Ita Silvius.

§. IX.

De conscientia dubia.

Conscientia dubia *est dubitatio, seu rationis practicæ dubium iudicium de re aliqua, an sit bona vel mala, licita vel illicita, ortum ob motiva ex utraque parte probabilia, ut ratio ita suspensa remaneat, quod in neutram partem assensum veldissensum inclinare valeat.* Unde conscientia dubia nec est, nec dici potest proprie conscientia; cum dubitatio non sit dictamen seu iudicium practicum rationis, immo omnis prorsus iudicii suspensio circa bonitatem vel malitiam rei de qua dubitatur. Et in hoc conscientia dubia distinguitur a conscientia opinativa seu ab opinione, quæ semper inclinat in unam partem suum assensum, licet cum formidine de opposito, seu de veritate alterius partis.

Dubium dividitur in negativum, & positivum, ut alias iam diximus. Negativum est, quando nulla menti occurrit assentiendi vel dissentiendi ratio. Verum hoc non est proprie dubium, sed nescientia & ignorantia. Dubium positivum est, quando mens ob rationes æquales ita suspensa remanet & fluctuans, ut nesciat in quam partem contradictionis suum inclinet assensum: & hoc proprie est dubium, seu dubia conscientia. Dub multiplex divisio.

Dividitur item in dubium iuris & facti. Dubium iuris est dubium de lege seu obligatione, vel de aliquo ad obligationem prærequisito, qua tali; v. g. de legitima potestate ad obligandum: ut si quis dubitet, an extet lex quæ tali die ieiunium præcipiat; an emiserit votum de re tali facienda; an superior qui talem conscientiæ casum reservavit, reservationem hanc facere potuerit. Dubium facti versatur circa aliquod factum: ut cum dubito; an legem impleverim, an voto satisfecerim, an contractum observaverim, an potestati obtemperaverim. Hac distinctione dubii iuris & facti student quidam Casuistæ eludere regulas sacrorum canonum, qui docent generaliter & sine ulla distinctione in dubiis tutiorem partem esse eligendam: ut patet ex *cap.* Ad audientiam *de homic. ex cap. Iuvenis extr. de sponsal. ex cap. Illud de cler. excomm.* & ex aliis permultis Canonicis regulis: Dicunt enim ii Casuistæ, canones ibi loqui de dubiis facti, non iuris. Sed immerito: Canones enim generaliter loquuntur: ac ideo tam de dubiis facti, quam de dubiis iuris. Et hunc esse sacrorum canonum sensum manifeste ostendit *Clement.* Exivi *de verb. signif.* ibi enim agit summus Pontifex de dubio iuris. Cum enim Fratres Minores dubitarent, an sequi tenerentur tamquam præcepta vel tamquam præceptis æquipollentia omnia, quæ in Regula S. Francisci verbis imperativis exprimuntur? responsum fuit a summo Pontifice, applicando regulam communem iuris, debere Fratres Minores propter tale dubium observare verba illa tamquam præcepta vel præceptis æquipollentia. Hoc certe spectabat dubium iuris: de factis enim nullus hic occurrit sermo. Iuris item dubium est quod proponitur a D. Thoma *Quodlib.* VIII. *art.* 13. an licitum sit plures habere præbendas? & definit, quod si quis in tali dubio plures retineat, peccat mor-

mortaliter. Et sane, ut optime ratiocinatur Vasquez, quænam umbra differentiæ inter dubium iuris & facti esse potest? Et si in dubio facti tutior pars tenenda est ob periculum committendi actionem vetitam, vel omittendi præceptam; eadem omnino ratio occurrit in dubio iuris: Immo ex ipso dubio facti exsurgit, si non habeatur, dubium iuris: ut cum quis dubitat, an tale fecerit votum; dubitat simul, an illud implere teneatur.

Dubium iuris aliud speculativum, aliud practicum.

Dubium iuris dividitur in dubium practicum seu particulare; & in speculativum seu generale, quod ab aliquibus vocatur etiam speculative practicum, ad differentiam dubii pure speculativi, quod occurrit in scientiis quæ nihil spectant ad mores: idcirco tale dubium non respicit actionem humanam in praxi seu in particulari. Dubium speculative practicum seu commune est, quando quis in genere dubitat, an hoc licitum sit vel illicitum, bonum vel malum: num v. g. licitum sit die Festo pingere, necne. Practicum vero seu particulare, sive practice practicum est, quando dubitatur, an actus vel omissio hic & nunc cum omnibus suis circumstantiis fieri possit: ut cum quis iter faciens die ieiunii dubitat, an ad ieiunandum teneatur. Nonnulli censent dari posse conscientiam dubiam speculative tantum seu in universali, & certam practice seu in particulari, idest dari casum, in quo quis dubius sit circa aliquam actionem speculative, idest sumpta re in universali & præcisa a circumstantiis; & certas practice & in particulari, nempe considerata hic & nunc tali actione cum suis circumstantiis. Nam, inquiunt, in universali & speculative res consideratur absolute & secundum se; in particulari vero secundum circumstantias loci, temporis, personarum, negotiorum; quæ circumstantiæ efficiunt, ut quod alioquin esset illicitum, hic & nunc sit licitum, vel econtra. Ut si quis dubitet, an bellum illud sit iustum? potest, inquiunt, certus esse practice, ex principiis nimirum practicis & circumstantiis, in eo bello sibi pugnandum; eo quia ad eum non pertineat iudicare de iustitia belli; & aliunde parendum sit proprio Principi. Dubitat speculative tonsor, num opus eius sit ab Ecclesia vetitum diebus festis? & practice certus est, se non peccare exercendo opus illud die festo, quando nempe eius res familiaris magnum pateretur detrimentum, si solus ex omnibus tonsoribus in reverentiam diei sacri ab illo opere abstineret. Negant vero alii, dari posse conscientiam dubiam speculative, & practice certam: cum revera dubium practicum semper necessario includat speculativum. Dubitans enim, an hic & nunc possit dare puellæ osculum, dubitat, an osculum sit aliquando licitum. Immo ex dubio speculativo oritur dubium practicum. Nam caussa cur dubitat Parochus, an puer ab obstetrice baptizatus hic & nunc sit rebaptizandus, est quia dubitat, an obstetrix habuerit intentionem requisitam, debitamque formam expresserit. Similiter ratio cur aliquis dubitat, an debeat hic & nunc restituere, est quia dubitat, an habeat alienum. Et hæc sententia sanior videtur & probabilior; ac proinde in praxi sequenda. Nam ut advertit Ludovicus Habert, divisio conscientiæ in dubiam speculative, & certam practice, licet in aliquo sensu sit vera; simpliciter tamen & absolute falsa est, & in praxi periculosa: ita ut, nisi recte intelligatur, tendat ad subvertendam omnem moralem disciplinam. Non est simpliciter & absolute vera: quia cum conscientia sit practica conclusio; non potest esse certa, nisi deducatur ex principiis certis: ex incerto enim principio non potest certa sequi conclusio. Idcirco speculative dubitans de aliqua actione non potest licite eam sequi, nisi præsto sit ex circumstantiis aliqua certa ratio, ex qua eliciatur conclusio, seu conscientia practice certa. In praxi autem simpliciter & absolute periculosum est statuere, conscientiam posse practice certam esse, & simul speculative dubiam; quia facile quis in quolibet dubio ad nutum voluntatis conscientiam sibi formaret, omnes dubitandi rationes contemneret, certumque se in operatione crederet eo ipso quo vellet esse certus.

Dubitans igitur positive vel negative, an aliqua actio, aut omissio licita sit, vel non, si manente tali dubio actum eliciat vel omittat, peccat peccato eiusdem speciei, cuius est peccatum de quo dubitat; licet talis actio vel omissio secundum se esset licita. Et ita communiter: Apostolus enim *Rom.* cap. XIV. inquit: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*: idest quod non fit ex rationis persuasione quod sit licitum, semper malum est & peccatum. Quare cum non habeatur talis persuasio de honestate seu bonitate actionis (idem dic de omissione) in eo qui dubitat de tali actione num licita sit vel non, certe si cum tali dubitatione operetur, irrationabiliter & imprudenter se gerit, ac ideo culpabiliter operatur. Dixi *irrationabiliter & imprudenter*: quia cum bono in omni

omni sua operatione, quam ut homo agit, moveri debeat ad agendum dictamine rationis & prudentiæ; qui illud agit de quo ratio dubitat, num sit licitum vel illicitum, non habet circa talem actionem ullum rationis dictamen & prudentiæ; cum in dubio ratio suspendat omne iudicium circa illud de quo dubitatur. Igitur irrationabiliter se gerit; ideo agit quod illicitum est, & peccatum. Ulterius qui agit in dubio, an talis actio bona sit vel mala, saltem interpretative vult malitiam peccati de qua dubitat: nam eo ipso æque vult actum, sive peccatum sit, sive non. Immo cum agens in tali dubio se voluntarie exponat periculo peccandi, peccat, & quidem eadem specie, & gravitate peccati cuius periculo se exponit, iuxta illud Eccli. cap. III. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Etenim id facit, quod spectato suo conceptu potest esse licitum vel illicitum, nec ullum habet determinatum iudicium, quod operatio sua sit licita potius quam illicita. Porro hæc nostra assertio intelligenda est de dubio etiam speculative practico non solum vincibili, sed etiam invincibili. Et ratio est, quia non potest quis licite operari, nisi practicé certus sit actionem quam vult exercere, licitam esse. Quare dum quis dubitat, num talis actio sit generaliter vetita; donec per aliquam circumstantiam exsurgat aliqua ratio per quam dubitatio tollatur, non potest iudicare hic & nunc licitum esse quod agit: & si agat cum tali dubio, agit cum incertitudine, an actio licita sit vel non. Ergo sine fide, idest persuasione rationis, quod sua operatio hic & nunc sit licita; & non minus quam qui agit cum dubio practice practico, interpretative vult malitiam peccati de quo dubitat, periculo se exponit peccandi, ideoque peccat. Nam dubium de aliqua propositione universali redundat in omnem propositionem particularem sub ea contentam; non secus ac affirmatio vel negatio alicuius universalis propositionis descendit ad omnes particulares sub ea contentas. Et hoc verum est, etiamsi dubium illud esset invincibile: quia licet invincibile, tamen remanet dubium; cum per invincibilitatem natura dubii ab eo non tollatur. Idcirco qui tale habet dubium, certam sibi conscientiam formare non potest, quod actio sua sit licita, nec potest sine culpa operari.

Nisi enim dubio speculativo quod habet succedat notitia quod res liceat, præsupponens sufficientem veritatis inquisitionem, talis erit illius praxis, qualis illius speculatio; videlicet si hæc dubia erit, & illa quoque. Porro ut quis prudenter dubium speculativum deponat, debet habere inquisitio proportionem cum re, de qua dubitatur; idest gravis esse debet ubi agitur de gravi peccato vitando. Hanc autem inquisitionem per se ipsum facere potest si sufficiens sit: Si vero insufficiens sit debet facere per alios, qui apti sint de tali re iudicare. Quare si res illa pertinet ad Theologiam, consulendi sunt Theologi. Si ad iuris prudentiam Iuris periti. Sic &c. Igitur dubitans an tres contractus in genere sint liciti, & dubium vincere non valeat studendo ac consulendo, dubitat etiam per consequens, an illi tres contractus hic, & nunc liciti sint, ideoque hisce ineundis cavere debet: quia nemo potest licite operari nisi sit practice certus actionem suam licitam esse. Impossibile est autem quod dubitans speculative an actio sua licita sit, nec ne, formet iudicium practicum illam licere, nisi occurrat, & præsto sit certa aliqua ratio ex circumstantiis desumpta, ex qua inferatur conclusio seu conscientia practice certa. Tonsor in exemplo allato, qui dubitat, an radere sit opus servile vetitum die festo, licite radere potest, si ipsi præsto sit hæc ratio speculative certa, quæ eum ad radendum determinet: nempe legem ecclesiasticam non obligare cum magno familiæ dispendio. Mulier item ex una parte speculative est dubia de veritate matrimonii bona fide initi: ex alia vero parte certa est speculative, neminem in dubio privandum esse suo iure: & ex illo principio certissimo practice iudicat, stante illo dubio reddendum esse debitum marito exigenti, nec de veritate matrimonii dubitanti. Posset autem quis cum tali dubio licite operari, dum ex præsentibus circumstantiis format iudicium practice practicum, tale opus hic & nunc esse licitum: nec recordatur, nec cogitat de suo dubio speculative practico circa huiusce actionis honestatem: quia hic & nunc æque se haberet ac si nullatenus dubitaret.

Dices. Si homo peccaret, dum facit id de quo dubitat, an sit peccatum necne: cum nullus sit certus de bonitate suarum operationum, non poterit operari, ne operando peccet. In moralibus enim certitudo haberi nequit, iuxta illud *Sap. cap. IX. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ*. Resp. distinguendo. Non poterit homo agere, nisi habeat certitudinem moralem, concedo: physicam aut metaphysicam, nego. Ad hoc enim ut homo in ordine morali licite

cite & recte operetur, non requiritur ut habeat certitudinem metaphysicam, vel physicam, quæ in moralibus haberi nequit; sed satis est ut habeat certitudinem moralem; quam facile assequimur, si ad lumen rationis & fidei recurramus, ac ad consilia peritorum.

Si quis vero habeat conscientiam negative dubiam, an actio hic & nunc sit licita, & debita adhibita diligentia nullam inveniat probabilem rationem aut auctoritatem, ex qua colligere queat hanc esse illicitam; dubium suum prudenter deponere potest, utpote quod nullum habeat rationabile fundamentum, & actionem hanc exequi. Hic enim nullam habet rationem de inhonestate actionis; vel si aliquam habet est illa tam levis, ut tamquam inanem scrupulum abiicere possit, immo debeat. Prudenter igitur operatur, cum in tali casu habeatur potius invincibilis ignorantia quam dubium, & huiuscemodi ignorantia cum sit involuntaria, non impedit, quin prudenter, & sine culpa operemur.

Hinc mulier quæ ex levi, non autem probabili, & discreta credulitate temere dubitat de validitate sui matrimonii, ac ideo de licita debiti petitione, reiecta conscientia hac tam levis, ac temerariæ credulitatis, potest non solum reddere, sed etiam petere coniugale debitum, ut habetur ex Innocent. III. c. 4. *de sent. excommunic.*

Regula exponitur pro conscientia formanda in suis dubitationibus.

Si quis laboret dubia conscientia, num possit eam deponere ob rationes vel auctoritatem, quibus pro alterutra parte maiorem habeat persuasionem, ut alterutram eligere possit, nec tamen necessitas operandi urgeat; desinat tunc operari, donec maius lumen acquirat per diligentiam in veritate inquirenda debitam ac possibilem pro rei gravitate, & loci ac temporis qualitate & conditione. Ut autem hanc diligentiam in veritatis investigatione adhibuisse censendus sit, debet Deum exorare; cor saltem per contritionem expurgare, ne lumen veritatis impediatur; omnem pravum affectum removere; cupiditates quæ mentem obnubilant cohibere; probos ac peritos consulere; praxim timoratorum ac proborum attendere; rationes utriusque partis, & rem ipsam pro materiæ gravitate ex solo veritatis affectu serio perpendere. Idem enim præceptum quod obligat ut quisque prudenter agat & culpam effugiat, obligat quoque ad veritatem investigandam, ne imprudenter agamus, nosque periculo peccati exponamus. Si vero sit in tali necessitate ut operari debeat, & alterutram partem eligere; inquirat diligenter vel ex rationum pondere, vel ex libris, vel a doctis viris, quænam ex partibus contradictionis sit vera, vel saltem tuta; & secundum illa quæ invenerit, deponat dubium, & agat iuxta eam partem in quam se resolverit. Tunc enim prudenter aget: quia cum tunc habeat aliquam saltem certitudinem probabilitatis (cum qua tamen semper remanet formido de opposito) certe non aget contra conscientiam dubiam. Si vero, etiam adhibita diligentia dubium resolvere non valeat, & necesse sit alterutram partem eligere: tunc tenetur sequi tutiorem partem, & si neutra tuta fuerit, sequi debet minus periculosam. Ita communiter. Pars vero tutior ea intelligitur, in cuius electione certi sumus non esse peccatum; minus autem periculosa, in qua periculum est levioris culpæ quam si altera eligatur. Et hoc patet ex trita illa regula, quæ in variis canonici iuris locis habetur: *In dubiis tutior pars est eligenda. In cap. Iuvenis extr. de sponsal.* Pontifex ait: *In his quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus:* & Clemens VIII. *cap.* Ad audientiam *de homic.*: ait: *In dubiis semitam debemus eligere tutiorem. Duo enim mala licet sint omnino cautissime præcavenda, tamen si periculi necessitas unum ex his eligere compulerit, id debemus resolvere, quod minore nexu noscitur obligare.* Ita Concilium Toletanum IV. *cap.* 2. cui consonat D. Gregorius *lib.* XXXII. *Moral. cap.* XX. Et ratio quoque hoc comprobat: naturæ enim instinctus est, ut inter duo mala constitutus, vel partem eligat in qua nullum sit malum, vel si ex utraque parte malum vitare nequeat, in eam partem inclinare se debeat, ubi minus apparet periculum.

In hisce tamen casibus dubitans sibi efformare debet conscientiam, qua iudicet se facere posse id quod facit: alioquin cum dubium omnino remaneret, in quamcumque partem ille se inclinaret, semper peccaret, eo quod ageret contra conscientiam dubiam. Sed si per invincibilem ignorantiam in angustias adductus sit, ut necesse ei sit eligere vel quod maius peccatum est, vel quod minus: eligendo quod minus est, non eliget peccatum, (quod numquam, quantumvis parvum, licitum est) quia in tali casu lex prohibens minus peccatum desinet hic & nunc eum obligare, ut id quod gravius est, possit evitare. Ita Silvius.

Ex his igitur colligitur, dubium licite deponi

poni non posse, nisi prudenter, idest nisi rationes validæ & discretæ contra tale dubium habeantur: vel si hæ haberi nequeant ex defectu cognitionis, vel etiam viri prudentis qui consulat & agendi urgeat necessitas; eam partem eligendam esse, quæ securior videtur, vel saltem magis remota a culpa seu de culpa minus suspecta. Quod si constet dubium oriri ex levi & contemnenda ratione, ut est dubium scrupulosum (quando scilicet quis ex levi suspicione timet peccatum ubi non est) ad consilium boni viri deponendum erit dubium. En ergo quænam dubia deponenda, quænam contemnenda sint: nempe deponantur quæ ex levi & scrupulosa suspicione proveniunt: non vero quæ firma discretaque ratione fundantur.

Dices, Si tam stricte urgeat illud effatum: *In dubiis pars tutior tenenda est*: nullius erit usus celebrare illud axioma: *In dubiis melior est conditio possidentis*. Resp. regulam hanc, *In dubiis melior est conditio possidentis*, valere posse in materia iustitiæ, non autem in aliis, in quibus proinde adhibenda est regula hæc: *In dubiis pars tutior est eligenda*: vel saltem hæc: *Pro eo standum est, pro quo stat præsumptio*.

Priusquam tamen probetur solutio, nota I. possessionem esse occupationem rei tamquam suæ; unde is rem aliquam possidere dicitur, qui veluti suam eam retinet & servat.

Nota II. quod Auctores qui principium istud, *Melior est conditio possidentis*, non solum in materia iustitiæ, sed in aliis quoque locum habere putant, duplicem distinguunt possessorem: legem scilicet, & hominis libertatem. Possessio, inquiunt, stat pro lege contra libertatem, dum constat de lege, & dubitatur de eo per quod tollitur legis obligatio: econtra vero possessio stat pro libertate contra legem, dum constat de libertate & dubitatur de eo per quod introducitur obligatio legis. Hinc iuxta eos, qui dubitant an pulsaverit hora duodecima iuxta morem Germaniæ inter sabbatum & dominicam, non possunt comedere carnes; quia lex abstinentiæ est in possessione die sabbati: qui vero dubitat, an pulsaverit duodecima inter diem Iovis, & diem Veneris, potest carnibus vesci: quia libertas est in possessione die Iovis. Item qui dubitat, an votum emiserit, illud implere non tenetur, quia dubitat de lege, non autem de libertate: qui vero certus est de voto, sed dubitat de eius observantia, ipsum adimplere tenetur, quia certus est de lege, dubius vero de libertate.

Nota III. hanc præsumptionem haberi ab assuetis, iuxta regulam xlv. iuris in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*.

Qui autem regulæ supradictæ de tutiore parte eligenda in dubiis standum esse contendunt, supponunt I. quod quando vere dubium est pro qua parte stet possessio, an pro lege, an pro hominis libertate; tunc amplectenda est pars tutior, seu illa, in cuius electione nullum est peccati periculum: cum fatentibus omnibus, tunc locum habeat regula iuris: *In dubiis tutior pars est eligenda*. Cap. *Ad audientiam extr. de homic.* Supponunt II. legem naturalem, sicuti & divinam positivam, semper esse in possessione contra dubitantem; adeoque in dubio semper pro illa esse iudicandum; quia legum illarum legislator Deus immutabilis est, contra quem creatura non possidet. Unde, ait Vasquez, quis non videt, ridiculum esse allegare possessionem contra Deum, quasi possit quis imaginari, Deum litigare nobiscum de possessione? Et ideo si quis dubitet, an debeat aliquando peccata confiteri, sumere Eucharistiam, honorare parentes vitiosos: debet, stante dubio, præfata exequi. His præmissis sit.

Tametsi in materiis legum humanarum possessio in dubio staret pro libertate (quod tamen fieri posse negamus) non esset tamen sufficiens titulus ad deponendam conscientiam dubiam, & formandam certam faventem libertati. Ita Vasquez, Sayrus, Gonet, & generaliter omnes, qui docent, in concursu duarum opinionum æque probabilium eligendam esse tutiorem: quia ex dubio speculativo, nisi superveniat novus titulus, seu aliqua nova ratio (ut antea ex communi sententia notavimus) necessario oritur dubium practicum. Idcirco dubitans, an liceat aliquando mentiri, dubitare debet, an hic & nunc possit mentiri. Quare cum possessio libertatis non sit novus titulus seu nova ratio superveniens dubio speculativo; cum in ipso dubio speculativo imbibitus sit titulus libertatis: possessio libertatis non est sufficiens titulus ad deponendam conscientiam dubiam, & formandam certam libertati faventem. Non enim dubitat homo, an sine possessione libertatis sit licitus talis vel talis contractus; sed an liceat etiam cum possessione libertatis. Ratio autem præcipua cur in materia iustitiæ possessio in dubio faveat possessori, est, quia facit præsumptionem, quod possessor sit verus dominus rei possessæ: cum ordinarie

narie qui possidet, rem suam, & ius suum possideat; eo quod res non soleat tradi & relinqui nisi vero domino, licet contrarium fieri possit. Ita Theologi omnes, qui hoc probant tum ex consensu omnium gentium, quæ in pari casu favorabilius excipiunt possessorem; tum ex eo quod possessor ultra rationes quas æquales habere supponitur, habet pro se possessionem, quam non habet alter. Ex hac autem possessione *melior est conditio possidentis*: quia merito præsumitur meum esse quod apud me est. Licet enim contrarium evenire possit; communius tamen evenit ut unusquisque rem suam apud se ipsum, non apud alios conservet. Unde in materia ipsius iustitiæ cum hac regula, *Melior est conditio possidentis*, concurrit hæc alia regula, *Pro eo standum est, pro quo stat præsumptio*. In materia vero aliarum virtutum possessio regulariter, si detur, non facit præsumptionem de veritate pro parte quæ possidet. Nam qui dubitat v. g. an hora duodecima pulsaverit inter diem Iovis & diem Veneris, ex quo oritur dubium, an possit adhuc comedere carnes; quamvis sit in possessione suæ libertatis, illa tamen possessio non dat ipsi præsumptionem de rei veritate, idest quod potius non pulsaverit hora duodecima quam pulsaverit, ac proinde quod carnes comedere possit. Idem dicito de aliis, qui habent huiuscemodi dubia. Possessio enim est circumstantia nihil conferens ad maiorem vel minorem veritatis cognitionem. Et sane nonne tamquam stultus & ridiculus exploderetur ab omnibus, qui interrogatus cur credat non pulsavisse potius, quam pulsavisse duodecimam horam, responderet se ita credere quia recogitavit a se possideri libertatem? Porro patet prædictam regulam, *In dubiis melior est conditio possidentis*, seu libertatis, ut interpretantur Probabilistæ, nullius esse utilitatis in aliis præter iustitiam materiis: unde ut dubium deponatur recurrendum est vel ad istam, *Pro eo standum est, pro quo stat præsumptio*: vel ad aliam, *In dubiis tutior pars est eligenda*: Ut enim in dubio de lege *melior esset conditio possidentis*, ad sensum Probabilistarum possessio esse deberet pro libertate, pro qua tamen revera non stat. Nam possessio libertatis est ius rem hanc vel illam faciendi; & aliunde homo in dubio de lege numquam habet ius faciendi pro nutu quidquid ei libuerit. Qui enim dubitat, an sit obligatus ad unum, non habet ius faciendi id quod sibi libuerit; alias se exponet periculo non faciendi id ad quod est obligatus. Qui autem dubitat de lege, eo ipso dubitat, an sit obligatus ad unum, ad id nempe quod lex præcipit: quia cum obligatio sit proprietas essentialis legis; qui de lege dubitat, eo ipso dubitat, an sit obligatus potius ad hoc quam ad illud. Igitur non habet ius faciendi id quod ei libuerit. Igitur non est vere possessor libertatis: ac proinde axioma quod possessori meliorem attribuit conditionem, homini de lege dubitanti inservire nequit. Ita ut, etiamsi homo qui certe sciat, diem talis Sancti non esse festivum, certo ius habeat laborandi; ille tamen qui cum fundamento dubitat, an dies illa festis adnumerata sit, non habet certo idem ius, sed de eo dubitat: idcirco in tali dubio possessio non stat pro libertate. Et supposito etiam quod possessio in dubio staret pro libertate, non posset tamen esse sufficiens titulus & ratio ad deponendam conscientiam dubiam, nisi in materia iustitiæ. Igitur hæc regula nihil inservire potest ad dubii depositionem in rebus aliis.

Obiiciunt I. Quando in dubio possessio stat pro lege, tenemur eam sequi. Ergo similiter quando stat pro libertate possumus eximi a lege: adeoque dubii, an pulsaverit hora duodecima inter diem Iovis & Veneris, possumus comedere carnes; quia die Iovis libertas est in possessione. Resp. quod sequi tenemur legem, non quia præcise possidet, sed quia non possumus nos exponere periculo peccati; vel quia præsumptio veritatis stat pro illa: ita ut si possessio staret pro lege, & præsumptio veritatis pro nostra libertate; non teneremur ad legem. Ut si v. g. remotus quis longe a populo a quo non potest inquirere, dubitaret, an vigilia S. Laurentii translata sit in sabbatum proximum; an vero sit hodie observanda: possessio tunc stat pro lege; quia dubitatur de eo per quod tollitur hodie ieiunii obligatio. Si tamen longe probabilius credat, se fuisse monendum per nuntium aut per litteras, si translatio illa facta non fuisset, potest, non obstante legis possessione, non ieiunare; quia stat pro ipso veritatis præsumptio, nempe quod sit facta ieiunii translatio.

Obiiciunt II. Si æquitas postulat ne possessor in materia iustitiæ spolietur sua possessione, quando de rei dominio dubitat; ita etiam nec operans in aliis materiis ille est spoliandus, quamdiu dubitat de legis obligatione. Resp. negando paritatem. Nam ratio cur in priore spoliandus non sit possessor sua possessione, est, quia res quam possidet, præsumitur potius illius esse quam alte-

alterius; ut dictum est: non potest autem præsumi in posteriore quod potius lex non obliget quam quod obliget, & sic spoliari debet dubitans sua libertate, quia *in dubiis tutior pars est eligenda*.

Colliges igitur, quod quando præsumptio veritatis stat pro libertate, est titulus verus ac sufficiens ad deponendam conscientiam dubiam in qualibet materia: quia cum non possimus in omnibus omnimodam assequi veritatem, ille prudenter agit, qui in dubiis occurrentibus illam partem amplectitur, pro qua sincere existimat stare præsumptionem veritatis; alias esset onus intolerabile, si ubique & in omnibus pars tutior esset eligenda. Hinc dubitans, an voverit vel non, non tenetur, si habeat experientiam de se ipso, quod non facile obliviscatur rerum, quas maturo consilio & plena deliberatione fecit: cum prudenter in tali casu concludere possit, se non vovisse. Qui autem certus de voto dubitat de quantitate, v. g. an voverit audire quatuor, aut sex Missas, tenetur ad tutius: quia non potest prudenter præsumere, quod potius quatuor quam sex voverit. Aliud esset, si ex circumstantiis posset haberi præsumptio pro parte mitiore. Sic ex his principiis possunt innumerabiles casus quæstionesque resolvi. Præsumptio autem est rationabilis coniectura vel probatio rei dubiæ, collecta ex argumentis, & indiciis, quæ per rerum circumstantias frequenter eveniunt.

§. X.

De Conscientia Probabili.

Quia Conscientia probabilis apud Theologos pro eodem habetur ac opinio probabilis, utpote quæ quandoque promiscue apud eosdem accipiatur; ne nomina ipsa aliquam ingerant difficultatem, præcipue quia D. Augustinus opinionem cum errore confundit, ut in lib 11. cap. 11. *de utilit. creden.* & lib. 2. *de mendac.* cap. 2. operæ pretium duxi notare, nunc scholasticos uti opinionis nomine secundum sensum, quo acceptum fuit a D. Thoma & ab aliis; pro assensu nempe intellectus in unam partem contradictionis, quam probabiliter veram existimat, non tamen sine aliqua formidine ne forte falsa sit, & altera, quæ huic opponitur vera. Idcirco probabile non secundum etymologiam, seu vim nominis, quod idem sonat ac id, quod probari potest, iuxta D. Augustinum, qui loco cit. ait: *Quomodo est illud, quod sequuntur, si non probetur probabile?* sed secundum ipsius nominis usum accipitur, videlicet pro eo, quod licet certo verum non cognoscatur, tamen verisimile est, seu verum apparens infra evidentiam; videlicet inter propositiones, quæ menti obiiciuntur, & de quibus mens determinatum fert iudicium, aliæ certo ut veræ, aliæ certo ut falsæ dignoscuntur; aliæ vero sunt, quarum nec veritas, nec falsitas certo percipitur, sed quæ dumtaxat veræ, vel falsæ creduntur. Quod enim cognoscimus certo ut verum, non est mere probabile, sed plusquam probabile: quod autem certo cognoscimus ut falsum, non est probabile, sed prorsus improbabile. Unde probabile idem est ac verisimile, quod scilicet verum esse apparet. Probabilitas igitur ex dictis est *verisimilitudo, seu apparentia veri infra evidentiam fundamento nixa*, sive est *motivum grave, sed absolute fallibile, reddens opinionem verisimilem*.

Hinc probabile dicitur solummodo relative ad nostrum intellectum; quia ex aspectu verisimilitudinis quis potest pro vero falsum apprehendere, non vero relative ad propositiones, quæ omnes in se, & absolute veræ sunt, vel falsæ, & nulla probabilis, nisi quatenus ab intellectu nostro talis concipitur; dum ex defectu ipsius luminis, ac rerum obscuritate nequit penetrare veritatem, aut falsitatem, quam propositio aliqua habet in se: quapropter nihil apud Deum, qui res ut sunt in se, videt, est probabile, sed verum aut falsum, cum falsum in se apparere nequeat probabile, sed improbabile, nec verum mere probabile, sed certum.

Nota, quod tametsi conscientia probabilis, & opinio probabilis promiscue accipiantur a Theologis, stricte tamen loquendo conscientia probabilis differt ab opinione probabili: quia conscientia probabilis est actus, quo intellectus ob motivum grave, sed fallibile iudicat actionem hic & nunc exercendam licitam esse, vel illicitam: opinio vero probabilis est actus, quo intellectus ob motivum grave, sed fallibile, iudicat aliquid esse licitum vel illicitum, præscindendo a praxi actuali seu exercitio.

Quare opinio probabilis definiri potest: *Actus, quo mens ob motivum grave, sed tamen fallibile, prudenter iudicat aliquid esse licitum, vel illicitum cum formidine de opposito*. Dicitur 1. *actus, quo mens iudicat*, & in hoc differt a dubio, quod est suspensio omnis iudicii. Dicitur 2. *ob motivum grave*, idest quod tametsi non habeatur absolute pro vero, talem nihilominus præsefert veritatis apparentiam, ut prudenter pro vero reputetur.

Unde

Unde si opinio, quæ opinioni meæ opponitur, habet motivum gravius, vel æquale, opinio mea non erit veri nominis opinio, cum in tali casu elicere nequeam prudens iudicium de actionis honestate. Dicitur 3. *sed tamen fallibile*; & in hoc opinio differt tum a scientia, quæ nititur evidenti motivo, tum a fide divina, quæ fundatur infallibili Dei testimonio, ideoque excludit ab assensu omnem prorsus formidinem. Dicitur tandem *prudenter*. Ad hoc autem ut homo prudenter iudicet, necesse est ut omnia præiudicia, præoccupationesque deponat, serio examinet ac perpendat suæ, & contrariæ partis momenta, necnon momenta opposita solvat; alias si pro alterutra parte sine tali diligentia concludat, imprudenter aget.

Dividitur probabilitas iuxta Theologos in intrinsecam; & extrinsecam. Probabilitas seu apparentia veritatis intrinseca ea est, quam faciunt momenta distincta ab auctoritate, scilicet momenta intrinseca ipsius rationis, seu quæ nititur rationibus ita gravibus, & validis, ut opinans vehementer impellatur ad illam opinionem amplectendam. Probabilitas extrinseca ea est, quam faciunt momenta Doctorum, seu quæ auctoritati nititur Doctorum, qui in eamdem sententiam conspirare seu concurrere videntur, & in quorum fidem aliquid verum iudicatur. Auctoritas tamen Doctorum non movet ad assentiendum tali opinioni, nisi quatenus præsumitur gravi ratione fulciri. Quare Doctorum auctoritas non tam ex illorum numero, quam ex eorum merito, nempe probitate, doctrina, studio, diligentia, ac sapientia mensuranda est. Hinc proscripta fuit ab Alexandro VII. propositio n. 27. quæ ita habet: *Si liber sit alicuius iunioris, & moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet reiectam esse a Sede Apostolica tanquam improbabilem*.

Nota 1. opinionem probabilem aliam esse probabilem speculative, aliam probabilem practice. Opinio probabilis speculative, ac secundum se est ea, quæ verisimilis est, sed non evidenter vera, seu est opinio, quæ gravi nititur motivo, sed absolute fallibili. Opinio vero probabilis practice, ac respective ad operantem, ea est, quæ ita apparet verisimilis, seu nititur motivo tam gravi, licet fallibili, ut facta sedula inquisitione veritatis, merito, ac prudenti iudicio tanquam vera haberi queat; quod tamen fieri nequit circa opinionem, quæ præseferat maiorem, aut etiam æquivalentem aspectum seu apparentiam falsitatis.

Nota 2. quod ut opinio censeatur probabilis etiam speculative, necesse est 1. ne opposita sit rationi evidenti, principio certo, nec Scripturæ, nec Traditioni, nec Patribus, nec Conciliis, nec Pontificum decretis, nec communi sententiæ Doctorum. 2. ut sit innixa motivo gravi, licet fallibili. Motivum vero grave est motivum magni momenti, quod si seorsim spectetur, ab alio motivo æque, aut magis gravi in oppositum non oppugnetur; & hoc satis est per se ad prudens iudicium pro una parte eliciendum, tametsi non sit evidens, sed absolute fallibile. Opinio vero improbabilis ea est, quæ levi fulcitur momento, ac absolute insufficienti, ut prudenter assensus ei præbeatur.

Nota 3. probabilitatem respectivam esse ad opinantem, ita ut quod respectu unius seu uni est probabile, non sit probabile in altero, quia motivum opinionis urgere dicitur relative ad intellectum viri docti vel probi. Unde sæpe contingit, ut aliqua opinio alicui certa videatur, quæ alteri nequidem apparet probabilis. Et equidem hæreticis fundamenta suarum opinionum apparent non solum probabiliora, sed multo magis certiora, quæ tamen, ut omnis Catholicus Doctor contendit, falsam doctrinam continent. Immo non raro fit, ut opinio, quæ olim tali Theologo fuit probabilis, post diligens rerum examen, veritatisque inquisitionem, absolute improbabilis eidem reddatur. Unde manifestissime patet, non ex alio fonte opinionum varietatem oriri, nisi ex veritatis ignorantia: idcirco aliquid probabile est, tametsi falsum, quia falsum esse ignoratur; & aliquid probabile, licet verum, quia verum esse non dignoscitur.

Nota 4. Opinionem dupliciter dici probabilem, subiective, & obiective. Opinio tunc probabilis est subiective, quando propria est operantis, & in eius mente, ut in suo subiecto, existit, dum scilicet fixo, ac determinato iudicio, probabili tamen, aliquid licitum esse iudicat: sicuti, si quis postquam sedulo, & accurate veritatem exploraverit, ex propria sententia iudicet, puta hunc, vel illum contractum esse licitum. Opinio autem probabilis obiective ea est, quæ probabilis est prout consideratur in alterius mente, idcirco in mente operantis solum obiective versatur; ut si quis putans, seu credens sua sententia talem contractum esse illicitum, deprehenderet iudicari opinione probabili a Doctoribus magnæ notæ huiuscemodi contractum esse licitum.

Nota 5. opinionem aliam esse tutam, quæ removet a peccandi periculo; aliam tutio-

rem, quæ magis a tali periculo removet; & hæc stat pro præcepto, idest asserit extare præceptum aliquid iubens, vel vetans: aliam minus tutam, quæ minus removet a periculo peccandi; & hæc favet libertati, quia negat dari præceptum, sive obligationem circa aliquid, sed sustinet hominem pro libitu suo utramlibet partem eligere posse. Nota item, idem non esse, conscientiam seu opinionem esse tutiorem, & probabiliorem. Prior enim ea est, quæ utpote favens legi magis removet a periculo peccandi; posterior vero illa est, quæ inspecta vi, ac splendore rationum, & auctoritatis gravitate verosimilior apparet, seu magis rationi consona videtur: Etenim in praxi multa sunt tutiora quam opposita, quæ tamen non sunt probabiliora, idest sunt minus probabilia; cuiusmodi est sententia, quæ docet, hominem, qui graviter peccavit, teneri sub præcepto statim post commissum peccatum confiteri Sacerdoti. Hæc opinio tutior est, & tamen iuxta D. Thomam minus probabilis. Et ratio est, quia licet talis opinio in praxi præcise tutior sit, utpote quæ hominem magis removet a peccandi periculo, non est tamen probabilior, dum probabilitas maior vel minor est, quatenus opinio magis vel minus accedit ad veritatem, idest prout maiorem vel minorem speciem seu apparentiam veritatis præsefert. Item opinio alia est communis, & hæc ita vocatur, quæ habet pro se decem aut octo auctores, qui rem non cursim, & perfunctorie, sed intime & ex professo pertractarunt; alia communior, & ea ita dicitur, quam maior numerus auctorum post idem ac serium examen in veritatis perquisitione amplectitur: idcirco minus communis ea est, quam pauciores sustinent, ac sequuntur.

Nota 6. opinionem probabilem spectari posse absolute, seu præcise, & in se sine ulla comparatione cum altera opinione, quæ ob gravia momenta, quibus innititur, sit vere probabilis; & spectari posse relative, seu comparative ad alteram opinionem, quæ vel æqualia, vel graviora habeat momenta, ut in tali concursu elidere nequeat momenta huius opinionis, cui comparatur: tunc, quia per prudentem assensum huiusmodi opinio approbari nequit, non est amplius vere, ac proprie, sed nomine tenus, & abusive probabilis: dubia enim in tali casu evadit, utpote quæ estimari nequeat firmo ac stabili innixa fundamento ob momenta æqualia, vel graviora alterius opinionis, quæ eidem opponitur. Nullum enim pondus, saltem comparative grave æstimari poterit, cui simile, aut gravius adversatur.

Ad hoc autem ut quidam Probabilistæ a dubii difficultate se eximant, distinguunt dubium speculativum a dubio practico, censentes dari posse cum dubio speculativo, quod parit contraria opinio, moralem certitudinem practicam, ob quam non obstante dubio speculativo prudenter præberi possit assensus opinioni, & licite secundum ipsam operari. Verum, quia ex dubio speculativo, quod se habet sicuti maior in syllogismo, oritur dubium practicum, quod est tanquam minor iuxta D. Thomam, qui considerat hæc duo iudicia non proprie inter se diversa, cum unum sit usus & applicatio alterius: hinc bene percipientes alii nullatenus inservire allatam distinctionem dubii speculativi & practici ad diluendam difficultatem, eo quod in tali opinionum conflictu, donec remaneat dubium speculativum semper animus suspensus hæret, difficultatem penitus dirimere censuerunt recurrendo ad præsidium iudicii reflexi, quod practicum, vel practice practicum appellant. Docent enim posse aliquem reflectendo supra diversas opiniones practice iudicare actionem illam licitam esse, quam cæteroquin ipse per suum intellectum speculativum potius iudicat esse malam. Quis autem non videt tunc iudicium practicum non esse applicationem ac usum cognitionis speculativæ, sed abusum? Hoc enim iudicium reflexum mentis non potest prudenter & rationabiliter tollere animi suspensionem, ut efformari queat iudicium practice firmum ac certum de actionis honestate, nisi aliqua mutetur obiecti circumstantia, & aliud momentum alicuius ponderis accedat: idcirco persistentibus iisdem motivis, ob quæ fluctuat animus circa honestatem vel turpitudinem actionis, per nullum profecto iudicium reflexum animus reddi potest moraliter certus de illius honestate.

Nota 7. opinionem probabilem libertati faventem, & sic minus tutam, tripliciter comparari posse cum opinione legi favente; videlicet ut minus probabilis cum probabiliore, ut æque probabilis cum æque probabili, ut probabilior cum minus probabili; & circa hanc postremam præcipue, & fusiori calamo versabimur.

§. XI.

De opinione probabiliori sequenda in concursu oppositæ minus probabilis.

Antequam ad sententiæ probationes descendamus, ne quid deficiat ad clariorem huiusce difficillimæ rei elucidationem, quia ad hoc maxime refert ut certa ab incertis seiun-

gan-

gantur: Observandum 1. est, controversiam hanc versari non circa opiniones, quæ in mera speculatione sistunt, sed circa opiniones, quæ Fidem, moresque respiciunt.

Observandum 2. dum agitatur quæstio de opinione tutiori aut probabiliori sequenda, non versari controversiam circa consilia, quorum nec tutiorem, nec probabiliorem partem sequi tenemur, cum in his satis sit utramque partem tutam esse; idcirco non omnes tenentur cælibatum, vel statum Religiosum eligere, tametsi hæc conditio in negotio salutis tutior sit matrimonio; sed controversiam versari circa præcepta, num videlicet liceat sequi opinionem minus probabilem faventem hominis libertati contra legem, relicta probabiliori, quæ favet legi contra hominis libertatem: unde agitur de opinionibus versantibus circa præcepta, non circa consilia.

Observandum 3. non semper teneri hominem ex duabus opinionibus tutiorem sequi, sed tuta conscientia amplecti posse minus tutam, dummodo tamen hæc sit aliunde tutiori probabilior; & circa hoc innumera sunt exempla, quæ brevitatis gratia prætermitto.

Observandum 4. iuxta Dialecticorum regulam de contradictoriis, ex duabus inter se pugnantibus opinionibus, quarum una faveat præcepto, altera libertati, in iisdem circumstantiis unam esse veram, alteram falsam: impossibile enim est utramque simul esse veram & falsam, non secus ac impossibile est simul esse, & non esse. Unde in conflictu duarum opinionum necesse est quod utraque sit æque probabilis, aut una maiorem quam altera habeat probabilitatem, quia momenta, quibus illæ innituntur, nisi æqualis sint ponderis, disparia erunt, & inæqualia.

Observandum tandem, ex comparatione, qua duæ inter se conferuntur opiniones, quarum una dicitur probabilior, altera minus probabilis, colligendum non esse, opinionem, quæ dicitur minus probabilis, exinde absolute, vere & proprie loquendo esse probabilem in tali concursu cum probabiliori: nam, si hoc supponi posset, eo præcise certum esset posse quemlibet tuta conscientia sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, cum quivis in praxi licite sequi possit opinionem vere, & absolute probabilem, dummodo probabile dicatur quod gravi, & prudenti nititur fundamento. Idcirco paullo infra demonstrabimus, opinionem aliquam in tali conflictu non remanere absolute, vere & proprie loquendo probabilem, sed dubiam fieri, contra eos, qui docent, ac sustinent opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, tanquam morum regulam nos licite seu tuta conscientia eligere posse, ac sequi; & exinde huius sententiæ sectatores Probabilistæ dicuntur; sicuti e contra qui hanc oppugnant, appellantur Probabilioristæ.

Controversia huiusmodi olim usque ad proxima tempora, ante finem scilicet sæculi decimi sexti inaudita fuit in Scholiis; cum Antonius Cordubensis celeberrimus ex Seraphico Ordine Theologus in suo *Quæstionario Theologico*, quem typis mandavit anno 1571. in prima assertione, dum dicit partem tutiorem sequendam esse, quando sit probabilior opposita, statim subiungit: *Et in hoc Theologi omnes consentiunt*. Paullo tamen post, idest circa finem sæculi XVI. ita Theologorum mentes allicere cœpit doctrina Probabilismi, nempe quod in concursu duarum opinionum oppositarum inæqualiter probabilium licitum sit sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, ut intra exiguum temporis spatium facta sit in Scholis communis sententia, ut testatur Solonius Augustinianæ Familiæ Alumnus, qui in suo tractatu de iustitia & iure, quem anno 1592. beneficio præli fecit publici iuris, asserit, tunc temporis quemlibet ex duabus opinionibus probabilibus opinionem minus probabilem dimissa probabiliori libere eligere potuisse, subiungens ita sentire quamplurimos gravissimosque Theologos, maxime ex discipulis D. Thomæ. Et revera priores, qui in favorem Probabilismi scripsere, ab his qui historico-theologice de hoc negotio locuti sunt, notantur Bartholomæus Medina, & Dominicus Banñez S. Theresiæ Confessarius. Sæculo tandem XVII. fuit in Scholis omnibus universalis sententia, & doctrina, sicuti comprobat ingens Theologorum numerus, qui ita sentiebant, ut colligitur ex permultis Moralis Theologiæ tractatibus, qui tunc in lucem prodiere.

Non defuerunt omni ætate, ex quo orta fuit talis opinio, qui eam strenue insectati sunt. Et primi, qui bellum Probabilismo acriter indixere, fuerunt ex Societ. Iesu Ferdinandus Rebellus anno 1608. Paulus Comitolus ann. 1609. qui demonstrat Probabilismum fœdam esse prolapsionem. Immo quando negotium valde excreverat, totis viribus illud impugnarunt alii celeberrimi eiusdem Societatis Theologi, ut Andreas Blanchus sub nomine Philatetis in tractatu *de opinionum praxi* edito ann. 1609. Thyrsus Gonzales eiusdem Societatis Generalis Præpositus, De Camargo Molatra, Gibertus percelebris Cardinalis Bellarminus, aliique, inter

quos

quos currenti tempore maxime fulget P. Gabriel Antoine, qui ob eximiam, ingenii, ac doctrinæ profunditatem, qua Moralis disciplinæ præcepta pertractavit, tantam apud eiusdem Facultatis studiosos æstimationem sibi conciliavit, ut nunc fere omnes eo tanquam magistro utantur; ac proinde ut omnibus satisfieret, plures brevi temporis spatio conati sunt Bibliopolæ eiusdem Operis editiones innovâre: tantum abest, ut sententia laxitatem redolens e Scholis eiusdem Societatis non minus scientia, quam pietate venerabilis prodierit. Præter laudatos insigniores Societatis Theologos, quamplurimi alii eximii Doctores ex utroque ordine, sæcularium scilicet & Regularium, maxime ex celeberrimis Academiis Parisiensi ac Lovaniensi, & inter Italos perdoctus P. Daniel Concina ex illustri Dominicana Familia, Natione Foroliviensis, ita fortiter, sapienterque Probabilismum impugnarunt, ut tandem lumine veritatis universim elucescente perpauci nunc sint, qui Probabilismi sententiam defendant, ac sequantur. Hisce igitur præmissis fit.

In concursu duarum opinionum, quarum una sit minus probabilis, quæ stat pro libertate, altera probabilior, quæ stat pro præcepto, non licet in praxi sequi tuta conscientia minus probabilem, relicta probabiliori. Sententiam hanc manifestissime comprobant permulta divinarum Scripturarum testimonia. Eccles. 37. generatim iubemur, ut in nostris liberis actionibus non temere seu inconsulto deliberemus, sed ad consilium rationis recurramus; ita ut quantum in nobis est, sedulo studeamus sequi quod ex rationum gravitate, ac prudenti considerationis firmitate vere licitum, & honestum deprehendimus: *Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile*. Huic præcepto plane non satisfacit, qui relicta opinione probabiliori, in qua veritas magis effulget, eligit minus probabilem, quæ in tali concursu magis falsitatem quam veritatem præsefert. Hinc enim eligit, ac sequitur quod ei videtur minus accedere ad veritatem, idest minus verisimile, eo neglecto quod ut propius veritati, verisimilius videtur. Igitur non studet quantum in se est, ut, sicuti nobis præcipitur, eligat, & sequatur in suis actionibus veritatem, seu quod ut licitum & honestum ei proponitur, & exinde graviter fit culpabilis, utpote qui se exponat aperto periculo peccandi, ut constat Eccles. 3. ubi docet Sapiens eum peccare, qui periculo peccandi se exponit: *Qui amat periculum, peribit in illo*. Qui enim sequitur in praxi opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, locum habet rationabiliter suspicandi, ac timendi, se fortasse peccare posse opinionem probabiliorem deserendo; idcirco sic agendo se periculo exponit peccandi, & ex hoc ipso peccat.

Quod peccandi periculo se exponat, qui agit secundum conscientiam minus probabilem, dum concurrit cum probabiliori, clare comprobatur ex illo quoque testimonio Apostoli ad Roman. 14. ubi ait: *Quod non est ex fide peccatum est*; scilicet, iuxta expositionem Interpretum, quod non est secundum conscientiæ dictamen, seu quod fit contra propriam conscientiam, peccatum est. Non agit plane secundum propriam conscientiam, immo contra suæ conscientiæ iudicium, qui amplectitur pro regula suæ actionis opinionem minus probabilem, neglecta probabiliori. Nam tametsi etiam probabilior non excludat omnem falsitatis formidinem, nititur tamen momentis ita gravibus, ut verisimiliorem illam reddant, ac proinde moraliter certam de rectitudine, & honestate in eo, quod dictat sequendum. Ex opposito autem minus probabilis; quia levioribus nititur rationibus, est valde incerta, ac suspecta falsitatis in eo, quod proponit: hinc qui eam cum tali incertitudine in suis actionibus sequitur, manifestissime patet quod aperto periculo peccandi se exponat.

Christus Dominus, ut attentos, solicitosque nos redderet in negotio æternæ salutis, admonuit Matthæi 7. arctam, angustamque esse viam, quæ ad sempiternam vitam perducit, ac a paucis eam inveniri: *Arcta est via, & angusta, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inveniunt eam*. Cum autem sententia Probabilistarum doceat relinqui posse quod rationi verisimilius apparet bonum, & honestum, utpote consonum divinæ legi, quæ est vera via ad æternam salutem, ac illud teneri posse, quod ipsi rationi minus verisimile videtur licitum, & honestum, utpote contrarium legi, & favens libertati, quæ ut plurimum secundum spiritum sensus, & passionum operatur; huiuscemodi sententia profecto non perducit per viam arctam, & angustam, quæ ex testimonio Christi Domini est via salutis, sed per viam latam, quæ ducit ad interitum seu ad sempiternam perditionem. Et equidem si semita salutis consistit in vita vere Christiana, quæ repugnat carni, & sanguini, talis plane esse nequit ea, quam aperit opinio

nio minus probabilis, quæ ut favens humanæ libertati, carni & sanguini, idest pravis hominum affectionibus indulget.

Veritas nostræ sententiæ confirmatur ex illo Deuteron. 26. ubi præcipitur accurata divinorum mandatorum observantia, ita ut nec minimum, quantum fieri potest, ab eis recedamus: *Hodie Dominus præcipit tibi, ut facias mandata hæc, atque iudicia: & custodias, & impleas ex toto corde tuo, & ex tota anima tua*; cui consonat illud Psalm. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*. Quæ sollicitudo, amabo, divina mandata solerter, & accurate servandi censeri potest in eo, qui probabilius rationis iudicium negligit ac spernit, quod stat pro præcepto, ut sequatur tanquam regulam in suis actionibus opinionem minus probabilem, quæ contra præceptum favet libertati? Hic profecto potius divinæ voluntati expresse resistit, quam obedientiam ei præstet, suamque propriam voluntatem æternæ Dei legi præfert. Nam licet probabilius ei persuasum sit Deum hoc vel illud velle, ac præcipere, hoc tamen non sequitur, sed secundum id, quod divinæ legi contrarium est, operatur.

Quam longe a recto tramite aberret, qui ita se gerit, constat ex illo Apostoli ad Philippenses 2. ubi monemur, ut cum timore & tremore salutem nostram operemur: *Cum metu & tremore salutem vestram operamini*. Non operatur autem propriam æternam salutem cum timore & tremore, qui in praxi partem deserit, quam certo moraliter cognoscit esse securiorem, ac veriorem regulam ad licite & honeste agendum, ut alteram sequatur, de cuius securitate, ac veritate non ita saltem certus est; immo rationabile habet fundamentum hæsitandi, num secura ac certa sit, ac proinde manifesto se exponit periculo, ut illicite, & inhoneste, eam sequendo, operetur: Qui enim ita agit, neutiquam illam habet folicitudinem, quam in rebus magni momenti ingerere solet timor ne in eligendo a falso iudicio decipiatur.

Tandem veritatem huius sententiæ evidentissime demonstrat illa sapientissima prudentiæ regula, quam tradit Apostolus 1. ad Thessalon. 5. ubi nos admonet, ne doctrinam aliquam sequamur, nisi prius veritas de eiusdem bonitate accurato examine explorata sit a nobis ac perpensa, ac ut ab omni specie mali nos abstineamus. *Omnia autem probate; quod bonum est, tenete; ab omni specie mali abstinete vos*. Nemo aperte non videt, operantem cum opinione probabili relicta probabiliori, non omnia probare, nec ab omni specie mali se abstinere. Non omnia probat; quia probatio rite facta prudens parit iudicium, & determinationem. Prudens autem iudicium, & determinatio censeri nequit, si eligamus id, quod verisimilius æternæ legi Dei adversari putamus. Non tenemus quod bonum est, quando lubenti animo amplectimur quod nobis magis malum, quam bonum videtur. Non ab omni mali specie abstinemus, immo in illud convertimus animum, quod prudentius ac probabilius malum esse iudicamus; cum maiorem speciem mali præseferat sententia minus probabilis, & minus tuta, quam sententia, quæ probabilior, tutiorque apparet: illius enim obiectum probabiliter inhonestum est ac vetitum; hæc autem magis ad veritatem accedere existimatur. Hinc ex divinarum Scripturarum testimonio patet; iis qui in moribus suis ductum sequuntur opinionis minus probabilis, dum in eorum animis oppositæ opinionis verisimilius dictamen effulget utpote divinæ legi conforme, maxime congruere illam Christi Domini sententiam, ubi ait, quod *si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt*. Nam qui sequitur tenue lumen opinionis minus probabilis, quæ falsa est, ille cæcus est; quia cum fulgori rectæ conscientiæ, & divinæ legis oculos clauserit, sicuti a recta, securaque veritatis via recedit, fieri nequit, quin in foveam erroris incidat, agendo scilicet quæ illicita sunt, & inhonesta, ac in eamdem ruinam eos trahat, qui ipsius directionem sequuntur.

Doctrinam hanc, quam Scripturarum auctoritate hactenus comprobavimus, SS. Patres confirmant, dum docent, opinionem secundum se falsam, æternæque divinæ legi adversantem nunquam a culpa excusari posse. Sic Tertullianus lib. *de spectac.* cap. 20. *Erramus: nusquam, & nunquam excusatur, quod Deus damnat: nusquam, & nunquam licet, quod semper, & ubique non licet .... Non potest aliud esse, quod quidem verum, ac bonum est, seu malum. Omnia autem penes Dei veritatem fixa sunt; Ethnici quos penes nulla est veritatis plenitudo, quia nec doctor veritatis Deus, malum ac bonum pro arbitrio ac libidine interpretantur; alibi bonum, quod alibi malum, & alibi malum, quod alibi bonum*. Nemo non videt fieri a Probabilistis, quod Ethnicis exprobat Tertullianus, nempe hosce pariter sequendo sine ulla veritatis inquisitione opinionem ut veram, seu, ut aiunt, probabilem, pro arbitrio

bitrio ac libidine unius vel alterius Doctoris, qui illam docet, ac propugnat; alibi bonum quod alibi malum, & alibi malum quod alibi bonum approbare, cum nemo quamlibet opinionem, quæ leviter etiam probabilis appareat, tuta conscientia sequi valeat. Et equidem, quod ut licitum permittatur ab uno ex Theologis, quorum sententia opinio aliqua probabilis redditur, id quod alter Theologus ut illicitum damnat, non est forsan statuere, idem esse probabiliter bonum, & malum?

Contra Probabilismum nimis clare loquitur S. Ioannes Chrysostomus homil. 13. in Epist. 2. ad Corinth. ubi docet eadem saltem diligentia in opere æternæ salutis nobis utendum, qua sæcularia negotia agere solemus: ibi enim admonet ne attendamus quid multi opinentur, sed ut res ipsas inquiramus, exprobatque ut absurdum, nos circa iustam quantitatem pecuniæ, quæ nobis tradatur, aliis non credere, sed eam numerare, & supputare: *pro rebus amplioribus*, (idest quæ ad animæ bonum pertinent) *aliorum sententiam sequi simpliciter, præsertim cum habeamus omnium exactissimam trutinam & gnomen ac regulam, divinarum, inquam, legum assertionem*. Et sequitur obsecrando, ne attendamus ad id quod huic vel illi videtur, sed a Scripturis omnia inquiramus, idest in dubiis circa res morum, num aliquid licitum sit vel illicitum, veritas exquiratur ex Scripturis, ut deprehendamus quid a lege divina interdicatur. Et in casu, quod adhuc evidens veritas obtineri nequeat, quia utraque parte militant gravia rationis, ac auctoritatis momenta, tunc ne a prudentiæ regula recedamus, nemo non videt, verisimilius, seu magis rationi consonum, ac legi favens nos sequi debere, minime vero quod est minus probabile, favens libertati contra legem; alias quomodo sedulo veritatem, sicut præscribit S. Doctor, in re tanti momenti nos exquirere dici poterit? Et clarius S. Doctor idem demonstrat hom. 44. in Matth. ubi exemplo illius qui vestem empturus quærit inter plures negotiatores ut inveniat meliores vestes, & pretio viliori comparandas, docet oportere nos quoque Doctores circuire & inquirere, *ubi sincera veritas Christi vendatur & ubi corrupta, & veriorem eligere plusquam vestimentum*. Nemo evidenter non videt, sollicitudinem, quam vult cit. S. Doctor pro invenienda Christi veritate ad morum honestatem non adhibere illum, qui amplectitur tamquam regulam id, quod ut minus probabile non levem præsefert falsitatis aspectum, illudque deserit, in quo, utpote probabilius, veritas magis elucescit.

Consone D. Chrysostomo favet sententiæ de parte verisimiliori seu probabiliori sequenda D. Augustinus lib. 1. contra Academicos cap 4. ubi hæc habet: *Quisquis minus instanter quam oportet, veritatem quærit, is ad finem hominis non pervenit: quisquis autem tantum quantum homo potest, ac debet, dat operam inveniendæ veritati, etiamsi non inveniat, beatus est, seu eximitur a peccato: totum enim fecit, quod ut faciat ita, natus est*. Qui opinionem minus probabilem sequendam eligit in concursu probabilioris, hic sane minus instanter, nec quantum potest, ac debet, veritatem inquirit, quia eam respuit opinionem, in qua veritatem revera inesse dignoscit, opinionem probabiliorem scilicet seu verisimiliorem spernendo; idcirco non eximitur a peccato. Itidem S. Doctor lib. 22. *de Civit. Dei* cap. 23. ait, nos invigilare, seu nimis attentos esse debere *ne opinio verisimilis fallat, ac decipiat sermo versutus, ne se tenebræ alicuius erroris effundant, ne quod bonum est malum, aut quod malum est, esse bonum credatur... ne in ea quæ agenda non sunt, cupido præcipitet*. Et similia habet S. Pater lib. 1. *de Baptismo* contra Donatistas. Quis neget Probabilistarum errorem, deceptionemque in verisimili opinione, ut est opinio minus probabilis, quam hi sequuntur; qui cum negligant vigilantiam, & attentos esse sicuti debent ne deceptionem, erroremque in opinionis delectu incurrant, in sua deceptione inexcusabiles redduntur?

Probabilistarum errorem nimis aperte demonstrat etiam S. Bernardus, qui lib. *de dispens.* cap. 14. docet, ad bonam actionem requiri *veritatem in electione, charitatem in intentione*; proscribit ut vitiosas, & ideo culpabiles actiones, quæ ex falsa opinione, quamvis probabili, proficiscuntur: *Ut interior oculus vere sit simplex* (ait S. Doctor) *duo illi arbitror esse necessaria, charitatem in intentione, & in electione veritatem: Nam si bonum quidem diligat, sed verum non eligat, habet quidem zelum Dei, sed non secundum scientiam, & nescio quemadmodum iudicio veritatis vera esse possit cum falsitate simplicitas. Volens denique ad veram discipulos instruere simplicitatem Magistra veritas: Estote*, inquit, *prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Præmisit ergo prudentiam, sine qua neminem satis esse posse simplicem sciret. Quomodo denique vere simplex*

erit

erit oculus cum ignorantia veritatis? Aut vera dici potest simplicitas, quam simplex ignorat veritas? Scriptum est enim: ignorans ignorabitur. Patet ergo laudabilem illam, & a Domino laudatam simplicitatem absque his duobus non esse bonis, benevolentia, atque prudentia ut oculus videlicet cordis non solum pius, qui fallere nolit, sed & cautus sit, qui falli non possit. Ita aperte contra stylum, quo se gerunt Probabilistæ in moribus suis, eos cum opinione minus probabili componendo, ut prorsus supervacaneus sit quilibet discursus, & explanatio, ut demonstretur reprobare S. Doctorem tamquam falsam, ac culpabiliter erroneam eorumdem œconomiam in eligenda ac sequenda opinione minus probabili in concursu probabilioris; & proinde inhonestas esse, & vitiosas actiones, quæ cum tali regula eliciuntur; cum, ut manifestissime constat, qui mores suos ita dirigit, non habeat veritatem in electione, nec charitatem in intentione: nam qui secundum minorem probabilitatem, quæ in conflictu maioris probabilitatis falsitatis speciem præsefert, actiones suas dirigit, hoc ipso ex vincibili ignorantia agit contra legem, & contra fidem, seu contra propriam conscientiam, dum sciens ac volens non sequitur probabiliorem, quæ magis legi favere videtur, & magis dictamini propriæ conscientiæ est conformis, sed partem eligit minus probabilem, quæ legi, & propriæ conscientiæ adversatur, quod improbat laudatus S. Pater, & actiones huic opinioni conformes inter vitiosa, seu mala opera recenset.

Sententiam hanc S. quoque Thomas comprobat Quodlib. 8. q. 6. art. 13. & Quodlibet. 9. q. 7. art. 11. ubi sic habet. *Respondeo: dicendum quod omnis quæstio, in qua de peccato mortali agitur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur: quia error, quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet a tanto... Præcipue autem periculosum est, ubi veritas ambigua est.*

Quam e diametro oppugnet hic Angelicus Doctor Probabilistarum sententiam seu potius commentum, si ad sola verba attendatur, facillime sine ulla explicatione deprehenditur, cum clare & absolute reum culpæ statuat eum, qui e duobus oppositis iudiciis unum amplectitur incertus & hæsitans num bene vel male cum tali regula operetur; quod quidem contingit in eo qui opinionem minus probabilem in concursu probabilioris amplectitur: quia licet ex una parte videat rationem, seu auctoritatem demonstrare actionem licitam esse & honestam; cum ex alia tamen graviora, idest maioris ponderis ei obiiciantur argumenta indicantia illam illicitam esse; ideirco hic plane agit cum incertitudine & dubio an bene vel male operetur; & ideo ita agendo, cum manifesto se exponat peccandi periculo, revera peccat, quia amans periculum in illo perit.

Magnum pondus ad confirmationem nostræ sententiæ affert auctoritas summorum Pontificum, quorum multa habentur momenta, quibus adversati sunt Probabilismo, dum in suis decisionibus semper statuerunt certiorem sententiam esse sequendam, & quamplurimas proscripserunt propositiones contrarium docentes. Semper enim docuerunt Pontifices: *In iis quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenendum est*: cap. 3. *de sponsalib.* Item in Clementina *de verbor. signific.* cap. *exivi*, cum Fratres minores exquisivissent a Clemente V. num tenerentur ex vi præcepti ad nonnulla, quæ continebantur in Regula sub verbo imperativi modi, respondit Pontifex, ad evitandos conscientiæ scrupulos partem securiorem esse tenendam; ac proinde *licet Fratres non ad omnium, quæ verbis imperativi modi ponuntur in Regula, sicuti ad præceptorum seu præceptis æquipollentium observantiam teneantur: expedit tamen ipsis Fratribus ad observandam puritatem Regulæ & rigorem, quod ad ea, sicut ad æquipollentia præceptis se noverint obligatos.* Unde si secundum mentem Pontificis pars securior est tenenda, a fortiori probabilior in conflictu minus probabilis. Insuper Alexandri VII. maxime exarsit zelus contra Probabilismi novitatem, utpote omnino *alienam ab Evangelica simplicitate, Sanctorumque Patrum doctrina; & quam si pro recta regula fideles in praxi sequerentur, ingens eruptura esset vitæ Christianæ corruptela*; ut videre est in eius Decreto sub die 24. Septemb. anno 1665.

Vestigia sui prædecessoris sectando, pari studio Probabilismum evertere ac prorsus extirpare conatus est Innocentius XI. dum contra hanc lubricam, periculosamque doctrinam duo edidit decreta, alterum anno 1679. quod ad universalem direxit Ecclesiam, alterum anno 1680. ad P. Tyrsum Gonzales Generalem Societatis Iesu, in quo perspicue declarat se Probabilismum execrari, ipsi mandando ut libere & intrepide prosequatur prædicare, docere & calamo defendere opinionem magis probabilem, necnon acriter impugnare sententiam asserentium, licitum

esse

esse sequi opinionem minus probabilem in concursu probabilioris sic cognitæ & iudicatæ. Insuper eidem Patri Gonzales iniungit, ne ullatenus permittat Patribus Societatis scribere pro opinione minus probabili, & impugnare sententiam asserentem, licitum non esse sequi opinionem minus probabilem in concursu magis probabilis sic cognitæ.

In priori decreto proscriptæ sunt quatuor propositiones, quarum tres sunt veluti cardines Probabilismi, & sunt huiusce tenoris: II. *Probabiliter existimo iudicem posse iudicare iuxta opinionem etiam minus probabilem.*

III. *Generatim, dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

IV. *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.*

Zelum Summorum Pontificum pro conservanda simplicitate ac puritate Christianæ Moralis contra Probabilismum æmulati sunt præ aliis Clerus Gallicanus ac facultas Parisiensis, reprobando ac proscribendo doctrinam hanc ut falsam, temerariam, quæ innumeris novitatibus & corruptelis viam aperit, & conscientiæ regulas evertit. Ita habetur in censura dictæ facultatis edita 3. Februarii an. 1665.

Iuxta doctrinam SS. Patrum quoad debitum in materia morum, quando concurrunt duæ oppositæ opiniones, quarum una sit altera probabilior, sequendi probabiliorem, unanimes ita senserunt veteres Theologi, quorum graviores fuerunt Gersonus, Scotus, Ioannes Maior, Gabriel, Henricus de Gandavo, S. Antoninus, Antonius Cordubensis, Sylvester, aliique, quos omnes, eorumque doctrinas, quia nimis longum esset recensere, brevitatis gratia prætermitto. Circa eos vero, qui contra tam corruptam, periculosamque morum regulam, ex quo vulgari cœpit, acri zelo exarserunt, ac ipsam forti calamo insectati sunt, ne Christianæ Moralis integritas ac sanctitas hac lue contaminaretur, & identidem insectantur, saltem de aliquibus celebrioris notæ mentionem fecimus in brevi historia, quam præmisimus de novo laxitatis excogitato commento, idest de Probabilismo.

Probatur tandem sententia aliquibus valde gravibus rationis momentis, & primo: Quia in moralibus ut licite, & sine culpa operemur, necesse est quod habeamus conscientiam, seu iudicium rationis moraliter certum de honestate seu bonitate actionis, quam elicere volumus: nam iuxta D. Thomam 2. 2. q. 27. art. 2. *homo in iis, quæ ad propriam personam pertinent, debet formare conscientiam ex propria scientia:* cum conscientia sit applicatio scientiæ ad ea, quæ agenda sunt, ac proinde propria cuiusque conscientia est ei primaria regula in agendis, quæ legem cognitam operibus applicat; ita ut ex eorum conformitate cum lege honestæ, & bonæ redduntur: ille autem, qui opinionem minus probabilem sequitur in concursu probabilioris, non est moraliter certus ex propria scientia, seu ex dictamine propriæ conscientiæ de bonitate actionis, quam elicit, idcirco licite, & inculpabiliter non operatur: non enim potest ei certum videri ex dictamine propriæ conscientiæ actum illum licitum esse, quando ex ipsius conscientiæ iudicio ei certo moraliter apparet verisimilius esse quod sit illicitus: nam certum videri menti meæ quod talis actus sit licitus, & certum simul, & in iisdem circumstantiis videri quod sit illicitus, virtualiter opponuntur. Etenim certum videri aliquem actum licitum, & simul videri verosimilius illicitum esse, sunt duo contradictoria, quæ simul in iisdem circumstantiis iuxta irrefragabilem regulam Dialecticorum simul in eodem subiecto vera esse non possunt. Idcirco licitum esse non potest, quod ex duabus opinionibus una dictat licitum, altera certo dictat verosimilius esse illicitum: sicuti in testimonio contradictorio duorum testium, attestationem unius ex illis necessario iudex habere debet verosimilius falsam, eo ipso quod alterum iudicat fide dignius, ac proinde credibilius testimonium. Quapropter si in moralibus sequi tenemur in praxi illud, quod certo verosimilius licitum esse apparet, ut contingit in opinione probabiliori, non possumus licite pro regula nostrarum actionum eligere, ac sequi in concursu probabilioris opinionem minus probabilem, utpote quæ dictet quod minus apparet licitum esse, immo ex iudicio oppositæ probabilioris illicitum.

Confirmatur: Si in concursu duarum opinionum æque probabilium ob æqualia rationis momenta quibus fulciuntur, mens suspensa hæret neutri parti assentiendo; a fortiori in concursu duarum opinionum, quarum una sit altera probabilior, utpote quæ gravioribus fulciatur momentis, hanc sequi tenemur; cum minus probabilis ob leviores, quas habet pro se rationes, in tali concursu non amplius remaneat vere & proprie probabilis, ut falso putant Probabilistæ; sed si non improbabilis, certe tamen dubia evadit.

dit. Etenim opinio vere & proprie probabilis (ut definitur ab ipsis Probabilistis) ea est, quæ nititur gravi & solido fundamento. Fundamentum autem grave satis & solidum illud tantummodo censendum est, quando eius momenta non solum ab oppositis non superantur; immo ipsa contrariæ opinionis momenta ita sensibiliter elidant, ut exinde moveri queant viri probi, simulque periti, ut tali opinioni prudenter suum consensum præbeant. Quare cum contrarium contingat in probabili comparata cum probabiliori, eo quia in tali concursu momenta probabilis ita sensibiliter superantur, & eliduntur a momentis contrariæ probabilioris, ut hæc appareat magis verisimilior seu veritati magis consona, & minus probabilis potius falsitati quam veritati adhærens; manifestissime patet, hanc in tali concursu amittere suam probabilitatem, qua cæteroquin absolute sumpta non careret, & fieri dubiam. Quod autem probabilis opinio in concursu oppositæ probabilioris non sit amplius probabilis, sed dubia evadat, facillime probatur ex eo, quod si duæ oppositæ opiniones, quæ habent æquales rationes, ac ideo æquale pondus, licet seiunctæ in se, & absolute spectatæ sint probabiles, quando simul conferuntur, fiunt dubiæ: a fortiori opinio, quæ tametsi spectata in se absolute, & seorsim ob gravia momenta, quibus innititur, sit vere probabilis, in concursu contrariæ probabilioris fiet dubia, ne dicam plusquam dubia. Dubia enim censetur opinio, quæ iudicatur non magis accedere ad veritatem quam ad falsitatem: qui autem iudicat opinionem minus probabilem, ob minorem, quam habet verisimilitudinem, magis accedere ad falsitatem quam ad veritatem, quomodo non iudicabit eam dubiam, & plusquam dubiam? Nam si æqualiter ad veritatem accederet ac ad falsitatem, dubia censeretur, & neutiquam probabilis; quando autem magis accedit ad falsitatem quam ad veritatem, cum reddatur magis suspecta, apertissime constat non posse dici probabilem, sed dubiam saltem, si non improbabilem.

Confirmatur nostra sententia: intellectus in dubia opinione non potest ad neutram partem se prudenter determinare, quia pro neutra parte habet fundamentum ob maiorem vel minorem verisimilitudinem, ut prudenter se determinet. Nam cum debeat se determinare pro veritate, quæ est eius obiectum, nunquam potest se determinare prudenter, nisi pro ea parte, in qua veritas magis appareat; quod in opinione dubia haberi nequit, eo quia momenta utriusque partis veritatem, ac falsitatem præseferant. Igitur cum in opinione minus probabili in concursu probabilioris minus appareat veritas quam in probabiliori (quæ ideo talis vocatur, quia plus habet verisimilitudinis) non potest intellectus in tali concursu prudenter se determinare pro minus probabili, nisi se determinet pro falsitate potius quam pro veritate, quod quidem importat esse minus veram. Sed hoc repugnat prudenti iudicio; cum proprium sit prudentiæ in partem, quæ verior ac melior apparet mentem dirigere & inclinare: ergo opinioni minus probabili in concursu oppositæ probabilioris utpote dubiæ, aut dubiæ æquivalenti nequit intellectus prudenter assensum suum præbere, seu pro eadem se determinare, ac licite eam sequi. Igitur qui probabilia, minusve tuta probabilioribus ac tutioribus anteponit, manifesto se exponit periculo peccandi; cum eam partem eligat, quam legi contrariam esse probabilius iudicat; non secus ac manifesto mortis periculo se committit, qui cibis vescitur, quos probabilius iudicat veneno esse infectos, ubi integri habentur.

Exempla nonnullorum casuum sententiam nostram comprobant, in quibus, (ut notat celebris Canonista Prosper Fagnanus) quidam ex iis etiam qui stant pro Probabilismo, nobiscum sentiunt non licere sequi opinionem minus probabilem spreta probabiliori. Et primo, ut illi quoque tenent, Minister Sacramentorum in Sacramentis conferendis sequi non potest minus probabilem relicta probabiliori, simulque tuta: tum quia generatim non licet in praxi sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliori, quod intelligendum & supponendum est etiam in aliis exemplis; tum quia qui sequitur opinionem minus probabilem, minusve tutam relicta probabiliori, & tutiori, ubi agitur de valore Sacramenti, peccat tum contra religionem debitam Sacramento, dum Sacramentum exponeret periculo nullitatis, ac proinde gravissimam irreverentiam & iniuriam illi irrogaret; tum contra charitatem debitam proximo, quippe qui, quando præcipue proximus est in extremo periculo, eique potest conferre subsidium certo profuturum, certum scilicet Sacramentum, dubium confert; tum contra iustitiam, quia dum exponit Sacramentum nullitati, subtrahit Fidelibus subsidium, ad quod ipsi ius habent. Hinc damnata fuit ab Innocentio XI. sequens propositio, quæ est num. 1.

Non

Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiori, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Item non licet Confessario uti opinione minus probabili, probabiliori neglecta in administrando Pœnitentiæ Sacramento, prout est Minister Sacramentorum, sicuti supra dictum est, sed agere debet secundum tutiorem, & probabiliorem; & quia Confessarius iudex est, cum sacramentalis absolutio sit actus iudicialis, sicuti definitum est a Tridentino, & quia etiam est Medicus. Iudex autem, sicuti & Medicus non possunt sequi opinionem minus probabilem, minusve tutam, ut hic subiungitur.

Medicus igitur licite agere nequit cum infirmo in exercitio suæ professionis secundum opinionem minus probabilem relicta probabiliori, nec tuta conscientia se accommodare potest opinioni infirmi volenti uti remedio probabili potius nocituro quam profuturo.

Non licet similiter iudici, relicta probabiliori, in suis iudiciis uti minus probabili, & minus tuta: quia cum iudex sit minister Dei in terris, ut cuique ius suum servet indemne, unicum iudicis munus est, Deum imitando qui veritas est, & non probabilitas, ius suum saniori iudicio ac sapientiori quo potest, cuique tribuere. Unde sedulo investigare debet apud quem verum sit ius, idest omni remoto animi præiudicio, rationes ac momenta litigantium, meritumque caussæ accurate perpendere, cui debito plane non satisfaceret, si secundum minus probabilem, minusve tutam, non attenta probabiliori, posset iudicium proferre, Nam si iudex ita se gerere posset, in suis iudiciis arbiter esset, ac supremus cuiusque bonorum dominus. Quocirca Alexander VII. damnavit hasce propositiones: *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio . . . Probabiliter existimo iudicem posse iudicare secundum opinionem minus probabilem*. Verum si ex ipsis adversariis iudex, & medicus uti nequeunt opinione minus probabili in concursu probabilioris, quia agitur de damno temporali proximi vitando: cur, amabo, huiuscemodi cautela adhibenda non erit ad cavendam spiritualem proximorum animæ ruinam, & perditionem, eos in moribus suis, a quibus earumdem salus spiritualis pendet, dirigendo per viam verisimiliorem, ac tutiorem, qualis est ea, quam dictat opinio probabilior, non vero per incertam, falsam, & periculosam, quam proponit opinio minus probabilis in concursu probabilioris?

Demonstratur tandem quam inconveniens sit animarum saluti, periculosa & exitialis Probabilismi sententia, ex gravissimis incommodis ac laxitatibus, quibus ex subdola illius benignitate Christiana Moralis subiaceret. Et primo: ex hoc falso principio via cuique aperiretur affirmandi legem divinam non obligare, quando certo & manifeste non constat eius obligatio. Volunt enim Probabilistæ solam certitudinem unius partis excludere probabilitatem alterius partis oppositæ, ac ideo per ipsos sententia quæ non innititur certo & infallibili fundamento, non tollit oppositæ sententiæ probabilitatem, idest in sua probabilitate eam relinquit. Ita scribit inter alios Caramuel in sua Theologia fundamentali, ubi sic habet: *Omnis omnino actus humanus licitus est, qui non impingit evidenter in aliquam legem obligatoriam evidenter*. Quare constitutus inter duas sibi invicem adversantes opiniones, quarum una, & probabilior affirmet, sed non certo & infallibiliter talem actionem lege divina prohiberi, altera, & minus probabilis asserat e contra illam actionem lege non prohiberi; quando sibi persuasum habeat se non teneri amplecti opinionem, licet probabiliorem stantem pro præcepto, si ut certa, & infallibilis ei non proponatur, sed tuta conscientia eligere, & sequi posse minus probabilem, in innumeris fere casibus negare posset legem obligare, quia certo & evidenter non constaret eius obligatio, ac proinde sequi posset sine ullius culpæ periculo minus probabilem, utpote quæ in tali incertitudine obligationis a contraria parte propositæ firma in sua probabilitate remaneret; cum iuxta Probabilistarum sensum, ut supra notavimus, sola infallibilis certitudo unius partis excludat, seu tollat probabilitatem alterius partis oppositæ minus probabilis. Quid quæso absurdius excogitari, aut dici potest, quam legem non obligare, eo ipso quod iudicetur eam non obligare, quia eiusdem obligatio ab opposita opinione, licet probabiliori stante pro eadem lege, certo & infallibiliter non proponatur; & tunc sententiam quæ legi adversatur, si speciem quamdam videatur habere probabilitatis, tute, ac prorsus inculpate agentem eligere posse, & sequi? Et huiuscemodi absurdum ex eo præcipue colligitur, quod docent unanimi consensione Doctores eum peccare posse, qui ageret contra legem, quando certo

& evi-

& evidenter illius legis obligatio ei non innotescat. Alias enim ut licita haberi possent ea omnia, circa quæ Theologi disputant.

Immo ex hac falsa Probabilisticæ Scholæ doctrina excusabiles fuissent a culpa hostes omnes Christianæ Religionis, qui prioribus Ecclesiæ sæculis persecuti sunt Apostolos ac Fideles omnes, utpote qui hoc sibi licitum esse censebant; & præcipue excusabiles fuissent Iudæi, qui ita agendo credebant obsequium se præstare Deo, Ioannis 16. dum ita agendo intendebant propugnare legem, quam ab ipso Deo per Moysen receperant. Itidem excusabiles essent hæretici in suis erroribus, utpote qui non habeant certam & indubitatam Fidei notitiam; quin potius certo, firmoque iudicio sine ulla hæsitatione suis assentiuntur opinionibus, quæ ex vincibili fallacia eis videntur longe doctrinis Catholicorum certiores. Quare cum istæ, aliæve omnes huiusce generis illationes falsæ sint, ex eo quod ad præcepti servandi obligationem opus non sit quod certa & indubitata habeatur præcepti vel eius obligationis notitia; exinde falsa est quoque Probabilistarum sententia, ex qua apertissime sequitur, legem non obligare, quando eius obligatio certo & infallibiliter non innotescit.

Insuper, si locum habere posset sententia probabilistica, prope innumeræ sustineri possent opiniones; ex quo contingeret quod tota penitus Christiana Moralis subverteretur ac confunderetur. Nam si tuta conscientia quisque ex duabus sibi invicem adversantibus opinionibus quamvis pro libitu suo in praxi sequi posset, etiam probabilem relicta probabiliori, nulla, aut fere nulla daretur humana actio mala, seu turpis, & inhonesta, nihil vetitum & illicitum fere esset, nullum fere præceptum, quod tam benigniori sententia eludi nequiret, ac proinde fere nullum daretur opus culpabile, nullum fere peccatum; cum in Moralibus vix aliquis detur casus, in quo non habeatur concursus duarum oppositarum opinionum probabilium probabilitate intrinseca, vel extrinseca. Hinc supervacaneum redderetur Æthicæ Christianæ studium, inutiliter defatigarentur in hac Facultate tot sapientes viri in perquirendis ex divinis Scripturis, SS. Patribus, sacris Canonibus, & celebrioribus Theologis, veritatibus, regulisve, quæ iuxta sanctissimas leges nobis aperiant, ac indicent quinam actus humani sint moraliter boni, liciti & honesti, quinam vero mali, illiciti & turpes, ut operando quod bonum est, & quod malum est vitando, per viam rectam incedamus ad Christianam, piamque vitam agendam, ut securi ad æternam cœlestem patriam perveniamus, quam Deus præparavit diligentibus se; quando quisque ex se uno vel alio sine aliquo delectu adhibito auctore, satis esset (eligendo iuxta benigniorem sententiam quamlibet opinionem, quæ sit probabilis, etiam in concursu probabilioris) ut statueret quomodo in quavis actione morali se gerere debeat ut licite, honesteque operetur. Nemo non videt ex tam gravibus, horrendisque absurdis, ad quæ perducit Probabilismi sententia, quantum hæc adversetur puritati, ac sanctitati Æthicæ vere Christianæ, quam periculosa sit & exitialis spiritualis Fidelium saluti, ac proinde quam caute ac sollicite in praxi morali cavenda sit, & vitanda.

Solvuntur obiectiones.

Obiiciunt I. Cum ad veram opinionis probabilitatem inter præcipuas conditiones statuatur quod non adversetur divinæ Scripturæ; hinc Probabilistæ ipsius Scripturæ testimoniis suam conantur firmare sententiam, nempe probabilem opinionem nos tuta conscientia sequi posse, non solum absolute, sed etiam comparative ad oppositam probabiliorem, utpote quæ iucunda reddit, & levia Dei mandata, sicuti in Sanctis Scripturis laudantur Psalm. 118. *Iudicia tua iucunda*, Matth. cap. 11. *Iugum meum suave est*; *& onus meum leve*, Epist. 1. Ioan. cap. 5. *Mandata eius gravia non sunt*. At levis non esset (aiunt ipsi) immo esset gravis supra modum, ac onerosa Christiana lex, si leviores sententias sequi non liceret. Igitur immerito improbatur sententia, quæ tot divinis innititur oraculis.

Resp. Iugum Christi leve appellari in Scripturis sanctis, quia lex Christi est lex libertatis, quæ nos liberat a servitute legis Mosaycæ, necnon diaboli, & peccati; & quia tale iugum leve redditur per gratiam; non quia licitum sit cuique facere quod velit, atque id etiam, quod probabilius iudicat esset peccatum. Leve enim, suave ac delectabile est iugum Christi, quia iuxta Augustinum serm. XVI. quidquid durum est in præceptis, ut sit leve charitas facit, ita ut non timore, sed amore ad hanc legem servandam pertrahamur. Et leve etiam dicitur iugum Christi, eo quia ad salutem consequendam satis sit, ubi vires deficiunt, sola bona voluntas; cum e contra in sæculi amo-

re nihil solo desiderio cordis acquiritur præter molestiam animi, & anxietatem. In tali igitur sensu, non ratione eligendi leniores sententias, ut autumant Probabilistæ, suave ac leve est Christi onus. Et equidem ex ipsis divinæ Scripturæ oraculis admonemur *angustam esse ianuam*, per quam ingredi debemus in æternæ salutis portum; quia *lata porta, & spatiosa est via, quæ ducit ad perditionem*; & Matth. 11. habetur: *Reginum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud*: Item *corpus nostrum castigandum, ac in servitutem redigendum: & nos habere perpetuam luctam contra carnem, & sanguinem*; ideoque ipsa divina Scriptura nos adhortatur, ut sine intermissione oremus, nosmetipsos abnegemus, ac nos exhibeamus *sicuti Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in angustiis, in necessitatibus*. Igitur qui docent licitum esse in praxi sequi opinionem probabilem relicta probabiliori, viam ita latam, ac spatiosam aperiunt, ut fere omnia, quæ unicuique sunt magis accommoda, licita esse possint; ac proinde nec agenda erit lucta contra carnem, & sanguinem, non corpus redigendum in servitutem. Quis non videt hanc esse viam, quam monet Christus cap. 7. Matth. ducere ad perditionem, non ad salutem, ad quam, ex ipsius Christi Domini testimonio nonnisi per angustam ingredi possumus. Leve tandem dicitur Christi onus ob magnæ retributionis spem, quæ animum nostrum fortiter allicit, & inclinat; quare dicitur quod *servire Deo regnare est*. Patet igitur ex laudatis divinæ Scripturæ testimoniis fucum facere Probabilistas, cum testimonium Christi Domini de suavi ac levi pondere iugi ipsius legis afferunt in defensionem suæ caussæ, idest laxitatis, quam tali benigniori sua sententia Probabilismi adstruere conantur.

Obiiciunt II. quædam SS. Patrum testimonia, quæ doctrinæ probabilitatis comparativæ, idest quando cum opposita probabiliori concurrit, favere videntur. S. Augustinus lib. 1. *de Baptis.* contra Donatistas cap. 4. frequenter excusat S. Cyprianum in sua de rebaptizandis hæreticis sententia contra S. Stephanum Papam, quæ profecto erat minus probabilis. Rursus idem S. Doctor in lib. *de adulter. coniug.* cap. 16. & in epistola ad S. Hieronymum 19. nunc 82. n. 3. sequitur opinionem probabilem. Insuper S. Leo in epist. ad Rusticum ait: *In iis quæ dubia sunt, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis Evangelicis contrarium, nec decretis Summorum Pontificum inveniatur adversari*. Huiusmodi autem est opinio probabilis. Ad hæc S. Thomas Quodlibet. 8. art. 13. ita concludit: *Si quis ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, sic nec committit se discrimini, nec peccat*. Igitur ex Angelico Doctore etiam in conflictu diversarum opinionum, dummodo conscientia dubia non sit, sed probabilis, recta censenda est. Tandem S. Antoninus part. 1. tit. 3. cap. 10. docuit, quod sequi liceat quamcumque opinionem, dummodo sit probabilis, magni alicuius Doctoris.

Resp. ad S. Augustini allatam auctoritatem circa S. Cypriani sententiam, nempe S. Doctorem ibi non approbare S. Cypriani doctrinam, sed invicta fraternæ charitatis indulgentia ipsum excusare, tum quia erat filius pacis Ecclesiæ, ideoque sine charitatis læsione pugnabat pro falso dogmate, in quo cum haberet octingentos fere Episcopos sibi consentientes, neque ab universali Ecclesia adhuc in aliquo Generali Concilio statutum fuisset quid hac in re sequendum esset, nullum prorsus errorem latere suspicabatur, immo veram, certissimamque sententiam a se propugnari existimabat; tum quia si ex imbecillitate quam patitur humana conditio, maculam aliquam in suo iudicio contraxit, hanc proprio sanguine abstersit. Falsum est igitur D. Augustinum asserere, quod Cyprianus in sequenda opinione minus probabili omnino inculpate se gesserit, cum semper pro probabiliori ipse certaverit. Et facile potest quisque colligere hanc semper fuisse Sancti Patris sententiam in ipsis citatis locis *de adult. coniug.* & maxime in epist. ad S. Hieronymum, ubi apertissime Probabilistarum commentum refellit. Eo enim loci docet, indubiam fidem solis libris canonicis esse præbendam; ita ut quidquid legatur in Operibus cuiusvis alterius auctoris, qui non sit Propheta, aut Apostolus, tametsi insigni doctrina & sanctitate fulgeat, non ideo verum censendum sit, quia ita ipse senserit; sed quia vel per sacras auctoritates canonicas, vel probabiliori ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerit. Patet igitur ex D. Augustino contra probabilismi patronos, ob quamlibet auctoritatem, vel probabilem rationem illicitum esse opinionem spernere, cuius veritatem gravior auctoritas ac ratio ita clarius demonstrat ac firmat contra oppositam, ut hanc nota falsitatis inficiat. Ad auctoritatem S. Leonis respondetur, verissimum esse quod scribit S. Leo, in dubiis eligendam esse opinionem, quæ

quæ non adversetur Scripturæ præceptis, ac SS. Patrum decretis. Non docuit tamen id satis esse, ideoque hanc apposuit conditionem ut requisitam, non vero ut sufficientem: quia ulterius requiritur, ut agamus cum dictamine rationis, sive conscientiæ, quæ de operis bonitate moralem habeat certitudinem. Quomodo vero moralis haberi potest certitudo de bonitate actionis, quando, relicto verosimiliori iudicio de tali bonitate, operemur secundum iudicium minus verosimile, ideoque cum incertitudine, ac gravi suspicione de malitia operationis? S. vero Thomas tantum abest ut Probabilistis cit. art. faveat, quin potius apertissime Probabilismum oppugnat. Docet enim nec crimini se committere, nec peccare, qui se determinans secundum unam ex contrariis opinionibus, in nullam adducitur dubitationem circa sui operis bonitatem, idest num opus illud consonum sit legi & conscientiæ: quod fieri non potest, nisi in operando ex contrariis opinionibus eam eligat & sequatur, quæ vera sit, iuxta mentem ipsius S. Doctoris, quam talem esse ex eo probatur, quod verbis istis, quæ obiiciuntur: *Si ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur*, hæc alia præmittuntur: *Aut illa opinio non est vera, sed magis contraria, quam iste sequitur; ita quod vere liceat plures habere præbendas*. Itaque privatio dubii de qua loquitur S. Doctor., non intelligitur de homine qui eligit opinionem falsam, sed de eo tantum qui eligit veram. A culpa igitur non videtur immunis, qui operatur secundum opinionem minus probabilem relate ad probabiliorem: quia minus probabilis in tali respectu est minus vera, ac multum suspecta de falsitate; ac proinde inducens operantem in dubitationem de eius honestate, idest circa eius convenientiam cum lege & conscientia. Tandem ex S. Antonino nihil contra nostrum assertum concluditur, quinimmo magis ex ipso Sancto Patre firmatur. Nam primo eo loci loquitur de conscientia scrupulosa, quam ex levi prodeuntem motivo commonet esse deponendam, non de conscientia gravi ac probabili innixa fundamento. Secundo, dum ad peccatum vitandum exigit, ut qui adhæret opinioni alicuius Doctoris, habeat rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita, aperte damnat æque probabilem, aut minus probabilem stantem pro libertate relate ad probabiliorem. Tertio, has conditiones ad bonam conscientiam requirit: ut qui tenet unam partem alicuius opinionis, habeat pro se notabiles Doctores; ut talis opinio non sit contra auctoritatem expressam sacræ Scripturæ, nec contra Ecclesiæ Catholicæ determinationem; & ut ex opinionum contrarietate dubium non oriatur.

Obiiciunt III. quasdam Summorum Pontificum dispensationes, quas sane sæpius elargiti sunt secundum opinionem minus probabilem. Alexander III. cap. *Si vir de cognat. spirit.* quærentibus, num coniuges, qui de sacro fonte filium suum susceperant, essent separandi? respondit, licet generaliter constitutum esset ut deberent separari, quosdam tamen humanius sentientes aliter statuisse; ideoque sibi videri, quod sive ex ignorantia, sive ex malitia hoc fecerint, non essent ab invicem separandi. Opinionem igitur minus probabilem & minus tutam secutus est Alexander III. in casus propositi decisione. Rursus Innocentius III. cap. *Litteras de restit. spoliat.* Gerardo Archiepiscopo Bituricensi interroganti quid agendum de muliere, quæ non expectato Ecclesiæ iudicio, recesserat a marito, opponens impedimentum consanguinitatis, & viri sævitiam, recitatis oppositis sententiis, & mediam eligens, ait: *Nos autem ad præsens nullam de prædictis sententiis reprobamus, nec cuiquam illarum aliquod præiudicium ex nostra responsione volumus generari*. Simile exemplum habetur ex Cœlestino III. cap. *Fraternit. extra de frigid. & malefic.*

Resp. quod tametsi aliquando Summi Pontifices videantur recessisse a communiori sui temporis sententia, non tamen opinionem secuti sunt minus probabilem, sed longe probabiliorem, quam post diligentem veritatis inquisitionem ex intrinsecis motivis talem reputarunt. Ita Alexander III. qui ideo definivit secundum opinionem libertati faventem; quia, attentis circumstantiis & motivis, probabilior ipsi videbatur, ut constat ex ratione quam statim subiicit: *Quia*, inquit, *si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur; si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus*. Quare multi ex Canonistis ly *humanius* idem esse dicunt ac *æquius & rationabilius*. Innocentius III. præcise relinquit duabus oppositis sententiis suam probabilitatem speculativam & absolutam, quam habebant; nec vult eum damnare, qui alterutram putans esse probabiliorem prudenter eligit. Tertiam tamen ut probabiliorem ipse elegit, quin aliarum veritatem aut falsitatem definiret. Præterea duæ priores sententiæ, quas exponit, singulæ stant non pro liber-

tate, sed pro lege, licet diversa. Nam prima stat pro lege iustitiæ & iure mariti contra mulieris libertatem; altera vero pro lege vetante connubia inter consanguineos. Cœlestinus tandem non improbat iudicium Episcopi Antisiodorensis, qui morali certitudine detegens impotentiæ impedimentum, mulierem quamdam seiunxit a viro. Accidit postea ut huiusmodi impedimentum nullum dignosceretur: pronuntiavit Cœlestinus, mulieris Matrimonium cum primo viro validum extitisse, adfirmans sententiam Episcopi pro divortio latam fuisse per errorem probabilem. Error tamen hoc loci non dicitur proprie probabilis, cum non processerit ex conscientia opinativa, sed innixus fuerit momentis olim moraliter certis, licet postmodum evanuerint. Quare nullius roboris sunt argumenta a Probabilistis ex iure canonico petita.

Obiiciunt IV. argumenta plura a ratione deprompta. Non minus quam morales virtutes, fides necessaria est ad iuste & christiane vivendum, cum fides sit radix & fundamentum moralis bonitatis, seu Christianæ vitæ & sanctitatis, iuxta illud ad Hebræos cap. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo*, & Ioan. cap. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est*. Sed in iis quæ ad fidem pertinent, quando fervent inter auctores controversiæ, liberum est ante sanctæ Ecclesiæ determinationem alterutram partem, etiam minus probabilem, sine periculo erroris amplecti; dummodo bona fide procedatur: nempe sentiendo ipsam non damnari ut erroneam, & talibus niti fundamentis, quæ a temeritatis nota liberent ei assentientem. Sic propugnari potest a Theologis sine ullo erroris periculo gratiæ efficacia a consensu, & sufficientia attritionis ad gratiam in Sacramento recipiendam. Immo provide cautum est a Sancta Sede, ne Theologi similia tradentes aliqua censura notentur. Igitur licitum quoque est sequi in praxi opinionem minus probabilem.

Resp. magnam esse disparitatem inter ea quæ pertinent ad fidem, & ea quæ ad mores. Nam in primis respicitur sola veritas, quæ pendet a convenientia nostri conceptus cum obiecto fidei, prout nobis proponitur ab oraculis divinæ Scripturæ & Traditionis, & ab Ecclesiæ definitionibus, quæ sunt regulæ ad rite, recteque credendum; ideoque principia fidei sunt prorsus externa humanæ rationi. In iis vero quæ ad mores spectant, attenditur sola bonitas, quæ dependet a consonantia humani iudicii cum lege sive naturali, sive positiva, & cum conscientia quæ cum lege naturali est humanæ rationi intrinseca. Quare si per solam rationem non potest homo dignoscere quid verum sit in rebus fidei, sed erudiri debet a divinis oraculis, & ab Ecclesiæ definitionibus; potest tamen solo rationis lumine percipere quid bonum sit in rebus morum, quibus ratio ipsa est præcipua lex & regula. Quamobrem quamvis in rebus fidei ante Ecclesiæ definitionem, dum res controversa est inter Theologos, liberum sit, servatis prædictis conditionibus, sine periculo erroris alterutram partem pro libito amplecti, eo vel maxime quod ut plurimum non maior ratio habeatur pro una parte quam pro altera: id tamen non licet in moralibus, præcipue quando ratio, quæ in his est regula, iudex, & lex, verosimiliorem unam partem præseferat quam alteram. Nam cum ratio non quærat & amet nisi veritatem; & prudentia in moralibus ad hanc simpliciter dirigat: nemo potest prudenter aliam partem relinquere, in qua magis effulget veritas, ut alteram amplectatur, in qua, cum minus veritas appareat, maior etiam erit falsitatis suspicio.

Præterquamquod argumentum laborat in falso supposito. Etenim propugnant quidem quamplurimi opiniones quæ aliis sunt minus probabiles; sed nullus Theologorum eas amplectitur, aliisque tradit, nisi in quantum sibi probabiliores videntur. Sic Medistæ gratiæ efficaciam propugnant a consensu, quia verosimilius existimant, quod gratia ab intrinseco efficax libertatem evertat. Ita tenent alii tamquam probabilius attritionem sufficere, quia iudicant hanc fuisse Concilii Tridentini mentem. Quare sustinent aliqui Theologi opiniones, quæ sunt minus probabiles pro aliorum mente, non in eorum iudicio, cum isti ut probabiliores eas existimare non immerito censeri possint.

Obiiciunt V. Lex non obligat, ac ideo relinquit hominem in sua libertate agendi, quando non est sufficienter promulgata, seu quando certum non est & evidens illam existere. At quando in utramque partem disceptatur, num aliquid licitum sit, vel non; immo ostenditur probabiliter licitum esse quod ut illicitum ab aliis proponitur: tunc merito censetur talem legem vere non extare vel non esse sufficienter promulgatam. Igitur inculpate illud sequi possumus quod bona fide probabiliter licitum putamus ac tutum; tametsi eius contrarium probabilius ac tutius videatur.

Resp.

Resp. neg. mai. Nam primo hoc includit nimis periculosam laxitatem non solum contra leges positivas, sed etiam contra legem naturalem; cum hæc ipsa quoad magnam sui partem & innumeros casus circa quos disputant Doctores, evidenter non cognoscatur. Secundo, sequeretur licere sequi opinionem minus tutam, quamdiu habet aliquam probabilitatem: quod proscriptum fuit ab Innocentio XI. prop. 3. & repugnat cap. 44. *de sent. excomm.* Nam tamdiu opposita tutior non est evidenter vera. Tertio, lex hoc ipso quod probabilius sit eam extare, est sufficienter proposita. Etenim tunc eius existentia prudenter adfirmari potest, & nonnisi imprudenter negari, cum pars adfirmans legis existentiam habeat motiva graviora.

Obiiciunt VI. In moralibus disciplinis licitum est sequi opinionem probabilem, quæ non solum non opponatur rationi evidenti, Scripturæ & Traditioni, sed rationibus etiam ita gravibus nixa sit, idest quæ tam prope ad veritatem accedat, ut licet non cogat ad assensum, satisfaciat tamen viro prudenti & sapienti; necnon ita solidis, ut nequeat eius falsitas demonstrari. Huiusmodi est opinio probabilis quæ a recentioribus Probabilistis defenditur. Igitur licitum est eam sequi, etiam in concursu alterius, sive æque probabilis, sive probabilioris.

Respond. in tali suppositione conc. mai. dist. min. Huiuscemodi est opinio probabilis, quæ pro libertate defenditur a recentioribus Probabilistis, absolute sumpta; con. min. in concursu probabilioris, neg. min. & conseq. Probabilistæ enim pro gravibus rationibus non intelligunt rationes quæ a parte rei & absolute veræ sunt; sed ultro fatentur in opinione probabili falsitatem subesse posse. Hinc cum falsum nunquam veritate nitatur, licet hæ rationes tales sint ut, sumpta opinione probabili absolute, a viris maturi iudicii veræ censeri possint: non tamen id eveniet, si opinio comparetur cum probabiliore, cuius rationes sicut maiorem veritatis speciem præseferunt, ita statim detegunt falsitatem rationum oppositæ opinionis; & ideo tunc veræ viris prudentibus videri nequeunt. Et eadem ratione evertitur etiam altera argumentationis pars: quod scilicet si opinio probabilis non opponatur Scripturæ, Traditioni, ac rationi evidenti, licite in regulam regendorum morum adsumitur. Nam cum Probabilistæ non intelligant opinionem probabilem realiter Scripturæ, Traditioni, ac rectæ rationi esse conformem; eo quia opinio probabilis, prout probabilis, falsa esse possit, & necessario hoc contingat in alterutra ex propositionibus probabilibus sibi invicem contradictorie pugnantibus: hinc licet opinio probabilis absolute sumpta in mente operantis illis adversa non appareat; (tametsi possit esse, & nonnunquam hisce contraria sit) non ita tamen potest apparere si opinio probabilis cum probabiliore comparetur, quæ gravioribus nititur momentis tum rationis, tum auctoritatis. Nam tunc illa quoad praxim adversatur Scripturæ rectæque rationi, quarum una præcipit, dictat altera magnam prudentiam, necnon moralem ambæ exigunt certitudinem de bonitate actionis. Hæc autem certitudo non potest stare pro opinione minus probabili & minus tuta in concursu tutioris & probabilioris. Quare merito negatur consequentia, idest licitum esse in tali concursu sequi opinionem probabilem; esto quod daretur, ac detur vir aliquis sapiens, qui iudicaret & iudicet non esse contrariam Scripturæ, Traditioni, rectæque rationi: Alias excusabiles essent in suis erroribus infideles & hæretici; cum eorum viri sapientes proscriptas opiniones sustineant, ac aliis præferant, uti non adversantes Scripturæ, Traditioni, ac rectæ rationi: immo iisdem momentis suas illi propugnent. Hoc autem damnatum est ab Innocentio XI. propositione sæpius a nobis memorata, quæ est ordine 3. *Generatim dum probabilitate, sive intrinseca, sive extrinseca quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus; semper prudentr agimus.*

Opponunt VII. Si absolute licet sequi opinionem probabilem gravibus suffultam momentis, licet eam sequi etiam in concursu probabilioris & tutioris. Nam iudicium æque prudens fit in primo ac in secundo casu. Certe motivum grave quod semel est sufficiens ad prudentem assensum, debet semper censeri sufficiens ad talem assensum: Ideoque si opinio probabilis ex huiuscemodi gravibus momentis absolute sumpta prudenter iudicetur ut vera; erit licitum eam sequi, etiamsi illa sit comparata cum probabiliori. Et ideo cum eædem eiusdemque ponderis pro ipsa stent rationes; non erit imprudens censendus qui illam veram iudicaret, & in dirigendorum morum regulam eligeret. Eo enim ipso quod una opinio sit probabilior, non sequitur quod opinio vere probabilis non sit amplius vere probabilis. Et si probabilis potest esse falsa, probabilior quoque potest esse talis.

Resp. neg. ant. Etiamsi iudicium æque pru-

prudens sit in primo ac in secundo casu; sicuti constabit ex responsione ad probationem, quæ pariter negatur. Nam motivum grave tunc est semper sufficiens ad prudentem assensum, quando tale sit intrinsece & per se pro quocumque casu; non vero quando sufficiens sit ad assensum in aliquibus solummodo casibus. Motivum vero præcise grave non est motivum per se intrinsece sufficiens pro quocumque casu: alias sufficeret etiam quando occurrat motivum evidens & certum pro parte opposita. Unde tametsi motivum grave sufficiat ad prudenter assentiendum opinioni probabili absolute sumptæ, eo quia nulla appareat certitudo de opinionis dubio aut falsitate; non sufficit tamen quando probabilis opinio concurrit cum opposita opinione probabiliore ac tutiore. Motiva enim graviora quæ stant pro probabiliore, eo ipso quod hanc verosimiliorem demonstrant, elidunt gravitatem motivi cui innititur minus probabilis opposita, ac sunt fundamentum gravius iudicandi esse falsam, iuxta legem contradictoriorum, quorum unum cum sit verum, sequitur alterum esse necessario falsum; quia contradictoria sub iisdem circumstantiis non possunt ambo esse simul vera & simul falsa. Et revera si prudenter agit qui sequitur opinionem vere probabilem, idest quam alii talem iudicant ob aliquam rationem quæ iisdem gravis videtur; quælibet opinio probabilis, quantumvis tenui probabilitate, poterit prudenter teneri utpote quæ non desinit esse vere probabilis, sicuti non desinit esse vere iustus qui habet iustitiam in gradu quantumvis remisso. Sed huiusmodi illatio est falsa, ut constat ex dictis, & ex propositionibus 3. & 4. damnatis ab Innocentio XI. quas supra retulimus: hinc patet eam opinionem quam adversarii probabilem dicunt, forte quidem esse probabilem respectu illorum quibus longe verior apparet: non autem respectu operantis qui eam longe minus verosimilem iudicat. Nec obest quod aiunt, probabilitatem unius non destrui per maiorem alterius probabilitatem: Etenim hoc verum est in iis, in quibus positio unius non importat negationem alterius; sicuti positio scientiæ maioris in Petro non importat negationem scientiæ in omni altero, sed maior gradus scientiæ in Petro dicit in eodem ngationem minoris gradus eiusdem scientiæ. Quare ex eo quod talis opinio sit verosimilior, sequitur oppositam magis falsam iudicari quam veram; ideoque ipsam teneri non posse. Similiter nihil valet, quod etiam opinio quæ videtur probabilior, possit esse falsa: quia eo ipso quod iudicatur ut probabilior, prudenter iudicatur eam esse veram; sicut prudenter iudicatur eam quæ est opposita & minus probabilis, magis accedere ad falsitatem quam ad veritatem.

Opponunt VIII. Potest quis prudenter iudicare licitum operari secundum opinionem minus certam seu probabilem, etiam dum concurrit cum probabiliore, quando etiam pro minus probabili stent momenta ita gravia, quæ moveant ad prudentem assensum; quamvis momenta quæ militant pro probabiliore, fortiora sint & validiora.

Respond. id solummodo verum esse quando duæ opiniones non sunt inter se oppositæ; ita ut veritas unius non importet falsitatem alterius. Quare cum in hac hypothesi duæ concurrant opiniones ita inter se adversantes, ut veritas unius importet falsitatem alterius, cum una affirmet ut licitum quod altera impugnat ut verosimilius illicitum: hinc constitutus inter duas huiuscemodi opiniones sic invicem oppositas prudenter iudicare non potest licitum esse operari secundum opinionem probabilem seu minus certam in concursu probabilioris, quæ ob momenta graviora momentis quæ stant pro minus probabili, est magis certa. Non enim prudentiæ est certis incerta præponere, præcipue in negotio æternæ salutis; idcirco prudentiæ non est, dum agitur de christiana alicuius actionis honestate seu bonitate a qua pendet æterna salus, minus probabilem opinionem eligere & sequi relicta probabiliore: Etenim omne iudicium falsum ac æternæ veritati oppositum imprudentia est, cum vera christianaque prudentia nihil aliud sit, quam *rectum de rebus agendis iudicium ex æternæ iustitiæ luce derivatum*. Et plane imprudens est qui ex varietate probabilium sententiarum & Scriptorum supra illis & dissensione, cernens ex una parte clarius & probabilius affulgere veritatem, vel in nullam dubitationem adducitur, vel dubitatione iactatus minus probabilem amplectitur. Quis enim hunc non solum imprudentiæ, sed etiam stuporis & insaniæ non damnet? Nam quis, amabo, affirmantibus aliis aliquam escam veneno infectam, aliis negantibus, spreta id probabilius asserentium opinione, minus probabiliter negantium sententiam sequetur, eamque escam quasi sinceram & innoxiam assumet? Præterquamquod quomodonam momenta quæ stant pro sententia minus probabili, gravia dici possunt, quando, ut iam patet ex dictis, non

lo-

solum sunt incerta quia controversa, sed etiam falsa aut saltem dubia?

Opponunt IX. Sententia affirmans quod liceat sequi opinionem minus probabilem, etiam relate ad probabiliorem, habet fundamentum moraliter certum. Ergo qui secundum eam operatur, habet moralem certitudinem de actionis honestate; sicuti ad licite operandum requiritur. Tunc autem sententia habet fundamentum moraliter certum, quando non constet eam proscriptam esse ac reiectam a sancta Sede, & permulti docti ac probatae vitae Theologi eam propugnent & doceant. At talis est sententia de opinione probabili relate ad probabiliorem: Illa enim nunquam ab Ecclesia proscripta fuit, & traditur ab omnibus ferme Theologis saeculi proxime elapsi. Cur ergo illam sequi inculpate non possumus?

Resp. neg. ant. ad cuius probationem dico falsum esse opinionem censendam esse probabilem, quando non constet proscriptam ac reiectam esse a sancta Sede; ut declaratum fuit ab Alexandro Papa VII. in propositione notata num. 27. *Si liber sit alicuius iunioris moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constat reiectam esse a Sede apostolica tamquam improbabilem*. Numerus vero, doctrina, & pietas Doctorum magnam quidem praebent opinioni auctoritatem, ideoque habetur fundamentum moraliter certum, quod licitum sit secundum talem opinionem operari; dummodo tamen non repugnent alii numero, doctrina, ac pietate percelebres viri, & hoc agenti compertum sit. Nam cum hic non possit in tali contrarietate opinionum iudicare illorum iudicium libratum & firmum; non habet moralem certitudinem de actionis honestate; ac proinde prudenter & tuta conscientia cum tali incerta regula operari nequit. Quare nullum iam habent Probabilistae fundamentum moraliter certum pro eorum sententia; cum iam constet reiectam esse ab Innocentio XI. in propositione num. 3. in qua habetur, licere sequi opinionem tenui probabilitati innixam. Tenuiter vero probabilis est opinio, quando magis probabilis eam oppugnat. Idcirco quamvis opinio probabilis quorumdam Recentiorum non sit expresse damnata, ex alia damnata reiici ac repudiari debet. Quod enim ex falso directe sequitur, falsum merito reputatur. Licet vero Ecclesia suo silentio viam nobis relinquat ad inquirendam sine pacis laesione veritatem; hoc tamen silentium non est dirigendorum morum exacta regula: alias opinio alicuius iunioris habenda erit probabilis, dum non constet eam a Sede Apostolica esse reiectam tamquam improbabilem; quod est ab Alexandro VII. propositione 27. damnatum.

Verum quidem est, a plurimis Scriptoribus saeculi proxime elapsi, & a viris doctrina etiam ac morum probitate conspicuis doceri Probabilismum. Sed cum opinio non aestimanda sit numero opinantium sed pondere auctoritatis (ut inquit Navarrus in *Enchir.* cap. 27.) hinc parum confert ad opinionis validitatem, quod plurimi scriptores, licet doctrina ac pietate insignes, hanc tenuerint ac teneant; quando alii permulti aeque docti ac pii gravioribus ducti momentis contrarium sensere ac sentiunt. Nam Doctores qui saeculum elapsum praecessere, necnon multi ex insignioribus eiusdem elapsi saeculi, & fere omnes currentis steterunt & stant pro opinione probabiliori, quae sicuti antea, nunc pariter habetur ut communior sententia.

Quamplurimi quidem quos pro se obiiciunt Probabilistae, secuti sunt permultas opiniones probabiles, non quia tamen cum eis sentirent, licitum esse sequi opinionem minus probabilem & minus tutam; sed quia post diligentem veritatis inquisitionem ex vi rationum illae probabiliores ipsis videbantur. Probabilitas porro extrinseca petita ab auctoritate plurimorum qui Probabilismum secuti sunt, non plus valere debet apud eos qui per se veritatem exquirere tenentur, quam valeat pondus rationum quibus propugnatur Probabilismus: quae profecto rationes nunquam moralem certitudinem fundare possunt. Quare sicut ille imprudenter agit, qui in agendo sequitur iudicium multorum graviumque virorum, quos aliunde evidenter cognoscit errare; ita qui in agendo sequitur sententiam multorum graviumque virorum, quos mature omnibus consideratis verosimilius est errare, imprudenter se gerit ac errandi periculo se exponit. Nam si in primo casu ageret cum conscientia manifeste falsa & erronea; ageret in secundo quoque sine illa morali certitudine, quae ad licite & tute operandum, ac periculum peccati vitandum requiritur.

Urgent. Haec moralis certitudo honestatis, saltem de quamplurimis humanis actionibus, in praxi est impossibilis. Nam ubi non habetur expressa Ecclesiae definitio, quae sane in singulis actionibus, propter novas quae identidem occurrunt circumstantias, haberi nequit; perraro vix unquam Theologi Morales conveniunt. Quare in tanta opinionum varietate

necesse est ut hæc statuatur regula : nempe opinionem probabilem esse practice certam. Et eo vel maxime, quod in problematicis licitum sit quamlibet eligere opinionem, dummodo sit vere probabilis, ac graviorum Theologorum auctoritate suffulta. Ut autem habeatur opinio moraliter certa, opposita debet apparere falsa, vel saltem non probabilis. Sed in tanta opinionum oppositione quæ fere semper in moralibus occurrit, veritas a falsitate, probabilitas ab improbabilitate difficillime secerni potest ab eruditis : nullatenus ab indoctis, mulierculis, idiotis, qui consilio & auctoritate doctorum, Pastoris præcipue & Confessarii nituntur, unde dignoscere nequeunt quis sit doctior, qui in auctoritate sit alteri præferendus ; cum docti quoque ac pii homines nonnunquam opiniones sequantur laxas ac minus probabiles. Igitur ubi nulla habetur Ecclesiæ definitio, in rebus practicis nulla potest esse certitudo : idcirco in tali casu prudenter teneri potest opinio quæ nulli Ecclesiæ opponitur determinationi, sive sit magis, sive minus probabilis.

Resp. dist. ant. in aliquibus, idest in rudibus & imperitis, concedo : universaliter loquendo, nego. Enimvero rudes, qui in morali disciplina rationes investigare, earumque vim perpendere nesciunt, nec doctorum meritum valent discernere, ut ipsis pateat quis doctior habeatur, quis auctoritate sit alteri præferendus ; non aliam profecto moralem certitudinem habere possunt, nisi eam, quam percipere queunt ex iudicio & æstimatione doctrinæ, & probitatis sui Pastoris & Confessarii, quorum consilio & auctoritate nituntur ; ita ut quando secundum eorum captum & prudentiam discrete, & probabiliter existimant Pastorem & Confessarium doctos esse ac probos ; ad eorum instructionem & exhortationem possunt conscientiam moraliter certam induere. Sic etiam P. Berti, quidquid in contrarium sentiat Habert. Hinc huiuscemodi homines, præcipue quando conscientia ipsorum animum non pulset, nec dubitare quidem valeant quod Pastor aut Confessarius in suis exhortationibus & consiliis viam Dei in veritate non doceant, tuta conscientia eorum iudicio acquiescere possunt. Quare si discant aliquid vetitum esse, ab eo abstinere debent ; sin autem audiant aliquid esse licitum, illud sine scrupulo facere possunt. Neque hic valeret illatio, quæ opponi posset ab hæreticis & infidelibus ; nempe quod si hoc verum esset, ipsi quoque ob eamdem rationem essent in suis erroribus excusabiles. Vox enim Catholicæ veritatis ubique terrarum resonat, & per Fideles ubique dispersos, & per ministros qui a zelo Romanæ Ecclesiæ ad loca etiam remotiora quotidie mittuntur, ita ut vix ullus inveniri iam possit, ad cuius aures aliquantulum saltem hic rumor non pervenerit, ut de sua secta dubium aliquod concipere non valeat. Hoc tamen dici nequit de controversiis inter Theologos circa moralia, quæ non ita vulgantur, ut ignaris etiam & mulierculis innotescere queant. Idcirco nullum adest fundamentum, ut suspicio iis ingeratur de veritate doctrinæ Confessarii ac Pastoris : & eo vel maxime, quod cum res se habeat apud ministros eiusdem religionis, ac ad eiusdem ministeria a legitimis Superioribus designatos, quando in eorum moribus non se reddant suspectos, rationabiliter de illarum exhortationum veritate bene opinari possunt. Illi vero qui eruditi sunt ac sufficienter instructi, moralem adipisci possunt certitudinem de honestate suarum actionum, (tametsi maxima sit inter doctores opinionum varietas, nec expressa habeatur Ecclesiæ definitio) si pura mente & simplici ac sincero corde verum practicum inquirant : *Doctrina prudentum facilis* (idest inventu facilis) ait Sapiens Proverb. cap. 14. Nam etsi ex oppositis sententiis etiam eruditi determinare nequeant, quæ sit speculative vera ; evidenter tamen concludent, alteram esse in praxi certam & eligendam ob aliquam rationem qua diluitur dubium speculativum, ut clare exemplis constabit. Sit v. g. opinio probabiliter affirmans hunc contractum esse licitum ; attritionem sine initio dilectionis sufficere in Sacramento Pœnitentiæ : Nemo certe non videt, opiniones illas affirmantes, quantumvis supponantur probabiles, in praxi periculosas esse ; ac proinde reiiciendas. Ex opposito vero opiniones negantes practice certissimas ac tutissimas esse ; & ideo amplectendas.

Alias quoque addunt oppositiones, queis assertionem nostram labefactare conantur. Nam asserunt licitum esse sequi opinionem minus probabilem, quando sit solummodo periculum turpitudinis, non vero irreverentiæ erga sacra, vel damni ac iniuriæ in proximum. Quia in primo casu, quando, aiunt, non opponatur testimonium divinarum Scripturarum vel Ecclesiæ determinatio, & res sit controversa inter doctores ; sicuti in materia Fidei, ita in rebus morum liberum est utramlibet partem ex oppositis

am-

amplecti. Ex opposito non licet in secundo; nempe quando adsit periculum irreverentiæ erga sacra, vel damni ac iniuriæ in proximum: quia hoc non pendet ex probabilitate opinionis, sed ex facto, de quo est opinio, quod habet de natura sua illa afferre. Idcirco nec minister Sacramentorum, nec medicus, nec iudex, nec advocatus possunt operari secundum opinionem minus probabilem, se probabiliorem in huiusmodi officiis sequi debent.

Sed nihil omnino ipsis suffragatur talis distinctio. Nam, sicuti alias iam dictum est, licet in rebus Fidei, ubi nullum opponatur testimonium divinarum Scripturarum vel Traditionis, nec ulla Ecclesiæ determinatio, (ut conveniunt Theologi) liberum sit utramlibet partem sequi sine periculo erroris; id tamen non licet in moralibus. In illis enim divinæ tantum revelationi, aut Ecclesiæ determinationi standum est. In moralibus vero præter divinam revelationem & Ecclesiæ determinationem attendendæ sunt leges divinæ & humanæ, necnon recta ratio humanarum operationum diretrix: earum enim moralis bonitas vel malitia præcipue oritur ab earumdem convenientia vel disconvenientia cum recta ratione & lege. Unde si non licet operari contra conscientiam dictantem ut probabilius inesse in tali operatione periculum vel irreverentiæ erga Sacra & divina, vel damni & iniuriæ in proximum: quomodo non erit æque illicitum operari, quando dictat ut probabilius inesse periculum turpitudinis in tali actione; & proinde periculum gratiæ perennisque felicitatis amittendæ? Et eo vel maxime, si controversia versetur circa ea quæ sunt iuris naturalis: quia cum huiusmodi contrariarum opinionum conflictus dubium saltem ingerat, locum non habet effugium ignorantiæ invincibilis, quæ supponi solummodo potest circa ea, de quibus ratio nihil prorsus advertit.

Dixi; *si controversia versetur circa ea, quæ sunt iuris naturalis*. Nam si versetur circa legem humanam quæ obscura sit, nec secundum communem Theologorum sententiam constet de mente legislatoris, liberum & tutum est in conscientia amplecti alterutram ex oppositis opinionibus: quia per usum contrarium præscribitur contra legem humanam; & præsumitur legislator silentio suo consentire in oppositas legis suæ interpretationes. Obligat v. g. Ecclesia omnes satis robustæ ætatis ad ieiunium; & singulos usurarii hæredes compellit ad restitutionem: at non statuit tempus quo ætas illa satis robusta incipiat; nec explicat num singuli hæredes in solidum teneantur. Quare varias in partes scinduntur Theologi, ut nullam ex his oppositis sententiis falsam iudicent & improbabilem, consentiantque, in praxi quamlibet eligi posse: nempe nec iuvenes ante vigesimum primum ætatis annum ad ieiunium teneri, nec usurarii hæredes in solidum ad restitutionem obstringi. Ita Habertus.

§. XII.

De non sequenda una opinione probabili in concursu alterius æque probabilis, sed tutiore tenenda.

Facile ex dictis colligi potest, quod si duæ occurrant contrariæ opiniones æque probabiles, illicitum sit amplecti opinionem libertati faventem, relicta altera æque probabili stante pro præcepto, ut expresse habetur in iure canonico, ubi sæpe Summi Pontifices in suis decisionibus veluti regulam tradidere, quam etiam ipsa naturalis ratio dictat, nempe quod in dubiis ubi agitur de morali honestate quisque pro securiori parte debeat se determinare, ut habetur cap. 5. *de Cleric. excommunic. In dubiis tutior pars est eligenda*; sic cap. 3. *de sponsal. Quia igitur in iis quæ dubia sunt quod certius existimamus, tenere debemus*; & cap. *de homicid. Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem*. Igitur quando duæ concurrant oppositæ opiniones æque probabiles, tutiorem, seu eam quæ nos magis removet a peccato sequi debemus: alias nos exponeremus manifesto periculo agendi contra legem, & peccandi. Nam cum in tali casu æqualia utrimque momenta occurrant, ita ut non sit maior ratio iudicandi unam opinionem potius veram quam alteram, versamur in dubio, ac exinde standum est irrefragabili regulæ tutioris partis eligendæ. In concursu enim duarum adversantium opinionum æque probabilium, cum æqualiter urgeat momentorum vis, ac ideo æqualis habeatur incertitudo, non secus ac lanx quæ ab æquali pondere pressa ita suspensa sistit, ut in neutram partem inclinet, intellectus pariter suspensus hæret inter has duas opiniones in suis iudiciis, ut pro neutra possit se determinare; idcirco vere & proprie est dubius; cum dubium iuxta D. Thomam quæst. 14. *de veritat.* art. 1. aliud non sit, nisi suspensio mentis in suis iudiciis circa duas contrarias partes vel ob rationum moventium defectum, vel propter apparentem æqua-

æqualitatem rationum, æqualiter ad utramque partem moventium: *Quandoque intellectus noster* (ait S. Doctor) *non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationem non habemus, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem, & ista est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis*. Dubius sane in huiusmodi circumstantiis manet intellectus, donec aliud non constet, ac ideo nequit prudenter se determinare ad agendum; quia nequidem ex voluntatis imperio assentiri potest uni parti magis quam alteri, quando una pars verior non sit, aut talis saltem appareat quam altera. Nam intellectus non aliam habet rationem quæ eum movere valeat ad assensum, quam veritatem, quæ saltem apparenter eidem effulgeat. Quare dum intellectui obiiciuntur duæ oppositæ opiniones æque probabiles, quarum una verior altera non appareat, ut iam per se patet, necesse est quod in tali concursu ipse maneat dubius; quia cum in tali obscuritate ac ambiguitate non habeat sufficiens fundamentum iudicandi unam partem veram potius quam alteram, nequit prudens efformare iudicium quod talis actio licita sit, eo quia nulla extet lex quæ illam vetet. Hinc in huiuscemodi circumstantiis constitutus si agere velit aut debeat, ne periculo peccandi se exponat, stare debet dubiorum regulæ, tutiorem partem eligendo. Et revera peccandi periculo se exponit qui, dum versatur inter duas oppositas opiniones æque probabiles, quando nulla ei præfulgeat ratio qua induci possit ad prudenter iudicandum unam præ altera veram esse seu licitam, cum tali ambiguitate operatur. Etenim cum nullam habeat persuasionem de veritate partis quam eligit, in operando agit quod non est ex fide; ideoque iuxta regulam Apostoli ad Roman. 14. alias allatam, agit *quod peccatum est*. Nam qui operatur cum rationibus, quæ non minus persuadent actionem talem esse malam & peccatum, quam non malam, cum tali dispositione animi operatur, ut operari velit, etiamsi talis actio forte esset peccatum. Unde nescio quis negare possit, imo nequidem dubitare, cum huiuscemodi dispositione agentem non se exponere manifesto peccandi periculo?

Confirmatur: peccandi periculo se exponit ac peccat qui agit secundum opinionem, quæ ex suis momentis non præfefert illam moralem certitudinem, quæ saltem sufficiat ad non peccandum. Quare cum eiusmodi conditionis sit opinio probabilis minus tuta stans pro libertate, dum concurrit cum æque probabili tutiore stante pro præcepto; qui secundum illam operatur, procul dubio peccandi periculo se exponit ac peccat: Quia cum motiva opinionis minus tutæ stantis pro libertate, non solum non sint maiora nec maioris roboris, quam motiva opinionis oppositæ, sed etiam a motivis oppositis eliduntur, ita ut quantum motiva eiusdem opinionis inclinant ad assentiendum, æqualiter motiva æque gravia opinionis oppositæ vim faciant ad non assentiendum; nihil tunc habet mens, quo cum prudentia & firmitate possit se ad assensum determinare, nisi certa incertis præponat. Igitur qui agit cum tali opinione, periculo peccandi se exponit, ac reipsa peccat. Et hoc constat etiam ex D. Augustino in lib. 1. *de Baptism.* cap. 3. Etenim cum ibi disputaret cum Donatista, qui certus iam erat baptismum recte suscipi in Ecclesia Catholica, dubius tamen an recte vel non susciperetur in parte Donati, ita eum perstringit: *Etiamsi dubium haberet*, (Donatista) *non illic* (hoc est in parte Donati) *recte accipi quod in Catholica recte accipi certum haberet; peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo, quod certis incerta præponeret*... *Quis enim dubitet* (ait paulo post) *certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Idem S. Augustini principium amplexus est S. Thomas tum in 4. dist. 21. quæst. 2. art. 3. ad 3. tum Quodlib. 8. quæst. 6. art. 3. ubi de Clerico plures præbendas quærente, in dubio an hoc licitum sit, pronuntiat, eum procul dubio peccare; *quia periculo se committit* ... *utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem*: Patet igitur eum peccare. Eamdem regulam quamplurimi etiam celeberrimi Theologi & vitæ spiritualis magistri tamquam tutissimam certissimamque regulam secuti sunt.

Incerta certis sane præfert qui partem tutiorem deserens, quæ prout stat pro præcepto certo removet a peccato, & ab eius periculo, ac ideo ad salutem conducit, sequitur partem minus tutam, quæ prout stat pro libertate, & contra præceptum, valde incerta est de sua honestate, ac ideo necessario includit peccandi periculum. Nam qui in agendo libere relinquit partem stantem pro præcepto, ut partem sequatur, quæ stat contra præceptum, hic mandato Dei, ac propriæ rationis dictamini, quæ vera sunt

cer-

certissimaque regula ac statera quibus uti debemus ad vitam nostram instituendam, præfert hominum opiniones, quæ ita incertæ sunt, ac periculosæ, ut Psalm. 61. v. 10. mendacia appellentur: *Mendaces filii hominum in stateris*. Quis igitur non videt evidentissime, nequidem suspicari posse, quod ita operans aperto non se exponat peccandi periculo, ac ideo peccet? iuxta sacræ Scripturæ alias laudatum textum Eccles. 3. *Qui amat periculum, peribit in illo*.

Diluuntur obiecta.

Obiiciunt I. Probabilistæ, regulam in Iure canonico a Summis Pontificibus traditam, idest in dubiis tutiorem partem esse sequendam, nullum hic locum habere. Hoc enim, inquiunt, Summi Pontifices statuunt in rebus dubiis, de quibus consulti fuerant, quæ cum periculum haberent, & urgeret operandi necessitas, ac proinde alterutram partem eligendi; ut ipsa etiam naturalis prudentia ac ratio dictat, minus periculosam & securiorem eligendam præscripserunt. Nihil igitur valet prædictum axioma in opinionibus, quæ, præcipue quando vere sunt probabiles, licet oppositæ, ac simul concurrant, non sunt dubiæ, nec periculosæ. Non dubiæ; quia in opinionibus alterutri parti assentimur: non periculosæ; quia utraque est tuta; cum tutum sit sequi opinionem virorum prudentum existimationi conformem.

Resp. hoc argumentum laborare in falso supposito, videlicet intellectum in concursu duarum oppositarum opinionum æque probabilium, non obstante tali æquilibrio, non esse suspensum & dubium in suo iudicio; quod quam falsum sit nemo non videt. Dubium proprie tunc est, quando vel neutræ parti ulla est ratio nec pro veritate, nec pro falsitate, ut iam notatum est, & tunc dubium dicitur negativum; aut quando pro utraque parte militant æquales rationes, & æque graves; ita ut cum non sit maior ratio, cur intellectus iudicet potius veram, vel falsam unam partem, quam alteram, hinc & inde æquali premitur pondere, ut suspensus remanere debeat in suo iudicio, & indeterminatus inter veritatem, & falsitatem pro utraque parte; & hoc est dubium positivum. Cum autem in concursu duarum opinionum æque probabilium fieri queat, ut in neutra parte contradictionis dignoscatur maior convenientia prædicati cum subiecto; eo quia hæc apparere non valeat ubi æqualis occurrit verisimilitudo, ubi æqualia momentorum pondera animum premunt; hinc cum in tali casu non maior ratio appareat, cur intellectus iudicet unam opinionem veram esse potius quam alteram; tantum abest ut alterutri opinioni assentiatur, quin anceps hæret & dubius veritatem inter & falsitatem: ita ut si quis ab eo qui a tali conflictu premitur, inquireret, quænam ex illis duabus opinionibus sit vera? quando mentiri nollet, procul dubio se hoc ignorare responderet. Cum tali igitur incertitudine quomodo sine periculo una vel altera pars, & eo minus quæ est contra præceptum & minus tuta, & magis suspecta de eius honestate eligi potest? Quomodo ut tutam quis sequi hanc posset, licet non deessent Doctores graves qui hoc docerent? Nam iuxta monitum D. Basilii, regula, qua ad vitam instituendam uti debemus, est liberum arbitrium ratione directum, non hominum opiniones de quibus scriptum est: *Mendaces filii hominum in stateris*. Et S. Ioannes Chrysostomus homil. 13. in 2. epist. ad Corinth. inquit, res ipsas inquirendas esse, non standum multorum opinionibus, allato aptissimo apertissimoque exemplo eorum, qui pecunias enumerandas se ipsis exactissime supputant, nec tam facile aliis credunt. Unde quando ex rebus ipsis non habetur aliqua ratio ex qua una opinio appareat magis, vel minus verosimilis opposita, non satis est Doctorum auctoritas, ut hoc solo fundamento dubium solvamus, & utramvis tamquam tutam sequi valeamus.

Obiiciunt II. Et est ipsorum achilles, ac veluti fundamentalis machina, qua totum eorum de probabilitate dogma nititur; videlicet regulam quam in Canone posuerunt Pontifices, de sequenda in dubiis tutiore parte, valere in dubiis practicis, non vero in speculativis. Quare cum intellectus constitutus inter duas oppositas opiniones æque probabiles sit dubius speculative, & non practice, & quia ad unam partem seipsum determinat, & quia certitudinem sibi conciliat per actum reflexum ad dogma de opinione probabili, nempe *licitum esse sequi opinionem certo probabilem practice*, ab omni dubio se expedit & cum solo dubio remanet speculativo, quod ei non obstat, ut in praxi licite operetur. Dubitet quis v. g. an contractus iste licitus sit: eo ipso quod reflectit ad doctrinam de opinione probabili, idest quando certus fit probabiliter licitum esse eam sequi, omni dubio in praxi se extricat, & certo iudicat, contractum, quamvis speculative dubium, in praxi licitum esse.

Resp.

Resp. ad primum, quod iudicium practicum, ut omnes conveniunt, speculativi dictum sequatur, ita ut si iudicium speculativum sit dubium, dubium sit etiam practicum. Hinc evidenter patet contra Probabilistas falsum esse, quod intellectus dubius speculative non sit dubius simul & practice. Quare non potest quispiam in speculatione hæsitans se ipsum ad agendum determinare, nisi aut præcipiti imprudentia, aut fluctuantis animi tergiversatione id in praxi eligendo, quod ob tale dubium in mentis contemplatione nullam habet firmitatem; nisi forsan nova accedant fundamenta, & obiecti circumstantiæ immutentur. Cum enim maior convenientia prædicati cum subiecto in una parte contradictionis quam in altera tunc dignoscatur; exuere potest præconceptam dubitationem, ac proinde iudicium practicum certum ac firmum efformare. Quod si nihil novi menti superveniat, nec in obiecto ulla circumstantia immutetur; intellectus remanet dubius speculative, atque adeo etiam practice: cum ex dubio speculativo seu universali semper resultet dubium practicum circa actionem particularem hic & nunc exercendam. Nam cum propositio universalis omnes particulares contineat, ac per illas verificetur; idem est dubitare an aliquis contractus in genere sit illicitus, ac dubitare an hic & nunc ille contractus particularis eiusdem specificæ rationis & qualitatis sit illicitus. Sic v. g. dubitare an die festo liceat pingere sine necessitate, idem est ac dubitare, an Titio, Eusebio &c. liceat hoc die festo pingere sine necessitate. Falsum est secundo, quod intellectus speculative dubius de bonitate, seu malitia actionis hic & nunc ponendæ, in praxi expediatur a dubio, & fiat practice certus per solam voluntatis determinationem ad unam potius partem contradictionis quam ad aliam, scilicet per simplicem liberam electionem unius partis præ alia, seu per iudicium mentis reflexum, idest per reflexionem ad dogma de opinione probabili, hoc est licere sequi opinionem certo probabilem. Etenim primo illa determinatio & electio mentis, cum non minuat pondus rationum, propter quas intellectus est speculative dubius; hinc in praxi præcise ex tali determinatione & electione non fit liber a dubio, ac ideo certus de bonitate sui actus in tali electione, aut determinatione pro una parte contradictionis potius, quam pro altera. Quoad reflexiones vero, seu quoad iudicium mentis reflexum, quo mens reflectit, & iudicat licere sequi opinionem certo probabilem, quam incertum sit hoc principium, & periculosum, falsitati, & absurdis obnoxium, si solum animo ad illud attendat, facile, ac evidenter quisque deprehendere potest. Nam dum inquiunt adversarii; quod habeatur conscientiæ certitudo per tale iudicium reflexum, incertitudinem astruunt, ac fulciunt; immo supponunt certum id, quod est probandum, & statuunt pro principio id, quod est quæstione, ideoque in suis responsionibus principium petunt. Enimvero donec eadem persistunt motiva ob quæ animus fluctuans sistit, & dubius est circa actionis honestatem, scilicet an honesta sit, vel turpis; unde, quæso, iudicium reflexum percipere poterit moralem certitudinem de honestate illius actionis, de qua iudicium speculativum, ex quo dubium oritur practicum, est anceps, & incertum? Non sane ex æquali probabilitate honestatis vel inhonestatis actionis: ex quo censeatur animus hærere non in dubiis, sed in opinionibus, quarum utraque licita iudicatur. Nam dum putamus utramque opinionem æque probabilem, profecto persuasum nobis est, utramque æqualibus niti momentis. Et cum tali persuasione, quæ suspensionem parit iudicii, & dubium, quomodo deponere possumus dubitationem, & efformare iudicium practice certum, ac ideo aptum ad componendos mores dirigendosve? Certe hoc non possumus sine imprudenti deliberatione, idest nisi ducti a cæco ac præcipiti inferiorum affectuum impulsu, non autem a rationabili mentis dictamine; cum æquale rationum, ac momentorum pondus ex utraque parte nos premat.

Item non potest iudicium reflexum in concursu illarum inter se pugnantium opinionum exuere animum nostrum præconcepta hæsitatione, & nos moraliter certos reddere excludendo, aut suspendendo iudicium de obiecti inhonestate, ut in una opinione animus firmetur nihil de altera curando; & est altera via, quæ ad iudicium practice certum comparandum excogitari potest: Quia, ut ad evidentiam patet, hoc sine maxima imprudentia simulque improbitate fieri nequit. Hæc enim iudicii suspensio coniunctam habet voluntariam ignorantiam, & affectatam; quoniam qui ita agit contemnens etiam obvias rationes, quæ peccandi pericula aperiunt, profecto non vult intelligere ut bene agat, atque ait Domino stimulos conscientiæ excitanti, sicuti legitur Iob 26. ab aliis dictum: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*. Tandem si ad conscien-

scientiæ certitudinem sufficiat actus reflexus, quo iudicet mens, licere sequi opinionem probabilem, numquam continget aliquem trasgredi illam regulam iuris, quia quisque, qui actu operatur, se determinat iudicio practico ad opus. Quare dummodo actu reflexo dicat sibi licitum esse eligere quod lubet etiam præexistente dubio speculativo, bonam certamque induet conscientiam.

Obiiciunt III. Allata regula de parte tutiore in dubiis eligenda intelligi debet de dubio solum negativo, non vero de positivo.

Resp. neg. Etenim regula generalis est, & æque respicit etiam dubium positivum, quod magis proprie est verum ac prudens dubium morale. Fortius enim suspenditur animus, quando ex utraque parte æqualia & æqualis ponderis urgent momenta, quam cum ratio nulla pro utraque parte habeatur. Insuper in quovis dubio qui partem eligit minus tutam, periculo se exponit, ut violet legem Dei, & delinquat; cum intellectus non possit prudenter iudicare, partem minus tutam veram esse ac licitum esse eam sequi.

Obiiciunt IV. Illud iuris proloquium: *In dubiis tutior pars eligenda est*; intelligi debet de dubiis facti, non de dubiis iuris.

Resp. vanam esse talem distinctionem, & statui sine ullo fundamento, cum nullum illius vestigium reperiatur, aut in Summis Pontificibus, aut in SS. Patribus, aut in Iure canonico. Immo dictat ratio, quod si pars tutior est eligenda in dubio facti, a fortiori eligenda est in dubio iuris; quia pars tutior non est eligenda in dubio facti, nisi quia dubium facti est coniunctum cum dubio iuris; non secus ac in sylogismo minor in maiori propositione comprehenditur, & species in suo genere; quo stante nulla haberi potest persuasio saltem prudens, nec moralis certitudo, licitam esse electionem partis, quæ sit minus tuta.

Dicunt, hanc, aliasve huiusce generis regulas, idest: *In dubiis semitam debemus eligere tutiorem: Certa incertis præponenda sunt: Pars securior est tenenda*; sive locum habeant in dubiis facti, sive in dubiis iuris, continere tamen solum consilium, non vero præceptum stricte sumptum, communiter saltem, idest pro omni casu. Idcirco ex illis deprehendi nequit, in conflictu duarum opinionum æque probabilium nos teneri in praxi eam eligere & sequi, quæ est pro præcepto, ac ideo est securior.

Resp. Quam falsa sit hæc earumdem regularum explicatio, colligitur ex Summis Pontificibus, qui locis citatis illas adhibent pro principio morali suarum decisionum, & ex se obligant pro omni casu; unde utuntur verbo *debeo*, ac illud supponunt ut certum, & lumine naturali notum: Immo sacri Canones vi illarum regularum pœnas infligunt iis, qui in dubio partem non eligunt tutiorem. Ita in cap. *Illud de cleric. excommunic.* cap. *sicut nobis de sentent. excommunic.* ubi iubetur Episcopo, ut excommunicatum devitet, quando in dubio est illius absolutio: & ita alibi.

Obiiciunt VI. Est regula iuris: *In dubiis melior est conditio possidentis*: & cum homo sit in possessione suæ libertatis circa proprias actiones, quamdiu non constat extare legem quæ eas vetet, vel certo elucidari non potest, quis sit sensus legis, ut contingit in oppositione opinionum probabilium, nemo legem servare tenetur, sed liberum est cuilibet, quam maluerit opinionem amplecti.

Resp. quod valet ea regula iuris in iis, ut antea iam diximus, quæ spectant ad iustitiam contractus, & iudicii, idest in materia iustitiæ, in rebus temporalibus, quæ humanæ subsunt potestati, & in quibus solis applicatur a iure. Etenim qui bona fide possidet, & contractum iniit, iusto titulo possidere, ac iuxta leges contraxisse est præsumendus. Alias stare non posset humana societas ob innumera scandala, quæ orirentur, si propter dubia insurgentia hic vel ille esset expoliandus, puniendus, contractus ac matrimonia essent dissolvenda. Non valet autem hæc regula iuris universaliter, & in omni materia, idest in actionibus moralibus, ubi agitur de licito, & illicito, quod humanæ non subiicitur potestati. Nam tunc obstant aliæ regulæ ipsius iuris, ubi præter allegatas in præcedenti obiectione: *In dubiis tutior pars eligenda est*: aliæ etiam habentur; illa præcipue in Clement. c. *exivit*: *In iis quæ animæ salutem respiciunt, pars securior tenenda est*. Quare falsum est in incertitudine legis; sive sensus eius hominem esse in possessione suæ libertatis: immo possessio stat primo pro lege, præcipue si agatur de lege naturali, & divina. Etenim semper Deo obstricta fuit nostra libertas; & cum Deus sit supremus rerum Dominus, habet ius prælationis in omnibus. Unde, sicuti supponit dicta regula, res non agitur in pari caussa, dum agitur de licito, & illicito, ac proinde inter Deum, & creaturam. Igitur in dubiis iuris præcipue naturalis, & divini nefas est contra Deum contendere, & humanam propugnare libertatem.

Obiiciunt VII. has regulas iuris: *In obscuris*

mis minimum est sequendum: *Odia restringi, favores convenit ampliari*.

Resp. has aliasque huiusmodi regulas intelligendas esse solummodo de dubiis facti, ac præcipue ubi agitur de pœnis infligendis, non vero de dubiis iuris, ubi agitur de licito & illicito; quia in dubio de criminis admissione, vel de pœna, tutius est partem sequi benigniorem. Nam qui illam sequitur, se solum exponit periculo non condemnandi reum, vel mitius puniendi; quod non est per se & intrinsece malum. Qui vero oppositam sequitur, periculo se exponit damnandi innocentem, vel reum ultra meritum puniendi; quod est intrinsece malum. E contra in dubiis de licito & illicito, qui benigniorem partem faventem libertati amplectitur, se exponit periculo violandæ legis, ac proinde peccat. Quare *in obscuris sequendum est id quod minimum habet periculi*: quod autem a violandæ legis periculo avertit, minus habet periculi. Quod si ex duabus opinionibus æque probabilibus certum & exploratum non sit, quæ sit tutior, ut advertit hic Natalis Alexander, servandæ sunt regulæ a iure præscriptæ; ut Tit. *de rebus dubiis*, *de Legibus*, & alibi passim; cuiusmodi sunt: *In dubio iudicandum, ut actus valeat potius quam pereat* L. quoties ff. *de rebus dubiis*. Item: *In dubiis id sequendum, quod in regione, in qua quisque est frequentatur L. semper in stipulationib. ff. de Regulis iuris*. Et *minime mutandæ sunt, quæ certam sententiam semper habuerunt* L. *Minime* ff. *de legib.* Item: *Ubi contrariæ extant sententiæ, pronuntiandum est pro possessore L. Res aliena c. de rei vindicatione*, & potius pro reo quam pro actore, nisi in caussa favorabili (ut loquuntur) ut matrimonii, libertatis, dotis, testamenti; ut legitur cap. *duobus extr. de sententia in reos irroganda & re iudicata*. Alias ubi sunt opiniones discordes, iudex tenetur sequi communem; ut ex cap. *Novimus* tit. *de verbor. significat.* & can. *de iudiciis*. caus. 11. q. 3. & alibi. Rursus: *In dubiis præferendum quod benignius, quod verosimilius, quod plerumque fieri solet*, ut ex L. *semper in dubiis* ex *n. in obscuris*, & L. *quoties idem* ff. *de Regulis iuris*.

§. XIII.

De sequenda opinione probabiliori in concursu tutioris.

Cum omnis opinio, quatenus plenam scientiam ad iudicii firmitatem excludit, ortum ducat ex ignorantia; quia sicuti ea quæ sunt per se nota, pariunt scientiam, ita abstrusa & obscura quorum caussam ignoramus, opinionem ingenerant: hinc quia non omnes Theologi conveniunt circa ignorantiam eorum quæ sunt iuris naturalis, non una idcirco est illorum sententia circa probabiles opiniones, quæ circa tale ius versantur. Quidam enim nullam inculpabilem seu invincibilem ignorantiam iuris naturalis admittunt, ac proinde docent, in iis quæ ad idem ius pertinent nullam, vel probabilissimam opinionem satis esse, ut operans immunis a culpa reddatur: ita ut si falsam opinionem eligat, talis error excusari nequeat, cum sit vincibilis, idcirco voluntarius, ac potuerit adhibita diligentia facile expelli; ideoque amplectens probabilem opinionem, peccandi periculo plena se libertate committit. Ita Genettus aliique. Alii vero, quos sequimur, dicunt non posse invincibiliter ignorari legem naturalem quantum ad primaria principia, & præcepta quæ evidenter ex iisdem principiis inferuntur: ignorari tamen a plurimis absque culpa quantum ad ea quæ remote & perplexa ratiocinatione inferuntur ex iisdem principiis & præceptis; dummodo tamen in diiudicando omnem, quam prudentiæ iura præscribunt, diligentiam adhibuerint. In iis quæ sunt iuris positivi, nemo Catholicus negat dari posse ignorantiam invincibilem: sicut etiam ignorantiam facti, si sit eorum quæ non poterant, nec debebant prævideri. Unde sequitur, quod in iis quæ sunt iuris naturalis secundi generis haberi potest probabilis opinio, quæ si gravi appareat nixa fundamento (nec pugnet cum æque, aut magis probabili, ut dubitationem pariat, quæ operantem peccandi periculo exponat) licet in se sit falsa, conscientiam rectam, seu moraliter certam ingenerat, quam ut veram certamque morum regulam inculpabiliter sequi possumus, licet opposita quæ relinquitur, tutior esset: quia nullo modo versamur in dubio, sed propendimus in illam sententiam, quam probabiliorem iudicamus, & sumus moraliter certi. Nam *opinio & præsumptio vehemens pro certitudine habenda est*, ut ex cap. *Afferte ext. de præsumptionibus*.

Dixi, *licet opposita quæ relinquitur, tutior esset*. Quod tamen intelligendum est, quando non agatur de iis quæ sunt de necessitate medii ad salutem, vel quæ requiruntur ad validam Sacramentorum administrationem ac susceptionem (ut advertit P. Antoine), cum non obtineatur salus, nec effectus Sacramenti, nisi reipsa ea ponantur, quæ Deus ad hunc finem exigit. Nec pariter ubi agatur de pro-

procuranda sanitate corporis, de victoria sive in bello, sive in iudicio; de damno proximi vitando, quod ex iustitia vel charitate vitare tenemur: quia cum in his non habeatur debitus finis, nisi media adhibeantur reipsa, & non solum opinione efficaci; sequi tenemur opinionem tutiorem, relicta opposita etiam probabiliore. Nam cum maior probabilitas opinionis rerum naturam non mutet, aut iis efficaciam tribuat, aut damnum impediat; nullatenus est probabile, etiam speculative, quod in hisce casibus liceat oppositum. Item pars tutior est tenenda ab eo, qui ex conventione, voto, vel superioris praecepto ad hoc obligatur. In aliis vero casibus moralibus tutior pars in concursu opinionis probabilioris, *est solius consilii*, *non praecepti*; (ait S. Antoninus part. 1. tit. 3. *de conscient.* cap. 10. §. 10.) *alias oporteret multos ingredi Religionem, in qua tutius vivitur, quam in saeculo. Non ergo de necessitate oportet tutiorem eligere, quando etiam alia via eligi potest tuta.*

Nota 1. Certitudinem aliam esse metaphysicam, nempe quando ex principiis adeo certis & infallibilibus citra ullum errandi periculum iudicamus, rem ita esse: & talis certitudo in moralibus occurrit, quando ex revelatione, aut ex recta ratione evidenter colligimus, actionem quam elicimus esse legi conformem. Sic metaphysica certitudine operamur, dum ex hoc principio metaphysice certo: *Quod tibi non vis alteri ne feceris*, colligimus non esse furandum, occidendum &c. Alia est certitudo moralis quae oritur ex principiis absolute quidem fallibilibus, sed ut plurimum certis, & raro fallibilibus, & quae movere solet viros prudentes, ut certum ac firmum ferant iudicium. Quae certitudo toties occurrit, quoties in praxi prudenter & firmiter iudicamus, actum quem elicimus esse legi conformem.

Nota 2. Ut probabilioritas locum habeat in concursu tutioris oppositae, necesse est quod sit Theologica, idest fundata in Scriptura, Traditione, Conciliis, Patribus, gravioribus Theologis, vel quod saltem non opponatur (ut notat S. Antoninus) *auctoritati expressae sacrae Scripturae, nec determinationi Ecclesiae Catholicae; & quod etiam ex contrarietate talium opinionum non inducatur agens ad dubitandum, sed bonam sibi conscientiam & credulitatem formet de eo quod credit tamquam de probabiliori parte; & praecipue quando quis adhibet diligentiam inquirendo, an liceat, nec invenit aliquid quod eum sufficienter moveat ad hoc quod sit illicitum.* Unde probabilioritas quae fundatur in solis ratiunculis, quas humana cupiditas suggerit; non potest esse morum regula; nec probabilioritas academica, quae vulgo oritur ex disputandi prurigine, cuiusmodi ea est quae reperitur in quibusdam auctoribus, qui res morales problematice pertractant; & ex arbitrio quod magis placet pronuntiant. Quare si probabilioritas haberi nequeat ex sacra Scriptura, Traditione, &c. sed desumatur ex ratione; haec ut pariat probabilitatem quae possit esse morum regula, praeterquamquod non debeat adversari expressae auctoritati sacrae Scripturae, & Ecclesiae determinationi, suffulta esse debet momentis ita gravibus, ut revera moralem pariat certitudinem, eam nempe, qua agens non patiatur rationabilem dubitationem, sed possit sibi efformare bonam conscientiam de eo quod credit tamquam de probabiliori parte.

Nota 3. Ut probabilioritas theologica sit morum regula, opinio opposita debet esse circa quaestiones *an liceat*, & non circa quaestiones *an valeat*. Quia in primis, nempe an liceat, ut homo excusetur a peccato, sufficit ut eius actio sit secundum regulas prudentiae. Nam licet post diligens examen fieri possit quod actio quae licita creditur, sit contra legem Dei, non imputabitur tamen ad peccatum; quia bona fides a peccato excusat. Sed quando quaeritur an valeat, ut in Sacramentis, non est eadem ratio; quia valor Sacramenti non desumitur ex bona fide operantis, sed ex Christi determinatione, qui Sacramenta instituit; ac proinde quando agitur de Sacramentorum valore, semper est tenendum quod est tutius. His positis sit.

In qualibet materia iuris vel facti licite sequi possumus sententiam probabilem stantem pro libertate, quae post diligentem veritatis inquisitionem appareat vere probabilior opposita, licet tutior stet pro praecepto. Quod tamen, ut iam praenotatum fuit, locum non habet in iis quae sunt per se nota ac obvia legis naturae, ex praecepto ad finem salutis, efficaciae Sacramentorum, & ad proximi damnum vitandum necessaria; vel quae ex aliqua particulari obligatione observare tenemur, in quibus omnibus secundum tutiorem operari debemus.

Dixi, *appareat vere probabilior*: Quia ad hoc ut licite sequamur opinionem probabiliorem stantem pro libertate, relicta tutiore quae stat pro praecepto, satis non est ut sit utcumque probabilior; nam in moralibus parum pro nihilo reputatur, & levis excessus probabilitatis non potest esse sufficiens fundamentum

pro

pro morali certitudine, nec excludit rationabilem formidinem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi. Unde ad hoc ut licite eam sequamur, necesse est ut multa ac gravi probabilitate oppositam superet.

Veritas conclusionis patet, & simul probatur ex oraculo Summi Pontificis Alexandri VII. qui hanc damnavit propositionem quæ est num. 3. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam*; quæ propositio impugnabat omnem opinionem faventem libertati, & in hoc sensu fuit etiam proscripta: idcirco vanissimum est Rigoristarum effugium, nempe probare quidem summun Pontificem hac censura licitum esse sequi opinionem probabilissimam, sed non dicere hanc licite sequi nos posse, quando favet libertati. Etenim (ut notat Tournely cum aliis communiter, & iam res per se constat) damnata fuit in suo sensu obvio, ac naturali, in quo eam intelligebant ac propugnabant defensores, præcipue Senicchius in suo Opere, ex quo iisdem verbis excerpta fuit, & ad Apostolicam Sedem delata, & ab ipsa proscripta. Et revera nonnisi in hoc sensu reprobari potuit a summo Pontifice, quando nec tunc temporis ullum erat dubium ac controversia, num licitum esset sequi opinionem probabilissimam legi faventem, utpote quæ apud omnes semper habita erat non solum ut æqualiter tuta, immo etiam ut tutior opposita.

Alterum argumentum desumitur ex D. Thoma 2. 2. quæst. 70. art. 2. *In actibus humanis*, inquit, *super quibus, instituuntur iudicia, non potest haberi certitudo demonstrativa; eo quod sit circa contingentia & variabilia: & ideo sufficit probabilis certitudo, quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat*. Angelici Præceptoris doctrinam post Gersonem secutus est S. Antoninus; *Notandum* (inquit part. 1. tit. 3. cap. 10.) *secundum Cancellarium, quod certitudo quæ reperitur in materia morali, non est certitudo evidentiæ, sed probabilis coniecturæ . . . Non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus coniecturis grossis & figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus. Dicitur autem probabile, quod pluribus, & maxime sapientibus apparet verum . . . In humanis agibilibus sufficit talis certitudo, quæ non semper scrupulos omnes abiiciat, & quæ* (ut loquitur Gersonus) *non removet in una parte omnem probabilitatem, vel opinionem alterius partis, licet magis declinet ad istam, vel ad aliam; quod sufficit*. Si autem non liceret sequi opinionem minus tutam, etiam alia probabiliorem; non sufficeret probabilis certitudo; sed vel opus esset omnimoda certitudine, quæ nunquam a veritate deficit, vel ab actione esset abstinendum.

Confirmat ipsa quoque ratio nostræ sententiæ veritatem. Cum una ex præcipuis, ac certissimis regulis morum sit prudentia; quicumque eius ductu, seu directione operatur, rationabiliter, honeste, licite, & inculpate operatur. At qui sequitur opinionem, quam aperte videt probabiliorem opposita, prudentem habet persuasionem, quod actio sua sit licita: Igitur honeste, licite, ac ideo inculpate operatur. Opinio enim ideo dicitur altera probabilior, quia spectatis momentis quibus ea nititur, apparet & proponitur verosimilior altera opposita. Quare cum in moralibus munus sit prudentiæ, dirigere animum ad ea quæ vere moraliter bona sunt & honesta, vel saltem verosimilius huiuscemodi apparent: hinc dum opinio proponitur, & manifeste apparet opposita verosimilior, prudenter non potest mens nostra illicitum iudicare illius obiectum; immo cum gravia momenta eiusdem honestatem comprobent, redditur ipsa mens ita moraliter certa, ut nequeat non consentire opinioni quæ ex iisdem momentis sibi proponeretur ut multo verosimilior opposita. Et hoc nobis ex eo constare debet, quod adhibito diligenti studio super gravitate momentorum, & auctoritatis, consilio sapientiorum ac precibus in sincera solius veritatis inquisitione opinio appareat nobis ita certa, ac valde probabilis, & multo probabilior opposita, ut excludat rationabile dubium errandi. Qui hac exacta præcautione sequitur opinionem probabilem, prudenter se gerit, quia discernens inter eligenda ac reiicienda, ea probat quæ, præmisso debito examine, recta existimantur & inculpata: peccandi vitat pericula; nam ne legem offendat, sapientes consulit, Deum orat, ponderatque rationis momenta: ideoque habet conscientiam moraliter certam ac rectam, quam ut certam morum regulam sine periculo & inculpate sequi possumus.

Sententiam hanc comprobant tum auctoritas Scripturarum, Sanctorum Patrum, Summorumque Pontificum, tum rationis elucidatio. Habetur Deuteronomii 17. quod in difficilibus, & ambiguis iudiciis, idest cum per nos ipsos non valeamus caussam a caussa discernere, præcipit Deus, ut requiramus iudicii veritatem a Sacerdote, & a Iudice, & se-

& secundum quod nobis dixerint, operemur. Constat igitur ex ipso Scripturarum oraculo, quod & rusticus, quem pulsat incerta conscientia, prudenter id faciat, quod illi suadet suus Parochus, aut Confessarius, quem sapientem, doctum ac pium virum deprædicare sentiat; & vir doctus in tanta Theologorum discrepantia, studio divinarum Scripturarum, sacrorum Canonum tum Pontificum, tum Conciliorum non imprudenter priorem exuet dubitationem. Et revera si qui iudicat ut veram opinionem, quæ fulcitur momentis longe gravioribus, quam opposita, non prudenter iudicaret, nullum datur prudens iudicium quod sit actus sapientiæ, scientiæ, synderesis, aut fidei divinæ; ac ideo in aliis innumeris conscientiæ casibus, ut in œconomicis, militaribus, quorum decisio intelligi nequit ex fide, vel evidenti ratione, iuxta stylum Academicorum circa veritatem alterutrius partis cavendum erit ab omni iudicio, & solum iudicari poterit de verosimilitudine & probabilitate; quod magnum est absurdum repugnans perpetuæ totius Ecclesiæ agendi regulæ.

Confirmatur tandem nostra sententia. Si non liceret sequi opinionem longe probabiliorem in concursu tutioris minus probabilis, necesse foret ut semper secundum tutiorem operaremur; quod dici nequit. 1. Quia omne Theologiæ moralis studium subverteretur: frustra enim insudant Theologi, ut ex diversis opinionibus eam constituant ac stabiliant, quæ est verior, vel saltem veriorem se præfefert. Frustra Patrum & Doctorum libros evolvunt, argumenta congerunt, quæ vix unquam sunt demonstrativa. Frustra imperiti eruditos consulunt super hoc vel illo contractu, an liciti sint necne. Omnes enim ante hæc studia, & consultationes *quid sit tutius*, in multis multisve, tutius esse ab illis abstinere cognoscunt. 2. Statuere partem tutiorem semper esse tenendam, hoc est imponere fidelibus onus ita grave, ut iugum Christi quod in divina Scriptura leve dicitur, tale non esset. In tali suppositione possessio bonæ fidei, quæ in iure statuitur, ac præscriptio legitima non essent titulus sufficiens ad rem possessam retinendam, cum tutius sit eam restituere domino iam cognito, vel ei, qui Dominus suspicaretur a possidente.

Ulterius cum ex præscripto divini mandati accedendum non sit ad Sacramenta sine debitis pietatis dispositionibus, ut doloris in Sacramento Pœnitentiæ, gratiæ sanctificantis seu status iustitiæ in altaris ministerio, & participatione sacræ Eucharistiæ; hinc cum incertissimum sit num dolor sit supernaturalis, num etiam sine conscientia peccati mortalis iusti simus; nullus Sacerdos quantumvis probus accedere poterit ad Sacrum peragendum, nullus Laicus Eucharistiam accipere; eo quia cum suæ dispositionis demonstrationem habere nequeant, tutius est ab his actionibus abstinere. Præterea si non liceret sequi probabiliorem minus tutam in concursu tutioris & minus probabilis, damnandi erunt multi summi Pontifices, qui opinionibus minus tutis, sed probabilioribus sæpe sæpius usi sunt in suis definitionibus & dispensationibus. Immo cum S. Thoma alii quoque Patres, tot insignes ac probi Theologi, qui pariter partem minus tutam, sed magis probabilem millies amplexi sunt: quia iuxta adversariorum sententiam omnes isti periculo lethalis peccati se exponendo, lethaliter deliquerunt. Rei tandem erunt, qui consilia Evangelica non amplectuntur, cum tutius sit ea sequi, licet ut consilia, non ut præcepta neminem obstringant. Item illicitum erit uti iuramento illius qui veritatem per falsos Deos iuraturus est; illicitum iniustum aggressorem etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ se defendendo occidere; illicitum, postquam in mortale peccatum lapsi sumus, statim non adire Sacerdotem Confessarium, commodum confessionis expectando. Hæc autem omnia etiam apud adversarios Rigoristas falsa sunt. Quare notandum ac concludendum cum Gersone, nimiam in opinionibus rigiditatem Fidelium animabus magis nocere quam prodesse. Unde ita admonet Ecclesiast. cap. 7. *Noli esse multum iustus, neque plus sapiens quam necesse est.*

Diluuntur obiectiones.

Obiicit I. Rigoristarum Schola, quod cum opinio concipiatur probabilior ex Casuistarum documentis, non leviter timendum sit, quod lumen ex tam incerto fonte mutuantes fiant ex illis, quos Christus Dominus exprobrat ut cæcos, qui ducatum seu directionem ab aliis cæcis exquirentes, cum suis ductoribus in foveam ruunt. Nam, ut docet S. Augustinus lib. *de utilit. credendi*: *opinari nunquam sine vitio est*. Igitur qui opinionem probabiliorem amplectitur, tutiore licet minus probabili relicta, periculo peccandi se exponit, ac proinde peccat.

Resp. nihil ex illo Christi Domini oraculo contra nos concludi. Etenim exprobrat Christus Pharisæorum iniquitatem, qui rudem ple-

plebem ad superstitiosas humanae doctrinae & praeceptorum observantias cogendo, absque ullo momento probabili eam gravibus & importabilibus oneribus vexabant. Quare nemo non videt, allatum textum damnare potius Rigoristas, a quibus in vanam trahimur Pharisaeorum conscientiam, si ob leve motivum gravis culpae debemus induere suspicionem. Casuistas sequimur non si caeci deprehendantur, sed solum si lumen veritatis nobis ostendant, aut ex Dei verbo, quod lucernam pedum nostrorum appellat David; aut ex Patribus virisque Apostolicis, qui dicuntur in Evangelio lux mundi; aut ex recta ratione, de qua scriptum est: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Qui lucerna ista viam nobis praemonstrat, non est caecus, a quo periculose ducamur. Sed de hoc satis. Ait quidem D. Augustinus *opinari nunquam esse sine vitio*, quia opinio nascitur ex ignorantia; sed consulto ait, *si per se ipsum consideretur*. Nam si consideretur in eo qui studet ignorantiam dispellere petendo humiliter Spiritus sancti illustrationem, hominumque sapientum consilia, nec temere praesumit se scire quod nescit; nihil habet turpitudinis; quia *caret animi male affecti temeritate*, ob quam ibidem S. Augustinus ait turpissimum esse opinari. D. Augustino concinit etiam Angelicus *Quodl.* 8. art. 15. ubi ait, malum esse quod fit contra legem, licet non fiat contra conscientiam, si hanc non excuset ignorantia eorum, quae quis scire potest & debet. Excusat tamen ignorantia per sanctum Doctorem a peccato in iis quae non sunt legis naturae, & eorum quae inde facili obviaque illatione deducuntur, si post accuratam inspectionem animus momento aliquo non trahatur ad dubitandum an res sit illicita an non.

Obiiciunt II. Excusari nequit ab imprudentia qui peccandi periculo se exponit, dum facile periculum vitare potest. Quare cum tali periculo se exponat qui opinionem sequitur minus tutam, licet probabiliorem; procul dubio imprudenter & culpabiliter agit.

Resp. non excusari ab imprudentia qui periculo se exponit errandi formaliter, non vero si periculum subsit errandi solum materialiter; dummodo tamen periculum sit tam levis momenti, & probabilitatis, ut a viro prudenti contemni debeat: sicuti est in iis qui opinionem sequuntur probabiliorem, licet minus tutam, in concursu tutioris, sed minus probabilis: Quia cum momenta sint longe graviora pro veritate probabilioris, quam tutioris, hinc prudenter iudicat, istam esse veriorem & reipsa veram, & prudenter contemnit periculum errandi, cum nulla adsit probabilitas errandi formaliter, sed solum materialiter & inculpabiliter.

Obiiciunt III. Periculo se exponit errandi & peccandi formaliter, adeoque actu errat & peccat formaliter qui sequitur opinionem probabiliorem in concursu tutioris: quia, non obstante maiore probabilitate, adhuc dubitat, an quod agit, peccatum sit, necne. Quamdiu enim actionis honestas non est certa, sicuti accidit in casu actionis minus tutae, licet probabilioris; tamdiu eius inhonestas est dubia. Dubia autem est & inhonesta opinio in citato casu, cum opinio opposita iuxta hypothesim non sit improbabilis.

Resp. ad primum, falsum esse & implicare, quod qui ob momenta multo graviora iudicat absolute aliquid verum esse ac tutum, simul dubius sit & incertus. Quia cum dubium sit omnis iudicii suspensio, fieri nequit ut dum mens ob valde graves rationes inclinatur ad credendum & iudicandum aliquid licitum potius quam illicitum, in tale dubium inducatur, ut iudicium & actionem suspendere debeat: tametsi non habeat usquequaque certitudinem evidentem aut fixam; cum hoc in moralibus non requiratur. Ad secundum vero responsio est facillima. Nam ad tollendum dubium de actionis inhonestate, cum in moralibus non requiratur certitudo metaphysica, sufficit ut de eius honestate habeatur certitudo moralis, quae acquiratur ex momentorum gravitate. Unde cum multo graviora habeantur momenta pro opinione probabiliore, quam pro tutiore; hinc habetur sufficiens certitudo de honestate actionis idest opinionis probabilioris, ac proinde non potest habere locum vehemens ac prudens dubium de eius inhonestate.

Obiicies IV. Honestas actionis minus tutae non est moraliter certa, sed dubia: quia dum eam ut probabiliorem honestam iudico, sed minus tutam, simul iudico eam forte esse inhonestam.

Resp. falsum esse, actionem opinionis probabilioris non esse moraliter certam, sed dubiam, eo quia eam iudicem honestam esse, & simul iudicem esse forte inhonestam ex quo sit minus tuta. Etenim dum ut probabiliorem eam iudico formaliter honestam, prout minus tutam non iudico eam inhonestam nisi inhonestate materiali, & non imputabili, nullatenus vero formali, & imputabili: Quia eo ipso quod ex momentis gravioribus oppositae opinionis video morali evidentia,

actio-

assensionem probabilioris opinionis magis quam oppositæ & tutioris esse veram, prudenter iudico eam verosimiliorem opposita, ac ideo honestam, licitam & inculpabilem; ita ut quamvis esset falsa, immunis ero a culpa eam sequendo, cum ignorantia qua laboro virum prudentem excusare possit: alias, ut supra notavi, nunquam posset Sacerdos celebrare, nec pœnitens petere absolutionem a Confessario, cum neuter possit esse metaphysice certus se habere dispositionem, quæ ad utrumque necessario requiritur, iuxta illud Ecclesiast. 9. *Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit*.

Obiiciunt V. Quælibet opinio, etiam probabilissima, essentialiter secum affert formidinem: nulla igitur opinio potest habere moralem certitudinem.

Resp. dist. ant. Quælibet opinio secum affert formidinem logicam; conced. formidinem moralem; neg. Formido enim alia est logica, alia moralis. Formido logica, quæ est essentialis omni assensui opinativo, consistit in actu, quo intellectus cognoscit non repugnare præcise ex vi momenti quo ad assensum movetur, rem aliter se habere ac ipse iudicat. Formido vero moralis, quæ est accidentalis assensui opinativo ac ab ipso separabilis, consistit in actu, quo intellectus iudicat rem forte aliter se habere ac ipse eam iudicat. Hæc sola formido repugnat certitudini morali, & abest ab opinione probabiliore.

Corollarium I.

Eversa Probabilismi fallaci doctrina, corrunt simul cum ea & evelluntur mala etiam germina, quæ ex tali infecta radice prodierant. I. Nempe non licere Theologo secundum sententiam quam censet minus probabilem, & quam sibi falsam persuadeat, consilium aliis præbere, etiamsi non ignoret huiuscemodi sententiam ab aliis propugnari non solum ut probabilem, sed etiam ut probabiliorem: nam Malachiæ 2. v. 7. habetur: *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius; quia angelus Domini exercituum est*. Certe non se gereret ut angelus Domini, si requirentibus ex ore eius legem Dei, & quid sibi agendum sit consulentibus enuntiaret ea, quæ ipse non approbat; ac ideo contra suam conscientiam rudes ignarosque instrueret. Hic enim impiam Pilati sequeretur dementiam, qui licet insontem Christum crederet, se tamen conformavit in iudiciali sententia contra Christum ferenda, Pontificum iudicio, Pharisæorum Scribarumque, & populi testimoniis, quæ falsa esse Pilatus ipse apprime iam noverat. Si igitur fas esset iuxta aliorum opinionem sententiam ferre ac definire veritatem, rectus iudex fuisset Pilatus. Et equidem consulens consiliarii proderet officium, quod est inspicere quid vere expediat ei cui datur consilium; quod præcipue servandum est dum agitur de salute animæ, quæ si pereat, nihil prodest homini, etiamsi mundum universum lucretur. Quis enim non horreat aut medicum adhibentem remedia, quæ putat mortem probabiliter allatura; aut illum qui mercatorem hortatur ad ineundam societatem, ex qua probabiliter timeret grave aliquod detrimentum? Quanto magis non erit improbandus Theologus, qui Christianum legi Evangelicæ inviolabiliter obstrictum, dum inquireret ab eo veritatem aliquam Christianæ observantiæ quam ignorat, edoceret secundum doctrinam quam falsam ipse existimat, ac periculosam ad incurrendam culpam æternamque damnationem, ac proinde non secundum quod iuxta propriam conscientiam cognoscit ei expedire? Hic profecto non se gereret tamquam dignus Dei & Ecclesiæ minister, eo quia non *tamquam exhortante Deo loqueretur*, & nulla habita consideratione ad conditionem petentis consilium, utpote qui ipsum non hortaretur ad ea opera facienda, quæ iuxta suum iudicium digna sunt & proficua, immo ad indigna & noxia Christiano fideli.

Corollarium II.

Non licet homini ignaro cursitare ad varios Casuistas consulendos, eo animo, ut tandem inveniat qui benignius sentiat, adfirmans probabile esse quod alii improbant, sibique fas esse eligere quod magis lubet. Ita enim admonemur Ecclesiast. cap. 32. v. 19. *Qui quærit legem, replebitur ab ea; & qui insidiose agit, scandalizabitur in ea*. Hic eruditionem promittit Spiritus Sanctus legem perscrutantibus ut eam impleant, virosque doctos consulentibus ne in errorem inducantur; deceptionemque minatur qua in legem impingit, ei qui insidiose, sive ut legit Græcus, *simulans* se quærere institutionis disciplinam, dum scrutatur quomodo cupiditati suæ absque conscientiæ stimulis indulgeat, contra monitum Apostoli *ne ad sua desideria coacervent sibi magistros prurientes auribus*, accedit ad Confessarios Theologosque qui cum dulcioris sint indolis, aures uniuscuiusque demulcent mitioribus sententiis, & quæ eorum genio grata redduntur, facile suadent.

Corollarium III.

Non debet Confessarius iis absolutionem conferre, qui sequuntur opinionem minus probabilem stantem pro libertate, eamque nolunt deponere. Velint nolint Probabilistæ; hanc propositionem propugnant quotquot a sanæ Christianæ moralis disciplinæ doctrinis explodunt Probabilismum. Etenim si licitum non est sequi opinionem minus probabilem, absque eo quod qui eam sequitur periculo se exponat violandi divina mandata, & labem lethalem incurrat, neque sine tali conscientiæ detrimento potest prudens Sacerdos illam tradere eumdem consulenti; quo iure uti poterit eiusmodi opinione in Sacramentorum administratione, in qua ex Ecclesiæ præscripto semper sequenda est tutior sententia, cum hic agatur de re tam gravi, nimirum de exercenda potestate sibi divinitus tradita, de munere Christi implendo, de afferendo pusillorum animæ remedio salutis? Et clarius hæc veritas apparebit, si ad Confessarii excellens munus, & ad humilem pœnitentis conditionem attendamus. Nam cum in Confessario inspici debeant iudiciaria potestas, scientia qua inter lepram & lepram discernere & diiudicare possit, & prudentia, per quam ut medicus spiritualis uti debet remediis, quæ revera apta sint animarum saluti; quævis harum attendatur, clare patebit non posse pœnitenti, dum sequi vult opinionem minus probabilem, Sacramentalem absolutionem impartiri, absque eo quod respectu singularum culpabiliter suum prodat ministerium. Etenim est propositio damnata ab Innocentio XI. *iudex non potest iudicare secundum opinionem minus probabilem*. Et ipsa ratio demonstrat medicum reum fieri homicidii, si pharmaca præbeat, quæ probabilius iudicat esse nocitura, ut ægrotorum opinioni se accommodet, ut ipsi quoque adversarii concedere non reluctant. A pari Confessarius imprudenter ac ideo culpabiliter se gereret, suumque proderet ministerium spiritualis iudicis ac medici, absolvendo pœnitentem qui pro opinione minus probabili pertinax sit; quia in tali casu dum iudicium ferret hic Confessarius secundum opinionem minus probabilem, pharmacum præberet ex eius iudicio probabilius nociturum, & periculoso ægri genio indulgeret. Item ad scientiam auctoritatemque iudicis spiritualis pertinet, ut propria sua ratione discernat quod debet iudicare, ut patet ex ipsa iudicii natura. Quare Confessarius conferens absolutionem reo renuenti deponere suam opinionem, iudiciariam exercet potestatem spreta conscientia, idest contra propriam conscientiam, nec sua ipsius ratione discernit quod iudicare debet, & oleum non infundit, sed laxativam dulcedinem in ægroti vulneribus; idcirco indignus redditur, cui spiritualis iudicis auctoritas animarumque cura commendentur.

Quod si respiciatur pœnitentis conditio, hic accedere debet ad Sacerdotis tribunal non secus ac reus & infirmus. Rei autem non est proferre iudicium, immo sui iudicis sententiam debet sustinere; nec infirmi est medicinam præscribere: sed tantummodo, si & reus sit iuris peritus, & ægrotus medicinæ, suam opinionem proferre possunt, qua perpensa, si meliorem hanc deprehendant iudex & medicus, eam ipsi sequi possunt. Sed dum ex propria mentis persuasione alterius sententiam iudicio suæ ipsius mentis approbant, iam propriam sequuntur, non alterius conscientiam; ac proinde hoc nihil repugnat si etiam in foro Pœnitentiæ contingat. Secus vero, idest si sequatur Sacerdos pœnitentis iudicium seu conscientiam: certe, ut hic loquitur & concludit perdoctus Canonista Fagnanus super cap. *Ianitoris de Constit.* n. 304. suum proderet iudicis medicive ministerium. *Unde* (ita Fagnanus) *in foro animæ iudex cogitur sequi iudicium rei, & non reus iudicium Sacerdotis*; quod quam sit absurdum nemo non videt.

Opponunt nihilominus Probabilistæ, pœnitenti sufficienter disposito non esse denegandam absolutionem. Sed ex iam expositis patet, quam levis momenti ac roboris hoc sit, ideoque facillimæ solutionis. Etenim ex dictis constat, talem pœnitentem non habere eam dispositionem quæ revera sit & censeri possit sufficiens. Quia cum hic pertinaciter renuat renuntiare opinioni quam cognoscit minus probabilem, aut cum æque probabili pugnantem, hic nec vult peccandi effugere periculum, nec iuxta regulam iuris sequi in dubiis tutiorem partem. Quod si forsan adhæreat pœnitens propriæ opinioni tamquam probabiliori, & audiat a Confessario se hallucinari, utpote qui in errore versetur; veritatis amatorem se exhibere debet, promittendo se eam exquisiturum ex orationis præsidio, auctores optimos percurrendo, & ante omnia enixe scrutaturum sedulo studio divinam legem, sacram Scripturam, Canonum statuta & Conciliorum, atque decreta Pontificum, SS. Patrum documenta, saniorum celebriorumque Theologorum sententias, necnon humanæ rationis iudicia, ut ex hac

quod

quod verius dictet, deprehendat; & si hoc facere nolit, repellendus est, utpote qui renuat veritatem intelligere ut bene agat. Quod si assereret carere tempore, vel ingenio, ut in tali studio ac examine se exerceat, increpandus est, quod dum non pollet ingenio, nec doctrinarum scientia, velit suam opinionem prævalere opinioni illius, qui ab Ecclesia est constitutus non discipulus, sed iudex, magister & medicus. Et si plurimum ingenii possideat ac non mediocrem eruditionem, & quadam ostentatione velit quasi cum Confessario disputare; tunc respondeat sacer minister, se in illo tribunali loco Iesu Christi vices gerere iudicis, non autem discipuli aut disputantis. Non est tamen inabsolutus reiiciendus, si demisso animo explicet suæ rationem conscientiæ, & ipse Confessarius hanc probabiliorem esse concipiat. Quod ulterius adversarii opponere possent, iam in anterioribus obiectionibus satis solutum est.

Regulæ quædam præscribuntur iis, qui habent opinionem probabilem.

Si opinio absolute & unice probabilis adfirmet exstare præceptum, tenemur illud servare. Nam si illud servare tenemur, quando æque sit probabile ipsum exstare, & non exstare; multo magis tenemur, si ipsius existentia unice appareat probabilis. In hoc enim casu potest homo prudenter iudicare legem existere: nec sine imprudentia hoc negare valet; cum habeat grave momentum asserendi, nullum vero negandi.

Ita etiam ex opposito licet sequi opinionem minus tutam quæ negat exstare præceptum, quando est unice probabilis, ita ut excludat omnem formidinem rationabilem peccandi. Nam cum ille qui eam sequitur, habeat grave motivum iudicandi, actionem suam esse licitam, & nullum habeat motivum iudicandi esse illicitam; prudenter firmiterque iudicare potest actionem suam esse licitam. Quare non habet anxietatem ac formidinem erroris; aut si quam habeat, rationabili fundamento potest eam contemnere ut scrupulum, quippe quæ careat fundamento saltem rationabili. Sic rusticus licite omittit sacrum eo die, quo eius Pastor, quem virum probum doctumque existimat, ei asserit ad illud non teneri: dummodo tamen nullam habeat rationem iudicandi oppositum; idest suum Pastorem falli, aut fallere. Ita ex cap. 44. *de sentent. excomm.* Idcirco hæc opinio tunc est certa practice ac relate ad operantem: tametsi spectata speculative & absolute sit solum probabilis. Quod si contingat hanc opinionem reipsa esse falsam, error est invincibilis, ac proinde inculpabilis.

Eorum vero qui circa aliquam difficultatem suspensi sunt ac hæsitantes, triplex distingui potest genus. Alii enim sunt illiterati & rudes, ut plebeii; alii docti & eruditi, qui studio & praxi magnam moralis disciplinæ scientiam sibi compararunt; alii medii inter rudes & doctos incedunt.

Illiterati & rudes, ubi non valeant licitum discernere ab illicito, consilium sequi debent sui Parochi vel Confessarii, ut quod ab ipsis discunt vetitum esse, illud effugere debeant; quod vero licitum, sine scrupulo illud agere possint. Quod si a duobus æque piis ac doctis quos interrogaverint, diversam accipiant sui dubii resolutionem, id quod tutius est debent amplecti. Peccarent tamen, primo, si unum præ alio eligerent, quia scirent hunc esse mollioris ac laxioris doctrinæ: secundo, si haberent iustam rationem suspicandi eum sive ex incuria, sive ex ignorantia, sive ex præsumptione non docere viam Dei in veritate.

Docti vero & sapientes, qui librorum & ingenii satis habent ut rectum iudicium de actionis malitia vel bonitate ferre possint, eam amplecti debent opinionem, quam, omnibus pie & sincere perpensis, vel magis tutam iudicaverint, vel certe probabiliorem, ut iam supra declaratum fuit.

Qui tandem mediocri pollent ingenio & scientia (quod si se ipsos fallere nolint facile deprehendent, probando seipsos, peritiores consulendo, sua cum aliorum studiis & progressibus studia conferendo) inquirere debent viros scientia & pietate graves, non tamen rigidioris vel laxioris Moralis suspectos. Quod si Theologos evolvant, eorum amplectantur sententias quas magni & intacti nominis Doctores sustinent ut magis consonas veritati. Si autem duo doctores eiusdem ferme meriti discrepent in suis sententiis, ut unus illam sententiam defendat quæ favet legi, idest tutiorem; alter vero illam quæ stat pro libertate, seu minus tutam: eam tenere debent, quæ tutior videbitur. Cæterum, ut omnes conveniunt, non possunt hic regulæ præscribi ita generales, ut nulli subiaceant exceptioni.

§. XIV.

De conscientia scrupulosa.

Notandum, quod nomine scrupuli hic non intelligitur studiosa illorum sollicitudo; qui ex sancto amore Dei ac timore non solum peccata sive mortalia sive venialia, sed etiam eorum suspicionem vitare enixe satagunt; nec illorum anxietas, qui ob peccata præterita male vel leviter confessa inquieti sunt ac solliciti: hi enim non scrupulosi, sed vere timorati dicendi sunt. Scrupulus igitur hic est meticulosa opinio, ex levi vel nullius momenti motivo concepta, iudicans aliquid præceptum esse, vel vetitum, quod reapse nec vetitum est, nec præceptum: & plerumque hæc animum angit & excruciat. Quare scrupulus est *inanis & anxius animi timor de peccato, ubi nulla est ratio*. Signa autem dignoscendi scrupulosum, hæc sunt. Primo, si cum sit de sua salute valde sollicitus, nimis tamen dubitet, & in uno vel pluribus capitibus identidem anxie alios interroget. Secundo, si variis vexetur tentationibus circa fidem, castitatem, religionem, aliasque virtutes, contra quas data occasione peccare nollet. Tertio, si sequatur cum metu & anxietate viri etiam probi & sapientis consilia. Quarto, si repetere velit confessiones factas cum diligentia ex sinceritate, quia his semper aliquid defuisse credat. Quinto, si eiusdem dicta pro scrupulis habeantur a viris probis & in morum disciplina versatis. Sexto, si id quod in aliis existimat liberum a malitia & culpa, sibi illicitum reputet, ac solitus sit semper dubitare de iis quæ ad ipsum spectant.

Caussæ vero scrupulorum aliæ sunt ab intrinseco: ut frigida complexio, melancholia, indoles timida, imbecillitas aut abundantia proprii iudicii, cerebri debilitas contracta ex morbo, vel ex immoderatis vigiliis & ieiuniis, ignorantia, amor proprius, superbia, mentis inconstantia vel pertinacia, pusillanimitas & animi deiectio, ob quam nesciunt aliqui vanos timores contemnere. Aliæ sunt ab extrinseco: ut conversatio cum scrupulosis, lectio Casuistarum qui satis non penetrantur, sæpius etiam astutia dæmonis, qui iugum Dei leve & suave in grave & asperum transformare nititur, ut homines a Christiana perfectione & salute deterreat, ac in desperationem coniiciat, vel ut eos redat ineptos ad officia operaque pietatis & charitatis, quæ cederent in gloriam Dei & proximi utilitatem.

Scrupulorum remedia.

Variæ sunt regulæ quæ solent exhiberi a Theologis ad scrupulosorum animos medendos, inter quas præcipue sunt. I. videlicet ut pœnitens talem suam imperfectionem agnoscat, idest se esse scrupulosum; cum perraro, immo fere nunquam, etiamsi sint viri docti, hi credant scrupulos pati, saltem in actu practico individuali, cum iudicent non levia esse momenta, quibus hic & nunc anguntur & perturbantur: nam secus talem inquietudinem expellerent, ea ut nullius momenti contemnendo, quæ ei anxietatem ingenerant. Et si non valeat timorem per se expellere de malo quod putat ubi revera non est, suum debet deponere iudicium, & non obstantibus suis rationibus se submittere ac acquiescere eorum iudicio, quibus sæpe animum suum aperuit, quorum prudentiæ in omnibus stare debet, penitus deposita inani sua opinione. Et ad hoc tenetur ob gravia damna, ac etiam pericula quæ ipsi imminent peccandi formaliter ex erronea conscientia, quam si scrupulos non deponat, sibi tandem efformare potest. Nam in tali sua plenissima subiectione Directoris iudicio, etiamsi aliquando contingeret illum errare, quia obediendo facit id quod in se est, non peccabit, ut ex cap. 44. *de sentent. excomm. Ad sui Pastoris, conscientia levis & temerariæ credulitatis explosa. licite potest* &c. cum manifestum sit Deum non plus exigere a tali afflicta persona. Secundo: frequentare debet orationes aliaque pietatis opera, præcipue actus humilitatis, actus fiduciæ & amoris in Deum. Tertio: debet esse sollicitus in cavendis peccatis tum mortalibus tum venialibus. Quarto: proborum ac sapientum hominum vitam consuetudinemque inspicere iuxta monitum S. Antonini. Quinto: non debet ad singula Directorem adire, sed per se ipsum ex generalibus regulis ab ipso Directore, vel aliunde acceptis assuescat in occurrentibus casibus sibi prudenter statuere conscientiam. Sexto: fugere debet otium, ac expellere vanas cogitationes, quæ animum scrupulis divexare solent. Octavo: non fovere scrupulosas cogitationes, immo illas contemnere contra eas agendo, formando in contrarium prudens iudicium, quod facile est factu, eo quia scrupulus sit opinio innixa levi ac contemptibili momento. Nono: delere debet ac deiicere caussas scrupulorum: quod facile fiet, si superbus non innitatur, ut monet Sapiens, prudentiæ suæ; iudicium suum elidat

dat pertinax; rudis instrui curet; pusillanimis ad Dei bonitatem reflectat, qui non aggravat præceptis, quibus in insaniam inducamur. Qui vero melancholica afficitur infirmitate, atram bilem medicamentis expellat.

Sed cum ad animos scrupulosorum curandos maxime iuvet Confessarii prudentia; hinc censui breviter innuere quomodo se gerere debeat Confessarius cum personis quæ scrupulis anguntur. Unde 1. Confessarius attentus sit, ne scrupulosorum conscientias regere suscipiat, nisi scrupulosus profiteatur, quod reiecto proprio iudicio, eius prorsus consilio se velit submittere. Idcirco scrupuloso persuadeat Confessarius, quod non possit seipsum regere, sed per alium indigeat regi, ac proinde ei humiliter obsequi debeat; cum provida Dei benignitas, qui vult omnes salvos fieri, neminem privet modo, quo in viam salutis dirigi valeat. Et hoc est præcipuum remedium, quod sancti & docti viri præscribunt ut necessarium ad huiusce spiritualis morbi curationem. Quod si non curetur, pariet non levia spiritualia damna ac pericula. 2. Scrutetur scrupulorum caussas ac fontem, & prout invenit aliquod ex antea expositis, remedium ei opportunum præscribat. 3. Quibusdam generalibus principiis scrupulosum instruat, quibus in scrupulosis suspicionibus se resolvere, ac eas expellere valeat; nec permittat scrupuloso quod frequenter ad ipsum recurrat: immo quando deprehendit quod pro aliquo scrupulo eum adierit, non auditum dimittat; quia talis frequens interrogatio & recursus ad Confessarium valde scrupulos fovent. 4. Inculcare debet scrupuloso illud Gersonis: ***Debent scrupulosi audacter contra scrupulos operari; alias nunquam pacem habebunt.*** Non quod licitum sit contra scrupulum, remanente scrupulo, agere, si per scrupulum intelligatur verum iudicium, tametsi inanibus caussis innixum: non enim magis operari licet contra conscientiam scrupulosam actu retentam, quam contra conscientiam erroneam persistentem: sed quia potest & debet scrupulosus scrupulum suum reiicere, non disputando, rationesque intrinsecas apponendo: quia ita se gerendo fiet ut nunquam quid concludat & persuadeatur, & finem faciat scrupulo, immo magis illum fovebit; sed utendo rationibus extrinsecis, eis scilicet quæ desumuntur ab auctoritate Pastoris vel Confessarii, aut quæ deducuntur ex principiis, quæ in casibus, aut prorsus, aut prope similibus a pio ac docto viro expositæ sunt. 5. Si valde gravem molestiam anxietatemque patiatur in observando præcepto, a quo notabile nocumentum excusat, dispensatio pro eo petatur, si aliter curari nequeat. 6. Moneat scrupulosum, ut se abstineat a nimis anxio examine conscientiæ, ac doceat eum non teneri nisi ad mediocre peccatorum examen, licet aliqua fortasse hinc fiat prætermitti, præcipue si tantam hac in re patiatur animi inquietudinem & angorem, ut prudenter timeri possit periculum læsionis in cerebro, vel insaniæ & desperationis. Etenim ad materialem integritatem confessionis non tenetur cum tanto incommodo & periculo; nec Deus illud totum exigit in hoc negotio ab ægris æque ac a sanis.

7. Non permittat confessionem generalem peccatorum antea rite confessorum scrupuloso, qui timoratæ sit conscientiæ, & sufficienter a peccatis per alias confessiones iam purgatus, si timor sit ne exinde nimis angatur ac excrucietur, vel timeatur capitis debilitas aut alia corporis infirmitas. Permittat ei tamen qui non videtur satis purgatus a peccatis, dummodo periculum non immineat in ea denuo consentiendi; cum generalis confessio sit maxime utilis ad conscientiæ munditiem. 8. Neutiquam vero ei consentiat abstinere a Sacramentorum frequentatione, ne gratia privetur sacramentali, quæ plurimum iuvat ad hoc ut conscientia a sua inquietudine conquiescat. 9. Ne postea afflictio addatur afflicto, benignum mitemque erga illum persæpe se exhibeat. Quandoque tamen iuvabit austeritas, ut expugnetur eius animi pertinacia. Tandem cautus sit Confessarius, ne talis pœnitens in sua scrupulosa conscientia efformanda ab uno ad aliud transeat extremum, cum scrupulosa conscientia timoratam etiam depellendo, ita ut nimius rigor in laxitatem vertatur.

TRACTATUS
DE SECUNDA, SEU EXTERIORI MORUM REGULA, IDEST DE LEGIBUS.

IAM vidimus totam principalemque rationem moralis bonitatis vel malitiæ actuum humanorum pendere ab eorum regulis : interna una, quæ est conscientia ; externa altera, quæ est lex, sive naturalis, sive positiva, divina & humana. Et cum omnia quæ influunt & concurrunt ad afficiendos moralitate, sive essentiali, sive accidentali, actus humanos (ut sunt obiectum, finis, circumstantiæ) hanc ipsis conferant, prout hisce regulis subiiciuntur ; idcirco tota bonitas vel malitia actuum humanorum consistit, ut iam diximus, in conformitate quam habent cum suis regulis, vel in dissonantia ab ipsis. Hinc cum iam actum sit de regula interna, quæ est conscientia, nunc ordo postulat ut de externa, scilicet de legibus sermo instituatur.

§. I.

De legibus in communi.

Tametsi Deus unus ac supremus sit noster Superior, Rex, & Dominus ; quia tamen non erat expediens ut immediate visibiliter nos regeret : multos idcirco statuit in humana Republica Dominos, Superiores, Regesque, per quos tamquam per suos vicarios regeremur ac gubernaremur. Unde licet una sit lex suprema & immobilis, videlicet æterna Dei voluntas, cui nos obsequi tenemur : quia tamen non oportebat istam voluntatem quoad omnia particulariter nobis manifestam fieri immediate ab ipso Deo ; in aliquibus hoc præstitit per se ipsum, in aliis vero hoc fecit & facit per legislatores quos sibi substituit, qui suas ferendo leges, illam nobis explicarent. Quare contingit ut pro diversitate horum legislatorum diversæ habeantur Leges, quæ omnes tamen suam vim habent & robur ab illa summa æterna Lege, quæ vult, ut cuilibet Superiori legitime imperanti obediamus. Et hæ leges, prout conveniunt sub una legis ratione, sunt scopus seu obiectum, circa quod hic versare statuimus.

Legis etymon. Lex quia diversos habet effectus & conditiones, varia etiam habet nomina, idem tamen significantia. Nam a Græcis dicitur νόμος, a Hebræis תורה *torà*, a Latinis *lex*. Si huius vocabuli etymologiam spectemus, secundum D. *Thomam* 1. 2. *quæst.* xc. *art.* 1. lex dicitur a *ligando* : quia proprius eius effectus est ligare sive obligare subditos. Latini auctores ab *eligendo* legem appellatam esse dixerunt, ut S. Augustinus *Quæst.* xx. *in Levit.* testatur ; & quia leges nonnisi cum magna & prudenti electione ferendæ sunt, & quia ostendunt quid eligendum sit. Censet tandem S. Isidorus *lib. XI. cap.* x. legem dictam sic esse *a legendo*, quia lex scribitur, & ideo legenda proponitur : Solebant enim veteres leges scribere in publicis tabulis, & populo legendas proponere, ut in ipsis legerent ea quæ operari, & a quibus se abstinere deberent. Hæc tamen derivatio non competit universaliter omni legi, cum neque Lex naturalis, nec Lex nova sit Lex scripta. Lex vocatur etiam ius naturale, vel civile, quia est quædam iussio actionum iustarum : etenim ius secundum aliquos derivat a verbo *Iubeo*, secundum vero alios a nomine *Iustitiæ* ; cum Lex ius etiam dicatur, eo quod definiat ac stabiliat quid iustum sit. Ita dicimus ius naturale, ius divinum, ius civile, ac ecclesiasticum, licet strictius loquendo inter legem, & ius detur aliqua differentia : etenim ut habetur C. Ius *Generale* dist. 1. Ius generale nomen est, Lex autem iuris est species ; sub uno enim iure divino, vel humano, canonico, vel civili, Leges plurimæ continentur. Lex aliquando vocatur statutum, eo quia sit stabilis ac firma ; aliquando constitutio, quia consilium, & consensus plurium aliquid constituentium, seu simul statuentium præcedere solet. Verum huiuscemodi nomina in hoc præcipue differunt, quod Leges Supremi Principis sæcularis dicantur Iura, Summi autem Pontificis appellentur Constitutiones, & Decreta ; Inferiorum Principum, Civitatum & populorum vocentur Statuta, quamvis sæpe sæpius soleant confundi, & sumi promiscue. Lex insuper nuncupatur Doctrina, quatenus docet ; Instructio, quatenus instruit ; Præscriptio, quatenus præscribit ; Sanctio, quia sancit quid agendum, vel omit-

[Marginal notes: Ius naturale ac civile dicitur lex. — Differentia inter legem & ius.]

omittendum, & pœnas transgredientibus determinat.

Ex his igitur patet, Legem confundi non posse, sicuti falso aliqui putant, cum consilio, conventione & iure, a quibus valde lex discrepat. Nam consulenti satis est rationibus uti, quibus aliquid illi suadeat in quem nullam habet potestatem, saltem respectu negotii, de quo agitur, idest an aliquid sit aggrediendum, vel non; ita ut nullum ei, cui consilium præbet, imponat debitum, sed liberum ei relinquat illud facere, vel non: Medicus enim non præscribit ægroto cum auctoritate nominativa ea, quibus uti debet & quibus non debet; & si ægrotus tenetur aliquo modo parere Medici consilio, non tenebitur tamen ex vi strictæ obligationis, quam ei afferat Medici consilium, sed vi legis naturalis, qua tenetur ad curandam sui ipsius salutem, & conservationem. Ex opposito vero, licet lex non sine ratione instituatur, non ratio tamen præcise, sed Principis auctoritas est motivum, quare legi quæ est actus imperans, sit obediendum, quidquid allucinando in contrarium dicat Hobbesius. Differt lex a conventione, licet Græci publicas conventiones leges appellarint: Lex enim divina, & naturalis ortum non habuere ab ulla hominum conventione; immo leges ipsæ civiles proprie loquendo non sunt conventiones, tametsi conventiones concurrant ad stabiliendam legislativam potestatem status politici; cum apud populos, ubi viget dominium Democraticum, ut olim apud Græcos, & Romanos, & nunc pariter apud quasdam nationes, leges robur accipiant a populi consensu, cui post eorum institutionem proponuntur a Magistratibus pro earum approbatione; ad quam sufficit, ut maior pars populi conveniat; ad differentiam conventionum, quibus stabiliuntur contractus; cum homo relative ad ipsos, ad nihil teneatur, donec illis non assentiatur. Differt tandem lex, ut iam vidimus, a iure, quamvis ius aliquando, abusive tamen, in eodem sensu ac Lex accipiatur, & præcipue quando adhibetur vocabulum iuris ad significandam legum collectionem. Et in hoc sensu pariter attendendum est, ne idea Legis confundatur cum vocabulo iuris accepto in sensu significandi permissionem, idest aliquid tacite, aut expresse a lege fieri permitti. Unde quando dicimus, quod ex divina lege ius aliquid faciendi habeamus, non secus significat, ac legem Dei hoc ordinare, seu iubere, licet lex permittens respectu unius, sit etiam præceptiva formaliter respectu alterius, saltem virtualiter: nam hoc ipso quod permittitur aliquid ab uno fieri, simul prohibetur, ne ab altero ei illud facere impediatur. In hoc sensu igitur verbum iuris acceptum importat plenum arbitrium, seu omnimodam libertatem aliquid licite agendi. E contra vero, nempe in alio sensu nomen legis includit essentialiter ideam seu conceptum obligationis, quæ ligat, seu limitat naturalem libertatem. Quare nec in hoc sensu quidem ius acceptum, & multo minus, quando legum collectionem significat, dici potest lex. Facta autem hac distinctione legis ab omni eo, cum quo confundi potuisset, operæ pretium erit eius naturam inquirere.

Diversæ nominis legis acceptiones.

Lex latissime, & improprie, idest pro regula & mensura sumi potest; & in hoc sensu sive naturam, sive artes suas habent leges, quibus diriguntur: sic edicta Tyrannorum dicuntur leges, quamvis iniusta. Interdum etiam lex accipitur pro conditione, veluti in contractibus qui ineuntur ea lege, ut hoc, vel illud facias. Sumitur pariter pro inclinatione, vel instinctu ad aliquid faciendum, & sic concupiscentia, qua caro concupiscit adversus spiritum, dicitur Roman. 7. *Lex membrorum*. Item pro eo quod fit iuxta præscriptum legis, seu pro opere a lege præscripto, ut Ioan. 7. *Nemo ex vobis facit legem*. Adhibetur ulterius nomen legis pro disciplina, vel Religione leges continente: Sic dicimus legem gratiæ, legem novam, legem Christianorum. Et ad hanc acceptionem pertinet quod aliqui libri vocentur lex, licet multa alia tradant præter leges ut 1. Corint. 14. dicitur: *In lege scriptum est*. Tandem lex vocatur etiam constitutio invalidans contractum, vel aliquam aliam actionem, etiamsi forsan nihil proprie præciperet, aut vetaret.

Nomen Legis stricte acceptum.

Lex autem stricte & proprie accepta est regula morum, secundum quam ad bonum ducimur & retrahimur a malo. Et in hoc sensu nunc de ea pertractare aggredimur.

Exponuntur Conditiones Legis.

Lex igitur accepta pro regula morum iuxta sensum D. Thom. 1. 2. q. 90 art. 4 ac proinde non nisi agentibus ratione præditis competens, debet esse 1. *Possibilis*; quia ut in l. *impossibilium* 185. §. de Regulis iuris. *Impossibilium nulla est obligatio*; Et Cap. *Nemo* 6. *de Regulis iuris* in 6. *Nemo potest ad impossibile obligari secundum naturam*; Cum lex non debeat præcipere supra vires naturæ ita ratione dictante, cui lex conformari debet. Debet esse 2. *secundum consue-*

suetudinem Patriæ; quia rationabiles consuetudines Patriæ non facile per contrariam legem sunt abrogandæ, ut expresse in l. *de quibus ff. de legibus*; Et lex in dubio secundum consuetudinem Patriæ est intelligenda, & interpretanda l. *Si de interpretatione ff. de legibus*; cum consuetudo sit optima legum interpres Cap. *Cum dilectus* 8. *de consuet.* Debet 3. esse *loco & tempori conveniens*; Quia leges condi debent, & moderari iuxta conditionem locorum, temporum, atque hominum, quibus dantur, ut in Cap. *Sciendum est* 1. & Cap. *Necesse est* 3. *distin.* 29. Debet 4. esse *Necessaria*, & *utilis*; Quia ius novum statui non debet nisi instante necessitate, Cap. Reg. 2. *dist.* 29. & l. 3. de *Constit. Princip.* ubi expresse dicitur, quod in rebus novis instituendis evidens esse debet utilitas, alias lex tamquam sine ratione, & caussa lata, superflua censeretur: Lex enim est actus Publicæ Potestatis, quæ instituta est in solum bonum commune, & potestas ferendi leges non est data hominibus, nisi propter bonum commune procurandum. 5. debet esse *manifesta*; Quia propter eius obscuritatem posset captiose, & perperam interpretari, & exinde multa possent mala contingere. 6. debet esse *Nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta*; quia lex primario & principaliter debet esse ordinata ad bonum commune Reipublicæ *l. 1. ff. de legibus*. Verum brevius & clarius omnes necessariæ legis conditiones continentur in ipsius legis definitione, quam de ipsa generatim sumpta tradit loco cit. D. Thomas hisce verbis. *Lex est ordinatio rationis stabilis ad bonum commune, ab eo, qui curam gerit communitatis promulgata, cum animo obligandi subditos*; vel ut alii: *voluntas Superioris præscribens eis, qui ab ipso dependent obligationem operandi eo quodam modo, ut eis ipse præscribit*. Dicitur *rationis ordinatio*, cum lex sit actus prudentiæ, qua Legislator membra Reipublicæ componit inter se, & aliis mediis ad ultimum suum finem dirigit. Et hoc facit iubendo, vetando, & efficaciter præcipiendo. Idcirco lex dicitur etiam præceptum, seu Regula agendi, vel omittendi, obligans ex auctoritate superioris; quod verificatur saltem virtualiter etiam in lege permissiva, quæ in permissione, ut diximus, vetat, ne impediatur quod permittit. Dicitur etiam *ordinatio rationis*; quia cum lex, ut ex S. Isidoro lib. 5. etymolog. debeat esse iusta, Religioni conveniens, opus est, quod disciplinæ congruat, saluti proficiat, & a recta ratione prodire debet, quæ est lumen signatum a Deo super nos, idest participatio legis æternæ Dei. Unde vana est Hobbesii excogitatio, naturæ leges solum obligare, quia ab ore Dei promulgatæ sunt in Divinis Scripturis, non quia sunt conclusiones deductæ ab eiusdem rationis principiis, spectantes ad id quod fieri debet, vel omitti; cum ratio ipsa demonstret observantiam naturæ legum non solum utilem esse, sed ulterius Deum velle, ac præcipere, quod homines leges eas pro regula suarum actionum accipere debeant. Dicitur *stabilis*, hoc est statuta in perpetuum, seu sine termino definito; ut semel lata semper duret, quamdiu durabit communitas cui imponitur: ita ut obliget etiam Legislatore defuncto. Hanc enim perpetuitatem legis necessario exigit finis ipsius legis, idest bonum commune, quod postulat stabilitatem, & uniformitatem, ut utiliter administretur communitas, quæ est perpetua, quatenus per continuam ipsi accessionem perseverat eadem moraliter in posteris.

Definitio Legis ex S. Thoma.

Varia legum mutatio sine rationabili caussa posset graviter nocere communitati, subditos turbando, inquietando, & quandoque etiam ad rebellionem excitando. Et in hoc differt lex a mandato & simplici præcepto, quod non est sic firmum, & stabile, eo quia hoc non soleat dirigi, nisi ad privatam personam, & familiam, quæ non semper perdurant, sicuti communitas, cui lex imponitur. Perpetuitas tamen, quæ in lege requiritur, non debet esse positiva, quasi nunquam possit abrogari, etiam quando mutatis circumstantiis inutilis fieret, & noxia; sed negativa, idest quia quamdiu a Principe non revocetur aut a contraria consuetudine, semper obliget, ad differentiam simplicis præcepti, etiam defuncto Legislatore. Dicitur *ad bonum commune* idest publicum; Quia potestas Legislative data est a Deo Principibus sive Ecclesiasticis, sive Politicis, non in privatam eorum utilitatem, sicuti potestas Domini in servum, aut in rem domesticam, sed in bonum commune totius Reipublicæ; in quo differt Tyrannus, qui propriam, a Rege, qui communem quærit utilitatem: idcirco secundum Aristotelem l. 2. *Ethic.* patet, Reges sese accommodare debere ad bene administrandam Rempublicam in suis legibus ferendis, attentis circumstantiis personarum, temporum, honestarum consuetudinum, locorum: Quæ omnia requiruntur, ut lex iusta sit, & vim habeat obligandi in conscientia. Dicitur *ab eo qui curam habet communitatis*, & hoc

Quid Principes inferendis suis legibus debeant attendere.

& hoc indicat differentiam legis a consilio, quod potest esse etiam ab homine privato, & simul innuit eos, qui auctoritatem habent condendi leges; eos nimirum, quibus incumbit Rempublicam gubernare: nam illorum est aliquid ad bonum communitatis ordinare, qui habent potestatem iurisdictionis qua præsunt perfectæ communitati, ut sunt Pontifex, Concilia Generalia, Provincialia, Diœcesana, Episcopi, Generales Ordinum, Comitia Generalia, respectu rerum Ecclesiasticarum; & in Civilibus Imperatores, Reges, Principes supremi, Respublicæ independentes, Civitates liberæ. Ubi enim Monarchicum est regimen, unicus potest Legifer legem condere; ubi Democraticum, quod regitur a multis, ab illis simul possunt leges ferri. Unde non sufficit ad legem condendam potestas dominativa, seu œconomica, quam Pater habet in Filios, Dominus in Servos, Maritus in Uxorem, sed requiritur potestas publica respectu communitatis politicæ, ac perfectæ. Hinc defectu huiusce conditionis Præcepta, Statuta, Decreta, quæ fiunt ab iis, qui non præsunt communitati perfectæ, ut sunt in Ecclesiasticis Parochi, Provinciales, Priores, aliique cuiuscumque congregationis Præsidentes; & in Civilibus Civitates subditæ, Patresfamilias aliique, qui tali imperfecta iurisdictione pollent, non habent vim legis. Possunt hi quidem dare præcepta suis filiis, servis, subditis religiosis, non tamen leges ferre; quia familia sive civilis, sive religiosa non venit nomine veræ seu perfectæ communitatis.

Communitas perfecta ea intelligitur, quæ ex natura sua perpetua est, & ad supremum regimem apta, sive ea, quæ sibi satis est, ut finem, ad quem instituta est, consequatur, ut Ecclesia Universalis, & Diœcesis in spiritualibus; Regnum, Provincia, Civitas sui iuris &c. in temporalibus. Nam Ecclesiasticis leges sufficiunt ad continendos subditos in via Spiritualis seu Christianæ disciplinæ & ad consecutionem æternæ salutis, quæ est finis Ecclesiasticæ iurisdictionis, & dominii. Sæcularibus autem ad temporalem publicam pacem felicitatemque servandam, media subministrando necessaria, & contumaces coercendo. Imperfectæ vero communitates, ut Familia, & Parochia quæ ex natura sua non sunt perpetuæ, nec politico aptæ regimini, sive quæ sibi satis non sunt ad prædictum finem, eo quia non valeant subministrare media ad illum necessaria, & improborum contumaciam quavis mulcta cohibere, vi præceptorum sunt continendæ; nam communitas tunc censetur sibi sufficere ad finem suum obtinendum, quando per se potestatem habeat instituendi Pastores, magistratus, membra seu proprios subditos retinendi in ordinata constitutione, seu moderandi lites, controversias componendi, effrænos edomandi, pravos scelestosque etiam ultimo supplitio puniendi, contumaces a Corpore rescindendi. Dicitur *promulgata* idest ennunciata seu intimata; quia regula directiva morum generalis, & communitatem obligans, secundum eius capacitatem debet ei applicari, idest fieri nota, alias esset potius propositum efficax quam lex; idcirco leges primo instituuntur quando promulgantur. Additur *cum animo obligandi subditos*, ut distinguatur a Consilio, quod, ut iam diximus antea, dari potest non minus a Superiore, quam ab æquali, nec ullam per se inducit obligationem. Lex vero ut præceptum non imponitur nisi inferioribus, & subditis cum onere, & obligatione illud servandi. Hinc illud D. Hieronymi l. 1. contra Iovinianum: *ibi consilium datum offerentis arbitrium est*, *ubi præceptum necessitas est servientis*.

Cum vero Lex necessario iusta esse debeat, & honesta, in dubio de illius iustitia & honestate præsumptio stat pro Legislatore, & pro lege; tum quia Legislator habet ius altius, & ius possidet præcipiendi, a quo subditus suo dubio non potest se eximere, tum quia Superior regitur consilio altiore; idcirco potest habere rationes subditis occultas, nec Princeps tenetur manifestare arcana sui consilii, immo absolute ne quidem hoc convenit, quia aliquando tumultum pareret, ac propositum perturbaret, vel etiam impediret.

Hic autem notandum est, differentiam aliquam intercedere inter legem & præceptum: quamvis enim omnis lex sit præceptum accipiendo præceptum late pro omni dictamine seu ordinatione Legislatoris, sive iubente, sive prohibente, quidpiam; non omnis tamen Lex est præceptum stricte pro ordinatione iubente aliquid fieri. Nam primo, ait Sylvius hic, præceptum esse aliquam legem, non vero iussionem, cum iussio, addit ipse, sit proprius effectus legis a reliquis distinctus. Secundo lex necessario fertur a Persona publica pro communitate ad bonum ipsius communitatis; præceptum vero ferri potest a privata Persona ad Personam privatam, sicut iam alias diximus, & in bonum privatum. Tertio lex est perpetua, non vero merum, & simplex præceptum, quod morte præcipientis expirat. Igitur lex differt a præcepto, sicut species a genere;

Omnis

Omnis enim lex est præceptum, sed non omne præceptum est lex. Præceptum insuper aliud est commune, aliud particulare. Commune aliud perpetuum quod proprie est lex, aliud non perpetuum sed temporale, idest positum ad breve tempus. Conveniunt vero lex & præceptum in hoc, quod utrumque sit ratio seu regula aliquid agendi, vel omittendi, obligans ex superioris auctoritate. Quomodo autem dignosci possit, an aliquid sit præceptum, an lex; cum hoc pendeat maxime ab intentione præcipientis, ex pluribus circumstantiis, præcipue ex modo præcipiendi, & ex auctoritate præcipientis res est determinanda,

§. II.

De Caussis Legis in Communi.

Quadruplicem caussam legis distinguunt Theologi, efficientem scilicet, finalem, formalem, & materialem & hæc postrema alia est *circa quam*, & idem est ac obiectum, alia *in qua*, quæ idem est ac subiectum. Quodnam vero sit eius subiectum, controversia est inter Theologos, num sit solus Legislatoris intellectus; num ipsius voluntas, cum semper in agendo supponatur cognitio, & lex sit actus imperans honesta, inhonestaque vetans, quod spectat ad voluntatem; vel utrumque, quod verius videtur; nempe intellectus præsuppositive, & voluntas formaliter. Etenim Legislator cognoscere debet varia media, mediorumque utilitatem, ac proportionem cum fine. Hinc ad legem præcedere debet, ideoque præsupponi actus intellectus; cum enim superior per legem subditos ad aliquid obliget; nempe ut aliquid fiat ab ipsis vel vitetur, hoc fieri nequit per solam cognitionem intellectus, sed requiritur actus imperii, qui est actus voluntatis; idcirco etiam voluntas est subiectum legis. Quocirca, cum subditi legi obediunt, mos est dicere, quod voluntati Principis morem gerant; immo Princeps, qui legem constituit, uti solet verbis, quæ ipsius voluntatis actum explicant, non intellectus, *sic volo*, *sic iubeo*.

Caussa efficiens Legis. Caussa efficiens legis sunt omnes qui habent supremum, & independens dominium, cum hi solummodo auctoritate propria, non ab alio eiusdem ordinis Superiore accepta, ut fit in delegatis, possint præcipere aliquid, vel vetare Communitati. Unde cum Deus sit supremus, & omnino independens universorum dominus, & moderator, in cuius ditione, arbitrio & dispositione omnia sunt posita, leges condere potest, & potuit, ac reipsa condidit, qualis est lex Divina, quæ ideo Divina dicitur; quia a Deo immediate data est humano generi. Leges vero humanas condere possunt omnes, qui cum supremo & independenti dominio, ac potestate perfectæ præsunt Communitati sive Ecclesiasticæ sive Sæculari, de quibus infra suo loco. Dixi, *qui habet supremum, & independens Dominium*; nam si ius habeant & gubernationem dependentem, ut Feudatarii & Proreges, ii facultatem non habent condendi legem, sed ad summum præceptum edendi; cum condere leges sit proprie ex Regalibus actionibus, quæ summo Principi reservantur.

Caus. finalis Legis. Caussa finalis est bonum Commune, quod præcipue, ac unice inspicit Legislator; cum hæc sit unica ratio, quæ movet ad legem condendam, & hoc solum intendit Legislator sive præcipiat in ipsa lege, sive vetet, nempe boni Communis ex eius observantia consecutionem. Nam lex omnis sive generalis, sive particularis, ut recta sit, habere debet pro ultimo fine hominum felicitatem, temporalem videlicet si civilis sit, æternam si Ecclesiastica. Quare etsi lex de audiendo Sacro habeat pro fine immediato divinum cultum, Lex de ieiunio carnis mortificationem, & ita dicito de cæteris; omnes tamen eo tendunt, ut ducant homines ad vitam æternam. Quod idem verificatur de legibus civilibus in ordine ad perducendam Rempublicam in præsentis vitæ securitatem, & tranquillitatem, in quo stat temporalis hominum felicitas. Hinc fit, ut leges Civiles vetare nequeant, nisi illa, quæ temporalem turbant tranquillitatem; & similiter quæ ab æterna avocant felicitate, Ecclesiasticæ; & sic non possunt præcipere civiles, nisi ea, quæ ad temporalem conducunt beatitudinem, ad æternam vero Ecclesiasticæ. Sed de his clarius infra suo loco.

Caus. formal. Legis. Caussa vero formalis seu quasi formalis, obiectiva scilicet, est honestas virtutis quam iubet, & turpitudo vitii quam inhibet, eo nimirum modo, quo ratio formalis actus intellectus ab obiecto formali desumitur. Immo, ut notat hic Tourneleius, caussa formalis legis in ipsa legis deffinitione continetur. Insuper ad formalem caussam legum pertinent etiam verba, quibus leges exponuntur, ac solemnitates quibus evulgantur. Et quoad verba, tametsi tota vis obligandi stet in voluntate Legislatoris, quia tamen obligatio cadit super homines, qui non vident internam voluntatem, illa idcirco manifestari debet

debet per signa, ut sunt verba, quæ sicut dicunt Philosophi, sunt signa ad exprimendos exterius internos animi conceptus. Verba autem, quibus lex, quam Legislator in mente constituit, manifestatur, secundum doctores sunt ea, quæ sine ambiguitate exprimunt absolutam efficacemque voluntatem obligandi, cuiusmodi sunt *præcipimus*, *iubemus*, *prohibemus*, & similia; ita ut si lex hisce verbis non exprimatur, non dicenda sit lex, sed directio, consilium, quæ non obligant ad sui observantiam.

Verum cum dentur leges, ut sunt ecclesiasticæ, quæ exponuntur verbis non ita rigide præceptum importantibus, ut lex de ieiunio, de audiendo Sacro, & similia, sicuti patet ex iure Canonico, ubi obligatio has leges indispensabiliter observandi exprimitur per verba *decet*, *oportet*, *debet*; videtur, quod licet etiam verba sint attendenda; si tamen Legislator non sit alicui verborum formæ ligatus; unde aperte eius voluntas & intentio ex verbis non colligatur; tunc illa colligenda est quoad obligationem, quæ insit in lege pro inviolabili eius observantia, ex eiusdem adminiculis seu circumstantiis. Ut igitur deprehendatur, an dispositio aliqua Principis sit lex, an solum consilium, vel directio, nempe num obliget, vel non, non modo advertenda sunt verba, sed alia insuper; & præcipue si adiungatur pœna delinquentibus in legem, si contumaces coerceantur; nam pœna non imponitur nisi transgressoribus.

Inter solemnitates vero legis habetur quod scripta sit, & promulgetur. Et quoad primum videtur convenientissimum ut lex scripturis mandetur; immo usus invaluit apud omnes Principes, ut præter scripturam requiratur sygilli impressio, Secretarii subscriptio, ita ut sine illis lex infirma sit, & nullius roboris; quia ex hoc fit, ut melius, ac firmius communiusque sciatur quid lex contineat, præscribatque, & sic facilius reprehendi possint trangressores. Et hoc non solum docuere prudentiores, qui leges statuerunt, sed ipse Deus initio inscripsit in cordibus hominum naturæ leges, & postea eas populo innovatas tradidit insculptas in Tabulis lapideis. Hæc tamen non est conditio legi necessaria, dum ex iure Canonico sufficit ad ipsius institutionem, ut promulgetur; *Leges costituuntur quando solemniter promulgantur, & hoc fieri potest sine scriptura.*

Circa vero alteram legis solemnitatem, quæ est promulgatio, advertendum est, quod promulgatio est intimatio seu declaratio legis, quam Legislator facit iis, quos vult obligare, ut eam implere debeant. Item quod lex inspici potest, & in actu primo, prout videlicet apta est ad obligandum, & in actu secundo, prout de facto, ac reipsa obligat. Item notandum est, quod hoc requiratur circa legem positivam, non vero circa naturalem, quæ non indiget tali intimatione seu promulgatione, utpotequæ per ipsius impressionem in singulorum hominum mente, satis indicta, seu promulgata intelligatur.

Promulganda est lex positiva, quia non intelligitur seu cognoscitur, prout est simpliciter imperium quoddam in mente Legislatoris, & ex se virtutem non habet obligandi nisi in actu primo; nam dum stat occlusa in Legislatoris mente, non potest esse regula actionis ullius; quia non potest cognosci ab iis, qui hanc regulam sequi deberent. Etenim nemo præter Deum cognoscere valet quæ sunt in alterius animo, ac proinde non tenetur ei obsequi, cum in tali casu subditus eam prorsus invincibiliter ignoret. Sed de hoc melius dicetur suo loco.

§. III.

De effectibus Legis ipsiusque proprietatibus, seu conditionibus.

D. Thomas cum aliis communiter quatuor actus, seu effectus legis agnoscit ac recenset, nimirum *præcipere*, *probibere*, *permittere*, *bonorare vel punire*. Etenim actus humani, qui legi subiacent, sunt vel boni, & si necessarii sunt imperantur, vel mali, & prohibentur, vel indifferentes, & permittuntur: sed quoniam officium legis est non solum ostendere, & ordinare quid faciendum, verum etiam prospicere, ut quod præcipitur exequatur; hinc ad hoc, ut inducantur subditi ad legum observantiam, statuta est pœna transgressoribus, præmium obedientibus, ut timor punitionis frænaret audaciam, & spes remunerationis obedientiam excitaret. Nota, quod illa quatuor dicuntur actus vel effectus legis, non quia proprie lex illos eliciat aut faciat; sed partim quia sunt actus, aut quasi actus, qui a Principe secundum quod habet potestatem legislativam procedunt, partim quia sunt officia ad legem pertinentia, & in lege contenta.

Ex his legis effectibus alter colligitur, id est eius obligatio: lex enim omnis, ut iam suo loco dicetur, necessario habet obligare. Ita communiter Doctores. Sanctus enim

Aug.

Aug. l. *de Sancta Virginitate* c. 14. ait: *praecepto is qui non obtemperat, reus est & debitor poenae*. Et ratio est; quia lex, & praeceptum est usus, & applicatio iuris ac potestatis, quam habet Superior ad obligandum subditum; ita ut legem ferendo intendat Superior ac velit efficaciter, necnon per illam se declaret velle efficaciter suos subditos obligare. Voluntas vero efficax supposito iure, & potestate, inducit effectum obligationis, & subditi sine transgressione legis divinae, naturalis, & positivae, quae praecipit parere iustis Superiorum praeceptis, nequeunt se subtrahere observantiae legis sibi impositae.

§. IV.

De divisione Legis.

Lex dividitur 1. in Divinam & Humanam. Divina est, quae immediate est a Deo, Humana, quae immediate ab hominibus. 2. in affirmativam, & negativam. Negativa ea est, quae aliquid prohibet, & nihil agendo adimpletur, & dicitur obligare semper, & ad semper in quacumque temporis differentia, cum dormimus, cum manducamus, aliudve quidpiam facimus; quatenus enim ad suam executionem puram exigit omissionem, alia opera non impediunt quin possimus & debeamus etiam cum ipsa fiunt, talem legem exequi. Talis est lex de non blasphemando, quae adimpletur pura omissione blasphemiarum, quatenus blasphemiae omitti possunt in quacumque temporis circumstantia. Affirmativa ea est, quae aliquid praecipit, & requirit opus ad sui executionem, & dicitur obligare quidem semper, non tamen ad semper, sed pro aliqua temporis circumstantia. Huiuscemodi est praeceptum de colendo Deo, quod ut impleatur, exigit aliquem actum obsequii erga Deum, quem cum semper exhibere non possimus, (non possumus enim cum dormimus, manducamus &c.) ideo dicitur non obligare ad semper; quia nunquam datur tempus, quo nos non debeamus cultum praestare Deo, licet praestare non debeamus in qualibet temporis circumstantia.

Lex Divina subdividitur in legem divinam naturalem, & in legem divinam positivam. Lex divina naturalis est illa, quam prius Deus ipse inscripsit in cordibus nostris, iuxta illud Psalm. 4. *Signatum est super nos lumen Vultus tui Domine*: postea insculpsit in Tabulis Lapideis in Monte Sina, & in Decalogo continetur. Dicitur *Divina*, quia est immediate a Deo, dicitur *naturalis*, quia ita exigitur a natura humana, & est illi conformis, ut ex suppositione, quod Deus voluerit naturam humanam, non potuerit legem hanc eidem non dare. Positiva divina est lex, quae immediate est a Deo, eam tamen potuisset Deus non dare, etiam ex suppositione, quod naturam humanam condiderit, cuiusmodi erant praecepta de caeremoniis in veteri Testamento, & sunt praecepta de Sacramentis in novo. Nec mirum quod lex naturalis Decalogi ducat ad vitam aeternam, quae est supernaturalis; quia hoc contingit ex Dei benignitate, qua sibi complacuit in creando homine, hunc ad statum supernaturalem gratiae suae, & Gloriae elevare. Unde ad huiusmodi statum elevata fuit etiam lex naturalis, ut per ipsius observantiam, non tamen viribus solius naturae, sed etiam gratiae, possit acquiri vita aeterna. Unde

Lex naturalis dividitur in eam, quae respicit naturam secundum suum statum naturalem consideratam, & in eam, quae naturam eamdem respicit prout elevata est ad statum supernaturalem, & fidei lumine illustrata. Cum enim lex naturae ostendat amplectendum esse id omne, quod naturam rationalem ad suum finem conducere debet; & natura rationalis, non tantum ad finem ab Auctore naturae praefixum, qui dicitur naturalis, sed etiam ad finem ab eodem Auctore gratiae determinatum, qui dicitur supernaturalis elevari debeat; sequitur, quod lex naturae doceat ea etiam esse facienda, quibus finis supernaturalis obtineri possit, ac ideo posita Sacramentorum institutione, lex naturae dictat, Sacramenta non esse irreverenter tractanda, indigne suscipienda, aut administranda. Unde quamvis haec, similiave praecepta dicantur supernaturalia, sunt tamen connaturalia naturae, non sibi relictae, sed ad finem supernaturalem ordinatae, ac sunt praecepta distincta a praeceptis positivis; quia recta ratio fide illuminata dictat, etiam seclusis quibuscumque ordinationibus, nullam irreverentiam Sacramentis esse habendam.

Lex divina positiva subdividitur in eam, quae erat Veteris Testamenti, & in eam, quae est Novi. Lex Veteris Testamenti ut positiva continebat praecepta caeremonialia, Iudicialia, & Moralia. Caeremonialia praescribebant caeremonias Sacrificiorum, aliorumque Religionis rituum. Iudicialia praescribebant modum servandum in Iudiciis. Moralia vero huc non spectant, sed ad legem naturalem divinam, quae est Decalogus.

gus, ut diximus in superiori divisione. Hinc Moralia adhuc permanent in hac nova lege gratiæ, Cæremonialibus, & Iudicialibus penitus ablatis. Lex positiva divina novi Testamenti continet præcepta spectantia ad Sacramenta suscipienda, rite ministranda, & si quæ alia sint in Evangelio, de quibus dubitatur.

Lex vero humana dividitur in Canonicam, & civilem. Canonica est ea, quæ provenit a potestate Ecclesiastica, Civilis quæ a potestate laicali seu Politica. Tam Canonica quam civilis subdividitur in præceptivam, pœnalem, & mixtam. Præceptiva est ea, quæ præcipit nulla proposita pœna; Pœnalis quæ continet pœnam, non obligat tamen ad culpam: Mixta, quæ obligat præcipiendo ad culpam, & comminando pœnam.

Dividitur tandem ultimo in *irritantem*, & *probibentem* solum, & *non irritantem*, scilicet, quæ prohibet actum, ita ut si fiat, peccetur, non tamen illum irritat, sed validus remanet, ad differentiam prohibentis, simulque irritantis, vi cuius si actus fiat, est invalidus. Hæc autem clarius infra patebunt. Alii alias divisiones addunt, quarum hanc aliam addimus, cum cæteræ parum ad finem nostrum faciant.

Lex igitur postremo dividitur in *favorabilem*, quæ favores continet, & *odiosam*, quæ importat gravamen. Dicitur prima *favorabilis*; quia semper alicui utcumque favet, cum cæteroquin raro contingat, ut dum uni favet, alteri detrimentum non afferat; ac proinde videtur, quod potius mixta ex favore & odio esset dicenda. Sed cum hoc pendeat a Principis intentione, quando per suam legem aut dispositionem favere intendat, illa semper erit favorabilis; quidquid sit, quod per accidens contingat, ut dum unus favorem ex ea recipit, alter detrimentum patiatur.

Nota, non includi in allata divisione Ius Gentium, tametsi constituat quandam iuris speciem ab aliis distinctam; quia cum tale ius non sit nec prorsus naturale, nec omnino positivum, sed de utroque participans, utpote quod licet a natura non insitum, nec ab ullo determinato Principe statutum; tamen ab omnibus æque nationibus est usu receptum, & valde conforme ad illa quæ naturalia sunt; hinc neutro adæquate convenit, ut utrique sit membrum ab ipso specifice distinctum.

§. V.

De Lege Æterna.

Lex æterna late sumpta est summa ratio, qua Deus omnia regit, & gubernat, & est res easdem cum ideis divinis, & cum Divina providentia, quæ solum ad modum nostrum intelligendi distinguuntur; sumpta vero stricte est ordinatio, & voluntas Dei, qua ab æterno statuit, ut a Creatura rationali fierent ea, quæ ex natura rei necessaria sunt ad decenter vivendum, idest conformiter ad naturam suam rationalem, & omitterentur, quæ naturam rationalem dedecent: idcirco definitur a D. Thoma 1. 2. q. 93. art. 1. *divinæ Sapientiæ ratio, secundum quod est directiva omnium actuum, atque ideo ordinativa, qua unicuique creaturæ rationali præscribitur ac præcipitur tendere in finem debitum*. Hinc lex æterna in hoc differt a naturali, quod hæc promulgata fuit in tempore per lumen naturale rationis menti hominum impressum; ita ut æterna sit lex per essentiam, naturalis per participationem, quatenus scilicet lex æterna fuit intimata per lumen naturale naturæ rationali; habitualiter quidem per rectam rationem, actualiter vero per dictamen rationis.

Quare constat ex dictis, per legem æternam hic non intelligi legem omnem, quam Deus ab æterno etiam libere sancire voluerit, alias lex Moysis esset æterna; sed eam, quæ non minus ac ipse Deus est necessaria, quæ in Deo existeret, licet numquam Deus aliquid creare voluisset. Item legem æternam posse spectari, & in ordine ad Creaturas, & relative ad Deum: nam sicut creaturæ a quibusdam diriguntur regulis, sic Deus concipitur dirigi a quadam suprema ratione, cui vi suæ ipsius infinitæ perfectionis se opponere nequit; idcirco fieri non potest ut bruta homini anteponat, vel iustos odio persequi, ac reorum pœnis punire velit. *Lex æterna* prout hic consideratur relative ad creaturas, dicit S. Augustinus l. 22. contra Faustum c. 27. *est ipsa ratio, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, perturbari vetans*, & l. 1. de libero arbit. ita habet de eadem æterna lege; *Ratio qua iustum est, ut omnia sint ordinatissima*, seu quod idem est, *actus Divinæ mentis dictans quid sequi, aut fugere debeat creatura, cum voluntate eam obligandi*. Unde patet quod licet lex æterna idem sit cum ideis Divinis; quia in Deo omnia sunt unum, & idem; virtualiter tamen secundum modum nostrum

ſtrum concipiendi eſt diverſa: nam idea ſpectat rerum creationem, lex vero æterna earundem gubernationem, & eſt regula dirigendi creaturas, quam regulam ſequitur providentia in actuali rerum gubernatione: & proinde conſtat, quod lex æterna dicatur etiam Dei providentia, quæ proprie tamen non eſt eadem; cum providentia ſit Divina virtus, quæ æternam legem in tempore exequitur, ac ſubminiſtrat media per legem æternam præſcripta, quibus unaquæque res ad finem ſuum congruenter perducitur. Et inſuper lex æterna reſpicit omnes inſtar unius generaliter, & æqualiter; Providentia reſpicit ſingulos in particulari; idcirco ideæ Divinæ, æterna lex, & providentia virtualiter inter ſe diſtinguuntur. Iure igitur merito lex æterna dicitur ſuprema ratio divina, qua Deus Creaturas gubernat, licet creaturarum gubernatio facta ſit in tempore. Et cum nemo ignorare poſſit exiſtentiam Dei, ipſiuſque providentiam, ita nec poteſt ipſius æternam legem: dum evidens eſt, Deum ut ſapientiſſimum, ac optimum, ea, quæ condidit, regere & gubernare.

Hic tamen obſervandum, Creaturas omnes univerſim, etiam irrationales & inſenſibiles, quæ huic æternæ Divinæ legi ſubduntur, duplici modo ſubdi ei poſſe, vel ut eſt directiva, vel ut eſt præceptiva. Ut eſt directiva, non exigit ſubiectum, quod directionem intelligat, ſed quod tantummodo dirigi poſſit, & in hoc ſenſu creaturæ etiam inſenſibiles ſubiacent æternæ Dei legi, utpote quæ poſſint dirigi, & re ipſa dirigantur per quandam impreſſionem ſibi a Deo inditam, ſeu per ipſum Deum immediate; cum lex æterna ſit ratio Divinæ gubernationis, cui Creaturæ omnes ſive rationales ſint, ſive non, ſubduntur, prout Deus omnia in ſuos fines movet, ac regit, & ſine tali gubernatione a ſe ipſis modo ordinatiſſimo moveri nequeunt. Prout autem lex æterna eſt præceptiva, ſupponit ſubiectum capax præcepti, ideſt quod præceptum intelligere, ipſumque ex dictamine rationis exequi valeat.

§. VI.

De Lege Naturali.

Nomine Legis naturalis, quam alii ius naturale vocant, ea intelligitur, quæ non ex libera alicuius Legislatoris voluntate impoſita eſt, ſed nobis cum natura ipſa eſt congenita, & ab hac profluens, & concipitur quaſi radius legis eternæ (ut iam antea attigimus in explicanda lege æterna) hominum animis impreſſus, ordinem ſervari iubens, & perturbari vetans, ac ideo dicitur a multis *dictamen rationis ad bonum inducens, a malo removens*, & hoc eſt iuxta ſenſum D. Auguſtini, iuxta quem lex naturalis nihil aliud eſt, quam lex æterna, quatenus præſidet menti rationali, eique ab exordio nativitatis ſano ſenſu inſcribitur. Licet tamen requiratur in Lege naturali cognitio, & aſpectus legis æternæ, tamquam conditio, ſine qua non dirigeret lex æterna; ipſa tamen cognitio rigoroſe loquendo dici non poteſt lex naturalis, eo vel maxime, quod lex naturalis eſt incommutabilis, cognitio vero hominis, ſicut ipſe, eſt mutabilis. Hinc definiri ſolet lex naturalis *radius legis æternæ creaturæ rationali a Deo impreſſus, dictans, & præſcribens quid agere aut fugere debeat.* Definitio legis naturalis.

Dicitur *radius legis æternæ*, quia lex naturalis diſtinguitur ab æterna iuxta D. Thomam qu. 91. art. 2. ſecundum modum habendi præcipue; quia æterna lex eſt in Deo per eſſentiam, & eſt ipſamet Dei natura, ac ipſe Deus indefectibilis veritas, & rectitudo; in homine ineſt per participationem, & diſtinguitur ab eius natura defectibili. Hæc eſt lumen divinum rationis quod in creatione Deus cum anima noſtra infudit in pectoribus noſtris, ut ait D. Ambroſ. Epiſtola 41. alias 71. *Deus Creator infudit ſingulorum pectoribus*; ac ita nobis ſimul indixit, ſeu promulgavit, in habitu quidem, donec ad uſum rationis pervenimus, ac proinde ineſt etiam in pueris habitualiter ante uſum rationis. Promulgatur autem cuique actualiter poſtquam ad talem uſum rationis pervenit, ut dignoſcere valeat, quid ſecundum rectam rationem amplectendum ſit, quidve fugiendum. Quare lex naturalis eſt ipſamet lex æterna nobis per dictamen rationis veluti per promulgationem manifeſtata, non quod ipſa dictamine rationis ſint lex naturalis formaliter, ſed ſigna oſtenſiva legis æternæ, quæ quatenus ſic promulgata, ſeu manifeſtata, lex naturæ dicitur, & hæc eſt etiam doctrina Divi Thomæ 1. 2. q 91. art. 2. *Lex*, inquit S. Doct. *nihil aliud eſt, quam participatio legis æternæ in rationali creatura*: & paullo ſuperius: *In ipſa* (ideſt rationali creatura) *participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem.* Diſtinctio inter legem naturalem & æternam.

Per verba deffinitionis duo declarantur, nempe legem naturalem eſſe divinam, quia eſt a Deo; & differre a lege poſitiva divina & humana, eo quod lex poſitiva non ſit im-

impressa mentibus nostris, quibus est prorsus extrinseca, ut lex suscipiendi Baptismum, abstinendi a carnibus in Quadragesima &c. quarum nullum vestigium in natura humana reperitur. Quocirca lex naturalis potest quidem obumbrari, præcipue in conclusionibus remotioribus, ut dictum est ubi de ignorantia; neutiquam tamen desinere, ac deleri, alias homo posset desinere esse rationalis, & imago Dei.

Differentia iuris naturalis a iure Gentium. Differt lex naturalis in hoc a iure Gentium, quod lex naturæ dirigat hominem præsertim solitarie spectatum, ius autem Gentium præsertim illum dirigat, ut in aliorum consortio commorantem: imo ita in regendis hominibus simul conviventibus occupatur ius gentium, ut eius dispositiones concernant universalem hominum societatem. Quamobrem concludi potest, legem naturalem in actu primo, ac veluti in genere habitus spectatam, esse divinam vim a Creatore menti humanæ impressam, quæ imperative nobis dictet quid faciendum, vel omittendum sit, ut consentaneum, vel dissentaneum ipsi æternæ legi, cuius ipsa naturalis lex est veluti imago, & germen: at spectatam in actu secundo, seu in genere actus, esse actuale dictamen, præcipiens quid hic & nunc fieri debeat vel omitti.

Certum est de Fide, dari in nobis legem naturalem; hinc Rom. 2. *Gentes*, inquit Apostolus, *quæ legem non habent* (idest scriptam) *naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt*. Hac interna regula, ac dictamine ducti, idest sine ulla lege scripta, Abel didicit Sacrificia offerre Altissimo de electioribus suis armentis, Abraham decimas offerre Sacerdoti, Iob perferre mirabili patientia huiusce vitæ incommoda. Legem hanc extare in animis nostris aperte indicat innatum studium, seu appetitus virtutis, quæcum in debitum finem tendat ac ducat, regitur ab æterna lege, de qua participat: hoc indicat ingenitus horror, ac aversio vitiorum, iuges conscientiæ remorsus in his, qui inique ad hac lege deflectunt, uti fecerunt ac identidem faciunt quamplurimi, qui a fallaci suorum animalium cupiditatum dulcedine allecti animum a recta ratione avertentes inhonesta honestis, vitia virtutibus prætulerunt, ac in ferinos mores declinarunt & declinant. Hæc enim lex naturalis est principium dictans, quid ex natura rei nobis necessarium sit ad honeste vivendum, idest conformiter ad rationalem naturam prout rationalis est, videlicet Deum esse colendum, parentes honorandos, &c. & quidquid naturam rationalem dedecet evitandum, ut rem alterius non furandam, alterius mulierem non violandam. Et talis via nos ducit ad consequendum nostrum finem, tranquillitatem videlicet in hac vita & felicitatem æternam in futura.

Lex ista dicitur naturalis, non quia solis viribus naturalibus sine auxiliis gratiæ observari possit, ut impie somniaverat Pelagius damnatus a Concilio Diospolitano, quem etiam non minus fortiter, quam sapienter impugnavit S. Augustinus; sed dicitur lex naturalis, quia naturali virtute rationis hanc dignoscere possumus, nempe rectum, bonum, & æquum, quod ipsa naturalis lex nobis proponit; & hæc naturalis rationis virtus est divinum illud lumen, quod dicitur in Scripturis Sanctis signatum super nos, quo bonum a malo per nos ipsos discernere, seu distinguere possumus. Hæc est vox divina loquens nobis, fines iusti nobis præscribens & honesti, extra quos inhabitat, ac sequitur invidia, mendacium, strages, rapina, & dolus. Et hæc est vox, ut ait Cicero, humanitatis, quæ ad omnes indiscriminatim etiam barbaras nationes loquitur; & sic sine certo studii labore nos docet ipsa natura, quomodo operari debeamus.

Lex naturalis a nullo homine ignorari potest. Unde hæc eadem naturalis lex omnibus hominibus communis est, ut nemo hanc ignorare queat, præcipue quoad prima eius principia, primasve conclusiones; & perpetua etiam dici potest, quia omnes semper æqualiter obligavit & obligat, nec ulli subiecta est mutationi, aut errori, sicuti contingit in legibus positivis. Imago siquidem Dei, quam impressam in animo nobiscum semper deferimus, non sinit nos hallucinari in directione boni a malo, nisi quando prava nostra agendi ratione, aut mala educatione radium lucis huius obnubilamus, vel cum vitiorum corruptela Leges rationi contrarias in animum nobis inducat.

Porro manifeste patent impii errores tum Hobbesii tum Spinosæ, quorum primus statuit naturalem legem in sola facultate, quæ inest hominibus agendi, quidquid eis lubet, nec aliam agnoscit in hominibus obligationem, nisi eam, quam ex conventionibus seu pactis contrahunt; alter vero ultra etiam progressus est, ut non solum hanc negarit, sed insuper dixerit, liberum esse cuicumque stare conventionibus ipsis, quibus ultro se obstrinxit.

Lex naturalis (sicuti ratio cuiuscumque legis exigit, ut iam antea notavimus cum Sancto Isidoro) iustitiam respicit. Iustitia vero est sta-

stabilis, ac constans voluntas suum cuicumque reddendi; ac ideo non satis est, ad hoc ut iusti vocemur, quod una aut altera vice hoc iustitiæ munus assequamur, sed requiritur quod voluntas nostra firma sit, ac constans in huius legis observantia. Quare cum a natura ipsa contrahamus debitum amoris erga Deum & proximum, cui ex naturali æquitate satisfacere tenemur, hoc debitum est nobis lex naturalis, idest ab ipsa natura nobis indita, & ab hac amoris lege veluti a suo fundamento & compendio lex universa pendet, idest in lege utriusque amoris universaliter lex stat, ac consistit, ut docuit Christus Dominus Matth. 22. *In his duobus præceptis universa lex pendet*. Cum enim lex naturalis sit participatio legis æternæ, & hæc omnia in suum finem ordinet & dirigat, necesse est, ut in Creatura rationali, quæ diligendo in finem suum tendit, lex naturæ amandi præceptis coalescat. Hæc autem duo præcepta innixa sunt illis duobus principiis seu universalibus naturæ præceptis, quorum primum est *diligendum esse bonum, malum vero fugiendum*, alterum quod huic consequitur; *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*. Et quoad Dei amorem, cum ipse Deus sit supremum bonum, ac ab ipsius bonitate creati simus, & mediante eius providentia subsistamus; hinc ex ipsa natura, quæ nequit non amare bonum, ac illud principium, per quod existit, oritur in nobis lex amoris erga ipsum Deum verum nobis bonum, ac cuiuscumque nostri boni causam & principium. Quoad amorem vero proximi, cum pro humani generis propagatione, & conservatione ita constituti sint homines, ut vivere debeant in aliorum societate, hinc talis societas est fundamentum amoris erga proximum; nam sine tali hominum societate homines non nascerentur, & in suo principio extinctum fuisset humanum genus, sicut Auctor ipse Universi testatus est Geneseos 2. *Non est bonum hominem esse solum*.

Hæc igitur societas, cui homo nascitur, ne pax inter ipsos iniuriis perturbetur exigit, ut homines leges habeant, quæ ipsos edoceant debita societatis officia, nempe mutuam obligationem, quæ cuique inest, non solum ne iniurias offensionesque sibi inferant, sed ut vicissim homines se diligant, ac ideo vicissim sibi opitulentur, ac defendant. Quisque igitur debet esse dispositus, sine ulla exceptione quantum in se est ad dandam operam præcipue ut vigeat inter se, & eos quibuscum vivit, pacifica societas, secundum humani generis constitutionem, scopum, finemque, unde pendet eius felicitas, & conservatio; *Impellimur natura*, ait Cicero *quamplurimum prodesse*; quia nisi tali mutua dilectione & sollicitudine vicissim iuvaremur in indigentiis, & proprium uniuscuiusque amorem experiremur, & rebelles, pravasque affectiones, ut iram, odium, invidiam, &c. quæ sæpe sæpius ad alterius damnum nos provocant, moderaremur, innumera pateretur humanum Genus incommoda, & pericula, ut vix posset in talibus angustiis subsistere, ne in commune rueret excidium.

Tempore legis naturæ post Diluvium, ne homines ullam haberent excusationem, prætendunt Rabbini, Deum expresse dedisse Noe, eiusque filiis aliqua generalia præcepta numero septem, quæ legem naturæ continebant, cui omnes homines in posterum tenerentur; & erant, Primum ut se abstinerent ab Idololatria; Secundum a Blasphemia; Tertium ab homicidio; Quartum ab adulterio; Quintum a Furto; Sextum eis præcipiebat Iudices constituere ad leges conservandas; Ultimum vetabat comedere carnem animalis cæsi, donec viveret ipsius anima. Et hoc præceptum habetur etiam Gene. 9. *excepto quod carnem cum sanguine non comedetis*. Immo vult Maimonides, quod priora sex præcepta facta fuerint etiam Adamo, & postremum additum Noe.

Lex vero naturalis dividitur in eam, quæ respicit officia quæ quisque explere debet erga se ipsum pro sua temporali incolumitate, & conservatione, & multo magis pro spirituali propria animæ salute; & in eam, quæ respicit officia, quæ erga alios præstare debet. Ad priora illa quoque referuntur, quæ quisque exercere debet relative ad illud primum, quod Deus Creator noster est & conservator, unde ortum habet Religio, subiectio erga ipsum, & obsequium, seu cultus, quo supremam eius dignitatem venerari debemus. Officia vero absolute hominum, quæ relative vicissim sibi debent, sunt, ne quovis modo proximum lædamus, & læsus ea meliori, qua fieri potest, ratione, & modo compensetur, utilitatibus eiusdem studeamus, promissiones, conventionesque ei servemus, & opem in suis indigentiis prout possumus præbeamus. Quid dicet Lex naturalis.

Ex his clare colligitur, legem naturalem non esse synderesim, quæ ne ordinem quidem dicit ad Legislatorem, ut dicit lex; sed lex naturalis potius concipitur tamquam generalis cognitio primorum principiorum

pra-

practicorum inclinans ad ipsis assentiendum sine ulla relatione; colligitur item legem naturalem non esse conscientiam, quæ ut vidimus, est dictamen dictans in particulari, quid hic est nunc sit agendum vel omittendum: Lex autem naturalis est dictamen generale, idest principia generalia complectens, quæ præscribunt, quid agendum vel omittendum sit; puta Deum esse absolute colendum, parentes honorandos. Insuper conscientia potest esse erronea, non vero lex naturalis; cum lex, eo ipso quod est lex, nequeat esse errori obnoxia. Lex item naturalis, ac quæcumque alia non respicit nisi ea quæ facienda sunt, præsentia scilicet, & futura; Conscientia vero respicit etiam præterita; hinc remordet & accusat eos qui mala, & e contra lætificat eos qui bona egerunt: quod vocat Apostolus 2. Cor. 1. *Testimonium conscientiæ nostræ*. Conscientia tandem non versatur nisi circa ea, quæ hic & nunc agenda sunt; lex vero naturalis generalis est regula, quæ dictat seu præscribit, quid agendum, aut vitandum sit in communi, & in omni tempore. Sequitur ergo, quod lex naturalis versetur circa omnes actus tum bonos & honestos, idest rationi consentaneos, tum malos & vitiosos, idest a ratione dissentaneos, illos quidem præcipiendo, hos autem vetando: quia cum de ratione legis naturalis illud sit, quod est secundum inclinationem naturæ rationalis, omnes dicti actus spectant ad legem naturalem, quatenus præcipit ut boni sint, vetat ne sint mali. Hinc lex naturalis obligat omnes homines ad sui observantiam in re gravi sub mortali; quia violans legem naturalem in re gravi, Deum, quem non potest ignorare invincibiliter eiusdem legis auctorem, graviter offendit.

Controvertitur inter Doctores, num ea, quæ sunt de iure naturæ possint ab aliquo invincibiliter ignorari. Pro cuius resolutione revocandum est ad memoriam, quod alias notavimus; nempe in lege naturali alia esse prima communissima principia iam per se omnibus nota, ut *bonum faciendum*, *malum fugiendum*, *unum Deum esse colendum*, *non esse peierandum* &c. quia ex ipsis terminis, ea sunt cuique per se manifesta, & inclinationi rationis conformia, nec ullo etiam brevi tempore ab aliquo ignorari possunt, nec unquam a corde cuiusvis hominis deleri; quia hæc cuique sunt ingenita & innata, ac proinde nisi cum natura ipsa deleri possunt. Quocirca nemo usu rationis præditus ignorare potest, mala seu vitia esse fugienda, bona amplectenda. Potest quidem lex naturæ deleri quantum ad principia communia in particulari operabili, in quantum ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile, propter concupiscentiam, aut aliam passionem, vel pravam consuetudinem, ex quibus contingit quod homo agat id quod est oppositum principio universali. Notandum autem, quod tunc censetur lex naturæ deleri in particulari operabili, quando æstimatio particularis conformis communi principio deletur negative, idest non ponitur in actu, passione scilicet hoc impediente. Alia sunt præcepta legis naturæ, & veluti conclusiones proximæ, quæ evidenter & facili discursu deducuntur ex primis communissimis principiis, ut Homicidium, Adulterium, Furtum, Mendacium, esse illicita, & circa hæc dicunt aliqui Doctores, dari posse ignorantiam invincibilem, sed in paucioribus & per breve tempus, quia hæc non sunt prima principia, ideoque indigent aliquo discursu, in quo potest fieri, quod saltem tam cito non simus sufficientes. Immo fieri etiam potest ut hæc etiam cognita de cordibus hominum sic deleantur, ut notitia iam habita obscuretur, vel etiam corrumpatur; & hoc fieri potest propter falsas persuasiones, aut pravas consuetudines, aut habitus vitiosos; & inde inducantur æstimationes legibus naturæ contrarias: hinc dicitur Psal. 52. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus*. Et ad Romanos cap. 1. de quibusdam dicitur, quod *obscuratum est insipiens cor eorum*. Et revera aliqui eo cæcitatis devenerunt, ut licitum existimarint parentes senio confectos interficere, filios & filias Dæmoniis immolare, latrocinia exercere. Aliæ denique sunt conclusiones remotiores a primis principiis, & ideo opus est maiori ingenio, labore, & difficiliori discursu, ut ex illis inferantur, ut sunt præcepta de evitandis usuris, de indissolubilitate Matrimonii, de Temperantia, & similibus. Circa hæc communis est opinio apud Doctores, posse dari ignorantiam invincibilem, & inculpabilem, etiam ad longum tempus, & in pluribus hominibus; eo quia pluribus desit solertia, & discursus propter defectum acuminis, & scientiæ, ut tales conclusiones deducant.

Prima principia iuris naturalis ignorari nequeunt.

§. VII.

De Materia, seu Causa Materiali Legis Naturalis, & de Modo, quo poni debet.

Quia de aliis causis legis naturalis nulla suboriri potest controversia, dum manifestissime constat, Deum esse causam efficientem, formalem esse rationem ipsam, seu naturam eiusdem legis, finalem vero bonum ipsum tum cuiuslibet hominis singillatim, tum universi humani generis, quod feliciter continget, si quivis privatus non recedat a lege, quam sibi divinus Auctor indixit; restat solum, ut caussam materialem huiusce legis expendamus, utpotequæ aliqua non careat difficultate, & præcipue circa principia, seu præcepta, quæ ad legem pertinent naturalem, circa virtutes a lege præceptas, & circa modum, quo ad legem naturalem observandam sunt exercendæ.

Ad huius rei clariorem facilioremque intelligentiam notandum est primo, docere Theologos, quod sicuti in speculativis, tametsi plures sint conclusiones, unum tamen est generale principium, a quo illæ tamquam rivuli a fonte derivantur, quale est istud v. g. *Impossibile est idem simul esse & non esse*; in practicis quoque licet plures sint propositiones practicæ, seu præcepta ac regulæ, quæ mores respiciunt, quarum aliæ spectant ad cultum, quod Deo est debitum, aliæ ad pietatem parentibus exhibendam, &c. Unum tamen est generale principium, ad quod omnia reducuntur & a quo dimanant, & illud esse statuunt ex Psalmo 36. *Declina a malo, & fac bonum*; & quia per se nullum est aliud universalius a quo hoc dependeat, & quia ab isto deducuntur principia omnia, quibus homo indigere potest, sive secundum esse quod habet animalis, sive secundum esse rationalis: Nam prout est Animal tenetur operari ea, quæ sunt tum ad sui, tum ad suæ ipsius speciei conservationem, dummodo tamen aliquis ad meliora non advocetur; quatenus vero est rationalis tenetur ad excolendam certam societatem, sive cum Deo per religiosum obsequium & cultum, sive cum aliis hominibus per varia officia iisdem commoda ac utilia, mediante diversarum virtutum exercitio. Hæc autem omnia hominis officia facile colligi possunt ex illo generalissimo principio, *bonum expetendum esse*, *malum vero fugiendum*. Et sic lex est una, & simul multiplex: Una, quia omnia præcepta legis naturæ referuntur ad unum primum præceptum, nempe omnia communicant in una radice, ut ait D. Thomas, idest ad eundem finem tendunt; multiplex vero, quatenus multa præcepta continet, diversaque est materia circa quam illa versatur. Notandum secundo, ex principiis, quibus homo practice in moralibus dirigi queat, alia esse primaria, quæ cuivis attendenti facile innotescunt, & ex sola terminorum notitia intelliguntur ac approbantur; & hæc sunt in secundo genere magis quidem determinata, & particularia, quam universalissima, cuiusmodi sunt, *quod tibi non vis alteri ne feceris*, *Deus est colendus*, *Iustitia est servanda*, &c. Alia secundaria, & sunt conclusiones illæ, quæ licet non sine discursu cognoscantur, necessario tamen inferuntur ex primariis principiis naturalibus, sive admodum evidenter, sive non ita evidenter, sive per unam, sive per plures consequentias. Sic ex hoc principio; *quod tibi non vis alteri ne feceris* evidenter & necessario inferet unusquisque: ergo non est furandum, non est occidendum, &c. quia necessario hæc cohærent cum primo principio; & sicut primum principium est verum, sic ea omnino oportet esse vera; sed non ita facile ex illo colliget; ergo nec divitibus quidem danda est pecunia ad usuram. His positis sit.

Omnia quæcumque prima principia practica idest non solum quæ per se nota sunt, verum conclusiones etiam, quæ ab ipsis necessario deducuntur, sunt legis naturalis præcepta; ita ut, non solum præcepta omnia Decalogi, (si tertium excipias quoad determinationem temporis) sed alia bene multa ad legem naturalem pertinent, idest sunt materia legis naturalis; quia omnia hæc, sive sint principia, sive conclusiones, vel præcipiunt ea, quæ per se, hoc est secluso iure positivo, sunt bona, & necessaria, vel prohibent ea, quæ sunt per se mala. Cum autem omnia hæc non sint præcepta iuris positivi, sequitur ad evidentiam, quod ad præcepta iuris naturalis pertineant. Etenim non datur medium inter ius naturale, & positivum.

Insuper ad obligandum per se, seu sine iure positivo non requiritur, quod intellectus sine discursu, vel cum discursu intelligat quidpiam esse turpe, & fugiendum, vel honestum, & necessarium; sed cum sit obligatio legis naturalis si absque discursu hæc intelligatur; similiter erit talis obligatio, si illa intelligatur cum discursu. Nam via

obli-

obligationis non est simpliciter ex cognitione qua tali, aut tali, hoc est discursiva, vel non discursiva, sed ex dictamine rationis praescribentis ea, quae secundum se bona sunt & agenda, aut prohibentis ea, quae secundum se mala sunt & fugienda. Accedit, quod omnia praecepta Decalogi sint praecepta legis naturae, quorum tamen aliqua non cognoscuntur sine discursu: igitur necesse est fateri, quod aliquae conclusiones propinquae principiis naturalibus, quae per discursum ex illis derivantur, ad legem naturalem pertineant, ac proinde non solum primaria principia, & secundaria, sed conclusiones quoque, quae per necessariam consequentiam ex illis deducuntur, sive admodum evidenter, ut sunt praecepta Decalogi, sive non ita evidenter, qualia sunt quae ipsis Decalogi praeceptis cohaerent, pertinent ad legem naturalem, & sunt eius materia.

Nota primo, quod ad hoc, ut aliquid pertineat ad legem naturalem, non satis est, quod sit consentaneum primo legis naturalis principio, sed debet habere necessariam cum eo connexionem. Unde ex duobus generibus propositionum, seu conclusionum, quae inferuntur ex principiis naturalibus, aliae sunt remotae, ac per diversas consequentias illatae; consentaneae quidem, sed non necessario cohaerentes iisdem principiis, & connexae: aliae a dictis principiis proxime deductae, quae non solum illis principiis consentaneae sunt, sed etiam cohaerentes & necessario connexae. Illae, quae principiis naturalibus, ex quibus inferuntur, sunt consentaneae & simul necessario connexae & cohaerentes, ad legem pertinent naturalem, non vero aliae, quae licet principiis, ex quibus derivantur, sint consentaneae, non tamen sunt ipsis necessario cohaerentes & connexae.

Nota secundo, quod quamvis verum sit, illud spectare ad ius naturale, nempe ad eius praecepta, ad quod natura ut absolute in se bonum inclinat; nihilominus hoc satis non est, ut aliquid dicatur pertinere ad praecepta iuris naturalis, & vim habeat obligandi; sed requiritur ulterius, quod tale sit, ut ex natura, naturalibusque principiis necessario sequatur, idest sit aliquo modo necessarium, sive mediate, sive immediate natura ad illud inclinet; alias non pauca sequerentur gravia incommoda; nempe caderet sub legis naturalis praecepto quidquid commodum afferre naturae, quod dicendum non est; cum multoties natura inclinet ad cibum, potum, aliave multa, quae utpote non necessaria, immo nociva, dimittenda sunt. Unde bonum illud tantummodo spectat ad praecepta legis naturalis, ad quod habetur quidem naturae inclinatio, sed & ratio ipsa indicat esse aliquommodo necessarium; & hoc sine ulla divina vel humana institutione ex vi solius naturalis rationis obligat.

§. VIII.

De Virtutum Operibus, & modis Virtuosorum operum, quae sunt materia legis naturae.

Nota 1. dupliciter dici posse virtutum actus ad legem naturae pertinere: Primo non prout praecepti sunt a lege naturae, sed prout ratione suae bonitatis, idest in quantum virtuosi congruunt naturae, & homines secundum suam naturam ad illos in communi, & formaliter spectatos inclinantur tamquam sibi convenientes; omne enim, ad quod homo inclinatur secundum suam naturam, ut advertit Sylvius, pertinet ad legem naturae: secundo prout a Lege naturae praecepti sunt.

Nota 2. Per modum virtutis non aliud intelligi, quam certas quasdam conditiones, quae in exequendis actibus virtutum requiruntur, videlicet, quod actus illi bene & perfecte eliciantur. Conditiones vero huiuscemodi eorundem actuum virtutum, aliae sunt extrinsecae, puta quod actus virtutis eliciatur ex motivo charitatis, vel quia praeceptus est; aliae intrinsecae, ut quod eliciens aliquem actum virtutis eliciat primo scienter, secundo voluntarie, tertio firmiter & immobiliter. His praemissis sit.

Omnes actus virtutum, secundum aliquid, seu in aliquo sensu ad legem pertinent naturalem; sed non in hoc sensu, quod sint a lege naturae praecepti, ut vi legis naturalis teneatur unusquisque actus virtutum omnium exercere; cum illos tantum exercere debeat, quos ipsa lex naturae praecipit. Primum patet ex eo, quod omnes actus virtutum congruunt naturae, & naturam rationalem perficiunt, sive virtutes naturales sint, sive supernaturales, licet ad postremas natura sibi relicta non inclinetur. Item quia si fiant hi actus, omnes fieri debent conformiter ad rectam rationem, & ita respondere naturali inclinationi quam habet homo, prout est homo, seu rationalis, quae est ad agendum secundum rationem. Et in hoc sensu saltem, non vero sim-

simpliciter, dici possunt, quod sint de lege naturæ, sive quod cadant sub lege naturæ, eo quod lex naturæ iubeat, ut quidquid homo agit ut homo, secundum rationem agat. Secundum vero certum est, quia non omnes actus virtutum a lege naturali sunt præcepti, cum multi sint ex solo consilio, ut virginitas, paupertas Evangelica &c. Et inter eos qui sunt de præcepto non pauci reperiuntur, qui non spectant ad legem naturalem, sed supernaturalem, ut actus fidei, aliarumque virtutum supernaturalium: cadunt vero sub lege naturali, seu sunt eiusdem legis materia, quia ab ipsa præcipiuntur actus virtutum omnium, quarum exercitium omitti nequit sine culpa, ut actus charitatis, iustitiæ, temperantiæ, &c. Ex solo enim lumine naturali cognoscimus proximo indigeno subveniendum, unicuique quod suum est tribuendum, Deum colendum &c.

Quæri hic posset, num actus omnes vitiosi lege naturali prohibeantur. Et circa hoc advertendum est, alios esse actus vitiosos, quia prohibiti sunt certis statutis temporibus, ut carnes comedere die Veneris; alios prohibitos esse, quia ex se sunt vitiosi, ut blasphemia, homicidium, furtum &c. Actus vitiosos qui vetiti sunt quia ex se vitiosi, certum est a Lege naturali necessario prohibitos esse. Alii vero, qui sunt vitiosi eo quia prohibiti, non prohibentur a lege naturali, utpote qui non habeant suam vitiositatem nisi a lege positiva, & arbitraria. Vetantur quidem a lege naturali hoc sensu, quod lex naturalis præcipit parendum superioribus rationabiliter, idest ex iusta causa præcipientibus.

§. IX.

De Modis actuum Virtutum, quibus lex est implenda, & præcipue de intentione, & attentione.

Modus actuum virtutum (seu quod sciens ac volens quis faciat opus præceptum) cadit sub præcepto affirmativo legis, scilicet materia legis poni debet scienter, & voluntarie, non tamen ut præcepta, vel ex motivo charitatis: Lex enim est regula tantummodo actuum humanorum eos præcipiendo, vetando, vel permittendo. Unde cum actus humani non sint, nisi scienter fiant, ac voluntarie, sequitur, quod modi actuum virtutum (nempe quod quis sciens, & volens agat) cadant sub lege naturæ, immo etiam sub lege positiva, idest sint eius materia. Igitur actus virtutum, qui scienter & voluntarie ponuntur, sunt materia præcepti naturæ affirmativi. Hinc dormiens, & ebrius proprie non satisfacit præcepto alienum reddendo, aut succurrendo indigenti, cum actus istiusmodi non sint humani; licet postea ad nihilum obligetur, eo quia materia remota legis sit sublata, mendico non amplius indigente, & altero, quod suum est, possidente.

Dixi, modum virtutis cadere sub præcepto affirmativo, siquidem secus est dicendum de præceptis negativis; quia cum huiuscemodi præcepta eo solummodo spectent, ut ne quis scienter ac voluntarie operetur, quod ipsa prohibent; hinc aiunt Theologi communiter ea impleri, tametsi quis nesciens nec volens facere omittat quæ per ea præcepta prohibentur; ita ut etiam qui non occidit, aut non furatur, tametsi non cogitet, vel cogitare nequeat, ut dormiens de occidendo; æque implet præceptum de non occidendo, ac ille, qui vigilans & de occisione cogitans, non occidit: nam lex præcipit ne quis scienter, & voluntarie quod malum est operetur, non vero, quod sciens & volens malum facere, omittat.

Verum cum satisfactio præcepti importare videatur aliquid positivi, quo satisfaciens præcepto meritum acquirat; hinc constat, eum, qui non scienter, & voluntarie non violat præceptum, dicendum potius esse non reum violati præcepti, quam eumdem præcepto satisfacere; quia cum tunc actum nullum voluntatis exerceat, implicat, quod per talem omissionem meritum aliquod possit adipisci; cum meritum semper supponat actum virtuosum intus saltem in animo, quo deliberate velit vel facere bonum, quo impleatur præceptum illud facere imperans, vel malum non facere, ne violetur lex, quæ illud vetat. Alias dici posset tot satisfacere præceptis, quot non committit peccata, ac proinde sine actu ullo virtuoso mereri, quod nemo non videt quam absurdum sit, ac ridiculum.

Quod vero materia legis, quæ scienter & voluntarie poni debet, non sit ponenda ut præcepta, vel ex motivo charitatis, primum ex eo patet, quod lex nihil aliud præcipiat, nisi ut eius materia ponatur, seu ut id quod præcipit, fiat humano modo. Cum autem hoc fieri possit, licet fiat non ut præceptum; hinc non est necesse ut ponatur opus a lege præceptum, quia ab ipsa præceptum. Fit autem opus legis humano modo, quando fit cum ipsius advertentia, ac voluntatis delibera-

beratione. Quare voluntarie tribuens eleemosynam extreme indigenti, licet nesciat eum extreme indigere, implet præceptum naturale succurrendi extreme indigenti, nec postea ad aliud tenetur, dum noscit illum extreme indigere. Item materia legis idest opus præceptum non est ponendum ex motivo charitatis; nam quamplurima præcepta nulla die adimplerentur, puta centum centies teneremur uno die Deum diligere, quod nemo dicet; quia cum præceptum de Dei dilectione sit affirmativum, obligat tantum certo tempore, non autem quoties operamur.

Modus tandem ut quis constanter firmiterque operetur, non est materia legis naturalis, nec etiam positivæ: Hic enim modus supponit habitum, qui tamen non requiritur ad hoc ut qui opera exequitur præcepti, per tale opus præcepto satisfaciat. Alias qui est malus, nunquam posset tali præcepto satisfacere, cum habitus bonus comparetur per multiplicationem, sivè renovationem actuum bonorum: igitur ad satisfaciendum præcepto non requiritur ut quis agat ex habitu, seu quod idem est, ut constanter, firmiterque operetur.

Observandum est, quod licet actus virtutum omnium, non sint materi legis naturalis, est tamen de iure legis naturalis, seu lex naturalis præcipit, ut homo in quacunque sua humana operatione, facta scilicet cum consilio, & deliberatione rationis, semper operetur consentanee naturæ suæ rationali, prout rationalis est, ac proinde lex naturalis per varia præcepta præcipit homini quidquid requiritur ad semper honeste vivendum. Sic legimus 1. Corinth. 14. *omnia honeste & secundum ordinem fiant*.

Cum autem honestas pendeat a triplici principio, ab obiecto scilicet, fine, & circumstantiis, & honestas haberi nequeat, nisi ex actu qui sit undequaque bonus, unde invaluit apud Theologos illud commune effatum: *bonum ex integra caussa, malum vero ex quocunque defectu*; hinc ad hoc ut operationes hominum bonæ sint, sicuti eorum rationalis exigit natura, necesse est ut sint de obiecto bono, vel saltem indifferenti, sed ad bonum finem conducibili, ut fiant modo convenienti, in circumstantiis obiecto debitis, & propter finem honestum; ita ut si unum ex his desit, huiuscemodi operationes a recta ratione non probantur, sed improbantur utpote malæ; nam *malum ex quocunque defectu*.

§. X.

De his, qui subiiciuntur legi naturali.

Quia lex præscripta est his tantummodo, qui a recto tramite errore, vel prava aliqua affectione decepti declinare valent; hinc Deus, qui essentialiter in omnibus est omnino indeffectibilis, nullatenus subiacet, seu tenetur legi naturali.

Angeli, & Beati legis naturalis dictaminibus sunt obnoxii, quia tametsi ob eorum confirmationem in gratia, ac ultimi finis consecutionem fruitionemque nequeant moraliter peccare; physicam tamen potestatem habent ad peccandum, cum adhuc eandem habeant naturam etiam Beati, quam habebant viatores. Quare Rupertus l. 5. in cap. 5. Ioan. de Angelis sic habet: *Hoc in remunerationem acceperunt, ut deinceps malum facere non possint; quia cum facere possent noluerunt. Verum hoc non est per ipsorum naturæ potentiam; sed per Divinæ voluntatis remunerantem gratiam.*

De hominibus vero manifestissimum est eos subdi legi naturali, ut clare docet D. Paulus ad. Romanos cap. 2. *Quicumque sine lege* (idest scripta) *peccaverunt, sine lege peribunt.* Unde cum non pereat nisi peccator, & peccatum proprie non daretur nisi adesset lex quam peccatores qui ei subduntur violant iuxta illud Apostoli ad Romanos cap. 7. *peccatum non cognovi nisi per legem*; sequitur evidenter, quod pereuntes sine lege scripta, pereant quia legem naturalem transgrediuntur, cui subiacent, & tenentur. Insuper quilibet homo ut in finem suum tendat, ipsumque consequatur, debet honeste vivere: igitur subditur legi naturali; quia hæc est proxima regula vivendi secundum moralem honestatem.

§. XI.

De affectionibus legis naturalis, unitate scilicet, indelebilitate, ac immutabilitate.

Lex naturalis tum quoad cognitionem, tum quoad rectitudinem una est apud omnes, si respiciatur in ordine ad prima generaliora principia; secus si secundum remotiora, nempe quantum ad præcepta, quæ ut conclusiones ex principiis communibus inferuntur. Ita Divus Thomas 1.2. q.94. art. 4. Et quoad primum ex eo patet, quod (ut advertit Sylvius) prima principia practica si-

milia sunt principiis speculativis, utpotequæ nullo vel saltem facili indigent discursu, & ad solam terminorum cognitionem intelliguntur. Unde si principia speculativa a quocunque qui usu callet rationis cognoscuntur ut vera, & ut talia iudicantur, hoc profecto dicendum erit de practicis. Quocirca C. 7. Dist. 1. ita habetur: *Ius naturale est Commune omnium nationum, eo quod ubique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur*.

Quoad secundum vero hoc habetur in loco citato Divi Thomæ, qui ait hoc contingere præcipue ob depravatam, quam aliqui habent rationem ex passione, seu ex mala consuetudine, seu ex mala habitudine naturæ; unde oritur deceptio. Et praxis ipsa demonstrat, non omnes prorsus homines convenire quoad principia remotiora de veritate eorum, & iustitia. Fuerunt inter veteres qui ex tali hallucinatione quam contraxerunt ex malignitate passionum, vel pravitate consuetudinum, falso & sine ulla excusatione a peccato putarunt licitum esse furtum, ut Germani, adulterium ut Lacedemones, &c. Hinc patet, quod quo remotiores sunt illationes a primis principiis practicis, quamvis sint illationes deductæ ex iure naturali, potest ob allatas caussas contingere deceptio. Et hæc profecto est ratio tantæ diversitatis opinionum inter ipsos Ecclesiasticos doctores circa veritates iuris naturæ in rebus iustitiæ, Religionis, naturalis debiti erga parentes &c. Quia scilicet non conveniunt circa remotiores illationes, quæ a lege naturæ deducuntur; immo tam late inter se discrepant, ut quidam graviter reprehendant, & damnent, quod alii nihil mali in se habere contendunt. Quocirca communiter sentiunt Theologi, ut iam diximus, fieri posse, ut remotiores conclusiones iuris naturalis invincibiliter ignorentur.

Circa vero abolitionem legis naturalis a cordibus hominum, certum est, quoad prima principia, seu præcepta communissima omnibus nota, non posse universaliter a mente hominum deleri; quia cum sint eis ingenita, & innata, funditus eradicari nequeunt, nisi ipsa hominum natura deleatur; ac proinde nemo ignorare potest, mala, seu vitia esse fugienda, bonum prosequendum &c. Potest quidem deleri quoad principia communia in particulari operabili, quatenus ratio a passionibus impeditur: & multo facilius deleri a cordibus hominum quoad præcepta secundaria per obscurationem, & corruptionem moralem ex vetito habitu provenientem: passiones enim, & pravæ consuetudines, ait S. Thomas, se habent respectu operabilium, sicuti errores respectu speculabilium, & sicut error abolet veritates etiam primarias, non tamen prorsus prima principia; ita pravæ consuetudines delent secundaria naturæ præcepta, sicut apud quosdam, ait Sanctus Doctor, non reputabantur peccata latrocinia vel etiam vitia contra naturam.

§. XII.

De legis naturalis mutatione, nec non de eius Epikeia.

Lex quæcumque tribus præcipue modis potest immutari: primo per *Additionem* quando nova lex ei superadditur: secundo per *Interpretationem* quando verba & sententiæ obscuræ circa legem per aliud exponuntur, ita ut interpretatio verba Legislatoris respiciat; sicut Epikeia ipsius mentem: tertio per *Subtractionem*, & hoc fit quando aliquid, quod erat de lege, de ea esse desinit. Subtractio autem multipliciter contingit, primo per *Derogationem*, cum pars legis tollitur relicta alia parte in suo vigore; secundo per *Abrogationem*, quando lex omnino tollitur, seu aboletur, seu quia desinat materia legis, seu quia lex revocetur a Superiore, sive quia a consuetudine contraria legitime præscribatur; tertio per *irritationem*, cum lex, quæ nondum perfecte, seu universim obligat, rescinditur; quarto per *dispensationem* quando obligatio legis relaxatur in favorem particularis personæ ex caussa, quæ sola non sufficeret ad tollendam obligationem, alias foret interpretatio legis.

His accedit epikeia, quæ iuxta significatum Græci vocabuli significat æquitatem. Verum recepto loquendi usu nihil aliud importat, quam legis interpretationem seu declarationem. Stricte etiam epikeia accipitur pro tali declaratione qua iudicium fertur, legem pro omnibus latam, aut quæ posset ad libitum Legislatoris omnes obstringere, in aliquo peculiari casu defficere; ut quando interpretamur ad quosdam ægrotos non pertinere præceptum ieiunii. Legem naturalem mutari posse per additionem, clarissime demonstrant leges, tum vetus, tum nova, Canonicæ & civiles, quæ omnes imperant, & vetant quamplurima, quæ non iubentur, nec vetantur per legem naturalem. Igitur per aliarum legum additionem non pugnat legem naturalem mutari.

Interpretatio aliqua, idest interpretatio sim-

simplex, quæ est mera legis seu potius verborum legis explicatio, non repugnat legi naturæ, ideoque super ipsam cadere potest; non vero interpretatio, quæ dicitur epikeia, quæ sensum ipsum explicat legis cum aliqua declaratione mentis Legislatoris, & est quædam emendatio legis, quæ in aliquibus casibus non prævisis a Legislatore, sine malo servari nequit. Duo tamen hic notanda sunt cum Theologis, qui iam utramque partem huius propositionis admittunt: primo nempe mutationem, quæ fit additione, vel interpretatione, non esse nisi impropriam legis mutationem: nam quod remanet secundum esse quod semper habuit, sine ulla ipsius diminutione (ut fit in sola verborum ipsius legis expositione) proprie non mutatur. Secundo recte non dici, legem naturæ explicari, cum ipsa satis semetipsam explicet: nam lex naturæ non dicit generaliter *non occides*; sed dicit non occides auctoritate privata, vel extra casum vitæ defendendæ; unde minus recte dicitur interpretationem cadere in legem naturæ, quasi lex naturæ ambigua sit, ac eius ambiguitas per homines sit explicanda.

Et quod simplex interpretatio, quæ scilicet non excedit verborum legis explicationem, non sit inconveniens legi naturæ, ac proinde super ipsam cadere possit, patet ex eo quod talis interpretatio cadit solummodo super verba legis naturalis, quæ quandoque exponi debent; ut circa præceptum de non occidendo, huius verba explicando de occisione privata auctoritate, non tamen de publica: & sic dicito de aliis.

Quod vero in legem naturalem non cadat, epikeia, si stricte in proprio sensu sumatur, prout fuit exposita, pro exceptione videlicet alicuius a lege, vel per ipsius legis correctionem, vel abrogationem, certum est, quod cum in tali sensu mutationem faciat, in lege naturæ dari nequit; quia cum omne id, quod vetat lex naturæ necessario malum sit, ut odium Dei &c. ideo nullus est casus in quo lex naturæ non possit & debeat servari. In tantum enim in legibus humanis habet locum epikeia, quia Legislator non potuit omnes casus prævidere, in quibus inutilis, aut noxia esse posset suæ legis observatio. Hæc autem ratio cadere nequit in naturalem, & Divinam legem ob infinitam Dei Legislatoris sapientiam, cui ab æterno omnia cum omnibus suis circumstantiis fuerunt semper præsentia.

Lex naturalis per rationem ullam subtractionis vel in totum, sicuti fieret per abrogationem, irritationem & contrariam consuetudinem, vel in partem ut per detractionem mutari nequit, & est communis. Lex enim proprie mutatur cum desinit aut fit inhonesta, inutilis, vel noxia, aut abrogatur a Superiore, vel contraria consuetudine præscribitur. Lex autem naturalis desinere nequit utpotequæ necessaria sit, & lata in perpetuum, neque ullatenus fieri potest inhonesta, inutilis, vel noxia, cum nihil aliud præcipiat nisi bonum, honestum, ac ex natura sua necessarium, & non aliud vetet, nisi quod per se est malum, & inhonestum. Unde neque abrogari potest a Superiore, nempe a Deo, neque ab ipso ei derogari, neque potest irritari, idest tolli in totum, vel in partem; nequit enim Deus non semper præcipere creaturæ rationali id omne, quod ex natura rei necessarium est ad vivendum honeste & decenter pro conformitate naturæ suæ, nec potest non prohibere id omne quod ex natura rei illam dedecet; cum non possit eandem creaturam rationalem non sapienter, & ordinate regere, & modo Sanctitati suæ consentaneo, ac proinde decenter, & conformiter eidem rationali creaturæ. Et equidem si lex naturalis, ut alias diximus, & communiter docent Theologi, nihil aliud est, quam legis æternæ in humana mente transcriptio, per quam lex naturalis nobis inscripta est ratio, & regula nostrorum humanorum actuum; sicuti lex æterna, ut constat ex Sancto August. l. 1. de lib. arbitr. cap. 6. ullatenus variari nequit; ita nec lex, ratio, ac regula nostrorum actuum. Insuper lex naturæ indistincta est ab ipsa rationali natura; igitur a mente rationalis Creaturæ deleri nequit, non secus ac nequit ipsa ratio. Igitur lex naturalis non potest per subtractionem mutari ac tolli. Si autem lex naturalis dissolvi nequit a Deo ipsius auctore, multo minus poterit abrogari per contrariam consuetudinem.

Lex naturalis, ut notat P. Antoine, mutari potest improprie, quatenus videlicet variari possunt circumstantiæ illius materiæ. Potest enim Deus addere, vel tollere legis naturalis materiæ conditiones quasdam ac circumstantias, quibus positis, aut sublatis actiones non sunt amplius lege naturali vetitæ vel præceptæ & per has materia improprie mutatur.

§. XIII.

§. XIII.

De dispensatione legis naturalis.

Dispensatio si standum esset etymologiæ nominis & usui ipsius in Divinis Scripturis, importaret in sua significatione rerum distributionem, curam & administrationem œconomicam rerum alicuius dominii, cum in Divinis Scripturis dispensatores idem sint ac œconomi, ut 1. Corin. 4. *Sic nos existimet homo, ut Ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*. Sed ut iam antea innuimus recensendo inter modos, quibus lex mutatur, dispensationem, in iure Canonico vocabulum dispensationis sumitur pro quodam legis indulto, seu iuris Communis relaxatione, qua aliquis eximitur, ac subtrahitur oneri legis, permanente respectu aliorum eadem legis obligatione. Et circa hoc inquiritur hic, num dispensatio sicuti in legibus positivis, ita locum habeat & in naturali, ut possit Deus, & Summus Pontifex eius Vicarius in Terris hominem ab eius vinculo absolvere, ut non peccet dum non facit quod ea præcipit, aut dum facit quod ea vetat. Et circa hoc varia sunt Theologorum placita.

Verum pro clariori intelligentia notandum circa dispensationem, dupliciter ipsam contingere, proprie videlicet, seu directe, & improprie seu indirecte. Dispensatio tunc proprie fit, quando permanente materia legis, lex aliquem solum desinit obligare; eo quia fit in potestate Legislatoris tollere legi, vim obligandi: ita dispensari dicuntur per Superiorem Religiosi v. g. a surgendo media nocte ad matutinum, & feudatarius per gratiam Supremi Domini a censu, vel servitio in obsequium Principis præstando, &c. cum cæterum communi lege tenerentur. Improprie vero, quando non id mutatur, quod a Lege statutum est, sed mutatio occurrit in re ipsa, circa quam ius naturale versatur, puta si Deus quemdam occidi præcipiat, aut res alienas auferri; tunc enim non redditur licitum homicidium & furtum, sed tollitur materia præceptorum, *non occides*, *non furaberis*, sive actus prohibitus hisce præceptis. Quod enim fit auctoritate, aut præscripto supremi Domini vitæ & rerum omnium, non est amplius crimen homicidii, aut furti, eo ferme pacto quo dum creditor habet pro accepto, quod ei debetur, non amplius tenetur debitor solvere, non quod ius solvendi debitum dispensetur, sed quia pecunia, quæ debebatur, cessat esse amplius debita. Hæc autem dispensatio orta ex circumstantiis, & mutatione rerum improprie tantum, & analogice dicitur dispensatio, ut facile cuique attendenti patere potest. Et de hac apparenti dispensatione, quæ revera non est nisi imago dispensaionis censeri potest loquutos esse aliquos Canonistas, dum non solum in Deo, sed etiam in Papa agnoscunt facultatem dispensandi in lege naturali, ut legitur in Glosa 2. Part. 2. Decret. Le. 10. q. 7. Cap. *auctoritatem*. Unde horum sententia nullatenus patrocinatur placito Scotistarum, qui volunt Deum posse dispensare in præceptis secundæ Tabulæ; & multo minus Ochamo, qui cum velit peccatum non esse malum, nisi quia libere a Deo prohibitum, docet etiam libere posse in præceptis legis naturæ dispensare. Quocirca.

Quomodo Deus dispensare possit in lege naturali.

Dicendum 1. Papam non posse dispensare in lege naturali. Iam regula est communissima, non solum subditum dispensare non posse in lege superioris, cui ipse subiicitur, sed ne quidem superiorem relaxe ad inferiorem in lege sibi superioris, puta Episcopum in lege Papæ, nisi specialiter ei concessum, seu delegatum sit. Nullibi vero legitur, nec sufficienter probatur a Deo concessum esse summo Pontifici ut dispenset in iis, quæ sunt de iure naturæ. Insuper Papa dispensare nequit in lege divina, ut in Cap. *sunt: quidam si quod docuere Apostoli, & Prophetæ destrueret, quod absit, non sententiam dare, sed errare convinceretur*; & huiuscemodi habentur in Cap. *Statuta*; Unde multo minus dissolvere potest legem naturalem, quæ non minus indissolubilis est, ac ea, quæ Prophetarum, & Apostolorum scripta comprehendunt. Igitur suprema Papæ potestas, quæ a Christo Domino fuit ei collata, non se extendit ad dispensationem in iis, quæ ad legem spectant naturæ. Papa non potest dispensare in lege naturali

Obiici hic potest illud Matthæi 16. ubi Christus Dominus amplissimam generalemque contulit Petro potestatem omnia solvendi sine ulla exceptione iuris naturalis, *Quodcunque solveris super terram erit solutum & in Cælo*. Hinc Romani Pontifices dispensant in votis, iuramento, matrimonio rato, in ressidentia Episcoporum, quæ omnia respiciunt obligationes spectantes ad ius naturale. Unde ortum habuit illud commune Iurisprudentum effatum; *Papa habet iura omnia in scrinio pectoris sui*.

Respondetur Papam ex amplitudine potestatis sibi a Christo largitæ omnia solvere posse, non tamen sine ullo ordine, & respectu, alias eximere posset etiam a diligendo

Deo, & proximo, super quæ, ut dicemus, Deus ipse dispensare nequit: unde omnia solvere potest Pontifex, dummodo rectissimo universorum ordini non opponantur, ac proinde servata, non immutata lege naturæ, ad ædificationem scilicet non ad destructionem. Extant plane tamquam in scrinio in Papæ pectore iura omnia, & quoad ius interpretandum, & quoad amplitudinem potestatis per quam excellit omnes homines, & potest dispensare super omnia in quibus locum habeat dispensatio, & insuper quia, ut aiunt Canonistæ, habet facultatem præferendi æquitatem rigori iuris. Ad exempla vero quæ in confirmationem adducuntur, respondetur, residentiam Episcoporum non esse de iure naturæ, quando eorum præsentia & vigilantia necessaria non sit gregi pro eius correctione, Sacramentorum administratione, vel instructione, & per alium suppleri possit; quia alias ressidere tenentur iure tantum Ecclesiastico: secus vero Papa dispensare nequit Pastores a residentia, nisi tamen Episcopi absentia esset ad maiorem Ecclesiæ necessitatem; quia in tali casu præceptum naturale de ressidendo, videtur non obligare. Et circa hoc consulendum est Conciium Tridentinum sessione 23. Cap. 1. de Reform. Quoad vota vero, & Iuramenta, Papa in his dispensando non dispensat in iure naturæ, non enim facit ut vovens & iurans stante voto, & iuramento possit ei contravenire, idest non eximit a reddendis promissis, quod vere esset, & proprie dispensare in vinculo naturali; sed Dei nomine cuius vice & auctoritate fungitur, dispensat improprie, vel ob gravissimam, & nimis onerosam caussam condonando debitum ortum ex voto, vel iuramento, qua condonatione facta immutatur voti, & iuramenti materia, vel declarando in quibusdam circumstantiis vota, & iuramenta nequaquam tenere, nec proinde promissionem factam ab his, qui iurarunt, vel voverunt, esse exigendam. Et huiuscemodi relaxationem, & declarationem potest facere Deus, vel immediate per se ipsum, vel mediate per suum Vicarium. Quoad matrimonium vero si ratum, & simul consummatum sit, ex statuta præscriptione contractum Papa non solvit quoad vinculum, sed tantum quoad thorum, & cohabitationem, qui actus dicitur divortium, ob suas tamen graves causas, ut suo loco dicetur. Dispensat quidem in matrimonio rato tantum, quia dantur casus in quibus matrimonium etiam quoad vinculum possit discindi, nec indissolubile est lege naturæ, si ob commune aliquod bonum Divina & Ecclesiastica auctoritas duxerit esse solvendum, ut suo loco alibi dicetur. Quare semper verum est, Papam non posse dispensare proprie in iure naturali, sicuti nec Deus ipse, a quo Papa suam accepit potestatem.

Dixi quod Deus proprie & directe dispensare nequit in ullo præcepto legis naturalis, sive affirmativum illud sit, sive negativum. Et equidem cum iam antea dixerimus de lege naturali, quod hæc sit participatio legis æternæ & per omnia ei consentanea & conformis, evidenter sequitur, quod sicuti Deus nequit æternam legem, seu suam rationem, & providentiam pervertere ac mutare, sic nec poterit legem naturalem, quæ ipsius æternæ legis est participatio, & in omnibus ei conformis, per propriam, directamque dispensationem. In hoc enim præcipue differunt præcepta legis naturalis a præceptis legis positivæ, quod illa ipsa natura rerum constituuntur, hæc vero libera legislatoris voluntate posita sunt. Cum vero ea, quæ ex ipsa rerum natura procedunt necessaria sint, & ex suppositione naturæ conditæ prorsus immutabilia, quemadmodum quæ pendent ex aliorum arbitrio contingentia, & mutationi obnoxia, nemo non videt, præcepta legis naturæ fixam habere perennemque invariationem seu immutabilitatem. Insuper cum lex naturalis non præcipiat nisi quod ex se, & ex natura sua, seu intrinsece est bonum, ac ideo ex natura sua necessarium ad morum honestatem, ut dedeceat naturæ rationali illud omittere; nec vetet nisi quod ex se, idest ex natura sua, seu intrinsece est malum ac inhonestum; idcirco rationali naturæ valde indecens esset, si Deus manentibus omnibus iisdem circumstantiis, sub quibus illa lex viget per se, & obligat, liberaret aliquem ab ipsius obligatione; quod est manifestissimum absurdum, nimis repugnans Divinæ infinitæ perfectioni, Sanctitati, Sapientiæ, & Providentiæ.

Deus proprie, & directe dispensare nequit in lege naturali.

Quocirca (& hoc inserviet ad diluenda quæ in contrarium ex Scriptura opponi solent) quæcunque leguntur in Scripturis sanctis indulgeri, ac præcipi a Deo, quæ adversari videntur legi naturali; talia revera non sunt nisi ob mutationem, quæ semper contingit in materia præcepta, ac proinde dispensatio fuit dumtaxat improprie & indirecte. In tali sensu iussit Abrahamo, ut ei innocentem filium suum immolaret tamquam supremo Domino vitæ & necis; Unde immolatio in tali casu tam longe aberat, ut esset iniusta, quin potius erat religiosa. Sic indulsit polygamiam ob faciliorem

rem populi fidelis propagationem, ex quo venturus erat Messias; tum etiam quia non obest fini primario Matrimonii, nempe sobolis susceptioni & educationi: & quoad æqualitatem mutui iuris, quod habent coniuges super alterius corpus, suprema, quæ pollet super omnia creaturarum iura potestate, ac dispositione dispensavit concedendo uxoribus in corpus eiusdem viri dominium partiale, sufficiens tamen ad satisfaciendum juri, quod dependenter a Deo supremo rerum omnium Domino, singulæ uxores in corpus sui coniugis habere poterant. Ita ex eodem supremo dominio super creaturas omnes concessit Deus Hebræis Matrimonii dissolutionem, dissolvendo vinculum, & remittendo utrumque coniugem priori libertati, absque eo quod iniuria neutro irrogaretur. Ex eodem pariter Supremo iure & dominio, quod tenet Deus super res omnes, dispensavit cum populo, ut retineret vasa Ægyptiorum transferendo ex Ægyptiis in Hebræos illorum dominium, ut Ægyptii non amplius vasorum essent Domini, ita ut dici nequeat, quod Hebræi rem alienam retinerent; nisi etiam dicere velimus, voluisse Deum, ut tali modo compensarentur debita mercede tot labores, quibus inservierant Ægyptiis, & qua fuerant defraudati. Quoad iussionem vero factam Oseæ accipiendi filios de fornicatione, dicendum cum SS. Augustino & Hieronymo, Deum non iussisse Oseæ fornicationem, sed quod duceret in uxorem mulierem quæ prius fornicata erat, & affectu maritali ad eam accederet. Vocatur autem etiam post matrimonium mulier illa fornicaria, quia talis fuerat antea, & in tali sensu filii eius dicuntur filii fornicationum, nempe ut progeniti ex matre, quæ fuerat antea fornicaria.

§. XIV.

De Lege Positiva Divina.

Tametsi ab initio inseruisset Deus in animis hominum iuris naturalis præcepta, quæ sua ipsius lex positiva, quam post varia sæcula scriptam tradidit, complectitur, & est Divinum illud lumen, quod Divina Sapientia & providentia sibi complacuit signare in Creatione primi hominis super cor eius, omniumque eius descendentium; quia tamen eo usque vanitatem ac mendacium dilexerunt homines, ut ad illud lumen nihil attenderent, & iustitiæ regulas omnino negligerent, ne dicam spernerent, ita principia, seu præcepta iuris naturalis falsis opinionibus, pravisque affectibus obliterata sunt, ne dicam fere deleta ex eorum mentibus, seu verius densissima vitiorum mendaciorumque caligine obscurata, ut ea omnino oportuerit innovare. Unica igitur ratio, quare Divina providentia suam Decalogi legem tradere voluerit, plane fuit, ut præcepta naturalia quasi expuncta, & pene deleta ex cordibus hominum, renovarentur, ita ut denuo semita eis pateret, qua ad finem, propter quem Deus eos condidit, ad felicitatem nempe æternam pervenirent.

Lex positiva Divina, de qua sermonem hic habere instituimus, dupliciter sumitur. Primo late & importat in hoc sensu quidquid in Scripturis sanctis continetur, idest non sola præcepta, sed etiam consilia, promissiones &c. quæ pertinent ad religionem, ut accipitur ad Romanos: *Finis legis Christus*. Secundo sumitur stricte, & proprie, idest pro particularibus præceptis, quæ ad finem spectant supernaturalem, ut Levit. 18. *custodite leges meas*. Et lex positiva Divina sic accepta definitur; *decretum Dei præscribens hominibus modum, quo ad finem supernaturalem pervenire valeant*. *Lex positiva divina dupliciter accipitur.* *Definitio Legis positivæ Divinæ.*

Lex autem Divina positiva dividitur 1. in legem pure positivam quæ præcipit, & vetat quæ ex se sunt indiferentia, ut circumcisio, esus Agni, &c. & in Legem non pure positivam, quæ præcipit aut vetat ea, quæ jam antea præcipiebantur, vel vetabantur a iure naturali; & hæc non differt a naturali nisi respectu modi, quo indicitur. 2. dividitur in veterem seu Mosaycam, & Novum, seu Evangelicam; sed apud aliquos habet aliquam exceptionem hæc divisio, inadæquatam hanc putantes; cum certum sit, etiam in statu legis naturæ, idest ante Mosaycam, dedisse Deum aliqua hominibus præcepta, ut usum Sacramenti; sicuti communiter existimant Theologi pro culpa Originali delenda fuisse Circumcisionem, quam præcepit Abrahamo, abstinentiam a carne cum sanguine &c. *Eius divisio.*

§. XV.

De Lege Veteri, seu Mosayca.

Lex vetus est ea, quæ data fuit a Deo, & promulgata Populo per Moysem in Deserto, dum Populus reduxerat ab Ægyptiana servitute, & pergebat ad terram per Abrahaam ei promissam. Lex ista triplici appellatur nomine, idest *lex vetus*, ut distinguatur a lege Evangelica, quæ nova dicitur;

Mosayca, quia Moysi data fuit, & per ipsum promulgata, & *Lex* simpliciter, eo quod iuberet, & vetaret, sed gratiam per se non conferret.

Contra hanc legem grassarunt prioribus Ecclesiæ sæculis varii impii errores, dum insanientes quidam perditi homines somniarunt duo opposita principia, idest duos Deos, bonum unum, & auctorem boni, a quo data sit lex Evangelica, Malum alterum, & mali auctorem, qui auctor fuit legis veteris, idest Mosaycæ. Hoc fuit impium dogma Simonis Magi, Carpocratianorum, Cardonianorum, Valentinianorum, & præcipue Manichæorum, quos, cum ab eis recessisset impugnavit S. Augustinus. Putarunt quidam alii, legem veterem institutam fuisse partim a Deo, partim a Moyse. Hunc errorem ellidit D. Paulus Rom. 1. ubi docet, hanc legem datam fuisse a Deo per Prophetas. Alii vero, ut quidam Ptolomæus teste S. Epiphanio hæresi 33. putarunt tres fuisse auctores legis veteris, & unum eorum fuisse Deum. Dicebant enim unam partem datam fuisse ab Opifice mundi, quem non Deum, sed Numen secundum esse aiebant, aliam parte a Moyse, aliam tandem a senioribus, & hoc ultimum deliramentum nullo innixum est fundamento. Alii denique in profundiorem prolapsi sunt impietatem ut dicere non horruerint, quemadmodum Manichæi, & Marcionitæ, legem hanc latam fuisse a Diabolo, vel a malorum omnium principio.

Tria ge. nera præ. cepto. rum legis Mosaycæ. Præcepta legis Mosaycæ triplicis sunt generis, alia moralia; alia cæremonialia, alia iudicialia. Moralia præcepta pertinent ad mores idest fugam vitiorum, virtutum praxim, continentque legem naturalem, suntque numero decem, & dicuntur præcepta Decalogi, idest decem verborum, seu potius iuxta loquendi morem divinæ Scripturæ decem sententiarum, seu præscriptionum earum, quæ agere debeamus, & quæ non; ac ideo Decalogus est rectissima regula nostrarum operationum, ut bonæ sint, honestæ, & meritoriæ æternæ mercedis, quæ est ultimus noster finis, ac vera beatitudo. Priora tria præcepta respiciunt Deum, alia septem proximum. Legem hanc dedit Deus Moysi in monte Sina insculptam in duabus tabulis lapideis, quarum prima impressa exprimebat tria priora ad Deum pertinentia, & dicuntur præcepta primæ tabulæ; alia septem proximum respicientia erant in altera tabula & hæc dicuntur præcepta secundæ tabulæ; ac proinde præcepta Decalogi dicuntur præcepta duarum tabularum. Cæremonialia, seu legalia, ritus, sive cæremonias continebant pertinentes ad divinum cultum, & præcipue versabantur circa sacrificia. Hæc enim præscribebant, quomodo & quibus cæremoniis Deus in veteri Testamento colendus esset ac honorandus, ut sic populus ab Idololatria ex pravo Gentilium exemplo præcipue Ægyptiorum, inter quos commoratus erat, propensus, retraheretur. Præcipua cæremonialia præcepta erant de circumcisione, de esu Agni Paschalis, de quibusdam Sacrificiis &c. & hæc erant triplicis generis; quorum primum vocabatur Holocaustum, in quo tota consummebatur victima, in testimonium supremi Dei dominii, & hoc unice ad Deum colendum offerebatur, ac ideo vocabatur etiam Lautreticum. Alterum Hostia pro peccato, quod & pro commissorum expiatione, sicuti etiam pro boni omissione & pro ignorantia Deo offerebatur, & in hoc duo hirci statuendi erant ante Dominum, & missa sorte unus erat offerendus pro peccato, alter mittendus in solitudinem. Et in eo, qui offerebatur, pars una eiusdem comburebatur, pars altera cedebat in usum Sacerdotis; unde hoc dicebatur etiam Sacrificium Propitiatorium. Erat alterum *hostia pacifica, seu hostia pacificorum*, quod offerebatur in gratiarum actionem pro accepto beneficio, & alio nomine dicebatur *Sacrificium laudis*; vel pro impetratione alicuius novi beneficii, & dicebatur *impetratorium*. Et in hoc una pars ad Dei honorem comburebatur, altera cedebat in usum Sacerdotis, & altera in usum ipsorum offerentium. Præter hæc Sacrificia, quæ dicebantur *Victima*, & comprehendebant præcipue Animalia quæ in Dei honorem offerebantur, erat etiam *immolatio*, per quam offerebantur res inanimatæ, & solidæ, ut panes, simila, thus, triticum, &c. *Libamen*, quod erat oblatio de rebus inanimatis, & fluidis, quæ in Dei honorem effundebantur, ut vinum, oleum, aliique liquores. Non omnia tamen animalia offerebantur; sed inter quadrupedia oves, hædi, & boves. Et hæc statuit Deus, ut sibi offererentur ad removendos Hebræos ab Idololatria Ægyptiorum, qui abhorrebant hæc in suis Sacrificiis offerre, utpotequæ tamquam Dii ab ipsis colebantur. Inter volatilia dessignatæ erant a Deo sibi in Sacrificium offerendæ Turtures, & Columbæ. Passeres quoque offerebantur, sed solum pro liberatione leprosorum. Animalia omnia; quæ maculam, aliumve defectum habe-

habebant, exclusa erant a Sacrificiis, sicuti etiam pisces, qui extra aquam extracti vitam non conservant. In Sacrificiis holocausti non offerebantur nisi masculi, ut digniores. Qui non poterant ob paupertatem animalia offerre, immolabant panem, similam, aut spicas.

Præter cæremonialia præcepta iam exposita erant etiam instrumenta statuta ad Divinum cultum, ut Tabernaculum, Arca, Propitiatorium, Candelabrum, Mensa duplex, Altare, Vasa diversi generis; sicuti etiam Sacerdotum Vestes.

Sacramenta veteris legis.

Sacramenta veteris legis alia erant omnibus communia, ut Circumcisio, Agnus Paschalis, Purificationes, Expiationes peccatorum; alia propria Sacerdotum, ut eorum consecratio, capillorum tonsio, pedum ablutio, esus panum propositionis. Legales quoque observantiæ erant multæ, ac variæ, ut differentia ciborum, abstinentia a sanguine, & adipe, ieiunia Nazaræorum, vota, & quædam etiam vestium forma.

Festivitates veteris legis.

Suas quoque habebat festivitates Populus Iudaicus, quæ triplicis erant generis. Aliæ erant ordinariæ ut Sabbatum, & Neomenia, idest Dies primus mensis Lunaris; aliæ singulis annis recurrebant, ut Pascha, Pentecostes, Festum tubarum, & expiationum, Scenophægiæ seu Tabernaculorum, Sortium, & Dedicationis; aliæ nonnisi post plures annos, ut annus Sabbaticus, & Iubilæus ut in libro Levitici 23. & 25. Et sic lex Mosayca ex sua institutione præfigurabat Christum venturum, & Ecclesiam, idest legem novam per Christum instituendam; sic hæc cæremonialia præsignificabant ea omnia, Sacra, & Divina, Sacramenta scilicet, Sacrificia, Templa, Sacerdotes, aliave, quæ per Christum & Apostolos, eorumque successores instituta fuerunt in lege nova, idest in Ecclesia pro Salute omnium hominum, qui Ecclesiæ per Baptismum aggregantur.

Præcepta iudicialia spectabant ad populi regimen. Hic enim constituebatur ordo populi, tum inter se, tum quoad Communitatem, & qui in iudiciis exercendis observari debebat. Leges porro huiusmodi fuerunt veluti quædam iustitiæ seu iura inter illos observanda, seu determinationes, ad quas in decisionibus litium occurrentium, atque caussarum Iudices populi Israelitici attendere debebant.

D. Thomas 1. 2. quatuor distinguit hominum ordines in quavis societate 1. nempe Principis ad subditos 2. subditorum inter ipsos 3. respectu alienigenarum 4. domesticorum, ut Patris ad filium, uxoris ad Maritum, servi ad dominum; & secundum hos quatuor ordines distinguebantur præcepta iudicialia Veteris Legis.

Nihil quoad principatum idest pro Principis electione statutum erat, cum Deus sibi hanc optionem reservasset. Hinc modo Regimen fuit apud Duces, modo apud Iudices usque ad Samuelis tempora, & tandem, quando Populus a Samuele Regem petiit, apud Reges, ut 1. Reg. 8.

Quatuor temporibus datæ fuerunt a Deo leges positivæ hominibus; nempe Adamo post eius creationem, pro abstinentia a fructu talis arboris; post diluvium Noe; Moysi in Sina monte; tandem in mundi Redemptione per Christum.

Lex vetus, cum data sit ad præfigurandum Messiam venturum, ac ideo statum legis novæ seu legis gratiæ, & Evangelii, bona esse debuit, & a Deo instituta, ac indita populo Iudaico a Moyse, ut a ministro a Deo ad illam Israelitis annunciandam, seu promulgandam designato, contra falsa Manichæorum aliorumque Hæreticorum deliramenta. Et hoc comprobant manifesta Scripturarum testimonia, quibus identidem Sanctitas huius legis & ipsius conditio commendatur. Psal. 18. ita habetur de lege veteri; *Lex Domini Immaculata convertens animas:* & Rom. 7. *Lex quidem Sancta, & mandatum Sanctum, & iustum, & bonum.* Sanctum profecto quoad præcepta cæremonialia, quibus peculiariter homines ordinantur ad Deum religioso cultu honorandum. Iustum propter præcepta iudicialia, quibus ordinantur ad proximum, suum cuique præbendo. Bonum propter moralia præcepta, quæ per se bonitatem continent, & honestatem, ac ordinant hominem præcipue ad se ipsum. Et equidem quomodo non bona, & sancta illa lex, quæ mysterium ita sanctum, & venerabile præfigurabat, ut erat Incarnatio Divini Verbi, adventus Messiæ, quem afflatu Spiritus Sancti tot Sancti viri, ut priores Patriarchæ, & tot Prophetæ annunciarunt; pro qua exquisivit Deus, dum eam in Sinæ Monte instituit, tot dispositiones, ut digne susciperetur, nempe ieiunium, vestium mutationem, accedentium ad Montem reverentiam, ac timorem; quæ sancita fuit in fœdus inter Deum & hominem, quæ non præcipiebat, nisi genus omne bonorum, idest virtutum, omniaque vitiorum mala prohibebat? Certe bona est lex, quæ tota est in eo, ut homines ad Deum perducat, ac a falsorum Numinum superstitiosa reli-

religione, ac cultu removeat, qua omnia honestatis, æquitatisque officia persolvuntur, quæ ad cœlestem perducit vitam, & felicitatem, ac ab æternarum pœnarum minis, ac peccatis abducere enixe contendit; in qua proinde tot Sancti Viri floruere, qui eam fideliter observarunt; Lex, quam Christus Dominus novæ legis auctor ut bonam agnovit ac commendavit; immo licet non teneretur, ipse quoque eam observavit, ut protestatus est Matthæi 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere*. Et Divus Thomas 1.2. q. 98. ostendit bonam fuisse legem veterem; quia rectæ rationi erat conformis, utpotequæ reprimebat concupiscentiam, peccata omnia vetabat, quæ rationi adversantur.

Data fuit a Deo lex vetus secundum omnes sui partes. Nam Rom. 1. & Hæb. 1. testatur Apostolus datam fuisse a Deo suis Prophetis. *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis*, & Christus Dominus Matth. 15. ita exprobravit Pharisæos; *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras*. Hæ enim traditiones non spectabant, sicuti patet ex eodem textu, ad legem, sed erant quædam Pharisæorum instituta, vel potius quædam frivola monumenta, quæ veris traditionibus permixta a Patribus suis acceperant; & hi, qui iam erant zelatores, & veluti Magistri in sua Religione, hasce fabulas quasi legitimas historias populo in suis instructionibus tradidere. Et vere lex vetus disponebat populum ad recipiendum venturum Messiam; unde patet, Deum qui misit filium suum (qui est promissus, qui expectabatur Messias, idest mundi Redemptor) fuisse legis veteris auctorem.

§. XVI.

De Legis Mosaycæ Imperfectione.

Dupliciter considerari potest res aliqua imperfecta, ut notat Suarez l. 9. c. 18. privative scilicet, quando ei deficiat aliqua perfectio secundum propriam speciem ei debita, aut maxime conveniens; & negative, quando ei desit perfectio, cuius capax non est, vel quæ saltem ipsi secundum suum statum nec debita est, nec conveniens. Prior imperfectio est in re spectata secundum se, posterior vero in re comparata cum alia perfectiore. Lex vetus, cum a Deo instituta fuerit ad ipsius cultum, ad spiritualem sui populi perfectionem & salutem, ad figurandum mysterium Christi Incarnationis, quæ nonnisi morale bonum præcipiebat, & malum vetabat; in suo ordine, & gradu profecto debuit esse perfecta, idest habens, quidquid eidem secundum eius statum erat debitum, & maxime conveniebat. Hæc enim præcipiebat Populo, ac imponebat ea, quorum erat capax, sive spectentur ut homines; cum eis non præciperet, nisi ea quæ ad cognitionem Dei & cultum necessaria sunt; sive ut talis Populus, cui utpote duræ cervicis, præter præcepta, quæ complectebantur quæ ad Beatitudinem vitæ tum moralis, tum humanæ, & politicæ possint desiderari, aliunde alia multa importabat. Item ope huius legis præ cæteris Gentibus magnitudinem & sapientiam Dei edocti sunt, ut Psal. 147. *Qui annunciat verbum suum Iacob .... Non fecit taliter omni Nationi, & Iudicia sua non manifestavit eis*. Lex vetus non solum vetabat omnia vitiorum genera; sed etiam virtutes omnes præcipiebat, inter quas dilectionem ipsius Dei, ut Deuter. 10. contra quosdam, qui temere hoc negarunt. Igitur lex vetus non fuit imperfecta privative. Fuit quidem lex vetus imperfecta negative, quatenus caruit variis perfectionibus quas habet lex nova, ideoque in divinis Scripturis vocatur inutilis ac infirma, ut ad Galat. 4. *Quomodo iterum convertimini ad infirma, & egena elementa?* Vocatur insufficiens ad salutem; quia per se non dabet vires ad consequendum finem suum, neque ad præcipuos suos actus; unde ad Galat. 2. ait Apostolus: *Scientes quod non iustificabitur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi*; & Sanctus Augustinus Trac. 3. in Ioannem, *Lex*, inquit, *minabatur, non opitulabatur, iubebat, non sanabat*.

Non indignum tamen fuit Deo tradere legem imperfectam, & inutilem; quia non erat imperfecta quoad omnia, idest simpliciter; sed quoad aliqua tantum, seu secundum quid; quia ut iam vidimus perfecta erat in suo ordine, nempe ut figura, quæ ex se non potest esse tantæ virtutis, sicuti figuratum, & ea omnia præstare quæ illud confert.

Nota, quod lex vetus cum per se loquendo data esset solum Israelitico populo, hinc solum hebræos, non omnes homines obligabat; unde aliæ nationes non tenebantur, nisi ad observandam legem naturalem, idest moralia præcepta, non secus ac Hebræi, idcirco exempti erant a præceptis cæremonialibus, & iudicialibus. Tenebantur quidem ad fidem implicitam in Christum venturum, videlicet in mundi Reparatorem,

&

& hoc illis satis erat ad spiritualem salutem, sicuti factum fuit in multis, ut in Iob, & aliis qui per solam legis naturæ observantiam & fidem in Reparatorem sanctificati fuere. Dixi *per se loquendo*; quia cæteroquin liberum erat aliis Gentibus legem Mosaycam amplecti, & profiteri per susceptam Circumcisionem, quæ illius legis erat ianua, sicuti nunc Baptismus est ianua legis Evangelicæ eiusque Sacramentorum; immo non patiebatur populus Iudaicus neminem alienigenam inter se morari, qui præcepta suæ legis non observaret & circumcisionem non susciperet.

Observandum, quod cum lex Mosayca ordinata esset ad præfigurandum Messiam venturum, & legem novam, seu Ecclesiam per ipsum instituendam, facillime colligitur, quod Christo adveniente, qui erat figuratus, illa utpote figura cessare seu expirare debebat. Quamobrem errarunt Ebion, & Cerinthus, dum volebant etiam post Christi adventum, & Ecclesiæ, seu legis gratiæ institutionem permanere debere, ac exinde censebant Christianos teneri ad circumcisionem, ut tradunt SS. Epiphanius & Augustinus Lib. de hæresibus. Ita conserunt etiam quidam Nazaræi, qui ex ipso Christi exemplo eiusque discipulorum legis perpetuitatem perperam astruere tentarunt; nec non pro hoc errore semper acriter pugnarunt etiam Iudæi.

§. XVII.

De Legis Veteris abrogatione.

Lex vetus profecto abrogari debebat, & cessare, & revera abrogata fuit, & cessavit obligare post adventum Messiæ, & est de fide. Ita enim vaticinati sunt Prophetæ, dum polliciti sunt, fœdus antiquum rescindendum, & novum Sacrificium veteribus abiectis instituendum, ut Hieremias & Isaias, qui cap. 2. ait *de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem ... proiecisti enim Populum tuum Domum Iacob*. Prophetavit Malachias cessationem Sacrificiorum veteris legis, quæ nonnisi Hierosolymis offerri poterant, & futurum, ut in toto orbe offerentur. Consonat vaticinio Malachiæ illud Danielis c. 9. *in medio hebdomadæ deficiet hostia & Sacrificium*. Et hoc habetur etiam Luc. 16. *Lex & Prophetæ usque ad Ioannem*. Divus Paulus considerat legem veterem similem Pædagogo, qui adveniente Magistro totam deperdit auctoritatem; *Lex* (ait Apostolus ad Galat. c. 3.). *Pædagogus: at ubi venit fides, iam non sumus sub Pædagogo*. Et hæc est præcipua ratio, qua persuaderi possumus de hac veritate, præter divinam voluntatem, quæ in hac mutatione est præcipua & invincibilis ratio.

Gravior tamen difficultas, quæ circa hoc versatur, est de tempore, quo præcise post Christi adventum lex vetus cessavit. Sed cum rem hanc ex professo pertractare, negotium sit potius ad Theologos scholasticos dogmaticos spectans, quam ad simpliciter Morales, satis erit aliqua hic breviter delibasse.

Præcepta moralia cum sint iuris naturalis, quod mutari nequit per subtractionem, nec dispensari, non possunt cessare ab eorum obligatione, & abrogari, in cuiuscumque legis statu considerentur; ideoque etiam nunc in hac lege gratiæ, & Evangelii vim suam retinuere, & nunc etiam proinde obligant, non quidem ut præcepta legis Mosaycæ, quæ ut talia non alios unquam obligarunt præter Iudæos; sed quia illa Christus suæ Ecclesiæ veluti innovata tradidit. Præcepta vero Iudicialia quamvis per adventum & mortem Christi ac Evangelii prædicationem cum tota Mosayca lege fuerint evacuata, ut vi illius legis desierint obligare; ob eorum tamen naturalem æquitatem nullatenus repugnat, nec est culpabilis liber eorum usus. Immo præcipi possunt ab Ecclesiæ Prælatis, ob eorum naturalem convenientiam, & æquitatem; ut ex D. Thoma 1. 2. q. 104. art. 3. aliisque communiter: non quidem quia ex se vim habeant aliquam obligandi; cum sine culpa observari nequeant ex ipsorum obligatione: sed solummodo ut de novo præcepta ab iis, qui potestatem habent condendi leges. Hinc vi talis innovationis solvuntur decimæ Parochis aliisve Ecclesiæ ministris: quia iure naturali, & Divino debita est Ecclesiæ Ministris necessaria sustentatio, ut ait Christus Dominus Matth. 10. *dignus est operarius cibo suo*. Controversia igitur præcipue cadit supra cæremonialia, utpotequæ cum essent simpliciter figuræ, & umbræ Christi & Ecclesiæ; his apparentibus, quæ erant figurata, illa ita evacuantur, ut non solum sint prorsus inutilia, sed mortua etiam; immo facta fuere aliquando & mortifera.

Et antequam resolvatur de tempore, quo lex vetus fuit abrogata, quatuor temporis circumstantiæ diligenter sunt attendendæ, 1. videlicet tempus, in quo lex nova fuit constituta, & vetus abrogata 2. Quando hæc

mutatio fuit promulgata. 3. Quando Lex vetus evasit prorsus inutilis, & obligare cessavit, absque eo tamen quod illius observatio esset per se illicita, & noxia. 4. Tandem quando lex vetus facta est mortifera, idest prorsus illicita, & superstitiosa illius observantia. His positis sit.

Lex vetus fuit abrogata in morte Christi: ita communiter, paucis exceptis. Non ante Christi mortem dici potest legem veterem abrogatam fuisse, cum ipse Christus Dominus eam servaverit, & servandam usque ad sui mortem docuerit, ac præceperit: sic iussit leproso quem sanavit, ut se Sacerdoti præsentaret, munusque a lege præscriptum ei offerret. Item Matth 23. ait: *super Cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi: Omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate & facite*. Nondum igitur vivente Christo desierat potestas Sacerdotum Aaronicorum. Tandem pridie quam Christus pateretur cum iuxta Mosaycæ Legis institutum tempus esset azymorum, quando celebrabatur Pascha cum esu Agni, hoc implevit in celebratione ultimæ cœnæ cum Discipulis, quando instituit augustum Eucharistiæ Sacramentum; & de hoc habetur Luc. 22. *venit dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha*.

Unde colligitur, ante mortem Christi viguisse legem Moysis, ut adhuc esset in præcepto, & Evangelium in consilio; ita ut si Iudæus filium baptizasset, absque eo quod simul circumcideret, hic consecutus fuisset beneficium Sacramenti Baptismi, idest gratiam regenerationis; sed peccasset pariter contra præceptum circumcisionis: non vero si hoc fecisset Gentilis; quia Gentiles non tenebantur ad circumcisionem. Porro lex nova erat novum Christi Testamentum, ut ait Apost. Hebræor. 9. Unde nonnisi in morte Christi poterat confirmari; idcirco usque ad hoc tempus Lex vetus, quæ erat prius Testamentum perdurare debebat; cum posterius Testamentum institutum ut prius revocetur, robur non accipiat, nec valorem, nisi in Testatoris morte, ut ibi ait: *Testamentum in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est*. Abrogata est secundum se lex vetus in ipsa Christi morte, non cessavit tamen obligare nisi post ipsius Christi resurrectionem. Et quoad primum ex eo patet, quia in Christi morte impletum fuit quidquid præfiguratum erat in lege, ac promissum; idcirco dum Christus emissurus erat Spiritum, ait Ioann. 19. *Consumatum est*. Et hoc etiam significatum fuit per scissionem veli Templi, ut communiter docent Sancti Patres; *velum scinditur* (ait S. Ambr. l. 10. in Luc. c. 23.) *quo mysteriorum Synagogæ profanatio declaratur*. Quoad secundum vero facile deprehenditur, nempe Legem Mosaycam, licet per Christi mortem secundum se fuerit abrogata, non desiisse tamen obligare, nisi post Christi Resurrectionem; quia Lex quæcunque non cessat obligare per novam legem eam destruentem & irritantem, nisi postquam Lex posterior priori derogans non sit sufficienter promulgata; unde cum lex Evangelii non fuerit sufficienter enunciata nisi post Christi Resurrectionem in die Pentecostes, hinc lex vetus quoad vim obligandi non defecerat ante novæ legis publicationem; *Reprobatio fit præcedentis mandati*, (idest legis) *introductio vero melioris spei*, ait cit. Apostolus ad Hebr. 7. Die igitur Pentecostes quando Apostoli repleti Spiritu Sancto, qui ea die in figura linguarum ignearum super illos visibiliter descenderat, egressi e Cœnaculo, statim coram magna cuiuscunque nationis turba, quæ ex variis mundi partibus Ierosolymam iis diebus confluxerat, cœperunt, ut omnes sentiunt Theologi, publice enunciare magnalia Dei, idest spiritualem totius mundi salutem in nova Christi Lege, & Baptismo, ac utriusque necessitatem, legis videlicet, & Baptismi pro eadem salute simul manifestissime declararunt; cœpit lex nova utpote sufficienter promulgata obligare, ac exinde vis omnis obligandi in lege veteri penitus cessavit, ac desiit: Hæc tamen obligatio novæ legis non cœpit ex eodem instanti pro toto universo orbe; sed successive, prout per varias mundi plagas sufficienter promulgabatur, ut variis nationibus humano modo innotescere potuerit. Promulgatio autem hæc citius, quam Gentilibus, facta est Iudæis, eo vel maxime quod licet lex Evangelica, idest universalis redemptionis instituta sit pro toto humano genere, præcipuo nihilominus modo promissa erat Israeli, cui promiserat Deus per Prophetas, quod eius regnum instauraretur; quod est intelligendum de Regni spiritualis instauratione, scilicet ab originalis peccati ruinis, ac inferni captivitate eos redimendo; sicuti David vaticinatus est Psal. 129. *Ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius*; immo ipse Dominus id iussit Apostolis, Actorum 1. *eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ*.

Nota, quod tametsi lex vetus post Evangelii promulgationem, & secundum se, & secundum vim obligandi penitus cessaverit,

sit; non evasit tamen statim mortifera, ita ut sine culpa, ea quæ erant eiusdem legis, exerceri non possent, quod Theologi extendunt usque ad devastationem Civitatis, & Templi factam a Romanis Tito, & Vespesiano ducibus. Tunc enim considerant Synagogam ut sepultam, ac omnino extinctam. Ex hoc enim tempore cessaverunt Sacrificia Aaronica, aliaque Iudæorum solemnia; & tunc lex Evangelica iam erat sufficienter promulgata omni Creaturæ, quæ sub Cœlo est. Unde lex Mosayca ex tunc ut extincta, & etiam sepulta facta est mortifera.

Quare usque ad tempora eversionis Templi Ierosolimitani non solum Iudæis, sed etiam Gentilibus ad fidem conversis non erat illicitum coniungere circumcisionem cum baptismo, Sacrificia Aaronica cum Missæ Sacrificio: immo etiam ipsi Apostoli non iam simulate, sed sincere hisce temporibus sine ulla censura gravis culpæ ea observarunt. Nam si non erat superstitiosum hoc temporis intervallo vetustas servare cæremonias, opus non erat ulla simulatione ad occultandum quod licitum erat, & neutiquam mortiferum. Quinimmo gravis culpa est simulate peragere quod irreligiosum est, ac mortiferum, tametsi fieret bona fide, puta ad lucrandum proximum; alias fas nunc esset simulate Iudaizare cum Hebræis, & Idolis cum Gentilibus thus adolere, ut eos tali medio lucraremur; quod impium nemo non dixerit, utpote quod superstitiosum sit, & illicitum. Et hæc est culpa quam D. Paulus in S. Petro reprehendit, idest simulatio. Sola vero Dei bonitas in causa fuit, cur nascentis Ecclesiæ initio Synagogæ iam mortuæ talis decor conservaretur ad tempus. Roborata vero Ecclesia, ac firmata, & Synagoga honorifice sepulta, ea prohibuit in iis saltem, quæ erant legis graviora, qualia sunt circumcisio, Sacrificia, &c.

Et hæc Divina ordinatio colligitur ex constanti Ecclesiæ traditione. Constans enim est Sanctorum Patrum doctrina, nefas esse legalia cum Evangelio miscere & inter alios hoc docet S Ignatius Epist. ad Philip. *Si quis* (ait S. Pater) *cum Iudæis celebrat Pascha aut Simbola Festivitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui occiderunt Dominum, & Apostolos eius.*

Dicitur *saltem in iis quæ in lege erant graviora*; nam leviora quædam admittere potest Ecclesia sine culpa; sic in Ecclesia ut alias notavimus sunt in usu decimæ Ecclesiæ ipsi solvendæ ad ministrorum sustentationem ac Sacrorum locorum decorem, purificatio aliquibus in locis mulierum post partum. Immo abstinentia a Sanguine & suffocato post Apostolos perduravit apud Ecclesiæ fideles absque eo quod ulla notetur censura.

§. XVIII.

De lege nova, seu de lege gratiæ & Evangelii, eiusque perfectione.

Lex Christiana, seu Christi variis plurimisque nominibus enunciatur. Dicitur 1. *Lex nova*, vel ab effectu, quo per gratiam homines spiritualiter innovantur, vel a tempore, quo promulgata est, & relative ad legem Mosaycam. Nam hæc est ultima lex, quæ a Deo instituta est, & tradita hominibus: *mandatum novum do vobis* ait Christus Ioan. 13. ex quo anterior dicitur vetus, & antiqua. Dicitur 2. *lex Evangelica*, eo quod in quatuor libris unius evangelii contineatur, vel quia est bonum nuntium ut significat nomen Evangelii 3. *Lex libertatis* ex D. Iacobo c. 2. quia homines eximit ab oneribus legis veteris. 4. *Lex fidei* ut ad Romanos c. 3. *Lex gratiæ*, vel simpliciter *gratia* ex Ioannis Evangelio c. 1. eo quod non solum gratiam multo copiosiorem conferat virtute Sacramentorum, ac fiebat in lege veteri, sed insuper contineat & afferat omnis gratiæ auctorem Iesum Christum. 6. dicitur *Spiritus vitæ* Rom. 8. quia in hac per Spiritum Iesu Christi, qui caput est mystici corporis, seu Ecclesiæ, & per continuum eius influxum vivificamur. Dicitur tandem *novum Testamentum*, quia Christo adveniente omnia innovata sunt, ut ait Apostolus 2. Corinth. 5. *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.*

Ex his quæ antea incidenter attigimus de lege nova, evidentissime patet Divinam esse, utpotequæ non a Ioanne Baptista, ut quidam dixerunt, a quo nulla habetur lex Christianos obligans; sed unice a Christo Domino, unde Christiana appellatur, tradita est; Et hanc tulit universo orbi, ita ut ad hanc, ac ad Baptismi suceptionem omnes teneantur homines sive Iudæi sint, sive Gentiles, ut unanimes sentiunt Theologi; immo de fide tenet Ecclesia iuxta Apostolicam Traditionem & Scripturarum testimonia, præcipue Isaiæ 33. v. 22. Ubi Messias venturus dicitur *Dominus Iudex noster, Dominus Legifer noster*; & Ioannis 14. ubi ipse Christus Dominus suam dixit legem Evangelii: *mandata mea servate*. Quod vero toto universo orbi, nempe cuicumque populo & nationi tradiderit Christus hanc novam suam legem,

Lex [illegible] a Ioa[nne] Bapti[sta] sed [uni]ce a Christ[o]

gem, patet ex Cap. ultimo Matth. ubi Apostolis quos huius suæ legis præcones designaverat, iubet, ut Gentibus totius universi hanc annuntient; & eorum prædicationi credentes baptizent, doceantque servare omnia quæ ipsis Apostolis annuntianda commiserat: *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis*. Et equidem cum Christus sit totius mundi Redemptor, ita etiam Legislator esse debebat, leges pro omnibus condendo, quæ ducerent omnes ad sanctificationem, æternamque Salutem.

Quando lex evangelica a Christo instituta fuerit.

Lex Evangelica non uno, eodemque tempore fuit instituta, sed successive: Etenim Baptismus institutus fuit initio prædicationis Christi, Eucharistia pridie quam Christus pateretur, & plura alia, ut Sacramentum Pœnitentiæ post Resurrectionem; ita ut lex evangelica non fuerit integre completa, nisi circa ipsius Christi ascensionem. Promulgata fuit lex Evangelii, ut antea notavi, die Pentecostes, saltem Iudæis. Idcirco ante diem Pentecostes tametsi utilis esse posset observantia legis Evangelicæ; cum Baptismus, & Eucharistia statim ac instituta fuere vim haberent sanctificandi: quia tamen nondum erat promulgata, neminem obligabat. Verum quamvis Iudæi non tenerentur ante promulgationem legis Evangelicæ ipsius præcepta observare, non erant tamen exempti a debito credendi Christo prædicanti, & variis portentis suam a Patre missionem comprobanti, idest neminem imposterum æternam consequi posse Salutem, nisi per regenerationem ex aqua, & Spiritu Sancto &c. Nam dictat ipsa naturalis ratio, credendum esse vera annuntianti; cum ad hoc non requiritur alia promulgatio, sicuti requiratur, ut leges positivæ cæremoniæque ad ipsas spectantes vim habeant obligandi.

Lex nova in se ipsa et in signo dupliciter.

Priusquam autem explicetur per definitionem, quid sit lex Evangelica, advertendum primo hic est cum D. Thoma q. 106. art. 1. dupliciter illam spectari posse, videlicet vel in se præcise, vel in signo; quia sicuti Testamentum consideratur vel pro ipsa dispositione, & donatione Testatoris, vel pro scriptura, qua tanquam Signo utitur Testator, ut indicet hanc esse suæ ultimæ voluntatis dispositionem; Lex similiter evangelica, quæ novum dicitur Dei Testamentum, accipi potest & pro ipsamet Christi dispositione & ordinatione, & pro doctrina, qua divitias suæ donationis nobis exposuit. Advertendum secundo ex eodem Angelico Doctore loco citato, Legem Evangelicam præcipue consistere in ipsa Christi dispositione, & donorum elargitione; Doctrinam vero esse quid secundarium, ac proinde concludit S. Doctor, Legem novam dicendam esse annuntiatam, non traditam, & in hoc distingui a veteri, quod ista dicatur simpliciter scripta. Nam cum gratia sit quid præcipuum in nova lege, (quæ ideo dicitur etiam lex gratiæ, cum hæc non per litteram, seu Scripturam tradatur, sed infundatur per Spiritum Sanctum) absolute dicendum est, Legem Evangelicam inditam esse seu annuntiatam, tametsi magna ex parte sit Scripturæ mandata; quia etiam lex naturalis, quæ indita erat rationali naturæ, fuit postea in tabulis lapideis exarata, ut carnales homines circa exteriora distracti saltem estrinsecus legere conarentur quod in cordibus insculptum ac per conscientiam insonantem audire negligebant. Quare consentaneum fuit, ut lex etiam Evangelica, quæ non est innata, sicuti naturalis, sed rationali naturæ superaddita, ne per peccatum excideret ac deleretur, non solum ex eorum cordibus, sed etiam ex eorum memoria, scriptis consignaretur; quod patet esse huic legi quid secundarium.

Definitio Legis Evangelicæ.

Lex Evangelica ab aliis definitur *Lex a Christo data & per Apostolos promulgata, quæ gratiam sibi coniunctam habet supernaturalem*; ab aliis vero ita describitur; *gratia per Spiritum Sanctum cordibus indita, qua creduntur, & amantur quæ Christus verbo tradidit*.

Dicitur 1. *Gratia*, quia Lex Evangelii est Lex gratiæ quæ præcipue collata est in Lege nova; ut de hac vaticinatus est Zaccharias c. 12. *Effundam super Domum David, & super habitatores Ierusalem Spiritum gratiæ & precum*; quod impletum est die Pentecostes, quo lex Evangelica promulgata est. Ita etiam Ioannes c. 1. Legem Evangelicam indicavit; *Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est*. Dicitur 2. *cordibus indita*. Ita enim habetur de Lege nova Ieremiæ c. 31. *Ecce dies venient dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus novum .... dabo Legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam*. Dicitur 3. *per Spiritum Sanctum*, ut Lex Evangelica distinguatur etiam a Lege naturali, quæ ita est indita, ut sit innata & fluens instar radii a principiis rationalis naturæ; Lex vero Evangelica est naturæ rationali superaddita, & cordibus inscripta per

Spiritum Sanctum, ut 2. Corinth. 3. *Epistola estis Christi ministruta a nobis, & scripta non attramento, sed Spiritu Dei vivi, non in Tabulis lapideis; sed in Tabulis cordis carnalibus*. Idcirco hæc lex nova naturalem legem per peccatum Originale vitiatam, ac obscuratam illustrat, & infirmas, ac debilitatas naturæ vires reparat, auget, ac perficit. Dicitur 4. *qua creduntur, & amantur*, quibus verbis denotatur legem Evangelicam, non solum ostendere quæ sunt credenda, amanda, & vitanda, sed quod per gratiam dat etiam ut illa credantur, amentur, & respective vitentur. Idcirco dicitur Lex amoris, & fidei, quæ per dilectionem operatur; quia & mentem cogitationibus Sanctis illustrat & pie voluntatem movet, & inflammat. Quocirca dicitur ab Apostolo, Rom. 8. *Lex spiritus vitæ in Christo Iesu*. Dicitur 5. *quæ Christus verbo tradidit*, quo ostenditur, materiam, circa quam versatur Lex nova, esse ea omnia, quæ Christus verbo docuit, & postea magna ex parte scriptis Apostoli consignarunt.

Unde ex his colligitur (cum gratia sit forma iustificans, & formaliter peccatum expellens, non secus ac lux tenebras, calor frigus) Legem Evangelicam, quæ ut docet Apostolus ad Rom. 5. est ipsamet gratia, & Charitas diffusa in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis, vere iustificare homines, ac sanctificare.

§. XIX.

De caussis Legis Novæ.

Si loquamur de Caussa efficiente Legis Novæ, ex iam dictis apertissime colligitur esse solum Iesum Christum. Nam baptismus, quem Ioannis instituit, erat dispositio ad Baptismum Christi, neutiquam erat Sacramentum, quod fideles suscipere tenerentur. Caussa vero formalis Legis Novæ in ipsa definitione continetur. Caussa finalis est iustificatio, & Sanctificatio hominum, ac eorum æterna Salus per sanctificationem consequenda. Caussa tandem materialis sunt præcepta omnia, quæ ab ipsa traduntur, ut a Christo Domino instituta.

Præcepta Legis novæ alia scripta alia tradita.

Præcepta porro quæ a Lege Nova imponuntur, alia hodie scripta sunt in Evangelio, aliisque in locis Sacræ Scripturæ; alia verbo tradita, idest habentur a traditione, quæ traditio vocatur Verbum Dei non scriptum, ad differentiam eorum, quæ habentur in Divina Scriptura, quæ dicitur Verbum Dei scriptum. Dixi *hodie*; quia in exordio nascentis Ecclesiæ omnia tradita fuere verbo, & per notabile tempus res ita perduravit, scilicet donec Evangelistæ, & Apostoli aliqua scriptis consignarunt, quod fuit per accidens; cum nullum extaret Christi præceptum, seu ordinatio, quod Lex ipsius, quam oretenus Apostolis tradiderat, scripto exararent.

Unde evidentissime constat, quantum hallucinati sint Lutherus, & Calvinus, qui ex eo quia Lex Evangelica Lex sit libertatis, censuerunt, ac contenderunt, nullum aliud præceptum in hac contineri præter præceptum fidei, seu cuiusdam confidentiæ in Divinis promissis; ita ut stante tali fiducia nullum quantumvis grave peccatum possit eis imputari; & solum peccare dixerunt Christianos, quando a certa illa fiducia recedunt. Nam de fide est, Legem Evangelicam præter fidem, alia quoque præcepta continere, ut habetur ex Scripturis, præcipue Matth. *non veni Legem solvere, sed adimplere*, & ex Traditione. Quare merito ut errorem Lutheri, & Calvini fidei manifeste contrarium reprobaret Concil. Trident. sessione 6. Can. 19. ita definivit; *Si quis dixerit nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, & probibita . . . anathema sit*. Et clarius habet can. 21. *Si quis dixerit Christum Iesum a Deo hominibus datum fuisse, ut Redemptorem cui fidant, non ut Legislatorem cui obediant; anathema sit*. Libertas enim, quæ tribuitur legi Evangelicæ iuxta D. Paulum Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia*, & 2. Corint. 3. *Ubi Spiritus Domini ibi libertas*: non importat exemptionem ab omni Lege, & præcepto, sed immunitatem & exemptionem ab onere peccatorum & Legis Mosayeæ, quæ erat Lex cogens, & terrens. Vera enim filiorum libertas consistit in prompta, & alacri mandatorum executione, quæ meliori modo fieri potest in Lege Nova, quam in veteri; in qua licet gratia non deesset, sicuti habuerunt sive Patriarchæ, sive alii vulgo Iudæi, qua alii salvi facti sunt, alii salvi fieri potuerunt, erat tamen longe parcior mensura gratiæ in veteri lege, quam in nova; cum nunc sit multo diffusior, utpote quæ vi huiusce status confertur, in quo actu hab mus merita Iesu Christi, cuius intuitu, etiam dum erant futura, gratia conferebatur.

Præcepta Legis Evangelicæ triplicis sunt generis, alia Fidei, ut præceptorum credendi revelatis, ut misteriis Trinitatis, Incar-

carnationis &c. Alia Moralia, ut ea quæ continentur in Decalogo, quæ Christus sua auctoritate confirmavit, & exposuit absque eo quod quidquam eis adderet, ut patet ex Matth. cap. 5. . Alia Cæremonialia, quæ respiciunt usum Sacrificii & Sacramentorum.

§. XX.

De Affectionibus Legis Novæ.

DIversæ, variæque perpenduntur in scholis Theologicis Legis novæ affectiones, quas saltem breviter hic attingere non incongruum censui, inter quas prima est discrimen veteris a nova lege. Et circa hoc stando communi Doctorum, nullum est discrimen circa substantialia, sed tantum in accidentalibus. Nam ambæ eundem habent auctorem, nempe Deum, & finem, tum proximum, nempe cultum Dei, & cordis puritatem, tum remotum, idest æternam salutem, eademque primaria præcepta fidei per charitatem operantis; quæ est *legis plenitudo*. Rom. 13.

Discrepant quoad accidentia 1. quatenus vetus erat imperfectio, & quasi pædagogus quo Iudæi, veluti parvuli regebantur. 2. Quia secundaria præcepta legis veteris ad Sacrificia, & Sacramenta spectantia plurimum discrepant a præceptis legis novæ. 3. Quia lex vetus nonnisi Iudæos obstringebat; Lex vero Evangelii totum obligat Mundum. 4. Quia mysteria Trinitatis, Incarnationis &c. explicite in nova revelantur & creduntur, cum in veteri subobscure tantum sub figurarum velamine fuerint proposita. 5. Quia Iudæi metu pœnarum temporalium, & spe terrenæ felicitatis ad ea quæ sunt virtutis provocabantur; at in nova, in qua Spiritus regnat amoris, spretis mundi promissis, sola cœlorum felicitas ad virtutem nos movet. 6. Quia maior est in nova lege facilitas ob uberiorem gratiam, quæ confertur pro implendis præceptis, quam in veteri. 7. Quia lex nova iustificat, quod non præstabat vetus. Sed ut hæc duo postrema clarius elucidentur, sit.

I. *Lex Nova est facilior veteri.*

Nota 1. Legem Evangelii spectandam esse dupliciter, ut ex dictis colligitur; 1. secundum id quod in ea præcipuum est, quod est gratia, & spiritus, qui conferuntur 2. quoad id quod est ei secundarium, doctrinam scilicet, & litteram.

Nota 2. in doctrina & littera non solum præcipi, vel vetari actus exteriores, puta eleemosynam, debiti solutionem, homicidium &c. sed etiam interiores, ut dilectionem proximi, etiam inimici, repressionem iræ & cuiuslibet affectus inordinationem. Hisce positis sit.

I. Si ratio præcise habeatur actuum exteriorum, certum est, legem veterem graviorem esse lege Evangelica; quia, ut D. Thomas docet q. 170. art. 4. ad plures actus exteriores obligabat lex vetus in multis cæremoniis, quam lex nova, quæ præter præcepta legis naturæ paucissima superaddidit.

Nec obstat, quod lex Confessionis, prohibitio polygamiæ, Matrimonii indissolubilitas onera sint adeo gravia, ut exinde multi fideles a Christiana religione deterreantur: quia non solum hæc præcepta per abundantiam gratiæ facilia redduntur; sed ulterius pondus legis non pensatur ab uno aut altero præcepto, sed ex tota præceptorum collectione, quæ certo multo copiosior erat in lege veteri, in qua numerus præceptorum erat circiter sexcentorum, ex quibus multa erant, quorum transgressores morte puniebantur; unde gravior erat profecto lege nova, quæ paucissima respective continet præcepta, licet unum aut alterum ex his forte sit ponderosius. Deinde Confessio Sacramentalis magni est levaminis pœnitentibus, potius quam oneris; dum ex ea solatium, consilium, & remedium capiunt. Polygamia autem, & libellus repudii erat indulgentia ad tempus infirmis concessa.

II. Doctrina, & littera legis Evangelicæ prout se extendit ad actus interiores, & exteriores videtur multo gravior lege veteri, ut docet etiam D. Thomas art. 4. mox citato; quia abnegare seipsum, Deum diligere usque ad sui contemptum, uti hoc mundo tamquam non utamur, impetus iræ, superbiæ, voluptates nos continuo lacessentes reprimere, ut littera docet, est valde difficile; immo sine auxilio spiritus vivificantis moraliter impossibile. Sed si rem stricte consideremus, neque in his lex Evangelica est tanto veteri gravior; quia licet illa actus internos non præciperet, tamen cum ipsa quoque vetaret quidquid naturalis lex vetat, cum hæc prohibeat quidquid essentialiter malum est sive interius, sive exterius. etiam actus internos, idcirco & iram, & pravas cupiditates &c. interdicebat. Insuper lex vetus bona erat, & sancta; talis autem non fuisset, si non vetasset etiam peccata cordis, quæ cæteris graviora esse solent.

Lex porro Evangelica, si spectetur ut spectanda est, in eo scilicet quod praecipuum habet, & essentiale, seu quatenus est lex spiritus, & gratiae, non est onus aggravans, sed potius levans, reficiens, ac delectans; & exinde Christus Dominus leve dixit ac suave Matth. 11. *Iugum* suae legis; *Iugum enim meum suave est, & onus meum leve*. Et ex Patribus ait S. August. serm. 64. alias 22. de verbis Apost. *Haec sarcina non est pondus onerati, sed alae volantis*; quia lex evangelica est ipsa bona voluntas, & iustitiae dilectio; idcirco iucundum est id exercere, ad quod iam animus inclinat, ut ait D. Augustinus lib. de Bono voluntatis cap. 21. *Nullo modo onerosi sunt labores amantium*.

Non officit, quod spiritus dilectionis vigeat in paucis Christianis; nam ex hoc tantum sequitur, multos esse inter fideles, qui gratiam Dei in vacuum recipiunt, & resistunt Spiritui Sancto; non quia gratiam non recipiant, cuius ope diligere possint; vel eos, si talibus praesidiis uterentur, non gustaturos, quam suavis sit lex Domini iis, qui ex amore eam implent.

II. *Lex Nova iustificat*.

Lex evangelica iustificat, non vi suorum praeceptorum tantum, si haec a gratia separentur, quia in tali casu non plus possunt praecepta in lege nova, quam poterant in veteri, & aeque quam in ista essent littera occidens; *Doctrina, qua mandatum accipimus, littera est occidens, nisi adsit vivificans spiritus*, ait S. Augustinus lib. De Spiritu, & Litt. cap. 4. sed vivificat lex Evangelica praecipue per gratiam, cuius ope praecepta implentur, diligitur iustitia, & exinde dicitur iustitiae dilectio lex vitae vivificans, & Spiritum conferens. Sed non in una semper, eademque mensura recipitur; nam aliis tribuitur, ut bonum prompte ac delectabiliter operentur; aliis ut ubi difficultatem sentiunt, devotis, ac perseverantibus precibus facilitatem a Domino impetrent, ut ait S. Augustinus. Unde si desit illa gratiae copia, quae in aliis exuberat, praesto sit orationis Spiritus, qui infirmitatem nostram adiuvet, ut quod praecipitur, prompte, ac alacriter impleamus. Et qui ab infirmitate liberari postulat, ut quod praecipitur impleat, hic profecto legis praecepta amat; nam si praecepta multum non amaret, gratiam pro his implendis non perseveranter peteret, ut patet in mundanis, qui a Deo non aliud expostulant, nisi quod incolumes eos in hac vita servet, & prospera succedant inita consilia, quia hoc unum desiderant.

III. *In Lege Evangelica dantur Consilia, quae magis huic congruunt, quam legi veteri*.

Observandum, consilium valde differre a praecepto, quia praeceptum necessitatem imponit, ut sine culpa non possimus illius observantiam deferere, consilium vero dat optionem: & sic qui consilio non acquiescit, per hoc praecise nullatenus peccat; *ubi non est lex* (ait Apostolus Rom. 4.) *nec praevaricatio*. Dixi *praecise*, quia qui consilium praetermittit ut cupiditatibus suis indulgeat, ac carnis desideriis serviat, proculdubio peccat; tunc enim transgreditur legem Dei, quae dicit Exodi 20. *Non concupisces*. Et Eccli. 18. *Post concupiscentias tuas non eas*. Attendant igitur, & praecipue qui vitam in Monasteriis sanctiorem professi sunt, ne in iis etiam quae secundum eorum statuta stricte non obligant ne quidem sub veniali, nimis faciles sint in laxitatibus, ea contemnendo, aut negligendo, ut suis inordinatis serviant affectionibus; quia peccabunt contra legem naturalem, & non raro etiam cum aeternae salutis discrimine, praecipue quia vix haec contingent sine aliorum offensione, & disciplinae regularis imminutione, ac ruina.

Dantur in lege Evangelica consilia, quaedam nempe opera perfectiora, quae Christus Dominus non imponit cum necessitate praecepti, sed liberae permittit electioni; ut de Virginitate ait Apostolus 1. Corin. 7. *Praeceptum Domini non habeo; consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis*; scilicet ut pro munere Apostoli quod misericorditer consecutus sum, fideliter Dei mentem exponam, & saluti omnium optime consulam. Consilia congruunt potius novae legi Evangelicae quam veteri; quia, ut notat D. Thomas q. 108. art. 4. Lex Evangelica est lex libertatis, vetus vero lex servitutis. Liber est vere, qui ex se ipso agit, nec urgetur ab extrinseco; servus vero qui minis, ac metu poenarum ad agendum impellitur, sicuti erat Populus Iudaicus, qui nonnisi poenarum temporalium metu extrinsecus immisso ad agendum induci poterat; cum ex opposito in lege Evangelii amoris pondere, & interiori instinctu gratiae ferantur fideles ad ea, quae honesta sunt; idcirco lex Evangelica est lex perfectae libertatis.

IV.

IV. *Lex Evangelica est perfecta.*

Ex iam dictis patet, legem Evangelicam esse vere perfectam, & relative ad legem naturæ, & ad Mosaycam, multo iisdem perfectiorem, utilioremque. Etenim illæ præscribunt quidem cultum Dei non secus, at Evangelica; sed hæc sublimiori modo, & perfectiori præcipue quoad Sacrificium; cum Evangelica habeat pro victimis, non animalia, agnos, boves, &c. sed sui ipsius auctorem Dominum Iesum Christum, Agnum Immaculatum, qui in Sacrosancto Missæ Sacrificio, quod est unicum & verum novæ legis Sacrificium, quotidie æterno Patri super Altare offertur. Leges naturæ & Moysis versabantur præcipue circa externas actiones, & statum vitæ præsentis. Religio autem Evangelica vim suam extendit ex sui natura ad ipsas quoque intimas animi cogitationes, & affectus. Hæc docet suos fideles, eorum felicitatem in Dei amore consistere. Insuper perfectius est profecto quod affert fructum, quam quod fructum promittit; & perfectior est vir, qui hæreditatem consequitur, quam parvulus, qui stat sub Tutorum cura. Sub Lege autem Evangelica promissa est hæreditas, idest unctio primum Spiritus Sancti, filiorum libertas, denique cæleste Regnum, quod sequitur adoptionem. Hanc hæreditatem retulerunt quidem aliqui viri Sancti, etiam Veteris Testamenti, diversa tamen ratione: etenim adoptionem habuerunt cum spe venturi Redemptoris, nec gloriam consecuti sunt nisi peracta Redemptione: nunc vero adoptamur in filios gratiæ, quam abunde in Evangelicis recipimus Sacramentis, cuius ope sempiternam retributionem hæreditario iure, statim post obitum reportamus.

Perfectio vero Christiana consistit præcipue in Divinorum præceptorum observantia, ut constat ex Divinis Scripturis, ubi tota perfectio statuitur in præcepto Charitatis, scilicet dilectionis Dei, & proximi, prout proximi dilectio includitur in dilectione Dei, cum dilectio Dei sit ratio, & motivum dilectionis proximi: ait enim Christus Dominus Matth. 5. omnibus suæ Ecclesiæ Fidelibus: *Estote ergo vos perfecti sicuti Pater vester Cælestis perfectus est.* Et S. August. l. *De natura & gratia* cap. 70. sic habet: *Charitas ergo inchoata, inchoata iustitia est; Charitas provecta, iustitia est provecta; Charitas magna, magna iustitia est; perfecta Charitas, perfecta iustitia est; . . . Quæ tunc maxima est in hac vita, quando pro illa vita ipsa contemnitur.*

Ratio ipsa hoc dupliciter demonstrat; Primo, quia ultimus finis est ultima cuiusque rei perfectio; unde cum Charitas sit finis legis secundum Apostolum 1. Timoth. 1. profecto in Charitate reponenda est perfectio legis, ac ideo homines per ipsam operantur: nam scopus Legis est perficere subditos. Secundo quia consilia castitatis, paupertatis, & obedientiæ, quæ videntur respicere perfectionem, non sunt tamen spectanda nisi ut instrumenta, quibus Charitas perficitur, ut præcipuæ causæ & principia perfectionis, ut habetur in Collatione Patrum.

V. *Lex Evangelica, prout præceptiva, non est unquam mutanda, sed duratura usque ad finem Sæculi, non ultra.*

Res hic agitur de Lege Evangelica, non quoad præcepta moralia, quæ cum pertineant ad Legem naturalem, quæ immutabilis est, nunquam sunt mutanda. Unde agitur de aliis præceptis, cæremonialibus nempe, & fidei.

Durante Sæculo lex evangelica, seu Religio Christiana, prout præceptiva non amplius mutanda est, ac proinde lex nova, seu lex gratiæ perduratura est quoad præcepta fidei, & cæremonialia usque ad Sæculi consumationem, cum quo tantum finire debet Ecclesia a Christo fundata, quæ est ipsius Sponsa, & Regnum, cuius ipse est invisibilis quidem, sed perpetuus Pontifex, Sacerdos, Rex, & Caput, a quo præcipuo amore regitur illa, & gubernatur. Nam si lex, seu Religio Evangelica desitura esset ante Sæculi consumationem, cum homines, dum in hac vita peregrinantur, stare nequeant sine aliqua Religione, qua debita cultus officia supremo suo præstent auctori & Domino; Lex alia ac Religio, & hæc præstantior substituenda esset, cum hac de caussa veteri legi nova successerit. At nulla hac nova lege præstantior succedere potest, utpote quæ habeat conditiones omnes, quæ perfectum, ac excellentiorem reddere valeant statum legis seu Religionis; sive consideretur eius auctor, qui est Christus Dominus, Verbum Dei, seu Unigenitus Æterni Patris Filius; sive eius Sacrificium, Eucharistia nempe, quo nullum aliud potest esse dignius; sive Sacramenta quæ fœcundissimi Salutis nostræ sunt fontes; sive Divina gratia, quæ abundantissime nobis confertur; sive finis, qui est æterna vita, ac felicitas in perenni ipsius Dei possessione fruenda, quam lex nova attingit & in quam

desinit. Igitur Lex nova nunquam immutanda est, sed perduratura usque ad consumationem Sæculi.

Quod vero cum Sæculo finire debeat Lex Christiana pro ut præceptiva, idest quoad præcepta cæremonialia & fidei, non quoad naturalia, quæ in amore consistunt & conveniunt etiam alteri Sæculo, in quo plena dilectio est, & iustitia, ut ait Apostolus 1. Cor. 13. *Charitas nunquam excidit*, constat ex ipso Scripturarum testimonio, præcipue Matthæi 24. *Prædicabitur hoc Evangelium Regni in universo orbe in testimonium omnibus Gentibus, & tunc veniet consummatio*. De præceptis plane fidei & spei habetur 1. Corinth. 13. quod evacuabuntur *cum venerit quod perfectum est*; visio scilicet intuitiva. De Cæremonialibus vero idipsum patet ex cap. 7. ad Hebræos, ubi dicitur Christus *eo quod maneat in æternum, sempiternum habere Sacerdotium*; unde cæremonialia legis Evangelicæ non amplius duratura sunt, quam Sacerdotium, quod essentialiter ordinatum est ad Sacrificium offerendum, ad Sacramenta conficienda, & administranda; ut vota precesque hominum Deo offerantur, quæ omnia expirabunt cum mundo, ac proinde & Sacerdotium, & cum ipso lex nova, & Christiana Religio. Et rationem affert huius veritatis D. Thomas q. 106. art. 4. videlicet, quod sicuti lex vetus se habuit ad legem Evangelii & gratiæ, ita hæc, quæ est lex nova, se habet ad Beatitudinem, & intuitivam Dei visionem. Quare sicuti Lex Evangelica immediate succedere debuit Legi Mosaycæ, veluti eius complementum, & perfectio; ita legi Evangelicæ æterna beatitudo immediate est subsequenda, ac proinde non ultra post Sæculi consummationem est perduratura. Etenim sicuti finis legis in lege veteri erat Christus, quem prædicebat venturum; cuius item passionem ac immensa dona præsignabat in suis Sacrificiis; ita lex nova, seu Evangelica prædicit, ac promittit Christum rursus venturum cum gloria, & secum assumpturum suæ legis veros cultores & hac fide, hac spe nos interius per gratiam, exterius per doctrinam nutrit, ac roborat, idoneosque reddit ad tam eximium bonum consequendum; adeo ut secundum D. Thomam nihil in præsenti vita potest esse perfectius, ac ultimo fini propinquius, sicuti lex Evangelica. Igitur illi immediate succedere debet visio Beatifica, non secus ac per adventum Christi in mundum ac per ipsius donorum collationem, lex vetus cessare debuit; quia præsente veritate cessat omnis eius figura & promissio.

Insuper Lex nova data fuit solum pro hominibus viatoribus in Ecclesia militante; sed hæc non durabit post finem mundi, ut patet, ex illo Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum usque ad consumationem sæculi*: ergo desinente Republica eiusque statu, desinit etiam lex, quæ iam nonnisi pro illius bono erat constituta.

VI. *Non habet locum dispensatio humana in Divinis præceptis Legis novæ, sed solummodo declaratio per Supremum Ecclesiæ Iudicium.*

Nota, nos non loqui hic de dispensatione relative ad Deum, qui procul dubio in Lege, cuius ipse est auctor, prout est positiva, potest dispensare; cum hoc sit de Iure Legislatoris, iuxta regulam iuris, in qua habetur, *quod res per eadem dissolvatur, per quæ nascitur*. Nam si libere eam tulit, etiam pro libitu potest eam tollere; unde & multo magis super eam dispensare, quos ab æterno eximere decrevisset. Hæc tamen dispensatio non præsumitur, nisi miraculis, aut alia non minus efficaci via probetur, ut advertit Innocentius Papa III. Cap. 12. de hæret.

Nulla humana auctoritas valet dispensare in Lege Divina: ita permulti cum Suarezio, qui ab ipso citantur Cap. 6. contra nonnullos Canonistas, qui censuerunt concessam esse a Deo Papæ potestatem dispensandi in quibusdam legis novæ præceptis. Et revera inferior dispensare non potest in lege Superioris, nisi ab eodem illi facta sit specialis potestas; nam ex defectu talis potestatis factum est, ut nemo dispensare posset in Lege veteri. Unde cum in nova pariter nec Petro quidem sive ex Scriptura, sive ex traditione comprobari possit potestatem hanc concessam fuisse: hinc nec Summus Pontifex potest super legem novam dispensare. Potest quidem ut Christi Vicarius & primus Ecclesiæ Magister exponere, seu declarare circa aliqua, quæ sunt iuris divini (exceptis Sacramentorum essentia, articulis fidei, vel aliis, quæ secundum se, vel ex Christi instituto necessaria sunt, ut Baptismus in hoc vel illo casu) legem Divinam non obligare.

Nec officit (quod opponi potest, immo opponunt contrarium sentientes) Matthæi 16. potestas collata a Christo Apostolis, & Petro præcipue, ligandi, quodcumque, & solvendi; *quodcumque ligaveris super terram*,

terram, ligatum erit & in Cœlis, & quodcumque solveris super terram, erit solutum in Cœlis; quasi cum generaliter hæc dicta sint, facultatem contineant dispensandi in Divinis præceptis. Nam respondetur verba hæc licet generaliter prolata, tamen intelligenda esse cum exceptione, prout ab Ecclesia ipsa & usu perpetuo, qui optimus est legum interpres, semper intellecta sunt. Et equidem si nulla exceptio admittenda foret, omnia legis novæ præcepta solvi possent dispensatione; & sic posset Ecclesia dissolvere Matrimonium ratum, & consumatum inter Christianos, tollere, vel mutare altaris Sacrificium a Christo Domino institutum; sic variare Sacramentorum materiam contra Concilii Tridentini sensum sess. 21. cap. 2. & contra Apostolum, qui 2. Corin. 10. docet, potestatem factam esse a Christo suis Apostolis *in ædificationem, non in destructionem*. Similiter nihil obstant, quæ obiiciuntur ex variis dispensationibus factis a Summis Pontificibus super ea, quæ sunt Iuris Divini, ut in votis, in iuramentis, in Matrimonio rato non consumato, revera dissoluto, quamvis ex Divino iure indissolubile, ut Matth. 19. *Quod Deus coniunxit, homo non separet*. Item in Sacrificio Missæ sine vino illud confici posse concessisse Innocen. VIII. &c. Etenim licet verum sit, quod Papa, & Episcopi aliquando dispensaverint in votis, & iuramentis; tamen improrie tantum dispensarunt & interpretative, explicando videlicet, votum, seu iuramentum in his aliisque circumstantiis non obligare; quia non esset acceptum Deo; non tamen vere & proprie relaxando vice Dei promissionem Deo factam hisce in casibus, in quibus alias staret voti obligatio. Non idcirco tamen concedendum, Papam, vel Episcopos dispensare in lege naturali, seu Divina; v. g. servandi votum & iuramentum; sed potius dicendum, quod materiam mutant, & vi talis mutationis legis Divinæ hanc materiam subtrahunt, quæ non obligat ad servandam Deo promissionem, cui Deus per se aut per suum Vicarium renuntiavit; ideoque Papa, & Episcopi se habent in huiuscemodi casibus, ut aliquis, qui promissioni sibi ab aliquo factæ, & iuramento, vel aliter confirmatæ renuntiat; hic enim non dispensat in lege naturali, quæ fidem datam servari præcipit, quæ prorsus indispensabilis est; sed relaxata promissione materiam mutat, eamque subtrahit legi, vel potius tollit conditionem, sub qua solum lex obligat. Nam lex non obligat absolute, ut quælibet promissio servetur, sed conditionate, nimirum ut servetur, nisi promissarius, aut vices gerens, eidem renunciet. Illud vero Matthæi c.19. circa Matrimonii indissolubilitatem stricte non cadit in Matrimonium solummodo ratum quod dissolvi potest per Ecclesiæ auctoritatem, sed in Matrimonium consummatum, per quod coniuges fiunt una caro, quod nullatenus dissolvi potest. Dispensatio vero quæ facta dicitur ab Innocentio III. est prorsus fabulosa, ut iam fusius de re hac loquuntur Theologi, ubi de Eucharistia. Quod si obiiceretur dispensatio facta aliquando simplici Sacerdoti conferendi Confirmationis Sacramentum, res est extra quæstionem, cum Episcopi non sint ita Ministri huius Sacramenti, ut illud nequeat committi aliquando etiam simplici Sacerdoti. Et hoc concedi nequit nisi a Papa, qui tunc sequitur ipsam Christi ordinationem.

VII. *Aliqua interpretatio cadit in Legem Novam.*

Interpretatio alia est, quæ fit per Epikeiam, & hæc est interpretatio proprie dicta, alia improprie dicta, seu doctrinalis. Primæ, seu interpretationi per Epikeiam, non subiicitur lex nova; potest quidem subiici interpretationi improprie dictæ, seu doctrinali. Et quoad primum ratio est inpromptu, quia cum lex Christi sit obligans in casibus omnibus, in quibus voluit Christus eam obligare, nullus est hominum, qui eximere valeat ab obligatione casus eos, in quibus voluit Christus suam Legem obligare. Quoad secundum vero id ex praxi Sanctorum Patrum manifeste comprobatur; eo quia ipsi sæpe sæpius sensum, & verba novæ legis exponunt; immo Doctores etiam explicant, quo tempore, & quibus in circumstantiis aliqua novæ legis præcepta obligent. Ita e. g. alii præceptum Confessionis, quatenus divinum est, interpretantur, & explicant obligare statim post commissum mortale peccatum, alii nonnisi in articulo mortis, alii sæpius aut rarius &c.

§. XXI.

De iure Gentium.

Cum ius Gentium sit inter naturale quod est a Deo, & positivum humanum quod est ab homine, utpote quod nec a Deo naturæ inditum sit, nec ab aliquo Principe constitutum, quia tamen de utroque participat, & ab utroque distinguitur, est tamquam ius tertium, *Ius Gentium participat de naturali & positivo.*

tium, seu ius medium inter utrumque. Hinc postquam de naturali Iure, & Divino actum est, antequam de positivo humano agatur, volumus aliqua breviter hic de huiusmodi iure prælibare.

Ius igitur Gentium est illud, quod ex lege naturali, sive ex principiis practicis naturali iuris lumine naturæ cognitis, quibus tale ius valde propinquum est, & conforme, tamquam conclusio necessaria, sed probabilis ab hominum acceptatione dependens deductum est; & communi, ac mutuo omnium gentium consensu usu solo, & consuetudine sine scriptis, utpote utile & necessarium ad commodiorem vitæ humanæ societatem, & ad facilius commercium inductum est; ut habetur in Can. *Ius Genti. distin.* 1. De Iure Gentium sunt Sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captivitates, servitutes, postliminia fœdera, paces, induciæ Legatorum non violandorum, Religio, coniugia inter alienigenas prohibita, & ita quamplurima alia, quæ a D. Thoma numerantur; sine quibus homines ad invicem convivere non possunt. Quare Ius Gentium est quædam lex humana virtualiter, & æquivalenter. Dum vero Ius Gentium tale appellatur, quia a communi Gentium populorumque consensu absque ulla gradus distinctione, nobilis videlicet, aut ignobilis, Principis, aut Subditi inductum est, non intelliguntur confusæ sub hoc titulo Gentes omnes, ut fere convenerint etiam incognitæ nationes barbaræ & hebetes, quas certe latet quid sit honestas, dum ad instar brutorum vitam agunt; sed intelliguntur Gentes excultæ morumque ingenuæ, ut fuerunt Iudæi, Ægyptiani, Chaldæi, Græci, Romani, & pene omnes Europæ Incolæ. Unde non immerito dici possunt longe aberrasse Hobbes, & Puffendorfius l. 11. de Iure naturali, & Gentium C. 11. qui Ius Gentium cum naturali iure confundunt, cum legem distinguant in naturalem, & humanam, & in legem naturalem hominum, & naturalem Civitatum, quæ communiter vocatur ab aliis Ius Gentium. Vult Hobbes utramque hanc legem habere eadem præcepta, hoc solo discrimine, quod naturales dicantur prout individualiter respiciunt homines; & leges Civitatis, quatenus iidem homines Civitates constituunt, & nationes. Quod detur Ius Gentium, indubitanter tenent communiter Doctores, utpote quod in utroque iure, Canonico videlicet, & Civili identidem nominatur, ut ex l. 1. ff. de *Iust. & iure*, ubi ius dividitur in Naturale, Gentium, & Civile. *Et Instit. de iure naturali Gentium & Civili ff.* 1. *&* 2. Et ratio est manifesta, ut considerant hic Salmanticenses; quia Ius naturale est illud, quod cuilibet naturæ est inditum, sive secundum se, sive supposita societate, & communicatione politica cum aliis; ut quod Servus obediat Domino, quod promittens reddat promissum, quod contrahens proximum non defraudet; & ideo semper necessario vetat, quod malum est, quia malum & præcipit bonum quia bonum. Ius Civile est illud quod Princeps in suo Regno, vel Respublica in suo Statu, vel uterque in aliqua sua Provincia statuunt, quod possent non statuere. Ius vero Gentium nec a natura, nec ab aliquo determinato Principe statutum est; sed usu, ac consuetudine ab omnibus, vel fere omnibus Gentibus inductum est; ut discretio Gentium, Regnorum divisio, &c. ut supra iam notatum est: quæ omnia nec a natura sunt insita, quia homines aliter decernere possent, nec ab aliquo dato Principe statutum, ac signatum. Quare Ius Gentium licet naturæ valde conforme sit & in illa fundetur, cum Ius Gentium ut ex D. Thoma 1. 2. q. 95. Art. 4. ad 1. sint Conclusiones deductæ ex principiis legis naturæ, ut iam diximus, quia sunt valde propinquæ & proportionatæ principiis Legis naturalis; proprie tamen Ius Gentium est Ius positivum, cum ortum suum ab hominibus cognoscat, & a communi hominum consensu introductum sit.

Distinguunt aliqui Ius Gentium in primarium, & secundarium. Primarium constituunt in naturali hominum instinctu, idest in eo, quod naturalis ratio Gentibus omnibus dictat, & quod mentibus hominum a Deo est inditum, ac ab omnibus populis solo naturali instinctu rationis custoditur, & in hoc participat de Iure naturali, ac cum ipso coincidit. Instit. *de Iure naturali, Gentium, & Civili*. L. omnis. 9. & alibi. Secundarium vero illud dicunt, quod ex naturali quidem ratione proficiscitur, non tamen simpliciter, & a solo rationis instinctu est nobis inditum; sed necessitate humani Commercii, postea sic exigente usu, ac moribus omnium, aut fere omnium gentium introductum est, sive per modum Legis præceptivæ, aut prohibitivæ, sive solum per modum potestatis, seu facultatis permissivæ quidpiam agendi, quod usu seu consuetudine omnium vel fere omnium Gentium præcipitur, prohibetur, vel conceditur tamquam necessarium, vel utile hominibus inter se societatem seu commercium foventibus. Et

de

de hoc secundario Iure Gentium habetur in *l. ex hoc iure ff. de Iustitia & Iure*, & ff. *Ius autem Gentium*.

Non defuerunt prorsus reiicientes ius Gentium ex hoc, quod omnes Gentes numquam simul convenerint ad ius hoc stabiliendum. Verum quam futilis sit hæc ratio, nemo non videt; non enim erat necesse ut Gentes omnes in unum locum convenirent, seu adunarentur ad hoc stabiliendum; sed satis fuit tacitus consensus, quo nationes omnes politiores concurrerent in aliquibus legibus formandis, ad societatem fovendam, servandamque, ac debita iura humanitatis servanda; ita ut possent homines fœdera ad invicem inire, exercere commercia, contractus celebrare, fraudes impedire & deceptiones, ac ideo debita humanitatis offitia servare.

§. XXII.

De lege positiva humana, ac de eius caussa efficiente, & de eius materia.

Quia ob vitiatam hominis naturam ab originali peccato nimis erat difficile ut solo ductu naturalis legis & Divinæ intra virtutis, idest honestatis limites se homines continerentur, hinc opus fuit superaddi Legi naturali, & divinæ Leges positivas, quæ pœnas minitando retraherent a maleficiis formidine pœnæ eos, qui virtutis amore Legi obedire reluctarent. Cum enim lex naturalis nullam præter conscientiæ aculeos pœnam afferat, & divina non nisi æternam in futura vita minetur, quæ cum sit ab humanis sensibus remota, inefficaciter ut plurimum terret carnales homines ad malum proclives; ideo necesse erat metu & vi homines a malo cohibere, ut saltem hoc fræno retenti ab improbitatibus desisterent; aliorum tranquilitatem non turbarent, & ex malorum illorum dissuetudine ad honestatis amorem sensim perducerentur; ut tandem moderationem, quam prius nonnisi metu coacti tenuere, sponte ac etiam studiose ex virtutis affectu in suo agendi more servarent.

Verum quia homo non solum est membrum Reipublicæ Civilis, sed etiam christianæ; ex hoc contigit, ut duplici indigeret regimine, temporali scilicet & spirituali, ut pacem haberet in hac vita, & felicitatem consequeretur in æternitate: hinc Divina providentia duplici eum subiecit potestati, Civili videlicet, seu temporali Reipublicæ, cui præsunt Principes Sæculares; & Ecclesiasticæ, nempe Summo Pontifici, & Præsulibus, quibus Christus Dominus Supremum caput curam suæ Ecclesiæ demandavit, ita ut Ecclesiastica, & Civilis auctoritas per proprias leges variis personarum, temporum, locorumque circumstantiis congruentes subditos inter eos fines contineant, sicuti consecutio pacis in hoc mundo, & æternæ felicitatis in Cœlesti Patria expostulant.

Dari legem humanam constat ex toto corpore iuris tam Canonici, quam Civilis contra Valdenses & Vicleffum, qui hoc primo negarunt, quos sequuntur ex recentioribus Lutherus, Melancton ac Calvinus, qui inficiati sunt leges humanas iuste conditas fuisse. Excepit tamen Calvinus leges, quas facere posse concessit Ecclesiam, quæ versentur circa materiam per legem Divinam generaliter præscriptam.

Lex humana est præceptum commune iustum, & stabile ab homine, qui Politicæ vel Ecclesiasticæ communitatis curam habeat promulgatum. Necessarium profecto fuit pro communi hominum bono, ut præter legem naturalem & Divinam extaret etiam humana. Etenim si humana societas artibus indiget, ut quæ corpori opus sunt provideantur, puta victus, vestitus, habitatio; a fortiori indiget legum disciplina ad animum excolendum; quia iudicium rationis in his quæ spectant ad mores, multo magis impeditur ab ignorantia & cupiditatibus, quam in his, quæ pertinent ad artefacta. Hinc 1. Politic. c. 2. dicitur: *Sicuti homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium; sic si sit separatus a Lege & iustitia, est pessimum omnium*. Definitio legis humanæ.

Leges humanæ iuxta duplicem, spiritualem nempe, & temporalem potestatem, a quibus procedunt, in duas distinguuntur classes: aliæ enim sunt Ecclesiasticæ seu Canonicæ, quæ in rebus spiritualibus a Superiore Ecclesiastico, aliæ Civiles, quæ a Principe Sæculari in civilibus, seu temporalibus negotiis constituuntur. Inter leges Ecclesiasticas primum locum obtinet ius dictum Canonicum, quod constans est ex Sacris Canonibus, idest regulis Ecclesiasticis, constitutum ad dirigendos homines in viam Salutis, & ad assecutionem æternæ Beatitudinis, & hoc se extendit per totam universalem Ecclesiam. Ius autem Canonicum partim ex Scripturis Sacris, partim ex Conciliis, partim etiam ex Sententiis Sanctorum Patrum, & Pontificum Constitutionibus desumptum est; & variæ variis temporibus tum a Græcis, tum a Latinis factæ fuerunt collectiones, antequam Corpus Iuris Canonici, sive Pontificii, quale nunc extat, in Ecclesia Divisio legum humanarum.

con-

constitueretur. Idcirco Ius Canonicum duplex est, vetus, & novum, quod triplici codice continetur, Orientali videlicet, Affricano, & Occidentali. Et in hoc triplici Codice, aliud est Ius vetus, nempe nonnullæ Constitutiones, quæ antiquitus quidem servabantur, sed nunc nullam vim habent, & hæc continebantur in primo volumine Codicis Orientalis, quod constabat ex Collectione 50. Canonum, qui appellabantur Apostolici, non quia horum auctores agnoscerentur Apostoli; sed quia censebantur confecti ab Episcopis Sæculis Apostolicis proximioribus, idest, I. II. & medio ferme III. Sæculo, & in unum collecti a Firmiliano Episcopo Cæsareæ in Cappadocia. Gelasius Papa anno 492. hos Canones inter Apocryphos reiecit, ut nihil amplius valerent ad dirimendas controversias Fidei, morum, & disciplinæ. Idem Codex complectebatur in alio volumine Collectionem Canonum Concilii. I. Nicæni, & I. Constantinopolitani, & quamplurium Synodorum quæ, ineunte IV. Sæculo celebratæ fuere in Oriente, puta Neocæsariensis, Gangrensis, Anthiochenæ, Anciranæ & Laodicenæ. Codex Affricanus continet Canones, qui in Affrica editi sunt usque ad annum 419. quando in Concilio Carthaginensi eodem anno coacto approbata fuit illorum Collectio. Codex vero Occidentalis per quatuor priora Sæcula complectebatur solos Nicænos Canones, & post IV. Sæculum complectebatur etiam Collectionem, quæ apud Orientales dicebatur universæ Ecclesiæ. Post quartum vero Sæculum huic additæ fuere aliæ Collectiones, ut Dyonisii vulgo Exigui, Ridulphi Moguntini ex Hispania sub nomine Isidori Hispalensis circa annum 781. Bruchardi anno 1100. Ivonis Carnotensis, qui instituit suam Collectionem compilatam tum ex Canonibus, tum ex legibus Civilibus. Successit tandem his omnibus Corpus iuris Canonici, seu Pontificii, quod nunc in Scholis Catholicis explicatur, quod tribus voluminibus, & sex Collectionibus continetur. Primum volumen priscorum Canonum Collectionem, idest ius antiquum comprehendit, quo per undecim Sæcula Ecclesia usa est. Et hæc Collectio facta est a Gratiano Monaco Benedictino, Bononiensi anno 1150. Eugenio III. Pontifice, cuius mandato creditur in lucem edita, vel saltem a Gregorio XIII. confirmata. Gratianus in sua Collectione congessit varias Sacræ Scripturæ sententias, Decreta Conciliorum, Constitutiones Romanorum Pontificum, Leges Imperatorias, & selectissimas Patrum sententias. Gratianus

Collectio Gratiani.

opus suum in tres partes divisit. In prima, quæ coalescit ex 101. distinctionibus, agitur per capita de iure divino & humano, de his, quæ pertinent ad mores componendos, & ad Ecclesiasticam disciplinam. In altera præter cætera præcipue agitur de Pœnitentia. In tertia denique de Consecratione Ecclesiarum, de Sacramentis, Baptismo, Eucharistia, & Confirmatione, & de Sacrificio Missæ.

Secunda pars continet caussas 36. & quælibet caussa in quæstiones, quælibet quæstio in capita distribuitur. Quæ ex hac parte desumuntur, in qua agitur de materia & forma iudiciorum Ecclesiasticorum, ita citantur: Can. c. *Gratia*, vel *Presbyter*, vel *benedictio* 1. q. 1. idest caussa 1. quæst. 1. ita ut numerus ante q. denotat numerum caussæ, & numerus post q. numerum quæstionis.

Tertia pars inscribitur *de Consecratione*, & dividitur in quinque distinctiones. Ea res sacras tractat, ac præsertim Sacramenta, ac alia, quæ neque ad forum exterius aut interius pertinere videntur, ut pertinent Matrimonium & Pœnitentia, neque ad personas Ecclesiasticas, ut pertinet Ordo. Prima distinctio est de Consecratione Ecclesiarum, & Missarum celebratione. II. de Eucharistia. III. de feriis, ieiuniis &c. IV. de Baptismo. V. de Confirmatione Ritibusque aliis Ecclesiæ.

Gregorius Nonus anno 1236. post Gratianum, aliam promulgavit collectionem, cui titulus: liber decretalium, seu Epistolarum, quas variis de causis summi Pontifices ad diversarum Ecclesiarum Episcopos miserunt. Et hæ collectæ fuere, & reddactæ in compendium a S. Raymundo de Penafort Ordinis Prædicatorum, & in quinque libros distributæ. Bonifacius VIII. sextum adiunxit Decretalium sic dictum, quia additus est quinque libris Decretalium Gregorii Papæ IX. & hic continet epistolas conscriptas per suos Prædecessores usque ab suam ætatem, nec non Decreta Concilii Lugdunensis, & aliorum; quæ omnia Bonifacius collegit, & in V. Volumina divisit & constat iisdem titulis, non tamen omnibus, quibus constant Decretales, & ideo eodem modo citantur. Materia autem, quæ in libris Decretalium continetur, hoc versu exprimitur, *Iudex, iudicium, clerus, sponsalia, crimen;* Solent autem citari simpliciter, & sine addiecto, idest nulla facta mentione distinctionis, aut caussæ, ut in Decreto, hoc scilicet modo v. g. cap. Cæterum *de iudiciis*

Collect. Greg. Noni, S. Raymundo de Penafort.

Decretales Bonifacii Octavi.

Mater... C... non...

ciis &c. ubi subintelliguntur hi libri; vel etiam aliquando suppressa voce initiali Capitis citatur illius numerus v. g. cap. 3. *de Probationibus*. Advertendum tamen, in antiquioribus auctoribus citari cum additione *Extra* hoc modo v. g. *Extra de rescriptis c. sicut*; ubi per verbum *Extra* intelligunt Decretales, quae ideo ita appellabantur, quia erant extra corpus Canonicum Gratiani, quod tunc erat editum: sed cum nunc ingrediantur in Corpus iuris Canonici, illud *Extra* omittitur in citationibus. Citantur VI. Decretalium Bonifacii VIII. eodem modo, quo Decretales; excepto quod additur *in 6.* sic v. g. cap. *Cum in tua de consuetudine in 6.* In hoc vero libro quaedam in Decretalibus relata corriguntur, & quaedam adduntur. Ioannes pariter Papa XXII. promulgavit Clementinas in quinque libris, qui continent Decreta Concilii Viennensis, cui Clemens V. praefuerat, & Clementinis suis addidit Decretales, quae *Extravagantes* dicuntur, quia extra corpus iuris vagantes, necnon alias *Extravagantes*, quae communes vocantur, quia non unius, sed multorum sunt Pontificum Romanorum. Clementinae hoc modo citantur: *Clem.* idest *clementina multorum de poenis*; vel *attendentes de statu Monachor.* Extravagantes vero citari solent ut sequitur: *Extravag. Ad conditorem*, idest constitutione extravaganti ad conditorem.

Clemen. nae Ioan. XXII.

Extravagantes Clemen. tis V.

Ius novum differt a veteri in eo, quod potestas, qua Synodi Provinciales in pluribus causis iudicandis fruebantur, iure novo ad solum Romanum Pontificem pertinere videatur. Omnia quae continentur in Corpore iuris Canonici, excepto Decreto Gratiani, vim habent obligandi ad sui observantiam; quia omnia derivant a Summis Pontificibus, quibus non defuit nec potestas nec voluntas condendi leges Ecclesiasticas. Dicitur *excepto Decreto Gratiani*, quia est sententia communior, illud non habere ex se vim obligandi. Etenim Gregorius XIII. approbando eius emendationem non intellexit tribuere illi auctoritatem universaliter obligandi. Quare ea quae sunt in Decreto Gratiani, non habent maiorem auctoritatem, ac eam quam receperunt a suis auctoribus. Idcirco deprompta a Decretis Summorum Pontificum ac Conciliorum Generalium, vim habebunt legis universalis. Dicta vero, quae in eo habentur Sanctorum Patrum, vim legis non tenent; quia Sancti Patres non pollebant potestate legislativa. Nihilominus magni facienda sunt propter scientiam suorum auctorum; ideo allegantur tamquam doctrinalia.

Differentia iuris Canonici novi a veteri.

§. XXIII.

De iure Civili, & de eius origine.

Lex humana Civilis, quae ut iam vidimus, ortum duxit a lege naturali, utpotequae sit dictamen rationis ex primis principiis per discursum deductum, cum ad legem naturalem spectet servare pacta, stare promissis; iure merito dici potest, ius Civile nihil aliud esse, nisi naturalis ad civilium Rerumpublicarum, ac Regnorum institutionem relata Regnorum moribus, & litteris explicata ratio. Dicitur *Civilis*; quia cives afficit; est enim ius constitutum auctoritate Saeculari ad tranquillam Reipublicae gubernationem, & communem Civium utilitatem, ac salutem. Etenim nonnisi commune commodum, securitas, & quies ratio fuit, quare dominium, & iura Politica, seu Civilia instituerentur. Cum enim homines in eorum propagatione uniri coeperint in societatem, agnoscentes magnum commodum, quod commune affert consortium, factum fuit, ut non renuerent se subiicere uni, aut pluribus inter ipsos prudentioribus, eisque potestatem tribuere dirimendi lites ac contentiones, quae inter membra communitatis oriri possent, cohibendi inquietos, pacisque perturbatores, aliisque providendi, quae ad commune bonum, felicitatemque Reipublicae conducere possent. Hinc coepere constitui Decreta, seu Leges, varie tamen pro varietate locorum, Gentium, & Legislatorum. Quocirca non immerito dici potest, omni aetate, etiam ex vetustioribus habuisse gentes omnes quantumvis Barbaras suas leges, sive scriptas, de quo nihil certum puto haberi, sive non scriptas, unde inductum est etiam ius Gentium, quibus in negotiis communis Societatis dirigebantur. Hinc plane ortum habuit ius Civile, ita vocatum a Civitate p. 2. l. 2. quia cives afficit & est ius institutum auctoritate peculiari ad gubernationem Reipublicae & communem Civium salutem: ideo definitur: *ordinatio rationis actuum humanorum ad communem cuiuscunque Reipublicae felicitatem tendens*. Iuris Civilis in genere ita dicti tot sunt species, quot Regna, & Ditiones v. g. ius Civile Gallorum, Hispanorum, Atheniensium &c. Ius Civile itidem aliud est commune, quod se extendit ad totum Regnum, vel Imperium, sive Ditionem alicuius Principis a quo conditum est; aliud Municipale, quod obli-

Definitio Iuris Civilis.

obligat solum cives alicuius Civitatis vel Territorii.

Ius tamen Commune universaliter accipitur pro iure Romano incluso in Corpore iuris civilis, ut videbimus. Ius civile aliud est scriptum, quod expresso Legislatoris consensu latum est, aliud non scriptum, quod tacito Principis consensu inductum est, ut sunt locorum consuetudines. Ius Civile scriptum multiplex est; sed nunc illud praecipue intelligitur, quod a Supremo Principe constituitur, & apud Romanos illud erat, quod Populus Romanus Senatorio Magistratu interrogante & praecipue Consule constituebat ff. *Institut. h. t.* ff. 4. & distinguebatur *in Plebiscitum*, leges nempe, quae auctoritate populi constituuntur, Instit. ff. 4. *in Senatus Consultum*, seu responsa prudentum, & sunt leges quae feruntur a potestate residente in Optimatibus populi iuxta modum regiminis, quod dicitur Aristocratia; *in Principis placitum*, & est Principis constitutio lata a Summo Principe, & haec dicitur etiam *rescriptum Principis*, quod est Constitutio Principis ad Praesidum, vel Iudicum, vel etiam supplicantium libellos emissa, statuens quid posthac in dubio iuris articulo pro caussarum decisionibus sit amplectendum; aut *Decretum*, & est sententia Principis inter duos Litigantes causa cognita prolata; aut *edictum* & illud est, quo Princeps citra alicuius caussae aut personae interventum motu proprio ad subditorum unitatem aliquid constituit, & generaliter a singulis, & universis servari praecipit. Sunt etiam *Pratoria edicta*, & haec sunt quae iuris civilis adiuvandi, corrigendi, aut supplendi gratia fuerunt proposita; denique *in responsa prudentum*, & haec sunt sententiae, quibus de iure concessum erat respondere.

Divisio Iuris Civilis.

Inter leges civiles quarum nunc quoque tabulae extant, aut saltem aliqua dispersa fragmenta, praeter Hebraicas ac Ægiptiacas Hebraicis affines, primum locum obtinent Athicae sive Athenienses, ex quibus ortae sunt Romanae. Nam cum circa annum 300. V. C. tres legati missi Athenas ut Graecorum leges colligerent, in Latium eas detulissent, creati fuere alii septem viri, a quibus simul cum illis tribus qui Legati fuerant Athenis, Leges a Graecis acceptae digestae fuerunt in decem Tabulas: & hae sunt Leges Romanorum, dictae duodecim tabularum, duabus postmodum hisce adiectis. Fuerunt Romanis suae leges etiam tempore Regum, latae a Romulo, & Numa; & accitis Romam Sacerdotibus, & Auguribus, etruscas leges Romulus populo denuntiavit. Quidquid tamen sit de his aliisve huius generis legibus Gentium, certum est, Leges exordium sumpsisse vel a posteris Noe, vel a Iudaeorum Republica ac ab his Nationes didicisse leges inscribere, cum multae ex Athicis ac Etruscis cohaereant cum legibus quae in libris Exodi & Levitici leguntur traditae a Deo per Moysen populo Israelitico. Primus omnium qui post Cererem leges tradiderit Atheniensibus, dicitur fuisse Triptolemus, easque explicarunt, ut creditur, Solon & Licurgus.

Verum iuris Communis nomine sumpto in sua stricta significatione, pro ut distinguitur ab aliis iuribus particularibus Regnorum, Rerumpublicarum, ac Civitatum intelligitur ius Romanum, quod nunc totum inclusum congestumque extat in Corpore iuris Civilis iuxta collectionem, & correctionem, quae prodiit iussu, ac prudenti vigilantia Imperatoris Iustiniani. De Corpore autem iuris Civilis sunt Codex, 50. libri Digestorum seu Pandectarum, 4. libri Institutionum, & unus liber Novellarum. *Codex* ad differentiam alterius Codicis, quem ordinavit eius praedecessor Theodosius, dicitur Iustinianus. Hic autem continet collectionem Constitutionum Imperialium ipsius Iustiniani, suorumque Praedecessorum, quae dispersae erant in tribus Codicibus dictis Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, quarum tamen aliqua rescidit, & emendavit, & hunc Codicem 12. libris conclusum vocavit Codicem repetitae lectionis: ex 12. vero libris Codicis primi novem positi sunt in proprio volumine, reliqui tres registrantur post volumen Autenticorum, & citatur pariter in iis per literam C. Haec pars iuris vocatur Codex per antonomasiam; quia licet omnes libri vocari possint Codex, hic tamen dicitur Codex sine addito propter dignitatem, utpote continens Constitutiones, & Rescripta Imperatorum. *Digesta* seu pendectae a Graeco vocabulo & verbo significant se totum continere. Istae autem in septem partes, & hae in 50. libros certosque titulos, & tituli in leges, Leges vero in Paragraphos digestae sunt, seu distributae, & se habent ut compendium continens permultas veterum leges necnon interpretationes, responsa prudentum super leges 12. Tabularum, omnia collecta ex fere innumeris iurisconsultorum voluminibus. Cum autem haec omnia cum suis glossis unico vel lumine comprehendi non possent, libri Digestorum divisi sunt a Librariis in tria volumina, & primum volumen

tamen digestum vetus nominarunt, quoniam prius editum est, & constat 24. libris. Secundum Infortiatum; quia fortiorem, ac pleniorem legum cognitionem suppeditat, & complectitur 14. libros. Tertium denique digestum novum, seu postremo editum nuncuparunt constans 12. libris. Cum vero allegatur lex aliqua ex Digestorum, seu Pandectarum libro, nomen Digestorum signatur per litteram maiusculam D. Pandectarum vero per Græcum cum accentu circumflexo, in cuius locum Librarii substituunt duplex ff. ita igitur citantur l. si aliena D. vel ff. *de usucapione*. L. significat legem, D. vel ff. digestos, de usucapione Titulum. Codex autem citatur sic: L. *Nemo* 2. Codex *de Sacrosanctis Ecclesiis*; idest lege quæ incipit ab hoc vocabulo *nemo*, quæ lex est secunda in Codice, Titulus de Sacrosanctis &c. Hic titulus est secundus libri primi.

Alia pars est volumen Authenticorum divisum in 9. Collationes ita dictas, quia in illis sunt simul collectæ Constitutiones Iustiniani. Dicuntur etiam novellæ, quia factæ fuerunt a Iustiniano post Codicis compilationem. Ex hoc, vel authenticorum, translatæ fuerunt in Codicem, & congruis affixæ titulis quædam particulæ ab Yrinerio quingentis annis post Codicis compillationem, ut notat Cæsar costa l. 1. Variar. Ambiguit. iuris Cap. 34. quæ leges ita translatæ vocantur ab auctoribus Authenticæ, cum cæteroquin lex, ut inclusa in volumine Authenticorum dicatur Authenticum. Post Authentica reperiuntur in Corpore iuris duo libri Constitutionum, seu consuetudinum Feudalium, ac deinde nonnulla alia opuscula continentia quasdam Constitutiones Friderici, & Henrici Imperatorum. Authentica ita citantur *Novella 66. §. igitur etiam*, vel *Authen.* idest Authentica, ut factæ novæ Constitutiones 66. inter novellas Iustiniani.

Demum ponuntur in fine libri 4. Institutionum continentes iuris elementa, & principia, quæ ab eodem Iustiniano prodierunt in favorem studiosæ Iuventutis, ut sic paulatim & facilius ad ampliorem legis Scientiam perveniret. Institutiones autem sunt Epitomen totius iuris Civilis, ipsiusque prima elementa desumpta ex veterum omnium Commentariis: & hæ ita citantur. Instit. vel Institut. idest in Libris Institutionum de rerum divisione, idest sub hoc titulo vel alio. Quando autem sub eodem titulo varii sunt Paragraphi, additur §. cum voce initiali Paragraphi, sic v. g. *Instit. de usucapio. §. Furtive*. Hæc omnia habent plenariam iuris auctoritatem, ita ut tamen post novitatem prævaleant Novellæ Codici; Codex Institutionibus; Institutiones Digestis; alique tamen volunt Digesta prævalere Institutionibus.

Materia vero totius iuris Civilis contenti in Corpore iuris est de Personis, Rebus, Iuribus, & Delictis.

Nota 1. quamvis nulla fere sint Europæ Regna, nullæ Provinciæ quæ peculiares non habeant usus, & consuetudines; in his tamen ius Romanum pro regula est, quoties ius, ut vocant, consuetudinarium deficiat.

Nota 2. quod præter leges tum communes, tum municipales, ac locorum consuetudines, ex interpretationibus iurisconsultorum in morem transeuntibus ac legum asperitatem verecunde ac furtim lenientibus ortæ sunt Regulæ iuris, æquitatis ratione temperatæ, quæ deinde fluxerunt in Edicta Magistratuum, atque Decreta Principum.

§. XXIV.

De Potestate legislativa in Superioribus Ecclesiasticis.

Superiores Ecclesiastici habent potestatem condendi leges, quæ obligent in conscientia, in iis etiam quæ iure Divino non præcipiuntur. Et patet hoc ex Scriptura, præcipue Act. 15. nam in Concilio I. Hierosolymitano præceperunt Apostoli, ut Gentes noviter ad fidem conversæ se abstinerent a suffocato, & Idolotitis, idest a comestione eorum, quæ fuerunt Idolis immolata. Nec suffragatur Melanctonis effugium, quod hæc non fuerint Apostolorum præcepta, sed simplices ordinationes; cum in eodem capite Act. subiiciatur de D. Paulo, *quod perambulabat . . . . præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum*. Et equidem non tantum directionem, sed obligationem quoque legis in conscientia important hæc verba Act. 15. *visum est Spiritui Sancto, & nobis nihil ultra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria*: Item D. Paulus legem tulit, qua vetabat consecrari in Episcopos Bigamos, ac Neophytos. Quare si ab initio residebat apud Prælatos Ecclesiæ potestas condendi leges, non immerito Summi Pontifices Romani, aliique Ecclesiæ Prælati, qui Successores sunt Apostolorum in Ecclesiæ Christi regimine, successive in se agnoverunt potestatem condendi leges concernentes Ecclesiæ bonum, & identidem, prout expedire eis visum est condidere; & usque adeo Ecclesia persuasum habuit iis Fideles

pare-

parere teneri, ut opportunis pœnis mulctet contumaces, etiam a sua communione eos removendo. Et de hac sua potestate pluries in suis Conciliorum statutis confirmavit fideles, eam suis definitionibus stabiliendo contra Novatorum calumnias, ut factum fuit in Conciliis Chalcedonensi act. 15. Toletano Can. 1. Constantiensi sess. 8. Viennensi Clementina, *ad nostram de Hæreticis*; Florentino in unione Armenorum; & Tridentino tandem sess. 6. Can. 20. ubi sub pœna Anathematis damnat contrarium sentientes & opinantes. Ratione hoc confirmatur: sicut enim perfecta Societas seu communitas Politica exigit facultatem condendi Leges, ut tali adminiculo, prout occurrit, pubblico eius bono, seu tranquillitati provideatur; ita etiam in Republica Christiana requiritur, ut impediantur abusus, qui sensim inducuntur ac serpunt, & improbi, quos æternæ pœnæ non terrent, exterioribus cohibeantur, & sic mores componantur, ac Religio servetur.

Obiici hic solet ex Scripturis illud Deuteron. 12. ubi ait Dominus *quod præcipio tibi, hoc tantum facito, nec addas quidquam, nec minuas*. Item illud Isaiæ 33. *Dominus legifer noster*. Cui concordat illud Iacobi 4. *unus est Legislator & Iudex*. Et D. Paulus ait ad Galat. 5. *vos in libertate vocati estis*. Igitur ex ipsa Scriptura dari nequit vis legislativa in hominibus, nec fideles ex Apostolo possunt aliis legibus præter Divinam ligari.

Respondetur negando utramque consequentiam. Prohibuit enim Deus aliquid addi suæ legi, scilicet quod ei opponatur. Idcirco Christus reprobavit falsas Pharisæorum Traditiones, *quæ irritum faciebant mandatum Dei*. Ad illud vero Isaiæ, & Iacobi patet solutio, nempe ibi sermonem esse de Legislatore primario, qui revera unus est, scilicet Deus, qui tamen suam potestatem hominibus qui aliis præsunt communicavit iuxta illud Proverb. 8. *Per me Principes imperant, per me Reges regnant*. Apostolus tandem non admonet nos vocatos esse in libertatem, ut velit quod servi non amplius Dominis, nec subditi Principibus parere teneantur; cum alibi hoc præcipiat expresse: *obedite Præpositis vestris* &c. Sed recordatur nos liberatos esse a servitute peccati & Diaboli, ab onere legis Mosaycæ &c.

Obiicitur 2. quod suavis est Lex Evangelica, idcirco excludens omnia alia legis onera. Insuper quod sequeretur legem Divinam, & naturalem esse insufficientes ad finem hominis consequendum, idest æternam salutem, cui iam Christus per legem Evangelicam satis superque providit. Respondetur ad primum, legem Evangelicam dici suavem, non quia leges illas excludat, sed quia ad omnium legum observantiam gratiam abundanter confert, ac suppeditat. Ad secundum vero distinguitur sequella, idest sequitur insufficientes esse ad salutem simpliciter nego; quia posset quis salvari sine lege humana: insufficientes esse ad salutem cum omnimoda securitate consequendam, transeat. Quocirca leges humanæ reddunt salutem securiorem facilitando legis naturalis, & Divinæ executionem, determinando quoad aliquam indeterminationem. Sic per ieiunium, ut est carnis mortificatio facilitatur continentiæ a carnalitatibus observantia; per legem annuæ Confessionis, & Communionis præceptum Christi de his indeterminatum, quoad tempus determinatur. Sic &c. Licet tandem Christus æternæ saluti providerit etiam abundanter per legem Evangelicam, præcipue si attendatur ad copiam gratiarum, quæ in hac lege fidelibus conferuntur; nihilominus maiorem ostendit erga dilectam suam Sponsam Ecclesiam amorem, ei relinquendo maioris honoris gratia facultatem novas condendi leges, quando attentis circumstantiis locorum, personarum, ac temporum id iudicaret magis expediens pro bono fidelis populi regimine.

§. XXV.

De iis, qui in Ecclesia Leges condere possunt.

Leges Ecclesiasticas nullatenus ferre potest sæcularis auctoritas; sed sola Ecclesiastica; unde leges hasce ferre possunt Summus Pontifex per totam Ecclesiam, ut Ioann. 21. *pasce oves meas, Pasce agnos meos*. Concilium etiam Generale leges ferre valet pro tota Ecclesia, Nationale pro tota Natione, Provinciale pro tota Provincia, Synodus Diœcesana pro tota Diœcesi, Legatus Apostolicus in sua Provincia, Episcopus in sua Diœcesi, etiamsi non consecratus, cum hæc sit potestas iurisdictionis, non Ordinis. Archiepiscopi vero, Primates, & Patriarchæ extra Concilium Provinciale non possunt ferre leges, nisi pro suis Diœcesibus. Similiter possunt leges condere, qui habent iurisdictionem, ut Capitulum Cathedrale Sede Vacante, non tamen contra Episcopum, cum inferior ferre nequeat legem contra Superiorem, sicut est Episcopus respectu Capituli, & Abbates relate ad sibi subiectos. Cæteroquin Capitulum Catedralium vivente

Epi-

Episcopo, sicut etiam Capitula Collegiatarum non possunt instituere, nisi Decreta in ordine ad particularia negotia Capituli. Capitulum Cathedralis vero Collegiatæ Sede Vacante potest ferre statuta, tamdiu duratura, donec a novo Episcopo revocentur. Ita Theologi communiter; quia Capitulum tunc succedit in Episcopi iurisdictionem; *Ex cap. unico de maiori, & obed* in 6. Unde quoad ea, quæ sunt iurisdictionis, ea potest, quæ Episcopus, nisi tamen in aliquibus hoc esset illi limitatum, vel contraria vigeret consuetudo. Hæc Capituli potestas prodesse potest Ecclesiæ & nihil futuro Episcopo nocere: non raro enim contingit aliquibus in locis, ut irrepant abusus, quos sine mora opus est, ut pœnalibus statutis coerceantur; & quoad Episcopum venturum, si ipsi talia statuta non placent, potest pro libito eadem irritare, vel ex parte, vel in toto.

Leges autem, quæ fiunt ab iis qui tali pollent potestate, sunt perpetuæ, idest non expirant per mortem Legislatoris; quia in hoc differunt leges, sicut iam dictum est, a præceptis, mandatis, statutis, decretis, quod quando aliter non constet de mente Legislatoris, perdurent donec ab alia lege, vel a consuetudine abrogentur.

Circa vero difficultatem, quæ versatur inter Canonistas, & Theologos super Decreta, Declarationes Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, & supra Decisiones Rotæ Romanæ, num sint leges; pro prima adest sua probabilitas pro utraque parte, scilicet pro affirmante, & pro negante. Ad Decisiones Rotæ est communis, quod non habeant vim Legis; cum talis auctoritas nullibi inveniatur concessa huic Tribunali: nihilominus sunt magni ponderis.

Collegium Cardinalium non potest vivente Papa Leges ferre; quia ut tales, carent ordinaria Iurisdictione, immo ex Constitutione Clementis V. Cap. 2. *de electione* nequeunt Leges condere, ne quidem Sede Vacante; quia debent se totos & omnino occupare in futuri Pontificis electione. Quod si forte ab electione prohiberentur, condere possent Decreta provisionalia ad defensionem, & tutelam Ecclesiasticæ Disciplinæ; cum Cardinales teneant locum Cleri Romani. Hinc post mortem S. Fabiani Papæ statuit Clerus Romanus, ut lapsi in casu mortis Sacramentali absolutione, & Communione donarentur, tametsi non consummassent spatium sibi impositæ Pœnitentiæ.

Inter Regulares vero, quæcumque Religio a S. Sede Apostolica approbata (ut docet D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. & q. 186. art. 9.) habet potestatem condendi Statuta convenientia suo Ordini, & Regulas sive documenta necessaria tum ad observantiam, tum ad reformationem; nam facultas Regularibus concessa non est ultra tales fines. Et hæc facultas residet penes Capitulum Generale, & Provinciale, & secundum aliquos penes etiam Præpositos Generales: quod tamen alii negant, & admittunt solum ex speciali, & expressa Papæ concessione, ut P. Antoine. Ordines vero fœminarum, cum sint incapaces Ecclesiasticæ iurisdictionis, non possunt ferre leges proprie dictas, sed solum Statuta Conventionalia, & solum vi voti ad obedientiam obligantia.

§. XXVI.

De Facultate condendi Leges in Politia Civili, & de iis, quibus competit.

In hoc etiam suum somniavit errorem Viclephus, dum concedit quidem residere apud Principes Sæculares potestatem ferendi leges, sed limitavit ad solos Principes bonos, negando malis hanc facultatem, ut habetur in eius articulo 15. proscripto a Concilio Constantiensi Sess. 8. Verum quam hoc longe sit a veritate, patet; quia vel post peccatum commissum remanent Arbitri supremi, vel decidunt a supremo iure: secundum severa dici nequit; cum secus colligatur ex Scriptura, dum David, Salomon, & alii non pauci etiam post patratum crimen pro Regibus habiti sint; & Daniel vocavit Nabuchodonosor Regem etiam in statu peccatoris. Hinc Potestas legislativa annexa est, necessaria & quasi intrinseca Regiæ Dignitati; & ratio est, quia cum ea non fundetur in bonis moribus, in vita Christiana, sed in eo, quod Principes sint aliorum caput morale, ideo non possunt privari tali potestate, eo quod improbi sint, & peccatores.

In Civili igitur politia, idest in regimine politico exstat potestas legislativa sive princeps civilis regiminis bonus sit, vel malus, Catholicus aut Hæreticus, fidelis, aut gentilis, & hoc constat ex Divina Scriptura; nam Lucæ 20. Christus Dominus loquendo de lege tributorum edita ab Ethnico, eam iussit observari; ait enim *reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari*: & D. Paulus in *Epist. ad* Titum c. 3. ait: *Admone illos Principibus & potestatibus subditos esse*. Ecce ergo quod Scriptura non solum docet posse Principes suas populis indicere Leges; sed nullam ulterius statuit dif-

differentiam inter bonos & malos. Igitur nec nos statuere possumus distinctionem ubi Scriptura non distinguit; eo vel maxime, quod D. Petrus expresse docet parendum esse Principibus, etiam dyscolis, & pravis. Sic enim habetur 1. Petri 2. *Servi subditi estote in omni tempore Dominis, non tantum bonis, & modestis; sed etiam dyscolis*. Et Christus Dominus suo exemplo id nos edocuit, qui dum in terris nobiscum morabatur, solvit tributum, & iussit illud ab aliis solvi in recognitionem Civilis potestatis, qua potiuntur Principes omnes, leges ferendi suis subditis.

Hoc pariter unanimes tradidere etiam Sancti Patres, & licet Novatores non admittant, immo spernant traditiones, nihilominus prae aliis afferam S. Iustini testimonium, qui ita nomine omnium Christianorum allocutus est Imperatorem: *Vectigalia sane & collectiones iis qui a vobis sunt ordinati, exactoribus prae omnibus ubique inferre intendimus, quemadmodum ab eo sumus instituti*. Et quotidiana experientia nos docet, simulque convincit, non pauca contingere in communitatibus, quae ordinare convenit pro tuenda securitate ac pro conservanda subditorum tranquillitate, puta quod non extrahantur segetes a territorio, quod quaedam officia non conferantur, nisi cuiusdam conditionis personis, quod non omnes arma deferant &c. ac proinde Populi omnes agnoscunt necessariam in se ipsis potestatem legislativam; immo Novatores qui illam impugnant, agnoscunt hanc potestatem, & non raro hac utuntur securius, quam Principes Catholici.

Potestas Legislativa Civilis competit Communitati, aut illius curam gerenti, ac proinde in regimine Monarchico residet solum apud Monarcham. Et licet *non sit potestas nisi a Deo* Rom. 13. immediate tamen a populo translata est in Principes l. I. D. Instit. Prin. In regimine Democratico, idest Populari residet apud Populum §. Lex ex *Instit. de iure Gent. Civil.* In regimine Aristocratico, idest Optimatorum, est apud Optimates, in quos translata est a populo Can. 3. d. 2. Quare Leges civiles seu politicas condere potest Summus Pontifex in toto suo temporali Dominio, Imperatores, Reges, Principesque omnes ac Respublicae, qui supremam temporalem iurisdictionem tenent in Provinciis, & locis, quae subduntur suae ditioni l. 1. ff. *de Constitutionibus Principum*, & hoc competit etiam Reginis quae tales sunt haereditario iure sive nuptae sint, sive innuptae, quia in primo casu erunt quidem subviri potestate ratione Matrimonii quoad familiae regimen, non vero quoad gubernationem politicam, secundum quam licet Maritus sit caput uxoris, ei subest qui tenetur.

Non potest tamen nec Papa, nec Imperator ferre leges civiles obligantes totum orbem. Nam Papa nihil potest sive in Infideles, utpote qui non sunt ex ovibus Christi, sive in fideles ipsos qui non sunt sub eius temporali ditione, & quia nullibi potestas Civilis ut talis Papae concessa est, & quia Principes supremam habent in suis ditionibus iurisdictionem. Non potest Imperator, quia hic certe nec in Gallia, nec in Hispania, nec alibi, ubi non extenditur eius Ditio, ullam tenet iurisdictionem. Immo nec in iis quidem locis, quae olim membra fuerunt Imperii; nam ea iure belli, vel legitima praescriptione, aliisque iustis de titulis ad alios Principes pervenerunt.

Ex quibus collige, quod Ius Caesareum, etsi aliquibus in locis vigeat, non obliget vi Imperialis auctoritatis; sed quia ab illis Populis fuit receptum: ius tamen illud usque adeo excellens est, ut sit convenientissimum, ubi propriae deficiunt constitutiones, illud sequi: licet statutum non sit, quod deficientibus propriis municipalibus iuribus, ad Romanum ius recurratur.

Alii vero Principes inferiores, civitates, seu communitates supremam temporalem iurisdictionem non habentes, sed illam tenentes cum dependentia, nequeunt Leges, ac statuta obligantia condere, nisi accedat concessio, seu confirmatio Principis, cui subiiciuntur, aut legitima consuetudo praescripta. Et sic communiter sentiunt Doctores.

Nota 1. quod qui potest condere legem, a fortiori ferre valet praecepta, cum haec imponere possit etiam quilibet superior privatus respectu suorum subditorum in materia, quae suae directioni convenit, & est subiecta: etenim nemo censetur superior, nisi qui potest praecipere.

Nota 2. quod nemo potest ferre Leges, nisi suis subditis, & in rebus suae directioni subiectis; quia nemo habet ius praecipiendi personis non subditis, & circa res suo regimini non subiectas. Superiores Ecclesiastici non possunt ferre leges, nisi de rebus spiritualibus & ad regimen Ecclesiae; & saeculares de rebus temporalibus, & pertinentibus ad regimen civile & politicum. Debent tamen Principes saeculares fidem & Ecclesiam tueri, ac curare, ut eius Leges observentur.

Nota

Nota 2. neminem posse facere leges contrarias suo superiori, nec contra æqualem auctoritatem; quia inferior ius non habet in superiorem, nec æqualis in æqualem; idcirco Episcopus non potest ferre legem contra Papam, vel contra Ius commune, nec Papa, nec Episcopus contra suos successores.

§. XXVII.

De Promulgatione legum.

Promulgatio legis, sive sit de essentia legis, sicut contendunt aliqui, eo quod secundum ipsos Decretum Principis antequam promulgetur non habeat rationem legis, & regulæ observandæ ut *in c. in istis dist. 4. Leges instituuntur cum promulgantur*; sive sit tantum conditio, sine qua non, secundum alios, cum promulgatio, ut dicunt ipsi, supponat legem factam; certum tamen est, ut omnes sentiunt, & constat ex legis definitione, promulgationem necessariam esse ad valorem legis: quia ad hoc ut lex obliget, debet populo, idest communitati inotescere, & applicari: quod fit per sufficientem promulgationem; & hoc est indubitatum in utroque iure, Ecclesiastico nempe, & civili.

De locis [illegible] lex promulgari de[bet]. Quoad loca vero, in quibus debeat publicari, num in curia tantum, idest in civitate, ubi residet Princeps, vel in Provinciis etiam, & principalioribus civitatibus dominii, standum est legi positivæ, & præcipue consuetudini. Certum est, quod per totum Imperium, & fere in omnibus aliis Regnis invaluit consuetudo, ut leges pro sui valore promulgentur in omnibus Regnis, Provinciis, vel saltem locis principalioribus, ut facile possint venire in cognitionem subditorum; ideoque lex promulgata in una Provincia, vel loco non obligat alia loca, ubi mos est ut leges publicentur. Quoad tempus vero, quo post promulgationem incipiunt leges obligare, in hoc pariter standum est legibus, & consuetudinibus locorum.

[De] pro[mulgatione] le[gum Ec]cl[esiasticar]um. Difficultas tamen remanet circa promulgationem legum Ecclesiasticarum Papæ, num debeant publicari in omnibus Provinciis Catholicis; vel satis sit ad eorum valorem, ut Romæ tantum sint promulgatæ. Docent plures, legem Papæ censeri sufficienter promulgatam per solam promulgationem factam Romæ; eo quia ex natura rei per hanc possit in omnibus Provinciis inotescere, nec plus statuit Ecclesia. Alii vero contrarium sustinent, & videtur multo probabilius. Etenim sicut ex D. Thoma 1. 2. q. 90. art. 4. Lex imponitur aliis per modum regulæ, & mensuræ, & mensura imponitur per hoc, quod applicetur iis, qui regulantur, & mensurantur; ad hoc ut lex vim habeat obligandi, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent, quæ applicatio fit, *quod in notitiam eorum deducatur ex ipsa promulgatione*; idcirco concludit, promulgationem necessariam esse. Verum quidem est, quod S. Doctor nihil loquitur de loco; sed quomodo potest sufficienter publicari, & nota fieri Populis locorum, qui non parum distant ab urbe Romæ, & præsertim iis, qui longissime distant, lex, quæ Romæ tantum publicatur? Qua certitudine constat tum de lege, tum de eius conditione, quando non inotescat per aliquem proximum superiorem, puta Episcopum, cum innumeræ notitiæ, quæ de dissitis locis a privatis personis circumferuntur, ut plurimum vel in totum, vel in parte nullæ sint, & fabulosæ? Et revera Deus, qui est prima regula regiminis, & exemplar, naturæ leges, quas homines servare volebat, ad hoc ut ipsorum actiones honestæ essent, & iustæ, ab ipsa creatione eas in cordibus eorum impressit; & quando Israeli in Monte Sina eos innovavit, in lapideis tabulis inscriptas tradidit Moysi, ut Populo illas promulgaret; sicut habetur Exodi 24. *Dabo tibi Tabulas lapideas, & legem, ac mandata, quæ scripsi, ut doceas eos*. Quinimmo Christus Dominus voluit legem Evangelicam per totum Mundum publicari, ut Marci 16. *euntes in Mundum universum prædicate &c. docentes*. Idest non solum in civitatibus, sed in omnibus inferioribus locis, ut clare expressit, quando Apostolis 72. Discipulos coadiutores adiunxit, (ut Lucæ c. 10. legitur) *misit illos binos in omnem civitatem, & locum, quo erat ipse venturus*. Et hoc exemplum secuta est prioribus sæculis Ecclesia, ut Maiores mitterent, & propria, & Generalium Conciliorum Decreta, & Canones per Provincias, ad hoc ut per illorum promulgationem inotescerent. Et de hoc fidem faciunt Zephirinus Papa, S. Cyprianus Epist. 74. ad Pompeium, Stephanus Papa in sua Epistola ad Ecclesias de Baptismate non reiterando. Sic Decreta, & Canones Concilii Nicæni, & Sardicensis, Concilium Chalcedonense a Leone I. (ut habetur in eius Epist. 61.) missa fuere per totam Ecclesiam pro eorum publicatione: ita cum multis Iuveninus de legibus. Præterquam quod (quidquid sit de more aliquorum Regnorum

circa publicationem suarum legum civilium) videtur ut indubitatum, quod hæc regula servari debeat in Ecclesia, in qua per suos Pastores, idest Episcopos, non per privatas personas debent edoceri gentes de divinis Mysteriis ac mandatis, sicut iussit Christus Dominus Apostolis, quos primos constituit suæ Ecclesiæ Pastores, ut docerent prædicantes, eo vel maxime quod illis fidelis Populus, non privatæ quædam personæ teneantur præstare fidem, & obedientiam.

§. XXVIII.

De Legis acceptatione.

Cum Principes sæculares transmissam habeant a Populis potestatem legislativam, non est multum incongruum, quod vis legis civilis dependeat a Populi acceptatione, ut quidam sentiunt contra alios, qui volunt quod post publicationem incipiat lex obligare.

Verum quoad leges Ecclesiasticas, probabilior, & sanior sententia est, (quidquid in contrarium dicant aliqui) eas nullo modo dependere a Populi acceptatione, nisi Papa consentiente pro bono pacis, præcipue quando adversetur Privilegiis, aut consuetudinibus illius Ecclesiæ, quæ legi, quam edidit, reluctaret: quia summus Pontifex, & universalis Ecclesia auctoritatem a Christo Domino, & nullo modo a Populo (sicut Principes Sæculares) dicuntur recepisse. Et solum potest invalida reddi lex Papæ, vel alterius auctoritatis Ecclesiasticæ per contrariam consuetudinem; semper tamen cum culpa priorum, per quorum reluctantiam consuetudo contraria invaluit. Et hoc solum in materia disciplinæ, non fidei, & morum, (quæ cum fundentur in iure divino, & naturali, nulli subiacent præscriptioni) & contrarius eorum bonorum morum usus est semper abusus.

§. XXIX.

De obiecto, seu materia legis humanæ.

Obiecta sive materia legis, non aliter ac subiecta, seu personæ, esse non possunt nisi ea, quæ potestati sive directioni, & regimini Legislatoris subiciuntur; ita ut, sicut iam vidimus, Legislator mere Ecclesiasticus habet pro obiecto, seu materia res spirituales, & regimini Ecclesiæ convenientes; & Legislator sæcularis res civiles, ac temporales, & regimini politico congruentes. Similiter sicut inferior nequit ferre legem contrariam superiori, ipsumque obligantem, eo quia superior non dependeat, nec subiectus sit, inferiori, ita non potest inferior ferre legem contrariam, & derogantem legi superioris. Quare licet lex humana possit præcipere, & prohibere ea ipsa, quæ lex divina, aut naturalis iubet, seu prohibet, ut furta, homicidia, &c. (Prohibet enim, & punit, pluraque præcipit, quæ lege naturali iubentur) non potest tamen lex humana, quæcumque illa sit, quidpiam statuere contra legem divinam sive naturalem, sive positivam; eo quia potestas humana sit subordinata potestati & voluntati divinæ, nec inferior derogare valet iuri superioris ut act. 5. *obedire oportet Deo magis, quam hominibus.*

Homines possunt multa præcipere, vetare, & irritare, sicuti identidem fit, quæ nec lege naturali, nec divina positiva præcepta, prohibita, irritata sunt; idcirco actiones his legibus contrariæ nullæ sunt, non quia per se malæ, sed quia prohibitæ, & quia supposita tali lege, hæc obligat etiam ex lege divina, naturali, & positiva generaliter præcipiente subditis obedientiam mandatis superiorum. Huiusmodi vero leges ferre potest Legislator humanus, quia habet ius sibi a Deo concessum statuendi ea, quæ ipsi videntur conferre ad bonum commune. Ita D. Thomas 1. 2. q. 93. art. 3. alias non haberet potestatem nisi declarandi ius divinum, sicut summus Pontifex, & Concilia Generalia in rebus fidei, & iuris divini, sive naturalis, sive positivi.

Lex humana nequit vitia omnia collective prohibere; alias esset irrita, & invalida: quia lex humana non debet esse admodum difficilis, & impossibilis moraliter toti communitati, cui imponitur, aut præter statum & consuetudinem illius, cum hoc proprium sit solummodo virtuosorum, qui in communitatibus sunt in parvo numero. Ita S. Thomas, & D. Isidorus citati a Salmaticensibus. Hinc sola vitia graviora, & quæ maxime opponuntur charitati, & bono communi, vetare potest.

Licet quemcumque actum virtutis in particulari, quando bonum commune hoc expostulet, possit Legislator humanus præcipere; non potest tamen actus omnes virtutum, nec collective, nec divisim præcipere, sive sæcularis sit, sive Ecclesiasticus, & multo minus heroicos; ita D. Thomas 1. 2. q. 96. art. 3. quia nulla datur virtus quæ non habeat actus facile observabiles, & qui cadere possunt in bonum commune. Omnes

vero

vero simul collective observare difficile est humanae fragilitati: quinimmo etiam divisim; quia aliqui sunt valde ardui. Sic non potest praecipere absolute Virginitatem, & consilia Evangelica, aliaque huiusmodi. Lex autem humana debet esse accommodata hominum conditioni, spectatis moribus, consuetudine, ingenio communitatis, ut vere sit ipsi moraliter possibilis & utilis. Potest tamen praecipere actus virtutum heroicos, & Evangelica consilia in Hypothesi status libere ab aliquo suscepti. Hinc iis qui volunt initiari sacris ordinibus iubet castitatem; sic tria vota solemnia assumentibus statum Religionis.

Lex humana potest praecipere indirecte actus internos necessarios, ut actus externi sint in tali specie morali, puta contractus, iuramenti, Sacramenti, orationis &c. Communis est. Etenim si Ecclesia potest praecipere actus externos, qui necessarii sunt, & valde expediunt ad rectam gubernationem, ad bonum commune, ad cultum Dei convenientem, potest etiam praecipere internos necessarios, ad hoc ut externi in tali specie morali constituantur: nam qui potest aliquid praecipere, potest etiam praecipere id omne, sine quo illud esse nequit; alioquin non haberet veram, efficacem, & absolutam potestatem illud praecipiendi. Sic Ecclesia potest praecipere Sacerdoti, ut vere sacrificet, baptizet &c. Fidelibus, ut vere orent, contrahant, iurent, voveant; idcirco Ecclesia praecipere potest intentionem sacrificandi, orandi, vovendi, contrahendi, &c. sine qua tales actus necessarii, vel valde expedientes bono communi fieri nequeunt. Ita etiam praecipit Confessionem validam, ac proinde dolorem etiam internum ad illam requisitum. Nam Alexander Papa VII. hanc damnavit propositionem, quae numero est 14. *Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae.*

Et ut clarius innotescat quomodo actus internos ut coniunctos cum externis possit Ecclesia praecipere, notandum, quod actus interni sunt quadruplicis generis; alii connexionem habent essentialem cum actibus externis in genere morum; alii se habent per modum dispositionis ad actum externum debite exercendum; alii per signa quaedam externa manifestantur; alii se habent per modum finis respectu externorum, qui praecipiuntur; tandem aliqui sunt, qui non habent nullum respectum cum actibus externis in genere moris, & hi sunt ac dicuntur actus mere interni. Iuxta igitur quadruplicem respectum, quem actus interni habere possunt circa externos, potest illos praecipere Ecclesia, & vetare.

De actibus vero ultimi generis, nempe de pure internis nullum respectum habentibus, vel connexionem cum externis, censetur probabilior sententia, quae sustinet extra forum Sacramentale poenitentiae Ecclesiam non posse legem ferre supra ipsos actus mere internos, videlicet non posse Ecclesiam illos nec praecipere, nec prohibere: ita habetur in cap. *tua de simon. Nobis datum est de solis manifestis iudicare.* Sic D. Thomas 1. 2. q. 91. art. 4. & q. 100. art. 9. & alibi: quia de *his ferri potest lex*, ait Arist. l. 10. Ethi. c. 5 *de quibus potest iudicari.* Etenim ne potestas legislativa inutilis reddatur, cum iudicativa, & coactiva coniungi debet. At Ecclesia iudicare nequit de actibus mere internis, utpote qui sunt per se occulti, omnino insensibiles ac exinde nullo modo probabiles; ideoque non potest istos praecipere, nec vetare, nec quoad vim coactivam, neque quoad vim vindicativam. Quare facultas universalis collata a Christo Petro, & Ecclesiae ligandi, & solvendi, quoad forum externum intelligenda est; idcirco quoad actus tantummodo externos, & minime quoad internos, nisi indirecte, & de consequenti, idest prout aliquo modo sunt coniuncti cum externis. Unde externi quicumque sint etiam occulti, subiiciuntur potestati Ecclesiae; quia licet per accidens sint occulti ob defectum testium; sunt tamen extrinseci utpote ex extrinseco principio, ac proinde per se & ab intrinseco sunt manifesti; quia sensibiles, & per sensus exteriores cognosci possunt. Sic Ecclesia prohibet haeresim externam sub poena excommunicationis, quamvis occultam. Nec valet hic allata doctrina, quod Ecclesia non iudicet de occultis, quia intelligitur de occultis per se, & ab intrinseco, non de occultis per accidens, & ab extrinseco.

Lex humana ponit rem praeceptam in ea virtute, ex cuius motivo etiam extrinsece praecipitur; quia omnis actus specificatur etiam a fine extrinseco, propter quem fit. Sic actus, quo quis furatur, ut se inebriet, est actus participans de furto, & ebrietate. Igitur lex pariter specificatur a fine etiam extrinseco, sicuti omnis electio medii specificatur a fine intento. Nam lex aeque intendit finem extrinsecum, & actionem, quam eligit ad talem finem consequendum. Sic sumptio cuiuscumque levissimi cibi, vel potus ante Eucharistiam est sacrilega; quia hoc

hoc prohibuit Ecclesia ex motivo reverentiæ erga hoc Sacramentum.

Ut autem præceptum obliget subditum in illa virtute, ex cuius materia extrinseco motivo imponitur, oportet ut tale motivum a superiore aliquomodo exprimatur; præcipue si aliunde notum non sit; alias actus præsupponitur non præcipi nisi ex motivo suo intrinseco; sicuti etiam ut exprimat se velle obligare. Idcirco qui violat legem humanam præcipientem aliquam virtutem, non solum peccat contra obedientiam, sed etiam contra virtutem illam, cuius actus in lege præcipitur, quia subditus obligatur ad actum, qui præcipitur: sic qui non audit sacrum die Festo, nec se abstinet a carnibus feria sexta, peccat in primo casu contra Religionem, in altero contra temperantiam, & tenetur exprimere in Confessione hæc peccata specie diversa.

§. XXX.

De Subiecto Legis, scilicet de Personis, erga quas Leges ferri possunt.

Priusquam res exponatur, pro clariori intelligentia prænotandum 1. occurrit, legem duplicem vim habere, directivam scilicet, quæ obligat ad culpam, & coactivam, quæ obligat ad pœnam a lege taxatam. Ex hac vis alia est interna obligans ad pœnam statim subeundam, alia externa requirens declarationem culpæ commissæ. Vis directiva alia est directa, quæ ex ipsamet lege, & Legislatoris voluntate exercetur in Subditos; alia indirecta, quæ ex iuramento a non subditis præstito, ad Leges illius Dominii servandas obligantur.

Nota 2. materiam legis quandoque esse communem tam subditis, quam Legislatori, quandoque solis subditis, non Legislatori. Item Legislator aliquando est absolutus, nempe potest condere leges absque ullo consensu communitatis, aliquando est dependens a communitate, videlicet requiritur consensus, vel Senatorum, seu Procerum, vel Communitatis ad leges ferendas.

Nota 3. aliud esse, aliquem excusari a Lege, sub qua est comprehensus, quia invincibiliter eam ignorat; aliud excusari a lege, sub qua non est comprehensus, quia ad eum lex non extenditur; ex quo excusantur Iuvenes a lege ieiunii ante vigesimum primum ætatis annum, & infideles a legibus Ecclesiasticis; quia sub ipsis non comprehenduntur. Unde licet subiici legi, aut illa affici & in ea contineri, videri possit idem cum eo, quod est Legi obligari, non est tamen idem; nam illi subiiciuntur legi, qui sunt illius capaces; obligantur autem ii, qui cum subiiciantur legi, nullam habent excusationem eximentem a debito illam observandi. Hinc ad hoc, ut lex aliquem afficiat, requiritur ex parte Legislatoris potestas, & voluntas; ex parte vero illius, qui affici debet, subiectio, & capacitas; nam frustra quis imperat nisi facultatem habeat imperandi, & nullus erit unquam comprehensus sub eius præcepto, nisi velit ut comprehendatur; cum potestas imperandi sit libera, nec ultra arbitrium voluntas operetur. Sicut etiam ex alia parte, licet Legislator possit per suam legem obligare, & ligare, non ligabit tamen nisi subditos. Unde illud: *extra Territorium imperanti impune non paretur*. Præterea requiritur, ut quis sit subditus & infra fines ditionis Legislatoris; illius tamen imperio non arctabitur, nisi sit capax; sunt enim incapaces, qui usu rationis omnino privantur. Quod autem dicitur de capacitate, ut quis sub lege comprehendatur, intellige quoad legem positivam, quæ non est hominis naturæ insita, non de naturali, quæ ita naturæ est inserta, ut cum ipsa natura identificetur; ista enim non indiget capacitate consistenti in usu rationis, sed eo ipso, quod quis est homo, naturam habet rationalem, impressas habet in animo leges naturales, adeo ut illis afficiatur, & comprehendatur: quare hic nihil agitur de tali subiectione legi naturali, & Divinæ, utpote quæ supponatur in omni homine; sed solum quod positivæ Divinæ non subiiciantur infantes, & perpetuo amentes, ut incapaces illam percipiendi ob defectum usus rationis. His igitur præsuppositis.

Dico ex communi sententia, quod omnes & soli adulti subditi usu rationis compotes legibus suorum Superiorum directe subiiciuntur, tum quoad vim directivam, tum quoad vim coactivam; quia isti omnes & soli sunt capaces cognitionis, & directionis humanæ, & habent libertatem saltem habitualem. Dicitur *soli subditi*, quia ii tantum subiiciuntur Legislatori, nec in alios, nisi in proprios subditos ius habet Legislator præcipiendi. Quare pueri, sicut etiam perpetuo amentes, legibus humanis præceptivis non tenentur; quia cum usus rationis sint incapaces, sub lege non comprehenduntur. Tenentur tamen pueri statim ac pervenerint ad usum rationis; quia Legislator intendit obligare quoscumque, qui per usum rationis sunt capaces. Non tenentur autem statim

tim ad ea, quæ ad sui observantiam usum perfectiorem exigunt rationis, ut est Communio Paschalis. Verum licet pueri statim post usum rationis ad observantiam humanarum legum obligentur, ita ut peccent eas transgrediendo, excusantur nihilominus ante pubertatis annum a pœnis per legem impositis, sive eæ latæ sint ab homine, sive generaliter a iure; quia ita præsumitur benigna mens Ecclesiæ compatientis ætati infirmiori, *Cap.* 1. *delict. Puero.* & Cap. *Referente* ibidem. At intellige salva excommunicatione ob Clerici percussionem, a qua ante pubertatem non excusantur, ab Episcopo tamen possunt absolvi Cap. *super eo*, Cap. *Pueri* Cap. *quamvis de Sententia excommuni.* Infideles excusantur a legibus Ecclesiasticis, utpotequi nullatenus iurisdictioni Ecclesiæ subiiciantur. Sic infirmi sub lege aliqua non comprehenduntur; idcirco secluso scandalo licite potest quis concurrere ad actiones legibus hisce contrarias quibus non tenentur, imperando scilicet, consulendo, & sine culpa ipsis ministrando carnes die ieiunii, inducendo eos ad Sacrum non audiendum die festo, sic &c. & ipsi pariter non peccant nequidem materialiter; cum materia transgressionis non sit obiective, & intrinsece mala.

Ex opposito vero cum in præceptis naturalibus omnes comprehendantur, nullus ab his excusatur, nec pueri, nec infirmi, nec infideles, nec amentes; quia materia præceptorum naturalium utpote intrinsece bona, vel mala, ex natura sua, & sine exceptione inducit obligationem. Quare licet ii a culpa per accidens excusentur, eo quod ob defectum usus rationis, non habeant sufficientem advertentiam, & libertatem; non tamen esset excusabilis, & immunis a culpa, qui eos induceret ad horum præceptorum transgressionem, puta ad iram, libidinem, blasphemiam, & alia huiusmodi intrinsece mala; quia inducens censetur moralis caussa, & quidem principalis horum actuum intrinsece malorum.

Infideles vero subiecti sunt legi Evangelicæ, quia subditi sunt Christo homini Deo ipsius legis auctori, qui omnium hominum supremus est Dominus; & ideo non tenentur præceptis pure Ecclesiasticis, quia nemo subiicitur Ecclesiæ nisi per Baptismum. Ex quo sequitur, quod Hæretici velint nolint, non minus quam præceptis Christi Domini, legibus Ecclesiasticis sunt obstricti; quia sicut Christo, ita Ecclesiæ per Baptismum subditi sunt, licet rebelles.

Ebrii, & ad breve tempus delirantes tenentur legibus; quia sunt in statu habituali usus rationis, licet per accidens impediti, & iam subditi legi, quæ eandem vim retinet. Unde non licet dare eis carnes die vetito, quia prohibitas.

§. XXXI.

De Obligatione Exemptorum circa Legem, a qua sunt exempti.

Exempti a iurisdictione Legislatoris, non tenentur illius Legibus ex illorum vi, etiam si intra ditionem ipsius Legislatoris commorentur: quia eo ipso quo eximuntur ab eius iurisdictione, desinunt esse ei subditi, quibus solis potest Legislator præcipere. Idcirco Religiosi omnes exempti ab Episcopali iurisdictione non tenentur Legibus Episcopalibus, aut Synodalibus, nec Decretis ipsis Provincialibus, & ita declaravit S. Congregatio in Cap. *Sicut olim*, ut in Fagnano; nisi in Casibus, in quibus a Iure Communi, a Concilio Tridentino, a Summis Pontificibus, potestas in ipso specialiter Episcopo, vel Concilio Provinciali concessa est. Ita declaravit Gregorius XIII. anno 1581. Et ex Decreto Concilii Tridentini sess. 25. Cap. 12. tenentur servare censuras, & interdicta ab Episcopis lata, & festos dies ab illis præceptos; immo ut sentit Vasquez, & Sanchez aliique, iure naturali, & æquitate servare debent præcepta Episcoporum spectantia ad communem observantiam & totius Populi devotionem, in iis quæ statui suo, aut suis Privilegiis non adversantur, ut ieiunia, & preces ad Caussam Publicam; quia licet exempti, sunt tamen pars Communitatis, & illius commoda participant. Exempti a iurisdictione Legislatoris non tenentur suis legibus.

Similiter Regulares, qui ex suo instituto saluti proximorum incumbunt, tenentur prosequi Episcopos speciali honore, & reverentia, ut Principes Ecclesiæ, Successores Apostolorum positos a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei, necnon servare eorum statuta ad rectam administrationem Sacramentorum Pœnitentiæ & Eucharistiæ, & quæ bonum animarum diœcesis respiciunt.

Legislator absolutus, scilicet qui a nullius consensu dependet, etiam secluso scandalo tenetur suis legibus, & suorum prædecessorum in materia, quæ convenit sibi & subditis, non tamen vi coactiva, sed solummodo directiva, seu prout Lex vim habet

bet ostendendi bonum esse faciendum; & in hoc sensu obligationem habet ad culpam, & in conscientia: est Communis: ita D. Thomas 1. 2. q. 96. art. 5. ad 3. quia lex naturalis præcipit, ut Princeps Communitati, cuius est caput, se conformet in iis, quæ æque ipsi & aliis conveniunt; non minus enim Princeps quam subditi tenentur ad commune bonum, ad quod unice & principaliter feruntur Leges. Et eo vel maxime, quod pertinet ad officium Principis, & Superioris pro recta, & utili gubernatione præesse suis subditis exemplo. Itaque Legislator violans suam legem, vel prædecessorum, fit reus culpæ eiusdem speciei, ac gravitatis, cuius rei fiunt subditi, qui eam violant; quia lex naturalis ob allatas rationes utrique eamdem imponit obligationem, quidquid aliqui in contrarium sentiant. Non incurrit tamen Legislator pœnas a lege humana impositas; quia non est subiectus legi humanæ illas imponenti, sed solummodo naturali, quæ iubet actus virtutis a lege propositos, non tamen pœnas statuit.

Si vero Legislator iustam habeat caussam non servandi legem, ob quam dispensare posset cum subdito, tunc non tenetur legem servare; quia tunc cessat naturalis obligatio, & disformitas habet rationabile fundamentum. Præterquam quod si ob iustam caussam potest merito liberari subditus ab onere legis, si non magis, saltem æqualiter liberari potest Princeps, qui non est inferioris conditionis quam subditi. Et tunc proprie non dispensat secum, sed potius interpretatur, in tali circumstantia legem naturalem ad propriam sui legem ipsum non obligare.

Et hoc dictum est de Legislatore absoluto, nec dependente a Communitate in lege ferenda. Nam Superiores Communitatum tenentur legibus, quas cum communitate tulerunt; ita ut Generales Ordinum teneantur legibus latis in Generali Capitulo; quia etiam ipsi subditi sunt Communitati, a qua latæ fuere.

§. XXXII.

De Obligatione Clericorum circa Leges Civiles.

Clerici tenentur in conscientia legibus Civilibus, quæ non opponuntur Legibus, & immunitati Ecclesiæ, vel eorum officio; quia Clerici quoque sunt membra, Cives, & pars Reipublicæ, seu Communitatis, & de eius commodis participant, & fruuntur, unde æquum est, ut aliis membris, & partibus se conforment in iis, quæ ipsis æque ac Laicis conveniunt. Alioquin non levem confusionem perturbationemque pateretur Respublica. Ita communiter sentiunt Doctores quoad vim directivam, idest in conscientia, & ita Apostolus admonuit Titum, in sua Epistola c. 3. tam de Laicis, quam de Clericis; *Admone illos Principibus, & Potestatibus esse subditos, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse*. De immunitate vero, qua Clerici frui debent testatur Concilium Tridentinum sess. 25. De Reformat. Cap. 20. *Ecclesiæ & personarum Ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione, & Canonicis Constitutionibus constitutam esse*.

§. XXXIII.

De Obligatione Peregrinorum, Vagorum & Advenarum circa Leges sui Territorii, & loci, ubi sunt incolæ.

Priusquam de istorum obligatione circa Leges sive proprii, sive alterius Territorii quidpiam statuatur, prænotandum est quod nomine *Peregrini* ille intelligitur, qui extra Territorium, ubi suum tenet domicilium, transit per aliquem locum, vel alicubi moratur cum animo ad suum locum redeundi; *Advena* est, qui domicilium sibi statuit extra suam Patriam; *Vagi* vero dicuntur illi, qui nullum fixum habent Domicilium.

Notandum 2. leges alias esse personales, quæ afficiunt immediate personam, ut lex obligans Clericos Sacris initiatos, & beneficiatos, ad recitationem Officii, & Beneficiatos cum onere ad residentiam præstandam. Aliæ locales quæ propriæ sunt alicuius Provinciæ, Diœcesis, vel loci, quæ etiam vocantur Municipales, Episcopales, & Consuetudines. Aliæ communes, idest iuris Communis, quæ totam fere Ecclesiam obligant. *Leges aliæ locales, personales, aliæ communes.*

Notandum 3. leges personales, idest quæ immediate personam afficiunt, non Territorium, semper obligare personam ubicumque fuerit persona; nam illi semper cohæret. Hinc suspensus ab Episcopo nullibi celebrare potest propter suspensionem personalem.

Notandum tandem, quod si lex prohibeat actionem ubicumque actam, quæ sit in damnum Communitatis, ut venditionem armorum, vel rerum aliarum hostibus, Communis sententia est, hanc obligare subditum etiam extra Territorium, & posse ipsum puni-

puniri si illam violet; quia tunc damnum censetur moraliter illatum intra ipsum Territorium ex *l. 4. cod. de Comerc.* His noeatis sit.

Subditi alicuius Principis extra ipsius ditionem commorantes tenentur legibus personalibus, & iis, quae pertinent ad commune bonum Reipublicae, cuius sunt cives, quia Personales comitantur personam, ubicumque moretur. Hinc subditi extra Territorium suum degentes possunt rebelles esse contra proprium Principem, & quaelibet pars tenetur pro viribus consulere bono Communitatis, cuius est pars.

Peregrini, & Advenae non tenentur legibus localibus sui Territorii.

Peregrini & Advenae non tenentur servare leges pure locales sui Territorii, dum extra illud versantur. Ita communiter ex Cap. 1. *De Constit.* in 6. quia leges locales sunt pro tali loco, & potestas Legislativa non extenditur extra fines suae iurisdictionis, idest locorum sibi subditorum.; ideoque non potest ligare nisi intra illos degentes. Quare qui extra propriam Parochiam, vel Dioecesim peregrinatur, non tenetur ad festum, quod ibi celebratur.

Hoc tamen intellige, quando tum peregrinus, tum actio, tum res, circa quam operatur, sint extra Territorium. Nam si res, circa quam agit, vel omissio actionis sint intra Territorium, licet persona sit extra, ex communi sententia tenetur legibus Territorii, & respectivis poenis: quia delictum merito tunc censetur intra Territorium consummari, cum ibi sit res praecepta, vel vetita; ideoque delinquens censetur moraliter praesens ex lege 2. *cod. qua res exportari*. Sic absens a loco Dioecesis, in qua beneficium possidet, contrahit censuras latas ab Episcopo Beneficii, quia delictum ibi censetur consummari.

Peregrinus non tenetur servare praecepta etiam iuris communis v. g. Ieiunium Vigiliae, & Festum Sancti Bartholomaei, si bona fide, & sine fraude adsit in loco, ubi ex Privilegio, vel legitima consuetudine haec non observantur, licet esset etiam iuris communis quod in proprio ipsius Territorio obligaret; quia Privilegium, vel consuetudo localis spectat omnes, qui sunt in eodem loco. Quare D. Augustinus Epist. 118. docet, in iis, quae non sunt contra fidem, & legem Divinam, posse quemquam se conformare Ecclesiae particulari, in qua moratur. Dicitur *bona fide, & sine fraude, vel dolo*; nam si quis animo se subtrahendi legi locali eat in locum, ubi lex ea non obligat seu non viget, non ideo liberatur ab illius obligatione, quia tunc esset mera fraus, & elusio legis, quae nullibi patrocinari debet iuxta illud; *fraus, & dolus alicubi patrocinari non debent*, Cap. 15. 16. *De praescripti*. Nam ob eamdem rationem, qua subditus subiicitur legi, obligationem contrahit se non subtrahendi fraudolenter, & sine ullo titulo a lege adimplenda, quod necessarium est ad bonum regimen, praecipue Ecclesiasticum, ad efficaciam legis, & ad impediendos multos abusus, praecipue in finibus diversarum dioecesum.

Nec dici potest, quod exeundo a proprio loco utatur iure suo; quia sicut non habet ius se eximendi a subiectione legis, ita neque se eximendi ab illius observantia per discessum a loco legis ob solum motivum illam non observandi; non secus ac ex eo quod gravis labor excuset a ieiunio, nemo ius habet graviter laborandi eo solo fine, ut se eximat a lege ieiunii; nulli enim omnino ius est actionem sine iusta caussa assumendi, ob quam a lege liberetur. Et hoc confirmatur ex responso Cardinalium, ab Urbano VIII. confirmato, quod datum fuit ad Archiepiscopum Collonienfem, quo declarat, nullum esse Matrimonium clandestinum contractum ab illis, qui transierant a proprio loco, ubi viget Concilium Tridentinum, ad loca, ubi non viget, eo solo animo illud clandestine contrahendi, quia contraxerunt cum fraude, dum cum fraude a loco legis discesserunt.

Quare peccant contra Legem, qui alio discedunt praecise ut carnibus vescantur, vel operibus servilibus vacent, quando haec in sua Dioecesi sunt vetita.

Difficultas adhuc remanet circa discedentes etiam sine fraude, sed ob aliam caussam a loco sui domicilii, ubi iam lex obligat, & pergentes ad locum, ubi lex illa non tenet, puta diei festi; num teneantur legem implere, antequam discedant, nempe Sacrum audiendo: & communiter docent Theologi; quod si hic praevideat legem se implere non posse in alio loco, tenetur implere, antequam discedat, puta Sacrum audire, dummodo possit sine gravi incommodo, & nequeat alibi audire: etenim lex implenda est ab homine eo tempore, quo illum obligat, quod est, quando discessurus adhuc in suo domicilio versatur. Sic discessurus e suo domicilio, ubi ieiunium obligat, non potest ibi mane ientaculum sumere, licet sciat vespere, vel etiam ante vesperas futurum in loco ubi non est ieiunium; quia obligatur ieiunio donec est in loco, ubi extat ieiunii obliga-

ligatio, quae non potest tolli a dispensatione vel privilegio loci, ubi nondum existit; ideoque non potest hisce frui, nisi quando illuc pervenerit. Non desunt tamen aliqui, qui contrarium sentiant.

§. XXXIV.

De obligatione Peregrinorum, Advenarum & Vagorum circa Leges locorum, ad quae transeunt, & in quibus versantur.

Peregrinus si per modum transeuntis, & ut Viator veniat in aliquem locum, ubi ieiunium, aut festum celebratur, paucis horis commoraturus, & die eadem discessurus, videtur non teneri his legibus: quia nullo modo dici potest incola & membrum illius loci, dummodo non adsit scandalum. Secus vero dicendum si tota die sit ibi commoraturus, & subsequenti die discessurus; & est communis, licet aliqui contrarium sentiant. Teneretur autem si alias esset periculum scandali, si leges sint iuris communis, licet vel ex consuetudine, vel ex privilegio non serventur in suo Domicilio; quia privilegium, & consuetudo extra locum vim non habet. Insuper tenetur hic in contractibus servare leges, & consuetudines loci, in quo contrahit: nam quisque sortitur forum in loco contractus, cap. ult. *De Foro Comp.*

Si vero accedant Peregrini (& hoc intellige etiam de Vagis) ad aliquem locum, ut ibi degant per aliquot dies, tunc tenentur servare leges, & consuetudines etiam speciales loci, in quo morantur, etiam secluso scandalo. Ita communius ex Sancto August. l. 3. Confession: Cap. 8. ubi ait; *Quod vel civitatis, vel gentis consuetudine, vel lege firmatum est, nulla civis aut Peregrini libidine violetur.* Et Epist. 86. dicit ita docuisse D. Ambrosium; *Ad quamcumque Ecclesiam veneritis, eius morem servate si pati scandalum non vultis aut facere.* Quia pax, ordo, recta gubernatio, bonum commune Territorii postulat, ut leges locales serventur ab omnibus, qui sunt in loco, quandiu in eo morantur: & eo vel maxime, quod cum nemo gaudere debeat exemptione ab omni lege, si per discessum eximitur ab illa proprii loci, subiici debet legi loci ad quem transivit.

Notandum tamen, quod hi Peregrini tenentur his solis legibus loci, quarum observatio non requirat tempus longius illo, quo ibi morantur: quia quoad alias non censentur esse in loco morali, nec ad eas servandas tenentur ibi morari, plusquam illi statuerint.

Si aliquis vero accedat ad loca animo ibi perpetuo commorandi, statim incurrit obligationem erga leges municipales, Episcopales, & consuetudines illius loci; quia accedens ad locum aliquem tali animo, iam non est hospes, Peregrinus, nec advena, sed incola loci: etenim, qui tali animo statuit habitationem aliquo in loco, iam acquisivit Domicilium tract. *de ord.* & ex l. *Domicilii* q. *ad municipal.* & sic ratione domicilii factus est subditus superioris illius loci, ideoque illius legibus, & praeceptis parere tenetur, & poenas omnes incurrit contra illorum violatores impositas.

Quod si aliquis transeat ad locum animo manendi maiori parte anni, ut studentes convenientes studiorum caussa ad universitatem, famuli & operarii, ex communi sententia & ex usu certum est statim teneri ad leges illius loci, & posse puniri, si eas violent. Et hi proprie sunt Advenae, cum nec perpetuo sicuti incolae, nec ad breve tempus sicuti Peregrini & Vagi, ibi sint commoraturi: & hi non acquirunt quidem domicilium, quia eorum mora ad hoc non sufficit, bene vero quasi domicilium l. 2. Cod. *ubi Senatores*, l. *haeres absens* §. *proinde* 6. *de iudic.* ideoque forum illius loci tales sortiuntur, & fiunt parochiani illius Parochiae, subiecti eius superiori, seu Pastori, a quo possunt recipere omnia Sacramenta praeter ordinem, & in illa Parochia, si moriantur, debent sepeliri. Item ab eius Episcopo obtinere possunt votorum & iuramentorum relaxationem. Ita communiter.

§. XXXV.

De obligatione Legis humanae in foro conscientiae.

Leges humanae tum Ecclesiasticae, tum civiles subditos obligant coram Deo, & in foro conscientiae, ut patet ex divina Scriptura, & praecipue Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo; itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.* Et Hebrae. 13. *Obedite Praepositis vestris, & subiacete eis.* Leges igitur superiorum vim habent praecipiendi, idcirco eorum transgressio est formalis inobedientia, ideoque peccatum coram Deo; cum ius naturale praescribat, & recta ratio dictet parendum superiorum praeceptis. Culpa vero talium transgressionum gravis est vel levis, prout gravis est, vel levis tum materia, tum inobedientia, quae

fieri potest gravis etiam in materia levi propter contemptum. Potestas vero obligandi in conscientia sub culpa etiam mortali, necessaria est ad efficaciam legum, & rectam gubernationem, alioquin pateret aditus ad innumeras transgressiones, nec ita facile finis legis obtineri posset.

Quando superior intendat obligare graviter

Leges humanæ sive Ecclesiasticæ sive civiles, tunc obligant sub mortali, quando materia præcepta gravis est, & superior in tali materia ita obligare intendat, quod fit, quando intendit uti tota sua potestate, & graviter obligare. Dicitur, quando materia præcepta gravis est; quia superior humanus non potest in materia levi obligare sub mortali; cum Deus non dederit potestatem hominibus obligandi alios, nisi secundum capacitatem materiæ. Et hanc regulam proposuit in suis legibus tum naturalibus, tum positivis, quæ in materia gravi graviter obligant, leviter vero in materia levi, idest sub veniali. Cum autem in materia gravi possit Legislator leviter etiam obligare; idcirco & gravis obligatio & levis ab eius quoque intentione dependet. Hinc ad hoc ut lex etiam in materia gravi graviter obliget, requiritur, quod Legislator etiam ita intendat.

Gravitas vero materiæ & sufficiens intentio Legislatoris graviter obligandi idest sub mortali dignosci potest, primo ex fine magni momenti, quem Legislator sibi proponit, ut magnum commune bonum, Populi ædificatio, &c. Secundo ex verborum gravitate, quibus utitur superior, præcipue in legibus Canonicis, in quibus hæc formula comminationis nonnunquam reperitur: *sub indignatione Dei omnipotentis*, *sub interminatione divini Iudicii*, *vel in virtute obedientiæ*: quia verba gravia non adhibentur a prudenti Superiore, nisi ad exprimendam materiam gravem, gravemque obligationem. Tertio ex gravitate pœnæ transgressoribus impositæ, ut in Canonicis, excommunicationis, suspensionis, interdicti, & in civilibus, mortis, triremis, exilii, carceris perpetui; quia gravis pœna iuste non imponitur nisi ob gravem culpam. Quarto dignosci potest ex communi sapientum iudicio, vel ex consuetudine, quæ est optima legum interpres. Dictum fuit, posse superiorem etiam in materia gravi leviter, & solum sub veniali obligare; quia potestas, quam habet Legislator obligandi, quoad usum & applicationem est in libera eius voluntate; ideoque cum materia est maioris obligationis, sicuti potest ad omnia obligare, ita potest obligare leviter, & ad solum veniale, eo vel maxime quod ad convenientem gubernationem hoc aliquando expediat, ne nimis graventur conscientiæ, & ut occasio tollatur graviter peccandi. In dubio vero, num materia gravis sit in se, vel levis, obediendum est superiori; quia præsumptio tunc stat pro Legislatoris potestate, qui etiam in materia levi ob grave motivum, scilicet boni communis promovendi, scandali, vel periculi gravis mali vitandi, potest graviter obligare & sub mortali.

Notandum vero 1. circa levem materiam, quod licet plures leves materiæ, quando non uniuntur moraliter in se, nunquam efficere possint gravem materiam; possunt quidem, si moraliter uniantur, vel inter se, vel in ordine ad eumdem effectum, sicut parvæ quantitates simul unitæ magnam quantitatem constituunt. Tunc vero parvæ materiæ censentur moraliter uniri inter se, quando moraliter componunt unicam materiam totalem, vel in ordine ad idem præceptum; ut si quis in die ieiunii toties sumat parvas cibi quantitates, ut tandem ex his exurgat illa quantitas, quæ simul sumpta in ultima comestione sit fractio gravis ieiunii cum lethali culpa. Idem dicito de eo, qui die festo per plures morulas laboraret, quæ coniunctæ magnam temporis quantitatem efficerent. Sic de multis paucis partibus relictis per horas Canonicas in recitatione divini Officii, quæ coniunctæ magnam quantitatem efficerent. Vel moraliter uniuntur ratione sui ipsarum, vel ratione effectus ab ipsis relicti; unde si quis pluribus, vel pluries tot pauca surriperet, quæ simul coniuncta magnam quantitatem simul constituerent, unde grave damnum tertio inferretur, in ultima fit materia gravis, & ideo culpa mortalis; dummodo tamen post primam intentionem habuerit perseverandi in talibus furtis. Carent vero tali unione, vel ratione temporis, ut si in diversis diebus modicum cibi sumatur tempore ieiunii; quia onus ieiunii est diei, idcirco comestio unius diei non continuatur cum alia alterius diei ad constituendam unam materiam gravem. Vel non uniuntur ratione præcepti, ut si quis in diversis diebus festis aliquantulum laboraret, vel in diversis diebus parum Officii divini omitteret, vel in eodem die deficeret parum quid in diversis præceptis, v. g. in auditione missæ si esset dies Festus, vel in comestione si simul esset dies ieiunii &c. quia ratione præcepti hæc

non

non uniuntur, licet esset intentio perseverandi in talibus transgressionibus, quia præceptum unius diei non facit unionem cum præcepto diei sequentis, nec unum præceptum cum altero, ut dictæ transgressiones parvæ in unam quantitatem materiæ uniantur. Vel non uniuntur ratione subiectorum v. g. si quis esset caussa, quare plures die Festo laborarent, vel quod eodem die ieiunii plures modicam refectionem sumerent; quia tametsi istæ parvæ materiæ sint eodem die, & contra idem præceptum, sunt tamen disiunctæ ratione subiectorum, in quibus reperiuntur.

Notandum 2. Materiam levem posse fieri gravem ratione formalis contemptus, vel Legislatoris ut Superior est, vel legis ut est præceptum Superioris, quia contemnere Superiorem non ut talis persona sed ut Superior est, & illius præceptum, prout est præceptum Superioris, est despicere potestatem Superioris; idcirco ipsum Deum, cuius vices gerit Superior iuxta illud Evangelii Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit: Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me*: & per consequens materia transgressionis, etiamsi sit ex se levis, fit gravis per contemptum, & mortaliter delinquitur. Sic D. Thomas 2.2. q. 18. art. 9. ad 3.

§. XXXVI.

De Lege fundata in Præsumptione.

Præsumptio altera iuris, altera facti. Nota, quod præsumptio altera est periculi, seu potentiæ, aut ut alii dicunt iuris, quæ non præsumit damnum, fraudem, vel aliquod malum in omnibus, & singulis casibus adesse, sed regulariter, & ut plurimum; altera facti, seu definitionis, qua factum aliquod in particulari præsupponitur, & ex hac præsumptione, & iudicio movetur Superior ad aliquod decernendum seu prohibendum, sub quadam tacita conditione, si ita factum contingat. His notatis sit.

Lex fundata in præsumptione periculi, seu iuris, semper obligat in conscientia; quia leges illæ semper nituntur veritate, ac iudicio certo periculi, vel sæpe, vel ut plurimum contingentis, quod semper verum est, tametsi in aliquo casu particulari, & aliquando non eveniat; bonum enim commune postulat, ut omnes & semper obligentur: alioquin non impediretur malum, quod sæpe evenire potest. Si vero falsa esset suspicio, nempe non esset periculum quod id ut plurimum eveniat, cum raro eveniat, vel præciperetur aliquid, quod præsumitur licitum a Legislatore, cum a parte rei sit illicitum, in his casibus Lex non obligaret; quia pro primo lex huiusmodi in conscientia non obligat, quando præsumptio locum non habet: etenim æquum est, ut lex veritati cedat, ut habetur Cap. *verit.* dist. 8. quia pro secundo de ratione Legis est ut sit iusta, hoc est ut obiectum illius sit iustum, & honestum; & valet tunc illa regula iuris: *Lex in præsumptione fundata non obligat in conscientia, quando præsumptio falsa est.*

Lex generatim fundata in falsa præsumptione de definitiva facti veritate revera non subsistente, non obligat in conscientia: quia cum non subsistit fundamentum legis, nec Lex subsistit, nec obligat: etenim Superior non intendit obligare, cum ratio deficit obligandi. Sic mulier non tenetur obedire Episcopo præcipienti, ut reddat debitum ei, cui ipse supponit eam esse valide coniunctam, cum revera ita non sit ob occultum impedimentum, & peccaret obediendo.

§. XXXVII.

De obligatione Legis dubiæ.

Notandum, quod dubium oriri potest vel ex parte Legis, idest an existat talis lex, vel an ad hunc casum extendatur, vel ex parte rei præceptæ, nempe an lex, de qua certus es, iusta sit, utilis, aut necessaria ad finem intentum; sive ex parte Legislatoris; idest num Legislator legem hanc condere potuerit, an sit legitimus Superior, an sis subditus illius, vel denique de initio & fine talis legis.

Pro his omnibus ad faciliorem, clarioremque ressolutionem supponenda est illa regula communis iuristis omnibus, & Theologis, quod *in dubio melior est conditio possidentis*, quæ secundum aliquos non solum in materia iustitiæ, sed cæteris paribus in omnibus aliis virtutibus locum habet; His positis sit.

Si dubium sit de lege, idest num lata sit talis lex, & adhibita diligentia non inveniatur extare, tuta conscientia potest dubium deponi, & secluso scandalo, aut alio inconvenienti sine culpa quis potest contra illam operari; quia in tali casu subditus est in possessione suæ libertatis, & melior conditio est possidentis. Si dubium sit, num lex quam extare scio, nunc propter aliquas circumstantias obliget, nempe an a lege ieiunii excuset infirmitas, necessitas, nec possim super hoc informari, vel a Superiore, vel ab aliquo viro prudenti, in tali dubio pos- In dubio de lege quid?

sessio

sessio stat pro lege, idcirco legi obtemperandum est.

Si dubium sit circa materiam legis, videlicet an iusta sit, utilis, honesta, &c. ut si miles, dubitet de iustitia belli a Rege praecepti, obtemperandum est legi; quia possessio & praesumptio stat pro Superiore, donec in contrarium non constet. Etenim Superior non potest spoliari sua potestate, quam possidet ob dubium de recto eius usu dummodo non exurgat aliud dubium de alio iure fortius obligante, videlicet si Superior praeciperet manifestare alicuius crimen, ex quo immineret periculum infamiae, vel gravis damni tertii: nam in tali casu non potest, nec debet subditus obedire, cum ligetur: alia superiori lege, nempe naturali, & Divina.

In dubio vero de legitima potestate Superioris, idest num sit recte electus, confirmatus; quando non est in pacifica possessione, non tenetur legi ipsius parere; quia possessio tunc stat pro libertate. Tenetur quidem subditus parere, si sit Superior in pacifica possessione, quia in Superiore certa est possessio suae potestatis.

Si autem dubitetur de principio, vel fine obligationis legis, non tenetur qui dubitat, num lex incoeperit obligare, quia possessio tunc stat pro libertate; cum lex adhuc vim non possideat certo obligandi. Secus vero dicendum, si dubitetur, num tempus obligationis legis praeterierit; quia tunc possessio stat pro lege, cum de illa certo constet.

§. XXXVIII.

De Obligatione Legis cum gravi incommodo seu nocumento.

Nota, certum esse legem naturalem obligare cum omni incommodo, & damno etiam vitae in his circumstantiis, in quibus aliquid iubet, & vetat; quia cum non vetet, nec praecipiat nisi id, cuius omissio vel commissio est intrinsece malum, nec liceat aliquid facere intrinsece malum ad vitandam mortem, vel aliquod aliud incommodum; idcirco lex naturalis etiam cum omni periculo cuiuscunque damni semper obligat. Leges vero humanae, ex communi sententia ordinarie non obligant cum gravi damno, & nocumento, quod per accidens coniunctum est actui praecepto. Ita habetur ex *Cap. de ieiun.* & Cap. 4. de *regulis iuris*; *quod non est licitum in lege, necessitas facit iustum*, & ex praxi Ecclesiae, & omnium consensu, circa audiendum Sacrum, recitationem Officii Divini, communicationem cum excommunicatis, quae non obligant cum gravi incommodo. Et hoc patet etiam exemplo legis divinae positivae, quae aliquando non obligat cum gravi incommodo, ut ex communi. Ita etiam lex de integritate Confessionis, de reddendo deposito. Tandem lex debet esse possibilis secundum naturam hominum, & consuetudinem. Ita ex Cap. *erit* Dist. 4.

Dictum fuit *ordinariae*, quia etiam leges humanae aliquando obligare possunt cum periculo gravis incommodi, etiam vitae, videlicet quando violatio cederet in contemptum Fidei, Religionis Catholicae, potestatis Ecclesiasticae, aut in damnum Reipublicae, aut in grave scandalum; quia in his casibus ius ipsum naturale stricte obligat ad haec mala impedienda, etiam cum periculo vitae. Et in hoc standum est iudicio prudentum. Sic cum vitae periculo tenetur quisque abstinere a carnibus die vetito, si in contemptum legis Ecclesiasticae cogeretur ab Haeretico. Sic potest Episcopus praecipere Vicario, ut mortuo Parocho tempore Pestis non deserat Parochianos, Dux milites ad servandam stationem, ad irruendum in hostes.

Hinc sequitur, quod aliquando tenemur parere legibus humanis etiam iniustis, dummodo non praecipiant aliquid contrarium legibus naturae, vel divinis positivis. Ita D. Thomas 1. 2. q. 66. a. 4. Tales leges non obligant tamen in conscientia, nisi ad evitandum scandalum, & turbationem publicae tranquillitatis, propter quod etiam homo iuri suo cedere debet.

Hic moventur duae non leves difficultates, videlicet, num scienter liceat vesci Idolotytis, non ut talibus, seu ut carnibus Idolis immolatis, sed ut cibis communibus, ad saturandam famem, & necessitati subveniendum; altera, num usus carnium vetitus sit Carthusianis in quocumque statu sint.

Quoad primam difficultatem haec resolvetur a D. Paulo 1. Corint. 10. ubi ait, quod si quis vocetur ad mensam ab Infideli, & comedat quodcunque ei apponatur, idcirco etiam Idolotytum, id licite facere poterit: *omne*, inquit, *quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes, propter conscientiam. Si quis vocat vos Infidelium, & vultis ire: omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est Idolis, nolite manducare propter illum, qui indicavit* (ne illi scandalum praebeatis,) *& propter conscientiam*; *Conscientiam autem dico non tuam; sed alterius*, idest fratris. Nam licet

licet uti quocumque cibo de se indifferenti, præsertim cum gravis urget necessitas; Idolotyeum autem est per se indifferens, & Idolum, quod nihil est, nihil immunditiæ potest ei communicare. Unde S. Augustinus, quando dicit potius moriendum, quam Idolotyeis vescendum, intelligendus est pro illis tantum circumstantiis, in quibus vescens ex infirma sua conscientia reputet hanc manducationem quamdam Idolorum cultus approbationem; ut tempore ipsius S. Augustini hoc reputabatur.

Quoad alteram vero, idest Carthusianorum Constitutiones omnem interdicere esum carnium, ac cuiuscunque rei ad ipsas in substantia spectantis, si per modum etiam potionis sumatur; dicendum quod si eveniet, ut nullum alium cibum haberet Carthusianus, nisi carnes, non solum posset tunc ille, sed etiam teneretur in conscientia, ad eas manducandas; alias ita damnatus esset Carthusianus ad fame pereundum in eiusmodi circumstantiis, & esset sic homicida, ut advertit S. Ambrosius; *pasce fame morientem, & si non pavisti, occidisti:* quod est contra legem naturæ, quæ prævalet cuicumque legi positivæ; ita ut casus legis naturæ solum cedere debeat alteri casui iuris itidem naturalis valde maioris momenti, vel iuris positivi divini, ut sunt hi casus, qui obligant etiam cum periculo vitæ. Quando enim duæ leges simul servari nequeunt, maior minori præferenda est; immo tunc minor non est vera lex. Nec potest dici, sequi ex hoc ruinam spiritualem proximi, nempe scandalum; quia in tali casu scandalum esset non acceptum, sed conceptum. Præterquamquod Constitutio Carthusiana non exprimit casum de quo agitur, nec proinde ad eum est extendenda; *odia enim sunt restringenda.*

Carthusianus, qui ex medicorum iudicio nequit sanari ab aliquo gravi morbo, & brevi est moriturus nisi carnem comedat, non ex hoc tenetur ad carnium comestionem; nam tunc obligat lex etiam cum mortis periculo, quando eius observatio pluris refert, quam vita alicuius privati, cuiusmodi est lex Carthusianorum, cui si semel dispensatio intercedat, facile disciplinæ ita tepesceret fervor, & rigor legis paulatim remissus tandem funditus everteretur, sine certa spe quod in pristinum reduceretur: *Semel lapsa Religio* (ait Gerson) *ut experti scripserunt nunquam aut vix reparari potest: nova facilius fundaretur.* Non enim tenemur sequi medici iudicium, quando remedium est nimis gravis incommodi, & dispendii, sive in temporali negotio, sive in spirituali. Mirum tam abest, quod reprobentur, quinimmo laudantur qui mortem potius subire voluerunt, quam amittere etiam aliquam moralem virtutem, ut factum fuit in Sancto Casimiro, qui potius mori voluit, quam violare per matrimonii usum castitatem, quod communiter iudicarunt medici necessarium ad sui morbi sanitatem. Unde ob talem necessitatem nemo tenetur petere dispensationem a suo voto castitatis, dum nonnisi beneficio Matrimonii ab aliqua sua infirmitate liberari valet, nec comparare ad hunc finem pharmaca magni prætii &c. Quare licet Carthusianus non habens alium cibum ad sui sustentationem, quam carnes, teneatur iis vesci (cum inhumanum sit abstinere ab omni cibo usque ad mortem) id tamen dici nequit, quando ex tali præcisa abstinentia solum fiat, ut Titius v. g. Carthusianus moriatur; & sicut Pater familias certum cibi genus magnis sumptibus comparare non tenetur, sed ab eodem abstinere potest; ita etiam Carthusianus cum periculo vitæ abstinere debet a carnibus, quia plus noceret voto suæ Religionis si iisdem uteretur, quam si ab iisdem abstinendo vitam deberet amittere.

§. XXXIX.

De iis qui eximuntur a legis observantia.

Triplici ratione fieri potest, ut quis ad observantiam legis non teneatur. Primo si legi non subiiciatur. 2. Si ab illa aliquo privilegio vel dispensatione sit exemptus. 3. si aliqua caussa vel impedimento interveniente eximatur. Quomodo fiat, ut quis legi non subiiciatur, iam dictum est, dum de legis subiecto ageretur, ubi expositi fuere, qui legi subiiciantur, & qui non. Quomodo aliqui privilegio, vel dispensatione tali obligationi subtrahantur, dicetur quando de dispensatione, & privilegio agetur. Quare hic solum loquendum remanet de caussis, quæ efficere possunt, ut quis a legis observatione excusetur. Sed prius advertendum discrimen inter ista, quæ a legis debito subtrahunt, scilicet quod qui non subiiciuntur, nunquam fuerunt sub lege; qui eximuntur, erant quidem sub lege, sed postea excepti fuerunt a lege, ita ut sub ipsa amplius non sint. Tandem qui excusantur, sunt quidem sub lege, sed ab eius executione iterum liberi sunt.

Caussæ excusantes a legis observatione, seu potius in legis transgressione, ad duo reducun-

ducuntur; nimirum ad ignorantiam invincibilem, & ad impotentiam, quarum utraque reddit transgressionem legis involuntariam, ideoque inculpabilem; quia ubi non est libertas, non est formalis legis transgressio, nec culpa. Quæ vero faciant involuntarium, & an dari possit ignorantia invincibilis, quam ultro omnes fatentur circa leges positivas humanas, etiam circa præcepta naturalia, satis egimus in tractatu de actibus humanis, ubi vidimus, non posse ignorari invincibiliter prima iuris naturalis principia, puta, *bonum* idest *honestum amandum esse, & prosequendum; malum fugiendum*, & ad summum sunt difficillima apud valde rudes illa, quæ ex iisdem principiis deducuntur; puta *non furandum, non mentiendum*; quia licet Dei providentia clare in mente cuiuscumque hominis totam istam legem inseruerit, attamen peccatum Adæ ita obnubilavit posterorum animos, ut non sit impossibile ea, quæ non sunt prima principia & ita alte per se impressa, sed inde deducuntur, ignorari a rudioribus, præcipue in aliquibus Regionibus barbaris, & sylvestribus, ubi homines ita inhumane & adinstar ferarum educantur, ac vivunt, ut licet leges istæ per originale peccatum sint tantummodo obscuratæ, non deletæ, in his tamen sunt ita sepultæ & ob eorum barbariem, & brutales propemodum mores in profunda ignorantia tectæ, ac involutæ, ut vix cognoscant quid sit honestas.

Quoad impotentiam vero nullum est dubium hanc excusare, & est axioma universaliter receptum, quod *nemo ad impossibile tenetur*. Et est hæresis damnata, quod Deus, aut natura impossibilia præcipiant, multoque minus homines. Hæc tamen impotentia aliter sumenda est respectu legis Divinæ, & naturalis, ac respectu Divinæ positivæ & humanæ; item paulo aliter respectu præcepti negativi, & respectu affirmativi. Nam respectu naturalis negativi, solum impotentia physica excusat, & quia hæc nunquam datur respectu præceptorum negativorum, ideo nunquam ab his ob impotentiam quis excusatur, & potius quam ea transgrediatur debet mortem subire. In lege positiva Divina non videntur dari præcepta negativa; nam quæ contemptum vetant Sacramentorum, sunt naturalia; item quæ spectant ad illud quod iubetur, ne Deum, aut illa, quæ ad ipsum spectant, contemnamus. Respectu humanæ negativæ sicut est præceptum, quo prohibemur carnes comedere die Veneris, sufficit impotentia moralis, sub cuius nomine intelligitur notabile incommodum, aut detrimentum. Respectu legis affirmativæ tum Divinæ, tum humanæ, ad excusandum sufficit impotentia moralis: nam licet quis teneatur etiam cum periculo vitæ Fidem non negare, non tenetur tamen cum eodem periculo eam semper confiteri, sed solum in quibusdam circumstantiis, de quibus suo loco.

Advertendum, impotentiam moralem non debere esse æqualem respectu cuiuslibet præcepti; minus enim incommodum erit impotentia moralis sufficiens ad excusandum ab executione præcepti humani, quam ad excusandum ab executione præcepti Divini, aut naturalis. Sed suo loco de his simul specialius caussas afferemus, & quantum incommodi sufficiat ad constituendum respectu illorum moralem impotentiam dicemus.

§. XI.

De obligatione removendi impedimenta, quæ opponuntur executioni legis, & ponendi media ad executionem requisita.

Est regula universalis, quod qui vult finem, vult etiam media ad eum consequendum requisita; unde qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad ea omnia, quæ necessaria sunt ad eius executionem, ipsiusque consecutionem. Quare cum necessarium sit ad legis executionem ponere media, & removere impedimenta, seu ab eis abstinere, sequitur ad evidentiam, quod qui tenetur ad legem, tenetur ad ea quoque inquirenda, & ponenda, quæ opus sunt ad legem exequendam, & ad removenda impedimenta, quæ obsistere possunt executioni legis. Hæc autem obligatio magis, vel minus extenditur pro ratione temporis vel præcepti; ita ut quo præceptum est legis arctioris, & magis strictæ, magis etiam obliget ad ponenda media, & impedimenta tollenda. Sic magis ad hoc obligat ius naturale, aut Divinum, quam humanum, & inter humana, quæ sunt de rebus maioris momenti. Ratione vero temporis plus urget huiusmodi obligatio quando urget præceptum, quam cum non urget v. g. die festo mane, quam ante illum diem. Sed melius ubi sermo erit de his particularibus præceptis. Interim observandum est, ad discernendum, quæ media ponenda sint, quæ impedimenta removenda, attendendam quidem esse naturam mediorum, & impedimentorum comparative ad præceptum, & ad tempus, utrum sint simpliciter necessaria, an ad bonum immediate conferant, an remo-

remote, an tempus urgeat præcepti, an non. Sed maxime attendi debet sensus fidelium, & eorum imbecillitas, ne reddatur lex ipsa impossibilis.

Colliges ex dictis, teneri unumquemque discere leges & præcepta, aliave ad se pertinentia; notitia enim legis est medium simpliciter necessarium ad legis observantiam. Unde obligatus ad recitationem Divini Officii tenetur sibi providere Breviarium; obligatus ad Sacrum audiendum tenetur exire domo, Sacerdotemque, qui celebret, inquirere, eo quod ista necessaria sunt ad legis executionem. Item, dum urget præceptum v. g. Die Dominico audiendi Sacrum, non posse quempiam exire in locum, ubi novit defuturam occasionem illud audiendi, vel pharmacum sumere, a quo prævidet futurum sibi impedimentum ad audiendum Sacrum, quia urgente præcepto removenda sunt impedimenta proxima, quæ sine magno incommodo removeri, & præcaveri possunt. Dixi *proxima*; quia quis non tenetur manere tota hebdomada in Civitate, etiamsi prævideat si discesserit sibi defuturam occasionem Sacri audiendi in proxima Dominica; immo potest exire etiam die Iovis, & Veneris, & addunt aliqui etiam die Sabbati; sed huic ultimo non assentior, quando necessitas non urgeret. Dixi *quando necessitas non urgeret*; quia si id quod est impedimentum præcepto positivo adimplendo, nimis necessarium sit, aut nimis utile, tolli non debet. Sic relate ad eum qui inservire debet infirmo, non est ab ipso derelinquendus infirmus, ut Sacrum audiat, cuius præceptum tunc pariter urget. Ita qui ieiunium observare nequit, & concionari, aut Confessiones excipere, non tenetur omittere illa pietatis opera, quæ per se meliora sunt quam sit ieiunium. Sic D. Thomas. In his tamen circumstantiis consulendi sunt viri pii, docti, prudentes, & periti.

Qui posuit impedimentum etiam malitiose, quod removere postea nequit tempore executionis præcepti, puta qui longe navigaturus proiecit Breviarium in mare, qui defatigatus in ludendo, vel venando infirmitatem contraxit, ob quam ieiunare nequit: si ipsis de hoc postea displiceat, dixerim utrumque peccasse quidem in causa, quando nempe tale posuerunt impedimentum, sed non peccare inposterum, vel horas Canonicas non recitando, ob defectum Breviarii; vel non ieiunando ob infirmitatem in Quadragesima; quia non sunt amplius liberi, nec possunt exequi præceptum, & ad impossibile nemo tenetur. Tenetur quidem qui se privavit Breviario, recitare quotidie totam illam partem Horarum Canonicarum, quam ad memoriam habet.

A fortiori absolute removendum est impedimentum, quando opponitur legi, quæ versatur circa materiam iustitiæ, ut quando aliquid ex officio faciendum est; & si removeri nequeat, cedendum est officio. Item tollendum est, quando agitur de solutione debiti e. g. Caius Sacerdos carens scientia sufficienti assistit Parochiæ: hic vel scientiam sufficientem studio acquirere debet, vel renuntiare Beneficium, dummodo tamen longo tempore in tali officio non servierit, & factus sit senex, vel infirmus; quia in tali casu supplere potest per Vicarium. Ita gravatus ære alieno & impos ad solvendum, per parsimoniam, laborem, ac per aliud medium tollere debet solutionis impedimenta.

Quoad præcepta tempori obligata notandum, quod duplici modo potest præceptum esse alligatum tempori, vel omnimode, ut finiatur illo elapso tempore, vel ut sollicitetur executio obligationis. Unde contingere potest, ut quando quis prævidet impedimentum, urgeat præceptum, & potest esse, quod nondum urgeat. Si prævideatur impedimentum præcepto nondum urgente, & præceptum sit omnimode alligatum tempori, ut auditio Missæ die festo, tunc dico non esse præveniendum, aut postea supplendum quod urget tantum die Festo. Puta si die Sabbati quis prævideat se impeditum in die proximo Dominicæ, ut nequeat eo die Sacrum audire, non tenetur prævenire audiendo Sacrum die Sabbati, vel implere audiendo sacrum die Lunæ, quia non potest satisfacere præcepto omnino exigenti auditionem Sacri die Dominico. Si vero præceptum alligatum est tempori, ut non finiatur in tali dato tempore, tunc solum ad sollicitandam executionem debet præveniri, aut suppleri; quia huiusmodi præceptum est talis naturæ, ut eius obligatio non sit restricta tempori, sed extravagatur, quando tali tempore impleri non potest, qualis esset Communio Paschalis. Præceptum duplici modo potest esse alligatum tempori.

An vero possit obligatus præcepto cooperari ei, qui excusatur in transgressione præcepti, videndum, an excusatio a præcepti executione sit ex defectu libertatis, an ex caussa impotentiæ. Item an cooperatio consistat in participatione operis, an in excitatione ad opus, aut in materiæ administratione-

nam si exemtio sic ex defectu libertatis, ut ex ignorantia, inadvertentia, errore, & similibus, nullo modo licet illi cooperari in transgressione praecepti, immo potius sic ignorans admonendus est, advertendus, docendus, ut suam percipiat obligationem. Si vero excusetur ex capite impotentiae, tunc licet illi cooperari cooperatione, quae consistat in excitatione, aut in materiae administratione, non vero cooperatione, quae consistat in operis participatione, idest in operis executione. Ignorat quis, puta, hodie, esse diem ieiunii, & ideo a ieiunii observantia excusatur; huic nullatenus possum cibos vetitos subministrare; sed potius illum admonere debeo de sua obligatione. Quis aegrotat, ac ideo non tenetur ad abstinentiam a carnibus: hunc excitare possum ad carnes comedendas, easque illi ministrare; nequeo tamen carnes cum illo comedere. Et ratio dessumitur congruentissima ex ipsius Legislatoris mente, qui rationabiliter velle debet, & assentiri, ut dicto modo cooperemur in secundo casu, non vero in primo, sed monitionem debemus potius, sicut innuimus, adhibere, & talis rationabilitas nemini attente rem consideranti non patebit.

§. XLI.

De lege poenali.

Notandum, quod Lex alia est aut mere praeceptiva, aut prohibitiva, quae actum aliquem praecipit vel prohibet nulla facta mentione poenae reo infligendae, quale est praeceptum de audienda Missa die festo; alia mere poenalis, quae praeter praeceptum, aut prohibitionem, poenam in transgressores decernit, ut lex, quae prohibet, ne pecunia extra Regnum extrahatur sub poena solvendi v. g. nummos 100. Poena autem vel copulative exprimitur cum praecepto, ut si dicatur in lege proposita de non extrahenda pecunia sub pena solvendi, &c. vel disiunctive exprimitur à praecepto, ut si dicat lex; nemo extrahat pecuniam extra Regnum, & si extrahat, solvat &c. Alia tandem est mixta, quae non expresso praecepto decernit poenam alicuius operis in eos, qui opus illud egerint, ut si lex dicat: Qui frumentum extra Regnum asportaverit, solvat 100. nummos &c.

Inter poenas vero, quae imponuntur a lege certum est, alias esse latas, quae ipso facto incurruntur statim ac perpetrata est culpa, alias esse ferendas, quae statuuntur reo inferendae per sententiam Iudicis. Ulterius poena dividitur primo in spiritualem, quae consistit in aliquo Spirituali afficiente animam; & temporalem, quae consistit in aliqua temporali afflictione spectante ad sensibilia. Temporalis subdividitur in realem, quae est in rebus exterioribus, idest in bonis fortunae, & honoris, & in personalem, seu corporalem, & haec contingit in ipsa persona, ut est mors, mutilatio, condemnatio ad carcerem, ad triremes, &c. Dividitur secundo in poenam privativam, quae privat aliquo bono, ut est confiscatio bonorum &c. & in positivam, qua aliquid mali infligitur, ut fustigatio, damnatio ad carcerem, &c. Privativa subdividitur in eam, quae privat iure quaesito, ut privatio Beneficii iam acquisiti, & in eam, quae privat iure quaerendo, ut si quis inhabilitetur ad beneficium consequendum. Dividitur tertio in eam, quae imponitur publica auctoritate, & est ea, quam Lex praescribit, aut Iudex imponit; & in eam, quae statuitur a personis privatis, & ea est, quam duo contrahentes vicissim sibi imponunt, nisi steterint contractui; aut Testator, seu qui donat, praescribit, nisi onus a se impositum adimpleatur. Dividitur quarto in eam, quae est ab homine, & est ea, quam Iudex infligit, & in eam quae est a iure, & est ea, quam Lex, & iura praescribunt. Dividitur quinto poena in fulminatam, & comminatoriam; sed hae sunt eaedem, ac lata, & ferenda. Dividitur tandem in medicinalem, quae infligitur ut delinquens corrigatur, & si emendatus est non infligitur, & si est inflicta, statim ac est emendatus tollitur, ut sunt Censurae, sicut videbitur suo loco; & in eam, quae est ad vindictam, idest pure punitivam, & est ea, in qua intenditur criminum punitio, & etiam emendato infligitur, cuius generis sunt poenae exilii, mortis, triremis, carceris, &c.

Quoad sententiam vero Iudicis, alia est condemnatoria, qua reus condemnatur ad luendam poenam; alia declaratoria, qua reus declaratur revera talis, & ideo statim subiicitur poenae, quam luere tenetur. Insuper poenae quaedam dicuntur activae, quae actionem requirunt personae reae, puta solvendi mulctam, ingrediendi carcerem &c. quaedam passivae, quae nullam rei actionem requirunt, ut Censurae, irregularitates, privatio vocis activae; quaedam privativae, quae tollunt iusaut facultatem: puta irri-

irritatio actus, & contractus, & inhabilitas ad id faciendum.

Supponendum tandem, quod poena licet sit a lege imposita transgressori, vel a Iudice ferenda per sententiam condemnatoriam, vel declaratoriam; reus tamen non tenetur eam subire nisi post sententiam latam, aut post factam a Iudice delicti declarationem, & id patet ex tenore legis.

Omnes leges inducunt poenam; nam eo ipso quod obligant, efficiunt, ut transgressores mereantur aliquam poenam, quae ex natura sua debetur legem transgredienti; diverso tamen modo eam inducunt: nam aliquae leges praecipiunt quidem, sed nullam poenam praescribunt, & tunc inducunt poenam indeterminatam, ad arbitrium Iudicis determinandam; aliae praecipiunt sub culpa, & praescribunt poenam, hancque quam praescribunt, inducunt; aliae praecipiunt quidem, at non sub culpa saltem Theologica; & poenam praescribunt, quam propterea inducunt; aliae tandem inducunt poenas spirituales, aliae temporales, aliae ipso facto, aliae post sententiam Iudicis incurrendas, & aliae alio modo iuxta positas divisiones.

Lex pure poenalis obligat quidem in conscientia, & sub culpa, sed secundum aliquos disiunctive, idest vel ad actum praescriptum, vel ad poenam subeundam; quia alterutrum tantum praecipitur. Hinc, dicunt, peccat, ille, qui non sit paratus ad poenam subeundam, cum sit contra rationem, & legem Divinam non obedire Superiori, & eo modo, quo praecipit; & haec videtur probabilior. Alii vero volunt, quod obliget sub reatu culpae, & ad subeundam poenam; quia, dicunt, poena iuste infligi nequit, nisi ei, qui prius peccaverit, ut ex S. Augustino l. 1. Retract. c. 9. *omnis poena, si iusta est, peccati poena est*; & quia inflictio poenae virtualiter includit Legislatoris praeceptum, aut prohibitionem, cum poena infligatur, ut actus omittatur, vel fiat. Alii vero melius videntur resolvere, nempe leges mere poenales, & obligare ad poenam, & etiam ad culpam mortalem, si poena imposita sit gravis, & latae sententiae, ut in Canonicis poena excommunicationis, suspensionis, &c. & in Civilibus poena capitis, mutilationis; infamiae, carceris perpetui &c. quia etiamsi lex non contineat verba praeceptiva, ut *iubemus*, *praecipimus*, sed indifferentia, *statuimus*, *mandamus &c.* huiusmodi gravissimae poenae semper supponunt gravem culpam; cum nonnisi ob gravem culpam, & contra hanc & non contra aliam iuste possint infligi; & licet praeceptum non exprimatur, censetur tamen implicite contineri, & maxime loquendo de poenis temporalibus; quia culpa gravis est, & contra Charitatem, quam quisque erga se ipsum habere debet, exponere se periculo mortis, mutilationis, alteriusque gravis damni. Si vero poenae gravissimae spirituales sint sententiae ferendae, non expectata alia monitione, quod in lege exprimitur per verba v. g. *excommunicetur qui hoc fecerit absque ulla monitione &c.* tunc purae poenales obligant sub mortali, sicut verba sufficienter videntur innuere. Si vero non apponantur talia verba, & sic Iudex nequeat reum excommunicare nisi praevia monitione, tunc Lex non obliget ad mortale, nisi post monitionem, ob quam si non obediat, completur eius contumacia, & in culpam mortalem labitur, sicut ad subeundam excommunicationis poenam requiritur.

Lex autem mixta, seu quae praeter poenam, quam assignat, praeceptum etiam imponit similibus verbis, nimirum *praecipimus, iubemus, prohibemus* &c. obligat non solum ad poenam, sed etiam directe ad culpam: quia talis lex continet & praeceptum & poenam; & ex quo continet praeceptum, obligat secundum vim, quam habet praeceptum obligandi, quae est ad culpam, vel gravem, si materia, vel transgressio sit gravis, vel levem, si materia vel trasgressio sit levis. Lex mixta obligat ad poenam, & ad culpam.

Reus ex communi tenetur ante Iudicis sententiam etiam declaratoriam subire poenas ipso facto latas, sive poenae passivae sint, ut sunt Censurae Ecclesiasticae irregularitatis; sive privativae ut privatio vocis activae & passivae, iuris aliquid percipiendi; sive activae sint, sed moderatae, ut recitatio precum, ieiunium, moderata corporis flagellatio &c. & hoc constat ex communi usu Ecclesiae, & quia Legislator habet potestatem infligendi & exequendi poenas huiusmodi, quoties hic modus infligendi & obligandi ad illas necessarius est, aut valde expedit in foro communi, sicut revera expedit. Quare occulti legum violatores sunt excommunicati, suspensi, privati voce activa, & passiva, ac ideo ab iis, quae excommunicatis vetita sunt, abstinere debent quantum possunt. Dico *quantum possunt*, quia violatores occulti ad vitandam sui diffamationem aliquando se gerere debent tanquam si non essent excommunicati. Quod intelligendum est etiam de irregularibus, qui aliquid sub irregularitatis poena vetitum clan-

culum admisere. Excipienda tamen est irregularitas, quae oritur ex infamia. Nullus enim censetur infamis, nisi post sententiam declaratoriam Iudicis. Beneficiarii pariter tenentur ante dictam sententiam Beneficii fructus restituere, ad quorum participationem per omissionem Horarum Canonicarum inhabiles se reddidere.

Poenae, quae irritant actum lege vetitum, ut Matrimonium clandestinum, vel obtentio Simoniaca, similiave, suum sortiuntur effectum ante sententiam declaratoriam Iudicis. Unde clandestine coniuncti separari debent, simoniacus Beneficium dimittere, & fructus perceptos restituere; quia actus illi plane sunt invalidi, utpote facti contra legem, qua irriti erant. Idemque dicendum de poenis, quae non tam poenae sunt, quam conditiones ad aliquid acquirendum necessariae. Unde qui tempore debito ad Sacerdotium non initiatur, beneficio suo excidit. Poenae tamen quae iure iam acquisito privant, locum non habent ante Iudicis sententiam, saltem declarativam criminis, etiamsi lex ferat eas poenas ipso facto, & non expectata Iudicis sententia; unde & poena privationis suae dignitatis, & Beneficii statuta ab Innocentio IV. in Concilio Lugdunensi contra eos, qui interficere fecerint quempiam Christianorum per assassinium, & a Pio V. contra Simoniam confidentialem &c. tum a Concilio Tridentino Sess. 24. c. 18. ubi privantur examinatores Simoniam in examine committentes; non intelliguntur nisi post Iudicis sententiam locum habere. Idcirco sequitur, Parochum, qui crimen commisit, cui annexa est ipso facto privatio Beneficii, valide absolvere poenitentes, & fructus beneficii suos facere, modo sui officii munera exequatur. Ita Theologi omnes, ut affirmant Habert, ac Salmaticenses; quia & id approbat Ecclesia, ut quieti consulatur conscientiarum, & quia hae leges non aliter sunt receptae, & quia secus cederent in publicum detrimentum, utpote quae in praxi a nemine aut fere nemine executioni mandarentur. Si tamen consuetudine alicubi receptum esset, ut quaedam poenae ante Iudicis sententiam iure iam acquisito privarent, huic consuetudini obsequendum esset. Hinc coniuges privantur iure debiti petendi, statim ac incestum cum alterius consanguineo admiserint. Item non tenetur reus subire poenam ipso facto latam, quae sine actione rei executioni mandari nequit, si illi sit admodum acerba, & difficilis, ut confiscatio bonorum, privatio Beneficii iuste possessi, nisi addantur verba plus significantia v. g. *Nulla praemissa monitione, ante omnem declarationem sententiae* &c. quia sic communiter interpretantur; & voces *ipso facto* habent sufficientem effectum, ex eo quod sine sententia condemnatoria, sed sola declaratoria, poena executioni mandetur.

Poenae item, quae apponi solent, & praescribi a Donatoribus, aut Testatoribus subeundae, si mens ipsorum non impleatur, hae non sunt poenae proprie dictae, sed conditiones, quibus non observatis, Donator non vult, Donatarium rem suam retinere. Sed hae quoque locum habere debent ante Iudicis sententiam. Nam conditione non adimpleta res se habet, ac si non esset donata, & si donata non fuisset, vel legata, non posset donatarius vel legatarius eam retinere, sed restituenda esset sine ulla iudicis sententia; quia esset aliena, & non propria. Ita cum non impleta conditione a tali iure decidat, & ius non habeat super rem donatam, ut non amplius sibi donatam, ideo non suam, sed alienam, eam retinere nequit.

§. XLII.

De excusatione ex ignorantia, ad incurrendum poenam.

Omnis ignorantia scilicet invincibilis, quae excusat a culpa, excusat etiam a reatu, seu debito poenae proprie dictae; quia poena proprie dicta supponit culpam, & hanc necessario supponit: & si invicibiliter ignorans condemnetur a Iudice ut poenam subeat, eo quia ignorantiam suam probare nequeat, potest poenam vitare, dummodo fiat sine publica resistentia, & scandalo. Ignorantia excusans a culpa, excusat etiam ab irregularitate ex delicto, quae cum sit proprie poena, semper supponit culpam.

Tametsi ignorantia non excusaret a veniali, excusaret nihilominus a poena legis, quae mortali imponitur. Ex opposito vero quando ignorantia non excusat a mortali, nequidem excusat a poena, nisi in lege addatur, quod dolum, aut scientiam requirat; uti mos est dicendi, *qui scienter, vel temere hoc fecerit, vel praesumpserit*; quia cum tali ignorantia ponitur culpa, cui poena statuta est. Si ignorantia vero invincibilis sit solius poenae, non excusat a poena quae non sit censura; quia ignorantia solius poenae non excusat a culpa, propter quam est obligatio ad poenam a lege statutam. Idcirco Deus

punit peccatores etiam cum tali ignorantia, & potestas Civilis malefactores, licet pœnam invincibiliter ignoraverint; quia pœna non debet esse voluntaria, sicut culpa. Quare apposite distinguunt aliqui inter pœnas medicinales, & pure punitivas; & pure punitivas statuunt incurri, etiamsi ignorentur; quia cum culpæ debeat correspondere sua pœna, & ad pœnam incurrendam non requiratur voluntas delinquentis, sed sufficiat voluntas superioris; non videtur quare exigenda sit scientia pœnæ in eo qui delinquit, ut incurrat pœnam, si illa sit solum ad vindictam. Si autem pœna sit medicinalis & ad correctionem, non incurritur nisi sciatur, cum statuta sit, & imposita ad eum deterrendum a scelere; vel ut inducatur delinquens ad pœnitentiam de suo delicto. Certe si ignorat pœnam, per illam non deterretur a scelere, nec induci per eam potest ad pœnitentiam, unde patet quod respectu ignorantis sit frustranea, ideo non incurritur. Similiter non eximitur a pœna legis humanæ qui invincibiliter ignorat legem humanam prohibentem quod lege divina vetitum est; quia sicut talis ignorantia non tollit omnem culpam, ita non tollit omnem caussam pœnæ, & lex humana non solum intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra legem Divinam. Idcirco talis ignorantia non excusat a pœna, quando non sit censura, a qua semper excusat ignorantia invincibilis legis Ecclesiasticæ; quia censuræ requirunt contumaciam contra legem Ecclesiasticam. Quare ignorantia, de qua dicebam, non excusat ab irregularitate ex delicto rebaptizantem, dummodo noverit legem divinam.

§. XLIII.

De Lege irritante, & de eius effectibus.

Nota 1. Legislatorem humanum sive Ecclesiasticum, sive Civilem ita prohibere posse aliquos actus, vel præscribere formam aut solemnitatem pro illis, ut tales actus aliter facti sint omnino nulli, non solum in foro exteriori, sed etiam in conscientia, ita ut nullam ingerant obligationem ad standum illis, & hoc indubitatum est apud Doctores. Etenim si contrahentes possunt ad invicem pacisci aliquas conditiones ad valorem suorum contractuum, multo magis poterunt Principes, a quibus subditorum voluntates dependent, secundum rerum circumstantias, ac prout ipsis videbitur bono communi expedire, addere actionibus quasdam conditiones, & formalitates ad earum valorem, ita ut si non serventur, actus illi nulli sint. Idcirco Ecclesia inane ac nullum reddit Matrimonium, si illi desit præsentia Parochi, & Testium, vel inter consanguineos contractum sit, & similiter nullam reddit Professionem Religiosam ante annum sextumdecimum emissam.

Nota 2. Irritationem nihil aliud esse, quam alicuius actus invalidationem. Idcirco Lex irritans ea est, quæ actum aliquem, cui certæ desunt conditiones, nullum, & invalidum facit. Hæc irritatio duplex est, alia formalis, & est ipsa nullitas actus, alia effectiva, & est ipsa lex inducens illam actus nullitatem. Leges vero actus irritantes aliæ sunt, quæ ipso iure eos reddunt inanes, ut Matrimonia clandestina, vel inter certos gradus, Professionem religiosam ante legitimam ætatem, alienationem bonorum Ecclesiasticorum non servata debita solemnitate; & tales irritationes ipso facto inducuntur, & per certa verba denotantur; ita ut aliter factum, sit ipso facto nullum, inane, infectum &c. Irritatio quid & quotuplex.

Alia est irritatio ferenda, idest actus non fit nullus nisi per sententiam Iudicis; ut cum dicitur, si hoc modo fiat irritetur, & cassetur. Alia tandem irritatio est implicita ut quando illa per verba æquipollentia similibus verbis datur, & est quando aliquam formam, conditionem, & solemnitatem assignat pro forma actus, quæ cum det esse rei, sine illa nullus est actus. Sic in iure divino nulla sunt Sacramenta non adhibita eorum debita forma, & materia. Inter leges irritantes aliæ sunt pœnales, quando irritationem assignant in odium transgressionis, ut lex irritans matrimonium ab uxoricidium, vel ob adulterium cum promissione futuri matrimonii &c. collationem Beneficii ob simoniam in ipsa commissam, cum hæc sint in gravamen delinquentis. Aliæ sunt pure irritativæ, quæ non in odium alicuius, sed ad solum commune bonum, vel privatum inducuntur, & hæc non supponunt actum malum, sed præcisa illa lege posset esse bonus: sive tamen uno modo sit, sive alio, hæc lex semper est odiosa, idcirco in benigniorem partem interpretanda. Divisio legis irritantis.

Nota, legem irritare actum duplici modo; primo reddendo personas inhabiles ad illum valide efficiendum, ut est ex iure Canonico inhabilitas ad profitendum, quæ cuicumque est communis ante annum 16. completum; & in civilibus inhabilitas, quam habent Lex irritans duplici modo invalidat actum.

bent impuberes ad donandum &c. Secundo modo exigendo aliquas solemnitates, seu aliquam formam, qua, vel quibus non observatis actus sit invalidus, ut iam diximus de Matrimonio sine Parocho & Testibus in iure Canonico, & in iure Civili de Testamento, nisi tot determinati Testes adfuerint, ut septem in Civitatibus, & aliqui minus in Villis. Nec ex facultate, quam quisque habet de iure naturæ ut possit se obligare, nec ex eo quod ad obligationem contrahendam non requiratur de iure naturæ, nisi consensus volentis se obligare sine alia solemnitate, aliqua oriri potest difficultas, quomodo lex humana possit irritare modis prædictis, quod cuilibet iure naturæ efficere conceditur: quia leges naturæ aliæ sunt de iure naturali præceptivo, & has leges humanæ alterare non possunt, aliæ de iure naturali permissivo, & has humana auctoritas alterare potest. Hinc licet non possit hæc condere leges irritantes quod alicui competit de iure naturali præceptivo, puta præcipere quod aliquis Deum non colat, mentiatur, blasphemet; potest tamen tum Ecclesiastica, tum Civilis potestas leges condere irritantes ea, quæ suis conveniunt subditis de iure naturali tantummodo permissivo, ut contrahere sine Parochi & Testium præsentia, disponere per Testamentum de re sua sine Testibus, cum hoc non præcipiatur a natura, sed permittatur; sicut etiam comedere carnes die veneris, & alia similia. Idcirco sine ulla læsione iuris naturalis potuerunt Ecclesia, & Principes condere leges etiam contra ea, quæ respiciuntur a iure naturali; quia hoc non fecerunt nec faciunt in his, quæ sunt iuris naturalis præceptivi, quia tunc nihil valeret lex humana; sed tantum permissivi apponendo aliquas conditiones, formulas & solemnitates actibus huiuscemodi, prout putarunt conducere exigentiæ publici boni, ut præsentiam Parochi, & Testium in Matrimonio, abstinentiam a carnibus die Veneris, solemnitates testamenti; ex quibus fit ut multa removeantur incommoda, quæ non parum opponebantur quieti subditorum, & publico bono. His positis sit.

Invincibilis ignorantia legis irritantis non impedit irritationem actus, sive facta sit ad bonum commune, sive in odium delinquentium, idest sive sit pure irritativa, sive etiam pœnalis. Ratio primi est, quia talis irritatio non supponit culpam: ratio secundi, quia illa non exigit necessario cognitionem pœnæ, exceptis solis censuris in iure Ecclesiastico. Similiter non impedit irritationem metus gravis, quia ex hoc sumeretur occasio eludendi legem, quod multum obesset bono communi.

Lex irritans simul & prohibens actum obligat in conscientia ad illum vitandum; quia Lex ista continet præter irritationem etiam præceptum prohibens. Lex vero solum irritans actum non obligat ad illum vitandum, quia lex hæc non continet præceptum omittendi actum, quem irritat, & ad illius finem sufficit sola irritatio. Hinc lex irritans Testamentum factum sine solemnitatibus non obligat quemquam ad non faciendum tale Testamentum. Unde patet, quod lex prohibens & irritans non sint unum & iidem; ita ut eo ipso quod lex aliqua aliquem actum prohibet, censeatur illum etiam irritare. Plura enim habentur exempla in utroque iure plurium actuum, qui sunt prohibiti, & tamen si fiant sunt validi, iuxta illud regulæ iuris in 6. *Multa facta tenent, quæ cæteroquin fieri prohibentur*. Hinc licet prohibeatur contrahere Matrimonium iis, qui habent simplex votum castitatis, tamen si contrahant, valide contrahunt. Et in Civili prohibetur lusus alearum, si tamen quis ludat, iuxta multos solvere tenetur: ergo eo ipso quod aliquis actus prohibetur, non eo ipso irritatur, & invalidatur. Et si ex aliquo textu colligi videatur, actus prohibitos esse etiam invalidos, ut quando dicitur non valere quod fit contra legem, & quæ contra ius fiunt debere pro infectis haberi; verba per accommodam interpretationem explicanda sunt, ut ly *contra legem*, & *contra ius* intelligantur de lege irritante, & ly *non valere*, & *pro infectis haberi* sumantur pro eo quod non habeant firmitatem stabilem, sed soleant per Iudicis sententiam irritari, si tamen sint irritabiles; nam Matrimonium semel validum, etiamsi contractum fuerit contra leges, non potest amplius irritari seu invalidari.

Lex irritans, & simul prohibens actum obligat in conscientia.

Lex non censetur per se irritans, quando eius verba nullam prohibitionem continent, sed præcise actum irritat; nisi ex materia, fine, circumstantiis, aut usu contrarium colligatur.

Lex ipso facto irritans obligat in conscientia ad ea omnia, quæ per se ex irritatione sequuntur: nam talis lex actum, quem irritat, privat omni usu, & utilitate morali, cum ad hoc irritetur. Hinc lex ipso facto irritans acquisitionem fructuum Beneficii, hoc ipso privat illum omni utilitate morali, cum ad hoc irritetur, & sic reddit omnem

omnem illius usum moralem illicitum ante omnem Iudicis sententiam: idcirco ex lege non solum naturali, sed etiam humana actum irritante tenetur subditus fructus restituere. Si vero lex non sit irritans actum ipso facto, sed solum præcipiens irritationem, non obligat privatas personas ante sententiam Iudicis ad irritandum actum, quod proprium est solius publicæ potestatis: etenim quod non fit per legem, fieri debet per Iudicem, ad quem ex vi legis spectat.

§. XLIV.

De modo observandi legem.

Nota 1. quod lex potest observari, & quoad substantiam, cum ponitur opus a lege præscriptum v. g. quando auditur Sacrum, recitatur Officium; & quoad modum, quando opus perficitur eo modo & circumstantiis, quæ a lege præcipiuntur.

Nota 2. quod ut lex quoad modum debitum observetur, tria sunt expectanda a subdito, nempe ut advertat ad legem animo implendi; ut volens & non invitus operetur; ut recta sit eius intentio, & honestum finem sibi constituat.

Ad satisfaciendum præcepto negativo, idest vetante aliquam actionem, ex communi sufficit, ut actio illa a nemine fiat, etiamsi nihil de illa unquam advertерit, quia de isto verificatur, actionem vetitam non fecisse. Ad hoc vero ut per talem obedientiam meritum quis acquirat, certe requiritur actus aliquis explicitus, vel implicitus voluntatis, quo statuat se abstinere ab opere vetito contrarias tentationes repellendo, quia ad meritum non sufficit sola operis negatio; sed præter alia bonum opus requiritur. Ad satisfaciendum vero præcepto affirmativo, idest opus aliquod iubenti, sufficit quod libere, & voluntarie actus ponatur; quia per legem actus humanus præcipitur. Quare coacte retentus in Ecclesia, ut Sacrum audiat, nisi mutet voluntatem, præcepto non satisfacit, sicut ieiunii legi non satisfaceret, qui nolens ieiunare coactus cibo privaretur; quia & unum, & aliud positum non esset modo humano, idest voluntarie, & libere. Idcirco positio actus quæ sola præcipiatur, sufficit ad præceptum implendum; nec requiritur intentio explicita satisfaciendi, quæ non præcipitur, sed sufficit sola implicita, & interpretativa contenta in voluntate faciendi actum præceptum, quæ non excludat intentionem implendi, nec ullibi maior obligatio reperitur. Ita etiam ignorans præceptum, dummodo libere ponat rem præceptam revera illud implet. Sic audiens Sacrum uno die, quem ignorat esse festum, non tenetur denuo Sacrum audire, si postea cognoscat diem illum esse festum. Quinimmo, secundum aliquos (& ut communior; ac probabilior ipsis videtur) satisfacit præcepto, qui voluntarie & libere facit rem præceptam etiam cum animo non satisfaciendi; ut qui die festo Sacrum audit pro sua privata devotione, ut postea per aliud satisfaciat præcepto, iam satisfecit, nec tenetur aliud audire; quia prima voluntas inefficax est, nec destruit voluntatem efficacem satisfaciendi quod præceptum est, & vere præcepto satisfaciendi. Immo propter hanc rationem satisfaceret etiam ponendo opus cum prava voluntate non satisfaciendi, licet nisi hanc voluntatem deponat, peccet contra legem naturalem imponentem cuicumque subdito obligationem, ut velit obedire præceptis latis a Superiore.

Nec obstat illud axioma *actus agentium non operantur ultra intentionem eorum*; quia hoc valet in his, quæ pendent ab intentione agentis, ut sunt contractus &c. Vota &c. quia vovens sibi imposuit obligationem voti, & potest sibi eam prorogare; itaut si habeat votum audiendi tali die Sacrum, potest in uno Sacro audiendo ex devotione prorogare satisfactionem pro voto in audiendo alio Sacro. At in satisfactione præcepti, cum ipsius præcepti impositio, & obligatio pendeat ab intentione Superioris, & non a voluntate subditi, nequidem pendet ab eo, ut illam proroget, & non impleat, cum voluntarie actum præceptum ponit, quem solum intendit Superior, quidquid in contrarium dicat Azorius. Ad summum talis videtur teneri saltem congruo tempore mutare intentionem, vel saltem iudicare per opus iam factum se satisfecisse præcepto.

Totum tamen, quod dictum est, intellige, quando opus non est debitum ex iustitia, sed ex sola Religione; quia si opus debitum sit ex iustitia, communiter conveniunt quod impleri non possit sine intentione; & multo minus cum contraria intentione satisfaciendi: v. g. si quis deberet Caio 100. licet vel simul, vel divisim dedisset talem summam Caio sine advertentia, & intentione satisfaciendi debitum, aut cum contraria intentione, hic revera debito non satisfecit, sed liberaliter donavit. Ad summum dici posset, quod Clericus beneficiarius, qui multa sit elargitus pauperibus ea mente, quod Beneficiarii teneantur dare quæ eis supersunt pau-

pauperibus, is simul satisfecerit debito in hypothesi, quod sine advertentia quosdam fructus sui beneficii sibi non competentes suos fecisset, & ideo obligationem contraxisset restituendi Ecclesiæ vel pauperibus.

§. XLV.

De Attentione.

Ad satisfaciendum legi, illa etiam requiritur attentio, quæ necessaria est, ut opus constituatur in esse actus humani, & in ea ratione, sub qua præcipitur, & ex dictis iam patet; alias non poneretur opus præceptum. Verum quidem est, quod diversa pro diversitate operis requiritur attentio; nam aliam & magis accuratam requirunt auditio Sacri, & recitatio Horarum divinarum, quam observatio ieiunii.

Et pro maiori intelligentia hic advertendum est, intentionem late sumi pro actu, quo voluntas aliquid vult; (& in hoc sensu omnis actus voluntatis est intentio) & stricte pro actu quo voluntas vult finem per aliud consequendum. Attentio vero est applicatio mentis ad id quod agitur. Unde patet differentia inter intentionem, & attentionem; quia prima est actus voluntatis, secunda vero intellectus.

§. XLVI.

De intentione finis Legis.

Nota, duplicem esse finem legis, nempe intrinsecum, ad quem Legislator intendit sua lege obligare, & est illud, quod reipsa per legem præcipitur, vel prohibetur; extrinsecum; & est illud ad quod res præcepta dirigitur, & ordinatur a Legislatore, & non spectat ad speciem actionis præceptæ, ut si ordinetur oratio ad placandum Deum.

Finis extrinsecus est ad quem ordinatur actus præceptus, unde si præcipiatur a superiore, non satisfacit præcepto, qui illum sibi non proponit; quia in tali casu non fit totum id, quod præcipitur, & finis tunc est etiam materia legis. Finis autem præcepti censetur, quoties præcipitur opus faciendum ob certum finem in lege expressum, ut si præcipiatur ieiunium, vel oratio ad avertendam publicam calamitatem. Si vero finis extrinsecus non præcipiatur, satisfit præcepto per solum opus præceptum, quia tunc impletur totum id, quod præcipitur.

Ad implendam legem humanam (nam de naturali & divina nullum est dubium) requiritur recta intentio, idest intentio finis intrinseci legis, utpote qui cadit sub præcepto: & constat tum ex decisione summorum Pontificum Alexandri VII. & Innocentii XI. qui damnarunt sententiam quorumdam, qui volebant per Confessionem, & Communionem sacrilegam satisfieri præcepto communicandi in Paschate; tum ex Scripturarum testimonio. Nam Ephes. 6. dicitur: *Servi obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo; non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut domino & non hominibus.*

Lex humana quidem non præcipit nisi actus bonos, ut bonos faciat homines. Unde cum actus bonus nequeat esse bonus, & bonum facere agentem, nisi fiat cum recta, & bona intentione, intentio recta spectat ad substantiam humani præcepti, ac cadit sub hominum præcepto. Et hoc docet etiam Sanctus Thomas q. 62. art. 1. ubi expresse docet, hunc proprie esse legis effectum, idest efficere homines bonos, quod tamen fieri nequit, concludit S. D. *nisi sint bene obedientes rationi, & per hunc modum virtus cuiuslibet subiecti est, ut bene subiiciatur Principatui.*

Sed dicunt qui aliter sentiunt, D. Thomam q. 91. art. 4. docere, quod homo legem facere potest, de quibus potest iudicare. Quare cum iudicare nequeat de interioribus motibus animi, ut est intentio, utpote quæ ipsum lateat, sed solum de exterioribus, quæ apparent; idcirco intentio non cadit sub humano præcepto. Et hoc probant tum ex iure civili, ex quo habetur, *cogitationis pœnam nemo patitur*, & ex Canonico cap. *Tua nos de simonia*: *de manifestis loquimur; secretorum autem est cognitor Deus, & Iudex est.* Ad quod respondetur, hominem de iis solum legem facere posse, quoad vim coactivam, de quibus ferre potest iudicium: secundum vero vim directivam, & coactivam ex parte potest etiam legem ferre de internis, quæ ut pure interna iudicare nequit. Etenim iure Canonico cap. *Si quis 8. dist.* 30. excommunicatur, qui ex interna superstitione ieiunium Ecclesiasticum non servaverit. Similia habentur in Clemen. 1. *de statu Monach. & Clement.* 2. *de Hæret. & sic alibi.*

Unde ex his facile explicantur leges in contrarium allatæ, nempe Ecclesiam non iudicare de internis per sententiam declarato-

niam; & iudicio plene coactivo; quia actus interni non puniuntur nisi coniuncti sint cum externis; non quod non possit per legem vi directiva tangere actus internos.

Nec valet quod ipsi instando reponunt, nempe potestatem a Christo Apostolis concessam limitari ex fine regiminis Ecclesiastici, qui finis est bonum commune & publicum, ad quod nihil conferunt actus interni, dummodo omnia Ecclesiae membra bene ad invicem se habeant, quod satis est, ut Ecclesia summa pace fruatur. Nam respondetur, quod licet finis proximus regiminis Ecclesiastici sit bonum commune, non est tamen finis ultimus; etenim omne regimen sive Ecclesiasticum, sive politicum, & oeconomicum ordinatur ad Deum, qui omnia propter se ipsum operatus est, & infima per media, domestica per Patresfamilias, fideles per Praelatum, cives per Principem, tanquam per suos ministros ad se adducit; actus vero a Legislatore imperati non tendunt ad Deum, nisi boni sint. Denique Religio ex S. Augustino tota est ad animam excolendam: commune eius bonum est Dei cultus, quem si omnes pro viribus exhibeant, exoptata pace, & felicitate gaudent: *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in Spiritu & veritate oportet adorare*. Ita Ioannis 4. Igitur maxime conferunt ad bonum regimen Ecclesiasticum.

§. XLVII.

De Requisito intentionis rectae ad satisfaciendum Praeceptis.

Cum duo sint praeceptorum genera, ut iam diximus paulo ante, alia negativa, alia affirmativa, neutra subiacent iisdem conditionibus, neutra eadem exigunt requisita. Hinc est quod si praeceptum sit negativum, seu vetans actum, puta homicidium, esum carnium diebus ieiunii, sine dubio ei satisfit sine recta intentione, idest cum mala, puta ex vanagloria, &c. ita ut non incurratur reatus homicidii, aut violationis ieiunii Ecclesiastici, nisi forte ex affectu. Caeterum natura huius praecepti est, ut dum nihil vis contra eius prohibitionem, nec desideras, factum sit tibi satis. Quoad praecepta vero affirmativa, quae actum praecipiunt, requiritur, ut ipsis satisfiat, quod agens ponat actum praeceptum ea animi, seu intentionis rectitudine, quae vel est essentialis actui externo, ut attentio orationi vocali, contritio saltem imperfecta Sacramento Poenitentiae, vel per Legislatorem praescribitur; ut perceptio Eucharistiae in Paschate. Nam Ecclesia praecipit communionem moralem simul et spiritualem. Igitur qui sine pia attentione adfuit sacro, preces recitavit, vel sine sufficienti attritione confessus est, & similia, non satisfecit praecepto; quia non fecit quod severa praeceptum est. Item non satisfacit voto, & Confessarii praecepto de ieiunio, qui ex praecedenti crapula per totam diem a cibo abstinet sine ullo pietatis sensu; quia vovens sibi, & Confessarius Poenitenti imponunt obligationem actus honesti: quando tamen honestas expresse non praecipitur, nec est conditio essentialis actui externo, sine ea adimpletur praeceptum humanum. Sic v. g. Filius honorat parentem, eique obtemperat, licet ex vanitatis motivo hoc praestet, atque ideo peccat solum contra legem naturalem, quia non operatur secundum rectam rationem, quae dictat agendum esse ob bonum finem.

§. XLVIII.

De satisfactione plurium praeceptorum uno eodemque actu vel tempore.

Uno eodemque actu non potest satisfieri duplici praecepto, nisi aliunde colligatur sic superiorem intendere; quia frustra videtur superior imponere novam obligationem, si a subditis non aliud exigeret, quam quod iam debent ex vi praecedentis mandati. Idcirco poenitens oneri sibi imposito a Confessario ieiunandi non satisfacit ieiunio iam ex voto, vel Ecclesiae praecepto sibi debito; quia Confessarius censetur illum obligare ad opus non debitum, nisi aliud exprimat; & sic dicendum quoties cumque obligatio oritur ex lege praecipiente ex diverso motivo & diverso tempore. Similiter hoc multo minus fieri potest quando tituli sunt diversi, vel distincti, ut ex gratitudine, & iustitia, vel ex duplici titulo iustitiae; v. g. ex mutuo, & ex compensatione, vel propter opus receptum, vel propter damnum illatum; quia in huiusmodi casibus unica solutione non potest satisfieri, quod duplici titulo debetur; ita ut si quis debeat Caio 100. ex mutuo & 100. ex mercede, vel ex damno illato, non potest satisfacere utrique debito per unicam solutionem 100. Ita Sacerdos, qui duo stipendia accepit, vel duas habet Capellanias, quibus annexa est obligatio celebrationis, nequit unica Missa suum debitum implere: quia alias non esset aequalitas, quae in actu iustitiae necessario requiritur.

ritur. Et sic intellige de omni alia obligatione, quæ per se postulet opus, quod ex alio titulo non sit debitum.

Potest tamen etiam per unum actum duplici præcepto satisfieri; primo, si aliunde colligi possit superioris intentionem hoc non impedire; scilicet prudenter iudicari possit hoc superiorem concedere; quia obligatio ad unum vel plures actus ab eius voluntate dependet. Sic in Iubilæis satisfit ieiuniis a Papa præscriptis per ieiunia quatuor temporum tunc concurrentia. Intentio autem superioris potest cognosci vel ex circumstantiis, fine ac natura operis præscripti, vel ex communi usu, & interpretatione. Sic si Confessarius iniungat auditionem sacri singulis diebus per mensem, pœnitens satisfacit audiendo diebus festis unum sacrum; quia nisi Confessarius se aliter exprimat, censetur non obligare pœnitentem ad bis sacrum audiendum eodem die. E contra vero si iniungat pœnitenti, ut sacrum audiat omnibus diebus festis, per unum numero sacrum non satisfacit, sed tenetur bis sacro interesse, quia ex natura satisfactionis colligitur talem esse mentem Confessarii.

Si tamen duo vel plura præcepta sint eodem tempore simul & ex eodem motivo, tunc eadem ratione satisfit v. g. obligationi ieiunii quatuor temporum, quæ incidit in Quadragesima, vel audiendi sacrum in die festo de præcepto & in Dominica. In dubio vero, num in duplici lege duplex actus exigatur, nec facile adiri possit Legislator, ut legem explicet, mens illius explicanda est de duplici obligatione, & ideo satisfaciendum duplici præcepto per actus distinctos, iuxta regulam iuris in 6. *Inspicimus in obscuris, quod verisimilius est, vel quod plerumque fieri consuevit.*

Pluribus præceptis satisfieri potest per plures actus eodem tempore factos, dummodo unus alterum non impediat, scilicet attentio debita ad unum non impediat attentionem, quæ alteri debetur: quia quando in præceptis non præscribitur diversitas temporis; tunc eodem tempore impleri potest quod per plura præscribitur. Idcirco ex communi sententia qui die festo tempore Sacri recitat horas Canonicas cum intentione, & attentione debita, satisfacit præcepto Missæ & præcepto recitandi Horas Canonicas; quia ut utrumque adimpleatur, sufficit quod attentio habeatur ad Deum, & ad eius mysteria. Secus vero dicendum, si tempore Sacri quis vellet facere examen suæ conscientiæ, præcipue si longiusculum esset; quia nimis mentem a sacro distraheret.

Qui totum opus præceptum implere non potest, si opus sit divisibile in partes, & in singulis eius partibus ratio præcepti inveniatur, ut in septem Horis Canonicis, in ieiunio Quadragesimali, quod divisum est in singulos dies, tenetur ad illam partem, quam potest, licet minorem. Et hoc patet ex propositione damnata ab Innocentio XI. quæ est numero 54. *qui non potest recitare Matutinum, & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur; quia maior pars trahit ad se minorem.* Quando enim materia præcepta est divisibilis, præceptum obligat ad omnes & singulas partes, etiam seorsim sumptas; quia in tali casu, licet materia sit realiter una, est tamen virtualiter multiplex; idcirco præceptum tunc ita afficit totam materiam, ut afficiat simul omnes, & singulas eius partes; ideoque non minus ad totum coniunctim, quam ad singulas eius partes divisim tenemur quantum possumus, eo ferme pacto, quo is, qui debet alteri centum, si totum non potest, saltem partem quam potest, satisfacere tenetur. Quare in ieiunio qui non potest comedere pisces, debet vesci ovis, si neque istis, sed potest abstinere a cœna, tenetur iuxta regulam 37. Iuris in 6. *sicut utile non debet vitiari per inutile, ita possibile per impossibile;* & Constit. Benedicti XIV. sub die 30. Maii 1741. Hinc non valet in casu nostro illa regula, qua utuntur laxiores Probabilistæ, ut demonstrent, non teneri ad partem, qui non potest totum; idest *accessorium sequitur principale*; quia hoc non valet, quando principale & accessorium sunt divisibilia, & in accessorio reperitur aliqua ratio ipsius principalis. Sic qui promisit alicui ovem cum suo agno, si alterutrum pereat, dare tenetur quod remansit. Præter quamquod pars non est accessorium quid respectu totius.

Si vero contingeret duo simul concurrere præcepta obligantia, quæ simul servari nequeant, & necessitas sit ut alterutrum omittamus, per se loquendo maius digniusque est observandum; quia prævalet minori; & minus digno, & gravius obligat, sicut lumen etiam naturale rationis dictat. Quare præceptum naturale prævalet positivo etiam Divino, Divinum humano, præceptum superioris virtutis præcepto virtutis inferioris, præceptum superioris supremi præcepto superioris subordinati, negativum positivo, quia illud obligat semper, & pro omni tempore. Hinc ille, cuius opus est necessarium infir-

infirmo toto tempore, quo die festo viget debitum audiendi sacrum, tenetur inservire infirmo, Sacrum relinquendo; quia praeceptum naturale, & Divinum Charitatis virtutum omnium praestantissimae praevalet omnibus aliis praeceptis, & qui aliter faceret in hoc, & in omni alio simili casu, in gravi materia peccaret mortaliter.

Consulto dictum est *per se loquendo*; quia cum materia maioris & dignoris praecepti est levis, & minoris gravis, vel necessaria, aut valde utilis, tunc servandum est praeptum minus. Unde non est omittendum Sacrum die festo pro infirmo, quando non graviter indigeat alterius ope.

§. XLIX.

De Legis cessatione.

Duplici modo lex definit, proprie scilicet, & formaliter, quando absolute, & universaliter, seu sine ulla limitatione desinit esse; & improprie, ac moraliter, quando desinit limitate, vel ad certum tempus, vel pro quodam determinato casu, vel alio modo restricte. Et tunc dicitur desinere solum moraliter, quia lex de facto extat, sed extat ac si non esset. Lex enim humana iam recepta, & in usum inducta, cum omni vi obligandi pro eius executione infirmatur aliquando, vimque suam obligandi amittit per eius cessationem, in qua praecipue ipsius legis humanae affectio reponitur, & est veluti mors legis; quia licet lex humana sit ex se immutabilis, utpote ex se perpetua, pluribus tamen variisque de caussis fieri potest, ut cesset, sicut iam fit per cessationem illius caussae finalis, per abrogationem, interpretationem, seu Epikeiam, dispensationem, privilegium, & contrariam consuetudinem, seu praescriptionem. Sed per dispensationem, & privilegium fieri potest, ut cesset etiam quoad aliquos tantum; cum dispensatio, & privilegium ut plurimum particularibus personis concedantur.

Caussae quibus cessare potest lex.

Cessat enim lex quando cessat finis, propter quem lata est lex, si mutetur eius materia, ut si fiat inhonesta aut inutilis; si mutetur voluntas Legislatoris; si potestas in ipso desinat; si cesset subiectio in subditis; quae omnia partim patent ex iam dictis, partim patebunt ex dicendis.

§. L.

De Cessatione legis ob cessationem finis legis.

Finis legis, ut antea iam notavimus, alius est intrinsecus ipsi legi, nempe honestas rei praeceptae, idest conformitas ipsius rectae rationi, quod necessario requiritur, ut lex bona sit, & iusta, & hic finis semper intendi debet a Legislatore; alter extrinsecus, nempe quando ob aliquam aliam rationem, prout secundum circumstantias temporum, personarum &c. exigit bonum commune, movetur Legislator ad Legem aliquam ferendam, qui finis pariter secundum exigentiam circumstantiarum potest esse & unus & multiplex.

Finis cessare potest universaliter & adaequate, & in particulari. Cessat universaliter, quando cessat finis in omnibus casibus penes omnes illi subiectos, & per *ly adaequate* intelligitur, quod non supersit unus omnino finis, nec pars ipsius, cuius vi possit dici quod subsistat. Cessat in particulari, quando cesset respectu alicuius privatae seu particularis personae finis adaequatus legis, vel quando ex pluribus finibus legis cessatio fiat in aliquo tantum, seu in uno ex illis, vel in alio; ita ut cessatio sit tantum finis inadaequati: unde fit.

Legislator si in lege ferenda intendit vel solum finem intrinsecum, idest praecipere aliquem virtutis actum, vel praeter intrinsecum habeat etiam aliquem finem extrinsecum, a quo movetur ad legem ferendam; tunc quando finis intrinsecus non sit aliqua virtus, quae respiciat consilia Evangelica, cum haec non obligent; licet cesset finis extrinsecus, lex non cessat, cum cessare non possit finis intrinsecus; quia semper tenemur honeste, & conformiter ad rectam rationem operari.

Si autem Legislator principaliter moveatur ad ferendam legem ab aliquo fine extrinseco, vel movetur ab uno fine tantum, vel a pluribus, & hic vocatur finis seu caussa adaequata legis. Si ab uno fine tantum moveatur, hoc cessante communiter, & frequenter vel in omnibus, vel in maiori parte, cessat omnino obligatio legis; ut in voto, quod non obligat cessante tota & adaequata caussa ipsius voti. Ita si lex vetet contrahere, vel conversari cum Civibus alicuius Provinciae, cum qua habentur bella, & inimicitiae, si haec cessent, cessat simul finis totalis, & obligatio legis. Si vero plures essent fines legis, cum omnes concurrant

sant ad constituendum adæquatum finem legis, uno, vel altero cessante, donec aliquis remaneat, non cessat adæquate finis legis, idcirco perseverat eius obligatio quoad illam partem, qua eius finis partialis non cessat: etenim sicut si finis legis cessaret solummodo pro aliquo tempore, non absolute; sed pro solo tempore, quo est inutilis lex suspenderetur; ita cessante uno fine cessaret lex quoad illam partem, qua fit inutilis, non vero secundum aliam, dumodo tamen fines partiales non essent inseparabiles; quia in tali casu, si deficeret potior finis, & magis utilis, lex in totum cessaret; quia illa maior inutilitas reliquum finem, & partem legis inficiaret.

Hinc sequitur, quod lex non cesset in particulari, quando in particulari non cesset adæquate finis legis, sed solum privative, idest quia pro tunc redditur inutilis; quia cum lex attendat bonum commune, donec finis hic perdurat, etiam lex ipsa perdurat, licet in casu particulari finis eius adæquatus cesset; alias daretur ansa cuicumque iudicandi pro affectu suo, legem in tali vel tali casu non obligare, ex quo passim lex contemptui exponeretur. Si vero cessaret contrarie, idest si lex redderetur non solum inutilis, sed simul mala, ac valde dura, & difficilis observationis; cum in hoc casu cessaret iustitia legis, quæ in lege requiritur, ut sit de re honesta, & non nimis dura & difficili, cessaret etiam eius obligatio.

§. LI.

De Epikeia, seu interpretatione legis.

Definitio interpretationis seu Epikeiæ. Interpretatio nihil aliud est, quam *congrua per aliud clarius explicatio verborum legis, ordinata ad concipiendum verum legis sensum a Legislatore intentum.* Tali enim explicatione, & declaratione determinatur ad quos casus lex se extendat, ad quos vero non. Per hanc interpretationem, seu Epikeiam, seu legis explicationem lex cessare potest.

Interpretatio multiplex. Interpretatio autem & Epikeia, seu legis explicatio triplex est. Alia *Authentica*, seu quæ prolata est cum auctoritate, idest per ipsum Legislatorem, vel eius Superiorem, vel successorem, aut per Ministros ab ipso constitutos; quæ cum procedat a Superiore, qui habet potestatem condendi legem & sensum explicandi, in quo vult eam servari, habet vim legis. Alia *usualis*, quæ petitur ex communi usu: *Nam consuetudo est optima legum interpres* C. 8. *de Consuet.* Alia *Doctrinalis*, quæ fit per homines doctos, & peritos. Hæc tametsi vim non habeat legis, cum non sit a publica potestate, imprudenter tamen reiiceretur, præcipue si in eam Doctores omnes conveniant. Si vero discrepent, tunc sequenda est tutior, vel saltem probabilior, licet minus tuta. Interpretatio doctrinalis, seu magistralis subdividitur in *declarativam*, *extensivam*, & *restrictivam*. Interpretatio *declarativa* est congrua dubiorum, vel obscurorum verborum expositio; *extensiva* est ea, per quam fit ampliatio legis ad non expressa: & hæc vel est *mere extensiva*, per quam dispositio legis ob paritatem, vel similitudinem rationis extenditur ad personam, vel casum, neque verbis, neque mente Legislatoris expressum, mente tamen Legislatoris comprehensum; vel est etiam *comprehensiva*, per quam lex extenditur ad personam vel casum verbis quidem non expressum, mente tamen Legislatoris comprehensum ob adæquatam rationis identitatem. Interpretatio *restrictiva* est ea, per quam verba legis aut Statuti suadente sic æquitate in sua generali significatione arctantur & restringuntur. Item interpretatio alia *simplex* est, qua explicatur sensus verborum; altera *per æquitatem*, qua interpretamur casum aliquem particularem non comprehendi in lege, quamvis verba sint clara & generalia, & hæc proprie est Epikeia.

Regulæ pro doctrinali interpretatione. Regulæ ad doctrinalem interpretationem sunt: prima, quod verba legis sunt accipienda secundum eorum proprietatem, & ut accipi solent, nisi ita accepta includerent iniustitiam, & absurditatem, aut lex inutilis redderetur. Etenim Legislator debet legem exponere per verba clara, & in eorum propria, & communi significatione, alioquin nihil statueret, & occasionem præberet errandi; & in dubio usus & sensus communis verborum præferri debet eorum proprietati. Secunda, quod Correctio legis vitanda est quoad fieri potest, Cap. 29. *De elect. in 6.* quia legum mutatio est noxia Communitati; Tertia, quod si verba legis sint æquivoca, vel ambigua, significatio eorum est spectanda ab antecedentibus, & consequentibus, ex materia, ex circumstantiis legis, sicut etiam ex aliis legibus, in quibus eadem verba, vel similia in tali sensu usurpantur, ex Cap. 6. *de Verbor. signifi.* & ex Sancto Thoma in 3. dist. 37. art. 4. Quarta, quod Lex pœnalis & omnis alia onerosa stricte est interpretanda ex Regul. iuris 49. *in 6. in pœnis benignior pars est interpretanda*; *in favorabi-*

nabilibus vero lata est facienda ex Regul. 15. in 6. *odia restringenda, & favores convenit ampliari*. Hinc pœnæ non extenduntur ad casum non comprehensum in lege; & in pœnalibus non valet argumentum a pari, nec a minori ad maius. Quinta, quod Lex generaliter, vel indefinite loquens, omnia significata propria comprehendit; nam verba generaliter sunt accipienda; iuxta illud: *Ubi ius non distinguit, nec nos distinguere debemus*. l. 8. *de Publici*. Sexta, quod Lex intelligenda, & servanda est secundum consuetudinem receptam; *optima enim est legum interpres consuetudo* l. 37. §. *de Legibus*, & Cap. 8. *de Consuet*. Septima, quod aliquando Legislator loquitur de singulari casu, aut persona; non quia ad hoc singulare legem restringat, sed his utitur gratia exempli; quia exemplum non limitat dispositionem, sed declarat; idcirco valet hæc regula: Cum lex frequentioris usus caussa aliquid decernit, casum minus frequentem non excludit, sed comprehendit. Lex positiva non semper trahi debet ob paritatem rationis ad alios casus ab ipsa non comprehensos; quia non ratio legis, sed voluntas Legislatoris lex est, & obligat; qui quidem Legislator potuit velle unum punire, non alterum, licet sit in utroque eadem ratio. Dicitur quod *non semper*; quia aliquando identitas rationis illam ad alios casus extendit; nam si ad illos non se extenderet, sequeretur absurdum. Item quando sunt correlativi; ita ut quod statuit de uxore quoad ius coniugale, in quo ambo sunt pares, extenditur etiam ad maritum, & vice versa. Item in æquiparatis, & connexis. Item cum lex exprimit rationem propter quam est lata, tunc etiam ad alios casus in quibus eadem est ratio, extenditur, illosque comprehendit, & tunc non extenditur lex per interpretationem, sed declaratur.

Epikeia est benigna, & rationabilis interpretatio secundum æquum & bonum, declarans casum aliquem particularem ob suas circumstantias non comprehendi in lege, licet generaliter lata; idcirco non obligare in tali casu. Sola Lex positiva subiicitur Epikeiæ, quia hæc statuit per verba generalia, quæ in certis casibus exigit æquitas ut restringantur, & necesse est quandoquidem, ut facit Epikeia; quia tunc agendo secundum verba generalia legis, fieret aliquid contra rectam rationem & bonum commune, quod lex iubere nequit. Fieret enim contra rectam rationem, & bonum commune, si tempore belli non aperirentur portæ Civitatis, quando advenirent milites auxiliarii, eo quia lex vetaret portas Urbis aperire. Similiter licitus est usus Epikeiæ, cum evidens est legem non posse servari sine gravi damno, nec possit adiri Superior. In dubio vero, num aliquis casus sit in lege comprehensus, Superior si adiri potest, est consulendus; alias lex est servanda. Ita S. Thomas 2. 2. q. 120. art. 1. ad 3.

§. LII.

De dispensatione Legis.

Dispensatio est relaxatio legis ad tempus seu exemptio a legis obligatione in aliquo particulari casu, ubi cæteroquin lex obligaret, seu ut alii, *dispensatio est legis relaxatio cum caussæ cognitione facta a legitima auctoritate quibusdam personis in aliquo casu, in quo alioquin lex obligaret*. Primo dicitur *relaxatio*, seu exemptio, & ea vox locum habet generis; quia sic convenit cum quacunque alia vinculi legis ablatione, sive fiat per abrogationem, sive per privilegium. Secundo dicitur *legis*, quo nomine intelliguntur etiam statuta, & leges aliæ quæ in iure communi non continentur. Tertio *legitima auctoritate facta*, quia dispensatio est actus iurisdictionis, & in hoc differt ab Epikeia, quæ non est actus iurisdictionis, sed doctrinæ & prudentiæ a quibusdam personis, sub quibus non privati solum comprehenduntur, sed etiam Congregationes & similia. Dicitur *in aliquo casu*, & iterum differt dispensatio ab Epikeia, quæ iis solum in casibus locum habet, ubi lex iudicatur non obligare. Dicitur *iusta ex caussa*, quia sine iusta caussa nunquam dispensatio valida est. Quare differt primo ab interpretatione, qua non relaxatur obligatio, sed solum declaratur legem in certis casibus non tenere; secundo a privilegio, quod est facultas concessa pro semper per modum legis, & sæpe non est contra, sed præter legem; tertio a licentia, seu permissione, qua non relaxatur lex, sed solum apponitur conditio, sub qua lex non obligat. Definitio dispensationis.

Dispensatio dividitur *in totalem*, quæ tollit omnino obligationem legis, ut cum irregularis dispensatur ad omnes ordines, & *partialem*, quæ solum ex parte obligationem relaxat, ut si irregulari sola minorum Ordinum susceptio permittatur. Item dispensatio alia est *debita* seu necessaria, alia *voluntaria* seu permissa. *Debita* ea est, quæ petitur ab iis, quibus negari non debet, ut con- Divisio dispensationis.

contingit primo, quando commune bonum aliter procurari, aut commune scandalum aliter vitari nequit; secundo cum alioquin spirituale bonum postulantis periclitaretur; tertio cum a iure, vel ab homine constitutum est, ut dispensatio in tali caussa concedatur, quod maxime fieri solet in dispensationibus circa pœnas post condignam satisfactionem, aut si superior mandet ordinario aut prudenti Confessario, ut dispensent cum postulante, si preces veritati nitantur; quarto cum, licet caussa dispensandi non inducat debitum iustitiæ, inducit tamen debitum misericordiæ; opus enim misericordiæ aliquando est debitum, cum nempe proximus graviter indiget, & sine dispendio sublevari non potest. Quia tamen iniustitia superioris non tollit legis vinculum, hinc qui dispensationem etiam debitam non obtinet, legem observare tenetur, nisi ei tantum esset nociva, ut cum tanto discrimine non obliget, ut alias notatum est. Uno verbo dispensatio est debita, & necessaria, ubi utilitas vel necessitas Ecclesiæ, vel meritorum prærogativa extet, cap. *ut constitueretur* 2. *dist.* 50. *Dispensatio permissa*, seu voluntaria, quæ etiam arbitraria appellatur, est quando in iure sit prohibitio, cuius moderatio relinquitur arbitrio superioris, ut in cap. *Si quis Presbyter* dist. 50. vel etiam quando permittitur, ut maius malum evitetur cap. 2. *de sponsal.*

Dispensatio alia legis, alia hominis, alia mixta. Dispensatio triplex etiam dicitur, alia *legis*, ut in cap. *literas* 14. *de filiis Presbyteri ibi permittimus ordinari in clericum*; alia *hominis*, quæ a superioribus solet concedi: alia *mixta*, quando scilicet lex concedit, ut homo dispenset ad Textum in cap. *de multa* 28. *de præbendis*. Ulterius dispensatio triplex est, alia *iustitiæ*, quæ dicitur ut antea, debita; alia *gratiæ*, quæ merum continet privilegium, meramque Principis liberalitatem; alia *mixta*, quæ procedit partim ex iustitia, partim a gratia, & in hac mixta potest etiam comprehendi Principis tolerantia Abb. *in cap. nisi esset de præbendis*. (Insuper dispensatio alia iustitiæ, alia gratiæ, alia mixta.) Dispensatio insuper alia est *tacita*, quando Princeps concessit officium alicui inhabili, vel Papa Beneficium; nam tunc videntur tacite super illius inhabilitate dispensare, ut Doctores communiter notant in l. *quidam consulebant* ff. *de re iudicat.* Hoc tamen intelligendum quando Papa, & Princeps sciebant inhabilitatem illius, cui facta est officii, & respective Beneficii concessio: secus vero, si ignorabant: Gloss. in l. *universis* c. *de præc. Imper.* quia nunquam censetur Princeps remittere vitium ignoratum. Hæc tamen dispensatio est minus frequens ob regulam 51. Cancellariæ Apostolicæ, quæ solet ab omnibus Pontificibus confirmari: alia *expressa*, in cuius litteris narratur defectus impetrantis, & in illis utitur Papa verbo *dispensamus*; cap. *Ad si cleric.* 4. *de Iudiciis* ff. *de Adulter.* Item dispensatio alia est *excusabilis*, quando urget necessitas, quæ iam legem non habet, ac propterea tunc rigor legis infringitur; alia *laudabilis*, & est ubi communis provocat utilitas, quæ a iure æquiparatur necessitati. Innoc. in cap. *cum omnis de constit.* alia *damnabilis*, & est illa, ubi nulla urget necessitas, nec communis provocat utilitas, nec ulla alia adest iusta caussa. Hinc dispensatio sine iusta caussa non est dispensatio, sed dissipatio dicitur communiter a Doctoribus. Idcirco dispensatio in lege superioris sine iusta caussa, non solum est iniusta, sed etiam invalida. Tandem peculiariter dividitur dispensatio in eam, quæ est pro foro conscientiæ solum, & a sacra Pœnitentiaria conceditur, & in illam, quæ est pro foro etiam externo, & a Dataria expeditur.

Nota primo ad dispensationem tacitam non sufficere ratihabitionem de futuro, seu præsumptam voluntatem, sive dispensationem: Superioris, qui probabiliter censetur dispensaturus, si sciret, vel gratum habiturus; quia obligatio legis non cessat nisi per voluntatem Superioris: & futura voluntas non tollit actu vinculum, sed illud solutum creditur. Et sicut voluntas præsumpta præcipiendi non imponit actu obligationem obediendi, ita nec voluntas præsumpta tollendi vinculum, actu vinculum tollit. Similiter si Superior, qui dispensare potest videt aliquem subditum suum agere contra legem, & tacet, nec contradicit, dum facile, & sine incommodo posset contradicere, hoc silentio non est censendus virtualiter dispensare in lege; quia ad dispensationem requiritur voluntas concessiva, non permissiva, qualis videtur in eo, qui solum tacet; & quia sæpe fieri potest, ut Superioris silentium oriatur ex negligentia, ac nimia pusillanimitate, adeoque licet Superior non excusetur a culpa, non ideo præsumi debet dispensare. Et equidem si quis aliquem dispensaret ob solam eius in legis transgressione audaciam, non minus, ita dispensatus delinqueret, quam qui trasgressionem eius videret, & non contradiceret.

Potestas dispensandi est potestas iurisdictionis. Nota secundo quod potestas dispensandi est potestas iurisdictionis, quæ duplex est, alia ordi-

ordinaria, quæ convenit alicui ratione officii vel sui muneris; alia *delegata*, quæ recipitur ab eo, qui habet ordinariam. *Delegata* vero alia est *a iure*, quæ transit in ordinariam vel ei æquiparatur; alia habetur *ab homine* per privilegium, quæ non expirat morte concedentis, dummodo data non sit per simplicem commissionem; quia tunc expirat, si res sit integra, idest si nulla facta sit executio. His præmissis sit.

Nemo ex communi, idest nequidem Summus Pontifex potest dispensare in præceptis naturalibus & divinis etiam positivis; quia nemo potest relaxare obligationem a Deo impositam, nisi specialem receperit potestatem a Deo. Nam inferior potestas, seu auctoritas non potest derogare Superiori. Itaque circa Divinas leges positivas Deus concessit Ecclesiæ solam facultatem illas interpretandi, & casus declarandi, ad quos lex Divina non extenditur, ut in Matrimonio rato, & in votis.

In legibus humanis dispensare potest lege ordinaria Legislator, qui eam tulit, sive eius successor, qui iam parem habet cum ipso potestatem. Ita qui habet potestatem superiorem Legislatori circa eosdem subditos; quia si potest dispensare qui habet potestatem ordinariam, multo magis poterit eius Superior. Hinc Papa potest dispensare super omnes leges Ecclesiasticas, etiam latas ab Apostolis; quia par est in iurisdictione D. Petro, ut eius successor.

Quare sequitur, quod inferior non habeat potestatem dispensandi in lege Superioris, ut Episcopi in legibus Summi Pontificis, nisi ex eius concessione, & ut eius delegati; quia inferior non potest derogare auctoritati Superioris; potest vero ut eius delegatus, quia Superior potest exercere suam potestatem dispensandi etiam per alium. Unde Episcopi aliique Prælati Papæ inferiores non habent potestatem dispensandi in iure communi, & legibus Papæ, Cap. 15. *de tempore ordina.* nisi in casibus, in quibus sunt delegati, vel a Papa, vel a Conciliis, expresse, vel tacite, aut ex legitima præsumptione, idest quando invaluit consuetudo apud ipsos sub illa dispensandi Cap. 13. *de Foro comp.* sicut etiam quando sæpe occurrit dispensandi necessitas in aliqua lege, ut in Festis, & ieiuniis, vel quando ob periculum in mora, vel scandalum, aut gravissimum damnum imminens recurri non potest ad Papam, idest in gravi & urgenti necessitate; quia tunc censetur talis facultas ipsis concessa; cum ita postulet bonum commune, & necessarium sit ad ordinarium, & rectum animarum regimen. Episcopus vel Archiepiscopus non possunt dispensare in legibus Concilii Provincialis, vel nationalis, nisi ex concessione eiusdem Concilii, vel Papæ; quia hæc Concilia sunt unum Corpus mysticum habens propriam distinctam iurisdictionem, eamdemque maiorem iurisdictione singulorum Episcoporum, qui proinde subiiciuntur eius legibus. Potest tamen Episcopus potestate ordinaria dispensare in legibus Synodi, & Capituli Canonicorum; quia & in uno, & in alio superior auctoritas residet in Episcopo, & in his tota potestas condendi leges est pœnes Episcopum.

Prælati qui habent potestatem dispensandi alios quoad leges, vota, & iuramenta, possunt etiam secum dispensare saltem indirecte, committendo scilicet alteri potestatem, ut ipsos dispensent; quia Prælati non sunt deterioris conditionis, quam subditi, qui habent impromptu a quo possint dispensari; immo possunt etiam se per se ipsos directe, & immediate dispensare, cum nullo iure sit vetitum, nec ulla est repugnantia, quod quis exerceat in se iurisdictionem omnino voluntariam, eo quia hæc non est nec absolutiva, nec condemnativa; idcirco stricte hoc per se non requirit personarum distinctionem, sicut in absolutione, & condemnatione, quæ cum sint actus iudicii, exigunt per se ut Iudex sit persona a reo distincta, cum implicet eumdem reum esse & Iudicem, non minus quam servum esse simul & dominum sub eodem respectu.

Inferior dispensare nequit in Lege superioris nequidem quando Superior hanc dispensationem sibi expresse non reservavit, & est probabilior ac communior contra non paucos, qui cum Sancto Antonino contrarium sentiunt; quia cum inferior iura Superioris mutare nequeat, nisi ex eius consensu, hinc ex eo ipso, quod Superior talem dispensationem sibi expresse non reservaverit, non censetur hanc inferiori concessisse. Unde Honorius III. ostendit peccasse Episcopum, qui eadem die plures Sacros Ordines contraderat; quia hæc dispensatio minime per Sacros Canones erat ei permissa, ac ideo vetita. Quare multæ sunt irregularitates, & inhabilitates, in quibus Episcopi dispensare non possunt, quia id a iure non est eis permissum, licet nec expresse id sit eis vetitum. Ita etiam D. Thomas 1. 2. q. 97. art. 4. ad 3.

Nec valet hic paritas quod quilibet absolvere possit ab excommunicatione, eo ipso quod expresse reservata non sit; quia in his

quæ pendent ab hominis voluntate, non valet argumentatio a pari, & quia facultas dispensandi a casibus in iure non expressis non est omnino necessaria, nec iisdem subiacet incommodis, sicut absolutio a censuris ad Sacramenta recipienda. Nec valet paritas, quod Superior aliquando dispensationem legis expresse sibi reservet; quia hoc fit ad maiorem cautelam, & abundans cautela non nocet, nec ex eius defectu quidquam colligi potest. Nec officit pariter, quod Episcopus vi sui Officii possit in sua diœcesi quidquid potest Papa in tota Ecclesia, nisi potestas eius expresse limitetur; nam hoc axioma nec habetur in iure Canonico, nec ulla innititur firma ratione; immo generaliter acceptum secundum sensum verborum veritati repugnat. Alias posset sicut Papa instituere impedimenta matrimonii dirimentia, conferre simplici Sacerdoti facultatem confirmandi, novos instituere Episcopos, quæ omnia falsa sunt. Unde allegatum axioma in hoc solo sensu verum est, posse Episcopum in sua Diœcesi, quæ necessaria sunt ad eius gubernationem ordinariam, cum debita tamen Canonicis legibus subordinatione.

In dubio tamen, num casus occurrens dispensatione indigeat, potest inferior dispensare, sicut in voto dubio, quod ut dubium Papæ non est reservatum. Ita a pari lex in dubio non eidem reservatur. Unum addendum est, idest posse qui in lege aliqua dispensat, iungere cum dispensatione commutationem, & imponere aliquod pium opus; quod loco actus per legem præscripti exerceatur. Sic ei, qui dispensatur a lege ieiunii, imponi potest eleemosyna, dummodo non imponatur per modum stipendii, quod dispensans percipiat, quod vetitum fuit a Concilio Tridentino Sess. 25. cap. 18. de Reform.

De delegatis ad dispensandum. Circa ea vero quæ respiciunt potestatem delegatam dispensandi, communiter de illa tradunt Doctores, primo, quod qui pollet facultate ordinaria dispensandi, potest eam delegare aliis, ut ipsa utantur iuxta formam ab eodem delegante præscriptam: nam potestas dispensandi est potestas iurisdictionis; hæc autem, dum est ordinaria, potest alteri committi, & delegari. Secundo, si delegatus habeat potestatem mere delegatam, non potest eam subdelegare, utpote qui potestatem hanc recipiat non ut Dominus, sed ut simplex executor Superioris delegantis. Excipiuntur tamen delegatos Papæ ac cuiuslibet Principis qui alium sibi Superiorem non agnoscit; quia huiusmodi delegatus in his, quæ a Superiore sibi vetita non sunt, potest alium subdelegare; cap. final. *de offic. & Potest. delegati*: non sic tamen, ut huic facultatem impertiatur subdelegandi. Excipiuntur delegati Papæ & alterius supremæ potestatis; quia delegati ab alio, quam a Principe non possunt caussam alteri subdelegare. Et ratio est, quia si quilibet delegatus posset caussam alteri subdelegare, posset hic etiam subdelegare tertio, & sic in infinitum, quæ infinitas a iure expresse reprobatur, Cap. *cum in multis* 2. *de Rescriptis in Sexto*.

Excipitur tamen, si sit delegatus ad universitatem caussarum, & est communis, ut Bartol. in l. *Maiorum* 3. n. 11. ff. *de Iurisdict. omn. Iud.* quia delegatus ad universitatem caussarum, quasi ordinarius videtur; ut notat Glossa in *Cap. cum caussam* 62. *verb. delegatus de appellat.* & 161. Fagnanus n. 4. cum aliis: ac proinde ad instar Iudicis ordinarii poterit subdelegare unam vel alteram caussam; quia delegatus ad universitatem caussarum, cum remaneat in essentia iurisdictionis universalis, idem potest quod ordinarius. Unde Vicarius Foraneus, seu Decanus ruralis, aut quilibet alius etiam ad nutum Episcopi ab officio amovibilis, cui omnium certi generis v. g. decimalium vel Matrimonialium, vel omnium prorsus, sed in certo loco cognitio, & examen commissa fuerint, potest unam, alteramve caussam, non tamen ipsam caussarum universitatem alteri committere.

Excipitur tertio delegatus, cui tacite aut expresse permiserit delegans, ut alium subdeleget; quia in tali casu non propria, sed Superioris auctoritate delegat.

Dispensans sine iusta caussa etiam in propriis legibus, communis est quod peccet mortaliter si materia sit gravis, quia irrationabiliter liberat ab onere eum, qui non est eximendus, & ideo peccat, & contra iustitiam distributivam, & contra bonum commune, quod Superior procurare debet per legum observantiam, & contra prudentem usum suæ potestatis in destructionem, non in ædificationem. Similiter peccat contra charitatem ob occasionem, quam præbet aliis peccandi, qui exemplo eorum, quos dispensat sine iusta caussa, incitantur ad legum violationem, putantes sibi idem licere. Peccat vero venialiter, si materia sit tantum levis. Peccat itidem subditus, si sine iusta caussa dispensationem petat, quia inducit Superiorem ad peccatum.

Nota, non requiri talem caussam dispensandi, ut teneatur Superior dispensare, sed

suffi-

sufficere, ut Superior per eam rationabiliter moveatur, ut benignius agat cum subdito, eum ab ea legis obligatione liberando. Si vero caussa talis sit, ut Superior teneatur ex sola charitate eum dispensare & ei deneget dispensationem, tunc subditus non remanet liber, ut antea diximus, ab obligatione, quæ tolli non potest sine Superioris auctoritate.

Triplex caussa iustæ dispensandi in iure canonico.

Caussa iusta dispensandi in iure Canonico triplex est, pietas scilicet, necessitas, & utilitas communis, vel etiam privata petentis, quæ redundet in bonum commune; quia dispensatio semper debet saltem mediate & ultimate cedere in bonum commune; alioquin est illicita, & infidelis, ut docent Suarez & S. Thomas. Sufficit tamen, quod detur propter bonum rationabile personæ privatæ sine damno tertii; quia bonum commune postulat, ut etiam bonum singulorum Superior curet sine præiudicio boni communis; idcirco docet cit. D. Angelicus, quod dispensatio, ut recta sit non debet afferre periculum mali, nec impedire maius bonum.

Dispensatio data scienter sine iusta caussa ex communi est valida, quamvis illicita, si data sit a Legislatore, vel ab eius Superiore, vel a suo successore; quia lex positiva, & eius duratio pendet a libera voluntate Legislatoris, & a libero usu iuris quod habet ad obligandum, & sui successoris, ac multo magis sui Superioris; ita ut, sicut potest sine iusta caussa vel non obligare per legem, vel legis latæ tollere obligationem respectu omnium, a fortiori potest eam tollere respectu aliquorum in certis casibus per dispensationem. Si vero dispensatio detur sine iusta caussa ab inferiore & delegato, invalida est ac nulla: ita communiter Doctores; quia hi non habent potestatem dispensandi sine iusta caussa, cum non sit verisimile, Superiorem ipsis facultatem concedere ad id quod licite fieri non potest; quia non est credendum velle ipsum peccare; & inferior ac delegatus non aliam, nec maiorem habent potestatem, quam eam, quæ ipsis datur a Superiore. Hinc Episcopus sine iusta caussa invalide dispensat in ieiunio, in votis &c.

Subdito non licet uti invalida dispensatione sine culpa eiusdem speciei cum culpa quæ committitur in illius legis violatione; nam licet non amplius teneatur ex vi legis humanæ ad illud quod ea præscribit, eum per dispensationem sit exemptus a tali obligatione, ad illud tamen obligatur ex vi legis naturalis præcipientis uniformitatem membrorum in lege servanda ob bonum commune, & prohibentis, ne quis sine iusta caussa a tali onere se subtrahat, & fiat sine ratione pars disiuncta a suo toto, sicut ait S. Augustinus l. 3. Confess. c. 8. *Turpis omnis pars est suo universo non congruens*. Verum quidem est, quod utens tali invalida dispensatione non incurrit censuras, & pœnas a lege humana impositas; quia, sicut dictum fuit, peccat tantum contra legem naturalem, ad quam omnes tenentur, non contra legem humanam pœnas hasce imponentem, quia dispensatio ab obligatione legis humanæ eum liberavit. Peccat quidem secundum gravitatem materiæ & speciem actus per legem humanam præscripti; quia lex naturalis se accommodat in obligando materiæ gravitati, & eam præscribit motivo, quo lex humana. Sic peccat graviter contra temperantiam, qui legem ieiunii non observat ex dispensatione iniuste obtenta.

Nota tamen, quod licet subditus dubitet de sufficienti ratione petendi dispensationem, non tamen peccat illam sincere proponendo Superiori, nec utendo dispensatione, si detur, dummodo dubium deponat se conformando iudicio Superioris, qui (nisi in contrarium constet) censendus est prudenter iudicasse caussam sufficientem dispensandi.

Sed quia invalidari potest dispensatio etiam ex parte petentis, antequam de hoc agatur, operæ pretium est, illud etiam præmittere, quod spectat ad rescripta, in quibus dispensationes concessæ exarantur, ac per ea expediuntur. Rescripta alia sunt gratiæ, alia iustitiæ. Rescripta gratiæ ea dicuntur, quæ ad obtinenda beneficia, dispensationes, ac alias gratias impetrantur: Rescripta vero iustitiæ ea dicuntur, quæ obtinentur ad lites forenses, ut alicui cura demandetur ad caussam in foro externo definiendam. Differentia autem præcipue inter rescriptum gratiæ & iustitiæ (cæteris omissis) est; quod rescriptum gratiæ obtentum per subreptionem, seu per suppressionem veri, irritum est ipso iure, ac ideo actus virtute illius facti sunt invalidi. Rescriptum vero iustitiæ obtentum per subreptionem, validum est per se loquendo, donec pars contra quam obtentum est, iudicet subrepticium esse, & curet elidi. C. *si autem*, & Cap. *plerique de Rescriptis*. His præmissis sit.

Rescriptum aliud gratiæ, aliud iustitiæ.

Dispensatio nulla esse potest ex parte petitionis, si petitio fuerit subreptitia, aut obreptitia; quia tunc Superior non intendit dispen-

dispensare, nec dispensat nisi sub hac tacita conditione, si res ita sit, & nihil occultatur; nec voluntarium est, quando ignoratur quod agitur, ex Cap. 7. *de Instrum.* Dispensatio subreptitia ea est, quæ obtinetur per reticentiam veritatis exponendæ in petitione iuxta ius, & stylum. Obreptitia, quæ obtinetur per expositionem falsitatis, qua cognita data non esset dispensatio. Utraque tamen sæpe confunditur, eo quod utraque nullius sit roboris. Ratio prioris est, quia Legislator vult cognoscere qualis sit gratia, quæ postulatur. Ratio posterioris est, quia Superior non vult dispensare sine iusta & vera caussa, nec potest censeri, eum peccare velle. Caussa vero alia est finalis, quæ immediate ad rem pertinet, & ob quam gratia conceditur, & sine illa non daretur, aut saltem nonnisi cum quibusdam oneribus, & limitationibus; alia impulsiva, propter quam Superior dispensat, ita tamen ut etiam sine illa secundum rectam rationem, & caussæ meritum, eodem modo dispensaturus esset. Quæcumque tamen falsitatis expressio, vel suppressio veritatis non facit dispensationem obreptitiam vel subreptitiam, sed tunc solum, quando filetur veritas, quæ iure, stylo, vel consuetudine debet exprimi; aut allegatur falsum, cuius expressio est caussa finalis, ob quam Superior dispensare intendit; secus non. Et quoad primum; quia multa sunt, quæ si exprimerentur, vel retardarent Pontificiam concessionem, vel eam prorsus averterent, ut quod petens sit alicui vitio deditus &c. multa pariter sunt, quæ si supprimerentur, Pontifex non semper concederet, ut quod petens sit vir doctus, prudens &c. Sed ex omnium consensu nec hæc, nec illa vitiant dispensationem. Nec obstat, quod in omni rescripto, vel exprimatur, vel tacite subintelligatur ea conditio, *si preces veritate nitantur*; nam hæc conditio intelligi debet de veritate principali, & substantiali, idest motiva, non autem de accidentali, & secundaria, seu impulsiva, quæ non absolute movet ad concedendum, sed solum ad facilius concedendum; & sine qua absolute, licet forte difficilius voluisset Princeps eodem modo concedere. Quoad secundum vero dispensatio non est valida, nisi adsit consensus illius, qui dispensat. Quare cum dispensans nollit dispensare nisi res hoc vel illo modo se habeat, sine quo dispensatio, vel nullatenus, vel saltem tali forma non conceditur, si supprimatur id quod de iure exprimendum est, non concurrit voluntas dispensantis in tali dispensatione fallaci expositione extorta.

Caussa dispensandi alia finalis, alia impulsiva.

Nihil tenet dispensatio, si eius caussa finalis non amplius subsistat tempore, quo conceditur a Papa, vel Pœnitentiario, Cap. *de Rescript. in 6.* quia nolunt concedere nisi ob caussam, quæ tunc subsistat. Idem dicendum, si caussa non subsistat, quando Commissarius Episcopus, vel Confessarius dispensat: quia cessante caussa finali mandati cessat mandatum, si integra sit res, idest nulla facta sit litterarum executio seu dispensatio. Ulterius Commissarius non potest dispensare nisi sub hac conditione, quæ vel expresse, vel tacite apponi solet, *si preces veritate nitantur*, quæ exigit, ut caussa finalis persistat, & quando dantur litteræ pro dispensatione, & quando Commissarius eas exequitur; alioquin delegaretur potestas dispensandi sine caussa existente, quod illicitum est. Quare si caussa legitimandæ prolis ex consanguineâ petatur dispensatio in impedimento, & antequam obtineatur dispensatio, vel hæc a Commissario executioni mandetur, moriatur proles, non valet, nec executioni mandari potest.

Si tamen obtenta dispensatione, examinata, & a Commissario collata, cesset caussa finalis ante eius usum v. g. si talis moriatur ante matrimonium contractum, iudicant alii, adhuc valere dispensationem super impedimento; quia dispensatio conceditur sub sola conditione iam posita, *si preces veritate nitantur*, cum petitio dispensationis examinatur. Alii vero communiter docent tunc dispensationem cessare, quia Superior non vult eam valere cessante caussa; alioquin esset iniquus, & culpabilis dispensator: idcirco in omni dispensatione subintelligitur conditio, *modo persistat caussa tempore executionis*; idque certum videtur, præcipue si dispensatio sit non super impedimento, sed super observantia alicuius præcepti v. g. Officii Divini, ieiunii &c. nam si in his ante usum dispensationis caussa cesset, manet obligatio servandi præceptum; quia talis censetur mens Superioris. Similiter si initio usus subsistat caussa, sed postea cesset, & dispensatio habeat effectum successivum, & virtualiter sit multiplex, tunc hæc quoque cessat cessante eius caussa. Sic qui ob infirmitatem, quæ videbatur forsan perpetua, indefinite dispensatus fuit a lege ieiunii, si convalescat, rursus ieiunare tenetur; quia cum obligatio ieiunii sit successiva, & multiplex, ita ut tot sint obligationes, quot dies sunt ieiunii, illæ utique non possunt tolli,

ii, niſi per tot diſpenſationes virtualiter novas, ac proinde ex iuſta cauſſa: & ſemper intellige dictum id fuiſſe de cauſſa finali, non de cauſſa impulſiva, quia huius ceſſatio, vel falſitas non tollit diſpenſationem.

Quod ſi diſpenſatio ſit ſuper impedimento Matrimonii, irregularitatis, ſeu inhabilitatis, & iam executioni mandata fuerit, etiamſi ceſſet poſtea cauſſa, diſpenſatio non ceſſat. Puta, ſi quis ob parentum inopiam obtineat diſpenſationem ad Ordines, & poſt ſuſceptos Ordines ceſſet paupertas, non ideo ceſſat diſpenſatio ſuper irregularitate; quia non amplius redit impedimentum ſemel abſolute ſublatum per diſpenſationem; & quia factum legitime retractari non debet, licet caſus poſtea eveniat, a quo non potuit incohari.

Si diſpenſatio in reſcripto erraverit, puta ſi nomen Titii pro nomine Caii expreſſerit, dummodo certo conſtet de perſona, valet diſpenſatio: quia error in nomine nec mutat intentionem diſpenſantis, nec ullam cum diſpenſatione habet connexionem. Idemque dicendum ſi error profectus ſit ab Oratore; quia, ut ait Bonacina, nihil tacetur, quod connexionem habeat cum materia diſpenſationis. Immo hic error aliquando aliquid habet boni, quatenus impedit ne Superior ex odio procedat; adeoque non debet confundi cum eo, de quo loquitur Innocentius III. Cap. *ſuper litteris*. Valet pariter, ſi erratum ſit in nomine Diœceſis, nempe poſita ſit una Diœceſis pro altera, puta Tarviſina pro Patavina; quia, ut notat citatus Bonacina cum aliis, in Reſcriptis non tam verba, quam intentio Papæ ſpectari debet, quæ eſſe ſolet, ut Reſcriptum ſuum ad petentis Ordinarium dirigatur; unde Ordinarius petentis poteſt illud executioni mandare.

Non vitiatur Reſcriptum, ſi ſcriptor Brevis ex errore unum impedimentum pro alio v. g. tertium affinitatis gradum pro gradu conſanguinitatis ſcripſerit, ac proinde valet, dummodo conſtet veritatem expoſitam fuiſſe; quia Reſcriptum vim habet a voluntate Pontificis, & quia Cap. *de Reſcript. in* 6. dicitur, verba reſcripti ſtricte interpretanda eſſe, niſi de intentione mandantis aliud appareat. Quod ſi petens diſpenſationem, ex inadvertentia loco affinitatis expreſſerit conſanguinitatem, non valet diſpenſatio; quia etſi facilius diſpenſaſſet Pontifex in affinitate, quam in conſanguinitate, reipſa tamen non diſpenſavit in eo quod ſibi propoſitum non fuit. Inadvertentia excuſat quidem a culpa; ſed non facit, quod validum ſit id quod de ſe eſt invalidum: idemque dicito, ſi loco voti expreſſeris iuramentum. An vero valeat diſpenſatio, ſi per errorem ſcripſeris te eſſe conſanguineum in ſecundo gradu, cum eſſes in tertio, diſputant Theologi, affirmantibus aliis, eo quia qui diſpenſat in maiori, multo magis diſpenſat in minori; Aliis vero negantibus, ut Pyrrhus, Conradus, Vaneſpen &c. quia Papa id ſolum concedere vult, quod ei poſtulatur. Sed prima opinio videtur tuta in praxi, eamque ſequitur Pontas Verb. *diſpenſatio* de Matrimonio caſu 12. & favet iuris regula: *in eo, quod plus ſit, ſemper ineſt minus*, & hæc altera; *debet cui plus licet, & minus licere*.

Valet item diſpenſatio iis, quorum unus eſt in tertio gradu, alter in quarto, & qui gradum propinquiorem non expreſſerunt, ut tenent Panormitanus, Toletus, Sylvius, Natalis Alexander, Pontas, aliique contra aliquos, quia ita habetur in Conſtitut. Pii V. edita anno 1566. in qua is ſtatuit, & ordinavit, quod de cætero *in quibuſdam diſpenſationibus ... conſanguinitatis, & affinitatis gradus remotior attendatur, trahatque ſecum propinquiorem, & ob id ſufficiat remotiorem tantum gradum exprimere, excepto ſolum primo gradu, cum in eo Sanctitas ſua nunquam diſpenſare intendat*. Vult tamen idem Sanctus Pontifex, ut is cum quo diſpenſatum eſt, obtineat litteras declaratorias ſuper gradu propinquiori. Verum hæ Litteræ ſecundum Sylvium, & Salmaticenſes non requiruntur, niſi timeatur ſcandalum vulgi, qui ſæpe cenſet gradum propinquiorem eſſe computandum; Immo ſi abſolute non peterentur, diſpenſatio nihilominus eſſet valida.

Non eſſet tamen valida diſpenſatio ab affinibus obtenta, vel conſanguineis, qui in petitione prævium inceſtum non expreſſerint; etenim exigit Curiæ Romanæ ſtylus, ut primo exprimatur inceſtus, commiſſus etiam cum ignorantia impedimenti; ſecundo ut exprimatur, an cum cognitione impedimenti fuerit commiſſus; tertio an fuerit commiſſus ſpe facilius conſequendi diſpenſationem, cum in tali caſu diſpenſatio ſoleat negari, ne tali ſpe magis homines ad culpam alliciantur. Ita Tournelly cum Pyhrro, Conrado, qui docent quoque manifeſtare debere carnalem copulam, ſi quam inter ſe habuerint, qui poſtulant diſpenſari ab impedimento Spiritualis cognationis, & publicæ honeſtatis. Num vero ſemel aut plu-

ries

ries tale commercium secutum sit, hoc non est necesse aperire. Si vero habere inceperint carnale commercium post obtentam Romae dispensationem, haec dispensatio secundum aliquos non tenet; quia dispensatio ut nunc datur in forma commissoria, non tam est actualis dispensatio, quam mandatum de dispensando directum ad Officialem loci; ut inquirat, an res eo se habeant modo, quo expressae fuerunt. At tempore verificationis non est verum, quod nulla inter partes praecesserit copula carnalis; & huic sententiae favet praxis Romanae Curiae, necnon declaratio S. Congreg. Concilii Tridentini interpretis. Quod si partes ante ipsam petitionem dispensationis rem turpem habuerint, & expresserint, si in idem scelus relabantur antequam data sit dispensatio, tunc tenet, cum non requiratur manifestare crimen quoad numerum. Si vero relabantur postquam Romae obtenta fuit dispensatio, circa validitatem dispensationis obtentae variant Theologi; etenim alii putant, opus esse nova dispensatione, ut inter alios satis aperte *Ludovicus* Habert Cap. 13. *de legibus*. Alii vero communius id negant, ut Sanchez, Sylvius, omnesque Romani Canonistae, quia tunc copula post dispensationem non est incestus, cum non dicatur incestus nisi commixtio carnalis inter consanguineos, & affines sine dispensatione Matrimoniali, ut docent Gaiet. Vega, Sanchez; & quia etiamsi ea copula foret incestus, non deberet censeri diremptivus Matrimonii; incestus enim, ut notat ibidem Habertus, hodie non computatur inter impedimenta Matrimonii: unde caput *si quis de eo qui cognovit* &c. contraria consuetudine abrogatum est.

Num vero dispensatio teneat, quando copulative plures allegantur caussae, quarum una falsa sit, alia vera, & etiam talis, ob quam, licet sola exposita fuisset, Summus Pontifex dispensaret, videndum est, propter quam caussam, tamquam ob caussam finalem dispensatio concedatur. Si concedatur ob caussam veram, valet dispensatio, si ob falsam dispensatio invalida est. Si Titius v. g. petat dispensationem contrahendi cum consanguinea, narrando pro caussa dispensationis copulam habitam, & periculum scandali, & infamiae inde suborturae, Titius dicitur tunc petere dispensationem ob plures caussas copulative, & haec dispensatio non est valida, si revera non adsit periculum infamiae, cum Pontifex difficilius concedere soleat dispensationem inter consanguineos, quando copula intercesserit. Copula in hoc casu non dicitur habere connexionem cum materia dispensationis; unde Pontifex tunc concedit dispensationem non ob copulam, sed ob praedictum periculum; quod si falsum sit adesse tale periculum, invalida est dispensatio. Item quando dispensatio conceditur ob duplicem caussam, cuius neutra est sufficiens materia ad dispensationem saltem eo modo, sed utraque simul est sufficiens; si una earum sit falsa, dispensatio est invalida; cum in tali casu dispensatio propter utramque simul concedatur, tamquam caussam finalem, cum altera non sufficiat ad concedendam dispensationem, saltem eo modo. Dixi, *si plures caussae copulative narrentur*; quia quando plures caussae disiunctive narrantur, sufficit aliquam earum esse veram; nam tunc adest actualis dispensatio, & intentio dispensandi ex quasi causa disiunctive narrata. Suarez, Sanchez, Bonacina.

Valet dispensatio, licet qui eam obtinuit non expresserit sibi iam alias denegatam esse; quia nec ius ullum, nec stylus Curiae, aut consuetudo exigunt hoc exprimi; & valet ea dispensatio, quae facta est a Superiore, qui vult & potest eam concedere. Unde valet dispensatio obtenta ab Episcopo, quae ab eius Vicario, vel Praedecessore fuit denegata. An vero possit inferior concedere dispensationem quam Superior denegavit, controvertitur.

Dispensatio vero quae obtenta fuit nulla facta mentione, quod eadem dispensatio alias impetrata fuerit, & obtenta, aliquando valida est, aliquando non. Valet quando utraque dispensatio pertinet ad res plane diversas; ut si qui olim dispensationem in voto castitatis obtinuit, nunc dispensationem petat in ieiunio: sicut cum quis dispensationem obtinuerit ad desponsandam consanguineam, aut affinem, & ea usus non est, & si usus est; mortua est consanguinea quam duxerat, & similia. Ita Sanc. Bonac. Valet etiam in eadem caussa si prior dispensatio nulla fuit, tum quia ex Regula 52. Iuris in 6. *non praestat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum*, tum quia nullum ius est, nulla ratio, unde satis probetur invalidam esse dispensationem, quae sine praecedentis invalidae mentione obtineatur. Non valet autem quando primae dispensationis obtentio moraliter valde adauget difficultatem secundae concessionis, adeo ut omissa primae dispensationis mentione dispensans vere non intelligat, an caussa sibi proposita qualitatem, & quanti-

tatem gratiæ adæquet. Et hæc regula traditur a Suarez l. 6. *de legib.* C. 23. n. 22. Hinc non valet dispensatio ad secundum beneficium, nisi primum licet tenuissimum exprimatur ex C. *ad aures de rescript.* Item dispensatus super residentia ad quinquennium, subreptitie dispensatur ad aliud quinquennium, nisi mentionem faciat prioris dispensationis.

Ad hoc ut valide sit dispensatio impetrata ab eo, qui duplici ligatur impedimento, si dispensatio ad diversum finem obtineatur, non est necesse, ut utrumque explicet impedimentum. Unde qui vult dispensari in voto castitatis, exprimere non debet se esse irregularem ex defectu natalium; quia necessitas omnia exprimendi impedimenta in casu præsenti, nec iure ullo, nec stylo, nec ratione probari potest. Si autem dispensatio ordinetur ad eumdem finem, puta ad unum matrimonium, mentio facienda est omnium impedimentorum, quæ huic fini opponuntur. 1. quia sic usu, & stylo Curiæ receptum est. 2. quia alioquin decipitur Pontifex in re intrinseca dispensationis, & qua cognita, vel dispensationem non concederet, vel non eadem forma. Hinc si quis castitatis aut Religionis voto ligatus contrahere velit cum consanguinea, debet utrumque impedimentum in eadem supplicatione exprimere. Qui tamen a Papa, vel ab Episcopo prius obtinuit voti castitatis, aut nubendi dispensationem, si vellet postea consanguineam ducere, nova super voto suo dispensatione non indiget, nec teneretur mentionem facere prioris dispensationis obtentæ.

Limitatur tamen hæc doctrina de aperiendo omni impedimento, primo quando unum impedimentum tolli possit alia via, quam per dispensationem. Sic qui vellet ducere consanguineam, & ante pubertatem votum castitatis emiserit, non tenetur in dispensatione petenda voti huius meminisse, secundum eos, qui votum ante pubertatem emissum, nec in pubertate ratificatum, putant posse a parentibus irritari. Secundo si unum impedimentum sit occultum, & tunc sufficit si petatur a Papa dispensatio impedimenti publici, occulti vero a S. Pœnitentiaria, cui tamen ex eius stylo, & praxi explicandum est, petitam esse, vel petendam a Pontifice dispensationem impedimenti publici. Tunc enim expendere potest Pontifex, an concurrente duplici hoc impedimento expediat dispensare, nec ne, & id sine ulla petentis infamia; quia in petitione apud S. Pœnitentiariam nomen petentis non exprimitur. Occultum autem impedimentum illud dicitur, quod non potest probari, & manifestum, quod probari potest, & tunc, idest quando crimen est manifestum, maior Pœnitentiarius remittit supplicationem ad Datariam.

§. LIII.

De Requisitis in expediendis mandatis Summi Pontificis & S. Pœnitentiariæ circa dispensationes.

Nota 1. differre dispensationes, quæ conceduntur pro foro externo ab iis, quæ conceduntur pro foro interno seu conscientiæ: nam quæ conceduntur pro foro externo, committuntur Ordinariis locorum, saltem extraiudicialiter cognoscendæ, prout decrevit Concilium Tridentinum Sess. 22. cap. 5. Quæ vero conceduntur pro foro interno, & conscientiæ, non necessario præsentantur Ordinario illius, qui eas impetravit; quia hoc nullo iure cavetur, nec colligitur ex rescriptis a Sede Apostolica, & a S. Pœnitentiaria concessis, ut Barbosa *in remissio*: a Concil. Trident. Sess. 22. Cap. 5.

Nota 2. tria circa rem hanc observanda; primo materiam causasque, nempe casus in quibus dispensationes istæ concedi solent; secundo formam litterarum Apostolicarum, & Pœnitentiariæ, quibus dispensatio committitur Confessario, quarum nonnulla verba explicatione indigent; tertio ipsam dispensationis executionem, & quid in tali executione observandum sit. *Quid observandum circa dispensationes.*

Dispensationes, sive gratiæ in triplici materia solent concedi, & iuxta diversitatem eiusdem materiæ diversa quoque est forma, qua fit dispensatio. Primo solet dispensari in votis, v. g. ut in Voto Religionis ob inopiam parentum, fratrum, & alia simili ex causa, ut quis a voto simplicis castitatis vel etiam Religionis (postquam matrimonium contraxit) absolvatur ad manendum in matrimonio, debitumque licite petendum; ut a voto Religionis (ob debilitatem virium per quas eius onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, aut dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendum matrimonium. Secundo in impedimentis occultis matrimonii; sive ea sint impedientia tantum, sive dirimentia, sive matrimonium cum hisce contractum sit, sive contrahendum, dummodo privatim de eo actum fuerit, & conclusum, præsertim bona fide; sive etiam quando contracto superveniant:

niant. Circa quae notandum primo, impedimenta dici occulta, quae vel nulli, vel uni tantum, & alteri nota sint, non tamen ad forum contentiosum sint deducta; secundo etsi aliqua impedimenta, puta spiritualis cognitionis natura sua sint publica, eo quod in facie Ecclesiae contrahantur, fieri tamen potest per accidens, ut sint occulta v. g. ob diuturnitatem temporis, ex quo sunt contracta, vel ob distantiam loci a loco contractae cognationis, vel per mortem eorum, qui fuerunt conscii, vel per ignorantiam huius contractionis; tertio in variis censuris, ut excommunicationibus, suspensionibus, irregularitatibus, praesertim occultis, ad absolvendum ab iis, dispensandum, & rehabilitandum &c. Item ad condonandam obligationem restitutionis, ob neglectas Horas Canonicas, eligendum Confessarium etiam pro reservatis, transeundum ad aliam Religionem, sive Ordinem (in utroque foro) etiam post Apostasiam a suo Ordine.

Formulae frequentiores ipsius Brevis Apostolici verba continent substantialia, quae difficultatem pariunt, & sunt sequentia 1. *Si est ita, vel quatenus si ita est:* quorum sensus est, si preces, praesertim tempore, quo litterae datae sunt, veritate nitantur, nempe si res ita revera se haberet, sicut in supplici libello fuit exposita. Et veritas requiritur specialiter quoad essentiam facti, puta affinitatem esse contractam, incestum commissum, & tractatum fuisse de matrimonio (intellige perfecte; itaut in idem uterque consenserit, & periculum, quod manifestetur, ac Scandalum oriatur) Requiritur autem secundario, quoad accidentalia v. g. bona fide actum esse, & similia, quae tantum sunt impulsiva, & sine quibus dispensationes huiusmodi nihilominus conceduntur. Unde licet in iis aliisve parvi momenti erratum sit in petitione, concessio gratiae non redditur invalida. Secundo *si periculum immineat revelationis*; nam ad hoc, ut dispensatio subsistat, requiritur, quod sit periculum ut impedimentum reveletur (hoc tamen intelligendum, quando in formula sit expressum) si non subsequatur matrimonium: periculum vero hic non dicit necessariam, sed tantum moralem credulitatem, quod revelatio sequatur, si resiliatur a matrimonio contrahendo. Tertio *& Scandalum:* re & nomine hic intelligitur quaevis infamia, ex qua postea sequantur contentiones, minae, pugnae, Quarto *ut dicta mulier sit de nullitate prioris consensus certiorata &c.* haec clausula est substantialis, ut nempe si agatur de dispensatione in impedimento dirimente, cum quo in facie Ecclesiae contractum fuit matrimonium, pars, seu coniux ignorans tale impedimentum; certificetur de nullitate ipsius prioris matrimonii, & novum validumque libere praestet consensum. Verum observat Reginaldus, & Sanchez, hanc conditionem non esse omnino necessariam, quia illa verba *de nullitate matrimonii certiorari* non important conditionem, & formam, ut docet usus ipse, & praxis, sed instructionem Confessarii de eo, quod facere debet, si commode potest, quia alias saepe huiusmodi dispensationes frustrarentur suo valore ob incommoda, quae possent suboriri praesertim ex parte foeminae, si haec nullitatem consensus necessario detegere cogeretur. Satis igitur erit, ut consensum istum praestent etiam secreto inter se, sine ullo teste, per verba, vel signa significantia, per copulam v. g. affectu maritali. Idcirco non debet executor litterarum dispensationis eos copulare per mutuum consensum ab ipsis praestitum coram se, & testibus. Quinto *postquam dicto Sacerdoti si nondum satisfecerit &c.* verba huiusmodi esse solent in facultate absolvendi ab excommunicatione v. g. ob Clerici percussionem, & afferunt conditionem, ut antequam possit laesor absolvi, satisfaciat parti laesae, hoc est compensando iniuriam, expensas, & damna omnia, quae ob illam percussionem laesus incurrit, quorum aestimatio committitur executori dispensationis. Neque tamen liberatur a tali onere percussor, per hoc, quod percussus obligationem totam reo condonaverit, & remiserit. Quod si forte nequeat satisfacere in praesenti, satis est, si promittat iuramento, se, quam primum poterit, facturum satis.

Circa praxim vero, sive executionem huiuscemodi litterarum dispensationis, ita agendum est. Litterae Sacrae Poenitentiariae iam diriguntur ad Oratorem, idest ad ipsum, qui, per se, vel per alium dispensationem impetravit, qui non tenetur eas resignare, sed talem Confessarium eligere, quali inscribuntur, qui eas sibi ab Oratore traditas aperiat, eidem resignet, legat, & deinde cum eo secundum commissionem dispenset. *Praxis pro executione litterarum dispensationis.*

Confessarius vero in concedenda dispensatione vi litterarum Sacrae Poenitentiariae, seu rescripti Apostolici debet conditiones sequentes respicere. Et primo respectu sui ipsius iuxta clausulam quae in litteris solet apponi, idest *Discreto viro Confessori, magistro*

stro in Theologia vel Decretorum Doctori, ex approbatis ab ordinario, per latorem præsentium ad infrascripta specialiter eligendo. Unde ex litterarum contextu requiritur, ut is, qui huiusmodi litteras sive rescripta expedire debet, sit approbatus ad Confessiones ab ordinario. An vero approbatus ad certum genus vel numerum personarum, puta ad Confessiones virorum, eligi possit a fœmina ad excipiendam dispensationem sibi concessam, probabilior est hunc non intelligi, sed Confessarium absolute approbatum, idest pro utroque sexu; quia in tali casu, & est proprie, & dici potest approbatus.

Secunda conditio est, quod si specialiter electus ab Oratore, seu Pœnitente, ut ex verbis clausulæ quæ solet apponi, exequi recuset, vel ob nimium rigorem pœnitenti displiceat, potest pœnitens alium eligere, qui onus suscipere velit executionis, & qui non laxe, sed aliquantulum mitius procedat; cum talis etiam sit mens concedentis ex conditione, quam exponit in executore eligendo, quem vult esse discretum *discreto viro*, idest qui nec laxus sit, nec nimium rigidus.

Tertia conditio est, quod sit magister, sive Doctor in Theologia, aut iure Canonico in aliqua publica Academia. Quare, ut communiter, non possunt exequi has litteras, nec Licentiati, licet in favorabilibus veniant nomine Doctoris in iis, quæ pertinent ad exercitium Doctoris, nec qui hæc publice docent etiam in Academiis, nec Lectores, & professores Regulares, qui iuxta Ordinum instituta vocantur magistri Theologiæ, & iuris Canonici, nisi in publica aliqua Universitate, vel Academia realiter, & formaliter insigniti sint Laurea Doctorali. Possunt tamen etiam sine hoc requisito ii, quibus competit ex speciali privilegio Apostolico. Sic ex tali privilegio expedire possunt litteras Sacræ Pœnitentiariæ, & prout opus fuerit dispensare Lectores iubilati Fratrum Minorum de observantia, prout expresse eis concessit Innocentius XI. 27. Novembris an. 1679. Constit. quæ incip. *exponent nobis*. Item ex hoc titulo Patres Confessarii Societatis Iesu, non omnes tamen, sed ii, qui ab eorum Præposito Generali, vel de eius licentia ab aliis Societatis Superioribus ad id specialiter designati sunt, prout expresse constat ex Bulla Gregorii XIII. qui hoc privilegium concessit die 3. April. 1582. Idemque posse credunt ex communicatione cum privilegiis Societatis Iesu alii Mendicantes. Immo in casu quod Sacra Pœnitentiaria commissionem, & inscriptionem ita faciat, ut sæpe solet pro faciliori executione suarum litterarum, & expeditione, *discreto viro Confessori, ex approbatis ab ordinario*; tunc poterit quivis approbatus ab ordinario etiam non laureatus, nec privilegiatus sive sæcularis sit, sive regularis, easdem litteras exequi, & expedire. Hæc autem intelliguntur pro executione, non pro aperitione earumdem litterarum, quæ fieri potest a quocumque, absque eo quod quid de sua virtute amittant.

Quarta conditio est, ut non dispenset sine caussa, propter quam Sanctus Pontifex vel Sacra Pœnitentiaria dispensandi facultatem commisit. Triplici autem de caussa concedi solent dispensationes ad contrahenda Matrimonia, nempe ex defectu dotis, ex defectu viri æqualis, & ex timore incontinentiæ. Verum circa hanc tertiam caussam, ob quam concedi solent dispensationes in voto castitatis, observa, requiri multum periculum incontinentiæ & frequentis lapsus, sive hoc periculum proveniat ex carnis fragilitate, sive ex prava consuetudine, & habitu; & hoc colligitur ex verbis in rescripto Apostolico, vel Litteris Pœnitentiariæ contentis, in quibus non fit distinctio caussæ, ex qua periculum provenit: dicitur enim *stimulis carnis adeo agitatum, ut maxime dubitet se continere*. Ita Doctores.

Quinta conditio est, ut rei veritatem, nisi notoria sit, vel aliunde constet, ab ipso pœnitente diligenter inquirat. Unde non tenetur Confessarius hanc ab alio inquirere, quia non præscribitur hoc in rescripto, & quia in Tribunali Pœnitentiæ standum est pœnitenti. Dixi *nisi notoria sit, vel aliunde constet*; quia si notoria sit, & constet aliunde, cum nullus cogatur ad opus inutile, tunc supervacanea est Confessario omnis alia inquisitio, & examen. Facienda est talis inquisitio caussæ a Confessario, nisi hoc ei aliunde constet; quia invalida est dispensatio sine prævia caussæ cognitione; nam hoc in rescripto præscribitur, & limitatur facultas Confessarii, cum dicitur; *si per diligentem examinationem inveneris ita esse*; quæ verba important conditionem, & formam actus: actus autem invalidus est, nisi forma & conditio impleatur, & eo vel maxime, quod Confessarius hic non est merus executor, sed Iudex etiam, cui committitur facultas dispensandi. Circa illa verba autem, quæ in rescripto habentur, *ac post monita, & consilia opportuna* &c. hisce verbis imponitur Confessario de admonendo

pœ-

pœnitente ad aperiendam veritatem, ne irrita sit dispensatio, ut hic Reginaldus; non est tamen reus culpæ, si inquisitioni non addat Confessarius dictam admonitionem. Nota, quod his verbis non inducitur forma substantialis, cum hoc non sit aliquid substantiale, sed quid prævium ad dispensationem, & hoc exponit quid Confessarius ante dispensationem facere debeat. Ita Reginaldus, Sanchez &c.

Sexta conditio est, ut is, cui Rescriptum Apostolicum exhibetur ad dispensandum in Matrimonio, non dispenset nisi impedimentum sit occultum, cum in clausula Bullæ dicatur, *modo impedimentum inde proveniens occultum sit*. Illud autem dicitur occultum, quod nescitur a maiori parte Viciniæ, Oppidi, Collegii, vel Monasterii, modo in eo Collegio, vel Monasterio inveniantur saltem decem personæ. Debet esse occultum, quia Pontifex facultatem concedit dispensandi super hoc impedimentum occultum, ad publicum scandalum vitandum, & scandalum vitatur, si modo dicto sit occultum, & est occultum, quando etiamsi res ipsa sciatur, ignoratur tamen secundum rationem impedimenti. Ita Sanchez cum aliis.

Septima conditio est, ut præcedat Confessio; quia debet dispensare in Confessione, vel immediate post, quando tamen Confessio in litteris præscribatur; cum Confessio Sacramentalis non semper præscribatur, ut conditio necessaria; nam non semper dicitur (præcipue in Brevibus Apostolicis) *audita Confessione, vel si confessus fuerit*, quæ particulæ conditionem Confessionis important. Et equidem aliquando occurrunt dispensanda, quæ non sunt peccata, idcirco non auferenda per absolutionem Sacramentalem.

Octava conditio est, ut pia iniungat opera, sicut in Brevi vel litteris præscribitur, quæ prudenter iudicaverit imponenda; quia licet ea non possit tollere, & removere, potest tamen prudenti discretione moderari, prout expedire iudicaverit, considerata qualitate pœnitentis & operis imponendi, iis tamen exceptis, quæ in Bulla exprimuntur, quia hæc prout exprimuntur, sunt iniungenda, nec moderanda, nisi quando in litteris talis detur facultas, ut quando in privilegio fit mentio confessionis menstruæ, de qua ita dicitur in Rescripto: *per confessionem menstruam, vel quoties tibi videbitur*; ex quibus verbis colligitur facultas concessa executori moderandi rem plus minusve, prout ei expedire videbitur.

In dispensationibus, quæ obtinentur in impedimento ratione delicti, ad matrimonium contrahendum, utrique pœna iniungenda est, si uterque deliquit, secus solum parti reæ.

Confessio fieri potest in quacumque die mensis, dummodo fiat antequam terminet; si aliquo mense obliviscatur, vel quomodocumque Confessionem omittat, non tenetur eam supplere; quia terminus videtur appositus ad finiendam obligationem. Si autem fiat quod concurrat obligatio pœnitentiæ cum obligatione Confessionis annuæ in Paschate, non supplebis cum Confessione pro præcepto etiam Confessioni pro pœnitentia; quia sunt duo debita distincta, sicut præceptum & votum.

Nona conditio est, ut facta dispensatione litteras Confessarius dilaceret, cum ita in his præcipiatur; immo aliquando hoc præcipitur sub pœna excommunicationis ipso facto, & aliquando sub pœna, ut litteræ parti non suffragentur, si parti reddantur. Sed hoc intellige non quod ammittant suum valorem in foro interno, & conscientiæ, cum laceratio non sit de essentia dispensationis, sed solum quod illi non suffragentur in foro externo: sic Bonacina, Molina, & alii. Quare neque attestationem dispensationis factæ, neque ipsum Breve, vel litteras ullo modo reddere debet.

Decima conditio est, ut pro dispensatione facienda nihil penitus exigatur, nequidem titulo compensationis pro dispensatione, etiamsi fiat pro foro externo, cum soleat apponi præcipue litteris Sacræ Pœnitentiariæ clausula: *gratis ubique*; & hoc committitur sub pœna excommunicationis maioris, ita ut neque summus Pœnitentiarius (sicut pluribus ostendit Navarrus) quidquam etiam sponte oblatum sub dicta pœna recipere possit.

Circa vero verba dispensationis, quia nec a iure ullo, nec in litteris, vel Brevibus aliqua specialia præscribuntur, tametsi in litteris Sacræ Pœnitentiariæ addi soleat, ut dispensetur in forma Pœnitentiariæ; necessaria ideo non est certa particularis forma, sed servanda est forma a Rituali Romano probata, cum in Rescriptis Apostolicis pro aliqua dispensatione habeantur hæc verba: *In forma Ecclesiæ consueta absolvatur &c.* & post verba ista *Absolvo te a peccatis tuis*, subdere debet Confessarius supradictarum litterarum, vel Brevium dispensationis alicuius executor; *& eadem auctoritate declaro te in dicto Matrimonio manere*, (si sit dispen-

spensatio in aliquo Matrimonii impedimento) *& debitum reddere posse, & debere, nec non dispenso tecum, ut idem debitum etiam exigere licite valeas. In nomine Patris, & Filii*, &c. Si vero absolvendus sit ab excommunicatione, videatur ipsius absolutionis consueta formula.

Circa vero clausulam legitimationis prolis, quæ consuescit apponi, dum dispensatio conceditur ob præcedentem occultam affinitatem, vel incestum occultum, vel ob matrimonium ratione occulti impedimenti dirimentis invalide celebratum: ad hoc respondent Bonacina, Reginal. Sanchez, hoc operari, quod filius non est censendus irregularis, sed est habilis ad Ordines, & Beneficia Ecclesiastica.

§. LIV.

De Tolerantia, derogatione, & abrogatione legis.

Inter ea, per quæ observantia legis tollitur, & cessat eius obligatio, vel in partem, vel in totum, prior est Tolerantia, quæ est permissio negativa rei prohibitæ, seu legis adhuc vigentis infractio, quæ tamen nec punitur, nec arguitur. Et hæc aliquando necessaria est tum ad evitandum maius malum, tum ne pax Reipublicæ sive Ecclesiasticæ, sive Civilis turbetur, ut ex S. Augustino l. 15. *de Civit. Dei* Cap. 18. Cessante igitur tali necessitate Legislator, aut ii qui ex officio invigilare tenentur, ut leges observentur, licite uti non possunt tolerantia, ut Epistola 22. Cap. 5. docet Innocentius Papa I. *Quod necessitas pro remedio invenit, cessante necessitate debet utique cessare pariter quod urgebit; quia aliud ordo legitimus, aliud usurpatio, quam ad præsens fieri tempus impedit.*

Tollitur 2. Obligatio legis per derogationem, quæ est imminutio legis, quæ viget secundum aliquam eius partem v. g. quando tempore Quadragesimæ ovorum usus permittitur. Hæc autem fieri nequit, nisi per Superiorem, & quidem cum causa, quæ bonum commune respiciat, cum sit velut quædam a lege secundum aliquam sui partem dispensatio.

Tollitur 3. obligatio legis in totum per abrogationem, quæ est totius legis abolitio, ut lex Moysis, quæ per Evangelium penitus antiquata fuit, & abolita quoad omnes suas partes essentiales & cæremoniales. Tollitur per derogationem, quando tollitur in partes; per irritationem, quando lex ab inferiore instituta, auctoritate Superioris rescinditur, seu irritatur. Princeps valide abrogare potest legem latam a se, vel a suo antecessore, vel ab inferiore sibi subordinato etiam sine iusta causa; quia lex positiva ut fiat, & conservetur, a voluntate pendet Legislatoris; cum lex sit actus, & usus potestatis præcipiendi, & obligandi subditos, quæ potestas eadem est in Successore, & maior etiam in Superiore, cui subordinatur Legislator. Hinc potest Episcopus constitutiones factas in Synodo Diœcesana abrogare, quia hæ leges nonnisi Episcopi auctoritate latæ sunt; nam Clerici omnes, qui intersunt Synodo Diœcesanæ, non habent vocem decisivam, ut ex Barbosa Salmanticenses, qui tamen advertunt raro expedire, ut in Synodis constituta abrogentur.

Inferiores non possunt abrogare legem Superioris sine eius concessione, ex Clement. *de elect.* quia inferiores non possunt prævalere potestati, & voluntati Superiorum; alias inferior excelleret auctoritate Superiorem.

Abrogans legem sine iusta causa peccat; quia nocet bono communi. Non peccant tamen subditi non observando legem sic abrogatam; quia cum sit valide abrogata, omnibus sublata est obligatio eam observandi.

Nota, legem triplici modo abrogari, nempe per simplicem revocationem; per disuetudinem, & contrarium usum, expresse, aut tacite a superiore approbatum, vel legitime præscriptum; tandem per aliam legem, qua vel declaratur revocatio prioris, vel contrarium priori legi statuitur; quia si lex posterior stare nequit cum priore, illam revocat. Leges tamen speciales per posteriores generales non abrogantur sine expressa earum mentione, vel clausula saltem generali expresse derogatoria; quia, aiunt Canonistæ, Princeps censetur ignorare legem, cuius expressam mentionem non facit, vel cui expresse non derogat, ex *Ca*[illegible] 1. *D. Constit. in* 6.

Invalidatur lex etiam irritatione, nempe cum lex lata sit nulla, & invalida antequam recipiatur. Et lex humana irritatur, vel quando per contrariam & usu receptam consuetudinem ab hominibus sapientibus, & fidelibus executioni non mandatur, vel cum in Legislatore defuerunt potestas, vel voluntas obligandi ad legis a se latæ observantiam. Item irritantur leges, quæ iuri naturali, aut Divino contrariæ sunt, vel quæ fundantur, sicut iam vidimus, in falsa facti præsumptione.

No-

Nota, quod non omne illicitum semper sit irritum, ut patet in Matrimonio contracto cum voto simplici castitatis, quod licet sit illicitum, tamen non est irritum. Aliqua vero illicita sunt irrita: sed hoc non oritur ex parte illius, qui fecit illicitum, sed ex defectu vel potestatis, vel voluntatis in legislatore. Idcirco irriti sunt contractus, qui ad turpem caussam celebrantur a duobus reis eiusdem criminis; quia nulla lex potest præcipere crimina, sive flagitia sint, sive facinora.

§. LV.

De Privilegiis.

Lex cessat aliquando per privilegium, quod est exemptio facta a Superiore in favorem aliquorum per modum legis, qua permanente conceditur agere vel non agere aliquid contra, vel præter legem; idcirco dicitur privilegium quasi privata lex; quia vi illius privilegiati vivunt quasi privato iure ab aliis diverso, licet privilegium late sumptum significet omnem gratiam & facultatem a Principe concessam. Si tamen stricte sumatur differt a favore, indulgentia, beneficio, & cæteris huiusmodi. Et ad maiorem claritatem facilioremque doctrinæ ordinem notandum, Principes duo genera gratiarum universaliter concedere: unum faciendi aut non faciendi aliquid contra aut præter ius universaliter, & sine ulla limitatione, quod cæteroquin fieri aut omitti non possit; alterum faciendi vel non faciendi aliquid contra ius quod non competeret, sed limitatum ad aliquos actus vel etiam ad unum. Gratiæ primi generis sunt eæ, quæ communi nomine *privilegia* appellantur, aliæ vero secundi generis sunt eæ, quæ alio nomine dicuntur *dispensationes*, de quibus iam actum est. Hinc privilegium differt a dispensatione, ut magis late patens a minus late patente, siquidem dispensatio semper concedit aliquid contra ius; privilegium vero etiam præter ius; dispensatio est ad unum aut alterum actum, privilegium ad plures. Quare privilegium proprie sumptum est supremi Principis constitutio specialem favorem contra vel præter ius alicui concedens.

Diversa genera privilegiorum. Privilegium aliud est scripto, aliud voce traditum aut consuetudine acquisitum; aliud est privilegium contra ius, quo iuri communi derogatur, ut exemptio a solvendis decimis, a iurisdictione Ordinarii; aliud reale quod conceditur rei, ut mercibus, dignitati, loco, aut communitati, ordini, capitulo, & tunc vocatur etiam corporale, & hoc transit de uno in alium: aliud *personale*, quod conceditur immediate personæ, & extinguitur cum persona. Aliud *mixtum*, nempe partim *reale*, partim *personale*, idest concessum partim respectu rei, idest status, dignitatis, aut conditionis ipsi inhærentis, partim respectu personæ, ut sunt privilegia Clericorum, studiosorum, militum, & huiusmodi, quæ sunt etiam perpetua, & transeunt ad personas succedentes in dignitate, officio, &c. Aliud *Gratiosum*, quod gratis & liberaliter conceditur; aliud *Remuneratorium*, quod datur pro meritis. Aliud *Purum*, quod absolute conceditur; aliud *Conventionale*, quod conceditur cum pacto. Aliud *Commune*, quod immediate respicit bonum commune; aliud *Privatum*, quod privatæ impertitur personæ. Aliud *Favorabile*, quod commodum confert & favorem privilegiato sine alterius incommodo, aliud *Odiosum*, quod favendo uni affert præiudicium alteri. Aliud *Perpetuum*, aut semper duraturum; aliud *Temporale* duraturum ad tempus. Aliud pro *Foro conscientiæ* quod non valet in foro externo; aliud pro *Foro externo* valens etiam in foro conscientiæ. Item aliud est Privilegium *Clausum* in corpore iuris, quod inter alia iura, seu alias leges corpori iuris insertum est, ut sunt privilegia Ecclesiarum, & Ecclesiasticorum, quæ passim habentur in utroque iure, privilegia pupillorum, minorennorum, studiosorum, militum, fisci creditorum, & similia; aliud extra corpus iuris, & est illud, quod per speciale rescriptum Principis seu per speciales litteras, vel per Bullam, Diploma, seu Indultum alicui personæ vel communitati, vel loco est concessum, & nondum iuri communi est insertum. Dividitur tandem privilegium in concessum ex motu proprio concedentis, & in privilegium concessum ad preces seu supplicationem privilegiati per se vel per alium: privilegium ex motu proprio est illud, quod insertam habet clausulam *motu proprio*, etiam si forte privilegiatus per se, vel per alium pro eo supplicaverit. Concessum vero ad preces non habet clausulam *motu proprio*. Inter hæc duo privilegia magna intercedit differentia, quod privilegium *motu proprio* concessum non tantum sit altero favorabilius, & plenissimæ interpretationis Cap. *Quamvis* 4. sed etiam non possit argui de subreptione Cap. *Si motu proprio* 23. *de Præben. in 6.* Alter vero corruit per falsa narrata,

vel

vel per silentio praetermissam veritatem; cum semper intelligatur illa tacita conditio, *si preces veritate nitantur*, ut in Cap. *ex parte 2. de Rescript.*

Privilegium concedere non potest, nisi qui potest legem ferre, & iisdem tantum, quibus potest legem ferre, idest suis subditis. Potest tamen etiam aliis sibi non subditis aliquod circa se & sua concedere, quod iure communi non haberent. Advertendum tamen cum Canonistis, in generali concessione specialissima non comprehendi, nisi sufficienter exprimantur, ut in Reg. 81. *iuris in 6. In generali concessione non veniunt ea, quae quis non esset verisimiliter in specie concessurus.*

Conditiones pro Privilegio. Ad hoc ut privilegium conferat ius aliquod privilegiato, requiritur, quod ei innotescat: quia ut ex Cap. 17. *de Praeben. in 6. Beneficium collatum non acquiritur absenti, donec illud ratum habuerit.* 2. Quia gratia ut est privilegium non datur invito sed volenti. Unde ad hoc ut quis aliquid acceptare velit, praerequiritur, ut collatio talis gratiae ei fiat nota. Et hoc intelligitur de privilegio motu proprio concesso alicui, non de privilegio, quod quis quaesivit per se, vel per Procuratorem, aliumve; nam hoc valet statim ac Superior annuit, cum ad valorem gratiae sufficiat mutua petentis, & concedentis consensio. Peccaret tamen privilegiatus, qui antequam notitiam haberet de concessione privilegii, eodem uteretur, quia exponeret se periculo faciendi contra legem. Unde tametsi illicite, valide quidem contraheret, qui post petitam, & obtentam Romae dispensationem Matrimonium iniret, licet adhuc nesciret gratiam esse concessam. Ita hic Sanchez, Tournely.

Privilegium cuique concedi potest, dummodo sit capax; cum privilegium sit veluti donatio, quae cuilibet fieri potest. Dixi *dummodo sit capax;* nam privilegium audiendi Confessiones v. g. dari non potest nisi Sacerdoti &c. quia alii non sunt capaces. Ad validitatem privilegii nulla requiritur solemnitas, ut valeat in foro interno, sed eo ipso quod Superior vult dare, & alter acceptare, validum est privilegium. Unde requiritur, ut voluntas Superioris volentis concedere privilegium manifestetur, quantum necessarium erit, ut deveniat in notitiam illius, cui conceditur privilegium, ut is possit illud acceptare. Ad hoc vero, ut privilegium detur licite, requiritur aliqua caussa; quia irrationabile esset, ut quis sine caussa absolveretur a lege, vel a caeteris difformaretur; quod autem est irrationabile, fieri nequit sine culpa, quae gravis vel levis iudicanda esset ex deordinatione, quae hinc in Republica obveniret.

Nec valet dicere, quod si caussa non requiritur, ut privilegium sit validum, nec requiri debet ut sit licitum; quia plura requiruntur ad usum licitum auctoritatis quam ad validum; quia ad validum usum auctoritatis sufficit voluntas illam exercendi; alias si plus requireretur auctoritas Superioris non esset libera, nec independens. Ad licitum vero exercitium requiritur, ut rationabiliter fiat, ideoque ex caussa; alias non fieret rationabiliter.

§. LVI.

De effectu & usu privilegiorum.

Effectus Privilegiorum duplex. Effectus privilegii duplex est; unus ut privilegiatus vel non teneatur aliquo tali iure, vel aliquid facere possit contra ius, vel praeter ius; alter vero est, ne impediri valeat ab usu huiusce facultatis. Habet quis privilegium comedendi carnes die veneris: est privilegium istiusmodi contra ius. Privilegium alter habet utendi aliquo illustri titulo: est praeter ius. Ita Privilegia haec duos habent effectus; primus est, ut privilegiati possint, unus comedere carnes, alter titulum illum adhibere; secundus est, ut nemo possit impedire, quod unus comedat carnes die veneris, utatur alter illo titulo. Usus autem privilegii debet esse cum moderata prudentia ita temperatus, ut limites non excedat concessionis, alios non offendat, aut scandalum illis afferat; alias usus privilegii degeneraret, ac verteretur in abusum.

Privilegio concesso sine ulla restrictione ad locum & tempus uti potest privilegiatus, ubi, quandoque voluerit, intra ditionem concedentis; concesso vero cum restrictione, iuxta iniunctam restrictionem. Unde privilegium ad possidenda duo beneficia Ecclesiastica in una Ecclesia, non valet in alia. Privilegium personale ut afficiens personam valet per se loquendo etiam extra ditionem concedentis, non vero per accidens, nempe si in Territorio ad quod privilegiatus accessit, sit lex contraria, quia tunc tenetur legibus illius loci, ut iam suo loco dictum est; sic etiam si ibi usus privilegii afferret scandalum, vel aliquid aliud inconveniens.

Ad dubium autem, quod hic occurrere posset circa debitum utendi privilegio, pro clariori intelligentia distinguendum est inter pri-

privilegium quod est mere personale, & dicitur *suum* privilegiati, idest datum in favorem solius personae, non intuitu status, non gradus, non dignitatis, a privilegio *non suo*, idest concesso non personae praecise, sed praecipue ratione suae conditionis, officii &c. Unde ad dubium respondetur, quod si privilegium sit suum privilegiati, idest mere personale, non tenetur ex vi ipsius privilegii, & directa obligatione eodem uti; quia quod datum est in favorem, redundare non debet in onus, sicut fieret, si quis premeretur obligatione utendi suo privilegio: si autem privilegium sit non mere personale, sed mixtum, puta ratione officii, gradus, dignitatis, tenetur privilegiatus eo uti: & ita tenetur Clericus uti privilegio suae libertatis, & similiter uti, quando captus est in Ecclesia, privilegio suae immunitatis &c. non possunt enim Clerici quidquam facere contra haec privilegia, quia haec non sunt sua privilegati, sed aliena; nam alterum est Clericatus, alterum Ecclesiae. Dixi *directa obligatione*, quia potest contingere, ut privilegium tollat aliquid, quod impediret obligationes alicuius praecepti; & tunc privilegiatus tenebitur ad illud praeceptum implendum, nec poterit non uti suo privilegio; e. g. tempore interdicti, quo nullus potest Sacrum audire, si quis sit privilegiatus ad Sacrum tali tempore audiendum, debet die festo sacrum audire, cum non possit adducere impedimentum interdicti, quia vi privilegii ei est ablatum; unde tenebitur hic uti suo privilegio, sed obligatione indirecta proveniente ab Ecclesiae praecepto.

Si forte verba privilegii sint obscura & ambigua ut dubitetur de mente concedentis, adiri debet concedens, si moraliter fieri potest; alias recurrendum ad coniecturas, ut sincere mens concedentis investigetur. Regula autem interpretandi privilegia praeter illas, quae traditae iam sunt pro interpretatione praecipua est & magis utilis ad faciliorem securioremque privilegii interpretationem; nempe privilegia, quae non sunt contra ius commune, sed solum praeter vel ultra ius, nec cedunt in praeiudicium alterius, cum sint merae gratiae & beneficia Principis, late sunt interpretanda; est Communis, & hoc habetur in Cap. *cum olim 16. de Verbor. signif.* ubi dicitur: *cum beneficia Principum sint interpretanda latissime, Privilegia quae sunt contra ius commune, & quae cedunt in praeiudicium alterius, sunt stricte interpretanda*. Et quoad primum patet; quia omnis recessus a iure communiter censetur odiosus Cap. *odia 15. de Reg. iuris in 6. odia restringi, & favores convenit ampliari*, & Cap. *quae a iure 28. de Reg. iuris in 6. quae a iure communi exorbitant, nequaquam ad consequentiam sunt trahenda*. Quoad secundum autem dessumitur ex Cap. *super eo 15. de offic. deleg.* & alibi, unde colligitur, privilegium cedens in praeiudicium alterius, si in ipso aliud non sit expressum, esse stricte interpretandum.

Privilegium intelligitur concessum solummodo expresse nominatis in privilegio, & comprehensis propter verborum significationem, vel materiae aut connexionis significationem, vel iuris dispositionem v. g. Privilegium nobilitatis concessum viro, censetur concessum uxori etiam & filiis ex iuris dispositione. Quare non extenditur privilegium ad alias personas, vel actiones ob similitudinem rationis, ut notatur, quando de legis interpretatione; quia concedens non intendit alios privilegio donari, nisi expressos, & connexos.

§. LVII.

De aliis modis acquirendi Privilegium praeter Principis concessionem.

Praeter Principis concessionem dantur etiam alia media quibus privilegia acquiri possunt, nempe praescriptio seu consuetudo, & communicatio.

Acquiri potest privilegium praescriptione, seu consuetudine legitime praescripta, & est Communis per *Text. in Cap. novit. 13. de iudiciis*, & Cap. *super quibusdam 26. de Verbor. Signif.* nam consuetudo legitime praescripta habet vim privilegii, & inducit ius, citat. Cap. *Novit de Iudiciis*, ubi Glossa communiter recepta Verb. *consuetudo* sic dicit: *Nota quod consuetudo purificatur privilegio*, Cap. *Cumquesitus. 8. Cat. 9.* & alibi. Unde per consuetudinem legitime praescriptam acquiritur iurisdictio; Cap. *duo simul 9.* & ibi *Gloss. Verb. consuetudo de offic. Iudic. ordinar.* Item acquiritur per ipsam exemptio a decimis, a funeralibus, & similibus, *Cap. de quarta 4.* & alibi.

Acquiritur privilegium etiam per communicationem, ut communiter. Communicatio vero seu communicare idem est ac commune facere, & conferre alicui, quod prius iam alteri fuerat concessum. Unde communicatio privilegiorum consistit in participatione & concessione quadam privilegii, qua Superior, postquam illud uni simpliciter concesserat, etiam ad alium extendat, Cap. *de* Quid sit communicatio, privilegiorum.

di-

diversis 2. *de Privilegiis* in 6. Hæc privilegiorum communicatio habetur præcipue in Ordinibus Religiosorum Mendicantium, qui promiscue suorum inter se Privilegiorum ius communicant seu participant; immo participant Ordines mendicantes de privilegiis quoque aliis non mendicantibus Ordinibus concessis. Sic inter alios, qui communiter ita habent, Reiffenstuel l. 5. Decretal. Tit. 33. n. 55. tradit, quod iam patet manifeste ex variis Summorum Pontificum Constitutionibus, & præcipue Sixti IV. Alexandri VI. Iulii II. Leonis X. Clementis VII. Pauli V. aliorumque qui novissime ennumerantur a Benedicto XIII. Constit. quæ incipit 1. *Summe decet*, & Constit. quæ incipit *Pretiosus*; necnon in aliis quas specificat Clemens XII. Constit. quæ incipit *Romanus Pontifex*, in qua moderatur maximas ampliationes, novasque ingentes concessiones factas iisdem Ordinibus Regularibus a Benedicto XIII. Constit. cit. *Summe decet*.

Omnes igitur Religiones mendicantes in privilegiis ita stricte ad invicem communicant tam concessis, quam concedendis, non secus ac si specialiter, & nominatim singula, & omnia aliarum Religionum concessa essent communicanti; unde id quod potest Generalis unius Ordinis, possunt & Generales aliorum Ordinum, & proportionaliter dicendum de Provincialibus; aliisque Superioribus. Similiter Privilegia concessa Ecclesiæ, Domibus, Religiosis unius Ordinis ut sunt partes illius, participant aliæ Domus, Ecclesiæ, & Religiosi eiusdem vel alterius Ordinis; & concessa pro festivitate unius Ordinis respective intelliguntur festivitatibus alterius convenire; sive sint Indulgentiæ, sive aliquid simile. Et hoc est certissimum & communissimum apud Doctores; ut constat ex Bullis Summorum Pontificum iam citatis. Et ratio est, quia cum Regulares, licet diversorum Ordinum, sint personæ per vota essentialia Deo dicatæ, æquissimum fuit, ut sicuti in temporalibus Rebuspublicis passim reperitur temporalium privilegiorum communicatio, qua exemptiones, quibus privilegiata fuit una Civitas, aliæ etiam communicent, ut eo magis coniungantur animi ad obsequia, obedientiamque Principi præstandam; ita qui professione, & zelo sunt veluti unum corpus in Deo, unirentur etiam in iisdem privilegiis & gratiis, ut qui sunt uniti arctiori vinculo Sedi Apostolicæ, vicissim ad nomen gloriamque Dei propagandam, animarumque salutem promovendam copularentur.

Sed quia supra innui incidenter supradictorum privilegiorum moderationem factam a Clemente XII. non inutile erit hic aliqua breviter dicere de moderationibus, quæ aliquando super Regularium privilegia evenere.

Variæ fuerunt in diversis temporibus moderationes factæ in Privilegiis Ordinum Religiosorum, & præcipue tempore Concilii Tridentini, in quo valde moderata fuere, & alias postea, pro ut identidem, vel motu proprio Summorum Pontificum, vel ex impetratione innovata fuere iam moderata per dictum Concilium, vel noviter obtenta, a Successoribus fuerunt denuo moderata, ut paulo ante dicebam. In Concilio igitur Tridentino non in odium Venerabilium Regularium Institutorum, sed solummodo ob decorem Ecclesiasticæ Hierarchiæ, & disciplinæ moderata fuere privilegia Religiosorum Ordinibus concessa, ut aliquantulum profecto contra ius commune exorbitantia, ea præcipue revocando quæ adversantur decretis Sess. 25. de *Regularib. & Monialib. Cap.* 22. Similiter revocata sunt privilegia illa ante Tridentinum Regularibus concessa, quæ adversantur præcedentium Sessionum Decretis habentibus eandem vel similem Clausulam positam in Cap. 22. Sess. 25. revocatoriam Privilegiorum; *Non obstantibus quibuscumque privilegiis* &c. Ita communiter. Quia ubi adest expressa clausula Privilegiorum revocatoria, non licet dubitare de revocatione. Etenim in his quæ clare & expresse exponuntur, non habet locum interpretatio, vel voluntatis coniectura l. *licet Imperator* ff. *de legatis* 3. Unde Glossa communiter recepta in Cap. *cum dilectus* 8. *de Consuetud. Verbor.* ita expresse habet; *ubi Verba non sunt ambigua, non est locus interpretationi; sed ubi sunt dubia, necessaria est interpretatio*.

An vero revocata censeantur non solum Privilegia Regularium quæ adversantur alicui ex Decretis Concilii Tridentini cit. Sess. 25. vel alicui ex Decretis præcedentium Sessionum habentibus supradictam expressam clausulam revocatoriam Privilegiorum, *Non obstantibus quibuscumque privilegiis* &c. sed illa quoque, quæ contraria sunt Decretis aliarum Sessionum, quæ non habent expressam clausulam Privilegiorum revocatoriam; ita ut per Bullas, quæ Privilegia Regularium confirmant, nunquam censeantur eadem confirmari; sed potius pro invalidis declarari per illam clausulam in dictis Bullis eorundem Privilegiorum confirmatoriam; *Dummodo Sacris Canonibus, & Decretis Concilii Tridentini non adversentur* &c.

non

vinciæ, Conventui, vel Ecclesiæ particulari, vel singularibus personis, concessa censeatur, non solum cæteris Provinciis, Conventibus, Ecclesiis, personis eiusdem Ordinis, sed etiam cuiuscumque alterius Ordinis. Si revera spectetur illa summorum Pontificum amplissima liberalitas in suis indultis, præcipue erga Ordines Mendicantes, valere seu stare videtur communicatio etiam in dictis specialibus indultis, ac privilegiis, & eo vel maxime, notant Salmaticenses hic, quod DD. sæpe ducti ex tam ampla elargitione utuntur privilegiis uni Provinciæ & Conventui privative concessis ad probandum ea aliis Provinciis & Conventibus tum eiusdem, tum alterius Ordinis per communicationem convenire.

Verum hoc difficile nihilominus videtur, & a mente Pontificum valde absonum, nec non a iure communi nimium exorbitans ac maximarum confusionum, absurdorumque scaturigo, atque omnium perturbatio & confusio. Incredibile enim videtur, quod privilegia concessa Provinciis Religionum, quæ inter infideles morantur, ac pro fidei dilatatione strenue defatigantur, ubi deficit assistentia Episcoporum, & protectio, Sacrorum Ministrorum affluentia pro tot infidelium salute, intelligi possint concessa etiam Provinciis, ubi sine tot tantisque incommodis degitur, ut inter fideles. Item credibile videri nequit, quod gratiæ privilegiaque concessa Monasterio inopi, vel alteri, quod habet magnum Religiosorum numerum, qui in illo frequenter vivunt, ut tali subsidio illorum inopiæ aliquo modo provideatur; vel quod Indulgentiæ, aliaque Privilegia concessa alicui Ecclesiæ, vel Monasterio, in quo est imago singularis, & miraculosa Christi Domini, Virginis Mariæ, vel Corpus, aut singularis Reliquia alicuius Sancti, vel ob magnam populorum devotionem, & concursum; vi communicationis concessa voluerint Summi Pontifices aliis etiam Ecclesiis, & Monasteriis, ubi non adest hæc ratio; ita ut nullum esset discrimen, idemque esset visitare Ecclesiam domumque Lauretanam, vel loca Sancta Palestinæ, ubi operata fuere mysteria nostræ Redemptionis, S. Iacobi in Compostella, ac omnem aliam Regularium Ecclesiam. Hoc certe non parum rectæ rationi repugnare videtur; nam si res ita se haberet, procul dubio fervor fidelium devotioque tepesceret, eorumque obsequium erga etiam insigniora ac utiliora Religionis nostræ monumenta decresceret. Idemque dicito de Privilegiis con-

... correctio iuris est vitanda ... nec facile est præsu- ...ur cap. *cum con*... ...stam clau- ...ntibus ...antur. ... si ... ro- ...ini ... i- ... vi- ... gia ... divinum ...

Quare ... communicatione ... ratio, & ... cut in privilegiis ... Ecclesiis Ordinis ... communiter ... particulares gratias ... sa alicui Personæ ... rii &c. puta Generalis ... ris Capituli, Confessarii ... hæc participantur a quibus ... eadem dignitate, officio, ac ... stitutis, sive eiusdem, sive alterius sint. Item quæ conceduntur ... personis alicuius Ordinis, non ut particulares sunt, sed ut membra, & non ut partes ... congregationis, vel communitatis, ab aliis etiam, in eodem officio ac conditione constitutis participantur; quia sicut sunt vel in eodem officio, & dignitate, vel in eiusdem exercitiis Religionis in communi, sic æquum est, quod communicent in iisdem favoribus & gratiis. Dixi *in eadem dignitate & officio*; quia licet Prælati Ordinum Religiosorum gaudeant quoque privilegiis Religionis subditis concessis, tametsi in concessione nulla fiat eorum mentio; eo quod in favorabilibus, licet non in odiosis, nomine Religiosorum veniant Prælati; Privilegia tamen Prælatis, seu Superioribus ut talibus concessa, non conveniunt singulis subditis, quia sunt concessa non ratione personæ, id est quia religiosi sunt, sed ratione dignitatis, nempe quatenus sunt Prælati. Et eadem ratio currit inter Superiores: sic privilegia concessa Generalibus, non intelliguntur concessa Provinciali nec Priori; & concessa Provinciali non sunt concessa Priori; ita ut Prælati inferiores communicare non possunt in privilegiis concessis Prælatis Superioribus. Idem dicito de privilegiis concessis Capitulis Generali, & Provinciali; quia inferior non communicat in privilegio Superiori concesso.

Hinc singula privilegia quæ non respiciunt aliquam specialem rationem vel institutum alicuius Ordinis, ut de Societate Iesu notavimus quoad indultum non recitandi Officium divinum in Choro, vel alicuius

cuius Ecclesiæ, aut loci, ut Ecclesiæ domusque Lauretanæ, locorum venerabilium Terræ Sanctæ, S. Iacobi, in Compostella, &c. nec pariter respiciunt aliquam particularem personam, qua talem, sed aliquem respiciunt ut est pars communitatis, vel ut habens gradum, officium, ac exercitium in communitate, ut proprium illius communitatis, seu instituti; omnia huiusmodi privilegia sine specialibus respectibus licet particulariter concessa, idest alicui Provinciæ, Conventui, Ecclesiæ, vel particulari Religioso, conveniunt vi communicationis aliis Provinciis, Conventibus, Religiosis tum eiusdem Religionis, tum alterius, etiam cuiusvis Ordinis. Ita quamplures citati hic a Salmaticensibus n. 113. quia licet, ut ii notant, ex vi concessionis hoc vel illo intuitu, hac vel illa ratione, aut circumstantia non extendantur gratiæ, & indulta, sic, idest particulariter concessa, ad alia monasteria, Ecclesias &c. ubi talis ratio non habetur, vel circumstantia; quando tamen habetur eadem ratio, & circumstantia, propter quam Pontifex huiuscemodi privilegia concessit in aliquibus Ecclesiis, vel Monasteriis, Religiosis &c. vi communicationis ad alia quoque Monasteria, Ecclesias, Religiososque, tum eiusdem, tum alterius Ordinis extenduntur. Et eo vel maxime, quia in dubiis privilegia extendenda sunt, non restringenda. Et hoc valet etiam, quando privilegium, gratia &c, conceditur alicui Ordini, Monasterio, Ecclesiæ &c. intuitu eius Religiositatis, vel intuitu doctrinæ &c. ut quamvis forte maior Religio, aut doctrina vigeat in tali monasterio, quam in alio, ob quam caussam ei primo conceditur extenditur nihilominus ad alia Monasteria quoque, tum eiusdem Ordinis, tum aliorum Ordinum in privilegiis communicantium; quia eadem, vel similis, vel æquivalens ratio censetur in omnibus reperiri; ut esset indulgentia pro die Patroni, vel alicuius Sancti Ordinis, vel suspensio interdicti pro certis diebus, quod respective communicatur aliis Ordinibus. Sic in ordine ad studia, illis tamen circumstantiis exceptis, in quibus per aliquod speciale institutum Ordinis aliqua Religio cum aliis non convenit, ut est gradus magisterii, qui vi statuti Ordinis in aliquibus Religionibus excluditur; in cæteris vero, in quibus specialis non habetur exceptio, tam Lectores quam studentes gaudent iisdem gratiis, indultis, Privilegiis, quæ sine aliquo speciali respectu, aut ratione alteri Ordinis sunt concessa.

Communicatio profecto non extenditur ad gratias eas, quæ alicui Conventui, vel Religioni, vel dignitati Regulari per Brevia particularia præcedente Decreto, vel examine alicuius Congregationis Pontifices concedunt, cum non concedantur intuitu obsequii communis cum aliis Religionibus seu Conventibus, sed ob particularem, & specialem rationem: unde naturam sapiunt singularum gratiarum, quæ non participantur vi generalis communicationis; ut est indultum concessum Superioribus ordinum Canonicorum Regularium, Monachorum Sancti Benedicti, ac Cisterciensium, aliorumve pro usu Pontificalium, quæ gratia ob eius singularitatem non transit ne quidem ad omnes Ordines Monachales, cum Carthusiani inter alios, licet Monachi, in tali Privilegio non communicent. Sic facultas concessa alicui Monasterio alienandi bona immobilia, vel alicui Congregationi recitandi Officium ac Missam de aliquo Sancto, vel apponendi Breviario Sanctum illius Ordinis, vel reducendi numerum Missarum, hæc, alia, vel similia, quæ computantur inter ea, quæ perraro, & non sine magna difficultate conceduntur, plane non extenduntur ad alia Monasteria eiusdem Ordinis, & multo minus ad alios Ordines: ita Lezana cum aliis, quos hic citant Salmaticenses.

Quæ autem dicta sunt de Privilegiis, hæc pariformiter aptantur indulgentiis, cum has sub privilegii nomine comprehendantur, & sub proprio nomine indulgentiæ conceduntur, & mutuo ab Ordinibus Religiosis participantur iuxta ordinem privilegiorum. Unde omnes participantur, quæ generaliter alicui Religioni intuitu Religionis conceduntur, nisi de his fuerint, de quibus specialis requiritur mentio. Non participantur autem ea, quæ ob specialem specificamque rationem alicui Ordini, Ecclesiæ, Monasterio conceduntur, & quæ rarro, & nonnisi cum magna difficultate concedi solent. Talis est indulgentia Altaris Privilegiati, cum hoc concedatur ex specialissimo indulto, vel difficillime, ac proinde non comprehenditur sub generali communicatione. Ita Peyrinus & alii. Item communicantur Indulgentiæ perpetuæ, quæ pertinent ad generalem rationem, nimirum auxilium Sanctorum, Christianæ Religionis augmentum, Ecclesiarum decus, tametsi in specie aliqua Religio has impetraverit; sed non participantur indulgentiæ sicut nec alia privilegia, quæ ad solum tempus determinatum conferuntur; eo quia communicatio Privilegiorum & Indul-

de[illegible] intelligatur de perpetuis; ut [illegible] & alii docent.

[illegible]; quoad hoc ut privilegiatus in foro conscientiæ uti valeat privilegio sibi immediate, vel per communicationem concesso, necesse est ut ei constet, vel saltem sit moraliter certus de eius validitate, & firmitate. Non requiritur tamen pro tali foro, ut sit in externa scriptura, idest Bulla, sed sufficit, quod oretenus illud impetraverit, vel sibi constet esse impetratum per aliquod vivæ vocis oraculum, nec unquam fuisse a S. Sede revocatum. Dixi *in foro conscientiæ*, idest interno; nam pro foro externo requiritur, quod exhibeatur in scriptis, vel in alia forma probetur, quia in hoc foro nulli creditur. Cap. *tua nos de Sponsalib.* Cap. *accepimus* 4. *De Privilegiis*.

§. LX.

De Privilegiorum cessatione.

tntils bdis, ibus fant hile. l.

Privilegium cessat pluribus modis, nempe per eius amissionem, per revocationem, per renuntiationem, vel per caussæ ipsius cessationem. Cessat 1. per amissionem, & dupliciter, vel per eius abusum, accedente Iudicis sententia, quia privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate Cap. 24. *de privileg.* vel per non usum spatio sufficienti ad præscribendum si gravet alios ex Cap. 15. *de Privileg.* quod si non gravet, non amittitur per præscriptionem; cum alii non possint præscribere contra privilegiatum, quando ipsorum nihil interest. Cessat 2. privilegium, seu amittitur etiam per ipsius revocationem factam a concedente, vel ab eius Successore vel a Superiore, & privilegiato significatam, aut per legem revocatoriam promulgatam. Revocatio autem fieri potest expresse, & tacite. Revocatio expressa alia est *specialis*, quando istud, vel illud privilegium in specie revocatur; *generalis* alia, quando in genere revocantur privilegia omnia alicui legi, aut decreto contraria. Revocatio *generalis* alia est *communis*, quæ fit per clausulam generalem communem, dicendo v. g. *non obstantibus quibuscumque privilegiis*; alia *extraordinaria*, quæ fit per clausulam extraordinariam, & fortiorem dicendo; *non obstantibus privilegiis quibuscumque, vel sub quacumque verborum forma concessis*.

Per clausulam communem generalem absque alia expressa, & specifica mentione revocantur privilegia clausa in corpore iuris, & certis personis concessa, & est communis; quia correctio iuris est vitanda, quantum fieri potest, nec facile est præsumenda, nisi clare exprimatur cap. *cum expedit de elect.* in 6. Item per dictam clausulam communem generalem; *non obstantibus quibuscumque privilegiis*, nec revocantur privilegia extra corpus iuris existentia, si concessa fuerint cum clausula, quod revocata non censeantur, nisi expresse eorum mentio fiat. Revocantur quidem per clausulam communem extraordinariam supra allatam. Per nullam tamen ex prædictis clausulis generalibus revocata censentur privilegia per modum contractus concessa, vel in remunerationem meritorum, & obsequiorum præstitorum, nisi saltem in genere addatur clausula, *etiamsi per modum contractus fuerint concessa, vel etiam meritorum intuitu*; & est communis; quia talis revocatio cedit in præiudicium tertii, ius acquisitum ei auferendo, adeoque non præsumitur in Principe voluntas revocandi, nisi exprimatur; & quia talia privilegia ordinaria revocari non possunt, nisi ex gravi caussa ad bonum publicum pertinente, & cum aliqua compensatione ablati: Ita Reiffenstuel, Engel. Tacita autem revocatio privilegii fit per actum Principis directe contrarium privilegio, qui non potest subsistere, seu habere effectum intentum sine revocatione privilegii antea concessi; dummodo possit præsumi eum scire privilegium antea concessum ipsiusque recordari *l. idem Ulpian. ff. de excusationibus Tutorum*. Circa hanc tacitam privilegiorum revocationem traduntur communiter sequentes regulæ 1. per Legem generalem non expresse revocantem privilegia censentur tacite revocata privilegia in corpore Iuris contenta, non vero quæ extra idem corpus Iuris vagantur, nisi fiat eorum specialis mentio, quia priora cum ad leges universales pertineant, præsumitur Legislator ea scire, non vero posteriora, utpote iura privata & particularia facta Cap. *licet* 1. de Constit. in 6. Secunda regula est: privilegium prius concessum non tollitur, nec tacite revocatur per privilegium posterius contrarium, nisi illius prioris fiat mentio specialis. Quia cum privilegium sit ius privatum, & particulare, præsumitur quod Princeps concesserit privilegium posterius ex ignorantia prioris, si de illo nullam mentionem faciat; ac proinde hoc secundum privilegium censetur subrepticium, & invalidum. Cap. *Cum ordine in 6. de Rescript.*

Nota, Alexandrum VII. damnasse hanc propositionem; quæ numero est 36. *Regulares*

res possunt in foro conscientiæ uti suis privilegiis, quæ sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

3. Cessat privilegium ex renuntiatione ipsius facta a privilegiatis: sed quoad hoc videndum, num privilegium sit mere suum privilegiati, scilicet in solam sui ipsius gratiam concessum, & num effectum suum habuerit: nam si alienum sit, vel suum sortitum sit effectum, non potest privilegiatus renuntiare privilegio; cum nemo renuntiare possit rei alienæ. Unde Religiosi item renunciare nequeunt privilegiis ordini concessis, puta privilegio exemptionis sine consensu Papæ, qui eos ab Ordinariorum iurisdictione exemit, & suæ gubernationi, ac protectioni immediate subiecit, ut in Cap. *Cum tempore 5. de Arbitr. & ibi Abbas* n. 2. Suarez l. 8. *de legibus* Cap. 33. n. 2. Reiffenstuel, & alii passim. Item si privilegium sit principaliter concessum in favorem alicuius Communitatis, dignitatis, loci, Civitatis, v. g. Ecclesiæ &c. non potest ei renuntiari a personis particularibus illius Communitatis vel loci. Ita communiter ex Cap. *si diligenti 12. de foro competenti*: Unde Clerici non possunt renunciare privilegio fori: est communis, ut constat ex citatis, capitibus *Si diligenti, & de foro competenti*. Neque possunt renuntiare privilegio Canonis, ut in Cap. *contingit 36. de Sententia excommunicationis* ubi ita; *quia ille Canon, non tam in favorem Clerici ordinati, quam in favorem Ordinis Clericalis fuit promulgatus.*

Possunt tamen Prælati Regulares limitare, restringere, immo etiam tollere suis subditis usum quorundam privilegiorum, etiam a S. Sede concessorum, ut iisdem uti nequeant. Sic concessit Leo X. Minoribus, & Augustinianis, Clemens IV. Cisterciensibus, & Gregorius XIII. Societati Iesu. Ita Reiffenstuel n. 199. & 200. Lezana in Sum. quæst. Regular. t. 2. cap. 18. n. 56. & alii. Item tota alia Communitas v. g. Civitas, Prælatus, Capitulum & huiusmodi alii renuntiare possunt privilegio sibi concesso, quod eidem vel non est utile, vel est indifferens; ut ex Cap. *cum accessissent 8. de Constitutionibus*, Cap. *Pro illorum 22. de præbendis*. Secus tamen si renuntiatio cederet in præiudicium Ecclesiæ, vel communitatis, in quo casu etiam unus solus de Capitulo contradicens impedire potest renuntiationem, ut Innocentius in cap. *Accedentibus 15. de Privileg.* & Glossa *Abbas*, Reiffenstuel ac alii passim.

Dixi *Cum effectum suum non habuerint*; nam si aliquis habens Privilegium dispensandi ab irregularitate, aliquos dispensaverit, licet renuntiet privilegio, illi manent dispensati.

Privilegio vero, quod suum est, potest quisque renuntiare, & sic cessare privilegium: id patet ex iuris ipsius decisione, *neque ad Apostolicam de Regularibus l. Si quis in conscribendo Codice de pactis*. Et revera cum quilibet rei suæ Dominus sit, & arbiter, ac ideo de illa pro libitu disponere possit, hinc habens privilegium quod suum est, poterit eidem ad placitum renuntiare.

Nota, quod ad validam privilegii renuntiationem requiritur, ex parte renuntiantis libera voluntas exterius expressa, vel tacite manifestata; ex parte vero concedentis verius est requiri ipsius acceptationem: nam decet dignitatem Principis, ut sua privilegia permanentia sint, nec possint a subdito propria voluntate aboleri.

Quod si privilegium incipiat esse nocivum, per seipsum cessat, ita ut observari non debeat. Sic communiter, & Cap. *quod ob gratiam 61. de Regul. iuris in 6.* ibi: *quod ob gratiam alicuius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum.*

Non cessat privilegium ex morte concedentis; nam decet privilegium concessum a Principe esse mansurum. Sic in *Regul.* 16. *in 6.* Cessat tamen per se cessante caussa, ob quam datum est, quando versatur circa obligationem divisibilem & successivam, quam tollit, ut dicitur de dispensatione; quia non intendit Superior dare exemptionem, quæ duret contra legem cessante caussa, cum id licite non possit. Sic si privilegium datum sit alicui non recitandi Divinum Officium ob gravem caussam, hac cessante ipsum quoque privilegium cessat.

§. LXI.

De Consuetudine.

Consuetudo ex nominis etymologia dicitur a verbo consuesco, sive consuetus facio, a. Definitio consuetudinis.
idest simul, ac sæpius facio, cum non inducatur consuesco nisi a maiori parte Communitatis simul ac sæpius actum frequentantis. Consuetudo vero stricte accepta secundum eius intrinsecam naturam est *ius quoddam ex similium actuum liberorum frequentia constitutum*, vel ut S. Isidorus l. 2. Etymolog. C. 10. *Ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, ubi lex deficit*. Et consuetudo est illud alterum ius seu lex, quæ dicitur non scripta, at ideo

non

non secus ac scripta vim habet obligandi, & est vera morum regula; quia tum ex lege civili 37. *digestis de legibus*, tum ecclesiastica Cap. *cum dilectus* Tit. *de Consuetud. Consuetudo est optima legum interpres*, & Cap. *Finali* eod. Tit. dicitur, quod longævæ consuetudines non sint civilis auctoritas, & quod iuri positivo derogent, si sint rationabiles & legitime præscriptæ. Nomine autem actuum hic intellige etiam omissiones. Consuetudo alia est *facti*, quæ dici potest popularis; alia *iuris*, quæ dici potest legalis. Consuetudo facti est usus & frequentia actuum externorum, exercitorum a maiori, sed non a saniori parte communitatis perfectæ. Dicitur 1. *usus & frequentia*; quia unus actus bis, aut ter repetitus non efficit consuetudinem. Dicitur 2. *actuum externorum*; quia ex actibus internis sæpius repetitis exurgit habitus, qui etiam dicitur consuetudo bene, vel male agendi, de quo nunc non loquimur; cum agamus hic de consuetudine Communitatis, quæ non exurgit nisi ex actibus externis. Dicitur 3. *exercitorum a maiori parte*; frequentes enim paucorum actus dici nequeunt consuetudo Communitatis. Dicitur 4. *non a Saniori parte*, ut distinguatur consuetudo facti a consuetudine iuris, quæ debet esse a saniori parte Communitatis. Dicitur 5. *Communitatis perfectæ*, ut excludatur consuetudo privatæ Familiæ sive Sodalitatis, quæ si pugnet contra ius commune, excluso speciali privilegio est mera corruptela. Consuetudo vero iuris est ea, quam iam exposuimus cum S. Isidoro, nempe *ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur ubi deficit lex*. Dicitur *ius*, quia si adsint conditiones legitimæ, habet vim legis, & per hanc vocem consuetudo convenit cum lege scripta; utraque enim est ius, & differt a consuetudine facti, quæ ius non constituit. Dicitur 2. *moribus institutum*, ut distinguatur a lege scripta; hæc enim a Legislatore editur, illa vero ab usu, quem populus invexit. Dicitur 3. *ubi lex ipsa deficit*; quia cum lex positiva non se extendat ad omnes & singulos actus, nec semper satis clare loquatur; Consuetudo est eius supplementum ordinans ea, quæ lex positiva non attingit, ac explicans quæ dubia relinquit.

Consuetudo alia est generalis, idest totius Reipublicæ, sive Ecclesiasticæ, sive Civilis, alia particularis & est alicuius particularis Provinciæ seu Communitatis, sive Civilis, sive Ecclesiasticæ. Cum autem per verba ultima D. Isidori denotetur, consuetudinem debere esse præter legem, ut vim Legis obtineat; hinc nota tripliciter ulterius dividi consuetudinem, nempe in consuetudinem, quæ est contra legem, secundum Legem, & præter legem. Prima abrogat legem præexistentem. Secunda est potius executio & observantia legis, & talis consuetudo tollitur per laxationem, abrogationem, & dispensationem ipsius legis. Tertia novum ius introducit, & habet vim legis.

Consuetudo ut habeat vim legis, & obliget, requiritur ex communi Doctorum, ut sit honesta, & utilis bono communi; & hoc est de essentia legis: idcirco consuetudo non potest habere vim legis si noxia sit, inutilis, vel contra bonos mores; nam tunc est mera corruptela: ut inducatur a Communitate perfecta per actus voluntarios, & publicos; quia consuetudo non habet vim legis nisi ratione consensus Communitatis, qui per tales actus declaretur, cui Princeps se accommodet: & censetur fieri a tota Communitate, quod fit a maiore illius parte ex l. 19. &c. *Ad municip.* Dicitur *a Communitate perfecta* non stricte, ut sit independens, & possit condere leges; quia ad introducendam consuetudinem, quæ vim legis obtineat, satis est, ut sit Communitas perfecta, capax veri regiminis sub perfecta unitate corporis politici, quæ per leges possit gubernari, licet non habeat activam potestatem condendi legem. Talis enim Communitas consuetudinem introducendo non fert legem ut suam, sed ex tacito, vel expresso consensu Principis applicato Communitati capaci legis. Ita D. Thomas 2. 2. q. 97. ad 3. Suarez, Bonacina aliique multi. Circa hoc tamen notandum, quod talis consuetudo, quæ sit legis abrogativa, debet introduci ab his, qui legem observare tenentur. Condi. tiones, ut Consuetudo habeat vim Legis.

Requiritur pariter, ut actus, ex quibus exurgit consuetudo, facti sint animo se obligandi; quia non habet vim legis, nisi ex voluntate populi, cui Princeps consentit. Quare Consuetudines inductæ ex devotione, (ut trina Salutatio Angelica, quæ fit quotidie ad sonum Campanæ) non habent vim legis. Tunc vero consuetudo inducta censetur animo se obligandi, si ita Doctores communiter sentiant, quia talis consensus parit evidentiam in rebus, quæ ab hominum usu, & opinione pendent, in quibus docti & prudentes se habent, ut multitudo Testium omni exceptione maiorum: si consuetudo sit rei gravis, & difficilis; quia in his citra obligationis motivum, non solet maior pars Communitatis diu perseverare:

si timorati, & prudentes male sentiant de non perseverantibus, & populus scandalum inde patiatur : si tales inobservantes a Prælatis, & Magistratibus graviter reprehendantur, & puniantur.

Tandem concurrere debet Principis consensus, vel personalis cum per se immediate consentit, aut licentiam alicui concedit, ut inducatur consuetudo obligans, sive approbat consuetudinem expresse aut tacite; vel consensus legalis, scilicet quod ipse vel eius prædecessores tulerint, aut receperint legem approbantem consuetudines rationabiles, & legitime præscriptas.

Nulla consuetudo potest abrogare legem naturalem, utpote quæ ea solum statuat, quæ necessario, & ex natura rei agenda, & omittenda sunt ad vivendum honeste ut cap. ult. *de Consuetud.* Gregorius IX. Idem dicito de Lege Divina & Evangelica, quia Deus vult illam servari usque in finem; nec possunt homines abrogare quod est de iure Divino, sive naturali, sive positivo; quia, ut alias diximus, non potest inferior prævalere voluntati, & auctoritati Superioris. Si vero consuetudo sit rationabilis, & legitime præscripta, vim habet abrogandi legem humanam. Ita omnes, & constat tum ex Iure Civili l. 32. &c. *De Legibus* : tum ex Iure Canonico Cap. ult. *de Consuetud.* quia posita tali consuetudine Princeps consentit, saltem legaliter, ut Lex non amplius obliget; cum & impositio, & perseverantia legis pendeat ob eius voluntate. Dicitur *si sit rationabilis*, ex cap. cit. & ex consensu Doctorum : & ad hoc, ut consuetudo sit rationabilis, non debet esse contraria legi naturali, aut Evangelicæ, aut debito ordini, aut immunitati Ecclesiasticæ, nec a Iure Canonico reprobari, nec præbere occasionem & licentiam peccandi, vel alia ratione nocere Communitati, nec aliquam indecentiam continere ne peccata multiplicentur, & ne subditi ad difficilia observanda adstringantur. Dicitur *legitime præscripta*; quia quando Legislator, nec consentit, nec contradicit consuetudini, eo quod forte illam ignoret, aut ad illam non attendet, ut hæc legem antecedentem abroget, & ipsa vim legis sortiatur, necesse est, quod sit legitimæ præscripta. Ut autem legitime consuetudo præscripta sit, debet esse continuata toto tempore requisito ad præscribendum sine Superioris contradictione. Cum vero definitum non sit a iure, quantum temporis requiratur ad præscribendum quoad leges, secundum multos tempus illud requiritur, quod ad præscriptionem bonorum ac iurium constitutum est. Idcirco leges civiles 10. annis præscribuntur, Ecclesiasticæ vero, cum sint iure Ecclesiasticæ 40. annis, si non resistat Superior. Ita S. Antoninus, Fagnanus, Navarrus, Azorius, cum aliis, qui asserunt, hanc esse communem sententiam. Alii vero volunt etiam leges Ecclesiasticas præscribi spatio 10. annorum, quia ad hanc quoque præscriptionem dicunt quod requiritur, & sufficit longum tempus, quod in iure civili censetur 10. annorum, & ius civile valet in Ecclesiasticis, quando præter illud nihil statutum sit in Iure Canonico.

De tempore requisito ad præscribendam legem.

Notandum igitur, communem esse sententiam Canonistarum, & Theologorum, quod consuetudo contra legem præscribat, licet hoc ignoretur a Principe, cum ad hoc sufficiat consensus legalis, qui communis est tam iuri civili quam Canonico; idest sufficit, quod consuetudo sit rationabilis, & certo tempore perseveraverit non contradicente Superiore : Princeps enim generatim consensit, ut omnis rationabilis consuetudo legem suam abrogaret, eo ipso quod ille, aut eius Prædecessores legem de hoc tulerint, aut receperint, vel id, quo ut dixi approbentur consuetudines rationabiles ac legitime præscriptæ usu receptum non improbaverint; quod verum est etiam respectu Ecclesiasticæ potestatis, quæ semper consensit in omni consuetudine legitime introducta, ut in cap. *Final. de consuetu.* Unde S. Thomas petit solam Principis tolerantiam ut consuetudo sit rationabilis & etiam legitime præscripta, & sic vim habeat legis. Alias vix consuetudines ullæ particularium Ecclesiarum adversus iura Pontificia censeri possent legitimæ, cum cæteroquin Papa consiteatur se particularium Ecclesiarum consuetudines ignorare cap. 1. *de constitutionib. in 6.* Ita D. Thom. Sanch. Bonac. cum aliis apud Salmanticen.

Notandum item, quod ut consuetudo legitime præscribat contra legem, non requiritur continua bona fides sicuti in bonorum præscriptione, quia in his agitur de damno tertii, cui facile via aperiretur, si præscriptio quæ ad lites vitandas ex iuris dispositione spoliat de illis proprium Dominum & invitum, etiam mala fide induci posset : Præscriptio vero ad stabiliendam rationabilem consuetudinem, neminem lædit; cum Princeps, cuius sola auctoritas lædi posset, non sit invitus, sed legaliter consentiens, eo ipso quod non contradicit consuetudini cum possit. Idcirco peccant priores, qui cum mala fide

fide legem non servant, deinde continuatur plerisque bona fide agentibus, & putantibus legem non vigere. Denique transacto decennio, vel secundum aliquos quadragesimo anno definit legis obligatio. Unde huc cadit sententia Vincentii Lyrinensis; *condemnantur Magistri, absolvuntur discipuli*.

Ut lex toti ecclesiæ communis in aliqua tantum Provincia per consuetudinem, vel dissuetudinem contrariam abrogetur sufficit, ut non servetur a maiori parte Provinciæ, Superioribus non contradicentibus toto tempore ad præscriptionem requisito. Sic in quibusdam Diœcesibus consuetudo abrogavit legem communem ieiunandi in vigiliis S. Thomæ, & Bartholomæi; in aliis vero vescendi carnibus diebus Sabbati a Nativitate Christi Domini usque ad purificationem B. Virginis inclusive contra commune continendi a tali cibo singulis sabbatis anni. Nam specialis consuetudo legitime introducta abrogat legem specialiter, ubi viget hæc consuetudo, generalis generaliter.

Cum autem consuetudo vim habeat abrogandi legem omnem humanam, a fortiori etiam lex pœnalis fieri potest per illam non pœnalis, & mixta pure pœnalis. Item consuetudo derogare potest legi, seu tollere partem legis, alia remanente. Ita P. Antoi cum aliis communiter.

In Dubio autem an lex abrogata sit, ipsa obligat; quia lex tamdiu obligat, quamdiu non constet eam non vigere, & in dubio non amittit possessionem, quam habet obligandi.

Consuetudo etiam immemorialis potest abrogari per legem contrariam subsequentem ex cap. 1. *de constit. in 6.* Quia si consuetudo non habet vim nisi auctoritate Principis illam approbantis; Princeps eadem auctoritate potest eam abrogare; & eo vel maxime, quod consuetudo non habet maiorem vim lege vel consuetudine præcedente quam abrogavit; idcirco ipsa quoque per legem subsequentem pari passu potest abrogari.

Non abrogatur tamen consuetudo particularis per legem contrariam, nisi recte præsumatur Princeps illam nosce saltem confuse & voluisse eam abrogare ex cap. 1. *de constit. in 6.* Hinc consuetudo particularis unius Provinciæ non abrogatur per legem universalem totius Ecclesiæ, nisi in lege fiat specialis illius mentio, vel per clausulam dicatur: *Non obstante quacumque consuetudine contraria*: quinimmo si consuetudo sit immemorialis, cuius nempe initii non extet memoria; nisi dicatur *Non obstante quacumque consuetudine etiam immemoriali*; quia alioquin Princeps præsumitur ignorare consuetudinem immemorialem, ideoque non fuisse ei in animo illam abrogandi: & ius ita statuit, nempe eam non exprimendo, ut talis consuetudo non abrogetur. Econtra cum consuetudines universales præsumantur Principi notæ, abrogantur eo ipso, quod Princeps fert legem in contrarium, etiam sine clausula universali derogatoria, quia videlicet statuit contrarium consuetudini, quam satis novit.

Consuetudo principaliter differt a Præscriptione, quia Præscriptio datur inter privatos, & a privatis instituitur, Consuetudo vero non inducitur nisi a Communitate, cum ipsa sit lex, & ius non scriptum l. *de quibus* 32. §. *de legit.* & §. *sine scripto* 9. *Instit. de iure naturali*. Uno verbo ex consuetudine hoc ius non scriptum acquiritur publico, ex præscriptione acquiritur privato.

TRACTATUS DE PECCATIS.

CAPUT I.

De peccatis in genere.

Peccati nomen sumi 1. potest generatim, & late pro quolibet defectu non solum moris, seu animi, sed etiam naturæ & artis, & hæc duo postrema sunt vitia & peccata secundum quid, cum natura aut artifex in suis defectibus peccent solummodo contra finem particularem, nec opponantur legi æternæ Dei, & ad Deum referri possint ultimum rerum omnium finem. Dicitur enim peccare natura quando producit monstra, aliaque naturaliter defectuosa, ac imperfecta, & hoc vocatur peccatum naturæ.

Dicitur peccare artifex quando errat in operibus suis, illas non faciendo juxta regulas artis, & hic error appellatur peccatum artis. 2. Nomen peccati sumitur stricte, idest pro solo morali rationis, seu animi defectu, qui animi defectus sunt & vocantur peccata simpliciter, & proprie, utpoteque opponuntur legi æternæ Dei, nec proinde ad Deum nec referri possunt, ad quem referri nequit, nisi quod ut bonum, & honestum eum tamquam supremum Dominum honorat, non vero quod ut malum morale injuriam ei affert, quia violat Divinam ejus legem, & ideo ejusdem majestatem, ac dominium contemnit. Hinc peccatum animi seu rationis generatim acceptum illud est, quo natura rationalis denominatur displicens Deo, & inducit in peccantis animam reatum alicujus pœnæ, ut videbimus infra. Vitium & peccatum aliquando promiscue accipiuntur, sed vere, & proprie differunt, sicut actus, & habitus. Vitium siquidem est prava dispositio in anima permanens, qua inclinatur homo ad actiones rationi, & fidei contrarias, idest ad actiones moraliter malas, & hæc prava dispositio illud est, quod dicitur habitus; Peccatum vero est ipsa actualis actio, rationi & fidei contraria, seu actio moraliter mala ex vitioso habitu procedens. Vitia, sicut virtutes acquisitæ, ex frequentatis actibus generantur, & accrescunt, eo tamen felicius, & promptius, quo corrupta hominis natura propensior est ad vitium, quam ad virtutem. Et de hoc genere vitii ac peccati stricte accepti; idest non de vitio, aut peccato naturæ vel artis, sed moris, idest de vitio & peccato, pro ut sunt defectus rationis, quæ proprie sunt vitia, & peccata, utpoteque deficiant a debita rectitudine, idest a recta ratione, a lege naturali & Divina, quæ sunt veræ morum regulæ, hic agitur.

§. I.

De natura peccati.

Virtuti, quæ est affectio rationali naturæ propria, ac conveniens tria opponuntur secundum D. Thomam 1. 2. q. 71. ad q. 89. Vitium scilicet, peccatum, & malitia, quæ licet, ut supra de duobus primis notavi, aliquando vicissim confundi soleant, re ipsa tamen distingui debent. Nam vitium est habitus inclinans subjectum, cui inest ad actus moraliter malos, & sic opponitur virtuti pro ut hæc est habitus ad actus bonos disponens; peccatum est actio moraliter mala, & sic opponitur rectitudini, seu bonitati actus virtuosi, sicut malum opponitur bono.

Peccatum moris interdum sumitur pro caussa, vel effectu peccati, ut Roman. 7. *quod habitat in me peccatum* idest fomes peccati, seu concupiscentia. Interdum sumitur pro materia, circa quam vertatur peccatum, ut Deuteron. 9. v. 21. *Peccatum autem vestrum quod feceratis, idest vitulum arripiens igne combussi*. Sumitur aliquando pro hostia in expiationem peccati, ut 2. Corinth. 5. dicitur quod Christus factus sit pro nobis peccatum, nempe hostia pro nostro peccato. Hic tamen agendum de peccato stricte sumpto.

Peccatum igitur stricte & proprie sumptum est *libera divinæ legis violatio, sive actus liber factus, vel omissus contra legem Dei*. Quia peccatum primo essentialiter consistit in violatione divinæ Legis, ex Sancto Ambrosio l. *de Parad.* c. 8. *Quid est peccatum* (ait S. D.) *nisi prævaricatio legis divinæ, & inobedientia divinorum præceptorum?* & ex D. Augustino l. 22. *contra Faustum; Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei æternam*. In his enim comprehenduntur non solum peccata cordis, oris, & operis, sed etiam peccata omissionis; nam in moralibus nomine actus intelligitur etiam omissio, ut notat D. Thom. ad 1. *Pro eodem accipiuntur dictum, & non dictum, factum, & non factum*; immo etiam peccata venialia, quæ pariter sunt contra legem Dei, prout lex prohibet venialia; cum cæteroquin ob eorum levitatem proprie sint potius præter legem, quam contra legem; & ipsum pariter originale peccatum; cum hoc quoque non solum respectu Adæ primi parentis, sed suorum quoque posterorum dici possit factum contra legem Dei; quia cum voluntas Adæ in tali peccato non fuerit voluntas privatæ personæ, sed & omnium communis hominum quorum Adam erat caput; hinc dici potest respectu cujuscumque posteri Adæ factum, & voluntarium voluntate primi Parentis, in qua ut in capite continebantur virtualiter omnium Adæ descendentium voluntates. Unde sequitur non dari peccatum mere Philosophicum, idest soli rationi repugnans, non legi divinæ, quia qui peccat contra rectam rationem, peccat simul, & indivisibiliter contra legem Dei, & ideo Deum offendit; cum dictamen rationis sit intimatio, & impressio legis æternæ Dei in cordibus nostris, prohibentis quidquid dedecet naturam rationalem, & præcipientis quid-

Peccati definitio.

quidquid requiritur ut conformiter, & decenter rationali naturæ vivamus. Secundo vero peccatum essentialiter consistit in violatione libera, vel in se, vel saltem in caussa, aut periculo legis æternæ, ita ut non sit ex ulla necessitate intrinseca, & antecedente, ut vere potuerit vitari, sicut confirmat Ecclesia in damnatione propositionis Iansenii: *non requiri in homine viatore libertatem a necessitate, sed solum a coactione*. Quare colligitur, ut iam dictum est in inquirenda natura actus humani in ordine ad constituendam eorum malitiam & bonitatem moralem, ad naturam & essentiam peccati, scilicet ad hoc ut in legum transgressione rei simus peccati, requiri, quod transgressio sit voluntaria, seu facta cum advertentia, idest cum cognitione moralis malitiæ obiecti, & libera electione voluntatis circa tale obiectum; alias actio non esset humana, sed hominis tantum, ac ideo moralis malitiæ incapax.

§. II.

De eo in quo natura peccati consistit.

Sophistice magis quam Theologice disputari solet in scholis circa peccati nequitiam & inhonestatem, quam malitiam appellant, num scilicet sit aliquid positivum, aut privativum, idest an peccati essentia consistat in positivo, vel in privativo. Verum pro faciliori ac clariori intelligentia.

Nota, quod in omni actu peccaminoso duo spectari solent: 1. physica entitas actus peccati, quæ quia ad instar materiæ est quid bono, & malo commune, materiale nuncupatur. 2. Formale, idest ipsa actus oppositio, & repugnantia cum lege æterna, seu actus ipse non simpliciter, sed prout est contra legem. Quoad materiale peccati, procul dubio hoc est aliquid positivum, quia dictum, factum, concupitum aliquid positivi significat. Quoad formale vero, ex eo quod illud significare possit aliquod positivum per modum contrarietatis, ut calor frigori opponitur, vel per modum privationis, ut mors est contra naturam viventis; hinc oritur difficultas inter Theologos, num formale, idest ratio, seu essentia peccati sit aliquid reale positivum, an mera privatio? Et cum revera multiplex privatio reperiatur in peccato, ut gratiæ, conversionis ad Deum, conformitatis cum lege; & peccatum ex se, seu ex intrinseca ratione sui sit defectus voluntatis sua inclinatione & affectu a recta via & fine declinantis, patet quod peccatum ex specifica sui ratione secum afferat, ac importet rectitudinis privationem. Quare sit.

Formale seu natura peccati consistit in privativo, non in positivo, & hoc est magis conforme ac consonum doctrinæ & locutioni plurium SS. Patrum; etenim Dionysius de divinis nominibus cap. 4. circa finem ait *Relinquit ergo malum imbecillitatem, atque privationem boni*. S.Ambros. l. *de fuga sæculi* cap. 4. sic habet: *non inveniet malitiam; quia malitia nihil est*. S. Augustinus Tract. 1. in Ioan. inquit: *Peccare nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant*: & similia habet D. Damascenus l. 7. *de Fide* cap. 4. Sic S. Fulgentius l. 1. *de fide ad Petrum* cap. 21. S. Anselmus l. *de concordia præscientiæ, & prædestinationis*.

Et ratio ipsa hoc comprobat; quia eodem modo se habet peccatum ad legem, sicut malitia moralis ad dictamen rationis: sed malitia moralis consistit formaliter in privatione conformitatis seu convenientiæ ad dictamen rationis: igitur peccatum consistit in privatione rectitudinis seu conformitatis ad legem. Unde S. Thomas 1. 2. q. 85. art. 4. dicit, quod ordinatio actus est quid bonum, huius privatio est essentialiter ipsum peccatum. Et 2. 2. q. 162. art. 6. istam tradit regulam: *Dicendum, quod in peccato duo attenduntur, scilicet conversio ad commutabile bonum, quæ materialiter se habet in peccato, & aversio ab incommutabili bono, quæ est formalis, & completiva ratio peccati. Culpa mortalis*, (inquit 3. p. q. 86. art. 4 ad 1.) *utrumque habet, & aversionem a Deo, & conversionem ad bonum creatum. Conversio ad bonum creatum est sicut materiale, & aversio a Deo sicut formale. Remoto autem formali cuiusque rei tollitur species; & ideo ex hoc ipso dicitur culpa mortalis remitti, quod per gratiam tollitur aversio mentis a Deo*. Formale igitur peccati ex D. Thoma in aversione consistit, idest in privatione recti ordinis, seu conversionis ad Deum. Et clare hoc confirmatur a S. Doctore 1. p. q. 14. art. 10. ubi ait; *quod Deus non cognoscit malum in se, sed in aliqua natura bona, quia esse peccati non est nisi privatio boni, sicut per lucem cognoscuntur tenebræ*.

Nec valent quæ solent obiici, nempe peccata blasphemiæ, homicidii, & huiusmodi consistere in positivo; quod dantur vitia virtutibus diversis opposita, quæ oppositio repeti nequit a privatione rectitudinis, neque quæ in omnibus eadem sit, & uni for-

mo nonnisi una privatio respondet. Idcirco dicendum opponi per entitatem aliquam ipsorum vitiorum pravitatem constituentem. Item si in sola privatione peccati natura consistat, non levia sequentur absurda; nam ita peccatum nihil erit, nihilum remittet Sacerdos, pro nihilo damnabitur transgressor legis, in nihilo peccatum commissionis discrepabit a peccato omissionis. Ulterius unum peccatum non esset altero gravius, quod contingere nequit ex privatione, cum una privatio non sit altera gravior in se spectata.

Respondetur enim, blasphemiam, homicidium, & similia consistere in positivo si considerentur quoad eorum materiale, quod est actio physica blasphemiæ, non vero quoad eorum formale, quod est privatio debitæ rectitudinis & conformitatis ad divinam legem; quæ deberet inesse actui, & non inest. Hinc homicidium in bello iusto, vel auctoritate publica factum contra malefactores non est peccatum, eo quod non interveniat illa privatio conformitatis ad legem, quamvis quoad cætera tam in iusta, quam in iniusta occisione omnia sint æqualia. Ad illud vero de oppositione vitiorum virtutibus, respondetur quod hæc haberi possit in diversis subiectis ex ipsa privatione diversos terminos connotante. Unde sicut carentia rectitudinis in una virga potest esse diversa a carentia rectitudinis alterius virgæ, quod una deficiat a rectitudine dextrorsum, altera sinistrorsum; ita effusa prodigalitas, & parca tenacitas sunt duo vitia eidem virtuti temperantiæ contraria, prout deflectunt a rectitudine talis virtutis, hinc illa profundendo, istinc alia avidius restringendo; uno verbo est eadem privatio, connotative diversa. Ad absurda vero, quæ obiiciuntur, respondetur primo, quod idem valeret etiam de omissionis peccato, quod tametsi remittatur a Sacerdote Ecclesiæ ministro, & plectatur punitione, consistit nihilominus etiam per ipsos Adversarios in privativo. Deinde dicam peccatum remitti a Sacerdote eo modo, quo tenebræ fugantur a Sole, nempe lucem santificantis gratiæ diffundendo, non entitatem aliquam destruendo; & peccatorem puniri, non quia operatur, sed quia aut non operatur, aut male operatur. Præterea peccatum non privationem tantummodo importat, sed etiam maculam animæ, quæ, ut antea diximus, est privatio nitoris & pulchritudinis, sine qua merito a Deo repudiatur, & contemnitur. Peccatum porro commissionis differt a peccato omissionis ratione actus, quamvis dicant scholastici, hanc esse differentiam materialem, non formalem. Tandem una privatio licet in se considerata non sit altera maior, quia nihil est; tamen maior est connotative, idest comparate ad bonum, cuius est privatio, sive ad regulam summæ æquitatis, a qua deflectit, ac proinde unum peccatum hac eadem ratione potest esse altero gravius.

§. III.

De caussa materiali Peccati.

Subiectum peccati est omnis & sola humana creatura, idest rationalis, non tamen in omni statu. *Omnis, & sola rationalis creatura;* quia habetur Psal. 115. *Omnis homo mendax*; tum quia nulla est rationalis Creatura quæ non sit libera libertate etiam contrarietatis, ut alias diximus. Ubi vero datur hæc libertas, datur potentia ad bonum, & ad malum morale. Dixi, *non tamen in omni statu* quia 1. peccare non possunt Beati quos visio beatifica, qua perfectissime inebriantur, ab omni prorsus peccato retrahit. 2. Animæ in Purgatorio detentæ, quæ licet Deum non videant, tanto tamen eius desiderio tenentur, & tam gravia pro levibus peccatis luunt, ut ab omni peccato prorsus abhorreant. 3. Numquam, nec leviter peccavit B. Virgo, ut sess. 6. Can. 23. Definivit Concil. Trident. & hoc innuit etiam S. Augustinus l. *de natura, & gratia* cap. 36. ubi ait *Sanctissimos quoque viros obnoxios fuisse peccato, excepta tamen B. Virg. Maria, de qua propter honorem Dei nullam prorsus cum de peccatis agitur nolo habere quæstionem*. Et impudentissime, ac impie calumniantur Hæretici Sanctam Virginem 1. incredulam verbis Angeli cum dixit Lucæ 1. *Quomodo fiet istud?* 2. Negligentem, quando filium perdidit. 3. ambitiosam, quando in nuptiis Canæ miraculum petiit, ideoque a filio hisce verbis emendatur; *quid mihi, & tibi mulier?* Quia & primum falsum est; cum Virgo non dubitaverit de veritate prædicationis, & Angelici promissi, sed sollicita fuerit, quomodo id fieret, propter votum, quod emiserat, Virginitatis naturaliter incompossibile cum Maternitate. Falsum secundum, quia fieri potuit, ut uterque parens crediderit Filium cum altero reverti, vel, quod forte alias contingerat, esse in comitatu cognatorum & amicorum. Falsum tertium, dum nulla fuit Virginis ambitio in his nuptiis, sed summa cha-

charitas & *Christus*, ait S. Iustinus, *non verbo obiurgavit quod facto honoravit*.

Non loquimur hic de Christo, qui utpote homo Deus nec peccavit, nec peccare poterat; neque etiam de damnatis.

Primus homo in statu innocentiæ potuit peccare venialiter, cum mortaliter peccaverit in transgressione præcepti quoad esum fructus vetiti.

Hactenus locuti sumus de subiecto mediato peccati; quia subiectum immediatum peccati est voluntas; nam omne peccatum est in voluntate, vel ut in subiecto, vel ut in primo movente: quia cum omne peccatum debeat esse voluntarium, hinc vel elici debet a voluntate, & tunc in ea proxime subiectatur, vel saltem ab ea imperari, & tunc est prima peccati radix, sive aliæ facultates peccati subiectum dicantur, sive non. Unde tritum est illud S. Augustini: *voluntas est qua peccatur, & recte vivitur*.

§. IV.

De Caussa Efficiente Peccati.

Vera & propria efficiens caussa peccati, non alia certe censenda est, quam ipsa cuiuscumque propria voluntas, quam antea diximus etiam caussam esse subiectivam peccati: cum hic tamen nomen caussæ latius sumatur, nempe pro omni eo, quod caussa est cur homo peccet; hinc duplex distinguitur caussa peccati: interior, quæ est in ipso homine, & exterior, quæ est extra ipsum. Caussa interior triplex est, ignorantia ex parte intellectus, concupiscentia & passio ex parte appetitus; & malitia ex parte voluntatis. Caussa vero exterior pariter triplex est, vel potius effingi potest: Deus una cum voluntate ad peccatum concurrens; dæmon ad illud excitans; homo peccatum suum alteri homini communicans, de quo postremo dicetur, quando de peccato Originali.

§. V.

De Ignorantia ut caussa peccati.

Si ad memoriam revocentur ea quæ de ignorantia dicta sunt, dum agebatur de actibus humanis, non difficile erit agnoscere, quæ de ignorantia hic dicenda occurrunt 1. nempe ignorantiam reipsa caussam esse peccati; 2. dari ignorantiam, quæ est peccatum, 3. ignorantiam esse, quæ penitus tollit peccatum, vel saltem ex parte. Ignorantia potest esse caussa peccati per accidens, ut habetur ex Script. Act. 3. *Scio fratres quia per ignorantiam fecistis*, & 1. Corinth. 2. *Si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Dixi *per accidens*, quia cum ignorantia sit privatio, non potest influere positive in peccatum, sed indirecte tantum, & quatenus removens, ac prohibens tollit scientiam, quæ si adesset, peccatum non poneretur.

Ignorantia vero quæ caussa sit peccati, esse nequit ignorantia invincibilis, & antecedens, quia licet sit caussa operis, qua seclusa opus non poneretur, non est tamen caussa peccati formaliter sumpti, cum tollat omne voluntarium, ut patet in Iacob, qui accessit ad Liam putans eam esse Rachelem: non pariter ignorantia concomitans, si sit invincibilis, nam ignorantia peccatum non caussat, quæ impedit ne actio cognosci possit ut mala, quod facit ignorantia concomitans, sicut patet in eo, qui dum feram occidere credit, bona fide hostem quem cæteroquin occidere quærebat interficit. Unde restat, quod ignorantia consequens, & vincibilis, sive affectata sit, sive non, utpote quæ caussa sit cur ponatur actus formaliter malus, qui ea sublata non poneretur, sit vera caussa peccati; quia cum talis ignorantia tolli potuerit, & debuerit, non tollit absolute voluntarium in tali actu peccaminoso; ideoque est caussa, cur ponatur actus formaliter malus. Dixi *quod eadem ignorantia sublata non poneretur actio*; alioquin enim si quis ita esset dispositus, ut etiam sine illusione huius ignorantiæ adhuc poneret actionem, tunc ignorantia non esset consequens, sed concomitans. Præter ignorantiam vero quæ est caussa peccati datur ignorantia, quæ est ipsum peccatum: hinc ita precatus est David Psalm. 24. *Ignorantias meas ne memineris Domine*, & Hebr. 9. Mosayci Sacerdotes dicuntur sanguinem obtulisse pro sua, & populi ignorantia. Hæc ignorantia quæ in se ipsa est peccatum, est ignorantia voluntaria, seu volita, quæ est crassa, seu supina, & potiori ratione affectata, quarum utraque est vincibilis, seu voluntaria nescientia eorum, quæ quis tenetur, & potest scire; hæc enim æquivalet omissioni eorum, quæ quis tenetur, & potest facere: unde si huiuscemodi omissio est culpabilis, ita huiusmodi vincibilis ignorantia. Cum vero ignorantia invincibilis, & antecedens excuset penitus a peccato, consequens, nisi sit affectata, excusat in aliqua par-

parte, idest a tanto, ita ut peccatum ob talem ignorantiam sit minus grave. Et de ignorantia invincibili, & antecedente iam vidimus suo loco eam esse, quae nec directe, nec indirecte est volita, & est vel eorum quae quis scire non tenetur, vel si scire tenetur, sufficientem adhibuit diligentiam, & tamen scire non potuit: & tunc censetur quis debitam adhibuisse diligentiam, quando fecit non iam totum, quod in se est, sed quod communiter viri pii, ac prudentes efficere solent, & eo modo, quo solent. Sic Iacob accedens ad Liam, cum nullam suspicandae fraudis caussam haberet, potuit eam suscipere, quae sibi offerebatur, absque eo quod teneretur lumen adhibere, eam ad loquendum provocare, ut veritatem exploraret. Quoad illud vero quod dicitur de ignorantia consequente vincibili, non affectata, scilicet peccatum imminuere, facile hoc deprehenditur ex iam dictis de tali ignorantia quae voluntarium minuit, ac ideo etiam peccatum, cuius tota ratio dependet a voluntate; minus enim voluntarium est quod volitum est tantum indirecte, quam quod volitum est directe. Et hoc ostendit exemplo Christus Dominus Lucae 12. ubi habetur de servo, qui cum non agnoverit voluntatem Domini sui & fecerit digna plagis, paucis vapulabit; igitur talis ignorantia minuit peccatum.

Num vero haec ignorantia tantum peccatum minuere possit, ut ex mortali fiat veniale, hoc facile dignosci potest ex peccato negligentiae unde sequitur ignorantia; cum hoc sit mensura peccati, quod ex ignorantia procedit. Quare si negligentia sit gravis, ut esse solet, licet non sit summa, peccatum non desinet esse mortale. Porro mortaliter peccarunt Iudaei, utpotequi ex tali vincibili ignorantia (in aliis plus, in aliis minus) Christum crucifixerunt, eiusque Apostolos persecuti sunt. Peccant mortaliter Iudices, Advocati, Confessarii, Medici, Opifices &c. qui ex gravi, licet non omnium maxima negligentia, deficiunt scientia ad eorum munia exercenda requisita. Si vero negligentia sit solummodo venialis, ac imperfecte voluntaria, qualis est cum quis aliquam sed non satis magnam adhibuit sollicitudinem, tunc ita imminui potest peccatum, ut non pertingat ad mortale. Et id in casu periurii ex veniali negligentia, & ignorantia posset accidere, ut tenent Navarrus, Silvest. Valentia & alii.

Num vero mollities, seu pollutio excusari possit a peccato sub praetextu ignorantiae nisi sit affectata, dubitant aliqui, negant plures, & melius. Dixi *nisi sit affectata*; nam haec potius auget quam minuat peccatum; cum ignorantia huiusmodi videatur continere non solum interpretativum, sed formalem legis ac Legislatoris contemptum: hi enim qui talem fovent ignorantiam, sunt ii, qui dicunt Iob 21. *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*. Hi enim intelligere nolunt ut bene agant.

Ignorantia concomitans, nec excusat, nec accusat; quia etiam eadem seclusa adhuc actus malus fieret, & quidem libentius ea sublata. Igitur in hoc sensu ignorantia concomitans non excusat. Quia tamen actus ignorantiae concomitanti coniunctus non est volitus, neque directe, neque indirecte, idcirco talis ignorantia non accusat. Hinc qui putans occidere feram inimicum occidit, non est reus homicidii, nec subiacet poenis quae contra homicidas latae sunt.

Quod hactenus dictum est de ignorantia; sicut iam alias admonuimus, idem dicendum de inadvertentia, quae est carentia attentionis actualis; de inconsideratione, quae est privatio debitae inspectionis; de oblivione, qua quidpiam fugit e memoria: cum haec enim sint quaedam debitae cognitionis privationes, merito reducuntur ad ignorantiam, & cum ipsa eiusdem sunt conditionis. Unde inadvertentia (idemque dicito de aliis) excusat a toto, si invincibilis sit, ut esse solet in his, qui habentes habitualem sui officii cognitionem, alio nescii, & inviti rapiuntur. Non excusat vero, nisi a tanto, si debuerit, ac potuerit vitari; quia tunc non tollitur voluntarium indirectum: & idcirco culpabilis est inadvertentia 1. in se ipsa, quando quis cognoscit, id, quod agendum suscipit, plus mereri considerationis, nec tamen vult amplius ad rem attendere. 2. In alio, ut quando quis aliquid vult, quod cum seria rei faciendae consideratione cohaerere non potest, aut cum se non exuit defectu quodam, qui advertentiam tollit, puta praecipitatione in agendo, negligentia in attendendo. &c.

§. VI.

De aliis interioribus caussis Peccati, idest passione, & malitia.

Inter caussas internas peccati passio quoque recensetur, quae est *appetitus sensitivi motio, quae extraordinariam corporis mutationem producit*. Haec esse potest, sicut saepius est, caussa peccati, ut Daniel 13. *Concupiscentia subvertit cor*. Peccatum ex passione dicitur

citur infirmitatis; quia sicut corpus tunc infirmum dicitur, quando propter humorum intemperiem impeditur ab opere suo bene exercendo; anima pariter tunc infirma appellatur, cum motibus inordinatis appetitus ita distrahitur, ac retardatur, ut actiones suas iuxta rationis dictamen exercere nequeat. Passio si antecedat, præcedatque voluntatis motum, eamque ad assensum trahat, vel inclinet, non tollit quidem omnino peccatum, sed revera hoc minuit. Etenim quoad primum quod fit etiam impellente, & inclinante passione antecedenter ad motum voluntatis, nequit esse ita liberum, sicut id quod sine huiusmodi impulsu peragitur. Verum cum peccatum includere debeat in se actum liberum, eo ipso quod a passione minuitur liberum, peccatum quoque minuitur. Et quia passioni antecedenti potest, & debet resisti, ideo passio antecedens peccatum prorsus non tollit: immo communiter loquendo, nec adeo illud minuit, ut ex mortali in motibus deliberatis veniale efficiatur, quia tunc nec deest materia gravis, nec consensus, qui sufficit ad mortale; nam peccare potest lethaliter, qui motus passionis quos advertit positive non repellit, licet positive non consentiat, ut alias dicetur. Si tamen passio omnino auferat, seu absorbeat rationis usum, ut sit prorsus involuntaria tam in se, quam in sua caussa, ut quando quis involuntarie positus in phrenesi, vel in ebrietate, Matrem percutit, tunc profecto passio excusat ab omni peccato: at cum tametsi actu involuntaria sit, a principio tamen idest in caussa voluntaria passio fuerit, ut cum quis ex voluntario amore incidit in insaniam; tunc quod prævisum fuit, vel quod per se ex huiusmodi amore sequitur, non excusat a peccato; quia insania tunc se habet ut ebrietas, quæ est brevis quædam amentia. Passio vero consequens, seu quæ subsequitur motum voluntatis, & quam quis in se excitat, ut vi tanto vehementiori operetur, non minuit peccatum, sed potius auget, vel signum est eius magnitudinis; quia vel auget voluntarium, vel signum est voluntatis vehementioris. Peccatum ex passione consequenti non dicitur ex infirmitate, sed potius ex malitia, ut notat Sylvius.

Datur etiam peccatum quod oritur ex malitia, nempe nec ex ignorantia, nec ex passione antecedenti, quod est peccare ex infirmitate, sed ex plena cognitione, advertentia, & libertate istud committitur, & hoc est peccare ex solius influxu malitiæ. Qui enim ita peccant, sunt ii, qui quasi de industria recesserunt a Deo, & omnes vias eius intelligere noluerunt, cuiusmodi sunt qui lætantur cum male fecerint & exultant in rebus pessimis. Hi sunt servi illi, qui voluntatem Domini sui cognoscentes, eam facere contemnunt. Hic aliqua occurrunt observanda. 1. Peccatum ex malitia, ex genere suo esse omnium gravissimum, quia super omnia alia est magis voluntarium. 2. Peccatum ex infirmitate gravius est, quam peccatum ex ignorantia non affectata. 3. Peccatum quod vel ex ignorantia affectata, vel ex passione libere excitata prodit, vel est peccatum ex malitia, vel ei æquivalet: Peccatum vero ex malitia non semper prodit ex peccato præcedenti, cum primum peccatum aliquando sit ex malitia, ut patet in Angelis, & primis Parentibus, qui cum non peccaverint ex ignorantia, aut passione, ex sola malitia peccasse videntur, ut vult Sylvius. Sic non omnis peccans ex malitia, peccat ex habitu, quia fieri potest, voluntatem illius, qui omnis pravi habitus expers est, ex se ipsa moveri ad malum, quod est peccare ex malitia. Quicunque tamen peccat ex habitu, profecto peccat ex certa malitia, ut hic docet D. Thomas, quia peccans ex habitu, peccat ex maiori voluntatis propensione, licet ita cito & modo fere imperceptibili determinetur ad malum, quod ei evadit quodammodo connaturale, quatenus consuetudo, & habitus transeunt in naturam. Hinc facile cuique esse potest comprehendere, quam stulte aliqui scelera sua ex hoc excusare studeant, quod ex habitu, seu consuetudine oriantur, cum consuetudo, dum non retractatur, ipsam malitiam augeat. Et equidem circa malam consuetudinem mortaliter peccandi, sentiunt non pauci, eos, qui hujuscemodi laqueis sunt irretiti, teneri sub mortali ad eam retractandam; quia, ut ipsi cum aliis communiter aiunt, quisque tenetur removere a se occasionem proximam, ac morale periculum peccandi, alias censetur interpretative, ac indirecte & in caussa velle peccatum, cum velit id, ex quo tamquam ex caussa peccatum sequitur, cuiusmodi est plane mala consuetudo, quæ est prima, & proxima occasio, & morale quodam periculum, seu potius moralis quædam necessitas peccandi, quatenus ut docet D. Augustinus; *Dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas*. Adduntque, consuetudinarium toties peccare, quoties ad pravam consuetudinem qua implicatur advertens, non proponit efficaciter eam corrigere; quia saltem interpretative vult id, quod respectu ipsius est proximum peccandi periculum

lum & caussa, quam velle novum est peccatum.

§. VII.

De Caussis exterioribus Peccati.

Circa causas exteriores, quæ ut efficientes movere possunt, seu excitare ad peccandum hominem, in præsentiarum perpendemus Deum, & Dæmonem Dei hostem; & examinabimus, num vere cum homine caussæ sint efficientes ipsius peccati.

Et quod spectat ad Deum, non defuerunt Hæretici *Libertini* appellati, qui in tam impiam prolapsi sunt dementiam, ut non erubuerint facere Deum auctorem peccati. Hoc dogma acriter impugnare contendebat Calvinus, ut revera ex una parte hoc præstitit, ex altera tamen ipsum manifeste innovavit; nam sic negat Deum peccati auctorem, ut postea sæpe, immo sæpissime scribat de Deo, quod Deus velit, decernat, præcipiat peccatum; loquens enim Calvinus de Catholicis: *aiunt*, inquit, *hoc peccatum, & excæcationem Dei tantum permissu, non etiam voluntate fieri; Ipse vero Deus palam se facere pronuntiat*. Errorem hunc proscripsit Sancta Synodus Tridentina Sess. 6. Can. 6. hisce verbis; *Si quis dixerit ... mala opera; ita ut bona Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie, & per se, adeo ut sit proprium eius opus non minus proditio Iudæ, quam vocatio Pauli, anathema sit*. Unde sit.

De fide est Deum non esse caussam, & auctorem peccati.

De Fide est, Deum non esse caussam & auctorem peccati, ad illud impellendo, & excitando. Et constat hæc veritas ex proxime allata Tridentini definitione contra Calvini errorem, & perplurimis divinæ Scripturæ Testimoniis, ubi manifeste explicatur Deum nolle iniquitatem, & abominari impios, eorumque impietatem: tantum abest quod possit præcipere & operari quod est peccatum. Nam Psal. 5. habetur *non Deus volens iniquitatem tu es*, & Psal. 44. *dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem*, Sap. 14. *odio sunt Deo impius, & impietas eius*.

Ratio autem huius Catholicæ Doctrinæ est manifesta, quia scilicet peccatum cum sit malum omnium maximum, quin & aversio a Deo tamquam ultimo fine, repugnat infinitæ Sapientiæ, iustitiæ, bonitati Dei. Unde peccatum gravissime & sub interminatione æternæ damnationis prohibuit.

Nec obstat, quod physice concurrat ad actionem peccati; quia ut patet, concurrit ad materiam, idest ad materiale peccati, ut dicunt Theologi, non vero ad defectum morale, quod est formale, & vera ratio peccati.

Et multo minus pariter favere potest contrario errori divina Scriptura, ex eo quod in ea habeatur, Deum indurare, excæcare hominem, & huiusmodi; ut Exodi 7. *Ego indurabo cor Pharaonis*, Isaiæ 6. *excæca cor populi huius*, & alibi. Nam respondetur cum communi Theologorum, huiusmodi S. Scripturæ testimonia intelligenda non esse de actione positiva, & directa; unde Deus influat errores, aut duritiam in cor, cum hoc repugnet ex allatis testibus, & aliis Divinæ Scripturæ; sed intelligenda esse quoad Deum permissive, seu quatenus ipse iusto, & imperscrutabili suo iudicio peccata permittit; & partim ut salvá remaneat sua peccatori libertas, partim ut homines iusti per malos quodammodo exerceantur, partim ob alia impenetrabilia sua iudicia permittit homines male agere, occasione cuius ii subinde in peccatis magis obdurantur atque ad bonum faciendum excæcantur. Dicitur pariter Deus, hominem indurare, & excæcare, indirecte tamen; nempe subtrahendo specialiora gratiæ actualis auxilia; Deus enim iusto suo iudicio, & in pœnam præsertim priorum peccatorum subtrahit homini in peccatis inveterato, non quidem omnia, sed solum specialiora, ac uberiora actualia gratiæ subsidia, sine quibus ille posset quidem bene agere, sed prævidetur a Deo non bene operaturus, & id ob propriam suam malitiam, ac pravam voluntatem.

Dæmon est caussa peccati in homine indirecte tantummodo.

Quoad Diabolum vero, non solum verum est, ipsum caussam esse peccati ab ipso commissi, sed aliquo modo, idest indirecte, & per accidens eorum etiam, quæ ab hominibus committuntur: *Dixi indirecte & per accidens*; quia ad hoc ut quis directe & per se sit caussa peccati, necesse est, quod physice ac realiter voluntatem moveat, actum eius interius operando, vel ut ita obiectum ei proponat, ut eam necessario ad illud trahat, quorum neutrum efficere potest Diabolus. Indirecte quidem Diabolus in hominibus est caussa peccati, quatenus ad illud fortiter suadendo iucundumque, ac suave peccatum eis exibendo, ad illud extimulat ac sollicitat, quod efficere possunt etiam homines, adiungendo etiam pravum eorum exemplum, quod fortius, quam suasiones vim habet, ut ad malum alii homines inclinentur, & perducantur. Sed hoc non obstante efficacius quam homines etiam sine

suo

suo exemplo peccatum suadet Diabolus, & ad ipsum movet; quia cum homines nonnisi in sensus exteriores directe agant, saepe voluntatem movere nequeunt, quando praecipue appetitus sensitivus in aliud obiectum propendit, & sensum interiorem praeoccupat, quo fit, ut mens non attendat ad ea quae homines dicant, vel faciant, sive minentur, sive blandiantur. At daemon sensus interiores, & appetitum sensitivum directe afficit, Deo ita permittente, phantasiae species, quae sunt cogitationum semina, commovet, & sic obiecta veluti praesentissima in imaginatione recurrunt. Spiritus quoque animales, aliosve humores exagitando, appetitum sensitivum ad libidinem, iram, & alios inordinatos motus accendit. Voluntati tamen necessitatem non infert; quia inordinati concupiscentiae motus voluntatem physice non determinant. Ita ex S. Thoma in 2. dist. 21. q. 1. art. 2. ad 1.

Post caussas materialem idest subiectum, & efficientem peccati, dicendum aliquid esset de caussa occasionali, idest de occasionibus peccati: verum huic locum relinquimus in tractatu de Sacramento poenitentiae, ubi statuetur etiam, quibus deneganda sit, vel differenda absolutio ob occasiones peccati, in quibus quis versatur.

§. VIII.

De Conditionibus ad peccatum requisitis.

Quoniam peccatum est actio moralis, profecto ad ipsum necessario concurrere debet advertentia rationis, & libera consensio ex parte voluntatis, cum dari nequeat peccatum, nisi actio voluntaria sit & indifferens, ac proinde procedens, & a cognitione intellectus, & a libera voluntatis determinatione. Verum quia non ita facile patet, cuius generis esse debeat consensus ille & advertentia, licet haec expenderimus dum agebatur de natura actus humani, explicando, quid ad eorum bonitatem, & malitiam, idest ut virtuosi sint, vel vitiosi requiratur; hinc pro maiori ac faciliori intelligentia, non incongruum censui hic quoque circa advertentiam, & consensum ad malitiam actuum moralium requisitum, dum particulariter de eadem eorum malitia sermo habetur, aliqua breviter addere.

§. IX.

De Advertentia necessaria ad peccatum.

Multi. ex ad. nes. 1. Nota, advertentiam multiplicem esse, & 1. *ratione obiecti*, alia est ad actum materialiter sumptum, ut cum quis advertit quidem se carnem comedere, non advertit autem, quod die ieiunii hoc faciat; alia est ad actum, & malitiam eius, ut cum quis reflectit se carne vesci die ieiunii: 2. *ratione modi*; alia est formalis, & expressa, cum quis actionem ponit actu advertens esse vetitam; alia virtualis seu implicita, quae etiam interpretativa dicitur, dum scilicet non solum adest dubium, scrupulus, vel suspicio peccati, aut periculi eius, vel praevisio saltem confusa actus mali in sua caussa; sed cum negligentia culpabilis facit, ut peccatum eiusque periculum nec cognoscatur, nec advertatur cum adverti possit & debeat; immo hoc solum satis est ad peccatum, 3. *ratione perfectionis* alia plena est, cum agens ita sibi praesens est, & sui compos, ut rem consideret, aut considerare possit quantum satis est; alia semiplena, cum somnum aliudve impedimentum efficit, ne homo satis sui compos sit, ut ad rem quantum sufficit reflectere valeat. Communis est apud omnes, nullum esse peccatum, ubi nulla saltem virtualis habetur advertentia, quia sublata advertentia tollitur voluntarium, sine quo dari nequit, ac stare peccatum. Hinc ut alias notatum fuit, actus qui primo primi dicuntur, immunes sunt a peccato, utpote qui antecedant advertentiam omnem voluntatis.

Disputant acriter inter se Theologi, num ad hoc ut formaliter quis peccet necessaria sit actualis & expressa cognitio, seu advertentia, & cogitatio, vel saltem actuale dubium vel scrupulus, vel suspicio de malitia actionis, an vero satis sit, ut quis actionem faciat, quae mala est, dum advertere potest ac debet ad eius malitiam, ad quam tamen non advertit, sive ob habitum, aut passionem, quibus rapitur, sive quia intentus est ad alia, quae cum advertentia subsistere & componi nequeunt.

Circa hanc quaestionem affirmant alii, ad formaliter peccandum requiri actualem, & expressam cognitionem, seu advertentiam de actionis malitia, & huic sententiae affinis est seu proxime consona opinio illa de peccato quod vocant Philosophicum, seu mere morale, quae in Academia Parisiensi propugnata est anno 1686. & his verbis fuit proposita: *Peccatum philosophicum, seu morale est actus humanus disconveniens naturae rationali, & rectae rationi; Theologicum vero, & mortale est transgressio libera divinae Legis. Philosophicum quantumvis grave in*

illo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque aeterna poena dignum. Hanc propositionem proscripsit Alexander VIII. die 24. Augusti anno 1690. eam declarando scandalosam, temerariam, piarum aurium offensivam, & erroneam. Apostolicae Sedis iudicio iam non pauci Theologi, praecipue duo celebres ex Societate Iesu praeiverant, testantes praedictae propositionis doctrinam ex se detestari velut haereticam, ut inter alios expresse doceat P. Comitolus, & Tyrsus Gonzalez dictae Societatis Praepositus Generalis, & alii passim, iuxta quorum sensum sit.

Ad hoc ut formaliter quis peccet, non requiritur actualis advertentia, vel dubitatio aut scrupulus, num actus moralis malitia inficiatur; sed satis est advertentia interpretativa, nempe quod quis potuerit animadvertere, & debuerit. Et vere dantur peccata commissa sine actuali advertentia, vel actuali dubio, aut scrupulo; & est de fide contra Abaelardum, qui volebat peccatum nullum committi ex ignorantia, quem acriter impugnavit S. Bernardus Epist. 77. ad Hugonem: *Is forsitan*, inquit, *qui asserit non posse peccari per ignorantiam, nunquam pro suis ignorantiis deprecatus est; sed potius irridet Prophetam deprecantem, & dicentem: delicta iuventutis meae, & ignorantias meas ne memineris*. Igitur si peccari potest ex ignorantia, cuius peccati caussa est sola ignorantia, quatenus removens, prohibens, idest quatenus tollit cognitionem peccati, qua posita peccatum non poneretur, ac proinde nulla eiusdem peccati actualis notitia, dubium, aut scrupulus supponitur; manifeste constat, quod ad peccatum formaliter non requiratur actualis advertentia, vel dubitatio, aut scrupulus, an actus moralis malitia vitietur, dummodo habeatur advertentia interpretativa, idest quod quis animadvertere potuerit, & debuerit. Insuper quod ad ignorantiae peccatum non requiratur actualis peccati cognitio, vel dubium ipsius aut scrupulus, apertissime patet; nam qui actualem habet eiusdem peccati cognitionem, aut saltem dubium de peccato, nequit ullam, vel ad minus plenam, si dubitet, eiusdem peccati habere ignorantiam: igitur nullum datur ignorantiae peccatum, si nullum adsit peccatum sine ipsius peccati notitia, vel dubio &c. Quod de fide falsum est; cum de fide sit, sicut diximus, dari peccatum ignorantiae.

Et hoc confirmatur ex errore culpabili, seu ex conscientia culpabiliter erronea, ut ex D. Augustino Lib. *de Spiritu & littera* Cap. 36. *In multis enim*, ait S. D. *offendimus omnes, dum putamus Deo quem diligimus placere, vel non displicere, quod facimus*. Huiuscemodi fuere ex S. Bernardo peccata eorum, qui cum Apostolos occiderent, putabant obsequium se praestare Deo. Hinc ait Propheta: *delicta quis intelligit?* Peccata vero huiusmodi, idest quae fiunt ex conscientia erronea, fiunt sine cognitione, & dubio de malitia peccati, cum nulla supponi possit cognitio, aut dubium de malitia peccati, quando mens (ut in eo qui ex erronea conscientia operatur) nedum cognoscit se peccare, quin etiam (ut notat Gonzalez) habet pro certo, se bene agere. Et hoc patet praesertim in iis, qui ex nativitate in haeresi enutriti sunt, ii enim veluti cum lacte hanc falsam suxerunt persuasionem, unam esse, quae vera sit, Religionem quam tenent; nec circa illam ullos unquam remorsus patiuntur, sicut testati sunt non pauci eorum, postquam speciali divinae gratiae subsidio ad Catholicam fidem vocati fuere.

Unde patet ad evidentiam, contra oppositam sententiam, necessarium non esse ad formaliter peccandum malitiae peccati actualem notitiam, aut dubium, sed sufficere notitiam interpretativam ac virtualem peccati, qua talis, quae in eo consistit, quod homo cognoscere possit, & debeat; cum haec satis sit ad hoc, ut peccatum & in ratione actus, & in ratione peccati voluntarium sit, si non formaliter, & actu (ad quod requiritur actualis advertentia ad peccatum ut tale) virtualiter quidem, & interpretative, quod esse potest cum sola virtuali advertentia & interpretativa, sine advertentia, seu cognitione actuali malitiae peccati. Voluntarium vero virtuale interpretativum utpote quod habet virtualem notitiam peccati, qua talis, quatenus homo cognoscere potest, & debet, sufficit, ut peccatum satis sit volitum; ideoque virtualis cognitio sufficit ad peccandum formaliter. Et quia posse & debere scire apud iurisperitos aequivalet ei, quod est scire de facto, & quia, ut loquitur S. Thomas 1. 2. q. 6. art. 7. ad 3. non totaliter tollitur cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari operabili; & tamen hoc ipso est voluntarium, quatenus voluntarium dicitur quod est in potestate volentis, ut non agere, & non velle, similiter

rer & non considerare; & quia sicuti qui potest & debet impedire malum proximo, & non impedit, censetur ei virtualiter consentire, licet actu non consentiat, immo actu nollit; ita qui potest, & debet notitiam habere, & eamdem habere negligit, aut impedit voluntarie, ne eam habeat, tametsi ea de facto careat, censetur virtualiter scire, & peccat non secus ac si sciret & cognosceret.

Insuper si ad peccandum necessario requiritur actualis cognitio, & advertentia malitiæ peccati, vel de ipso dubium, aut scrupulus, gravissima sequerentur absurda, videlicet Infideles, & Hæreticos non peccare in sua infidelitate, utpote qui non deprehendant falsitatem suorum errorum, idest suæ culpabilis infidelitatis malitiam, nec de ea ullatenus suspicentur; quinimmo, ut paulo ante dicebam, idiotæ præcipue, & mulierculæ ita sibi persuadent de veritate suæ sectæ, ut alacriter fortiterque mortem potius subirent, quam eam deserere. Item innocui essent in innumeris superstitionibus, quæ in gratiam suæ Religionis velut legitimas exercent, absque eo quod mala esse suspicentur, cum optima esse sentiant. Sic Sinenses infantes suos enecant ex quodam sensu ac motu pietatis ut eos scilicet vitæ miseriis eripiant: sic filii ibidem infirmitate vel nimia senectute languentes parentes perimunt, &c. Idem autem dicendum de consensu, quod dictum est de advertentia. Ideirco certum est 1. plenum consensum sufficere ad mortale peccatum. 2. non requiri ut consensus feratur in rem ut malam, sed satis est si feratur in rem, quæ mala est, & ut talis adverti possit, & debeat. 3. nonnunquam fieri, ut peccatum etiam in materia gravi defectu sufficientis cognitionis non sit nisi veniale. Sed ut clarius sicut negotium hoc exigit, quæ ad consensum pertinent exponantur, sequitur.

§. X.

De Consensu ad peccandum requisito.

Consensum ita definire solent Theologi, nempe: *acceptatio, & complacentia voluntatis in eo, quod ei ab intellectu proponitur.* Consensus autem multiplex est: 1. alius positivus, quo voluntas expresse approbat obiectum ab intellectu ipsi voluntati propositum; alius negativus, quo voluntas etiam supposita sufficienti intellectus advertentia, nec positive approbat, nec positive dissentit, quamvis dissentire valeat; 2. alius directus, qui directe fertur in obiectum a voluntate propositum, ut cum quis vult furtum, homicidium; alius indirectus, quem alii virtualem, seu interpretativum vocant, & est quando quis licet rem aliquam in se non velit, vult tamen aliquid, in quo res illa continetur, aut illud, ex quo res sequitur, ut cum quis non vult turpes corporis motus, sed vult lectionem librorum carnales amores spirantium, ex quibus tales motus excitantur; 3. alius est perfectus, & plenus, alius imperfectus, prout voluntas aliquid acceptat cum plena, aut semiplena advertentia, vel approbatione; 4. alius absolutus, quando quis vult absolute rem malam; alius conditionatus, quando quis vult rem malam, solum tamen conditionate, idest supposito v. g. quod mala non esset, ut velle furari, fornicari, &c. nisi Deus prohiberet. 5. Demum alius est efficax, cum voluntas ita malum approbat, ut eius executionem intendat sive malum ponat, sive non; alius inefficax, cum voluntas sibi complacet quidem, & delectatur circa malam actionem v. g. circa fornicationem; sed sine ulla intentione opus exequendi: & hic actus complacentiæ in malo, absque mali exequendi desiderio, est cogitatio, seu delectatio, de qua in sequenti paragrapho.

§. XI.

De Delectatione Morosa.

Pro clariori huius rei intelligentia supponendum est, 1. cogitationem seu delectationem morosam communiter definiri sic: *simplex complacentia obiecti pravæ cogitati sine intentione efficaci executionis illius.* Hinc notat Sanchez in summa l. 1. duplicem esse affectum voluntatis: primus est consequendi quod delectat & dicitur efficax voluntas; secundus est simplex complacentia obiecti quod delectat absque executionis desiderio, & hic dicitur cogitatio, seu delectatio morosa, ut hanc describit etiam S. Augustinus l. 12. de Trinitate Cap. 12. *Cum sola cogitatione mens delectetur illicitis, puta venereis, ultione inimici, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen, & volvens; quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt.* Unde in cogitatione morosa duo intelliguntur, nempe cognitio, & delectatio rei illicitæ. Hæc autem morosa delectatio esse potest non solum in voluntate, sed etiam in appetitu sensitivo, cum hoc tamen discrimine, quod si sit in voluntate est a-

ctus

ctus pure immaterialis, sicut est voluntas: si vero sit in appetitu sensitivo est materialis, & sensibilis, cum hic appetitus corporeus sit.

Supponendum 2. cum S. Thoma hic q. 74. art. 3. ad 3. cogitationem seu delectationem dici morosam; ut ait etiam Sylvius cum aliis Theologis, non a temporis mora, cum mortalis culpa uno temporis momento perfici possit, sed a mora seu deliberatione rationis, quæ hanc delectationem, postquam eam sensit repellere negligit, sed vel in eam consentit, vel eam ut potest, & debet, non cohibet; tunc enim ratio est in mora, ut ii in mora esse dicuntur, qui suo non funguntur officio, statim ac fungi possunt & debent.

Supponendum 3. pariter cum D. Thoma 1. 2. q. 74. art. 8. duplicem esse posse delectationem morosam de obiecto malo cogitato. Prima est de cogitatione ipsius obiecti, in qua obiectum pravum se habet ut quid immateriale, & cogitatio est tamquam obiectum quod delectationis. Secunda vero est de ipso obiecto cogitato, in qua obiectum pravum ingreditur, & est tamquam obiectum quod delectationis, cogitatio vero tunc est ut conditio applicans obiectum voluntati, ut notant Vasquez & Sanchez hic cit. a Salmanticensibus.

Omnis autem delectatio cogitationis rei illicitæ, si habeat cogitationem pro obiecto quod, seu formale, idest delectatio terminetur ad cogitationem, seu cognitionem rei illicitæ, non vero ad rem ipsam illicitam, quomodo gaudet Confessarius, qui ex lectione notitiam acquirit eorum, quæ sexto Decalogi præcepto prohibentur, licita est, & honesta, ac proinde neutiquam culpabilis, nisi forsan quis inutiliter, & ex sola curiositate mentem in his occupet, ac ideo se exponat periculo patiendi motus inordinatos. Item si delectatio non sit de ipso opere malo, sed de modo subtili, quo v. g. furtum patratum est, non est peccatum, sed ad summum est vana, & inutilis cogitatio, ac proinde nonnisi venialiter mala. Si autem delectatio habeat pro obiecto quod seu formale obiectum cogitatum, idest terminetur ad rem ipsam cogitatione perceptam, in hypothesi quod res illa sit mortaliter mala, peccatum est mortale. Hinc colligitur, non omnem etiam cogitationem de re illicita esse culpabilem, sed solum quando otiosa sit, aut ex curiositate procedat; quia cogitatio pertinet ad perfectionem intellectus: *Omnis scientia bona est*, ait Aristoteles l. 1. *De Anima*: Deus omnia obscoena cognoscit esse turpia sine ullo præiudicio infinitæ suæ puritatis, & sanctitatis: nam intellectus in hoc differt a voluntate, quod intellectus assimilet sibi obiecta, & ea excludat si immunda sint, voluntas vero obiectis assimiletur, & copuletur; unde si obiectum sit turpe, necesse erit ipsam quoque ab eo fœdari.

Indicia vero ad dignoscendum, num delectatio sit de cogitatione, aut de obiecto turpi cogitato tametsi non facile sit cognoscere, habentur nihilominus quædam non obscura signa, quibus hoc deprehenditur: & primum ex D. Thoma loco cit. art. 8. est attendere ad affectum, & intentionem operantis; nam si delectatio de cogitatione est ex bono motivo, evidens est indicium, delectationem esse præcise de cogitatione. Si autem sit ex affectu ad rem malam cogitatam, certum est delectationem esse de re prava. Et hoc frequenter contingit in his qui tali vitio dediti sunt; *Ex abundantia cordis os loquitur*; & quos videmus passim de rebus turpibus confabulari, non leve indicium est, non de cogitatione, sed de obiecto turpi habere delectationem. Alterum vero signum est videre, ex qua occasione oritur delectatio; etenim si oriatur ob studium, prædicationem &c. potest præsumi delectationem illam esse præcise de cogitatione obiecti turpis: at si procedat quia aut vindictam aliquando de inimico sumpsit, vel cum fœmina rem habuit, præsumendum est esse de re prava, & obiecto turpi. Ita Sylvester, Caietanus, &c.

Supponendum 4. delectationem morosam ab obiecto specificari, idest diversam speciem sortiri ab obiecti diversitate. Et hæc suppositio est communis; quia omne respectivum specificatur a termino & obiecto, quod respicit: unde cum delectatio, utpote moralis, sit actus respectivus, specificari debet ab obiecto quod respicit, & sic erit eiusdem speciei cum obiecto de quo delectatur, ac proinde si obiecto sit peius, puta adulterium aut incestus, cogitatio quoque peior censenda est, ac in Sacramentali Confessione aperienda. Ita communiter Theologi omnes. Immo ab ipsis etiam circumstantiis, si istæ sint ex iis, quæ mutant speciem, & se teneant ex parte obiecti, specificatur morosa delectatio, ac ideo qui delectatur de copula cum coniugata, duplex committit peccatum, fornicationis scilicet, & adulterii: nam ad hoc ut delectatio sumat speciem malitiæ a circumstantiis personæ

sonæ delectantis, non requiritur ut circumstantiæ moveant ad illam, sed satis est quod cognitæ non removeant appetitum a delectatione obiecti pravi: ita D. Antoninus, Navarrus, Azor. Sylvest. aliique.

Nec valet obiicere cum D. Thoma hic q. 74. art. 4. nempe peccatum in sensualitate non posse esse mortale; nam S. D. docet peccatum non posse esse mortale sine sufficienti advertentia rationis, non vero quando habeatur sufficiens rationis advertentia; diserte enim probat Angelicus Doctor art. 8. delectationem sensualitatis esse lethalem, quando pro obiecto habeat actum moraliter malum: unde in art. 4. vult dumtaxat peccatum illud potius tribuendum esse rationi quam sensualitati; quod ut clarius inotescat, observandum est, quod dum aliquando appetitus rebellat, ratio indirecte solummodo, ac veluti negative concurrit rebellioni, prout videlicet negligenter illi resistit: & tunc motus ille inordinatus tribuitur principaliter appetitui sensitivo, qui cum sit politice tantum subditus, nonnumquam rebellat contra rationem quæ est superior, propterea reus dicitur peccati tantum venialis; quia non subvertit ordinem ad ultimum finem, cum ut supponitur, ratio superior motum illum inordinatum non approbet; licet segniter illi resistendo prorsus non improbet. Si tamen accedat plenus rationis consensus, delectatio turpis, tametsi procedat ab appetitu sensitivo, peccatum est mortale; ita tamen ut in mente S. Thomæ illa turpis delectatio adscribenda sit rationi; eo quia ad ipsam spectat iudicare de ultimo fine, quem turpiter censet reponendum in bono commutabili. Et ut res clarius aperiatur.

Nota, quod licet ratio sit una potentia, quæ alio nomine vocatur mens, seu intellectus, dividitur tamen in inferiorem & superiorem, sicut appetitus sensitivus in concupiscibilem & irascibilem. Nomine autem rationis inferioris non aliud intelligi potest, nisi mens ipsa, seu ratio humana, prout considerat motiva humana, quæ inferiora sunt respectu divinorum v. g. si quis examinet, seu perpendat in aliquo obiecto utilitatem temporalem, aut incommoda, gloriam, aut infamiam, delectationem, aut molestiam, talis consideratio pertinet ad rationem inferiorem: si vero respiciat quæ sunt superioris ordinis, nempe quod obiectum sit conforme, vel contrarium legi divinæ, speculatio est rationis superioris, dum ratio superior ea dicitur, quæ considerat motiva divina. Ratio autem sive superior sit, sive inferior, profecto non est capax peccati, & hoc manifeste constat, nisi dependenter a voluntate; eo quia ut iam sæpe notavimus, non est peccatum nisi voluntarium, ac proinde sequitur, ignorantiam, erroremque invincibilem excusare a peccato. Unde si nulla prorsus sit advertentia aut negligentia in ratione superiori, cum inferior expendit temporalia commoda, quæ. e. g. ex morte alterius obventura sint, puta amplam hæreditatem, & immunitatem a quibusdam molestiis, unde appetitus sensitivus delectatur, nullum est peccatum. Sed si ratio superior in allato exemplo negligenter se gerat, & saltem imperfecte percipiat huiusmodi temporalia motiva, & delectationem inde consequentem repugnare legi æternæ, est veniale peccatum. Quod si ulterius superior ratio, vel approbet iudicium inferioris rationis, vel sufficienter advertat, aut advertere possit, esse contrarium charitati, & divinæ legi; delectatio illa cum proveniat ex re lethaliter mala, peccatum est lethale, ut patet ex iam dictis de morosa delectatione.

Dixi *aut advertere possit*; nam ut notat D. Thomas, & alias etiam dictum fuit, non est necesse, quod mens actu advertat de Lege æterna, alioquin qui peccant ex habitu vel ignorantia vincibili, excusandi essent, cum habitus vitiosus in perditissimis hominibus, & ignorantia vincibilis sæpe tollant attentionem ad legem divinam. Hinc nullatenus excusari possunt qui in familiaribus colloquiis laudant vitæ superfluitatem, ultionem de inimicis, ac de iis cogitando animum oblectant eo prætextu, quod a lege quæ ista prohibet abstrahant ac præscindant. *Hæc* dicere solent, *dicta sunt secundum hominem*. Immo contra naturam hominis est, ac proinde peccatum, amare quæ per se mala sunt. Hactenus Habertus. Fusius tamen dicetur de hac morosa delectatione in Tractatu de Capitali peccato Luxuriæ.

§. XII.

De eo qui negative se habet ad inordinatos concupiscentiæ motus, idest nec consentit, nec dissentit, licet advertat.

Qui ad inordinatos motus concupiscentiæ dum probabile imminet periculum consensus in delectationem rei lethaliter malæ negative se habet, idest nec consentit, nec dissentit, quamvis illos advertat, peccat morta-

taliter, ut unanimes fatentur Theologi omnes iuxta Azorium P. 1. l. 4. cap. 6. q. 5. Nam qui tunc expresse non resistit, consentire videtur. Immo secundum aliquos hic negativus consensus sufficit ad mortale etiam secluso tali periculo, nisi iusta caussa excuset. Quare nullum est peccatum non removere caussam iustam, & aequam, idest dare operam rei per se licitae ob finem bonum in materia, quae aliquid habet turpitudinis, pro honesto usu, puta Confessionum, vel medicinae, vel instructionis, vel equitationis, ex quibus delectatio venerea sequatur in appetitu sensitivo, modo absit periculum consensus; nam si adesset, ab omnibus hisce foret abstinendum. Nec pariter peccaret, qui propter magnam in honesto opere contentionem, & attentionem non resisteret, citra tamen periculum consensus, quia motus illi nec directe nec indirecte sunt voluntarii, sed omnino praeter voluntatem suo operi unice intentam.

Dixi antea *caussam iustam, & aequam*: peccatum enim saltem veniale committeret, qui per curiosam lectionem, vel inutilem confabulationem daret occasionem non necessariam huiusmodi motibus, tametsi voluntas positive resistat. Ita enim sentiunt Bonacina, Sylvius, aliique, dummodo tamen non intendatur in illis actionibus curiosis, & inutilibus delectatio, sed ei repugnetur, nec adsit grave periculum consensus, quale est in aspectu obiecti valde obscoeni, quem Theologi communiter iudicant esse mortale, etiamsi ex sola curiositate procedat, eo quod aspectus huiusmodi ita fortiter ad libidinem delectationemque veneream provocent, ut coniiciant voluntatem in evidens periculum consentiendi.

Quando delectatio venerea aut alterius rei mortaliter malae sufficienter advertitur, probabilius est esse peccatum mortale, negative ad eam se habere, etiam citra periculum positivi consensus: sic D. Thomas hic art. 7. ad 2. Nam qui ita se haberet, idest non reprimeret delectationes venereas, quas sufficienter advertit contrarias esse legi divinae, defficeret in re gravi, quod est mortale, quando hoc fiat sine rationabili caussa. Addit P. Antoine, actiones, etsi leviter malae sint & turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscoenarum ex sola curiositate, comestio, vel potus aliquantulum excedens, statim esse dimittendas, utpote quae in nobis excitent pollutionem, aut veneream delectationem vehementem. Corduba vero, Vasquez, aliique communiter, quos sequitur Grandin, contendunt non peccare mortaliter eum qui talia opera suscipit, tametsi inde praevideat sequuturos motus seu delectationem veneream, dummodo non subsit periculum consensus, nec delectationem intendat, tum quia isti motus difficillime vitari possunt etiam a viris timoratis; tum quia sunt adhuc remoti; tum quia non sunt adeo mali obiective, neque malitiam habent tam consummatam.

Delectatio autem venerea ea est quae sentitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium seu generationi inservientium. Hic tamen sic distinguunt Theologi motus pravos corporis: 1. vel vehementes sunt, aut erunt, vel leviores. 2. praesentes, vel futuri 3. vel probabiliter futuri, vel potius incerti, & quasi mere possibiles. Hisce positis statuunt, Sylvius praecipue, & Habertus, eum solum venialis peccati reum fieri, qui per actionem inutilem motibus levibus occasionem praebet, sive ii praesentes sint, sive certo futuri, dummodo tamen adsint restrictiones supra allatae; idest, dummodo non intendat delectationem, & absit periculum consensus. Statuunt pariter eum peccaturum mortaliter, qui non dimittit actionem etsi venialiter malam, ex qua pollutio, vel vehemens delectatio venerea sequitur, aut certo sequutura est extra somnum. Tandem opinantur eum, qui ponit actum, de quo dubitat an pollutio possit ex eo inde sequi, v. g. qui vescitur tali cibo dubitans, non autem probabiliter cognoscens an effectum hunc talis actus habiturus sit, peccare solum venialiter; immo nec venialiter si causam habeat huius actionis faciendae. Unde qui ex eo quod sic decumbit, advertit futurum ut sequatur pollutio, si aliter non potest dormire, non tenetur aliter decumbere. Et hae decisiones non tam sunt ab ipsis rei visceribus, quam ex communi sapientum iudicio.

Diversitas motuum pravorum corporis.

§. XIII.

De eo qui delectaretur cogitatione actionis olim ipsi licitae, nunc vero ipsi illicitae.

Qui delectatur cogitatione actionis olim sibi licitae, & nunc sibi illicitae; ut Viduus, & Sponsus de opere coniugali praeterito respectu unius, futuro respectu alterius, peccat mortaliter, quando opus coniugale apprehendatur ut praesens, & ea cogitatione actuali delectetur; cum delectatio illa sit

de

de obiecto lethaliter malo; nam opus coniugii in eo statu in quo sunt sponsus & viduus sub mortali ipsis est vetitum. Ad summum possent excusari a mortali, saltem si sine sensualitatis motu apprehenderent actum coniugalem præteritum vel futurum, approbantes unus quod illum exercuerit, alter quod illum exercebit; quia opus illud non probant, nisi quatenus fuit, vel erit ipsis licitum. Verum cum eiusmodi cogitatio vix dari possit sine venerea delectatione, nec promovenda est, nec si ex se excitetur, retinenda, sed statim abiicienda.

Ex his facile colligitur, quid de eo sentiendum, qui cuperet delectari de re aliqua, si non esset mala. Etenim si sic cogitando delectatur actu de re mortaliter mala, reus est mortalis peccati: si vero non delectetur, immunis est saltem a peccato mortali; quia non vult actu de re mala & illicita delectari. Sed cum vanæ sint, & inutiles huiusmodi cogitationes, non admittuntur saltem sine veniali culpa.

§. XIV.

De eo qui cupit, rem aliquam per se malam, non esse malam.

Ad solutionem huius difficultatis distinguendum est inter ea, quæ mala sunt ex se, & ea quæ mala sunt quia vetita; nam vel res illa ex se, scilicet ex natura sua est indifferens, ut esus carnium in Quadragesima, qui non est malus, nisi propter legem vetantem; vel per se est mala, ut fornicatio. Quæ mala sunt quia prohibita, ex iusta & rationabili caussa sine peccato optari possunt, ut esus carnium sanitati necessarius; quia voluntas non fertur in obiectum illicitum, & legem illud prohibentem reveretur, cum propter illam se abstineat a carnibus alioquin sanitati necessariis. Sed mala secundi generis, nempe quæ per se mala sunt, non possunt desiderari, nisi ut mala; quia non sunt hæc mala quia vetita, sed potius vetita quia mala sunt, & vitiosum est velle talia permitti. Peccat igitur qui vellet, fornicationem, vindictam &c. non prohiberi.

Item reus est mortalis peccati propter eamdem rationem qui ita affectus est, ut dicat: *si non esset infernus, fornicarer; si militiæ non renuntiassem, aut ad statum clericalem non transissem, te occiderem*; quia licet non esset Infernus, nec qui ita loquitur Clericali statui esset addictus, nihilominus fornicatio, & iniusta occisio essent lethaliter malæ, idcirco sine gravi culpa patrari nequeunt.

Quamvis delectari liceat de malo opere, quod factum sit sine culpa, quia factum aut ex ignorantia invincibili, aut in amentia, & similiter licitum sit delectari de bono effectu, qui inde feliciter sequutus est v. g. quod sopitæ sint lites, & pax inita ex casuali homicidio &c. delectari tamen de ipso actu homicidii inculpabilis est lethale peccatum. Et hoc patet tum ex sententia Innocentii Papæ XI. qui hanc damnavit propositionem num. 15. *licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate patrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.* Item quia obiectum huius delectationis est mortaliter malum, tametsi propter ignorantiam ei non imputetur, dum illud commisit; tum quia illicitum est desiderare quod est per se malum, propter bonum finem. Igitur nec licitum est de eo lætari propter finem similiter bonum. Quod autem dicitur de delectatione in re mala, eadem de caussa ac ratione est dicendum de displicentia in re bona. Hinc qui libere tristatur de bono proximi, de virtutis exercitio, vere peccat, quia vere bonum odit, ut malum amet.

§. XV.

De primo effectu Peccati, nempe de macula Animæ.

Inter effectus, qui a peccato producuntur quatuor præcipui recensentur, & sunt macula, iniuria, seu offensa Dei, reatus pœnæ, & ipsa pœna. Præcipui effectus peccati.

Conveniunt omnes indubitanter, post actum peccati iam physice præteritum, hominem adhuc peccatorem remanere, & ideo ex commisso peccato aliquid in eo relinqui, per quod constituitur in esse peccatoris, & a quo peccator denominatur, donec per ipsius pœnitentiam remissionem consequatur. Et id, a quo post transactum peccati actum peccatores denominantur, illud est, quod in divinis scripturis dicitur macula: ut Isaiæ 4. *si abluerit Deus sordes filiarum Sion.* & Eccli. 31. *Qui inventus est sine macula.* Hinc homo ex tali macula per peccatum contracta post modum dicitur *maculatus, pollutus, immundus, coinquinatus, & abominabilis coram Deo.* Et hæc est macula, a qua ablui, & mundari exposcebat coronatus Psaltes Psal. 50. *Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me.*

Hæc autem macula contrahitur per omne peccatum, & licet non sit habitus peccati, ut dicemus, est tamen illud, quod Theologi vocant peccatum habituale, illud scilicet quod consequitur ex actu inhonesto, qui iam præteriit. Huiuscemodi macula, ut ex D. Thoma q. 86. art. 1. ad 2. non inducitur præcise per cognitionem; cum proprium sit intellectus per cognitionem assimilare sibi obiecta & eorum materialitatem, ac imperfectionem expurgare, adeo ut ex obiectis materialibus, & obscœnis sola veritas resplendeat in intellectu, ac proinde eis non inficitur, immo perficitur; sed inducitur hæc macula per amorem rerum inferiorum; quo voluntas animum nostrum ad res illas ut in se sunt inclinando, iisdem eum associat & coniungit, ac proinde si tales res turpes sint, ipsum animum commaculant. Nam sicuti vestis tunc maculari dicitur, quando suum perdit nitorem, quem perdit per contactum alicuius rei impuræ, puta luti; sic deperdit animus noster suam pulchritudinem & splendorem creaturæ inhærendo per amorem, cui proprium est amantem rei amatæ assimilare, ac eum in ipsam commutare iuxta illud vulgare effatum, *amor amantem in amatum convertit*.

Macula inducitur per amorem rerum terrenarum.

Dixi, *animum nostrum non commaculari præcise per cognitionem*; quia aliquando per eam quoque occasionaliter fœdatur; nam attentio ad turpia libidinem accendit, ad superflua torporem gignit, ac negligentiam: unde recensentur inter peccata cogitationis morosæ, sic dictæ per moram quæ in his producitur, ex qua exurgit delectatio in appetitu sensitivo.

Peccati macula profecto censeri nequit habitus relictus ex præcedenti actu peccaminoso, cum unico actu inducatur macula, & habitus nonnisi ex multis exurgat; & eo vel maxime, quod habitus malus ex parte remanet in homine iustificato, in quo nulla extat macula peccati. Non est item macula reatus, seu debitum subeundæ pœnæ, cum reatus sit macula posterior; etenim ideo peccator est reus pœnæ, quia peccati macula fœdatus est, & reatus seu debitum pœnæ temporalis remanet etiam post deletam maculam per iustificationem. Item macula non est actus malus præteritus, alias sequeretur hominem esse peccatorem per solam extrinsecam denominationem petitam ab actu culpabili præterito, & idcirco remissionem peccatorum fieri per extrinsecam Dei condonationem, sine interiori renovatione seu regeneratione spirituali per gratiam sanctificantem, quod hæreticum est dicere. Pariter hæc macula non est sola privatio gratiæ præcise sumpta, quia privatio gratiæ in se tantum considerata non habet rationem culpæ, sed pœnæ iustissimæ a Deo illatæ, & quia in omnibus peccatoribus privatio gratiæ est una & eadem, & maculæ diversæ sunt iuxta diversitatem peccatorum.

Gratiæ privatio licet præcise in se non sit macula a commisso peccato relicta, ea tamen gratiæ privatio est cum relatione & ordine ad actum malum præteritum, qui donec non sit sufficienter retractatus, cum moraliter remaneat in anima, est peccati macula; quia cum gratia stare nequeat cum peccato, quomodocumque sive physice, sive moraliter illa in nobis extet; & peccatum sit aversio a Deo, & conversio ad creaturam secundum S. Dionysium Carthusianum *quia spreto incommutabili bono*, bonis mobilibus adhæremus, donec illud non retractando, in nobis ipsis moraliter, & habitualiter retinemus; hinc etiam privatio gratiæ quæ causatur ex habituali permanentia peccati, censetur voluntaria conversio habitualis ad creaturam, & voluntaria habitualis aversio a Deo, si actus fuerit lethaliter malus. Etenim ex eo quod actus præteritus malus non est retractatus, voluntas habitualiter adhæret obiecto illicito, seu malo, & privatur gratia santificante ac habitu charitatis, si actus fuit lethaliter malus, vel eius fervore, si dumtaxat venialiter. Unde S. Thomas 3. p. q. 87. art. 2. ad 3. concludit, ad abluendam maculam peccati mortalis requiri gratiæ santificantis infusionem; ad tollendam vero maculam peccati venialis sufficere motum charitatis.

Quare colligitur contra Stoicos, non omnia peccata esse æqualia, sicut contra eosdem ostendit S. Augustinus Epist. 167. alias 29. quia cum peccans convertatur ad obiecta quando magis, quando minus turpia, plus etiam minusve iuxta eorum conditionem maculatur. Cum enim malitia actus repetatur ab obiecto, licet peccata ratione aversionis a Deo, & privationis gratiæ, quæ est mors animæ, paria, ac æqualia sint, ratione tamen conversionis ad creaturas inæqualia sunt, ob inæqualitatem turpitudinis, quæ inest in ipsis Creaturis.

Porro hæc macula, quæ est privatio nitoris animæ, sicut hic triplex est, unus scilicet, quo refulget anima ex lumine naturali, quod rationem dirigit; secundus ex lumine supernaturali fidei, & gratiæ; tertius ex acti-

actibus elicitis charitatis & virtutum infusarum; macula pariter quæ oritur animæ ex peccato generatim sumpto, triplex est; prima quæ consistit in privatione rectitudinis, & conformitatis ad rectam rationem, quæ rectitudo est naturalis pulchritudo, ac decor animæ. Secunda in privatione gratiæ sanctificantis, quæ inducitur a lethali culpa, ob quam maculam homo denominatur & est vere malus, peccator, & Dei inimicus. Tertia quæ inducitur a peccato veniali, & consistit in privatione fervoris, qui est decor, & pulchritudo resplendens in homine ex actibus charitatis, aliarumque virtutum, ut Matth. 5. *Luceat lux vestra coram hominibus*.

Unde manifestissime colligitur, tolli non posse maculam unius peccati mortalis sine alia; cum homo nequeat esse simul privatus & ornatus gratia sanctificante. Secus vero de venialis peccati macula dicendum est; quia quis potest absolute fervescere circa unum obiectum, & non circa aliud. Idcirco macula peccati venialis revera non est macula, nisi secundum quid, cum revera macula sit ea, quæ provenit a privatione gratiæ sanctificantis: Hinc non obstante tali macula, qua difficillime mundi sunt iusti, mundi appellantur & Sancti in Divinis scripturis; quia dum homines habent gratiam sanctificantem propter nitorem ipsius, & virtutum omnia ornamenta, quæ gratiam comitantur, licet aliquantulum deficiant in charitatis fervore, simpliciter tamen sunt mundi, & immaculati, etsi non perfecte ob leviores sordes, idcirco maculati secundum quid.

§. XVI.

De secundo effectu peccati nempe de offensa seu iniuria Dei.

Quid sit offensa Dei. Circa offensam Dei, hæc aliud non est, nisi iniusta, ac impia supremæ dignitatis, auctoritatis, & amicitiæ Dei violatio, ex eo procedens, quod peccator a Deo avertatur, & convertatur ad creaturas: ex quo fit, & consequitur, quod homo labatur in iram & inimicitiam Dei, cui ut dicitur Sapient. 14. *Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius*; privetur gratia habituali, seu sanctificante, cum peccatum & gratia sint incompossibilia, non secus ac lux & tenebræ.

Solet hic inquiri de tali offensa, num malitiam habeat infinitam; pro cuius solutione: Nota 1. peccatum spectari posse vel ut malum hominis, quem spoliat recto ordine rationis, charitate & gratia, ac ipsius Dei possessione, vel ut est malum Dei.

Nota 2. peccati malitiam dupliciter dici posse infinitam, scilicet intrinsece ac implicite, seu in se & ratione sui, & intrinsece, seu obiective, quatenus persona quam lædit infinitæ sit dignitatis & perfectionis.

Certum est autem apud omnes, peccatum, prout est malum hominis, non habere malitiam intrinsece infinitam, utpote quod privet hominem bono, quod si non in se, saltem prout participatum ab ipso homine est simpliciter finitum, sicut est participatio Dei, qua privatur peccator, quæ cum fiat ad modum recipientis, qui est finitus, ipsa quoque censeri debet finita.

Certum est pariter, peccatum, prout est iniuria & malum Dei, saltem obiective, & extrinsece esse infinitum. Ita Caiet. Medi. Alvarez, aliique contra Suarez, Vasquez aliosve etiam ex Thomistis. Quare sit.

Peccati malitia non est intrinsece infinita, non solum in genere entis, sed etiam in genere iniuriæ Deo illatæ. Infinitum enim non agnoscit aliud maius se in eo genere, in quo est infinitum. Etenim cum infinitum illud sit, quo maius dari nequit, hinc infinitum nihil agnoscit maius in eo genere, quod est infinitum, & nullum datur, nec concipi potest peccatum in genere malitiæ Deo iniuriosæ, quod ita ad summum gradum pervenerit, ut ulterius progredi nequeat. Clare igitur patet, quod malitia peccati non sit infinita intrinsece, sed finita, tum in ratione entis, tum in ratione iniuriæ Deo illatæ; quia omnis iniuria, quæ Deo per culpam infertur, crescere potest in infinitum. Nemo enim est qui Deum oderit, quantum odisse potest, sicut nemo est qui Deum amet, quantum amare potest; alias eadem esset omnis peccati ratio quantum ad infinitatem iniuriæ, sicque peccata omnia ratione sui æqualia essent in demerito, quod sane dici nequit.

§. XVII.

De aliis effectibus peccati, idest de reatu pœnæ, & de ipsa pœna.

Alter peccati effectus est reatus pœnæ, qui est obligatio sive debitum morale contractum ad pœnam a peccatore ob peccata propria subeundam. Unde, ut patet, reatus est quid medium inter pœnam & culpam, habens culpam pro radice, & pœnam pro termino. Hic autem reatus secundum dupli-

duplicem respectum quem habet, duplex est: unus qui dicitur reatus pœnæ prout talis obligatio ad pœnam dicit ordinem ad Deum, qui propter peccatum commissum decernit homini pœnam quæ commisso peccato correspondeat; alter, qui dicitur reatus culpæ, quatenus eiusmodi debitum ad pœnam respicit ipsum actuale peccatum præteritum, ut illud ex quo proxime tale debitum contrahitur, & immediate ipsum consequitur. Dixi *ob proprium peccatum*, ex quo patet, pœnam, & pœnæ reatum inter se differre, & de hoc exemplum sit Christus Dominus, qui fuit quidem obnoxius pœnæ, non tamen fuit reus, seu reatum non habuit, quia non pro suis, sed pro alienis peccatis passus est.

Circa vero pœnam scire oportet 1. pœnam malum esse, seu incommodum contrarium naturæ, vel voluntati ut culpa puniatur: malum siquidem est non respectu eius, qui punit, qui cum actum iustitiæ exerceat vindicativæ, hoc ei bonum est; sed malum est respectu illius, qui punitionem subeundo patitur. 2. est contrarium voluntati, vel naturæ, & aliquando utrique simul, ut pœnæ, quas inviti patimur; aliquando naturæ non voluntati, ut mortificationes libenter susceptæ, quas etiam dum probat voluntas, refugit natura: peccatum item, quod sæpius est pœna alterius peccati, & dum voluntati placet, naturam vitiat.

Pœna quæ peccato rependitur duplex est; alia præsentis vitæ, ut morbi, bella &c. alia vitæ futuræ, quæ vel in Purgatorio luitur, vel in Inferno; ac proinde pœna peccatorum duplex est, alia temporalis, quam patiuntur qui patiuntur ad certum tempus, decedentes e vita in gratia, sed cum aliquo reatu pœnæ luendæ; alia æterna, quam subeunt qui obstinati in suis vitiis transeunt ex hoc mundo ad æternitatem. Hanc æternam pœnam ausus est negare Origenes, ut habetur in lib. 1. *Periar. Cap.* 6. facile tamen hic error confutatur ex manifestissimis Scripturæ testimoniis, & præcipue Isaiæ 66. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*; & ex Evangelio, ubi Christus loquitur non solum de igne in Inferno ardente, quod ultro concedit Origenes, sed etiam perpetuo ad cruciandum comburente. Ita enim eo loci de pœna, ad quam mittuntur reprobi: *Et ibunt hi in supplicium æternum*, seu ut legit S. Augustinus *in combustionem æternam*. Utraque pœna sive æterna sit, sive temporalis, duplex pariter est, alia nempe damni, quæ est privatio visionis Dei, alia sensus, & est cruciatus ignis ac tormentorum, quæ corpus & animam affligunt: ea enim quæ hominem cruciant, potissimum sensibus percipiuntur; inde pœna sive ad animam, sive ad corpus spectet, pœna sensus appellari solet. Non eadem tamen quoad durationem communis est mortali peccato, & veniali; ita ut in æternum puniendi sint iusti ac reprobi. Hinc dividitur peccati pœna in æternam & temporalem. Unde veniale peccatum non vindicatur æternis suppliciis, sicuti mortale in Inferno, quod ante mortem per actum contritionis perfectæ, aut per sacramentalem absolutionem non fuit deletum, seu quoad culpam dimissum, sive idem peccatum veniale remissum sit quoad culpam ante mortem, sive non; quia cum peccatum veniale non privet gratia sanctificante, & habituali charitate, ac proinde non tollat vitam spiritualem, & meritum ad æternam hæreditatem, seu ad æternam gloriam, dignus remanet homo, ut eadem a Divina distributiva iustitia, sub ratione mercedis & præmii ei reddatur, quamvis cum minori plenitudine, quam si mundus esset etiam a veniali.

XVIII.

De divisione peccatorum.

Peccatum dividitur primo in *Originale* quod in ipsa origine ab Adamo contrahimus, & *personale* quod committitur per actum voluntatis propriæ realiter peccantis: Personale dividitur *in actuale* quod transit, & *habituale* quod remanet in anima per maculam sive reatum. Actuale vero dividitur tum per varias species, quas sub se continet, tum per varios modos, quibus committitur. Et ideo actuale aliud est *cordis*, quod completur interius, ut hæresis; aliud *oris*, quod perficitur locutione, ut mendacium; aliud *operis*, quod opere consumatur, ut furtum, homicidium, & tot alia facinora, & flagitia. Vel etiam dici potest, peccata cordis, oris, & operis esse varios eiusdem actualis peccati gradus; ita ut per peccatum cordis significetur voluntarium illius desiderium, per peccatum oris externa illius manifestatio per locutionem; per peccatum operis exterior eiusdem consummatio. Peccatum sive cordis, sive oris, sive operis subdividitur ratione obiecti, in peccatum contra Deum, contra proximum, contra nos ipsos; quæ tria cum sint obiecta charitatis aliarumque virtutum, sunt etiam obiecta pecca-

catorum, quæ charitati, & aliis virtutibus opponuntur. Dividitur pariter peccatum in peccatum simpliciter dictum, & in peccatum contra Spiritum Sanctum, inter quæ præcipue sunt desperatio, præsumptio, impoenitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & invidentia fraternæ gratiæ. Unde patet, peccata in Spiritum Sanctum esse peccata, quæ ex malitia procedunt, quibus repelluntur ac impugnantur spiritualia gratiæ dona; quæ cum sint effectus amoris Dei erga homines, appropriantur Spiritui Sancto, utpote qui ratione suæ processionis sit amor Patris, & Filii.

Peccata in Spiritum Sanctum dicuntur irremissibilia, non quia, ut volebant falso Novatiani, sit peccatum aliquod, quod per Ecclesiæ claves remitti nequeat contra communem Ecclesiæ sensum; sed dicuntur irremissibilia, non secus ac morbi corporales per se sanabiles, qui tunc curari nequeunt, quando phreneticus omnino respuit salubria remedia; quia ut ex S. Augustino l. 1. de Sermone Domini in Monte *Qui sic peccat, humilitatem deprecandi non subiit, nec spe veniæ, nec timore pœnæ movetur ad pœnitentiam; sed vel de se præsumit, vel desperatione deiicitur, non acquiescit sanis consiliis, sed obstinato animo veritati resistit, aut detrahit; non accenditur aliorum exemplis, sed eorum gratiæ invidet.* Unde si minima peccata non remittuntur sine pœnitentia, certo multo minus graviora. Peccata in Deum, in proximum, & in nos ipsos dividuntur ratione modi, quo committuntur in peccata *commissionis*, idest productionis alicuius actus contrarii regulis morum, scilicet præceptis negativis; & *omissionis*, videlicet suspensionis, seu defficientiæ actus debiti sive præscripti a lege, sive a præceptis affirmativis, & præcipientibus. Dividitur peccatum ratione obiecti ulterius in *carnale*, quod carnali voluptate consummatur, ut gula, luxuria, &c. & in *spirituale*, quod completur actione spirituali, & interna, ut odium, invidia, superbia. Item dividitur ratione caussæ intrinsecæ ad eum moventis, in peccatum *ignorantiæ*, quod ex hominis negligentia procedit, *infirmitatis*, quod ex passione sive iræ, sive ardentis concupiscentiæ promanat, & *malitiæ*, quod ex plena voluntate, & libertate sine ignorantia vel passione impellentibus committitur. Dividitur pariter in peccatum *proprium*, quod ab ipso peccatore committitur, & in *alienum*, quod licet ab aliis committatur, nobis tamen imputatur ratione consilii, suasionis, iussionis, protectionis, adulationis, vel defectus fraternæ correctionis; idest peccata aliena sunt ea, quæ ex aliorum instigatione, & impulsu: propria quæ ex solo motu proprio committuntur. Iisdem peccata alia sunt *Capitalia*, ut Superbia, Avaritia, &c. Alia quæ ex his nascuntur. Dividitur tandem peccatum ratione effectus in *mortale*, quod animam perimit, gratia divina, & Charitate, per quas vivit, ipsam expoliando, & *veniale*, quod animam quidem vulnerat, sed non ad mortem, cum ei non tollat Dei gratiam, & charitatem.

§. XIX.

De peccato Originali.

Quamvis ea quæ originale peccatum respiciunt, spectare videantur ad scholasticos potius quam ad morales; quia tamen versamur in re, quæ magni est momenti, ut constat ex testimonio D. Augustini l. 5. contra Iulianum cap. 2. ideo est necessaria peccati originalis notitia, tum quia qui illud negant ipsa fidei fundamenta nituntur avertere, tum quia per eundem S. Doctorem Epist. 157. alias 89. notitia peccati originalis, & fides Redemptionis humanæ per Christum sunt duo veluti cardines, circa quos versatur Christiana Religio. Hinc ne recedamus a tramite fere omnium Theologorum, qui ethicam Theologicam pertractarunt, operæ pretium duxi breviter quidem de illo hic agere, quia ex hoc etiam cognoscere possumus, quæ & quam insignia bona nobis contulerit Christus Dominus, dum per opus plane admirandum suæ Redemptionis, nos a malo tam gravi misericorditer liberavit.

Originale peccatum sic dicitur, quia non propria voluntate, sed origine contrahitur, nec illud faciunt homines singulares; sed nascendo illud recipiunt. Unde melius naturæ peccatum vocatur, quam personæ, non quia singulares personas non afficiat, sed quia voluntate particulari cuiuslibet personæ non committitur, nec aliter singulares personæ illud habent, nisi ratione naturæ, quam trahunt ex Adamo. Circa vero peccatum originale, quæ præcipue examinanda occurrunt, sunt: 1. eius existentia. 2. eius natura. 3. quomodo traducatur in posteros Adæ. 4. Qui excepti fuerint a tali labe. 5. quæ sint illius pœnæ in præsenti, & futura vita. Originale peccatum quare ita dicatur.

§. XX.

De existentia peccati Originalis.

Ut in re tam difficili, & quæ tot habuit hostes, clariori, faciliorique modo quo fieri potest procedamus, antequam in rem descendamus, notandum 1. Adamum creatum fuisse in gratia iustificante, ut Ephesiorum 4. *Renovamini Spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & Sanctitate veritatis.* Et hoc docet etiam Concilium Tridentinum Sess. 6. Cap. 7. ubi dicit Adamum per inobedientiam amisisse sibi, & nobis iustitiam, & Sanctitatem, quam a Deo acceperat.

Adde Adamum non solum creatum fuisse in iustitia, & Sanctitate, verum etiam in iustitia originali, quæ consistebat in ipsa gratia sanctificante, simul cum dono supernaturali, cuius vi intellectus & voluntas subiiciebantur Deo, & potentiæ obediebant rationi, corpus animæ. Azor. Vasq. Valent. & alii.

Notandum 2. Adamum iustitiam originalem accepisse non solum pro se, verum etiam pro posteris; cum Adamo tamquam capiti iustitia originalis fuerit communicata, ut eam in posteros per generationem transfunderet, ut constat ex citato Tridentino; nam si iustitiam etiam pro nobis Adam non accepisset, non diceretur eam nobis perdidisse, ut observant Theologi. Hinc variis nominibus exponitur apud S. Augustinum peccatum originale. Vocatur enim *hæreditarium malum, alienum peccatum, debitum paterni chirographi.*

Varii errores contra peccatum Originale. Varii irrepsere errores contra peccatum originale, videlicet Pelagii, eiusque discipulorum, Cœlestii & Iuliani. Ii enim adstruebant, Adamum peccando sibi soli nocuisse, malum peccandi exemplum præbuisse; mortem, morbos, & concupiscentiam non esse illius peccati effectus, sed humanæ naturæ naturales effectus. Verum convicti catholicorum argumentis coacti sunt postea confiteri, mortem corporis ex Adamo trahi. Priorem Pelagianorum errorem amplexi sunt sæculo 16. Anabaptistæ & Sociniani, & posteriore Zuingliani. De Pelagianis refert S. Augustinus, quod dicebant, parvulos baptizari, ut regeneratione adoptati admittantur ad Regnum Dei, de bono in melius translati, non secus ac si ista renovatione ab aliquo malo obligationis veteris essent absoluti. Nam etiam si non baptizarentur promittunt eis (extra Regnum quidem Dei) æternam, & beatam quamdam vitam.

Non absimilis error fuit illorum, qui volebant, originale peccatum nihil aliud esse, quam ipsum Adami peccatum parvulis imputatum; unde consequenter docebant, peccatum illud non esse parvulis internum, nec quemlibet illorum habere suum proprium, sed unum esse omnibus commune, singulisque imputatum: quæ sententia prorsus repugnat Concilio Tridentino, a quo definitum fuit, originale peccatum inesse unicuique proprium, licet origine sit unum, idest quamvis omnes illud trahant ab una eademque origine. Dixi hunc errorem non absimilem ab antea recensitis, cum revera solo nomine differat a secundo errore supra exposito, & a Patribus Arausicani Concilii proscripto; cum ex hoc errore ille sequatur, idest reatum pœnæ transfusum fuisse in posteros, non reatum culpæ. Utrumque errorem Pelagii, & eius discipulorum condemnavit quoad duas primas partes Concilium Milevitanum II. Can. 1. & 2. Quoad tertiam vero partem, nempe quoad certam illam beatitudinem, qua infantes decedentes sine baptismo, licet a Sanctorum societate, & Regno Dei exclusi forent, potiantur, acerrime, sapienterque, tamquam imaginariam impugnavit S. Augustinus in tribus libris *de peccatorum meritis, & remissione*, præcipue ex verbis Apostoli Roman. 5. ubi simul implicite statuitur, ac confirmatur peccati originalis existentia: *ex uno* ait Apostolus, *omnes in condemnationem, & ex uno omnes in iustificationem vitæ.* Unde concludit S. D. *Nonne omnes condemnati? ergo omnes sunt in peccato; cum nemo nisi propter peccatum condemnetur. Nisi ergo iustificentur, condemnationem, & iudicium vitare nequeunt.* Ita continuo in citatis tribus libris ratiocinatur S. D.

Licet præsens institutum, cuius est principia solummodo moralia expendere, non permittat multum immorari in his, quæ ad dogmaticos scholasticosque pertinent, & iam ut fidei articulum hoc constitutum sit a pluribus Conciliis, & præcipue a Tridentino sess. 5. toto Decreto de peccato originali; nihilominus tamen optimum censui aliqualiter exponere demonstrationes, quas habet hæc veritas, & a Scriptura, & a Traditione, a quibus, quæ ad Fidem pertinent repetenda sunt. Non pauca, clarissimaque habet divina Scriptura de existentia originalis peccati testimonia, inter quæ illud Psal. 50. Testimonia in divina scriptura de peccato originali.

Ecce

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, in quem locum sic scribit S. Augustinus ennarrat. in Psal. *Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adamo*. Et Apost. ad Rom. eodem cap. 5. ita docet; *Per unum hominem peccatum in mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt*. Et Isaiæ 64. habemus iuxta versionem 70. Interpretum, cum quibus ita vertunt & legunt veteres Patres; *Nemo mundus a sorde, nec infans, cuius est unius diei vita super terram*. Ex quo evidenter sequitur, quod si nec infans, cuius est unius diei vita super terram, mundus est a sorde, seu a peccato, necesse est, ut admittatur quodam peccatum, quod nobis omnibus ab ipsa conceptione inhæret; cum infantes non sint apti ad quodvis actuale peccatum; utpotequi nullius rationis usus sint capaces, ut humano modo, idest voluntarie, & libere agere valeant, sicuti ad actuale peccatum necessario requiritur. Traditio pariter latissime, & manifeste Catholicam comprobat de originali peccato veritatem. Etenim hoc semper tenuerunt Patres, tum qui ante, tum qui post Pelagium floruerunt, & præcipue tempore Pelagii, quo spatio non amplius quam novendecim annorum, idest ab anno 412. quo habitum fuit Concilium Generale Ephesinum ad 431. congregata fuere vigintiquatuor Concilia, in quibus statutum fuit, *ut quicumque parvulos recenter ab uteris matrum baptizandos neget, aut dicat eos nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro expietur .... anathema sit*. Hæc sunt verba Concilii Carthaginensis anni 418. & hoc postea confirmatum fuit a P. P. Trident. Concil. sess. 5. Can. 2.

Et inter Patres, qui de dogmate hoc scripsere, recensentur S. Iustinus Martyr, qui floruit Sæculo II. & egit de originali peccato in Dialogo cum Triphone, S. Irenæus Scriptor eiusdem sæculi l. 3. *adversus hæreses* c. 20. S. Clemens Alexandrinus, Origenes, Patres sæculi secundi: Tertullianus, qui floruit initio III. sæculi testimonium præbet de hoc dogmate l. 3. *de Testimonio animæ* & l. *de Anima* cap. 40 S. Ioannes Chrysostomus in Epist. ad Olimpiam, quæ citatur a S. Augustino contra Pelagium, S. Augustinus præcipue Homilia 20. in Epist. ad Rom. & l. 3. *de peccatorum meritis*, ubi asserit, hanc esse communissimam Ecclesiæ traditionem. Et brevitatis gratia alios omitto Patres, quos recensent Bellarminus, & Natalis Alexander, aliique, qui rem hanc fuse pertractant.

§. XXI.

In quo consistat natura, seu esse formale Originalis peccati.

Rem plane difficilem discutiendam aggredimur, ut constat ex S. Augustino, qui l. *de moribus Ecclesiæ* c. 22. ait; *hoc peccato antiquo nihil est ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius*; unde tanta ex hoc nascitur opinionum diversitas circa essentiam peccati originalis: etenim ut notat Tertullianus, varietas opinionum venit ex ignorantia veritatis; & ut res clarior reddatur.

Supponendum 1. contra quosdam, quos innuere videntur magister sentent. l. 2. dist. 30. ac Hugo Victorinus trac. 3. cap. 11. peccatum originale non esse denominationem mere externam, aut solam pœnæ obnoxietatem, sine interiore mentis macula, quod prorsus coincidit cum errore iam supracitato de sola peccati originalis imputatione, iam proscripta implicite cum secundo errore Pelagianorum a Concilio Arausicano. In hanc sententiam propendit inter Recentiores Ambrosius Catharinus hic notatus a Salmanticensibus n. 2. Si vera esset hæc opinio, vel potius error, funditus tolleretur peccatum originale, non secus ac Sanctis revera iustitiam adimunt qui docent, eam esse tantum ipsis externam, contra Apostolum a quo habetur, quod *peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors*. Unde si mors per Apostolum intravit in mundum per peccatum, peccatum est caussa mortis, ac ideo ab ipsa distinguitur, & reponi nequit originale peccatum in pœnis, quibus obnoxii orimur; & hic error non minus repugnat Concilio Arausicano II. Can. 2. quo docemur, peccatum, quod mors est animæ, per unum hominem in omne genus humanum pertransisse, & Concilio Tridentino, quod sess. 5. Can. 5. definit, in baptismate tolli totum id, quod veram, & propriam rationem peccati habet; unde necessario supponit, peccatum originale esse veri nominis peccatum.

Supponendum 2. in peccato originali, sicuti & in peccatis actualibus duo inspici posse 1. actum illum, quo Adam ut caput morale generis humani Dei præceptum transgressus est per comestionem vetitam, quæ & ipsius erat, & eorum omnium, qui ab eo seminaliter propagandi erant. 2. labem seu maculam, quæ Adæ transgressionem subsecuta est. Et de hac tota est præsens con-

controversia, nempe circa id, in quo talis macula, quæ intrinsece contrahitur a posteris Adæ, consistat, seu in quo stet essentia, sive esse formale originalis peccati. Supra hoc difficillimum punctum variæ tum Etherodoxorum, tum Catholicorum exortæ sunt opiniones.

Matthias Illyricus in hoc suscitavit Manichæorum insaniam statuendo peccatum originale non esse aliquod accidens, sed substantiam malam a Dæmone creatam. Sed hic error facillime ex hoc explodiiur, quod omnis substantia est a Deo, a quo omnia, quæ substantialem naturam habent, condita sunt, ut Ioann. 1. *omnia per ipsum facta sunt*; & impium esset opinari, Deum, qui infinite bonus est, & per sui ipsius esse communicationem omnia creavit, substantiam non bonam potuisse creare. Quare de malo ait S. Augustinus l. 7. Confess. Cap. 12. quod non est substantia; quia si substantia esset, bonum esset.

Alia etherodoxorum opinio est Protestantium, & est apud ipsos communis. Sentiunt ii, ac contendunt, originale peccatum esse concupiscentiam, seu naturæ humanæ corruptionem, & quamdam pravitatem in omnes animæ partes diffusam, seu propensionem illam, qua trahimur ad peccandum. Et hæc sunt verba Melanctonis relata a Bellarmino. Ita habet Calvinus l. 2. Institut. Cap. 1. sed ut melius pateat in quo situs sit error adversariorum.

Notandum, duplicem distingui concupiscentiam, actualem videlicet, & habitualem. Actualis sunt actus inordinati, & indeliberati, qui contra rationem, & legem Dei exurgunt. Habitualis vero est naturalis propensio in proprium privatum bonum. Et hæc habitualis concupiscentia tripliciter sumi potest. Primo pro propensione ad bonum sensibile, quatenus sit conveniens naturæ rationali. Voluntas enim est inclinatio in bonum totius suppositi, quod cum sit sensibile & rationale, naturaliter propendit in bonum honestum & sensibile, ut ex D. Thoma 1. 2. q. 82. art. 3. ad 1. Secundo strictius pro qualibet inordinatione virium animæ, & in hoc sensu concupiscentia diffunditur in omnes naturæ potentias, in voluntatem scilicet, intellectum, & appetitum sensibile. Tertio strictissime pro inordinatione membrorum corporis, vel ipsius animæ, qua vitiose propensa est ad voluptates carnis, quæ ex tactu percipiuntur. Porro in Adversariorum sensu neque actualis concupiscentia, neque habitualis primo modo accepta est formaliter peccatum originale. Non quidem actualis; quia hæc est quid consequens ad peccatum originale, & est verus eius effectus. Neque habitualis primo modo spectata; quia ut talis est naturalis homini, competebatque Adamo in statu ipso innocentiæ. Igitur concupiscentia 3. modo dumtaxat est formaliter peccatum originale iuxta Novatorum doctrinam.

Ex Catholicis vero alii opinantur, essentiam peccati originalis esse morbidam peccati qualitatem in corpore seu in carne, & in anima, inter quas ordo est, ut prior sit caussa posterioris, in quantum caro per peccatum vitiata vitium suum animæ quando ei unitur communicat. Alii, & plurimi, maxime Thomistarum, statuunt peccatum originale quoad materiale in concupiscentia habituali, quoad formale in defectu iustitiæ originalis, & in hanc sententiam inclinare videtur D. Thomas. Alii tandem, & hæc est sententia communior, stabiliunt essentiam originalis peccati quoad materiale in privatione iustitiæ originalis inadæquatæ sumptæ, hoc est gratiæ sanctificantis, formale vero dicunt esse ipsummet peccatum actuale quod in Adamo commisimus, quodque moraliter in unoquoque permanet tamquam vera macula, donec baptismo vel perfecta conversione ad Deum fuerit detersa.

Peccatum originale ut aiunt Theologi est in posteris Adæ per modum habitus. Idem igitur sentiendum est de peccato originali, ac de habituali. Unde si habituale peccatum ex dictis est privatio gratiæ sanctificantis propter actum malum qui præcessit; *homicidium*, inquit S. Augustinus, *transit actu, sed manet reatu*, idest præsens est illius macula, a qua percussor denominatur homicida, nec deleri potest nisi per gratiæ sanctificantis infusionem; peccatum similiter originale, cum sit habituale, est privatio gratiæ sanctificantis propter actualem prævaricationem cuius rea est Adami posteritas, in quo omnes erant unus homo, quæque moraliter in his manet, qui baptismo renati non sunt; & brevius dici potest secundum hanc sententiam, peccatum originale esse *privationem iustitiæ originalis inadæquate sumptæ, quatenus est habitualis aversio a Deo propter prævaricationem, quæ præcessit in Adamo*.

Dixi notanter cum Haberto *prævaricationem iustitiæ originalis inadæquate sumptæ*; quia tria complectitur iustitia originalis. Primum est perfecta subiectio voluntatis ad Deum per gratiam sanctificantem. Secundum integra subordinatio virium inferiorum ad rationem.

nem. Tertiam obedientia corporis ad animam, per quam corpus corruptibile animam non gravabat, nec ullis molestiis premebat. Primum autem est caussa secundi & tertii. Si privatio iustitiæ spectetur tertio modo, nemo dixerit eam esse formaliter originale peccatum, cum Christus habuerit corpus materiale, & doloribus obnoxium. Si secundo modo, soli Hæretici asserunt eam esse formaliter peccatum originale. Unde ratio formalis peccati originalis est privatio iustitiæ originalis, ut in hac quarta sententia statuimus, & infra, aliis libratis sententiis demonstrabimus.

Peccatum originale non est ipsamet animæ substantia, nec in aliquo substantiali creato a Dæmone consistit, quia Anima & omne aliud substantiale in homine creatum est a Deo, qui solus sua omnipotentia creare potest, & implicat, Deum præcipue rem malam moraliter creare potuisse, ac proinde non potuit creare peccatum originale, quod est malum morale, utpote quod est Dei iniuria, & offensa. Idcirco merito talis sententia olim proscripta fuit in Manichæis, qui volebant, malum esse aliquam substantiam naturæ nostræ admixtam, ut testatur S. Augustinus. Tandem quia inde sequeretur, peccatum originale non tolli per baptismum, cum per illud non tollatur forma substantialis.

Peccatum originale non est concupiscentia habitualis, idest vitiosa propensio in privatum bonum, & delectabilia; quia per baptismum tollitur peccatum originale, & quidquid rationem habet peccati, ut Roman. 8. *Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu*. Per baptismum autem non tollitur concupiscentia, utpote quæ sicuti iam experimur, etiam post baptismum remaneat. Præter quam quod concupiscentia est pœna peccati originalis. Nec obstat, quod concupiscentia appelletur in Scripturis peccatum; nam ita appellatur, non quia ipsa sit peccatum; sed ita dicitur, quia est peccatum caussative, idest caussa peccati.

Originale peccatum non est solus reatus; quia reatus supponit maculam, & culpam. Igitur assignandum est aliquid aliud, in quo consistat macula peccati originalis. Item non consistit formaliter originale peccatum in extrinseca denominatione petita a peccato actuali Adami, ut iam patet ex ipsa damnatione errorum Pelagianorum, cum quibus coincidit hæc sententia. Etenim iniustitia seu peccatum quod trahimus ex Adamo, comparatur ab Apostolo iustitiæ quæ a Christo in nos derivat, quæ non est formaliter ipsa Christi iustitia, a qua extrinsece iusti denominamur, sed intrinsece nobis inhærens: igitur originale peccatum non est actuale Adæ peccatum, a quo parvuli peccatores denominantur. Insuper ait Apostolus ad Rom. 5. *Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors*, peccatum autem actuale Adami cum fuerit actus immanens, non intravit in mundum. Igitur præter peccatum actuale Adami datur aliquid intrinsecum ad posteros eius transiens. Peccatum Adæ intravit in mundum, ait citato loco, sicut per ipsum peccatum intravit mors. Unde si mors est in unoquoque, sic & peccatum; ita ut sicuti non dicitur homo mortalis mortalitate alterius, sed propria, ita nec peccator peccato alterius, sed proprio. Igitur formale peccati originalis non consistit in extrinseca denominatione petita a peccato actuali Adami. Morbida tandem qualitas, in qua statuunt aliqui formale originalis peccati, fictitia est, ac prorsus impossibilis, cum hoc fieri nequeat, nec naturaliter ex actuali Adæ peccato ex eo quia nihil habeat specialius Adæ inobedientia, quam aliæ prævaricationes, puta homicidia, furta, &c. ut hanc morbidam qualitatem produceret in corpore Adæ, traducibilem ad posteros, quod minime in aliis criminibus contingit; nec supernaturaliter quidem, quia sic a Deo produceretur, & exinde Deus auctor esset peccati, quod impium est dictu.

Ex dictis igitur sequitur, non melius reponi posse rationem formalem originalis peccati, quam in privatione iustitiæ originalis, non prout hoc dicit privationem gratiæ sanctificantis propter actualem prævaricationem Adæ, in quo omnes eramus, quod Habertus constituit ut materiale originalis peccati, sed in habituali aversione a Deo, quæ intelligitur in privatione gratiæ sanctificantis, quæ est privatio iustitiæ originalis primo modo spectatæ; ita ut privatio gratiæ sanctificantis sit materiale, habitualis aversio a Deo formale peccati originalis. Quod ut clarius innotescat, revocanda sunt ad mentem quæ ab initio notavimus, scilicet Adamum in prima sua institutione donatum fuisse iustitia originali, per quam subdebatur ratio Deo, & vires inferiores rationi, animæ corpus; & hoc ipsi donatum fuisse non tantum ut singulari personæ, sed ut capiti, & principio totius generis humani, ut scilicet ab eo per originem derivaretur in posteros. Hoc donum primus homo peccando libera arbitrii deliberatione,

eo

eo modo, quo ei datum fuerat, amisit, scilicet pro se, & pro omnibus suis posteris. Defectus igitur huius doni totam eius posteritatem consequitur. Et sic non secus ac ipsa humana natura, iste quoque defectus in posteros traducitur. Ita tradit etiam D. Thomas q. 4. *de malo* art. 1. Ex his igitur clare patet, rationem formalem originalis peccati, ut docet etiam D. Thomas loco cit. sumi debere ex privatione iustitiæ originalis, quam debebat homo pro se, & suis posteris conservare, cum oppositorum caussæ sint & rationes oppositæ. Quare si tota ordinatio iustitiæ originalis in hoc inerat, quod voluntas hominis erat Deo subiecta, quæ subiectio primo & principaliter erat per voluntatem, cuius est movere alias potentias in finem, ac proinde ex aversione habituali voluntatis a Deo consecuta est inordinatio in omnibus aliis animæ viribus; privatio iustitiæ originalis, per quam voluntas subdebatur Deo, idest aversio habitualis voluntatis a Deo, est ratio formalis peccati originalis. Omnis autem alia virium animæ inordinatio in peccato originali se habet sicut quidam materiale. Ita Petrocorensis, Habertus, & alii.

Et huius sententiæ veritas patet exemplo aliorum peccatorum: etenim quodvis aliud lethale peccatum essentialiter consistit in aversione a Deo ultimo fine, quod est *Spreto incommutabili bono, bonis mobilibus adhærere* iuxta Carthusianum, & tandiu homo est peccator, quandiu habitualiter est aversus a Deo, & hæc aversio procedit a privatione iustitiæ seu gratiæ sanctificantis, per quam sicut & per charitatem quæ cum tali gratia confertur, homo ad Deum habitualiter convertitur, ac ex peccatore fit iustus; cum per conversionem ad Deum tribuat Deo, quod vi suæ institutionis ei debet, nempe subiectionem propriæ voluntatis, dum ad hunc finem Deus hominem condidit, & iustitiam originalem ei contulit: proprium enim est iustitiæ reddere alteri quod ei debetur. Igitur &c.

Verum dicet hic forsan aliquis ex D. Thoma 1. 2. q. 85. art. 5. Subtractio iustitiæ originalis habet rationem pœnæ ob peccatum. Igitur non potest esse ipsum peccatum. Respondetur cum Salmanticensibus, subtractionem istam esse sub diversa ratione, seu respectu & peccatum, & pœnam. Si enim iustitia originalis consideretur ut quodam bonum Dei, quo sibi humanam voluntatem subiiciebat, sic eius voluntaria privatio rationem habet peccati, eo quia ferat voluntatis aversionem a Deo. Si autem iustitia originalis consideretur ut bonum hominis, quo maxime perficitur, sic eius privatio rationem habet & nomen pœnæ.

§. XXII.

De Traductione Peccati Originalis in Posteros.

Maior difficultas quæ circa negotium peccati originalis versatur, est assignare quomodo originale peccatum ex Adamo transmittatur in posteros, seu quomodo posteris communicetur. Alias dictum iam fuit, & ita etiam sentit S. Thomas, totam naturam humanam tamquam in suo capite, fonte, radice, ac principio fuisse in Adamo. Unde sicut Adam recipiendo iustitiam originalem illam receperat non ut persona particularis, sed tamquam totius naturæ radix, & caput, sic Adam peccando totam humanam naturam dono originalis iustitiæ expoliavit, ac ideo invisam Deo reddidit. Hinc fit, peccatum originale transferri in posteros via eadem, & modo, quo si Adam in obedientia perstitisset, traducta fuisset iustitia. Quare sicut iustitia originalis per naturalem generationem ab Adamo immissa fuisset in posteros, ita per naturalem generationem originale peccatum transmittitur, quatenus per generationem communicatur natura originali iustitia expoliata, quam habere debuerant si Adam non peccasset, & originali iniustitia infecta, quia peccavit.

Et in hoc explicando elaborant, ac torquentur Doctorum ingenia, scilicet in ratione assignanda, cur naturalis generatio peccatum originale in homines traducat, præcipue cum certum sit de fide, parentes etiam fideles, ac iustos, filios gignere labe originali infectos. Mirum enim videtur, mundatos a peccato, peccatum aliis communicare.

Dicunt aliqui citati a S. Bonaventura, originale peccatum ideo ex carnali propagatione communicari, quia hoc ipso quod anima coniungitur corpori per libidinosam generationem propagato, necessitatem contrahit concupiscendi; & cum hæc concupiscentia sit dominans, donec fiat per gratiam, & charitatem interior innovatio, ideo in pueris nascentibus peccatum est. Sed hic modus explicandi hanc non solvit difficultatem; quia si quis per miraculum sine generatione naturali nasceretur, hic licet secundum communem Doctorum sententiam non contraheret peccatum originale, ni- Doctorum sententia de transmissione peccati originalis,

hilo-

hilominus cum naturam humanam reciperet iustitia originali carentem, necessitatem contraheret concupiscendi, idest reciperet naturam necessario concupiscentem. Quare multo melius difficultatem solvere videntur, qui dicunt cum S. S. Thoma & Anselmo, caussam propagationis peccati repetendam quidem a carnali generatione, non præcise ut est libidinosa, sed quia communicat naturam humanam iustitia originali privatam, quæ secundum divinam institutionem debebat in posteros transferri, seu transmitti per viam generationis. Itaque hoc ipso quod anima rationalis, in qua tamquam in subiecto immediato est originale peccatum, unitur corpori sic generato, licet ipsa generata non sit ab homine, seu procreata per generationem, sed a Deo per creationem; incipit nihilominus pertinere ad humanum genus, & una cum illo corpore constituere Adami filium, a quo cum deberet per generationem recipere originalem iustitiam, reperitur e contra & originali iustitia privata, quam habere nequit, nisi per generationem spiritualem; & peccato Adæ ob originem, quam suum corpus trahit ab ipso Adamo, vitiata. En igitur quare peccatum incurrat, idest quia ex adiunctione ad corpus pertinet ad genus humanum, in Adamo tamquam in capite contentum, ac exinde labe ipsius peccati inficitur; sicut si ille innocens perstitisset, originalem iustitiam ex ipso per participationem recepisset. Iuxta hunc modum explicandi nihil videtur dissonum in suo sensu. Non enim aliud intendit S. Augustinus cum dicit, hominem contrahere culpam originalem, quia ex vetustate carnis concipitur. Nam per vetustatem non intelligit ardorem libidinis, sed carnalem generationem iustitiæ originalis dono destitutam. Ita totum clarissime breviterque explicat S. Anselmus. *In Adam* (inquit) *erat natura, extra quem de illo nihil erat. Est nudata iustitia, quam habebat, & ea semper, nisi adiuta, careret hac ratione, quia natura subsistit in personis, & personæ non sunt sine natura; fecit natura personas infantium peccatrices. Sic spoliavit persona naturam bono iustitiæ in Adam, & natura egens facta est, & omnes personas, quas ipsa de se procreat eadem egestate peccatrices, & iniustas fecit.*

Ex dictis igitur colligi potest. 1. Peccatum originale non traduci a proximis parentibus, sed ab Adamo, quatenus ab ipso descendimus per lineam virilem, & proximos parentes. Divinum enim Decretum in constituendo capite, in quo totum humanum genus contineretur, ut sua obedientia originalem iustitiam eidem communicaret, respiciebat solum Adamum, non proximos parentes, immo nequidem Evam. Fuit Eva profecto initium nostri originalis peccati ut Eccli. 25. *A muliere initium peccati*, sed fuit initium, & caussa ipsius originalis peccati fundamentaliter tantum, & remote, quatenus fuit caussa peccati Adæ, a quo nos derivamus peccatum, quod adhuc contraxissemus peccante solo Adamo, idest etiam si Eva non peccasset: non contraxissemus vero sola Eva peccante; quia Eva quoad traductionem iustitiæ originalis non erat constituta a Deo caput generis humani, sed solus Adam; itaut ad communicationem tanti boni generi humano statuta erat sola Adami obedientia divino mandato. Unde

Sequitur 1. quod si Adam non peccasset, licet peccasset Eva, sicut non contraxissent posteri originalem labem ex peccato Evæ; ita nec per peccatum, quod aliquis ex posteris Adæ commisisset; quia solus Adam libera Dei voluntate, & Decreto constitutus fuerat caput suæ posteritatis, & ipsi soli ut capiti commiserat iustitiam originalem sibi suisque posteris conservandam, ac ad ipsos per seminalem generationem cum ipsa humana natura traducendam. Ita Bellarminus l. 4 cap. 12. Sylvius ibidem, Tournely.

Sequitur. 2. quod si sola obedientia Adami Divino mandato non comedendi de fructu vetito statuta erat a libero Dei consilio, ut per eam traduceret Adam ad posteros originalem iustitiam; sic sola inobedientia, seu violatio divini mandati fructum vetitum comedendo, non secus genus aliud peccati, quod Adam committere potuisset, fuit, & est caussa, quare originale peccatum ad posteros traducatur; ita ut si Adam Divino obtemperasset præcepto, licet aliquod aliud peccatum commisisset, originalem iustitiam, nec sibi, nec suis posteris amisisset. Dicitur enim Genes. 2. *In quacumque die comederis ex eo, morieris.* Et Rom. 5. *per inobedientiam unius, peccatores constituti sunt multi.*

Nota, originale peccatum non esse maius in uno, quam in alio homine, ut vult etiam D. Thomas. 1. 2. q. 82. art. 4. sed in omnibus esse æquale, cum eamdem in omnibus dicat privationem iustitiæ originalis, eamdemque habeat caussam; nempe Adami peccantis voluntatem. Unde si vires inferiores iustitia originali destitutæ in quibusdam

dam vehementius ferantur in bonum illicitum, hoc non provenit ex ratione peccati originalis, sed ex diversa corporum complexione.

§. XXIII.

De Subiecto peccati originalis.

Nota 1. Non esse hic sermonem de subiecto proximo peccati originalis; parvi enim refert, an peccatum illud resideat in anima, an in eius potentiis. Ex dictis facile inferri potest, peccatum originale residere in voluntate, etenim a nobis contrahitur, quia aliquo sensu fuit nobis voluntarium; sed supervacaneum est in iis immorari, cum non agatur de tali subiecto, sed de personis, quæ legi de peccato originali subiiciuntur.

Nota. 2. Deum posse privilegio speciali eximere ab hac communi lege; quia quamvis statutum sit omnibus semel mori, & testetur Apost. Rom. 5. *mortem ab Adamo in omnes pertransisse*; liberum tamen est Deo, stante illa lege quempiam a morte servare, ac proinde a peccato. At difficultas occurrit, num de facto aliquem hoc speciali privilegio donaverit. Cum tamen temerarium sit hoc asserere, nisi faveat Scriptura, Traditio, vel Ecclesiæ auctoritas; hinc falso putant, contenduntque quidam Etherodoxi contra Catholicos, vel non communicari, vel saltem non imputari originale peccatum filiis fidelium, docentes, illos ante Baptismum Sanctos esse, & membra Ecclesiæ. Et sicuti ut erronea reprobatur istorum sententia; ita non sunt improbandi Catholici, qui contra cæteros pie propugnant, Sanctam Virginem donatam fuisse speciali privilegio, ut immunis esset a lege originalis peccati, ac proinde labem hanc non contraxisse. Et contra primos circa exemptionem a peccato originali, quam fingunt in filiis fidelium, clare patet ex communi Ecclesiæ consensu, quæ iuxta testimonium Scripturarum tenet de fide, omnes Adami posteros, qui speciali privilegio non sint a Deo præservati, sive ab infidelibus, sive a fidelibus nascantur, omnes oriri cum peccati originalis infectione, ut testatur Psalmista, qui tametsi ortus esset ex progenitoribus fidelibus, nihilominus fatetur se conceptum fuisse in peccato, idest in peccato Originali; ait enim Psalmo 50. *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea*. Et D. Paulus tum de eodem Davide, tum de se ipso, licet ortus esset ex Hebræis, idest genitoribus fidelibus, ait, *quod eramus natura filii iræ, sicut & cæteri*.

Et pro omnibus Patribus satis sit afferre S. Augustinum, qui l. 2 *de peccato originali* sic habet; *sive reus infidelis, sive absolutus fidelis non generat absolutos uterque, sed reos. Quomodo non solum oleastri, sed etiam oleæ semina non oleas generant, sed oleastros*.

Circa vero Mariam Virginem, antequam eius exemptio statuatur, cum ii etiam, qui immunem ab originali labe eam fortiter propugnant, inter se non prorsus conveniant in tali sua exemptione explicanda; hinc nota 1. tribus modis dici posse aliquem in Adamo peccasse: 1. quatenus erat in lumbis Adæ secundum rationem seminalem, quando transgressus est legem. 2. quatenus in prima conceptione, prius quam anima rationalis infunderetur, vi generationis suæ fuit peccato obnoxius, utpote via ordinaria seminatus. 3. quatenus conceptione iam perfecta acceperit animam rationalem iustitia originali nudatam, & a Deo aversam.

Nota. 2. dupliciter posse considerari, peccatum originale contrahi, & quoad debitum, & quoad actum, & hoc postremum reddit hominem peccato originali subiectum, ac ideo etiam infectum, quod fit, si post conceptionem perfectam, dum anima rationalis infunditur, supradicto speciali privilegio Divina miseratione non reservetur. His positis sciendum est, quod cum nihil hactenus expresse circa M. V. definierit Ecclesia; hinc diversæ sunt Scholarum sententiæ. Prima est eorum, qui absolute pronuntiant, Mariam Virginem in peccato originali conceptam fuisse. Ita ait Herminier post S. Anselmum l. 2 cap. 16. S. Bernardus in Epist. ad Canonicos Lugdunenses; S. Thomas & cum ipso fere omnes Thomistæ. Secunda est eorum, qui Beatam Virginem ab omni labe semper immunem propugnant. Et hi in duas Classes dividuntur. Alii volunt eam non contraxisse, nec quoad debitum, nec quoad actum originalem maculam. Alii longe plures volunt contraxisse quoad debitum, idest quoad primum, & secundum modum, non vero quoad actum, nempe quoad tertium.

Sententia, quæ docet Beatam Virginem nec primo nec secundo modo, idest nequidem quoad debitum originalem culpam contraxisse, eo quia hæc lex data sit Adamo, ac eius posteris, excipiendo Beatam Virginem per futura Christi merita, a paucis sustinetur, nec certam habet probabilitatem, utpote quæ nulla fulciatur, nec Scripturæ,

nec Traditionis auctoritate, immo Sanctorum Patrum sensui opponatur, præcipue Irenæi, Hilarii, Augustini, Hieronymi, Fulgentii, Petri Damiani, quorum doctrinas hic affert Habertus. Quæ enim pendent a libero Dei consilio, & voluntate, non humana ratione, ac quibusdam convenientiis pensanda sunt, & statuenda, sed ex illius auctoritate, cuius est explanare ea, quæ a Deo revelata sunt, sive in Scriptura, sive in Traditione, quod ad solam spectat Ecclesiam, quæ licet utrumque faveat (sine ulla tamen præcisa sua definitione) huic Beatæ Virginis privilegio, non magis tamen propendit in unam partem, scilicet de eius exemptione ab originali macula quoad actum & quoad debitum, quam in aliam, nempe quoad actum tantum. Et equidem si Beata Virgo prædestinata est Sancta ante prævisum Adæ peccatum, per Christum non fuit redempta; cum decretum Incarnationis Verbi præsupponat peccatum, ut cum D. Thoma iuxta innumera Divinæ Scripturæ oracula sustinetur communius a Theologis. Quare communiorem probabilioremque censui hic sequi sententiam, qua statuitur Beata Virgo immunis ab actu peccati originalis, non vero a debito, idest iuxta tertium modum, non vero iuxta primum, & secundum. Unde sit.

Beata Virgo penes pium Ecclesiæ sensum actum peccati originalis non contraxit: nam tametsi Ecclesia nihil circa hunc articulum hactenus expresse definierit, plurima tamen statuit, ac docuit mysterio huic favorabilia, quibus Beatam Virginem immunem ab actu originalis peccati agnoscere indicat, & præcipue dum commendat, & approbat doctrinam de Immaculata Beatæ Virginis Conceptione. Concilium Basiliense Sess. 36. anno 1439. statuit, doctrinam asserentem Beatam Virginem nunquam actualiter subiectam originali peccato, & semper immunem fuisse ab omni originali, & actuali culpa, sanctamque, & Immaculatam, tanquam piam & consonam cultui Ecclesiastico, fidei Catholicæ, rectæque rationi, & Sacræ Scripturæ, ab omnibus Catholicis approbandam &c.

Decretum Concilii Basiliensis circa immaculatam B. V. conceptionem.

Tria tamen advertenda sunt circa hoc Decretum: primum est, quod Concilium non definit illam doctrinam esse de fide, sed fidei consonam piamque. Secundum est, quod hæc definitio non habet auctoritatem Concilii Œcumenici; nam tunc divisi Episcopi partim Basileæ remanserunt, partim Florentiam convenerunt ad Eugenium IV. & Pontifex ipse totis viribus Concilio se opposuerat. Tertium est, definitionem illam nihilominus magni esse ponderis; cum quia in Basiliensi Concilio aderant viri non pauci eruditione conspicui; tum quia Academia Parisiensis statim doctrinam amplexa est ea in definitione contentam, & iuramento suos Alumnos adstrinxit ad eam tuendam; tum quia eiusmodi definitio, nedum reprobata non fuit a Summis Pontificibus, immo solemniter confirmata. Sixtus IV. sua Constitutione edita anno 1483. prohibet sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ne quis hæreticos damnet asserentes, Beatæ Virginis Conceptionem fuisse Immaculatam. Pius V. Paulus V. & Gregorius XV. in suis Bullis silentium imponunt oppositæ sententiæ, & nostram dumtaxat permittunt publice propugnari, iuxta Decretum Basiliense. Alexander VII. nemine reclamante Ordinem approbavit institutum in honorem Immaculatæ Conceptionis Beatæ Virginis, & quod maioris est momenti, Concilium Tridentinum Sess. 5. supra laudata sancivit observandas esse Constitutiones Concilii Basiliensis, & Sixti IV. quas & innovat. Nec obest dicere, Decretum Concilii Basiliensis desiderari in multis editionibus eiusdem Concilii: nam reperitur in editione, quæ Romæ facta est statim ac Concilium absolutum fuit; & ita per totum terrarum orbem fuit promulgatum nullis reclamantibus, qui eidem Concilio interfuerunt. Immo & ipse Calvinus, ut genuinum Concilii fœtum impugnat in suo Antidoto circa Annum 1547.

Ecclesia celebrat solemne festum Conceptionis Mariæ Virginis; Græca quidem ante mille annos, Latina vero ante quingentos. Et licet Gregorius XV. in sua Constitutione caveat, ne in Officio illius festi voci Conceptionis aliquid addatur, ut esset adiectio Immaculatæ; negari tamen nequit, Festum illud maxime favere sententiæ affirmanti, ut constat ex testimonio D. Bernardi, qui cum secundum communiorem suæ ætatis sensum non putaret concessum fuisse tale privilegium Sanctæ Virgini, improbavit Lugdunenses Canonicos, qui contra antiquum morem Conceptionis Sanctæ Virginis festum instituerant; ea ductus ratione, quod non possit coli sub diei festi honore, nisi quod sanctitate refulget, quam adhuc non viderat S. Bernardus in Conceptione Sanctæ Virginis, utpote quæ Concepta non erat de Spiritu Sancto, sicut Christus, quod solum censebat Sanctus Pater præservare conceptio-

ceptionem ab originali macula. *Quænam iam erit ratio festivæ Conceptionis? Quo pacto, inquam, aut Sanctus asseratur conceptus qui de Spiritu Sancto non est, ne dicam de peccato est, aut festus habebitur, qui minime Sanctus est? Libenter Gloriosa hoc honore carebit, quo vel peccatum honorari, vel falsa videtur adduci sanctitas*. Unde ex Sancto Bernardo festum Conceptionis Virginis est publica professio sanctitatis Virginis in sua Conceptione, scilicet in sua Conceptione sine macula originalis peccati; ac proinde patet, quod licet Ecclesia, & Summi Pontifices aperte non definierint articulum de Immaculata Virginis Conceptione, hac tamen festi institutione, ac communi celebratione in honorem Conceptionis Beatæ Virginis amplissime statuitur, ac docetur, privilegium hoc Beatæ Virgini fuisse concessum. Alia sunt, quæ adduci possent in confirmationem huius sententiæ; sed cum hoc funditus enucleare spectet ad scholasticos, non ad morales, studiosus si quid ulterius desideret, ad eos recurrat, ubi copiosiores inveniet probationes, necnon solutiones eorum, quæ contra hanc sententiam opponi possunt, & solent.

Cum vero ex dictis ad contrahendum originale peccatum necesse sit, ut participetur humana natura Adami ex seminali via generationis, sequitur 1. quod Christus, qui conceptus est ex sola Spiritus Sancti virtute sine ulla seminali viri generatione, sed ex purissimo Beatæ Virginis sanguine, Spiritu Sancto cooperante, originalem maculam nec contraxit, nec contrahere potuit. Nam licet dicatur Rom. 1. *factus ex semine David*, nihil tamen aliud est, nec intelligi potest, nisi quod conceptus sit ex muliere, quæ Davidis filia erat, seu descendens ex Davidis stirpe. 2. Quod Eva si ex Adæ costa prodiisset post eius peccatum, non ideo orta esset a peccato infecta; nam ut ait Tridentina Synodus Sess. 6. c. 3. *homines nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur iniusti*. Etenim originale peccatum traduci nequit, nisi ab illius peccato, cui commissa fuit gratia in posteros transferenda, nempe a peccato Adæ per naturalem communicationem ipsius humanæ naturæ nunc in Adamo, seu in sua radice infectæ, quæ naturalis communicatio fieri non potest, nisi per seminalem viri generationem. Unde sequitur pariter, quod generalem maculam non contraxisset, qui genitus, seu seminatus fuisset ante peccatum Adæ; quia per seminalem generationem, qua peccatum cum natura ipsa (quæcumque sit) traducitur, humanam naturam nondum maculatam recepisset. Ita nunc non contraheret talem infectionem, qui de novo miraculose crearetur, aut ex humana Adami carne decerperetur, seu ab eo non descenderet per seminalem generationem.

§. XXIV.

De pœnis peccati originalis in hac vita.

Pœnæ, quæ a peccato originali humano generi advenerunt, duplicis sunt generis, aliæ spectant corpus, aliæ animam; aliæ mortalem hanc vitam, aliæ futuram. Pœnas corporeæ in hac vita sunt mors, aliique morbi, scilicet miseriæ & calamitates, quas hic patimur, & hoc est de fide, ut definitum fuit a Concilio Tridentino sess. 5. quod iam præiverat Concilium Arausicanum II. Can. 2. Pœnæ vero animæ pariter in hac vita iuxta Glossam, quæ venerabili Bedæ tribuitur, hæc recensentur, nempe hominem per peccatum spoliatum fuisse supernaturalibus donis, quæ complectebatur gratia originalis, idest gratia sanctificante, & omnibus virtutibus, scientia, sapientia, fide, prudentia, charitate, quibus perficiebatur eius intellectus & voluntas, obedientia partis inferioris superiori, & membrorum corporis ad nutum voluntatis. Sed graves difficultates in tali proposito versantur inter Theologos, videlicet, num homo per peccatum originale vulneratus fuerit in naturalibus, idest in statu puræ naturæ, præciso originali peccato. Negant nonnulli contra communem Theologorum doctrinam, hominem vulneratum fuisse in naturalibus, contenduntque, eum nasci in eo statu, in quo nasceretur, si conditus esset in statu puræ naturæ, sine ullo peccati originalis præiudicio, nec aliter vulneratam esse humanam naturam per originale peccatum, nisi per iustitiæ originalis privationem. Unde per ipsos natura humana non est facta debilior ab originali peccato ad bonum, nec appetitus inferior ad delectabile propensior, quam fuisset in statu puræ naturæ; cum hac sola differentia, quod defectus sequentes ex privatione iustitiæ originalis sunt in hoc statu pœna peccati, & in statu naturæ puræ fuissent pura conditio naturalis. Contra quos sit.

Duo genera pœnarum peccati originalis.

Homo per peccatum originale factus est infirmior ac debilior, quam si ortus fuisset in puro naturæ statu, non solum quia spoliatus fuit gratuitis donis supernaturalibus, pri-

privatione iustitiæ originalis, sed etiam quia vulneratus est in naturalibus potentiis animæ, & vitiatus in inferiori appetitu, qui factus est in delectabile bonum propensior. Hæc est communior Theologorum sententia; quam nimis comprobat S. Augustini auctoritas, qui clare mentem suam aperit l. *de natura & gratia*. *Cap.* 19. *Videte quæso* (inquit) *quomodo nesciens* (Pelagius) *nitatur avertere medicinalium eloquiorum voces saluberrimas; ego dixi Domine miserere mei, sana Animam meam, quia peccavi tibi. Quid sanatur, si nihil est vulneratum, nihil sauciatum, nihil debilitatum ac vitiatum?* Quid clarius exoptari potest in re hac a Sancto Doctore? Cum S. Augustino concordat D. Thomas, tametsi hunc afferant tamquam patronum eorum sententiæ adversarii. Probat enim Doctor Angelicus P. 2. q. 85. art. 3. quatuor vulnera per peccatum naturæ humanæ fuisse inflicta, nempe ignorantiam in intellectu, malitiam in voluntate, infirmitatem in appetitu irascibili, & concupiscentiam in concupiscibili. Tametsi peccatum potuerit vulnerare, ac vitiare bonum naturæ, non potest tamen illud penitus extinguere, ut colligitur manifeste a D. Thoma qui *q.* 85. *art.* 2. docet, inclinacionem ad virtutem convenire homini, quatenus est rationalis. Per peccatum autem fieri non potest, quod non sit rationalis, alias non esset amplius homo, ac proinde incapax esset committendi peccatum.

§. XXV.

De pœnis peccati Originalis in altera vita.

Parvuli decedentes ex hac vita sine baptismate puniuntur pœna damni, idest privantur visione Beata, & hoc est de fide, ut constat ex veterum Patrum definitione contra Pelagianos, & novissime ex definitione & doctrina Concilii Tridentini Sess. 5. Can. 4. quod antea docuerat, & definierat Concilium Florentinum Sess. ultima. Hoc autem confirmatur manifestissime testimoniis Divinarum Scripturarum, præcipue Ioann. 3. ubi Christus ait: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei*. Quod autem Regnum Dei non sit distinctum ab æterna vita, & Beata Dei visione, ut somniarunt Pelagiani, patet ex contextu eiusdem Capitis, ubi Christus vocat æternam vitam, quod antea vocaverat Regnum Dei, *ut omnis* (inquit) *qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam æternam*. Quia vero Pelagiani æternam vitam parvulis sine baptismo decedentibus promittebant, etsi de qua vita intellexerint, clare mentem suam non explicaverint, verisimilius tamen est, eos non intellexisse supernaturalem felicitatem, quæ consistit in clara Dei visione, sed quamdam dumtaxat naturalem. Agnoscebant enim parvulos non adoptari in filios Dei, nisi per Baptismum. Igitur, nec fruituros visione intuitiva Dei, quæ est cœlestis hæreditas solis filiis a cœlesti Patre parata ac promissa. Igitur promittebant vitam quamdam æternam extra Regnum Dei, secundum quid, seu naturalem. Et cum alii præter Pelagianos etiam ex Theologis Catholicis ita opinati sint: hinc agitur de æterna naturali vita fruenda a parvulis decedentibus ex hac vita sine baptismo post finem mundi, discutiendo, num vera sit an fictitia.

Catharinus, & Pighius, qui comitem habuerunt in eorum opinione etiam Cardinalem Sfondratum, censebant, contendebantque, parvulos, qui sine baptismate moriuntur, post generale Iudicium commoraturos supra faciem terræ tamquam in Terestri Paradiso plenos sapientia, virtutibusque moralibus, ac identidem potituros Angelorum consortio. Huiuscemodi sententia communiter reiicitur utpote accedens ad Hæresim Pellagianorum. Contra quam sit.

Naturalem hanc Beatitudinem purum esse commentum, constat ex communi Catholicorum sensu, quem exposuit Concilium Tridentinum ubi pueros sine Baptismo decedentes mox in infernum deducit. Et certe S. Augustinus libro *de Origine animæ*, Cap. 9. sic docet: *Non baptizatis parvulis nemo promittat inter damnationem regnumque Cœlorum, quietis, vel felicitatis cuiuslibet atque ubilibet medium locum; hoc enim est Heresis Pelagiana*. Unde cadit adversariorum etiam effugium de æterna felici vita a parvulis consequenda post finale iudicium; quia iudicium universale non erit absimile a particulari, cum illud futurum sit huius confirmatio, ut communiter sentit Ecclesia; ac proinde eadem in perpetuum futura sors, quæ cuique ex particulari iudicio in exitu ex hac vita obveniet: *Post diem iudicii nullus* (ait Sanctus Anselmus *de conceptu Virginis* c. 22.) *erit Angelus, aut homo, nisi aut in Regno Dei, aut in inferno*. Et Regnum Dei ut iam vidimus ex testimonio Scripturarum, & communi Ecclesiæ sensu, est idem cum æterna supernaturali vita, ac Beatitudine. Immo qua felicitate frui possent super faciem terræ post universale iudicium, quando

do omnia elementa secundum gravissimorum Doctorum sententiam naturalem primævum suum situm sint repetitura; ita ut aqua, quæ in mundi exordio terram totam ambiebat, ad pristinum locum revertetur, a quo recesserat, sic iubente Deo, ut terra fieret tum hominibus, tum brutis commoda habitatio. Verum quam certum est & de fide, parvulos sine baptismi expiatione cum originali peccato migrantes ex hac vita, in æternum privandos esse iuxta communem Ecclesiæ mentem, quavis felicitate, sive supernaturali iustis a fide promissa, sive naturali, quam plane somniando aliqui etiam ex Catholicis finxerunt cum Pelagianis; tam incertum est de pœna sensus, nempe an animæ parvulorum non baptizatorum hanc quoque cum pœna damni subire debeant in altera vita, cum hactenus definitum non sit, an eædem patiantur in Inferno etiam pœnam ignis.

Dixi *in inferno*; quia cum nihil certi habeatur de loco, ubi post universale iudicium stare debeant cum suis corporibus, & Infernus locus sit pro omnibus indiscriminatim qui migrant ex hac vita cum mortali culpa, sive actuali, seu personali, sive originali; hinc opinio communior est, quod Infernus sit perpetuus locus etiam parvulorum non baptizatorum animabus, quidquid dixerint quidam Theologi, hos parvulos permansuros esse in locis quibusdam subterraneis, quæ vocant *Limbum*, ad quem locum dicunt illos mitti in eorum morte; cum nulla hæc opinio fulciatur auctoritate. Immo opposita verior videtur, cum in cæteris locis non possit tale peccatum in illis parvulis puniri; non quidem in Purgatorio; quia ibi non puniuntur, nisi qui in gratia decedunt, ut illo igne reliquiis peccatorum purgatis in Cœlum ascendant; neque etiam in Limbo antiquorum Patrum, quia iste locus destinatus erat præcise pro detinendis Sanctis post omnia peccata plene purgata, donec per adventum Christi ad felicem suam Patriam per ipsum Christum perducerentur. Unde cum hæc sint receptacula, quæ ex Scriptura, & Sanctis Patribus nobis constat adesse, alia fingere omnino voluntarium est, & captiosum.

In tali incertitudine huiusce pœnæ sensus in parvulis non baptizatis ortæ sunt oppositæ Theologorum sententiæ, quarum una stat pro affirmativa, & inter præcipuos patronos habet S. Fulgentium libro *de Incarnatione & gratia*: immo l. *de Fide ad Petrum* eam ut fidei dogma proponit, & hanc sententiam sustinet velut acceptam a Divo Augustino, quem trahit in suum sensum, ita eius doctrinam explicando. Stat altera pro parte negativa, & hæc sententia probabilior videtur; utpote magis fidei, ac pietati consona, necnon inter Theologos non solum mediorum, & ultimorum temporum, sed inter illustriores etiam antiquorum communior: hinc in tali sensu rem hanc hic exponere censui; nempe parvulos sine baptismo ex hac vita migrantes non torqueri pœna sensus, idest ignis Inferni, licet eidem loco propter originale peccatum sint damnati. Doctrinam hanc traditam recipimus a S. Gregorio Nazianzeno, cuius auctoritas semper maximi ponderis fuit in Ecclesia, teste ipso S. Augustino. Statuit igitur hic celeberrimus antiquæ Ecclesiæ Theologus tria hominum genera, qui baptismi Sacramentum non recipiunt. Quidam illud non recipiunt, quia non multum venerantur, sed illius susceptionem in moras protrahunt; partim ob ignaviam, partim ob inexplebilem peccandi libidinem. Alii tandem recipere non possunt propter infantiam, vel propter inopinatum, & violentum aliquem casum. De his ultimis sic concludit: *Postremi nec Cœlesti gloria, nec suppliciis a iusto iudicio afficientur, utpote qui, licet signati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hanc iacturam passi potius fuerint, quam fecerint.* Ita sane hunc Doctorem intellexit Nicetus eius Scholiastes; hic enim ita ait loquendo de triplici hominum gradu, qui suppliciis æternis excruciantur: *Medium eorum qui nec Cœlestis Regni voluptates sentiunt, nec pœnis ullis torquentur, in quo & parvuli, qui baptismo perfusi non sunt, constituuntur* Sic sensit etiam S. Gregorius Nissenus, Innocentius III. qui sententiam hanc communem supponit Cap. *Maiores de Baptismo*. Sic D. Thomas q. 5. *de Malo art.* 2. *In peccato originali*, ait, *non est conversio ad commutabile bonum, sed sola aversio ab incommutabili bono, vel aliquid aversioni respondens*, scilicet destitutio animæ a iustitia originali, & ideo peccato originali non debetur pœna sensus, sed solum pœna damni, seu carentia Visionis beatæ &c.

Si vero inquiratur, quare privatio visionis intuitivæ Dei vocetur simpliciter a Theologis pœna damni; Respondetur, quia est summi boni privatio. Sicuti enim Deus dicitur simpliciter ipsum bonum, non autem hoc vel illud bonum; sed quidquid concipi potest nomine boni: sic privatio Dei non est peculiare damnum,

ut

ut pœna sensus; sed est ipsum damnum complectens quidquid nomine damni significatur.

Inquiri hic etiam solet, an ii parvuli mortui sine baptismate, in altera vita, in qua intuitiva Dei visione ob originale peccatum privantur, saltem tristitiam aliquam ob carentiam talis visionis patiantur. S. Thomas in 2. distin. 83. q. 2. art. 1. sic denegat Beatitudinem parvulis mortuis sine baptismate, ut velit eos immunes esse ab omni tristitia; *Nihil omnino dolebunt*, inquit, *de carentia visionis Beatificæ*. Verum sine ulla iniuria tanti Doctoris, cuius doctrinam cæteroquin summopere veneror, mihi videntur melius sentire plures eius discipuli, qui adhærentes S. Augustino, in hac parte recedunt a tanto Magistro, qui adhuc iunior hæc scripsit, & nisi morte præventus, hoc etiam, sicut fecit de aliis multis, retractasset. Sic igitur.

Parvuli aliquam patiuntur tristitiam ob amissam beatitudinem, seu intuitivam Dei visionem; sic sentit S. Augustinus l. 6. contra Iulianum cap. 4. ubi sic habet: *Si hoc eis* (idest parvulis) *non erit malum, non ergo amabunt regnum Dei... Si autem amabunt, & tantum amabunt, quantum innocentes amare debent Regnum eius, a quo ad eius imaginem creantur, nihil ne mali de hac separatione patientur?* Et Serm. 294. Cap. 6. *Nam & qui exulant, vivunt, in doloribus corporis non sunt, non carceris tenebris affliguntur, hæc illis sola pœna, non esse in Patria* &c.

Quod vero nonnulli patroni contrariæ sententiæ gratis docent, Deum denegare suum concursum, ne parvuli ex hac damnatione tristentur, hoc est manifestissimum absurdum. Si enim eos permittit ob solum peccatum originale cruciatus corporis in hac vita sustinere, a fortiori credendum est eos in altera vita dolere ob amissam Beatitudinem.

Et multo minus verisimile est, parvulos sine baptismo decedentes ignorare se excludi propter originale peccatum ab æterna Beatitudine, cum ratio naturalis dictet, eum, qui punitur, conscium esse debere peccati, propter quod pœna est ipsi debita, alioquin iniusta hæc ei videretur: quare parvuli statim ac decedunt ex hac vita Divino subiacent iudicio, & interim reservantur ad iudicium universale, quando Supremus Iudex publice sententiam proferet super peccatores omnes, sive pusilli sint, & solo originali peccato rei, sive non solum originalis, sed actualis etiam peccati sontes. Sic Habertus.

CAPUT II.

De Peccatis Personalibus.

§. I.

De Peccato Commissionis, & Omissionis, in genere.

A Notitia seu cognitione naturæ peccati Commissionis & Omissionis ita pendet solutio difficultatum, quæ in hoc negotio occurrunt, ut sit plane impossibile, si hæc ignoretur, nostrum intentum habere. Hinc operæ pretium est, ut eorum quiditatem pariter exponamus.

Verum quoad ea, quæ spectant ad rationem peccati commissionis, iam factum est satis muneri nostro, dum expenderemus in quo essentia, seu formale peccati consistat, num scilicet in positivo, an in privativo; idest num peccatum consistat in sola carentia rectitudinis, an in aliquo alio. Unde superest, ut quæ ad rationem pertinent peccati omissionis expendamus. In primis vero supponendum, peccatum omissionis esse transgressionem præcepti affirmativi, quo aliquod opus bonum præcipitur, eo ferme pacto, quo e contra peccatum commissionis est transgressio præcepti negativi, quo interdicitur, ne aliquod malum opus fiat. Sic non audire Sacrum, non ieiunare, sunt peccata omissionis, furari autem, mœchari, sunt peccata commissionis, quibus violantur hæc præcepta, *non furtum facies, non mœchaberis*. Hinc adæquata est divisio peccati in peccatum commissionis, & omissionis, quando iuxta D. Augustinum duobus modis constat esse peccatum; *Si aut fiant illa quæ prohibentur, aut illa non fiant quæ iubentur*. Peccatum omissionis vocatur a SS. Patribus *delictum* iuxta illud Levit. 7. *Sicut pro peccato offertur hostia, ita & pro delicto*. Hinc S. Augustinus; *fortassis*, inquit, *peccatum est perpetrativum mali; delictum autem desertio boni*. De omissionis autem peccato expendetur. 1. num dari queat omissio culpabilis sine omni voluntatis actu, seu, ut aiunt, omissio pure libera. 2. an actus, qui est caussa omissionis culpabilis, habeat malitiam ab ipsa omissionis malitia distinctam. 3. an qui voluntarie ponit caussam omissionis, peccet non solum quando hanc caussam ponit, sed etiam quando de facto omittit.

Quoad illud autem quod primo inquiritur, num

num scilicet dari queat omissio culpabilis sine quovis actu voluntatis, idest, quæ mera sit libera omissio, resolutionem habemus a D. Thoma q. 71. art. 5. nempe, quod licet verum sit, nullam esse posse omissionem vere voluntariam in genere moris sine aliquo voluntatis exercitio, sine quo suspensa manet voluntas in actu primo, idest in potestate volendi, ac proinde nihil tunc facit in genere moris, nisi transeat ad actum secundum, seu potentia ad actum volendi; nihilominus docet S. Doctor quod necesse non sit ad hoc ut omissio sit culpabilis, dari actum voluntatis, qui sit caussa omissionis, idest qui directe & expresse feratur in ipsam omissionem, seu qui omissionem statuat; necesse tamen esse quod interveniat aliquis actus, qui saltem det occasionem illi omissioni, & cum omissione sit incompossibilis. Exemplum rem clarius explicabit; non semper v. g. vult aliquis expresse, vel Missam omittere, vel aliquod aliud opus quod facere tenetur; sed ut sit culpabilis talis omissio, necesse est ut saltem velit aliquid aliud incompatibile cum adimpletione operis debiti; sicut quando quis vult venationi, vel ludo vacare, aut scriptioni, &c. cum audiendum esset sacrum.

Nec valet dicere, fieri posse, ut Sacerdos sciens & advertens omittat recitationem Horarum, & alter auditionem sacri die festo, & tamen neuter velit hanc omissionem. Item cum voluntas utpote libera omnem prorsus actum suspendere valeat, talis omissio esset culpabilis & sine omni quovis actu, idcirco peccabit & Sacerdos omittens Horarum recitationem, & alter auditionem Sacri, licet voluntas maneat in actu primo, idest suspensa ab omni actu; quia erga nullum suam exercet libertatem. Nam respondetur, falsum esse, quod sive Sacerdos quoad omissionem Horarum, sive alter quoad omissionem auditionis Sacri, scienter, & advertenter in talem omissionem incurrant sine ullo omnino actu; etenim ille qui vult positive omissionem Horarum, vel auditionis Sacri, vult positive suspendere actum necessarium ad Horarum recitationem & Sacri auditionem. Uterque enim vult talem actum suspendere, nam licet menti ipsi suggerenti huius debiti impressionem non dicat unus; *nolo Horas recitare*, alter *Sacrum audire*, hoc tamen virtualiter dicunt, *nolo huic debito satisfacere*, unus scilicet recitare horas, alter Sacrum audire, quæ virtualis nolitio nolitioni ita æquivalet actuali, ut idem sit ac si actualiter diceret se nolle actiones illas debitas exequi. Immo si quis unum interrogaret quare horas non recitet, alterum quare Sacrum non audiat, idest quare tales actus suspendant, non aliud plane respondebunt nisi, *quia sic volo*. Quocirca voluntas eorum non remanet in actu primo, idest ab omni actu prorsus suspensa; sed libertatem suam exerit, non quidem transeundo ad actum recitationis Horarum, seu auditionis Sacri, sed transeundo ad actum volendi suspensionem cuiuscunque actus, unde recitatio Horarum sequatur, & Sacri auditio.

Quoad secundum vero, idest num actus, qui est caussa, vel occasio omissionis culpabilis, habeat malitiam eiusdem speciei cum omissione, an vero distinctam: Respondetur actum illum ex se bonum vel indifferentem, puta studii &c. qui est caussa vel occasio omissionis actus præcepti, se habere ad omissionem v. g. recitationis *Horarum* Canonicarum, auditionis Sacri die festo, & sic de aliis casibus, vel antecedenter vel concomitanter. Antecedenter se habet, quando est caussa, vel occasio omittendi Officium &c. sine qua non omitteretur. Concomitanter, quando non est ratio omittendi, sed cum quis v. g. iam formato proposito omittendi vel horas vel Sacrum propter aliquod aliud motivum, ne interim tempus omnino otiose consummetur, vult studio vacare. Si illo secundo modo se habeat, constat non esse peccatum, sed laudabiliter fieri posse, potius quam otiose tempus perdere, licet omittendo Officium, vel Sacri auditionem peccet. Si autem antecedenter se habeat, valde probabilius est esse peccatum; sicque in tali occasione peccare Clericum omittendo Officium, alterum Sacrum, sed utrumque peccare etiam studendo; quia ut iam sæpe ex D. Thoma dictum est, non sufficit quod aliquid sit in se bonum, sed requiritur ulterius, quod sub ratione boni exercendum sumatur: idest non sufficit ut fiat aliqua actio, quæ secundum se bona est, nisi etiam bene fiat. Constat autem, studium, quamvis secundum se bonum sit, in hac occasione non sumi, idest non exerceri sub ratione boni, nec bene fieri. Nemo enim dicere potest, bonum sumi sub ratione boni, cum sumitur sub conditione, quæ est caussa mali. Studiositatis virtus, (& sic aliæ) suum habet medium inter extrema defectus, & excessus: Bonus est amor studii secundum prudentiam regulatus, sed vitiosus est quando transit in excessum, & quando recti ordinis circumstantias non servat.

vat. Sic in aliis casibus dicendum est. Ita D. Thomas q. 2. *de malo*, art. 1. ad 7. Unde etiam hoc ipsum, quod est laudare Deum ore, potest male fieri, si hoc quis faciat, quando non debet, nempe quando alia facere tenetur.

Actus vero per se boni, vel indifferentes quicumque sint, qui sunt caussa, vel occasio omissionis actus præcepti, non aliam habent malitiam, quam eam, quæ est propria omissionis. Nam tota malitia actionis cæteroquin bonæ, puta studii, quæ mala evadit, quia male fit, idest quando vetita est a divina lege, eadem est cum malitia omissionis Missæ. Alioquin qui Missam omitteret amore studii, magis peccaret, quam qui eamdem omitteret nihil prorsus faciendo, quod ridiculum est. Unde in tali opinione nunquam omitti posset Missa sine duplici peccato, quorum unum esset ipsa omissio Missæ, aliud quod est caussa vel occasio ipsius Missæ omissionis, quod falsum est, & praxi repugnat fidelium, qui nunquam explicant in Confessione, nec a Confessario etiam prudenti exquiritur, quare Missam omiserint.

Quoad 3. tandem, nempe num voluntarie ponens caussam omissionis peccet, non solum quando apponit caussam hanc, sed etiam quando de facto actum præceptum omittit; antequam resolvatur, pro faciliori intelligentia.

Supponendum 1. ponentem voluntarie actum ex quo prævidet præceptum probabiliter, vel probabilius non adimplendum, v. g. se dantem somno, ubi Sacrum est audiendum, vel recitandæ sunt horæ Canonicæ, peccare graviter, etiam si postea rebus subito mutatis, Sacrum audiat, horas legat &c. quia licet non peccaverit contra legem *effectu*, peccavit tamen *affectu*, quatenus voluntarie se periculo exposuit non adimplendi præceptum.

Supponendum 2. peccatum omissionis consummari, ubi de facto contingit omissio, si tunc omittens sit sui compos, & est communis. An vero tunc etiam consummetur, si omittens sit rationis expers propter somnum puta, ebrietatem &c. vel factus sit impotens propter contractam infirmitatem, vel propter aliquid aliud: Hic stat difficultas, pro cuius solutione sit.

Sententia communior est inter Thomistas, iuxta eorum Magistrum Angelicum Doctorem, ut habetur ex Caietano, Medina, Soto, Lemos, Gonet, Contensono, quibus se adiunxere Suarez, Valentia, aliive, omissionem, quæ iam in caussa culpabili supponitur, esse culpabilem etiam in se, quando urget præceptum, tametsi tunc contingat hominem, præ somno, & ebrietate &c. non esse amplius compotem sui, vel ex caussa, quam posuit factus sit impotens, ut Clericus qui initio itineris proiecit Breviarium in mare, unde horas Canonicas recitare nequit, vel qui ob intemperantiam, aut vanas defatigationes venationis puta, ludi &c. infirmitatem contraxit incompossibilem cum ieiunio; nam ut aliquid sit in se formaliter peccatum, satis est, quod indirecte & in caussa sua liberum sit; alias qui in ebrietate clericum occideret, non esset excommunicatus, contra quod sentit Glossa in cap. 6. *de sent. excommunic.* Paludanus, Sylvest. aliique quamplures. Unde cum omissio Sacri contingens in somno vel ebrietate libera sit in caussa, sequitur, quod non solum culpabilis sit in caussa, sed etiam in se, & ideo in se imputabilis. Nam licet ob defectum usus rationis, vel ob impedimentum culpæ huiusmodi omissionum non sint imputabiles in se ratione sui solius; sunt tamen imputabiles in se dependenter a caussa. Nec officit id, quod ut absurdum Patroni contrariæ sententiæ obiiciunt, scilicet quod si talis omissio in somno sit peccatum, erit peccatum actuale, verum cum ad peccatum actuale libertas actualis requiratur, quæ neutiquam esse potest in tali omissione, in qua non potest haberi actuale voluntatis exercitium, sicut actualis libertas exigit; Igitur talis omissio nec est, nec esse potest actuale peccatum. Nam respondetur, ad peccatum actuale requiri quidem libertatem actualem, non tamen semper necessario in se, cum satis sit, ut etiam in sola caussa actualiter habeatur, ut contingit in præsenti casu, in quo licet omissio in somno &c. actu & in se libera non sit, cum iam libertatis potestati non subiaceat, est tamen libera, & voluntaria in caussa, quæ quidem voluntarietas refunditur in effectum; unde non caussa solum, sed etiam effectus sunt in Confessione aperiendi.

Ex his sequitur igitur pro praxi 1. quod qui non tantum periculo se commisit omittendi, sed etiam re ipsa omisit, id ab eo in Confessione est exprimendum, quia peccatum omissionis ipsa actuali omissione consummatur. 2. quod qui vino & impudicitiis multum indulgendo, ita infirmitatibus se gravavit, ut factus sit impotens ad observanda ieiunia ab Ecclesia præscripta, & Sacerdos, qui initio itineris Breviarium in mare pro-

proiecit, donec utrumque facti sincere pœniteat, peccare unum non ieiunando, quotiescumque urget præceptum; alterum Horas Canonicas non recitando. Nam iuxta hanc communiorem sententiam, omissiones illæ sunt imputabiles non tantum quoad affectum ut volunt adversarii, sed etiam quoad effectum.

Alia inquiri hic solent a Theologis 1. num omissio, non secus ac commissio pariat habitum. 2. an peccatum commissionis, & omissionis differant specie. 3. an peccatum commissionis sit gravius peccato omissionis.

Resolvitur quoad primum pro parte affirmativa; quia ex dictis nulla est omissio sine actu: unde cum ex repetitis actibus fiat habitus, hinc ut ipsa docet experientia, ille qui sæpius ludendi affectu omittit Sacrum, comparat facilitatem non solum ludendi, sed etiam omittendi Missam. Resolvitur quoad secundum, peccatum commissionis specie differre a peccato omissionis, non solum physice, sed etiam moraliter. Nam odium Dei v. g. est alterius speciei ab omissione charitatis, ac proinde ei, qui Deum odio habuit, non satis est, si dicat in Confessione, se contra charitatem peccasse; charitas enim aliter per odium Dei, aliter per omissionem amoris violatur. Si tamen peccatum commissionis sit peccati omissionis fundamentum, utrumque erit eiusdem speciei, ut patet in eo, qui furatur, & non restituit, quia iniuriam hic facit, & eam non reparat.

Resolvitur quoad tertium, peccatum commissionis gravius esse peccato omissionis; quia gravius est ad obiectum contrarium v. g. ad odium Dei abire, quam obiecto debito non adhærere, puta omittendo actum amoris Dei; sicut gravius peccat miles, qui transit ad partes hostium, quam qui simpliciter a Castris recedit.

§. II.

De iis quæ sive in commissione, sive in omissione actionem cæteroquin malam excusant a peccato.

Peccatum cum sit actio humana, qua homo divinam legem transgreditur scienter, ac deliberate seu humano modo, cum consilio videlicet, & electione, ac proinde sit actio essentialiter libera & voluntaria vel in se, vel in alio, generaliter excusat a peccato quidquid voluntarium tollit, & liberum, cuiusmodi sunt ignorantia, quæ scientiam tollendo tollit voluntarium, & impotentia physica quæ tollit liberum, ac ideo utraque electionem: sicut etiam metus, & passio antecedens, quando uterque usum tollit rationis. Quod autem tollit, minuit vel auget liberum, aut voluntarium, cæteris paribus tollit, auget, ac minuit peccatum; sicuti iam agendo de Actibus humanis notavimus.

Metus tamen sive levis sit, sive gravis, numquam excusat hominem sui compotem a peccato in transgressione legis naturalis, in his scilicet, quæ sunt intrinsece mala; quia metus quamtumvis gravis numquam ita obruit rationem, ut non relinquat locum libero consensui, & quæ intrinsece ex se mala sunt, in quovis periculo non desinunt esse mala, ac vetita. Igitur metus tametsi gravis in his, quæ sunt per se mala, non excusat a culpa. Nullum quidem peccatum tametsi veniale facere licet ad vitandum quodvis aliud malum: quia quodvis peccatum etiam veniale utpote offensa Dei supremi Domini, ac entis in omni perfectione infiniti, est malum multo gravius quovis alio malo, quod non sit peccatum. Insuper peccatum omne quatenus peccatum est, semper est illicitum; unde cum natura seu essentia rerum sit immutabilis, hinc ob nullum bonum vel malum pœnale peccatum reddi potest licitum; idcirco nequidem ad propriam vitam tuendam licitum est mentiri.

Verum quidem est, quod metus si revera sit gravis minuit culpam; quia minuit voluntarium; sed quia hoc prorsus non tollit, sic nec ita culpam attenuare potest metus, ut eam de mortali in venialem traducat in materia gravi, quia relinquit consensui sufficientem libertatem ad mortale. Etenim metus non impedit, ne actus procedat, ac eliciatur a voluntate cum cognitione etiam perfecta; itaut quod fit ex metu, fit cum electione, & sine ulla physica necessitate, ut possit etiam non fieri.

In his vero quæ non sunt mala nisi quia contraria legi positivæ humanæ quæ non obligat cum gravi incommodo, metus si gravis sit, seu metus prudens gravis damni excusat a peccato, cum Lex humana ordinarie non obliget cum gravi detrimento, nisi Charitas, vel bonum commune id exigat, vel vitatio scandali, contemptu[illegible] [illegible] seu legitimæ potestatis.

§. III.

De peccato mortali, & veniali.

Hanc distinctionem peccati mortalis, & venialis, quam ex divinarum Scripturarum do-

doctrina, ac Sanctorum Patrum traditione inter suas veritates Catholica tenet Ecclesia, non solum impugnarunt Novatores Lutherus, & Calvinus, sed contra eamdem erraruntt ex Ortodoxis etiam Gerson Academiæ Parisiensis Cancellarius, & Michael Baius Lovaniesis Theologus. Docuerunt enim primi & acriter sustinent eorum discipuli, & asseclæ, omnia peccata ex natura sua esse mortalia, quæ quidem in prædestinatis tametsi gravissima, ac ideo morte digna, fiunt venialia, ex eo quod propter eorum fiduciam in Deum de sua prædestinatione ipsis non imputantur; in reprobis vero omnia etiam minima esse mortalia.

Cohærenter huic errori sensit Gerson, dum contra communem Theologorum sententiam docuit lib. *de vita Spirit.* lect. 1. peccata venialia ex natura sua mereri damnationem æternam; ita ut quod tanta pœna non puniantur tribuendum sit divinæ misericordiæ.

Propius vero opinatus est cum Novatoribus Michael Baius, ut habetur in illa sua propositione, quam cum aliis, quas non sane olentes scripserat, damnarunt Summi Pontifices Pius V. Gregorius XIII. & Urbanus VIII. & est huius tenoris. *Nullum est peccatum natura sua veniale, sed omne peccatum meretur mortem æternam*. Contra hos igitur certissimum est apud Catholicos, & in hoc conveniunt Theologi omnes ut in fidei dogmate, inter peccata actualia quæ ab hominibus committuntur, alia mortalia esse, alia venialia. Nomine vero peccati mortalis illud proprie intelligitur quod a D. Augustino definitur. *Dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei simpliciter.*, ac ideo ob talem divinæ legis transgressionem tanta est iniuria quam peccator Deo infert, & sic mortale peccatum Deum offendit, ut inducat in animam peccatoris privationem gratiæ sanctificantis, divinæ dilectionis, ac amicitiæ, ac proinde moritur vitæ supernaturalis gratiæ, ut si in hac privatione finaliter decedat peccator ex hac vita, puniatur etiam æterna damnatione, quæ est secunda mors animæ iuxta illud Sap. 16. *Homo per malitiam occidit animam suam*; & Rom. 6. *Stipendia peccati mors*: qua de caussa peccatum hoc dicitur mortale. Hinc sicuti illud definit Toletus cap. 1. *Mortale est recessus a regula divina voluntarius, Dei gratia peccantem privans, & æternæ morti adiudicans*.

Econtra vero peccatum veniale communiter illud dicitur, quod vel ex defectu voluntarii, ac plenæ deliberationis, vel ex defectu materiæ est ita leve, ut licet Deum offendat, non tamen ita graviter offendit, ut vel amicitiam cum Deo tollat ac dissolvat, vel spiritualem gratiæ vitam, aut æternæ pœnæ reatum inducat, sed solum temporalis. Dicitur autem veniale a venia, eo quod facilius veniam consequatur, & aliquo modo venia dignum sit. Etenim licet veniale quoque sit *dictum, factum, concupitum contra legem Dei*; solummodo tamen hoc est secundum quid, non simpliciter sicut mortale, ac ideo dicitur a multis potius *præter*, quam *contra* legem Dei; cum non extinguat Charitatem, quæ ad Deum, ad eiusque legem dirigit. Dicitur *non simpliciter*; quia etsi dicere velimus etiam veniale contra potius, quam præter Dei legem, non est tamen contra legem Dei simpliciter talem, hoc est, quæ simpliciter est necessaria ad tendendum in ultimum finem, illumque consequendum, secuti est lex, contra quam plene, & directe tendit mortale. Hinc ait Sayrus, peccatum veniale posse definiri: *peccatum, seu actus humanus voluntarius inordinatus, qui gratia peccantem non privat, nec aliquem reum pœna æterna constituit, sed solum temporali*.

Ex peccato mortali, & veniali actuali oritur peccatum habituale tam mortale, quam veniale. Peccatum vero mortale habituale est privatio voluntaria gratiæ. Peccatum habituale veniale est privatio fervoris charitatis: unde patet, in quo utriusque essentia consistat.

Supponendum est igitur potius quam probandum, cum hoc de fide universalis teneat Ecclesia, de facto dari huiuscemodi inter se distincta peccata, mortale scilicet, & veniale, ut apertissime patet ex divinarum Scripturarum testimoniis, & ex ipsa ratione. Nam de mortali habetur Rom. 1. *qui talia agunt digni sunt morte* & alibi *qui talia agunt regnum Dei non possidebunt*. Privatio autem Regni Dei, mors animæ, sunt effectus peccati mortalis. Mortale idcirco fuit peccatum Adæ iuxta illud, quod ei dictum fuit, si de fructu vetito comederet: *In quacumque hora comederis, morte morieris*; quod SS. Ambrosius, & Augustinus aliive communiter intellexerunt de morte non corporis, cum statim mortui non sint, ex quo comederunt, ut notat S. Eucherius; sed de morte animæ. Mortale fuit pariter peccatum Davidis & S. Petri, ut testatur S. Augustinus, qui de peccato Petri in Tract. 66. in Ioannem ait: *mortuus est negando, & revixit plorando*. De veniali vero, scili-

cet de eo quod non privat iustitia nec æterna vita, quia leviter Deum offendit, habetur Prov. 24. quod *septies in die cadit iustus*; non cadit igitur mortaliter, cum in eodem lapsu iustus remaneat, qui talis non remaneret, si in mortale laberetur. Et de his peccatis dicitur Matth. 7. ubi ob eorum levitatem comparantur festucæ respectu mortalium, quæ trabi assimilantur *quid vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?* Et equidem si peccatum est transgressio divinæ legis, ut iam vidimus in peccati natura explicanda, ubi definitur peccatum cum S. Augustino *dictum, factum concupitum contra legem Dei*; cum hæc transgressio possit esse gravis, & levis, sic diversum est peccatum quod contrahitur ex transgressione gravi ab eo, quod incurritur ex levi. Primum est quod dicitur mortale; quia cum sit gravis offensa Dei, privat eius amicitia, gratia sanctificante, & vita æterna, quibus vivit anima; ita ut sicut corpus seiunctum ab anima moritur; sic anima seiuncta a gratia santificante, & reatu æternæ pœnæ gravata per grave peccatum, se habet ut mortua. Peccatum vero e contra quod contrahitur ob levem divinæ legis transgressionem, dicitur veniale, utpote quod nonnisi leviter Deum offendens, non privat amicitia Dei, gratia sanctificante, nec æternam, sed temporalem tantummodo pœnam meretur, ac proinde non excludit a beatitudine Cœlesti; sed solummodo eius consecutionem retardat; nec charitatem extinguit, sed tantummodo eius fervorem minuit. Sic P. Antoine.

§. IV.

De differentia peccati mortalis a veniali.

Peccati mortalis & venialis convenientia & disconvenientia.

Nota, peccatum mortale, & veniale in nonnullis convenire, in pluribus tamen differre. Conveniunt primo quia non solum peccatum mortale, sed etiam veniale est actus moraliter malus, Deo displicens, ipsumque offendens, ac proinde dignus supplicio sibi correspondente. Conveniunt 2. pariter, quia neutrum eligi potest ad promovendam honestatem alterius finis, ut constat ex illo Rom. 3. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona*. 3. Conveniunt, quia utrumque peccatum est actus humanus moraliter malus, ac ideo requirens voluntariam, & sufficientem libertatem. Utrumque peccatum a sola rationali creatura, non autem a Deo, vel a brutis elici potest. Sunt & alia nonnulla, in quibus conveniunt, quæ brevitatis gratia hic omittuntur.

Sed ad evitandum omnem errorem in assignanda eorumdem peccatorum differentia, observandum, eam repeti non posse 1. ex parte solius subiecti ut somniarunt Novatores, qui volunt peccata leviora esse reprobis mortalia, graviora vero nonnisi levia prædestinatis; quia Adam cum fructum vetitum comedit, David quando se adulterio fœdavit, mortaliter, idest graviter peccarunt, licet essent prædestinati. 2. Eam repeti non posse ex parte solius divinæ voluntatis, quæ unum peccatum imputet ad pœnam mortis, & aliud non, ita ut nulla offensa Dei sit venialis, ut male docet Gerson Tract. *de vita spiritual.* Lect. I. & cum eo Almainus; quia hæc opinio vel nulla est, vel est affinis opinioni Pseudoreformatorum iam confutatæ; & quia si gravitas peccati a sola Dei voluntate repetatur, non possemus peccatum mortale a veniali discernere, ac semper essemus incerti, an Deus hoc vel illud peccatum venia dignum iudicaret. Tandem quia Sancti PP. cum de levitate peccati loquuntur, non recurrunt ad Dei voluntatem; sed vel ad defectum consensus, vel ad materiæ levitatem, & similia. 3. Neque pariter repeti valet ex eo quod mortale sit contra præceptum, veniale vero contra consilium; quia peccatum est violatio alicuius obligationis, & legis; ubi enim non est lex, nec peccatum esse potest, quod dici nequit de consilio, utpote quod præcise ut tale nec obligationem adducit, nec habet vim legis, sed proponitur ut aliquid libere amplectendum, ac proinde non peccat, qui agit contra consilium. 4. Nec etiam repeti potest ex eo quod mortale sit contra legem, veniale vero præter legem; quia peccatum omne etiam veniale adversatur rationi, ac ideo legi æternæ, unde mendacium etiam leve prohibetur hoc præcepto, *nolli mentiri*. Omne mendacium dixit quidem pluries S. Thomas veniale esse præter legem; sed hoc dixit quia peccatum veniale non est ita contra legem, ut finem legis evertat; non enim rumpit charitatem, quæ est plenitudo legis; non censuit igitur S. Thomas, peccatum veniale nulla lege interdici; nec tandem repeti ex eo, quod mortale versetur circa ultimum finem, veniale vero circa ea, quæ sunt ad finem, ut adulterium, homicidium, & similia; immo & quædam venialia versantur circa finem, ut motus parum deliberati infidelitatis, vel difidentiæ de Deo, &c. Peccatum igitur mortale, & veniale ex natura rei differunt.

Verum ad pleniorem huius rei elucidationem, peccatum in triplici sensu dici potest veniale iuxta S. Thomam 1. 2. q. 88. art. 2. primo ab eventu; quia per pœnitentiam veniam consequitur, & in hoc sensu etiam mortale dici potest veniale. 2. dicitur veniale; quia non habet in se, unde veniam non consequatur, vel in toto, vel in parte. *In parte* quidem quando habet in se aliquid diminuens culpam, ut cum fit ex infirmitate, vel ignorantia, & hoc dicitur veniale ex caussa. Sic e contra peccata in Spiritum Sanctum, scilicet ex plena cognitione, & obstinatione commissa, venialia non sunt; quia non habent in se caussam obtinendæ veniæ, ut alibi S. D. 3. *In toto* veniale dicitur ex eo quod non tollit ordinem in ultimum finem, idest non avertit a charitate Dei, & sic non meretur pœnam æternam, sed temporalem; & in hoc tertio sensu peccata quæ vere, ac proprie venialia dicuntur, ab aliis peccatis differunt, quæ dicuntur mortalia.

Tripliciter autem peccatum aliquod potest esse veniale in tertio dicto sensu. 1. ex genere suo; quia quantumcumque crescat circa propriam materiam & obiectum, non potest ex illo habere, unde fiat mortale, nisi ad aliam speciem transeat, idest nisi gravitas ab extrinseco mendicetur. Talia sunt iocosa mendacia, verbum otiosum, & similia, quæ si nullam aliam habeant admixtam speciem malitiæ, venialia semper remanent. Ex opposito tamen mortale ex genere suo est illud, quod intra suam speciem manendo, & independenter ab alio, est quid grave. Peccatum veniale est 2. ex levitate materiæ, quæ si magna esset, peccatum mortale fieret; tale est furtum rei exiguæ. 3. in materia de se notabili, veniale esse potest ex defectu plenæ advertentiæ. Quare deduci possunt tres regulæ. 1. ex parte præcepti graviter vel leviter obligantis. 2. ex quantitate materiæ 3. ex perfectione, vel imperfectione deliberationis. Pro clariori tamen ac faciliori rei intelligentia.

Nota 1. gravem levemque præcepti obligationem colligendam esse ex Scriptura, si in ea contineatur. Unde si dicat peccatum aliquod esse abominabile, execrandum, horribile, dignum morte, excludens a Regno Dei; si dicat *væ illud facienti*; concludendum est, inhibitum esse graviter; quando vero mitius loquitur, colligitur esse tantum veniale, ut cum dicit Apostolus de stultiloquiis, *ea ad rem non pertinere*. Si autem obligationis quantitas non contineatur in Scriptura, aut in aliqua lege positiva, recurrendum est ad iudicium naturale, seu ad dictamen conscientiæ: unde si ratio dictet, aliqua graviter adversari honestati, esse multum aut Deo aut proximo iniuriosa, & nociva, pro mortalibus habenda sunt; sin minus pro venialibus, ad quod non parum conferre potest tum consensus Patrum, tum iudicium Doctorum, & timoratorum. Si quis igitur rem graviter vetitam fecerit, aut graviter præceptam omiserit cum sufficienti deliberatione, & advertentia, censendum est graviter peccasse; sin minus leviter. Item si illud quod præcipitur, vel inhibetur sit materia gravis, illud facere vel omittere est peccatum mortale; si materia levis, tantum veniale; quia censendus est Legislator nonnisi iuxta materiæ gravitatem voluisse obligare. Unde quando Scriptura damnat quædam peccata tamquam mortalia, non intendit propterea, non posse fieri venialia defectu sufficientis materiæ. Nemo enim dicet furtum quod ex genere suo est mortale, remanere mortale, si sit tantum paucorum solidorum.

Nota 2. materiæ levitatem non esse iudicandam ex comparatione ad materiam totalem: fieri enim potest, ut aliquid sit centesima pars materiæ totalis, & adhuc sit in se materia gravis, ut patet in nummo aureo, qui licet sit tantum centesima pars centum aureorum, qui ne quidem sunt materia totalis furti, cum hæc possit esse mille aureorum, & plurium etiam; tamen est materia furti mortalis. Quare materiæ levitas iudicanda est ex eo, quod non conducat ad finem legis gravem: Si enim ad talem finem conducat, sive interim sit pars tertia, aut quarta, sive centesima &c. respectu materiæ totalis, censetur materia gravis, & sufficiens ad mortale. Hinc laborans per tres horas in die festo peccat mortaliter, sicut qui omittit nocturnum matutini; nam licet tres horæ sint pars octava diei, & nocturnus tertia pars matutini, sunt tamen secundum se ad finem legis materia notabilis. E contra vero laborans per quadrantem, aut omittens Psalmum parvæ horæ; quia sunt ad finem legis materia levis, peccat solum venialiter.

Quando autem materia graviter vel leviter se habeat ad finem legis, colligendum est 1. ex communi Doctorum consensu, qui sæpe plus valet in moralibus, quam ipsa ratio: nemo enim dicet sola spectata ratione, modo eodem verba parvulæ horæ quæ

quar-

quarta parte quadrantis absolvitur, sicut & pauca verba in Canone Missæ ad finem legis notabiliter conducere, nisi id communis Ecclesiæ & Doctorum sensus decernat. 2. ex eo quod multum vel parum adversetur fini legis necessario. 3. ex certis circumstantiis; sic furtum acus potest notabiliter conducere ad finem legis non furandi, si eius ablatione grave proximo damnum inferatur.

Nota 3. parvitatem materiæ non dari in iis peccatis, quæ directe contra Deum committuntur v. g. in odio, aut contemptu Dei, in blasphemia, simonia, periurio assertorio, superstitione, infidelitate, desperatione; cum in illis peccatis, non obstante quacumque materia apparenter parva, reperiatur integra ratio, ac veluti tota quantitas irreverentiæ & deformitatis; nam quidquid in Deo oderis & contempseris indigne verbo, aut facto tractaveris, irreverenter in infinitam eius bonitatem te geres. Item quamcumque minimam propositionem a Deo revelatam negaveris, aut ipsum in testem rei minimæ fallæ adduxeris, mendacii ipsum capacem efficis; quamcumque tandem simoniam committas, æstimas practice rem temporalem, puta pecuniam, dignum esse rei spiritualis pretium, & ita magnam rei spirituali iniuriam infers.

Datur vero in aliquibus peccatis materiæ parvitas v. g. in illis, quæ sunt contra charitatem aut iustitiam proximo debitam, & iustitiæ humanæ affinia, sicut etiam in quibusdam contra Religionem; quia in illis nec est, nec reperitur moraliter integra offensionis ratio, ut patet in furto unius nummi, in violatione voti de una *Ave Maria*, & similibus. Si plurium autem peccatorum leves seu parvæ materiæ moraliter inter se coalescant, sive secundum se ipsas, sive secundum effectum ab ipsis productum, materiam gravem constituunt; quia licet materia ultimi peccati secundum se levis sit, ratione tamen moralis collectionis cum præcedentibus magna censetur una cum aliis, & notabilis. Quod si plures materiæ leves non habeant inter se connexionem, unde vel ratione sui, vel ratione effectus non coalescant in unum grave, (quia nequeunt plura unum in genere moris efficere, nisi in genere moris connectantur) nequeunt unum grave constituere. Unde Clericus, vel Beneficiatus, qui singulis diebus unum vel alterum versiculum in Horarum recitatione omitteret, artifex qui tantisper singulis festis operi servili vacaret &c. quia hæc, & similia præcepta respiciunt singulos dies in particulari, ac unoquoque expirante expirat obligatio, ac proinde materia peccati unius diei non coniungitur cum materia peccati alterius diei; hinc singulæ materiæ remanent leves & parvæ, ac proinde insufficientes ad mortale; ex opposito vero semper plura pauca in materia iustitiæ quandocumque quis furetur, coalescunt in unum; quia semper committuntur contra idem præceptum, quod successive sine ulla interruptione ligat, ne unquam damnum etiam leve alteri inferatur; idcirco hæc plura pauca pervenire possunt ad materiam gravem.

Nota 4. quod tam peccatum mortale, quam veniale dividuntur in peccatum, quod est tale per se, & ex genere suo, & in peccatum, quod est tale per accidens. Peccatum mortale per se, seu ex genere suo est illud, quod cum ex se graviter opponatur charitati Dei, & proximi, quam destruit, habet malitiam ex obiecto ita per se gravem, ut manendo intra propriam speciem sine interventu malitiæ alterius generis, scilicet absque eo quod transeat ad aliam speciem peccati, fieri potest, & de facto est mortale. Omnia enim peccata, quæ graviter adversantur Deo, & proximo, ex genere suo sunt gravia, & talia dicuntur, quæ sunt contra fidem, spem, charitatem, & iustitiam. Peccatum vero veniale ex genere suo illud est, quod cum ex se, seu ex natura sui non opponatur saltem graviter charitati Dei, & proximi, dum manet intra propriam speciem, idest illi non superveniat malitia alterius rationis, numquam potest esse mortale, ut simplex mendacium, verbum iocosum, & similia. Peccatum vero mortale, aut veniale per accidens est, quando ex aliqua sibi adiuncta circumstantia peccatum mortale fit veniale, & veniale fit mortale. Hisce prænotatis sit.

Peccatum ex genere suo mortale per accidens potest transire in veniale, idest in peccatum tale, quod licet ex obiecto grave esse possit, de facto tamen ob alicuius circumstantiæ interventum grave non sit, & hoc ex triplici capite fieri potest: sicut enim ad mortale requiritur perfecta advertentia, plena deliberatio & consensus, materia gravis; ita deficiente quolibet ex iis, deficit in peccato malitia mortalis: est communis Doctorum cum S. Thoma 1. 2. q. 88. art. 6. & ratio est, quia cum gradus malitiæ mortalis attendatur secundum gradum cognitionis, seu ad-

ver-

vertentiæ, & liberi, & secundum gradum violationis legis, alteruter ex duobus prioribus si deficiat, vel leviter lex offendatur, malitia peccati ita imminuitur, ut non sufficiat ad mortale. Hinc defectu cognitionis ac advertentiæ excusari solent. 1. Infantes septennio minores; quia tunc præsumuntur sufficientem rationis usum non habuisse. 2. Semistulti, Semidormientes, item qui dubitant an sufficienter a somno excitati essent, an egerint in phrenesi &c. quia qui ex plena advertentia agunt, satis sciunt se a somno excitatos fuisse; ita Sylvius; nisi forte mora temporis oblivionem induxerit. Hinc sæpe dictum est, motus primo primos, qui præter omnem mentis advertentiam insurgunt, nec ullatenus a voluntate pendent, non esse secundum se culpabiles; motus vero secundo primos, qui aliquam, sed imperfectam habent advertentiam, sufficere quidem ad venialem culpam, non autem ad mortalem; motus denique secundo secundos, quales sunt in vigilante, & plene sui compote non excusari a mortali, quando tamen materia sit gravis. Ade, quod ad mortale non requiratur illa advertentiæ species, quam aliqui vocant perfectissimam, qua non tantum res, sed etiam effectus, motiva, media perspicue deteguntur, & diu ponderantur; nam si hæc advertentia esset necessaria, pauci ex iis præcipue qui rudes sunt, aut agunt ex passione, vel præcipitanter, mortaliter peccarent; sed perfecta requiritur, & sufficit advertentia, quam alibi descripsimus. Ex defectu pariter pleni consensus excusantur a mortali ii omnes, qui excusantur defectu advertentiæ, cum advertentia sit principium ac regula consensus. Signa vero & indicia imperfecti consensus iam antea sunt exposita. Defectu tandem sufficientis materiæ quædam peccata excusantur a mortali, quædam non; quod ut intelligatur.

Notandum, peccatum mortale duplicis esse generis: aliud est mortale ex toto genere suo, aliud est mortale ex genere suo, sed non toto. Prius est illud, cuius materia quoad omnes eius partes ita gravis est, ut nulla ex iis sine gravi deordinatione auferri & violari queat. Peccata huiusce generis possunt quidem esse venialia ex imperfectione advertentiæ, & consensus, nunquam vero ex levitate, seu parvitate materiæ; & inter peccata huiuscemodi conditionis recensentur ea primum, quæ sunt immediate contra Deum, ut odium Dei, blasphemia, periurium, etiam in re levi, contemptus directus supremi Numinis, infidelitas, peccata contra spem Theologicam, magia, supestitio expressum habens pactum cum Dæmone, simonia, fractio Sigilli Confessionis. 2. Peccata quædam contra proximum, ut homicidium iniustum, abscissio iniqua membri, duellum intentatum. 3. Denique peccata quædam contra nos, ut ebrietas, delectatio venerea extra coniugium, pollutio, aliæque culpæ venereæ. Hæc omnia ob materiæ parvitatem nunquam excusantur a mortali; quia in iis omnibus semper occurrit gravis irreverentia contra Deum, proximum, aut seipsum. Unde proscripta fuit ab Innocentio XI. sequens propositio, quæ numero est 24. *Vocare Deum in testem, mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit, aut possit damnare hominem.* Item hæc alia ab Alexandro VII. numero 40. *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

Peccatum vero mortale ex genere suo, sed non toto est illud, cuius materia gravis non est, nisi sit in certa quadam quantitate, & peccata huiusmodi possunt ob materiæ parvitatem fieri venialia. Sed ad hoc ut prudenter iudicetur, quænam materia sit gravis, quænam levis, hæc non absolute tantum est consideranda, sed cum omnibus circumstantiis, & maxime cum relatione ad finem præcepti, vel cum connexione, quam sive secundum se ipsam, sive secundum effectum ab ipsa productum habet cum materia præcedenti eiusdem rationis. Hæc enim relatio, sicut & connexio, aliquando materiam ex levi gravem efficiunt; quia licet materia ultimi peccati sit secundum se levis, ratione tamen connexionis moralis cum præcedentibus censetur una cum aliis magna & notabilis. Hinc 1. Adam comedendo fructum vetitum mortaliter peccavit; quia licet comestio in se esset aliquid levissimum, erat tamen gravissimum in intentione Legislatoris, qui creaturæ suæ subiectionem hoc obedientiæ actu significari volebat. Similiter peccat mortaliter & ille, qui aureum furatur proximo licet diviti, & qui dum vovit dare viginti argenteos eleemosynam pauperibus, dat solummodo quindecim; quia uterque graviter transgreditur legis, ac voti intentionem, eo quod una intendit, ne proximus lædatur, altera, quod votum elicitum impleatur in paupere, iuxta statutam mensuram eum sublevando. Neuter vero operatione opposita communiter loquendo

do peccaret, si vel furaretur denarium, vel aliquid tantum assis dare omitteret pauperibus. Hinc 2. graviter peccat, qui die ieiunii pauca sæpius comedit, qui in die festo sæpe per modica intervalla temporis elaborat &c. qui singulis alternisve mensis diebus assem, vel unciam furatur &c. quia illa paucula moraliter connectuntur, atque tandem in unam summam totalem coalescunt, quæ cum gravis sit, gravis peccati materia esse debet. Hinc 3. e contra solummodo venialiter peccat, qui singulis festis per horæ quadrantem laborat, qui aliquibus diebus ieiunii, puta etiam per totam quadragesimam quotidie paucula comedit &c. quia præcepta non laborandi diebus festis, ieiunandi in quadragesima, afficiunt singulos dies in particulari, & una cum die expirant. Unde qui hodie peccat, transgreditur præceptum, quod hodie viget, non quod heri obligabat. Idemque dicito ob eamdem rationem de singulis huiusce generis præceptorum transgressionibus.

Peccatum itidem ex genere suo veniale fieri potest mortale per accidens; & ad hoc satis est, ut actioni de se venialiter malæ aut etiam indifferenti addatur circumstantia mortaliter mala, quæ tamen debet esse ex his, quæ speciem mutant, nempe gravem deformitatem alterius generis afferendo. Et hoc non difficiliter fieri potest, & identidem, immo tota die hoc contingit in sex casibus: primo si ex erronea conscientia, aut dubia credatur vel dubitetur id esse mortale, quod est tantum veniale, ut si quis dum iocose mentitur apprehendat in eo gravem malitiam, vel dubitet, an sit gravis: error enim, quo creditur esse mortale quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale, ut ex S. Thoma Quodlib. q. 7. art. 15. & qui operatur cum conscientia dubia, voluntarie se exponit periculo peccandi. 2. ratione finis; & hoc dupliciter contingere potest, vel quia actione leviter peccaminosa quis sibi proponat finem mortaliter malum, seu illam efficiat ob finem mortaliter malum; puta si quis eleganter se ornet, ut alliciat aliquem ad carnalem concupiscentiam, cum media imbibant malitiam finis ad quem referuntur; vel quia in obiecto illius actionis constituat suum ultimum finem, sive directe & formaliter, ut cum is ex errore intellectus existimat tale obiectum esse suum ultimum finem, & ut ad talem defert honorem, vel indirecte, virtualiter, & interpretative, hoc est quod taliter obiectum illud diligat, ut ob illud non recuset committere peccatum mortale, idest peccans ita sit affectus, ut id quod facit faceret etiam si sciret illud esse peccatum mortale. Hoc enim contingit quando v. g. avarus est ita affectus ad pecuniam, mulier ad se ornandum, ut neuter dubitaret oblata occasione potius committere peccatum mortale, quam unum carere pecunia, non indulgere alteram vanitati; & tunc est quando dicitur veniale fieri mortale ratione pravæ dispositionis. Cæterum notandum, ad hoc satis non esse, quod committens veniale feratur nimis intenso affectu in obiectum eius; sed tunc illud evenit, quando quis ex affectu committit peccatum ex genere suo veniale, ut vellet illud committere etiam transgrediendo præceptum obligans sub mortali. Et sic intelligitur affectus ille qui ita inordinate afficiatur ad fabulas, ludum, verba otiosa, & huiusmodi, ut malit die festo Sacrum amittere, quam illis privari. 3. ratione gravis scandali, quod quis prævidit, aut prævidere potuerit & debuerit ex suo peccato secuturum, ut si ex tali peccato, idest ex veniali irrisione alterius, ut prævisum fuit, præbeatur ei occasio blasphemandi, vel gravis iræ, aut si quis verba iocosa proferat præcognoscens alios excitandos ad verba inhonesta. 4. ratione formalis contemptus regulæ, mandati, legis sui Superioris, vel ipsius Superioris & Legislatoris; quia hoc cedit in dedecus potestatis Legislatoris Divini & humani; qui enim Superiores spernit, ipsum Deum spernit; idemque sentiendum de contemptu consiliis Divinis. Hic tamen notandum cum Angelico D. 2. 2. q. 136. art. 9. & aliis communiter, quod tunc aliquis transgreditur præceptum ex contemptu, quando voluntas eius renuit subiici ordinationi legis vel regulæ sui ordinis, & ex hoc procedit ad faciendum aliquod contra legem seu regulam; idest contemptus formalis tunc fit, quando contemptus præcepti est caussa illius peccati committendi: atque ideo quis præceptum violat, quia ipsi, aut Superiori præcipienti subiicere se non vult. Quare contemptus formaliter & directe cadit contra legem ac Legislatoris superioritatem, & exinde peccatum ex veniali redditur mortale. 5. ratione periculi proxime incidendi in mortale, quod quisque sub mortali vitare tenetur; & tunc quis tali periculo censetur se exponere, quando sine sufficienti cautela, aut necessitate aliquid facit, per quod in peccatum mortale labitur, vel in proximum periculum peccandi mortaliter; ut quando quis otiose colloqui-

loquitur cum fœmina, dum satis expertus est, ex his colloquiis se sæpe in peccatum mortale incidisse. Sic enim ex hoc convincitur velle committere peccatum mortale. Idemque dicito de illo, cui ludus de felicitus proxima est occasio peierandi, aut blasphemandi. 6. ratione multiplicationis materiæ, quæ tandem coalescit in unum totum sufficiens ad mortale peccatum, ut patet in furto, sicut iam paulo ante diximus.

Quæritur hic ab aliquibus, num peccata venialia fiant ex consuetudine mortalia. Et Panormitanus cum aliis celeberrimis Canonistis exponens verba ista quæ Gratianus refert cap. 1. Dist. 25. ex S. Augustino; *nullum peccatum est adeo veniale, quod non fiat criminale dum placet*; existimavit, peccata venialia ex consuetudine fieri mortalia. Interpretatur enim verba *dum placet* idest dum in consuetudinem vertitur: idcirco, concludit Panormitanus, Religiosos mortaliter peccare etiam in levioribus observantiæ suæ defectibus, si illos in consuetudinem trahant. Licet sententiæ huic favere videatur S. Augustinus dicens Serm. 41. de Sanctis, *iracundiam si longo tempore teneatur, & ebrietatem si assidua sit, in numero mortalium peccatorum esse computanda*: respondet tamen S. Thomas, quem communiter sequuntur Theologi, quod nec diuturnitas, nec frequentia, vel assiduitas actus trahunt illum ad novam speciem deformitatis, & consequenter non reddunt illum de peccato veniali mortale, nisi ex multiplicatione, vel diuturnitate superveniat aliquid, quod speciem mutet, puta propter contemptum, inobedientiam, vel aliquid aliud. Hæc regula tenenda est pro peccatis, quæ ex genere suo sunt venialia. Quod si agatur de peccatis, quæ ex genere suo sunt mortalia, & fiunt venialia per accidens, idest ex imperfectione actus, puta defectu sufficientis advertentiæ, & deliberationis, alia regula statuenda est. Peccata siquidem ex defectu solum deliberationis venialia, frequentia & assiduitate transeunt in mortalia; quia ut inquit S. Doct. redeunt ad naturam sui generis per rationis consensum. Nam quomodo dici poterit, aliquem actum ex indeliberatione fieri, cum diu durat, vel cum frequenter & assidue committitur? & sic explicat S. Doct. D. Augustini mentem circa iracundiam, quæ cum fertur in magnum proximi nocumentum, est mortalis culpa, si diu duret; quia tunc non potest excusari per defectum deliberationis; cum tamen in primo motu potuerit esse solum venialis. Item ebrietas, quæ prima vice potuit per infirmitatem vel ignorantiam excusari, ne esset mortale peccatum; quia vel ignorabatur virtus vini, vel non erat adhuc comperta complexionis infirmitas, ex assiduitate iudicatur absque ullo prætextu mortale peccatum; quia tunc redit ad naturam sui generis, secundum quod est mortale. Non enim locum habet amplius excusatio, quando habeatur experientia virtutis vini, & proprii cerebri infirmitatis. Unde regula illa, quod tamquam S. Augustini affert Gratianus, non est intelligenda de omni eo quod placet, alias omnia venialia essent mortalia, cum quodlibet veniale placeat, utpote quod sit voluntarium; sed intelligenda est, de eo quod placet in venialibus non ex genere suo, sed ex indeliberatione, idest per accidens, vel de eo quod ita placet sicut ait S. Augustinus, ut in illo finem nostrum constituamus, parati potius Dei gratiam amittere, quam illius boni voluntatem deserere. Ita interpretatur D. Augustinum Fagnanus in Cap. *a Crapula de vita, & honest. Cleric.*

§. V.

De differentia essentiali peccati Mortalis, & Venialis.

Peccatum mortale & veniale, sive talia sint ex genere suo, sive per accidens, certum est, ut constat etiam ex dictis, in eorum malitia, specie, seu essentialiter inter se differre; ita ut malitia peccati mortalis sit essentialiter diversa a malitia peccati venialis, ut tenet de fide Ecclesia Catholica contra Novatores, qui iuxta insanam Stoicorum Philosophiam nullam in peccatis, agnoscunt intrinsecam differentiam, sed omnia peccata dicunt esse mortalia; nec secus peccata iustorum venialia, nisi quia illis per Divinam misericordiam non imputantur. Hunc errorem perpetua evertit, ac destruit humana traditio, qua constat levia quædam quotidiana peccata nec iustitiam, nec sanctitatem destruxisse, nec æternam meruisse damnationem. Hæc levia, & quotidiana peccata non incompatibilia cum iustitia & sanctitate agnoverunt etiam in viris Sanctis Patres Milevitanæ Synodi II. Can. 7. 8. anno 416. & anathemate eos damnarunt, qui ausi fuerint viros Sanctos ab his levibus, & quotidianis peccatis excusare. Non omnia igitur peccata sunt eiusdem rationis, sed dantur quædam peccata levia seu venialia compatibilia cum Divina Charitate, iusti-

iustitia, & sanctitate, quae idcirco differunt a mortalibus, non quia a Divina misericordia non imputentur eis, qui illa committunt, sed quia ex intrinseca eorum natura non sunt mortalia. Hanc Milevitani Concilii definitionem confirmavit, ac innovavit etiam Concilium Tridentinum Sess. 6. Cap. 11. & Can. 23. Hoc quoque probat perpetua Ecclesiae praxis, qua videmus, levia quaedam & quotidiana peccata ab aliis gravioribus fuisse distincta, nec sicut illa graviora peccata poenitentiae rigoribus fuisse addicta, sed leviori quadam satisfactione purgata, humili nempe pectoris tunsione, orationis Dominicae recitatione, ieiuniis, eleemosynis, aliisque piis operibus. Hanc praxim indicat inter alios S. Augustinus homil. 50. inter quinquaginta. Dicit enim de illis peccatis, quod lethali vulnere non feriunt animum, sicut homicidium & adulterium, idcirco non dicenda sunt mortalia sicut homicidium, & adulterium: & equidem malitia peccati mortalis differt specie, & essentialiter a veniali, quia illa sola opponitur ultimo fini, & destruit charitatem. Peccatum siquidem mortale est Dei contemptus saltem virtualis, & interpretativus; quia peccatum mortale est praedilectio, seu praelatio Creaturae prae Deo, & aversio a Deo, tamquam a fine ultimo, atque adhaesio Creaturae, tamquam fini ultimo. Insuper sicuti mortaliter peccans graviter legem Dei violat, ita ius Divinum graviter violat cum gravi illius iniuria. Unde censetur contemnere ipsius maiestatem, amicitiam, dominium & auctoritatem, ut Isaiae 1. de iis ipse Deus conqueritur, *ipsi spreverunt me*; Immo cum mortaliter peccans faciat peccando ob aliquod creatum bonum id, quod privat amicitia & possessione Dei, eligit frui potius creatura quam Deo, quod est altissime Deum contemnere: Nullum autem horum omnino fit a culpa veniali, utpotequae est solum levis divinae legis transgressio, ac ideo levis ipsius offensio, idcirco non est digna privatione gratiae & amicitiae Dei. Quamobrem peccatum mortale in duobus essentialiter consistit, & in iis ratio, seu natura solius peccati mortalis concipitur; nempe in aversione a Deo, & in conversione ad Creaturam: peccatum vero veniale in sola conversione ad Creaturam, salvo tamen ordine ad Deum, ut ad ultimum finem. Etenim si ratio principii essentialiter constitutivi importat, ut sit illud primum, quod in re qualibet intelligitur, & ex quo caetera fluunt, profecto essentiale constitutivum solius peccati mortalis est, & dici debet aversio a Deo, & conversio ad Creaturam tamquam ultimum finem; utpotequod revera sit illud primum, quod in solo peccato mortali, & nullatenus in veniali intelligitur, & ex illo tamquam ex radice caetera mala, ut ipsi propria, procedunt, ac fluunt. Nam mortalis culpa ea est 1. quae tamquam caussa parit in peccatore aversionem a Deo, solvit Dei amicitiam, destruitque in ipso peccatore charitatem, quae est ipsa unio cum Deo, a quo aversio illa separat. Deinde Charitas cuncta ad Deum ordinat: econtra vero ex aversione sequitur amor sui, per quem peccator omnia ad se convertit. 2. aversio a Deo inducit mortem animae, a qua peccatum mortale dicitur; *Sicut enim expirat corpus* ait D. Augustinus Serm. 61. alias 51 de Verbis Domini *cum animam amittit; ita expirat anima, cum Deum amittit*. 3. illa aversio, quatenus hominem privat Deo, malum incurrit quodammodo infinitum, tantum enim aestimatur malum, quantum est oppositum bonum, quo privamur. 4. ex aversione a Deo sequitur inordinatio per se irreparabilis; quia destruit principium vitae, quod est charitas, ac proinde ordinem ad ultimum finem, ut ex S. Thoma 1. 2. q. 72. art. 5. Quinto ex aversione a Deo oritur infinita Dei offensa; cum peccator per illam auferat Deo (saltem quoad affectum) rationem ultimi finis, ut eam vilissimae conferat Creaturae, in qua saltem implicite constituit suum ultimum finem; *Qui pro fine habet aliud, illud est Deus suus*, ait D. Thomas lect. 3. in Cap. 3. Epist. ad Philip. Sexto cum ex aversione a Deo offensa exurgat infinita, ex eadem sequitur reatus quoque poenae infinitae; etenim secundum iustitiae leges poena respondet offensae. Quare levia peccata ex hoc venialia sunt, & nequaquam mortalia, quia non avertunt peccatorem a Deo, & Charitatem non destruunt; cum enim peccatum veniale sit conversio ad bonum commutabile & inordinatus affectus ad creaturam, sed salvo semper ordine ad Deum ultimum finem, opponitur tantum gratiae actuali, quae est motio supernaturalis in Deum. Unde malum, quod sequitur ex peccato veniali, non est nisi privare hominem non habituali charitate, sed actuali ipsius motione, quae non est bonum infinitum, licet sit superioris ordinis, & plus timenda sit eius iactura, quam cuiuscumque rei naturalis.

Dixi *salvo ordine ad Deum, ut ultimum finem*; quia homo per peccatum veniale non aver-

avertitur simpliciter a Deo, neque suum ultimum finem in Creatura constituit; paratus quippe est illa quæ inordinate diligit & in quibus venialiter peccat, potius dimittere quam a Deo separari. Hinc ex veniali non sequitur reatus pœnæ æternæ, sed tantum temporalis.

§. VI.

De affectionibus peccati Venialis, scilicet an ex multis venialibus fieri possit unum mortale, an veniale disponat ad mortale, an veniale causset maculam?

Quoad primum, idest num multa peccata venialia constituere possint unum mortale; certum est ex D. Thoma 1. 2. q. 88. art. 4. in corpore, & ex communi Doctorum, loquendo de ipsis malitiis venialibus formaliter sumptis, quantumvis illæ multiplicentur, idest quantumvis venialia peccata numero augeantur, nunquam hæc constituere unum peccatum mortale; quia licet per talem multiplicationem seu continuationem possint plures materiæ leves, puta parva furta constituere materiam gravem, & sufficientem, ut ultimus actus furti, etsi levis, per connotationem præcedentium fiat gravis; plures tamen malitiæ veniales in se formaliter sumptæ nequeunt uniri tamquam partes integrantes ad constituendum unum peccatum mortale; utpoteque augeant malitiam solum extensive, non intensive. Unde hic attendenda est regula, quam generaliter tradit Vasquez, nempe quod quotiescumque materia, & obiectum ultimi peccati venialis moraliter continuari potest cum materia præcedentium, ultimum peccatum, in quo notabiliter materia completur, est mortale, quod alioquin esset veniale; hoc tamen fieri nequit, nisi obiectum seu materia sit eiusdem speciei. Hinc qui multa vota emisit pro eodem die cum proposito recitandi pro singulis votis unam orationem Angelicam, vel tradendi aliquam exiguam eleemosynam, mortaliter peccaret, si uno die tantam quantitatem omittat, quæ notabilis censeatur; quia in his pluribus omissionibus licet sigillatim levibus, violat eamdem virtutem, idemque præceptum religionis, ad quod spectant, ac proinde cum sint eiusdem rationis, seu speciei, fit, ut omnes in unum coalescant; & ita simul sumptæ fiant materia gravis transgressionis talis præcepti, & sic sufficiens materia peccati mortalis. Quando vero materia præcedentium peccatorum venialium non potest moraliter continuari cum materia sequentium venialium, ultimum peccatum non est mortale; quia singulæ materiæ parvæ & divisæ remanent absque morali coniunctione, ac proinde ultimum peccatum retinet qualitatem peccati venialis. Insuper per mortale peccatum homo privatur gratia, fit inimicus Deo, a quo avertitur tamquam ab ultimo fine; nihil autem horum habet veniale, ut ait Concilium Tridentinum Sess. 14. Cap. 5. ergo quantumvis multiplicentur, nunquam pertingere possunt ad malitiam peccati mortalis, nec ex ulla eorum multiplicatione fit ut sint materia necessaria Confessionis; quod generaliter, & indeffinito dici non posset, si ex multis venialibus aliquando coalesceret unum mortale. Sic Salmat. Tournely &c. Peccatum enim mortale & veniale diversi sunt generis, & ordinis; mortale quidem ordinis superioris, veniale inferioris. Entia vero inferioris ordinis sola sui multiplicatione nunquam transeunt ad ordinem superiorem, accidentia v. g. ad substantiam, corpus ad ordinem spiritus. Hinc ait D. Thomas, quod omnia peccata venialia totius mundi non possunt habere tantum de reatu, quantum unum mortale. Et ut notat Sylvius, hoc patet, & ex parte durationis pœnæ; nam mortale habet reatum pœnæ eternæ, & veniale solum temporalis; & ex parte pœnæ damni; mortale enim meretur privationem visionis Beatæ, non autem veniale.

Quoad secundum vero, scilicet de venialium dispositione ad mortale, certum pariter est, quod venialia, & per se, & per accidens disponunt ad mortale; Ita S. Thomas 1. 2. q. 88. art. 4. ubi ait, quod multa venialia dispositive causant mortale. Hoc patet ex Divina Scriptura, præcipue ex illo Eccles. 19. *qui spernit modica paulatim decidet*, quam sententiam sic interpretantur SS. Patres, nempe quod qui venialia negligit, paulatim fertur ad gravia seu mortalia, & in hoc sensu intelligendus est D. Augustinus, ubi explicat grave ex his spirituale damnum sequi, nempe quod si non emendentur, disponunt ac ducunt ad spiritualem animæ ruinam. Peccata enim venialia, notat Sylvius, minuunt fervorem charitatis, obicem ponunt Divinis illustrationibus, aliisque actualibus gratiæ adminiculis, per quæ homo roborari posset contra ingruentes mortalium peccatorum tentationes, & hoc faciunt per se. Hinc addunt Theologi, merito timere debere, ne sint extra statum gratiæ, qui nihil, vel parum curant peccata

ta sua venialia emendare, ab iisque se abstinere; quia voluntarie se exponunt in proximum mortalis peccati periculum, iuxta illud Ecclesiast. 27. *si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua*. In hoc autem timore Domini instanter non se tenent, qui parum solliciti sunt de continua eius offensione. Et Apocal. 3. dicitur *quia tepidus es... incipiam te evomere ex ore meo*; idest ut explicat Dionysius Carthusianus; *quia es piger, acediosus, & negligens, incipiam te evomere, idest mea sententia reprobare*. Unde D. Hieronymus in cap. 51. Isaiæ, *Tepidi* (inquit) *& dormientes pleni sunt furoris Domini*. Huiusceemodi autem censendi sunt, qui peccata venialia nihili æstimantes, nec minimam habent sollicitudinem, ut hæc effugiant. Tales equidem sunt Sacerdotes, qui Sanctum Missæ Sacrificium sine ullo fervore celebrant, ut vix ullam præmittant præparationem ad tam excelsam, tremendamque actionem, hancque sine ulla devotione animi, & nonnisi ex usu, indecore, & præcipitanter peragunt; qui recitant Divinum officium fere semper in quadam quasi continua distractione, utpotequi nullatenus curant attentionem in principio disponere, & colligere; immo eam potius quærunt, oculos in tota pene officii recitatione quoquoversum circumferentes; tot Religiosi, tum Iuvenes, tum provecti, qui nullum penitus studium impendunt, ut in viam perfectionis quam professi sunt, progrediantur; immo longius quotidie recedunt molli & laxa eorum vita, quam misere transigunt in otio, in vanis inutilibusque colloquiis, in facetiis, curiositatibus, in Sæculi etiam deliciis & oblectamentis, ut ne vix quidem cerni in ipsis queat vita minus quam ordinaria Christiana, nedum Religiosa, quæ incessanter, sicut solemniter vovendo professi sunt, proficere debet in Sanctitate; tot Christiani Adolescentes, ne dicam viri; immo etiam Ecclesiastici, nonnisi mollitiem, otium, teporem redolentes, qui omni fere pietate ac devotione expertes, ita longe sunt a retribuendo Sacris fidei Mysteriis vera Religionis officia, quin potius sæpe sæpius gravibus violant irreverentiis; cum non vereantur sacris etiam Templorum locis debitum devotionis cultum denegare, quinimmo venerabili quoque altaris Sacrificio, licet Sacratissimum sit nostræ Religionis ac Redemptionis Monumentum, non minus immodeste intersunt, ac si prophanis spectaculis adessent, sedendo, vagando oculis huc illucque, identidem garriendo, & quandoque aliquid etiam iocosi si non obscœni ibi cum insusurrent, vix Sacratam Victimam adorantes uno flexo genu, cum per manus Sacerdotis fidelium obsequiis elevatur. Quomodo hæc omnia, si tamen semper sistant inter venialia, non erunt proximæ dispositiones ad graves Christianæ Moralis transgressiones, idest ad gravia peccata?

Quoad tertium tandem, scilicet an peccata venialia causent maculam, dicendum, venialia non causare maculam simpliciter, sed secundum quid, Non caussant maculam simpliciter, quia hæc importat privationem nitoris, qui oritur ex charitate, & gratia, quibus non privant venialia, cum iusti tametsi peccent venialiter, adhuc iusti dicantur. Caussant vero maculam secundum quid, quæ est quævis deficientia rectitudinis in actu malo non retractato, quam solam importare potest, & de facto importat peccatum veniale. Idcirco iusti cum consequuntur huiusce generis peccatorum remissionem, dicuntur ablui & mundari, quod dici nequit nisi de macula, qua afficiuntur.

§. VII.

De possibilitate vitandi omnia peccata Venialia.

Certum est de fide, neminem quantumvis iustum, sine speciali divinæ gratiæ privilegio vitare posse per totam vitam omnia simul peccata venialia, ut deffiniere Tridentini Concilii Patres Sess. 6. Can. 23. his verbis; *Si quis dixerit, hominem semel iustificatum posse in tota vita, peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei Privilegio, quemadmodum de Beata Virgine tenet Ecclesia; anathema sit*. Gratiæ igitur communes, & ordinariæ, quas habent Sancti, non sufficiunt ad illam integram puritatem obtinendam, nisi eis speciale privilegium concedatur. Hinc ait sapiens, quod *septies in die peccant, iusti* quod intelligi nequit, nisi de venialibus, cum iusti nomen convenire nequeat reo de mortali. Miserrimam peccandi necessitatem exposuit S. Augustinus. L. *de perfec. iusti*. c. 4. docens, quod homo creatus fuerat in tanta rectitudine, ut esset quodammodo impeccabilis, sicut erat immortalis, non ita ut non potest peccare, vel non posset mori; sed ita ut posset non peccare omnino, & posset non mori. Verum cum ex libertate peccasset, subsecuta est pœnalis vitiositas; ex libertate fecit necessitatem. Necessitatis huius rationem affert S. D. ibidem

dem ex impossibilitate intelligendi quod volumus, & perficiendi quod intelligimus, & volumus. Et hoc ob naturæ corruptionem, quam sola Beatitudo totaliter extinguet. Impossibilitatem vitandi omnia simul peccata venialia, infert S. Thomas a frequentibus repentinis, innumeris, & continuis concupiscentiæ aliarumque passionum motibus, ad quos omnes simul reprimendos non sufficit rationis quantumvis perfectæ vigilantia. Dum enim, inquit S. D. 1. 2. q. 74. art. 3. ad 2. ab uno obiecto tentationis cogitationem suam homo divertit, repentinus motus ex alia parte insurgit: dum luxuriæ motum reprimit, insurgit motus vanitatis.

Nec inde sequitur, hominem non esse liberum in vitandis peccatis venialibus; quia licet non possit omnia ea simul vitare copulative, seu coniunctive, ita ut in unum aut in alterum non cadat; potest tamen singula distributive in particulari vitare; quia singulos concupiscentiæ motus in particulari reprimere potest, quod sufficit ad libertatem. Sic respondet Doctor Angelicus. Privilegium speciale vitandi omnia peccata venialia certum est, inter omnes alios Sanctos concessum fuisse B. V. cum ita deffinierit Concilium Tridentinum cit. sess. 6. can. 23. & ita declaravit olim etiam S. Augustinus Lib. *de Natura & Gratia* c. 36. & in ultimo suo Opere *de bono perseverantiæ* videtur S. D. referre sententiam hanc ad Ecclesiæ doctrinam.

Dixi *inter omnes alios Sanctos*, quia certe semper omnes homines quantumvis Sancti agniti fuere in Ecclesia levi peccato alicui obnoxii: sic tradit cit. S. Augustinus ut Ecclesiæ doctrinam. Sic locuti sunt Patres Concilii Milevitani in sua epistola ad Innocentium Papam I. Quod in suo Concilio probaverant ex multis scripturæ locis, præcipue ex illo Psal. 142. *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, & ex verbis Salomonis 3. Reg. 8. *Non est homo qui non peccet*; & tandem ex verbi Iacobi Apostoli: *In multis offendimus omnes*. Quare sine ullo certe fundamento, ait Petrocorensis hic, audent aliqui Sanctos aliquos eximios ab omni etiam veniali peccato exemptos prædicare; non enim ex nostra devotione mentienda est Sanctorum puritas, sed ex Divina dispositione per Ecclesiæ traditionem manifestata. Nulla profecto Sanctis hominibus laus confertur, si illam Divina auctoritas non recipiat. Cæterum non est incredibile secundum quorundam Theologorum sententiam, Sanctos quosdam eximios omnia peccata venialia vitasse, quæ pleno, & deliberato consensu fiunt, quæque sunt ex genere suo venialia. Probabile pariter est, aliquos Sanctos omnia peccata venialia ex subreptione, & indeliberatione provenientia, in certa quadam materia vitasse, non tamen in omni. Unde credibile est, S. Ioannem Baptistam tanta vigilantia linguam suam custodisse, ut nequidem veniale aliquod linguæ peccatum unquam commiserit, sicut etiam S. Ioseph unquam nequidem venialiter contra Virginitatem peccasse. Forte plena puritas in una materia non excedit humanæ rationis per gratiam adiutæ vigilantiam; sed in nulla unquam deficere materia non patitur humana infirmitas sine specialissimo divinæ gratiæ privilegio: quod alicui concessum ex proprio mero suo placito adstruere, & asserere contra doctrinam Patrum non sapit soliditatem perfecti Theologi: ita Petrocorensis.

Quanto tempore perseverare possit homo iustus sine ullo veniali peccato, non conveniunt Theologi in hoc plane perdifficili negotio definiendo. Alii enim diem unum assignant; alii trium aut quatuor horarum spatium. Et equidem nemo in re hac quod certum sit statuere potest, præcipue cum in omnibus diebus, ac momentis non eadem sit vigilantia. Quod constat, hoc unum est, Sanctos, qui duobus, vel tribus diebus in extasi permanserunt, per illud temporis spatium sine ullo peccato fuisse. Igitur tenenda est regula auctoris quarumdam Homiliarum in Apocalypsim, quæ S. Augustino tribuitur, quod nec laici, nec Sacerdotes esse debeant una die sine pœnitentia: quia sicut nullus est dies, in quo homo possit esse sine peccato, ita nullo die esse debet sine satisfactionis remedio. Hæc est regula, quam tradunt omnes Sancti Patres, idest quod pro quotidianis peccatis quotidianam persolvamus satisfactionem.

§. VIII.

De capacitate peccandi mortaliter in puero, eo ipso quod sit capax peccandi venialiter.

Versatur quæstio inter Theologos, num puer ex eo istanti, quo fit capax peccandi venialiter, fiat simul capax peccandi mortaliter; & contra communem Thomistarum sustinent quamplurimi, quod capacitas, quam initio usus rationis acquirit puer ad ve-

veniale, non satis sit ad contrahendum etiam mortale, ut inter alios propugnat P. Henno. Et ratio videtur maxime favere huic sententiæ; nam certe usus rationis non in instanti, sed successive per gradus paulatim acquiritur; alias dicendum esset, quod in primo instanti usus rationis habilis deberet esse puer ad concipiendum, seu intelligendum ea omnia, quæ nonnisi per ætatis progressum, quo perfectiorem identidem rationis usum adipiscimur, percipere valet; quod universaliter loquendo minime fieri manifeste demonstrat ipsa experientia. Quis enim vidit unquam puerum in priori usu rationis, scilicet in imbecilli sua ætate tanta mentis acie pollere, ut scientias, aliaque perciperet, sicut fit in adolescentia, & virilitate? Cum rationis discretio a priori ætate de die in diem augeri sensibiliter deprehendatur. Igitur universaliter, & ordinarie loquendo ratio in suo primo fulgore, nonnisi imperfecte elucescere incipit. Unde cum imperfectus usus rationis aptum non reddat agentem, nisi ad veniale, & ad mortale perfectus requiratur, clare sequitur, dari posse puerum, qui per aliquod temporis intervallum capax sit ad solum veniale peccatum contrahendum, minime vero ad mortale. Quod vero rationis usus ordinarie incipiat a gradu imperfecto, patet ex experientia. Nam si ratio, postquam cœpit elucescere, de gradu perfecto ad perfectiorem identidem progreditur, & eo semper magis ipsius usus augetur usque ad perfectam ætatem, & explicatur; usus rationis in priori sua radiatione plane nonnisi imperfecte elucescit, & ab hoc gradu imperfecto transit ad perfectum.

Insuper pueri in priori crepusculo rationis usus comparari possunt ebriis, & dormientibus, qui in prioribus momentis suæ evigilantiæ a somno, vel ebrietate, non resumunt plenum rationis usum sufficientem ad mortale, sed imperfectum tantummodo, qui tamen satis est ad veniale. Et ita sentit etiam D. Thomas, qui in 4. dist. 9. q. 1. art. 4. de expergefacto a somno ait, quod in evigilatione a somno complacere sibi in pollutione est veniale peccatum, si sit ex subreptione; mortale si sit cum consensu, & libertate.

Dices 1. qui potest cognoscere materiam peccati venialis, a fortiori cognoscere potest materiam mortalis: sed puer, quia capax est peccandi venialiter, cognoscit materiam peccati venialis: igitur multo magis cognoscet etiam materiam mortalis; cum notior sit materia mortalium, quam materia venialium. Etenim notius est, quod occidere sit malum, quam ex ioco mentiri; Et sic &c. Respondetur, puerum cognoscere posse materiam peccati venialis, non tamen nisi valde imperfecte, ut vix sufficiat ad peccandum, minime vero perfecte secundum rationem totam suæ malitiæ. Dixi *nisi valde imperfecte*; quia ut iam patet, fieri etiam potest, quod puer capax peccandi venialiter, nullo modo cognoscere queat malitiam peccati venialis ex genere suo, defectu usus rationis ad id sufficientis: quocirca male supponitur in obiectione, quod capax peccandi venialiter, debeat posse cognoscere materiam peccati venialis ex suo genere; quia sufficit ad hoc, quod possit cognoscere materiam peccati mortalis imperfecte, & sic venialiter peccare defectu advertentiæ sufficientis ad malitiam.

Dices 2. capax venialiter peccandi, potest mereri: igitur & peccare mortaliter; quia ad merendum requiritur iudicium perfectum, quo intendatur honestas ipsa per se. Antecedens ex eo probatur, quod capax peccati venialis, sit etiam capax Confessionis; ideoque & attritionis, quæ est actus meritorius. Respondetur distinguendo, nempe mereri potest tam perfecte, quam si plenum rationis usum haberet, negatur; minus perfecte, conceditur. Negatur vero, quod ad taliter merendum, idest minus perfecte, requiratur iudicium plenum, & perfectum, ac ideo negatur consequentia, scilicet, quod si possit mereri minus perfecte, possit etiam peccare mortaliter; quia revera ad peccandum mortaliter iudicium plenum requiritur, & perfectum. Reiicitur pariter ut falsum, universaliter loquendo, quod in confirmationem adducitur, nempe capacem peccati venialis, esse quoque capacem Confessionis; cum possit quis aliqualiter apprehendere malitiam peccati, & tamen non sufficienter apprehendere omnia requisita ad validam Confessionem.

Repones tandem: si talis potest aliquid mereri, potest mereri Cœlum; igitur & infernum. Respondetur; quod Deus magis pronus est ad præmiandum, quam ad puniendum, & misericordia eius superexaltat iudicium.

§. IX.

De peccato ut pœna alterius Peccati, & de punitione quæ datur aliquibus ob aliorum peccata.

Inquiritur inter Theologos, num dari queat

queat peccatum, quod sit pœna præcedentis peccati, scilicet num Deus punire queat peccatorem peccato in pœnam peccati præcedentis. Si hoc spectetur in eo sensu, quod velit Deus hominem labi in peccatum secundum propter primum, certe in hoc sensu lapsus in peccatum subsequens nequit esse pœna peccati antecedentis: potest tamen esse per accidens, in quantum Deus ratione prioris peccati subtrahit homini gratiam efficacem, qua subtracta facile ruit in aliud peccatum. Et quoad primum manifestissime patet, alias Deus auctor esset & caussa peccati, quod omnino eius repugnat sanctitati. Præterquamquod culpa nequit esse pœna, cum illa in actione, hæc in passione consistat; illa voluntaria, hæc involuntaria est; idcirco non potest Deus velle peccatum tamquam pœnam. Quoad secundum vero probatur ex illo Rom. 1. (quia nempe male usi fuerant donis gratiæ & naturæ peccando) *tradidit illos Deus in reprobum sensum*; videlicet illos sine gratiis efficacibus aut proxime sufficientibus ad nova evitanda peccata dereliquit. Et in hoc sensu Deus dicitur etiam in Scripturis, & apud Patres, peccatores excæcare, in desideria cordis tradere.

Ad aliam vero quæstionem, quæ agitari solet, num Deus punitionem proprie dictam inferat alicui propter aliena peccata; Respondetur cum divina Scriptura præcipue Ieremiæ 31. Deum neminem pœnis pro alienis peccatis proprie afficere; *In diebus illis* (ait Propheta) *non dicent ultra: patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Sed unusquisque in iniquitate sua morietur*. Et Ezechielis 18. *Filius non portabit iniquitatem Patris, & Pater non portabit iniquitatem filii*. Et ad Galatas 6. *unusquisque onus suum portabit*. Et ratio ipsa clare hoc demostrat. Cum enim pœna non detur nisi propter culpam, iustum idcirco est, ut qui culpam commisit, subeat etiam pœnam, non vero alter pro eo. Nec ullatenus obstant huic veritati varii Scripturarum textus, qui contrarium docere videntur. Habetur enim Deuteron. 5. *Deus æmulator reddens iniquitatem patrum super filio in tertiam, & quartam generationem*. Item multa millia hominum perierunt propter peccatum Davidis. Itidem multi parvuli innocentes simul cum parentibus reis interfecti sunt, ut patet in Madianitis, Sodomitis, Cananæis. &c. Respondetur ad illud Deuteronomii, verbis prædictis immediate addi, *his qui oderunt me*; idcirco ibi sermo est de filiis non iustis; sed de his qui propriis sceleribus iniquitates patrum compleverunt, eos in vitiis sequendo. Unde gravius Deus eorum peccata punit, non quidem quod ipsi filii ob illorum crimina gravius puniri mereantur, sed gravius punit, quam ea punivisset, si illorum parentes non peccassent. Ad alterum vero, nempe ad exempla eorum, qui morte pœnas luerunt innocentes cum suis maioribus; Respondetur, mortem innocentum respectu ipsorum proprie non fuisse pœnam, sed respectu Parentum, Principum &c. quia cum filius sit aliquid patris, subditus aliquid Principis, afflicto filio, aut subdito, censetur puniri parens, aut Princeps, licet respectu innocentum afflictio illa sit vel ad augenda eorum merita, vel medicina præservativa viventium, ne ii pariter innocentiam amittant. Unde non tam filii puniuntur, quam parentes in filiis; licet possint & filii dici aliquo sensu puniri propter peccatum originale, ratione cuius mors nobis est debita. Quod si filii & subditi sint ipsi quoque aliunde rei, tunc pro peccatis propriis puniuntur. Dicuntur tamen puniri propter maiorum peccata; quia nisi peccata filiorum, seu subditorum accessissent, non fuissent ad huc puniti; illis siquidem non accedentibus non fuisset adhuc impleta mensura, ante cuius completionem non decreverat Deus Rempublicam, Imperium, aut Familiam perire.

§. X.

De distinctione specifica Peccatorum.

Patet iam ex ipso titulo rei agendæ, non esse sermonem de specifica distinctione physica peccatorum, idest de illa, qua peccata secundum suum esse materiale ab invicem distinguuntur, quæ ab obiectis desumitur, eo quia actus per diversitatem distinguuntur; sed hic agitur de distinctione specifica morali, cum hic agatur de distinctione specifica peccatorum in ordine ad Sacramentalem Confessionem, in qua iuxta Tridentinum sess. 14. Cap. 5. & Can. 7. & Theologos omnes, tenetur quisque Fidelis peccata sua explicare, non solum quoad numerum, sed etiam quoad speciem, & circumstantias, præcipue quoad species peccati rationem mutantes, ad quod nullatenus refert cognitio unitatis, vel distinctionis physicæ peccatorum. Peccata enim quæ sunt eiusdem, vel diversæ speciei physicæ, non tales sunt moraliter, & e contra, ut vide-

re est in furto, quod physice est eiusdem speciei, sive factum sit in loco Sacro, sive prophano; non itidem moraliter, sed speciei diversæ, cum moraliter unum sit simpliciter furtum, alterum vero etiam sacrilegium: sed antequam discutiatur a quo fonte deducatur specifica peccatorum distinctio, operæ pretium est, ut aliqua prænotentur. Unde

Nota 1. cum P. Antoine & aliis communiter, speciem moralem peccati esse specialem malitiam, per quam unum peccatum ab alio essentialiter differt, ac distinguitur. Malitia autem actus est eius deformitas, ac oppositio cum natura rationali, & lege Divina. Quare illa peccata specie differunt, quæ habent disconvenientiam, & oppositionem cum natura rationali, & lege Divina, notabiliter inter se diversam.

Nota 2. nomine obiecti hic intelligi totum id, in quod versatur voluntas per actum malum, & tendit; ex hoc enim malitia in ipsum actum reffundi potest. Hinc voluntatis obiectum complectitur tum obiectum materiale, illud nempe quod vult, tum formale, seu id propter quod vult, & circumstantias, in quibus vult, & fit actus. Ex his autem omnibus ac singulis accidere potest aliqua notabilis malitiæ diversitas.

Nota 3. præcepta inter se distingui non tantum ratione principii, seu quia a diverso Legislatore sunt edita, puta a Deo & ab homine, a Superiore Ecclesiastico, & a Sæculari, seu Civili; sed etiam ratione diversi obiecti, seu iuxta diversitatem virtutum, quas præcipiunt, aut vitiorum, quæ prohibent. Hinc aliud est specie præceptum, quo Ecclesia præcipit auditionem Missæ, aliud quo imponit ieiunii observantiam; habent enim hæc duo præcepta obiectum specifice diversum, idest diversam proponunt virtutem observandam, nempe in auditione Missæ Religionis, in ieiunio virtutem Temperantiæ. Et hæc diversitas præceptorum reddit præceptum formaliter multiplex, idest efficit, ut præcepta sint specie distincta, ac proinde peccata quoque ipsis opposita, specie diversa, & distincta; cum ex opposito diversitas præceptorum, quæ oritur ex sola diversitate præcipientium, non sit nisi multiplicitas, seu distinctio, & diversitas materialis, quæ non diversificat peccata, seu specie ea non distinguit. Immo cum dentur virtutes, quæ habent officia, seu actus specie diversos, quibus eadem virtus in diversa tendit obiecta; hinc dari possunt præcepta specie diversa etiam circa eandem virtutem, ac proinde præcepta distingui possunt, & ex parte rei prohibitæ, & ex parte motivi prohibendi, & huiuscemodi præceptorum multiplicitas parit specificam peccatorum distinctionem, utpotequæ desumatur ex diversis specie virtutibus, quibus peccata opponuntur, vel ex diversis eiusdem virtutis debitis rectitudinibus, quibus opposita privant peccata. Nam ad moralem specificam distinctionem peccatorum sufficit, ut vel diversis specie virtutibus opponantur, ut furtum, & mollities, quorum prius opponitur virtuti iustitiæ, alterum virtuti castitatis, vel diversis, eiusdem virtutis honestatibus, ac rectitudinibus, ut v. g. Sodomia, Mollities, & Bestialitas, quæ opponuntur eidem virtuti Castitatis, & eidem ipsimet rationali naturæ. Quia tamen ipsi opponuntur secundum diversas honestates, & rectitudines, propterea specie distinguuntur, non solum in ratione entis, sed etiam in genere moris. Unde merito ab Alex. VII. damnata fuit sequens propositio n. 24. *Mollities, Sodomia, & Bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.*

Distinctio specifica peccatorum desumi nequit ab oppositione notabiliter legi æternæ diversa; nam distinctio specifica rerum non desumitur a maiori, vel minori earum perfectione, sed a perfectione diversæ naturæ, seu rationis. Sic homo non distinguitur specie a brutis ob rationem maioris vel minoris animalitatis, quæ sit in uno, quam in alio, sed ob perfectionem rationalitatis, quæ est in homine, & qua bruta carent. Idem dicito de aliis omnibus, quæ in rerum natura specie distincta sunt & diversa, sive substantiæ sint, sive qualitates; cum calor ut octo non differat specie a calore ut quatuor. Et equidem si in physicis magis & minus non constituunt diversam rerum speciem, nec in moralibus quidem id fiet. Et hoc pene omnes agnoscunt Theologi, in quorum sententia, magis & minus intensum vel remissum minuunt, vel aggravant peccatum intra eandem speciem, sed illud ad aliam speciem non transferunt. Nulla enim est ratio, cur magis & minus constituant in moralibus illam speciei diversitatem, quam non constituunt physicam in physicis; idcirco universaliter receptum est in scholis illud tam tritum axioma; *Magis & minus non mutat speciem.* Et revera si ad specificam distinctionem diversitatemque peccatorum sufficeret oppositio notabiliter diversa cum lege, circumstantia quælibet notabiliter aggravans mutaret speciem, quod etiam ex D. Thoma falsum est, dum

dum secundum S. Doctorem tollere alienum in magna, vel parva quantitate non diversificat speciem peccati, & tamen potest aggravare vel minuere peccatum.

Similiter distinctio specifica peccatorum non desumitur ex diversitate legum, seu praeceptorum, si praecepta circa eamdem numero materiam, & sub eodem motivo versentur, ac proinde solum inter se distinguantur ex parte praecipientium; puta quia unum praeceptum sit Divinum, & alterum humanum, licet Legislatores fines haberent ab invicem diversos, ut ex S. Thoma hic q. 76. art. 5. quia diversitas praecipientium facit quidem ex se multiplices esse praecipientes, & praecepta multa, non formaliter, sicut ad specificam diversitatem peccatorum requiritur, sed multa solum materialiter, quod satis non est, ut dicta peccata specifice distinguat; etiamsi quisque praecipientium diversum in suo praecepto finem intenderet; quia dum in eorum praeceptis eadem esset numero materia sub eodem motivo, solum intenderent diversum finem extrinsecum, non vero diversum finem intrinsecum, seu operis, cuius diversitas, non vero exstrinseci, distinctam constituit peccatorum speciem: Finis enim intrinsecus operis, seu legum prohibentium furtum est vitatio damni proximi, seu bonorum proximi conservatio. Hinc cum in hoc fine conveniant leges omnes furtum vetantes, Divina, naturalis, & humana, leges istae non distinguuntur, nisi materialiter; cum idem habeant motivum, non vero formaliter, & sic non caussant distinctionem specificam in furto, quam quidem constituerent, si ob diversum motivum, quod habuissent Legislatores in sua lege furtum vetante, eorum leges formaliter ab invicem distinguerentur. Hinc committens furtum, tametsi a diversis legibus vetitum, unum tantum specie peccatum committit, ut omnes iam fatentur; sicut etiam unum tantum est specie peccatum usura, simonia, violatio ieiunii in circumstantia duplicis obligationis, puta in vigilia S. Matthaei incidente in die Temporum; licet illae prohibitae sint iure naturali; & Divino, & illud duplici impositum sit praecepto, quorum unum praecipit ieiunium in vigilia S. Matthaei, & alterum in quatuor anni Temporibus. Verum pro clariori intelligentia.

Nota cum Salmaticensibus hic n. 8. duplicem finem assignare communiter Doctores, intrinsecum videlicet, seu operis, & extrinsecum, seu operantis. Finis extrinsecus est ratio motiva, quae absolute movet Legislatorem ad legem condendam; finis intrinsecus est res ipsa praecepta, ut praecepta, quae aliquando praecipitur nude sumpta secundum se, aliquando prout inseritur alteri fini. Sic finis extrinsecus prohibens homicidium est pax Reipublicae, securitas subditorum, & haec est illud quod movet Principem ad homicidium vetandum. Finis vero intrinsecus ipsius praecepti non est pax Reipublicae, sed iniustitia, quae fit proximo secundum se. Quod si fiat in loco Sacro, non solum erit finis intrinsecus praecepti Ecclesiastici vetantis ipsum homicidium, ut iniustum, sed prout subest fini Religionis, videlicet quatenus est sacrilegium; quia ut tale vetitum est a lege Ecclesiastica. Quando vero praecepta distinguuntur vel ex parte rei prohibitae aut praeceptae, vel ex parte motivi praecipiendi vel prohibendi; idest quando aliquid praecipiunt vel prohibent sub diversis motivis formalibus, nempe ad diversas virtutes, aut rectitudines spectantibus, tunc ex multiplicatione praeceptorum colligi potest ab extrinseco diversitas, seu distinctio specifica peccatorum, idest peccata distincta esse specie, & diversa; quia praecepta, quae differunt ex parte rei praeceptae, vel motivi intrinseci praecipiendi, aut prohibendi, cum habeant diversum, & distinctum obiectum, formaliter, seu specifice inter se distinguuntur. Igitur peccata quoque illis opposita diversa sunt specie, ac distincta. Et hoc ex ipsa ratione seu natura peccati manifeste comprobatur. Peccatum ut peccatum est privatio rectitudinis rationali naturae debitae, seu privatio debitae conformitatis cum lege seu praecepto, cui peccatum per ipsius transgressionem opponitur; omne enim peccatum est alicuius legis violatio, seu transgressio; *non cognovi peccatum*, ait Apostolus, *nisi per legem*. Igitur cum ex tali transgressione seu oppositione actus cum lege oriatur in ipso actu privatio rectitudinis; idest peccatum; ubi transgressio, ac oppositio versantur contra praecepta specie diversa, transgressio quoque, & oppositio sunt specie diversae, & ideo habentur diversae specifice rectitudinis privationes, & sic diversa specie peccata, sive unicus sit actus, sive sint plures. Unde Carthusianus, qui die Veneris carnem comederet, duplex specie peccatum committeret, non secus ac ille qui ex Confessarii praecepto teneretur illa die a carnibus se abstinere; quod cum proportione valet in aliis quoque obligationibus; quia tam Carthusianus, quam poenitens tenentur ex duplici motivo intrinsece specie diverso ad talem car-

nium abstinentiam; Carthusianus nempe ex voto, pœnitens ex Confessarii præcepto, & uterque motivo etiam abstinentiæ ratione præcepti Ecclesiastici.

Porro peccatum legem specifice diversam transgreditur, seu oppositionem specifice diversam habet cum lege, quando actio mala adversatur 1. diversis virtutibus 2. diversis eiusdem virtutis officiis. 3. eidem virtuti contrario modo; denique eidem virtuti diverso modo, licet non contrario. Hinc ex parte primæ oppositionis infidelitas, desperatio, odium Dei, superstitio sunt peccata specie diversa; quia diversis adversantur virtutibus, fidei nempe, Spei, Charitatis, & Religionis. Ex parte secundæ Idololatriæ superstitiosus cultus, blasphemia & sacrilegium specie differunt, quia diversas offendunt ejusdem virtutis Religionis functiones: nam vetat Religio, ne alius, nisi verus Deus colatur, contra quod facit Idololatria, & ne Deus illegitimo cultu honoretur, contra quod facit superstitio. Ex parte tertiæ prodigalitas, & avaritia, præsumptio, & desperatio diversæ sunt naturæ; quia licet uni soli opponantur virtuti, liberalitatis scilicet, vel spei, ab ea tamen duobus modis contrariis, ac proinde specie diversis recedunt, per excessum nempe, & defectum. Ex parte quartæ oppositionis furtum, rapina, detractio, homicidium specie differunt; quia eamdem iustitiæ virtutem diversimode impugnant; alia enim est ratio exercendi iustitiam servando bona alterius; alia servando famam, aut vitam, ob speciales, quæ circa hoc occurrunt difficultates. Igitur alia quoque est ratio eamdem iustitiam violandi nocendo bonis, alia nocendo famæ aut vitæ.

Dictum fuit in prima probatione, *colligi posse ab extrinseco diversitatem specificam peccatorum*; quia suppolita etiam lege formaliter diversa, adhuc peccata illa, ut iam patet, ex subsequenti probatione deducta ab ipsa peccati natura, etiam intrinsece specie diversa sunt, & distincta, penes diversas illas virtutes aut rectitudines, ex quarum motivo aliquod præceptum est vel vetitum, & quarum peccata illa sunt privationes. Unde ex diversitate præceptorum specifica distinctio peccatorum colligitur ab extrinseco, & ex diversitate virtutum, seu rectitudinum quibus privant peccata, deducitur diversitas intrinseca, seu intrinseca eorumdem peccatorum specie distinctio.

Verum distinctio specifica peccatorum non desumitur tantum ex præceptis moraliter specie diversis, quæ peccatum violat, ex diversis rectitudinis privationibus, quæ in præceptorum violatione contrahuntur; sed ex obiecto insuper, fine, & circumstantiis, quæ specialem habent disconvenientiam cum natura rationali, & divina lege, idest quæ moraliter sunt specie diversa. Et quoad obiectum iuxta sententiam D. Thomæ 1. 2. q. 73. a. 1. aliorumque, obiecta specie moraliter diversa sunt illud, a quo primo & per se peccata specificantur, seu specie distinguuntur, ita ut deordinatio privativa, seu rectitudinis privatio, non concurrit nisi secundario, & etiam per accidens. Et quoad primam partem patet ex eo, quod peccatum sit actus voluntatis, seu actus voluntarius malus, qui specificatur ab obiecto, in quod tendit, idcirco peccatum, quod est actus ipse voluntarius malus, specificatur per ordinem ad obiectum. Quoad secundam vero partem, hæc constat ex ipso D. Thoma, & ex ratione privationis, quæ in quovis ordine semper est malum. Nemo autem, ut notat Dionysius Carthusianus Capite *de Divinis nominibus*, operatur intendens malum, quia cum voluntas humana habeat pro obiecto solum bonum, etiam in obiectum malum non tendit nisi sub ratione boni in eo genere, in quo tale bonum exoptat. Nullus igitur peccat intendens seu habens pro fine privationem ordinationis ad legem. Igitur talis privatio non per se primo, sed secundario per se concurrit ad specificationem peccati. Fertur tamen peccans in obiectum etiam ut malum moraliter, idest in aliquod disconveniens naturæ rationali & legi saltem interpretative, & hoc ipso quod actus fertur solum etiam interpretative in malum morale, seu in aliquod disconveniens naturæ rationali, & Divinæ legi, ipse actus malus fit. Unde si obiecta habeant malitiam specie diversam, etiam actus voluntatis qui in ipsa obiecta feruntur, habebunt malitiam specie diversam, & erunt peccata specie distincta.

Sicuti vero actus voluntatis, ex eo quia voluntas feratur in aliquod obiectum moraliter malum, & in sua malitia ab alio obiecto diversum, habet talis actus disconvenientiam cum natura rationali, & lege Divina, idest privationem debitæ rectitudinis, ideoque moralem malitiam, quæ est etiam ab alia specie distincta; ita huiuscemodi disconvenientiam ac moralem malitiam contrahet, ac habebit actus voluntatis, quando licet velit aliquid licitum, vult illud tamen vel ob finem malum, vel in circumstantia mala, seu disconvenienti; quia talis

violatio disconvenit naturæ rationali, & a Deo vetita est. Ergo specialem malitiam habet actus voluntatis, dum vult obiectum specialiter malum, vel aliquod de se licitum ob finem specialiter malum, vel in circumstantia specialiter mala. Et hoc patet etiam inductione. Nam 1. actus quo quis vult furari sumit a furto malitiam in specie iniustitiæ, quæ consistit in re alterius rapienda, quod est obiectum furti: 2. actus quo quis vult labore tametsi licito lucrari ad se inebriandum, contrahit malitiam intemperantiæ ab hoc fine: 3. celebratio Missæ in loco vetito, seu indecenti habet malitiam irreligiositatis ex loci circumstantia, propter quam dedecet talis celebratio, & prohibetur. 4. potest etiam dari voluntatis actus, quo quis velit simul aliquid mali ob finem malum, & in circumstantia mala, & in hoc casu sumit ab his tribus malitiam in triplici specie peccati, si hæ sint diversæ malitiæ, cum tunc habeat triplicem disconvenientiam, & oppositionem cum natura rationali, & lege Divina notabiliter inter se diversam. Talis esset actus, quo quis vellet furari in Templo, ut fornicaretur; haberet enim hic actus triplicem malitiam specie diversam, nempe iniustitiæ, sacrilegii, & fornicationis.

Iam antea notavimus, speciem peccati sæpe mutari etiam per solas circumstantias. Unde cum iam antea exposuerimus quæ spectant ad finis naturam & distinctionem præcipue intrinseci, & extrinseci, operæ pretium est, ut ea quoque quæ ad circumstantias pertinent aliquantulum saltem elucidemus, & specialiter explanando quomodo dignosci possit an circumstantia speciem mutet, nec ne: verum ne quid pro clariori, ac faciliori intelligentia deficiat.

Notandum primo, circumstantias morales esse quasdam conditiones, seu quædam accidentia actus humani, seu moralis, quæ cum sint extra essentiam eiusdem actus moralis, illum quodammodo comitantur, circumstant, & afficiunt moraliter, vel in se ipso, vel ratione principii, effectus, aut caussæ, quod tunc fit, quando circumstantia importat rationem convenientiæ, aut disconvenientiæ ad actum moralem. Unde quod quis furetur argentum aut aureum eiusdem valoris, quod mentiatur sedens, ambulans, vel stans non est circumstantia moralis, sed tantum physica, non distinguens, vel aggravans peccati malitiam.

Notandum 2. circumstantias esse septem, ut refert D. Thomas 1. 2. q. 7. art. 3. & illo Tullii versiculo comprehenduntur. *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*. *Quis* denotat personam operantis, quoad eius conditionem, seu statum, nempe si sit Religiosus, aut Laicus, Sacerdos, vel Uxoratus. *Quid* denotat circumstantiam materiæ, seu obiecti, qualitatem, aut quantitatem accidentariam, puta si persona læsa sit Superior, Pater, vel Sacerdos, si sit furtum magnum, vel parvum. *Ubi* significat circumstantiam loci, si Sacer sit, aut prophanus, si in publico cum scandalo, aut privatim actio mala commissa fuerit. *Quibus auxiliis* significat instrumentum, & media, aliaque id genus accidentia, quibus quis usus est ad operandum, puta si ope dæmonis, aut maleficiis, veneno, instrumento vetito, aut periculoso usus sit ad occidendum hominem, aut excitandum, seu inspirandum amorem sui; an Missam celebraverit sine Calice consecrato, aut aliquo ornamento non benedicto; an alios iussu suo, aut consilio furti sui socios effecerit. *Cur* significat finem non intrinsecum operis, quoniam ex opere satis intelligitur, sed intrinsecum operantis. Dico *intrinsecum ex parte operantis*; quia est finis ab eo intentus, qui finis operi est extrinsecus v. g. quod Eleemosyna collata sit ob vanam gloriam, quod quis furatus sit ad fornicandum &c. *Quomodo* designat modum accidentalem actus, puta quod actus factus sit intense, vel remisse; sponte vel coacte; scienter, aut ex ignorantia; motu primo, vel secundo; plena, vel semiplena deliberatione; contra, vel secundum conscientiæ dictamen; oculte, vel cum scandalo &c. *Quando* indicat accidentariam temporis conditionem, puta an quis carnem manducaverit die ieiunii; die festo, ac tempore divini officii tabernas frequentaverit, &c. an odium breve fuerit, an diuturnum. Circumstantiæ non sunt plures quam septem, nec pauciores, ut advertit D. Thomas loco citato; quia cum circumstantiæ sint accidens quodam attingens actum extra propriam substantiam, tot erunt circumstantiæ, quot fuerint modi actum moraliter attingendi, qui cum sint tantummodo septem, non plus quam septem erunt etiam circumstantiæ. Nam actus, ut supra iam notatum fuit, tripliciter attingi potest, vel secundum se, vel ratione caussæ, vel ratione effectus. Si actus primo modo attingatur, idest ratione sui, aut erit per modum mensuræ, sicut tempus, & locus, vel per modum qualitatis actus, sicut modus agendi, & sic resul-

tant tres circumstantiæ, *quomodo*, *ubi*, *quando*. Si secundo modo seu ratione caussæ, vel ratione caussæ efficientis principalis, & hæc est circumstantia *quis*, aut ex parte caussæ instrumentalis, & hæc est circumstantia, *quibus auxiliis*, aut ex parte caussæ finalis, & hæc est circumstantia *cur*. Si denique tertio modo, hoc est ex parte effectus, erit circumstantia *quid*. Cum igitur excogitari nequeat alius modus circumstandi, & afficiendi moraliter actum, non plusquam septem esse possunt morales circumstantiæ.

Notandum 3. circumstantias dupliciter efficere posse actum moraliter pravum, seu duplex esse circumstantiarum genus. Aliæ sunt quæ mutant speciem moralem peccati, aliæ quæ minuunt, aut aggravant peccatum intra eamdem speciem. Circumstantiæ mutantes speciem moralem peccati, & ideo in Confessione aperiendæ sunt illæ, quæ actioni morali pravæ addunt malitiam mortalem, specie distinctam a malitia, vel a substantia actus præcise, & solitarie sumpti, seu transferunt actum peccaminosum ad aliam speciem, idest ad speciem diversam ab illa, quam habet ex proprio obiecto; ut si quis furetur in loco Sacro, tunc species peccati furti percepta ex proprio obiecto, idest ex subreptione rei alienæ invito Domino, ratione circumstantiæ loci Sacri transfertur in speciem Sacrilegii. Dixi *addunt malitiam mortalem specie distinctam a malitia, vel substantia actus*; quia circumstantia mutans speciem aliquando addit malitiam malitiæ, ut patet in furto rei Sacræ; dum tali peccato malitiæ furti addit malitiam etiam Sacrilegii. Aliquando vero addit malitiam actui obiective bono, ut fieret in Eleemosyna, quæ daretur puellæ ad eius honestatem subvertendum; & in tali casu dicitur variare speciem actus primario, idest dando actui primam speciem peccati; cum vitiet, ac pravum reddat actum, qui ex se erat bonus; & tunc circumstantiæ non tam habent rationem circumstantiæ, quam obiecti, quod ab actu in genere moris directe respicitur.

Circumstantiæ vero notabiliter peccatum aggravantes illæ sunt, quæ malitiam mortalem in eadem specie plurimum adaugent, faciendo nempe, ut unicum peccatum pluribus, vel saltem duobus mortalibus æquivaleat, sive ratione quantitatis materiæ, ut si quis tres aureos furetur; sive ratione durationis, ut si quis delectationi morosæ per plures horas indulgeat; sive ratione intentionis, ut si quis inimico suo æternam optet damnationem. Circumstantiæ minuentes, si proprie sumantur sunt illæ, quæ aliquid adimunt de gravitate peccati in sua specie relicti, ut si quis ex metu mortis fidem neget. Eædem vero circumstantiæ improprie sumptæ illæ sunt, quæ ita peccati gravitatem imminuunt, ut mutent speciem illius, sive peccatum de mortali faciendo veniale; ut si quis in homicidio invasoris leviter excedat moderamen inculpatæ tutelæ.

Peccata distinguuntur specifice ex circumstantiis, quæ specialem deordinationem habent ad rectam rationem; nam distinctio specifica peccatorum desumitur, ut vidimus, a diverso motivo, seu a diversa deordinatione, sive recessu a recta ratione. Igitur quando additur diversum motivum distinctaque deordinatio a recta ratione ob circumstantiam de novo advenientem, ut sæpe contingit, erit diversa species peccati, ut quando quis fornicatur cum uxorata, vel cum habente votum castitatis &c. Unde circumstantia *quis*, seu personæ mutat speciem peccati in triplici casu 1. in quacumque materia, cum persona speciali vinculo, voti, puta, iuramenti, promissionisve obligatur ad rem aliquam, quæ aliunde, vel ipsi soli, vel omnibus aliis præcepta erat. Et id patet in eo, qui ex voto privato obligatur ad ieiunandum, quando vel alii fideles ad ieiunandum obligantur, vel ipse iam ex Confessarii præcepto obligatus erat, & ieiunium omittit. 2. In materia charitatis erga proximum, si persona sit publica, seu ad aliquid ex officio teneatur. Unde Parochus, qui Sacramenta non administrat, Magistratus, Locorumque Gubernatores, qui bonis salutique civium non consulunt, non solum charitatem, sed iustitiam etiam violant. 3. In materia castitatis, si persona multis titulis ad hanc virtutem teneatur, ut initiati Sacris Ordinibus, qui coniugii, vel consanguinitatis legibus ligantur. Immo neminem non latet, peccatum sæpius notabiliter aggravari ex conditione personæ, cum gravius peccet Sacerdos, & Religiosus se inebriando, quam laicus. Secundo circumstantia *quid*, sive obiecti speciem mutat, cum obiectum sive omnibus, sive aliquibus ratione specifice diversa est vetitum. Hinc Religiosam aut consanguineam ducere tentans in uxorem, crimen diversum a fornicatione committit. Sic dicendum de furto rei Sacræ, de percussione Clerici, de commercio cum coniugata, aut etiam iuxta multos cum simplici desponsata,

nec-

necnon de parricidio, uxoricidio &c. Tertio cum ex positione actus circa aliquod obiectum, sequitur, aut sequi potest positio alterius actus circa aliud obiectum diversa ratione prohibitum. Unde duo specie peccata committit. 1. Qui furatur, & furando se exponit manifesto periculo vitæ. 2. Qui venatur contra ius alterius, segetesque conculcat. 3. Qui tempus deperdens in colloquiis inutilibus exponit se, vel alium proximo peccandi periculo. 4. Qui sua actione dat proximo scandalum, occasionemque spiritualis ruinæ. Circumstantiæ parvæ, vel magnæ quantitatis, aut intensionis, possunt notabiliter aggravare, aut minuere peccatum, ut patet in furto, & odio; nisi tamen mutent peccatum de veniali in mortale, non mutant speciem.

Circumstantia *ubi* mutat speciem peccati 1. In furto etiam rei non Sacræ in loco Sacro. Sacrilegium enim committitur, auferendo Sacrum de Sacro, Sacrum de non Sacro, non Sacrum de Sacro, quæ ultima verba *non Sacrum de Sacro*, cum sint in favorem Ecclesiæ, ample sunt intelligenda, id est extendenda ad ea, quæ Ecclesiæ in custodiam, pignus, aut depositum commissa sunt, præsertim cum in fine eiusdem Capitis inter Sacrilegos numerentur ii, qui Monasteria & Ecclesias infringunt, & deposita, vel alia quælibet inde extrahunt. 2. in homicidio & pollutione voluntaria etiam occulta, quæ ne in loco Sacro fiant, lege humana vetitum est cap. 5. *de Consecra. Eccle.* & cap. 20. *de consecra. dist.* 20. Quod verum est etiam de tactibus impudicis, osculis, verbis, & aspectibus, tametsi fiant sine pollutionis periculo; quia hæc peccata graviter reverentiæ Sacrorum locorum opponuntur. Immo censent aliqui violari debitam Templis reverentiam, etiam ob copulam coniugalem, quæ tempore belli a coniugibus ibidem absconditis haberetur. Sic Navarrus apud *Ethicam amoris*, cum in tali casu coniuges se habere debeant, sicut si alteruter esset infirmitate gravatus; unde alter, qui est sanus, opus esset ut se contineret.

Gravior tamen difficultas est, an omnia prorsus peccata præter exposita, in Ecclesia commissa, contrahant specialem malitiam ratione loci Sacri. Communior sententia partem sustinet negativam; quia, inquiunt, illa sola crimina speciali Ecclesiæ præcepto in iis locis sunt vetita. Verum hæc regula non ita universaliter est sumenda, ut nulla omnino alia peccata, præter supradicta, contrahant labem Sacrilegii; quia certe gravis esset irreverentia ac proinde Sacrilegium si in Ecclesiam tamquam in stabulum inducerentur iumenta, equi, &c. si ibidem Sacrificia Idolis quis offerret, mercatum prophanum, nundinas, Comœdias prophanas haberet, & sic dicito de innumeris aliis peccatis, quæ magnopere reverentiæ Sacrorum locorum adversantur, sicut furtum, homicidium, &c. Ius enim naturale, quo prohibentur Sacris locis irreverentiæ, nullam habet irreverentiæ distinctionem; nam sensus Communis iudicare videtur magis esse impium, ut ubi peccatorum venia postulanda est, ibi deprehendantur peccata committi, ut loquitur Gregorius X. Et hæc opinio tutior est, & saltem æque probabilis ac opposita. An vero nomine loci Sacri intelligantur etiam Claustra, seu habitatio regularium disputatur, & negat Lugo dist. 20. de Eucharist. sect. 2.

Circa circumstantiam *quando* seu temporis, duplex est Theologorum opinio. Prima, quam passim tenent Recentiores, negat circumstantiam temporis Sacri necessario explicandam esse in peccato mortali, nisi forte in quibusdam casibus, ut si quis committat peccatum enorme feria sexta Parasceves, aut ea ipsa die, qua Eucharistiam sumpsit. Item si quis die festo Idola coleret, Dæmonem invocaret &c. Secunda censet crimen quodcumque novam malitiæ speciem contrahere, ex eo quod scienter committatur die Dominico, aliove, qui festus sit; quia, aiunt huiusce sententiæ Patroni, si die festo vetitum est omne opus servile, ne homo impediatur a rebus Divinis; cum a Divino opere, & servitio non solum æque, sed immo magis impeditur homo per peccatum; igitur non solum æque, sed magis etiam violatur dies festus per peccatum, quam per opus corporale servile. Igitur magis, concludunt ipsi, agit contra præceptum qui peccat die festo, quam qui aliud opus corporale per se licitum facit; & hanc sententiam prædicant ipsius auctores, ut probabiliorem. Ita sentiunt Merbesius *in summa Christiana*, part. 1. q. 75. Natalis Alexander lib. 4. c. 5. art. 6. Regula 5. cum Nicolao de Lyra, Alensi, S. Bonaventura &c.

Et quidem ut reflectit Tourneleius, colligens ligna die festo per duas, tres, aut quatuor horas censetur reus lethalis culpæ, & æternæ gehennæ: quomodo reus non erit eiusdem culpæ & pœnæ, qui die festo per tres, aut quatuor horas indulget vino, luxuriæ, detractioni, ludisve plenis furore, & blasphe-

sphe-

sfrh mus? Hæc sane, subiungit citatus Auctor, superant fidem. Huiuscemodi momentis innixi sic opinantur patroni huiusce sententiæ, cum ex opposito nonnisi frivolis levibusque rationibus, nulliusve momenti suam protegant, qui contrarium sentiunt, quæ cum nullius sint ponderis, brevitatis gratia hic omittere censui, concludendo cum de Lugo, circumstantiam temporis dare peccato malitiam specialem Sacrilegii, saltem levem.

Circumstantia, *quibus auxiliis*, raro & nonnisi in quibusdam casibus mutat speciem peccati; ut 1. si quis usus sit instrumento specialiter & graviter vetito, aut cuius usus speciale habeat cum aliqua virtute repugnantiam, puta si quis cum Oleo Sancto, vel aqua Benedicta aliquod facinus perpetraverit. 2. Si quis aliorum opera, aut quæsierit, aut adhibuerit ad malum finem; nam alium ad peccatum inducere, peccatum est Scandali, specie diversum a peccato, quod a se ipso in eadem materia fieret, ut notat de Lugo. Unde qui persuasionibus & precibus rem veneream extorqueat a puella ad crimen non parata, hanc circumstantiam confiteri debet, ait *Ethica amoris* 3. Si quis ope Dæmonis expresse vel tacite invocati aliquid consequi voluerit; hæc enim cum Dæmone societas novum est crimen.

Ab his aliqui accepta occasione, & præcipue Tourneleius solent inquirere, quid sentiendum de virga bifurcata, quam divinatoriam vocant, cuius ope homines quidam abditos in terra Thesauros, latentem pecuniam, metalla, aquarum fontes in terræ visceribus absconditos, transpositos agrorum limites, fures & præsertim homicidas inquirunt, deteguntque. Hæc famosa virga inventa fuit a quodam divite rustico in Pago S. Verani in Delphinatu, cuius rustici nomen Iacobus Hymar, occasione cuiusdam homicidii apud Lugdunum patrati anno 1692. qui beneficio talis virgæ occisorem paulo post in carcerem coniectum, inter alios duodecim, qui cum ipso detinebantur in carcere, discrevit. Re circa huiusce virgæ virtutem evulgata, variæ super eiusdem virgæ virtutem inter disputandum ortæ sunt Doctorum virorum opiniones. Alii conati sunt rem physice explicare, ut D. D. Chavim, & Garnier professores Medici, quorum opinio approbata fuit a quibusdam Parisiensibus Theologis. Alii vero usum virgæ ex omni parte ut malum reprobarunt; quia crediderunt concurrere implicitum pactum cum Dæmone. Ita P. Malebranche & P. Lebrun cum aliis aliquibus. Alii tandem licet crederent, vi talis virgæ, aquas & metalla detegi posse, eius tamen usum ob circumstantias vitiosum esse censuerunt, & hæc opinio in praxi ait Tournely, tenenda est: nam si naturaliter, & physice id fieret, absque eo quod nullatenus interior hominis intentio virgæ conversioni conferret, hoc deberet contingere in cuiuscumque manibus. Quare cum virga in manibus aliquorum qui antequam moveretur virga enixe a Deo petierunt, ut detineret virgæ motus, si forte esset aliquid mali, & pactum cum Dæmone; post precationem a motu cessaverit, & hoc plura huiusmodi comprobant exempla adducta a Patre Lebrun; sequitur manifeste, quod istius virgæ usus sit vitiosus, ut pactum saltem tacitum concurrat cum Dæmone; quia hæc virga quæ a conversione cessaverat in manibus eorum, qui ita precati fuere, denuo in manibus eorumdem moveri cœpit, cum absolute eam moveri optarunt, abstrahendo, bonum ne id esset, an malum: & eo vel maxime, quod lapis designatus ad constituendum agri limitem nihil habet physici, quod non habeat alter lapis. Unde si virga non movetur circa unum, naturaliter circa alterum non movetur; quod enim physice agit, in iisdem circumstantiis semper agit; igitur virgæ conversio ab intentione pendet, adeoque semper superstitiose; seu concurrente virtute Dæmonis movetur.

Circumstantia *cur*, seu finis triplici modo contingere potest: etenim 1. aliquando fit, ut actio de se bona ad finem moraliter malum referatur; ut si quis stipem tribuat pauperi, ut eum ad furtum inducat, tunc certe circumstantia finis mutat speciem; quia actum ex bono facit malum moraliter. Et in tali casu, cum tota malitia sit a fine, finis non tam est circumstantia, quam ipsum totum obiectum tribuens primam peccati malitiam. 2. Quando tam obiectum, quam finis, propter quem fit actio, habent mortalem malitiam. Ea vero vel est diversæ speciei, ut si quis Furetur ad se inebriandum, vel est eiusdem speciei, ut si quis uni furetur scalam, ut ipsa utatur ad furandum alteri pecuniam; utraque tamen in Confessione aperienda est; cum prima, id est furtum ob ebrietatem, mutet speciem, altera aggravet in specie. 3. Tandem quando finis ex se non est moraliter malus, actio vero, quæ propter eum fit, sive omissio, est moraliter mala; ut si quis omittat vel Divinum Officium, vel Sacrum audire die

festo,

festo, ut studiis vacare possit; tunc probabilius censetur etiam a rigidioribus finem non esse in Confessione explicandum; quia ubi unum non est malum, nisi ob aliud, ibi unicum est malum; ita ut qui furatur ut det eleemosynam, vel sua debita solvat, unum tantum committit peccatum. Sic Henricus a S. Ignatio, de Lugo, aliique. Item non est probabile, gravius peccare, qui Missam omittit, ut vacet studiis, quam qui eam omittit ex mera negligentia, qui iam nonnisi unius peccati est reus.

Circumstantia *quomodo*, idest modi, saepe peccatum intra eamdem speciem minuit, vel aggravat. Gravius profecto peccat, qui cum plena, quam qui cum semiplena peccat advertentia, aut qui ex malitia ac scienter, quam qui ex ignorantia, passione, metu, aut precibus: Et haec peccata sunt eiusdem speciei, quia magis & minus non mutant speciem, nisi cum peccatum ex veniali faciunt mortale. Non raro tamen evenit, ut circumstantia modi speciem mutet sic: 1. modus violentiae iniuriosae constituit rapinam in furto, stuprum in fornicatione. 2. Modus detrahendi coram ipsa persona, cui detrahitur, addit detractioni malitiam contumeliae. 3. Modus peccandi ex contemptu formali; ex odio, invidia, inobedientia, addit peccato propriam contemptus, odii, & similium malitiam. Secus si haec expresse, & specialiter non intendantur; quia alioquin non erunt nisi generales circumstantiae, quae cuilibet peccato accedunt, cum contemptus v. g. Divinae legis, ingratitudo, aliaque huiusce generis in omni peccato reperiantur.

Difficultas versatur inter D. D. an gestans Sanctorum Reliquias collo appensas, si peccet, teneatur modum hunc explicare in Confessione. De Lugo non eximit a gravi culpa contra Religionem, qui Eucharistiam portans actum venereum exerceret; sed Tourneleius rem extendit etiam ad peccata detractionis, contumeliae, aliorumve huiusce generis. Caeteroquin circa Reliquias Sanctorum ferentem, non credit hic auctor, eo solo tam reum fieri dum peccat, ut talem circumstantiam teneatur aperire in Confessione; alioquin satius esset ab hoc pietatis actu abstinere, cum nemo sit, qui non cadat, saltem venialiter, & qui consequenter levia haec peccata non adaugeret. Num autem explicare teneatur poenitens, se restitisse Divinis inspirationibus, dubitari potest. Circa quod dicendum, circumstantiam inspirationis vehementis, quae neglecta fuerit, debere aperiri; quia talis negligentia peccatum notabiliter adauget.

Versatur insuper controversia inter D. D. an modus durationis, seu diuturnitatis actus sit explicandus in Confessione, & circa hoc, si contingat peccata propter durationem mortaliter multiplicari quoad numerum, volunt Salmanticenses durationem exprimendam esse; secus vero si peccata exinde non multiplicentur. Censent alii exprimendam esse durationem, si notabilis sit, tametsi peccata per eam non multiplicentur, quod rarum est. Nequit tamen definiri, quae duratio notabilis sit, ut in Confessione sit explicanda. Circa circumstantiam *quando* vide quae supra diximus in hoc eodem paragrapho.

§. XI.

De distinctione numerica Peccatorum.

Res nobis tractanda nunc obiicitur valde utilis, immo & maxime necessaria ad digne Sacramentum Poenitentiae suscipiendum ministrandumque, sed perdifficilis explicatu, quia cum debeat poenitens Sacerdoti aperire in Sacramentali Confessione non solum peccatorum species, sed numerum quoque & circumstantias, ut definit Concilium Tridentinum Sess. 14. Can. 7. ubi ait, necessarium esse iure Divino confiteri omnia, & singula peccata mortalia; & si ita non fecerit poenitens, teneatur Confessarius eumdem de illis interrogare iuxta regulam praescriptam ab Ecclesia in suo Rituali Romano in Rubrica *de Poenitentiae Sacramento*; quis non videt, quae quantaeque non leves difficultates in tali proposito dissolvendae occurrant, ac proinde in negotio non minus valde extenso, quam obscuritatibus involuto, quam arduum sit, sine animarum discrimine, nempe secundum rei veritatem se extricare? Nihilominus celebriorum Theologorum ductu, meliori modo, quo ingenii nostri exilitas permiserit, ne id quoque quod tam necessarium est hic desideretur, breviter quidem explanare curabimus, ut si poenitens imperitia, vel negligentia in hoc negotio deficiat, sapientia, ac sollicitudo Confessarii supplere valeat.

Numerica peccatorum multiplicatio, ut ex dictis patet, hic attenditur in ordine ad Sacramentalem Confessionem, idest in ordine ad eorum numericam manifestationem, quae facienda est in Confessione, ut ad eius integritatem omnino requiritur. Idcirco hic agitur de morali, non physica peccatorum distinctione, cum ex physica peccatorum multiplicatione non semper sequatur eorundem

dem multiplicatio, seu distinctio moralis; nam quandoque multi actus peccaminosi physice non constituunt nisi unum numerò peccatum moraliter, ut contingit in eo qui cogitans suum occidere inimicum, ea intentione quærit equum, præparat arma, se itineri accingit, hosti ponit insidias, ipsumque tandem occidit. Hic multos quidem peragit actus illicitos physice distinctos, qui tamen non sunt nisi unum tantummodo moraliter peccatum, ac proinde homicida unum tantummodo peccatum committit. Quocirca inter ea, quæ præcipue in tali re discutienda occurrunt, ut suæ stabiliantur regulæ, hæc duo examinanda erunt, nempe, quando ex multis actibus physicis unum vel multiplex peccatum exurgit, & quando actus physice unus plures numero malitias, seu peccata complectitur; ita ut in priori studium, seu exercitatio versabitur circa multos actus relative ad unum obiectum, in posteriori vero circa unum actum relative ad plura obiecta.

Theologi in perquirendis fontibus, ex quibus deduci possit numerica peccatorum distinctio, deprehenderunt peccata generatim numero multiplicari, idest numero ad invicem distingui intra eamdem speciem dupliciter, & pro numero diversorum obiectorum totalium, quæ non solum physice & materialiter, sed formaliter etiam, ac moraliter inter se sunt distincta, & per moralem actuum interruptionem. Dixi *moralem;* quia sicut in Confessionibus directe attenditur actus moralis, & non physicus, ita attendenda est multiplicatio seu distinctio numerica, non physica, sed moralis, ad quam non sufficit quæcumque actuum interruptio, ut in physica eorum multiplicatione, seu distinctione; sed ea, qua plures actus non censentur una moraliter actio, utpote qui plures habent numero malitias. Dixi *inter eamdem speciem*; quia certum est, quod peccata quæ specie inter se distinguuntur, numero etiam distincta sunt; cum in iis quæ essentialiter differunt, unum non sit aliud: ubi porro unum non est aliud, ibi numerus multiplicatur. Tota igitur difficultas est de peccatis eiusdem speciei, quando scilicet peccata hæc licet penes speciem, seu naturam indistincta, penes numerum distinguuntur, & hæc difficultas ex eo potissimum oritur, quod in uno actu plura quandoque peccata concurrere videantur, quandoque vero in multis actibus nonnisi unum peccatum inveniri.

Nota, peccata alia fieri per actus absolutos independentes, & inter se nullum ordinem dicentes, ut cum quis blasphemat, & furatur; Furtum enim, & blasphemia nullum habent ordinem ad invicem; vel cum quis mane & vespere cibo se ingurgitat; nam una intemperantia non habet dependentiam, aut relationem cum alia: alia autem fieri per actus subordinatos, ac adinvicem dependentes, quatenus ad unum tertium coordinantur, ut in casu supradicto de illo, qui animo occidendi suum inimicum, peragit omnia ea, quæ ducunt ad homicidii executionem; omnes enim illi actus sunt ad invicem dependentes, & ad unum ordinati, nimirum ad hostis occisionem. Hisce præmissis sit.

Peccata secundum multiplicationem numericam obiectorum totalium integrorum, ac numero distinctorum numero multiplicantur seu distinguuntur, sive per unicum actum internum, aut externum, sive per plures illa exequantur. Dixi *multiplicari numero peccata, secundum numericam multiplicationem obiectorum totalium numero distinctorum*; quia si obiecta non sint integra, & totalia, sed singula veluti partes alterius, seu singula ordinata ad constituendum cum alio aliquod totum, nequeunt multiplicare peccata: Addidi *numero distinctorum*; quia si specie distinguantur, tunc, ut antea iam notavimus, multiplicabunt peccata, non solum specie, sed etiam numero. Dixi tandem *sive per unicum actum internum aut externum, sive per plures exequantur*, quia non solum actus physice plures numero, & distincti, quorum singuli versantur circa unum obiectum totale, sunt numero plura, & distincta peccata; sed unus etiam physice actus versans circa plura obiecta totalia, idest quæ non se habent per modum unius, licet sint eiusdem rationis, fit formaliter plura numero peccata; nam tunc saltem æquivalenter, & virtualiter malitia huius actus in genere moris est numero multiplex, & distincta ratione huiuscemodi distinctorum obiectorum, quorum singula habent suam individuam malitiam moraliter ab invicem distinctam. Idcirco tunc in actu voluntatis physice uno versantis circa illa distincta obiecta, saltem æquivalenter, & virtualiter malitia in genere moris multiplex est, ac numero distincta. Etenim cum tota malitia obiecti actusque externi communicetur actui voluntatis in idem obiectum tendentis, utpote quæ volita sit saltem indirecte, & interpretative; actus etiam unus voluntatis tendens in plura obiecta singula per se totalia,

idest

idest quæ non se habent per modum unius obiecti, participat singulas eorum malitias, moraliter inter se distinctas, ac proinde licet unus sit, virtualiter, & æquivalenter fit multiplex actus in genere moris. Et equidem si peccata distinguuntur specie ex obiectis, quia ordinantur ad illa quatenus sunt specie diversa; cum ordinentur ad illa obiecta etiam ut sunt numero diversa, ab eorundem obiectorum numerica distinctione ipsa quoque peccata numero distinguuntur. Et sic tametsi metaphysice non esset nisi unum numero peccatum, moraliter tamen, & humano modo, seu in prudenti hominum æstimatione sunt plura numero peccata, idest in prudentum iudicio censentur plura numero peccata in Sacramentali Confessione aperienda.

Hinc non solum qui per quatuor actus physice distinctos quatuor occidit homines, quatuor numero committit homicidia in Confessione aperienda; sed ille quoque, qui volens unico actu quatuor homines occidere, & re ipsa unica sclopeti explosione occidit, actu illo physice uno, sed æquivalenter multiplici, quatuor moraliter committit peccata in Confessione sub tali numero explicanda. Item qui unico actu plures oves, aut boves plurium dominorum furatur, quamvis ex eodem grege, tot peccata numero distincta committit, quot sunt domini; cum per illam actionem iura multorum realiter & numerice distincta lædat. Si vero essent unius Domini, & eadem nocte, pluribus etiam vicibus furatus esset, tunc unicum peccatum committeret; quia furta non discontinuantur, & alias sunt partes unius furti totalis; cum nonnisi unum ius læditur. Similiter qui unice actu statuit non ieiunare tota quadragesima, aut per totum mensem non recitare Officium divinum, tot peccata committit, quot sunt ieiunia Quadragesimæ, & dies mensis; quia illa obiecta sunt totalia & numero distincta. Pariter blasphemans contra duodecim Apostolos, detrahens de una familia, aut Collegio, vel mortem contra eos parans, duodecim crimina patrat, quidquid in contrarium sentiat Bonacina cum Navarro, aliisve consentibus, unum Collegium vel familiam in iure unam reputari personam. Nam licet plures personæ eiusdem familiæ vel Collegii ex iuris fictione habeantur veluti una tantum persona, in esse tamen moris sunt revera plures. Unde in foro Pœnitentiæ non computandæ sunt per modum unius. Si enim quis occidisset sex alicuius familiæ, iuxta communem æstimationem censeretur commisisse sex homicidia, non minus ac si sex interfecisset, singulos ex diversa familia. Immo si ex interfectis personis eiusdem familiæ recenseretur pater occisoris, eiusdem uxor, Sacerdotes & Laici, certe occisor reus esset parricidii propter Patrem, Uxoricidii propter sponsam, Sacrilegii propter Clericos: quomodo ergo dici poterit non esse reum duodecim peccatorum blasphemiæ qui hanc protulit contra duodecim Apostolos? Et ita dicito de eo, qui de aliqua familia, vel Collegio detraxit, nempe reum esse tot numero culparum, quot sunt personæ familiæ vel Collegii; cum singuli sint non solum physice, sed etiam moraliter plura obiecta totalia, & singuli proprium, ac distinctum ius habeant ad eorum famam. Et revera licet ipsi adversarii non concedant hunc committere duodecim peccata per blasphemiam in duodecim Apostolos, fatentur tamen hanc circumstantiam aperiendam esse in Confessione, quia per ipsos huiusce blasphemiæ peccatum licet unum sit, duodecim tamen peccatis est æquivalens. Itidem Sacerdos in malo statu, seu cum conscientia lethalis peccati Sacramenta administrans tot committit peccata, quot absolvit pœnitentes, vel baptizat infantes, aliave administrat Sacramenta; quia administratio uni facta non minus distincta est moraliter a ministratione alteri successive facta, ac occisio unius ab occisione alterius successive uno impetu iræ executa.

Difficultas tamen non levis versatur inter Theologos circa administrationem Eucharistiæ pluribus factam eadem occasione. Iudicant aliqui, tunc esse administrationem unius, & eiusdem convivii, ac proinde unam moraliter actionem, idcirco unum tantum volunt peccatum committi. Alii vero contrarium sentientes sustinent, tot peccata committi, quot sunt personæ, quibus sacra Communio ministratur. Pro utraque parte suæ militant rationes, & potiores pro prima, quam pro secunda sententia. Sed de hoc melius suo loco.

An vero Sacerdos celebrans cum conscientia lethalis, ob plures distinctas actiones quæ occurrunt in celebratione, ut sunt Consecratio & Sumptio utriusque speciei, tot committat peccata, quot sunt hæ actiones, disputant Auctores, & communius sentiunt, unum tantum committere peccatum, quia hæ actiones licet multæ physice, moraliter pro una tantum reputantur; quia una ex his actio exurgit, unumque mysterium.

Quan-

Quando vero actus physice distincti sunt, & ad actum principalem ordinantur, & ex eius intentione fiunt, tunc unum numero peccatum constituunt cum actu principali, quia moraliter spectantur ut eius dispositio & inchoatio. Quare qui intentione fornicandi alienam mulierem sollicitat, impudicis aspectibus contemplatur, osculatur, tangit, & consummata copula de eadem gaudet, ei sufficit si actum fornicationis exprimat; cum cætera ex usu totius Ecclesiæ satis colligantur per regulam a communiter accidentibus. Ita cum aliis Henricus a S. Ignatio. Si vero actus præambuli non fierent ex intentione actus principalis, sed ob eorum propriam delectationem, separatim a principali actu confiteri deberet pœnitens. Ita Communiter. An vero tactus huiusmodi, similiave, quæ immediate sequuntur copulam, sint peccata ab ea moraliter distincta, & ut talia in Confessione exponenda, non conveniunt Theologi. Sentiunt quidem omnes, si ordinati sint ad novam copulam, vel pollutionem, esse novum peccatum a priori principali distinctum, sive pollutio aut copula sequatur, sive non; secus vero volunt quamplurimi esse ea nonnisi primæ copulæ vel pollutionis appendices, & complementa. Tutior tamen est contraria opinio, quam præcipue tuentur Suarez, Sylvius, aliique; cum hæc crimina minime sint partes copulæ, vel pollutionis præcedentis, quæ iam consummata est, nec magis censendæ sunt eius appendices, quam nova sequens copula, vel pollutio, ad quam ex natura sua excitant, & disponunt. Sentiunt quidem Navarrus, Vasquez, Henricus, & Sylvius, quod is qui uno quodam impetu venereo, una carnalis delectationis intentione, se, vel alium decies cum aliqua interruptione tangit, unum moraliter peccatum constituit, quia censetur una moraliter actio, sicut censetur una moraliter comestio eius, qui plura successive fercula manducat. Idemque dicito de eo, qui uno rixæ impetu pluries successive percutit, vel plura in eumdem dicit convitia eiusdem rationis, puta eum furem vocando. Si quis vero alium contumeliis specie diversis continenter afficiat, v. g. eum furis, adulteri, hæretici, aliisve huiusce generis notis impetendo, tunc diversa erunt specie & numero peccata; quia diversæ sunt specie læsiones, cum læsus in honore propter furtum, adulterii parus censeri possit. Probabile tamen est, ut dicunt aliqui, eum, qui plures in alium protulit iniurias, quibus nulla iam ab adstantibus fides habetur, eo quod cognoscant falso illa eidem imputari, & procedere ab animo ira exardescente, evomente quidquid ei venit in mentem, ut in garrulis mulierculis contingit, probabile dixi, hunc nonnisi unius peccati esse reum; quia totus huiuscemodi iniuriarum finis & effectus, est iræ & furori satisfacere: & qui ita agunt non nocent alterius honori; immo reddunt semetipsos communis obiectum ludibrii. Hæc tamen ex circumstantiis iudicanda sunt. Cæterum qui uno actu, vel pluribus successive domum multis constans cubiculis comburit, vel eam furtim suis mobilibus expoliat, vel pecuniam, vestes, &c. furatur viatori, unum tantum committit peccatum; quia hæc obiecta se habent per modum unius; nihilominus exponenda est in Confessione quantitas damni, aut rei furatæ, sive quia illa se habet veluti circumstantia notabiliter aggravans, sive quia pertinet ad ipsam actus substantiam.

Advertendum tandem, quod cum peccata numero multiplicentur multiplicatione obiectorum totalium, licet plura sint præcepta præcipientia actionem, vel omissionem vetantia, si præcepta sint inter se subordinata, & connexa, ac idem respiciant obiectum propter idem motivum, tunc trasgressio horum præceptorum est unum numero peccatum, quia tunc hæc præcepta unam eandemque numero obligationem imponunt. Unde eorum violatio unicam numero habet malitiam. Sic usura, licet quadruplici iure sit vetita, naturali scilicet, Divino, civili, & Canonico; violatio eiusdem voti multoties renovati, aut ieiunii quatuor Temporum, & Quadragesimæ, quod duplici præcepto indicitur, singula sunt unum tantum peccatum. Gravius tamen censendum est committi peccatum, quando obligatio violatur pluribus licet eiusdem speciei titulis imposita: quia singuli tituli obligationem imponunt, qui cum plures sint, illam augent, ideoque violationem aggravant. Quare gravius peccat omittens Breviarium Religiosus Ordine Sacro insignitus, quam non insignitus. Quando vero præcepta sunt disparata, hoc est non subordinata inter se, nec connexa, neque per se præscribunt eamdem numero actionem, vel non omissionem, sed completam, perfectam, & ab altera obligatione separabilem, ut ieiunium quod præcipitur in vigilia S. Matthæi, quæ incidat in feria quarta quatuor temporum, vel &c. volunt aliqui quod violatio ieiunii in illa vigilia sic incidentis cum die ieiunii qua-

tuor Temporum sint duo numero distincta peccata in Confessione explicanda; quia duo violarentur disparata ac separabilia præcepta, ac proinde duæ obligationes ab invicem distinctæ. Verum communius ac probabilius contendunt alii, quod unum tantum per hanc violationem, licet duplicis obligationis, esset peccatum; gravius quidem, ac in Confessione aperiendum; quia licet esset violatio præceptorum, & obligationum disparatorum, nonnisi unum tamen eorum esset obiectum, una ratio formalis, unus finis. Peccata enim non multiplicantur numero, seu non distinguuntur ex diversis præcise præceptis, licet disparatis, nisi talia præcepta prohibeant diversa obiecta numero distincta, vel quando prohibent eandem rem sub diversa ratione formali numero distincta. Exemplum prioris est, quando quis unico ictu plures occidit homines, quorum occisio vetita est in particulari, quatenus quælibet persona numerice ab alia distincta est. Exemplum secundi est in adulterio. Qui enim rem habet cum adultera, præter peccatum simplicis fornicationis committit aliud peccatum numero distinctum contra iustitiam: quia nimirum idem adulterium vetitum est sub diversa ratione formali numero distincta, nempe propter iniustitiam, quam infert marito alterius, quam adulterio polluit, & iniustitiam, quam infert propriæ uxori. Unde duo iura numero formaliter distincta violat adulter. Et sic in plurimis aliis casibus, qui brevitatis gratia hic omittuntur.

Peccata insuper numero multiplicantur, seu distinguuntur per moralem eorumdem actuum interruptionem, quando scilicet nec virtualiter, nec interpretative, nempe nec formaliter in se, neque virtualiter in aliquo effectu actus manere seu continuare censeatur; quia cum peccatum sit actus humanus malus moraliter, hinc quot sunt actus voluntatis mali moraliter interrupti, & distincti, tot sunt actus humani mali moraliter, & ideo tot distincta numero peccata. Nam moralis interruptio efficit, ut actus non sint inter se moraliter connexi, eo ferme pacto quo ex opposito moralis continuatio facit quod actiones, licet physice multiplices, sint una moralis actio.

Actus autem humani moraliter interrumpuntur, ac cessant, vel per contrariam voluntatem, & propositum, idest per voluntariam actus retractationem, (seu prior voluntas per contrariam voluntatem, seu propositum revocatur) vel per voluntariam, & liberam actus cessationem, idest cum voluntas libere cessat ab actu, ut se alio convertat; vel per cessationem etiam involuntariam, & naturalem, nempe quando involuntarie, & quasi naturaliter cessat ab actu, sive per somnum, sive per distractionem ad alia.

Verum ut planius hæc percipiantur, advertendum ex antea iam dictis, necnon ex D. Thomæ doctrina 1. 2. q. 72. peccatum dividi in peccatum cordis, oris, & operis. Peccata cordis dicuntur ea, quæ non habent pro obiecto opus aliquod externum, sed in ipso corde omnino complentur, & consummantur, ut peccatum odii Dei, & proximi, hæresis, iræ, invidiæ, avaritiæ, iudicii temerarii &c. Peccata oris ea dicuntur, quæ in ore prorsus consummantur, cuiusmodi sunt mendacia, periurium, blasphemiæ, falsa testimonia, detractiones, convitia &c. Peccata tandem operis illa sunt, quæ in ipso opere externo perficiuntur, qualia sunt homicidium, adulterium, idololatria, fornicatio, furtum, aliave, quæ externe, nempe per corporis facultates exterius consummantur. Hæc autem omnia peccata, sive cordis, sive oris, sive operis, iam supponimus interrumpi posse per actum voluntatis contrarium, quo primam intentionem retractamus, vel voluntarie, & libere ab actu cessamus. Idcirco sola difficultas remanet circa tertium modum, quo supra diximus iudicari posse actus interrumpi per involuntariam, & naturalem cessationem actus, seu per temporis discontinuationem.

Et quoad peccata cordis, hoc est consummata perfecte in intellectu & voluntate; interrumpuntur moraliter, & quot sunt actus voluntatis, tot peccata multiplicantur numero, non solum per expressam retractationem, sed eo ipso etiam quod actus voluntatis multiplicantur, seu innovantur, cum non possint actus multiplicari seu innovari, quin simul etiam interrumpantur seu unus actus ab alio disiungatur. Et ratio est, quia huiuscemodi peccata, postquam committuntur, nullo modo manent, seu perseverant, nec formaliter, nec virtualiter; unde statim ac perficiuntur per actus intellectus, & voluntatis, esse desinunt etiamsi non retractentur, & solum remanet peccatum habituale. Peccatum vero quod in se non manet seu non perseverat nec formaliter, nec virtualiter, nequit cum alio continuare, sed moraliter interrumpitur, & sic tot sunt peccata, quot actus intellectus, aut voluntatis tempore aliquo interiecti. Unde sequitur, quod

quod quando aliquis elicit actum odii Dei, vel proximi, invidiæ, iudicii temerarii, hæresis, ambitionis &c. peccat; & si immediate post repetit eosdem actus circa idem obiectum, tot multiplicat numero peccata, quot elicit actus. Ita docere videntur D. Thomas in 2. dist. 42. q. 1. art. 1. Armilla, Azorius, Salmanticenses, aliique, quidquid in contrarium dicat Canus in prælec. *de pœnit.* part. 5.

Quod si actus voluntatis versentur circa peccata quæ exterius consummantur, ut sunt peccata oris, & operis, ut si quis intenderet occidere, aut furari, tunc tales actus discontinuantur quando peccatum exterius consummatur; vel quando voluntas per contrarium actum se retractat, idest abiicit intentionem, quam efformaverat furandi; vel voluntarie cessat ab actibus ordinatis ad furandum, sive incœpti sint, sive nondum aliquem arripuerit, & denuo iteret vel intentionem, vel actus ad furtum conducentes: nam quoad primum illi actus voluntatis eatenus sunt peccata, quatenus ordinantur ad obiectum pravum; idcirco si obiectum pravum, seu peccatum consummatur, consummatur quoque ac perficitur eorumdem actuum malitia. Unde si quis animum habeat furandi, statimque executioni id demandet, si postea repetat idem propositum, duo committit peccata; quia primum propositum interruptum fuit per exterioris operis consummationem. Quoad alterum vero ratio est, quia voluntas hoc ipso quod libere dimissa fuit, non fuit moraliter continuata, alias dimissa, & non dimissa fuisset. Hinc qui visa muliere eam male concupiscit, & postea a tali pravo desiderio se divertit, ut alia cogitet, statimque ad priorem revertitur delectationem, duo committit peccata; quia prior voluntas nec formaliter, neque virtualiter perseverat.

Multiplicatur tandem malitia etiam per involuntariam & naturalem cessationem, puta per somnum etiam brevem, per distractionem, & inadvertentiam naturalem, saltem si hæc satis sit longa, ut iuxta prudens iudicium prior actio cessasse, & altera incœpisse censeatur. Ita sentiunt non pauci, hac ducti ratione, quod actus, qui nihil habent in quo uniantur, nec in se, nec in ullo effectu suo continuantur. Actus denique qui secum invicem connexi non sunt, non possunt moraliter censeri unus idemque actus. Unde cum hoc fiat, ubi est interruptio sive voluntaria, sive naturalis, iam actus interrupti nihil habent, in quo uniantur, sicuti econtra habent distincti actus conducentes ad occisionem hostis, qui licet per non breve intervallum temporis executioni mandentur, consummenturque, & inter ipsos mora aliqua intercedat, & distractio, ut si inter unum actum, & alium occisor legerit, confabulatus sit, de aliis rebus cogitaverit, sæpiusque occidendi voluntatem innovaverit, unum tamen moraliter peccatum committit, eo vero gravius, quo pluries homicidii statuti voluntatem innovaverit; tum quia prior voluntas in illa actuum externorum serie perseverat, & continuatur, tum quia aliqua interruptio physica unitati morali non nocet, ut patet in prandio, quod unum censetur, licet per colloquium aliquod, aut epistolæ lectionem interrumpatur.

§. XII.

De inæqualitate, & connexione Peccatorum.

Stoici olim, & cum ipsis postea Iovinianus statuebant peccata omnia indiscriminatim esse paria in sua malitia, idest omnia in gravitate æqualia. Hinc docebant, convicium & homicidium, adulterium & otiosum sermonem uno supplicio punienda, ut psis exprobravit D. Hieroymus lib. 2. *contra Iovinianum cap.* 17. Priusquam tamen aliquid circa hoc exponatur.

Nota 1. duplicem distinguere Theologos peccati gravitatem, unam essentialem, seu specificam, & est illa, quæ convenit cuilibet peccato ex sua propria specie; alteram accidentalem, quæ advenit actui iam in sua specie seu essentiali ratione constituto. Ad hanc secundum gravitatem reducitur primo, quod actus fiat cum maiori intensione. 2. cum maiori extensione, sive ad tempus, ut cum actus diutius durat, sive ad qualitatem obiecti, ut furtum mille aureorum, 3. cum perfectiori voluntario, & libero. Hic tamen non agitur de gravitate hac accidentali, sed de essentiali.

Nota 2. peccata considerari posse, vel prout solo numero inter se sunt distincta; vel prout sunt tale specie peccatum a peccato alterius speciei distinctum, seu differens. Hisce notatis sit.

Peccata, quæ solo numero sunt distincta, per se loquendo, parem habent gravitatem; quia solo numero distincta non differunt essentia, idcirco nec gravitate essentiali. Hinc omnes fornicationes, furta, homicidia, omissiones omnes audiendi Sacrum, con- *Peccata solo numero distincta parem habent gravitatem.*

confitendi semel in anno in Paschate, & sic de singulis peccatis, quæ numero tantum distinguuntur, ut celebrationes Sacri a Sacerdotibus non ieiunis, sunt æqualia. Aliud tamen dicendum circa modum celebrandi; nam certe gravius peccat, qui celebrat in loco prophano, sine lumine, sine vasibus sacris, quam qui sine sola capsula; quia hic interveniunt plura præcepta formalia, vel saltem virtualia.

Dices: furtum unius assis, & furtum quinquaginta aureorum solo numero differunt, cum idem habeant obiectum, nempe rem alienam. Igitur peccata sunt inæqualis gravitatis, etiam prout numero distinguuntur. Respondetur peccata in casu allato numero distincta inter se differre tum quoad speciem physicam, tum quoad speciem moralem (nam unum est mortale, aliud vero veniale). Unde sumus extra quæstionem, cum hæc sit de peccatis solo numero differentibus, non vero specie, sicut sunt in casu furti unius assis, & quinquaginta aureorum.

Peccata specie moraliter distincta non sunt eiusdem gravitatis; sed alia aliis graviora contra Stoicos, & Iovinianum, qui ut supra notavimus, volebant, peccata omnia esse eiusdem malitiæ, fundati in hoc, quod omne peccatum privat rectitudine rationis, in qua non datur magis & minus. Veritas nostræ sententiæ quæ est Catholica, patet ex ipsa Scriptura, præcipue Matthæi 5. ubi Christus Dominus advertit, quod *qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit Concilio. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ*, & ibidem cap. 12. *quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei*. Et 1. Ioan. 5. fit mentio peccati quod est ad mortem, & quod non est ad mortem. Et Christus Dominus Ioann. 19. expresse ait; *qui me tradidit tibi, maius peccatum habet*.

Et hæc veritas manifestissime patet ex ipsa etiam ratione. Etenim si peccata alia sunt mortalia, alia venialia, & inter mortalia, quædam plus, quædam minus rectæ rationi repugnantia, non secus ac virtutes, quarum aliæ sunt aliis nobiliores, ut Theologicæ; profecto peccata alia aliis debent esse graviora. Quis non dicet magis repugnare rectæ rationi rationalemque naturam dedecere vitam homini eripere, quam unum nummum; plus bestialitatem & sodomiam committere, quam simplicem fornicationem. Insuper si inter virtutes, aliæ dantur aliis nobiliores v. g. Charitas, Temperantia, &c. clare sequitur, quod etiam peccata, quæ sunt virtutibus opposita, peiora sint, quæ militant contra virtutem nobiliorem, quam ea, quæ virtuti minus nobili adversantur. Unde peius est odisse Deum, quam occidere hominem, quia illud charitati, hoc iustitiæ repugnat. Verum hæc non est unica regula, unde desumenda sit peccatorum inæqualitas; immo gravis difficultas est statuere, & assignare unde illa præcise desumatur, nec ulla potest generaliter assignari. Hinc aliquando petitur ex oppositione ad nobiliorem virtutem, aliquando ex intentione Legislatoris volentis aliqua præcepta magis quam alia obligare; aliquando in peccatis eidem virtuti oppositis, ex eo quod unum primario repugnet virtuti, aliud secundario. Sic maius peccatum est avaritia, quam prodigalitas; quia primario inclinat liberalitas ad dandum, secundario autem ad non excedendum in donatione. Sic &c. In exponendis tribus fontibus, ex quibus deduci queat inæqualitas malitiæ peccatorum; dixi quod aliquando ut hæc deprehendatur, vix aliquid certi ex assignatis deduci possit pro praxi, cum aliquando dentur peccata nobilioribus virtutibus opposita, non tamen ideo graviora. Nam furtum gravius est peccatum, quam non auditio Missæ in die festo, tametsi illud opponatur iustitiæ, hæc Religioni. Item gravius est Deum blasphemare, quam Deum non amare advenlente diligendi præcepto, & tamen primum opponitur tantum Religioni, secundum vero charitati. Quare ad dignoscendam maiorem vel minorem peccatorum malitiam attendendum est prudens dictamen rationis, communeque Doctorum iudicium, considerata peccatorum malitia, quæ quandoque maior, quandoque minor cognoscitur ex ipsismet terminis, cum de se pateat, gravius esse Deum, quam hominem iniuria afficere. Cæterum pro praxi non debet Confessarius esse nimium anxius circa peccata maiora, vel minora cognoscenda, dummodo cognoscat esse mortalia, ac illorum inæqualitatem saltem gravem, & manifestam, ac specificam, & numericam eorum distinctionem.

Dices cum Stoicis, & Ioviniano. Peccatum est privatio rectitudinis, quarum una non est alia maior, sicuti mors unius quæ est privatio vitæ non est maior morte alterius. Respondetur, falsum esse in peccato nihil aliud attendendum esse, quam solam præcise privationem; ut iam patet ex di-

ctis. Licet enim privatio per se & ratione sui non sit alia maior, alia minor, potest tamen esse minor & maior ratione perfectionis, qua privat, quæ non consistit in indivisibili. Et hoc patet in tenebris, quæ iam sunt figura peccati, quæ licet dicantur privatio lucis, aliæ tamen aliis densiores sunt, ac maiores. Porro perfectio, qua privat peccatum non consistit in indivisibili sicut vita; hinc licet mors alia morte maior non sit, peccatum maius alio esse potest. Et hoc patet exemplis naturalibus; quia licet mors alia morte maior non sit, maior tamen est, seu maioris perfectionis cæcitas quam surditas.

Quæri hic solet, num omnia peccata sint simul connexa; & negative respondetur; tum quia si connexa essent, qui reus est mendacii, reus esset etiam adulterii, quod quis non videt, quam ridiculum sit; tum quia quædam sunt peccata, quæ ita sibi opposita sunt, ut simul cohærere nequeant, ut avaritia & prodigalitas. Verum quidem est quod dicit S. Iacobus cap. 2. *Quicumque totam legem servaverit, & offendit in uno, factus est omnium reus;* sed hoc intelligitur non quod trasgressio unius præcepti sit formalis etiam aliorum omnium præceptorum transgressio; sed sensus est, quod qui unum præceptum transgreditur, idest mortaliter peccat in uno, incurrit damnationis pœnam non secus ac si omnia transgressus fuisset; vel quod charitatem lædat, quæ est tota lex, & Prophetæ.

Quæritur item, an peccatum ita opponatur virtuti, ut cum ea consistere nequeat: & huic respondetur, peccatum veniale consistere posse cum charitate, ac proinde cum aliis virtutibus infusis, ac cum charitate connexis; non vero peccatum mortale; quia fieri nequit, ut idem simul sit amicus Dei, & inimicus. Aliæ vero virtutes, quæ cum charitate connexionem non habent, subsistere valent, & subsistunt cum mortali peccato, idcirco fides per infidelitatem, spes per desperationem amittuntur, non per alia peccata, ut docet Tridentinum Concilium Sess. 6. can. 28. his verbis. *Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, fidem simul semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse veram fidem, licet non sit viva, aut eum, qui fidem sine charitate habet non esse Christianum; anathema sit.* Hinc damnata remanet, Quesnelii propositio 58. *Nec Deus est, nec Religio, ubi non est charitas.* De virtutibus acquisitis nulla esse potest difficultas, quod non maneant cum peccato; quia cum eæ per plures actus acquirantur, sic raro per unum peccatum amittuntur. Unde vir temperans si semel in intemperantiam mortalem labatur, non statim omnem temperantiæ habitum deperdet.

§. XIII.

De peccatis mere internis.

Peccata mere interna ea intelliguntur, quæ consistunt in solis actibus internis sine ullo opere, & signo externo. Peccat vero homo interne deliberate assentiendo vel internæ delectationi, vel desiderio rei vetitæ, idest vel mere sibi complacendo de obiecto, seu opere malo apprehenso quatenus deliberate placet, sine intentione, & desiderio illud exequendi, aut perficiendi; vel desiderando obiectum aut opus pravum; vel efficaciter intendendo, & deliberando *illud* assequi, vel perficere, & hæc dicitur intentio efficax; aut inefficaciter illud desiderando. Et hæc inefficacia, vel oritur, ex impotentia illud assequendi, aut perficiendi, & cum tali inefficacia stare potest desiderium vehemens; vel oritur ex irresolutione voluntatis nondum determinatæ illud assequendi, & perficiendi, & tunc revera intentio, & desiderium est inefficax. Idcirco duplex esse potest voluntatis assensus; unus formalis, & expressus, dum v. g. quis deliberate vult consequi obiectum, vel perficere opus vetitum mente conceptum, puta fornicationem; alter virtualis implicitus, & interpretativus, dum v. g. qui vult caussam, vult etiam effectum cum eadem connexum; puta dum quis vult occidere hominem, qui est pater familias, vult simul damna omnia, quæ inde sequuntur.

Voluntas circa inordinatos motus passionum triplici modo se gerere solet: 1. iisdem cum plena advertentia assentiendo, aut voluntatis delectatione, vel desiderio, & tunc peccat graviter, vel leviter iuxta conditionem rei, circa quam est delectatio, & desiderium. 2. motus illos reiiciendo, & quantum potest reprimendo, & tunc, nedum non peccat, sed virtuose operatur. 3. negative se habendo, idest nec eos reiiciendo per aliquem actum, nec admittendo, idest dum nullum actum nec contra ipsos, nec secundum ipsos advertenter elicit; & tunc saltem venialiter peccat. Quinimmo si dum cum tali indifferentia se gerit adsit periculum consensus, vel ob debilitatem animi sæpe lapsum experti, vel ex pravis consuetudinibus contractis, vel ex qualitate motuum, qui ex se

val-

valde sint periculosi, ut motus vehementes, & prolixi libidinis, aut vindictæ, &c. communis est peccare mortaliter; quia in tali casu tenetur voluntas actu positivo etiam repetito illis motibus obsistere, eosdemque reiicere; alias censeretur consensum interpretativum præstare: cum quisque teneatur grave, & proximum peccandi periculum a se removere eo meliori modo, quo fieri potest, ut in casu motus hosce detestando, reiiciendo, opem Dei implorando, ut ita roborata voluntas non succumbat: ita S. Thomas q. 15. *de Verit.* n. 4. Quinimmo secundum aliquos probabilius peccare videtur voluntas, si etiam secluso probabili periculo consensus velit in hisce inordinatis motibus, qui sint circa obiectum mortale, negative se habere. Ita cum pluribus D. Thomas 1. 2. q. 74. n. 6. quia interpretative videtur iisdem motibus assentiri, qui non elicit actum illis oppositum dum potest & tenetur: Potest enim in casu & facillime ut antea diximus eis obsistere detestatione, & Divini auxilii invocatione, & etiam debet; quia in motu vehementi Luxuriæ, Invidiæ, Vindictæ est inseparabile periculum grave consensus; idcirco non potest quis deliberate negative in his se gerere, & indifferenter, quin deliberate velit, & amet peccandi periculum; quod fieri nequit sine gravi peccato, quando periculum habeat obiectum graviter malum. Cum autem contra internos motus pravos voluntas se munivit detestatione, & auxilii Divini, invocatione &c. ita ut prudenter absit periculum, quod assentiamur delectationi ex illis insurgenti, non tenemur sub mortali exteriori conatu illos reprimere, nisi forte experiamur trahi ad assensum; sed sufficit, ut persistamus in illorum reiectione, & detestatione. Ita Caietanus, S. Bonaventura in 2. *Senten. dist.* 24. *in* 2. *part. distin. art.* 2. *q.* 2. quia inordinatio, & malitia illorum motuum, quando nullo modo est volita, nec ullum adest periculum consensus, est ad summum venialis; nihil enim potest esse malum mortale, nisi volitum; cum actus trahant omnem suam malitiam a voluntate. Laudabile tamen est, ut etiam exterius cohibeantur huiuscemodi motus, ut scilicet eorum occasiones removeantur, quando sine magno incommodo id præstari queat, ut suspicio omnis tollatur interpretativi consensus, ac omnis etiam venialis culpa, quantum fieri potest repellatur, quæ sine tali cautela, quando facilis sit, incurri solent.

Motus autem huiuscemodi inordinati, qui interius exsurgere solent ex aliqua occasione, aliquando permitti possunt absque culpa, dummodo voluntas constanter obsistat, nec ullum adsit periculum consensus, ob motivum aliquod necessarium, aut honestum, aut etiam utile licitum, idest audiendi Confessiones, studendi, assistendi infirmo, aut etiam eidem medendi. Quare inferendum clarissime occurrit, suspicionem occulti interpretativi consensus incurrere illos, qui prædictis inordinatis motibus caussam præbent, & sæpe etiam prævisam, lectionibus, cantilenis si non aperte turpibus saltem non prorsus honestis, verbis nimium mollibus in tractando cum personis diversi sexus, curiosis aspectibus, non solum faciei, & pectoris mulierum, præcipue si aliqua polleant venustate, sed etiam obiectorum turpium verba, locutionesque audiendo, ac legendo obscœnas & vehementer excitantes. Certe quando, præcipue legendo, audiendo, aspiciendo, aut loquendo quis versatur circa obiecta obscœna, & quæ fortiter commovent, non effugit lethalem culpam.

Licet tamen motus inordinati passionum aliquando immunes esse possint a culpa, saltem mortali, non ita tamen sentiunt Doctores de desideriis inefficacibus operis, seu obiecti mali, qui cum velint præcepto illo *non concupisces* vetitum esse quodlibet desiderium rei, vel actionis malæ etiam inefficax, hinc statuunt, semper illicitum esse, & secundum conditionem materiæ, idest levis, vel gravis, malitiam habere vel venialem vel mortalem eiusdem speciei, cuius est res, vel actio, circa quas talia versantur desideria; quia turpe est & inhonestum, velle, & desiderare quoquomodo aliquid turpe, & illicitum; quia omnis affectus prosequens aliquod malum, semper disconvenit naturæ rationali & legi divinæ, tale obiectum prohibenti; ita tamen ut si malum sit leve, leviter disconveniat, & venialiter illud voluntas prosequatur; si grave graviter disconveniat, & graviter delinquat voluntas, quæ in illud fertur, etiam si per desiderium inefficax; quia ad mortale non requiritur efficax consensus in opus. Hinc desiderium etiam inefficax occidendi, fornicandi &c. est lethale peccatum iniustitiæ & luxuriæ. Desiderium vero nocendi proximo leviter, est veniale; quia omnis actus internus sumit malitiam, & speciem ab actu externo, sicuti ab obiecto. Desiderium conditionatum rei vetitæ per se loquendo non est mortale, si conditio apposita totam vel saltem gravem operis malitiam

iam tollat. Ita communiter; quia talis affectus non est graviter inordinatus, neque secundum se, neque ex obiecto a quo per conditionem gravis malitia excluditur. Si tamen inducat in probabilem periculum consensus absoluti, erit mortale ratione talis periculi, quia mortale est se exponere probabili periculo peccandi lethaliter. Immo secluso etiam tali periculo, huiusmodi desideria non vacant saltem culpa veniali ratione inutilitatis, aut inordinati affectus &c. Si conditio autem non tollat malitiam, tale desiderium, vel delectatio in re gravi, est culpa mortalis, in re levi venialis, & hoc fit quando tale desiderium versatur circa obiectum, vel actum per se malum, & naturali iure vetitum: & communior est, ac probabilior; quia cum haec sint intrinsece mala; & ex natura sua nequeant, dum ita consistunt, malitia expoliari; idcirco cum impossibile sit, ea non esse mala, affectus tendens circa ea, licet conditionatus, cum sit de conditione impossibili, semper est malus iuxta regulam iuris *conditio impossibilis reputatur non posita*. Quando vero obiectum, & actio desiderata sub conditione, non sunt intrinsece mala, sed mala tantum, quia prohibita, tunc ea cupere sub conditione expoliante, idest *si non essent vetita*, peccatum non est mortale; quia desideratur in sensu diviso a prohibitione, quae removetur per conditionem, sub qua solummodo res, vel actio vetita desideratur, idest solummodo si non esset vetita; cum a sola prohibitione res illa, vel actio lethaliter malae reddantur. Quare qui dicit *peccarem si non esset peccatum* peccat mortaliter; non vero qui dicit; *die Veneris comederem carnes, nisi esset dies vetita*.

Mortem serio, & deliberate sibi optare ex ira, impatientia, aut aliquo alio motivo, est mortale. Ita communiter, quia tale desiderium opponitur iustitiae respectu Dei, qui solus vitae nostrae est Dominus, & hanc ad solum usum nobis concessit. Quare sicut iniustum est contra Deum vitam sibi eripere, ita mortem serio sibi optare. Delinquitur etiam graviter per talem inordinatum affectum contra charitatem, quam quisque sibi debet. Si vero quis sibi mortem exoptaret ob honestam tristitiam excitatam ex aliquo gravissimo malo, vel praesente, vel moraliter nobis imminente, & cum animi submissione divinae dispositioni, idest si ita Deo placeat, videtur non esse peccatum, saltem mortale; cum habeamus huiusmodi exempla in Moyse, Elia, & Matathia, qui Dominum obsecrarunt, ut eos tolleret ab hac vita.

Nemo sine culpa vel mortali, vel veniali, pro ratione materiae, actus scilicet vel praecepti, aut consilii tristari potest de opere bono, nullam involvens corporalem difficultatem, aut laborem, ut de actibus virtutum Theologalium, aut etiam moralium secundum se, & obiective sumptorum: quia nullum afferri potest motivum excusans a peccato huiusce irrationabilis tristitiae, nisi aversio a bono, ut bonum est. Si vero executio operis boni afferret incommoda, labores, poenalitatesque &c. & tristitia exsurgeret ex his, non ex bono opere, dummodo talis tristitia nos non retrahat a bono opere perficiendo, tunc peccatum erit veniale.

Delectatio appetitus sensitivi de obiecto graviter malo, etiam sub conditione, sub qua est licitum v. g. delectatio de copula cum muliere si esset uxor, est mortalis; quia delectatio de obiecto intrinsece malo, secundum multos perinde mala est, posita quacumque conditione, non secus ac si illa sublata esset; cum conditio non tollat malitiam delectationis, nisi tollat rationem, quae delectat, seu ipsam delectabilitatem.

Delectatio peccaminosa est simplex & voluntaria de obiecto, vel actu malo cogitato complacentia, absque intentione efficaci illud assequendi, vel hunc exequendi; nam si interveniat haec intentio, *desiderium* vocatur. Huiusmodi delectatio dici solet morosa, non ex mora temporis, sed quia ratio deliberans circa eam versatur, nec eam repellit, *tenens libenter, quae statim respui debuerant*. Sic D. Thomas 1. 2. q. 74. a. 6. ad 3. Delectatio igitur etiam momento durans, si deliberate sit volita, & sit de re, vel actu mortali, mortalis est. Hic tamen notandum cum citato S. D. a. 8. aliud esse delectari de obiecto, vel actu malo, & tunc obiectum & actus est materia delectationis, & haec delectatio incurrit peccatum; & aliud delectari de cogitatione seu cognitione obiecti, & actus mali; & tunc ipsa cogitatio, seu cognitio obiecti, vel actus mali, est materia delectationis, non vero obiectum, vel actus malus; & haec delectatio, secluso periculo consensus in obiectum, non est peccatum, cum cognitio, & cogitatio rei malae non sit secundum se mala; nam Deus ipse omnia mala etiam turpia cognoscit. Immo haec cognitio, & super hanc cogitatio aliquando necessaria est, vel utilis Confessario, aut Medico ad fungendum suo officio.

Quid sit delectatio peccaminosa.

Dele-

Delectatio vero peccaminosa, idest obiecti vel actus mali, speciem sumit a tali obiecto. Ita communiter. Hinc mera complacentia de actu seu obiecto mortali contra iustitiam v. g. de furto, vel homicidio, a se, vel ab alio commisso, est peccatum mortale contra iustitiam, minus tamen grave, quam efficax consensus in tale opus; quia consensus efficax habet longe plus determinationis. Delectatio vero de obiecto, vel actu veniali, venialis est. Non est tamen mortale gaudere praecise de obiecto ex se non malo, sed solo positivo iure prohibito, v. g. de cogitato esu carnium die Veneris, non ut tali die posito, aut ponendo; quia nec obiectum tale est de se illicitum, nec actus ipse delectationis mere internae est ab Ecclesia vetitus. Est tamen haec delectatio venialis; eo quia includat aliquem intemperantiae affectum. Sed de his iam satis dictum est agendo de delectatione morosa.

§. XIV.

De peccatis contra Spiritum Sanctum.

Cum inter lethalia peccata interna recenseatur gravissimum genus criminum, quae a Theologis dicuntur in Spiritum Sanctum, operae pretium duxi de his quoque breviter quidem aliqua circa eorum naturam hic subiicere. Peccatum in Spiritum Sanctum illud dicitur, quo oblata Dei gratia, quae Spiritui Sancto fonti bonorum omnium peculiariter tribui solet, contemptui ex malitia abiicitur. De eo ait Christus Dominus, ut habetur Marci 3. *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiae, quibus blasphemaverint. Qui autem blasphemaverit in Spiritum Sanctum, non habet remissionem in aeternum, sed reus erit aeterni iudicii.* Peccatum porro in Spiritum Sanctum Patres antiqui varie intellexerunt, & exposuere. Quidam intellexere blasphemiam proprie dictam, qua quis Divinae bonitatis opera, quae Spiritui Sancto peculiari quadam ratione tribuuntur, ex destinata malitia Diabolo impie tribuit, ad instar Pharisaeorum, qui Divina opera facta a Christo ausi sunt tribuere principi Daemoniorum. Sic explicant SS. Athanasius, Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, Ambrosius. Alii peccatum in Spiritum Sanctum, impoenitentiam usque in finem intellexere, ut S. Augustinus, eo quod istud dumtaxat peccatum non remittatur unquam, caetera vero poenitentibus condonentur. Alii peccatum in Spiritum Sanctum esse dicunt omne scelus, quod ex distincta malitia perpetratur: Id enim singulari quadam ratione Divinae adversatur bonitati; quia per contemptum abiiciuntur ac removentur oblata miserentis Dei munera, quae peccati electionem impediunt, ut S. Thomas 2. 2. q. 14. a. 1.

Quidquid tamen sit, peccata in Spiritum Sanctum sex a Theologis vulgo recensentur; scilicet praesumptio de misericordia Dei, vel de impunitate peccati, desperatio, agnitae veritatis impugnatio, fraternae charitatis invidentia, obstinatio, impoenitentia.

Primum igitur peccatum est praesumptio de misericordia Dei, vel impunitate peccati; scilicet peccant in Spiritum Sanctum, qui fiducia Divinae misericordiae audaciores fiunt omni abiecta ratione iustitiae, & Divini timoris; divitias bonitatis Dei, & patientiae & longanimitatis contemnunt, ignorantes, quoniam benignitas Dei ad poenitentiam illos adducit; sola fide in Christum sibi blandientes aeternam sibi felicitatem promittunt, quamvis in peccatorum sordibus computrescant; cum metu ac tremore salutem suam operari, & per bona opera certam facere nullatenus curant.

Secundo in Spiritum Sanctum lethaliter delinquunt, qui spem omnem abiiciunt vel impetrandae a Deo veniae, vel aeternae salutis consequendae, ad instar Caini dicentis: *Maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear*, & Iudae proditoris, qui desperatione salutis concussus vitam laqueo sibi infeliciter arripuit. Hi a Deo, (cui proprium est misereri, & parcere, cuius miserationum non est numerus, qui peccatorem, quoties ex animo ingemuerit, & ad ipsum sincere conversus fuerit, ut amantissimus, ac clementissimus Pater recipit) a Christi Sanguine pro omnibus fuso, a Divinis promissionibus oculos mentis avertentes, alienati a vita Dei, ob eorum cordis caecitatem semetipsos desperantes in omne vitiorum genus effundunt.

Tertio peccant graviter in Spiritum Sanctum, qui non ex ignorantia, sed ex malitia studiose veritatem fidei & Christianae Religionis oppugnant; Magistri mendaces, qui introducunt perditionis sectas, cuiusmodi fuere Elimas magus, quem Sanctus Paulus plenus Spiritu Sancto, ut filium Diaboli, omnis iustitiae hostem, plenum omni dolo, & falsitate graviter obiurgavit. Huiusce malitiae fuere Cerinthus, Ebion, Arius, Macedonius, Nestorius, Euthiches, & recentioribus temporibus Viclephus, Lutherus

nus, Calvinus, cæterique huiusce pestiferæ zizaniæ disseminatores. Rei pariter sunt blasphemiæ in Spiritum Sanctum: *Qui contra Sacros Canones non necessitate compulsi, sed libenter, aliquid, aut proterve agunt, aut loqui præsumunt, aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis enim præsumptio manifeste unum genus est blasphemantium Spiritum Sanctum; quia contra eum agit, cuius nutu, & gratia Sacri Canones conditi sunt.* Sic habetur in Can. *Violatores* qui adscribitur Damaso Papæ caussa 25. q. 1.

Quarto rei sunt criminis in Spiritum Sanctum, qui invident fraternæ gratiæ, graviterque tristantur de splendore, vel augmento virtutum, donorumque Dei, quibus proximus fulget. Huiuscemodi illi erant ex Iudæis ad Christianam Religionem Apostolorum prædicatione conversi, qui nascentem Evangelii gratiam omnino Gentibus invidebant. Huiuscemodi Alexander Ærrarius, qui multa malo intulit Apostolo Paulo, & Sermonibus illius valde restitit. Quod autem hæc fraternæ charitatis invidentia peccatum sit ad mortem, de quo S. Ioannes ait: *est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis*, censet S. Augustinus lib. 1. *de Serm. Domin. in Monte* Cap. 22. Profecto hoc peccatum est ad mortem, cuius rei ab orationibus Ecclesiæ excluduntur, si in hac improbitate e vivis decedant, ut explicat cit. Doct. lib. 1. *Retract.* Cap. 19. ubi sic habetur, *peccatum autem non ad mortem, si quisquam non amorem a fratre alienaverit, sed officia fraternitatis debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. Quapropter & Dominus in Cruce ait: Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

Peccant quinto in Spiritum Sanctum, qui animo plane obfirmato perseverant in peccatis, nec ullis admonitionibus, suasionibus, adhortationibus, increpationibus, & ne quidem Divinis flagellis, a pravo instituto patiuntur se removeri, aut deflecti; cuiusmodi fuit & Pharao, cuius cor obduratum erat, & in malitia obstinatum, ne populum dimitteret, licet toties monitus a Moyse & gravissimis flagellis subinde attritus; & Iudæi, quorum invictam pertinaciam Protomartyr Stephanus hisce verbis perstringebat; *Dura cervice, & incircumcisis cordibus, & auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis.* Tales sunt & omnes ii, qui obdurati in suis criminibus, & obstinati, si non ore, corde profecto dicunt: *Recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus*: & ii qui peccata sua non solum non plangunt, & confitentur, sed defendunt, & impudenter in illis gloriantur: qui potentes sunt in iniquitate, & cum in profundum peccatorum venerint contemnentes, secundum duritiam suam, & impœnitens cor *thesaurizant sibi iram in die iræ, & revelationis iusti iudicii Dei.*

Peccant tandem in Spiritum Sanctum, qui nullum finem, modumque peccatorum suorum ponunt, ac ulterius habent in animo, numquam pœnitentiam agendi. Horum sicut vita, sic & mors pessima est, qui exstinguentes in se ipsis Spiritum Dei, & fallacia peccati obdurati, nisi ore, factis tamen ita se iactare videntur: *Percussimus fœdus cum morte, & cum Inferno fecimus pactum.* Peccatum istorum proprie est ad mortem; nam permanens illa impœnitentis cordis duritia, illud proprie peccatum est, quod non habet remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro; quia pœnitentia impetrat in hoc sæculo remissionem, quæ valeat in futuro. Verum ista impœnitentia vel cor impœnitens, quandiu quisque in hac carne vivit, non potest iudicari. De nullo enim desperadum est, quando patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Et ita sentit etiam S. Augustinus Serm. 71. alias 40. *de Verbis Domini* cap. 13. Hæc Natalis ab Alexandro.

§. XV.

De remediis Peccatorum & primum de remedio peccati mortalis.

Peccatum Originale deletur in infantibus per solum baptisma iure susceptum Cap. *Maiores* 3. *De Baptismo* cap. *Firmissime* 2. & cap. *nulla præter* 142. Dist. 4. *de Consecrat.* ubi, *Nulla præter Baptismum salus promittitur infantibus* &c. Et ita Concilium Florentinum in Decreto Eugenii IV. *Primum omnium*; necnon Concilium Tridentinum Sess. 5. can. 5. Sess. 6. cap. 14. & Sess. 14. cap. 8. In adultis autem peccatum originale deletur per Baptismum in re, sive in voto. Immo in adultis per Baptismum delentur insuper peccata omnia personalia ante ipsum commissa, non solum quoad culpam, sed etiam quoad pœnam. Sic expresse Concilium Florentinum in cit. Decreto Eugenii IV. cap. cit. *Primum omnium. Huius Sacramenti effectus ibi est remissio omnis culpæ originalis, & actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro culpa debetur* &c. Idemque deffinivit Concilium Tridentinum sess. 5. can. 5. ubi docet, per baptismum homines renasci Deo innocentes, immaculatos, puros, in-

no-

norios, Deo dilectos, hæredes Dei, & cohæredes Christi; ita ut nihil prorsus eos ab ingressu Cœli removeat. Et expressius Sess. 6. Cap. 14. Ubi dicit, in Sacramento Pœnitentiæ non semper totam pœnam remitti, ut in baptismo; unde in Sess. 14. cap. 8. in hoc constituit discrimen inter iustificationem, quæ fit per Baptismum, & eam quæ fit per Sacramentum pœnitentiæ.

Peccatum mortale actuale post baptismum commissum non remittitur nisi per Sacramentum pœnitentiæ in re, vel in voto, idest per Sacramentum pœnitentiæ vere, & realiter susceptum, aut per contritionem cum voto, seu proposito tale Sacramentum suscipiendi. Ita præter varia Scripturæ testimonia expresse Concilium Tridentinum Sess. 14. cap. 1. 2. & 4. & ibidem can. 1. 2. & 3. Unum autem peccatum mortale in hac providentia remitti non potest sine alio, & hoc expresse deducitur ex Scriptura, quæ nonnisi pro integra pœnitentia integram peccatorum remissionem pollicetur, ut præcipue Ezechi. 18. *Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor*. Unde si pœnitens de uno solo peccato complacentiam haberet, iam esset prorsus indignus, & incapax remissionis aliorum, iuxta illud Iacobi 2. *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus*. Et hoc explicavit Concilium Tridentinum de Pœnitentia Sess. 14. ubi iustificationem declarat per modum vivificationis, & liberationis a morte, iuxta modum loquendi Divinæ Scripturæ. Hæc non habetur nisi per integram omnium mortalium peccatorum remissionem; quia per quodlibet peccatum relictum in anima, homo non esset iustus, sed impius, non vivificatus, sed adhuc mortuus spiritualiter; tandem non esset in statu salutis, sed damnationis.

Non remittitur peccatum veniale sine peccati mortalis remissione

Neque de facto unquam remittitur peccatum veniale, sine peccati mortalis remissione; & est communis Catholicorum cum S. Thoma p. 3. q. 87. a. 4. quia nullum etiam veniale peccatum de facto remittitur sine infusione gratiæ sanctificantis, quæ omnino stare nequit cum peccato mortali. Igitur si hoc non deleatur, nec deletur veniale. Præterquamquod absurdum est manifestum, quod Deus reconcilietur in re levi ei, a quo remanet graviter offensus, & cum quo gravem adhuc habet inimicitiam, qualis est peccator, dum manet in peccato mortali. Potest quidem e contra remitti mortale peccatum sine veniali quia potest haberi dolor de mortali, & non de veniali; immo etiamsi adsit complacentia de veniali, quod iam non impedit infusionem gratiæ sanctificantis. Et est communis.

Remedia Peccati Venialis.

Peccatum veniale post baptismum commissum duobus modis universim remittitur, & ex opere operantis, & ex opere operato per Sacramenta, & aliquatenus per Sacramentalia. Remittitur veniale ex opere operantis per contritionem, & quidem omnium, quorum displicentiam continet, seu de quibus saltem in genere habetur contritio; ita communiter. Nam si contritio perfecta vim habet, & sufficit ad tollenda peccata mortalia, multo magis procul dubio satis erit ad venialia delenda. Item in homine iusto putant aliqui non pauci deleri venialia etiam per attritionem de iisdem conceptam. Ita Suarez, Mastrius, Reiffenstuel, aliive plures, contra Vasquez, aliosve Recentiores, requirentes in homine iusto ad venialium remissionem contritionem formalem, vel saltem virtualem. Et ratio priorum est; quia ex opposita sententia Vasquesii, aliorumve sequeretur, quod magis, vel æque rigorosa satisfactio exigeretur pro peccato levi, seu veniali, ac pro gravi seu mortali, quod non convenit iustitiæ. Unde cum contritio formalis seu virtualis exigatur extra confessinem pro mortali, non necessario exigi censenda est talis satisfactio pro venialis remissione, ac proinde in homine iusto, minus, idest attritio sufficiet; cum multo minus sit offensa venialis, quam mortalis: ex opere pariter operantis venialia delentur (intellige semper in homine iusto) idest per opera omnia meritoria propter Deum peracta in ordine ad consequendam venialium remissionem, seu saltem in ordine ad omnium suorum peccatorum deletionem, ut sic a Deo ad talem finem acceptentur. Ita præcipue Scotus, Mastrius, cum tota eorum schola. Et ita hoc statuunt ex illa Christi promissione Lucæ 6. *dimittite, & dimittemini*, quæ promissio habetur similiter de actibus aliarum virtutum & præsertim misericordiæ sæpe sæpius in Divina Scriptura, & ex Concilio Tridentino, quod sess. 14. Cap. 5. docet, peccata venialia multis aliis remediis expiari posse, quia docent cum S. Augustino alii SS. PP. & DD. remissionem venialium nos consequi posse a Deo per orationem Dominicam, aliasve preces ad Deum fusas in se continentes pecca-

torum veniæ petitionem, necnon per omne bonorum opus factum, & Deo ad talem finem oblatum. Delentur similiter peccata venialia in homine iusto per actum formalem amoris Dei super omnia, quo Deus præfertur omnibus omnino rebus ei displicitis tam levibus, quam gravibus. Iustus enim eo ipso quod amoris actu se Deo absolute, ac penitus subiicit volens ipsi in actionibus omnibus placere, ac obtemperare, impliciter saltem, & virtualiter, detestatur peccata omnia, non mortalia solum, sed etiam venialia, prout omnia Deo displicent, ac proinde talis actus perfecti amoris semper ad omnia se extendit, atque omnia delet secundum culpæ reatum. Ita communiter.

Ex opere operato venialia peccata remittuntur.

Ex opere vero operato venialia peccata remittuntur per Sacramenta omnia novæ legis cum debita dispositione suscepta, dummodo tamen nullus formalis, vel virtualis ad ea urgeat affectus; sic S. Thomas p. 3. q. 87. a. 3. & est communis Sanctorum Patrum & Doctorum quia omnia Sacramenta novæ legis instituta sunt ad sanctificandas animas nostras ex opere operato, easque perfecte disponendas ad eternæ salutis consecutionem, ac ideo ad tollenda impedimenta omnia, quæ talem consecutionem quoquomodo impedire valeant. Quocirca cum peccata venialia a consecutione retardent cœlestis gloriæ, deleri debent per Sacramenta digne suscepta.

Insuper venialia remittuntur secundum reliquos ex opere operato per sacramentalia, remote tamen, & mediate, quatenus nempe per preces Ecclesiæ iunctas rebus Sacramentalibus pientissimus movetur Deus (etsi non infallibiliter) ac in nobis excitat pios illos motus, quibus annexa est venialium remissio, partim ex opere operantis, quatenus homo iis Sacramentalibus pie utitur in remedium ac remissionem suorum peccatorum, cum piis motibus displicentiæ peccatorum, conversionis in Deum, amoris, adorationis, & huiusmodi. Et ita videtur sentire S. Thomas p. 3. q. 87. a. 3. & est communior Doctorum teste Reiffenstuel.

Unde Sacramentalia ita dicantur, & quæ ac quot sint

Sacramentalia vero sic dicuntur, vel ex eo quia soleant adhiberi ad Sacramentorum confectionem, vel ministrationem, ut Crucis efformatio, Benedictiones, Orationes Ecclesiæ, vel ex eo quia aliqualiter sequantur, & imitentur Sacramentorum virtutem, ut aspersio aquæ lustralis, usus rerum benedictarum ab Ecclesia, Confessio generalis, Pectoris percussio, aliave huiusmodi, quæ sequenti versiculo continentur.

Orans, Tinctus, Edens, Confessus, Dans, Benedicens.

Orans denotat quotidianam Christiani populi orationem, & præsertim Dominicalem *Pater noster* &c. de qua dicitur cap. 3. *de quotidianis, de Pœnitentia*, dist. 3. *Quotidiana oratio fidelium satisfacit: eorum est enim dicere: Pater noster qui es in Cœlis &c. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata*. Huc deducitur *Tunsio pectoris*. *Tinctus* significat aspersionem aquæ benedictæ, de qua cap. *Aquam de Consecrat. dist.* 3. Huc reducitur unctio cæremonialis in Regem, & similes unctiones. Item impositio cineris benedicti, quæ fit feria 4. Cinerum. *Edens* hic significat, ut intelligunt aliqui, dignam sacræ Eucharistiæ, immo cuiuslibet Sacramenti susceptionem. Verum hoc non tam videtur spectare ad Sacramentalia, quam ad ipsa Sacramenta. Unde alii per ly *edens* intelligunt devotam panis benedicti manducationem, & huiusmodi. In vocabulo *Confessus* intelligitur communiter Confessio Generalis, quæ in hunc finem ab Ecclesia instituta est, ut dicatur in principio Missæ atque sub Prima, & Completorio; idest, *Confiteor Deo Omnipotenti* &c. *Dans* denotat eleemosynæ elargitionem iuxta illud Tobiæ 4. *Eleemosyna ab omni peccato liberat*, & Danielis 4. *peccata tua eleemosynis redime*, & alibi. Huc reducuntur cætera misericordiæ opera tum spiritualia, tum corporalia. Verbo *Benedicens* innuitur benedictio Episcopi, vel Abbatis consecrati alios benedicentis, ut explicat Bonacina citando plures alios, & tenet Glossa in Prooemio Sexti *Decretalium*, versu *benedictionem*, ubi sic; *per benedictionem Prælati devote susceptam venialia remittuntur*.

CAPUT III.

De Peccatis, seu Vitiis Capitalibus.

Quæ & quot sint peccata Capitalia & quare vocentur Capitalia?

PRæter expositas peccatorum divisiones solemnis est divisio mortalis peccati in vitia capitalia, quæ sunt scaturigines, & principia cæterorum, & septem numero recensentur, nempe Superbia, Avaritia, Gulla, Luxuria, Ira, Invidia, Acedia. Dicuntur autem Capitalia, quoniam ab his peccata alia originem suam trahunt & quia instar capitis, quod influit in membra, ipsa in alia peccata malitiam influunt. Ex his siquidem capitalibus vitiis alia peccata oriuntur secundum rationem caussæ finalis; licet nonnulla ex aliis caus-

sis

sis interdum oriantur. De hac divisione capitalium vitiorum habetur præcipue in D. Gregorio lib. 30. *moralium*, cap. 17. & in S. Thoma 1. 2. *q.* 84. *art.* 5. S. tamen Gregorius cum deprehenderit superbiam in peccatis omnibus, & vitiis dominari, ac primævam esse radicem, a qua ea omnia initium ducunt, in partitione vitiorum Capitalium extra eorum numerum illam ponit, & vanam Gloriam agnovit, ac statuit capitalium vitiorum Principem: *Radix quippe*, ait S. Pontifex, *cuncti mali Superbia, de qua Scriptura attestante dicitur, initium omnis peccati est Superbia*. Septem principalia vitia de hac virulenta radice proferuntur, scilicet Inanis Gloria, Invidia, Ira, Tristitia sive Acedia, Avaritia, ventris ingluvies, Luxuria. Ex his septem capitalibus vitiis duo carnalia sunt, Gulla nempe, seu ventris ingluvies, & Luxuria; alia quinque spiritualia.

§. I.

De Superbia seu Inani Gloria.

Tametsi Superbia, si spectetur quoad generalem suum influxum, quem exercet in cætera peccata, non vitium capitale, sed vitiorum Regina censenda sit, ut dicitur a D. Gregorio lib. supracit. si spectetur tamen quatenus speciale peccatum, a quo alia multa peccatorum genera derivantur, recte Cassianus lib. 5. *de Institut. Renuntiantium* cap. 1. & Theologi omnes communiter eam inter capitalia vitia, ac peccata connumerant; immo primarium eorumdem statuunt.

Primum [itium] [capita]lium Su[perbia] [m]ultipli[ci] ratio[n]e. Primum equidem, atque gravissimum peccatorum omnium capitalium est Superbia, tum ratione aversionis a Deo, quæ per se ad Superbiam, ad alia autem peccata ex consequenti pertinet; tum quia cætera vitia, & peccata ex ea oriri possunt; tum denique quia per Superbiam & Angeli, qui tali crimine facti sunt Dæmones, & homo, ceciderunt.

[De]finitio [Su]perbiæ. Superbia secundum S. Augustinum lib. 14. *de civit. Dei*, cap. 13. & D. Thomam 2. 2. q. 62. a. 2 *Est inordinatus appetitus, seu amor propriæ excellentiæ super alios, seu perversæ celsitudinis appetitus. Perversa autem celsitudo est* (ait S. Augustinus loc. cit.) *deserto eo, cui debet animus inhærere principio, sibi quodammodo fieri, atque esse principium. Hoc fit cum sibi nimis placet; sibi vero ita placet, cum ab illo bono immutabili deficit, quod ei magis placere debuit, quam ipse sibi*: igitur affectus propriæ excellentiæ quem inspirat Superbia, relationem dicit ad alios, quibus superexcellere, & præesse peroptat Superbus. Hinc allatæ definitioni, quæ excerpta est ex D. Augustino, additum fuit *super alios*, cum hoc sit pravum ingenium, quod excitat Superbia, ut ex nomine ipso Superbiæ deducitur. Etenim *superbire* sic dicitur a *super* & *ire*; quia videlicet Superbus *super* alios, & *super* suam mensuram *ire* vult, iuxta allatam definitionem a Divo Augustino acceptam, ubi Superbia dicitur *perversæ celsitudinis appetitus*. Nomine appetitus intelligitur etiam amor desiderium, & complacentia, licet, ut antea notavimus cum S. Gregorio, sit quodam sensu generale peccatum, prout nempe ex ea vitia omnia, ac peccata oriri possunt, sive per se, quatenus ad finem Superbiæ, idest ad propriam excellentiam ordinantur, sive indirecte, & quasi per accidens, nempe removendo prohibitionem, prout Superbus Divinam legem contemnit, qua prohibetur ne peccet, ut Ieremiæ 2. *Confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti: non serviam*. Ratione tamen obiecti, propriæ scilicet excellentiæ, cuius pravus est appetitus, est speciale peccatum. Unde S Augustinus lib. *de natu. & gratia* cap. 29. ait; *Multum discretum esse a cæteris peccatis peccatum Superbiæ. Multa namque peccata per Superbiam committuntur; sed non omnia superbe fiunt, quæ perperam fiunt. Certe a nescientibus, certe ab infirmis, certe plerumque a gementibus, & flentibus*; idest ut explicat S. Thomas, *non semper ex contemptu divini præcepti; sed quandoque ex ignorantia, quandoque, ex infirmitate*.

Actus superbiæ sunt 1. immoderata sui æstimatio, qua quis seipsum æstimat supra id quod, est, & afficitur erga seipsum tamquam erga aliquid excellentius quam revera sit. 2. Statuere ultimum suum finem in propria excellentia; ac virtutem, scientiam, aliave quæ excellentiam respiciunt appetere, non propter Deum saltem ultimate, nec ad eius gloriam ordinate, sed unice, & ultimate propter propriam satisfactionem, & excellentiam. 3. Velle multum reputari apud alios, honore & laude ab iis affici, dolere, irasci, si non faciant 4. Nimis pertinaciter proprio adhærere iudicio 5. Alios, & aliena parvi æstimare, se, & sua plurimi facere, vel appetere videri singulariter habere, quæ possidentur. 6. Si censeas tenere bona, quæ non habes, vel multo plus quam habeas, aut in eo excellentiam statuas, ubi non adest, & exinde te extollas, si æstimes bona Actus Superbiæ.

bona

bona tua quasi ex te ipso habeas, & minime a Dei providentia 7. Si credas quæ possides recepisse quidem a Deo, sed credas ea recepisse tamquam debita tuis meritis, vel ea non referas ad ipsius Dei gloriam. Ad superbiam tamen (ut notat. S. Thomas) non opus est, ut quis credat revera se bona a seipso habere, vel suis meritis absque Dei liberalitate assecuta, (nam hoc esset hæreticum) sed satis est, quod consideratis propriis bonis sine relatione ad Deum, taliter se gerat, & animo se extollat, ac si non a Dei liberalitate obtinuisset. 8. Negare debitam subiectionem propriis Superioribus, non secus ac si se ipsis subiicere esset indignum. Nolle etiam se Deo submittere, eiusque mandatis, hoc reputans velut contrarium propriæ dignitati, & velle vivere pro libitu suo, quasi Deo non indigeat, aut ei subiectionem non debeat.

Superbia vitium oppositum humilitati.

Superbia vitium est quod opponitur humilitati, quæ hominem Deo subiicit, & in istius subiectionis defectu positum est, quatenus homo se extollit supra regulam, vel mensuram a Deo constitutam. Unde peccatum est ex genere suo mortale, licet non in toto genere suo, quia etiam in Superbiæ vitio admittitur parvitas; seu levitas materiæ. Est mortale peccatum, immo & gravissimum, quia, ut ait S. Thomas cit. loc. ex vi suæ naturæ avertit hominem a subiectione debita Deo, & proximo, ac proinde graviter lædit iustitiam, & charitatem, ac adversatur Dei honori, maiestati, & excellentiæ. Superbia est etiam radix omnis peccati, Eccli. 10. *Initium omnis peccati est Superbia*. Hinc Superbia tunc erit perfecta, & semper mortalis culpa, 1. quando pro Superbia homo subiici repugnat Deo, vel Superioribus, eorumque præceptis etiam in re minima. 2. quando bona quæ habet non recognoscit a Deo, sed a se ipso æstimat habere, vel debita esse propriis meritis, vel solis suis viribus acquisita; quando doleat quod illa habeat a Deo. 3. quando ponat finem ultimum in propria excellentia, aut constituat propriam excellentiam in rebus graviter malis, aut ex illis eam quærat. Superbia est peccatum mortale omnium gravissimum, & maximum, non quidem ratione conversionis ad bonum creatum (quia celsitudo quam inordinate appetit Superbus non habet maximam repugnantiam cum bono virtutis) sed ratione aversionis a Deo. Unde ait S. Thomas. 2. 2. q. 162. a. 6. *Quia in aliis peccatis homo avertitur a Deo, vel propter ignorantiam, vel propter infirmitatem, seu propter desiderium alterius boni; sed Superbia habet aversionem a Deo ex hoc ipso, quod non vult Deo, & eius regulæ subiici*.

Verum sicut in aliis quæ suo genere sunt peccata mortalia, (docet idem S. Thomas) puta in fornicatione, & adulterio, sunt aliqui motus, qui propter eorum imperfectionem sunt peccata venialia; ita etiam contingit in Superbia, ut aliquando sit imperfecta, & proinde aliqui eius motus sint peccata venialia; idest quando eis ratio non nisi imperfecte assentitur, quando servatur debita subiectio Deo, & quibus tenemur: Tunc enim se extollere plus iusto & velle haberi in honore, & æstimatione &c. est tantum veniale, quia non est gravis inordinatio, nec graviter repugnat charitati: Non esset tamen veniale, si iactantia redundaret in gravem contemptum proximi, aut in notabile eiusdem damnum, vel quis ex Superbia se complaceret in alicuius proximi abiectione, sicut evenire potest, dum quis se peritum iactaret in tali, vel tali arte, scientia &c. cum revera talis non sit, unde & aliis professoribus damnum adstruitur, & ipso iactatore utentibus periculum obvenit; puta si quis se iactaret valde peritus in Medicina, Chirurghia, &c. & inde infirmi decipiantur cum gravi eorum damno, & periculo, tunc enim peccatum Superbiæ esset grave, ut ex eodem D. Thoma ibidem art. 4. Superbia est vitiorum omnium periculosissimum; quia invadit virtutes omnes, & ex bonis operibus data occasione oritur. Item quia iustis maxime insidiatur, ut eos deiiciat. Tandem quia ultima in anima hominis eradicatur, & destruitur. Quod superbia inundet virtutes omnes, docet S. Gregorius. lib. 34. *Moralium* cap. 18. *Alia vitia*, (inquit) *eas solummodo virtutes destruunt, quibus ipsa destruuntur, ut videlicet Ira patientiam, Gula abstinentiam, Libido continentiam expugnant: Superbia autem nequaquam unius virtutis extinctione contenta est, contra cuncta animæ membra se erigit, & quasi generalis, ac pestifer morbus corpus omne corrumpit; ut quidquid illa invadente agitur, etiam si esse virtus ostenditur, non per hoc Deo, sed solæ vanegloriæ serviatur*. Iustis vero maxime superbia insidiatur, ut eos deiiciat. Hoc agnoscit David Psal. 35. ubi Deum in hunc modum exorat; *Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moveat me*: Quem locum explicans S. Augustinus ait: *Si enim venerit pes Superbiæ movet manus peccatoris. Quæ est manus peccatoris? Male suadentis*

nis operatio. Factus es Superbus? Cito te corrumpit qui male suadet. Iusti igitur perpetuo vigilare debent, ne obrepat eos superbia.

De Remediis superbiæ.

Quæ & quæ sint Remedia Super. biæ.

Remedia superbiæ eadem sunt, quæ adminicula humilitatis, & præcipue petere identidem a Deo humilitatem; sæpe suum nihilum considerare, proprias imperfectiones, scilicet effrenatam suam propensionem ad malum, pravas suas cupiditates, sua peccata, vitia, miserias tum Corporis, tum Animæ, infirmitatem, impotentiam ad quemlibet actum salutariter bonum sine actuali Dei gratia; item infinitam Dei excellentiam, ad quam omnia sunt instar nihili. Omnia bona, quæ possidemus esse a Deo; merita nostra esse illius dona: ex istorum consideratione cohibere sui complacentiam, se ipsum spernere, & ex sui contemptu suscipere libenti animo, & sustinere pro Christo humiliationes, & quaslibet afflictationes, velut sibi debitas propter peccata: meditari pœnas superbiæ, & humilitatis præmia, Matthæi 23. *qui se exaltaverit, humiliabitur, & qui se humiliaverit, exaltabitur*. Itidem & maxime Christi exemplum, qui semetipsum humiliavit factus obediens usque ad mortem Crucis, quem imitari debemus, ut advertit S. Leo Serm. 5. *de Nativ.* frustra enim appellamur Christiani, si imitatores non simus Christi, qui ideo se viam dixit esse, ut conversatio Magistri forma esset discipuli; & illam humilitatem eligeret servus, quam sectatus est Dominus: omnia pariter bona, ac opera sua sæpissime referre ad gloriam Dei, & frequenter se exercere in actibus internæ ac externæ humilitatis, necnon opera atque ministeria vilia & abiecta obire, infimum locum eligere, visitare Hospitalia, & ægrotis inservire. Huiuscemodi exercitiis humilitatis eradicabitur e corde omnis spiritus Superbiæ, cum humilitas sit compendium omnium Religionis Christianæ præceptorum, sicut docet S. Augustinus epist. 118. alias 56. ad Dioscorum, & S. Leo, a quo Serm. 7. *de Epiphan.* dicitur humilitas *tota Christianæ sapientiæ disciplina*. Officia autem præcipua humilitatis Christianæ duo sunt, Deo se subiicere, & infra cæteros homines se deprimere, ut de primo habet S. Thomas 2. 2. q. 166. a. 11. & de altero loquitur Apostolus ad Philip. 2.

Quæ sint præ... quæ fi... seu ... termina ... super... bi.

De Filiabus Superbiæ, hoc est de vitiis, quæ a superbia tamquam radice gignuntur.

Huius Superbiæ Vitii tres tamquam eius surculi & filiæ recensentur a Theologis, nempe præsumptio, ambitio, vanagloria; nam hæc tria vitia tamquam a radice a superbia exurgunt.

Præsumptio est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, & tunc apparet, quando aggredimur aliquid proprias vires excedens. Mortalis est præsumptio ratione gravis iniuriæ Dei, vel gravis damni proprii, vel proximi, aut periculi talis damni; puta si præsumas iurisdictionem ecclesiasticam, potestatem ordinis sacri, officium Confessoris, Medici, Advocati &c. sine debita dispositione & officiorum peritia. — Quid sit præsumptio.

Item cum usurpatur dignitas, vel potestas, vel officium sæculare, aut Ecclesiasticum: ut si audias Confessiones, aut iudices, aut exerceas actum Ordinis sine legitima potestate. Itidem si inanis gloriæ studio, ut scilicet nomen tibi facias, ac hominum admirationem tibi concilies, nova excogitare præsumis; ut si aliquid excogitares, & assereres contra fidem & bonos mores. Similiter si sine caussa & auctoritate Episcoporum, ac in primis summi Pontificis, præsumeres inducere novitatem magni momenti in Ritibus, & Disciplina Ecclesiastica, ut colligitur ex S. Bernardo Epist. 174. *contra Ecclesiæ ritum præsumpta novitas mater temeritatis, soror superstitionis, filia levitatis.* Tandem præsumptio est velle inducere novitatem, qua antiquæ consuetudines charitati Dei, & proximi non repugnantes, sine iusta caussa, sine spe maioris boni immutantur, & evertuntur, ut ex S. Augustino epist. 54. alias 118. ad Ianuarium cap. 5. Præsumptio aliquando potest esse etiam venialis si contingat aliquid præsumi sine præiudicio divini honoris & cultus, & proximi detrimento.

Ambitio est inordinatus appetitus honoris, vel dignitatis, aut potentiæ non debitæ; idest inordinata cupiditas propriæ excellentiæ ad dignitates, honores, auctoritatemque propria merita excedentes. Est autem inordinatus appetitus 1. si appetas honorem, quem non mereris, vel maiorem, quam merearis, vel ob rem, scilicet ob doctrinam, nobilitatem, virtutem, qua cares: Item si aspires ad officium, quo es indignus, puta si ambires beneficium vel officium, quo es indignus; si appetas honorem propter se, non illum referendo ad Dei Gloriam, vel proximi utilitatem; si honorem appetas nimio affectu, vel ex re illicita v. g. duello. Ambitio per se est veniale peccatum, & fit mortale per accidens, — Quid sit Ambitio.

vel ratione materiæ, ex qua honor inordinate appetitur, vel ratione medii mortalis, per quod honor quæritur, vel ratione gravis damni, quod proximo infertur, vel periculi peccati gravis, vel finis mortalis ad quem refertur, vel ratione affectus graviter inordinati, ut si quis paratus sit peccare mortaliter ad honorem, vel dignitatem obtinendam, vel tuendam. Cæteroquin si honor moderate appetatur ob honestum finem, nullum erit peccatum, immo actus virtutis Magnanimitatis.

Quid sit vanagloria? Vanagloria est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, quoad manifestationem eiusdem, sive vera sit, sive ficta, ad captandam humanam laudem, & gloriam. Quare appetitus excellentiæ movet ad inanem gloriam, & sic ortum habet a Superbia, tamquam infelix illius soboles. Est autem vanagloria per se seu ex genere suo peccatum tantum veniale, sicut docet D. Thomas 2. 2. q. 132. a. 3. eo quod hoc vitium ex genere suo, & secundum se spectatum nec Deo, nec proximo gravem inferat iniuriam, ac proinde sæpe non repugnat graviter charitati, nec gravem continet inordinationem; fit tamen sæpe mortale per accidens, eodem modo, quo dictum est de Ambitione, vel ratione materiæ, ut si gloriatio, vel laus quæratur ex re mortaliter mala v. g. ex fornicatione, ex gravi vindicta; quia approbatio operis pravi habet cum illo eamdem speciem peccati; vel ratione notabilis damni proximo illati, ut si quis prorumpat in gravem illius contumeliam, cuiusmodi fuit iactantia Pharisæi, qui Lucæ 18. se extollebat cum alterius deiectione. Dicebat enim: *non sum sicut cæteri homines raptores, iniusti, adulteri, vel ut etiam hic Publicanus*. Item si in gloria humana ponatur finis ultimus, omnia ad illum referendo. Cæterum debitum honorem, gloriam, laudem, favorem hominum, non propter se, sed propter honorem Dei, vel bonum proximi acceptare, aut moderate expetere, non est peccatum, sed actus charitatis, ut ait S. Thomas. 2. 2. q. 132. art. 1.

Quamvis vanagloria sit filia Superbiæ, tamen a S. Thoma post S. Gregorium, ut antea notavimus, numeratur inter vitia capitalia, eo quod alia septem ex ea immediate oriantur, nimirum inobedientia, iactantia, hypocrisis, contentio, pertinacia, discordia, & inventio novitatum; vitia enim, quæ ad finem alicuius vitii capitalis ordinantur, dicuntur eius filiæ (ait S. Thomas 2. 2. q. 132. a. 5.) Finis autem inanis gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ, ad quem potest homo tendere dupliciter. Uno modo directe, sive per verba, & sic est *iactantia*, sive per facta, quæ si sint vera, & pariant aliquam admirationem, est *præsumptio novitatum*, quæ homines solent magis admirari; si falsa sint, est *hypocrisis*. Alio modo nititur aliquis manifestare suam excellentiam indirecte, ostendendo se non esse alio minorem; idque quadrupliciter. Primo quidem quantum ad intellectum & est *pertinacia*, per quam homo nimis innititur suæ sententiæ nolens cedere sententiæ meliori. Secundo quantum ad voluntatem, & est *discordia*, dum non vult a propria voluntate discedere, ut aliis concordet. Tertio quantum ad locutionem, & est *contentio*, cum aliquis verbis clamorose contra alium litigat. Quarto quantum ad factum, & est *inobedientia*, dum scilicet aliquis non vult exequi Superioris præceptum.

Iactantia ea est, qua quis verbis inordinate se exaltat, vel de se prædicando id quod gloriam parit, vel falso putat parere posse, vel gloriatur de peccato. Quandoque est peccatum veniale, quando scilicet aliquis de se talia iactat, quæ neque sint contra Deum, neque contra proximum, & præcipue si sit de rebus bonis, puta ieiunio, oratione &c. Per accidens vero fit mortalis, ut si quid dicatur contra gloriam Dei, iuxta illud Ezech. 28. *Elevatum est cor tuum, & dixisti: Deus ego sum*. Item ratione gravis scandali, damni, contumeliæ, & contemptus proximi; si ex fine malo, aut gloriatio sit de opere graviter malo, ut de fornicatione, duello, &c. quia includit approbationem actus mali, unde eamdem cum illo habet speciem malitiæ: nam sicut laudare opus mortale, ut vindictam, furtum, &c. ita de his gloriari, est mortale; cum opponantur eidem virtuti, quæ tale opus vetat; etenim quævis virtus non solum obligat ad actum, quem directe præcipit, sed etiam indirecte obligat & vetat, ne ipsa contemnatur aut irreverenter tractetur; ut contingit, quando quis gloriatur de eius violatione, vel quando eius violatio laudatur in alio. — Quid sit iactantia.

De præsumptione generatim sufficienter antea iam actum est, loquendo de filiabus superbiæ. Unde hic solum circa eam agere occurrit, prout est novitatum quæ falsa sunt, sub quo respectu est hypocrisis. — Quid hic præsumptio.

Hypocrisis est simulatio virtutis, qua quis per aliqua bona opera, quæ facit præcise ut videantur, fingit se virtutem habere, quam non habet, vel maiorem quam habeat, unde — Quid Hypocrisis.

de

de semper est peccatum saltem veniale mendacii, cum sit mendacium facti. Est tamen mortale, si ipsam comitetur, idest concurrat contemptus virtutis, vel iniuria Dei, vel damnum grave proximi, puta quod quis falsam doctrinam disseminet, ut decipiat proximum in re gravi, vel ut adipiscatur beneficium ecclesiasticum, aut quodvis officium etiam saeculare, quo indignus est. Item si simuletur sanctitas ob finem graviter repugnantem charitati Dei, aut proximi. Si autem absit contemptus virtutis, & damnum proximi, vel honoris Dei, nec finis intentus repugnet graviter charitati, hypocrisis peccatum erit tantummodo veniale; sicut docet S. Thomas q. 3. a. 4.

uid pertinacia. *Pertinacia* est obstinata perseverantia, qua quis nimis tenaciter adhaeret propriae sententiae contra veritatem cognitam, vel sufficienter propositam. Mortalis est, si sit contra veritatem magni momenti, (praecipue si veritas illa pertineat ad fidem, vel ad bonos mores) pietatem, pacem, bonum grave proximi; cum in tali casu materia sit gravis.

Contentio & discordia pertinent ad praesumptionem, & de iis agitur in tractatu de Charitate, ubi exponuntur vitia, quae huic virtuti adversantur.

uid Inobedientia. *Inobedientia* est ea, qua quis reluctat praecepta Superioris exequi, ut antea notavimus; quae si formalis sit, & specialis, est peccatum, quo praeceptum Superioris ex contemptu violatur. Ex communi semper est mortalis, etiam in re minima; quia talis contemptus ipsum Dei contemptum continet, iuxta illud Lucae 10. *Qui vos spernit, me spernit*. Quod si praeceptum violetur, non ex contemptu, sed ob aliam rationem, puta delectationem, utilitatem, difficultatem, inobedientia tunc est generalis, & spectat ad aliam speciem peccati, ut constat ex D. Thoma; & secundum obligationem praecepti quod violatur sub mortali vel veniali, mortalis est, vel venialis, & etiam quatenus motivum graviter vel leviter malum est; cum actus participet malitiam finis, utpote per eum voliti.

Vanegloriae remedia sunt eadem, quae superbiae, quibus adde actus oppositos vitiis, quae ab illa oriuntur.

§. II.

De avaritia.

finitio avaritiae. Avaritia est *inordinatus appetitus rerum temporalium, idest divitiarum, ut pecuniae, sive rerum pecuniae aequivalentium*, puta praediorum, domorum, pecudum, aliorumque pretio aestimabilium. Dicitur 1. *inordinatus appetitus*; nam si ipse sit ordinatus, ut fuit in Abraham, Iacob, & in multis aliis pecunias possessionesque copiosas ob debitum finem habentibus, nullum erit peccatum iuxta illud, *divitiae si affluant, nolite cor apponere*. Dicitur. 2. *Divitiarum, pecuniae* &c. quia circa hasce tamquam obiectum suum versatur avaritia: nam si sermo sit de immoderata cupiditate habendi facultates, mundanam extollentiam, aut aliud eiusmodi bonum creatum, non erit proprie avaritia, quatenus haec est speciale vitium. Avaritia mortalis est, quando in divitiis finis ultimus statuitur, quando immoderate appetuntur, inordinate acquiruntur, augentur & conservantur mediis graviter illicitis, & Deo, ac proximo iniuriosis; quando quis paratus est peccare mortaliter, aut ita peccat, iniuste aliena surripiendo, retinendo, debitas eleemosynas omittendo. Excusat tamen a mortali levitas, seu parvitas materiae, & actus imperfectio. Prout vero Avaritia opponitur liberalitati, quatenus nempe debito modo pecunia non expenditur, & distribuitur, puta nimis parce alendo familiam, dolendo de expensis necessariis, & decentibus, est peccatum ex genere suo veniale; nisi tamen in tantum crescat affectus divitiarum, ut praeferatur charitati Dei, aut proximi, volens quis potius transgredi praeceptum obligans sub mortali, quam expendere suas pecunias, dando v. g. eleemosynam pauperi in extrema necessitate constituto, satisfacere creditori &c. Sic cum aliis S. Thomas 2. 2. q. 118. a. 4.

Avaritiae vitium recte inter vitia capitalia recensetur, quia ex ipsa tamquam a fonte, & radice alia multa scaturiunt mala, velut eius rivuli, ac surculi, qui eius filiae vocantur. 1. Timoth. 6. *Radix enim omnium malorum est cupiditas*, & Coloss. 3. *Avaritia*, appellatur, *simulacrorum servitus*. Avaritia est vitium capitale.

Filiae Avaritiae.

Filiae avaritiae ex S. Gregorio sunt hae 1. Obduratio cordis contra misericordiam, non compatiendo indigentiis egenorum ac pauperum, subsidia eis denegando, eos obiurgando, dure a se reiiciendo, debita rigorose repetendo a debitore quando non est aptus solvendo &c. Mortalis est, quoties ex ea praeceptum eleemosynae vel fraternae charitatis graviter violatur. 2. Inquietudo cordis, nempe inordinata, & anxia mentis appli- De Filiabus Avaritiae.

plicatio ad coacervandas, conservandasque divitias, cum inani timore, ne non acquirantur, aut ne amittantur. Lethalis est, quoties retrahat a spiritualibus, vel aliis officiis, ad quæ graviter obligamur, ut ab auditione Missæ, &c. vel afferat divinæ providentiæ diffidentiam. 3. Violentia, quando per vim iniustam res aliena usurpatur. Hæc in materia gravi est mortalis. 4. Fallacia, seu dolus, qui est alterius deceptio, sive verbis, sive factis; & Fraus, quæ est callida proximi deceptio per sola facta, vel ex ratione materiæ, si vitiosa sit, vel saltem non sit qualis æstimatur, vel ratione pretii. Utraque ex genere suo est mortalis contra iustitiam, & sæpe ad invicem confunduntur. 5. Perfidia, qua violatur fides in promissis, pactis, & rebus creditis. Mortalis est in re gravi contra iustitiam, & eo magis si promissa, & pacta etiam iuramento sint firmata, in quo casu iuramentum dicitur periurium. 6. Proditio, quæ est deceptio contra fidem datam, aut debitam in damnum alicuius, manifestatione rei alicuius vel personæ: ex genere suo hæc mortalis est contra charitatem, & iustitiam. Tripliciter autem hoc contingere potest. 1. circa personas, quomodo Iudas Christum prodidit: 2. circa res, vel mobiles, ut si quis manifestet pecuniam, vestes, &c. cuiuspiam absconditas prædoni; vel immobiles, ut si miles patefaciat hosti modum capiendi arcem: 3. circa secretum, vel sibi commissum revelando, & hoc est contra fidelitatem, & iustitiam, cum promissum silentii sit pactum onerosum, & est quidem mortale, si prævideri potuit ex hoc secuturum damnum notabile aliorum; vel alienas litteras aperiendo, & legendo. Et si hoc ultimum fiat, ut scias secreta alterius, est curiositas, quæ si sit in re gravi, per se est mortalis; quia, ut docent Doctores, aperire dolose alienas litteras, & legere cum alterius damno, & iniuria, est crimen falsitatis. Dixi *per se esse mortale*; quia per accidens veniale esse potest; ut si aperiens putet in littera rem non esse magni momenti; si legas litteras laceratas; & in publicum a Domino proiectas, in quo casu notant aliqui Doctores, debitum esse ex charitate non manifestare secretum in hisce litteris contentum, si damnum alicuius inde sequi possit. Immo dicunt, revelantem secretum etiam iuste acquisitum, peccare contra iustitiam, si cognoscat audientes usuros esse ea notitia ad damnum iniuste inferendum. Possunt aliquando aperiri, & legi alterius litteræ sine ullo peccato; ut si aperiens probabiliter sciat scriptas esse in sui iniustum damnum, vel iniuriam, quam intendit avertere; quia quisque potest sibi consulere. Hoc facere possunt Principes tempore belli; præcipue si litteræ veniant ex hostium locis; sicut etiam eorum ministri, quando indicent hoc necessarium esse ad publicum bonum; similiter eas aperire licet, si habeatur expressus consensus illius, a quo, vel ad quem mittuntur, vel saltem tacitus, vel confidendo ipsos hoc habituros ratum. Item Superior Religiosus potest sine ulla culpa aperire litteras subditorum, dummodo tamen non veniant a Superioribus Maioribus, vel ab iisdem ad ipsos mittantur. Itidem non est peccatum, si aperiantur quia necesse sit, & expediat ad iniuriam alteri imminentem avertendam, dummodo non plus legatur quam oporteat ad eum finem. Qui furtive scripta alterius secreta ipso invito legit, peccat tum curiositatis, etsi hoc faciat ex solo fine discendi, tum iniustitiæ, quia quisque ius habet secreti in suis scriptis, quæ aliis non vult esse communia: & tale peccatum potest etiam esse mortale, si fiat cum notabili damno, vel alter valde cupiat esse secreta, & gravissime male sit laturus quod ab alio detegantur.

Proditio tripliciter contingere potest.

Quando aperiri possint & legi alienæ litteræ sine culpa.

Quicumque secretum violat sine iusta caussa cum alterius damno, aut litteras iniuste aperit alterius, ex quo is damnum patiatur, tenetur ad restitutionem.

Remedia Avaritiæ.

Avaritiæ remedia præcipua sunt oratio, bonorum Cœlestium meditatio, necnon vanitatis ac periculi bonorum terrestrium, paupertatis Christi, mortis &c. frequens & larga eleemosynarum largitio, resignatio in bonorum temporalium iactura &c.

§. III.

De Gula.

Definitio Gulæ.

Gula est *inordinatus appetitus, vel usus cibi, vel potus, quatenus delectationem affert, idest pro ut opponitur abstinentiæ & sobrietati*. Ex S. Gregorio committitur huiuscemodi intemperantia quinque modis in sequenti versiculo contentis.

Præpropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Præpropere, comedendo tempore ieiunii ante debitum tempus, idest ante horam hisce diebus statutam. *Laute*, quando quis cibos exquisitiores, ac delicatiores, quam conve-

veniant proprio statui, vult comedere. *Nimis*, quando quis plus iusto comedit idest in maiori quantitate. *Ardenter*, quando modo voraci quis comedit. *Studiose*, quando quis quærit cibos nimis accurate, & exquisite conditos, & præparatos.

Quod pertinet ad qualitatem cibi, & potus, hæc debet esse accommodata statui, conditioni, facultati, infirmitati, necessitati personarum, & loco, ac tempori. De quantitate vero cibi & potus non potest dari una certa regula omnibus secundum eamdem mensuram, ait S. Antoninus par. 2. Tit. 6. cap. 1. sed plus & minus exigitur secundum varietatem complexionum, & laborum. Unus etiam & idem plus indiget uno tempore quam alio, secundum dispositionem sui corporis. In hac re certum est, quemlibet debere comedere & bibere, quod tantummodo credit prudenter sibi opus esse ad sustentationem, & executionem eorum, quæ a se agenda sunt; alias si cibum vel potum sumat abundantiorem eo, quem sibi dictat conscientia opportunum, tunc peccat, ait laudatus S. Antoninus ibidem, etiamsi cibi & potus sint vilissimi.

Quando [pecca]tum Gu[læ] sit [m]ortale. Peccatum Gullæ pluribus in casibus potest esse mortale. 1. ratione affectus graviter inordinati, quo quis in cibi vel potus oblectationibus suum ultimum finem constituit, licet tantum interpretative, scilicet sit paratus ut his indulgeat, peccare mortaliter, ex quo hasce voluptates Deo præfert. 2. Quando quis nihil aliud quærit, nisi voluptates edendi, & bibendi, & ad id omnes suas refert cogitationes, & curas; quia hic ponit vitæ finem in delectatione cibi vel potus. 3. Si quis bibat & comedat ad solam voluptatem usque ad vomitum, vel emovat etiam, postquam multum comedit, & bibit, ut iterum ob solam voluptatem comedat, & bibat; quia, etiam secluso scandalo & ebrietate, uterque modus continet gravem inordinationem, ac periculum lædendi sanitatem, quod naturæ rationali multum disconvenit. 4. Ratione gravis nocumenti, quod quis ob Gulam sibi infert, familiæ suæ, aut creditoribus, sanitatem corporis graviter lædendo, ex quo impotens redditur ad solvenda debita, filios, vel filias in statu convenienti collocandas; ad inopes in suis gravissimis egestatibus subveniendos; aut inæptus fit ad functiones aliquas, ad quas sub mortali tenetur. 5. Si quis extra necessitatem extremam carne aut sanguine humano vescatur. Ita communiter; quia hoc est contra honorem debitum defunctis, ac contra rectum naturæ instinctum, quod Gentes etiam non penitus barbaræ abhorruere. Hoc tamen non est illicitum, si sumatur pro medicamento, vel in extrema fame. 6. Ratione gravis scandali, vel periculi peccandi. Extra hosce casus peccatum Gulæ est tantum veniale, ut docet D. Thomas 2. 2. q. 148. a. 2.

Divisio Gulæ in comestionem, & ebrietatem. Gula, cum opponatur, ut antea notavimus, temperantiæ, & sobrietati, hinc dividitur in comestionem, & ebrietatem, tanquam in duas species, quarum illa in inordinato appetitu, seu excessu ciborum, hæc vero in excessu potus comittitur; & cumde prima iam egimus, nunc de altera, seu de ebrietate sermo habetur.

Quid ebrietas. Ebrietas est excessus in potu usque ad violentam rationis privationem eiusque potestatis proximæ, & ex communi est culpa mortalis; quia est gravis inordinatio, & dessformitas, violenter, & voluntarie sibi adimere potestatem proximam utendi ratione, & sua munia tum spiritualia, tum corporalia exercendi, & ita se stoliditati brutorum abiicere, ac Dei imaginem, quam quisque gerit, deturpare.

Nihil excusat ab ebrietate. Quare licet alii excusent a mortali eum, qui se inebriaret ex consulto Medicorum, quando alias sanitas recuperari non posset, vel si attentato ense cogeretur se inebriare; alii tamen, & sanius sustinent cum S. Augustino serm. 232. & cum S. Antonino par. 2. Tit. 6. c. 3. nequidem in his casibus talem dessformitatem a mortali culpa vacare; quia talis dessformitas semper disconvenit naturæ rationali, quovis modo intenta sit, vel procurata. Solum excusaretur a culpa, si putaret tali potatione abundanti se non incursurum ebrietatem. Etenim tametsi ebrietas consistat in excessu vini voluptatis caussa sumpti; tamen etiamsi voluptas non intendatur, quando recensiti effectus semper sequuntur, & temperantia violatur, si in tali excessiva potatione prævideantur, non habetur exemptio a gravi culpa. Et Sancti PP. sine ulla exceptione semper damnant excessum vini.

Quid ut ebrietas sit mortalis. Ut autem ebrietas sit mortalis, sufficit, quod sit voluntaria indirecte, & interpretative. Hinc peccat mortaliter, qui licet nolit se inebriare, tamen tantum vini bibit, quantum potest, non attendens, an sequatur privatio rationis, nec ne. Item qui suspicans, vel potens advertere periculum se inebriandi, bibere prosequitur; quia uterque se exponit periculo se inebriandi. Similiter qui ex amicitia, vel urbanitate alium invi-

invitat ad haustus, quibus probabiliter prævideat illum inebriandum, quia excitat, & cooperatur ad graviter malum. Quod est etiam dicendum de iis, qui excitant, & cogunt alios, aut se invicem obligant ad plures haustus; quia alios & se ipsos coniiciunt in periculum proximum ebrietatis. Idem dicito de his, qui ebriis, vel ebrietati proximis vinum subministrant; & de his qui non impediunt dum commode impedire possunt, ne alius se inebriet.

Advertendum 2. quod si ebrietas est peccatum valde grave respectu omnium, profecto multo gravius erit in certo personarum genere, videlicet in mulieribus ob periculum turpitudinis, & luxuriæ, tum in se, tum in aliis. In iis qui ex officio alios regere debent, ut sunt Patres familias, magistratus, &c. in Clericis, maxime insignitis Sacro Ordine, & præcipue quando curam habent animarum, sive ob grave scandalum, quod populo obiiciunt, sive quia ebrietas est fomes ac nutrix libidinis, sive ob damnum, quod animabus suæ curæ commissis afferri potest, eo quia reddi queant impotentes, maxime quando urgeat, ut suo munere fungantur; idcirco in multis Conciliis hisce vetitum fuit sub gravissimis pœnis tale vitium.

Advertendum 3. quod ebrietas perfecta cognoscitur 1. quando quis nescit discernere inter licitum & illicitum, vel satis non est ad sua munia exequenda. 2. quando quis non recordatur postridie quid dixerit, vel egerit. 3. si ea operatus sit, quæ numquam integra mente facere solet, idest turpia protulerit, cum sit pudicus, si fuerit, blasphemaverit, vel familiam perturbaverit, cum alias benignus sit & modestus. Mala in ebrietate si prævisa non sint, nec prævideri potuerint & debuerint, non sunt peccata mortalia, bene quidem, si fuerint prævisa, & potuerint, ac debuerint prævideri. Immo addunt aliqui, ut P. Antoine, quod si quis prævidit, aut tenebatur, & poterat prævidere mala probabiliter secutura in sua ebrietate, mortaliter peccat, licet non sequantur; quia hoc est per accidens defectu obiecti: cum cæteroquin se exposuerit probabili periculo peccandi. Et hoc peccatum est eiusdem speciei cum illo, cuius probabile periculum adire voluit; quia saltem indirecte, & interpretative est volitum. Sic D. Thomas 1. 2. q. 77. a. 7.

Filiæ Gulæ.

Filiæ quæ gignuntur ex Gula, sunt ex parte animæ; 1. Hebetudo mentis, seu stupiditas orta ex crapula; & hæc est mortalis, si tanta sit, ut fias ineptus ad intelligenda & præstanda ea, quæ necessaria sunt ad salutem, aut ad quæ graviter obligatus es. 2. Inepta lætitia, quæ movet ad cantiones obscœnas, actus turpes, saltus, vel choreas inhonestas &c. Hæc gravis culpa est, quando sit inductiva ad consensum, vel actionem, vel delectationem mortalem, aut aliquid, ex quo scandalum oriri possit. 3. Loquacitas seu multiloquium, in quo habebitur stultitia, nec peccato vacabit, ut Prov. 10. *in multiloquio non deerit peccatum*. 4. Scurrilitas, quæ differt ab inepta stultitia, & multiloquio, eo quod illa sit in appetitu, istud in verbis. Hæc vero, idest scurrilitas in verbis, & gestibus, semper dicit aliquam inhonestatem, licet per se, & seclusa scandalo, venialem. Mortalis tamen evadere potest, si aliquid fiat caussa delectationis venereæ vel in se vel in aliis; cum scurrilitas ordinarie excitet ad turpia, indecora dicenda, aut agenda, ut risus circumstantium moveatur. Recensentur Filiæ Gulæ.

De remediis Gulæ.

Remedia Gulæ sunt sequentia, considerare incommoda, ac damna, quæ Gulæ vitium parere solet: videlicet intellectum obnubilare, mentem deiicere, bona desideria extinguere, animum aggravare, ineptum reddere hominem ad sua officia, & spiritualia exercitia, impedimenta apponere divinæ gratiæ, & spiritualibus gaudiis, vitam reddere breviorem, parere graves morbos, & multa peccata; viam vitiis aperire, & intercludere virtutibus. Item considerare 1. cibi, ac potus inanem delectationem, quæ cito transit, & mala orta ex Gula manent: 2. occasiones fugere: 3. sequi in omnibus temperantiam, nihil plus edendo, & bibendo, quam necessitati conveniat, semper sibi negare aliquod modicum in mensa, quod adhuc licite sumi posset, & præsertim quod magis placeat palato. Varia Gulæ remedia.

§. IV.

De Luxuriæ peccato.

Luxuria *est inordinata cupiditas venereorum, seu voluptatis venereæ*. Hæc quoties adsit perfecta deliberatio, est mortale peccatum, non solum ex genere suo, sed etiam ex toto genere suo, cum in tali vitio non admittatur parvitas, seu levitas materiæ. Nam quæcumque venerea delectatio delibe- Definitio Luxuriæ

rata

rata admittatur, graviter pugnat contra rectam rationem, utpotequæ sit initium, seu inchoatio actus consummati, quæ graviter illicita est. Sic communiter DD. Cum enim usus rei venereæ ex natura sua sit institutus, ac necessarius ad conservationem humani generis, hinc censetur res gravis; Idcirco gravis inordinatio est in re hac & abusus tum desiderii, tum actus consummati; unde mortalis, ac inter vitia intemperantiæ maxime exprobrabile. Hinc merito Luxuria recensetur inter vitia capitalia, utpotequæ tamquam radix multa alia vitia germinet, ac pariat, dum propter vehementiam delectationis venereæ, & propter connaturalitatem huiusmodi concupiscentiæ, procedit homo ex eius appetitu ad multa vitia ac mala perpetranda, ut iam nimis ipsa comprobat experientia.

Divisio Luxuriæ in varia genera, & in species.

Luxuria dividitur in perfectam, seu consummatam, quæ consistit in voluntaria seminis effusione, sive per copulam carnalem, sive per mollitiem; & in non consummatam, seu imperfectam, nempe sine seminis effusione. Unde consummata pariter duplici est generis: alia naturalis, quæ in voluntaria seminis effusione ordinem servat, conditionesque a natura requisitas, ut actus ad hominis generationem inserviat: alia innaturalis, sive contra naturam, in qua tales conditiones non servantur. Luxuria naturaliter consummata sex habet species; nempe simplicem fornicationem, stuprum, raptum, adulterium, incestum & sacrilegium; quarum quinque ultimæ specialem, & notabiliter gravem, ac ab aliis diversam habent deformitatem Luxuriæ superadditam.

Quid sit fornicatio, & a quo hoc nomen.

Fornicatio ita dicitur a fornicibus, seu locis obscuris, ubi se olim prostrabant Romæ meretrices. Fornicatio simplex stricte est peccatum Luxuriæ, *quo solutus cum soluta per carnalem commixtionem peccat*, vel ut alii, *est naturalis concubitus soluti cum soluta iam desflorata*. Dicitur 1. *concubitus naturalis* ad exclusionem peccati contra naturam, seu factum in vase, quod ad hunc effectum natura non ordinavit. Dicitur 2. *soluti cum soluta*, idest viri; & fœminæ qui sint prorsus liberi a quovis ligamine seu Matrimonii, seu voti solemnis, seu Ordinis sacri, consanguinitatis, aut affinitatis, & ideo sint habiles ad contrahendum inter se matrimonium. Dicitur 3. *iam desflorata*; quia congressus cum Virgine reducitur ad stuprum.

Divisio fornicationis.

Fornicatio dividitur in simplicem, & continuatam, seu concubinatum. Simplex est ea, quæ transitorie exercetur cum una, aut pluribus; continuata seu concubinaria ea est, quæ sæpe sæpius exercetur cum eadem; & dicitur concubinatus. Unde definitur *continuata fornicatio cum eadem persona*; ita ut hæc addat fornicationi habitum, & perseverantiam, sive concubina seu fornicator retineatur domi apud se, sive alibi conveniatur. Quælibet fornicatio vetita est iure tum naturali, tum divino, ideoque grave est peccatum.

Fornicatio vetita est iure Divino.

Iure quidem divino vetita est omnis fornicatio, ac proinde est culpa gravis, & hoc patet ex pluribus Divinæ Scripturæ testimoniis; ex præcipue ex 1. Corinth. 6. *Neque fornicarii, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt*. Quare merito in Concil. Viennensi damnati fuere Beguardi, & Beguinæ, qui ut constat ex Clement. 3. *de hæreticis*, acriter contendebant, actum carnalem, cum ad hoc natura inclinet, peccatum non esse; maxime cum exercens tentatur.

Fornicatio vetita iure naturali.

Ius quoque naturale fornicationem graviter vetat, cum talis illegitimus concubitus bonis omnibus adversatur. Nam duplicem finem intendit natura e legitimo concubitu, nempe bonum ipsius prolis, & Reipublicæ, ad quod singuli Cives suo quisque modo & ordine conferre debent. Utrique opponitur fornicatio: repugnat enim bono prolis, idest ipsius educationi, &, quando occurrat, eius defensioni; cum ipsa quotidiana demonstret experientia, quod ex fornicario complexu vel nulla, vel imperfecta illa habeantur; unde ex mille spuriis vix unus a parentibus bene informetur. Repugnat fornicatio communi bono Reipublicæ, cum de se scandala, querelas, ignorantiam, pravamque civium institutionem in Rempublicam invehat, quæ omnia communitatem summe contaminant. Unde apposite proscripsit Innocentius XI. Caramuelis propositionem numero 48. *Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, & solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur*. Neque quidquam officit explicatio Glossæ super illud Deuter. 23. *Non erit meretrix &c.* dicentis *ad meretrices prohibet accedere, quarum est venialis turpitudo*; eo quia, sicut notat S. Thomas, ly *venialis* sit mendum: *Non debet dici venialis, sed venalis turpitudo, quod est proprium meretricum*.

Fornicatio continuata seu concubinaria est gravior simplici; quia annexum habet occasionem talem, virtualiter peccandi propositum

positum. Unde monet Sylvius, quod tametsi concubinatus non excedat limites simplicis fornicationis, regulariter tamen exprimi debeat in Confessione, nec solum quoties quis fornicationis crimen commiserit, aliasve turpitudines, verum etiam quanto tempore concubinatum tenuerit, cum hoc contingere nequierit sine gravi aliorum scandalo, nec satis aperiat statum suum, in quo gravibus cogitationibus millies consenserit. Immo addit idem Sylvius, concubinarium absolvendum non esse, nisi concubinam dimiserit, cum nullus praetextus a tali obligatione illum excusare possit, ut docet Alexander VII. qui damnavit propositionem n. 41. quae contrariam sententiam continebat; *Non est obligandus concubinarius ad eiiciendam concubinam, si haec nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii vulgo regalo, dum deficiente illa nimis agre ageret vitam; & aliae epulae taedio magno concubinarium afficerent, & alia famula nimis difficile inveniretur*. Et ita agendum esse docet idem Sylvius, cum iis etiam, qui concubinarii aestimantur, licet revera non sint; idest nisi eas dimiserint, quae pro concubinis habentur, vel sufficienter ostenderint iis, qui scandalum passi sunt, illas mulieres non esse concubinas, seu fornicarias; cum tollere debeant occasionem scandali, si velint esse vere poenitentes. Et haec praeter citatum Alexandrum Papam VII. constituit etiam Innocentius XI. in proscriptione propositionum n. 61. 62. quarum secunda ita habet: *Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando caussa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit*.

Obiici hic solet contra hanc sententiam de intrinseca malitia fornicationis; & praecipue, hanc vetitam non esse in veteri lege; immo permissam antiquis Patriarchis, qui concubinas habuisse leguntur, ac insuper a Deo Oseae praeceptam, quam profecto non permisisset Deus, & multo minus praecepisset, si esset intrinsece mala. Respondetur vero ad 1. dici non posse non fuisse vetitam fornicationem in veteri lege, cum vetitus sit hoc praecepto una cum adulterio omnis alius illicitus congressus cum muliere, ut Deuter. 23. ubi habetur meretricii prohibitio: *Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel*. Quae vero vocantur Patriarcharum concubinae, erant verae uxores, & ita vocantur, quod ductae essent sine solemnitate, & indotatae, & quia ius habebant ad concubitum, minime vero ad familiam gubernandam. Oseae vero iussit quidem Deus, ut duceret uxorem, quae antea fuerat fornicaria, non autem quod ei fornicarie copularetur.

Num vero dari possit ignorantia invincibilis de fornicatione; hoc dum expenderet Sylvius stetit pro parte affirmativa, cum aliis pluribus respectu illarum gentium, quae agrestes sunt rerum moralium, & imperitae, ac Magistris destitutae, a quibus instruantur: negat tamen dari posse talem ignorantiam invincibilem inter Christianos, nisi homo effingatur ingenii inops, surdus & mutus a nativitate, & qui ab his, quibuscum vixerit, nedum dehortatus sit ab hoc malo, sed ad id potius impulsus.

De Fornicatione inter desponsatos, cum Infideli, &c.

Circumstantia ex qua fit, ut actio graviter contraria sit iustitiae, ut esset fornicatio cum desponsata necessario in sacramentali Confessione aperienda est. Nam sponsa magnam iniuriam facit sponso, cui totam se promisit, dum permittit se ab alio impudice cognosci. Idemque dicito de sponso, qui cum alia se carnaliter commisceat, quidquid in contrarium dicat Sanchez; quia sponsam, eamque invitam privat de re notabili, iure scilicet, quod habet ad corpus integrum; idcirco hoc in confessione est aperiendum; quia licet non sit vere, & proprie adulterium, est tamen reducibile ad adulterium eo ferme pacto, quo imperfectum reducitur ad perfectum sui generis. Unde qui cum desponsata peccavit, tenetur in confessione talem circumstantiam aperire, cum non peccaverit cum omnino soluta, & libera, sed cum ea, quae solemniter corpus suum alteri promisit. Ita Sylvius cum aliis bene multis contra Covaruviam.

Si quis simpliciter fornicatur cum Iudaea, aut altera Infideli seu Gentili, cum domina sua, eiusque consanguineis, secundum Sylvium nulla subest circumstantia aggravans, secluso scandalo, legis contemptu, periculo maioris perversionis; cum reipsa nihil plus intersit, quam coniunctio soluti cum soluta. Alii vero melius, ac probabilius sentiunt, talem circumstantiam aperiendam esse in confessione. Fornicatio enim fidelis cum infideli est longe gravior, quam cum fideli: & ita communiter sentiunt Theologi. Immo secundum aliquos haec circumstantia mutat speciem; quia grave periculum est malae educationis prolis, & ex nimio affectu erga infidelem, defectionis a fide. Idcirco Ecclesia De copula cum infideli.

sia interdixit matrimonia cum infidelibus, ex quo sequitur, vetitum esse etiam quamvis copulam cum infideli; quia hæc semper vergit in dedecus Religionis, ac proinde huiusmodi fornicatio non solum opponitur castitati, sed etiam virtuti Religionis, atque cultui veri Dei.

Fornicatio pariter inter Christianos præcipuam habet defformitatem, cum corpora nostra per baptismum, & Eucharistiam facta sint Christi membra, & templum Spiritus Sancti.

Si tutor fornicetur cum ea, cuius est tutor; cum hic erga eamdem vices patris gerat, longe magis reus esse debet (cum vitiet puellam speciatim sibi concreditam) quam si cum alia fornicaretur.

Quoad viduæ fornicationem, videndum (notat Sylvius cum Sayro) an habeat bona relicta a marito cum conditione, ut caste vivat; nam si fornicetur nequit tuta conscientia ea retinere propter conditionem non servatam. Immo si exegisset, ut casta viveret mente, & corpore, ut emitteret votum castitatis, ac servaret continentiam, & vidua eam vovisset, tunc ait Sylvius non ex sola fornicatione, sed etiam ex tactibus impudicis, immo ex morosis delectationibus excidere a iure hæreditatis. Sed hæc in praxi sunt perdifficilia, quia mulier, quæ furtim & latenter deliquisset, teneretur se ipsam prodere. Non tamen censenda esset incapax hæreditatis possidendæ, si una aut altera tantum vice in fornicationem incidisset, quia ex Theologorum sententia per hos lapsus non incideret in infamiam incontinentis.

Meretricium gravius est plane simplici fornicatione; quia in illo scelere non solum impeditur prolis educatio, sed etiam generatio ex nimio frequenti usu concubitus.

De copula cum mortua muliere nihil est certi quod dici possit circa illius peccati speciem, cum hæc insolita libido nomen non habeat: est tamen circumstantia ob nequitiam plus quam bestialem in confessione necessario exprimenda etiam obiective; & gravior esset copula huiusmodi, si fieret cum coniugata vel Moniali, quam cum soluta.

Fornicarii, & Fornicariæ in confessione interrogandi sunt, an peccaverint ex habitu? An cum scandalo? An induxerint comparem ad scelus? An nuptias promiserint? An iuramento has firmaverint? An eodem modo pluribus promiserint? An aliquod egerint, quod ordinatum esset ad sodomiam? An, ne habeant prolem, semen extra vas fuderint? An conceptum fœtum sive animatum sive inanimatum extinxerint? Quoties crimen fornicationis commiserint? An post consummationem iteraverint tactus impudicos ad novam copulam disponentes? An prolem receptam deseruerint, cum pares essent ad alendum? Huiuscemodi autem interrogationes magnam exigunt in Confessario prudentiam.

Fornicator potest, immo debet ab incepta copula desistere, ait Henno, quia tenetur peccator quocumque instanti culpam relinquere: verum quidem est, quod tunc proli noceatur, sed præter intentionem, quæ tota est ut a crimine abstineatur. Non tamen idem valeret, si ob finem humanum fornicatio interrumpatur.

Fornicatio in aliquo casu potest contingere sine peccato; puta si mulier vim passa nullatenus libidini consentiat; quia corpus mulieris non vis commaculat, sed voluntas. Virum autem nec mors ipsa excusare potest. Phreneticus tamen, & amens in tali actu non peccaret, sicuti etiam nec ebrius, nisi antea prævidisset, aut prævidere debuisset huiusce peccati periculum, & sibi cavere noluisset, ut constat ex D. Thom. 1. 2. q. 77. art. 7. Circumstantia soluti cum coniugata, sicuti etiam si uterque coniugatus sit, aperienda est in confessione.

Graves pœnæ statutæ sunt a SS. Canonibus contra concubinarios præsertim, clericos, ut habetur præcipue in Concil. Triden. sess. 24. cap. 8. *de Clericis Concubinariis*, ac huiusmodi reatus suspicionem inducentibus: Quamplurimi habentur Canones, qui pœnas contra ipsos statuere ut *dist.* 32. *&* 81. & passim in *titul. de cohabit. Clericor. & mulier.* necnon in Concil. Trident. sess. 25. cap. 14. Item in can. 11. *dist.* 32. ubi Urbanus II. addit, se loqui solum de manifestis concubinariis, at ibi loquitur de depositione ab officiis Ordinum. Si vero sint beneficiati, & moniti ab Episcopo non acquiescant, a beneficiis ad congruam satisfactionem debeant suspendi, & si adhuc non desistant, statuitur in canone Alexandri III. cap. 4. *de cohabit. Clericor.* ut ab eisdem beneficiis perpetuo removeantur. Hæc pœna extenditur solum ad Clericos in inferioribus ordinibus constitutos, ut ibidem cap. 6. Easdem pœnas innovavit Concil. Trident. sess. 25. cap. 14. *de Reform.*

Pœnæ variæ statutæ a SS. Canonibus contra concubinarios, & præcipue Clericos

Contra Clericos autem, qui in nefandum laberent Sodomiæ scelus, terribiles sancivit pœnas S. Pius V. an. 1566. in Constit. quæ incipit, *Cum primum*, & in Constit. 72. an. 1568.

1568. quae incipit, *Horrendum illud scelus*. Si quis vero committat fornicationem non concubinariam, sed qualificatam stupri, adulterii, sacrilegii, incestus cum filia spirituali, quam in sacro fonte recepit, vel cuius confessiones audit, certissimum est, quod puniri valeat poena depositionis; nam ita multis Canonibus sancitum est, ut can. 9. 10. & 30. q. 1. ubi sermo habetur de crimine, quod in conscientiam populi deveniret. Sed de his alias melius dicetur. Si autem Clericus simplicem committat fornicationem, puniendus est arbitrio iudicis, iuxta qualitatem personae, aliarumque circumstantiarum. Nam varias varii Canones pro scelere isto poenas statuere, quandoque accerbas magis, quandoque mitiores; unde iuxta Canonistas crimen hoc aliter, ac aliter puniri potest, ut aliquando suspensione, aliquando graviori poena, ut in canone 5. dist. 82. qui incipit: *Presbyter si fornicationem fecerit*.

De Stupro.

Definitio stupri. Stuprum *est defloratio, seu corruptio Virginis praesertim invitae*. Unde stupratores & corruptores seu defloratores Virginum proprie dicuntur vim inferre, & sic praecipua, ac propria ratio stupri in hoc consistit, quod virgini vis inferatur; tametsi stuprum occurrat, etiamsi fiat defloratio sine vi, fraude, ac dolo.

Dicitur 1. *defloratio, seu virginis corruptio*; quia eius virginale claustrum per illicitam copulam rumpitur, seu primo aperitur. Dicitur 2. *Virginis*, quo nomine intelligitur persona quaecunque, quae nullam cum altero copulam habuit, eaque etiam, quae per malitiam se polluisset, turpibus desideriis consensisset: nam licet per haec aureola amittatur, ac virtus virginitatis, censetur tamen adhuc permanere virginitas quoad carnis integritatem. Unde copula extra matrimonium etiam cum ea, quae signaculi virginei integritatem casu, aut arte violasset sine copula, non desineret iuxta Comitolum habere vim stupri. Dicitur tandem *Virginis praesertim invitae*. Nam quidam stuprum triplicem agnoscunt, videlicet simplicem, qualificatum, & violentum. Simplex, quod fit ex consensu puellae seductae blanditiis, muneribus, ac promissis. Qualificatum, ut si Clericus virginem defloret, tutor pupillam (& sunt circumstantiae aperiendae in confessione; cum sint aggravantes, vel mutantes, praecipue si Clericus sit sacro Ordine initiatus, vel tutor consanguineus, vel affinis) seu qui unam, aliamque sub specie Matrimonii defloret. Violentum, quando virgo per vim, dolum, vel fraudem opprimitur. Et haec violatio est stuprum magis proprie dictum, quod Civili iure, & communi omnium fere locorum poena capitis plectitur. Huiuscemodi stuprum praeter malitiam fornicationis, duplicem continet iniuriam, unam illatam virgini, cui per vim, vel fraudem decus virginitatis adimitur; alteram eius patri, vel alteri, sub cuius iure vel custodia posita manet. Si vero nec invita, nec seducta violetur puella, defloratio tunc cum malitia fornicationis coniunctam habet iniuriam factam parentibus, qui ius habent tuendi filiarum honestatem, donec nuptui collocentur, ut habetur Eccle. 7. cum etiam malitiam contra pietatem, dando illis indebitam caussam gravissimam maestitiae atque ignominiae, & periculum augendi dotem, vel filiam innuptam retinendi. Item foeminam constituit fornicator in gravi periculo imposterum peccandi, & forsan etiam concubinatui se prostituendi, ut saepe ablata cum virginitate verecundia contingit, ac proinde multiplici malitiae cooperatur stuprator. Quare ut docet S. Thomas 2. 2. q. 154. art. 6. circumstantia deflorationis puellae, etiamsi contingat sine vi, in confessione aperienda est, quidquid aliqui in contrarium sentiant.

Nomine Virginis intelligitur etiam iuvenis sexus masculini, unde stuprum, vel quid simile stupro committit mulier, quae copulam extorquet a iuvene per vim, metum gravem, dolum, fraudem, precesque valde importunas, similiave, quibus vix obsisti possit; quia cum ei suam virginitatem iniqua arte violet, specialem saltem coram Deo ille iniuriam sustinet. Mulier tamen, quae cum aliquo virgine iuvene copulam habet sollicitata potius, quam sollicitans, secundum Cunielatum cum maiori Theologorum numero, non habet circumstantiam in Confessione declarandam; quia iuvenis non perdit aliquid unde reddatur minus habilis ad matrimonium, & nihil amittit quod specialiter paternae custodiae sit commendatum. Nomine Virginis intelligitur etiam iuvenis sexus Masculini.

Rei quodammodo stupri censentur perditi nebulones, qui condiscipulos adhuc imperitos alliciunt ad mollitiem, quasi ad actum indifferentem; quia decus virginitatis incautae aetatis excutiunt. Immo hoc prima caussa est tot huiusce generis scelerum, in quae sponte ruunt qui semel miseram huius nefariae actionis complacentiam deliberarunt.

Stuprum est species Luxuriae distincta a fornicatione, non solum si puella opprimatur

tur invita, sed etiamsi volens consentiat stupratori. Nemo de veritate primæ partis huiusce propositionis ambigit; cum stuprum simplici fornicationi magnam superaddat iniuriam; eo quia per illud violenter privetur puella virginalis sigilli integritate, quæ magnæ æstimationis est communiter apud homines ad status susceptionem. Quoad secundam partem vero, vel puella cum qua peccatur sit sub cura parentum, idest habeat parentes, vel non, semper defloratio habet specialem malitiam. Nam si parentes habet, gravis eis infertur iniuria; cum violetur ipsis invitis integritas puellæ, quæ stat sub eorum custodia; non secus ac inferret iniuriam vineæ custodi, qui eodem invito sæpes frangeret. Si vero puella non habeat parentes; ita ut sit plene sui iuris, adhuc crimen specialem habet malitiam, tum quia impeditur ei sors favorabilis matrimonii, quod alias consecuta fuisset; tum quia constituitur in periculo, & in via, ut deinceps nova huiusce generis crimina committat, & forte det se infami meretricio. Ita Sylvius. Et hæc postrema ratio demonstrat, deflorationem, cui & puella, & parentes consentiunt, non carere speciali malitia. Nec valet dicere; quod *volenti, & consentienti non fit iniuria*. Nam puella est quidem volens de facto opprobrium suum, non vero de iure; quia cum hoc sit de iure divino vetitum, nec vult, nec velle potest de iure tale nefas.

Stupro violenter perpetrato variæ a iure Civili constitutæ sunt pœnæ etiam mortis, ut Cap. *Unico de raptu Virg.* & leg. *Si quis aliquid* §. *qui nondum*; sive puella sit maturæ ætatis, sive non; idest sive duodecim non sit annorum, sive his transactis. In iure Canonico variæ statutæ sunt pœnæ contra Clericos stupratores, etiam non violentos; nempe vel pecuniæ, vel suspensionis, vel etiam depositionis; quin immo & carceris, etiamsi stuprum non fuerit violentum; ut colligitur ex Cap. *Si quis ut Clericus* 81. dist. 2. q. 7. & alibi.

De Raptu.

Definitio raptus. Raptus violenta hic proprie dicitur subreptio, *cum persona aliqua invita, vel reluctantibus, ac resistentibus eius parentibus, sive illis, qui eius curam habent, abducitur per vim ad explendam libidinem, vel ad matrimonium contrahendum, sive mas sit, sive fœmina* ut ex cap. *Lex illa* 30. q. 1. *Et cap. Si quis virginem* 36. q. 2. & ex Concil. Trident. *sess.* 24. *de Matrim. Reform. cap.* 6. Unde ad raptum proprie dictum tria requiruntur, idest 1. abductio personæ raptæ a domo suo, vel paterna, eiusque in aliena detentio; idcirco raptum non committit, qui Virginem in domo paterna repertam, ibidem violat, seu vi opprimit, sed hoc potius erit stuprum. Item 2. quod abductio illa fiat libidinis caussa, vel matrimonii contrahendi, in quo casu raptus est impedimentum dirimens matrimonii, ex nova constitutione Concil. Trident. cit. cap. 6. Tandem 3. vis illata. Unde quando nulla vis infertur fœminæ, sed ipsa sponte consentiat abduci, ac insciis parentibus cum amasio discedat, non est raptus, sed fuga voluntaria. Cæterum Raptus duplicem habet malitiam mortalem, contra castitatem scilicet, & iustitiam, ob iniuriam illatam personæ per vim abductæ, vel saltem eius parentibus, aut Tutoribus, sub quorum custodia erat constituta, quibus rationabiliter invitis subtrahitur.

Raptus alius est alio gravior; nam gravior culpa plane est raptus Sanctimonialis, deinde illius, quæ per votum Castitatis se Deo dicavit, postea Consanguineæ, vel Affinis, deinde Coniugatæ, Virginis, Viduæ, & Meretricis est omnibus aliis minus gravis. Addit vero Sylvius, maiorem culpam comitti, si masculus masculum, fœmina fœminam, ob nefandam libidinem raperet.

Si raptor sit sponsus, qui vi abducat uxorem intra bimestre dum deliberat de Religione amplectenda; hæc potest adhuc ingredi Religionem etiam invito marito, & hic ob talem violentiam ius amittit, ut vivente uxore aliam ducere possit.

Graves pœnæ statutæ sunt in utroque iure contra raptores, ut in iure Civili pœna capitis l. *unica* cap. de *Raptu Virginum*. In iure item Canonico publica pœnitentia, & Raptor privatur spe coniugii cap. *Raptor &c. stat.* 27. q. 2. & Concil. Trident. *sess.* 24. *de Reform. matrim. cap.* 6. addit pœnam etiam *excommunicationis* incurrendæ non solum a Raptore, sed ab omnibus etiam, qui *consilium, auxilium, & favorem* præbuere, necnon *perpetuæ infamiæ*; & insuper, *quod inter Raptorem, & raptam, quamdiu hæc manserit in potestate raptoris, nullum possit consistere Matrimonium*. Pœnæ statutæ contra raptores.

De Adulterio.

Adulterium est *alieni thori violatio, seu illicitus concubitus utriusque, vel alterius coniugatorum*. idcirco adulterium aliud est simplex, ut cum solutus habet rem cum coniugata, vel coniugatus cum soluta; aliud duplex, ut cum coniugatus rem habet cum coniugata: utrumque necessario specialiter aperiendum est in Definitio & divisio Adulterii.

Confessione. Adulterium est gravissimum crimen, quod specialiter sexto præcepto Decalogi prohibetur, ut ipsius præcepti verba aperte denotant. *Non mæchaberis*. Adulterium præter malitiam mortalem Luxuriæ, continet insuper gravem iniuriam, tum contra coniugem, tum contra statum Matrimonii: idest violatur hoc peccato non solum castitas, sed etiam iustitia. Iniuria huiusmodi tolli nequit, licet pars altera sit consentiens; quia valide cedere nequit iuri quod ratione coniugii ei competit, cum tale ius ei conveniat non ad privatum bonum, sed ratione status, qui communis est. Ideo semper est verum adulterium, ac ut tale in confessione accusandum. Hinc Innocentius XI. damnavit propositionem n. 50. in qua sic: *Copula cum coniugata consentiente marito non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum*. Adeo gravis est adulterii malitia, ut a lege Civili statuta sit pro tali crimine pœna capitis l. *quamvis* 3. *cap. ad legem Iuliam de adulteris*. Item *l. Iulia Institut. de public. iudiciis*. Volunt tamen DD. pœnam hanc non convenire nisi pro duplici adulterio, sive formato, quale est quando ambo sunt coniugati; aut si simplici, nonnisi repetito, idest quando reus alias pro tali scelere pœnam subiit; & quod talis pœna pro sexus fragilitate mitigata fuerit pro fœminis *Authen. sed hodie* Cap. de *leg. Iulia de adulteris*; nam ibi dicitur inter alia, quod Adultera verberata in Monasterium mittatur: sic Reiffens. cum aliis.

Contra adulteros statuta est in Lege Civili pœna capitis.

Adulterium est gravissimum Luxuriæ peccatum a cæteris specifice distinctum. Et hoc patet ex Scriptura Prov. 6. *Qui adulter est, propter cordis inopiam perdet animam suam: turpitudinem, & ignominiam congregat sibi, & opprobrium illius non delebitur*. Et Iob 31. adulterium appellatur *nefas, & iniquitas maxima; ignis usque ad perditionem devorans, & omnia eradicans genimina*. Et revera si ex pœnarum gravitate criminis gravitas arguitur, gravissimum censeri debet adulterium, utpote quod gravioribus pœnis sit obnoxium; cum Deus Levitici 20. iubeat, adulteros lapidibus obrui, & interfici; hinc asperrime mulctavit David ob adulterium cum Uriæ uxore 2. Reg. 12. *Non recedet gladius de domo tua usque in æternum, eo quod despexeris me, & tuleris uxorem Uriæ*.

Ecclesia quoque suas adulteris gravissimas pœnas indixit, nempe pœnitentiam annorum 25. ut constat ex can. 38. apud S. Basilium. Immo & Synodus Illiberitana interdixit adulteris usum Sacramentorum, præterquam in vitæ extremo, nempe iis qui sæpius lapsi fuissent in hoc facinus. Continet adulterium, ut antea notavimus, speciem ab aliis peccatis Luxuriæ distinctam; quia iniuriam Sacramento facit, lædit compartis iura, adversatur bono prolis ac familiæ, gravia parit scandala, & innumeris adulteros exponit malis.

Varia adulterii incommoda.

Adulteria sunt aliis alia graviora. Gravius enim est adulterium duplex, quam simplex, cum istud unum tantum ius, illud duo lædat; gravius coniugatæ cum soluto, quam solutæ cum coniugato. Nam vel copula coniugatæ cum soluto officit prolis generationi, ut sæpe contingit, & tunc graviter delinquitur contra maritum, qui prole inique privatur; vel mulier cognita a duobus concipit, & tunc incertum est ut plurimum cuius sit prolis orta, an mariti, an alterius; & forsan ab altero sine dubio est genita, & tunc fit ut spurius participet cum legitima prole hæreditatem, ad quam nullum ius habet. Huiuscemodi autem incommoda non affert copula coniugati cum soluta. Idcirco olim permisit quidem Deus, ut viri plures haberent uxores, non vero mulieribus, ut haberent plures maritos.

Ex iam dictis colligitur pro praxi, adulterum tam suum, quam illius, cum qua peccavit, statum explicare debere in tribunali confessionis, ut Confessarius cognoscat, num simplex, num duplex adulterium commiserit. Adulterium etiam consentiente marito perpetratum, adhuc veram tenet rationem adulterii, ut iam antea notavimus, quod aperte probat illud Apost. Rom. 7. ubi docet, ad naturam adulterii sufficere, quod quis ad uxorem alterius cognoscendam accedat. *Mulier* (ait Apostol.) *vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*. Et secundum Apostolum D. Thomas ibidem art. 8. ait: *adulterium sicut ipsum nomen sonat, est accessus ad alienum thorum*: Licet enim maritus consentiat, quod quis cum eius uxore commisceatur, non desinit tamen talis concubitus esse cum aliena uxore, & mala omnia continet antea recensita, quæ propria sunt criminis, cui nomen adulterii convenit.

Adulterium cum coniugata infideli a soluto commissum, censetur apud DD. minus grave, quam cum Christiana, dummodo per hoc non deterreatur infidelis a sua conversione, in quo casu esset gravius.

De Incestu.

Definitio incestus.

Incestus *peccatum est Luxuriæ cum persona*

na Cognata vel affine commissum inter gradus vetitos a iure: sic communiter. Dicitur 1. peccatum Luxuriæ; quia non solum concubitus, sed etiam oscula, tactus, & aspectus impudici inter personas consanguineas, aut affines, participant rationem incestus; quia induunt malitiam actus, ad quem ordinantur. Dicitur 2. cum persona Cognata, sive Cognata sit cognatione carnali, sive legali, aut spirituali; ex hoc enim fit, ut crimen sit etiam sacrilegium, & incestus dici potest; ut ex cap. de Cognation. Spiritual. & Trident. sess. 24. de Reform. Dicitur 3. vel affine. Affines autem personæ sunt eæ, quæ sunt consanguineæ uni cognoscenti alteram carnaliter; cum quibus uterque per talem copulam quamdam propinquitatem respective contrahit. Sed de his suo loco dicemus, quando de dispensationibus. Dicitur tandem 4. intra gradus probibitos; seu a natura, seu a lege Ecclesiastica, & sunt gradus omnes consanguinitatis, & affinitatis contractæ ex matrimonio usque ad quartum gradum inclusive; affinitatis vero ex copula illicita usque ad secundum gradum.

Sustinet Sylvius cum multis, copulam Confessarii cum sua pœnitente habere rationem incestus ob cap. Omnes 8. 30. q. 1. Contrarium plures tamen sentiunt. Filiatio spiritualis respectu Confessarii prorsus differt ab iis, quæ impedimentum afferunt matrimonii. Et equidem declaratum fuit a Papa Bonifacio VIII. cap. ultimo de cognatione spirituali, quod ex datione aliorum, quam Baptismi, & Confirmationis Sacramentorum, Cognatio spiritualis nequaquam oritur. Pœnitentes enim eo pacto sunt filii Confessariorum, quo sunt ii, qui a Catechistis & Prædicatoribus per verbum Dei in Christo gignuntur, & a peccato ad vitam gratiæ revocantur; ac ideo nonnisi latiori sensu dici possunt filii spirituales, ac proinde hæc copula non est incestus, sed species Sacrilegii eo gravior, quia fit cum persona, quam Confessarius ut Pater, Medicus, Iudex, retrahere debet a culpa. Hoc facinus autem erit adhuc gravius, si Episcopus, vel Parochus ad peccatum inducat, quia utrique specialiter incumbit cura avertendi spiritualem suarum ovium perniciem. Unde Cœlestinus cap. 10. 30. q. 1. varias, ac graves contra hos pœnas statuit. Item si Confessarius in Confessione, vel prætextu Confessionis sollicitet ad turpia: sed de hoc habetur suo loco.

Crimen Sodomiæ contrahit malitiam incestus in iisdem gradibus, ac fornicatio; quia in unoquoque eorumdem graduum læditur reverentia, quæ debetur cognatis, & affinibus, vel iure naturæ, vel Ecclesiæ præcepto.

Incestus est gravissimum peccatum superaddens Luxuriæ specialem malitiam, & quidem eo graviorem, quo gradus consanguinitatis, vel affinitatis inter peccantes est propinquior; est enim contra reverentiam iure sanguinis debitam, & contra virtutem idcirco pietatis. Quare naturali instinctu apud omnes Gentes reprobatur concubitus cum Consanguinea in linea ascendente, vel descendente, immo in linea etiam collaterali intra certos gradus; licet ex lege Ecclesiastica postea extensa sit talis prohibitio usque ad quartum gradum consanguinitatis, & affinitatis, si ex copula licita, seu coniugali consurgat; vel si affinitas consurgat ex copula illicita seu fornicaria, usque ad secundum gradum inclusive ex nova constitutione Concilii Tridentini Sess. 24. de Reform. Matrimon.

Num vero incestus secundum diversos gradus Consanguinitatis, vel affinitatis mutet speciem, controversia est inter Theologos; & sententia, quæ probabilior videtur, & in praxi sequenda communiter est, incestum cum consanguinea specie differre ab incestu cum affini in eodem gradu. Itemque eadem sententia docet, incestum commissum cum Consanguinea in linea recta, puta cum matre, vel avia, specie distingui ab incestu commisso cum aliqua in linea collaterali, ut cum sorore, vel consobrina: etenim numquam licuit congressus cum Consanguinea in linea ascendente, licuit vero in collaterali. Docet tandem, incestum in primo gradu consanguinitatis lineæ lateralis, respectu remotiorum specie differre; ideoque secundum DD. & ille, & primus gradus affinitatis exprimi debent in Confessione. Nam ut ratio ipsa demonstrat, alia maior reverentia debetur matri, quam sorori, & ideo magis horrendum est incestum cum matre committere, quam cum sorore, & ita discurrendum est de aliis gradibus respectu graduum inferiorum, seu remotiorum. Unde evidenter patet, dari incestum alium alio graviorem, ac proinde specie diversum, quidquid circa hoc dicat D. Thomas, quod negatur a quamplurimis, qui ab ipso dissentiunt.

Contra incestum quoque præcipuæ pœnæ a iure Canonico statutæ sunt, ut ab hoc enormi crimine deterrerentur fideles, ut cap. 1. de eo, qui cognovit &c. ubi statuitur, non posse qui huiusce culpæ factus sit reus in *Pœnæ statutæ contra incestum.*

in primo, & secundo gradu, petere debitum, si sit uxoratos, sine mortali culpa, nisi antea dispensationem obtinuerit; quia gravem violat Ecclesiæ legem. Ab hac pœna nunc dispensant Episcopi, sicuti etiam Regulares ex vi privilegii concessi, non tamen illius vivæ vocis oraculo a S.Pio V. cum hæc privilegia omnia abrogata fuerint ab Urbano VIII. sed vi privilegii, quod elargitus est Iulius II. Benedictinis Vallisumbrosæ & per communicationem privilegiorum extensi ad Mendicantes. Sed ad hoc requiritur, ut Religiosi specialiter deputentur a Provinciali; & hoc nonnisi in sua ecclesia utantur, vel domibus sui Ordinis, non alibi; ac in ipso tribunali pœnitentiæ.

De Luxuria Sacrilega.

Definitio Luxuriæ Sacrilegæ.

Sacrilegium venereum *est violatio rei sacræ per actum Luxuriæ*: idcirco duplicem habet in se malitiam mortalem, scilicet contra castitatem, & contra Religionem, qua gravis irreverentia Deo infertur. Res vero sacræ, quæ ita solent violari sunt, persona voto castitatis, etiam simplici, obstricta, & loca sacra. Unde sacrilegium est 1. quælibet actio, tum interna, tum externa Luxuriæ, sive consummatæ, sive non consummatæ a persona quæ voto castitatis se Deo dicavit, seu obstrinxit, vel ab alia cum illa, sive circa illam patrata, ut sunt pollutio, copula, oscula, tactus, desideria, delectatio morosa, &c. quia per huiuscemodi actus sanctitas personæ violatur, quæ per votum castitatis se totam, idest corpus suum, suosque affectus omnes quoad voluptatem veneream Deo dicavit, & si utraque persona sit sacra, duplex erit sacrilegium.

2. Huiuscemodi Sacrilegium quod circumstatiam loci perpetratur a quocumque, qui in loco sacro actum quemlibet venereum committat exteriorem, licet occultum, puta fornicationem, pollutionem, ac tactus impudicos, qui opponuntur reverentiæ sacris locis debitæ, & eius intuitu ab Ecclesia sunt vetiti: pariter coniugalis copula, etiam occulta, eo quia Sanctitas loci eam non permittat, & in eiusdem Sanctitatis reverentiam ab Ecclesia sit interdicta. Sacrilegium tanto gravius est, quanto fœdior Luxuria, quia tanto magis adversatur reverentiæ, quæ rebus sacris præstanda est.

Nomine autem loci Sacri hic intelligitur Ecclesia, sive consecrata sit, sive simpliciter benedicta, & sacro cultui dicata, ut sunt etiam Cæmeteria, Capellæ Episcopi auctoritate Divino cultui deputata. Ideoque Ecclesiæ solummodo constructæ nondum benedictæ, Monasteria, & quæcumque horum loca, idest dormitoria, vel Religiosorum cubicula, non sunt loca sacra, idcirco non apta ut in his contrahatur sacrilegium, de quo hic sermo habetur. Idemque censet Sanchez de spelunca constructa sub Ecclesia, nisi esset destinata ad fidelium sepulturam. Item de Turri ubi positæ sunt Ecclesiæ Campanæ, necnon de Capellis, aliisque locis non benedictis, tametsi de Episcopi licentia interdum in his celebretur. Sic cum cit. Sanch. Sylvius q. 154. art. 10. Censet pariter cum aliis Tournel. Ecclesiam non pollui, si quis supra eius tectum, aut extra lineam, quam attingunt valvæ cum occluduntur, fornicationem, seu homicidium commiserit. Credit tamen, quod delictum gravius esset, quam alibi perpetratum; idcirco saltem consulendum reum, ut hanc circumstantiam in Confessione declaret, & ille graviori submittendus pœnitentiæ.

Circumstantia loci sacri pro omni actu impudico subiicienda est confessioni, exceptis secundum Sylvium, verbis, aspectibus, dummodo tamen coniunctam non habeant pollutionem, vel eius periculum. Aliqui tamen censent, ut Tourneleius, tutius, pro quocumque peccato in loco sacro commisso circumstantiam loci explicandam esse in Confessione.

Sacrilegium ratione personæ est scelus grave, & eo gravius, quo magis persona Deo dicata est, quæ castitatem lædit, & inhonestior est actio, qua se inquinat. Si enim fornicatio hominis Christiani, ut talis, est crimen adeo fœdum; *quia membra Christi* (ut exprobrat Apost. 1. Corinth. 6.) *membra faciat meretricis*; quanto non erit horribilior culpa illius, qui consecrationem suam violaverit? Gentiles ipsi hoc sentiebant, qui Vestales, quæ falsis suis Numinibus erant mancipatæ, si pudicitiam maculassent, morte valde crudeli mulctabant. Unde Apostolus Ephes. 5. ad fideles communiter ait; *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis*. Et hoc demonstrant etiam graves pœnæ statutæ adversus Clericos, qui rei fiant huiusce sacrilegii, a summis Pontificibus, & Conciliis, ut habetur ex D. Gregorio l. 3. Epist. 26. & in Decreto Gratiani dist. 50. can. 6. 10. 11. & Dist. 81. passim, & iam antea facta fuit mentio, ubi egimus de Fornicatione, & Adulterio.

Dicitur in propositione, *gravius Deum lædi, quo actio est inhonestior*; quia gravior est

est iniuria Deo illata, quo gravior est eiusdem iniuriæ materia, graviusque vetita. Sodomiæ enim v. g. materies gravior est adulterio, & hoc fornicatione; ideoque currit ratio eadem de personis Deo dicatis, seu sacratis; unde carnis immunditia gravius vetita est Sacerdoti, quam Diacono, Religioso professo, quam personæ sæculari, quæ voto tantum simplici se Deo obstrinxit. Unde ut pœnitens voto devictus plene reatum suum aperiat in confessione, explicare debet, an seipsum fœdaverit cogitationibus, aspectibus, tactibusve impuris, an aliquid impudicum commiserit cum aliqua persona, & an eadem pari voto devicta sit, an simile ab alio passus sit, & quæ sit eius conditio. Ideoque etiam persona non sacra explicare debet, si relative ad personam sacram deliquerit; immo si permiserit se a persona sacra minus caste tangi; quia specialiorem Deo iniuriam facit, qui manibus specialiter eidem sacratis fœde tangi permittat.

Qui vero peccat contra votum, quod sæpe innovarit, non tenetur hanc innovationem voti aperire Confessario, quia qui semel se Deo dicavit, non minus ei debet, ac si millies se dicasset. Quia tamen consecratio religiosa est distincta a consecratione Sacerdotali, idest ratione sui maxime diversa; Religiosus in Sacris constitutus si aliquam impudicitiam committat, necesse est ut circumstantiam etiam Ordinis sacri exprimat. Idemque dicendum circa consecratos per solos Ordines, idest num sit Episcopus, Sacerdos, an Diaconus. Item si post emissum votum simplex emittat votum solemne; quia tametsi votum solemne supponatur non differre essentialiter a simplici, addit tamen circumstantiam status religiosi notabiliter aggravantem. Sic Sylvius, ac Henno cum aliis. Qui sacris initiatus laicæ personæ consulit, ut in se vel in alio, aliquid impudicum committat, credit Tournel. contra Henno, sacrilegium committere, non ratione personæ laicæ, quæ hanc actionem fœdam in se vel in alio laico exercet, sed ex parte Ministri consulentis; itaut actio sit solummodo impudica, consilium vero sacrilegum. Quare sacrilegii culpam committunt Moniales laudantes in suis pensionariis pectoris venustatem, easdem ad scandalosam nuditatem, ad quam iam nimis iunior ætas inclinat, exstimulantes.

Qui in sacris constitutus, & alba indutus, aliquid impudici committit, duplex committit sacrilegium, quia gravem iniuriam facit ornamentis benedictis, ac ad sacrificium, aliaque divina mysteria celebranda consecratis. Iuxta tamen communiorem hoc dici nequit de eo, qui talia perpetraret dum sacram secum fert Reliquiam, nisi, quod perrarum est, hoc faceret in ipsius contemptum.

Peccatum Luxuriæ a Confessario cum pœnitente patratum malitiam duplicis sacrilegii includit, unam nempe contra votum castitatis, aliam contra reverentiam debitam Sacramento, quod per hoc odiosum ac suspectum redditur, præcipue si sumatur ut medium ad peccandum. Immo tametsi scelus huiusmodi non sit proprie incestus, cum non contrahatur cognatio spiritualis, nisi ex Baptismo, & Confirmatione, cap. 3. *de Cognat. Spiritual. in 6.* nihilominus habet etiam malitiam tamquam incestus spiritualis, eo quod sit incestus quidam similitudinarius; *ex cap. Non debet* 30. q. 1. ubi Cœlestinus Papa ait: *Non debet Episcopus, aut Presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua fuerint confessæ peccata. Si forte (quod absit) hoc contigerit, sic pœniteat, quomodo de filia spirituali.* Et sic habetur *in cap. omnes*. Sic docet etiam D. Angelicus in 4. dist. 42. q. 1. a. 2. ad 8. Quocirca talis circumstantia exprimenda est in Confessione, ut docent Lugo, Sanchez cum aliis. Immo Benedictus felicis ac gloriosæ recordationis Papa XIV. hoc gravissimum crimen punit sua Bulla sub die 1. Iunii 1741. in qua privat Confessarium illum facultate absolvendi complicem, præterquam in articulo mortis, deficiente quovis alio Sacerdote, qui posset hoc munus obire, irritando absolutionem, si illam audeat ministrare; & qui id attentare ausus fuerit, incurrit ipso facto excommunicationem Papæ reservatam.

De peccatis contra naturam.

Tametsi peccata omnia, utpote dictamini rationis opposita, in hoc sensu quoque sint contra naturam, illa tamen crimina specialiter contra naturam esse dicuntur, quæ adversantur ordini, seu regulæ a natura præscriptæ ad humani generis propagationem. Quare præter species Luxuriæ consummatæ secundum naturæ conditiones, dantur aliæ species Luxuriæ consummatæ contra naturæ leges ac conditiones quæ sunt, 1. quod duo commisceantur; & huic ordini seu legi opponitur mollities, seu pollutio 2. ut sint eiusdem naturæ, & contra hoc agit bestialitas. 3. ut sint qui simul commisceantur diversi sexus, & huic obstat Sodomia. 4. ut in vase debito conveniant, & modum

Aliæ species Luxuriæ consummatæ contra naturam.

dum

dum omnem vitent, qui impedire potest generationem, contra quod est concubitus sodomiticus, & is in quo maritus succumberet. Et de his sigillatim hic infra dicetur.

De Mollitie.

Definitio mollitiei. Mollities alio nomine dicta ad Apostolo ad Ephesios 5. & Galat. 5. *immunditia*; & minus caste dicitur pollutio extra concubitum, *est voluntaria seminis eiaculatio extra concubitum, sive illud foras emittatur, sicut in masculis, sive intus difluat in matricem, ut in fœminis*. Dicitur 1. *eiaculatio*, seu emissio cum impetu facta, & ita distinguitur a seminis distillatione, quæ sensim sine delectatione contingit, licet aliquando habeat turpes motus. Dicitur 2. *voluntaria*, idest in se, vel in caussa, alioquin nec esset culpabilis, nec proprie pertineret ad actum venereum, de quo hic sermo habetur. Dicitur 3. *seminis*, & sic rursus distinguitur a distillatione, in qua labitur humor quidam inter semen, & urinam medius, aquosior, & fluidior semine, aqua glutinosior. Dicitur tandem *extra concubitum*, non autem necessario extra vas generationi destinatum, quia pollutio mulierum in ipso vase absque externo fluxu perfici potest, nec consummatur extra, nisi raro, & per motus valde violentos. Sexus fœmineus habet quidem aliquem fluxum, non absimilem distillationi, sed is ut plurimum sine delectatione. Unde advertere debent Confessarii, aliquas mollitiem suspicari, ubi non est, & non suspicari, ubi revera adest.

Pollutio voluntaria sem. per est mortalis. Pollutio voluntaria semper est peccatum mortale, ut communiter DD. Et patet ex Apost. 1. Corinth. 6. *Neque Adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt*. Sic Ephes. 5. Mollities est proprie, ac vere immunditia, & impuritas, & quidem specialis; quia est intrinsece mala, & crimen gravius simplici fornicatione, unde revera mortalis; gravior quidem simplici fornicatione; quia graviter opponitur generationi, & propagationi humani generis, ad quam ex natura sua ordinatum est humanum semen; idcirco gravem continet inordinationem, quam signat Scriptura Genes. 38. ubi de quodam nomine Onam, qui semen in terra fundebat ait; *& idcirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret*. Quare Innocentius XI. damnavit propositionem, quæ n. est 49. in qua sic; *Mollities iure naturæ prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali*. Hinc ut communiter sentiunt DD. illicitum est in quocumque casu, etiam seclusa voluptate, in se, vel in alio, quovis modo voluntarie procurare, admittere, aut intendere pollutionem, seu aliquid sumere ea intentione, ut etiam in somno contingat; quia actus ipse pollutionis independenter a delectatione graviter ex se adversatur generationi, quæ sola est finis seminis humani. Idcirco neque licitum est præbere, aut sumere medicamentum ad corrumpendum semen, & illud eiiciendum viâ ordinaria sine delectatione. Unde non solum illicita est pollutio directe procurata, sed etiam si procuretur indirecte, puta cubando tali modo, comedendo tales cibos, eo fine ut sequatur mollities; quia, ut patet ex iam dictis, est illam velle in sua caussa ad hunc finem posita.

Idem porro sentiendum de distillatione, quæ est fluxus humoris quasi medii inter urinam, & semen, quod de mollitie, si fiat cum sensu delectationis venereæ: quando vero fit sine ulla commotione spirituum genitalium, & sine ulla delectatione carnali, tunc de ea sentiendum (ait Caietanus) quod de sudore.

Nec officit, quod homines licite abscindere possint partem aliquam sui corporis, quando ita exigatur ad vitæ conservationem; quasi ad hunc finem licite fieri posset seminis eiectio: Nam inter alias humani corporis partes, & humanum semen est valde lata disparitas: nempe quod partes corporis humani per se, & primario ordinantur ad totum constituendum; unde de illis disponere licet quando agitur de toto conservando; semen vero dumtaxat constitutum est, & ordinatum ad speciei conservationem, idcirco eo uti non licet, nisi modo ad speciei conservationem convenienti, & apto intra matrimonium, ut addit Sanchez. Quod si in casu aliquo licitum esset procurare extra actum coniugii seminis effusionem, quis non videt, quod fiet grave periculum, ne ob vehementem illecebram homines passione obcæcati, & illecti eam licentiam ad plures alios casus extenderent in detrimentum speciei humanæ, & frequentissime sibi falso suaderent illum casum adesse? Et equidem si frui voluptate, & onera simul educandæ, & alendæ prolis vitari licite possent, grave impedimentum propagationi generis humani opponeretur. Quocirca ad bonum commune & ad occurrendum periculis alias futuris, pollutio prohiberi debuit iure naturali in quolibet casu. Cum autem recisio membri sit de se molesta, non ita facile occur-

occurrere potest quod extendatur ultra casus a natura concessos.

Mulier, quæ statim, & immediate post copulam habitam cum marito se excitat ad seminandum, volunt aliqui non illicite facere; hoc est talem actum seminationis non esse culpabilem pollutionem, eo quia reputent, semen mulieris nullatenus necessarium esse ad generationem, vel saltem non multum conducere ad perfectionem foetus. Quare docent hi, fœminam immediate statim post copulam cum viro se excitare posse ad seminandum, nec alias talem actionem videri pollutionem, sed complementum concubitus, dummodo tamen seminatio sit in ultime proxima dispositione, & ut ita dicam in via. Adduntque, sententiam hanc utpote vere probabilem non esse in praxi reiciendam, ne mulieres valde concitatæ ab actu concubitus, gravi peccandi periculo expositæ remaneant. Verum melius facient si antea se disponant ad seminandum cum viro in actu coniugali.

Notandum hic etiam occurrit obiter, fœminas peccare quandoque ex erronea conscientia; quia putant peccare si statim post copulam se erigant, vel mingant, vel stent alio modo apto ad expellendum semen; cum iam exploratum sit, generationem fieri in ipsa copula per attractionem spirituum animalium generationi inservientium. Quare semen, quod post copulam extra vas exit, nihil inservit generationi.

Dixi *voluntaria*: Nam si pollutio non sit voluntaria, nec in se, nec in caussa, ut non raro contingere solet in somno, vel quando ex caussis naturalibus licitis oritur, non est peccatum, secluso consensu in delectationem. Etenim nullum peccatum est imputandum, nisi essentialiter voluntarium directe, vel indirecte, aut interpretative in se, vel in alio, quod sit eius caussa. Pollutio in somno quoque est culpabilis mortaliter, si vel ante somnum fuerit procurata, vel si post somnum in ipsa evigilatione, cum plena advertentia præbeatur consensus venereæ delectationi, vel ei data sit occasio, seu indirecte fuerit procurata in excessu cibi, aut potus, vel per pravas cogitationes non efficaciter reiectas, quæ somnum præcessere. Alias nullum est peccatum, eo quod nemo peccare potest in somno ob libertatis defectum. Sic cum aliis Theologis D. Thomas in 4. dist. 9. art. 4. Quod si, ut multi volunt, liceat vigilanti non impedire, sed permittere ut absolvatur pollutio, quæ iam in somno inchoata est, ad vitandum morbum, dummodo absit periculum consentiendi in delectationem veneream, ad quam vitandam opus est oratione; quia, inquiunt, tunc præcise patimur ex necessitate seminis effusionem, non autem illam procuramus; tunc tamen saltem est obligatio reiciendi delectationem per positivam internam displicentiam: Etenim est omnino illicitum erga illam se indifferentem gerere. Immo dum sentitur pollutio naturaliter fluere, semper tenemur eam cohibere; alias interna displicentia, quam elicere tenemur de venerea delectatione, est prorsus inefficax.

Hinc nunquam quovis modo, seu pretextu licita est quomodocumque voluntaria pollutio, idest non caussa sedandæ tentationis, cum hoc esset succumbere; vel tuendæ sanitatis, immo nec mortis quidem vitandæ. Unde non licet quovis modo tactu, sive fricamento, sive instrumento semen etiam corruptum expellere, quia actiones huiuscemodi provocant de se ad veri seminis expulsionem. Ideoque gravissime vetitum est medicis remedia huc præcise tendentia suadere, vel applicare infirmis. Cap. *cum infirmitas*, cap. final. *de pœnit. & remiss.* Dicitur *suadere, vel applicare media ad mollitiem tendentia*, idest eo fine ut naturam ad eam concitent: quia cæteroquin dare pharmaca, quibus semen in sanguinem, vel in alium humorem solvatur, & ita abigatur, licitum est, non secus ac licet expellere ex utero fœtum mortuum. Et hoc etiam in coniugatis præcipue dicerem non concedendum, nisi agatur de medenda gravissima mortali infirmitate, cui alio modo mederi non posset.

Illicitum est pariter sedare importunos carnis pruritus, verenda defricando, si ex ea actione immineat periculum promovendæ pollutionis; quia talis actio esset in tali casu directa huiusce mali caussa; sed recurrendum est orationi, & considerationi, quod martyrium castitatis gloriæ pondus operatur in nobis: Tourn. Reiffenst. cum aliis communiter.

Pollutio voluntaria ad aliquam certam personam directa, præter propriam malitiam, aliam habet in Confessione exprimendam, non solum ex qualitate personæ se polluentis, sed etiam personæ in tali actu intentæ: ita ut si fiat a persona coniugata, habet speciem adulterii, sicut etiam si fiat cum affectu ad personam coniugatam; Sacrilegii si a persona per votum dicata, vel cum affectu ad huiusmodi personam; si eiusdem sexus sodomiæ, quod fieri contingit

git etiam ex modo, quo patrata fuit pollutio, nempe si facta fuerit per tactus mutuos cum illa persona; quia hæc est circumstantia pertingens ad speciem sodomiæ, si ambo sint eiusdem sexus; Incestus, si sint consanguinei, vel affines &c. Idem dicitur de aliis peccatis Luxuriæ.

Peccata impudicitiæ puellorum, & puellarum iam seminare non valentium dici possunt peccata speciei pollutionis, & multo magis emissio humoris aquei, quæ ex tactibus impudicis evenit in spadonibus; quia in primis inchoatio, & complementum pertinent ad speciem eamdem, ad quam pertinet actus completus, & perfectus; & in secundis præter veneream delectationem ad pollutionem ordinatam, occurrit in eis quædam etiam effusio, quæ per accidens non est veri seminis.

Desiderare pollutionem in somno simplici affectu ad spontaneam, & naturalem exonerationem naturæ ob honestum finem v. g. tentationis minuendæ, sanitatis, tranquillitatis animi, dummodo desiderium nullo modo sit causa pollutionis, & nihil adhibeatur, ut pollutio in somno contingat, affirmant aliqui cum S. Antonino 2. p. t. 6. cap. 5. non esse peccatum, contra Azorium, & alios. Ratio allata a Sanchez est, quia talis pollutio non procurata, sed via naturali proveniens non est vere actus hominis, nec subiectus eius voluntati, sed actus quidam, & evacuatio naturalis, sicut sudor. Secus est de homicidio, & fornicatione, quæ non sunt actus naturales, sed ex natura sua liberi, & hominis voluntati subiecti. Gaudere de pollutione iam inculpabiliter secuta, videlicet vel in somno, vel in aliqua inculpabili circumstantia, volunt alii illicitum esse, ac ideo peccatum, quia dicunt ipsi non est licitum desiderare quod ex obiecto malum est, ne quidem ob finem bonum: alii vero contrarium sustinent, quia talis pollutio non procurata, sed naturali via proveniens, non est actus hominis, nec subiectus eius voluntati, quæ est prima caussa omnis malitiæ, sed actus pure naturalis, ut sudor. Sic S. Antoninus loco supra laudato cum S. Thoma in 4. dist. 9. a. 4. q. 1. ad 5. cum aliis bene multis.

Ponere actionem sine necessitate, ex qua tamquam ex proxima caussa prævideatur secutura pollutio, vel delectatio venerea, tametsi neutra intendatur, immo habeatur propositum motus illos si forte insurgant reprimendi, est peccatum mortale. Et ratio est, quia lex naturalis, quæ prohibet pollutionem, & veneream delectationem, simul graviter obligat ad tollendam, fugendamque caussam omnem, quæ proxime habeat excitare huiuscemodi morus, & in illos notabiliter per se influere, quando præsertim nulla necessitas tales caussas honestaret. Item effectus censetur voluntarius, & culpabilis, quando ponitur caussa ipsi proxima sine necessitate cohonestante. Hinc talis actio inchoata omnino deserenda est statim ob insurgentem pollutionem, aut veneream delectationem. Caussæ vero seu dispositiones proximæ ad tales motus excitandos sunt actiones per se turpes, & aptæ ad tales commotiones excitandas, & speciem habent turpitudinis, nisi ab aliqua necessitate propria vel aliena non honestentur, cuiusmodi sunt aspectus, & tactus pudendorum proprii, vel alieni corporis, præsertim diversi sexus, lectio, auditio, locutio de rebus valde obscenis, & ad libidinem alicientibus, licet hæc fiant sola curiositate. Quod si aspectus, vel tactus pudendorum alterius corporis fiant ob necessitatem medendi, secluso omni prorsus pravo affectu, & periculo consensus in carnalem delectationem, non sunt peccatum; nam pollutio si etiam sequatur, tunc non est voluntaria nec in se, nec in caussa, sed saltem permissa, quia cum adsit necessitas ponendi caussam, prosequenti ius suum non imputatur effectus, qui præter intentionem sequutus est. Non enim tenemur impedire motus illos naturales, quando iusta adest caussa non impediendi, nec adsit periculum consensus. Unde Chirurgo non prohibetur mederi mulierem in quacumque corporis parte, quamvis prævideat exinde sequuturam pollutionem, dummodo absit periculum consensus in carnalem delectationem.

Ponere actionem, ex qua tamquam caussa, seu dispositione remota, & per accidens prævideatur sequutura pollutio, aut sensualis delectatio, dummodo neutra intendatur, & absit periculum consentiendi in delectationem veneream, ex communi sententia Doctorum non est lethalis culpa contra castitatem: Quia primo cum illi motus facillime, ac frequenter insurgant naturaliter, in prudenti æstimatione non censentur sufficienter voluntarii in caussa remota, ut imputari queant ei, qui ex alio fine caussam illam ponit; sed censentur ex sola natura corrupta oriri; alias homini abstinendum esset a permultis actionibus licitis, & necessariis, ne motus illos experirentur. Nec illæ caussæ remotæ reputantur moraliter illorum motuum caussæ, nec qui in illas

consentit putatur velle talem effectum, ob nimiam facilitatem, qua illi motus ex naturæ corruptione solent excitari, unde effusio illa potius procedit ex naturali virtute expellente. 2. quia jure suum prosequenti in re licita, & honesta non imputetur effectus, qui in eo contingit per accidens, & præter intentionem.

Ponere vero hasce actiones sine justa caussa, docet Sanchez cum communi esse veniale contra castitatem: nam aliquantulum opponitur eidem castitati ponere non urgente honesta utilitate caussam remotam, & per accidens motuum, qui castitati opponuntur, & ad malum sunt incitantes.

Caussæ autem remotæ, & per accidens huiuscemodi motuum consensus illæ, quæ per se turpes non sunt, nec ad luxuriam, sed ad alios fines licitos sunt ordinatæ, nec turpitudinis speciem continent. Immo vel per se honestæ sunt, & utiles, aut necessariæ, sicuti auditio Confessionum, studium materiæ ad hoc officium spectantis; vel sunt indifferentes, ut equitatio, esus calidorum, studium medicinæ, chirurgiæ, ac in eorum praxi tangere partes secretas mulieris, & huiusmodi, non obstante prævio securum pollutionis periculo, dummodo nullatenus hæc intendatur; nec ei consentiatur. Item qui expertus est se pollui equitando, non tenetur absque periculo consensus non equitare, ac iter facere pedibus. Et ratio generalis est, quia hæc fiunt ex officio, vel charitate erga proximum, vel saltem utilia sunt operanti, & cæteroquin honesta, & licita, neque per se, ac natura sua caussa sunt talis fœditatis: Unde operans potius pati censetur pollutionem, quam agere, dummodo non adsit periculum consensus. Sic Sylvius cum Azor. Less. Bonac. aliisque.

Tangere se quando opus sit & fœminas etiam, in partibus tamen honestis, eas amplecti, osculari in faciem juxta morem Patriæ, honestatis, ac benevolentiæ caussa, non est illicitum, nec culpabile; quia omnia hæc non sunt impudica, nec per se tendunt ad actum venereum, fiuntque ob rationabilem caussam. In his tamen omnibus procedendum est cum debito moderamine, & prudenti cautella, sine curiositate, & maiori mora quam opus sit ad tales actiones honestas ponendas. Ita communiter cum S. Thoma 2. 2. q. 154. a. 4. Quod si fiant ex vanitate; immo ex levitate, petulantia, secundum multos saltem sunt venialia; dummodo absit omnis affectus libidinosus, & periculum peccati gravis, tam in se, quam in alio. Alias in materia tam lubrica, necessariæ actiones, sicuti etiam indifferentes, ut oscula, tactus manuum &c. quæ de se vel sunt sine culpa, vel cum culpa solum veniali; si frequentius repetantur, aut diutius protrahantur ex levitate, ac curiositate, fiunt mortalia, cum curiositas, vel levitas degenerent ordinarie, vel saltem grave periculum sit, ut in libidinem degenerent. Quare admittens oscula morosa, aut crebra, aut indecentia, tactus mamillarum, mortaliter delinquit; quia supponitur alterius affectui manifeste libidinoso. Immo si actiones supradictæ necessariæ, indifferentes, & per se non inhonestæ; sed solum per accidens, efficiant alicui periculum probabile consentiendi in venereum delectationem (ut si quis pluries in tali occasione consenserit,) tunc is ex communi debet se abstinere ab illis actionibus, quantumvis honestis & utilibus, videlicet ab auditione confessionum, &c. quia non licet se exponere periculo probabili peccandi.

De aliis speciebus peccatorum contra naturam, quæ sunt Sodomia, Bestialitas, indebitus concubitus.

Sodomia, ut fert, est *commixtio libidinosa cum persona indebita; vel concubitus viri cum viro, fœminæ cum fœmina; vel viri cum fœmina in vase non debito, seu eiusdem sexus vel diversi etiam, sed in vase indebito.* Unde Sodomia distinguitur in perfectam, & in imperfectam. Perfecta, quæ communius intelligitur nomine Sodomiæ, *est concubitus masculi cum masculo, fœminæ cum fœmina;* & cum ratio huius criminis pendeat ab affectu ad sexum indebitum; hinc nihil refert quod masculi inter se commisceantur in vase præpostero, aut (quod dictu nefandum) in ore, sicuti ad dictum scelus indifferens est, an fœminæ anteriori, vel posteriori vase abutantur. Ad hoc tamen ut in tali scelere incurratur reservatio, sustinent aliqui requiri seminis effusionem intra vas; alii vero & tutius sustinent, sufficere quod scelus intentatum sit, alias dicunt inutilis esset reservatio, cum sæpe fiat ut masculi in masculos turpitudinem operantes ad penetrationem non perveniant. Sodomia imperfecta est concubitus viri cum fœmina extra vas naturale, & hæc differt a perfecta, ideoque in Confessione est aperienda; cum perfecta ad sexum indebitum, imperfecta, ad vas indebitum pertineat. Controvertitur tamen inter Theologos; num etiam per Sodomiam imperfectam incurratur reservatio. Quidquid vero sit, Tourneleius commendat Confessarios,

Definitio Sodomiæ, ac eius divisio.

rios,

rios, qui seclusa locorum specialium lege remittunt maritum, aut alium muliere in hoc abutentem, ad maiorem Poenitentiarium. Et sic docet Sylvius etiam & alii.

Hoc scelus est gravissimum, atque in Caelum clamans *Gen.* 19. Hoc enim traxit super Sodomam, & Gomorrham, finitimasque Civitates divinam vindicem iram, quae igneas conflagravit. Unde iure Civili Rei huius criminis igne concremantur; & iure Canonico Laici olim excommunicabantur; Clerici vero deponebantur, vel in monasterium detrudebantur. Nunc autem iuxta Bullam S. Pii V. quae incipit *horrendum illud scelus*, & habetur to. 2. Bullarii Romani Const. 12. dicti Pontificis, Clerici Sodomitae ipso iure privantur privilegio Clericorum, officio, & beneficio Ecclesiastico. Haec tamen constitutio non obligat nisi post iudicis sententiam. Reiffens.

Definitio Bestialitatis.

Bestialitas, quae est tertia species peccati contra naturam, *est Concubitus cum Bruto, idest cum re animata diversae speciei ab homine*. Hoc est gravissimum scelus, & punitur in foro etiam saeculari poena mortis, & combustionis. Ius autem Canonicum ut in Can. 12. Poenitentiali, statuit huic sceleri poenitentiam plusquam septem annorum.

Hoc crimen non variat speciem, ex eo quod committatur cum animalibus specie distinctis, ut cum ove, cane, equa: nam omnes conveniunt in hoc, quod non sit eiusdem speciei cum homine. Etenim malitia bestialitatis in hoc consistit, quod non servetur species eadem & natura. Ita communiter.

Species Bestialitatis etiam concubitus cum daemone.

Species bestialitatis est pariter concubitus cum Daemone qui assumit formam hominis, maris, vel feminae, sive alicuius belvae; quia etiam Daemon est diversae speciei ab homine. Hoc peccatum praeter sui malitiam, involvit etiam vitium irreligiositatis & superstitionis ob societatem habitam in illo actu cum Daemone infensissimo humani generis hoste; imme involvit malitiam quoque eiusdem speciei, quam recogitat persona peccans, puta incestus, si sit cum affectu ad Consanguineam, aut affinem adulterii si ad coniugatam &c.

Species ultima peccati contra naturam est *indebitus concubendi modus, quo vir concubit cum foemina modo indebito; ita ut generatio impediatur*: Dicitur notanter; *itaut generatio impediatur*; alioquin rigorose loquendo non erit peccatum contra naturam. Hinc secluso generationis impedimento & periculo effusionis seminis, praeposterus concubitus cum muliere non erit peccatum mortale, ordinarie tamen est peccatum veniale, & hoc grave in suo genere, nisi aliqua excuset necessitas; ut v. g. quia mulier est praegnans, vel quia corporis dispositione ob pinguedinem coniugalis congressus aliter fieri nequeat. Reprehendendi sunt tamen Coniuges, qui extra necessitatem simul ita congrediuntur, ob periculum impediendae prolis.

Praedicta autem quatuor peccata contra naturam distinguuntur specie in genere moris, quia opponuntur quidem uni soli virtuti castitatis, sed tamen secundum diversam speciem rectitudinis. Unde bestialitas, sodomia, pollutio, continent diversam deformitatem, & dissonantiam rectae rationi. Idcirco peccatum contra naturam, ut sic, est genus respectu harum specierum. Alias, si non daretur in his diversitas specifica in genere moris; qui commisit semel bestialitatem, semel sodomiam, ac semel pollutionem, satis esset quod diceret in Confessione, se ter peccasse contra naturam, quod est contra communem Doctorum sententiam, & Decretum Alexandri VII. quo inter alias damnavit hanc propositionem n. 24. *Mollities, Sodomia, Bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimae; ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.*

Plures luxuriae species possunt in eodem actu concurrere necessario declarandae in Confessione. Sic peccatum carnis commissum a Clerico in sacris constituto, vel ab alio habente votum castitatis cum consanguinea, seu coniugata, una cum seminis effusione, praeter reatum adulterii continet malitiam specie distinctam sacrilegii, atque incestus, & peccati contra naturam. Idemque contingere potest in desideriis illicitis, & carnalibus. Item qui voto Castitatis obstrictus se ipsum polluit cum imaginatione, atque affectu ad personam sibi consanguineam, vel affinem, vel coniugatam, praeter malitiam peccati contra naturam, & sacrilegii, contrahit etiam malitiam incestus, atque adulterii; & prava illa concupiscentia, ac desiderium carnale necessario in Confessione est aperiendum, cum sit circumstantia speciem mutans: & ita dicendum de aliis, Reiffenst. cum aliis.

De peccatis luxuriae non consummatae.

Inter peccata venerea datur etiam quaedam species peccatorum, quae dicuntur Luxuriae non consummatae, idest non progrediens usque ad mollitiem, & haec aliqui vocant simpliciter nomine generis impudicitias. Huiusmodi peccata ut plurimum consistunt

sistunt in venereorum cogitationibus, in morosis delectationibus in desideriis cordis, in aspectibus, osculis, tactibus venereis, in turpiloquio, scriptura, pictura indecenti, mulierum ornatu, choreis, & spectaculis. Et de his hic infra dicemus. Hinc talia peccata dividuntur in interiora, quae in solo animo perficiuntur, ut cogitationes &c. & exteriora, ut aspectus, tactus &c. & sunt lethalia, si animo impudico extra matrimonium exerceantur.

De morosis Cogitationibus Venereis.

Immorari cum plena advertentia in cogitatione de rebus venereis, si adsit delectatio venerea, quae non reprimatur, vel periculum consensus in illam, aut in rem cogitatam, est peccatum lethale, ratione talis delectationis, vel periculi: veniale autem, si advertentia tantummodo imperfecta sit, & semiplena: huiusmodi est in dormiente. Cogitare vero de huiuscemodi rebus ob iustam caussam & honestam, puta ut tales res melius discernantur, ad Confessarii, vel Medici munus recte obeundum, non est peccatum, secluso periculo consensus; quia talis cogitatio non est mala neque in se, neque in effectu, aut ratione periculi. Erit tamen venialis culpa, si hoc fiat ex mera curiositate, dummodo absit delectatio venerea, periculumque consensus in rem cogitatam, & affectio in ipsam. Quae tamen omnia in re valde lubrica, & periculosa raro absunt a cogitatione de rebus hisce sine fine honesto.

Et quoad desideria constat ex alias iam dictis, desiderium simplex, etsi inefficax, actus luxuriosi, habere malitiam mortalem eiusdem speciei: sic desiderium simplex adulterii, vel incestus. Nunc vero de altero actu interno, idest de mentali delectatione sermo erit.

10 de. Do 18

Nota 1. nomine delectationis morosae hic intelligi *deliberatam delectationem, seu delectationem, quae post sufficientem advertentiam admissa sit, aut approbata, licet unico instanti*. Dicitur enim *morosa*, non a mora, seu duratione temporis, quo perdurat, dum peccatum mortale unico instanti committi potest; sed a mora voluntatis, quae postquam satis advertit, in ea immoratur, eam acceptando, aut non reiiciendo. Hinc dari potest delectatio morosa, tametsi instantanea, si nempe voluntas in eam cum advertentia per unicum instans consenserit.

Nota 2. triplicem esse delectationem, spiritualem. Prima nempe, quae in sola voluntate residet sine ullo motu corporeo sensibili, sive quae prorsus est independens a motu sensibili in corpore. Si haec delectatio sit de actu mortali, a quo ut ab obiecto speciem sumit, est mortalis. Secunda est delectatio mere sensibilis, quae excitatur ex proportione, & conformitate rei sensibilis cum organo sensus, absque ulla commotione spirituum genitalium circa partes venereas, ut delectatio, quae percipitur ex tactu rei blandae, ex gustu, musica &c. Tertia est sensualis seu venerea, quae percipitur circa partes venereas ex commotione spirituum genitalium, seu generationi inservientium. Hisce praenotatis sit.

Quaelibet delectatio venerea etiam minima, quae quaesita sit, vel admissa extra coniugium, est peccatum mortale, nec potest esse venialis ob materiae levitatem. Sic communiter sentiunt Doctores; quia omnis delectatio venerea secundum se, seu ex natura sua ordinata est, ac tendit ad seminis effusionem, & est quaedam illius initium, seu inchoatio. In quavis enim venerea delectatione contingit quaedam seminis relaxatio, ac eius deductio ad partes venereas, testibus Aristotele, Galeno, aliisque medicae Artis studiosis. Quare cum voluntaria seminis eiectio extra coniugalem actum sit mortalis, ut constat ex iam dictis de pollutione, & fornicatione, quilibet actus, qui ad illam ordinatus est, & tendit, est per se lethalis. Omnis enim dispositio sumit suam speciem, ac malitiam moralem a forma, ad quam disponit, motus a termino ad quem tendit, medium a fine, caussa a suo effectu. Immo quantumvis minima sit delectatio venerea quaesita, vel deliberate admissa extra coniugium, moraliter, & practice loquendo constat apud omnes habere adnexum periculum proximum peccati mortalis, iuxta illud: *Qui amat periculum, peribit in illo.*

Datur quidam levitas materiae in Furto, in excessu cibi, non vero in delectatione venerea: nec mirum videri potest, quia priora non ordinantur ad peccatum mortale, nec inducant periculum proximum graviter peccandi, sicut talis delectatio, quae etiamsi minima, ut sit ordinatur ad effusionem seminis moraliter malam, & per se inducit proximum periculum consentiendi maiori delectationi.

Qui post sufficientem advertentiam negative se habet ad delectationem veneream, eam nec approbando, neque reprimendo, peccat mortaliter; quia voluntas tenetur positive illicitos motus delectationis, & sensualitatis reprimere, saltem per actum displi-

plicentia. Ita S. Antoninus, Suarez &c. communius cum S. Thoma 1. 2. q. 74. a. 6. & Tridentina Synodus *Sess. 5. can. 5.* definit, concupiscentiam non posse nocere *non consentientibus se viriliter per Iesu Christi gratiam repugnantibus*: idcirco ne noceat, non sufficit mera negatio; sed requiritur repugnantia, seu positiva displicentia; etenim cum tales motus ex natura sua sint proximae dispositiones ad mortale, ad quod valde appetitum alliciunt, graviter disconvenit naturae rationali, & Legi Divinae, indifferenter se ad illos habere. Et eo vel maxime, quod hisce motibus adnexum sit periculum intrinsecum rei mortaliter malae, & consensus in delectationem. Quinimmo sola displicentia non sufficit, sed insuper motus eiusmodi prorsus repellendi sunt, praesertim deserendo actionem, quae ad illos extimulat, nisi obstet caussa iusta; quia, sicut dictum fuit, tenemur, praecipue cum non adest iusta caussa, deserere actiones leviter turpes, ut sunt visus, locutio, lectio rerum leviter obscenarum, quae fiunt ex sola curiositate, vel levitate, statim ac sunt excitantes vehementer ad pollutionem, vel delectationem. Quando vero adest iusta caussa, sufficit vera displicentia; alias homines deberent esse semper anxii, & multa bona omittere.

Medium vero aptissimum cohibendi illos motus est, mentem statim alio avertere, se communire signo Crucis, Oratione, Passionem Christi Domini, & novissima considerare.

Delectatio morosa de actu Luxuriae v. g. de copula, contrahit non solum malitiam substantiae operis, sed etiam circumstantiarum cognitarum, quae operi sunt connexae, & speciem mutant: quia cum talis delectatio versetur circa opus ut cogitatum, omne quod cognoscitur est illius obiectum; unde non solum opus, sed etiam circumstantiae illi adnexae, & cognitae sunt eius obiectum. Actus vero sumit suam speciem, ac malitiam a toto obiecto, & ad illam contrahendam sufficit voluntarium indirectum, & interpretativum. Quare simplex delectatio de copula habita cum coniugata, aut consanguinea, pertinet ad speciem adulterii, vel incestus. Ita S. Antoninus, Caietanus, Suarez, aliique.

De Osculis.

Cum materia haec suis prae caeteris involvatur difficultatibus, pro clariori intelligentia supponendum censeo 1. cum S. Thoma 2. 2. q. 154. art. 4. osculum, amplexus, & tactus secundum suam rationem ex natura rei, non esse peccatum mortale, immo nec veniale; quia haec possunt absque libidine fieri.

Supponendum 2. oscula triplicem posse habere finem: 1. signum amicitiae, pacis, & urbanitatis &c. 2. praecise possunt haberi ob sensum illius delectationis organicae quae ex ipso osculo oritur. 3. ob veneream delectationem.

Quare supponendum 3. quemlibet osculum duplicem delectationem habere posse; unam sensus praecise, seu organi, in quo datur, vel in quo excipitur delectatio, & hanc quamplurimi sensibilem appellant, non sensualem, & consistit in convenientia quadam rei tactae cum organo, quo eadem tangitur, sine quavis alia delectatione; & hanc experiuntur matres, seu quicumque alii mollem teneramque infantis carnem deosculando: Aliam veneream, seu libidinosam, & haec est voluntaria complacentia in re venerea, quae vel est fornicatio, vel quilibet actus Luxuriae externus, vel deliberata eius cogitatio seu imaginatio, & huiusmodi complacentia est mortalis: nam ad peccandum lethaliter in quacumque materia non requiritur positio actus ultimi sive interioris, sive exterioris; sed satis est quod ponatur proximum eius periculum.

Unde licet osculum libidinosum sit etiam sine voluntate copulam consummandi, aliosve actus Luxuriae, est tamen lethale, eo quia fiat cum animo, vel saltem periculo degustandi carnalem delectationem, eam nempe, quae est cum voluntate copulae, sive cuiusvis alterius speciei Luxuriae, aut cum voluntaria, & affectuosa eius imaginatione, ut confirmat censura propositionis n. 40. inter damnatas ab Alexandro VII. *Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

De osculis quando licita sunt.

Oscula honesta secundum consuetudinem Patriae facta caussa amicitiae, urbanitatis, & pacis, non sunt illicita, ac ideo non sunt peccata. Et hoc probat mos primitivorum fidelium etiam sexus diversi, qui se invicem salutabant in osculo sancto. Et sapienter notat Sylvius, nullam in simili osculo apparere turpitudinem, cum oscula huiusmodi signa sint, & testificationes unionis animorum, amicitiae, benevolentiae, & honestatis. Idcirco ait S. Antoninus tit. 5. cap. 1. §. 10. *In tantum sunt peccata oscula, tactus,*

&

& stultiloquia, in quantum procedunt ex luxuria. Unde cum ea, de quibus loquimur, non procedant ex Luxuria, nec cum eius periculo, concludit S. Antoninus, *talia non esse peccata, quamvis possit venire tentatio, & mala intentio*; quia hoc erit per accidens. Advertit tamen citat. Sylvius, in hisce omnibus servandum esse decorem personæ, & cavendum a scandalo. Quare non convenire videtur Religiosis, ac Clericis sæcularibus, ut hæc partialia signa mulieribus, puellis, tametsi consanguineis, amicitiæ ac benevolentiæ testentur; quia indecens est in talibus personis, nec sine periculo scandali.

Tametsi vero ex osculis, tactibusque honestis datis, vel receptis sentiantur motus sensualitatis, aut venereæ delectationis, notat Sylvius, quod quando adsit iusta caussa adhuc liciti sunt, dummodo in hisce motibus, & delectationibus voluntas non consentiat.

Si vero mulier advertat, eum, a quo tangitur iuxta morem loci sub specie honestatis, reipsa moveri affectu erga eam libidinoso, & quod tactus sit impudicus, ut sunt amplexus columbini, sive palam, sive secreto hoc attentetur, debet se retrahere: quod si tactus nihil habet de se impudici, & fiat secundum morem Patriæ, & aliqui sint præsentes, ac nequeat evitare eorum suspicionem si se retrahat, non tenetur se retrahere, ac potest dissimulare. Si autem nullus sit præsens declinare debet tactum, seu amplexum, tametsi de se honestum; sive se retrahendo, sive virum repellendo; alias alterius peccato cooperaretur. Caiet. Azor. Sylv. Tour.

De Osculis, & Amplexibus de se honestis, factis ex mera levitate, & ioco, & cum delectatione sensibili.

Oscula, & tactus de se honesti facti ex mera levitate, ioco, ac simili alia caussa, iuxta plures non excedunt veniale, dummodo tamen non adsit affectus libidinosus, ac gravis peccati periculum, sive in se, sive in alio, nec habita ratione personarum constitutionis, veneream commotionem multum excitent; ab his tamen caute & severe abstinendum. Nam quoad primam partem prædicti amplexus, oscula, &c. quando absit affectus libidinosus, ac eiusdem periculum, non sunt mali secundum se, & levitas, ac iocus, aliaque huiusmodi, actui de se honesto non possunt communicare talem turpitudinem, quæ ad mortale pertingat. Quoad secundam vero partem, cum ad eiusmodi lusus non se extendant personæ graves, & timoratæ, sed iuvenes vani, virtutis ac decoris ad summum tepidi, nemo non videt, in re tam lubrica ex illa ratione iocandi non parum imminere periculi; eo vel maxime quod in periculis, quibus voluntarie occurrimus, non habetur certa spes divini auxilii. Quare Confessarii arcto in hisce casibus uti debent fræno, & eo magis, quod sæpe sæpius pro levibus reputantur, quæ vere gravia sunt.

Oscula ex more solito data propter delectationem organicam sine periculo ulterioris consensus, sunt eiusdem conditionis, ac proxime antea exposita. Ita sentit Henno, S. Antoninus, Comitol. Sylv. cum pluribus aliis: Nam ut ait Sylvius, in tantum osculum est mortale, in quantum est libidinosum: non tale est secundum D. Thomam, nisi quatenus fit cum consensu saltem interpretativo in delectationem peccati mortalis; etenim oscula in genere, tactus, non secus se habent, ac in genere aspectus pulcræ mulieris, quæ si aspiciatur ob solam pulcritudinis delectationem, detestando concubitum mulieris, & quamcumque pravam de ea cogitationem, talis aspectus nec includit, nec includere potest delectationem lethalis peccati: Christus enim Matth. 5. non dixit simpliciter; *qui viderit mulierem* sed addit, *qui viderit mulierem ad concupiscendum*: enim vero si venialiter tantum peccat, qui comedit, aut bibit ob solam delectationem, a pari, qui per solam organicam tactus suavitatem osculatur. Item amplexus non sunt de se libidinosi, alias numquam licerent. Tales enim fiunt ex intentione, & periculo agentis; & sicuti non peccat hæc agens ob solam delectationem organicam, quæ oritur ex amplexu facto urbanitatis, aut charitatis gratia; ita nec qui præcise agit propter eam.

Item delectatio sensibilis, quam parit osculari affectuose teneras infantium carnes, dummodo tamen hoc fiat sine prava intentione, & periculo, vel nullum est peccatum, vel saltem solum veniale, ait Henno, tametsi non fiat sine delectatione sensibili: Etenim aliud est agere cum delectatione sensibili, quam necessario pariunt qualitates quæ corporibus connectuntur, aliud propter eamdem agere; & propositio damnata circa delectationem carnalem, intelligenda est, non de carnali mere sensibili, sed venerea, & hæc est illa delectatio, quæ ab Apostolo vocatur *immunditia* excludens a regno Dei. Hæc vero dicta sint pro regula tantum ad discernenda oscula, sicuti etiam am-

amplexus mere sensibiles a libidinosis; non ut hac utantur Confessarii, & poenitentes ad laxandas habenas, ut facile oscula, & amplexus admittantur, ac exerceantur: Cum multum pertimescendum sit & Confessariis, qui libere talia oscula, & amplexus permittant, & poenitentibus, qui exerceant; quia non ita facile secernuntur oscula mere sensibilia a venereis, & grave periculum est quod aliqua venerea delectatio cum his immisceatur, & sunt proxima via ad veneream delectationem. Caeteroquin oscula mere sensibilia, & amplexus non ordinantur per se ad copulam carnalem, sicuti aliqui obiiciunt, alias amplexus exteriori animo inter personas eiusdem sexus ordinarentur ad Sodomiam, quod proculdubio falsum est: & concesso etiam, quod tendant ad copulam, non tenderent tamen, nisi eo pacto, quo litigium tendit ad homicidium, ideoque multum remote, ut eius malitiam contrahant, alioquin semper reus esset mortalis culpae qui manum tangeret mulieris, eiusque vultum conspiceret, ac aliquantulum familiarius cum ipsa colloquium haberet.

De Osculis libidinosis.

Oscula libidinosa data, vel recepta quocumque praetextu, puta etiam Charitatis, & amicitiae inter personas eiusdem, & diversi sexus, semper sunt mortale peccatum. Hoc enim constat cum ex D. Thoma hic q. 154. art. 9. & aliis Theologis communiter, tum ex Clemente VIII. ac Paulo V. qui praeceperunt, ut fidei Inquisitoribus denuntiarentur asserentes, oscula habita ob meram delectationem veneream non continere culpam lethalem, tum ex ipsa ratione. Nam si delectatio, seu complacentia deliberata de homicidio, furto &c. est semper mortale, mortale quoque censendum est osculum, cui annexa est delectatio venerea, cum importet complacentiam deliberatam de obiecto mortali. Etenim obiectum huius delectationis vel est repraesentatio copulae, vel in ipsam tendens; utrumque quorum grave conceditur, vel est saltem commotio spirituum ad generationem inservientium, quae pariter gravis est, si per oscula inquiratur, vel exorta libere approbetur. Immo si delectatio etiam modica de homicidio, si deliberata sit, omnes concordant esse culpam mortalem, a fortiori eam continebit delectatio quantumvis tenuis de turpitudinibus nunc iam notatis, nisi excuset inadvertentia. Quare notandum, quod quotiescumque oscula, sive etiam tactus, verba amatoria, aliaque huiusce generis habent delectationem veneream, aperienda est in confessione circumstantia personae etiam innocentis, quae exosculata, vel tacta sit &c. nempe si voto ligata sit, consanguinea, vel affinis; quia actus turpis participat malitiam, ad quam natura sua tendit.

De Tactibus, Aspectibus, & Picturis libidinosis.

Nota 1. quoscumque tactus seu in proprio, seu in alterius corpore libidinose exercitos maculam habere lethalis culpae.

Nota 2. Tactus, qui a Chirurgis, ac infirmariis ex necessitate fiunt, non esse ne quidem veniales, licet aliquando motus graves pariant, dummodo tamen absit consensus, sive proximum eius periculum. Unde tota difficultas versabitur circa tactus ex ioco, levitate, aut curiositate, sive propter solam organi delectationem exercitos.

Tangens aliquem, cuiuscumque sexus, in parte corporis honesta ex levitate, ioco, aut intuitu delectationis organicae, ut antea vidimus, potest esse reus solius peccati venialis; secus vero si in partibus quae graviter ad libidinem provocant. Utraque pars est communis apud DD. Tactus enim qui per se sunt indifferentes, totum id quod habent malitiae habent ex affectu tangentis; unde cum affectus tangentis in hypothesi quod ex sola levitate agat, & quod ab omni delectatione venerea abhorreat, non sit nisi venialis, veniales igitur sunt tactus, qui hoc simplici affectu peraguntur. Idcirco non semper damnandus est reus gravis peccati, qui manum alicuius honestae mulieris, sive pedem pede suo pulsat, digitos premit, manum obiter torquet, faciem quasi alapam fingendo tangit. Licet tamen pro viribus ab his abstinendum sit, ob periculum, quod venereus insinuetur affectus, & turpis delectatio. Secunda vero pars facile probatur, tum quia qui certas alterius partes tangit non movetur nisi libidine proprie dicta, tum quia dum tangere incipit, esto quod vel hoc faceret sine libidine (quae tamen insolita sunt, & metaphysica) se tamen periculo exponeret nimis proximo venereae delectationis. Ad libidinem plane graviter provocant partes pudendae, aut ipsis proximae; unde qui etiam trans indusium, immo & vestes, tetigerit, aut tangere simulaverit mammillas, aliasve mulieris verendas partes, censendus est graviter reus. Si tamen contactus leviter fiat, & obiter, & quidem in parte superiori, fragilitati humanae indulget Henno;

Sed

Sed nihilominus qui hac utitur libertate, serio redarguendus est. Peccat pariter, qui in prædictis partibus seipsum tangit, vel se in his tangi patitur; quia cooperatur alieno delicto. Nam etsi per impossibile deesset affectio libidinis, non deesset tamen eius periculum quia æque oritur ex contactu activo quam passivo.

Quoad nutrices vero, & ancillas, quæ in vestiendis infantibus, vel mundandis tangunt secretiores eorum partes hoc deciditur ex circumstantiis. Unde quæ agunt ex libidine, certe graviter peccant; si vero ex curiositate hoc faciant, dubium est saltem quod huic curiositati semper inhæreat aliquis libidinis sensus; idcirco satius est hæc fugere, & commissa confiteri ut dubia mortalia. De matribus vero cum non sit res tam periculosa, dicendum est eas stulto potius quam obscœno amore tangere quidquid est prolis suæ, & deosculari.

Qui autem verenda propria tangunt non peccant, si hoc faciant ex necessitate & cum omni cautella, ne concupiscentia excitetur & si per accidens excitetur, non præbeatur consensus. Si vero hoc faciant ex curiositate, levitate, vel caussa calefaciendi manus, censet Sylvius cum aliis communiter non esse mortale; quia (aiunt) neque est tanta in huiuscemodi tactibus turpitudo, quanta in contactu partium alterius, etiam non ex delectatione facto; neque tantum est periculum delectationis venereæ. Aliqui tamen limitant si prædicti tactus obiter fiant, neque pluries reiterentur: quia morosi, & repetiti contactus a curiositate ad delectationem veneream, aut saltem ad eius periculum facile inducunt.

Censent aliqui, & præcipue Tournelleius, eos non vacare mortali culpa, qui brutorum genitalia sine vera necessitate contrectant; quia huic contrectationi gravis inest turpitudo, ac ideo graviter periculosa, & accedens ad bestialitatis malitiam. Aliqui vero excusant a mortali, si belvæ grandiores non sint, & curiositate, vel ioco, nec morose, & repetite, aut ex libidine id fiat. Sed semper in his dubium est de mortali; ideoque securius hæ curiositates in Confessione aperiantur. Si vero hoc fiat ex necessitate, ut etiam si quis hæc animalia ad vitam necessaria pro eorum propagatione coniungeret, non esset reus culpæ, dummodo tamen removeret consensum commotionis venereæ, quæ ex tali actu exurgere posset.

Aspectus libidinosi seu nostri, seu alterius personæ utriusque sexus, semper sunt mortales: Et aspectus libidinosi hi præcipue censentur, qui fiunt in partibus obscœnis, aut in his, quæ proximæ sunt, non solum aliorum, sed etiam proprii corporis, saltem si studiose, & morose in seipsis hoc fiat: Quicumque enim actus exercitus cum libidine sufficienter deliberata, aut gravi eiusdem periculo, mortalis est malitiæ, a qua excusare nequit parvitas materiæ, ut iam alias notatum fuit: Aspectus enim huiusmodi ita honestati naturali adversantur, ut primi parentes, licet coniugati, erubuerint de sua nuditate, & perizomatibus studuerunt sibi invicem eam occultare.

Verum quidem est, docere Sanchez, & Sylvium, hos aspectus esse tantum veniale, si fiant sola curiositate, & tam breviter, ut non detur occasio magnæ commotionis in corpore, vel si ratione ætatis puerilis, aut senilis, seu frigidissimæ complexionis cesset periculum magnæ commotionis in aspiciente; sed hæc doctrina pro his, qui pueri non sunt, ut plena periculo non est admittenda.

Esto quod secluso periculo delectationis venereæ secundum multos sit tantum veniale conspicere mulieris faciem, hoc tamen dici posse non video de aspectu saltem moroso mammillarum; cum talis aspectus multum periculi secum afferat. Omnes porro conveniunt esse lethale, conspicere virum, & fœminam in actu coniugali seu concubitu. De aspectu vero concubitus belluarum, iudicandum est ex aspectus mora, motivo, impressione, periculo. Semper tamen severe sunt arguendi; qui etiam ex sola curiositate hisce aspectibus occupantur.

Similiter excusari nequeunt de gravi culpa qui verenda conspiciunt natantis in flumine, quia se gravi periculo exponit; & iam perrarro nonnisi ex gravi libidine ad talem aspectum quis movetur. Idcirco, ait P. Henno, non ita facile eum excusari posse a mortali, qui se in locis publicis natationi exponit, absque eo quod verenda tegat.

Quare facile colligitur 1. graviter peccare mulieres, quæ prodeunt nudatis mammis, seu linteo tam exili tectis, ut eo magis hac arte excitamentum luxuriæ præbeant. Hinc quamplures Synodi prohibuerunt Sacramenta ministrari mulieribus scandalose detectis. Et hunc detestabile abusum ac summe conscientiis perniciosum detestarunt primævi PP. Unde immerito Sylvius eas excusat a mortali, quæ, quia talis mos est Patriæ, sine prava intentione modice pectus denudant,

dant, ut etiam nuda ubera ostentent; cum talis abusus damnetur ut lethalis etiam a S. Antonino. Idcirco, quæ in tali usu vixerunt, semper vixerunt in lethali culpa; ac proinde nullæ censendæ sunt earum confessiones; cum saltem deliquerint in intollerabili vanitate. Item reprehendendæ sunt, quæ gerunt brachia nimis nudata.

Colligitur 2. graviter eos delinquere, qui picturas, imagines, statuasque obscœnas faciunt, exponunt, aut intuentur, præcipue quando hæ repræsentant personas grandiores; quia, ut iam toties dictum est, imminet grave periculum venereæ delectationis. Unde absolutio deneganda est hisce omnibus, qui prædictas imagines, vel statuas pingunt, vendunt, retinent, nisi eas ad honestatem ita composuerint, ut ad pristinum statum reduci nequeant. Item arcendi sunt a Sacramentis Pictores, qui ut artem suam ediscant, mulierem oculis suis expositam, sua quisque ex parte delineant.

Ne tamen dicta circa aspectum mulieris scrupulos ingerat, advertendum, hæc intelligenda esse de aspectu moroso affectato, & cum prava intentione, non vero de aspectu naturali, & pura intentione, dum fortuito per plateas aliisve in locis occurrant; sicuti etiam tali modo non est illicitum eas alloqui; ita ut non teneatur sæcularis persona præcipue incedere oculis demissis, dum ei aliqua mulier occurrit ne eam conspiciat; immo tanta præcautio obesset potius quam prodesset, & facilius tentationes caussarentur.

De Ornatu muliebri.

Mulieres, quæ fuco utuntur, ut rubicundiores, vel candidiores appareant, & est adulterina fallacia, non semper lethaliter peccant, sed quando hoc solum fiat propter lasciviam, vel in Dei contemptum. Immo secundum D. Thomam neque si hoc fiat, non ad fingendam pulcritudinem, quod saltem est veniale, sed ad occultandam aliquam turpitudinem, provenientem puta ex ægritudine, vel ab alia simili caussa, quia ut ait Sylvius, non est peccatum adhibito artificio turpitudinem tegere, quamvis peccatum sit pulcritudinem simulare. Si vero hoc faciat mulier ut placeat marito, & puella amasio cum quo agit de ineundo matrimonio, hasce tunc non peccare censent aliqui; sed S. Thomas limitat, quando solum agatur de retrahendo marito ab adulterio. Unde sequitur, peccare lethaliter venditores fuci, quando fucum indiscriminatim vendunt, cum ut plurimum ementes utantur ad lasciviam; solum vero venialiter, si eum vendant personis, quas constat usuras esse eodem non in finem moraliter malum; & nullatenus secundum Sylvium, si iis solum vendant, quæ eo usuræ sunt dumtaxat ad tegendam turpitudinem.

Mulieres, quæ sine scandalo, & prava intentione utuntur Capillis suppostitiis, ait Sylvius nullum committere peccatum, si solummodo illis utantur ad ornatum, non secus ac utimur lana, lino &c. & solum venialiter, si fingant esse proprios, nullamque aliam ponant pravam circumstantiam.

Si mulieres utantur veste virili, & homines muliebri sine necessitate, qualis esset se occultandi ab hostibus, vel ob defectum alterius vestimenti, vel propter aliud eiusmodi, est semper vitiosum. Si tamen fiat ex sola levitate, idest sine scandalo, & ulla prava intentione, & periculo libidinis, secundum Sylvium est solum veniale; mortale vero si sit intentio, & periculum luxuriæ, sive notabile scandalum. Quod si vestium mutationi accedat larvæ assumptio, secundum Tournelleium cum communi nequit excusari a gravi peccato, quia secundum communem talis mutatio vestium cum larva est valde gravis.

Circa vestimenta fœminarum, notandum, quod mulieres vestientes inordinate, seu contra morem Patriæ, vel supra conditionem status, seu propter mollitiem & delicias, plus, minusve peccant, prout plus, aut minus recedunt ab ordine. Et certum est in triplici capite circa hoc peccare, quia in primo singularitas vitium est, ut ait S. August. l. 3. Confessio. cap. 8. *Turpis est omnis pars universo suo non congruens*. In 2. quia quæ supra suam conditionem vestire ambiunt, convincuntur vanitatis, & superbiæ. In 3. tandem; quia inordinatum est eo uti ad delicias, quod pœna peccati est, ut vestis, quæ ideo eius memoriam innovare debet: & in tali abusu non deest aliquando etiam culpa mortalis, ut cum forma vestis est apta ad excitandam libidinem, & eo magis si ad hunc finem mulier se ornet, idest ut aliciat viros in sui concupiscentiam. Item si tanta sit vestium sumptuositas, ut propter eam, vel debita non solvantur, vel non restituantur quæ sunt restituenda, vel alia in familia pariantur incommoda. Quare si a tali superfluo ornatu mulier se emendare recuset, sine absolutione est dimittenda, etiamsi dubitetur num mortaliter rea sit vel venialiter; quia in dubio de mortali, pro

ipso

ipso potius, quam pro veniali est supponendum. Sic Natal. Alexan. cum Tournel. & aliis.

De Verbis turpibus, ac Cantilenis, idest de iis qui turpia loquuntur, componunt, canunt, audiunt &c.

Qui turpia loquuntur, componunt, audiunt, legunt, canunt sine iusta necessitate rei sunt peccati mortalis. Scribens Apostolus ad Ephesios 4. ita eis praecepit: *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat:* & cap. 5. addit, *aut turpitudo; aut stultiloquium, aut scurrilitas, quae ad rem non pertinent.* Ex his igitur constat, turpiloquium, & similia non vacare culpa, & perraro culpa mortali; quia lethale peccatum est ubicumque adsit libidinosa voluptas, vel eius periculum, quae facile occurrunt, cum quis spontanee turpia vel loquitur, vel legit, vel audit. Utplurimum enim fit, turpia homines loqui, audire, legere, canere, quia mentem iucunde rapiunt, & alliciunt. Sic sentit Natal. Alex. cum aliis. Dixi *sine iusta necessitate:* Nam Confessarii, Medici, Chirurgi, Theologi multa audire ac legere possunt, quae alii non possunt.

Hic autem notandum 1. quod ubicumque ex verbis etiam non graviter turpibus, immo forte honestis imminet periculum venerei consensus, statim ab illis est desistendum 2. in misero, ac periculoso statu versari, qui aequivocis dictionibus assuescunt, quaeque obvia contorcent ad sensus impuros, & cantilenis immunditiam spirantibus occupantur. *Pravis assuescere sermonibus* (ait D. Basilius hom. 24.) *via quaedam est ad rem ipsam.* 3. eos, qui licet interius non approbent, dant tamen exterius aliis occasionem, vel ea incipiendi, vel ea continuandi, & ita turpiloquia autorizant, mortaliter delinquere; quia exterior rei mortalis approbatio est mortale peccatum.

Qui turpia componunt, puta comoedias, poeses, cantilenas, aut citra utilitatem, seu necessitatem tractatus edunt de rebus obscoenis, peccant gravissime, licet in his mens eorum nihil turpe patiatur. Hi enim, sicuti scire possunt ac debent, plerisque a quibus leguntur occasionem praebent peccati, ac ruinae spiritualis, ut patet ex testimonio proborum, qui huiuscemodi libros damnant ut mortiferum animarum venenum. Unde Pius IV. Sixtus V. & Clemens VIII. inter libros prohibitos illos etiam recensere, qui tractant de rebus obscoenis, & lascivis; ac proinde fideles nequeunt hos legere ac retinere salva conscientia. Mentem summorum Pontificum secutae sunt plures Synodi, quae suis canonibus curarunt a manibus fidelium pestem hanc removere ac extirpare.

Quare Romanenses libri vulgo *Romanzi*, nec componi, nec legi possunt sine gravi culpa, si secundum talium operum morem describant profanos amores, amantia colloquia, innumerabilesque casus referant libidine, invidia, timore, periculosa inconstantia, secreti doli consiliis involutos.

Ex his igitur pro praxi colligitur, indignos esse Sacramentis bibliopolas, qui edunt hosce libros, ac cuique sine discrimine venales exponunt. Immo sunt quidam libri, qui nemini vendi possunt, & comburi debent. Patres familias, qui sub quocumque praetextu permittunt filios suos, filiasve in tali lectione exerceri. Viri autem graves; & pudici, qui solum eruditionis profectum in tali lectione inquirunt, licite plusquam alii in tali lectione versari possunt: caveant tamen, ne iuvenibus, immo ne viris quidem aetate maturioribus, ita facile commendent, & ne post eorum mortem in manus incidant eorum, quibus exitiales forent.

Nemo autem non videt, quantum periculi in se habeant litterae amatoriae, quae sub praetextu amicitiae, urbanitatis, aut reverentiae tenerum propensionis affectionisque ignem vehementer inspirant, ac accendunt. Quare solliciti sint Confessarii, ut qui eos recipiunt statim comburant. Idemque dicito de munusculis, quae amasius, & amasia ad invicem communicant.

De Saltationibus, & Spectaculis.

Saltatio non est de se mala, ut habetur Eccl. 3. *Omnia tempus habent; tempus plangendi, tempus saltandi.* 2. Regum David saltabat totis viribus ante arcam, & hoc Deo placuit, ut patet ex ipsius capitis decursu. Item S. Thomas in caput 3. Isaiae ait, quod cum impossibile sit semper agere in vita activa, & contemplativa, hinc oportet aliquando gaudia interponere, ne animus nimia severitate frangatur, & ut promptius homo ad opera virtutis paretur; ita ut ludus sit etiam virtuosus, & meritorius, si fiat tali fine cum aliis circumstantiis, puta si ludus, & choreae personae non sint indecentes, ut Ecclesiasticis & Religiosis; sint tempore laetitiae cum honestis personis, & honesto cantu, nec gestus sint lascivi, ut absit periculum libidinis; ut choreae non fiant in loco sacro, & tempore divini officii; immo nec diebus festis.

Choreæ igitur inter personas eiusdem sexus, absque turpi gestu, ut licitæ permitti possunt. Hoc patet ex dictis; unde puellæ, quæ persoluto diei penso saltationibus se recreant, omni vacant culpa. Idemque valet quoad adolescentes, sine tamen puellarum consortio. Hinc huiuscemodi choreæ permittuntur in tragœdiis ad iuvenum exercitium, & recreationem.

Saltationes vero inter personas diversi sexus possunt esse immunes a peccato, sed ob periculum vix permitti possunt a Confessariis, quia vix unquam habent conditiones, quæ ab omni culpa excusent. Et quoad primam partem, eo quia choreæ sint absolute indifferentes possunt bene, & male fieri iuxta personarum affectum, quæ in ipsis exercentur, unde si nullus occurrat vitiosus affectus, nec mala circumstantia, ut fieri potest inter personas eximiæ probitatis, nihil est quod reprehendatur. Quoad secundam autem partem probatur ex his quæ ut plurimum occurrunt in choreis inter personas diversi sexus: Nempe, quando ad has concurrant mulieres toto cultu muliebri ornatæ, cum leporibus, venustate formæ, & saltandi gratia, concurrunt viri, ut mulierum decore, elegantia, colloquiis, saltatione, omnibus illecebris oculos, aures animumque recreent; tunc enim non ita facile fieri potest, ut homines ob multam propensionem, quam patiuntur ad malum, inter tot pericula animum ab omni culpa innoxium servent. Et eo vel maxime, quod illic interveniat nimis grata instrumentorum armonia, quæ animum emolit puellarum, quæ raro totam in saltando servant modestiam, manu apprehenduntur, & osculis non difficile indulgent. Nemo enim non videt in tanta agendi libertate quantum ibi periculum immineat ad impudicos aspectus &c. Hinc Concilium Tridentinum vetuit publicas mulierum saltationes, ut multam noxam, & exitium spirituale afferentes; & S. Carolus Borromæus docuit in singulari tractatu, Patrum, Conciliorumque testimoniis, saltationes periculosas esse Christianæ innocentiæ, & in memoriali p. 2. cap. 6. summopere eas execravit. Hæc est sententia etiam S. Archiepiscopi, cui concordat etiam cum sua doctrina S. Antoninus 2. p. tit. 6. cap. 6. Nam postquam docuit, Choreas posse bene fieri, si debitæ conditiones serventur, subiungit, in tripudiis eas conditiones vix unquam adesse: & S. August. dicit, quod melius esset diebus dominicis arare vel fodere, quam Choreas ducere.

De periculo in frequentandis spectaculis, & comœdiis maculandi castitatem.

Comœdia *est poeticum drama, quo civilis, & privata actio cum læto, & ut plurimum nuptiali exitu repræsentatur.* Hæc comica repræsentatio innocenter fieri potest, sicuti revera fit in pluribus Collegiis; ubi comœdiæ iuvenum mores ridendo castigant, ac instruunt ad publice dicendum sine periculo, quando in scena nulla persona interveniat atrix mulier, vel muliebriter vestita. Nihilominus tamen, ut sanum iudicium feratur de comœdiis, hæc spectanda est non abstractive, sed in praxi secundum omnes circumstantias loci, temporis, poematis, actorum scenicorum, auditorum, & sic non facile erit immunis a peccati periculo, ac ideo indignum homini Christiano, ut comœdiis intersit. Grave enim imminet periculum hisce in ludis, qui sive ex parte argumenti, sive circumstantiarum, nati sunt malos effectus producere, ut sunt ludi scenici, quorum vix ulla est materia, quæ ad vitia fortiter non inclinet: Materia enim seu argumenta theatri ut plurimum sunt amores, coniugia multis artibus quæsita, rivalitates, odia usque ad furorem, aliaque huiusce generis, ut sæpe in libris scenicis deprehenduntur, quæ cum lepide sint dicta & insinuata, vocis, ac gestus adminiculo fulcita, nemo non videt difficiliter fieri posse, ne animus, quo voluerint actores flectatur. Circumstantiæ pariter, idest fœminæ molles, quæ eo passim concurrunt, molliter etiam vestitæ, ut videant, & videantur; Actrices ut plurimum pudicitiæ venalis, ornatu lasciviam spirante, infames professione, & forsan moribus infamiores, procul dubio reddunt ludos scenicos iam de se periculosos, multo etiam periculosiores. Unde ait Lactantius de hisce spectaculis, quod sint maxima irritamenta vitiorum, ac potentissime valere ad animos corrumpendos.

Cæterum si comœdiæ repræsententur ab honestis actoribus, & honeste, idest cum conditionibus ad honestatem repræsentationis requisitis, non illicitum est seu culpabile homini Christiano quod hisce interveniat, iuxta sententiam D. Thomæ, qui de hystrionibus 2. 2. q. 168. art. 3. ad 3. ait, *officium hystrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum, nec hystriones sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, idest non utendo aliquibus illicitis verbis, vel factis, gestibus, ac ornatibus ad ludum.*

Unde

Unde SS. PP. qui tam acriter contra scenicas repræsentationes declamant, & Actores, & spectatores, seu eos qui ad illas interveniunt damnant ut reos gravis culpæ, semper loquuntur de scenicis repræsentationibus, quæ carent conditionibus ad earum honestatem, & modestiam requisitis.

De parvitate materiæ in negotio impuritatis num dari possit?

Ad hoc ut res pro clariori intelligentia hic elucidetur, non inutile erit quædam præmittere, quæ sunt in re hac supponenda. Idcirco

Supponendum primo, id omne quod castitatem lædit vetitum esse sexto Decalogi præcepto.

Supponendum 2. duo esse genera actionum, quæ castimoniam lædere possunt; aliæ sunt mere sensibiles, seu sensuales, ut ab aliquibus appellantur, & eæ sunt quæ ut iam supra dictum est, fiunt ex levitate, ioco, curiositate, aut delectatione organica, secluso consensu, & periculo venereæ delectationis. Aliæ sunt libidinosæ, & venereæ, quæ nimiam involvunt complacentiam, seu grave periculum complacendi in rebus venereis, his videlicet quæ ex se tendunt ad generationem, ut copula, pollutio, commotio partium generationi inservientium. Huiusce generis sunt etiam, ut antea diximus, turpes amplexus, tactus, turpiloquia, aliaque similia.

Supponendum 3. Caussas, quæ remote tantum tendunt ad mollitiem, puta gravem carnis commotionem, aut spirituum generationi inservientium, aliquando proxime concurrere ad commotionem levem; quia quæ neque ex se, nec ratione subiecti graviter commovere nata sunt, leviter movere possunt. Ita aspectus mulieris, aut etiam amici paulo diuturnior, aut utriusque manuum compressio facile excitare possunt aliquid inordinati in partibus venereis, nec tamen graves motus ibi excitabunt, nisi accedat nova voluntatis consensio, & nova ad gravius malum inclinatio.

Supponendum 4. eum, qui ponit certas caussas motuum levium, vel intendere eosdem motus, vel non, sed pati invitum, ac renitentem, & hoc ex legitima caussa, & ratione. Quibus positis fit.

De parvitate materiæ in sensualitate.

In sensualitate datur parvitas materiæ, & sic communiter sentiunt Theologi. Et hoc contingit in aspectibus, & amplexibus factis ex quadam levitate, vel curiositate, qui immunes sunt a gravi nota. Sic dantur inter amicos teneriora verba, in quibus aliquid inest sensualitatis, e quibus tamen, qui nimis suaviter afficiuntur, potius mori vellent, quam culpabili affectui consensum præbere, idest nullatenus complacere in levi commotione, quæ inde oriri posset. Hæc tamen sedulo sunt vitanda ob periculum, ne ad peiora trahamur.

Non datur parvitas materiæ in re venerea in se volita. Ita communius sentiunt DD. tametsi aliqui etiam non infimæ notæ dissentiant. Clemens VIII. Paulus V. crediderunt generatim, & distincte osculum omne datum ob veneream delectationem esse mortale, damnando contrariam opinionem, & decernendo, ut contrarium sentientes denuntientur Inquisitoribus. Et super hoc sapienter discurrit Henno, idest, sive voluntas directe feratur in obiectum venereum grave, ut est copula, mollities, vehemens ac notabilis spirituum genitalium commotio; sive in obiectum physice leve, ut est levis eorumdem spirituum motus, peccat semper mortaliter. De obiecto gravi; nulla iam est difficultas: de levi vero ratio id non obscure demonstrat; quia in directa tendentia voluntatis in obiectum venereum etiam leve, est proximum periculum ulterius progrediendi, quod ut iam patet satis est, ut talis tendentia sit mortalis. Nam in materia tam lubrica, tam congrua inclinationi naturæ per peccatum corruptæ, & de se tam libidinis incentiva perdifficile est, ut qui in tali materia delectationem inquirit, tametsi levem, se contineat ne in graviora labatur. Falsum igitur est quod dicunt aliqui, nimirum modicam delectationem veneream non esse mortale. Ideo enim docent DD. damnatam fuisse propositionem, in qua osculo dato ob veneream delectationem malitia solummodo venialis adscribebatur, modo deesset ulterioris consensus periculum; quia falsum in ea supponitur, idest dari posse delectationem veneream sine ulteriori periculo. Idcirco ex communi Doctorum sententia ubicumque sit modicus consensus in delectationem veneream, ibi est grave peccatum, quia ibi adest proximum ulterioris consensus periculum.

Hinc nemini mirum videri potest non dari parvitatem in tali materia, dum in aliis peccatis conceditur, ut in furto, &c. quia in aliis peccatis periculum, si quid sit ulterius progrediendi, est remotum, nec alias ita pro-

proximum, sicuti in materia luxuriæ ob eius lubricitatem, ut experientia ipsa patenter docet.

Ad illud vero quod obiiciunt, videlicet gravitatem peccati dessumi a gravitate obiecti; ideoque cum levis commotio non sit obiectum grave, consensum in delectationem huius commotionis non esse gravem, & lethalem: Respondetur, quod licet levis commotio non sit obiectum grave præcise ratione sui, est tamen grave ratione periculi, ulterius progrediendi, ac proinde complacentia in commotione levi, ob periculum quod habet semper adnexum, est mortalis.

Plures tamen sunt, qui censent nullam delectationem veneream esse posse ratione sui levem, sicuti nec ullum Dei odium, blasphemia, simonia materiæ levitatem habere possunt: Nam quoties, inquiunt, integra obiecti malitia in re tam parva quam magna occurrit, sicuti fit in delectatione venerea sive parva, sive magna sit (non secus ac odium, si deliberatum sit, totam odii huius essentialiter sumpti habet nequitiam) totam habet malitiam impudicitiæ; cum delectatio etiam modica sit inchoatio modicæ pollutionis, quæ totam pollutionis essentialiter sumptæ habet malitiam. Unde non potest esse venialis ob parvitatem materiæ, sed solum ob indeliberationem consensus, aut inadvertentiam.

Si res venerea sit tantum volita in caussa, tunc datur in ea parvitas materiæ; idest si quis actionem faciat, ex qua ordinarie non sequatur, nisi levis spirituum generationi inservientium commotio absque periculo consensus, venialiter peccabit, immo nec venialiter, si iustam huius actionis ponendæ habeat caussam: ita cum Sylvio Habert, & aliis. In re autem venerea volita in se non datur parvitas materiæ; quia qui in motus etiam leves præbet consensum, se periculo exponit ulterioris consensus: cum autem qui leves motus vult tantum in caussa, vel potius patitur occasione caussæ, quam velit, non se exponat tali periculo, quod facile abesse potest in viris timoratis; in his dari potest, & datur parvitas materiæ. Si enim motus leves in caussa permissi semper essent mortale peccatum; qui ex vanitate, & ut solertiam ostendat in equitando equum ascendit, & hac occasione, ut sæpe fit, leves quosdam motus patitur, reus esset peccati mortalis, si hoc suspicatus esset, vel si ex equo statim non descenderet. Idque dicendum de eo, qui curiosam lectionem, quæ nihil habet obscœni, illico non dimitteret, vel qui ut indulgeret amico præter consuetudinem scyphum vini biberet, unde leviter commoveretur; quæ nemo sane dicit. Quod si dicat aliquis, hæc disponere ad pollutionem; negare non posset hanc dispositionem nimis esse remotam, non secus ac ira levis ad homicidium. Insuper motus etiam graves ex iusta caussa permitti possunt, ut Confessario, Chirurgis &c. a fortiori leves permitti poterunt; aliter quo gravior prævideretur futura commotio, eo gravior caussa ad eam cohonestandam requireretur. Unde ne venialiter quidem inculpandus videtur qui vel recreandi animi caussa, vel ut iter commodius faciat, equum ascendit cum periculo, aut sensu alicuius commotionis; vel qui ut afflictum consoletur amicum, verbis quibusdam utatur, quibus nonnihil se commoveri sentiat: & ita dicere licet circa quamplurima alia quæ sunt de se indifferentia.

De Officio Confessarii in materia Luxuriæ.

Confessarii, sicuti in qualibet materia, in hac præcipue Luxuriæ curare debent 1. ut sufficienter peccati cuiuscumque notitiam percipiant: 2. ut pœnitentes congrue moneant, & absolutionem quandoque etiam his differant: 3. ut iisdem suo malo apta remedia præscribant. Circa vero examen pœnitentium necesse est, ut illud varie secundum personarum diversitatem instituant. Nam triplex est genus pœnitentium, eorum scilicet qui soluti sunt, & simul incerti qualem statum eligant, & ii ut plurimum sunt Iuvenes, qui vel peccant soli, vel cum aliis. Alii vel cogitant de Matrimonio, vel sunt desponsati, vel deliberant de statu Clericali amplectendo. Alii tandem sunt Coniugati. Regulæ pro Confessariis in materia Luxuriæ.

Caveant igitur Confessarii, ne nimis ab initio austeri sint, tristes, & rigidi, quia tali modo agendi terrent pœnitentes, ipsisque os claudunt, vel quia obstinati sunt, vel nimis timidi. Immo quanto magis enormia sunt crimina, commendent sinceritatem pœnitentis in veritate sincere exponenda super suis erroribus. Dissimulent & pœnam, nec admirationem aut dolorem demonstrent pœnitenti in decursu suæ Confessionis, sed identidem fiduciam animumque augeant pœnitentis, ut totam suam aperiat conscientiam & quantum prudenter fieri potest præveniant pœnitentem, suggerendo ipsi culpas v. g. dicendo *fecisti sic, & sic: dicito igitur totum, ne timeas, cum divina misericordia te expectet, ut per integram dolentemque tuam confessionem in gratiam suam te restituat.* Dic

igitur

igitur, ne timeas, quia iam peccata tua singula novit Deus; & ego, dummodo vere doleas, tibi indulgeo. Et si pœnitens sit idiota, vel gratum habeat, ipsum diligentibus interrogationibus opituletur Confessarius.

In interrogationibus tamen in re lubrica, & periculosa, se gerat cum grandi prudentiæ cautella; & præcipue cum adolescentulis & puellis, ne eos edoceat quæ nesciunt. Incipiat a generalioribus, remotioribusque, & ab actibus internis, idest a cogitationibus, desideriis pedetentim iuxta gradus malitiæ, quam deprehenderit in pœnitente; idest si aliquid mali detegat in internis, descendat paulatim ad exteriores; & in his præcipue cum puellis adhibenda est magna circumspectio: & si cognoscat non esse omnino castas, interrogandæ erunt circa eorum ornamenta in vestibus, num brachia, pectus denudaverint, & an hoc fecerint ex levitate iuvenili, vel animo placendi, ut tali arte ad sui amorem aliquem alicerent; an ob talem finem Ecclesias frequentarint; se conspiciendas præbuerint e fenestra, aut in limine; an cecinerint ut conspicerentur; & prout magis, vel minus malitiæ ostendat puella in suis actionibus, gradatim progrediatur interrogando. Et si in suis transgressionibus ad extrema malitiæ pervenerit, interroganda erit an conceperit, num conceptionem fœtus impedierit, an fœtum extinxerit aut extinguere tentaverit.

Qui cogitant de Matrimonio proxime ineundo, vel sunt iam desponsati, & hi de pluribus sunt monendi, videlicet, ne cedant libidini, quæ cum in desponsatis habeat aspectum minus inhonestum, tunc efficacius insidiatur. In electione igitur status coniugalis, necnon cuiusvis alterius monendi sunt, ut orationibus, eleemosynis, aliisque pietatis operibus Dei explorent voluntatem. Nuptias non ineant sensuali, & insano, sed casto amore, non avaritia, aut ambitione; quia nuptiæ ita contractæ nonnisi infelicem fortiuntur exitum; ut considerent multa non levia afferre Matrimonium onera pro Christiana prolis educatione, pro & prolis, & uxoris honesta sustentatione. Item monendi, quod ante Matrimonii contractus absolutionem cum omni cautela se gerere debeant; idest ne tam frequenter visitent personam cum qua nuptias inire statuerunt, breves cum ipsa habeant moras in visitatione, non nimis blande, affectuose, ac familiariter cum ea agant, ne in impudicitiam aliquam incidant; ne solitarie in visitationibus cum ipsa morentur; sed coram parentibus, non nocturnis, sed diurnis horis: Matrimonium statuendum non esse nisi ex parentum consensu, cum alias fieri hoc nequeat sine gravi culpa: necnon quod præcedere debet huiuscemodi contractus omnem promissionem diligens examen, præcipue supra moribus personæ, qualitatibus &c. cum qua sit voluntas contrahendi.

Monendi sunt pariter postquam promissionem seu sponsalia inierint, quæ tamen non debent multam distare a conclusione matrimonii, monendi sunt, inquam, eos non habere maiorem licentiam quam habebant antequam sponsalia contraherent, circa ea quæ castitatem ac pudicitiam respiciunt; immo quod omnis impudicitia quam in tali casu inter se committere possent, esset gravius peccatum, quam si a sponsalibus essent liberi. Quocirca quandocumque contingat eos simul conversari, se continere debeant in omni actione, & sermone cum omni modestia, ac puritate, non secus ac ante sponsalia. Item monendi sunt, eos consecrare debere pietati tempus quod mediet inter sponsalia, & nuptiarum conclusionem, ut sacramentum rite suscipiatur, & cum eo singulares gratiæ, quæ ad bene seu Christiane vitam in tali statu ducendam requiruntur.

Quoad eos vero qui clericalem statum amplecti cogitant Confessarii rigidius procedere debent in probanda eorum vocatione, eorumque morum pietatem, integritatemque, quæ profecto excellere debent longe perfectiores in his, quam in aliis, qui statuunt in sæculo remanere, & quia ii remedium habere possunt quoad sensualitates a matrimonio ad temperandam concupiscentiam, cui prorsus renuntiant Clerici dum sacris initiantur; & quia, ut ex D. Thoma in 4. qui divinis ministeriis applicantur perfecti esse debent in virtute, idcirco talis status firmam supponit probationem, sicuti perfectio firmum includit statum stabilemque seu constantem.

Quamobrem si in iis qui statui Clericali nomen dare statuunt, sive ex eorum naturæ infirmitate deprehendatur nimia proclivitas ad libidinem, sive ex habitu ex longa peccandi consuetudine acquisito, ita ut difficiliter se continere valeant, & raro a relapsu se contineant, ut ipsa remedia eius concupiscentiæ frænandæ a Confessario imposita eos continere nequeant, quin iterum atque iterum incidant in lubricitatem; hos plane omni conatu Confessarius dehortari debet a tali statu, & repagulum Matrimonii consulere ac-

suade-

suadere iuxta doctrinam S. Bernardi, qui de his ait; *esset autem sine dubio melius nubere, quam uri, & salvari in humili gradu fidelis populi, quam in Cleri sublimitate & deterius vivere, & districtius iudicari.*

Nec diversimode de iis sentiendum, qui non tam ex habitu delinquunt, vel nimia naturæ proclivitate ad libidinem, quam ex innata ingenii levitate; ita facile (ait Habertus in tract. *de ordine Sac.* p. 3. cap. 3.) ad omnem auram se inclinant & cedunt, ut eorum mores induant, sive boni, sive mali sint, quorum consuetudine utuntur. Hos plane non secus ac illos, de quibus supra, non satis est experiri per aliquot menses, per annum etiam, nec censendi sunt mores mutasse, eo quia inclusi in aliquo seminario se continuerint, dum hoc contigit, non ex eorum virtute, sed quia ipsis defuit occasio, quæ statim ac ad suos revertentes eis obiicietur, ad pristinum statum revertentur. Quocirca qui a natura taliter instituti sunt, ut nullum exhibere valeant stabilis propositi, ac firmæ conscientiæ signum, removendi sunt a prosequendo Clericali instituto, & retrahendi, ne sacris initiari audeant.

Confessarii igitur pro præcipua regula, qua se gerere debeant cum his, qui cogitant statum ecclesiasticum amplecti circa debitum quod hic status includit continentiæ, erit colligere ex eorum moribus, quinam apti sint ad debitum continentiæ implendum. Nec difficile hoc assequetur, si in his, qui contra conscientiam lapsi sunt circumstantias omnes in eorum vitioso lapsu consideret. Perpendat igitur an lapsus in incontinentiam inductus fuerit vi extraordinariæ tentationis, & statim in se reversus suam culpam cum dolore fleverit, ac ex amore, & efficaci intentione continentiæ constanti animo pœnitentiam egerit, necnon omni sollicitudine studuerit se indemnem a relapsu in talem immunditiam custodire, cum omni cautela pericula vitando, quæ ipsi occasio esse queant iterum relabendi; an ipsius crimen publicum fuerit, ut nonnisi per longum tempus ex hominum memoria deficere valeat; an post diuturnum experimentum saltem sex aut septem mensium fortiter, ac perseveranter se continuerit. Quod si post lapsum vixerit cum tali tepiditate, ac indifferentia, ut vix videatur percipere, ac sentire sui erroris aliquem horrorem: si per aliquot menses continens dolensque iterum relabatur; tunc certe probatio non sufficit sex aut septem mensium, sed opus est eum longiori tempore ac repetito experiri, ut ad sacros ordines ascendere permittatur, ut notat, & advertit S. Gregorius Papa lib. 4. alias 3. Epist. 27. ad Ianuarium. *Ne umquam qui ordinati sunt pereant providere debet, quales ordinentur, ut prius aspiciatur si eorum vota fuerint in annos plurimos.* Si autem post lapsum in scelera impudicitiæ non solum graviter non doleat de suo errore, non horreat, acriter non fleat, sed in peiora, & etiam frequentius ruat, ut in fornicationes, adulteria, & quod peius est, si postquam meditari cœpit de statu Ecclesiastico amplectendo, tam absuit ut præteritas sordes eluere studuerit orationibus, lacrymis, sæculi, sæculariumque fuga, immo in suis vitiis, ac laxitatibus perseveraverit; hic profecto a tali statu deterrendus est omni vi, & conatu, vel saltem nonnisi post probationem potius annorum quam mensium, ei concedendum est ut ad Clericalem statum accedat. Sic Natal. Alexan. Habertus, Tournele.

Regula vero qua se gerere debet Confessarius erga Coniugatos, idest eos qui statum matrimonii amplexi sunt, erit præcipue, graviter, ac serio eos admonere, in statu coniugali esse sua non levia pericula: immo graviora, quam ipsi sibi persuadeant; idcirco errare eos qui putant omnia in usu matrimonii licere & permitti, ac proinde ex huiusmodi eorum errore non raro in usu sui coniugii graviter delinquere. Licet tamen cavere debeat Sacerdos, ne dum perfectionem promovere studet, ad graviora scelera viam aperiat; quædam tamen sunt, quæ præterire non debet ita facile Confessarius, & præcipue si pœnitens dubiæ sit pietatis; unde inquirere debet; an debitum comparti exigenti denegaverit, & quare? An hoc fecerit ad evitandam numerosiorem prolem, aut ne uxor in conceptione prolis vitam amittendi periculum subiret? an extra actum coniugalem uxorem impudice tetigerit cum periculo pollutionis, vel cum tali periculo sive in se, sive in comparte tales tactus admiserit? Hæc enim communiter sunt saltem peccata venialia extra periculum pollutionis, & cum tali periculo semper mortalia. Exquirere debet ab uxoribus an abortum procuraverint, vel impedierint ne foetus in utero gigneretur, vel per vestimentorum constrictionem, vel per aliquam immoderatam corporis agitationem, vel choreis, vel aliis pluribus insuetatioribus modis? an vel superfluo ornatu, vel inhonestis aspectibus, gestibus, vel innata pulcritudine aut fuco men-

mendacitur colorata, aliquem ad vanum amorem, aut ad aliquod aliud malum allicere studuerit? an in usu matrimonii aliam personam a coniuge habuerit in mente, & ab illa delectationem coniugalis actus quæsierit?

De Filiabus Luxuriæ.

Filiæ Luxuriæ quæ. Filiæ Luxuriæ ex S. Gregorio, lib. 31. Moral. & S. Th. 2. 2. q. 153. a. 5. & communi Doctorum conveniènter octo recensentur; nempe Cæcitas mentis, Præcipitatio, Inconsiderantia, Inconstantia, Amor sui, Odium Dei, Affectus præsentis Sæculi, & Horror futuri. Harum priores quatuor se tenent ex parte intellectus, & eius vires, atque operationes valde deordinant, ac ideo sunt mortales, cum exinde præceptum aliquod in re gravi violetur. Aliæ quatuor se tenent ex parte voluntatis, ipsiusque operationes deordinant. *Cæcitas* mentis, quæ est prima Luxuriæ Filia facit, quod Luxuriosus non apprehendat bonum & malum, ut sunt: Hinc Danielis cap. 13. de tali dicitur: *Species decepit te, & concupiscentia subvertit cor tuum*. *Præcipitatio* impedit actum intellectus seu rationis, qui est Consilium de his, quæ agenda sunt propter finem; nam qui cæco amore agitantur, absque consilio præcipitanter agunt, sibique de rebus agendis consulere nequeunt, ut eas ad debitum finem dirigant. *Inconsiderantia* est tertia Filia Luxuriæ, quia per hanc impeditur, ac deordinatur rectum rationis iudicium de agendis; nam qui hac fæce maculantur, inconsiderate agunt, quæ proprium statum, ac personam dedecent. *Inconstantia* facit, quod quis ex affectu voluptatum venerearum a piis propositis deficiat; nam homo ex impetu concupiscentiæ impeditur ne exequatur id, quod recta ratio faciendum esse dictavit; quocirca in omnibus suis decretis inconstans apparet, & huiusmodi peccator est difficilis curationis. *Amor sui* ac vicissim *Odium Dei* Filiæ sunt Luxuriæ, eo quod Luxuriosus carnem suam, & carnis voluptates ita inordinate diligat, ut in iis, non in Deo finem ultimum ponat, suas cogitationes ac curas ad illarum assecutionem refferendo; immo Lascivus solet abhorrere a rebus Divinis, atque ab ipso Deo, tamquam peccatorum vindice. Unde patet, hæc duo deordinare voluntatem eiusque actus quoad appetitum finis, ne scilicet debitum finem ultimum, qui est solus Deus, prosequatur. *Affectus præsentis sæculi*, hoc est vitæ præsentis, & rerum hanc oblectantium, quo ita istis inhæret, ut contentus esset in hoc mundo semper manere, de Beatitudinis Cælestis consecutione nihil sollicitus. *Horror futuri sæculi*; quia Luxuriosus, dum nimis carnalibus detinetur, contemnit, & fastidit res spirituales: ratio est quia nimia detentio, ac perseverantia in delectationibus & carnalitatibus ex una parte eius animum captivavit; ex alia vero scit se post mortem impuris, voluptatibus privatum iri, & earum loco supplicia acerbissima Inferni subiturum; unde hæc contemplatio peccati cum terrore pœnarum cor ei affligit, atque mox sequitur *Horror futuri sæculi* in tantum, quod homo quandoque prolabatur in desperationem, quia obscœnas voluptates quasi impossibile deserere reputat. Hæc quatuor pariter posteriora sunt mortalia.

De Remediis contra Luxuriam.

Varia sunt contra hoc detestabile vitium optima & salubriora remedia; & sunt sequentia, videlicet *Oratio humilis, & frequens*; quia nemo potest esse castus nisi Deus det, Sap. 8. *Mortificatio & custodia sensuum*, maxime *visus*, ut monet S. Gregor. Mag. L. 21. moral. cap. 2. *Intueri non licet, quod non licet concupiscere*. *Sobrietas*, seu usus moderatus vini, quod non solum modicum; sed etiam aqua dilutum sit, præsertim in iuvenibus: nam ex Prover. 20. *Luxuriosa res vinum*. Item *abstinentia seu usus moderatus ciborum*: nimia enim copia humorum, & sanguinis suppeditat materiam tentationum carnis. Temperantia autem superfluitatem humorum impedit, ac tollit. *Vitatio occasionum*, cuiusmodi sunt familiaritates, & colloquia inter personas diversi sexus, frequentatio improborum, lectio librorum obscœnorum; & amatoriorum, choreæ, comœdiæ, spectacula, &c. Hoc vitium vincitur fugendo advertit S. Augustinus, & ait Eccli. 3. *Qui amat periculum, in illo peribit*. Quare monendi sunt parentes, ne unquam faciant pueros sexus diversi simul in eodem lectulo cubare, nec si grandiores sint, in eodem cubiculo: constat enim experientia hoc valde perniciosum esse eorum castitati. *Fuga otii*: *Multam enim malitiam docuit otiositas*, ita habetur Eccli. 33. *Frequens Confessio, & Communio* cum debitis dispositionibus. *Carnis macerationes, & ieiunia, cilicium*, &c. Nam *hoc genus non eiicitur nisi in oratione, & ieiunio* Matth. 17. *Eleemosynæ aliave charitatis opera*, quæ valde conducunt ad obtinendas a Deo uberiores ac potentiores gratias. *Assidua piorum librorum lectio, & meditatio* pas-

Remedia contra Luxuriam.

passionis Christi, *& aeternorum* Eccli. 7. *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in aeternum non peccabis*. Occurrente tentatione cogitare Deum habere praesentem iustum peccati vindicem, & virtutis remuneratorem, necnon saepe animo volvere illud S. Gregorii. *Momentaneum est quod delectat, aeternum quod cruciat*. *Initio tentationis fortiter resistere ac statim avertere cogitationem ad quidvis aliud licitum, & praecipue ad Passionem Christi*. Et si tentatio nihilominus obstinate perduret, orare, cogitare de morte, de poenis Inferni &c. *Intueri Imaginem Crucifixi*, vel eum animo contemplari, signo Crucis cor munire, Beatae Virginis Mariae Patrocinium implorare, nascentem voluptatis sensum praesenti aliquo dolore accito extinguere. Tandem multum proderit habere firmum Confessarium, pium, prudentemque, & eius pia consilia sequi: suggeret enim ille remedia poenitenti utiliora, & huiusmodi tentationi vincendae aptiora: Ista remedia valent etiam contra alia vitia, & tentationes.

§. V.

De Ira.

Definitio Irae. Ira prout est unum ex peccatis Capitalibus *est inordinatus appetitus vindictae*. Dicitur *inordinatus*: nam si vindicta ordinate appetatur, nulla omnino est culpa, quinimmo si ira non excedat praescriptum rationis modum, bona est, & in homine eum locum tenet, quem miles in Republica; nec immerito dicitur *Satellitium rationis*, de qua intelligendum illud Psalm. 4. *Irascimini & nollite peccare*. Ita fit si vindicta appetatur modo debito, exigente iustitia, per ministros iustitiae; si Superiores cum debito moderamine culpis subditorum irascantur, eosque puniant.

In ira vero, quae modum a ratione praescriptum non servet, duae inordinationes considerandae occurrunt. Una ex parte obiecti; alia ex parte modi irascendi. Ex parte obiecti, vel optando illam gravem vindictam alicui, quam iste non meretur, vel optando maiorem, quam mereatur, vel tametsi mereatur, optando inferre sine legitima auctoritate, vel licet adsint requisita omnia, ut iusta reputetur, optando illam proximo, non ut iustam, sed ut exsaturantem suum odium. Quando his modis appetitur vindicta semper lethalis est; nisi inadvertentia excuset, aut parvitas mali optati; cum graviter laedatur charitas, & iustitia. Deordinatio ex parte modi contingit ex S. Thoma, si nimis ardenter quis irascatur interius, vel si nimis exterius manifestet signa suae irae: Et sic ira secundum se non habet saltem de toto suo genere rationem peccati mortalis. Potest tamen contingere, quod sit peccatum mortale, puta si ex vehementia irae aliquis excidat a dilectione Dei & proximi. Notandum tamen ex Sylvio aliisve, quod aliquando etiam in modo irascendi esse potest lethale peccatum, ut si vehementia tanta sit, quod infirmis spectantibus non modicum pariat scandalum, vel multum noxia sit sanitati irascentis, vel destruat charitatem sive in opere externo, sive in animo. Quare qui ab ira adeo absorbentur, ut prorumpant in graves excandescentias veluti delirantes, spumantes, & proiicientes quae manibus occurrunt &c. Hi procul dubio etiam quoadmodum lethaliter peccant, cum modus huiusmodi se gerendi valde a recta ratione absonus sit. Ira igitur, ut constat ex dictis, est quidem ex genere suo mortale peccatum, non tamen in toto genere suo; quia admittit parvitatem materiae.

De Filiabus Irae.

Iræ Filiae sex communiter recensentur a Doctoribus cum laudato S. Gregor. lib. 31. Moral. c. 31; quae sunt *Indignatio*, *Tumor mentis*, *Clamor*, *Contumelia*, *Blasphemia*, *Rixa*. *Indignatio* est inordinata animi commotio contra alium ob malum ab eo acceptum, quia reputat indignans se indigne ab illo tractari; saepe est veniale peccatum; immo si ex iusto iudicio rationis procedat, nullum est peccatum. Posset tamen esse mortale, vel ratione gravis odii, in quod declinare potest indignatio, vel ratione maledicti, contumeliae, contemptus, vindictae, vel scandali. Filiae Irae. *Tumor mentis* est aestus quidam excandescentis animi, quo quis morose excogitat diversas vindictae vias. Quale peccatum sit, iudicandum est ex qualitate vindictae excogitatae & expetitae accedente sufficienti deliberatione; & potest esse facilius mortale iuxta gradum vindictae meditatae. *Clamor*, qui est inordinata, & confusa locutio, cum iratus vocem extollens multa confuse effutit, potest esse mortalis, si affectus gravis nocumenti in proximum coniungatur; idest si concurrant convitia contra ipsum, maledicta, & scandalum. *Contumelia* est dictum vel factum iniuriosum, quo quis proximo praesenti, idest audienti aliquod malum obiicit, aut eius honorem, & existimationem palam violat; & est gravis ex genere suo, nisi levitas materiae

teriæ aut imperfectio actus excuset, de qua alibi fusius. *Blasphemia* est iniuria in Deum illata, proferendo convicia in Deum, aut Sanctos: hæc ex genere suo est mortale peccatum, nisi inadvertentia aut indeliberatio excuset. Sed de hac quoque melius alibi. *Rixæ* tandem sunt contradictio in factis, quibus unus alterum lædere conatur, scientem & repugnantem. Si rixæ modum gravitet non excedant, uti leviculæ pugnæ, veniales sunt, secus vero si procedant ad seditiones, vulnera, homicidia; quæ omnia sunt ex genere suo mortalia, utpote contra charitatem, & iustitiam.

De Remediis Iræ.

Remedia ira. Remedia præcipua contra vitium Capitale Iræ varia sunt, nempe considerare quam iniusta sit & perniciosa; orare, ac meditari mansuetudinem Christi; nunquam quid agere & loqui, dum Ira exardescit, sed solum postquam ipsius motus sedatus sit: omni sollicitudine impedire iræ motum & excitatum statim reprimere; exercere sæpe sæpius actus Charitatis, Mansuetudinis, Patientiæ, Humilitatis.

§. VI.

De Invidia.

Invidia est *tristitia de bono proximi, prout proprium malum æstimatur, & diminutivum boni proprii, seu propriæ gloriæ, aut excellentiæ in quantum a proximo aut excedimur, vel eidem coæquamur in gloria & excellentia humana*; & proinde etiam gaudium de malo proximi, quatenus est, vel apprehenditur utile invidenti ad præfatum finem, reducitur ad invidiam: Hoc enim vitium est præcipue, ut patet, de bonis, in quibus habetur honor & gloria, & est erga illos tantummodo, quibus homo vult se æquare, vel præferre, non vero respectu eorum, qui multum ab ipso distant; cum nullus vir plebeius, nisi insanus, appetat, studeatque se æquare, vel præferre in gloria Regi aut alteri multum se excellentiori. Propter invidiam volumus ac desideramus, alium carere tali bono, quia per illud nos excellit. Unde proprie Invidus dicitur, qui tristatur de bono alterius, putans exinde propriam excellentiam imminui.

Invidia est peccatum ex genere suo mortale, quia charitati repugnat, non autem in toto genere; quia admittit parvitatem materiæ: Invidia enim, ut declarat S. Thomas 2. 2. q. 36. a. 2. potest fieri venialis, tum ob imperfectionem consensus, & non plenam advertentiam, tum ob levitatem materiæ, sicut in pueris contingere solet, qui de levibus aliorum puerorum bonis tristitiam capere consuescunt. Item Tristitia de alterius bono erit leve, aut etiam nullum peccatum, quando quis tristatur, quia prudenter timet proximum eo bono temporali esse abusurum in Dei offensam, atque in proximorum scandala, & damna; ita ut hoc præciso nullatenus tristaretur. Secundo, quando quis dolet de alterius temporali bono, non quia ille tale bonum possideat, sed quia ipse indigeat eodem bono; ita ut non cupit illum eo bono expoliatum ut sibi adveniat; sed cupit etiam seipsum eo bono augeri; & tristatur quia cernit se eodem carentem: propterea si bonum illud sit ipsi necessarium aut conveniens, & tristitia sit moderata, nullum forte erit peccatum: si autem sit ad augmentum propriæ fortunæ erit veniale; si ad finem malum, aut cum affectu damni possidentis illud bonum, est mortale. Tertio, quando quis tristatur de bono alterius, in quantum ille, cui bonum obvenit, est eo indignus. Secundum S. Thomam hæc tristitia est peccatum; quia cum illud bonum proveniens indigno, eidem proveniat ex distributione Divinæ Providentiæ, procul dubio tristari de bono indigni secundum talem respectum, esset malum. Dixi *secundum talem respectum*, quia ex Caietano tristari de prosperitate indigni, quia indignus est, si tristitia non se extendat ad idem bonum, in quantum est a Deo distributum, nullam habet rationem peccati. Tristari vero de bono honesto & laudabili alterius, non quia ipse tale bonum habet, sed quia nos tali bono caremus, non spectat hæc tristitia ad peccatum invidiæ, quia proprie est zelus, & æmulatio iuxta illud 1. Corin. 12. *Æmulamini charismata meliora*. Item si quis tristetur de bono alterius, quatenus exinde imminet sibi periculum cuiusquam nocumenti (ut puta si quis tristetur de exaltatione sui inimici, timens ne ab ipso postea lædatur) talis tristitia non est invidia, sed magis effectus timoris; ut notat S. Thomas. 2. 2. q. 36. a. 1; & alii communiter.

Invidiæ peccatum recte a S. Gregorio sæpe laudato recensetur inter vitia capitalia, & hæc est communis Theologorum: siquidem ex ipsa invidia tamquam ex capite multa alia peccata originem trahunt, ut præcipue sequentia, quæ dicuntur eius filiæ.

De

De Filiabus Invidiæ.

Filiæ invidiæ. Invidiæ soboles consistit in peccatis quibusdam relate ad finem, quem sibi proposuit invidus, qui est imminuere alterius gloriam, ut propriæ gloriæ nocivam. Si autem hoc tentet in occulto, Invidia parit *susurrationem*; si in manifesto, *detractionem*; si autem finem intentum consequatur, parit *Exultationem de malo, quod alteri evenit*; si intentum non assequatur, parit *tristitiam de alterius prosperitate*, & tandem terminat in *Odium*. Quinque igitur sunt filiæ invidiæ nempe *Susurratio*, *Detractio*, *Exultatio*, *Tristitia*, & *Odium*. *Susurratio* est sermo, quo sine iusta caussa refertur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam eius amicitiam cum illo. Mortalis est contra iustitiam, quia per illam grave damnum proximo iniuste infertur: Quisque enim habet ius, ne per iniuriam sine iusta caussa privetur amicitia alterius, quæ est magnum bonum, iuxta illud Eccli. 6. *amico fideli nulla est comparatio.* Ad Sussurationem mortalem sufficit, quod sine iuxta caussa referatur alicui de alio aliquid aptum ad dissolvendam eius amicitiam cum illo, licet referatur sine intentione eam dissolvendi, quia tunc ponitur iniuste, & voluntarie caussa dissolutionis amicitiæ. Quare sussurro tenetur restituere, in quantum potest, amicitiam ab ipso ablatam, & alia damna inde secuta. Alia pariter, nempe *detractio* &c. sunt mortalia ex genere suo. Unde Apost. Rom. 1. inter eos qui digni sunt morte, hos recenset, idest qui sunt *pleni invidia*, *malignitate*, *susurrones*, *detractores*, *sine affectione*, &c.

De Remediis contra Invidiam.

Remedia Invidiæ. Multa sunt quæ mederi possunt huic mortali morbo. Et præter orationem sunt: 1. Considerare se non ideo minus habere: invidiam invidenti nil prodesse; quia non ideo quod tu invides, alter carebit bono inviso, & si etiam privaretur, non tamen illud tu obtinebis. 2. Sæpe gaudere de bono proximi, quem sicut te ipsum teneris diligere propter Deum. 3. Gratificari ei cui invides, illum laudare, orare Deum pro eius bono, & gratias Deo agere propter beneficia, quæ in ipsum contulit, &c. 4. Humilitas, & contemptus humani honoris & gloriæ, ut hortatur Apost. ad Gal. 5. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.*

§. VII.

De Acedia.

Acedia late & generatim fumpta denotat *quodvis tædium*, *incuriam*, *negligentiam*, *& pigritiam quandam*, *seu animi remissionem in virtutum exercitio*, *ob laborem molestiamque huiuscemodi exercitio adiunctam*. Acedia ita sumpta non est vitium speciale, sed generale; quia, ut ait D. Angelicus, Vitium omne opponitur bono virtutis contrariæ. Est autem peccatum mortale vel veniale, prout præceptum ex illa violatur in re gravi vel levi. In proposito vero nostro, quatenus est septimum capitale peccatum, idest stricte accepta Acedia est *tristitia*, *ac fastidium*, *seu tedium de Divina amicitia apprehensa ut mala*, *propter adiunctam difficultatem illius obtinendæ vel conservandæ per laboriosa virtutum exercitia*, *& illicitarum voluptatum fugam*; vel ut alii, *Acedia est fastidium rerum spiritualium*: unde fit, quod acediosus amicitiam Dei & eius bona non curet. Acedia sic sumpta est speciale vitium, & per se mortale; quia specialiter & graviter opponitur charitati Dei. Etenim tristari de Divina amicitia, eiusque spiritualibus bonis, ipsaque non curare, est contemptus, & odium Dei; cum tristari de bonis Divinis ad nos pertinentibus, nobisque ab ipso Deo participabilibus; cuiusmodi sunt bona Cœlestia, & bona supernaturalia gratiæ, donorum &c. inducat grave peccatum. Hinc qui dum audiunt, se a Deo creatos esse ad Cœlestem beatitudinem, ut æterni sui Regni sint cohæredes, & eo quia sunt mundo valde alligati de hoc tristantur, vere & proprie Rei fiunt peccati Acediæ.

Acedia late sumpta. Acedia stricte accepta.

Acedia igitur dupliciter sumitur; primo generaliter pro omni tædio, & torpore animi bona facere negligentis, & in hoc sensu Acedia non habet rationem specialem vitii, quia omne vitium, ut supra diximus, refugit spirituale bonum oppositæ virtutis, ut patet in luxurioso, & guloso, quorum prior tristatur de bono Continentiæ, alter de bono Abstinentiæ, & illud refugit, prout laboriosum est, seu molestum corpori, vel eius delectationis impeditivum. Secundo Acedia specialiter accipitur, seu quatenus est speciale vitium, & consistit in tristitia de bono Divino, de quo alioquin charitas gaudet: & hoc modo Acedia ex se, & ex genere suo est peccatum mortale, utpote quæ directe adversatur Charitati Dei: unde tristari de mediis ad Beatitudinem æternam requisitis, puta

puta de Præceptis, de Sacramentis &c. & advertenter huic tristitiæ assentiri, est mortale; quia est indicium manifestum, extinctam esse charitatem illam, qua nosmetipsos spiritualiter, idest propter Deum diligere tenemur. Item lethaliter peccat, qui dicit serio, quod contentus esset renunciare Cœlesti Regno, ut perpetuo vivere ei concederetur in hoc mundo. Idemque peccatum committeret mortalis Acediæ qui optaret semper vivere in hac vita, quia minime curat de beata æternitate; si autem id optaret ad evadendum inappellabile Christi iudicium, quod timet sibi futurum fatale, ad desperationem potius id, quam ad Acediam pertinere videtur. In priori tamen sensu, seu generatim sumpta Acedia tunc est peccatum mortale, cum propter eam committitur opus prohibitum, vel omittitur opus præceptum sub mortali. Si quis vero deliberate tristatur de aliquo præcepto positivo, cui tenetur, quod nihilominus adimplet, & non tam tristatur de præcepto, quam de difficultate sibi superanda, censet quidam gravis Recentior Theologus non excedere culpam venialem, tum quia illa deliberata tristitia non impedit obedientiam debitam, tum quia non versatur circa rem iure naturali præceptam; & ideo data opera dictum fuit *præcepto positivo;* quia deliberate tristari de præcepto naturali, eiusque obligatione, est interpretative optare, ut non obliget, quod est impossibile, & habere affectum ad materiam intrinsece malam naturali præcepto vetitam, quod procul dubio est grave peccatum proprium Acediæ; quia tristaretur de bono, quod necessarium est, & indispensabile ad æternam vitam assequendam.

Acedia, prout est tristitia de spirituali bono, est speciale vitium, ac recte a S. Gregor. loco alias citato inter Capitalia Vitia recensetur, cum plura alia vitia oriantur ex ea secundum rationem caussæ finalis. Nam sicut multa operantur homines propter delectationem, tum ut ipsam consequantur, tum quia ex ejus impetu ad aliquid agendum excitantur ac impelluntur; ita etiam propter tristitiam plura operantur, vel ut ipsam evitent, vel quia eius pondere in aliqua mala agenda prorumpant.

De Filiabus Acediæ.

Filiæ Acediæ. Filiæ Acediæ sex a S. Gregorio loc. cit. aliisve recensentur, & sunt *Malitia*, *Rancor*, *Pusillanimitas*, *Desperatio*, *Torpor circa præcepta*, *& Evagatio mentis circa ipsa*. *Malitia* non sumitur hic prout est genus vitiorum omnium, sed specialiter pro ea malitia, qua quis odit bona spiritualia, & vellet ea non esse; aut qua ipsum pœnitet bene egisse, vel implevisse id, ad quod tenebatur, aut qua contemnit Dei beneficium v. g. cupiendo se non agnovisse Christum, non fuisse natum, non professum fuisse Religionem &c. ob difficultates quæ in Dei obsequio superandæ sunt. Malitia autem sic accepta ex genere suo est mortale peccatum. *Rancor* pariter non hic sumitur ut communiter pro odio, sed pro quadam indignatione contra eos, qui ad bona spiritualia inducunt. *Pusillanimitas* est respectu consiliorum, qua nimirum homo Divina consilia, quæ perfectionis sunt, exequi non audet ex metu animi, & timore: ut puta, si quis a ieiuniis, Religione, & actibus aliis huiusmodi virtutum, ex formidine deficiendi, se subtrahit, ac proinde se retrahit a mediis æternæ salutis, quæ sunt de mero consilio. Hæc ex genere suo est venialis, nisi alia circumstantia accedat, idest nisi ratione voti, aut alia de caussa quis teneatur ad talia bona exequenda. *Desperatio* (intellige, consequendæ æternæ Beatitudinis) certe est peccatum mortale, quando fit cum pleno rationis consensu. *Torpor* seu desidia est circa præcepta, quando nempe quis negligit & omittit facere ea, quæ ex præcepto facienda sunt: est mortalis, eiusdemque speciei, ac præceptum omissum. Alii vero per Torporem intelligunt cum bona opera mere ægre exercentur, idest non fiunt cum debito fervore. Tandem *Evagatio mentis* est ea, qua quis in exercitio operum spiritualium, nempe orationis, auditionis Missæ, meditationis Passionis Christi &c. evagatur circa illicita, seu se convertit ad ea cogitanda, aut saltem alia impertinentia. Et hæc si fiat per cogitationem se diffundentem ad cognitionem impertinentium, dicitur *Curiositas*: si vero per locutionem, dicitur *Verbositas*: & si per inquietudinem corporis, quando scilicet aliquis per inordinatos membrorum motus evagationem, indicat mentis, tunc dicitur *Inquietudo*, Evagatio mentis in oratione, vel alio spirituali exercitio graviter præcepto, si in parte notabili voluntarie duret, mortalis est; venialis vero in exercitio spirituali non præcepto, nisi sit circa obiecta graviter illicita, quæ placeant.

De Remediis Acediæ.

Præcipua Remedia contra vitium Acediæ sunt oratio, omnia religionis & pietatis exercitia, quotidiana meditatio rerum Cœlestium, labo- Remedia Acediæ.

laborum, ac passionis Christi, & Sanctorum, perfectionum, ac beneficiorum Dei, fervidæ charitatis, brevitatis laborum, durationis æternæ Beatitudinis, damnorum teporis, &c. lectio librorum spiritualium, quotidiana auditio Missæ, frequens Confessio, & Communio cum debitis dispositionibus, temperantia, fuga otii, macerationes carnis &c.

TRACTATUS
DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS, ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

Malitia Vitiorum cum omnino opponatur iustitiæ ac bonitati Virtutum, quæ habent perficere & ordinare hominum mentes, ut consentanee eorum naturali rationi operentur; iure ac merito instituitur nunc Tractatus de Virtutibus, ac Vitiis eis oppositis, ut sic virtutibus ac vitiis invicem comparatis; eo magis appareat & turpitudo, qua animum nostrum hæc commaculant atque deturpant; & decor, quo illæ eum exornant ac perficiunt; & ideo quanti referat abhorrere a vitiis, ac ea refugere, & omni conatu prosequi, & consectari virtutes.

§. UNICUS.
De natura seu essentia virtutum.

Definitio virtutis in genere. Virtus generaliter sumpta definiri solet, *bona qualitas mentis, qua recte vivitur, qua nullus male utitur;* vel ut habet S. Augustinus *lib. de divers.* quæstion. LXXXIII. quæst. XXXI. *Virtus est animi habitus naturæ modo atque rationi consentaneus*. Idcirco virtus est habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem, ideoque perficiens ac recte disponens subiectum cui inest. Subiectum vero virtutis est sola substantia spiritualis creata. Dicitur *creata:* quia cum Deus sit actus purissimus, nihil potest physice ei de novo advenire.

Divisio Virtutum. Virtutes aliæ sunt intellectuales, quæ perficiunt intellectum in ordine ad cognitionem veri; aliæ morales, quæ perficiunt voluntatem circa bonum honestum cuiuscumque generis sit, & in quacumque materia consideretur; aliæ theologicæ, quæ circa Deum immediate versantur. Virtutes intellectuales quæ intellectum perficiunt in cognitione veri, sunt intelligentia, quæ est simplex cognitio primorum principiorum sine ullo discursu acquisita; ut *Bonum est faciendum, malum fugiendum:* sapientia, quæ est cognitio per universales & necessarias caussas acquisita: scientia, qua res cognoscimus per caussas necessarias quidem & infallibiles, sed proximas & singulares: ars, quæ tota occupatur in singularibus, per potentias extrinsecas ea conficiendo, ut fabrilis: prudentia, quæ pariter versatur circa singularia, sed prout hic & nunc agenda sunt sine opera alicuius extrinsecæ potentiæ. Virtutes morales præcipuæ sunt quatuor, quæ idcirco cardinales vocantur; idest Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Iustitia. Virtutes vero theologicæ sunt tres tantum; nempe Fides, Spes, Charitas: quia hæ solæ versantur circa Deum immediate; cum aliæ mediate versentur, ut Religio, & Pietas.

Inter moralium virtutum proprietates duæ sunt præcipuæ; idest mediocritas, & connexio. Mediocritas vero, cum sit regula quæ moderatur excessum & defectum; & cum dentur quædam virtutes, ut sunt intellectuales & theologicæ, in quibus non contingit peccare per excessum: hinc earumdem perfectio a mediocritate non pendet. Unde pro his non valet axioma: *Virtus in medio consistit:* cum quisque possit semper magis augeri in scientia, prudentia, arte, fide in Deum, spe, & amore. Quare cum in solis virtutibus moralibus, quæ ad voluntatem spectant, possit dari culpabilis excessus & defectus; ut in liberalitate, a qua recedere possumus vel per excessum, vitio prodigalitatis, vel per defectum, vitio avaritiæ: hinc virtutes huiusmodi regulari debent a mediocritate, qua excessus & defectus declinantur. Cum vero instituto nostro Theologicæ virtutes & Morales solummodo inserviant; de his duobus virtutum speciebus agere incipimus. Nimirum nunc de theologicis, & postea suo loco de moralibus sermonem instituemus. Præcipuæ moralium virtutum proprietates.

Actus

Actus virtutum duplicis generis

Actus virtutum alii sunt eliciti, alii imperati. Actus eliciti alicuius virtutis sunt ii, qui immediate ab ipsa procedunt; imperati vero sunt actus, qui pertinent quidem ad unam virtutem, sed tamen fiunt ex motu ac imperio alterius virtutis, & ab ea assumuntur tamquam medium ad finem assequendum: quis v.g. elargitur eleemosynam, ad obtinendam remissionem peccatorum. Talis elargitio est actus elicitus a misericordia immediate, cui proprium est sublevare pauperem; & a poenitentia est solummodo imperatus, ideoque ab ipsa procedens mediate; idest mediante misericordiae virtute: cum actus immediatus, & elicitus poenitentiae sit intentio remissionis peccatorum.

Virtutes theologicae, ut iam dictum est, sunt eae, quae circa Deum immediate versantur; nempe habent Deum pro obiecto materiali saltem primario, & Divinam eius perfectionem pro formali. Dicitur *pro obiecto saltem primario*; quia alia secundario per fidem credimus; ut immortalitatem animae rationalis, sacramenta; per spem speramus auxilia gratiae; per charitatem proximum diligimus. Tres igitur sunt virtutes theologicae; videlicet fides, spes, & charitas: & de his sigillatim pertractabimus.

CAPUT I.

De Fide.

§. I.

De multiplici fidei acceptione, eiusdemque vera notione; & de obiecto, conditionibusque illud comitantibus,

HOc Fidei vocabulum generatim acceptum multipliciter usurpatur a Doctoribus, siquidem sumitur quandoque pro fidelitate seu veritate in servandis promissis, & in hoc sensu quis dicitur fidem servare, qui sua implet promissa. Deinde pro conscientia, seu pro eius dictamine. Sic accipitur Rom. cap. XIV. *Omne quod non est ex fide*, (idest contra conscientiae dictamen) *peccatum est*: & hoc modo etiam in iure quis dicitur possessor bonae fidei, qui bona conscientia quidpiam possidet, credens suum esse. Item fides aliquando sumitur pro fiducia seu spe consequendi rem desideratam, aut promissam. Sic *Matth. cap.* XIV. a Christo Domino accipitur: *Modicae fidei quare dubitasti?* Et a S. Iacobo *Epist. Cathol. cap.* I. cum inquit: *Postulet autem in fide nihil haesitans*. Textum hunc non sine gravi fundamento multi Doctores interpretantur pro ipso actu fidei theologicae, seu assensu credulitatis Divinarum promissionum, ex qua oritur ipsa fiducia, iuxta illud Marc. cap. XI. *Omnia quaecumque petitis, credite quia accipietis*. Sumitur etiam quandoque pro fidei obiecto, ut in Symbolo quod adscribitur S. Athanasio, ubi ait: *Haec est fides catholica*; idest articuli, seu obiecta materialia fidei catholicae. Sumitur tandem fides proprie ac secundum propositum nostrum pro virtute intellectuali ac theologica, qua aliquid creditur ut a Deo revelatum propter ipsius Dei revelantis auctoritatem: ac proinde divina dicitur ad differentiam fidei, qua creditur aliquid propter hominis auctoritatem. Et de ista non instituitur hic sermo, sed de priore, seu de fide divina supernaturali. De fide hac loquens Apostolus *ad Hebr. cap.* XI. ait: *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*. Nomen substantiae in sensu Apostoli accipitur pro inchoatione, non secus ac principia dicuntur scientiae substantia, ut ait D. Thomas 2. 2. *quaest.* IV. *art.* I. *Prima inchoatio rerum sperandarum in nobis est per assensum fidei, quae virtute continet res omnes sperandas*: nam ex quo firmiter credimus ea quae de aeterna felicitate dicuntur, vera, & per Christum acquisitu possibilia, disponimur ac movemur ad illa speranda; quo actu inchoatur in nobis vita aeterna. Idem nomen substantiae intelligi hic potest etiam pro fundamento: quia sicut accidentia sustentantur a substantia; ita sustentatur spes nostra a fide. *Domus Dei* (ait S. Augustinus in Sermon. *de Scriptur. vet. & nov. Testam.* Serm. XXVII.) *credendo fundatur, sperando erigitur, amando perficitur*. Et quia fides nobis bona speranda repraesentat tanta certitudine, ac si iam subsisterent; substantia hic Graece ὑπόστασις dicitur, seu consistentia: in qua significatione, dum *loc. cit.* laudaret Apostolus fidem Moysis ait: *Hac fide Moyses invisibilem tamquam videns sustinuit*. Fides cum non sit discursiva, vocatur ab Apostolo *argumentum* in sensu prorsus metaphorico, non vero reali, caussam scilicet sumendo pro effectu: videlicet argumentationem quae veritatem inquirit; unde oritur certitudo, fitque ut intellectus firmiter adhaereat conclusioni probatae. Quare *alia littera* (ait S. Augustinus *lib. XIII. de Trin. cap.* I.) *habet convictio*: quia scilicet per auctoritatem divinam intellectus credentis convincitur ad assentiendum iis quae non videt. Et ita rem explicat etiam D. Thomas cit. art. 4.

Licet fides Christiana sit virtus intellectualis, idest subiective sit in intellectu, utpotequæ habeat pro obiecto veritatem a Deo revelatam; describitur tamen ab Apostolo per ordinem ad res sperandas, seu per ordinem ad actus voluntatis, cuius est sperare: quia est eorumdem actuum directrix, non secus ac prudentia, quæ tametsi sedem habeat in intellectu, definitur per ordinem ad actiones voluntatis; nempe habitus cum recta ratione activus, hoc est directivus actionum voluntatis iuxta rectam rationem, adeo ut nulla ratio bona sit & honesta, nisi prudenter fiat. Unde sicut prudentia ob talem rationem tota est practica; ita & fides. Quare a laudato Apostolo ad *Galat. cap.* v. fides Christiana hoc modo describitur: *Fides quæ per charitatem operatur*: ita ut illius officium sit dirigere actus voluntatis ad vitam æternam, non quidem secundum dictamen rectæ rationis, quod attinet ad prudentiam; sed iuxta verbum Dei & regulas ab ipso revelatas. Quamobrem fides Christiana proprie & stricte sumpta non est firmus assensus quibuslibet a Deo revelatis; puta historicis: Licet enim ea fide divina credenda sint (ut bella, quæ Saul, David, Iosue, aliique gesserunt) utpote quæ sunt a Deo revelata; illa tamen fides non est Christiana; quia res sic creditæ, nec sperandæ sunt, nec diligendæ. Res vero sperandas potius quam diligendas expressit Apostolus, quia, ut notat Doctor Angelicus, amor æque potest esse visorum & non visorum, præsentium ac futurorum & non apparentium. Beati Deum visum & præsentem diligunt; sperare vero minime possunt. Unde cum fides sit non apparentium; explicari debuit per res sperandas, quæ nec præsentes, nec visæ esse possunt: quia ex eodem Apostolo ad Rom. cap. VIII. *Spes quæ videtur, non est spes*. Sic Habertus.

Fides communiter definitur a Theologis: ***Donum Dei, seu virtus theologica infusa a Deo, cuius lumine mens hominis illustrata, propter divinam veritatem firmiter assentitur iis omnibus, quæ Deus revelavit, & nobis per Ecclesiam suam credenda proposuit***. Dicitur 1. *donum Dei*: & in hoc convenit cum cæteris virtutibus theologicis, spe videlicet & charitate, & cum omnibus aliis virtutibus infusis ac donis Spiritus Sancti, quæ similiter sunt dona Dei. Fides donum est Dei, etiam quando destituta est consortio charitatis: & est dogma Catholicum, quod quamplurima confirmant divinarum Scripturarum testimonia; ut Io. cap. VI. *Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille*. Dicitur 2. *seu virtus*: quia virtus est habitus, qui bonum facit habentem se, & opus eius bonum. Huiusmodi autem est fides, cum bonum honestumque sit credere Deo dicenti, utpote qui sit ipse summa veritas; & laudabilis est qui fidem illi præbet. Dicitur 3. *theoolgica*; quia illa est virtus theologica, quæ habet Deum pro obiecto materiali, saltem primario, (Pater enim, Filius, & Spiritus Sanctus sunt res sperandæ, tamquam nostra beatitudo) & divinam veritatem habet pro obiecto formali & motivo: ideo enim credimus Deo dicenti; quia verax est, ac ipsamet veritas. Dicitur 4. *infusa a Deo*: quia, ut iam diximus, est donum Dei. Dicitur 5. *cuius lumine mens hominis illustrata*: quoniam, ut ait Apostolus II. ad Corinth. cap. IV. *Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu*. Dicitur 6. *propter divinam veritatem firmiter assentitur iis omnibus, quæ Deus revelavit*. Notant hæc verba obiectum formale fidei. Etenim illud est obiectum formale virtutis, quod est motivum & ratio, sub qua virtus versatur circa suum obiectum materiale. Fides autem versatur circa Deum & ea omnia quæ nobis revelavit, quatenus sunt ab ipso revelata; eaque firmiter credit propter summam eius veritatem. Fides enim non sensuum experientia, non coniecturis, non ratione humana, sed Dei revelantis auctoritate nititur; primæ scilicet ac supremæ veritatis, quæ nec fallere potest, nec falli.

Hinc exigit firmitatem in assentiendo seu credendo, quæ omnem omnino hæsitationem excludat. Quantumvis igitur sensui vel rationi contra videantur quæ fide suscipiuntur; illis tamen citra omnem dubitationem assentiendum, & intellectus omnis in captivitatem redigendus est in obsequium Christi, apud quem non est difficile, nedum impossibile omne verbum. Fides igitur non est opinio, nec æstimatio, sicuti eam definiebat Petrus Abaelardus, quem propterea S. Bernardus graviter reprehendit ac refellit *Epist.* CXC. seu *Tract. de erroribus Petri Abaelardi in Concilio Senonen. damnatis ab Innoc. II. cap.* IV.

Sicut autem secernitur fides ab opinione & æstimatione, sic etiam a scientia: quia divinum illud fidei lumen rebus credendis perspicuitatem non affert. Hinc Apostolus I. *Corinth.* cap. XIII. ait: *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad fa-*

faciem. Et S. Augustinus *Tract. XI. in Ioannem* inquit: *Quid est autem fides, nisi credere quod non vides?* Fide divina illis omnibus assentimur quae Deus revelavit, sive praeterita sint, sive praesentia, sive futura: illisque firmiter assentiendi unica ratio est divina auctoritas. Et hac praecipue cogitatione, ait hic Natalis Alexander, munire se debet animus Christianus adversus omnem carnis cogitationem, quae vel contraria suggerit, vel religionis veritatem in dubium vocat.

Dicitur tandem *& nobis per Ecclesiam suam credenda proposuit*, ut significetur, revelationem divinam nobis non innotescere nisi per propositionem Ecclesiae, iuxta illud tritum S. Augustini in lib. contra epist. Manichaei, quam vocant fundamenti cap. v. *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiae catholicae commoveret auctoritas*. Duplex autem est fidei propositio. Alia privata, quae fieri solet a parentibus in familia, a ludimagistro in scholis, a Parocho in Parochia, ab Episcopo in dioecesi: alia publica, quae fit communiter ab Ecclesia, seu a fidei magistro & supremo controversiarum iudice. Privata propositio, quantumcumque videatur credibilis, absolute tamen potest esse falsa, cum sit a privata persona, quae fallere potest & falli. Publica vero propositio est infallibilis, & vim habet cogendi contumaces, saltem universaliter loquendo.

Non levis hic exoritur controversia, ad quem publica pertineat fidei propositio. Novatores contendunt pertinere ad Scripturam sacram, in qua, inquiunt, clare continentur quaecumque Deus revelavit; cum magister per scripta quae discipulis tradit, proponat quidquid vult ut ipsi discant. Unde cum unus sit magister noster Christus; profecto dicendum, in sua Scriptura, quae est ipsius verbum, nobis eum proposuisse quidquid vult a nobis credi. Verum, quantum in hoc allucinentur novatores, manifeste patet. Primo quia Deus plura nobis revelavit, quae, ut iam diximus, non sunt scripta; nempe quae habentur a Traditione. Secundo, quia Scriptura in magna sui parte est obscura, & indiget explicatione; ubi autem clare loquitur, falsis haereticorum interpretationibus detorquetur. Quocirca sicut in polliticis opus est iudice, qui genuinum legis sensum contra protervos vindicet; sic & in Christiana religione necesse est, ut Catholicae Ecclesiae auctoritas sacram Scripturam sane interpretetur, asseratque contra haereticos & peccatores verbum Dei adulterantes, & errori suo ac cupiditati accommodantes. *Neque enim natae sunt haereses* (ait S Augustinus Tract. XVIII. in Io.) *nisi dum Scripturae bonae intelliguntur non bene; & quod non bene in eis intelligitur, etiam temere & audacter asseritur*. Tertio, quia nobis non constat, Scripturam esse verbum Dei, nisi ab aliqua infallibili auctoritate testimonium de hoc habeatur. Nam Haeterodoxi plures sacros libros e canone excluserunt, aliosque spurios obtruserunt. Hinc Manichaei reiecerunt integrum vetus Testamentum, & plures partes novi: Lutherani & Calvinistae nunc etiam non conveniunt circa Epistolam S. Iacobi; Calvinus enim eam ut verbum Dei agnoscit & veneratur, & Lutherus illam reiicit. Tandem non possent Christiani suadere Ethnicis, Mahumetanis qui suas fabulas & Alcoranum Scripturae anteponunt, eiusdem Scripturae libros vere esse divinos, nisi suffulti essent testimonio indubiae auctoritatis; quae auctoritas profecto esse nequit nisi in Ecclesia. Hinc additum fuit, *& nobis per Ecclesiam credenda proposuit*: ut demonstretur, revelationem divinam nobis non innotescere nisi per Ecclesiae propositionem, iuxta supra allatum D. Augustini effatum. Nec desunt signa, quibus evidens fit fidelibus & infidelibus, Ecclesiae collatum esse insigne donum, ut nequeat fallere, nec falli, habeatque potestatem compellendi contumaces, ut suis se submittant definitionibus: ita ut quod Catholici docent de Ecclesia, idem de sua Secta dicere nequeant infideles; puta Mahumetanus se credere Alcorano, quia societas in qua natus est, librum illum ut sacrum & divinum proponit.

Ex praecipuis vero signis seu argumentis, quibus dignoscitur Ecclesiam Christi ornatam esse ac munitam huiuscemodi donis seu dotibus, quas nulla alia secta sibi probabiliter tribuere potest, sunt prophetiae & miracula. Per haec enim motiva, quae vocant credibilitatis, evidenter demonstrat Ecclesia se institutam esse a Deo, ac plane divinam, proindeque veracem ac infallibilis auctoritatis. Nam societas illa nonnisi vera docet, cuius doctrinae Deus evidens perhibet testimonium: quod revera facit Deus suae Ecclesiae per motiva credibilitatis. Nec dici potest, motiva illa congruere potius Scripturis sacris quam Ecclesiae: Ecclesia enim fulgebat miraculis, & doctrinae eius fides habebatur prius quam scripsissent Apostoli. Immo testatur S. Irenaeus aetate sua, tertio nempe ineunte saeculo, nationes quasdam

Quaenam sint motiva credibilitatis.

usque ad illud tempus servasse fidem sine scripturis: ac proinde miracula, aliaque credibilitatis motiva litteris Apostolorum non favent, nisi mediante Ecclesia, hoc est quatenus Ecclesia iam in culmine auctoritatis posita, ut ait S. Augustinus, proponit libros sacros uti continentes eam doctrinam, quam ubique sparserat prius quam adorarentur.

Dixi *litteris Apostolorum:* Etenim certum est, Prophetarum oracula evincere illorum libros esse divinos. Igitur Ecclesia sine scripto docebat, & credebatur propter motiva credibilitatis esse columna atque firmamentum veritatis, & accepisse claves regni cœlorum, ut quæcunque solveret super terram, rata haberentur in cœlis: *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Luc. cap. x. Rursus Ecclesia non recipit antecedenter testimonium a scripturis, sed consequenter dumtaxat, & in suppositione quod admittantur ab iis quos docet. Etenim dum concedunt quod scriptura sit verbum Dei, concedere debent Ecclesiæ infallibilem auctoritatem, quæ ipsi tribuitur a scriptura cum cæteris visibilibus notis, quibus certo secernitur a sectis hæreticorum, & schismaticorum, quæ falso se christianas vocant. Si quis vero fidem scripturis negaverit, adhuc Ecclesia suam propugnabit auctoritatem, cæteraque insignia ex motivis credibilitatis, ac ex constanti traditione demonstrabit, nihil aliud docere, nisi quod docuerunt & miraculis comprobarunt Apostoli primique eius Pastores.

Ut autem Ecclesia dogmata fidei definiat infallibiliterque proponat uti veritates a Deo revelatas, non opus est ut ei nova fiat revelatio: quia Christus omnia quæ ad Religionem Christianam pertinent, immediate Apostolis revelavit; ut Io. cap. xv. *Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis:* & cap. xvi. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Apostoli, ut *Act. cap.* xi. colligitur, congregati ad finiendam controversiam ortam circa legalia, non attendunt a Deo novam revelationem, sed ex scripturis & ex his quæ post Evangelii promulgationem contigerant, iudicium ferunt: & hunc stilum hactenus servavit Ecclesia in Generalibus Conciliis, in quibus Patres consulunt Scripturam & Traditionem, antequam in exorta controversia aliquid statuant. Proponit autem Ecclesia infallibiliter fidei dogmata sine nova revelatione, auxilio Spiritus Sancti, quem Christus *Matt. cap.* xxviii. pollicitus est nunquam ei defuturum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem, sæculi.* Quod non solum ad Apostolos spectat, sed etiam ad eorum successores; cum Apostoli victuri non essent in æternum usque ad consummationem sæculi nisi in suis successoribus.

Corollarium.

Ex Fidei supra allata definitione plures veluti necessariæ illationes consequuntur. Primo nempe, quod fides una sit specie, ut *Ephes. cap.* 4. inquit Apostolus: *Unus Dominus, una Fides, unum Baptisma.* Nam omnis habitus vel actus speciem suam desumit ab obiecto formali; adeo ut si unicum habeat obiectum formale, actus vel habitus unus sit specie. Charitas v. g. sive in Deum tendat, sive in proximum, una est specie virtus: quia bonitas divina est unicum formale eius obiectum. Cum igitur fides unice habeat pro obiecto primam veritatem, unum habet formale obiectum; adeoque una est specie & essentialiter, sive informis sive formata, viva aut mortua, implicita aut explicita, aliquando quidem imperfecta, aliquando perfecta, non secus ac homo idem est essentialiter, sive sit puer, sive adolescens, sive iuvenis, sive senex.

Sequitur secundo, Fidem Theologicam non inveniri in Hæreticis, neque in Beatis, neque in Damnatis. Non reperitur seu non remanet in hæreticis, ne quidem quoad articulos seu veritates, quas se credere profitentur. Hoc enim docuisse videtur Apostolus *ad Timoth. cap.* 1. ubi loquens de aliquibus hæreticis, qui versantur in errore circa aliquos religionis christianæ articulos, dicit absolute, quod *circa fidem naufragaverunt.* Sic tradit Angelicus Doctor 2. 2. *quæst.* v. *art.* 3. & sic etiam docere videtur Tridentina Synodus *sess.* vi. *cap.* xv. ubi absolute definivit, quod infidelitate fides amittitur. Et ratio est: quia hæreticus, etiamsi unum negaret articulum, statim reiicit rationem formalem credendi; nempe divinam revelationem ab Ecclesia propositam: ac proinde, deficiente motivo formali fidei, perit habitus fidei. Nam motivum formale fidei est divina revelatio, non quomodocumque, sed ut proposita ab Ecclesia; & neutiquam ut proposita a proprio iudicio, quod, ut experientia constat, est scaturigo ac seminarium errorum. Igitur hæreticus est, qui etiam reiiciens unum Fidei articulum ab Ecclesia propositum, alios recipit a proprio iudicio, non ab auctoritate Ecclesiæ propositos. Et

ideo

ideo licet dicat eos credere propter illorum revelationem factam a Deo; quia tamen hanc revelationem applicat proprio iudicio (cum non sit minister legitimus a Christo institutus, a quo applicentur seu proponantur revelata.) idcirco hic amittit motivum formale fidei: quod, ut iam antea notavimus, est quidem divina revelatio; non tamen utcumque, sed tantummodo quando proposita sit ab Ecclesia. Unde eos non credit fide divina, idest theologica & supernaturali, sed fide humana, utpote qui moveatur ad credenda illa quae credit, non veritate divina, sed persuasione humana; sicut dilectione humana, non Divina Deum aliosque homines diligeret, qui etiam unum hominem non diligeret, iuxta illud Ioann. epist. I. cap. IV. *Si quis dixerit, quoniam diligit Deum, & fratrem suum oderit; mendax est.*

Quod vero fides non remaneat in Beatis, manifeste constat. Nam beati in patria, cum fruantur intuitiva Dei visione, claram habent mysteriorum cognitionem; ut innuit Apostolus I. *ad Corinth. cap.* XIII. inquiens: *Videmus nunc per speculum & in aenigmate* (nempe obscure per revelationem); *tunc autem facie ad faciem.* Non est autem possibile ut credatur quod videtur; cum laudatus Apostolus, sicut supra vidimus, dicat *fidem esse argumentum non apparentium* idest eorum quae non videntur: ac proinde est de ratione fidei *credere quod non videt*. Insuper fides est rerum sperandarum; beati autem nihil habent quod sperent; quia iam possident in Patria quod sperarunt in via. Quocirca ob talem rationem fides non habetur in Damnatis, ne in iis quidem qui fidem usque ad extremum vitae servaverunt; cum nulla in iis omnibus spes supersit, sed mera desperatio.

Fides profecto remansit, ac perseveranter remanet in animabus poenis purgatorii addictis, & quia nondum vident mysteria: & quia adhuc sperant fruitionem aeternae coelestis felicitatis. Peccatores quoque non infideles retinent fidem. Ita docet Apostolus I. *ad Corinth. cap.* XIII. ubi sic legitur: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam; charitatem autem non habuero, nihil sum.* Nam ibi clare supponitur, fidem sine charitate esse posse; adeoque in peccatoribus gratia & charitate spoliatis illam remanere. Quod ut clarius innotescat, advertendum, fidem, aliam dici formatam & perfectam; aliam informem & imperfectam. Fides formata & perfecta est, quando coniunctam habet charitatem: quia charitas forma est & perfectio fidei, & velut anima qua fides vivit. Fides informis est ea, quae a sua forma destituta est, idest disiuncta a charitate. Illa viva dicitur; haec mortua. Utraque tamen est eiusdem generis, ac utrique vis eadem & ratio convenit. Et hoc Catholicum dogma docent communiter Patres: & praesertim S. Augustinus *lib. de fid. & oper.* ubi totus in eo est ut probet, neminem debere ita sibi blandiri de fide, ut per eam sine charitatis operibus sibi salutem spondeat; & Tract. X. in Epist. Io. *Iam*, inquit, *credit aliquis in Christo, sed odit Christum; habet confessionem fidei in timore poenae, non in amore coronae. Adde huic fidei dilectionem, ut fiat fides, qualem dicit Apostolus Paulus*: Fides, quae per dilectionem operatur.

§. II.

De principiis ac fundamentis, quibus Fides innititur.

Eorum quae credenda sunt, & ad religionis Catholicae dogmata pertinent, quaedam in Scripturis sacris diserte expressa sunt: cuiusmodi sunt, Deum esse unum & trinum, Filium Dei factum esse hominem pro nobis, mortuum esse, resurrexisse, in coelum ascendisse; mortuos omnes ad vitam excitandos esse; hominem ex aqua & Spiritu Sancto in baptismo regenerari; totum Christum in Eucharistia realiter contineri; & alia id genus religionis nostrae mysteria. Quaedam non sunt diserte & explicite in sacris Scripturis exarata, quae nihilominus fide divina sunt credenda, quia ex Apostolorum traditione illa accepit Ecclesia; divinaque illa dogmata, quorum fidelis custos est ac magistra, suis Christique alumnis credenda proponit: cuiusmodi sunt Beatae Mariae Matris Dei virginitas perpetua; baptismus infantium; sacrarum imaginum cultus; librorum Scripturae Sacrae numerus, & illorum, quos prae manibus habemus, authentica veritas ac divina inspiratio; signi crucis in frontibus Christianorum religiosa & salutaris impressio; & alia huiusmodi. Quare cum fides nitatur verbo Dei tamquam suo principio & fundamento: sicut duplex est verbum Dei; ita duplex est fidei principium & fundamentum. Verbum enim Dei aliud est scriptum; aliud non scriptum seu traditum. Verbum scriptum continetur libris veteris & novi Testamenti. Traditum vero ipsius Christi ore ab Apostolis acceptum, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu Sancto dictante, quasi

per manus traditum ad nos usque pervenit.

§. III.

De Libris sacris verbum Dei scriptum continentibus.

Canonicorum Scripturæ sacræ librorum Divisio.

Libri illi sacri sunt ac divini, qui in Ecclesiæ canone ut sacri divinique, sive ut genuini Scripturæ sacræ libri recensentur a S. Hieronymo in *Epist. ad Paulinum* & in *Prologo Galeato*; ab Innocentio I. Pontifice Maximo in *Epist. ad Exuperium* Tolosanum Episcopum; a S. Augustino *lib. II. de doctrina Christiana cap.* VIII. *& lib.* XV. *de Civit. Dei cap.* XXV. *ab* Eugenio IV. *in decret. pro instruct. Armenorum*; & Concilio Tridentino *Sess.* IV. numerosiores & maioris auctoritatis Ecclesias, Romanam præsertim, Africanam, universamque Ecclesiam Occidentalem, apud quam traditionis Apostolicæ depositum incorruptum servatum est, secuto: ut de aliis Patribus & Conciliis nihil dicam in præsentiarum. Libri illi vocantur canonici, quia in Ecclesiæ canone recensentur, & in auctoritatem ab Ecclesia recepti sunt, tamquam inspirantè Spiritu Sancto ab hominibus Dei conscripti.

Libri canonici, seu sacri alii sunt Legales, alii historici, alii prophetici, alii morales. Libri legales veteris Testamenti sunt *Pentateucus*, seu libri quinque Moysis: idest Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Historici, Iosue, Iudicum, Ruth, libri quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdræ primus, & secundus, qui dicitur Nehemiæ, Tobias, Iudith, Ester, Iob, duo Machabæorum primus & secundus. Prophetici sunt, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmis comprehensum, quatuor Prophetas maiores, scilicet Isaias, Ieremias cum Baruch, Ezechiel, Daniel; & duodecim Prophetæ minores, nempe Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias. Morales sunt Proverbia Salomonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, liber Sapientiæ, & Ecclesiasticus.

Legales novi Testamenti sunt quatuor Evangelia, secundum Matthæum, Marcum, Lucam & Ioannem. Historicus est liber Actuum Apostolorum, a Luca Evangelista conscriptus. Propheticus unicus est, scilicet Apocalypsis Ioannis Apostoli. Morales sunt quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli, ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos; Petri Apostoli duæ; Ioannis Apostoli tres; Iacobi Apostoli una; Iudæ Apostoli una. Hunc vel illum librum esse canonicum, ac habere auctoritatem sacræ Scripturæ a Deo dictatæ aliunde nobis non constat, quam ex traditione maiorum, & definitione Ecclesiæ. Sic omnes Catholici: Ecclesia enim in rebus fidei ob specialem assistentiam Spiritus Sancti errare nequit, ut antea iam diximus. Unde quidquid fidelibus credendum & tamquam librum a Deo dictatum proponit, pro tali indubie habendum est. Et sane plura Evangelia circumferuntur ut scripta ab Apostolis, Thoma, Thaddæo, Andrea, Bartholomæo, de quibus mentio fit in *cap.* V. Romana *dist.* XV. Igitur necessaria fuit auctoritas Ecclesiæ, quæ inhærens Traditioni ab Apostolis receptæ, atque a Spiritu Sancto peculiariter directa, huiusmodi noxias, & apocryphas a veris discerneret, verasque & genuinas fidelibus proponeret. Hinc recte S. Augustinus *lib. contr. Epist. Manichæi cap.* V. protestatur inquiens: *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas.* Iure igitur ac merito Concilium Tridentinum definit *Sess.* IV. eos libros cum suis partibus canonicos esse, idque credendum præcipit sub anathematis pœna: *Si quis autem*, inquit, *libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris & canonicis non susceperit . . . . anathema sit.*

§. IV.

De versionibus sacræ Scripturæ.

Quia legere Scripturas Sacras in propriis fontibus non est ita facile, & ideo paucis concessum; operæ pretium duxi exponere præcipuas Scripturarum versiones, & eas quæ pro authenticis, idest indubiæ auctoritatis habentur. Inter præcipuas Scripturarum versiones recensentur Græca, Syriaca, Arabica, Chaldaica, & Itala seu latina. Ex pluribus versionibus Græcis quatuor sunt celebriores. Prima & antiquissima est versio quæ septuaginta Interpretum vulgo dicitur: qui Ptolomæi Philadelphi Ægyptiorum Regis iussu missi ab Eleazaro summo Sacerdote in Ægyptum, non Pentateucum solummodo (ut vult Scaliger, & cum ipso aliqui recentiores, contra sententiam præcipue Iustini, Irenæi, Clementis Alexan-

Sacræ Scripturæ versiones recensentur.

xandrini) sed omne vetus Testamentum ex Hebræo in Græcum sermonem verterunt ante tempora Machabæorum. Ex illa autem versione, quæ sola tunc inerat, Apostoli Prophetarum oracula protulere. Secunda est Aquilæ, qui ex Christiano Iudæus factus est, vixitque imperante Adriano circa annum Christi 130. ut S. Epiphanius *lib. de mens. & ponder. num.* 15. auctor est. Tertia translatio, Commodo imperante, a Theodotione facta est; qui auctor ex hæretico Marcionita proselytus Iudæorum factus est. Quarta est Symmachi editio, genere Samaritani, qui Severi Augusti temporibus sacros libros ex Hebræo in Græcum sermonem transtulit. Scribit Eusebius, Symmachum fuisse primum hæreticum Ebionitam, qui cum in sua Secta non obtinuisset primatum quem ambierat, Iudaismum professus est. Posteriorum versionum nihil nobis, præter fragmenta, temporis invidia reliquit.

Hæ quatuor versiones collectæ fuere ab Origene in unum volumen, qualibet pagina in quatuor columnas distincta, ita ut uno intuitu omnes videri possent: quod opus appellatum est *Tetrapla*, idest a voce Græca quaternaria exemplaria. Tum addidit Textum Hebraicum characteribus Hebraicis in una columna, & Græcis in altera; & sic opus illud propter sex columnas dictum est *Hexapla*. Tandem sex illis columnis duas adiunxit, quarum una continebat versionem, quam in urbe Hiericuntina, & altera versionem, quam Nicopoli reppererat: & propter illas octo columnas nuncupata est *Octapla*, cuius mentio frequens est apud Scriptores Ecclesiasticos, & nunc appellatur, *Polyglota*.

Ex illis versionibus tres posteriores numquam approbatæ fuere ab Ecclesia; cum periculum sit, quod desertores homines de industria obscuraverint ea quæ ad Christum & religionem Christianam spectant. Cæteræ vero utiles sunt, ut constat tum ex Origene, qui in suis hexaplis ea quæ in Septuaginta deerant, supplevit ex Theodotione; tum ex D. Hieronymo, qui Theodotionis versione usus est, ut testatur *Præfat. in Psalterium*; tum ex Ecclesia, quæ olim Danielem non ex Septuaginta, sed iuxta Theodotionis versionem legebat, & etiam nunc legit caput tertiumdecimum & quartumdecimum, & plures capitis tertii versus.

Versio septuaginta Interpretum authentica olim fuit: illa enim usi sunt Apostoli, cum in suis ad Gentiles conversos scriptis laudarunt antiquum Testamentum; immo quinque prioribus sæculis principem locum obtinuit in Ecclesia Christiana, ut *lib. I. de doctr. Christ. cap.* xv. tradit S. Augustinus. Adde, quod Ecclesia semper usa est, & his etiam temporibus utitur versione de qua agitur; & primi Christiani a Iudæis Hellenistis acceperunt versionem Græcam septuaginta Interpretum. Præterea Patres ea usi sunt, ut tum in privatis scriptis, tum in Conciliis hæreses quæ subortæ sunt, impugnarent ac damnarent. Ex quibus manifeste patet, versionem septuaginta Interpretum fuisse authenticam. Hinc plerique veteres Ecclesiæ Patres hanc versionem plurimum observarunt, illam tamquam divino Spiritu dictatam suscipientes. Et ipse S. Hieronymus *Præfat. in Paralip.* hæc scribit: *Si septuaginta Interpretum pura, & ut ab eis in Græcum versa est, editio permaneret; superflue me, Chromati, Episcoporum sanctissime atque doctissime, impelleres, ut Hebræa tibi volumina Latino sermone transferrem*. Ipse tamen sanctus Doctor acriter in primum fabellæ septuaginta cellularum fabricatorem invehitur *Præfat. in Pentat. Nescio quis*, inquit, *primus auctor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo extruxerit*. Num vero hoc tempore germanam interpretationem septuaginta Seniorum habeamus, in quæstione versatur. Et licet nonnulli in ea sint sententia, ut existiment ipsam penitus interiisse; multo tamen probabilius alii autumant, illam adhuc superesse, sed adeo corruptam & vitiatam, ut omnino alia esse videatur. Quod enim adhuc supersit, evincunt plurima testimonia, quæ a veteribus ex versione septuaginta citantur, & eadem nunc in nostris Græcis codicibus inveniuntur. Non esse autem incorruptam, sed valde vitiatam pluribus in locis, *Tom I. Controversiar. controv. I lib. II. cap.* VI. multis argumentis probat Bellarminus.

Versiones Syriaca, Arabica, Chaldaica, utiles sunt ad sacræ Scripturæ intelligentiam, maxime vero antiquior Syriaca: ut de ea testatur S. Basilius *Hom. II. in Hexam.* Et hæc olim fuit authentica: cum ea publice & communiter usa fuerit Syriorum Ecclesia, apud quam non pauci extitere Ecclesiæ Doctores; quales Iacobus Syrus & S. Ephrem. Chaldaica vero non tam est translatio, quam paraphrasis, & ideo *Targum*, idest paraphrasis nuncupari solet. Quidquid sit sive de auctore, sive de tempore, quo primum prodierit Chaldaica versio; illud certum est, ab Ecclesia paraphrasticas translationes non usque adeo magni fieri, neque

ex iis argumentum firmum duci posse. Siquidem Chaldaicæ paraphrases, illa excepta quæ est in Pentateucum, Iudaicis fabulis & Thalmudistarum nugis conspersæ sunt. Idque verissimum esse, experimento suo comprobabit quicumque paraphrasim in Threnos, in Cantica, in Iob, in Psalmos, & in Prophetas omnes legere voluerit.

Inter versiones Latinas fere innumeras duæ potissimum laudantur: Itala, & Vulgata. Prior nunc appellatur vetus: tum absolute, quia est omnium antiquissima, & creditur ab aliquo Apostolorum discipulo ornata; tum respective ad nostram vulgatam, quæ est longe recentior. Et olim illa fuit authentica, quam cæteris præfert S. Augustinus *lib. II. de doctr. Christ. cap.* XV. & a S. Hieronymo *Epist.* CXXXV. vocatur communis & vulgata; quia Ecclesia usque ad illius tempora ipsa utebatur. Vulgata Italæ successit, eique merito prælata est: utpote quæ non ex versione veteris Testamenti, sicut Itala; sed ex ipso textu originario edita fuit, atque ideo fonti vicinior ac purior.

Si inquiratur auctor versionis vulgatæ; videtur laus tribuenda D. Hieronymo, qui aliquam novi Testamenti versionem emendavit, & libros veteris Testamenti, quibusdam exceptis, ex Hebræo in Latinum transtulit. Nam libros Sapientiæ, Ecclesiastici, Baruch, & Machabæorum ex Hebræo non transtulit: forsan, quia illos Hebraicos non invenit; ut ipsemet declarat de Sapientia *Præfat. in Proverb.* & de Baruch *Præfat. in Ierem.* Transtulit, tamen libros Tobiæ & Iudith, licet Deuterocanonicos; ut patet ex Præfationibus in eosdem libros. Quamvis autem verterit ipse sanctus Doctor Psalterium ex Hebræo in Latinum; Ecclesia tamen retinuit antiquam versionem septuaginta Interpretum ab eodem sancto Doctore emendatam, ne forte, ait Habertus, ea mutatione turbarentur fideles assueti decantare Psalmos iuxta septuaginta. Hanc versionem, *quæ longo tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus, pro authentica habendam*, Concilium Tridentinum *sess.* XV. statuit ac declarat, *& ut nemo illam reiicere quovis prætextu audeat vel præsumat*. Quo decreto Tridentina Synodus non derogat fontibus Hebraicis & Græcis, ex quibus vulgata illa versio expressa est: sed cæteris versionibus latinis anteponendam, solamque inter eas declarat authenticam; ut proinde ex Scriptura sacra secundum illam versionem fidei controversiæ dirimi, hominumque mores in Christianæ legis disciplina valeant informari. Num vero quælibet etiam minima vocula & particula vulgatæ editionis sit de fide, variant Doctores. Pro negativa stant contra quosdam Bellarminus & Tannerus cum aliis plurimis, qui asserunt, vulgatam editionem, licet pro authentica habenda sit ab omnibus, utpote quoad fieri potuit, pura & emendata, nihilque continens contra fidem Catholicam & bonos mores, nihilominus nondum ita a mendis omnibus purgatam esse, quin adhuc emendari possit, præcipue quoad variationem lectionis: ita ut locus disputationi remaneat, num aliquibus in locis alia lectio huic præferenda esset.

Vernacula Scripturæ versio dicitur illa, quæ vernacula, seu vulgari linguà scripta est. Vernacula autem lingua in unaquaque regione dicitur ea, quæ ipsi peculiaris est, vulgaris, & materna; quæque cum multiplex sit, ita & vernacula Scripturæ versio multiplex esse potest. Verum hic advertendum est, duo de vulgaribus versionibus per Ecclesiam esse prohibita. Primum est, ne in publico Ecclesiæ usu, præsertim in Missa, legantur Scripturæ in vulgari lingua, ut constat ex illo Tridentini Concilii *sess.* XXII. *cap.* VIII. *de Sacrif. Miss.* dicentis: *Etsi Missa contineat magnam populi fidelis eruditionem; non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur*. Alterum est, ne huiusmodi vulgares sacræ Scripturæ versiones omnibus indiscriminatim legi permittantur; cum iuxta quartam regulam Indicis librorum prohibitorum editi iussu eiusdem Concilii, *experimento manifestum sit, si sacra Biblia vulgari lingua passim sine discrimine permittatur, plus inde, ob hominum temeritatem, detrimenti, quam utilitatis oriri*.

§. V.

De interpretatione sacræ Scripturæ.

Non sufficit ad Scripturæ sacræ intelligentiam & interpretationem privatus cuiusque hominis spiritus: nam solo Spiritu Dei haberi potest intelligentia verbi Dei: Spiritus autem Dei sibi ipsi contrarius esse nequit. Oppositos porro sensus testimoniis sacrarum Scripturarum in gravissimis controversiis fidei attribuunt Catholici & hæretici, ipsique hæretici pro suæ quisque caussæ studio varios & repugnantes sensus eidem Scripturæ loco affingunt. Quanam igitur ratione verus ac legitimus sensus a falso & peregri-

no discerni poterit? Lutheranus perinde ac Calvinista Spiritum Dei se habere gloriabitur: sic Socinianus æque ac Catholicus. Quis autem probabit spiritus, num sint a Deo? Nullus profecto erit controversiarum finis, nisi ad Ecclesiam deferantur, quæ est visibilis (huiuscemodi enim iudicem esse oportet) Christique auctoritate donata, & lumine Sancti Spiritus numquam ipsi defuturo illustrata. Et sane si in civili Republica non licet cuique leges proprio Iudicio interpretari, sed in ambiguis & obscuris recurrendum est pro enodandis difficultatibus ad publicam auctoritatem: multo minus licebit in Ecclesia privato suo iudicio exponere divinam Scripturam, Deique legem, sed confugiendum erit ad Ecclesiam, quæ a Christo Domino constituta est legitimus Iudex controversiarum fidei, sensusque veri ac genuini Scripturarum. Cum autem in hoc iudicio oporteat ut regulam aliquam sequatur, & eam plane divinam; cumque regula illa non sit sola sacra Scriptura de cuius sensu identidem difficultates moventur: idcirco Traditionis subsidium accedit. Siquidem iudicat Ecclesia de fidei controversiis secundum doctrinam, quam ipsa ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo accepit, ut ait Tertullianus. Hinc Christiani Antiocheni controversia de circumcisione & cæremoniis legis Mosaycæ inter ipsos exorta, non privato iudicio discreverunt veritatem prædicationis Pauli & Barnabæ, qui negabant ea necessaria esse ad salutem, ab opinione Pharisæorum recenter ad fidem conversorum, qui asserebant; sed ad Apostolos & seniores illam deferre necessarium censuerunt, quorum iudicio in Concilio Hierosolymitano finita fuit *Act. cap.* XV. Obscura igitur loca Scripturæ aliis eiusdem Scripturæ clarioribus locis, Traditione & sensu Ecclesiæ exponenda sunt, & minime privato cuiusque iudicio; ac religiose servanda est regula a sacra Synodo Tridentina præscripta, *sess.* IV. decernente: *Ut nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit, & tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione Scripturarum sacrarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat; etiamsi eiusmodi interpretationes nullo umquam tempore in lucem edendæ forent.*

§. VI.

De variis sacræ Scripturæ sensibus.

Divinæ Scripturæ sententias plures varios habere sensus, constat ex ipsa divina Scriptura: & hoc agnoscunt tum Iudæi, tum Christiani. *Dummodo charitas*, (ait D. Bernardus serm. 51. in Cant.) *cui Scripturas servire oportet, eo ædificet plures, quo plures ex eis in opus suum veros eruerit intellectus. Cur enim hoc displiceat in sensibus Scripturarum, quod in usibus rerum quotidie experimur? Ita unus quilibet divinus sermo non erit abs re, si diversos pariat intellectus, diversis animarum necessitatibus & usibus accommodandos.* Sensus Scripturæ primario dividitur in litteralem, & mysticum. Sensus litteralis est ille, qui ab ipsa littera, idest per verba exprimitur; ut in hac propositione: *Abraham duos filios habuit; unum de ancilla, & unum de libera*, ad Galatas 4. Sensus litteralis hic est: hominem scilicet extitisse, nomine Abraham, qui ex duabus uxoribus, quarum una erat libera, ancilla altera, duos suscepit filios. Hoc verba propositionibus exprimunt. Sensus vero mysticus ille est, qui non verbis ipsis, sed rebus per verba significatis indicatur: ut in allatæ propositionis exemplo non nomina illa ancillæ & liberæ, sed personæ mystice seu spiritualiter his nominibus significatæ, Ierusalem terrestrem & Ecclesiam significant, ut *loc. cit.* interpretatur Apostolus. Divisio sensuum Sacræ Scripturæ.

Sensus litteralis alter proprius est, alter metaphoricus. Proprius est ille, quem verba proprie accepta efficiunt; ut in hac propositione: *Abraham duos filios habuit.* Metaphoricus vero ille, qui conflatur ex verbis improprie acceptis; ut cum dicitur Christum sedere ad dexteram Patris. Nam dexteræ vocabulo non corporis pars, sed honoris intelligitur æqualitas.

Sensus mysticus est triplex: nempe allegoricus, tropologicus, & Anagogicus. Allegoricus ille dicitur, quando res gestæ in veteri lege accipiuntur ut figuræ eorum, quæ in lege nova erant implenda. Sic Aries inter vepres cornibus hærens, & ab Abrahamo loco Isaac immolatus (*Gen. cap.* XXII.) in sensu allegorico significat Christum spinis coronatum crucique affixum. Tropologicus est, qui ad mores informandos pertinet. Sic circumcisio carnis, quæ in usu erat apud Hebræos, in sensu tropologico & morali significat vitiorum & cupiditatum resectionem. *Rom. cap.* 2. Anagogicus est, quando

verba

verba & res gestæ ad supernam cœlestem patriam referuntur; sicut Apostolus *Hebr. cap.* VI. ingressum Pontificis in Sancta Sanctorum refert ad introitum Christi in cœlum. Primus sensus allegoricus scilicet, spectat ad fidem, seu ad ea quæ proponuntur credenda: Tropologicus ad charitatem, seu ad ea quæ in moribus observanda præscribuntur: Anagogicus ad spem, scilicet ad ea quæ in futura cœlesti Patria promittuntur. Plures sensus idem locus Scripturæ habere potest; ut omnes affirmant Theologi cum D. Thoma *Part. I. quæst.* I. *art.* 10. Nam sensus litteralis est ille quem intendit Scripturæ auctor, nempe Deus: Deus autem per eamdem litteram plura aliquando significare intendit; ut ex variis Scripturæ locis patet. Nam *Exod. cap.* XII. dicitur tum de Agno Paschali, tum de Christo qui in Cruce immolatus est: *Os non comminuetis ex eo*: Christo enim in sua immolatione ossa fracta non fuerunt, ut habetur ex Evangelio. Igitur sensus litteralis est sensus intentus a Deo per litteram. Constat autem ex locis plurimis, Deum per aliquid corporaliter gerendum intendere aliquid spiritualiter intelligendum: puta per immolationem Agni Paschalis spirituale Christi sacrificium; & per panes azymos conscientiæ puritatem.

§. VII.

De Traditione.

Alterum fidei principium & fundamentum est Traditio. Nomine autem Traditionis hic intelligitur doctrina quædam ad Religionem spectans, quæ tamen non habetur in Scriptura, neque ex illa clare deducitur; sive de eiusmodi doctrina in libris Sanctorum Patrum scriptum reperiatur, sive non. Traditio dividitur in Divinam, & humanam. Prior Deum, seu Christum habet auctorem; posterior homines. Unde Traditio Divina est verbum Dei scripturis non exaratum, sed ore tenus tantum a Christo Domino Apostolis traditum, vel per ipsos Apostolos, Spiritu Sancto dictante, traditum Ecclesiæ, idest ab Apostolis promulgatum, & continua successione in Ecclesia Catholica conservatum, & quasi de manu in manum ad nostra usque tempora traditum. Talis Traditio potissimum habetur circa materiam & formam sacramentorum, & alia huiusmodi in Ecclesia Catholica perpetuo custodita; quæ tamen in Scriptura expressa non habentur.

Divisio Traditionis.

Traditio humana duplex est. Alia Apostolica, quæ originem ducit ab Apostolis. Alia Ecclesiastica, quæ initium habet a successoribus Apostolorum. Apostoli dupliciter spectari possunt. Primo, ut præcones eorum quæ a Christo audierunt: secundo, ut Ecclesiæ Pastores, qui propria auctoritate, cum assistentia tamen Spiritus Sancti, nonnulla fidelibus regendis utilia sanxerunt. Quæ tradiderunt ut præcones verbi Dei, ea sunt Traditionis Divinæ. Hinc quia hanc Traditionem promulgarunt Apostoli, Traditio Apostolica confundi solet cum Divina. Quæ vero instituerunt tamquam Ecclesiæ Pastores, censentur traditionis Apostolicæ. Utrumque clare distinguit Apostolus I. *ad Corinth. cap.* VII. Ait enim: *Præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere*: Et postea addit: *Ego dico, non Dominus*. Primo loco tradidit quod a Deo acceperat; posteriori autem quod magis congruere iudicaverat.

Discrimen divinam inter & humanam Traditionem.

Inter Traditionem divinam & humanam illud interest discrimen, quod divina dispensationem quidem aliquando admittit (ut dictum fuit in *Tract. de Legibus*) sed prorsus abrogari nequit; humana vero pro circumstantiarum exigentia mutari potest: apostolica quidem difficilius, ob reverentiam Apostolis debitam, & persuasionem quod nihil instituerint, nisi perutile & quodammodo necessarium regimini Ecclesiæ. Unde Ecclesia apostolicam Traditionem distinguere solet a Traditione mere ecclesiastica, illamque religiosius conservat. Traditionem hanc nobis manifestant vel concors Sanctorum Patrum doctrina, qui *uno consensu, aperte, frequenter, perseveranter* idem docuerunt, & Christianis credendum tradiderunt; ut in suo Commonitorio loquitur Vincentius Lirinensis: vel Oracula Ecclesiæ. Quorum alia edita sunt a Romanis Pontificibus controversias fidei definientibus, ex Romanæ Ecclesiæ omnium *Maximæ & Antiquissimæ* sensu, in qua ea *quæ est ab Apostolis Traditio, & annunciata hominibus fides, per successiones Episcoporum pervenit usque ad nos*: ut ait S. Irenæus *lib. III. adversus hæreses cap.* III. Alia vero a Conciliis generalibus in Spiritu Sancto legitime congregatis, quæ sunt repræsentationes totius nominis Christiani: quorum quidem tanta est auctoritas in Fidei controversiis dirimendis, convocante, præside, & confirmante Romano Pontifice, (quem ut caput membris venerando cœtui suo præfuisse Chalcedonensis Concilii Patres ad S. Leonem scribentes testantur) ut S. Gregorius Magnus, loquens de Conciliis

Unde Traditio innotescit.

ciliis generalibus ad sua usque tempora celebratis, ea se sicut quatuor Evangelia venerari & suscipere sit professus (*Lib. I. Epist.* XXIV.) Nicænum scilicet, Constantinopolitanum, Ephesinum primum, & Chalcedonense. Cæterorum porro, sive in Oriente, sive in Occidente deinde celebratorum, par est auctoritas in Dei Verbo fundata Matth. cap. 18. *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, illic ego in medio illorum sum*: & *Act. cap.* XV. ubi Apostoli in Concilio congregati aiunt: *Visum est Spiritui Sancto, & nobis*.

§. VIII.

De Ecclesia.

Cum dixerimus, Ecclesiam regulam esse & magistram in rebus fidei, idest quoad ea quæ de fide credenda sunt ut à Deo revelata, quoad firmam certamque auctoritatem librorum divinæ Scripturæ, quoad veritatem traditionum divinarum & apostolicarum; ita ut fides habenda sit illis solummodo Christianæ religionis veritatibus ad fidem & mores spectantibus, libris Scripturarum & Traditionibus, quæ ab ipsa ut veræ & genuinæ proponuntur: hinc necessarium censui, hic breviter nonnulla etiam de Ecclesia perstringere.

Nomen Ecclesiæ quid importet. Nomen Ecclesiæ, ut communiter Doctores Catholici explicant, non secus ac Synagoga, significat certum hominum cœtum ad veram Dei cognitionem veramque religionis societatem divinitus evocatum. Licet tamen Ecclesiæ & Synagogæ idem sit sensus; censet tamen S. Augustinus, ideo Christianorum cœtum Synagogæ nomen non retinuisse, quia Synagoga significat congregationem tum hominum, tum animalium; quod convenire nequit evocationi Christianorum, quæ esse debet mere spiritualis. Ac proinde ad exponendam huiuscemodi congregationem subrogatum fuit nomen Ecclesiæ, qua nonnisi cœtus spiritualium, quales debent esse Christiani, solet intelligi.

Ecclesia dupliciter sumitur. Ecclesia dupliciter accipitur: metaphorice pro loco in quo congregantur veri Dei cultores; ut Iudith cap. VI. *Per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt*: & proprie ac formaliter pro ipsomet cœtu seu congregatione; ut Psalm. CXLIX. *Laus eius in Ecclesia Sanctorum*. Rursus Ecclesia proprie dicta tripliciter sumi potest. Primo modo latius pro Ecclesia triumphante, quæ beatos in cœlis complectitur; pro purgante, quæ continet animas in purgatorio patientes; pro militante, quæ coalescit ex fidelibus hic adhuc in terris cum hostibus humani generis militantibus: quæ triplex Ecclesia propter unitatem capitis, quod est Christus Dominus, censetur unica tantum Ecclesia ex tribus hisce partibus coalescens; de qua dicitur in symbolo: *Credo in Unam, Sanctam, Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam*. Secundo modo strictius, pro cœtu fidelium omnium in terris militantium, sive ante, sive post Christi adventum: idest pro cœtu fidelium omnium ab initio usque ad finem Mundi existentium; ut ait D. Gregorius Papa Hom. XIX. in Evang. *Universalis Ecclesia ab Abel iusto usque ad ultimum electum, qui in fine Mundi nasciturus est*. Tertio tandem modo strictissime, & quidem frequentius, pro cœtu seu congregatione omnium Christi fidem atque doctrinam profitentium, quæ sub uno & summo post Christum visibili capite & pastore in terris regitur ac gubernatur. Et hoc posteriori modo Ecclesia hic sumitur: quo facilius discrimen quod Ecclesiam inter & Synagogam intercedit, dignosci queat. Ista enim expectat Christum venturum; illa econtra advenisse credit, eumque agnoscit pro capite.

Ecclesia est visibilis. Ecclesiam igitur in postremo sensu acceptam, nempe pro vera Christi Ecclesia in terris militante, esse visibilem, quæ post primarium nunc invisibile caput Christum Dominum, idest post illius discessum, habet & agnoscit visibile caput & universalem suum pastorem, rectorem, ac magistrum, ut ipsius Christi Vicarium in terris, Romanum Pontificem; tenent communiter omnes Catholici contra Heterodoxos omnes, negantes hoc visibile caput in terris. Sententiam Catholicorum non obscura comprobant divinæ Scripturæ testimonia. Habetur enim Matth. cap. XVIII. *Quod si te non audierit; dic Ecclesiæ. Si autem Ecclesiam non audierit; sit tibi tamquam Ethnicus & Publicanus*. Sic Apostolus Act. cap. XX. ait *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Si autem Ecclesia esset invisibilis, quomodo ipsam agnoscere possent qui ab ea sunt separati, ut in eius gremium redirent? Quomodo fratrem ex correptione fraterna minime emendatum, ad Ecclesiam deferri Christus iuberet, ab ea iudicandum? Quomodo poterant regere Ecclesiam, quam non noverant? Licet vero invisibile caput totius Ecclesiæ sit Christus Dominus, qui eam spiritualiter & invisibiliter regit ac moderatur (*Et ipsum*, inquit *Ephes. cap.* I. Apostolus, dedit

dedit caput supra omnem Ecclesiam: & rursus cap. v. *Christus caput est Ecclesiæ*) eget tamen Ecclesia, quæ corporalis & visibilis est, uno aliquo visibili summo iudice, a quo lites de religione exortæ componantur, quique omnes inferiores præfectos in officio & unitate contineat. Quare Christus Dominus Ecclesiæ suæ caput visibile instituit Petrum, & Petri successores; ut aperte colligitur ex verbis ipsius Christi Domini *Io. cap.* XXI. *Pasce agnos meos*, *pasce oves meas*: idest Prælatos matrum ovium nomine, & subditos nomine agnorum significatos; quia præter agnos & oves in Ecclesia nihil est. Idque evincunt etiam quamplurima alia Scripturæ sacræ testimonia, quæ brevitatis studio hic congerere omittimus, ex quibus patet, S. Petrum & eius successorem Romanum Pontificem esse visibile caput Ecclesiæ, omnesque fideles illi subiici, & ab eo pasci regique debere. Quare S. Bernardus lib. II. *de considerat.* cap. VIII. *Age*, inquit, *indagemus adhuc diligentius*, *qui sis*: *quam geras videlicet pro tempore personam in Ecclesia Dei*. *Quis es*? *Sacerdos magnus*, *summus Pontifex*. *Tu princeps Episcoporum*; *tu hæres Apostolorum*; *tu primatu Abel*, *gubernatu Noe*, *Patriarchatu Abraham*, *Ordine Melchisedech*, *dignitate Aaron*, *auctoritate Moyses*, *iudicatu Samuel*, *potestate Petrus*, *unctione Christus*. *Tu es*, *cui claves traditæ*, *cui oves creditæ sunt*. *Sunt quidem & alii cœli ianitores*, *& gregum pastores*. *Sed tu tanto gloriosius*, *quanto & differentius præ illis nomen hereditasti*. *Habent illi assignatos greges*, *singuli singulos*. *Tibi universi crediti*, *uni unus*. *Nec modo ovium*, *sed & pastorum omnium tu unus Pastor*. *Unde id probem*, *quæris*? *Ex verbo Domini*. *Cui enim non dico Episcoporum*, *sed etiam Apostolorum*, *sic absolute & indiscrete totæ commissæ sunt oves*? *Si me amas*, *Petre*, *pasce oves meas*. *Quas*? *Illius aut illius populos civitatis*, *aut regionis*, *aut certi regni*? *Oves meas*, *inquit*. *Cui non planum*, *non designasse aliquas*. *sed assignasse omnes*? *Nihil excipitur ubi distinguitur nihil*.

§. IX.

De infallibilitate Ecclesiæ in proponendis & definiendis rebus fidei & morum.

Novatores hic confugiunt ad commentitiam distinctionem articulorum fundamentalium, & non fundamentalium, docentque Ecclesiam errare posse circa posteriores. Contra eos tamen oppositum constantissime sentiunt ac credunt Orthodoxi: nempe Ecclesiam Catholicam, seu veram visibilemque Christi Ecclesiam, ex speciali ipsius Christi promissione, & assistentia Spiritus Sancti infallibilem esse, seu errare non posse in proponendis & definiendis iis omnibus, quæ ad fidem moresque pertinent. Hoc plura divinæ Scripturæ testimonia probant ac demonstrant. Habetur enim Ioan. cap. XIV. *Ego rogabo Patrem*, *& alium Paraclitum dabit vobis*, *ut maneat vobiscum in æternum*, *Spiritum veritatis* ... *Ille vos docebit omnia*, *& suggeret vobis omnia*, *quæcumque dixero vobis*. Advertendum hic occurrit primo, hæc non dirigi ad Apostolos ut ad privatas tantummodo personas; sed præcipue prout totam repræsentabant Ecclesiam. Nam ut privatæ personæ, profecto non erant perpetuo permansuri, ut semper Spiritus Sanctus in illis permanere posset, sicut Christus promisit. Advertendum secundo, Spiritum Sanctum docturum esse Apostolos omnia, quæcumque Christus & ante & post resurrectionem *per quadraginta dies apparens eis loquebatur de regno Dei*, Act. cap. I. Dicitur vero, quod Spiritus Sanctus suggeret omnia, quæcumque Christus revelavit; ne scilicet tractu temporis aliqua e memoria exciderent. Unde Ecclesia etiam posterioribus sæculis eadem gaudet infallibilitate qua fruebatur prioribus, ut ait Vincentius Lirinensis in suo *Commonit. cap.* XXXIII. Hæc autem aperte evincunt, promissam esse specialem Spiritus Sancti assistentiam Ecclesiæ, ne erret in proponendis & definiendis iis, quæ Christus Dominus Apostolis revelavit (rebus scilicet fidei & morum) sive illa sint gravia seu fundamentalia, ut aiunt Novatores; sive leviora & minime fundamentalia. Id etiam confirmant, tum illud *Matth. cap.* 28. ubi Christus suam quoque promisit Apostolis seu Ecclesiæ perpetuam assistentiam: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*: tum illud Io. cap. XVI. *Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem*: tum promissio Christi Domini Petro facta, quod portæ inferi non essent prævaliturae adversus Ecclesiam, Matth. cap. XVI. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, *& portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Prævalerent autem portæ inferi adversus universalem Ecclesiam, si hæc aliquando erraret in fide & deficeret. Rursus Ecclesiæ infallibilitatem in rebus fidei ac morum proponendis & definiendis adstruit Apostolus I. *ad Timoth. cap.* III, inquiens: *Hæc tibi scribo* .... *ut*

sciat quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis. Quomodo autem ea erit firmamentum veritatis, quæ filios suos in errorem inducere poterit? Graviter torquet hoc testimonium Novatores, qui idcirco student conatu omni ipsius sensum subvertere. Aiunt enim cum Calvino, Ecclesiam ideo vocari columnam & firmamentum veritatis, quia servat sacram Scripturam, quæ errare nequit. Verum quam futilis sit hæc interpretatio, immo prorsus absurda, nemo non videt. Hoc enim modo officinæ librariorum essent columnæ veritatis, quæ diligentissime custodiunt omnes Scripturas. Deinde Apostolus non meminit hic Scripturarum; sed simpliciter dicit, Ecclesiam esse columnam & firmamentum veritatis. Præterea multo amplius est esse columnam, quam simplicem custodem: nam columnæ innititur domus; & ea remota, cadit. Sic igitur Apostolus vocans Ecclesiam columnam veritatis, vult significare, veritatem fidei & morum niti Ecclesiæ auctoritate; & verum esse quidquid Ecclesia probat; falsum quidquid illa improbat. Adde, quod etiam Ecclesia fuit columna, quando non erant Scripturæ: ex quo sequitur, non dici columnam propter custodiam Scripturarum. Denique, si de custodia ageretur, melius arcæ, quam columnæ Paulus comparasset Ecclesiam: nec enim columnæ, sed arcæ libros custodiunt. Ecclesiam igitur Catholicam Apostolus vocat columnam & firmamentum veritatis, quia Christus eam per Spiritum suum velut corpus suum regit; in eaque tamquam in basi veritatem ita stabilivit firmavitque, ut corruere nullo modo queat. Dixi *Ecclesiam Catholicam*, idest universalem; textus enim intelligi non debet de aliqua Ecclesia in particulari. Siquidem nemo est qui nesciat, partem aliquam Ecclesiæ, idest nonnullos Christianos, immo & aliquas partes orbis Christiani, idest aliquam particularem Ecclesiam errare posse, & reipsa errasse; ut patet in illis Ecclesiis, quæ etiam proximis temporibus a fidei veritate desciverunt.

Sequitur ex dictis de Ecclesiæ infallibilitate in rebus fidei & morum proponendis ac definiendis, ipsam ut legitimam securamque veritatis magistram consulendam esse, quando in rebus huiusmodi dubium aliquod occurrat fidelibus, ut veritas in tali dubio inveniatur; ut affirmat S. Augustinus lib. I. contra Cresconium cap. XXXIII. *Scripturarum a nobis tenetur veritas, cum id facimus quod universæ iam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendat auctoritas: ut, quoniam sancta Scriptura falle re non potest, quisquis falli metuit huius obscuritate quæstionis, Ecclesiam de illa consulat; quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat*. Verum quia omnes hæreticorum sectæ se esse in vera Christi Ecclesia immerito iactitant; necesse est ut exponantur certæ ac indubitatæ notæ, quibus vera Ecclesia a falsis secerni queat.

§. X.

De Notis veræ Ecclesiæ.

Nota, ad hoc ut aliquid esse queat nota veræ Ecclesiæ, duas requiri conditiones, iuxta Habertum. Prima nempe, quod nota sit clarior re ipsa, quam demonstrat; ut ipsi fatentur hæretici, & præcipue Molinæus. Altera, quod illa nota uni ac soli Ecclesiæ convenire debeat, si non seorsim, saltem cum aliis coniunctim: alias veram Ecclesiam a falsis sectis non distingueret; non secus ac esse bipedem non distinguit hominem ab omnibus aliis animalibus, quia & volucres sunt bipedes. Quoniam igitur ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio iam diversæ exortæ sunt hæreses, ut Cerinthianorum, Ebionitarum, Montanistarum, qui contendebant apud se extare veram Christi Ecclesiam; idque signis, seu notis ac symbolis ostendere conabantur: idcirco ut a falsis vera dignosci possit Ecclesia, ad proprias ipsius notas recurrendum est.

Dantur revera notæ quædam, seu signa sensibilia, quibus vera Ecclesia deprehendi potest. Et inter has notas recenseri nequeunt illæ duæ, quæ ab Hæterodoxis assignantur: veritas nempe doctrinæ; & sincerus sacramentorum usus: Id enim negant communiter Catholici, quorum sententiam comprobat D. Augustini auctoritas. Docet enim sanctus Doctor *lib.* XIII. *contr. Faust. cap.* XIII. Ecclesiam cognoscendam esse, antequam eius doctrina percipiatur. *Et lib. contr. Epist. Manichæi cap.* IV. hæc habet: *Ut ergo hanc omittam sapientiam, quam in Ecclesia esse Catholica non creditis; multa sunt alia, quæ in eius gremio me iustissime teneant. Tenet consensio populorum atque gentium; tenet auctoritas miraculis incboata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: tenet postremo ipsum Catholicæ nomen: quod non*

sine

sine caussa inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cum omnes hæretici se Catholicos dici velint; quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere. Ratio quoque sententiam hanc non obscure demonstrat: quæ ut clarius elucescat, prænotandum, veritatem evangelicæ doctrinæ tripliciter spectari posse. Primo, ut continetur in sacris libris: secundo, quatenus scripta est in fidelium animis: tertio, prout a Pastoribus & sacris præconibus annuntiatur. Nullo autem ex tribus hisce modis vera haberi potest Ecclesiæ nota. Non ex primo: quia libri sacri qui iam habentur apud plerasque hæreticorum sectas, habentur etiam a Nestorianis & Socinianis. Non ex secundo: tum quia doctrina, dum est inclusa in fidelium cordibus, non est sensibilis, ac ideo ab aliis percipi nequit; tum quia ex adversariis, soli prædestinati intelligentiam habent Scripturarum, & proinde illis tantummodo nota esse posset Ecclesia; tum denique quia, ex iam dictis, nonnisi per Ecclesiam sensum Scripturarum assequimur, & ideo necesse est ut Ecclesia ante doctrinam cognoscatur. Non ex tertio: quia ex prædicatione non secerneretur vera Ecclesia ab Hæterodoxorum Sectis. Quæ enim Secta umquam fuit, quæ non diceret se habere sinceram prædicationem veritatis? Certe D. Augustinus *loc. cit.* dicit, Catholicam quidem Ecclesiam multis notis facile cognosci; sed hæreticos nihil habere nisi veritatis pollicitationem, idest quod apud se sit vera & sincera prædicatio. Quare ut verbi Dei prædicatio vera Ecclesiæ nota esse possit, necesse est ut qui versantur in ministerio annuntiandi Evangelium, probent se missos esse a Deo: alias audiendi non sunt: ut *Matth. cap.* XXIV. habetur: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic: nolite credere*. Prius igitur vera Ecclesia cognosci debet, quam eius doctrina. Idemque ob eamdem rationem dicito de usu sacramentorum, qui est altera nota ab hæreticis assignata ad dignoscendam Ecclesiam: cum sacramentorum usus communis sit etiam hæreticorum sectis.

His igitur notis breviter refutatis, superest iam ut veras notas proponamus. Varii varias proferunt veræ Ecclesiæ notas. Nos quatuor exponemus: scilicet quod ea sit Una, Sancta, Catholica, & Apostolica. Sic enim universim omnes tenent Catholici. Siquidem totidem recensentur in Symbolo, edito in Concilio generali Constantinopolitano I. anno Christi CCCLXXXI. quod Concilium, utpote expositio & auctarium eius quod in Concilio Nicæno I. anno CCCXXV. conditum fuerat, Nicænum etiam est appellatum. Quatuor autem recensitæ notæ ad veram dignoscendam Ecclesiam, eam non distinguunt nisi a Sectis hæreticorum & schismaticorum, quæ apud se veram Ecclesiam extare prædicant; non vero a Sectis Paganorum, Iudæorum, Mahumetanorum. Vera enim Ecclesia in suo ortu non erat Catholica seu universalis respectu Paganorum, qui orbem fere totum occupabant; sed respectu dumtaxat Ebionitarum, Corinthianorum, aliorumque hæreticorum, qui tempore ipso Apostolorum Ecclesiæ vinculum sciderant: semper enim maior quam hæreticorum & schismaticorum fuit Catholicorum numerus.

Prima igitur veræ Ecclesiæ nota est unitas. Et in hoc quod est commune apud omnes Catholicos, non dissentiunt Hæterodoxi nisi in modo explicandi. *Una est columba mea*: dicitur Cantic. cap. VI. *Non enim est dissentionis Deus, sed pacis*: ait Apostolus *I. ad Corinth. cap.* XIV. & Ephes. cap. IV. *Unum corpus, & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus & Pater omnium*. Ecclesia revera una est: quia unum auctorem habet, nempe Deum; unum pastorem & caput, Christum Dominum, unum finem, qui est vita æterna; unitatem Spiritus corpus Ecclesiæ vivificantis; unitatem mediorum fidei, puta baptismi, panis Eucharistici, aliorumque sacramentorum; regimen habet unum in iis qui positi sunt ad ædificationem corporis Christi, ne fideles omni vento doctrinæ circumferantur. Hæc tamen vincula quæ corpus connectunt Ecclesiæ, utpotequæ non sunt sensibilia nec clariora ipsa Ecclesia; non sunt eiusdem Ecclesiæ unitatis Notæ. Non enim sensibile est & Ecclesia clarius, Deum esse Ecclesiæ auctorem; Christum invisibile illius caput; Spiritum Sanctum influere in eius membra. Unitas igitur, quæ est nota veræ Ecclesiæ, consistit in unitate regiminis sub uno Pastore, qui est caput eius visibile, & sub aliis Pastoribus supremo subordinatis, qui omnes continuata successione ab Apostolis ordinati sunt; in unitate & concordia doctrinæ; & in unitate divini cultus, & Sacramentorum, quatenus nempe idem apud omnes Sacrificium offeratur, æqualitas in divino cultu servetur, & eadem sacramenta eodem ritu conficiantur, & ministrentur. Et trinam huiuscemodi præcipuam unitatem in

Ecclesia Christi est Una.

vera-

vera Ecclesia observandam recordatur ac suadet Apostolus ad Ephes. cap. IV. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma*. Quaecumque ergo secta recedit ab aliquo ex his tribus quae unitatem verae Ecclesiae constituunt, (sive a capite, ut schismatici; sive a conformitate doctrinae, ut haeretici) extra veram Christi Ecclesiam versatur. Recessus autem a capite opponitur charitati; recessus a doctrina repugnat fidei.

Sancta. Secunda Ecclesiae nota est sanctitas; idest quod sit sancta; & hoc fatentur Catholici omnes, ab Apostolorum principe edocti Epist. I. cap. II. *Vos autem*, inquit ille, *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta*. Eodem etiam spectant Apostoli verba *Ephs. cap.* V. ubi haec habet: *Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta & immaculata*. Sancta est porro vera Ecclesia, tametsi plures complectatur malos quam bonos, non secus ac in area plures sunt paleae quam grana: tum quia sanctum habet suum caput Christum Dominum, qui spiritum suum diffundit in omnia sui corporis membra, aliis gratiam iustificantem, aliis donum perseverantiae, fidem omnibus tribuens; tum quia eius doctrina & professio sancta est, nihil continens contra rationem & bonos mores, sed omnia eius praecepta, consilia, sacramenta sancta sunt, & ad sanctificandos fideles accommodata, ut Psalm. 18. *Lex Domini immaculata convertens animas, testimonium Domini fidele*. Sancta, quia a viris sanctissimis semper propagata fuit, & in ea plurimi eximiae sanctitatis viri per saecula omnia floruerunt, & florent. Sancta tandem ob sanctitatem finis, scilicet ob cultum divinum, quem amplificare unice intendit.

Catholica. Tertia verae Ecclesiae nota est, quod sit Catholica, quae vox origine Graeca est, & latine vertitur universalis, idemque significat ac totum universitatemque tenere: Toto enim terrarum orbe Ecclesia est diffusa, & praedicatio Evangelii gentibus omnibus est destinata: *Euntes, docete omnes gentes*, inquit *Matth. cap.* XXVIII. Christus Dominus mittens Apostolos. *In omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terrae verba eorum*. Psalm. XVIII. Et si forte aliqua natio adhuc esset in orbe terrarum, apud quam praedicatum non esset Evangelium, ante Mundi finem illius praedicationem est auditura. Et merito vera Ecclesia, Catholica, seu universalis appellatur, primo quoad locum; quatenus toto orbe terrarum diffusa est. Id enim Prophetarum oracula clarissime praenuntiarunt. *Postula a me, & dabo tibi gentes haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terrae*. Psalm. 2. *Reminiscentur, & convertentur ad Dominum universi fines terrae; & adorabunt in conspectu eius universae familiae gentium. Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium*. Psalm. XXI. *Omnes gentes servient ei*. Psalm. LXXI. *Exaltare super caelos Deus, & super omnem terram gloria tua*. Psalm. LVI. *Et unde* (inquit S. Augustinus Epist. contr. Donatist. *de unit. Eccles.* cap. VIII.) *gloria eius super omnem terram? nisi quia Ecclesia eius per omnem terram*. Cum igitur vera Christi Ecclesia (in quo distinguitur a Synagoga, quae erat Ecclesia particularis, non Catholica: quia erat alligata uni tempori, idest ad adventum Messiae; uni loco, idest templo Salomonis, extra quod non poterat sacrificium offerri; & uni familiae, idest filiis Iacob) se extendat ad omnes gentes, ut quisque extra eam remanserit, salutem assequi nequeat; profecto est universalis. Secundo Ecclesia dicitur Catholica sive universalis quoad tempus: Quia fideles omnes, qui ab Adam in hanc usque diem fuerunt, & in caelum praemissi sunt, omnes qui nunc in terris vivunt, & qui victuri sunt, quamdiu Mundus extabit, in verae fidei professione & Christiana unitate ad eamdem Ecclesiam pertinent, quae super fundamento Apostolorum & Prophetarum superaedificata est, ipso summo angulari lapide Christo Iesu.

Quarta tandem verae Ecclesiae nota est, quod sit Apostolica. Nec talis vera Ecclesia appellatur tantummodo, quia doceat quod Apostoli docuere, ut volunt Novatores, qui idcirco suas Ecclesias Apostolicas instituant, eo quod sacrae Scripturae unice adhaereant, & ex ea sola omnia sua dogmata percipiant: hoc enim satis non est, ut Ecclesia dici queat & sit Apostolica. Insuper ergo requiritur, quod haec Ecclesia ab Apostolis initium duxerit, & ab eis per universum orbem sit propagata: quodque successione non interrupta ab Apostolis ad nos usque sit deducta; ac media illa successione, eius Pastores ab illis ordinati ac missi fuerint. Ac propterea omnes veteres hac successione tamquam argumento evidentissimo usi sunt ad veram Ecclesiam ostendendam. Irenaeus *Lib. III. cap.* III. enumerat Episcopos Romanos a Petro usque ad Eleutherium, qui Apostolica.

suo

suo tempore sedebat: ac dicit, per hanc successionem confundi omnes hæreticos. Ex plurimis vero quæ proferri possent, brevitatis caussa sufficiat luculentissimum Tertulliani testimonium in medium afferre. Hic enim *lib. de præscript. cap.* XXXII. sic hæreticos compellat. *Cedant*, inquit, *hæretici origines Ecclesiarum suarum; evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverint, habuerit auctorem & antecessorem: sicut Smyrnæorum Ecclesia Polycarpum a Ioanne collocatum refert; sicut Romanorum Clementem a Petro ordinatum itidem. Perinde utique & cæteræ exhibent quos ab Apostolis in Episcopatum constitutos Apostolici seminis traduces habent*. Verum exemplo etiam veritas hæc illustrari potest. Nisi Deus in Noe semen Adæ servasset; profecto genus humanum quod tunc est, non esset idem identitate naturæ, quod erat ante Diluvium: quia non esset ex stirpe Adami. Ens enim successivum suam deperdit unitatem per quamvis partium segregationem seu divisionem. Cum igitur Ecclesia sit veluti ens successivum, eo quod Sacerdotes morte prohibentur permanere; per continuatam ab Apostolis successionem Sacerdotum seu Pastorum, qui successive habent Apostolorum ordinationem & missionem, eadem est quam Christus in iisdem Apostolis instituit & fundavit. Contra vero alia esse aut dici Apostolica nequit propter identitatem doctrinæ; si eius Pastores extraordinarie instituti sint, nec ab Apostolis continuata successione originem ducant. Ita hic Habertus.

Quatuor recensitæ notæ soli Romanæ Ecclesiæ, nullique sectæ conveniunt; ut omnes Catholici unanimi consensu credunt ac docent. Etenim illa una est; utpote quæ præter Christum caput invisibile veræ Ecclesiæ, caput habet visibile summum scilicet Pontificem, legitimum Petri successorem ac Christi Domini in terris Vicarium; & habet ulterius unitatem veræ doctrinæ, cultus divini, usus Sacramentorum, eiusdemque incruenti Sacrificii, per universum terrarum orbem: quod in nulla ex Hæreticorum sectis invenitur. Hæ namque non habent unitatem in visibili capite in terris, nec in consonantia doctrinæ, nec in usu & numero sacramentorum. Quæ discrepantia earumdem sectarum, & Catholicorum consonantia in doctrina fidei, & divino cultu, multos impulit ac frequenter impellit, ut

Aliæ Sectæ non habent unitatem

relictis erroribus, ad Catholicam veritatem converterentur & convertantur: ut ipsi ultro fatentur. Non habent sanctitatem: nulla enim fuit hæresis quæ non habuerit manifestos errores; nec unum ex suis exhibere valent hæretici sanctitate ornatum, seu vitæ pietate & miraculorum gloria fulgentem. Hinc S. Augustinus lib. *De vera relig. cap.* VIII. *Non ex aliis*, inquit, *hominibus fiunt hæretici, quam ex iis, qui, si in Ecclesia permansissent, propter vitæ turpitudinem nihilominus periissent*. Non habent universalitatem: cum Hæterodoxorum sectæ nonnisi in una vel altera regione continentur; ut Lutherani, Calvinistæ, & qui inter fines Germaniæ includuntur. Et quamvis horum nonnulli in aliqua alia Mundi parte, mercaturæ faciendæ caussa, existant; relative tamen ad Catholicos qui per totum orbem diffunduntur, modicum sane occupant locum. Non habent tandem continuam & numquam interruptam successionem ab Apostolis; unde vera Christi Ecclesia notam habet Apostolicæ. Lutherani enim, Calvinistæ, Zuingliani, aliique Novatores nullum ostendere possunt huius non interruptæ ab Apostolis ad se ipsos successionis vestigium. Præterea in omnibus urbibus, ubi isti se fecerunt Episcopos, erant antea, & sunt etiam modo in plerisque locis Episcopi Catholici, qui legitime successerunt antiquis. Quamobrem de istis dici potest quod S. Cyprianus *Epist.* lxxix. de Novatiano dicit: *Novatianus in Ecclesia non est, neque Episcopus computari potest, qui, evangelica & apostolica traditione contempta, nemini succedens, a se ipso ordinatus est*.

Nec sanctitatem

Nec universalitatem.

Nec continuam successionem.

Hactenus de vera Christi Ecclesia disseruimus. Verum cum Ecclesia universalis spectari possit vel ut dispersa, vel ut congregata; soleantque eius Pastores in unum convenire, quando opus occurrat, & præcipue propter aliquam ingruentem hæresim graves fidei controversias definire: idcirco ut plenius Ecclesiæ idea exhibeatur, hactenus dictis maxime congruit ut aliqua de Conciliis, idest de Ecclesia congregata adiiciantur.

§. XI.

De Conciliis.

Concilii nomine idem in Ecclesiis significatur, quod nomine Comitiorum in regnis. Nam quemadmodum cum controversia exoritur in Republica, conveniunt in unum Principes regni vel Magistratus, ac statuunt

Conciliorum nomen & origo.

quid

quid facto opus sit: ita in Ecclesia cum controversia aliqua oritur de religione, Ecclesiarum Praesules conveniunt, & simul collatis sententiis, statuunt quod bonum videtur. Quamobrem communis Conciliorum descriptio haec est: *Concilium est congregatio Praelatorum Ecclesiae, qui in unum eumdemque locum congregantur ad definiendas controversias circa fidem exortas, ad reformandos mores, & ad disciplinam ecclesiasticam stabiliendam*. Conciliorum autem origo a iure divino prorsus manat. Nam in ipso veteri Testamento Concilia Deus ordinavit; ut *Numer. cap.* xi. habetur: *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel*: & rursus Deuteron. cap. xvii. *Si difficile & ambiguum apud se indicium esse perspexeris .... venies ad Sacerdotes ... quaeresque ab eis: qui indicabunt tibi iudicii veritatem*. Praeterea Concilium Chalcedonense in *Epist. ad Leonem*; sexta generalis Synodus *Act.* xvii. & Coelestinus Papa *in Epistola ad Concil. Ephes.* docent, Concilia esse demonstrata a Christo Domino illis verbis Matth. cap. xviii. *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum*.

[...]tio [...]cilio [...]i.

Conciliorum quatuor sunt genera. Quaedam enim sunt generalia, quaedam nationalia, quaedam provincialia, & quaedam dioecesana. Concilia generalia dicuntur ea, quibus interesse possunt ac debent Episcopi totius orbis, nisi legitime impediantur; & quibus nemo recte praesidet nisi summus Pontifex, aut alius eius nomine. Inde enim dicuntur etiam oecumenica, idest orbis terrae Concilia. Nationalia illa sunt, in quibus conveniunt Archiepiscopi & Episcopi unius regni vel nationis, quibus praeest aliquis Patriarcha vel Primas: qualia sunt multa Concilia Romana, & Africana. De quibus illud notandum, quod licet a generalibus, & provincialibus ea fine revera distincta; tamen utrorumque nominibus interdum appellantur. Dicuntur autem generalia sive universalia, quia sunt generalia in eo regno, non autem absolute; provincialia vero vocantur, quia certis provinciis continentur, non autem ad omnes Christianos pertinent, sicut vere generalia. Provincialia Concilia dicuntur illa, in quibus conveniunt tantum Episcopi unius provinciae, quibus praeest Archiepiscopus sive Metropolitanus. Dioecesana tandem appellantur illa, in quibus conveniunt tantum unius Dioeceseos Presbyteri, Episcopo praesidente, qui solus ius habet suffragii: quamobrem non sunt Concilia proprie dicta.

Caussae ob quas Concilia celebrari soleat.

Caussae propter quas Concilia generalia celebrari debent, sex communiter recensentur. Prima caussa est haeresis nova; non quaecumque tamen, sed quae serpit, suoque veneno populos inficere potest. Eius generis fuerunt haereses Arii, Macedonii, Nestorii, Eutychetis, Monothelitarum, Iconomachorum, Lutheri, Calvini, aliorumque. Altera caussa est schisma inter duos, qui de Romano Pontificatu contendunt: in ea enim Ecclesiae calamitate nullum est potentius remedium, nec aliud veteres adhibuerunt. Tertia est resistentia communi hosti totius Ecclesiae: hoc est cum eumdem est obviam paganis & aliis infidelibus bellum in Christianos moventibus. Quarta caussa est suspicio haeresis in privata persona Romani Pontificis, si forte accideret; vel etiam tyrannis incorrigibilis. Tunc enim generale Concilium congregari deberet, vel ad deponendum Pontificem, si inveniretur haereticus; vel certe ad eum admonendum, si in moribus videretur incorrigibilis. Quinta est dubitatio de electione Romani Pontificis. Si enim Cardinales non possent aut nollent Pontificem creare, aut si omnes simul perirent, aut aliunde fieret vere dubium ad quos pertineret eiusmodi electio, ad Concilium generale spectaret decernere de electione Romani Pontificis; quamquam non est verosimile id aliquando eventurum. Sexta denique caussa est reformatio generalis abusuum ac vitiorum, quae in Ecclesia irrepserint.

Cuius sit congregare Concilia, illisque praeesse.

Concilii generalis convocandi munus spectat ad summum Pontificem Romanum; qui aut per se, aut per suos Legatos Synodo praesideat, & tamquam supremus iudex omnia moderetur. Ipsi enim in persona D. Petri Apostolorum Principis cui succedit, universae Ecclesiae cura demandata est; ac praeterea ipsi omnes Christi oves commissae sunt, ut eas pascat. Quamobrem ad illum praesertim pertinet ea agere & disponere, quae ad universam spectant Ecclesiam. Deinde illius est Concilia convocare, cui omnes obedire tenentur, quique potest coercere negligentes aut contemnentes adesse; alias convocatio illusoria esset. Soli autem Romano Pontifici, ut primatum habenti in universo orbe, omnes obedire tenentur. Si enim quilibet de maioribus in Ecclesia posset Concilium convocare & cogere, oriretur schisma; dum unusquisque ad se Ecclesiam trahere vellet.

Qui nam ad Concilium convocandi.

Ad Concilium generale convocandi sunt Episcopi, qui locum tenent Apostolorum; ut Psal. xliv. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*:

filii : constitues eos principes super omnem terram. Cum enim universa Ecclesia convocari nequeat; convocandi sunt ii per quos regitur & gubernatur, quibusque potestas iudiciaria a Christo Domino in caussis discernendis concredita est. Secundum aliquos possunt vocari etiam Abbates aut Generales Ordinum cum iure decisivi suffragii, ex privilegio. Convocantur alii quoque, ut Doctores, ut disputando expendant difficultates, qui dicuntur habere suffragium consultivum.

Concilia generalia errare nequeunt nec in fide explicanda, nec in tradendis morum praeceptis, propter Spiritus Sancti praesidium, quod usque ad finem Mundi non defuturum Ecclesiae Pastoribus promisit Christus Dominus Io. cap. XIV. *Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum Spiritum veritatis,.... Ille vos docebit omnia*. Et Christus Dominus cum ad docendum universum orbem mitteret Apostolos, ait illis: *Docete omnes gentes .... ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi*. Generalia igitur Concilia Romani Pontificis auctoritate confirmata, & accedente Ecclesiae consensu recepta, infallibilis sunt auctoritatis in fidei morumque controversiis definiendis.

Concilia habita tempore Apostolorum. Licet tempore Apostolorum habita sint Concilia; incertum tamen est, num ex illis aliquod fuerit generale: idest in quo omnes Apostoli congregati interfuerint. Quare circa hoc controversia est inter Theologos. Franciscus Ioverius Valentinus, Academiae Parisiensis Doctor Theologus, in ea versatur sententia, ut ex omnibus coetibus Apostolorum, de quibus agitur in libro Actuum Apostolorum, nullum extiterit generale Concilium. Adeoque probare nititur, e generalium Conciliorum numero expungendum esse conventum *Act. cap.* I. Apostolis post Ascensionem Domini Ierosolymis celebratum ad eligendum aliquem qui Iudae praevaricatori succederet: ubi oratione praemissa, duobusque aeque dignis in medium statutis, Barnaba scilicet & Mathia, eisque sortibus datis, sors cecidit super Mathiam, qui numeratus inter Apostolos Iudae suscepit Apostolatum. Idemque omnino asserit de altera congregatione *Act. cap.* VI. habita anno primo post Christi mortem & Spiritus Sancti missionem, & ante Pauli conversionem (quae contigit eodem anno) ad eligendos septem Diaconos, qui ministrarent viduis a gentilitate conversis: occasione cuiusdam murmuris, quod exiit a gentilium viduis, & a viduis ad viros transiit; quasi ipsis eleemosynae aeque ac mulieribus a Iudaismo conversis non ministrarentur. Nam in hisce duobus conventibus nihil fuit definitum. Alia vero Concilia, ob exiguum numerum Apostolorum, qui his interfuerunt, non censenda esse plus quam particularia contendit. Nam in tertia eorum congregatione (a qua desumpta est oecumenicorum decretorum formula ab Ecclesia servata, quae habetur Act. cap. XV. *Visum est Spiritui Sancto, & nobis*) habita anno decimoquarto post Christi mortem, in qua agitata fuit quaestio de circumcisione a gentibus conversis simul cum baptismo suscipienda, Petrus, Paulus, Iacobus, & Barnabas solummodo convenerant, ut delatam ad se caussam cognoscerent, & quid facto opus esset, discernerent. Et sic sentit de aliis tunc temporis celebratis congregationibus: ut de illa (de qua *Act. cap.* XXI.) quae habita fuit propter contentionem de observantia legis ad tempus Iudaeis permissa, cum Paulus cum aliis se Iudaeorum more purificavit, cui Paulus & Iacobus tantummodo interfuerunt; itemque de altera, quae habetur *Act. cap.* XX. cui solus Paulus interfuit, & reliqui fuerunt Presbyteri, qui dicuntur maiores natu Ecclesiae Ephesinae, qui ad Pauli praeceptum convenerant Mileti; ubi habita est haec congregatio, quae fuit velut typus dioecesanarum Synodorum, postea in Ecclesia celebrandarum. Verum quidquid sit de hac Ioverii sententia; illud tamen videtur verosimile, quod censet Baius in *Sum. Concil.* nempe quod cum dispergendi essent Apostoli per universum orbem ad annunciandum Evangelium, prius generatim omnes se receperint in Concilium, ut quosdam fidei canones ne in praedicatione Evangelii ulla ex parte vel apparens inter eos esset diversitas, quibus universa fides perstringeretur firmarent ac stabilirent, quos proprio nomine censuit Ecclesia appellare Symbolum Apostolorum. Et hoc Concilium saltem censeri potest universale; ac proinde primum Concilium celebratum in Ecclesia.

Concilia generalia numerantur. Concilia generalia quae post Apostolorum aetatem ad haec usque tempora celebrata fuere novendecim recensentur: Nicaenum videlicet primum, Constantinopolitanum primum, Ephesinum, Chalcedonense, Constantinopolitanum secundum, Constantinopolitanum tertium, Nicaenum secundum, Constantinopolitanum quartum, Lateranense primum, Lateranense secundum, Lateranense tertium, Lateranense quartum, Lugdunense primum, Lugdunense, secundum,

Vien-

Viennense, Constantiense, Basileense, Florentinum, Tridentinum.

Nicænum I. convocatum fuit a Constantino Magno Niceæ, quæ civitas est Bithyniæ in Asia minore Metropolis, anno Christi CCCXXV. Adfuerunt Episcopi trecenti decem & octo, ac viri alii; nonnulli toleratis pro Christo tormentis, alii patratis miraculis insignes. Inter præsides Concilii primum locum tenuit Osius Episcopus Cordubensis, post Vitus & Vincentius Presbyteri S. Sylvestri summi Pontificis Legati. Tria potissimum gesta sunt in hoc Concilio. Primum, iuxta avitam Ecclesiæ Fidem definitum fuit, Filium credendum esse Deum unum in substantia cum Patre; unde confectum fuit Symbolum, in quo dicitur Filius consubstantialis Patri, Græce ὁμοούσιος: contra quod vocabulum tam acriter Arii asseclæ reclamarunt, & adeo atrox bellum suscitarunt in Ecclesia. Arius Presbyter Alexandrinus, qui hoc dogma impugnaverat, hæreseos & blasphemiæ convictus anathemate damnatus est. Secundo, sancitum est ut Pascha ab omnibus Ecclesiis uno die celebraretur, eo quo nunc agitur. Tertio, confecti xx. canones pro firmanda aut instauranda Ecclesiastica disciplina.

Constantinopolitanum I. ab Imperatore Theodosio Magno convocatum est anno Christi CCCLXXXI. Interfuerunt Concilio Episcopi centum & quinquaginta, omnes ex Oriente; & factum est generale hoc Concilium, eo quod Occidentalis Ecclesia sub Damaso Papa in Romana Synodo congregata consenserit in eamdem fidem & damnationem erroris Macedonii olim Episcopi Constantinopolitani, Spiritum Sanctum Deum esse negantis. Nicæno Symbolo iam factæ accessiones ibi comprobatæ; adeo ut in eam formam, qua nunc in sacrificio Missæ decantatur, constitutum sit: & exinde vocatum est Symbolum Constantinopolitanum. Præfuerunt huic Concilio successive primo Melethius Antiochenus Episcopus, & postea ob eius mortem Gregorius Nazianzenus electus in hac Synodo Episcopus Constantinopolitanus, abdicato Maximo Cynico huius Sedis invasore. Deinde cum Episcopatum Constantinopolitanum S. Gregorius Nazianzenus studio pacis reliquisset, præfuit Timotheus Alexandrinus. Demum præfuit Nectarius, qui electus fuit in Episcopum Constantinopolitanum.

Ephesinum a Theodosio iuniore indictum fuit anno Christi CDXXXI. Ephesi, quæ totius Asiæ minoris est primaria urbs. Adfuerunt ducenti septuaginta quattuor Episcopi. Primum locum tenuit S. Cyrillus Alexandrinus, Cœlestini Romani Pontificis nomine. Postea advenerunt etiam legati Pontificis, Arcadius & Proiectus Episcopi, & Philippus Presbyter. In eo proscriptus & Constantinopolitana Sede deiectus est Nestorius, qui negare ausus fuerat, hominem in utero Mariæ Virginis formatum unam esse cum unigenito Dei Verbo personam, & Beatam Virginem esse Deiparam. Ioannes Episcopus Antiochenus cum 43. Episcopis tardius adveniens depositionem Nestorii, cuius personæ, non errori addictus erat, ægre tulit; & in ipsum S. Cyrillum sententiam depositionis protulit. Absolutus est a Concilio œcumenico S. Cyrillus, & e contra excommunicatus cum suo Conciliabulo Ioannes Antiochenus. Verum non multo post Concilium pax redintegrata est. In hoc Concilio editi sunt VI. Canones; & comprobata Pelagii & Cœlestii damnatio.

Chalcedonense ab Imperatore Martiano, communicatis cum S. Leone Pontifice Romano consiliis, convocatum fuit Chalcedone urbe Asiæ minoris anno Christi CDLI. Convenerunt Episcopi plusquam sexcenti. S. Leo præfuit per suos Legatos, Paschasinum & Lucentium Episcopos, Bonifacium & Basilium Presbyteros, quibus & Iulianus Coensis Episcopus adiunctus est. In hoc Concilio proscriptus fuit error Eutychetis Archimandritæ, idest Abbatis Monasterio urbis Constantinopolitanæ præsidentis, qui duas esse in Christo naturas negavit. Rescissa sunt quæ acta erant in favorem Eutychetis in Conciliabulo Ephesino anno CDXLIX. cui interfuerant Episcopi centum & triginta, & præfuerat Dioscorus Alexandrinus. Sanciti sunt in Concilio Chalcedonensi XXVIII. canones. Vigesimum octavum circa privilegia Sedis Constantinopolitanæ S. Leo improbavit.

Constantinopolitanum II. ab Imperatore Iustiniano convocatum est anno DLIII. Interfuerunt centum sexaginta quinque Episcopi. Primum locum tenuit Eutychius Episcopus Constantinopolitanus. In isto Concilio damnata sunt ea quæ dicuntur tria capitula: scilicet persona & scripta Theodori Mopsuesteni Episcopi; scripta Theodoreti contra S. Cyrillum; & Epistola ad Marin Persam. Eo autem titulo damnata sunt: quia Nestoriano errori patrocinabantur. Consensit demum Concilio Vigilius Papa, & acceptatione totius Ecclesiæ factum est Generale.

Constantinopolitanum III. ab Imperatore Constantino Pogonato, annuente Pontifice Romano congregatum est anno DCLXXX. Convenerunt ad hoc Concilium Episcopi circiter ducenti. De numero tamen disceptatio est. Primum locum tenuere legati Agathonis summi Pontificis Theodorus & Georgius Presbyteri, & Ioannes Diaconus. Aderant etiam tres Episcopi, nomine Concilii totius Occidentis Romæ congregati. Damnata est in isto Concilio hæresis Monothelitarum, negantium duas esse in Christo voluntates, duasque distinctas operationes, divinam & humanam. Paucis post annis, Iustiniano Constantis filio imperante, congregata est Synodus Trullana, ita dicta, quia in Trullo, idest in domate imperialis palatii, Constantinopoli celebrata sit. Dicitur etiam hæc Synodus Quinisexta, quod congregata sit ad condendos canones circa disciplinam: cum nulli in Synodis generalibus, quinta & sexta fuissent constituti. Hos canones Sergius Papa, qui tunc sedem Petri tenebat, probare renuit.

Nicænum II. ab Imperatore Constantino & Irene eius matre, annuente Adriano Papa, convocatum est anno DCCLXXXVII. Convenerunt Episcopi trecenti & quinquaginta. Primi sederunt Legati Pontificis, Petrus Archipresbyter Romanæ Ecclesiæ, & Petrus Presbyter, Abbas Monasterii S. Sabæ. In hoc Concilio damnata fuit hæresis Iconoclastarum sacras nimirum imagines confringentium, & earum usum ac cultum omnem respuentium.

Constantinopolitanum IV. ab Imperatore Basilio volente Adriano II. Summo Pontifice, convocatum fuit anno DCCCLXIX. cui duo supra centum Episcopi interfuerunt; præter Patriarchas aut eorum legatos. Præfuerunt legati summi Pontificis, Donatus & Stephanus Episcopi, & Marinus Diaconus. In isto Concilio Photius Constantinopolitanæ Sedis invasor anathemate percussus est, & depositus; & rescissa eius acta contra S. Ignatium eiusdem Sedis Præsulem. Photius autem pristinam Sedem dolo & vi postmodum adeptus, semina iecit divisionis, quæ sæculo XI. in apertum schisma declinavit, agente Michaele Cerulario Patriarcha Constantinopolitano: quo factum est, ut postea Ecclesia latina sua Concilia sine Græcis schismaticis celebraverit.

Lateranense I. congregatum est a Callisto II. anno MCXXIII. Dicitur Lateranense, quia celebratum fuit in Ecclesia Lateranensi in urbe Roma. Ad hoc convenerunt plusquam trecenti Episcopi cum aliis pluribus viris ecclesiasticis. Congregatum fuit hoc Concilium ad dirimendam controversiam de investituris, quæ in electionibus Episcoporum & Abbatum fiebant per traditionem baculi & annuli, quas Imperatores & Principes sibi tribuebant. Sancitum est, ut Imperatores liberas electiones Episcoporum permitterent Clericis & Monachis, & summus Pontifex electis concessit ut regalia ab Imperatoribus acciperent. Editi sunt XXII. canones.

Lateranense II. ab Innocentio II. summo Pontifice coactum fuit anno MCXXXIX. Convenerunt Episcopi & alii Patres circiter mille. Huic præfuit ipse Innocentius II. In hoc Concilio rescissa sunt acta Petri Leonis Pseudopontificis & aliorum schismaticorum; & damnati hæretici, Petrus de Bruis & Arnaldus de Brixia, qui hæresibus nostri temporis de Eucharistia & aliis rebus præluserunt. Conditi sunt XXX. canones circa disciplinam.

Lateranense III. congregatum est ab Alexandro III. summo Pontifice anno MCLXXIX. Convenerunt Episcopi trecenti, & etiam aliqui ex Oriente. Præfuit Alexander III. In hoc Concilio anathemate percussa est Albigensium & Waldensium hæresis. Propter schisma Octaviani Pseudopontificis statutum fuit, ut Romanus Pontifex non esset, nisi qui electus sit a duabus partibus Cardinalium. Constituti sunt XXVII. canones circa res ad disciplinam spectantes.

Lateranense IV. ab Innocentio III. convocatum fuit anno MCCXV. Interfuerunt quadrigenti & duodecim Episcopi, ac cæteri Prælati plusquam octingenti. Præses fuit ipse Innocentius. In hoc Concilio damnata est hæresis Albigensium, quæ erat Manichæorum propago. Damnatus pariter fuit error Almarici, asserentis quemlibet Christianum teneri credere, se esse membrum Christi, ut credit Christum esse natum. Proscriptus itidem Ioachimi Abbatis liber. Decreta postea est expeditio ad terræ sanctæ liberationem & amplissimæ indulgentiæ concessæ sunt ad sacrum contra Saracenos bellum euntibus. Præter canonem *firmiter*, quod est de fide Catholica, canones LXX. constituti sunt de disciplina: inter quos celebris est canon de Confessione & Communione paschali.

Lugdunense I. convocatum est ab Innocentio IV. anno MCCXLV. Interfuerunt Episcopi centum & triginta cum aliis Patribus. Præfuit Innocentius IV. Congregatum fuit

fuit Concilium adversus Fridericum Imperatorem. Editæ fuere Constitutiones de expeditione in Terram Sanctam, & de multis aliis spectantibus ad disciplinam.

Lugdunense II. a summo Pontifice Gregorio X. congregatum fuit anno MCCLXXIV. cui præfuit Gregorius ipse; & convenerunt Episcopi quingenti, Abbates septuaginta, Prælati inferiores mille. In hoc Concilio compositum est schisma, quo Græci, opera Michaelis Cerularii Patriarchæ Constantinopolitani, medio Sæculo XI. ab Ecclesia Latina defecerant. Decantatum in Concilio Symbolum cum particula *Filioque*. Actum fuit de subsidio ferendo in expeditionem Ierosolymitanam. Promulgati fuere XXXI. canones de disciplina.

Viennense, in urbe scilicet Archiepiscopali Viennæ Allobrogorum in Gallia ad Rhodanum, a Clemente V. anno MCCCXI. celebratum est, cui idem Pontifex præfuit. Nonnulli trecentos Episcopos, alii pauciores interfuisse memorant. Inferiorum Prælatorum ingens numerus. Extinctus est in hoc Concilio Ordo Templariorum; ac damnati errores Beguardorum & Beguinarum, necnon Petri Ioannis, Fraticellorum, & Dulcinistarum. Actum pariter fuit de subsidio Terræ sanctæ ferendo necnon de dissidio quod exarserat inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum Galliarum Regem. Constitutiones quædam de disciplina, quæ Pontificis arbitrio penitus remissæ fuerunt, promulgantur postea ab eodem Clemente.

Constantiense, quod Ioannes XXIII. summus Pontifex convocavit Constantiæ, quæ est urbs Germaniæ ad fines Helvetiorum, anno MCDXIV. Interfuerunt Episcopi circiter ducenti & quinquaginta, & ingens aliorum Prælatorum numerus. Duabus prioribus sessionibus præfuit per se ipsum summus Pontifex Ioannes XXIII. Post eius e Concilio recessum, ipsi præfuerunt Cardinales, Petrus de Alliaco, Iordanus Episcopus Albanensis, Cardinalis de Ursinis, Ioannes Episcopus Ostiensis dictus Cardinalis Vivariensis; demum postremis Concilii sessionibus per se ipsum præfuit Martinus V.

Perduravit hoc Concilium annis quatuor, mensibus sex. Quod in Pisano Concilio, anno MCDIX. habito, ac postmodum suspenso & in aliud tempus servato, cœptum fuerat; hoc in isto Concilio redintegratum est & perfectum. Compositum scilicet schisma quod Ecclesiam tamdiu vexaverat, electis duobus, & postea etiam tertio in summum Pontificem. In hoc Concilio Angelus Corrarius seu Gregorius XII. cessit Pontificatui, Petrus de Luna seu Benedictus XIII. de Sede Petri deiectus est a Concilio: sicuti etiam in Balthassarem Coxam seu Ioannem XXIII. lata depositionis sententia, electus est Odo Columna summus Pontifex, qui Martinus V. appellari voluit. Damnati sunt in isto Concilio Ioannes Wicleffus & Ioannes Hus, eorumque articuli proscripti. Pariter damnatus est Hieronymus de Praga, relapsus in hæresim quam eiuraverat. Decretum editum est de communione sub una tantum specie. Actum tandem est de Ecclesiæ reformatione.

Basileense a Martino V. summo Pontifice primum Papiam vocatum, quod deinde translatum Senis iustis de caussis postea dimisit, alio indicto Basileæ celebrando post annos septem. Et hoc habitum est anno MCDXXXI. Præfuit legatus pro summo Pontifice Martino V. Cardinalis Iulianus; ipsique Eugenius IV. legationem hanc, mortuo Martino V. eius decessore, adfirmavit, mandavitque, ut datum sibi negotium conficeret. Convenerunt circiter trecenti Patres, non tamen in omnibus sessionibus. In hoc actum est præcipue de potestate Concilii generalis & Papæ, & de reformatione Ecclesiæ. Concilium istud in postremis sessionibus non habetur pro generali.

Florentinum convocatum fuit ab Eugenio IV. dum adhuc staret Basileense. Et primo Ferrariæ anno MCDXXXVIII. cœpit haberi Concilium, ubi habitæ sunt sexdecim sessiones: & postea peste in ea urbe grassante translatum fuit Florentiam, ubi novem sessiones habitæ fuere. Interfuit Florentino Ioannes Palæologus Græcus Imperator, & Iosephus Patriarcha Constantinopolitanus cum cæteris Græcis. Sancita fuit unio inter Latinam Ecclesiam & Græcam, compositis controversiis de processione Spiritus Sancti a Patre & Filio, de adiectione particulæ *Filioque*, de consecratione in azymo, de purgatorio & statu felici animarum sanctarum, de primatu summi Pontificis. Unus Marcus Ephesinus concordiæ subscribere renuit; qui in patriam redux, scriptis adversus sacram Synodum variis epistolis, impedimento fuit ne Græci antiqua schismatis consuetudine male affecti unitatem amplecterentur.

Tridentinum a Paulo III. anno MDXLV. inchoatum fuit; intermissum postea a Iulio III. Iterum convocatum est; & denuo suspensum a Pio IV. congregatum fuit, & anno MDLXIII. tandem absolutum. Huius indicendæ Synodi præcipue caussæ fuerunt in-

ingruentes tùm Lutheranorum, tum Sacramentariorum hæreses, & morum in Clero pravitas disciplinæque sacræ omnimoda relaxatio. In hoc porro Concilio tanta est copia dogmatum definitorum; tanta scientiæ ecclesiasticæ eruditio, tanta moderatio in disceptationibus scholasticis a dogmatibus fidei secernendis, tantum denique restauratæ disciplinæ lumen, ut ipsa legere necesse sit Concilii decreta, e quibus velut e quodam veritatis sanctitatisque fonte doctrina pura sinceraque pietas hauriatur.

Concilia particularia post redditam Ecclesiæ pacem innumera, prout opus fuit vel ad comprimendas insurgentes hæreses, vel pro disciplina ecclesiastica instituenda vel instauranda, fere quovis sæculo celebrata fuere in Oriente & Occidente, in Africa, in Gallia, in Germania, in Hispania, in Italia: ut facile videre est in Summis Conciliorum, præcipue in ea quæ elaborata fuit a Baio; & fusius in Opere Labbeano, ubi sigillatim per extensum cum suo ordine temporum & locorum historice descripta ac exposita habentur.

§. XII.

De deficientia salutis extra veram Ecclesiam Christi.

Cum cœlestis beatitudo, idest æterna salus iuxta divinum providentiæ ordinem, quæ hominem in sua ipsius creatione ad tam excelsum finem elevavit, consequenda sit tamquam merces, corona, & præmium ab iis, qui in hac vita iuxta semitas supernarum legum quam Deus ipsis proposuit pro regula agendi, mores suos componentes fidelem ipsi Deo exhibent servitutem, cumque fides sit radix ac initium talis operis (habetur enim Hebr. cap. XI. *Accedentem ad Deum oportet credere*: itemque: *Sine fide impossibile est placere Deo*) nonnisi in vera Christi Ecclesia æternæ salutis beneficium obtineri potest: cum in hac sola Ecclesia habeatur vera fides & religio, ac proinde verus Dei cultus & morum sanctitas; quibus corona, merces, & præmium cœlestis vitæ reddenda est. Ita definitum fuit a Concilio generali Lateranensi IV. sub Innocentio III. & refertur, *cap. Firmiter de sum. Trinit.* ubi sic legitur. *Una vero est fidelium universalis Ecclesia, extra quam nullus omnino salvatur*. Unde Ecclesia per arcam Noe est adumbrata: Sicut enim illi soli diluvium evaserunt, qui arcam Dei iussu constructam sunt ingressi; sic illi duntaxat ab omni mortis æternæ periculo tuti esse possunt, qui in Ecclesiam supra Petrum voce Domini fudatam, per baptismum ingressi sunt, in eaque permanent. Huius etiam figura est magna illa Ierusalem civitas Sancti, extra quam sacrificia Dei offerre non licebat: sic enim in sola Dei Ecclesia, nusquam extra illam, verus est cultus verumque sacrificium, quod Deo placere ullo modo possit. Hinc S. Hieronymus Epist. LVII. relatus *cap. Quoniam* XXIV. *quæst.* I. inquit. *Cathedræ Petri communione consocior: super illum Petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio*. Verum aliquam movet difficultatem exemplum quod opponi posset, de Cathecumenis, qui salvari possunt, multique salvantur (ut S. Ambrosius in *Orat. de obit. Valentin.* aliique Patres & Theologi affirmant) si moriantur in eo statu: & nihilominus certum est, Cathecumenos non esse in Ecclesia actu & proprie, sed tantum in potentia; non secus ac homo conceptus, sed nondum formatus & natus, non dicitur homo, nisi in potentia. Facilis tamen occurrit responsio, si animadvertas, id quod dicitur, *extra Ecclesiam neminem salvari*, intelligi debere de iis, qui neque re ipsa, neque desiderio sunt de Ecclesia; sicut de baptismo communiter loquuntur Theologi, Quoniam autem Cathecumeni, si non re, saltem voto sunt in Ecclesia, ideo salvari possunt: cum votum baptismi perfectæ conversioni coniunctum iustificare hominem possit, & baptismi vicem supplere. Neque repugnat similitudo arcæ Noe, extra quam nemo salvabatur, etiamsi voto in ea fuisset: nam similitudines non in omnibus conveniunt. Quocirca *I. Petr. cap.* III. baptismus comparatur arcæ Noe: & tamen constat, sine baptismo in re aliquos salvari.

§. XIII.

De resolutione totius fidei, & de evidentia motivorum credibilitatis.

Cum totius fidei Christianæ fundamentum, ut iam vidimus, consistat in divinis revelationibus, quatenus ab Ecclesia pro talibus proponuntur; tota fidei Christianæ resolutio est inquirere illa principia & motiva, quæ sunt tota vis & ratio Christianæ credulitatis. Resolutio enim est investigare principia ex quibus res constituitur, vel in quibus tota ipsius ratio fundatur; ac rem in

in ipsa reducere. Resolutio hominis fit, recurrendo ad principia ipsius constitutiva (quæ sunt anima & corpus) in quæ ipse reducitur. Sic Christianæ fidei resolutio est investigare prima principia & motiva, quibus totius fidei certitudo innititur: nempe divina veritas, a qua revelata procedunt; & Ecclesiæ auctoritas, quæ divinitus revelata ut talia nobis credenda proponit. Etenim tunc dicitur fides nostra ultimo, seu in sua principia resolvi, quando nos de ipsius fundamento interrogati ultimam reddimus rationem quæ nos movet ad actum fidei: ad quem nulla alia ratio nos movet; ac proinde in ea quiescimus, ne detur processus in infinitum. Quare, cum prima & præcipua ratio quæ nos movet ut fidei capitibus præbeamus assensum, sit Deus, quatenus prima veritas revelans est, ut diximus, quæ divina veritas est obiectum formale fidei supernaturalis; cumque ea credamus ut a Deo revelata, quia ut talia ab Ecclesia proponuntur: fides tota resolvitur a priori in veritatem Dei revelantis; & a posteriori in Ecclesiæ auctoritatem, tamquam in ultimam regulam, quæ revelata proponat. Si quis enim quæreret, quare mysteria Trinitatis, Incarnationis, vel alium quemlibet fidei articulum credamus? statim respondebimus; quia Deus ea revelavit: & si urgeat ulterius, cur credamus Deo revelanti? respondebimus; quia Deus est prima veritas, quæ nec fallere, nec falli potest: si tandem quærat quare credamus ea fuisse a Deo revelata? respondebimus; quia Ecclesia hoc nobis testatur, dum ea ut a Deo revelata credenda proponit.

Verum licet credamus auctoritati Ecclesiæ testantis sacram Scripturam divinamque Traditionem esse a Deo revelatas; & sacra Scriptura vicissim nos doceat, universalem Christi Ecclesiam infallibilem esse in suis iudiciis quæ ad fidem & mores pertinent: non propterea ex hoc sequitur circulus vitiosus: Nam prima veritas est caussa formalis & motiva a priori, cur mysteria a Deo revelata esse credantur. Unde cum quæritur, cur credamus Deum hoc revelasse? tunc non petitur ratio a priori, seu caussa formalis & motiva credendi: sed ratio inquiritur a posteriori, seu quoad nos, ipsius revelationis factæ. Porro hæc duo, ut ex ipsis terminis patet, sunt valde diversa. Et primum quidem spectat ad motivum formale fidei, posterius ad motiva credibilitatis: de quibus, pro clariore & faciliore huiusce doctrinæ intelligentia, nonnulla hic breviter & summatim iuvat subnectere.

Quamvis enim fidei natura constare nequeat sine obscuritate, & e Christianorum albo expungendi sint qui Christo credendum negant, nisi reddita ratione (ut probat S. Augustinus *lib. de utilit. creden.*): quamvis præcipua & propria caussa fidei sit interior ille Dei afflatus, quo ad assentiendum rebus a Deo revelatis impellimur; accedunt tamen externa quædam adminicula, quibus vel fidei sternitur via, vel fides iam parta corroboratur: argumentationes scilicet ex ratione petitæ, invictæ, evidentes, quæ suadent esse credibilia quæcumque ad credendum proponuntur a Deo & ab Ecclesia, ipsasque prudentiæ humanæ leges præscribere ut fides admittatur: Unde ait Propheta Psalm. XCII. *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*. Hæc autem argumenta, quæ in Scolis credibilitatis motiva appellantur, petuntur præcipue ex Prophetarum vaticiniis, ex miraculis, ex hominum consensu, ex Evangelii propagatione, ex constantia Martyrum, ex doctrinæ Christianæ sanctitate. Hæc autem dicuntur a Theologis motiva credibilitatis: cum sint ea, propter quæ moraliter fit evidens, quod mysteria nostræ fidei a Deo revelata sint; & consequenter propter infallibilem eius veritatem evidenter credibilia, idest evidenter digna quæ credantur esse a Deo revelata, prout tradit Ecclesia Catholica.

Motiva credibilitatis recensentur.

Prophetarum vaticiniis pleraque fidei nostræ mysteria prænuntiata sunt, quæ eo prorsus modo evenerunt, quo multo ante fuerant prædicta. Prophetia porro a solo Deo esse potest, cui uni futurorum cognitionem sapientes adiudicant. Et sane cum Prophetia sit rerum futurarum narratio, quæ prævideri nequeunt ex caussis naturalibus, eius auctorem supra naturam esse, Deum videlicet, quis inficiabitur? Quare cum completa videamus nostræ Religionis mysteria, quæ a Prophetis prænuntiata sunt; Christi nempe Nativitatem ex Virgine, passionem, mortem, resurrectionem, ascensionem in cœlum, missionem Spiritus Sancti, Evangelii prædicationem, propagationem Ecclesiæ per universum orbem: credibilia sunt etiam alia quæ nondum impleta sunt; ut secundus Christi adventus ad iudicandum vivos & mortuos, generalis resurrectio mortuorum, vitaque æterna, quam non videmus, sed speramus. De iis lector consulat S. Augustinum *lib. de Fide rerum quæ non vident. cap. IV. & V.* Frustra vero oppone-

Oracula Prophetarum.

nerent Gentiles, talia vaticinia, librosque Prophetarum ex post facto a Christianis suppositos fuisse Prophetis. Nam Iudæorum testimoniis luculentissime refellerentur; a quibus receperunt Christiani huiuscemodi Prophetarum libros & vaticinia; ut advertit S. Augustinus *Tract. XXXV. in Ioan.*

Miracula.

Ex miraculis petitur alterum argumentum; seu motivum credibilitatis. Nam cum miracula vim omnem totius naturæ superent; nonnisi divina virtute patrari possunt: & cum Deus nec fallere possit, nec falli; fieri nequeunt ad falsæ doctrinæ confirmationem. Innumera miracula & a Christo Domino, & ab eius discipulis, aliisque viris sanctis edita fuisse, evangelica historia, epistolæ, & acta Apostolorum & Sanctorum ab auctoritatibus fide dignis conscripta clare testantur. Et adhuc miraculorum donum in Ecclesia perseverat; licet non adeo frequentia sint, utpote non ita necessaria, propagata iam ac confirmata religione Christiana. Quod si negent Ethnici, ista miracula facta esse ab Apostolis Christi, ut eis prædicantibus fides haberetur: *Hoc unum* (ait S. Augustinus lib. XXII. *de Civit. Dei* cap. v.) *nobis grande miraculum sufficit, quod terrarum orbis, sine miraculis credidit.*

Hominum consensus in Religionem.

Tertium argumentum seu motivum petitur ex hominum consensu in religionem, quæ tam multa credenda proponit sensibus repugnantia, ac rationis perceptionem comprehensionemque superantia: quæ nimirum tradit præcepta ardua duraque hominibus ad carnis voluptates pronis; scilicet inimicorum dilectionem, fugam illecebrarum, divitiarum honorumque contemptum, carnis mortificationem.

Evangelica prædicatio a viris pauperibus.

Quartum argumentum desumitur ex Evangelii prædicatione facta a viris pauperibus & ignobilibus qui, divino afflatu & Spiritus Sancti in eos illapsi munere, summam sapientiam facundiamque subito consecuti pœne innumeram multitudinem non tantum simplicium, sed sapientissimorum hominum ad eam religionem amplectendam adduxerunt: ut ait Apostolus I. ad Corinth. cap. 1 *Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare; non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvi fiunt, idest nobis, Dei virtus est.*

Martyrum constantia.

Quintum motivum petitur ex Martyrum propemodum infinitorum constantia, qui pro fide Christiana exquisitæ crudelitatis supplicia mortesque acerbissimas subierunt: & tamen gravissimis persecutionibus prohiberi ac deterreri non potuerunt innumeri homines, omnium gentium, omnis sexus, ætatis, conditionis, nobiles, prudentes, docti, ab amplectenda religione, quam sæculi Potestates persequebantur, cuius professores morti destinati erant; immo hisce persecutionibus crevit Ecclesia, & martyriis coronata est, ut loquitur Tertullianus *Apologet. cap. I.*

Sanctitas Christianæ Doctrinæ.

Ex sanctitate tandem Christianæ doctrinæ petitur aliud argumentum. Lex enim Domini Immaculata est, convertens animas, non exterius dumtaxat corruptos hominum mores emendans, sed interius etiam pravas cogitationes exscindens; innocentiam autem & sanctimoniam imperans; charitatem, pudicitiam, non corporis dumtaxat, sed animi; divitiarum contemptum, inimicorum dilectionem, beneficentiam, misericordiam, humilitatem, modestiam, mansuetudinem, in rebus adversis patientiam, cupiditatum carnisque mortificationem. Ita de doctrinæ Christianæ sanctitate loquitur Tertullianus Apologet. cap. xlv. S. Augustinus *lib. de morib. Eccles. Cathol. cap.* xxx. qui etiam *lib. cont. Epist. Manich. cap.* iv. evidentiam confirmat credibilitatis eorum quæ ab Ecclesia Catholica credenda proponuntur.

Nec efficit dicere, quod omnia ista motiva humana sint, nobisque innotescant mera fide humana, v. g. per libros, Traditionem seniorum, prædicationem Parochorum, vel naturalis rationis dictamen: ac proinde cum fides divina resolvatur in talia motiva, sequitur, in humana motiva resolvi, quod est absurdum. Nam respondetur, falsum esse, quod fides in allata motiva humana resolvatur tamquam in rationem formalem, & ultimam credendi; sed resolvitur in iudicium dumtaxat credibilitatis obiecti fidei. Cum enim Deus regulariter non loquatur immediate nobis singulis, hinc assensus fidei supernaturalis ordinarie non fit nisi prævia fide humana, qua quis prius credit suo Prædicatori, vel Ecclesiæ (quam ex supradictis nobis agnoscit esse veram Christi Ecclesiam.) proponenti mysteria fidei, atque testanti ea Deum revelasse iuxta illud Apostoli Rom. 10. *Fides ex auditu.* Hoc autem semel supposito intellectus fidelis, ac persuasus talia Deum revelasse, totum se in ipsius Dei veracitatem convertit, ac propter istam unice, per actum Fidei supernaturalis veræ Fidei mysteriis assentitur.

Et rem hanc melius etiam illustrat ratio ipsa actus fidei supernaturalis; quia non est

purus

purus actus intellectus, sed necesse est, ut concurrat etiam actus voluntatis imperantis assensum Fidei propter infallibilem Dei revelantis veracitatem. Actus enim Fidei sunt liberi (alias non essent meritorii) ac ideo non possunt praecise consistere in actibus intellectus, qui est potentia naturalis; sed ad eos requiritur insuper pia affectio supernaturalis voluntatis, quae mysteriis divinitus sibi revelatis, ac motivis ipsis credibilitatis Fidei, libere divinae gratiae excitanti, & opitulanti cooperando, propter infallibilem Dei revelantis veracitatem firmissime assentiatur eiusmodi mysteriis, credendo vera esse, quae Deus nobis revelare dignatus est. Hinc ait Apostolus in citata sua Epistola ad Rom. *corde enim creditur ad iustitiam*; cui inhaerendo Concil. Triden. sess. 6. cap. 6. ita docet; *disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati gratia divina, & adiuti, Fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum credentes vera esse, quae divinitus revelata, & promissa sunt*. Hinc fit quod audita eadem fidei praedicatione quidam credunt, quidam non; quia nimirum uni gratiae excitanti cooperantes suo intellectui imperant, ac simul eliciunt actum fidei supernaturalis; alii vero non.

§. XV.

Fides a tempore Apostolorum non crevit quoad substantiam.

Cum fides divinarum revelationum auctoritate nitatur, & iam a tempore Apostolorum divinae cessaverint revelationes; profecto ab hoc tempore crescere non potuit fides quoad substantiam: quia ad hoc requiritur ut fiant Ecclesiae novae revelationes, quae sunt fidei motivum.

Dicitur I. *a tempore Apostolorum*. Nam certum est in aetatibus quae tempora legis gratiae praecesserunt, nempe ab Adamo usque ad Christum (quod tempus *Gal. cap.* IV. vocatur ab Apostolo: *Plenitudo temporis*: eo quod fidei mysteria tum plenius revelata fuere) Deum plura identidem revelasse, novosque identidem libros, quos fide divina credimus esse sacros, exaratos fuisse. Apostoli autem post Christi ascensionem plura scripserunt, quae non solum ex Christi ore ipsis revelata fuere, sed etiam interiore Spiritus Sancti afflatu, iuxta testimonium Io. cap. XVI. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*. Quin etiam S. Thomas 2. 2. *quaest.* 1. *art.* 7. docet, articulos fidei in aliquo sensu non crevisse quoad substantiam a tempore Adami: quatenus scilicet omnia quae successu temporis revelata sunt, implicite continebantur in iis quae credidit Adamus; non secus ac conclusiones omnes implicite in suis principiis continentur. Ad prima autem fidei principia spectat credere, quod Deus existat, & hominum saluti provideat, iuxta illud Apostoli ad Hebr. cap. XI. *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator fit*. Quem locum explicans S. Thomas haec habet. *In esse divino includuntur omnia quae credimus in Deo aeternaliter existere, in quibus nostra beatitudo consistit. In fide autem providentiae includuntur omnia quae temporaliter a Deo dispensantur ad hominum salutem, quae sunt via ad beatitudinem.*

Dicitur II. *quoad substantiam*. Nam certum est, ea quae tradiderunt Apostoli obscurius, ab Ecclesia identidem magis explicari, & contra insurgentes haereses clarius proponi. Sic definivit Baptismum verum esse, etiam collatum ab haereticis; cum S. Cyprianus aliique plures de eo dubitarent. Sic in variis Conciliis magis accurate & distincte explanavit quae revelata sunt, atque adeo credenda circa mysteria Trinitatis, Incarnationis, & Gratiae: ut notat Vincentius Lirinensis in suo I. *Commonit. cap.* XXVII.

§. XV.

De divisione fidei.

Fides prout est virtus Theologica, alia est actualis; & est actus, quo intellectus, ex imperio voluntatis per gratiae auxilium excitatae, assentitur alicui veritati propter auctoritatem Dei revelantis; qui cum ex sua infinita sapientia omnia cognoverit ut sunt, falli non potest; & ex infinita sua bonitate, qua res quas cognoscit, vult revelare, fallere nequit. Hinc fides divina omnem prohibet haesitationem & formidinem, saltem voluntariam, de opposito: ut definivit Innocentius XI. damnans hanc propositionem ordine 21. *Assensus fidei supernaturalis & utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis: immo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus*. Alia est habitualis: & est adhaesio revelatis permanenter inhaerens animae, hancque habilem reddens ad actus fidei eliciendos. Dividitur secundo in explicitam, per quam intellectus speciatim adhaeret alicui articulo; v. g. quod Deus sit incarna-

tus: & in implicitam, per quam idem intellectus non distincte & in se, sed generaliter credit ea quæ Ecclesia credenda proponit; idest non se determinat ad hunc vel illum articulum in specie, sed illos credit confuse & ut in aliquo continentur. Dividitur tertio in acquisitam, quæ oritur ex multis actibus circa res revelatas gratiæ adminiculo elicitis: & in infusam, quam Deus infundit sine aliquo prævio actu ad eam concurrente per modum caussæ efficientis; quod præcipue fit, dum quis sacramenta recipit, in cuius anima cum gratia sanctificante infunditur fides, spes, & charitas. Dividitur pariter fides in informem, qualis est in subiecto destituto gratia sanctificante, quæ est forma alias virtutes omnes perficiens: & in formatam, cui coniuncta est gratia sanctificans. Dividitur tandem in fidem vivam, cui coniungitur mandatorum observantia per charitatem; & ideo ab Apostolo vocatur *fides per dilectionem operans*: & in mortuam, cui deest legis observantia & charitas, quæ spiritualiter nos & opera nostra vivificat; idcirco de hac loquitur D. Iacobus in Epist. canon. cap. 2. *Fides sine operibus mortua est*.

§. XVI.

De necessitate fidei ad salutem: prout est assensus iis quæ Deus revelavit; minime vero prout est singularis fiducia, qua quis credat sibi remissa esse peccata, aut se esse prædestinatum ad vitam æternam.

Nemo iure dubitare valet, Eidem necessariam esse ad salutem consequendam, ut manifestissime docent Scripturarum divinarum testimonia. Ait enim Apostolus Hebr. cap. XI. *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Et Marc. *cap.* XVI. Christus Dominus damnationis sententiam in non credentes prædixit: *Qui non crediderit, condemnabitur*: & Ioan. cap. III. *Qui non credit, iam iudicatus est; quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Hinc Clemens Alexandrinus *lib.* VII. *Strom.* fidem vocat *primam ad salutem inclinationem*: S. Cirillus Alexandrinus *lib.* IV. *in Io.* ipsam appellat *Ianuam & viam vitæ*: & S. Augustinus *lib. de prædestin. sanctor. cap.* VII. ait fidem esse donum Dei, quo cætera impetrantur: *Ex Fide, inquit, dicit Apostolus iustificari hominem, non ex operibus: quia ipsa prima datur, ex qua impetrantur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus iuste vivitur.* Ex laudatis Scripturæ & Patrum testimoniis evidenter colligitur, fidem quæ necessario ad salutem requiritur, esse assensum præstitum omnibus, quæ a Deo sunt revelata; minime vero fiduciam de singulari Dei misericordia, qua sibi quisque promissiones divinas de remissione peccatorum applicet, aut qua certo credat sibi remissa esse peccata, vel se esse in numero prædestinatorum. Fiducia enim illa, qua quis credit ac certissime confidit sibi remissa esse peccata, tantum abest, ut verbo Dei præcipiatur, ut econtra verbum Dei diserte doceat, de remissione peccatorum & æterna salute timendum esse, nec de ea citra singularem revelationem umquam nos esse posse certiores: *Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit* Eccl. cap. IX. Et Iob cap. IX. habetur: *Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignoravit anima mea . . . . . Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti*. Ita de salute sua Iob significat se timuisse, licet vir esset sanctissimus, quem non reprehenderat cor eius in omni vita. At si fides ipsum de sua iustitia & prædestinatione certum reddidisset, illi nefas fuisset ea de re dubitare. Immo David ipse, tametsi certus quod Deus peccatum ipsi dimiserat, nihilominus delictorum forsan occultorum reum coram Deo se esse declarat: *Delicta? quis intelligit ab occultis meis munda me, & ab alienis parce servo tuo*. Psalm. XVIII. Hanc autem fiduciam non esse fidem ad salutem necessariam apertissime definivit sacra Tridentina Synodus contra Novatores *sess.* VI. *cap.* IX. & Canonibus præcipue XII. XIII. XIV. XV. & XVI. Ait enim can. XII. *Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse qua iustificamur; Anathema sit.* Similia habet in cæteris canonibus.

Inest quidem interdum iustis moralis certitudo, quod sint in statu gratiæ: sed cum illa nonnisi probabilibus coniecturis innitatur, non spectat ad fidem divinam, quæ omnem prorsus hæsitationem formidinemque excludit. Hoc sensu intelligenda sunt plura Apostoli testimonia; & præcipue Rom. cap. VIII. *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.* Et hoc testimonium quod Spiritus Sanctus reddit iustis, quod filii Dei sint, quandoque innotescit per conscientiam bonæ voluntatis, quæ nec de ullo crimine aut peccandi affectu redarguit; & ex fiducia ad Deum, quæ fru-

ctus est bonæ conscientiæ, iuxta illud 1. Io. cap. III. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Itidem ex studio honoris Dei, ex lubenti cognitione & auditu rerum divinarum, & ad vitam secundum Deum instituendam spectantium; ex animi tranquillitate cum interna consolatione, quæ baptismum & pœnitentiæ sacramentum sincero corde susceptum consequi solent; ex clamore tandem seu oratione devota ad Deum, ac tenero affectu quo Pater appellatur, id conicere possumus: Hos enim motus verosimillimum est effici in nobis a Spiritu Sancto in nobis habitante. Verum quia sæpe de se ipsa mens hominis sibi mentitur, & huiusce modi motus quandoque sentiunt illi etiam qui iusti non sunt; hinc sunt signa æquivoca, & interdum fallacia. Quocirca cum nobis incertum sit tales motus esse a Spiritu Sancto, hisce signis nobis testimonium perhibente; nec possumus, nec tenemur certo credere, nos esse filios Dei: sicut deberemus credere, si expressum testimonium per revelationem haberemus, par illi quod Deus reddidit David per Prophetam dicentem: *Transtulit Dominus peccatum tuum a te*: & per Christum Magdalenæ: *Remissa sunt ei peccata multa*: & Paralytico: *Remittuntur tibi peccata tua.*

Nota, quod cum sine fide impossibile sit placere Deo, licet possit homo etiam sine fide aliquod moraliter bonum opus peragere, quando videlicet quod cæteroquin ex obiecto bonum est, idest naturali legi iustitiæ, & honestati consonum, ad malum finem non referat; contra Novatorum sententiam, qui volebant omnia infidelium opera esse peccata (ut contra Michaelem Baium declararunt summi Pontifices S. Pius V. & Gregorius XIII.) nihilominus, cum fides principium sit & radix supernaturalis bonitatis & iustitiæ ad æternam vitam consequendam; plane opus nullum æternæ vitæ meritorium fieri potest sine fide. Idcirco opera quæ moraliter bona sunt sine fide, steriliter bona vocat S. Augustinus, idest ad æternæ vitæ consecutionem inutilia. Laudans enim sanctus Doctor *Epist.* CXLIV. alias CXXX. Polemonis Ethinici continentiam; ait, quod hæc illi valuerit tantum ad præsentis vitæ honestatem, non ad futuræ immortalitatem.

Verum quia non solum fides habitualis, sed etiam actualis necessaria est ad salutem æternam assequendam; & fides actualis diversimode per actus nostros exerceri potest; (intrinsece scilicet, & extrinsece; implicite, & explicite; necnon in variis circumstantiis, temporis nempe & loci) hinc operæ pretium est, ut fidei necessitas ad salutem relative ad diversos illos actus & circumstantias expendatur. Quæremus igitur, num ad consequendam æternam salutem necesse sit ut per actus internos fidem nostram exerceamus, utque eam per actus etiam externos profiteamur; & in quibus circumstantiis opus sit fidei officia præstare.

§. XVII.

De interno actu fidei, eiusque proprietatibus.

Nota I. Duplicem distingui a Theologis necessitatem. Alteram vocant medii; alteram præcepti. Id dicitur necessarium necessitate medii, sine quo, etiamsi illius omissio inculpabilis sit, finis, seu æterna salus obtineri non potest. Id vero nuncupatur necessarium necessitate præcepti, quod ex sola superioris voluntate absolute pendet; sine quo proinde salus obtineri nequit, si culpabiliter omittatur, nisi hæc omissio per pœnitentiam remittatur; si vero inculpabiliter omittatur, non impedit salutem. Quidquid tamen necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti, si sit in nostra potestate. Etenim eodem ipso præcepto quo salutem nostram procurare tenemur, tenemur etiam comparare nobis media necessaria ad salutem. Unde certum est, habitus fidei, spei, & charitatis necessarios esse necessitate medii omnibus quibuscumque, etiam infantibus, ut ex Concilio Tridentino sess. VI. cap. VII. colligitur: quia nemo unquam iustificatur sine infusione habitus fidei, spei, & charitatis. Nullus tamen actus virtutis necessarius est infantibus; cum nullius sint capaces: & salvari possunt.

Nota II. Fides actualis, de qua hic sermo habetur, duplex est: implicita, & explicita: Illa expresse articulos in se ipsis credit: ut, Deum esse unum & trinum, Christum esse Deum hominem de Virgine natum. Hæc aliquos articulos quorum expressa notitia caret, in altero quem explicite cognoscit, & in quo præfati continentur articuli, credit: sic qui credit expresse quidquid Catholica Romana Ecclesia credendum proponit, implicite credit omnia religionis nostræ mysteria. *Fides actualis duplex*

Actus internus fidei, qui idem est ac fides actualis, ut ab eius natura exordiamur, est supernaturalis & firmissimus mentis assensus, datus rebus a Deo revelatis, & ab *Definitio interni actus Fidei.*

Eccle-

Ecclesia propositis, propter primam veritatem; iuxta dicta in ipsius fidei definitione. Hinc materiale eius obiectum, ut alias notavimus, sunt res omnes a Deo revelatæ, formale vero est auctoritas Dei revelantis, per quam valde repugnat Deum falli aut fallere. Nam summa Dei revelantis auctoritas, quæ idem est ac veritas, liquido apparet tum ex sapientia infinita, qua Deus perfectissime novit omnia ut sunt; nec potest falli: tum ex bonitate infinita, qua vult revelare res ut illas cognoscit; nec potest fallere. Ad hoc vero ut mens revelatis firmiter assentiatur, quinque vulgo statuunt Theologi actus prærequiri. Primus est videlicet, quod res prædicatæ percipiantur. Nam ex Apostolo Rom. cap. x. *Fides ex auditu; auditus autem per verbum Christi*. Secundus, quod mens inquirat, num qui verba facit dignus sit, ut fides ei habeatur. Nam assensus fidei, utpote actus virtutis, debet esse prudens; talis autem esse nequit, si sine ulla inquisitione & examine, præbeatur, iuxta illud Eccli. cap. XIX. *Qui credit cito, levis est corde*. Tertius est iudicium, quo mens, libratis motivis credibilitatis, certo iudicat prorsus credibilia esse quæ prædicantur. Quartus est alterum iudicium quod ex priori subsequitur, quo mens non solum iudicat rem esse credibilem; sed statuit insuper hic & nunc esse credendam: non secus ac ad eliciendos actus aliarum virtutum, v. g. misericordiæ, non sufficit quod mens iudicet laudabile esse opitulari indigenti; sed ulterius requiritur, ut decernat hic & nunc ei subveniendum. Quintus est actus voluntatis, qui dicitur pia affectio & credulitatis affectus, quo voluntas imperat intellectui, ut veritati revelatæ, ac sufficienter propositæ assensum præstet: Nam ex *S. Augustino lib. de prædest. Sanct. cap.* v. *Credere vel non credere est in arbitrio voluntatis humanæ*. Veritas enim proposita, quantumvis credibilis appareat, manet semper obscura & inevidens; nec proinde necessario movet ac determinat voluntatem ad credendum: sicut contingit in conclusione evidenter deducta ex principio per se noto, quæ per sui evidentiam intellectum ad assensum impellit.

Horum actuum, qui ad assensum fidei prærequiruntur, tres priores naturaliter elici possunt; eorum quippe obiecta sunt naturalis ordinis, ac solo naturalis rationis lumine percipi valent. Nam quivis infidelis v. g. naturaliter audit ac percipit quæ a præcone Evangelii dicuntur. Pariter solo naturali lumine motiva eorum credibilitatis, prophetias scilicet & miracula, quæ in eorumdem confirmationem proponuntur, perpendere potest, ac ex iis iudicare, quod Evangelium sit credibile. Nam hæc duo naturali lumine innotescunt: nempe vera miracula verasque prophetias esse a Deo; ac Deum optimum maximum, qui nec fallere nec falli potest, mendacium his firmare non posse. Negandum tamen non est, quin Deus aliquando corda hominum gratia sua moveat & inclinet ad audiendos verbi Dei præcones, & ad ea perpendenda, quæ in doctrinæ confirmationem oculis subiiciuntur.

Quartus actus, quo iudicat mens hic & nunc credendum esse, censendus est supernaturalis: quia inde excitatur pia voluntatis motio & credulitatis affectus, qui certe est supernaturalis, iuxta Concilium Arausicanum II. a quo *cap.* VII. damnatur ut hæreticus qui adfirmet, per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad æternæ vitæ salutem pertinet, cogitari ut expedit, vel eligi posse sine Spiritus Sancti illuminatione & illustratione.

De quinto autem actu, scilicet de pia voluntatis affectione, seu credulitatis affectu, nulla occurrere potest dubitatio, quod non sit supernaturale Dei donum. Hoc enim est de fide, & probatur ex scriptura Io. cap. VI. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum*: & Rom. cap. IX. *Non volentis, neque currentis; sed miserentis est Dei*. Hinc mox laudato canone Concilium Arausicanum damnavit Semipelagianos, qui asserebant, initium fidei esse a nobis, quatenus voluntas nostra debet esse disposita ac prompta ad assentiendum divinis revelationibus. Et hanc sententiam confirmat doctrina quoque Sanctorum Patrum. Nam S. Augustinus *lib. de prædest. Sanct. cap.* v. inquit: *Credere vel non credere est in arbitrio voluntatis humanæ; sed præparatur voluntas a Domino*. Et S. Fulgentius *lib. de Incarn. & Grat. cap.* XVIII. hæc habet: *Ut velimus credere, misericordiæ prævenientis illuminamur dono*.

Nota, quod credere Deo, credere Deum, & credere in Deum, licet non sint actus essentialiter diversi, utpote qui idem habent motivum seu obiectum formale, scilicet primam veritatem; & idem obiectum materiale primarium, nempe Deum, ad quem omnia credenda referuntur: nihilominus aliquo modo sunt inter se diversi. Etenim credere Deo, est, credere vera esse quæ Deus dixit propter infinitam eius in dicendo veritatem

tatem. Credere Deum, est, credere Deum esse, ex eodem motivo divinæ in dicendo veritatis. Credere in Deum, est, credere Deum non simpliciter, sed ex affectu charitatis tendentis in Deum tamquam ultimum finem. Credere primo & secundo modo est commune omnibus fidelibus, iustis scilicet & peccatoribus; & est dumtaxat actus fidei informis, imperfectæ, & mortuæ: credere autem tertio modo est actus fidei formatæ, perfectæ, & vivæ, de qua Apostolus ad Hebr. cap. x. *Accedamus* inquit, *cum vero corde in plenitudine fidei*. Nam fides plena ex mente & corde, ex cognitione & amore simul procedit. Hanc fidem profitemur in utroque Symbolo, Apostolorum scilicet & Constantinopolitano: *Credo in Deum Patrem, & in Iesum Christum filium eius unicum.... & in Spiritum Sanctum*. Huiuscemodi professio iustorum est, non peccatorum, qui non tendunt in Deum tamquam in suum ultimum finem: cum enim solus Deus sit noster ultimus finis & beatitudo, in illum solum credere licet. Credimus Ecclesiæ & Ecclesiam; homini iusto, & hominem iustum: sed non in Ecclesiam, nec in hominem iustum; nec in quamvis aliam creaturam credere licitum est: Nulla enim creatura potest esse noster ultimus finis.

§. XVIII.

De necessitate interioris actus fidei explicitæ ad salutem.

Nota. De actus interni fidei necessitate, scilicet de necessitate fidei actualis internæ ad æternam salutem, nulla potest esse controversia circa parvulos & perpetuo amentes, qui ob defectum usus rationis non sunt capaces ullius actus interni rationabilis, idest cum deliberatione eliciti. Hoc constat ex Concilio Tridentino *sess.* VII. *can.* XIII. *de baptis.* docente, eos per baptismum sine fide actuali, sed sola fide habituali, idest fidei habitu in ipso baptismate infuso salvari. De solis itaque adultis hic sermo instituetur.

Omnibus igitur adultis ratione præditis necessaria est necessitate medii fides interna actualis explicita & supernaturalis ad consequendam salutem, tum primam, quæ est iustificatio in hac vita; tum secundam, quæ est glorificatio seu visio beatifica in altera. Ita Catholica tenet Ecclesia; & patet ex Scripturis. Habetur enim Hebr. cap. xi. *Sine fide impossibile est placere Deo*: & Rom. cap. x. *Corde enim creditur ad iustitiam*. Et sic declaratum fuit a Concilio Tridentino sess. VI. cap. VII. *Sine qua* (idest fide) *nulli contigit unquam iustificatio*; & cap. VIII. *Fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium pervenire*. Catholicæ huius doctrinæ evidentiam confirmat S. Augustinus serm. XXVII. alias XX. *de verb. Apost. Domus*, inquit, *Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur*. Et revera si opera supernaturaliter elicita necessaria sunt adultis necessitate medii ac præcepti ad peccatorum veniam & cœlestem beatitudinem obtinendam; multo magis erit illis necessaria necessitate medii interna actualis Fides: tum quia hæc est principium & necessaria radix quorumcumque supernaturalium bonorum operum; (nam S. Augustinus *lib. de prædest. Sanct. cap.* VII. inquit: *Ipsa* (fides) *prima datur, ex qua impetrantur cætera*: & S. Leo serm. *de Nativit.* hæc scribit: *Nihil sine ea sanctum, nihil vivum*) tum quia Deus non vult salvare adultos sine propria eorum cooperatione, quæ non potest sine tali fide salutem procurare.

Actus autem interni fidei, quos adulti elicere tenentur, eadem necessitate medii necesse est ut sint expliciti, saltem quoad quædam principaliora religionis Christianæ mysteria. Et primo quidem in omni statu, etiam naturæ, omnibus necessaria est fides explicita Dei remuneratoris supernaturalis, seu vitæ æternæ largitoris, quæ est supernaturalis merces ab ipso revelata ac promissa. Hæc communis Theologorum doctrina confirmatur auctoritate Apostoli, qui *Hebr. cap.* XI. postquam docuit, sine fide impossibile esse placere Deo; (quæ verba necessitatem medii perspicue denotant) subiungit: *Credere enim oportet accedentem ad Deum; quia est, & inquirentibus se remunerator sit*. Quibus verbis explicat, quænam sit illa fides. Hinc Innocentius XI. inter alias corruptæ Moralis propositiones hanc quoque damnavit ordine 22. *Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris*. Et sane necesse est ad iustificationem & salutem, eam fidem in Deum habere, qua spes nostra in ipsum excitetur, & qua ad ipsum super omnia diligendum, eiusque servanda mandata, comitante charitate, inclinemur. Quomodo autem spes nostra in Deum excitabitur, nisi Deum inquirentibus se Remuneratorem esse explicite & distincte credamus?

Post

Post lapsum humani generis in peccatum, tam sub lege naturæ, quam sub lege Moysis, fides actualis in Christum Redemptorem, saltem implicita, omnibus adultis necessaria semper fuit necessitate medii. Hanc assertionem S. Augustinus *lib. de peccat. origin.* uti veritatem Christianam prædicat, dicens: *Sine fide Incarnationis, & Mortis, & Resurrectionis Christi, nec antiquos iustos, ut iusti essent, a peccatis potuisse mundari, & Dei gratia iustificari, veritas Christiana non dubitat*. Hæc porro fides in maioribus, scilicet in sapientibus, explicita fuit, in rudibus implicita: & hoc satis erat, eo quod sub figurarum velamine Christi Incarnatio occulta erat in lege sive naturæ, sive scripta. Ita in *III. dist.* XXV. *quæst.* XI. *art.* 2. docet Angelicus.

Sed nunc post Christi adventum & Evangelium promulgatum, omnibus adultis necessaria est necessitate medii fides explicita Sanctissimæ Trinitatis. Catholica hæc veritas plurimis sanctarum Scripturarum testimoniis innititur. Ipse enim Christus Dominus *Io. cap.* III. inquit: *Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est; quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei*: & rursus: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super illum*. Ex quibus patet, ad æternam consequendam salutem omnino in primis requiri ut cognoscatur Filius Dei, non tantum ut Patris Legatus, sed etiam ut eius unigenitus Filius, ut verus Deus, ut vita æterna, seu summum bonum. Præterea fides Sanctissimæ Trinitatis est obiectum fidei nostræ primarium & salutis fundamentum. Hinc voluit Christus Dominus, ut baptismus, qui est sacramentum fidei & salutis, conferri deberet in nomine Sanctissimæ Trinitatis cum explicita divinarum Personarum invocatione; idest in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: ut Matth. cap. XXVIII. legimus: *Euntes ergo, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: & Marci cap. XVI. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur*. Unde Apostolus Act. cap. XIX. obstupescens, quod Ephesii dicerent se nescire, an esset Spiritus Sanctus: respondit: *In quo ergo baptizati estis?* Quæ verba innuunt, notitiam divinarum personarum uti necessariam baptismum præcedere. Et sane si initiandus, Patri, Filio, & Spiritui Sancto in baptismo consecratur, ac fidem & obsequium illis pollicetur: profecto necesse est ut agnoscat, quæ sit cuiusque natura & dignitas, ne cultum divinum ad creaturam traducat, vel honorem debitum vero Deo deneget.

Verum hoc melius etiam patebit, si ostenderimus necessitatem fidei explicitæ mysterii Incarnationis: quoniam (ut docet S. Thomas 2. 2. *quæst.* II. *art.* 8.) fides explicita Incarnationis non potest esse sine fide explicita Trinitatis. Fidem autem explicitam Incarnationis nunc esse necessariam necessitate medii, ipse Christus Dominus *Io. cap.* XVII. testatur, docens non aliam esse viam perveniendi ad salutem, quam per cognitionem Dei & sui ipsius: *Hæc est*, inquit, *vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum*. Hinc *cap.* XIV. ait: *Creditis in Deum? & in me credite*. Si igitur fides in Deum explicita, uti demonstratum est, est medium necessarium ad salutem; similiter necessaria est fides explicita in Christum. Idem docet S. Petrus Act. cap. IV. *Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*. Et Apostolus ad Galat. cap. II. *Non iustificatur*, inquit, *homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi. Et nos in Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi*. Agit hic Apostolus de fide in Iesum Christum, qualem ipse tenebat & prædicabat. Huiuscemodi autem fides est fides explicita Christi, ut veri Dei & hominis pro salute hominum mortui. Necessaria igitur omnibus est, post Evangelicæ legis promulgationem, fides explicita Incarnationis Christi ad iustificationem, & salutem.

Testimonio Scripturarum accedit etiam Sanctorum Patrum Traditio. S. Irenæus *lib.* III. *cap.* XXII. docet, ignorantes eum qui ex Virgine est Emmanuel, privari munere eius quod est vita æterna. S. Augustinus *lib. de Correpti. & grat. cap.* VII. ait: *Nemo liberatur a damnatione quæ facta est per Adam, nisi per fidem Iesu Christi. Ab hac damnatione non se liberabunt qui poterunt dicere se non audivisse Evangelium Christi* S. Gregorius *lib.* VII. *Epist.* XLVII. definit, salutis nostræ fundamentum esse fidem in Iesum Christum Dei & hominis filium. Hinc Innocentius XI. damnavit duas sequentes propositiones, quarum prima est ordine 23. *Fides late dicta ex testimonio creaturarum similive motivo ad iustificationem sufficit*: altera vero ordine 64. *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei*,

dei, & etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat mysterium Sanctissimae Trinitatis & Incarnationis Domini. Caveat igitur Confessarius, ne eius silentio & iniuria plures animae pereant. Exploret fidem illorum, qui ad poenitentiae Sacramentum accedunt: poenitentem ignorantia mysteriorum Trinitatis & Incarnationis laborantem, numquam absolvat; illosque qui hac ignorantia obducti sacramenta frequentarunt, repetere confessiones adstringat. Quicumque enim fide talium mysteriorum laborat, ad poenitentiae sacramentum, iuxta proscriptam thesim, ineptus est & incapax. Illicita ergo & nulla est absolutio quae ipsi confertur. Quare si huiusmodi ignorantia irretitus poenitens sit, Confessarius sacramentalem absolutionem ipsi denegare tenetur.

Ratione etiam Catholica, veritas illustrari potest. Nam homines agnoscere debent viam salutis secundum conditionem status in quo versantur. Quare, cum Christus via sit nostrae salutis, ut *Io. cap.* XIV. ipse testatur, inquiens: *Ego sum via, veritas, & vita*: omnino necesse est ut illum explicite agnoscamus. Non enim est verosimile, Deum voluisse, fidem explicitam Christi, pro eius gloria & salute nostra mortui, auctoris nostrae salutis & iam per universum orbem praedicati, non esse magis necessariam, quam sit cognitio rerum aliarum, a quibus non ita pendet salus nostra: & eo vel maxime, quod hoc ad gloriam ipsius Christi plurimum conferat. Hinc D. Thomas in III. *dist.* XXV. *quaest.* II. *art.* 2. *quaestiunc.* 2. inquit: *In tertio autem statu post adventum Christi, quia iam mysterium Christi completum est, & corporaliter, & visibiliter praedicatum, omnes tenentur ad explicite credendum: & si aliquis instructorem non haberet, Deus ei revelaret, nisi ex sua culpa remaneret*. Casum hic proponit de catechumeno & quocumque alio adulto, qui Incarnationem Christi, deficiente instructore, invincibiliter ignoraret: & in divinae bonitatis sinum se recipit sanctus Doctor, Deumque ipsum hoc in eventu revelaturum fore huic adulto Christi fidem asserit, nisi sua culpa obicem posuisset. Quibus verbis manifestat Angelicus necessitatem medii; cum recurrat ad miraculosam Dei revelationem, nisi propria iniquitate se homines huiusce revelationis indignos effecerint: quia videlicet non bene utantur auxiliis saltem remote sufficientibus, quae Deus omnibus quibuscumque infidelibus elargitur. Hic tamen animadvertas velim, ex hoc non sequi, quod non extent infideles negative tales. Nam (ut advertit P. Cuniliati, contrahens quod variis in locis docet D. Thomas) infidelitas negativa optime compatitur cum auxiliis tantum remote sufficientibus: Quandoquidem non quaelibet dispositio efficit ut subiectum carens forma, dicatur privatum illa, sed oportet ut sit proxime dispositum: sicut videre est in ligno habente unum vel duos caloris gradus, quod non dicitur privatum forma ignis; sed adhuc perseverat eadem negatum. Ita in casu nostro auxilia remote sufficientia ad suscipiendam fidem, adhuc relinquunt carentem fide, illa negatum; & non efficiunt proprie privatum, nisi proximiora auxilia recipiat.

Quod vero spectat alias veritates a Deo revelatas, eadem necessitate medii necesse est ut adulti credant generatim vera esse omnia, quae a Deo revelata sunt & promissa; ideoque credant implicite omnia fidei dogmata, quae Deus per Ecclesiam credenda proposuit: ut docet Concilium Tridentinum *sess.* VI. *cap.* VI. ubi exponens ea quae ad iustificationem credi debent, sic habet: *Libere moventur in Deum, credentes vera esse quae divinitus revelata & promissa sunt*. Nam auctoritas Dei revelantis exigit, ut saltem sic generatim credantur omnia quae ipse revelavit.

§. XIX.

De iis quae credenda sunt necessitate praecepti.

Praeter necessitatem medii, qua excitantur fideles ad ea credenda quae ad fidem pertinent (alia quidem explicite, alia vero implicite) extat insuper speciale praeceptum fidei, vi cuius credere tenentur ea, quae Christus Dominus docuit in suo Evangelio, & suis Apostolis praedicanda praecepit. Et hoc constat ex illo Marc. cap. I. *Credite Evangelio*: & cap. XVI. *Praedicate Evangelium... Qui non crediderit, condemnabitur*. Vi huius praecepti plura quam ex necessitate medii credere & scire adulti tenentur, ipsisque prohibetur quaelibet infidelitas, sive interna, sive externa, necnon ignorantia credendorum. — *Extat praeceptum speciale fidei.*

Fideles omnes generatim postquam ad usum rationis pervenerint, ex speciali praecepto fidei, nempe ex necessitate praecepti tenentur sub mortali explicite credere, atque adeo scire & ediscere mysteria Trinitatis & Incarnationis: quia omnia quae adultis necessaria sunt necessitate medii, sunt etiam necessitate praecepti. — *Fides Trinitatis & Incarnationis necessaria etiam est necessitate praecepti.*

ceſſitate præcepti, ſi ſint in eorum poteſtate. Quiſque enim aſſumere debet media omnia neceſſaria ad ſalutem; cum teneatur ex lege divina & charitate ſui ipſius propriam ſalutem procurare. Enimvero ſi quæ ſunt myſteria, quæ explicite credere teneantur fideles; hæc duo ſane principem locum ſibi vindicant, utpote quæ ſunt primarium objectum Fidei neceſſariæ ad æternam ſalutem. Quoad alia vero a Deo revelata, & ab Eccleſia propoſita ut credantur, non eadem notitia ab omnibus exigitur; ſed alii aliis plura ſcire tenentur; unuſquiſque pro ratione ſui officii & conditionis.

Omnes adulti ſcire tenentur articulos Symboli Apoſtolorum, ſaltem quoad ſubſtantiam & ſenſum, ut ſi interrogentur ſciant reſpondere. Ita communiter ſentiunt Theologi, & ex *can.* LVIII. LIX. & CV. *diſt.* IV. *de Conſecrat.* manifeſte conſtat; tum etiam ex praxi univerſali ac perpetua Eccleſiæ, quæ a primis ſæculis ad hæc uſque tempora ſemper hanc ſalutis ſcientiam a fidelibus exegit & exigit; nec ullum adultum ſine illa umquam ad baptiſmum admiſit (ut ex *can.* baptizandos *de Conſecrat. diſt.* IV.); tum ex Rituali Parochorum, ex cuius præſcripto monendi ſunt Patrini, ſui eſſe officii, curare, ut infantes quos de ſacro fonte ſuſcipiunt, diſcant Symbolum, cum adoleverint; tum denique quia præceptum fidei obligat per ſe ad cognoſcenda & credenda ſaltem præcipua fidei chriſtianæ capita. Et hoc idem requirit ſtatus & chriſtiana profeſſio fidelium, qui ſcire debent myſteria & doctrinam Chriſti, ſaltem quoad ſubſtantialia capita, quæ Spiritus Sancti inſtinctu diſpoſuere Apoſtoli omnibus cognoſcenda ac credenda.

Dixi *ſaltem quoad ſubſtantiam*: quia duobus modis ſciri poteſt Symbolum. Quoad ſubſtantiam quidem: ut cum quis licet neſciat memoriter Symbolum ex ordine recitare, reſpondere tamen ad ſingulos articulos vaet. Memoriter vero, quando quis ita memoria eoſdem articulos tenet, ut illos ordine & diſtincte valeat recitare. Primum modum vult Habertus non ſufficere; ſed aſſerit opus eſſe ut omnes adulti Symbolum Apoſtolorum memoriter teneant. Hoc probat ex can. *Vos*. §. Ante omnia *de Conſecrat. diſt.* IV. ex Synodi Quiniſextæ *cap.* VII. & ex S. Auguſtino *lib.* VIII. *Confeſſ. cap.* II. Rurſus quia, cum fides nobis data ſit tamquam ſpiritualis armatura, quam numquam deponere debemus, dum adverſum nos continuum imminet bellum a ſpiritualibus hoſtibus, niſi prompti & memoriter Symbolum tentamus, fidem ad manum numquam habebimus. Quidquid tamen ſit, num hæc ſententia ut verior habenda ſit, num vero oppoſita videatur magis accommodata gravi quorumdam inſcitiæ & hebetudini: conſultius tamen eſt, ut quiſque pro viribus elaboret in myſteriis aliiſque ſcitu neceſſariis ex præcepto, percipiendis.

Inſuper vi ipſius præcepti neceſſario tenentur omnes adulti credere explicite & ſcire ſacramenta (ea ſaltem quæ volunt aut debent ſuſcipere) eorum efficaciam, neceſſarias diſpoſitiones ad ea debite recipienda; & eorum utilitatem. Nam ſine tali cognitione, quomodo religioſe & digne poterunt ea ſuſcipere? Miſſæ pariter ſacrificium, cui reverenter ac devote intereſſe tenentur. Præcepta item omnia Decalogi & Eccleſiæ, omneſque obligationes quæ ſpectant ſingulorum ſtatum, munus, & officium. Etenim cum præcepta ſine eorum cognitione obſervari nequeant, obligant ad ſui cognitionem. Qui enim præcipit finem, præcipit media quoque ad illum neceſſaria. Quinimmo, ut advertet Lugo, cognitio & fides mandatorum Dei neceſſaria eſt non ſolum ex præcepto aliarum virtutum, ſed ex ipſa etiam virtute fidei; quatenus ſunt veritates a Deo revelatæ, ut credantur ab omnibus, & in praxim redigantur. Virtus enim fidei obligat univerſaliter ad credendum, ideoque ad omne audiendum & diſcendum præceptum, quod Deus univerſaliter præcipit, proponit, & revelat, ut ab omnibus ſubditis obſervetur. Et hæc ſine gravi irreverentia in Deum omitti nequeunt. Item ſcire debent orationem dominicam; quia datur præceptum orandi; & hæc formula orandi præſcripta eſt a Chriſto Domino Matth. cap. VI. *Sic orabitis:* & Eccleſia dicit in Miſſa *Præceptis ſalutaribus moniti audemus dicere. Pater noſter* &c. quæ precationis formula continet omnia, quæ a Deo petere debemus. Ita communiter Doctores.

Symbolum vero Apoſtolorum, Decalogum, orationem dominicam, ſalutationem angelicam, & modum efformandæ crucis memoriter ſcire tenentur, & quidem lingua qua intelligant Fideles omnes, ex præcepto etiam Eccleſiæ & conſuetudine, quæ habet vim legis. Debent autem horum omnium ſenſum percipere; cum debeant iſta ſcire, (ait P. Antoine) ut credant res fidei, & obſervent præcepta. Unde omnia hæc tenentur ediſcere pueri pro ſuo captu, cum primum ad uſum rationis pervenerint. Etenim tunc tenentur actiones ſuas dirigere ad ultimum finem; elicere actus fidei,

ſpei,

spei, & charitatis; servare mandata. Quare tenentur parentes eos vel per se, vel per alios edocere. Hinc lethalis culpæ rei sunt Christiani, qui cum in doctrina Christiana rudes sint & imperiti, nec Mysteria noverint quæ credere necesse est ad salutem, hæc omnia vincibiliter ignorant, vel discere negligunt. Gravis item peccati rei sunt Parochi, qui catecheses & instructiones de præcipuis doctrinæ Christianæ capitibus prætermittunt: necnon parentes, domini, superiores, qui filios, servos, subditos iisdem catechesibus adesse, & doctrinam Christianam ediscere non sinunt, vel non compellunt.

Dixi *vincibiliter ignorant*: quia cum ista necessitas talia explicite credendi ac sciendi sit dumtaxat præcepti; impotentia & invincibilis ignorantia non minus ac in aliis præceptis excusare potest. Quod notandum pro hominibus agrestibus & hebetibus. Tametsi & hi pro viribus erudiendi sunt, ut præter primaria fidei mysteria, quorum ignorantia, iuxta propositionem ab Innocentio XI. proscriptam, affert incapacitatem ad recipiendam sacramentalem absolutionem, ea saltem sciant, quæ ad dignam sacramentorum receptionem, & ad Christianam vitam peragendam sunt observanda.

Laici omnes ad eam articulorum fidem tenentur, quam hactenus explicuimus. Ecclesiastici autem omnes ad maiorem explicatioremque notitiam & fidem tenentur quam laici: quia hos illi instruere & illuminare debent. His enim, vi sui status (& præcipue Parochis, Confessariis, Concionatoribus ratione etiam officii) non sufficit nosse utcumque mysteria religionis, media ad salutem necessaria, præcepta moralia, quibus Christiani mores informantur; sed insuper requiritur ut ea polleant scientia rerum fidei & præceptorum, ut & aliis ea omnia explanare, & difficultates solvere ac diluere possint: alioquin non possent alios recte instituere, ex Malach. cap. II: *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est*. Episcopi autem longe ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent: utpote qui ex officio tenentur fidem explicare ac tueri, & fallacias hæreticorum dissolvere. Inquit enim Apostolus ad Tit. cap. I. *Oportet enim Episcopum sine crimine esse ... iustum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi vaniloqui & seductores, maxime qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui*.

§. XX.

De tempore quo fideles elicere tenentur actum internum fidei.

Præter præceptum sciendi res fidei, aliud etiam datur præceptum eliciendi actus fidei. Quærendum igitur est, quodnam sit illud tempus, quo hoc præceptum obliget, seu quo Fideles actus fidei vi istius præcepti elicere teneantur. Verum ut res bono in lumine collocetur, nota I. cum D. Thoma 2. 2. quæst. lxxi. art. I. extare præceptum in lege divina de actibus fidei, spei, & charitatis. Habetur enim Eccli. cap. II. *Qui timetis Deum, credite illi*. Quocirca merito a summis Pontificibus tres fuerunt hoc de argumento propositiones damnatæ. Prima proscripta fuit ab Innocentio XI. *Satis est, actum fidei semel in vita elicere*. Altera ab eodem Pontifice proscripta fuit circa Trinitatis & Incarnationis mysteria: *Sufficit illa mysteria semel credidisse*. Tertia proscripta fuit ab Alexandro VII. *Homo nullo umquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei & charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*.

Datur præceptum eliciendi actus fidei, spei, & charitatis.

Nota 2. præceptum fidei aliud esset adfirmativum, quo actus aliquis positivus præcipitur primario & ratione sui, & hoc obligat semper, non vero pro omni tempore, ut 2. 2. quæst. III. art. 2. docet Angelicus: Aliud esse negativum, quod vetat aliquem actum; & semper obligat & pro omni tempore. In omni autem præcepto adfirmativo divino, quo actus alicuius virtutis præcipitur, includitur præceptum negativum, quo peccatum oppositum prohibetur. Etenim ex adfirmatione alicuius, recte illius contrarii negatio infertur.

Nota 3. duplicem considerari posse obligationem eliciendi actum internum fidei (quod, servata proportione, dicendum pariter de obligatione eliciendi actum spei & charitatis) unam per se & directe; alteram indirecte & per accidens. Prima oritur ex ipso præcepto obligante ad eliciendos actus fidei, præciso quocumque alio respectu ad quamlibet aliam legem: ita ut omittens tunc actum fidei, peccet directe contra hanc virtutem. Altera manat ex alio præcepto, quod absque fidei actu impleri nequit: ut quando actus fidei est medium necessarium ad implendum præceptum alterius vir-

virtutis, quod impleri nequit, nisi actus fidei præcedat. Hisce igitur notatis.

Tempora designantur, quibus per se obligat divinum fidei præceptum.

Præceptum affirmativum fidei per se & directe, idest vi ipsius præcepti divini nos obligat ad actum fidei eliciendum certis statutisque temporibus: Idcirco ex communi sententia hoc præceptum per se obligat I. initio usus rationis, ubi res credendæ sufficienter propositæ sint ut a Deo revelatæ: quia cum homo tunc incipiat vivere moraliter, strictissime tenetur suum conditorem agnoscere, debitum mentis obsequium ipsi præstare, seque & omnia sua ad ipsum tamquam finem ultimum dirigere; ac proinde propositis sibi mysteriis firmissimum assensum præbere. *Hoc est primum præceptum* (ait S. Augustinus Serm. XXXVIII. *hoc est initium Religionis & vitæ nostræ: fixum habere cor in fide*. Tunc enim assensus omitti aut suspendi nequit sine gravi iniuria divinæ auctoritatis: nam hoc ipso quod Deus revelavit aliqua ut a nobis credantur, & talis revelatio fuit nobis sufficienter proposita, ita ut prudenter eam negare, vel de ea dubitare non possimus; reverentia divinæ debita veritati, quam supremo mentis cultu venerari tenemur, exigit ut rebus revelatis firmissimum præstemus assensum, quem sine gravi divinæ veritatis & auctoritatis contemptu atque iniuria negare vel omittere non valemus. Hoc idem dicendum est de infidelibus adultis, ubi primum mysteria fidei Catholicæ satis ipsis prædicata & proposita fuerint.

II. Tenemur actum fidei elicere in quolibet probabili mortis periculo, & a fortiori in extremis vitæ: Tunc enim maxime professionis suæ testimonium Deo & hominibus exhibere Christianus obstringitur. Eniti præterea totis viribus debet ut tentationes, quæ tunc imminent graviores, superet: quia tunc quam maxime inimicus noster Diabolus *circuit quærens quem devoret*, cui iuxta monitum D. Petri *Epist. I. cap.* V. resistendum est *Fortiter in Fide*.

III. Cum gravis tentatio contra fidem insurgit quæ, nonnisi per actum fidei vinci nequeat: quia cum præceptum fidei prohibeat dissensum aut dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media necessaria ad hæc vitanda. Hinc animadvertendo nos constitutos in gravi periculo vel dubitandi vel negandi, compellimur nos munire, actus fidei eliciendo, resistentia positiva.

IV. Quando emittenda est professio fidei exterior, vel a legibus, vel a Superiore imposita, quæ sine actu interno vera non esset: quia cum tunc exigatur professio vera, & non simulata, illam fidei professionem formaliter & ex animo emittere tenemur.

V. Quando infidelis vel primo accedens, vel lapsus in infidelitatem seu hæresim, vel in voluntariam dubitationem, ad iustificationem regreditur, tenetur elicere actum fidei: ut docet Concilium Tridentinum *sess.* VI. *cap.* VI. Cum enim tam infidelis sit qui numquam credidit, quam ille qui post fidem habitam ab ipsa lapsus sit; uterque ut ad iustificationem disponatur, actus fidei elicere tenebitur.

VI. Tandem tenemur actum fidei sæpe in vita elicere. Et hoc manifestissime probant oracula summorum Pontificum in damnatione trium propositionum, quæ tempus spectant quo actus fidei edendi sunt. Verum quia supra iam reprobatas tres theses præmisimus, ab iis rescribendis hic supersedemus; illisque hic quartam adiungimus ab Innocentio XI proscriptam, ordine 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum*: ac idem de fide quoque & spe intelligendum est, quarum necessitas æque fidelem viatorem urget. Certum igitur est, teneri fidelem ex vi divini præcepti sæpe in vita, & sæpius quam intra quinquennium, elicere actum internum fidei. Difficultas vero est in designando præfinito tempore suæ obligationis. Censent aliqui, semel saltem intra annum fideles urgeri ad actus talis præcepti repetendos: ut Bannez & alii. Plures tamen alii putant, pluries per annum ad actus fidei eliciendos teneri; & maxime dum præcipua religionis nostræ mysteria solemniter celebrantur. Præceptum enim tam gravis momenti non pro aliquibus tantum vicibus, sed pro plurimis a Deo sancitum est: cum actibus fidei Deus maxime colatur, & vita iusti per illos maxime alatur & conservetur. Præterea ex divino præcepto tenetur fidelis vitam pie ducere secundum Christiana instituta, a Dei offensis præcipue gravibus abstinere, & se pro viribus in statu gratiæ conservare & iustitiæ; quod certe sine fidei exercitio vix est moraliter possibile. Nam per fidem menti nostræ proponuntur motiva fugiendorum peccatorum, iustitiæ prosequendæ & præceptorum servandorum. Unde a Concilio Tridentino. *Humanæ salutis fundamentum initium, & radix omnis iustificationis* vocatur fides. Qui igitur diu vacat ab exercendis fidei actibus, vix poterit in iustitiæ statu se conservare. Patet ergo, sæpius quam semel

tiel in anno actus internos fidei a fidelibus esse repetendos.

Aliquando divinum praeceptum eliciendi actum internum fidei obligat etiam per accidens, idest ratione alterius praecepti, ad quod servandum necessarius est actus fidei. Primo nempe, quando urget gravis tentatio contra aliam virtutem, quae videatur non posse vinci sine actu fidei: quia quando quis tentatur, tenetur adhibere media omnia necessaria, ne in culpam ruat. Secundo quando ex praecepto eliciendi sunt actus aliarum virtutum, ut spei, charitatis, religionis, poenitentiae: quia actus virtutum supernaturales necessario praesupponunt actum fidei, saltem implicitum. Tandem actus fidei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

§. XXI.

De Symbolo Apostolorum.

Symboli vocabulum ex Graeca voce aqua originem habet, collectionem seu collationem multorum in commune ad aliquod opus, vel signum aut tesseram militarem, qua veri milites ab aliis secernuntur significat. Apud Catholicos latine vertitur ac sumitur pro regula fidei, seu summa capitum fidei, quae omnibus credenda proponuntur. Conveniens autem fuit, primaria ac praecipua fidei capita in unum breviter colligi, ut facilius omnibus proponi ac memoriae mandari possent. Deinde ut fideles ab infidelibus per ejusdem fidei regulae professionem internoscerentur. Deus ipse breviter proponit hominibus quae ab ipsis credenda & agenda sunt.

Triplex distinguitur Symbolum: Apostolicum scilicet, Constantinopolitanum quod & Nicaenum appellatur, & Symbolum quod tribuitur S. Athanasio. Primum catechumenis tradebatur olim, illudque certo die ante baptismum reddere seu memoriter recitare tenebantur Competentes. Alterum est, quod in Missa recitatur. Tertium, quod in Primae officio Dominicis diebus dicitur; & incipit his verbis: *Quicumque vult salvus esse*.

Symbolum Apostolicum dicitur, non solum quia doctrinam & fidem Apostolicam continet; sed quia insuper ab Apostolis traditum est, non litteris quidem, sed viva voce; ut testatur S. Hieronymus Epist. lxi. *Symbolum fidei, & spei nostrae ab Apostolis traditum, non scribitur in charta, sed in tabulis cordis carnalibus*. Cum igitur Apostoli mandatum accepissent a Christo Domino, ut legatione pro ipso fungentes in universum Mundum proficiscerentur, atque omni creaturae Evangelium praedicarent, Christianae fidei formulam componendam censuerunt, & iis qui obedirent Evangelio tradendam: ut scilicet omnes idipsum sentirent & dicerent, neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocassent, sed essent perfecti in eodem sensu & in eadem sententia. Haec autem fidei regula & professio ab Apostolis tradita Symbolum appellata est: sive quia ex variis sententiis quas singuli in commune contulerunt, conflata est, ut quibusdam auctoribus placuit; sive quia ea veluti nota & tessera usi sunt Apostoli, qua desertores & subintroductos falsos fratres, qui Evangelium adulterabant, ab iis qui Christi militiae Sacramento se obligarent, facile possent internosci, ut ait Concilii Tridentini Catechismus. Apostoli revera auctores fuerunt Symboli eorum nomine nuncupati: nec eatenus dumtaxat illud Symbolum dicitur Apostolorum, quatenus eorum doctrinam continet, quemadmodum circumferuntur canones qui Apostolici dicuntur, quos constat ab Apostolis non fuisse conditos; ut cuidam Moderno visum est. Docet enim constans Ecclesiae Traditio, Apostolos auctores fuisse Symboli eorum nomine insigniti: ut habetur ex Tertulliano, SS. Augustino & Ambrosio, Ruffino, Cassiano, aliisque Patribus. Cum autem illud Symbolum duobus modis edi potuerit, primo, ut unus ex Apostolis illud integrum confecerit, & caeteri illud approbaverint; secundo, ut omnes in unum convenerint, & singuli manum operi admoverint: hic posterior modus communiter recipitur. *Ipsa* (inquit S. Leo *Epist.* XIII. ad Pulcheriam) *Catholici Symboli brevis & perfecta confessio duodecim Apostolorum est insignita sententiis*. Immo auctor *serm.* CXV. inter sermones S. Augustini de tempore, assignat singulis Apostolis suum articulum.

Symbolum Constantinopolitanum editum est in Concilio generali Constantinopolitano I. anno Christi CCCLXXXI. cui interfuerunt Patres centum & quinquaginta. Expositio & auctarium est ejus, quod in Concilio Nicaeno I. anno 325. a Patribus trecentum decem & octo conditum fuerat. Quocirca & Nicaenum appellatum est. Nam cum Nicaena Synodus in suo Symbolo dixisset, Deum *omnium visibilium factorem*; Constantinopolitanum posuit, *Factorem coeli & terrae, visibilium omnium & invisibilium*. Addidit etiam confessioni divinitati filii, *Natum ante omnia saecula*. Item post haec verba Nicaeni Symboli, *Et incarnatus est*, addidit, *De Spiritu Sancto, ex Maria Virgine*. Item post

Symbolum Constantinopolitanum.

omni sententia obligat, etiam cum vitæ damno, quoties per eius omissionem subtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impendenda; ut cum ex confessione fidei speratur infidelium conversio, vel fidelium infirmorum confirmatio in fide, præcipue si alias censeantur vacillaturi, vel fidem negaturi: vel quando ex taciturnitate sequeretur contemptus religionis, vel scandalum, vel confirmatio in errore, aut perversio aliquorum; aut minueretur apud infideles existimatio de Deo & de religione Christiana; vel omissio confessionis censeretur implicita fidei negatio. *In huiusmodi enim casibus confessio fidei est de necessitate salutis.* Sic concludit Angelicus 2. 2. quæst. 3. art. 2. Hinc certum est, quod si quis interrogaretur a publica potestate de sua fide, teneretur in prædictis casibus sub mortali, etiam cum vitæ discrimine, clare & aperte illam profiteri: ut definitum fuit ab Innocentio XI. qui oppositam doctrinam proscripsit in thesi 18. *Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo & fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno.* Et sane actus cuiuslibet virtutis, sive internus, sive externus, præceptus est, cum necessarius est ad finem præcepti, qui est charitas; iuxta illud I. ad Timoth. cap. 1. *Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Cum igitur in recensitis casibus fidei professio necessaria sit ad charitatem Dei & proximi; sequitur, quod in illis casibus præceptum urgeat fidei etiam cum vitæ damno confitendæ. Si quis autem interrogetur a privata persona, tenetur respondere in dictis casibus, ait laudatus Angelicus; nempe si religioni aut proximo detrimentum aliquod immineret. Si vero nullum immineat detrimentum; dicunt Abulensis, Caietanus, Silvester, Suarez, aliique citati a Salmanticensibus *Tract.* XXI. cap. 11. punct. 6. n. 67. adhuc teneri sub mortali respondere. Id tamen verum iudico, si nullum ex responsione timeat grave damnum sibi inferendum, non in odium religionis, sed ob malitiam interrogantis, & ex odio quod habet in Catholicos, illos graviter vexando, v. g. negando transitum. Si autem sibi timeat grave damnum, & nulla speretur gloria Dei & religionis, sed ansam tantummodo præberet improbitati interrogantis; tunc censent citati auctores cum Bannez, Azorio, aliisque, tacere, declinare responsum, aut alia indirecta responsione se subtrahere, non esse mortale: quia cum nullum intervenit, ut supponitur, dedecus religioni, grave incurreretur malum sine ullo bono effectu.

Dixi *clare & aperte* fidem profitendam esse, si a publica potestate de fide fiat interrogatio. Nam qui utitur verbis ambiguis & æquivocis, quæ ab interrogante accipiantur pro negatione; hic sane, ut notant Suarez & De Lugo, erubesceret fidem Christi, ipsiusque doctrinæ professionem, & illud quod ipse Christus Dominus *Luc. cap.* IX. comminatus est, nequaquam effugiet: *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua.*

Tenemur item veritates practicas, non minus quam speculativas a Christo traditas, dicto & facto profiteri & tueri, non solum coram infidelibus, sed etiam coram mundanis hominibus; quando honor Christi & ædificatio proximi id exigat. Quisque enim impedire tenetur, si potest, etiam peccata contra fidem & Religionem. Nam quælibet virtus obligat ad impedienda quæ illi adversantur: alioquin Deus iniuria afficeretur. Idcirco si videas nomen Dei blasphemari, vel dogmata fidei impugnari; honorem Dei lædi, vel religionem contemni; sacras virgines vel templa profanari: etiam cum vitæ periculo teneris hæc impedire, si possis; quia tunc honor qui Deo debetur, sacrorum reverentia, & charitas in Deum, id requirunt: secus vero, si prudenter iudices tuam oppositionem magis obfuturam quam profuturam.

Quod spectat autem negativum fidei præceptum; certum est, illud semper & pro semper obligare: quia actio mala, sicuti esset negare fidem, sive ex animo, sive ex simulatione tantum, numquam potest esse licita. Numquam igitur licitum erit, fidem, etiam tantum exterius negare, ne ad evitandam quidem mortem & dira supplicia. Habetur enim Matth. cap. X. *Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo.* Et hoc constat etiam ex perpetua Traditione & praxi Ecclesiæ, quæ id ut gravissimum crimen semper habuit. Damnavit enim Helcesaitas ut hæreticos, qui dicebant id licere, dummodo fides in corde retineatur: & gravissimis pœnis illos multabat, qui fidem in persecutionibus exterius tantummodo negabant, ut acerbissimæ morti se subtraherent. Præterea hæc exterior negatio est mendacium perniciosissimum in re gravi, iniuriamque infert maximam veracitati Dei, necnon ipsius honori, quod servus dedignetur eum ut dominum palam agnoscere. Quare Catholicus inter-

ter-

terrogatus de sua religione, graviter delinqueret, si negaret se non esse Christianum, vel Catholicum, aut Papistam; quia negaret se veram Christi fidem tenere: vel diceret se esse Turcam, vel Iudæum, vel ex aliqua alia Secta; quia hoc ipso negaret se esse Catholicum, quod est veram Christi fidem negare. Si autem interrogatio eo pertineret, ut interrogans sciret, esset ne Hollandus, Anglus, vel alterius nationis: tunc si responderet interrogatus, se esse Lutheranum, idest Anglum aut Hollandum, nullo modo fidem negaret; cum de fide nullus esset sermo. Sacerdos etiam vel Religiosus rogatus, num sit Sacerdos vel Religiosus, peccaret quidem negando, quia mentiretur: non tamen fidem negaret; quia mendacium non est fidei negatio, sed conditionis aut actionis cuiusdam, sine qua potest quis esse Catholicus.

§. XXIII.

De licita vel illicita fidei dissimulatione.

Tria sunt signorum genera. Quænam licita.

Nota, tria esse signorum aut vestimentorum genera. Alia quæ sunt moris patriæ, ut vestis talaris colorata in regionibus Orientalibus. Alia signa sunt instituta ad profitendam Sectam, vel ad cultum reddendum institutori Sectæ, vel ad significandum honorem magisterii in tali Secta. Alia quæ non instituta sunt ad Sectam profitendam, sed ad eam ab aliis distinguendam; ac proinde conceduntur aut imponuntur personis tantummodo illius Sectæ, & non aliis; puta pileus Flavi coloris Ferrariæ ad Hebræos ab aliis omnibus distinguendos. Signa secundi & tertii generis secundum probabiliorem Doctorum sententiam vetita sunt fidelibus sub mortali, non obstante quocumque damno & periculo: quia sicuti qui verbo se declarat Iudæum vel Turcam, iuxta omnes peccat lethaliter; sic lethaliter peccabit qui talem facto se prodit. Hæc enim est actio opposita exteriori Fidei Confessioni, & gravis fidei iniuria; immo saltem indirecte & facto exterior fidei negatio. Quomodo igitur potest esse immunis a peccato?

Falsam religionem simulare numquam licet.

Numquam licet, etiam cum periculo fortunarum & vitæ, falsam religionem simulare: nec proinde actiones exercere, vel signis aliquibus uti, quæ ex se, vel ex lege, vel communi usu sunt professio exterior falsæ religionis (ut genuflexio, thurificatio coram Idolo, oratio ad Maumedem) licet fiant simulate & ad evitandam diram mortem. Hoc constat ex perpetuo sensu & praxi Ecclesiæ, quæ semper abhorruit a ritibus externis infidelium, & gravibus pœnis affecit eos, qui tantum simulate idola adorabant, vel libellum a Magistratu infideli recipiebant, quo significaretur, licet falso, se satisfecisse edicto sacrificandi idolis. Nam sicuti eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur internus assensus, & externa confessio; ita præcepto negativo prohibetur falsæ fidei internus assensus, & quævis externa professio: quæ intrinsece mala est, utpote mendacium facti in re maximi momenti. Et licet simulate hoc fiat; tamen qui hoc exercet, falsam religionem facto exterius profitetur: Facto enim & opere negat se esse Christianum, dum se ostendit Mahumedanum v. g. Iudæum, vel cuiuscumque falsæ religionis sectatorem.

Dices. Laudatur Iehu *IV. Reg. cap. x.* quod simulaverit se velle sacrificare Baal: & Elisæus permisit Naaman Syro adorare in templo Remmon. *Ibid.* cap. v. Igitur aliquando non est illicitum simulare falsam religionem. Resp. Iehu laudatur, quod cultum Baal destruxerit, non quia se velle sacrificare simulaverit: immo eius simulatio vocatur a S. Augustino lib. de Mendac. cap. 11. *Impium mendacium*. Neque Elisæus permisit Naaman adorare Idolum per simulationem, sed solum incurvare se, ut Rex illi inniteretur, dum coram idolo genuflecteret: quia Naaman obsequium hoc tenebatur præstare Regi, qui solebat, sive in foro, sive in templo, inniti humero alterius, & quem de more non poterat Naaman sustinere, si ipse, Rege genuflectente, rectus staret. Unde in tali casu debebat se inclinare ut Regem sustineret; ac proinde exercebat obsequium dumtaxat civile erga Regem, & minime religiosum erga idolum: idque omnibus adstantibus satis iam compertum erat. Elisæus igitur solum permisit Naaman exercitium officii civilis Regi exhibendi, etiam dum hic sua veneraretur Idola. Quare semper illicitum est & mortale cœnam manducare cum hæreticis, vel communicare in propriis hæreticorum sacris cæremoniis vel precibus, etiamsi quis hoc faceret, ad iniuriam & odium Patris vitandum, & ne forte ab ipso exhæredaretur. Quia cum hæc sint signa falsæ Religionis; id faciens censeretur cum iis communicare in falsa religione, illamque facto & signo externo virtualiter profiteri: & sic veram fidem virtualiter exterius negaret. Similiter graviter contra fidem peccaret qui interesset conventibus & concionibus hæreticorum; præcipue si extaret edi-

 ctum

ctum Principis, obligans omnes incolas ad eiusmodi conventus & conciones in signum falsæ religionis. Quod si Princeps hoc solum præciperet titulo honoris exhibendi suæ Sectæ, immo si, etiam seclusa tali lege, præcipue data opera & frequenter iisdem conventibus interessent fideles; adhuc ageretur, vel saltem grave adesset periculum agendi contra fidei Catholicæ professionem in favorem falsæ religionis: quia in utroque casu ad ea cum ipsis convenire, esset cooperari ad falsæ sectæ commendationem & ad auctoritatem ipsi conciliandam; quod censetur a vera fide defectio, vel defectionis simulatio. Quinimmo talis communicatio magnum periculum afferret subversionis, vel scandali: ac proinde ob utramque rationem etiam cum discrimine vitæ ab ea est cavendum. Et revera Paulus V. bis rescripsit Anglis, hoc non licere. Cæterum his exceptis circumstantiis, nempe edicto Principis, periculo subversionis, & scandalo, P. Antoine & Habertus docent, nullum esse peccatum, ob aliquam iustam caussam ingredi hæreticorum templa, ibique eorum conciones audire: non ut cum illis habeatur communicatio; sed ad observandum quid ibi agatur vel prædicetur. Notat hic tamen Sanchez, quod mera curiositas non sufficit ut licite quis eiusmodi conciones audiat; sed requiritur aliqua gravis caussa, contra alios, qui, secluso scandalo, contrarium sentiunt.

Interesse nuptiis aut funeribus infidelium & hæreticorum; ubi simul commorantur fideles, & consuetudo invaluerit mutuo se invitandi, Salmanticenses cum aliis quos citant, non indicant illicitum: dummodo tamen non communicent in aliquo ritu sacro, & nulla sit scandali suspicio; & dummodo, addit recentior Theologus, recusare invitationem haberetur ut offensa. Famuli, milites, aliique herum infidelem aut hæreticum ex debito sui muneris ad sua templa comitantes, ibique stantes capite detecto, aliaque signa reverentiæ hero suo exhibentes, non agunt illicite: quia hoc faciunt non in reverentiam idoli aut sacrorum illorum, sed dumtaxat sui heri, cui illum civilem cultum præstare tenentur. Huius rei exemplum supra iam vidimus in Naaman Syro, cui Elisæus permisit ut talem cultum suo Principi deferret. Consulendi tamen sunt, ut, quamprimum possunt, de alio hero sibi prospiciant: cum in gravi periculo versentur, ne aliquando humano respectu compulsi agant quod graviter Christianæ repugnet religioni. Item excusaretur Catechumenus, qui constitutus in extrema necessitate suscipiendi baptismatis, nec valens sumere a Catholico, illud ab hæretico aut alio apostata peteret, deficiente quolibet alio magis idoneo, qui illud administraret; quamvis eorum templa adire compelleretur: sicuti non peccaret fidelis in eadem necessitate positus, petens sacramentalem absolutionem a quocumque Sacerdote, si alius idoneus absit. Concedit enim Concilium Tridentinum sess. XIV. cap. VII. quod tunc a quibusvis peccatis, & a quolibet Sacerdote absolutionem obtinere licitum sit. Qui tamen simulate thus coram idolo incenderet, animum ad Christum dirigens, graviter quidem peccaret contra negativum fidei præceptum, sed fidem non amitteret: utpote qui mente firmiter adhæret revelationi divinæ per Ecclesiam propositæ.

Famuli comitantes infidelem herum ad sua sacra, non agunt illicite.

Licet uti vestibus & signis quæ sunt instituta ad distinguendam nationem, uti fit in Anglia & in aliis hæreticorum locis: de signis vero & vestibus institutis & ordinatis ad falsam religionem profitendam, qualis est tobalea alba apud Turcas, vel Romæ pileus flavus Iudæorum, utpote quæ infideles a fidelibus distinguunt, nemo sane inficiabitur, iis uti non licere; dummodo non adsit iusta caussa occultandi fidem. Tunc enim iis utens sine iusta caussa, censeretur fidem negare, aut velle videri illius desertor: quod est intrinsece malum; cum illis tunc uti censeatur, ut se a fidelibus distinguat.

Infidelium vestibus num uti liceat.

Qui tempore persecutionis, numerata pecunia, ab infideli Magistratu sibi familiari libellum emeret, quo significaretur, quamvis falso, ipsum obtemperasse impiis Imperatorum edictis (ut factum fuit in persecutionibus quæ exarserunt tertio Ecclesiæ sæculo, a quibusdam Christianis, qui ideo vocati fuerunt *Libellatici*) peccaret contra fidem: quia simularet falsam religionem. Hinc graves expostulationes S. Cypriani *Epist.* XV. *ad Presbyt. & Diacon.* & Tertulliani *lib. de fug. in persecut.* cap. XII. & XIII. adversus libellaticos, quos gravissimi sceleris reos & veluti idololatras improbarunt.

Christiani tertii sæculi, qui libellatici dicebantur, peccarunt contra fidem.

Item contra fidem peccaret, qui transiens per hæreticorum regiones, carnes comederet certis diebus præcepto Ecclesiastico vetitas, supposito quod Princeps hæreticus in odium religionis Catholicæ præcepisset vesci eiusmodi carnibus: quia in hac hypothesi illa carnium comestio signum esset falsæ Religionis. Hinc Eleazarus mori maluit, quam carnibus suillis lege veteri interdictis vesci *II. Macab.*

Num Catholici possint in regionibus hæreticorum carnes comedere diebus vetitis.

seb. cap. VI. secluso vero hoc casu, ob gravissimum motivum vitæ tuendæ, vitandæque persecutionis, aut alio simili, dummodo omnis scandali suspicio tollatur religionisque contemptus, licitum esset diebus vetitis eas comedere : quia lex humana non obligat cum tam gravi detrimento ; & multæ possunt esse caussæ dispensantes ab abstinentia a carnibus. Unde nullo modo tunc censetur comedens profiteri falsam Sectam ; sed tantum anteferre præceptum naturale de gravissimo detrimento evitando, legi positivæ de abstinendo a carnibus : cum præceptum naturale prævaleat positivo.

§. XXIV.

De fuga capta a Christiano tempore persecutionis.

Licet aliquando in persecutione fugere.

Tempore persecutionis licet Christiano fugam arripere, aut se occultare, si ex tali fuga nullum fidei detrimentum in aliis, vel scandalum sequatur ; ut *Matth.* cap. X. colligitur : *Cum vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*. Id etiam confirmat exemplum Apostolorum, S. Athanasii, aliorumque sanctorum hominum, qui fugerunt. Præterea id constat ex ipsius Ecclesiæ iudicio, quæ nimiæ severitatis & erroris arguit Tertullianum, quia quemlibet fugientem damnaret. Etenim sic fugiens fidem non negat ; quinimmo quodammodo profitetur : non enim fugeret, si fidem non retineret. Et tantum abest quod fugiens in dictis circumstantiis peccaret, ut potius absque necessitate aut utilitate manens, esset culpandus. Inquit enim S. Thomas 2. 2. quæst. CXXIV. art. 1. ad 3. *Non debet homo occasionem dare alteri iniuste agendi*. Hæc tamen fuga illicita esset ei, cuius præsentia necessaria est ad alios in fide confirmandos : quia ita exigit charitas. Et eo vel maxime, si ex officio ad hoc teneatur ; ut si Pastor sit, hic enim debet manere etiam cum periculo vitæ : quia tunc agitur de periculo honoris Dei & salutis proximi. Secus vero dicendum esset, si illius fuga utilior sit bono communi & subditorum : nam in tali casu charitas fugam postulat.

Cum igitur professio fidei facienda sit, nec omitti possit sine gravi culpa, quando necessaria est & utilis ; nempe quando adsit motivum gloriæ Dei, & decoris Christianæ fidei : extra hosce casus confessio publica fidei non semper est laudabilis & licita ; immo aliquando reprehensibilis & illicita ; scilicet si quis sine ulla necessitate, publica fidei confessione temere se exponeret periculo suppliciorum, quæ forte perferre non poterit : quia tunc imprudenter se exponit periculo negandæ fidei. Item si per eam infidelibus præbeatur occasio peccandi, fidemque persequendi ; nam tunc per illam impediretur maius bonum ; immo inferretur magnum periculum ac damnum proximo & religioni. Unde illud Matth. cap. VII. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos : ne forte conculcent eas pedibus suis ; & conversi dirumpant vos*. Sic D. Thom. ad 3. addens. *Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit ; contempta perturbatione infidelium, debet homo publice fidem confiteri*.

§. XXV.

De præcepto ecclesiastico externæ professionis fidei.

Præter præceptum adfirmans divinum palam fidem confitendi, de quo dictum est, aliud præceptum ecclesiasticum datur, quo plures in dignitate constituti urgentur fidem suam publice profiteri. Atque primum omnium exscribenda sunt quæ hac de re præcipit sacra Tridentina Synodus. Porro *Sess.* XXIV. *de reform. cap.* XII. hæc decernit. *Provisi etiam de beneficiis quibuscumque curam animarum habentibus, teneantur a die adeptæ possessionis ad minus intra duos menses in manibus ipsius Episcopi, vel eo impedito, coram generali eius Vicario seu Officiali, orthodoxæ suæ fidei publicam facere professionem, & in Romanæ Ecclesiæ obedientia se permansuros spondeant ac iurent*. Hoc præceptum, ut notant gratias III. *Part. de benefic. cap.* III. *num.* 23. Barbosa *de Potest. Episcop. III. Part. allegat.* LXI. *num.* 12. & alii, obligat sub mortali. Hanc ordinationem ad Canonicos cathedralium sacra Synodus extendit his verbis : *Provisi autem de canonicatibus & dignitatibus in Ecclesiis cathedralibus, non solum coram Episcopo, seu eius Officiali, sed etiam in Capitulo idem facere teneantur ; alioquin prædicti omnes provisi, ut supra, fructus non faciant suos, nec illis possessio suffragetur*. Quocirca quando Episcopus non est in Capitulo, bis emittere debent hanc professionem : videlicet coram Capitulo, & coram Episcopo. Et si emittatur coram Capitulo, Sede vacante, iterum emittenda est coram Vicario Capitulari, ut secundum probabiliorem vult Barbosa *loc. cit. num.* 18. Hinc Canonicus promotus in Ecclesia non Cathedrali, sed tantum Collegiata, non tenetur ad hanc professionem ; neque

Omnes animarum curam habentes tenentur fidei professionem palam edere.

Item Canonici cathedralium.

Coa-

Coadiutores Canonicorum cathedralium; neque Capellani aliique provisi beneficio simplici in illis Ecclesiis; quia de nullo istorum Concilii decretum loquitur. Sic ex laudatis auctoribus. Item Patriarchae, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, & alii omnes, qui de iure vel consuetudine Concilio provinciali interesse debent, tenentur in prima Synodo provinciali, in qua ipsi interfuerint, hanc professionem emittere. Id inculcat Tridentina Synodus sess. xxv. cap. II. de reform. *Praecipit igitur sancta Synodus Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, & aliis omnibus, qui de iure vel consuetudine Concilio provinciali interesse debent, ut in ipsa prima Synodo provinciali post finem praesentis Concilii habenda, ea omnia & singula quae ab hac Synodo definita & statuta sunt, palam recipiant; necnon veram obedientiam summo Romano Pontifici spondeant & profiteantur; simulque haereses omnes a sacris canonibus & generalibus Conciliis, praesertimque ab hac eadem Synodo damnatas, publice detestentur & anathematizent. Idemque in posterum quicumque in Patriarchas, Primates, Archiepiscopos, Episcoposque promovendi, in prima Synodo provinciali in qua interfuerint, omnino observent.* Respectu Episcoporum extat etiam Bulla Gregorii XIV. data anno MDXCI. die xv. Martii, cuius initium est, *Onus apostolicae servitutis*. Haec Bulla praecipit fidei confessionem iuramento firmatam, cuius formula habetur in Pontificali Romano iussu Clementis VIII. edito. Extendit insuper decretum istud sacrosancta Synodus paulo infra ad omnes universitates, studia generalia, eorumque magistros, doctores, divinique verbi interpretes & concionatores. Quam ordinationem protendit Pius Papa IV. in suo *Motu proprio*, cuius initium est, *Iniunctum nobis*, ad omnes Ordinum regularium & militarium Praelatos; & S. Pius V. in sua constitutione quae incipit, *In sacrosancta*, fusius clariusque ipsam extendit. Iubet enim, omnes doctores, magistros, regentes, concionatores, & cuiuscumque facultatis professores; fidei professionem emittere: additque praeceptum omnibus principibus & rectoribus, cuiusvis gradus aut dignitatis existant, ne permittant, ullum ex praefatis publicis professoribus docendi provinciam suscipere, nisi post emissam professionem; sub poena Antistitibus interdicti ab Ecclesiae ingressu, aliis vero excommunicationis latae sententiae & privationis dignitatum &c. declarans praeterea, electiones & promotiones factas esse nullas. Clara sunt haec omnia, & penes eum Theologos, tum Canonistas communia. Verum de Praelatis regularibus diffident auctores, in duasque abeunt sententias. Docent aliqui, ex consuetudine iam praescripta ipsos non videri ad hanc professionem obstrictos: & ita dicunt etiam declaratum fuisse a sacra Congregatione. Plures vero, quos refert Barbosa *loc. cit. num.* 7. innixi bulla Pii IV. quae incipit, *Iniunctum nobis*, contrarium sentiunt. Et revera si Bullis standum sit, vera est haec sententia: Praelati enim regulares constituti sunt in ecclesiastica dignitate, cui annexa est cura animarum; neque apparet unde eximi possint, nisi probetur consuetudo contraria legitime praescripta. Advertendum denique, hanc fidei professionem faciendam esse personaliter, & non per procuratorem, ut ex laudatis bullis manifeste constat.

Rursus Patriarchae, Primates, Archiepiscopi, & Episcopi.

Necnon cuiusque facultatis professores; & Ordinum regularium & militarium Praelati.

CAPUT II.

De vitiis fidei oppositis.

§. I.

De infidelitate.

CUm fides theologica sit virtus, qua per mentis obsequium directe tendimus in Deum, qui huiusce virtutis est primarium obiectum, secundum totum suum esse, idest secundum omnes infinitas perfectiones, quae proprie & unice divinitati conveniunt, profitendo illum agnoscere ut supremum solumque universorum numen, dominum, provisorem, redemptorem, remuneratorem, & iudicem; necnon ut vera accipere quaecumque in sanctis suis Scripturis revelavit, atque per suam Ecclesiam proposuit; iure ac merito omnis recessus seu error voluntarius mentis nostrae, vel in toto, vel in parte circa agnitionem ipsius divinitatis, sive circa ea quae revelavit, est rebellio contra ipsum Deum, quae communi nomine *Infidelitas* appellatur; ac proinde vitium & crimen, quod directe fidei theologicae adversatur, & in hoc sensu infidelitas hic a Theologis usurpari solet.

Infidelitas igitur est *deficientia, seu verae fidei carentia*. Haec generatim accepta tripliciter distingui solet: in negativam scilicet, privativam, & positivam seu contrariam. Infidelitas negativa est carentia fidei in iis qui de fide nihil umquam audierunt. Huiusmodi infidelitas non est illis voluntaria neque in se; utpote in se non cognita: neque

Infidelitas generatim quid & quotuplex.

que in alio; quia nil faciunt infideles illi, unde cognoscant aut cognoscere possint, sequi infidelitatem illam. Infidelitas privativa est fidei carentia in eo, cui sufficienter fides annuntiata fuit, ut credere possit & debeat; & qui tamen credere omittit, tametsi nec positive dissentiat, nec ullum errorem fidei contrarium admittat: quod verificari potest in homine per naturale lumen de Dei existentia convicto, & necdum ullis erroribus imbuto. Infidelitas positiva seu contraria, est carentia fidei in eo qui non solum non credit revelatis, sed veritates fidei positive negat, ipsas rejiciendo, ipsisque positive dissentiendo, vel etiam tenet & asserit positive errorem fidei contrarium. Infidelitas negativa, cum sit involuntaria, est inculpabilis, & rigorose loquendo non est proprie infidelitas; non secus ac mera & inculpabilis iustitiæ carentia, non est iniustitia proprie dicta: ac proinde, inquit continuator Tournely, hæc divisio infidelitatis, licet ut communiter recepta retineri possit, non est tamen accurata. Infidelitas privativa & positiva, utraque est grave peccatum; cum super utramque cadat divinum damnationis iudicium Io. cap. 3. *Qui non credit, iam iudicatus est*. Nam & infidelitas privativa est culpabilis omissio necessarii medii ad salutem, de quo medio tenentur inquirere qui de eodem aliquid audierunt; & positiva gravem continet iniuriam, ac contemptum primæ veritatis, seu auctoritatis Dei revelantis.

Variæ species infideli. positivæ. Infidelitatis positivæ variæ sunt species, nempe Paganismus seu Idololatria, Mahumetismus, Atheismus, Iudaismus, Hæresis & Apostasia.

Paganismus seu Gentilitas ac Idololatria, quæ iam unum sonant & idem, est falsa, & superstitiosa Religio, qua homo, relicta agnitione atque cultu veri Dei, in creaturam hunc transfert; idest Idololatria *est adoratio creaturæ tamquam Dei habentis in se vim divinam opitulandi ex natura sua, independenter ab alio*. (Definitio Idola.) Hic est enim verus character Deorum Gentilium quos appellarunt Genios, Heroes, &c. tamquam virtute, ac dignitate divina præditos, qua possent auxiliari hominibus, auctoritate, potestate, & voluntate propria independenter a nutu alicuius supremi Numinis iuxta Paganorum Theologiam. Quamvis enim plerosque Deos ab aliis Diis progenitos finxerint, & multos etiam homines, ut Esculapium, Imperatores, aliosve aliqua prærogativa, aut arte insignes inter Deos retulerint; in illis tamen crediderunt inesse naturam divinam per propagationem ipsius naturæ divinæ, non secus ac propagatur natura humana. Unde in his crediderunt inesse vim quamdam divinam per propagationem. Idololatriæ Religio, seu secta dicitur etiam Paganismus, idest colentes plures Deos. Fidei christianæ hæc infidelitas adversatur, quæ relicto veteri, & novo Testamento, non solum non agnoscit verum Deum, qui ibi prædicatur, sed nullum insuper agnoscit Redemptorem, qui venerit, aut venturus sit; cum tamen eius in veteri vaticinetur adventus, & in novo manifestetur hunc Redemptorem iam advenisse. Ita hoc non minus horrendum, quam stultum scelus, ante Christi adventum in animis Nationum omnium prævaluerat, ut excepto Iudæorum populo, qui tamen ab hac teterrima lue, non semper se mundum servavit, reliquæ gentes omnes involutæ essent tenebris Idololatriæ. Immo illa gens censebatur magis exculta, quæ ob multitudinem varietatemque falsorum Numinum superstitiosior erat in sua Religione. Et quia a vetustioribus sæculis pestis hæc irrepere cœpit, idcirco valde incertum est tempus seu Epoca, ex quo sua sumpserit primordia. (Incertum est Idololatriæ initium.) Si loquamur de initio morali, seu de eo, quod causa fuit, & ratio quare induceretur superstitiosa Gentilitas, seu Idololatriæ Religio, aut potius secta, iuxta Sanctos PP. ut habet S. Athanasius *Orat. contra Gentes n.* 8. 9. S. Augustinus *de Civit. Dei*, & alii, fuit peccatum, humani cordis corruptela, ambitio, inordinatus amor oblectationum, independentiæ &c. Donec enim servarunt homines prima rationis semina, amoris ac timoris erga Deum, debitum ipsi obsequium præstitere, & ab hac monstruosa superstitione reddendi Creaturæ cultum debitum Creatori se continuere. Sed ex quo habenas laxarunt proprio arbitrio, & voluntati, statim sibi Numina elegerunt pravis suis concupiscentiis conformia, quæ potius foverent illecebras, quam timore & auctoritate eas cohiberent. Circa vero initium reale ac naturale Idololatriæ, nempe quo tempore, & apud quas Gentes inceperit hæc impia superstitio; cum res vertatur circa negotium valde in suis circumstantiis obscurum, de quo haberi nequeunt nisi coniecturæ & multum incertæ Traditiones, perdifficile est aliquid certum constituere. Non desunt, ut Rabini, qui volunt Idololatriam locum habuisse etiam ante Diluvium, seu in prima Mundi ætate, quæ opinio recepta non fuit a Patribus; sed aliqui eorum, præcipue S. Epiphanius l. 1.

de Hæresibus credidere, Sarug Thares, vel Tharis nurum, & septimum post Noe, auctorem fuisse Idololatriæ. Verum de hac sententia nullum extat documentum. Cæteroquin Scriptura Iosuæ 24. manifestissime ait, Tharen Patrem Abrahami, & Nacoren infectos fuisse Idololatrico cultu; immo aliquando ipsum Abrahamum; ex quo credi potest hanc superstitionem fuisse multo antiquiorem in mundo, dum tempore Abrahami ita excreverat, ut Iosephus Antiquit. Iudaic. l. 1. c.9. dicere videatur, hoc malum tunc fuisse universale, ex quo, addit, Abrahamum primum fuisse qui ausus sit affirmare non esse nisi unum Deum, & universum totum opus fuisse manuum illius. Aliqui tamen, inter quos Cassianus *Collatione* 8. *cap.* 21. & Lactantius l. 2. *de Falsa Religione* volunt, eum qui apud quosdam idem est ac Zoroaster, quam famosum antiquitati, tam posteris ignotum, inventorem fuisse Idololatriæ, quam aiunt disseminasse inter Phænicios & Cananeos, & ex his ad alias nationes profluxisse. Cum hoc tamen sine aliquo stabili statuant fundamento, non merentur certam fidem. Sustinent alii, Ninum, alias dictum Belum, Regem Assiriorum primum fuisse qui cœperit divinum honorem hominibus tribuere; sed cum incertum sit Idololatriam cœpisse a cultu divino erga homines, immo oppositum verosimilius videatur, hinc Ninus haberi non potest prior Gentilitatis auctor. Alii tandem tradunt ut communiorem sententiam ac probabiliorem, Nembrotum, cuius opera dicitur incœpta Turris Babelicæ constructio, fuisse promotorem Patremque Idololatriæ. De hoc enim ait Iosephus *Antiquit. Iudaic. lib.* 1. *cap.* 5. eum fuisse, qui suscitaverit homines contra Deum, & inter Chaldæos ignis cultum induxerit; & a Chaldæis ac Phæniciis communicata fuit superstitio Ægyptiis, & ab Ægyptiis diffusa est inter Græcos, & tandem inter Romanos. Prius cœperunt venerari astra, & elementa, postea homines, tandem animalia & insensibilia etiam inferiora. Coluerunt ut divinitates astra & elementa, quia quid mirandum conspiciebant in perpetuo & ordinato eorum motu, in rutilante eorum splendore, & quia ea censebant utilia vitæ ac conservationi animalium & vegetabilium, & eo magis, quia huiuscemodi divinitates nullo vinculo suos cultores gravabant, idest nihil præcipiendo nihil vetando, nullum frenum pravis eorum concupiscentiis iniiciebant.

Rationes vero quæ moverunt homines ad extendendum divinum cultum erga alios homines, multæ fuere, ut aliquando amor. Sic ex amore sponsæ erga Sponsum orta est occasio, quare in universo Oriente induceretur superstitiosus cultus erga Adonem Veneris sponsum; Patris erga Filium, ut contigit in Senofante Ægyptio, qui curavit ut eius filius ab intempestiva morte sibi ereptus inter Deitates collocaretur. Aliquando vel honor, & existimatio erga Principes, vel gratitudo erga Artium inventores ob ingentem utilitatem quam attulerunt, ut honorem & gratum animum eis rependerent, qui præclaris gestis commendabiles ac benemeritos se reddidere, cuiusmodi fuere præcipue inventores artium, quæ humanæ vitæ necessariæ erant, unde maximæ, & viventibus, & posteris utilitates venerunt. Et ne vituperarentur apud alios qui eos cernerent divino honore prosequi homines, qui proxime e vivis decesserant, evulgabant, eorum animas probabiliter rediisse ad astra, unde ad animanda in terris humana corpora descenderant. Hinc elementa, cœlum, astra, planetæ & constellationes, huiusmodi Heroum nomine appellari & agnosci cœperunt. Præter homines divinum cultum habuere præcipue apud Egyptios animalia etiam perniciosiora: hinc nomina animalium constellationibus tribuerunt. Et quia illis Gentibus difficillimum videbatur per unicam divinitatem omne regi posse universum; idcirco in quocumque universi particulari regimine, immo in singulis artibus ac membris corporis agnoscebant particularis divinitatis directricem providentiam. Singulæ divinitates propriis nominibus discernebantur, ut Iovis, Saturni, Martis, Mercurii, Veneris, Iunonis, Minervæ, Castoris, Pollucis, Calliope, Persei &c.

In Idololatriæ exordio non habebantur Templa, Altaria, Sacrificia, Simulacra & tot Cæremoniæ, quæ omnia paulatim in eius progressu inducta fuere. Et quoad simulacra hæc cœperunt a re aliqua, quæ nullum sive hominis, sive animalis vestigium haberet. Hinc iuxta Clementem Alexandrinum in sua *Orat. ad Gentes*: Scitæ prioribus temporibus adorabant suum Martem in uno ense erecto: Arabes deformem petram; & aliæ Nationes arboris trunco cultum tribuerunt. Post inventionem artium picturæ, & sculpturæ, construi cœperunt falsorum Numinum imagines, & simulacra; immo hoc magnum præbuit incrementum Idololatriæ, quia imagines & simulacra, quæ politiori studio elaborata erant, tantam sibi vindicarunt apud homines

nes aestimationem, ut minus difficile redderetur, credere in iis divinitates quas repraesentabant habitare. Ne tamen aeris intemperie atque inclementia imagines ac simulacra ita eleganter efformata & exculpta laederentur, construi coeperunt templa, ubi integra ab omni iniuria servari possent. Hoc autem fuit occasio, quare postea etiam Altaria construerentur & exinde sacrificia variis caeremoniis, iisdem falsis Divinitatibus tribuerentur, non solum animalium, sed vegetabilium quoque, & libaminum. Templa vero & altaria, quae gentes suis falsis Numinibus dicabant, saepe erexerunt in montibus, sylvis, & nemoribus, quae loca ideo sacra habebantur, & colebantur, ut habetur 3. Regum de Salomone, qui Fanum construxit pro suis mulieribus alienigenis, Idolo Moab in monte quod est contra Ierusalem.

Praeter superstitionem cultus versabantur Gentes etiam in aliis paene innumeris variis superstitionibus, ut observationum artis magicae, quam studiose excolebant maxime quoad divinationes, quas exquirebant ex oraculis Daemonum in suorum Idolorum statuis, necnon ex permultis aliis signis, stellarum scilicet, elementorum, animalium &c. Hinc habebant in hoc divinationis officio suos particulares ministros, ut praecipue habetur de Romanis, quos Aruspices vocabant, & hosce in gravissimis negotiis de futuro illorum exitu consulebant.

§. II.

Divisio Idololatriae.

Idololatria alia est interna, idest mentalis, qua in animo, seu ex falsa opinione honor divinus creaturae exhibetur, dum illi ex sua natura inesse vis divina creditur. Alia est externa, qua divinus cultus tribuitur creaturae, quae tamen non creditur Deus. Huiuscemodi erat Idololatria adorantium Statuam Nabucodonosoris, & idololatria adorantium Daemonem ob spem aliquid obtinendi, cum tamen sciant Daemonem esse iniquissimum spiritum. Alia pura est, nempe quae est sine errore intellectus circa naturam divinam, & sic coincidit cum Idololatria externa. Alia mixta, & ea est, quae coniunctum habet errorem intellectus, cuiusmodi est omnis Idololatria mentalis. Huiuscemodi esset Idololatria, qua quis homini scelerato, puta Imperatori per Apoteosim tribueret cultum divinum, credens homini impio vim quamdam opitulandi post eius mortem concessam esse, licet cum dependentia ab ipso Deo supremo Numine. Alia materialis, & est adoratio Creaturae, quam homo invincibiliter credit esse Deum, ut factum fuit in D. Ioanne Apoc. 19. qui existimans Deum esse, qui sibi apparebat, cecidit ante pedes eius ut adoraret eum; & ut fieret si quis adoraret Hostiam, putans eam esse consecratam, dum revera consecrata non est. Alia formalis, & ea est, qua quis adorat creaturam tamquam Deum, quam scit, aut potest scire non esse Deum, vel aliquid divinum. Et haec satis erit hic praelibasse, ut dignoscatur natura, initium, progressus impiae idololatricae superstitionis, ac proinde quantum huiuscemodi mendax Religio sit Deo iniuriosa, cui aufert divinitatem ipsam cultumque ei debitum, ut reddatur Creaturae; quapropter nemo non videt quam Fidei christianae opponatur, & exinde quam grave scelus sit Idololatria, in quo dari non potest parvitas materiae.

§. III.

De Atheismo.

Quid Atheismus? Atheismus est impium, ac quam maxime execrabile excogitatum a profunda quorumdam perditissimorum hominum malitia, qui plus nimio saeculi illecebris addicti, ut omnem timorem ex animo penitus excuterent, e medio tulerunt superiorem intelligentiam bonorum operum remuneratricem, ac malorum vindicem, qualis est Deus; & licet fortiter reclamaret eorum synderesis, contra eiusdem stimulos conati sunt eum negare, si non rationis sensu; (cum ratio ignorare eum minime possit) saltem violenta pravorum affectuum assertione, iuxta illud Prophetae; *Dixerunt in corde suo, non est Deus*; ita ut liberius effrenatis concupiscentiis possent indulgere. Atheismus, ut iam patet, est scelerum omnium gravissimum.

§. IV.

De Mahumetismo.

Quid Mahumetismus? Mahumetismus est falsa Religio subdole inducta a Mahumete qui fuit famosus impostor & Pseudo-propheta ortus in Arabia ex Patre Ethnico, & matre Iudaea, utroque ex ignobiliori gente progenito. Vir morum valde perditus, cum matrimonium iniisset cum muliere vidua cuiusdam divitis mercatoris Arabi, cuius famulatu se dederat, ex inopi divitiis affluens, utpote superbus, & mendax, capta occasione ex opulentia suum nomen

men magnificare curavis, & mediante subdola Religione in mendaciis conflata, viam ad principatum sibi aperire. Unde inita familiaritate cum quodam Hæretico Iacobita nomine Baptista, cum Sergio Monacho Nestoriano, & quibusdam Iudæis, horum opera suum conflavit Alcoranum, in quo Religionem, seu novam sectam ex Iudaismo, variisque hæresibus confarcinatam induxit, in qua corruptis carni blandiens, id est carnalibus concupiscentiis, brevi temporis intervallo pœne innumeros asseclas & professores ad eam traxit. Is vi armorum plures populos cum Arabia sibi subegit, & quoscumque impiæ suæ legi ac tyrannidi dare se renuebant, igne, ferroque persequebatur. Religionis prætextu usus est ad augendam potentiam & imperium; & quia morbum patiebatur epilepsiæ, ut efficacius fidem sibi caperet, quoties a tali morbo correptus erat, columbam habebat, quæ sic assuefecerat, ut interea aurem ipsi vellicaret; unde eius discipuli crederent Angelum Gabrielem sub specie columbæ illum divinitus alloqui. Obiit anno Christi 632. & Mechæ, quæ Civitas est Arabiæ, sepultus est. Hinc incipit Æra seu Hegira Mahumetanorum. Post eius mortem secta longe lateque per Palæstinam, Syriam, Ægyptum, Persiam, Græciam simul cum Imperio diffusa est. Sic Zonaras, Ioannes Damascenus, Ismael Polydorus, Virg. de Inventione rerum &c.

Alcoranus igitur ex articulo Arabico *Al* & nomine *Coranon*, quod vel lectionem vel collectionem significat, est liber conscriptus totam continens Mahumetanorum Religionem, seu sectam coacervatam ex mutuatis partim a Iudæis, partim a Christianis Hæreticis; ita ut participet & de Iudaismo, quatenus aliquos Iudaicos ritus Mahumetani observant, circumcisionem scilicet & abstinentiam a carne suilli, & sanguine; & de christiana, quatenus unum Deum cum Christianis & Iudæis agnoscunt & prædicant, quem creatorem Mundi profitentur, solum colendum, invocandum, remuneratorem bonorum, malorum iudicem. De Christo magnifice loquuntur, ipsum nempe a Divino Spiritu auxilium atque testimonium habuisse, Prophetam fuisse excellentissimum; sed negant Deum esse, ac Filium Dei, cum negent Deum Filium habere. In multis lex Mahumetana sibi contradicit, quod ut nimis longum hic exponere brevitatis gratia omitto, remittendo lectorem ad eos, qui hæc ex professo pertractant, & præcipue ad Natalem Alexandrum in sua *Eccle. Hist. Tom.* 5. *sæculo* 7. Dicam tamen sibi contradicere legem Alcorani; quia lex illa Evangelium divinum agnoscit & prædicat, nec tamen ipsum sequendum proponit; imo in multis ipsi adversatur. Etenim tradit inter alia inimicorum vindictam, dum Evangelium eam vetat. Multa cum Evangelio tribuit Christo, quæ vero Deo conveniunt, & cum tamen Deum esse negat. Permittit adulterium, vagamque cum quacumque placuerit copulam; quod Evangelium interdicit. Multa Deo, quæ ipsi indigna sunt tribuit. Innumeris tandem scatet mendaciis, quæ contradicunt legi tum Mosaycæ, tum Evangelicæ, quæ nostrum non est hic sigillatim demonstrare. Et res facile videri potest in cit. Natali Alexandro, necnon in aliis, qui hoc fuse pertractant. Ad propositum enim præsens satis est generatim indigitasse Mahumetanæ sectæ falsitatem & dissonantiam a Christiana Fide, ut deprehendatur eius professionem esse revera gravissimum crimen, quod christianæ Fidei opponitur, unde maxima iniuria Deo irrogatur, & in hoc quoque peccato semper in se valde gravi dari non potest parvitas materiæ.

Nota quod cum permulta post obitum Mahumetis extarent Alcorani commentaria; Mohavia Calipha Babilonicus in conventu acto Damasci ad tollendam eorumdem commentariorum dissonantiam, sex doctissimos viros ex tot aliis selegit, ipsisque super hoc summatim scribere iussit, ut quisque quod optimum censeret exponeret, & sic emendatior fieret compillatio, cæteris commentariis pro eorum dispersione in flumen proiectis, vetita severissime omni contradictione. Unde sex illi libri prodiere, qui dicuntur *Alcoranum*. Nihilominus tamen quatuor inde ortæ sunt sectæ. Prima quarum & maxime superstitiosa Melichi Doctoris Ethiopes & Arabes: 2. quæ dicitur Immeniana traditioni Alii conformis, & magis rationi consona Persas. 3. Omari & liberrima Turcas. 4. tandem simplicissima Odemani Tartaros habet sectatores.

§. V.

De Iudaismo.

Quid Iudaismus.

Iudaismus est Religio, quæ hactenus tenere colitur ac servatur a descendentibus Iudæorum, quibus olim eam tradidit Deus ad futuram suam Ecclesiam præfigurandam, & ut per eam se disponeret ac prepararet Gens illa ad recipiendum venturum Messiam, qui, ut iam antiquis suis Patribus pro-

misse-

miserat Deus, ex ipsis, & inter ipsos nasciturus erat in Mundo, ut & ipsos, & universum Orbem a vinculis mortis & inferni, quæ in Adæ peccato contraxerant, redimeret. Quare Iudæi sunt populus ille ex semine Abrahæ propagatus, quem Deus ex aliis omnibus tenebris Idololatricæ superstitionis obcæcatis depravatisve, speciali favore sibi elegit, ut eum verum Deum agnosceret & coleret iuxta leges & ritus, quos, dum ex Ægypti captivitate eum liberavit, per Moysem ipsi præscripsit, ac in possessione terræ Canaan illum constituit, sicut promiserat Abraham, Isaac, & Iacob. Et cum iam, sicuti per multos Prophetas, quos idem itidem inter ipsos excitavit, prædixerat, ac in multis figuris præsignaverat, in plenitudine temporis Messias ad ipsos venerit; quia eum recipere noluerunt, cum temporali Regno, quo spoliati fuere sub Romanis Imperatoribus Tito, & Vespesiano (unde profugi postea & captivi alienis Principibus subiiciuntur) amiserunt Regnum etiam spirituale, seu Sacerdotium, veramque Religionem, dum Mosaycæ, in qua cum affectata pertinacia perseverant, per Messiæ adventum, quem adhuc venturum credunt, antiquata fuit, & abrogata, ac proinde nunc falsa est & mortifera. Etenim cum illa olim data fuerit ad figurandum Christum & Ecclesiam, per Christi adventum & Ecclesiæ fundationem expiravit & evanuit; unde nonnisi falso quod præsens est, ut futurum censeri potest & credi.

Iudaismus igitur est Infidelitas seu falsa Religio eorum, qui admittunt vetus tantum Testamentum, novum poenitus reiiciunt; agnoscunt quidem verum Deum Creatorem Coeli & terræ, illum tamen non agnoscunt ut Messiam, qui in veteri Testamento seu in lege Mosayca olim prædicebatur & præsignabatur venturus; & cum revera iam venerit, venisse eum negant, & exinde Evangelium reiicientes adhuc legem servant in his quoque, quæ figuræ erant & symbola Messiæ venturi: unde sicuti antea gloriam Deo reddebant illius legis observantia & cultu: ita nunc quando per ipsius adventum impletæ sunt figuræ, ea legis observantia est ipsi maximæ iniuriæ & offensæ; ac proinde si ea lex olim bona fuit, nunc mala est, & maxime mortifera, non secus ac omnes aliæ sectæ, quæ christianæ Fidei adversantur. Unde Iudaismus est gravissimum scelus Fidei oppositum, quod sicuti aliæ Infidelitates parvitatem materiæ non admittit.

§. VI.

De Hæresi.

Hæresis est altera species infidelitatis, in qua ad differentiam Paganismi & Mahumetismi admittitur doctrina etiam Testamenti novi; sed non tota; ideirco est Infidelitatis species, qua doctrina novi Testamenti reiicitur non ex toto, sed tantummodo ex parte.

Licet loquendo secundum præsentem statum veræ Religionis, videatur hæresis agnosci in his, qui in lege Evangelica secundum aliquam partem novi vel veteris Testamenti in sua fide deficiunt; id tamen statui nequit in aliis etiam ætatibus, immo etiam in falsis sectis respectu eorum qui verum Deum agnoscebant, cuiusmodi fuere præcipue Philosophi; cum cæteroquin extiterint hæreses, ut notat S. Epiphanius in suo opere contra hæreses, & ex ipso facto iam constat, etiam in præteritis Mundi ætatibus. Plures ætates sive Epochæ Mundi a scriptoribus sacris, sicuti habetur in S. Epiphanio, & alibi, statuuntur. 1. a Creatione Mundi ad tempora Noe, seu universalis Diluvii. 2. a Noe usque ad constructionem Turris Babelicæ. 3. a Turris Babelicæ ædificatione usque ad Serucum Filium Reu filii Phalegi. 4. a Seruco ad Abraham. 5. ab Abrahamo ad exitum populi Israelitici ex Egypti captivitate, idest ad Moysem & legem, quam Deus ex Monte Syna in duabus lapideis tabulis conscriptam tradidit populo per eundem Moysem. 6. a Moyse seu a lege tradita ad Christi adventum. 7. a Christi adventu ad finem Mundi. In prima Mundi ætate, idest a Mundi creatione ad Diluvium, quæ barbarismus dicitur a S. Epiphanio, eo quod gentes illæ nullam haberent legem scriptam, nullumque scriptorem, immo nec ullum inter ipsos consensum, ita ut quisque pro suo modulo seu arbitrio vitam institueret, si credamus S. Epiphanio, nulla in ea ætate fuit hæresis, sed sola regnabat pietas & impietas. In secunda pariter, a Diluvio scilicet ad Turris Babilonicæ ædificationem, ac ab ipsa turris ædificatione seu linguarum divisione ad Serucum Scitismum, eundem vivendi institutum tenuere Nationes. A Seruco vero ad Abraham, ait S. Epiphanius, quinimmo universim usque ad Moysem, paucis præcipue ex Abraham descendentibus exceptis, regnavit superstitio. A tempore vero Moysis, seu a lege data excipiebatur inter alias gentes populus Israeliticus, qui descenderat ab Abraham, Isaac, & Ia-

& Iacob, quem Deus a Gentilitate, seu superstitione aliorum Populorum segregavit, sibique elegit, ad veram sui agnitionem & cultum, dando ipsi leges & ritus, quibus ei fideliter serviret, & sancta, atque pura Religione coleret; quamvis hic quoque ex propria malitia, aliquando ad Gentium superstitionem declinaverit, ut habetur variis in locis divinæ Scripturæ, ubi per Prophetas sæpe de hoc scelere eum Deus redarguit; ac pro tali impietate mulctavit. Post tempora legis scriptæ sequitur postrema ætas, quæ est ab adventu Christi idest Messiæ ad Mundi finem.

Hæreses fuere etiam tempore Idololatriæ apud Philosophos,

Ex quo regnare cœpit superstitio, seu Idololatria, cœperunt etiam hæreses, quia cum aliqui fuerint inter Gentiles, qui veri Dei aliqualem cognitionem haberent, & præcipue sapientes, non in toto, sicuti se habet, de eo senserunt, aut erraverunt circa ordinem ab ipsius providentia in rebus aliquibus statutum. Credebant verum Deum Magi Persæ, sed credebant simul duos esse Deos, unum auctorem boni, alterum mali, quem errorem suscitarunt postea prioribus Ecclesiæ sæculis Manichæi. Sic errarunt Pytagorici seu Peripatetici, qui excogitarunt mutuam animarum transmigrationem ab uno ad aliud corpus, sine ulla distinctione rationabilium vel irrationabilium. Volebant nempe animam hominis in eius morte transire ad animandum etiam corpus bruti, & e converso animam bruti corpus hominis. Volebant item ab Luna sursum omnia esse immortalia, & inferiora mortalia, & tandem voluit Pytagoras se Deum haberi. Plato plures admisit Deos ab uno progenitos, admisit pariter Uxorum communicationem, necnon cum Pitagoricis animarum transmigrationem. Stoici dixerunt hunc Mundum aspectabilem esse Deum. Verum aliqui sententiam temperarunt statuendo, Deum, seu mentem, animam esse ipsius Mundi. Dicebant Carnem omnem interire, & animas ad alia corpora animanda transire. Epicuræi tandem excogitarunt omnia constitui ex fortuito atomorum, idest minutissimorum corpusculorum concursu. Summum bonum statuebant in voluptate, Deum ac providentiam omnino sustulerunt.

Hæreses tempore legis Mosaycæ.

In Synagoga, nempe in Israelitico Populo, in quo fundaverat Deus, ut alias diximus, veram Religionem, utpote quæ verum Deum sicuti est agnoscebat, atque reverebatur; non secus ac ex eorum malitia aliquando irrepsit inter illos Idololatria, sic contra veritates per Prophetas a Deo ipsis revelatas, Hæresis quoque zizania irrepsit, & variæ inter ipsos ortæ sunt quorumdam hæresum sectæ, quæ ab eorum professoribus nomenclaturam sumpsere, Samaritanorum nempe, Scribarum, Pharisæorum, Sadducæorum, Essenorum, Nazareorum, Herodianorum, & Hemorobaptizatorum.

Samaritani illi fuere qui negabant resurrectionem carnis & angelum ac spiritum. Scribæ erant legis periti rigidi observatores Traditionum, & Rituum superstitiosorum, quos a lege non didicerant. Pharisæi affectabant sanctitatem vitæ, observatores ipsi quoque rituum superstitiosorum, præcipue in vestibus & eorum ornamentis. Sadducæi, sic dicti sunt ob exactam iustitiam quam affectabant. Samaritani ex genere negabant carnis resurrectionem, & angelum, ac spiritum. Esseni idest procacissimi, omnia faciebant ex præscripto legis, sed reiciebant aliquos ex posterioribus Prophetis. Nazarei prorsus interdicebant usum carnis, ac ideo ab animatis se abstinebant. Hi quædam opera Moysis, ipsius esse, non credebant. Herodiani profitebantur Herodem esse Christum, eique nomen, & dignitatem affigebant. Hemorobaptistæ, volebant neminem salvari posse sine quotidiana ablutione. Ita ex S. Epiphanio l. 1. *de hæresib.*

Quidquid tamen sit de erroribus qui contra veras Fidei doctrinas invaluere inter Gentiles & Iudæos; hæresis tamen secundum omnem suam rationem & amplissime identidem grassavit in statu legis evangelicæ, idest tempore Religionis Christianæ, cum maximo ipsius Religionis, & animarum detrimento. Ex quo enim splendescere cœpit lumen christianæ Fidei in Mundo, communis humani generis hostis teterrimam hæresis zizaniam callide in quorumdam valde infirmæ Fidei animis inseruit; idest in ipso christianæ Religionis ortu conatus est obnubilare veritatum Fidei fulgorem opera horum impiorum hominum, qui vix illius professores, facti sunt ab ipsa exortes, & sinum ipsius Ecclesiæ, quam ut matrem elegerant ac amplexi erant, suis blasphemiis tentarunt impie crudeliterque discerpere. Vix inceperant S. Apostoli suis prædicationibus Evangelii lucem per orbem diffundere, quod inter priores qui nomen suum nascenti Fidei dederant quidam extitere, qui non acquiescentes Apostolorum auctoritati a quibus lac christianæ veritatis suxere, captiose eas explicando gravissimos errores contra ipsas autumarunt, & simpliciorum Fidelium animos hisce corruptis doctrinis subverterunt. Huiusmodi fuere Simon Magus, Menander, Ebion,

Ebion, Cerinthus, Basilides, Saturninus, Nicolaus Diaconus, a quibus in ipsis Ecclesiæ incunabulis ortæ sunt sectæ Simonianorum, Menandrianorum, Ebionitarum, Cerinthianorum, Nicolaitarum &c. Sic ad istorum exemplum succeffere illi pene innumeri novarum hæresum inventores, a quibus postea per quælibet christianæ Religionis sæcula, impetita fuit, vexata, & discisa in propriis suis visceribus Ecclesia; quæ nihilominus contra tot acerrimos hostes vigens, firma, ac incontaminata semper permansit & permanet in veritate suæ doctrinæ; quia, sicuti Christus Dominus ipsius auctor, Caput, & Sponsus pollicitus est, nunquam fieri potest, ut portæ inferi adversus eam, nempe contra veritates Fidei prævaleant, & in omni Orbis plaga semper plurimos habuit, & habet fidelissimos professores paratos, & promptos etiam cum vitæ discrimine & veram Fidem in se ipsis servare, & contra ipsius hostes strenue tueri. Non censeo texere hic hæreticorum omnium seriem, quos omni ævo Ecclesiæ peperit infernus, & quia nimis longum esset, & quia nostrum non est hæc particulariter exponere. Iam fuse de his habetur in Ecclesiastica Historia. Hisce igitur prælibatis, quæ satis esse possunt pro historica naratione hæresum, sit.

Quid hæresis? Hæresis secundum etymologiam nominis Græci idem importat ac electio secundum D. Hieronymum in *cap. 5. ad Galat.* unde absolute loquendo idem est ac secta, & proinde accipi potest in bonum & malum sensum, nisi ex constanti Ecclesiæ praxi determinata fuisset ad exprimendam erroris electionem. Hinc, ut notat D. Thom. 2. 2. *q.* 11. *art.* 1. cum hæresis nomen ex Græco electionem importet, eo quia hæreticus eligat suum sequi iudicium contra iudicium Ecclesiæ, iure merito definiri potest *error voluntarius intellectus, liber, ac pertinax contra aliquam doctrinam & veritatem Fidei catholicæ, in eo qui Fidem christianam recepit.* Hæresis igitur est assensus intellectus voluntarius, elicitus cum advertentia ad errorem, & cum pertinacia in ipso, seu obstinatione, consistente in deliberata voluntate dissentiendi alicui doctrinæ seu veritati catholicæ, quam dissentiens scit propositam esse ab Ecclesia de fide tenendam, ipsique ut talem esse propositam. *(Definitio hæresis.)*

Dicitur *contra aliquam doctrinam & veritatem*, quia omnes reicere est potius Apostasia, quam hæresis; utraque quarum incurri nequit nisi ab eo qui catholicam Fidem professus sit, alias esset Paganus vel Iudæus. Ad incurrendam igitur hæresim formaliter debet esse error in intellectu, nempe erroneum iudicium intellectus directe oppositum alicui veritati revelatæ, & ut talis ab Ecclesia sufficienter propositæ. Quare non censendus esset vere & formaliter hæreticus, qui sine iudicio opposito Fidei, externe tantum voce Fidem negaret, seu hæresim aliquam proferret, tametsi etiam iuramento eam firmaret: peccaret hic quidem lethaliter peccato scandali, blasphemiæ hæreticalis, & periurii, & auditores tenerentur eum denunciare, ac in foro externo hunc haberet Ecclesia ut hæreticum. Coram Deo tamen non esset hæreticus; quia talis actus non habet malitiam hæresis, neque in foro conscientiæ incurreret pœnas spirituales contra hæreticos, excommunicationem videlicet reservatam, quæ indicta est tantummodo contra veram formalemque hæresim. Error insuper debet esse voluntarius ac deliberatus; quia hæresis est gravissimum scelus, & nullum datur peccatum nisi voluntarium. Hinc qui sine plena deliberatione insufficiente ad mortale hæresim aut mente conciperet, aut ore etiam proferret, non esset formaliter hæreticus; sicuti talis pariter non esset, qui ex metu & etiam malitia thus adoleret Idolo, aut Christi corpus conculcaret, interius tamen perseveraret sentire iuxta sensum catholicum, non secus ac antea sentiebat; quia nulla est hæresis sine voluntario dissensu catholicis veritatibus: esset quidem reus gravissimi peccati. Quocirca nec interius hic incurreret pœnas latas contra hæreticos, ut docent comm. Theologi. Merito tamen in foro exteriori pœnis hæreticorum mulctaretur; quia hæreticus iudicatur qui se ut hæreticum gerit, dum Ecclesia in foro contentioso, seu externo iudicat de solis externis. Item qui graves patitur tentationes infidelitatis & blasphemiæ contra Deum & Sanctos, nec est hæreticus, nec ut talis præsumendus; eam hæretici hosce motus non inviti, sed volentes experiantur, & huiusmodi tentationes, ut monet S. Bonaventura opere *de profect. Relig. l. 2. cap. 3.* contemnendæ sunt, eodemque modo cum iis agendum, ac si non sentirentur. Error insuper seu errori assensus, ut per ipsum incidatur in formalem hæresim, debet esse cum pertinacia. Ita comm. post S. Augustinum Epist. 162. Nam Fides amittitur per hæresim, non per errorem simplicem, ut patet in aliquibus sanctis, qui errarunt circa aliquas Fidei veritates. Ad pertinaciam vero non requiritur ut error obsti-

(Quid ad hæresim formaliter incurrendam.)

nate defendatur; sed satis est quod menti concipienti errorem obsistat Ecclesiæ auctoritas illum errorem reprobantis, oppositumque definientis de fide, & quod a tali Ecclesiæ definitione mens dissentiat, idest in concepto errore permaneat. Et hoc verum est, etiamsi, ut vult P. Antoine cum Cano & aliis, dissentiat, seu errorem contrarium teneat, non ut contradicat Ecclesiæ, sed ex quovis alio motivo; nam hoc ipso resistit auctoritati Ecclesiæ infallibili, & testimonio Dei sufficienter proposito, quando dissentiens scit, doctrinam cui dissentit, teneri ab Ecclesia ut fide certam, vel quia ei sufficienter proponitur ut doctrina Ecclesiæ, seu ut a Deo revelata. Ita docet S. Augustinus l. 4. contra Donatistas cap. 16. *constituamus .... unum eorum id sentire de Christo quod Photinus opinatus est.... existimantem ipsam esse catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina catholica Fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat elegerit*. Sic pariter D. Thomas explicat pertinaciam in errore sufficientem ad hæresim 2. *p. q. 32. art.* 4. ubi ait pertinaciam in hoc consistere, quod quis sciens teneat aliquid contra id quod est ab Ecclesia definitum, sive neget id definitum esse, ut negare solent Hæretici, sive de definitione non curet. Quare Hæretici sunt 1. qui sic propriæ scientiæ adhærent, ut parati sint ab ea non recedere, tametsi ab Ecclesia damnetur. 2. qui formam iudiciorum Ecclesiæ ita disponunt, seu tot impossibiles conditiones eidem apponunt, ut quandocumque velint, negare queant Ecclesiam locutam esse. 3. qui contra determinationem Ecclesiæ sentiunt, parati solum suam retractare sententiam, quando argumentis convincantur. Tales sunt etiam qui credunt Fidei capita non ob Ecclesiæ definitionem, sed ob evidentiam rationum, quam sibi affulgere putant, alias non credituri. Hi enim nec piam habent de nostris mysteriis affectionem, nec credunt ob formalem credendi rationem, nempe ob divinam veracitatem, quæ ea revelavit, & ob auctoritatem Ecclesiæ, quæ ut talia eadem credenda proponit.

Ex opposito vero nec est, nec censendus hæreticus qui errat ex ignorantia, non tamen affectata, sed animo parato ad credendum id omne quod Ecclesia credit, ubi primum eius doctrina ipsi proponatur, quamvis peccet contra præceptum sciendi res Fidei; quia deest pertinacia. Est tamen hæreticus, qui errat in Fide ex ignorantia affectata quam habet, vel quia parvi momenti esse iudicat quæ Ecclesia proponit credenda, cum tunc auctoritatem Ecclesiæ despiciat, nec credat illam, qualem Fides esse docet; vel ut liberius erret in fide, nec subiici velit auctoritati Ecclesiæ, quia tunc error est illi voluntarius cum pertinacia, cum velit errare in fide, nec auctoritati Ecclesiæ submitti velit. Ita P. Antoine cum aliis.

Nota in tali proposito 1. quod adhuc hæreticus sit ille, qui definitioni Ecclesiæ sibi sufficienter propositæ non acquiescit, licet protestetur se putare talem non esse definitionem Ecclesiæ, quam acceptaret si sciret talem esse; quia revera adhuc respuit pertinaciter Ecclesiæ auctoritatem, quippe quæ sit illi sufficienter proposita, ut illam acceptare teneatur. Enim vero ad hæresim non requiritur ut quis credat aliquid proponi ab Ecclesia habente auctoritatem infallibilem in proponendo, & veritati propositæ dissentiat; quia cum hoc iudicio impossibilis est dissensus; alioquin falsum crederet id quod simul credit proponi ab Ecclesia non potente proponere falsum, quod esset aperte sibi contradicere. Hinc hæreticus est qui dicit: credo omnia, quæ credit Ecclesia, sed non credo hoc tale dogma, quod puto non proponi nec credi ab Ecclesia, si taliter ei proponatur Iudicium Ecclesiæ circa tale dogma, ut non possit nisi imprudenter illud negare, vel de eo dubitare.

Nota 2. hæresim incurrere qui adhæret propositioni quam Ecclesia damnavit tantummodo ut falsam aut temerariam; quia eo ipso censet Ecclesiam circa huiusmodi errare posse, quod est hæreticum.

Nota 3. ad incurrendam hæresim non assentiendo veritati fidei, requiri, quod illa ab Ecclesia proposita sit; ita ut si quis dissentiret revelationi privatim sibi a Deo factæ, & sufficienter propositæ, fortasse hæresis crimen non esset, ut volunt permulti contra alios; eo quod obiectum fidei Theologicæ cui dumtaxat dissentire hæresis dicitur, est revelatio divina, non quomodocumque, sed tantum ut ab Ecclesia proposita. Quare veritates illæ, quæ in revelationibus privatis & sibi sufficienter a Deo propositis creduntur, non creduntur Fide Theologica, sed Fide divina communiter dicta. Sola enim Fides Theologalis dirigitur ab Ecclesiæ propositione, qua mediante suam Deus regit Ecclesiam. Quare dissentiens revelationibus privatis sufficienter sibi a Deo propositis licet graviter peccaret, quia sibi a Deo sufficienter sunt propositæ, censuras tamen contra hæreticos non incurreret. Sic P. Fulgentius.

Ex parte subiecti seu personæ, ad hoc ut hæresis incurratur, scilicet ut vere & proprie quis dici possit hæreticus, requiritur ut sit Christianismi professor, seu Fidei in Christum, ut ait S. August. l. 18. *de Civit. Dei* cap. 51. ubi hæreticos vocat eos, qui sub vocabulo christiano doctrinæ resistunt christianæ: non tamen requiritur Baptismus ut quis sit hæreticus in foro Dei, cum Ecclesia habuerit pro hæreticis eos etiam qui non erant Baptizati, saltem valide, ut Paulianistæ, qui verum Baptismi ritum non servabant, ut constat ex Innocentio I. *epist.* 22. Requiritur tamen Baptismus in foro Ecclesiæ ad subeundas pœnas hæresis, cum nemo sit eius subditus nisi per Baptismum, ut habemus ex Concil. Trid. *sess.* 14. *cap.* 2.

§. VII.

De dubio in Fide.

Cum dupliciter possit mens de re aliqua dubitare, positive nempe per actualem & deliberatam mentis dubitationem, & negative per suspensionem mentis inter assensum & dissensum; idcirco dubium de rebus Fidei potest esse vel positivum vel negativum. Tunc circa ea quæ sunt de Fide positive dubitatur, quando quis deliberate dubitat de aliqua Fidei veritate sufficienter proposita, iudicando eam esse incertam; idest veritates propositas ab Ecclesia posse esse ambiguas. Dubitatur negative quando quis suspensus remanet circa aliquam Fidei veritatem inter assensum & dissensum. Et hoc dupliciter contingere potest, vel suspensione imperata a voluntate, & deliberate volita ob vim quam sibi faciunt motiva Fidei opposita; vel suspensione non imperata, & volita ob dicta motiva opposita, neque ob metum errandi si assentiatur, sed propter aliud motivum, nempe mente alio divertendi.

Deliberate dubitans dubio positivo circa veritatem aliquam Fidei ab Ecclesia sufficienter sibi proposita, iudicando eam esse incertam, & falsam esse posse, hæreticus est. Omnes ita sentiunt cum S. Thom. q. 10. art. 1. Et in cap. 1. *de Hæret.* habetur; *Dubius in Fide infidelis est*, & Concil. Later. V. *sess.* 8. damnat ut hæreticum qui asserit & dubitat animam hominis esse mortalem, quia talis iudicat, veritatem quam proponit Ecclesia ut revelatam, non esse certam, auctoritatemque Ecclesiæ in proponendis rebus Fidei non esse infallibilem, idest errare posse. Idem dicito de eo qui dubitat dubio negativo primo loco explicato, seu per deliberatam suspensionem assensus propter contraria motiva, cum hic iudicet æqualis valoris motiva contraria, ut timeat præbere assensum Ecclesiæ, ideoque hanc iudicat non esse infallibilem in rebus Fidei. Dubitans vero de rebus Fidei dubio negativo secundo loco exposito, dummodo non instet præceptum affirmativum de actu Fidei eliciendo, non videtur graviter peccare, & multo minus esse hæreticus, cum nullum eliciat iudicium Fidei oppositum, sive formaliter, sive æquivalenter: etenim non suspendit actum metu errandi, nempe non inductus a vi motivorum oppositorum, sed vel ut mentem aliis rebus applicet, vel ne mentem multum vexet ac defatiget, aut ne phantasiam excruciet si forte sit scrupulosus, sive ob quodvis aliud honestum motivum.

Dicitur notanter de dubio *circa articulum Fidei sufficienter sibi propositum*; nam his qui nati sunt & educati inter hæreticos, ideoque catholicam Religionem ignorant, dubitare licet donec instruantur, & motiva seu argumenta credibilitatis Fidei catholicæ sufficienter & recte apprehendant; quia in his dubium non est cum pertinacia, sed ordinatur ad melius penetranda Fidei fundamenta. Additur quoque *deliberata dubitatione*; quia alias non incurritur peccatum, sicuti fit in iis qui putant se dubitare de rebus Fidei, eo quod hæreticæ cogitationes & blasphemiæ in eorum mente excitentur, cum isti serio illas detestentur. De iis, qui licite dubitare possunt.

Dubitans deliberate de rebus Fidei, si dubium signo externo manifestet, utrum incurrat in pœnas contra hæreticos latas controvertitur inter DD. Affirmant alii; alii negant, ut inter alios Ludovic. Engel. in Colleg. Iuris Canonici *tit. de Hæret. n.* 2. qui probabile censet hunc non habere hæresim consummatam.

§. VIII.

De divisione Hæresis.

Hæresis alia est formalis, & est ea de qua agimus, & explicatur in definitione; alia materialis, & est error, quem quis ignorans habet contra Fidem, seu error quo quis aliquid credit contra Fidem, ignorans id esse contra Fidem. Si versetur in hoc errore qui habet debitum sciendi, reus est ignorantiæ vincibilis lethalis, secus si non sit in debito sciendi. Hæresis, quam quis profert sciens esse talem, sed eam intus in animo non tenens, est quidem hæresis materialis, sed vera blasphemia hæreticalis, & lethaliter pec-

cat qui eam profert, immo auditores tenentur eum denunciare. Alii distinguunt hæresim formalem ab obiectiva, & hoc sensu hæresis formalis est actus illius qui non credit; obiectiva vero est ipsum obiectum quod male creditur, vel negatur. Insuper hæresis formalis alia est interna & pure mentalis, quæ deliberate mente concipitur ac in animo retinetur, ita ut nullo signo externo fiat manifesta; alia interna simul & externa, & ea est quæ & intus in mente concipitur, & extra signo aliquo exteriori sufficienter manifestatur: & talis manifestatio contingere potest dupliciter, vel publice quando audientibus aliquibus profertur, & tunc dicitur omnino per se manifesta, vel occulte quando significatio exterior erroris mente concepti fit occulte, idest nemine audiente, vel vidente, & tunc dicitur manifesta per se & occulta per accidens. Hæresis formalis interna simul & externa, alia est partialis, quæ circa aliqua tantummodo capita Fidei versatur; alia totalis, quæ est ipsamet Apostasia, seu error voluntarius & pertinax contra omnem Fidei Christianæ veritatem & doctrinam. Unde hæresis & Apostasia spectatæ prout important recessum a Fide, specie non distinguuntur, sed dumtaxat secundum magis & minus, ut communiter in Schola D. Thomæ; tametsi eadem Apostasia, si consideretur quatenus importat conversionem ad Paganismum vel Iudaismum, specie distinguatur ab hæresi.

§. IX.

De Pœnis latis contra Hæreticos.

Pœnæ contra Hæreticos, aliæ temporales, aliæ spirituales.

Pœnæ statutæ contra hæreticos formales & externos duplicis sunt generis; aliæ temporales, nempe bonorum confiscatio, infamia, si hæresis sit notoria, ex ea proveniens, inhabilitas ad honores, officia & quæcumque, pœna exilii, Carceris, ac ipsius mortis, ut in utroque Iure in tit. *de Heret.* Aliæ spirituales, quæ magis sunt ad præsens nostrum institutum; cum sit disciplinæ æthicæ Theologicæ ea respicere, quæ ordinem dicunt ad spirituale bonum, vel malum animæ.

Variæ sunt pœnæ latæ a Iure Can. contra Hæreticos; idest Excommunicatio maior, quam incurrunt Hæretici iure antiquissimo Ecclesiastico. Hæc olim erat sententiæ ferendæ, nunc vero ipso iure est sententiæ latæ, necnon Papæ reservata in Bulla Cœnæ Domini, quæ quotannis tali die promulgari solet: Irregularitas: Infamia Iuris, si hæresis sit notoria: Privatio Beneficiorum, & Dignitatum, cap. 12. *de Heret. in* 6. Item privatio Iurisdictionis spiritualis, cap. *audivimus* 24. q. 1. & cap. *Aperte* ibi: Item sepulturæ ecclesiasticæ *cap.* 2. *de Heret. in* 6. ubi etiam excommunicantur, qui hæreticos tradunt sepulturæ Ecclesiasticæ.

Adverte, quod credentes etiam Hæreticis, eorumdem receptores, defensores, fautores incurrunt ipso facto in excommunicationem maiorem, & privantur Ecclesiastica sepultura cap. 13. *de Heret.* ex Generali Concil. Lateran. IV.

Conditiones requisitæ ad incurrendam excommunicationem ob hæresim.

Ad hoc vero ut quis incurrat ob hæresim in excommunicationem quatuor requiruntur conditiones; scilicet 1. ut sit hæreticus formalis non tantum materialis; idcirco hic (scilicet hæreticus materialis) potest absolvi a proprio Parocho, licet vigeat consuetudo in aliqua Ecclesia, ut hæretici etiam materiales mittantur ad eos qui habent facultatem absolvendi hæreticos.. 2. quod signis externis hæresim sufficienter manifestet: Qui enim hæresim mente sola concepit, ac profitetur, est quidem hæreticus coram Deo, non tamen in foro Ecclesiæ, neque excommunicationem incurrit; sicuti neque illam incurrit in foro conscientiæ & coram Deo, qui hæresim exterius tantum profitetur sive occulte, sive publice, dum mente & animo eam non tenet, immo eam reiicit. Igitur ad incurrendam excommunicationem requiritur, quod hæresis cum advertentia mente concipiatur, & exterius sufficienter manifestetur, sive palam, sive in secreto ut nemini illa innotescat; quia licet hæresis illa cuique sit ignota, quando exterius significata sit, seu exposita, subiici potest iudicio Ecclesiæ, & est mere per accidens, quod a nullo ea sciatur. Quare tametsi mentalis hæreticus occultus puniri nequeat in foro externo seu contentioso, per sententiam particularem & temporalem, cum ad tale iudicium requiratur cognitio caussæ ordine iudiciali per testes &c. potest tamen mulctari per sententiam medicinalem, & mere spiritualem iuris, ad quam cognitio caussæ non requiritur; tunc enim pœna huiusmodi conditionate infertur, nempe in hypotesi quod ab aliquo tale delictum tali motivo perpetretur. Requiritur 3. quod actio externa, qua hæresis manifestatur, sit peccaminosa mortaliter; unde non sufficit ad incurrendam censuram, si quis hæresim exprimat, ut petat consilium, vel ut melius informetur; quia talis actio non est mala seu peccaminosa; quin immo actus bonus, quem non punit Eccle-

clesia. Tandem quod manifestet suam hæresim animo eam asserendi seu profitendi; nam excommunicatio lata est propter externum peccatum hæresis informatum ab hæresi interna. Quamobrem si lapsus interne in hæresim Lutheri carnes comedat diebus ab Ecclesia vetitis ex gula, non incurrit in excommunicationem; quia hic tali actu committit peccatum contra intemperantiam, non contra Fidem. Aliter vero dicendum, si per talem comestionem suam intrinsecam hæresim aperire velit, tunc enim excommunicationem incurreret.

§. X.

De Communicatione cum Infidelibus, & præcipue cum Hæreticis.

Communicatio cum Infidelibus alia Religiosa, alia Civilis.

Duplex est communicatio inter homines, Religiosa nempe una, quæ habetur in rebus sacris, ac ad Dei cultum pertinentibus; altera Civilis, quæ datur in rebus ad Civilem, politicamque societatem spectantibus. Communicationem in rebus sacris cum Infidelibus vetitam esse iam patet, ex eo quod sine macula atque nota infidelitatis non licet cum illis communicare in eorum superstitioso cultu, ritibus scilicet, orationibus, sacrificiis, &c. nam talis communicatio est quædam exterior approbatio falsæ Religionis, ac proinde veræ Religionis virtualis negatio. Unde tota difficultas occurrere potest circa communicationem in Civilibus, quia circa communicationem in Matrimoniis celebrandis, dicetur fuse suo loco. Quoad communicationem igitur mere Civilem, regulam habemus manifestam in epist. 2. Ioann. ubi sic legitur; *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec Ave ei dixeritis*, & ita monet Apost. Rom. 16. ubi recordatur fugiendum esse consortium eorum, qui dissentientes a doctrina Christi spiritualis ruinæ offendicula ponunt. Quare ex utroque Apostolo saltem frequens & intima communicatio cum quovis Infideli sive Pagano, sive Iudæo, sive Hæretico interdici videtur; eo quia sit valde periculosa, & præcipue cum hæreticis & Iudæis, quorum sectæ habent aliquam analogiam cum Religione christiana; nam sive ex amicitiæ affectu, sive ex subdola eorum collocutione, sive in aliquibus christianis ex nimis laxa eorum conscientia, perdifficile est ut communicando cum hoc hominum genere, talis communicatio non redundet in detrimentum propriæ Fidei, aut pietatis fidelis communicantis, præcipue indocti, quia facile indocti trahuntur in non leves dubitationes, immo aliquando incidunt in apertas errorum approbationes. Hinc Ecclesia præcipue quoad Iudæos præ cæteris magis christiano nomini, & Religioni infestos, quoad decem capita prohibuit cum ipsis communicare. Videlicet ne Christiani cum Iudæis familiariter versentur, præcipue cohabitando simul, vescendo eorum azimis, & in conviviis accubando, in balneis lavando, ipsis famulando, ac medicamina ab iisdem recipiendo, eorum Medicis utendo, vel eorum filios ablactando, vel in eorum domo alendo, communicando in hæreditatibus; necnon etiam ob decorem Christianæ Religionis vetitum fuit, ne officia publica eis committantur: sic habetur in corpore Iuris Can. *tit. de Iudæis*. Canonum prohibitio intelligitur etiam respectu Mahumetanorum, ut notat Suarez disp. 18. *sec.* 6. & quia de his etiam aliquando exprimitur in Iure, & quia militant eædem rationes periculi, ac respectu Iudæorum.

Circa supradictas prohibitiones communicandi cum Iudæis (& sic intellige de aliis sectis etiam hæreticorum) aliqua observanda sunt cum laudato Suar. *disp.* 18. *sect.* 6. quod sicuti non licet famulo cohabitare in domo heri Iudæi: ita probabilius, ait Recentior, non licet hero christiano tenere ad cohabitandum in domo sua famulum Iudæum; cum idem immineat periculum saltem respectu aliorum de familia a lege prævisum. 2. circa convivia vetari quod non fiant ex condicto, & data opera, tam ad sua accedendo, quam ad propria invitando; non vetari vero, si in itinere, vel aliquo accidentali eventu contingat. 3. circa azimorum esum interdici ne fiat more Iudaico & cum scandalo, aut eiuscemodi circumstantiis. 4. quoad balnea ne fiant simul data opera, secus vero in accidentali eventu ob sanitatem procurandam, vel alio modo simili. 5. quoad medicamina ea permittuntur solum in casu necessitatis, quando alia non adsint sufficientia. Hæc tamen lex in magnis etiam Civitatibus nunc non habet certam vim; cum Prælati, qui supponuntur hoc non ignorare, nunquam obstiterint, nec obstent. 6. Circa medicamenta intelligenda est lex quoad ministrationem & applicationem, non autem quoad emptionem eorumdem a Iudæis, quia emi possunt, non secus ac alia utensilia ab ipsis emuntur. 7. circa ablactationem eorumdem filiorum intelligitur de officio nutricis permanenter in eorum domo; secus autem si extra eorum domos mulier

liter christiana lac aliquando eis præbeat, ne parvulus fame pereat, aut alio rationabili motivo, ut probabilior tenent secundum Suar. Sylvestr. aliosve. Neque secundum eumdem Suarezium & Azor. licet mulieri Christianæ hoc officium præstare permanenter in propria domo; cum ob frequentes visitationes coniunctorum infantis adsit periculum familiaritatis & spiritualis damni. 8. Famulatus est vetitus sive fiat commorando in domo, sive extra domum, dummodo sit diuturnus. Quocirca non vetitum est opificibus laborare pro Iudæis, aliisve Infidelibus, & eorum agros colere, eis iumenta locare; cum hic proprie non sit famulatus, nec facilis via ad inducendam familiaritatem cum eis vetitam. 9. circa hæreditatem non tantum prohibetur ne Communitas Iudæorum hæres fiat, aut legataria, sed neque particulares personæ, quamvis testatoris essent consanguineæ; cum lex instituta fuerit in favorem Religionis Christianæ. Conceditur igitur communicatio cum Infidelibus in contractibus simpliciter, dummodo evitetur periculum familiaritatis; & si contractus ex natura sui hanc induceret, dimittendus est.

§. XI.

De Disputatione cum Infidelibus.

Quæ disputatio cum infidelibus illicita.

Nota, disputationem de rebus Fidei duplicem institui posse, aliam formaliter, quæ fit ad defendendum aut persuadendum alteri id quod ab eo negatur, aliam materialiter, quæ fit cum duo idem credunt solumque exercendi ingenii gratia disputant. Hic autem non habetur sermo de materiali, quæ per se & absolute licita est ratione obiecti, finis, & circumstantiarum, quando, & animo catholico fiat, & eo instituatur fine, ut Fidei veritates profundius investigentur, & fortius contra Hæreticos defendantur. Cavendum tamen ne, huiusmodi disputationes habeantur lingua vulgari coram indoctis circumstantibus, qui, ut notat D. Thom. facile difficultates perspiciunt, non sic vero solutiones, vel ne ex aliqua disputantium dubitatione procedant; alioquin peccarent tamquam dubii in Fide, & infideles, ut notatur a cit. Doct. Angel. & sic concertatio alias licita, mala fieret per accidens. De sola igitur disputatione formali disceptatio instituitur. Unde hisce præmissis.

Non licet præcipue Laico etiam docto disputare de rebus Fidei; quia vetitum est in Iur. Can. cap. 2. *de Hæret. in* 6. Canon tamen non tenet in casu necessitatis, nempe si deest Clericus doctus qui Fidem tueatur contra hæreticum, qui Fideles pervertere conaretur. Quinimmo in tali casu teneretur, ut saltem proximi saluti, & honori Fidei despectæ consuleret. Item vetitum est Iure naturali cuilibet indocto etiam Clerico: Nam cum Fidem recte tueri non valeat, & valide obiecta diluere, talis concertatio firmaret hæreticos in suis erroribus, & dubia in Catholicis excitaret, ac exponeret res Fidei periculo contemptus. Pariter illicita est omnis disputatio de rebus Fidei coram catholicis indoctis & simplicioribus; quia inest periculum, ne illi auditis hæreticorum fallaciis vacillent in Fide. Etenim difficilius est percipere solutionem obiectionum contra res Fidei, utpote obscuras, & rationem naturalem nimium ascendentes, quam ipsas obiectiones, quæ ab ipsa naturali ratione dessumuntur. Excipe, nisi simpliciores ab hæreticis ad concertandum extimularentur. Quare aliquando licita est disputatio cum Infideli etiam hæretico, si conditiones requisitæ serventur. Et 1. ex parte disputantis, in quo duo requiruntur; unum videlicet quod eam habeat in Fide firmitatem, atque constantiam, ut nullum adsit periculum ne disputationis occasione dubii quidpiam aut tentationis patiatur, alias fieri posset ut excideret a Fide, dum in aliorum animis Fidem insinuare conaretur. Alterum, ut sit Doctus & capax, quantum ad hoc munus sustinendum exquiritur, quæ capacitas metienda est ex adversariorum viribus; nam quo magis illi docti sunt, eo plus scientiæ requiritur ad habendam cum illis disputationem. Secunda conditio se tenet ex parte illius, cum quo disputatio ineunda sit, nempe si ei profutura prudenter iudicetur, nam regulariter loquendo vanum est cum his disputationem instituere, qui non ex ignorantia, sed ex malitia in errorem incidunt, quia nihil magis verentur, quam ne a sua cæcitate illuminentur. Tunc enim disputatio non solum infructuose agitur, sed immo cum scandalo, quatenus Infideli obiicitur occasio prolabendi in nova peccata per obstinatam proprii erroris defensionem. Dixi *regulariter loquendo*; quia est permissa, aut etiam necessaria disputatio cum hæreticis. 1. si speretur auditores hæreticos conversuros. 2. Catholicos in fide, a qua forte deficerent, confirmandos. 3. Hæreticos ipsos deinceps fieri timidiores, nec tam audacter catholicos insultaturos.

Ex parte auditorum requiritur, ut ipsis noce-

nocere non possit, quod maxime cavendum; cum secus auditores tranquilli in Fide, ex argumentis contra Fidem proponendis facile commoveri possent; quia rudes sunt & imperiti. Item quando locus est timendi, ne perturbari incipiant, cogitando ea in dubium revocari, de quibus nunquam dubitaverant; cum hic sit primus gradus ad hæresim introducendam. Si tamen sint viri simplices & probabiliter provocadi sint, vel provocentur ab hæreticis, & timeri possit, ne ex silentio nostro caussa, quam catholici tuentur, infirma videatur, tunc ineunda est coram iis disputatio, ut saltem in confuso intelligant, caussam Fidei & Ecclesiæ suis gravibus niti fundamentis, licet non ab omnibus hæc intelligi queant.

Ex parte tandem modi requiritur modestia sincerusque veritatis amor in disputante, adeo ut adversarios plus moribus vincat, quam rationum pondere. Quare exulari debent iniuriæ, æmulatio, & quidquid superbiam contentionem, & contemptum sapit, seu spirat. Necessarium quippe est ne disputatio suo fructu vacet, ut ille, contra quem disputatur, libenter audiat.

§. XII.

Num liceat cogere infideles ad fidem?

Qui Infideles? Nota, Infideles, alios non esse baptizatos, ac proinde minime Ecclesiæ subditos, ut sunt Turcæ aliique Mahumetani, Gentiles &c. alii baptizati sunt, ut Hæretici, & Apostatæ; qui cum per baptismum ingressi sint in Ecclesiam ac cum ipsa coniuncti, nomenque suum Ecclesiæ dederint, facti sunt ex eius corpore ipsique subditi. Hisce præhabitis sit.

Circa Infideles baptizatos, sive hæretici sint, sive Apostatæ, proculdubio cogi possunt ad Catholicam Fidem suscipiendam, legesque Ecclesiasticas servandas, licet sive in infantia, sive in adolescentia essent compulsi per metum ad baptismum; quia Baptismus subdit Ecclesiæ in his quæ ad Religionem, ac spiritualem æternamque salutem pertinent. Unde tota difficultas versatur circa Infideles non baptizatos, cuiusmodi sunt Gentiles, Mahumetani, Iudæi, omnesque alii, qui per Baptismum non sunt Ecclesiæ addicti, ac eius iurisdictioni subiecti.

Infideles non baptizati etiam subditi Principibus christianis, revera non possunt directe cogi ad catholicam Religionem suscipiendam. Et hoc patet tum ex cap. 3. de *Baptism.* & cap. 9. *de Iudæis*, tum ex praxi Ecclesiæ, quæ nunquam usa est cogere aliquem ad Fidem, nec per se, nec Principum auctoritate, quamvis facile hoc consequi potuisset per religiosissimos Principes, præcipue per Magnum Constantinum, Theodosium, aliosve; quia Ecclesia nullum ius tenet super non baptizatos, & Fides catholica ac Baptisma suscipi debent voluntarie, alias ficte & sacrilege susciperentur. Nec obstat illud Christi Lucæ 14. *compelle intrare*; cum hoc intelligendum sit de vi exhortationis, atque suasionis, minime vero coactionis & violentiæ.

Notatum fuit, *directe* Principes cogere non posse Infideles subditos ad Christianam Religionem amplectendam; nam hoc possunt *indirecte*, idest vetando illis cultum Idololatriæ, quia possunt prohibere quod repugnat legi naturali, idcirco eos compellere possunt ad illa, quæ spectant ad publicam honestatem, seu ad vivendum secundum rectam rationem. Itidem eos cogere possunt ad audiendam Fidei doctrinam, ipsis negando ius commorandi in suo statu, vel privilegia, gratiasque aliis concessas, si audire renuant, vel maius tributum ab ipsis exigendo; non tamen plus iusto. Et revera Gregorius XIII. constitut. 9. statuit, Iudæos cogendos esse a locorum Ordinariis sub pœna Interdicti commercii cum Fidelibus, aliisque pœnis. Insuper Ecclesia cogere potest Infideles per Christianos Principes, ne impediant Prædicationem Evangelii, ac Fidei propagationem; cum ius habeat Fidem per totum Orbem prædicandi; Marci 16. *Prædicate Evangelium omni Creaturæ.*

§. XIII.

De lectione Librorum Hæreticorum.

Lectio librorum, qui conscripti sunt ab Hæreticis, & contraria Fidei continent, iure naturali iis vetita est, quibus imminet periculum perversionis, cuiusmodi sunt infirmi in Fide, & præsumentes in rebus Fidei parum eruditi; immo & quamplurimis eruditis viris, qui interdum infirmiores sunt in Fide simplicibus ipsis, & rudioribus; idcirco a tali lectione cavere debent. Quisque enim tenetur ex charitate effugere periculum morale peccati, & amittendæ salutis; & etiam secluso periculo viri etiam docti & firmi in Fide vitare debent lectionem librorum Hæreticorum, quando simpliciter & absolute vetita est ab Ecclesia; cum hoc faciat etiam, præter periculi evitationem, in pœnam & odium hæresis, & hæreti-

reticorum. Et Lex fundata in præsumptione periculi ligat omnes non exceptos. Lectio & retentio librorum hæreticorum vetita est in Bulla Cœnæ & in Indice edito a Pio IV. & ab aliis summis Pontificibus sub pœna excommunicationis, & ubi nec Bulla, nec Index sunt recepti, ut in Gallia, & alibi, semper tamen est vetita sub pœna peccati lethalis, nisi excuset parvitas materiæ, qualis esset legere paucas lineas, idest decem, duodecim, & minus etiam; cum hæc possint continere materiam subversionis: peccaret vero qui decem lineas legeret, sciens in his paucis lineis hæresim contineri, aut approbationem hæreticæ propositionis. Ita in detentione talium librorum datur parvitas materiæ excusans a mortali; quando retinens non habeat in animo diutius eos retinendi.

Nota: nomine libri hæretici prohibiti intelligitur ille, qui vel in toto, vel in aliqua sui parte errores continet contra Fidem. Item liber Hæreticus dicitur ille, qui fuit compositus ab hæretico, licet hæresim non contineat. Liber vero prohibitus ille est, qui indice librorum prohibitorum continetur, a quocumque fuerit editus. Tandem sub nomine libri hæretici prohibiti secundum usum Patrum & stylum Curiæ Romanæ comprehenditur Scriptura etiam brevis, puta Concio, Oratio, Epistola, si de Religione tractent, cum sæpe non tantum æquale, sed etiam maius periculum in his, quam in libro grandiori contineatur. Item libri continentes propositiones hæreticas, hæresim sapientes, male sonantes, temerarias. In libri prohibitione omnis etiam eius pars vetita remanet, quamvis nullum in se contineat errorem, præcipue quando prohibitus sit in pœnam & detestationem erroris & hæreticorum.

Non eximitur a culpa & a censura qui licet librum per se non legat, audit tamen ab alio, qui ipsius iussu & opera eum legit: cum ita censeatur ipse per alium legere, iuxta tritum axioma & regulam iuris 72. in 6. *quando enim quis facit per alium, est perinde ac si faceret per semetipsum*.

Legens, sicuti retinens, ad incurrendam censuram debet scire librum illum esse prohibitum. Unde excusat eum a Censura ignorantia invincibilis, & secundum plurimos etiam vincibilis, dummodo non sit affectata. Notat tamen hic Recentior, quod quando lex non exigat ut quis sciens, data opera &c. faciat id cui annexa est excommunicatio, ipsa incurritur etiam per ignorantiam vincibilem, & sola invincibilis excusare potest. Quoad legentem volunt aliqui quod censura non incurratur, si legens nihil omnino intelligat linguam, seu idioma in quo liber scriptus est. Qui legentem casu audit, peccat quidem mortaliter; sed non incurrit censuram nisi longiuscule hoc faciat; quia tunc adest periculum subversionis.

Retinentes librum vetitum sine licentia, etiamsi ad merum ornatum retineant, vel ob antiquitatem, vel tantum ut commodatum, vel in domo aliena; censuram incurrunt, quia omnes isti prudentum iudicio vel effective vel moraliter retinere censentur. Item retinentes ad confutandum; item qui retinet, etsi nunquam legere velit, neque ullum adsit periculum; quia lex subsistit etiam cessante periculo subversionis in particulari.

Libri prohibiti tradendi sunt Inquisitoribus, & si isti desint, Episcopis, quibus onus incumbit illos comburendi, qua facultate nemo privatus uti potest; eo quod Pius IV. in sua Bulla quæ incipit; *Cum Meditatio*, id vetat in virtute S. Obedientiæ. Unde comburens propria auctoritate, peccat lethaliter contra tale præceptum; nisi ob ignorantiam excusaretur; ut docent communiter DD. Alii volunt non incurri excommunicationem.

Libri prohibiti vendi aut donari non possunt ulli, etiam habenti facultatem eos retinendi; nam eo ipso quod ab aliquo retineri nequeunt, hic privatur omni iure in illos libros, & applicantur per modum confiscationis S. Inquisitioni, solo fine ut ab Inquisitore publice comburantur in auctorum infamiam & detestationem.

Bibliopola nequit licite emere & vendere libros prohibitos, quia ita moraliter disseminaret errores, & multis præberet occasionem peccandi; & quamvis decipiatur emendo, non aliter ac qui falsam monetam accepit, nequit licite eam impendere, & eidem revendere non licet; quia est merces in substantia defectuosa, & prohibita. Nomine autem Bibliopolæ intelliguntur omnes qui in tali opere concurrunt, ut Dominus, Operarii, & ille, cuius expensis imprimitur.

Transcribens talem librum censuram incurrit, non secus ac legens, & imprimens. Item censuram incurrunt, qui librum hæreticum ut talem, & ut opus hæretici laudant, defendunt, verbo, facto, aut scripto, qui impediunt ut inquisitori tradatur. Non incurrit vero qui solummodo laudat in libro in-

ingenium auctoris, stylum, libri eruditionem, aliquidve utile in eo. Incurreret vero qui exercendi ingenii gratia scripto librum illum defenderet, vel oretenus solius disputationis gratia.

Tres in Indice sunt Classes librorum prohibitorum.

Quoad Classes vero librorum prohibitorum tres sunt in indice; in 1. continentur libri indicati, sed prius Auctores. In 2. non tam auctores quam libri, eo quod eorum auctores sint catholici; prohibentur vero, eo quia doctrinam sanam non contineant, puta quia vel doctrina est hæretica, vel falsi dogmatis suspicionem generet. Censura tamen circa hos pro legentibus & retinentibus non est reservata. Alii vero, quorum doctrina non sana in eo consistit, quod sit aut contra aliorum famam, aut obscœna contra pudicitiam, aut continens propositiones laxas in materia morali, aut aliquid simile; hi vetiti sunt tantummodo sub mortali, non sub censura.

§. XIV.

De Apostasia.

Definitio Apostasiæ.

Apostasia est *recessus totalis a Fide Christiana per Baptismum recepta*, ad differentiam hæresis, quæ est defectio ab aliquo Fidei articulo. Unde tunc est vera Apostasia a Fide, cum quis non in partem, sed in totum deserit susceptam Christianam Fidem, se convertendo ad Paganismum, Iudaismum, vel Mahumetismum. Quare cum Apostasia sit etiam hæresis, hinc subiicitur pœnis iisdem, ac hæresis.

Præter hanc vero datur alia Apostasia quæ triplex est, nempe ab obedientia proprii Superioris, ressistendo ipsius iustis præceptis; ab Ordine Clericali, qua sacris Ordinibus initiatus deserit habitum clericalem, ut vitam laicalem sequatur; a Religione, qua Religiosus professus dimisso habitu Religionis redit ad statum vitæ Sæcularis cum animo non redeundi. Hinc dici nequit Apostata qui cum licentia Superioris exit a Monasterio, eiectus a Religione, electus secundum Canones ad Episcopatum; aut qui sine licentia Superioris ad certum tempus vagatur, sed spectato iure communi hic potius dicendus esset fugitivus; quamvis hic quoque secundum Constitutiones quarumdam Religionum subiiceret iisdem pœnis, quibus mulctantur Apostatæ.

§. XV.

De modo recipiendi Hæreticos rescipiscentes.

Quandocumque quis ab hæreticali secta Lutheri, Calvini, vel a quavis alia se convertere statuat ad lumen catholicæ veritatis, antequam ad Fidei professionem, & ad Sacramentalem Confessionem admittatur, prius in necessariis Fidei catholicæ sufficienter instruendus est; alioquin non pauci ficte accederent ob timorem Sæcularis potestatis, aliamve ob caussam, nec hi diu in Fide catholica permanerent, sed in pristinos laberentur errores. 2. Hæreticus rescipiscens suam hæresim debet abiurare, sicuti ordinatur atque statuitur in iure Canonico cap. *Si quis voluerit* & cap. *Saluber.* 1. q. 7. Hæc autem abiuratio fit coram Sacerdote & testibus emittendo publicam Fidei professionem, quatenus præscriptum habetur in Ritualibus Diœcesanis aliisque libris, qui de huiusmodi materia pertractant. 3. tandem facta ista Fidei professione post præviam, ut diximus, sufficientem instructionem, rescipiscens ab hæresi admittitur ad Sacramentum Pœnitentiæ & communionis. Si tamen reperiatur reus materialis hæresis, aut ex gravi alia causa non incurrisse excommunicationis sententiam contra hæreticos latam, is absolvi potest a quocumque Confessario; nam Summus Pontifex ordinarie nullum peccatum sibi reservat, cui annexa non sit excommunicatio sibi reservata, qua sublata, idest ob ignorantiam vel aliam quamvis caussam non contracta, quilibet Confessarius ab hæresis culpa absolvere potest. Nihilominus in praxi attendenda est consuetudo locorum, iuxta quam etiam materialis hæresis rei ad eos pro absolutione mittuntur, qui tali potiuntur facultate, quod si hæresis fuit formalis, & Confessarius non teneat facultatem pro absolutione ab excommunicatione ob hæresim contractam, tunc mittat pœnitentem ad eum, qui habet huiusmodi facultatem, vel ipse specialem licentiam petat ab Episcopo vel eius Vicario.

§. XVI.

De Absolutione ab Hæresi.

Circa hæresim publicam indubitatum est, nec Episcopos, nec Prælatos Regulares posse suos subditos a tali culpa absolvere. Quocirca tota difficultas versatur circa hæresim internam, & occultam. Ab hæresi mere interna, & nullo sufficiente signo exterius ex-

expressa, seu manifestata certe secundum communem Theologorum absolvere potest quilibet Confessarius approbatus, eo quod talis absolutio nec reservetur Pontificis, nisi quando habeat annexam censuram, quæ non cadit super hæresim mere internam. Super hæresim vero occultam secundum communiorem Theologorum Episcopus, nec Regulares Prælati absolvere possunt, etiam non obstante facultate quæ a Trid. Concil. Episcopis concessa videtur sess. 24. cap. 6. *de Reformat.* Eo quia per Bullam Cœnæ sit ipsis adempta; ut innuere videtur Censura lata ab Alexandro VII. contra propositionem, quæ numero est tertia inter ab ipso damnatas, in qua contrarium asseritur. Circa vero hæresim exterius significatam, sed revera animo non assertam, seu quando interne non habetur talis error; cum excommunicatio afficiat veram hæresim, quæ talis esse nequit sine errore in intellectu; hinc probabilius tenent aliqui, hanc quoque absolvi posse a quolibet Confessario. Verum quia hæc esset vera blasphemia hæreticalis, quam ut plurimum Ordinarii sibi reservant, hinc hæc quoque hæresis externa reservata esset non quidem Pontifici, sed Ordinario qui eam reservavit; ideo non habens facultatem absolvendi a reservatis, non potest ab hac absolvere nisi facultatem ab Episcopo expostulet. Hæresis vero mente concepta & occultissime exterius significata, ita ut crimen non sit publicum, absolvi potest a Sac. Congregat. Pœnitentiariæ, quæ solummodo concedere solet facultatem pro foro conscientiæ Sacramentali, non pro foro externo Iudiciali, cui reum expositum relinquit. Inquisitores plerumque absolvunt a vinculo excommunicationis, post tamen præmissam abiurationem, qua excommunicatione sublata pœnitens absolvi potest a quocumque Confessario approbato; immo aliquando possunt facultatem hanc aliis delegare. In articulo mortis omnes conveniunt, posse quemcumque Confessarium, immo quemcumque Sacerdotem, etiam degradatum & hæreticum in defectu Confessarii approbati absolvere a tali crimine, sive occultum sit, sive publicum, iuxta Tridentinum sess. 14. can. 7.

§. XVII.

De obligatione quam habent fideles denunciandi hæreticos apud Iudices rerum Fidei.

Quilibet Fidelis tenetur denunciare Iudicibus Fidei hæreticum tam publicum quam privatum, etiam antequam ulla præmittatur fraterna correctio & admonitio, licet firma esset spes quod per talem correptionem emendaretur; quia præceptum S. Inquisitionis per generalia edicta Pontificia auctoritate impositum denunciandi hæreticos, statim obligat sine ulla prævia correptione. Finis enim iudicialis denunciationis, non est sola Fratris emendatio, sed correptio publica, & aliorum Fidelium securitas. Præter quam quod licet private correptus emendetur, alii tamen quos forsan pervertit, sine publica ipsius correptione in errore permanebunt.

§. XVIII.

De iis qui a Denunciatione excusantur.

Non tenetur 1. denunciare Hæreticum qui in confessione Sacramentali ipsius agnovit errorem; quia magna iniuria fieret Sacramento, ac ipsum nimis redderetur hominibus formidabile: idcirco eosdem ab ipso retraheret. 2. Non tenetur hæreticus denunciare se ipsum iuxta regulam Iuris in cap. *Quod aliquando* de Pœnit. distinct. 1. *Non dico ut te prodeas*; nullus enim cogitur agere contra se ipsum. Tenetur quidem etiam cum damno & periculo vitæ Filius accusare Patrem, Frater Fratrem, aut sororem, Maritus Uxorem, & e contra, ut habetur Deuteronom. cap. 13. ubi Deus loquendo de lapsu hominum in Idololatriam, iubet, ut filii ipsi, consanguinei &c. ipsos Patres &c. sine ulla misericordia denuncient; *non miserearis ut occultes eum*. Dixi illos teneri se invicem accusare, etiam cum damno & periculo vitæ; quia agitur de damno communi, quod maximum parit peccatum Hæresis. Tenetur insuper Fidelis denunciare hæreticum occultum etiam emendatum; quia præceptum denunciationis non est impositum ob solam correptionem delinquentis, sed præcipue ob correptionem publicam, & ut vitetur periculum perversionis aliorum; & quia licet hæreticus externe videatur emendatus, forsan adhuc permanebit intus in suo errore.

Licet vero aliqui sentiant non teneri Fideles accusare Cardinales, Episcopos, Archiepiscopos, Patriarchas, Nuntios, aliosve Pontificis Officiales, eo quia in cap. *Inquisitores de Hæreticis in 6.* & in Extravaganti *Cum Matthæus de Hæreticis* inter communes, videantur exempti ab Inquisitorum iurisdictione, & eorum crimen Papæ sit reservatum, nihilominus contrarium tenendum est; idest tales, omnesque alii exempti denun-

nunciandi sunt; quia Inquisitores, ut clare colligitur ex cap. *Inquisitor de Haeret. in 6.* habent Iurisdictionem ad accipiendam denunciationem contra quoscumque Haereticos; & hac via facilius impeditur damnum ob haeresim Ecclesiae imminens; cum ad Inquisitores spectet, necnon illis facile fit mittere denunciationem ad Sedem Apostolicam, cui perfectum reservatur iudicium in casu controversiae.

Non tenetur tamen Fidelis denunciare eum, quem solummodo ex levibus indiciis suspicatur haereticum, vel si a parum Fide dignis hoc audivit; quia Sac. Inquisitio est prudentissima in suis edictis, & absque sufficienti fundamento non intendit, quod quis periculo infamiae exponatur. Similiter praeceptum denunciationis tenet circa haereticum proprium ac pertinacem, non vero circa eum, qui ex lapsu linguae, ignorantia, metu, incuria haeresim protulerit; quia isti sunt tantummodo materialiter haeretici, de quibus certa spes est, quod etiam per privatam correptionem emendentur, & a veneno disseminando se abstineant. Hoc tamen intellige, dummodo aliquo modo deprehendatur horum materialitas circa haeresim. Alias curreret obligatio etiam pro his denunciandis.

Omittens denunciare eos quos denunciare tenetur, incurrit in poenam excommunicationis sententiae ferendae secundum ius commune in Extravaganti *Excommunicamus*. Secundum vero edictum S. Inquisitionis incurrit ipso facto, seu latae sententiae & reservatam, a qua nullus potest absolvi nisi prius denunciet. Et denunciare renuens fit suspectus de haeresi, & haereticorum fautor; idcirco subiectus poenis, quae contra hosce latae sunt. Hoc tamen intellige, si sine iusta causa excusante non denunciaverit, aut veritatem in Iudicio occultaverit vel negaverit; sic DD. communiter, quos hic citant Salmantic.

§. XIX.

De Delictis suspectis de Haeresi.

Suspicio est opinio mali ex levibus indiciis proveniens, quae si sint probabilia, faciunt suspicionem probabilem, per quam pervenitur ad praesumptionem, alias dicitur iudicium temerarium. Quare suspicio differt aliquo modo a praesumptione, & indicio; quia si suspicio est opinio oriens ex levibus indiciis, praesumptio est coniectura proveniens ex indiciis seu signis gravibus & verisimilibus; indicium vero seu signum est caussa tum suspicionis, tum praesumptionis. In nostro vero casu suspicio & praesumptio pro eodem usurpantur. Quare ex iure suspicio seu praesumptio de haeresi tripliciter accipitur, idest levis, quae oritur ex levibus coniecturis, & haec levi tollitur defensione, ut v. g. si aliqui reperiantur celebrare occulta conventicula vita vel moribus a communi Fidelium conversatione deviantes. Vehemens, quae oritur ex magnis argumentis & indiciis, ex quibus plerumque infertur, quod talia dicens vel faciens sit haereticus; ut si quis defenderet, occultaret, visitaret, reciperet tamquam fautor aliquem haereticum. Vehementissima, seu violenta, quae oritur ex indiciis, verbis, aut factis, quae cogunt ad credendum, sic facientem vel loquentem, esse haereticum, ut in cap. *Accusatus, de Haereticis in 6.* ut e. g. si aliquis communicet cum haereticis in iis, quae ad ritum eorum pertinent, vel transeat ad eorum sectam; qui publice asserit propositiones haereticas, qui Idola adorat &c. Suspicio de haeresi levis, vehemens, vehementissima.

Praeter crimina supradicta alia pariter sunt, quae pariunt haeresis suspicionem, ut si Coniugati vivente altero coniuge nuptias contrahant: quia qui Sacramentis abutitur, ut fieret in hoc casu, est in Fide suspectus; idcirco nunc tale crimen ad solum tribunal S. Inquisitionis spectat. Item, qui actiones frequentat, ac vitam ducit, quae ex natura sua parere habet vehementem suspicionem haeresis v. g. quia nunquam, aut valde raro Missam audit, aut diebus Ieiunii sine ulla necessitate semper aut fere semper carnibus vescitur. Clerici in Sacris Ordinibus constituti, Religiosi solemniter professi, Scholares ipsi Societatis Iesu, qui post biennium vota simplicia emittunt; si Matrimonium sive publice, sive secreto contrahant.

Item suspicionem dat haereseos, qui cum non sit Sacerdos celebrat Missam, aut Sacramenta ministrat; quia hic videtur male sentire de Sacramentis, & praecipue cum Wiclefo & Calvino, qui docent, omnes etiam laicos esse posse Sacramentorum etiam Eucharistiae aut Poenitentiae Ministros.

Circa vero sigillum Confessionis frangentes controvertitur inter DD. num etiam isti reddantur in Fide suspecti; sed maior pars convenit, hoc non esse indicium haereseos, dummodo deliquens non habeat contrarium errorem, videlicet non teneri ad illud servandum, & errorem suum defendat.

Ita Sodomia ac Bestialitas secundum Theologos sunt indicia quae suspectam reddunt

Fi-

Fidem delinquentis; quia ut docet D. Chrysostomus Homil. 4. in Epist. ad Rom. 1. & D. Thom. ibidem lect. 7. & 8. hi præsupponuntur male sentire de animæ immortalitate, de divina providentia, pœnis inferni, ac divina omnipotentia. Alia pariter sunt delicta, quæ reos Fide suspectos reddunt, ut sollicitatio ad turpia in Sacramentali Confessione, Magia, Astrologia Iudiciaria, Sortilegia, Maleficia &c. Sed quia pleraque horum opponuntur virtuti Religionis, ideo de illis agemus quando de vitiis Religioni oppositis, & hic solummodo de Confessariis sollicitantibus in Confessione ad turpia sermo habebitur.

§ XX.

De Confessariis sollicitantibus Pœnitentes in Confessione ad turpia & inhonesta.

Inter ea quæ reddunt aliquem vehementer suspectum de Hæresi, est Confessarii sollicitatio ad turpia in Sacramentali Confessione, sive occasione Sacramentalis Confessionis; idcirco quandonam hoc contingat, procul dubio tenetur pœnitens hunc Inquisitoribus denunciare. Videndum nunc tamen, quando, idest in quibus casibus Fideles ad id teneatur, & quando a tali onere excusentur. Et licet difficultas materiæ exigat ut res fuse pertractetur, ne exeamus extra propositum institutum brevitatis sequendæ, quæ solum necessaria sunt in lucem prodere studebo.

Contra hoc enorme facinus quamplurima & gravissima exiere decreta tum Sanctissimorum Pontificum, tum Tribunalis S. Inquisitionis; inter quæ præcipue sunt Bulla Pii IV. ad Archiepiscopum Hispalensem Hispaniæ contra hæreticam pravitatem Inquisitorem Generalem, quæ incipit; *Cum sicut nuper*. Decretum Clementis VIII. quo dictam Bullam confirmat, necnon declarat, omnes Christifideles teneri denunciare huiuscemodi delinquentes ad Tribunal S. Inquisitionis, quod incipit *in Nomine Domini amen*. Bulla pariter S. Pii V. ad Inquisitorem Generalem in Regnis Portugalliæ, quæ incipit; *Dilecte Fili*; in qua facultatem eidem impertitur procedendi contra Sacerdotes reos tanti criminis. Hasce Bullas refert Leander tract. 5. *de Pœnit.* Denique Bulla Gregorii XV. qua Bullas omnes confirmat, & habetur in tom. 3. Bullarii Cherubini pag. 318. column. 2. & incipit *Universi Domini gregis*.

§ XXI.

Explicatur quid sit sollicitare, seu allicere ad actus inhonestos, & quando intelligitur Sacerdos seu Confessarius sollicitare.

Sollicitare in casu nostro idem est ac provocare ad actus illicitos, idest signo aliquo exteriori, ut verbis, precibus, tactibus & nutibus amatoriis allicere, movere, & tentare ad actus inhonestos & venereos, sive inter se, sive cum aliis perpetrandos. Sacerdos ac Confessarius, qui Pœnitentem sive fœminam, sive masculum ad huiusmodi turpes actus sollicitat seu provocare conatur, ex citatis Decretis summorum Pontificum, & Sacræ Tribunalis Inquisitionis, denunciandus est Inquisitoribus vel Episcopis, ubi Sacræ Inquisitionis Tribunal non extet; ita communiter DD. *Quid sollicitare in præsenti proposito.*

Notatur *Sacerdos* disiunctive a Confessario; quia licet simplex Sacerdos sollicitans non habeat potestatem Iurisdictionis, habet tamen potestatem Ordinis; unde in casu necessitatis absolvere potest a peccato quocumque etiam Papæ reservato, & eo vel maxime quod ex Bulla Gregorii XV. denunciandus sit etiam qui simulat audire Confessiones. Quocirca incideret talis Sacerdos in pœnis sollicitantium; quia revera confessionem simulat, & æque ac Confessarius iniuriam facit Sacramento Pœnitentiæ, ad quam sufficit ipsius Sacramenti inchoatio. Si vero pœnitens peccatum revelet solummodo ob consultationem, nec sollicitatio fiat in Confessionali, videtur Sacerdos in tali casu non denunciandus; quia consultatio non est Confessio Sacramentalis, nec fit in loco deputato ad excipiendas Confessiones. Quod si talis Sacerdos sit interpres Pœnitentis, & hunc in eodem actu confessionis sollicitet, discrepant DD. num cadat in pœnas sollicitantium & sit denunciandus. Sed probabilior videtur non incidere in eiusmodi pœnas, nec esse denunciandum; quia interpres, ut talis, non est Confessarius, nec Sacerdoti assimilatur, ad quem pertinet reverentia Sacramenti; sed potius se tenet ex parte pœnitentis, licet teneatur ad sigillum; idcirco non incurrit pœnas contra sollicitantes impositas, & per consequens non est denunciandus. Similiter si Clericus aut laicus se Sacerdotes & Confessarios simulantes pœnitentem sollicitent in actu Confessionis, aut immediate ante, vel post, licet ex vi Decreti Gregorii XV. denunciandi non sint; tamen sunt denunciandi ex vi Decreti generalis

valis Inquisitorum, & præcipue ex constitutione Gregorii XIII. quia istorum Fides hac sacrilega fictione suspecta redditur; cum Sacramentis abutantur non minus quam qui abutantur Hostia consecrata ad Thesaurum inveniendum. Ad hoc tamen ut hoc incurrant, necesse est ut absolutionem pronunciaverint.

Pœnitens sollicitans Confessarium non est denunciandus; quia Decreta loquuntur de Ministro, non vero de pœnitente sollicitante, & ut iam dictum est alias, leges pœnales non sunt extendendæ ad similes casus, etsi eadem, vel similis currat ratio.

De sollicitata per tertiam personam.

Confessarius ponens laicum in Confessionali ad audiendas Confessiones cuiusdam mulieris, ut se Confessarium fingens eam sollicitet, ut cum ipso Confessario rem habeat, non est denunciandus, dummodo in actu sollicitationis, vel in actu Confessionis, sive proximi ad Confessionem, sive in Confessionali non fuerit præsens, alias esset denunciandus non minus ac si dedisset mulieri scripturam sollicitationis domi legendam: quia tunc sollicitaret aliquo mediante tamquam instrumento. Non est denunciandus Confessarius, qui casu audiens Confessionem quam mulier quædam apud alium Confessarium faciebat, ex eo quia cognoverit eam proclivem esse ad peccata carnis, ipsam immediate post Confessionem sequens, inhonesta ab eadem requisierit, quia licet iniuriam inferat Sacramento, non eam tamen infert ut confessarius, sed ut extraneus. Non tenetur sollicitans se ipsum denunciare; quia nemo tenetur prodere se ipsum.

§. XXII.

De verbis, seu actionibus turpibus, ac veneriis, quæ in Decretis prohibentur, tamquam provocantia ad carnalia.

Cum plura in hoc titulo contineantur, idcirco operæ prætium est ut disiunctim de iisdem agatur. Quare dicendum 1. Confessarium sollicitantem ad actus etiam venialiter inhonestos, qui in materia luxuriæ leves censeri possint, ut puta tangere manum fœminæ, mammillam, contorquere illius digitos, aut faciem velicare (de quorum venialitate tunc præsciinditur) esse denunciandum; quia in ordine ad sollicitationem non datur parvitas materiæ; dum prædictæ actiones semper graviter lædunt reverentiam Sacramenti, & sic gravia sunt sacrilegia. Similiter Confessarius laudans pulchritudinem & ornatum pœnitentis; quia mulieres, facile his verbis ad libidinem excitantur, & quia hi actus sunt inhonesti in tali loco, ubi abiecta omni sermonis levitate sancte sancta tractanda sunt. Et eo magis hoc verum esset, si in ea laudanda diceret, quod ob eius pulchritudinem eam acciperet in uxorem si esset liber; quia verba hæc callide ad venerea alliciunt. Itidem si daret pœnitenti in Confessionis tribunali insolitum donum, ut dissuadeat a Confessione. Utrumque tamen intelligendum, si laudatio & munus fiat pravo fine, & per verba quæ incitent ad venerea: alias utrumque esset indifferens, nec ulla reitas inesset Confessario ut denunciari deberet. Denunciandus pariter est Confessarius, qui pro satisfactione Sacramentali iniunxit mulieri ut domi denudata ab ipso verberetur; vel eidem suadeat ut sibi ostendat turpia, animo etiam illa sanandi per medicinæ applicationem a morbo quo cognoverat ex Confessione ipsam laborare; quia ambo sunt tentationes ad turpia. Sic denunciandus est Confessarius, qui in Confessione manifestet pœnitenti se tunc voluntarie polluisse; quia est multum commovens ad copulam. Ita qui instigat fœminam ut alium ad copulam admittat, vel inducit pœnitentem ut filiam suam prostituat, vel ut aliam suadeat ad fornicationem, quia omnia hæc ex verbis Bullæ prohibentur, *qui cum pœnitentibus illicitos & inhonestos sermones, sive tractatus habuerint; qui personas, quæcumque illæ sint, ad inhonesta sive inter se, sive cum aliis quomodolibet perpetranda, in actu Sacramentalis Confessionis sollicitant*. Hæc sunt verba Bullæ.

Denunciandus quoque est Confessarius, qui proxime ad Confessionem fœminam aliqua arte in somnum induxit, vel naturaliter deliquio deprehensam, in somno vel deliquio carnaliter cognovit, vel tactus habuit inhonestos; quia vere opere sollicitat, cum habuerit proxime ad Confessionem tractatus cum pœnitente vetitos in Bulla Gregorii XV. Item Confessarius, qui in Confessione mulieri tradidit cartam domi legendam, in qua ad turpia sollicitat, quia tunc sollicitatio incipit in traditione cartæ, & completur in lectione.

Confessarius sollicitatus ad copulam divertens ad tactus, & amplexus, vel sollicitatus ad sodomiam divertens ad naturalem copulam, est nihilominus denunciandus; & hoc constat ex verbis ipsis Bullæ in qua dicitur, *qui cum pœnitente illicitos, & inhonestos sermones vel tractatus habuerit*. Idcirco sequitur, quod Confessarius sollicitatus

tus sit denunciandus si consentiat, quidquid in contrarium alii dicant, præcipue post Constitut. Greg. XV. Non vero denunciandus est Confessarius, qui sollicitat in ministerio aliorum Sacramentorum, ut Matrimonii, Eucharistiæ &c. dummodo in hisce Sacramentis administrandis, non simulet, aut fingat Sacramenta ministrare; quia cum sit lex pœnalis, non est extendenda ad alios casus, quos ipsa non exprimit. Sic non est denunciandus Inquisitoribus, qui in administrando Sacramento Pœnitentiæ sollicitat ad alia peccata. Uterque tamen est denunciandus suis Prælatis, ut pro tanta irreverentia sacramentis illata corrigatur.

De solli citante in aliis sacramentis;

§. XXIII.

De Casibus comprehensis in verbis Bullæ Greg. XV. qui in actu Sacramentalis Confessionis, sive antea, sive post immediate, sive occasione, vel prætextu Confessionis, etiamsi ipsa non sequatur; &c.

Sollicitatio in actu Sacramentalis Confessionis fieri intelligitur, si Confessarius provocet ad turpia, quando pœnitens iam cœpit confiteri sua peccata, vel se signavit signo crucis, ut incipiat confessionem, & ad hoc accedit ad Confessarium paratum ad excipiendas Confessiones, sive sit in Confessionali, sive alibi; quia tunc censetur facta sollicitatio in actu Confessionis.

Hinc denunciandus est Confessarius, qui deprehendens pœnitentem indispositum accedere, ad inhonesta provocat; quia licet non perficiatur Sacramentum, sollicitatio tamen fit in loco Confessionis, ut habetur in Bulla cit. Greg. XV. *occasione Confessionis*, etiam ipsa confessione non secuta.

Item denunciandus est Confessarius pœnitentem sollicitans, qui se imprudenter accuset animum habuisse cum illo peccandi; nam hoc est vere sollicitare in actu Sacramentalis Confessionis; Similiter si sollicitet per verba conditionata dicendo, si locus permitteret, & iniuria non fieret Sacramento animum meum tibi explicarem; quia huiusmodi verba sunt sufficienter sollicitativa. Nec solum denunciandus est, qui in actu confessionis sollicitet, sicuti præcipiunt decreta Sanctissimorum Pii V. & Clementis VIII. sed ille etiam, qui sive ante, sive post immediate sollicitat ex cit. Decretis Gregorii XV. & sacr. Inquisitionis. Quod si post Confessionem ad alia opera & actiones antequam sollicitet se divertat, non dicitur post immediate Confessionem sollicitare, idcirco non est denunciandus. Quare denunciandus est Confessarius, qui Confessionem simulans, pœnitentem qui ad ipsum accedit ad turpia provocat, & etiamsi accedat pœnitens solummodo ut admoneat hunc Confessarium se velle in crastinum confiteri; nam talis sollicitatio respectu primi casus aliquo modo est proxima Confessioni, quæ ex ipsa prava mente Confessarii non est secuta, & respectu secundi, est simulatio Confessionis & in Confessionali. Quare sequitur quod sit denunciandus iuxta laudata decreta Confessarius sollicitans pœnitentem occasione & prætextu Confessionis: Idest quando rogatus a pœnitente ut confessionem audiat, divertit pœnitentem ut Confessionem differat in aliud tempus, & hac occasione ad inhonesta provocat; vel quando sub velamine Confessionis, quæ non fit, nec principaliter intenditur, Confessarius pœnitentem invitat ad turpia, & hoc est sollicitare prætextu Confessionis; idcirco quandocumque Confessarius sub tali prætextu sollicitat, est denunciandus. Hisce principiis quamplurimi faciliter resolvuntur casus quoad debitum denunciationis.

Si mulier Confessarii amore capta, fingens se ægrotam, eum ad se confitendam invitet, minitans nisi consentiant se vociferaturam ut ab ipso oppressam; si consentiat Confessarius postquam incœpta est confessio, licet ficta, est denunciandus, quia assentitur sollicitationi in Confessione, vel proxime ad illam, vel saltem prætextu Confessionis; non vero si consentiat antequam incipiatur confessio; quia tunc nulla fit iniuria Sacramento Pœnitentiæ quod non incœpit, nec hoc fit respectu Confessarii *prætextus Confessionis*, ut specialiter intenditur a Pontifice. Si vero ambo convenerint, extra tamen locum Confessionis, & extra prorsus Confessionem, ad venerea domi agenda; & ut liberius passioni indulgeant, fœmina vocet Confessarium prætextu Confessionis, ut citius licentiam exeundi ei Prælatus concedat, sustinent non infimæ notæ DD. non esse hunc Confessarium denunciandum, eo quia non adsit prætextus Confessionis, sed solius sollicitationis.

Remanet tandem explicandum, quando intelligatur aliquis sollicitare pœnitentem in Confessionali extra Confessionem, ut habetur in verbis Bullæ cit. Gregorii XV. Tale igitur scelus committitur sive in Confessionali, sive quocumque alio in loco electo ad Confessiones Sacramentales audiendas; & quicumque tali in loco, sive revera audiendo,

do, sive audire simulando, ad inhonesta provocet, est denunciandus. Quare etiamsi poenitens accedat ad talem locum sine ulla intentione se confitendi, sed solummodo ut loquatur cum Confessario de rebus aliis, & a Confessario sollicitetur, Confessarius est denunciandus utpote sollicitans in loco Confessionis, sicuti loquitur summus Pontifex, quamvis sit extra occasionem Confessionis, eam tamen simulando. Quod si in tali loco non simulet confessionem, sed ibi stet tantummodo ut sedeat & sollicitet, tenent Salmantic. in tali casu non esse denunciandum. Similiter est denunciandus Confessarius licet a foemina sollicitetur ad turpia, & consentiat ob metum quod illi minetur, se velle eum accusare quod ab ipso fuerit sollicitata, cum talis metus non sit cadens in virum constantem; quia Tribunal Sac. Inquisitionis non procedit contra denunciatum ad omnem querelam praecipue muliercularum. Denunciandus est pariter Confessarius si ipse & poenitens conveniant simulatione Confessionis ut liberius possint habere inhonestos sermones. Nam licet ambo conveniant in simulatione Confessionis, hoc non tollit quod Confessarius revera sit sollicitans, habendo sermones inhonestos in Confessionali simulatione Confessionis, quod prohibetur verbis laudati Decreti Gregorii XV.

§. XXIV.

De iis qui tenentur denunciare Confessarium sollicitantem, & de caussis aliquos a tali onere eximentibus.

Foemina, licet ipsa quoque consentiens sit sollicitationi, denunciare tenetur; tum quia lex iusta, sicuti ista est, obligat quando possit impleri sine iactura propriae famae; tum quia si tenetur denunciare Confessarium antequam ipsa consentiat sollicitationi; tenetur etiam post consensum, alias commodum reportaret ex delicto; & quia bonum commune praeponderat particulari: idcirco foemina tenetur denunciare etiamsi detrimentum aliquod in propria fama pateretur. Huiuscemodi onus incumbit etiam cuilibet alio quamvis non sollicitato, quando certus sit aliquem Confessarium in crimen sollicitationis incidisse; quia ita iubent citata Decreta S. Inquisitionis. Non currit tamen talis obligatio quando notitia prodierit a foeminis levibus, & fide indignis, ne incurrat periculum proximum infamandi.

Qui sollicitatus fuit in terris Infidelium, quando pervenerit ad loca fidelium confessarium denunciare tenetur; quia leges evulgatae in curia Romana secundum multos statim obligare incipiunt, idcirco nihil officit quod in terris infidelium non sint promulgatae. Verum ratio quae magis mihi arridet est, quod cum Confessarius sollicitans suspectus sit in Fide, & Fides Baptizatum ubique obliget, ideoque ubique Ecclesia super baptizatum ius habeat; hinc est, quod ubicumque quis aliquid comittat quod de hoc ipsum suspectum reddat, semper delictum est intra fines fori Ecclesiastici, ac proinde Ecclesia ius habet illud puniendi.

Confessarius qui plures sollicitavit, licet pro sollicitatione unius punitionem acceperit, non exinde eximuntur alii ab onere illum denunciandi; quia una sollicitatio est ab alia distincta, & cum pro qualibet sit praeceptum, omnis distincta sollicitatio constituit novum crimen, cui nova poena debetur.

Confessarius sollicitans est denunciandus; etiamsi certo constet esse emendatum, ut quamplurimi sentiunt gravissimi DD. tum quia denunciatio non est solum ordinata ad emendationem, sed Pontifices & tribunal S. Inquisitionis principaliter intendunt in suis decretis punitionem, & per hanc tollere malum quod ex scandalo huiusce criminis patitur Ecclesia; tum quia memorata Decreta absolute, & sine ulla distinctione iubent denunciationem Confessarii sollicitantis; tum denique quia edictum S. Inquisitionis praecipit sub poena excommunicationis latae sententiae, ut inter sex dies sollicitans denuncietur nulla praemissa fraterna correctione, idcirco sine ulla differentia emendati, vel non emendati. Similiter denunciandus est sollicitans quamvis de tali crimine non esset diffamatus, tum quia alias nunquam sollicitans esset denunciandus, & ita illuderentur tot decreta a Summis Pontificibus edita contra sollicitantes; tum quia denuncians in rebus ad Fidem pertinentibus non tenetur probare crimen de quo aliquem denunciet.

Circa vero personas, quae eximi, vel non eximi possunt ab onere denunciandi, & circa caussas quibus eximi possunt, certum est, Uxorem, Sororem, Filium non excusari nec eximi a denunciando Maritum, Fratrem & Patrem de haeresi in quam inciderint, ita nec de his quae generant haeresis suspicionem, cuiusmodi est sollicitatio; quia quisque tenetur accusare delicta, quae cedunt in damnum commune, omni privato damno posthabito. Non excusatur sollicitatus a denuncian-

Quinam eximi possunt, vel non ab onere denunciandi Confessarium sollicitantem.

cian-

ciando, si apud sollicitantem confiteatur de peccato cum ipso commisso, & hoc habetur ex propositione damnata ab Alexandro VII. quae ordine est septima. Et cum Confessarius sollicitans non teneatur prodere se ipsum monendo sollicitatum de obligatione denunciandi; hinc est, quod non potest poenitentem absolute ad hoc obligare, sed sub aliquo honesto praetextu illum remittere debet ad alium Confessarium qui eumdem absolvat & moneat de obligatione denunciandi Inquisitori, vel Ordinario, ubi deest Inquisitor, Confessarium qui eum sollicitavit.

Licet autem excusetur a denunciando sollicitantem qui illius crimen cognovit sub sigillo confessionis, quod in honorem Sacramenti ex naturali iure & divino servari debet, non tamen excusatur, qui scit sollicitationem sub sigillo tantum naturali; quia quilibet excusatur ab hoc servando, quamvis iuramento firmatum sit, quando illius observatio cederet in damnum commune; quia ius naturale exigit, ut iuramentum & secretum non sint in damnum commune, alias vinculum essent iniquitatis.

Difficultas gravior exurgit circa poenitentem, qui in denunciatione sollicitantis prudenter, non vero leviter timet de gravi damno, in vita, fama & rebus temporalibus; eo vel maxime quod hic agitur de observantia praecepti positivi, quod de natura sua videtur non obligare cum tanto incommodo. Et cum varie sentiant DD. quorum alii se habent pro parte affirmativa, alii pro negativa, alii mediam viam inter utramque tenent; hinc ne nimis in longum procedatur, cum difficilima sit resolutio, remitto studiosum ad graves auctores, qui de re hac ex professo pertractant, & praecipue, si ipsis fidem habeat, ad Salmantic. in tract. 27. cap. 4. p. 4. §. 2. a n. 286. ad 292. ubi per extensum difficultatem ex omni capite discutiunt; & eligat quod eum magis persuadeat.

Circa vero sollicitationem dubiam pro resolutione notandum, quod si dictum aut factum Confessarii sit certa sollicitatio, & dubitetur an revera Confessarius illud dixerit aut fecerit, non excusatur poenitens a denunciatione; etenim cum dubitatio sit de persona, & certitudo de delicto, Inquisitores procedere possunt ad cognoscendum num praedicta persona illud commiserit vel non; quia per dubium remanet aliquo modo diffamata. Si vero dubitetur an tale delictum vel factum, de quo certo constat Confessarium fecisse aut dixisse, sit sollicitatio in Decreto Pontificis comprehensa, excusatur poenitens a denunciando; quia cum hoc sit dubium facti, in tali dubio Confessarius est in possessione suae famae. Et eo vel maxime, quod cum Bulla Pontificis sit contra sollicitantes, & sollicitatio dubia ex parte facti, non sit sollicitatio, haec non sufficit ad hoc ut Confessarius poenis Bullae, & poenitens obligationi a Bulla poenitentibus impositae subiaceant; unusquisque enim praesupponitur bonus quando non probetur malus, quod fieri nequit per delicta dubia. Ita laudati Salmantic.

Quod si dentur duae probabiles opiniones, & contrariae, an dictum tale aut factum sub praedictis constitutionibus sit comprehensum; si audiantur Probabilistae qui volunt quemlibet sequi posse sententiam probabilem quam maluerit, praecipue si faveat libertati, non curreret obligatio denunciandi. Secundum vero Probabilioristas si opinio probabilior esset, dictum illud, aut factum comprehendi sub dictis constitutionibus, facienda esset denunciatio. Si autem opiniones essent aeque probabiles, tunc oritur verum dubium; hinc sequi debet quod magis rationi arridet, & est tutius, iuxta regulam iuris in 6. *in dubiis potior pars est eligenda.*

Et ne aliquid, quantum brevitas permittit, in re tanti momenti deficiat, advertendum, necesse non esse, ut denunciationi correctio praemittatur, & multo minus eam sufficere, licet esset spes emendationis, ad hoc ut tollatur obligatio denunciandi, quae semper viget, nec aliquis a tali onere per officium correctionis fraternae eximi potest. Praeter alia vero momenta, quae hoc probant, adest Bulla Alexandri VII. quod praetextu correctionis fraternae nemo liberari potest ab obligatione denunciandi crimina ad Sacrae Inquisitionis tribunal spectantia. Sic communiter DD.

Denunciatio facienda est a Poenitente quando commode potest; & si denunciantes essent nobiles foeminae, quae sine aliqua infamia adire nequeunt Inquisitores vel eorum Ministros; aut Moniales, quibus extra domum exire non est concessum, id faciant vel in scriptis, vel mediante prudenti & docto Confessario, ut Inquisitores de remedio provideant. *Denunciatio quando facienda sit a poenitente.*

Peccat mortaliter quicumque poenitentes a Sac. Inquisitionis Tribunali punitos aliis manifestet, licet Inquisitores graviter id non prohibeant; quia quando quis private punitur, sicuti fit in Sacr. Inquisitionis tribunali,

mali, signum est, quod Iudex nolit eum infamare; idcirco privatus si hoc faciat, reum punitum manifestando, lethaliter peccat, & tenetur ad famæ restitutionem. Et hæc satis sint in tam perdifficili negotio.

CAPUT III.

De virtute Spei Theologicæ.

§. I.

De multiplici huius nominis acceptione.

CUM vocabulum Spei diversimode usurpetur, non abs re erit priusquam de ea sermo instituatur, varias eiusdem acceptiones explanare. Spes igitur sumitur quandoquidem metaphorice, vel pro re ipsa speranda, ut Tit. 2. *Expectantes beatam Spem*, vel pro caussa efficiente, seu principali aut instrumentali Spei, scilicet pro eo in quo speramus, & in hoc sensu quando patronum habeamus, vel amicum valde erga nos propensum, hunc dicere solemus, quod sit spes nostra, nempe ille sit, per quem consequi confidimus, quod efficaciter optamus. Ita Deum alloquimur tamquam caussam efficientem, & principem cuiuslibet boni quod cupimus Psalm. 90. *Tu es Domine spes mea*, hoc est, in tua gratia, in tuo auxilio tota Spes nostra fundatur. Aliquando accipitur proprie & ut in præsenti proposito pro actu, vel habitu sperandi, in quo sensu recensetur Spes cum Fide, & Charitate 1. Corinth. 13. *nunc autem manent tria hæc, Fides, Spes & Charitas.*

§. II.

De Spei natura & obiecto.

Spes proprie dicta spectari potest generatim & specifice; alia enim est appetitus sensitivi, quæ dicitur passio, & hæc secundum Doctorem Angelicum 1. 2. q. 40. art. 3. est etiam in Belluis. Alia est appetitus rationalis, & hæc multiplex est, sicuti multiplex bonum, quod speratur. Quare alia est spes litteratorum qui gloriam ambiunt; alia militum, qui victoriam sibi proponunt; alia Mercatorum, qui lucrari appetunt; alia Christianorum, qui ad cœlestem felicitatem anhelant, & hæc est vere ac proprie Spes Theologica, quæ tendit in Deum, in quo solo stat nostra vera Beatitudo.

Spes proprie dicta spectatur generatim, & specifice.

Tametsi nostrum propositum sit hic agere dumtaxat de Spe Theologica, exponemus nihilominus ad clariorem huiusce rei elucidationem genericam Spei definitionem, quia in hoc cum Philosophi tum Theologi conveniunt, ut melius deprehendamus quomodo definienda sit Spes Theologica, circa quam non conveniunt Theologi; nam iuxta regulam communem Scholarum, quæ generi conveniunt, speciei quoque necessario conveniunt; itaut quod est essentiale animali generice spectato, est etiam essentiale speciebus, quibus ratio animalis convenit, homini scilicet, & brutis.

Spes generice spectata communi Theologorum & Philosophorum consensu definitur *motus appetitus, efficaciter tendentis in bonum absens arduum apprehensum ut possibile*. Dicitur 1. *motus appetitus* sive sensitivi, si Spes sit passio, & actus necessarius; sive rationalis, si actus sit libere tendens in bonum mente apprehensum. Hæc verba demonstrant, Spem non spectare ad intellectum, sed ad voluntatem; cum spes feratur in bonum quod est obiectum non intellectus, sed appetitus seu voluntatis. Dicitur 2. *efficaciter tendentis in bonum*, ut distinguatur a simplici complacentia & volitione inefficaci, quale potest esse desiderium inefficax magni lucri, in eo qui non habet copiosas merces; nam Spes est desiderium efficax obtinendi bonum optatum. Dicitur 3. *in bonum absens*, quo Spes differt ab amore, qui est boni præsentis ac absentis; cum amemus bonum tum præsens, tum absens; & a gaudio, quod est fruitio boni præsentis & possessi. Spes autem licet procedat ab amore, non potest tamen esse nisi boni futuri & absentis ut Rom. 8. *Spes quæ videtur, non est Spes*. Dicitur 4. *arduum*; idest difficile obtentu, ut spes distinguatur a desiderio quod est boni absentis, sed concepti ut facilis obtentu. Hinc Philosophi desiderium reponunt in appetitu concupiscibili, Spem in irascibili, quem ita vocant, quia quodammodo irritatur difficultatibus quibus circumdatum proponitur bonum, impellitur & accenditur ad illas vincendas.

Definitio spei generatim spectatæ.

Obiectum igitur materiale Spei, est res bona circa quam versatur sperans; formale vero, eius bonitas absens ardua & possibilis, quod est ratio quare circa eamdem rem bonam illa versatur. Hisce prælibatis de Spe generice sumpta, sit.

Spes Theologica est *virtus supernaturalis Theologica, per quam certa cum fiducia futuram beatitudinem, seu nostram æternam salutem, & media ad eam obtinendam per Dei auxilium expectamus*; *seu ut alii*, Spes Theologica est *virtus divinitus infusa, qua desi-*

Definitio Spei Theologicæ.

deramus consequi bonum infinitum ex gratia, & meritis in patria adipiscendum. Hæc definitio non differt a priori; nam nostræ salutis, & æternæ vitæ bona primario, & principaliter consistunt in consecutione infiniti boni, qui est Deus Opt. Max. eiusque visione & fruitione beatifica, quam solum ex gratia divina & accedentibus meritis nostris per bonum usum mediorum, idest gratiæ cooperationem comparatis, consequimur. In priori definitione spes dicitur 1. *virtus*, utpote quæ, sicuti proprium est virtutis, facit bonum ipsum habentem ut Psalm. 33. *beatus vir qui sperat in eo*, & opus eius bonum; quia cum, iuxta D. Thomam q. 17. *art.* 1. opus bonum illud dicatur, quod suis regulis est conforme, & regulæ humanorum actuum sint ratio ut remota, & Deus ut proxima; bonus profecto est actus spei, qui utramque regulam attingit, rationem videlicet, quæ dictat tendendum in ultimum nostrum finem, & beatitudinem; & Deum, cuius auxilio innititur.

Nec officit quod spes inveniatur in peccatoribus, unde concludi potest bonum non facere habentem; nam, sicuti contingit in aliis virtutibus, quando Charitas per peccatum excludatur a peccatore, spes quoque bonum facit peccatorem, non quidem simpliciter, sed secundum quid, quatenus nempe peccator ut sperans in Deo, sicuti decet, ex hoc capite bonus est atque laudabilis, licet aliunde vituperabilis.

Dicitur 2. *supernaturalis Theologica*, ac proinde a Deo infusa ut Rom. 15. *Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credendo*; quia spes tendit in Deum supernaturaliter possidendum: Dicitur 3. *per quam certa cum fiducia futuram nostram beatitudinem, seu æternam salutem*; quia per spem divinam, veluti fortissimam anchoram firmantur viatores tentationibus, & procellis huius vitæ agitati in promissis Dei, idest ad obtinendum æternæ beatitudinis bonum in Cœlis, quod prius Fide perceperunt. Fiducia nostra qua æternam beatitudinem expectamus, certa est profecto ratione sui, & quantum est ex parte Dei; quia nititur omnipotentia, misericordia, & fidelitate in promissis. Incerta vero est respectu nostri, cum certi non simus de nostra cooperatione & perseverantia ad salutem necessaria; *nescit homo utrum amore, an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta* Eccli. 9. Hinc hortatur Apostolus Pilipp. 2. *cum timore & tremore salutem vestram operamini*. Possumus tamen, immo debemus sperare finalem perseverantiam, cum ad hoc sufficiat, ut certe sit conditionate, idest sub hac conditione, si non defuerimus gratiæ Dei. Et sub hac conditione est certo futura, ut docet Trid. Synodus *sess.* 6. *cap.* 13. Dicitur 4. *& media ad eam obtinendam*; quibus verbis denotatur secundarium spei obiectum, nempe divina gratia, & bona sperantis opera, sine quibus inanis est spes nostra, & mera præsumptio, quæ, ut videbimus, est peccatum spei Theologicæ oppositum. Dicitur 5. *per Dei auxilium expectamus*; quia beatitudinem naturæ viribus omnino assequi non possumus, ut ait D. Angelicus q. 17. *art.* 2. Infinitæ virtutis est ad infinitum bonum perducere; & quod speratur ex adiutorio virtutis alienæ, docet idem S.D. Angel. 1. 2. *q.* 40. *art.* 2. *ad* 1. proprius expectari, quam sperari dicitur. Spes igitur actualis est actus supernaturalis quo desideratur bonum infinitum, Deus; desiderare enim idem est in re ac sperare, ut notat Sannig. Spes habitualis est habitus per se a Deo infusus, actuum spei ex auxilio gratiæ elicitivus.

Hinc 1. Spes est actus virtualiter duplex, seu duobus actibus æquivalens, quorum unus est tantum desiderium efficax beatitudinis, sive amor Dei ut summi nostri boni; & alter dici potest confidentia seu erectio voluntatis contra difficultates quæ in prosequenda Beatitudine occurrere solent, fundata in auxiliis & promissionibus divinis. Idcirco duplex est spei obiectum formale, seu motivum, utrumque quorum unum totale constituit; videlicet bonitas Dei relativa, cuius possessio potest nos perfecte beare; quia ut talis est motivum nostri desiderii: virtus vero adiutrix, seu multiplex ipsius Dei perfectio, nempe benignitas, misericordia, omnipotentia ac fidelitas in promissis factis propter Christi merita, motivum est confidentiæ seu erectionis.

Hinc 2. uti facile colligitur, obiectum materiale primarium spei nostræ est Deus possidendus; Gen. 15. *Ego merces tua magna nimis*. Secundarium vero sunt media salutis a Deo instituta, idest gratia, & bona opera ex viribus gratiæ peracta, quæ si desint, spes est mera præsumptio. Bona item temporalia, quatenus per bonum eorum usum ex Dei gratia conducere valent ad salutem; omnia tandem, quæ Oratio Dominica complectitur.

Hinc 3. ad spem Theologicam spectat timor privationis gratiæ Dei eiusque possessionis.

Spem non inveniri in Beatis manifeste docet

cet D. Thomas 2. 2. q. 18. art. 2. quia cum spes versetur circa æternam felicitatem, seu bonum æternum, prout est possibilis eius consecutio ex auxilio divino, bonum illud non cadit sub ratione spei, nisi secundum quod est futurum; ideo cum beatitudo iam non sit futura, sed præsens, non potest ibi esse virtus spei; & ideo spes, sicuti & Fides, evacuatur in Patria. Neque valet dicere, beatos sperare gloriam corporis, ac proinde posse in ipsis esse virtutem spei; quia ut respondet S. D. ad 4. principale obiectum spei est gloria animæ, quæ in fruitione Dei consistit, & non gloria corporis; tum quia gloria corporis est minima quidem in comparatione ad gloriam animæ; tum quia habens gloriam animæ habet iam sufficientem caussam gloriæ corporis. Neque invenitur spes in damnatis, quia ut ait S. D. art. 3. *ad conditionem miseriæ damnatorum, pertinet ut ipsi sciant quod nullo modo possunt damnationem evadere & ad beatitudinem pervenire... unde patet quod non possunt apprehendere beatitudinem ut bonum possibile &c.* Spes remanet in peccatoribus non desperantibus; quia spes non destruitur directe nisi per desperationem, & indirecte per infidelitatem; quæ mala non incurrunt peccatores qui non desperant, nec a fide recedunt. In animabus pariter Purgatorii spes remanet, eo quod beatitudo adhuc sit illis futura & ardua, ut patet; nam licet certitudo, quam de eadem iam tenent, tollat arduitatem correspondentem humanæ inconstantiæ, illam tamen relinquit, quæ correspondet mediis, quibus illam assequantur, quæ sunt atroces illæ pœnæ sustinendæ.

§. III.

De divisione spei Theologicæ.

Spes Theologica licet una sit specie, utpote quæ unum realiter ac totaliter habeat obiectum formale motivum; accidentarie tamen & ex quibusdam adiunctis, non secus ac Fides, dividitur in spem formatam, & informem. Spes formata est spes coniuncta cum charitate, ut in iustis; Spes informis est spes sine charitate, ut in peccatoribus. Spes informis dicitur mortua; quia separata a charitate, vel est sine motu & actu, sicut corpus ab anima separatum; vel si operatur, opera eius licet supernaturaliter sint bona, disponantque ad iustificationem, viva tamen non sunt, nec meritoria æternæ vitæ, ut iam notatum fuit de merito de Condigno. Plerumque vero spes informis otiosa est, & propter malam conscientiam ex qua oritur timor qui iniicit diffidentiam; & propter frigus cupiditatis terrenorum; ita enim his ligatur animus & quodammodo glutinatur, ut cœlestium obliviscatur; cum nemo certe speret bona spiritualia nisi vehementer illa desideret, & non desideret nisi ea amet. Spes vero formata dicitur viva, tum quia charitas se habet ad instar spiritus vitalis vivificantis, & ponentis in actu virtutes quas informat; tum quia confert bonam voluntatem, inspirat desiderium bonorum cœlestium, ex quo facile consequitur conatus ad quæque ardua vincenda; tum quia multitudinem operit peccatorum, conscientiam mundat, & mens bene conscia fiduciam firmam, seu spem sumit, ut 1. Ioann. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum*; tum denique quia facit nos Dei amicos, & vera amicitia depellit omnem suspicionem seu diffidentiam. Quare S. Ambrosius quem citat D. Thom. *q. 17. art. 8.* scribens in Lucam cap. 17. ait: *ex Fide est Charitas, ex Charitate Spes.*

§. IV.

De differentia Spei a Fide, & Charitate.

Recentiores etherodoxi negant Spem a Fide distingui, utpote qui acriter sustineant, veram Fidem nihil aliud esse quam certam fiduciam in divinis promissis, quam sententiam ut hæreticam damnant omnes Catholici; sicuti etiam definitum fuit a Concilio Trid. & suo loco Theologi Orthodoxi in suis tractatibus dogmaticis valide impugnant. Quare iuxta communem sensum catholicorum, & doctrinam Ecclesiæ; Spes est virtus a Fide distincta, & constat ex Scriptura 1. Corinth. 13. *Nunc autem manent Fides, Spes, & Charitas, tria hæc*; hic Apostolus aperte distinguit Spem a Fide. Nec obscure ratio quoque veritatem hanc demonstrat; Nam illæ virtutes essentialiter distinguuntur, quæ non solum diversum habent subiectum, sed etiam obiectum formale distinctum; siquidem habitus hominis & actus suam essentiam desumunt ab obiecto formali; unde cum huiusmodi se habeant Fides & Spes; dum Fides est virtus intellectualis utpote quæ intellectum informat & suum obiectum respicit, nempe Deum ut verum, seu quatenus est prima veritas; Spes autem residet in voluntate ut eius actus; cum desiderare proprium sit voluntatis, & respicit Deum, cuius possessionem desiderat, quatenus est summum bonum & supernaturalis

nostra obiectiva beatitudo: Fides, & Spes profecto sunt duæ virtutes essentialiter inter se diversæ.

Spes distinguitur quoque a charitate, ut constat ex allato Apostoli textu 1. Corinth. 13 ubi Spem distinguit non solum a Fide sed etiam a charitate, & clarius etiam explicat sententiam, dum postquam distincte retulit has virtutes, subiungit; *maior autem horum est Charitas*. Nihil maius est respectu sui ipsius; sed respectu alterius correlativi. Verum quidem est, quod Spes & Charitas ambo tendunt in Deum, tamquam eius obiectum, & ut possidendum, sed sub diversa ratione formali; idcirco Spes non æque ac Charitas tendit in Deum possidendum, ut in eius obiectum formale; sed spes tendit in Deum possidendum, tamquam in obiectum materiale, & charitas in Deum possidendum ut in obiectum formale. Quocirca hæ duæ virtutes habent Deum commune obiectum ut materiale, non vero ut obiectum formale. Nam Spes tendit in Deum ut mercedem, & bonum nobis, & talis respectus est spei obiectum formale. Charitas vero tendit in Deum sine ullo intuitu mercedis, sed sublimiori motivo, idest quatenus bonum in se; *& qui timet* (ait S. Bernardus lib. *de diligendo Deo* cap. 12.) *& qui cupit, utrique pro se agunt.* Et S. Augustinus *lib.* 3. *de Doct. Christ. cap.* 10. ait, *Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, & se atque proximo propter Deum*. Et S. Chrysostom. pluribus in locis ut Homil. 17 *in Epist.* ad *Hebræos* docet servanda esse præcepta non solum spe mercedis; sed etiam amore illius qui legem tulit; *etiamsi*, inquit, *merces non esset proposita oportet esse bonum*. *Et S.Thom. q.* 17. *art.* 8. *Spes*, ait, *introducit ad Charitatem in quantum aliquis sperans remunerari a Deo accenditur ad amandum Deum & præcepta eius*. Ita docent etiam alii SS. PP. Spes igitur & charitas diversum habent obiectum formale, utpote quæ diverso respectu tendant in Deum; Spes quatenus bonum sperantis, Charitas prout bonum in se; ac proinde licet spes & charitas tendant in Deum tamquam in ultimum finem, in eum tamen tendunt ratione prorsus diversa: ac ideo idem habent obiectum materiale, non idem vero, sed plane diversum obiectum formale. Unde hæ duæ virtutes essentialiter inter se differunt.

§. V.

De Spei necessitate.

Actus Spei Theologicæ necessarii sunt in Adultis necessitate tum medii tum præcepti naturalis, & Divini ad æternam salutem consequendam. Et quoad necessitatem medii, eadem plane momenta, quibus supra exposita fuit huiuscemodi necessitas circa fidem, illam claro demonstrant etiam respectu, Spei. S. Bernard. Sermon. 10. in Psalm. 9. ait; *germana Fidei Speique cognatio est, ut quod illa futurum credit, hæc sibi incipiat sperare futurum*. Quare mos est divinarum Scripturarum, Fidem, & Spem simul coniungere, non secus ac una eademque esset virtus; quamvis essentialiter iuxta iam proxime dicta sint diversæ. Apostolus *Hebr.* 11. indirecte includit Spem in definitione Fidei, ibi enim ait; *est autem Fides sperandarum substantia rerum*; & Ephes. 2 incredulos vocat filios diffidentiæ. Et revera, si infirmus diffideret se posse a Medico sanari, non solum frustra crederet se posse ab eodem sanari; immo ipsius diffidentia indicium foret ipsum non credere. Quare sicuti accedentem ad Deum oportet ut is credat quia est, & quia pœnitentibus peccata dimittit, deprecantem exaudit, inquirentibus se remunerator est; similiter omnino necesse est ut eadem speret, alioquin vana esset eius Fides. Etenim Spes necessaria est, & ad veniam peccatorum obtinendam, ut Proverb. 28. *qui sperat in Domino sanabitur*; & ad alias gratias a Deo impetrandas, ut Iacob 1. *Non ergo æstimet homo ille* (adde, qui hæsitat diffidentia) *quod accipiat aliquid a Deo*. Ita docet Triden. Synod. *sess.* 6. *cap.* 6. Ita SS. PP. S. Ambrosius *lib. de Pœnit. cap.*1. *nemo*, ait, *potest bene agere pœnitentiam, nisi speraverit indulgentiam*. Et S.Augustinus *Serm.* 352. alias 27. *inter* 50. *Homilias* cap. 3. docet, Spem non minus necessariam esse ad conservandam vitam spiritualem, quam respirationem ad vitam animalem: *Iudam traditorem*, inquit, *non tam scelus quod commisit, quam indulgentiæ desperatio fecit penitus interire.... quod fecit in corpore suo, hoc factum est in anima ipsius*.

Ex omnibus igitur iam dictis facile colligitur, actus spei Theologicæ necessarios esse in Adultis necessitate medii ad consequendam æternam salutem. Etenim si ad hanc consequendam necessaria est necessitate medii remissio peccatorum, & ad hanc obtinendam eadem necessitate, ut iam vidimus, requi-

requiritur in Adultis spes, manifestissime sequitur, quod sine actibus spei haberi nequeat æterna salus, ac proinde ad hanc consequendam necessaria sit necessitate medii spes in adultis; cum illud necessarium sit necessitate medii, sine quo finis omnino obtineri non potest.

Demonstratur altera pars de necessitate præcepti tam naturalis quam divini, qua diximus teneri Adultos ad eliciendos actus Spei Theologicæ; & primum quoad præceptum naturale, ex hoc probatur, quod recta ratio exigit, ut utamur mediis omnibus necessariis ad salutem; cum igitur talis sit Spes Theologica, profecto tenentur Adulti ex naturali præcepto eiusdem actus elicere. Tenentur pariter ex præcepto divino, ut patet ex pluribus Scripturarum testimoniis: Psalmo 4. habetur, *sperate in Domino*; Psalmo 61. *sperate in eo omnis congregatio populi*. Eccli. 2. *dirige viam tuam, & spera in illum*; & 1. Petri 1. *sperate in eam, quæ offertur vobis gratiam* & 1. ad Timoth. 6. *præcipe.... neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo*. Ita habetur etiam ex SS. PP. præcipue ex S. August. tract. 85. in Ioann. *de Fide nobis quam multa mandata sunt, quam multa de Spe*. Et hoc confirmat auctoritas Alexandri VII. qui hanc proscripsit propositionem num. 1. inter damnatas ab eodem Pontifice. *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei, & Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*. Et ratio est; quia cùm præceperit Deus media omnia ad salutem, nec velit salvare hominem sine sua cooperatione, quæ non fit sine Spe, utpote quæ sit una ex dispositionibus necessariis ad salutem, certe tenetur Adultus se in actibus eiusdem Spei exercere; dum per actus spei voluntas nostra tendit in Deum ut summum suum bonum, & erigitur adversus difficultates, quæ reperiuntur in exercitio virtutum. Porro præceptum Spei obligat non solum ad eliciendos suo tempore actus Spei; sed etiam alios ei connexos, & adhibenda omnia necessaria media ad salutem consequendam, prohibetque præsumptionem, desperationem, incuriamque salutis.

§. VI.

De tempore, quo tenentur Adulti elicere actum Spei.

Præceptum Spei, non secus ac alia præcepta, quatenus est negativum de non desperando, obligat semper & pro semper; quatenus vero affirmativum, obligat per se & ratione propriæ honestatis in circumstantiis omnibus, in quibus diximus antea obligare præceptum affirmativum Fidei, cum eadem sit ratio & necessitas respectu utriusque virtutis. Unde præceptum affirmativum Spei per se, & directe obligat, 1. in priori usu rationis, ex quo quis sufficienter instructus de rebus Fidei, novit æternam beatitudinem, ad quam destinati sumus: quia tunc homo debet tendere in Deum iuxta illud Hebr. 11. *accedentem ad Deum oportet credere quià est, & inquirentibus se remunerator sit*, ac proinde ex eo tempore tendere debet ad suam beatitudinem, ad suum summum bonum, & recte vitam suam instituere ad illud adipiscendum. Item quoties versatur in periculo desperandi, nisi actu Spei animum suum confirmet: nam eodem præcepto tenemur sperare, & non desperare. Item sæpe in decursu vitæ, ut semper homo sit bene dispositus ad bonum faciendum & peccata vitanda. Tandem in extremo vitæ, idest quando adsit grave periculum mortis: quia tunc præcepta, præsertim Deum spectantia, maxime urgent; tunc enim maxime in Deum sperare tenemur, tum ob tentationes eo tempore ingruentes, & mortis dolores, ut eo magis contra huiusmodi incommoda confirmemur: tum quia tunc potissimum eo debemus intentionem dirigere, quo migrandum est: nempe ad Deum consequendum, & in æterna beatitudine perpetuo possidendum. Obligat autem per accidens & indirecte, 1. quando ex præcepto elici debeat actus alicuius virtutis, puta Orationis, Pœnitentiæ, quia sine actu Spei elici non possunt. 2. quando aliqua gravis tentatio exagitet, quæ vinci nequeat, nisi animus per actum Spei confortetur, atque roboretur. Tandem actus Spei requiritur ad iustificationem peccatoris.

§. VII.

De Caussis Spei.

Quatuor recensentur a Philosophis, ac Theologis rerum caussæ; nempe finalis, efficiens, formalis, & materialis, quæ iam alias explicantur. Ex quatuor hisce causis respectu Spei nulla haberi potest controversia, ut notat hic Habertus, nisi circa materialem. Nam si loquamur de finali & efficiente, quæ inter caussas priorem obtinent locum, omnes iam fatentur, Deum esse caussam finalem & efficientem Spei Theologicæ. Finalis quidem, quatenus est bonus nobis, effi-

efficiens, quia ab ipso Spes in cordibus nostris infunditur, cum virtus Theologica haberi nequeat, nisi per infusionem a Deo impertiatur. Quod attinet vero ad caussam formalem, nulla datur quoad Spem secundum Habertum, eo quia Spes ipsa sit forma informans animam, sive per modum habitus, si spectetur ut habitualis, sicuti in infantibus & dormientibus, sive per modum actus, si agatur de spe actuali.

Verum quia caussa materialis duplex est, una ex qua totum constituitur, seu componitur, ut homo constans anima & corpore; alia, in qua tamquam in subiecto residet forma accidentalis, ut habitus & actus; nulla profecto est in Spe caussa materialis ex qua; quia cum Spes sit forma spiritualis, non componitur ex aliquo tamquam ex materia, sicuti substantiae corporeae completae. Quare tota difficultas versatur circa caussam materialem in qua, seu circa subiectum in quo insit Spes. De hoc igitur sit.

Non datur Spes Theologica nisi in iis qui Fidem habent; nam Spes ex Apostolo est substantia, seu fundamentum rerum sperandarum, *Domus Dei* (ait S. August. supra laudatus) *credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur*; sublato igitur fundamento, totum aedificium necesse est ut corruat, nempe semota Fide, necesse est Spem & charitatem perire. Quemadmodum vero paries potest esse sine tecto, & fundamentum sine parietibus, ita Spes sine Charitate ut in peccatoribus, & Fides sine Spe ut in desperantibus. Quamobrem, ut iam diximus, Spes non invenitur in damnatis, & in Beatis, etiamsi inveniatur in animabus in Purgatorio detentis.

§. VIII.

De Effectibus Spei.

Spes Theologica, quae non mortua, sed viva sit per sibi coniunctam Charitatem, varios suos habet effectus, quorum praecipui sunt 1. Sperantem reddere intentum & solertem bonis operibus. 2. Firmare in adversis. 3. Fugare timorem mundanum. 4. Inspirare timorem Domini. Et quoad primum Spei effectum etiam inspectae ut passio, habet excitare atque accendere animos, intentum reddere sperantem ad opus, solertiam exacuere, qua obstacula vel superet, vel ea quae superflua viderentur in proprios usus traducat, ut Proverb. 17. *gemma gratissima expectatio praestolantis, quocumque, se vertit prudenter intelligit*; nempe qui aliquid sibi iucundum gratissimumque appetit, & adipisci peroptat, omnia operatur cum omni prudentia, & circumspectione, ne quid utilium ad finem intentum excidat. Et facile hoc cernere est praecipue in mercatore, qui spe lucri in aliquo tali contractu concepta, ita incenditur, ut nihil omittat laboris, studii, & industriae, ut perficiatur. Quod si Spes etiam generatim inspecta tantam vim habet & efficaciam, nemo certo non videt quanto maiori virtute operetur Spes viva, Spes supernaturalis Fidelium in qua fuere spiritualiter regenerati, ut habemus ex S. Augustino in Psalm. 103. *conc.* 4. *Sub fine: Vita nostra modo Spes est vitae immortalis*: ad hanc indeficientem aeternamque vitam aspirant, ac tendunt omnis Christianorum cogitatio, & desideria, teste Apostolo ad Philipp. 3. *Nostra conversatio in Coelis est*: Secundus effectus Spei Theologicae est tamquam fortis anchora constantes reddere in adversis, ut Apost. Hebr. 6. *Confugimus* (in adversis) *ad tenendam propositam Spem, quam sicuti anchoram habemus animae tutae ac firmam*. Hanc similitudinem ducit Apostolus a Nautis, qui gravi insurgente tempestate confugiunt ad anchoras, quas ubi in terram defixerint, quantumvis maris fluctibus agitentur, non tamen abducuntur, ac proinde tuta & incolumis a naufragio servatur navis. Ita Fidelis procellis ingruentium tentationum, & persecutionum ventis lacessitus, si confugiat ad divini auxilii Spem, & firmus ad eam se teneat, securus minas hostium irridebit, atque contemnet. Sic rem exposuit S. August. in Psalm. 64. .... *Sic contra tentationes huius peregrinationis nostrae Spes nostra fundata in illa civitate Ierusalem facit nos non abripi in saxa*. Tertius Spei Theologicae effectus, quando sit viva, est, depellere mundanum timorem, qui ei adversatur: timor quippe mundanus is est, quo quis nimis rebus humanis vinctus, ita ea deperdere metuit, ut ad ea servanda studeat divinam legem eludere falsis captiosisque interpretationibus; immo etiam paratus sit eam transgredi. Huiuscemodi autem timor certe Spei Theologicae adversatur. Et revera tria in Spe Theologica inveniuntur; 1. scilicet desiderium beatitudinis, & conatus ad illam: 2. timor illius amittendae, qui dicitur timor Dei, & quia est donum Dei, & quia est timor illius offensae, per quam solam deperdere possumus coelestem Beatitudinem: 3. fiducia in Dei bonitate, & Omnipotentia, quae tria oppugnat timor mundanus: nam qui ab huiusmodi timore exagitatur, & inordinate con-

concupiscit temporalia bona, ad ea per concupiscentiam convertitur & conatur; cum ex opposito Spes Theologica sit conatus ad cœlestia. Ex tali cupiditate, tamquam ex vitiosa radice oritur timor temporalia bona amittendi, quod quandoque sine peccato fieri nequit, v. g. periurio, iniustitia &c. & sic timor sæculi timorem Dei repellit iuxta illud Eccli 23. *Expellit a se timorem Dei huiuscemodi timor*. Tandem timor mundanus sola nititur prudentia carnis, ac scientia sæculi; idcirco repugnat fiduciæ, qua nititur Spes Thologica, quæ firmos ac fixos tenet christianos in Dei omnipotentia, & misericordia, iuxta illud Psalm. 26. *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?*

Quartus effectus est inspirare timorem Domini. Porro timor Dei triplex est, nempe servilis, quo quis timet a Deo puniri; filialis, quo timetur offensa Dei; & initialis, quo timetur pœna simul & culpa. Timor servilis sic appellatur ad similitudinem servorum, qui cum mercenarie serviant, ut plurimum non student nisi propriis commodis, nec eorum (utpote mercenarii) valde interest circa res domesticas, ac proinde vulgo ut in eorum officio contineantur, urgendi sunt pœnarum minis, ut earum metu atterriti, munia sua impleant. Hinc timor Dei servilis dicitur in peccatoribus, utpote qui suis serviunt cupiditatibus, & mala sua voluntate aversi sunt a Deo, & nihil eius gloria ipsorum refert; idcirco necesse est ut pœnarum metu deterreantur. In timore igitur servili duo distinguenda sunt, unum quod est intrinsecum & essentiale, nimirum fuga pœnæ; alterum quod est extrinsecum & accidentale, scilicet ipsa servilitas seu repugnantia, cum qua peccator Gehennæ metu se ab iis continet, quæ inordinate seu male concupiscit. Primum est a Deo, alterum a cupiditate & mala voluntate. Et sicuti Fides vel Spes informis, utraque eadem manens fieri potest formata; quia esse informe est illis virtutibus quid accidentarium, eodem ferme modo timor servilis spoliari potest servilitate, & fieri filialis vel initialis; idest coniungi cum bona voluntate & charitate. Timor filialis ita appellatur ad similitudinem eorum, qui ex affectu iussa parentum implent, nec aliud timent quam ipsis displicere. Hic dicitur etiam castus; quia casta Coniux, non minis cohibetur, sed amore dumtaxat a coniugali infidelitate deterritur; unde hoc solum timet, ne minimum afferat Sponso fastidium ac displicentiam. Igitur timor filialis non ex Spe, sed ex charitate excitatur; quia respicit peccatum ut malum amici; Spes vero ut malum Sperantis, prout nempe est impedimentum beatitudinis. Timor initialis sic vocatur quia est initium, ac inchoatio timoris filialis, nec differt a filiali, nisi ut imperfectum a perfecto, non secus ac puer a viro, calor remissior ab intensiore. Nam qui operatur ex timore initiali fugit peccatum partim ex amore iustitiæ prout peccatum est offensa Dei, partim ex timore pœnæ æternæ: quia cum amor sit in eo admodum remissus, indiget timore servili, quo veluti calcaribus incitetur: Hinc ait S. August. *ubi minor est charitas, maior est pœnæ timor; ubi maior charitas, minor est timor;* perfecta autem & consummata, cuiusmodi est in Beatis, omnem timorem pœnæ expellit. Circa hunc triplicem timorem, certum est, timorem filialem & castum bonum & optimum esse, utpote qui sit effectus charitatis, sicuti docet Doctor Angel. q. 19. art. 10. *quanto aliquis magis diligit aliquem, tanto magis timet eum offendere, & ab eo seiungi*. Quare timor filialis remanet in patria, ut Psal. 38. *Timor Domini Sanctus permanens in sæculum sæculi*; quia ibi perfecta est charitas. Timor summus filialis fuit in Christo Domino Isaiæ 11. ubi sic habetur: *Replebit eum Spiritu timoris Domini;* quia sicuti Deum summe diligebat, ita eum summe reverebatur. Verum advertit S. Thomas loco laudato, non esse in Beatis timorem filialem, nec proinde in Christo Domino, tamquam fugam mali possibilis; sed per modum aversionis, & detestationis, videlicet peccati; ac perfectæ reverentiæ erga Deum; ex qua contremiscunt Angelicæ potestates; quia non apprehendunt peccatum ut malum sibi possibile, quod vitare ac fugere debeant; cum revera sit ipsis impossibile.

Timor initialis prout exurgit ex initio nascentis charitatis, amorisque iustitiæ, bonus est, ut constat ex his quæ antea diximus. Quocirca difficultas oriri potest tantummodo de timore servili, cui adiunctus est timor initialis. Nulla tamen est controversia circa ipsam servilitatem, quæ, ut supra notavimus, est extranea & accidentalis, malam esse; quia nascitur ex prava voluntate, & quia est formale odium iustitiæ ac legis illam præcipientis. De huiusmodi servilitate intelligendus est D. Augustinus epist. 145. alias 144. ad Anastasium, in qua sic ait; *Inaniter putat victorem se esse peccati, qui pœnæ timore non peccat; quia etsi non impletur foris negotium malæ cupiditatis,*

ipsa tamen mala cupiditas intus est hostis: & quis coram Deo innocens invenitur, qui vult fieri quod vetatur, si subtrahas, quod timetur? ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet fieri, & ideo non facit, quia impune non potest fieri.

De timore igitur servili, quatenus praecise est fuga peccati, difficultas est, num scilicet bonus sit, an malus. Et circa huiuscemodi timorem, Novatores non distinguentes inter servilitatem timori adiunctam, ipsumque Gehennae timorem essentialiter spectatum, absolute statuerunt, Gehennae metum esse peccatum, quam impietatem proscripsit Concil. Trid. sess. 6. can. 8. in quo contrarium de Fide tenendum esse definivit. Sic enim habetur in dicto Canone; *Si quis dixerit, Gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, vel peccatores peiores facere; anathema sit*. Timor servilis secundum se spectatus, de Fide tenendum est, bonum esse, ut hoc probant manifeste testimonia Scripturarum Lucae 12. *timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in Gehennam; ita dico vobis, hunc timete*. Et sic habetur in permultis aliis fere innumeris locis, quae tum ex Psalmis, tum ex Prophetis afferri possent, quae hic brevitatis gratia omittuntur. Similiter SS. PP. concorditer hoc docent, & prae aliis omnibus satis erit quod in medium adducatur auctoritas S. Augustini in Psalmum 127. ubi de timore servili sermonem sic instituit; *bonus est ille timor, utilis est, sed nondum est ille castus permanens in saeculum saeculi*, & sic etiam alibi. Bonus quidem est ille timor servilis, quando cohibet malam voluntatem ne in exteriora peccata prorumpat, & homines tenet sub disciplina, praeparat, ac disponit peccatores ad iustitiam, impellit iustos ad perseverandum in iustitia. A timore praecipue pendet rectus ordo & tranquillitas totius humanae reipublicae ac societatis; cum per timorem, tamquam per fraenum cogantur homines revereri Superiorum auctoritatem, legibus se subiicere, iustitiam honestatemque prosequi.

Timor igitur servilis, licet oriatur ex horrore seu timore poenae, non tamen ex natura sua talis est, ut excludat solum conditionate omnem culpae affectum, videlicet quod placeret culpa, si non adesset poena, ut autumarunt memorati Novatores. Etenim hoc verum est & contingere potest in timore non absolute servili, sed solummodo serviliter servili; sicuti dicitur de huiusmodi dolore, in quo quis ipsius culpae poenitet sub conditione implicita vel explicita, videlicet quod non displiceret culpa, si non esset poena. Sed res non ita semper se habet in timore, praecipue quando licet quis fugiat culpam principaliter ex horrore poenae, tamen occasionaliter ex tali horrore poenae movetur ad magis culpam detestandam. Et hic timor tantum abest quod reprobabilis sit, quin immo ut proprie initialis potius quam servilis est maxime honestus & laudabilis. Immo licitus est talis timor etiam quando quis ex horrore poenae vitat culpam respiciendo poenam ut finem immediatum, non tamen alium finem excludendo, sed ab utroque praescindendo, nec positive poenam comparando cum culpa, sed pure praecisive se habendo; & hic timor est proprie servilis iuxta D. Thomam 2. 2. q. 19. art. 4. ad 3. & de Fide est, talem timorem honestum esse ac laudabilem iuxta definitionem Concilii Trid. supra laudati contra dictos Novatores, & mentem Alexandri VIII. qui damnavit contrarias propositiones quae numero sunt 14. & 15. Ratio quoque doctrinam hanc comprobat; eo quia si timere Inferni poenas est rectae rationi consonum, ac ideo honestum & laudabile, clarissime patet, quod vitare culpam ex horrore & metu poenarum gehennae, rationi sit consonum ac honestum & laudabile, non minus ac fugere & timere peccatum ob solam eius turpitudinem.

Licet timor initialis & servilis honestus, de quo proxime diximus, proveniant a divina gratia & Spiritu Sancto, eo quia ad eorum valorem debeant esse supernaturales, ii tamen non sunt ille timor qui dicitur donum Spiritus Sancti, cum quaelibet perfectio a Deo infusa nomine doni non intelligatur; quia donum Spiritus Sancti est habitus quidam supernaturaliter infusus, quo homo disponitur ut sit prompte mobilis a Spiritu Sancto; ita D. Thomas 1. 2. q. 68. art. 1. & 2. Quare haec intercedit differentia inter hos habitus, seu inter dona & virtutes, quod habitus virtutis inclinant ad actus rectos rectitudine mensurata per communes regulas rationi vel secundum se, vel ut lumine supernaturali illustratae. Dona vero regulariter per instinctum Spiritus Sancti, non coarctatum ad communes regulas prudentiae naturalis, vel infusae; sed potius super illas, ad exercendos actus aliquos animum movent, & ut ad hoc sint disposi-

Differentia inter dona Sp. ritus Sancti & virtutes.

tae

tæ animæ potentiæ, dantur Spiritus Sancti dona & habitus a virtutibus distincti.

Timor filialis, & castus est donum Spiritus Sancti.

Timor igitur filialis & castus solummodo est donum Spiritus Sancti, ut ex D. Thoma 2. 2. q. 19. art. 9. quia hic solus timor est illa habitualis perfectio potentiarum animæ, qua redduntur bene mobiles a Spiritu Sancto. Dicitur timor filialis solummodo donum Spiritus Sancti, ad exclusionem timoris servilis, non vero initialis, qui distinguitur a filiali, non secundum essentiam, sed solum secundum statum, ut charitas perfecta & imperfecta iuxta D. Thomam 2. 2. q. 19. art. 8.

Datur præceptum divinum de timore filiali, & servili, ut ex laudato D. Angelico 2. 2. art. 2. Et probatur ex Scriptura, Deuter. 10. *Dominus Deus tuus petit a te, ut timeas Dominum Deum tuum*; ita de filiali. De servili vero Matthæi 10. Lucæ 12. *eum timete, qui postquam occidit corpus, habet potestatem, & corpus, & animam perdere in gebennam*. Num vero hoc præceptum sit speciale distinctum a præceptis aliarum virtutum, quæ tales timores exigunt, ut si eos omittat, homo peccet mortaliter, controvertitur inter Theologos. Sed videtur D. Thomas docere q. 22. art. 2. dari speciale præceptum de timore filiali & servili. *De timore*, ait S. D. *datur speciale præceptum, sicuti de dilectione*. Quando vero tale præceptum obliget, regula Spei dat etiam normam circumstantiarum, in quibus timoris præceptum obligat.

CAPUT IV.

De vitiis oppositis Spei.

§. I.

De duplici oppositione Spei, nempe per desperationem & præsumptionem.

CUM quælibet virtus suo modo consistat in medio, inter excessum videlicet & defectum; idcirco contingit ab ea deficici, seu contra eam delinqui ad unum ex illis duobus extremis declinando: idipsum utpote virtus patitur etiam Spes Theologica, cui per excessum opponitur præsumptio, per defectum desperatio. Dixi *per excessum* non quidem quod nimium possimus in Deo sperare (Deus enim est infinite bonus, omnipotens, fidelis, misericors &c. ac proinde ex parte obiecti sui formalis non potest fieri excessus contra Spem Theologicam) sed solum ex parte actus, seu exercitii Spei Theologicæ potest fieri excessus, in quantum actus Spei exercetur modo indebito. Siquidem Spes Theologica includit iudicium & desiderium consequendi æternam beatitudinem modo debito, idest ex meritis Christi, accedente propria cooperatione. Desperatio involvit iudicium de ea nunquam consequenda. Præsumptio ex opposito includit iudicium consequendi æternam salutem, seu beatitudinem modo indebito, puta, per solam Fidem, vel ex meritis pure naturalibus, aut impie vivendo, ut melius infra explanabitur. Unde sit.

Spei per excessum opponitur præsumptio, per defectum desperatio.

Desperatio opponitur virtuti Spei per defectum; quia desperatio est diffidentia obtinendi beatitudinem & media ad illam necessaria, remissionem scilicet peccatorum, divinamque gratiam, atque ideo omnem conatum eamdem consequendi intermittit. Sicuti enim duplex est Spei Theologicæ obiectum obtentu possibile; primarium, nempe beatitudo, seu possessio Dei, & secundarium, scilicet auxilia gratiæ & bona opera, quibus tamquam mediis ad beatitudinem pervenitur: duplex pariter est desperationis obiectum obtentu impossibile, sive absolute, sive moraliter, hoc est nimis difficile, nimirum beatitudo, & media ad illam necessaria, puta Dei gratia, pœnitentia, aliaque bona opera: hinc definitur a D. Thoma 1. 2. q. 40. art. 4. *desperatio est recessus animæ a re desiderata propter æstimatam impossibilitatem adipiscendi*: cum e contra Spes se habeat ut accessus & conatus ad beatitudinem, & ad media, scilicet bona opera, quibus Beatitudo obtineri queat. Et hoc fit, vel quia desperans iudicat Deum esse impotentem, vel quia ex multitudine suorum peccatorum credit moraliter impossibile eorum veniam impetrare, & ideo deliberat non apponere media ad eam consequendam: ex quibus constat, desperationem non solum esse ex genere suo lethale peccatum, sed etiam gravissimum, gravi iniuria Deum afficiens, & inter cætera maxime periculosum. Nam 1. desperans male sentit de divina misericordia, & omnipotentia, 2. excedit omnia peccata contra virtutes morales commissa, cum opponatur spei, quæ est virtus Theologica: est tamen peccatum minus grave quam odium Dei & infidelitas, ut ex D. Thoma 2. 2. *q.* 20. *art.* 3. Valde periculosa profecto est desperatio, cum contra eam graves in Divinis Scripturis denuncientur punitiones. Desperatio directe opponitur Spei virtuti necessariæ necessitate tum medii, tum præcepti divini ad æternam salutem,

lutem, & retrahit, ac avertit hominem ab ultimo suo fine, seu a cœlesti beatitudine, simulque media omnia ad hanc obtinendam abiicit. Nemo igitur non videt, quam hoc iniuriosum sit Deo, & maxime animarum perditioni periculosum iuxta S. Isidorum, qui lib. *de summo bono* cap. 14. ait, *perpetrare flagitium mors animæ est: desperare autem descendere in infernum*. Quandoque desperatio admiscetur hæresi: quando scilicet oriatur ex iudicio speculative falso, ut si desperatus putet Deum non posse illum salvare, tametsi veniam petat: vel maiora esse sua delicta quam sit divina misericordia, ut contigit in Caino & Iuda: vel Deum nolle ipsum salvare, quia crudelis, vel decipiens homines suis promissionibus: vel quia credit cum Novatianis, Ecclesiæ concessam non esse potestatem remittendi graviora peccata post Baptismum patrata: vel cum Pseudoreformatis, Deum aliquos antecedenter prædestinasse ad malum culpæ, & ad supplicia æterna. Huiusmodi autem circumstantiæ aperiendæ sunt in Confessione. Non est vero hæresi coniuncta, si non admixta sit ullo iudicio Fidei repugnanti, puta si quis desperat, vel nimium timet de se, seu de sua imbecillitate, vel quia revera putat Deum non sibi adfuturum, non quia non possit, sed ob nimiam sui indignitatem. Immo dantur aliquando huiusce modi animi motus, qui revera non sunt desperatio, nec voluntarii, ideoque nec graviter saltem culpabiles. Nam quandoquidem accidunt violentæ tentationes, graves afflictiones, & inconsolabiles mœstitiæ, quibus interdum animæ cruciantur; ita ut omni spe destitutæ videantur. De his certe non procedunt hactenus dicta circa desperationem, quia hi sunt potius timores & angustiæ excitatæ a Diabolo, vel ex turbatione quadam, vel etiam complexione melancholica provenientes, absque vero & deliberato consensu voluntatis. Super his tamen prudenter invigilare debent Confessarii, huiusmodi afflictas personas in Domino paterno zelo consolando, eisque ostendendo, talia culpa vacare quandiu eis voluntas non assentiatur, ac proinde eas adhortando, ut cognita propria infirmitate, atque demeritis sese iniiciant in sinum divinæ bonitatis & misericordiæ; firmiter fidentes in meritis salutiferæ Passionis Domini nostri Iesu Christi, & simul non obstantibus quibuscumque afflictionibus & mœroribus minime desinant bene, seu pie, ac christiane operari.

Quantum attinet ad alterum peccatum oppositum Spei Theologicæ per excessum, quod est præsumptio, recte definitur cum D. Thoma 2. 2. q. 21. art. 1. *Præsumptio est inordinata confidentia in divina misericordia*; seu ut alii, *inordinata fiducia obtinendi a Deo beatitudinem, aliter quam ipse statuit esse obtinendam*. Inordinata equidem est huiusmodi præsumptuosa Spes: 1. quando quis ad obtinendam gloriam aut gratiam non innititur divinæ misericordiæ vel omnipotentiæ, sed propriis naturalibus humanis viribus, idest operibus mere naturalibus; sicuti faciebant Pelagiani impugnanti a D. Augustino, qui præsumebant posse propriis viribus sine supernaturali divinæ gratiæ auxilio omnia præcepta servari, & æternam beatitudinem mereri. 2. quando quis inordinate innititur divinæ misericordiæ & omnipotentiæ, ut si speret, seu expectet quæ Deus negare statuit, puta si speret beatitudinem, æternamque salutem consequi sola Dei misericordia & liberalitate ex Christi meritis sine propria pœnitentia & cooperatione, idest sine propriis meritis per bona opera ex gratia comparatis, ut contingit in Lutheranis, aliisque Hæreticis, qui per solam Fidem in Christum, seu fiduciam in Christi promissis, absque ullis bonis operibus sperant beatitudinem æternam adipisci, quod Concil. Tridentinum sess. 6. cap. 9. appellat inanem hæreticorum fiduciam; vel statuat perseverare in peccatis, suisque indulgere cupiditatibus, quandiu bene valet, & sic pœnitentiam ad mortem differat, sperans in illo articulo Deum sibi nihilominus fore propitium, ac proinde tunc se pœnitentiam acturum, ut fit in multis peccatoribus; quia promissum audiunt in Ezechiel. cap. 33. *impietas non nocebit ei* (impio) *in quocumque die conversus fuerit ab iniquitate sua*. Præsumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua suo loco.

Tertium addit peccatum contra Spem Theologicam P. Antoine, scilicet incuriam propriæ æternæ salutis; & ad hanc docet pertinere eam animi abiectionem, qua quis vellet bonis terrenis perpetuo frui; & magis amat bona creata, quam possessionem Dei.

Præsumptio & incuria salutis sunt per se mortalia, quia opponuntur virtuti Spei, & divinæ bonitati, misericordiæ, vel potentiæ, vel gloriæ, vel ordinationi aut iustitiæ sunt graviter iniuriosæ.

Præsumptioni, sicuti iam diximus de desperatione, aliquando, scilicet in aliquo casu admiscetur crimen hæresis, ut quando quis confidit se posse salvari sine necessaria pec-

errorum pœnitentia, vel absque meritis bonorum operum, vel spiritualem salutem consequi sine auxiliis divinæ gratiæ. Quare diligenter advertere debent Confessarii ut videant, an possint, nec ne præsumptuosos absolvere. Aliquando enim præsumptio hæresi non admiscetur, ut dum quis data opera differt pœnitere & perseverat in peccatis, confidens quod nihilominus Deus futurus sit sibi propitius. Item si sperans gloriam, licet nolit recedere a peccato, habet tamen propositum ante mortem a peccatis resipiscendi; hic enim non proprie peccatum præsumptionis committit, cum non destruat motivum Spei; nam huiusmodi peccatores non inordinate præsumunt per erroneum dictamen rationis quod gloria detur sine meritis, sed potius cupiunt se a prava vita ad honestam traducturos; idcirco fere numquam peccatum committunt præsumptionis proprie sumptæ, & multo minus hæresis.

Nota, quod quando præsumptio involvit hæresim, corrumpit Spem, non destruit Fidem in qua Spes fundatur. Si vero hæresim non involvat, non destruit spem, quia non tollit obiectum Spei, cum non desperet, sed inordinate speret, licet sit actus contra præceptum Spei.

Tam desperatio quam præsumptio communiter, ut vidimus alias, connumerantur inter peccata contra Spiritum Sanctum.

In hisce peccatis, non secus ac in peccatis contra Fidem, non datur parvitas materiæ. Quare solummodo ex defectu plenæ advertentiæ possunt esse venialia; non secus ac excusari possunt ab hæresi, quando ex ignorantia desperans vel præsumens ignorat illud iudicium esse hæreticum, aut inadvertenter ei adhæret. *Præsumptio*, ait D. Thomas art. 4. *est peccatum minus quam desperatio, quoniam magis proprium est Deo misereri & parcere quam punire*; desperans enim tollit divinam misericordiam, præsumens solam punitionem. Duæ sunt præcipuæ caussæ desperationis, ut agnoscuntur a D. Angelico, nempe luxuria & Acedia, quia ex affectu delectationum terrenarum fastidit homo bona spiritualia, nec sperat ea quasi quædam bona ardua, & secundum hoc desperatio causatur a luxuria; & quia Acedia est tristitia quædam deiectiva spiritus, ideo per hunc modum desperatio ex Acedia generatur.

CAPUT V.

De virtute Charitatis erga Deum.

§. I.

De Natura Charitatis.

NUlli certe mirum videbitur, quod non solum postquam egimus de fide, & spe instituatur pertractatio Charitatis, sed etiam postquam actum est de actibus humanis, de Conscientia, de peccatis; Charitas enim est *culmen domus Dei*, quæ ut ait D. August. *Fide fundatur, Spe erigitur*; necnon regula est, qua omnes actiones nostræ ad Deum ultimum nostrum finem ordinantur, & rectam conscientiam reddit per affectum in Deum, ac virtutem præbet remediis peccatorum, ut spiritualem nobis restituant sanitatem. Ubi amor Dei ardeat in cordibus nostris, recte animus sentit, iuste operatur, perfecte se dolet de commissis erroribus, & viribus omnibus ad ultimum finem convertitur, a quo peccando recesserat. Quare ait Apostol. 1. Timoth. 1. *Finis præcepti est charitas*; & Rom. 13. *Plenitudo legis est dilectio*.

Charitatis nomen non levem patitur ambiguitatem in sua significatione, dum varias & oppositas quoque, bonam nempe & malam signare potest dilectiones. Sumitur enim 1. pro amore pravo & inhonesto, cuiusmodi est dilectio meretricis; 2. pro amore bono & honesto sed in ordine naturali, qualis esse potest affectus erga propriam uxorem, erga amicum &c. 3. pro amore illo, quo diligimur a Deo *in charitate perpetua*. Tandem pro amore supernaturali quo Deum proximumve actu, vel habitu diligimus. Fere omnia hæc genera amoris exposita habentur in S. Augustino serm. 349. *de Charitate*, ubi sic habetur; *Charitas alia est divina, alia humana, alia humana licita, alia illicita.... licita est humana charitas, qua uxor diligitur, illicita, qua meretrix, aut uxor aliena &c.* Hic autem agitur de sola charitate in posteriori sensu, nempe de supernaturali dilectione Dei & proximi. *Charitatis nomen diversimo de accipi potest.*

Verum cum Deus supernaturaliter diligi possit & propter se, idest ut bonus in se, & propter nos, seu ut bonus nobis; non hic posterior qui est amor concupiscentiæ; sed prior est verus amor, qui ad charitatis virtutem pertinet. Hinc Charitas ut virtus, idest ut habitus considerata & accepta definitur *habitus supernaturalis a Deo infusus*

sus

sus, quo diligimus Deum super omnia amore supernaturali benevolentiæ, seu ob motivum suæ bonitatis, & proximum propter ipsum. Charitas dicitur *habitus*, quia charitas est virtus, ac proinde habitus, dum charitas facit hominem simpliciter & ex omni parte bonum, quod est proprium habitus. Facit hominem ex omni parte bonum, quia excludit omne peccatum saltem grave, & omnes alias virtutes perficit atque informat; dum habitus alii virtutum, quicumque illi sint, non faciunt hominem bonum nisi secundum quid & inadequate: *Supernaturaliter infusus*; quia Charitas talis & tanta est virtus, ut propriis viribus comparari nequeat, sed a Deo cum gratia infunditur iuxta illud Apostoli Rom. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum*. Unde facile est intelligere ex hoc, erroneam esse opinionem Magistri Sententiarum, contendentis charitatem esse ipsummet Spiritum Sanctum; nam charitas iuxta Trident. ita cordibus nostris infunditur, ut iis inhæreat: porro ipsa substantia Spiritus Sancti cordibus nec inhæret, nec, ut accidens, inhærere potest, ac proinde Charitas est influxus amoris infusus in cordibus nostris, idest Charitas non est ipsemet Spiritus Sanctus, sed effectus ab ipso Spiritu Sancto in nobis productus. Hinc pluries distinguit S. August. Charitatem qua Deum diligimus, a Charitate quæ Deus est, cuius divinæ bonitatis per Charitatem participes efficimur. Dicitur *quo diligimus Deum super omnia*, ad denotandum quod principale obiectum illius sit Deus ut bonus in se, & propterea diligendus super omnia. Deus vero duplici modo diligi potest super omnia, *intensive* scilicet, cum voluntas in eum maximo conatu tendit, & *appretiative*, cum eadem voluntas Deo tam plene, tamque firmiter adhæreat, ut nihil magis timeat quam ei displicere, & ab eo separari. Dicitur *amore supernaturali benevolentiæ*, seu ob motivum suæ bonitatis, ut denotetur primarius actus charitatis, qui est amor amicitiæ, qui in hoc distinguitur ab amore Spei seu Concupiscentiæ, quia per hunc amorem spei aliquid amamus propter nostram commoditatem & utilitatem; amore vero Charitatis amamus aliquid, nempe Deum propter eius bonitatem. Hinc amor Charitatis revera est ille ipse amor, qui dicitur benevolentiæ, quo nimirum alteri bene volumus, & facimus quantum in nobis est, non nostri, sed illius gratia. Et hoc patet exemplo Patris familias, qui suppeditat alimenta Filio amore benevolentiæ; pabulum iumentis amore concupiscentiæ; quia primum facit in gratiam ipsius Filii; secundum vero in gratiam sui, idest ob proprium commodum. Subiungitur tandem, *& proximum propter ipsum*, nempe propter ipsum Deum, ut denotetur secundum obiectum Charitatis, cum obiectum Charitatis adequatum seu integrum & completum constet ex amore Dei & amore proximi.

Per charitatem diligimus proximum propter ipsum.

Quare ex communi sententia obiectum Charitatis primarium est Deus, secundarium vero nos ipsi & proximus; quia eodem habitu charitatis diligimus Deum, nos ipsos, & proximum. Cum enim per charitatem amamus Deum amore amicitiæ, hinc & primario ipsum amare debemus, cum quo per charitatem amicitiam contrahimus; & secundario quæ ad ipsum specialiter pertinent, scilicet creaturas intellectuales beatitudinis capaces, quales nos sumus & proximus. Obiectum vero formale seu motivum est ipse Deus ut bonus & perfectus in se, sive bonitas infinita, quæ absolute est complexio omnium perfectionum possibilium; idcirco cum charitas habeat obiectum omnium præstantissimum, idemque perfectissimo modo attingat, idest propter se ipsum, est virtus omnium excellentissima, ut 1. Corinth. 13. *Maior autem horum est Charitas*. Et Coloss. 3. *Super omnia Charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*.

Ex his colligitur, Charitatem spectatam in genere actus, esse actum amoris benevolentiæ, quo Deum super omnia propter se, & nosmetipsos, ac proximum sicut nos propter Deum amamus. Is autem benevolentiæ actus est simul actus amicitiæ. Ad amicitiam enim quatuor requiruntur. 1. ut amor sit benevolentiæ erga amicum; ridiculum enim est dicere, ait S. Thomas hic *art.* 1. quod aliquis habeat amicitiam ad vinum, vel ad equos, quos propter se amat. 2. ut amor sit mutuus. 3. ut notus sit utrique amanti, ac proinde ut natus sit ex amore actuali, qui saltem virtualiter perseveret. Nam ne ipsi quidem iusti dicere possunt esse amicos eorum, quos nondum amarunt, etsi omnibus iustis insit generalis amor charitatis erga omnes homines. 4. ut fundatus sit in communione bonorum, quia inter amicos omnia sunt communia: Hæ autem conditiones apprime conveniunt Charitati, sive qua Deus hominem diligit, sive qua homo Deum amore prosequitur. Charitas enim in utroque, in Deo scilicet & homine, ut iam diximus, est amor benevolentiæ; nam licet

Deus

Deus referat ad sui gloriam bonum quod vult homini, non tamen refert tale bonum ad gloriam suam ex affectu proprii commodi; quasi propriam, non autem hominis utilitatem intendat, sed quia aliter non potest ordinate velle bonum homini, eo quod necessario ipse esse debeat rerum omnium finis. Unde ut vera adsit Dei ad hominem amicitia, satis est ut gratias, quas Deus hominibus impertitur, has propter ipsorum commodum iisdem tribuat. Et equidem Scriptura veram Deum inter & homines amicitiam pluribus in locis innuit, ut Psalm. 138. *Nimis honorificati sunt amici tui Deus.* Et Ioann. 15. *Vos amici mei estis*. Item amor inter Deum & hominem mutuus est, ut constat ex Ioann. 14. *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum*. Pariter talis amor manifestus est tum Deo, qui illum infundit in hominum animis, tum hominibus, qui licet certitudine non omnimoda, morali tamen agnoscunt se Deo adhaerere; unde alii cum Apostolo dicere possunt: *certus sum, quia neque mors, neque vita poterit me separare a charitate Dei*; alii cum S. Augustino, non dubia, sed certa conscientia: *Domine amo te. Percussisti cor meum verbo tuo, & amavi te*. Sic habet S. D. l. 10. Conf. cap. 6. Cognoscit autem moraliter homo Deum a se amari iuxta illud Apostoli; *ipse enim Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro, quod simus Filii Dei*. Tandem amor ille importat bonorum communicationem; quia quidquid iustus habet a Deo, hoc in Deum refundit secundum illud 1. Paralip. 29. *Tua sunt omnia, & quae de manu tua accepimus, dedimus tibi*.

Divisio Charitatis in habitualem & actualem.

Charitas dividitur in habitualem & actualem, ut iam patet ex dictis. Actualis vero dividitur in perfectam, quae multos habet intensionis gradus, & in imperfectam, quae pauciores habet. Imperfecta Charitas dividitur a quibusdam in eam quae est super omnia, qualis inest iis, qui in remisso gradu iusti sunt, & eam quae non est super omnia, qualis ei inesse potest, qui pauperi stipem erogat propter Deum, & tamen mortalem ad Creaturas affectum conservat. Huiusce modi tamen misericordiae actus, secundum Tourneleium nec procedunt ab habitu Charitatis Theologicae, nec pro amore essentialiter vero haberi possunt, nisi amor sit super omnia.

§. II.

De Praecepto Charitatis erga Deum.

Extat speciale praeceptum charitatis.

Habemus speciale praeceptum Charitatis, & ab omnibus aliis distinctum diligendi Deum. Nam legimus Matthaei 22. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo* &c. Et 1. Timoth. 1. *Finis praecepti charitas*. Cum enim Deus sit obiectum summe amabile propter se, & finis ultimus rerum omnium, non potuit sapienter non praecipere Creaturae amoris capaci & liberae, ut se ipsum super omnia propter se amet. *Amor enim fini debitus est*, (ait D. Thomas,) *ob rationem boni quod per se habet*.

Praeceptum Amoris Dei, cum negativum sit, ac affirmativum, nempe cum vetet odium Dei & eius praecipiat amorem; certum est, hoc praeceptum prout est negativum obligare omni quovis tempore; quia nunquam licitum esse potest odio habere Deum, quem tot tantisque rationibus amare tenemur. Immo prohibet quoque pro quovis momento temporis omnem generaliter Dei offensam, cum omnia peccata sint contra charitatem habitumque eius destruant. Nam per quodlibet peccatum si non formaliter odio habetur Deus, postponitur tamen creaturae, ac proinde saltem virtualiter, & interpretative contemnitur. Hoc autem praeceptum diligendi Deum Charitatis virtute, quatenus est affirmativum, certum est (non secus ac alia praecepta affirmativa) non obligare semper & pro semper; obligat tamen saepissime. Non obligat semper & pro semper, ut comprobat D. Thomas, qui hoc demonstrat comparando praeceptum Charitatis cum praecepto honorandi parentes. Etenim ibi ait; *ista esse duo praecepta affirmativa non obligantia ad semper, sed possunt pro diversis temporibus obligare: Unde potest contingere quod aliquis implens v. g. praeceptum de honoratione Parentum, non tunc transgrediatur praeceptum de omissione modi Charitatis*. Et hac ratione utitur S. D. ibidem ad hoc comprobandum. Si praeceptum Charitatis obligaret pro semper, seu si modus Charitatis caderet sub praecepto erga omnes cuiuscumque virtutis actus, quisquis eliceret actum virtutis sine Charitatis imperio, peccaret mortaliter, quia ut expresse docet D. Angel. *quicumque non servat praeceptum Charitatis quo tempore obligat, peccat mortaliter*: sed hoc est inconveniens & adeo inconveniens ut haereticum sit; nam alias homo nunquam peccaret nisi mortaliter. Igitur praeceptum

Charitatis non obligat semper, & pro semper.

Amor Dei plures debet habere conditiones.

Præceptum hoc Charitatis ut affirmativum est, obligat profecto certis temporibus ad eliciendum actum internum supernaturalem amoris Dei super omnia propter se, ut Matthæi 22. *Diliges ex toto corde*: idcirco amor, qui primo mandato præcipitur, plures debet habere conditiones, quas alii alias recensent, & quatuor numerari possunt. 1. debet esse internus & verus ac proprie dictus, quia alioquin non potest esse ex toto corde, iuxta sensum verborum Evangelii, *Diliges ex toto corde*, quæ verba in proprio sensu significant internum dilectionis affectum, qui iuxta PP. & DD. sit amor benevolentiæ. 2. efficax & in opere universalis: nam Charitas non est mera de divinis perfectionibus complacentia, sed affectus voluntatis efficaciter movens ad faciendum id omne, quod sine peccato saltem gravi omitti nequit, & e contra. Quocirca verus Dei amor continet propositum actuale, vel virtuale omnibus Dei mandatis adhærendi iuxta illud 1. Ioann. 5. *Hæc est Charitas Dei, ut mandata eius custodiamus*. Quæ verba non sunt intelligenda in sensu formali, quasi executio aliorum Dei mandatorum satis sit ad implendum Charitatis præceptum, sed sensu causali. Quia cum verus amor nunquam sit otiosus, movet & quasi trahit ad impletionem totius divinæ legis. 3. summus appretiative: eo sensu, quod nihil amplius diligere debeamus quam Deum, ut admonuit Christus Dominus Matthæi 10. *Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus*. Et equidem id exigit summa Dei amabilitas, cui amor noster saltem appretiative proportionatus esse debet: ita ut vi talis amoris homo Deo ut summe bono, & amabili adhæreat super omnia, propter se, ipsi bona omnia velit, & ea faciat, quæ Deus graviter saltem exigit, & malit omni bono privari, omneque malum pati, quam Deum saltem graviter offendere 4. gratuitus. *Caussa diligendi Deum, Deus est*, ait D. Bernard. lib. de diligendo Deo .... *non sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit .... Verus amor præmium non requirit, sed meretur*. Et in hoc amor Charitatis distinguitur ab amore concupiscentiæ, nempe quia prior Deo propter Deum adhæret, non vero posterior.

Nota, homines secundum communem omnium Theologorum, ex præcepto Charitatis diligendi Deum, non teneri ad ipsum amandum super omnia intensive; eo quia intensio sit profectio solum accidentalis virtuti Charitatis, ita ut sine illa maiori intensione præceptum Charitatis servetur quantum satis sit, ut amor ipsius sit efficacior quam amor cuiuslibet alterius obiecti. Quod autem præcipuum est in Charitate, est, ut sit efficax erga Deum, idest quod affectu & opere, ut iam diximus supra, summa & superiori appretiatione creaturis omnibus quantumvis intensive dilectis, præferatur; nam præceptum de diligendo Deo ex toto corde omnes intelligunt de totalitate appretiationis non intensionis, & appretiatio non consistit in conatu, sed in libera praelectione & prælatione. Verum quidem est, quod quando amor erga creaturam obsistit amori Dei appretiative summo, tunc opus est maximo conatu voluntatis, ut Deus super omnia ametur.

§. III.

De tempore, quo Præceptum Charitatis obligat ad amandum Deum.

Licet Præceptum Charitatis, quatenus affirmativum non obliget semper & pro semper, non pauci tamen sunt casus, in quibus secundum saniorum Theologorum iudicium præceptum Charitatis obligat; videlicet in quibus vi huiusce præcepti tenemur actus Charitatis elicere. Et primo tenetur homo elicere vi talis præcepti actum amoris Dei sub mortali a primo usus rationis momento, nempe in principio vitæ suæ moralis; unde statim ac ratio ei elucescit non solum per actum Fidei tenetur agnoscere suum Creatorem, sed etiam actu Charitatis cæteris omnibus eum præferre. Ita docent permulti, inter quos D. Thomas, cui videtur assentiri S. Franc. Salesius *l.* 10. *De amore Dei* cap. 6. & Alexander VIII. qui oppositum damnavit ut hæreticum anno 1690. *die* 24. Augusti in Thesi, in qua dicebatur de ultimo fine qui est Deus, *hunc, hominem non teneri amare neque in principio, neque in decursu suæ vitæ moralis*. Recta enim ratio dictat quod Creatura rationalis, ubi primum, moraliter loquendo, adepta sit tantum usum rationis ut possit habere sufficientem Dei notitiam, quam quisque tunc sibi comparare debet, (ut ex S. Thoma 1. 2. *q.* 89. *art.* 6.) tenetur amare Deum ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta sunt omnia, & ad quem proinde se, suaque omnia ac totum vitæ cursum referre debet, & ideo implere primum, & maximum mandatum per dilectionem Dei super omnia propter se. Nam præcepta, quando

Quando teneamur amare Deum sub mortali.

non

non determinant tempus, censentur obligare pro præsenti, seu quam primum commode impleri possunt; alias usque ad mortem differri posset eorum observantia. Cæterum infantes in primo usu rationis tenentur diligere Deum, eo modo cuius illa ætas est capax iuxta indolis, & mentis maiorem, aut minorem idoneitatem. Hinc notanter dictum fuit *ubi primum moraliter adepti sint sufficientem usum rationis*, nempe in principio suæ vitæ moralis, cum res non sit intelligenda de primo instanti mathematice accepto, sed moraliter, ita ut admittenda sint reflexio, discursus, & cætera omnia quæ ad deliberandum, & eligendum postulantur. Si autem inquiras, cui compertum esse poterit se talem actum debito tempore præstitisse, aut omisisse? Sapientissimi Caietanus, & Navar. affirmant, quod optime se gerent Fideles omnes, si in Confessione de huiusmodi omissione conditionate se accusent. Hinc nemo non videt quantum hoc movere debeat Confessarios, Pastoresque animarum, ut moneant Parentes, Magistros, Tutores, quanta cura parvulis suis Deum prout super omnia amabilem proponere debeant, ut sensim adolescente iam ratione habiles, prompti reddantur ad veræ Charitatis actum efformandum. Item, ut in dubio, an officio huic satisfecerimus in infantia, deponamus peccatum hoc, quod multi contra multos gravem esse putant, apud Confessarium, ut Caiet. Navar. & Pont. docent esse deponendum.

Secundo: Præceptum hoc affirmativum ex dudum laudato Alex. VIII. urget etiam iuxta omnes in articulo, & etiam probabili periculo mortis, tametsi recepta sint Sacramenta. Nihil enim esse potest rationabilius, quam hominem imminente vitæ suæ termino, ad suæ salutis auctorem se toto corde convertere, eumdemque totis viribus diligere, necnon æternæ propriæ saluti prospicere, ad quod efficacissime confluit supradictus actus dilectionis erga Deum. Et equidem si unquam necessarius est actus charitatis, tunc maxime est ad muniendum cor contra graviores tentationum procellas, quæ in hoc instanti præcipue desæviunt. Iure igitur merito Pastores, & Confessarii secundum Ecclesiæ disciplinam magna solertia student, ut morientes, & in periculo mortis constituti, Fidei, Spei, & Charitatis actus eliciant, & redduntur graviter culpabiles si huiuscemodi actus in morientibus excitare negligant.

Tertio: quando ob ingruentem gravem tentationem periculum imminet labendi in mortale nisi eliciatur Charitatis actus, quia tunc necessaria est Præcepti observatio, quia ex charitate Dei tenemur evitare eius offensam, & media amplecti quæ ad illam effugiendam necessaria videntur.

Quarto: cum necessarius est contritionis actus, puta si quis Confessarii copiam non habens, Sacramenta ministrare, aut sacrum facere debeat; & ratio est, quia actus contritionis actum charitatis includit.

Quinto: Habertus addit, Orationem Dominicam vel mendaciter recitari, vel non recitari sine aliquo Charitatis actu. Etenim non aliud exprimunt hæc verba *Sanctificetur nomen tuum*, nisi nos Deo ante omnia summam gloriam expetere; & rursus illa alia *fiat voluntas tua*; quia, ut ait S.Cyprianus, *Voluntas Dei est, quam Christus & docuit & fecit . . . . . Deum toto corde diligere*. Ita cit. P. l. *de Orat. Dom.* Igitur ne ex illis simus, de quibus scriptum est: *dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei*, necesse est, ut cor amorem eliciat, quem lingua exprimit.

Sexto: Præceptum dilectionis Dei sæpissime obligat etiam extra casus adductos in decursu vitæ, ut evincitur tum ex ipsa natura Charitatis, quæ est finis omnium præceptorum & actionum, idcirco identidem necesse est ut in eiusmodi exeat affectionem; tum ex verbis ipsis, quæ præcepto adiuncta sunt, quibus nobis Deus præcipit ut ipsius amorem sæpe in animo habeamus, ut Deuteronomii 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua &c.* Quare omissio amoris Dei per notabile tempus includit contemptum divinæ amicitiæ. Hinc Innocentius XI. damnavit propositiones n. 6. & 7. quæ contrarium dictant.

Quoties vero Præceptum hoc infra annum obliget, non facile determinari potest; valde enim discrepant super hoc DD. Suarez vult hoc præceptum, sicuti alia affirmativa, obligare ne illius actus nimium differantur; & quod regula pro eorum debita frequentia accipienda sit ab aliquo prudenti viro. Censent alii, quod saltem semel in anno teneamur talem actum elicere sub mortali; sicuti iam de Fide supra dictum est. Aliis vero permultis placet, sæpius quam semel in anno tale præceptum obligare. Extant enim sæpius in Scripturis urgentissima verba pro hoc præcepto sæpius adimplendo. Deuterono. enim 6. alias citato cum exposuisset Deus per Moysen præceptum *Diliges Dominum Deum tuum* subdit, *eruntque*

verba

verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo; & meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, & dormiens, atque consurgens, & ligabis ea quasi signum in manu tua &c. Serio perpendat prudens & doctus vir, ait P. Cunielatus, an his verbis adeo urgentibus & præceptum hoc inculcantibus, nos satisfacere possimus semel tantum in anno illud exequendo. Nam si ex 1. *Ioann.* 3. *qui non diligit manet in morte*; profecto qui semel tantum in anno diligit non est procul a morte, nisi forte iam obierit; quis enim habitum conservari posse censebitur, qui uno dumtaxat singulis annis actu foveatur? Etenim licet Charitas habitus sit infusus, non acquisitus; infunditur tamen, conservatur, & perficitur in Adultis a Deo dependenter a nostris actibus auxilio divino elicitis, tamquam a dispositionibus proximis ab ipso Deo requisitis ad eumdem actum infundendum, conservandum & augendum; ut docet S. Thomas cum communi Theologorum. Hactenus citatus auctor. Quare Cardenas censuit non contemnendam sententiam Scoti, qui docet, Adultos obligari ad actus Charitatis pluries in anno, & precipue singulis diebus dominicis & festis solemnioribus; immo festis singulis, præcipue dum Sacri celebrationi assistitur. Nam cum identidem huiuscemodi actus eliciendi sint, ac tempus statuendum sit ex iudicio prudentum, videtur prudens designatio temporis diebus cultui divino dicatis, cum peroptimus cultus sit actus Charitatis. Et cit. Cardenas iudicat mortaliter delinquere, qui intra integrum mensem actum Charitatis omittit. Et non incongrue, quia peroptabile est, sicuti a piis timoratisque viris fieri solet, ut singulis diebus, immo singulis etiam horis actus amoris charitatis exercerent homines erga Deum. *Non enim amaritudinem habet* iuxta monitum Spiritus Sancti Sapientiæ 8. *conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætitiam & gaudium.*

Præceptum hoc per se obligat quoties accidat vehemens tentatio odii Dei, ut patet ex dictis de Fide; quia tunc per se stricte obligat præceptum, quando grave imminet periculum illud violandi; sicuti contingeret in allata tentatione; & hoc præceptum obligat etiam aliquando per accidens ratione aliarum virtutum, ut antea notatum fuit, cum sermo haberetur de præcepto Fidei; cum Charitas forma sit omnium virtutum.

Docent aliqui, Præcepta Fidei, Spei, Charitatis esse in aliquo sensu supernaturalia ex parte obiecti & suorum actuum, quia impleri nequeunt nisi per actus supernaturales, quatenus Deus elevavit hominem ad statum supernaturalem per actus supernaturales consequendum. In aliquo vero sensu sunt naturalia, idest ex parte obligationis; quia eo ipso, quod Deus hominem elevavit ad finem supernaturalem, sine alio novo præcepto, & ex natura rei, tenetur homo ad eliciendos actus supernaturales, quibus suum ultimum finem consequatur. Idcirco lex naturalis in suppositione elevationis obligat ad tales actus supernaturales.

Ex præcepto Charitatis tenemur omnes actiones nostras generatim ad Deum referre iuxta S. Augustinum l. 1. *de Doct. Christ.* cap. 22. *Hæc regula dilectionis*, ait S. D. *divinitus constituta est*. S. Augustino consonat D. Angelicus 1. 2. *q.* 100. *art.* 10. *ad* 2. *sub præcepto Charitatis continetur ut diligatur Deus ex toto corde, ad quod pertinet ut omnia referantur in Deum*; subiungens, quod sine hoc non potest homo Charitatis præceptum implere. Et revera non potest amari Deus ut finis ultimus rerum omnium, sicuti tenemur, nisi etiam omnia ad ipsum referantur. Tenemur vero omnes actiones nostras generatim ad Deum referre tunc solum, quando urget præceptum amandi Deum propter se ut finem ultimum rerum omnium. Idcirco non tenemur omnes actiones sigillatim elicere ex motivo, seu affectu Charitatis; alias omnia Infidelium opera, immo etiam Fidelium, dum manent in statu peccati, essent peccata, quod est error ab Ecclesia damnatus. Similiter detestatio peccati ob metum pœnarum esset mala, quod repugnat tum Concil. Tridentino sess. 6. can. 8. & sess. 14. cap. 4 tum S. Augustino, qui in suis Commentariis super Psalmum 127. contrarium docet. Hinc Alexander VIII. damnavit propositiones n. 10. & 11. in quarum prima respuebatur ut malum, odium peccati elicitum ob pœnam ipsi imminentem, & in altera damnabantur ut mala opera facta sine Fide & Charitate supernaturali. Actus enim eliciti ex motivo aliarum virtutum sunt boni, & liciti, alioquin non essent actus virtutis, & evidens est, omne bonum honestum, esse honeste diligibile propter se, cum consentaneum sit rationi amare, quod rationi, naturæque rationali consentaneum est, ut tale.

Ex præcepto Charitatis tenemur referre actiones ad Deum.

Verum quando non referimus per Charitatis affectum actiones nostras ad Deum, tunc tenemur eas ad eius Gloriam referre, vir-

virtualiter, seu implicite, & ex intentione, seu natura operis, scilicet agendo ex motivo alicuius virtutis & honestatis, ut ex Apostolo 1. Corinth. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*. Et ly *facite*, quod sonat imperium, denotat hoc esse de præcepto, non ex consilio, sicuti aliqui putant. Nam debemus Deo omnes operationes nostras ex titulo Creatoris; & Redemptoris, & vi eius supremi dominii, ex quo omnes actiones nostras magis Deo debentur, quam opera servi cuivis Domino temporali. Et eo vel maxime, quod omnes semper tenemur agere propter aliquem finem honestum, & ideo ex motivo alicuius virtutis. Ergo ad gloriam Dei, ad quam omnis honestas & actus virtutis ex natura sua ordinatur, tamquam ad regulam, fontem, ac finem omnis honestatis. Sic P. Antoine.

§. IV.

De necessitate Charitatis ad merendum.

Ad hoc ut opera meritoria æternæ vitæ eliciant Fideles, satis non est quod gratia habituali præditi sint, necnon habitu Charitatis; sed requiritur insuper actus aliquis Charitatis, quo saltem virtualiter huiuscemodi opera ad honorem gloriamque Dei ordinentur. Dicitur notanter, *saltem virtualiter*, ne videamur exigere directionem actualem Charitatis, quæ est longe perfectior, & a viris piis quantum fieri potest curanda; sed exigitur virtualis saltem, quæ nempe ex anteriori dilectionis & directionis actu formali erga Deum elicito in voluntate remaneat. Sic semper docet S. Thomas, & in 2. sentent. dist. 38. q. 1. art. 1. ad 4. & in disputatis q. 2. *de malo* art. 5. ad 11. nec non in commentariis super 1. ad Corinth. cap. 10. lect. 7. quam auctoritatem ut nimis longam brevitatis studio omittere censui, remittendo lectorem si cupiat eam perlegere ad cit. opus sententiarum dist. 40. q. 1. art. 5. ad 6.

Ex his ergo colligitur non sufficere meram coexistentiam habitus charitatis, quæ donec in actum nullum exeat, nullam profecto ordinationem in Deum confert; sufficit tamen virtualis ordinatio ex eo procedens, ut notavimus, qua homo Charitatis actum eliciens, se, omniave sua in amorem Dei & gloriam ordinet; qui actus tametsi transeat; relinquit tamen in voluntate determinationem ex qua cætera virtualiter directa censeantur. Verum nota, directionem hanc non esse interrumpendam, quod dupliciter contingere potest, 1. cum persona mortaliter peccando ab ultimo fine se avertit, & tunc dicta ordinatio respectu cuiuscumque actionis licet bonæ & virtuosæ, totaliter cessare censetur; & non innovatur nisi peccator sive per Sacramentum Pœnitentiæ, sive per actum perfectæ contritionis, sive per actum dilectionis efficacis Dei super omnia iterum iustificetur. Hi duo actus posteriores, nempe contritionis, & dilectionis Dei Sacramentum Pœnitentiæ in voto includunt. 2. prædicta directio interrumpitur non totaliter, sed tantummodo respectu alicuius actionis quæ ad Deum referri nequit, videlicet per veniale peccatum, & tunc cessat respectu illius actionis, respectu vero aliarum actionum quæ ad Deum referibiles sunt, perseverat. Adverte insuper, actualem directionem sæpe sæpius seu identidem innovandam esse; quia impressio relicta in voluntate ab actuali directione plus minusve perdurat, iuxta gradum fervoris, quo fuit elicita; ita ut, nisi renovetur, ex se desinere possit. Quare optimum est eam saltem quotidie innovare; ideo a piis renovatur sæpius etiam in die; & quidam ex quadam vere laudabili consuetudine, quotiescumque aliquam novam actionem aggrediuntur, eam innovant, unum aut alterum horum usurpando: *Nomini tuo da gloriam: soli Deo honor & gloria*. Certum est enim, gradum meriti eo magis augeri, quo directio Charitatis in Deum est actualior.

Directio actionum nostrarum in Deum interrumpitur dupliciter.

CAPUT VI.

De vitiis oppositis Charitati erga Deum.

§. UNICUS.

De his quæ præcipue Charitati adversantur.

Duo sunt præcipua vitia quæ directe opponuntur virtuti Charitatis prout per hanc virtutem tenemur Deum super omnia diligere, videlicet odium Dei, & inordinatus amor Creaturarum. Et quoad primum, observandum, quod dividitur in odium abominationis, & in odium inimicitiæ. Primum est illud, quo impius Deum aversatur non in se ipso, sed secundum suas dispositiones seu qualitates, quas experitur suæ pravæ voluntati oppositas; vel quia ipsi denegatur consecutio eorum quæ cupit, vel quia malis gravatur, vel orbatur obiectis quæ inordinato amore prosequitur: quapropter exci-

excitatur in eius animo malignus affectus contra Deum, quo illum abominatur tamquam sibi malum & nocentem, & hoc odium abominationis est odium non personæ, sed ipsius qualitatum: huiuscemodi odium in Deum est peccatum quidem horribile; sed longe horribilius est odium inimicitiæ seu personæ, cum hoc sit affectus malignus in ipsum Deum; quo eum in se ipso aversatur, eique malum peroptat, ac nollet ipsum esse; & hoc propriissime est odium Dei. Huiusce vitii immanis deformitas exponitur a D. Thom. 2. 2. q. 34. art. 2.

Ex his colligitur, quod motus omnis malignæ affectionis contra Deum, sive verbis expressus, sive corde retentus, dummodo deliberatus sit, ad Dei odium spectat. Hinc convicia, quæ non raro proferunt irati homines contra Deum, blasphemiæ, obmurmurationes contra eius providentiam, bonitatem, & iustitiam, maledicta orta ex aversione Dei & maligno in Deum affectu, quibus contra ipsum furorem suum evomere volunt, ad hanc speciem horribilis peccati proprie pertinent. Et revera iam in specie blasphemiæ aut simplicis aut hæreticalis &c. recensentur.

Alterum vero vitium quod directe opponitur Charitati Dei, est inordinatus amor creaturarum, talis tamen, ut formaliter, seu affectu formali homo creaturam aliquam Deo præferat, ita ut Deo formaliter postposito creaturam eligat ut ipsa fruatur, eamdem formali affectu Deo anteponendo. Dicitur notanter *formaliter*, & *affectu formali*; nam si loquamur interpretative, hoc fit ab omni qui morealiter peccat, prout practice finem ultimum in Creatura possit; ad hoc enim ut peccans incidat in odium Dei, requiritur quod affectu formali Deum posthabeat, ac eidem delectationem, vindictam &c. formaliter præferat. Hoc putant DD. contingere in eo, qui sciens & volens paratum se exhibeat ad legem Dei transgrediendam in quocumque genere, ut sibi, aut alteri creaturæ satisfaciat; nam, cum huiusmodi peccatum non pertineat ad ullam particularem speciem peccatorum, nullique particulari virtuti adversetur, merito censetur specialiter pugnare contra Charitatem quam Deo debemus. Odium gravissimum semper scelus est Charitati oppositum, ideoque semper mortale; utpote quod numquam ob parvitatem materiæ fieri possit veniale, dum quodlibet odium Dei graviter opponitur Charitati.

CAPUT VII.

De Præcepto Charitatis erga proximum.

§. I.

De obligatione Charitatis erga proximum.

Altera pars Virtutis Charitatis est dilectio Proximi iuxta illud Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum* . . . . *& proximum tuum sicut te ipsum*. Unde manifestissime patet, præceptum, quo ex Charitate dilectio præcipitur, duo respicere, Deum videlicet, ac proximum, ut habetur Matth. cit. cap. 22. *secundum autem* (mandatum) *simile est huic: diliges proximum tuum sicut te ipsum*, & alibi etiam in Evangelio. Inest igitur præceptum speciale diligendi proximum amore benevolentiæ, quo velimus ei bonum, prout bonum eius est.

Præceptum de dilectione proximi obligat ad actum formale amoris, idest ut proximum formaliter amemus non tantum exteriori actu, sed etiam interiori, quia per talem amorem necesse est ut ei bene velimus, quod fieri nequit sine actu interiori benevolentiæ, cum exteriores utpote seiuncti ab interiori sint mera mendacia eum amorem significantia, quo animus caret. Hinc Innocentius XI. damnavit propositiones n. 10. *non tenemur proximum diligere actu interno & formali*, & n. 11. *Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos*.

Præceptum hoc respicit omnes creaturas rationales, quæ nobiscum capaces sunt eiusdem beatitudinis; nam ii omnes & soli amari possunt & debent affectu divinæ seu Theologalis Charitatis, iisque possumus ac debemus desiderare omnem felicitatem propter Deum summum bonum beatificans, in cuius communicatione & capacitate fundatur dilectio Charitatis. Ideirco actua hic includit Angelos, beatos, animas in purgatorio detentas, necnon omnes singulosve Viatores sive iusti sint, amici, consanguinei, catholici, sive peccatores, inimici, extranei, & infideles; quia hi omnes sunt capaces communicandi nobiscum eamdem beatitudinem æternamque hæreditatem quam beati iam possident; ideoque omnes universaliter homines sine ulla exceptione amare debemus amore amicitiæ, ac benevolentiæ, ordinate ad unionem, quam ad invicem habere debent Fratres, & cohæredes. Particulariter vero eos determinate, quibus opem ferre

ferre debemus, vel eos erga quos odium deponi nequit nisi sigillatim actu interno diligantur. Excipiuntur vero homines damnati & Dæmones, quibus non possumus velle sicuti exigit affectio Charitatis, ac benevolentiæ, præcipue æternam beatitudinem, a qua per iustum Dei iudicium sunt penitus exclusi, ideoque repugnat hic amor charitati erga Deum, qua eius iustitiam approbamus. Sic S. Thomas q. 25. art. 11.

Præceptum hoc quatenus affirmativum obligat amare proximum propter Deum amore benevolentiæ affectivo & effectivo, sicuti nos ipsos amamus, non tamen secundum æqualitatem, sed secundum similitudinem seu proportionem, ut ait *D. Thom.* 2. 2. q. 44. *art.* 7. scilicet quod velimus, & curemus quantum possumus, proximo, in illius necessitatibus bonum idem, quod nobis velle debemus & rationabiliter volumus, ac præcipue & primario æternam salutem, & felicitatem, necnon media necessaria ad eam obtinendam; secundario vero bona temporalia necessaria ad convenientem vitam corporalem, & prout ex auxilio gratiæ ad vitam æternam conducunt.

Dixi *sicut nos ipsos*, ita ut homo vi talis amoris velit proximo suo id omne quod sibi vult, non tamen, ut iam notavimus, secundum plenam dilectionis æqualitatem, idest non eodem intensionis gradu: nam quisque plus quam alienæ, suæ propriæ saluti consulere debet. Quocirca nemo peccare potest, ne quidem venialiter, ut suum proximum a peccato mortali retrahat ac coerceat. Certe prudentes Virgines quæ oleum suum partiri cum fatuis recusarunt, nunquam inculpatæ fuerunt se debitum fraternæ Charitatis violasse.

Ad legitimam proximi dilectionem tria præscribuntur a S. Thoma ibidem. 1. ut sit *iusta*, 2. ut sit *vera*, 3. ut sit *sancta*. Ita enim, & non aliter dilectio proximi assimilabitur ei, qua quisque semetipsum diligere tenetur. Ut autem dilectio Proximi sit *iusta* requiritur, ut aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis: sicut & suæ voluntati satisfacere debet homo solum in bonis. Ut sit *vera* necesse est, ut procedat ab animo benevolo, seu quod idem est secundum D. Thomam, *ut non diligat aliquis proximum propter propriam utilitatem, vel delectationem, sed ea ratione quod velit proximo bonum, sicuti vult bonum sibi ipsi .... nam cum quis diligit proximum propter suam utilitatem vel delectationem, non vere diligit proximum, sed se ipsum.*

Ut tandem hæc dilectio sit *sancta*, necesse est, ut sicuti nosmetipsos propter Deum, sic & proximum propter Deum diligamus, cuius est imago; & propter ipsius gloriam, cuius capax est. Hinc S. August. *de moribus Ecclesiæ* cap. 26. & serm. 335. ait, *ille veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo;* quare, ut ex his colligit S. D. amicitia, qua Sponsus Uxorem, Pater Filium, Propinqui Cognatos, familiaris familiarem suum diligit, licet honesta sit, toto tamen cœlo differt a Charitate, qua proximum diligere tenemur vi illius præcepti, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*; nam diligens proximum, quia consanguineum, benefactorem, benevolentem, diligit quidem amore naturali, & honesto, sed non Charitate; multo minus qui proximum diligit, quia genio similem, quia affabilem, quia lepidum &c. hic enim non diligit charitate, sed amore quodam sensibili, & ut plurimum venialiter culpabili; nam tales amicitiæ nedum humanæ, immo nec brutorum quidem naturæ vires superant. Igitur ut proximum Sancto Charitatis amore diligamus, ac ei simili, quo nos diligere tenemur, utriusque dilectionis motivum idem esse debet, idem finis, & idcirco illud omne bonum proximo curandum est, quod nobismetipsis rationabiliter velle possumus & debemus, ac præcipue æterna beatitudo, ac omne id quod ad eam consequendam conferre valeat.

Ex his veræ legitimæque Charitatis characteribus facile videre est, perraro hoc naturalis & Evangelicæ legis præceptum impleri. Nam ut voluptuosos, aleatores, mulierum amasios, temporalibus fortunis inhiantes viros, aliosve id genus prætermittam, non pauci sunt etiam ex aliis, qui in amicis suis, vel ipsa eorum vitia, vel propriæ libidinis illecebras inquirunt, cum valde in usu sit, ut Patres in filiis, Cognati in cognatis sanguinem ament &c.

Præceptum hoc Charitatis proximo debitæ obligat, ut sæpe in vita eliciamus actum internum amoris supernaturalis erga ipsum. Duplex enim, ut supra notavimus, distinguitur amor proximi, affectivus nempe, qui in benevolo affectu voluntatis erga proximum consistit; & effectivus, qui est effectus ipse a prædicto affectu exterius erumpens: Præceptum autem, Charitatis fraternæ sæpius ad utrumque obligat. Si enim ex una parte consideretur sollicitudo, qua Christus præceptum hoc in Evangeliis, & per Apostolos in eorum Epistolis inculcavit, Duplex amor proximi benevolus, & effectivus.

& ex alia parte frequentes occasiones, quæ occurrunt dilectionem hanc exigendi, expendantur, quisque cordatus inferet, identidem, pluriesque fore dilectionem hanc exercendam. Unde omissis speculativis inquisitionibus circa frequentiam fraternæ Charitatis erga proximum per anni decursum, certum est, hominem ex præcepto charitatis fraternæ teneri ad amorem effectivum proximi, quoties proximus sive spiritualiter sive corporaliter indigeat ut opem ei feramus, sicuti infra dicetur agendo de eleemosyna, & Correctione fraterna. Sæpius quoque ex eodem præcepto tenemur ad amorem affectivum, ac proinde non semel tantum, sicuti aliqui volunt, sed sæpius in anno, sicuti iam dictum fuit de actibus Fidei, & amoris erga Deum. Et ratio est, tum quia præceptum dilectionis fraternæ simile est præcepto dilectionis Dei; tum quia Oratio Dominica quæ pro omnibus fundi debet, immo sæpe frequenterque est fundenda, ut ex ipsa eius lectione patet, pie & utiliter dici seu recitari nequit sine aliquo Charitatis saltem latius sumptæ impulsu; hæc vero charitas etiam latius accepta utpote disponens ad charitatem proprie acceptam, ad hoc præceptum dilectionis pertinet, ut habetur ex S. Thoma. Verum ex his, quæ in progressu dicenda sunt, magis magisque res elucescet.

Unum adnotare hic liceat, nempe ex tot Theologis qui rem hanc pertractant, vix unum esse, qui statuat seu definiat quanto tempore actus huiuscemodi amoris sine culpa veniali vel mortali differri possit. Regulam hanc statuit auctor Ethicæ Amoris tom. 2. *l.* 4. *n.* 111. *&* 113. ut quoties proximo ex præcepto Charitatis opem sive spiritualem sive corporalem exhibere tenemur; quoties etiam ipsius spirituales infirmitates comportare debemus; toties nos ex interno affectu Charitatis id facere oporteat. Hæc lex si stricte obliget, profecto dicendum erit singulis ferme passibus præceptum charitatis obligare; nam ut animadvertit Card. Bona *in principiis vitæ Christianæ* part. 2. §. 43. *Tot sunt hominum miseriæ tam spirituales, quam corporales, ut vix gressum movere possimus, vel oculos vertere, quin multi occurrant ope nostra indigentes.*

De obiecto formali charitatis erga proximum. Obiectum formale seu motivum amoris Charitatis erga proximum, ut clare ex jam dictis patet, est infinita Dei bonitas absoluta, seu amabilitas, quæ sicuti movet ad amorem Dei, movet etiam ad proximi dilectionem propter ipsum Deum; eo quia ad ipsum Deum pertineat, & Deus amet omnes homines etiam peccatores dum sunt in via; cum ipsis quoque velit summum bonum, idest sui ipsius possessionem & gloriam, media ipsis elargiendo ad eam obtinendam, aliaque bona, & vult ut ipsos amemus.

Hoc Præceptum quatenus negativum, scilicet ne unquam velimus, optemus, inferamus proximo quodvis malum sive spirituale, sive temporale, quatenus malum, sine justa causa & auctoritate, obligat pro semper, idest pro quovis tempore; nempe pro semper vetat odium proximi, omnesque actus oppositos benevolentiæ, qua affectu Charitatis eum prosequi debemus. Et hoc manifestissime patet; quia oppositum nimis evidenter adversatur præcepto divino Christi toties in Evangeliis repetito. Dixi *quatenus malum*, *&* *sine iusta causa*; quia aliquando complacere de ipsius malo, quatenus vel publicum bonum, vel eius spiritualis utilitas, vel quidpiam simile id postulat; dummodo fiat sine aversione personæ, potest esse licitum. Dixi *&* *auctoritate*; quia licet publica auctoritate inferre illi aliquod temporale malum, idest punitionem ob finem bonum, nempe ob correctionem & exemplum aliorum &c. semper tamen ex motivo iustitiæ. Cæteroquin numquam licet odisse aliquem, quantumvis impium, ob displicentiam personæ, ideoque numquam licet gaudere de ejus malo, irritari de ejus bono.

Duæ generales regulæ hujus amoris. Duæ regulæ generales, una a divinis scripturis, altera a naturali lumine rationis habentur huiusce præcepti, nempe ut est affirmativum: *omnia quæcumque vultis, ut faciant vobis homines* (intellige rationabiliter) *&* *vos facite illis* Matthæi 7. Ut est negativum: *quod ab alio noles fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*.

§. II.

De obligatione ex vi Præcepti Charitatis diligendi inimicos.

Odium, sicuti antea jam vidimus dum ageremus de odio contra Deum, aliud est abominationis, quo quis aliquem aversatur, non in se ipso, sed secundum pravas qualitates quibus ille afficitur, alterum inimicitiæ, quod est affectus malignus in aliquem, quo ipsum in se ipso aversatur, malumque ei optat, ac nollet ipsum esse; & hoc propriissime est odium. Odium igitur abominationis respectu inimici duplicem terminum habere potest, nempe vel personam inimici, vel qualitatem malam personæ. Habet pro ter-

termino personam, quando aversamur personam tamquam quid displicens & amore nostro indignum, ac proinde personam ipsam abominamur: habet pro termino qualitatem personæ, quando non personam in se, sed prout prava qualitate affectam, aversamur, unde revera aversio terminatur ad qualitatem quæ est in tali persona, neutiquam ad personam, aversando ipsam, quia est iniusta, maligna &c. Primum semper est mortale, secundum si recte sumatur, & cum vera præcisione, de se est indiferens. Odium Inimicitiæ seu malevolentiæ proximi, est deliberatus voluntatis actus, quo volumus ac optamus malum proximo; quia hunc apprehendimus ut nobis noxium, vel de malo ipsius complacemus, & tale odium inimicitiæ procedere solet ex odio abominationis. Hisce positis sit.

Cum homines nobis inimici, nobis sint proximus, eo quia hi quoque societate nobis coniuncti sint, utpote qui sint nobiscum capaces æternæ consequendæ salutis; erga hosce pariter æque ac erga alios, urget præceptum Charitatis; quod non solum vetat sub gravi, ne unquam proximus inimicus odio habeatur sive odio abominationis personæ, sive odio inimicitiæ, sed præcipit etiam ut eum amore affectivo prosequamur. Vetat equidem Charitas odium abominationis personæ erga inimicum, quia tale odium eidem Charitati directe adversatur; cum Charitas obstringat omnes diligere personam cuiuscumque sui proximi, tametsi inimici, quatenus est imago Dei, Christi sanguine redempta &c. Si autem aversoris proximum ob pravam qualitatem, idest si in illo sit tibi odiosa illa tantummodo prava qualitas, & minime persona, iam patet hoc malum non esse; quia qualitas illa meretur odio haberi: valde tamen cavendum est, vel ne putetur qualitas illa prava, eo quia corrupto nostro genio opponitur, cum alioquin sit bona; vel ne odium de qualitate transeat in personam, quod præsertim tempore iræ, & exardescentis animi maxime periculosum est. Quamobrem a fortiori proximus inimicus non debet odio haberi odio inimicitiæ, quod cum præcipue habeat respicere personam, multo magis opponitur Charitati; ita ut, nisi parvitas materiæ seu mali optati personæ excuset, semper sit mortale. Hinc non licet cuipiam ex odio ipsius malum desiderare; potest tamen alicui etiam laudabiliter optari malum temporale; nimirum si optetur ex sincero vel conversionis eius, vel boni communis affectu, cum scilicet iudicatur eius conversionem aut commune bonum alia via moraliter procurari non posse. Hoc sensu oramus Deum, *ut inimicos S. Ecclesiæ humiliare dignetur:* & hæc oratio verus est Charitatis actus, tum erga inimicum, qui ignominia impletus facilius convertetur ad Dominum; tum erga Ecclesiam, cui pacem tranquillitatemque suppliciter deprecamur. Hic tamen duo sollicite attendenda sunt. 1. imperfectos, qui in hac materia non pauci sunt, ab hujusmodi desideriis abstinere debere, propter morale periculum, ne quis vindictæ appetitus obrepat. 2. etiam dum odio habemus vitium inimici, conditionem hominis non esse spernendam, immo æstimandam esse iuxta illud Augustini super illud Psalmi 138. *Quid est perfecto odio oderam illos? oderam in eis*, ait S. D. *iniquitatem eorum, & diligebam conditionem tuam, idest quod a te acceperant.*

Porro obligatio, ne odio habeamus proximum inimicum, oritur ea præcepto negativo Charitatis, quæ odium erga proximum inimicum strictissime vetat: sed urget ex alia parte etiam præceptum affirmativum, ut offensa ab illo accepta eidem remittatur; & ex sincero corde amore prosequatur. Unde.

Ex præcepto Charitatis quisque tenetur sub gravi remittere inimico offensam positiva remissione, quoties graviter homo ad odium contra inimicum tentationem patitur; quia tunc maxime urget Christi præceptum Matthæi 5. *Diligite inimicos vestros* ubi notandum, quod non dixerit, ne odio habeatis, sed diligite; ut remissionem positivam declararet; sicuti explicat D. Hieronymus in Com. Quando igitur exagitet gravis tentatio odii, vel vindictæ &c. tunc ad evitandum imminens periculum peccandi, vi præcepti affirmativi Charitatis, actum positivæ remissionis elicere tenemur.

Verum ut melius percipiatur ad quid sub mortali teneamur: adverte, distinguendum esse inter offensam, iniuriam & damnum. Offensa est irritatio voluntatis proximi sine caussa; unde ipsi occasio præbetur ad indignationem; licet ius nullum eidem violetur, puta quando quis petit aliquid commodato, & sine ulla caussa ab altero ipsi denegatur; hoc est simplex offensa; quia sine iusta caussa denegatur, & alioquin ius nullum violatur. Quod si fiat cum aliqua iuris læsione, simplici offensæ additur simul iniuria, ut contingit, cum repetenti commodatum, sine iusta caussa a commodatario restitutio denegatur. Si autem huic iniuriæ damnum quo-

quoque addatur; in tali casu evadit offensa iniuriosa & damnosa, e. g. si commodans ex eo quod habere non potuit a commodatario rem commodatam, compulsus fuit facere expensas, quas cæteroquin non fecisset. Hisce præmissis.

Offensus 1. tenetur offensam ex corde remittere; iniuriam autem & damnum remittere non tenetur, sed inculpate repetere potest reintegrationem in honore si fuerit læsus, & damnorum, si quæ fuerint illata; dummodo tamen talis integratio minime petatur ex livore & affectu vindictæ, sed sincero animo inducendi æqualitatem ab iniuria & damno violatam. Quod læsus teneatur offensam remittere, patet ex verbis Christi Matthæi 6. *Si non remiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cælestis dimittet vobis peccata vestra*. Immo si offensam remittere non teneatur læsus, ad nihilum profecto obligabit præceptum. Quod vero ex altera parte non teneatur honoris iacturam, nec damnum in propriis rebus remittere, ex eo constat, quod hæc sint violativa sui iuris, cui cedere non tenetur. Nihilominus tamen quando horum læsio est levis, sicuti illam remittere indicium est animi vere remittentis, ita insistere pro reintegratione est argumentum non leve suspicandi quod ea exigatur ex vindicta. Quare tunc incumbit prudenti Confessario inducere talem offensum ad eam remittendam.

Quod tandem ex vi præcepti affirmativi Charitatis teneamur etiam sincero corde inimicum diligere, manifestissime patet ex præcepto Christi Domini Matthæi 5. qui traditioni, quam Iudæi afferebant de proximo diligendo, & inimico odio habendo, subiungit, inimicos etiam esse diligendos: sic enim in laudato capite legitur: *Audistis quia dictum est: diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros, benefacite iis, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos*. Verba hæc iuxta Ecclesiæ & Patrum interpretationem verum præceptum continent; *grave præceptum diligite inimicos*, (ait S. Aug.) *sed grande præmium .... audisti opus, expecta mercedem*. Per illud autem præceptum non solum exterior, sed positivus interior charitatis affectus erga inimicos imperatur: 1. quia vox *diligite* distinguitur a voce *benefacite*; ac proinde si hæc externum, illa interiorem Charitatis motum significat. 2. quia ibidem præcipitur oratio pro inimicis, quæ vera esse nequit sine interiori animi affectu. Tandem quia hic præcipit Christus aliquid, quod Pharisæi necessarium non putabant. Verum neque negabant, neque negare poterant Pharisæi, exteriorem actum charitatis præcipi in lege: Habetur enim inter alia Exodi 23. *si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis eum eo*. Sic etiam unanimes sentiunt SS. PP. pro quibus omnibus satis erit afferre S. Augustini auctoritatem, qui sermone 5. *de temp. Iacob.* ait, *Dilige inimicum tuum, dicit Dominus. .... res in corde est .... Deus videt si diligis*. Igitur non visum est S. Doctori, præcepto de inimicis diligendis per actum mere exteriorem satisfieri posse.

Quare cum probatio Dilectionis exhibitio sit operis, cum inimici nostri ut nostri proximi vere diligendi sint, hinc id omne quod debemus proximo, iisdem quoque præstare debemus, scilicet ex charitate tenemur erga inimicos ad ea omnia officia tum particularia quæ pro spirituali sive corporali aliorum bono, & salute præstare debemus, tum communia quæ præstare debemus aliis eiusdem status; ut Christiano quæ a quovis Christiano debentur, a Concive Concivi, a Cognato Cognatis &c. quæ dicuntur signa communia respective; ita ut semper parati simus eis exhibere dilectionis signa, non obstante quacumque offensa nobis illata, etiamsi veniam non petant; immo in odio contra nos persistant, ut habemus Ecclesiast. 10. *Nihil agas in operibus iniuriæ*; idcirco nunquam licet eis malum velle quatenus malum, ut antea notavimus, nec de malo eorum, ut malo gaudere, nec de eorum bono tristari.

Tenemur eos non excludere ab actu charitatis interno, quem generatim elicimus erga proximos, immo tenemur in particulari nos determinare diligere quoties adsit periculum, ne propter gravem iniuriam ab illis acceptam eos oderimus, ac iisdem malum optemus; quia tunc amor est remedium necessarium ad præcepti observantiam.

Debemus inimicis benefacere; pro iisdem orare in particulari quidem quando urget necessitas, & extra necessitatem in communi, idcirco non licet excludere inimicum a communibus orationibus, eleemosyna, resalutatione, responsione ad interrogata, expositione mercium & venditione. Hæc enim sunt beneficia communia ac proinde signa communia amoris erga proximum. Ita D. Thomas 2. 2. q. 25. art. 9. Unde ab hisce exclusio est vindicta illicita privato, & signum odii scandalum præbens, gravisque violatio charitatis.

Cir-

Circa vero salutationem inimici antequam ipse salutet, in hoc non conveniunt Theologi. Alii enim excusant a culpa non salutantem inimicum quando prius ab ipso non salutetur. Volunt enim id non esse speciale benevolentiae signum, cum non omnes teneamur primi salutare. Alii e contra sanius ac probabilius censent lethale, non salutare inimicum nisi prius salutemur ab ipso, praecipue si antea consueverimus nos primi eum salutare; nam tunc omissio salutationis est indicium internae inimicitiae: nisi forte aliqua notabilis circumstantia secus facere prudenter compelleret. Et revera omittere salutationem esset lethale, si in gravem inimici iniuriam hoc redundaret, si ex hoc scandalum oriretur, si spes adesset animum inimici salutatione conciliare. In hisce casibus igitur tenetur offensus primus inimicum salutare, aut alloqui, quando antea hoc facere consueverat. Quocirca non videtur excusandus, nisi prudenter praevideatur hoc benignitatis officio inimicus abusurus.

Si inimicus exhibeat offenso specialia dilectionis signa, tenetur offensus consimilibus officiis correspondere per se loquendo; ita ut ea omittendo significaretur animus non sufficienter pacatus. Eadem quoque sunt exhibenda inimico constituto in casu necessitatis, sicuti docet D. Thom. supra relatus 2. 2. *q.* 25. *art.* 9. Immo exhibenda sunt quandocumque necessaria aestimentur ad gravem odii tentationem cohibendam, necnon ad evitandum scandalum, si ex eorum denegatione secuturum praevideatur. Duo igitur prae oculis semper habenda sunt in memoratis signis, aut negandis, aut exhibendis, videlicet interior intentio, & exterior significatio. Etenim quoad internam intentionem manifeste patet, quod illa negare, quaecumque illa sint, ex deliberata abominatione personae, sive animo illum graviter affligendi, irridendi, aut exacerbandi, semper est lethale; eo quia huiuscemodi animus seu intentio directe, & notabiliter opponatur praecepto charitatis, licet forsan signum quod denegatur secundum se notabile non sit. Circa vero significationem exteriorem, omissio huius significationis, tametsi desit intentio mortaliter prava, mortalis erit, si ex eadem omissione graviter contristetur inimicus, irritetur, scandalizetur, & in inimicitia obdurescat; si aliis occasio sit scandali; quia in his circumstantiis huiuscemodi omissio graviter Charitatem laedit, nisi aliqua interveniat circumstantia, quae prudenter compelleret ad potius retinenda pro aliquo tempore memorata signa, quam ad eadem exprimenda: Verum in tali casu optimum erit ut consulantur viri docti, ac pii, ut evitetur violatio tam gravis praecepti; & iuxta exemplum Christi Domini Magistri nostri, in hisce casibus melius est semper abundare, quam parce se gerere.

§. III.

De modo tenendo in ineunda reconciliatione.

Cum quisque omnimode teneatur curare ut impleatur praeceptum Charitatis de mutua dilectione quae inter proximos intercedere debet, ac proinde nec occasionem quis praebere debeat quod violetur, nec impedimenta apponere, ne violata restituatur; hinc qui proximum graviter offendit procul dubio tenetur sub mortali quamprimum moraliter prudenterque possit, illis humiliationibus, satisfactionibus, aut restitutionibus se submittendo, quae a prudentibus & Christianis viris respective opportunae iudicabuntur, procurare reconciliationem. Sic communiter sentiunt DD. Quare non tenetur offensor ad compensationem longe maiorem, nisi forsan ex Iudicis sententia in poenam eidem imponeretur; immo ne quidem tenetur ad aequalem actu exhibendam, quando moraliter certus esset quod illa ab offenso reiiceretur: in huiuscemodi enim casu satis esset ut suam promptitudinem animi ad eam exhibendam, quandocumque illi placuerit, eidem significaret. Offensor non videtur teneri ad veniam personaliter petendam, nisi quando alia sufficiens satisfactio non adesset; quod iudicio prudentum, attenta conditione personarum, locorum, consuetudinum, & offensionum, mature decernendum est; dummodo tamen a Iudice non obligaretur. Si duo se invicem offenderint, & offensae prudentum iudicio aequales censeantur, neuter veniam petere tenetur; tenentur tamen se invicem reconciliare, signa specialis benevolentiae, vel immediate per se ipsos, vel mediate per amicorum interpositionem vicissim exhibendo. Prior vero ad haec signa praestanda esse debet, qui aut aetate est iunior, aut conditione inferior, &c. Quod si quoad omnia aequales essent, tunc consulendi sunt periti in arte inimicitias reconciliandi. In reconciliationibus, ut verae sint, semper praesupponitur interior animi reconciliatio, ac sincera interior poenitentia de offensa irrogata.

Qui ab aliquo offensam aliquam passus est, tenetur sub mortali ad internam animi reconciliationem, nedum negativam, cum nunquam licitum sit velle malum inimico; verum etiam positivam, offensam actu interno remittendo iuxta præceptum Christi Domini, quo præcipitur reconciliatio actu positivo interno amoris & remissionis, *Diligite* (hæc sunt verba Christi Domini) *inimicos vestros*, *benefacite iis*, *qui oderunt vos*. Hæc enim verba nedum significant depositionem odii, & spiritus vindictæ, sed etiam actum positivum dilectionis & benevolentiæ, necnon beneficentiæ quoad signa communia aut specialia respective, sicuti superius dictum est. Hæc autem omnia præstanda sunt ab offenso erga suum inimicum, licet ipse in inimicitia perseverare vellet. Ita communiter DD. Quoad reconciliationem vero externam, ad hanc tenetur offensus sub mortali, quando offensor petat reconciliari condignas satisfactiones exhibendo, ac eidem offenso specialis benevolentiæ signis eandem debet significare. Dixi *signis specialis benevolentiæ*, quia ad signa communia etiam ante tenebatur. Quod si offensus sit longe conditione superior, posset hic, non ad vindictam, sed tantummodo ad validiorem offensoris correptionem fraternam, reconciliationem differre, sed in hoc uti debet consilio docti, ac pii Theologi. Insuper cavendum videtur, ne nimis intempestive reconciliatio petatur, nempe statim ac gravis offensa illata fuit: etenim videretur tentatio nimis violenta humanæ imbecillitati, aiunt DD. aliqui, obstringere offensum ad hanc exteriorem reconciliationem adhuc flagrante facinore. Dicitur notanter *ad hanc exteriorem*; quia ad interiorem negativam, & statim, & semper quisque tenetur; immo & ad interiorem positivam, casu quo exponeretur periculo proximo labendi in actus internos odii, vindictæ &c. Cæterum quoties offensor reconciliationem cum suis opportunis circumstantiis petat, nequit eam læsus denegare, sive differre sub mortali, sicuti omnes communiter docent, ut supra diximus, & ratio est, quia tunc eam denegare est omnino irrationabile, & repugnat Christi præcepto; & est manifestum argumentum seu signum interioris odii & malevolentiæ.

Quomodo vero se gerere debeat offensus, dum offensor incidis in manus Iudicis, idest num possit instare apud Iudicem ut puniatur: Regulam præscribit D. Angelicus 2. 2. *q.* 108. *art.* 1. videlicet quando offensor sit publicus malefactor, occisor, fur &c. posse offensum ex mera, & simplici intentione boni communis, publicæ quietis, iusti aliorum malefactorum terroris cooperare ad ipsius offensoris punitionem; non posse vero animo christianæ charitati contrario cooperari sui inimici malefactoris punitioni, ex ira e. g. ex privata satisfactione sui furoris, aut alio simili motivo. Unde cum non sit adeo facile ut læsus, præcipue dum adhuc indignatio fervet, rectum habeat animum erga dictum suum offensorem; idcirco maxime eo tempore conscientiæ suæ cautius prospiciet, si positive non cooperetur eiusdem punitioni, sed permissive se habeat, & quidem solo communis boni intuitu, relinquendo Iudici munus suum implere.

Non tenemur remittere inimico debitam satisfactionem honoris, famæ, pecuniæ, sicuti antea notavimus, quia hoc non est vindicta, sed iuris usus. Etenim læsus ius habet ad congruam satisfactionem, & tale ius per legitimam potestatem prosequendi. Et hæc compensatio non expetitur ut malum inimici, sed quatenus in nostrum iustum bonum cedit; & malum nostrum iniustum expellit. Ideo licet eum convenire actionibus tam civilibus pro satisfactione damni, vel iniuriæ illatæ; quam criminalibus, vel ob publicum bonum, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum Reipublicæ damno. Si inimicus huiuscemodi satisfactionem offerat, quæ prudentum iudicio æqua sit, tenemur ex Charitate eam acceptare, nec tunc licet iudicem interpellare, dummodo tamen non sit Reipublicæ noxius, nec periculum insit ut alios etiam offendat.

Vindicta facta privata auctoritate malum pro malo reddendo, semper est illicita; quia talis vindicta est non tantum contra Charitatem, sed etiam contra iustitiam; quia est usurpatio alterius, seu superioris potestatis, ad quam solum spectat punire; & quisque ius habet ne puniatur ab eo qui nullam tenet super ipsum auctoritatem & iurisdictionem. Quinimmo iuxta antea dicta, illicita est vindicta etiam facta auctoritate iusta & legitima, si sumatur ut est inimici malum; quia est actus odii nunquam liciti.

§. IV.

§. IV.

De Ordine in Charitate servando.

Quod ordo Charitatis respectu diligendorum servandus sit, utpote qui cadat sub præcepto, extra omnem controversiam communiter sentiunt omnes Theologi cum D. Thoma loco cit. art. 8., & eo vel maxime quod ab ipsa divina Scriptura præscribitur, præcipue Cantic. 2. *Ordinavit in me Charitatem* & S. Augustinus *lib. de doct. Christ. cap.* 27. sic docet: *ille dumtaxat iuste, & sancte vivit, qui ordinatam dilectionem habet; ne amplius diligat quod minus est diligendum, aut æque diligat, quod vel minus, vel amplius diligendum est:* Et ratio est; quia obiecta diligenda & optanda non sunt inter se æqualia, & Deus vult ut aliquos, nempe qui nobis coniunctiores sunt, plus diligamus. Ad tollendam vero omnem æquivocationem notare oportet, duplicem ordinem in dilectione servandum esse, unum circa personas, alterum circa res, seu bona. Circa personas tenetur homo prius amare Deum, postea se ipsum, tandem proximos. Circa vero bona diligibilia, idest optanda ac volenda nobis & aliis, tres sunt ordines: primum tenent bona supernaturalia, gratia scilicet, virtutes, merita, gloria æterna. Secundum bona corporis seu naturalia, sanitas membrorum, incolumitas &c. Tertium tenent bona temporalia seu exteriora, nempe fama, honor, dignitates iuste acquisitæ, pecuniæ statui cuiusque decentes. Item observa, quod inter bona generaliter bonum totius seu commune præferendum sit bono partis & particulari.

Duplex ordo servandus est in dilectione.

Tenetur homo prius & magis Deum quam se ipsum, & proximum diligere; tum obiective, tum appretiative, tum etiam intensive in aliquo sensu: Etenim aliquem magis obiective diligere est ei maius bonum velle, sive per complacentiam, sive per desiderium: maius vero bonum Deo velle debemus per complacentiam, scilicet magis in infinitis eiusdem perfectionibus complacere, de iis amplius gaudere, & de earum (liceat dicere) possessione Deo gratulari debemus; & per desiderium; quia maiorem gloriam quam cuilibet vel omnibus simul creaturis, ei velle & optare tenemur iuxta illud Apostoli Rom. 16. *Soli Deo honor, & gloria.* Plus autem unum quam quævis alia ille æstimative diligit, qui ita affectus est, ut malit cætera omnia amittere, quam hoc unum; sic autem debet homo Deum diligere, ut velit mundum totum potius quam Deum perdere, iuxta illud Christi Matthæi 10. *Qui amat Patrem, aut Matrem plusquam me, non est me dignus.* Et ratio est manifesta, quia si amare debemus Deum super omnia, profecto non possumus eum diligere super omnia, nisi amor sit appretiative maior quocumque alio amore. Nam ille solum est amor vere & integre super omnia, per quem sic obiecto alicui adhæremus, ut non solum nihil ei præferamus, vel adæquemus, sed omnia quoque ad eum tamquam ad finem cui referamus. Quod vero diligere debeamus Deum super omnia, idest super omnes creaturas & supra nos ipsos etiam intensive; hoc intelligendum est non de amore intensive summo, quod non convenit dilectioni finitæ, quæ semper crescere potest, sed intelligendum est in hoc sensu, ut quoties urgeat præceptum amandi Deum, toties maiori fervore in eum tendere debeamus, quam in quodlibet aliud obiectum; quia iubemur Deum diligere quanto possumus conatu & fervore, scilicet ex totis viribus, & ex tota fortitudine. Et revera si Deum super omnia diligere debemus appretiative, ita certe eum diligere non possumus, nisi etiam intensive eum diligamus, quia amare Deum super omnia appretiative, quando talis amor mendax non sit, necessario importat amorem Dei, amore quocumque creaturæ intensiorem.

Tenetur homo prius Deum, quam se ipsum & proximum diligere.

Post amorem erga Deum, unusquisque magis se ipsum diligere absolute tenetur quam proximum. Ita D. Thomas q. 26. *art.* 4. *&* q. 44. *art.* 8. *ad* 2. Et hoc probat illud Matthæi 22. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Hic enim amor sui proponitur pro regula & exemplari amoris erga proximum; regula autem est prior ac potior regulato, ideoque præceptum diligendi se ipsum includitur in præcepto dilectionis proximi. Quare quilibet in spiritualibus bonis debet magis se ipsum diligere quam proximum, ita ut sibi prius velit, & comparet gratiam Dei, amicitiam, virtutes, æternamque beatitudinem, quam cuilibet alteri; cum bona hæc omnium maxima sint, & summe necessaria. Ideoque ante omnia propriæ spirituali saluti nostræ incumbere, & consulere debemus.

Quisque plus absolute debet diligere se ipsum, quam Proximum.

Urgente quacumque corporali necessitate æquali non tenemur subvenire potius alteri privatæ personæ quam nobis ipsis; idest prius nobis ex charitate providere debemus quam aliis, nisi occurrat motivum alterius vir-

virtutis; quia iuxta Domini praeceptum non tenemur diligere proximum plusquam nos ipsos, sed tantum sicuti nos ipsos, & ne quidem aequaliter, ut iam vidimus, sed solum proportionaliter. Unde S. Augustinus *lib. de mendacio cap. 6.* ait: *si pro illius temporali vita, suam ipsam temporalem perdat, non est iam diligere sicut se ipsum, sed plusquam se ipsum; quod sanae doctrinae regulam excedit*; & ita docet etiam D. Thomas 2. 2. q. 26. art. 5. ad 3. Dixi consulto *pro privata persona*; nam id laudabile esset pro tuenda vita Principis, vel alterius personae publico bono admodum utilis; quia tunc intervenit motivum alterius virtutis; immo quisque subditus pro bono reipublicae tenetur certo periculo vitam propriam exponere. Nam membrum seu quaelibet pars periculo exponi debet pro conservatione totius corporis. Sic censent alii cum D. Thom. licere aliquando propriam vitam exponere pro conservatione vitae alterius proximi, non tamen ob bonum vitae proximi, quam nemo debet propriae vitae praeferre, sed ob speciale virtutis exercitium, quando in aliquibus circumstantiis exurgit ex alio titulo, ut si vita illius pro quo propria exponitur sit utilior ad promovendam gloriam Dei, vel si hoc fiat pro Parente, vel insigni Benefactore ad strenuum opus pietatis & gratitudinis, quia actus Christianae virtutis qui in talibus circumstantiis exercentur sunt maius bonum, quam vita temporalis propria.

Tenetur quisque ex Charitate magis diligere proximum in spiritualibus, quam se ipsum in corporalibus. Cum enim quisque teneatur diligere proximum sicut se ipsum, & quilibet in se ipso magis diligere debeat animam quam corpus; idipsum dici debet respectu proximi; quia anima etiam proximi secundum rectam rationem magis amabilis est, quam corpus proprium. Anima enim est imago Dei, divinae particeps bonitatis quae est obiectum formale Charitatis, & aeternae beatitudinis capax. Unde debemus etiam cum periculo vitae corporalis propriae subvenire saluti spirituali proximi positae in extremo periculo, nisi per opus nostrum succurratur, dummodo sit spes illum iuvandi; quia cum bonis nostris omnibus temporalibus illa pretiosior sit, idcirco illis praeferenda est. Ita communiter DD. & sententia haec firmatur exemplo ac doctrina Christi, qui sicuti diligendo nos dedit semetipsum hostiam pro nobis idest pro nostra aeterna salute; sic nobis praecepit quod eodem modo alios diligamus dando vitam nostram pro aliis, *nos debemus pro fratribus animam ponere*. Etenim tenemur amare proximos sicut nos ipsos, qui in periculo nostrae aeternae salutis, vitam & omnia temporalia bona exponere debemus ut ipsi provideatur.

Idcirco tenemur baptizare infantem moriturum cum propriae vitae damno & periculo, si alius desit qui hoc faciat. Itidem si cognoscamus aliquem qui extet in peccato mortali interficiendum esse in somno, & nihil ipso de hoc sciente, vitae ipsius periculo subvenire debemus; dummodo prudenter iudicemus illi profuturum; nam caeteroquin nemo tenetur ad opus prorsus inutile cum tanto damno. Similiter tenemur succurrere cum periculo etiam vitae Communitati in gravi spirituali necessitati constitutae: quia gravis necessitas communitatis aequivalet necessitate extremae privati. Nam in gravi necessitate communitatis probabiliter multi pereunt nisi subveniatur; ideoque gravissimum est malum hoc cui succurrendum est etiam cum vitae periculo. Quare si quis haeresim alicubi disseminaret, debemus etiam cum vitae periculo impedire si possimus, & alius non impediat. Sicuti etiam si in persecutione vel hostili incursione plebs aliqua careret Sacerdote, & gravi periculo esset exposita peccandi, currit obligatio etiam cum periculo vitae ei subveniendi, & ita ad omnes similes casus ratio eadem est extendenda; dummodo tamen hae verificentur conditiones, nempe quod sit spes prudens tuam operam illis profuturam; quod inde grave damnum non sequatur, puta si ut uni assisteres, multos aeque indigentes deserere compellereris; dummodo salus animae tuae gravi non exponatur periculo; dummodo necessitas spiritualis proximi sit extrema; quia in gravi tantum necessitate spirituali videtur nimis dura huiuscemodi obligatio. Sic respective docent doctissimi ac gravissimi DD. Suarez. Sot. Navar. aliique, & ea intelligenda sunt de obligatione ex solo titulo Charitatis procedente. Quare

Strictius profecto urget titulus iustitiae; Pastores namque animarum, Episcopi nempe, Parochi & quicumque alii quibus animarum cura ex officio incumbit, hi omnes tenentur nedum in necessitate earum extrema, sed etiam in gravi exponere propriam vitam pro spirituali ovium salute; ipsi enim ad hoc praecipue provisi sunt redditibus, ac stipendiis conducti sunt. Nihilominus tamen ipsis quoque Pastoribus nonnulla quoad hoc eis conceditur oeconomia; ne scilicet vitam inconsiderate prodigant, ut exinde

inde alii plurimi adiutoribus destituti, evidenti animæ periculo relinquantur: quamobrem ita subvenire tenentur periclitantibus, ut quatenus necessitas patitur, etiam aliis indigentibus præsto esse possint.

Obligatio curandæ etiam cum vitæ periculo proximorum salutis fortius stringit, quando ex meo delicto salus animæ proximi certo aut probabili periculo relicta fuerit, puta si alteri hæresim suasissem, ac ipse ob hoc catholicam Fidem reliquisset; etenim tunc tenerer etiam cum periculo vitæ catholicam fidem eidem persuadere. Item si aliqua obstetrix, vel quia Athea, vel Saga, vel ob aliquod aliud motivum invalido Baptismo infantes baptizasset, hæc profecto etiam cum vitæ discrimine hoc gravissimum scelus manifestare teneretur, tum ad consulendum illorum saluti, quos invalide baptizaverat, tum ad præcavenda damna spiritualia pene innumera, quæ animabus aliis imminerent, si aliqui illorum non baptizatorum Sacerdotio initiarentur, Confessionibus excipiendis destinarentur, ad Episcopatum promoverentur. Etenim nemo profecto ambigere potest, naturalem vitam huiuscemodi indignæ tot tantisque animarum damnis fore postponendam, ac proinde hanc declarationem a Confessario graviter eidem inculcandam.

§. V.

De ordine dilectionis servando erga Proximos inter se.

Circa talem ordinem secundum sententiam D. Thomæ loco cit. art. 7. sanctiores amore complacentiæ seu amore mere affectivo magis diligere debemus quam alios; quia sunt Deo coniunctiores amici, ac secundum se amabiliores. Ipsis etiam debemus velle maiorem gloriam secundum maiorem gratiam sanctificantem quam possident, quæ est gloriæ mensura.

De ordine in amore proximi.

Quoad amorem vero affectivum & simul effectivum, quo scilicet aliis effective benefacimus, consanguinei secundum varios gradus in pari necessitate aliis quamvis melioribus quoad bona temporalia & spiritualia præferendi sunt; quia ad hoc inclinat charitas propter naturalem coniunctionem, quæ ut prior, ac aliis omnibus præsupposita ordine naturæ, firmiorque & immobilior, utpoteque, in natura ipsa fundata sit, priorem locum postulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Ordo enim Charitatis non invertit ordinem naturæ, immo illum perficit. *Cum omnibus prodesse non possis*, (ait S. August. lib. 1. *de Doct. Christ.* cap. 28.) *his potissimum consulendum est; qui constrictius tibi iunguntur*. Et ita docet etiam S. Thom. cit. loco art. 8.

Post hos autem cæteri secundum varios gradus coniunctionis, affinitatis, amicitiæ, societatis præferendi sunt extraneis. Etenim quam ipsa dictat magis diligendos coniunctos ratio extraneos, magis coniunctiores, quam minus coniunctos, & a charitate ipsa ad talem ordinem servandum inclinamur. Respublica tamen, & Patria præferenda sunt parentibus, quæ huiusce totius sunt partes; quia sicuti totum parti, sic bonum totius bono partis præferendum est.

Inter consanguineos vero propinquiores cæteris paribus sunt anteponendi. Etenim sicuti consanguinei ob naturalem coniunctionem plusquam alii sunt diligendi, propinquiores ob maiorem naturæ vicinitatem plus quam minus propinquos, cæteris paribus, diligere debemus. Inter Consanguineos autem qui nobis æque coniuncti sunt, digniores sunt præferendi, scilicet habentes in Cognatione aliquam eminentiam plus diligere debemus; quia hoc ipso maiorem merentur dilectionem.

Quare ex consanguineis Genitores in necessitate extrema, quando vita periclitetur, præferendi sunt Filiis & Uxori aliisque omnibus, ut ex S. Thom. q. 26. art. 11. Hi enim præter communionem sanguinis & coniunctionem propter quam filius est aliquid Genitorum, habent eminentiam principii, utpote qui sint principium nostri esse, quod est summum beneficium, nec non fundamentum ad omnia alia beneficia recipienda. Extra tamen necessitatem extremam, & quando agatur de proprio statu servando, Uxor & filii non emancipati, ut multi sentiunt, præferendi sunt parentibus propter arctiorem in victu, & vitæ communis societate coniunctionem. Ita insinuare videtur S. Thomas 2. 2. q. 26. *art.* 9. ubi postquam statuit quod ex parte diligentis filius magis quam Pater diligendus sit, ad 2. docet: *quod Filiis magis debetur curæ provisionis:* ubi ly *magis* intelligendum est per comparationem ad Genitores, de quibus in articulo sciscitabatur. Quoad Uxorem vero dicitur Matthæi 19. ex Gen. 2. *Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit Uxori suæ*. Quæ intelliguntur quoad amorem sensibilem, & intensivum, quoad cohabitationem, & quoad conservationem status. Hoc enim exigit familiarum bonum & Reipublicæ. Quare Pater cæteris paribus

ibus præferendus est Matri, quia utpote prima caussa generationis, est caussa principalior & nobilior esse nostri naturalis, & est caput familiæ, cui spectat cura liberorum, idcirco maior honor ei debetur & amor. Uxor filiis est præferenda; quia est una caro cum marito, & principium liberorum, ac proinde etiam Uxor quoad prædicta capita Genitoribus erit præferenda; immo in pari necessitate etiam filiis. Idcirco in aliquo gravi periculo vitæ filius tenetur Patrem præ omnibus aliis liberare, uxorem præ filiis. Filii cæteris omnibus præferri debent, quia cum a substantia parentum procedant, sunt ipsis coniunctiores; Fratres cognatis, propter viciniorem Carnis coniunctionem.

Circa vero extraneos, meliores aliis sunt præferendi; quia ob maiorem sanctitatem sunt magis Deo similes ac coniuncti, & ideo prius est amabilis iustus peccatore, Fidelis infideli ob maiorem spiritualem coniunctionem. Similiter persona publica, vel bono communi valde utilis locum habere debet a privata; quia bonum commune utpote multorum præferendum est bono privati, quod est unius vel paucorum. Sic etiam benefactores præferre debemus aliis.

Hæc tamen intelligenda sunt in pari necessitate. Nam extraneus in maiori necessitate constitutus præferri debet propinquo longe minus indigenti. Ita extraneus in gravi spirituali necessitate præferendus est consanguineo gravem necessitatem corporalem patienti. Tunc enim necessitas extranei maior est ob indigentiam boni magis necessarii, & charitatis præceptum non obligat ad benefaciendum aliis nisi in casu necessitatis; ideoque cum teneamur diligere proximum in spiritualibus magis quam nos ipsos in temporalibus; ita magis tenemur diligere extraneum in spiritualibus, quam consanguineum in temporalibus. Unde consulenda est prudentia, ut illi amore effectivo & operoso anteferantur in pari necessitate, & quando omnibus subveniri non potest, illi præferendi sunt, qui attentis circumstantiis personarum, temporum, locorum &c. sunt digniores.

Obligatio porro servandi hunc ordinem ex genere suo gravis est, eo quia nascatur ex præcepto Charitatis gravissimo, cuius etiam materia & finis gravis est.

§. VI.

De operibus seu officiis Charitatis,

Actus Charitatis secundum D. Thomam hic *q. 27. art. 1.* alii sunt interni, videlicet amor, gaudium, pax animi, & misericordia. Alii externi, idest beneficentia, fraterna correctio, & Eleemosyna. Amor non sumitur hic passive; sed pro actu quo voluntas nostra Deum prosequitur & proximum; de quo iam supra. Gaudium vel sumitur pro sensu lætitiæ de divinis bonis; quatenus in Deo sunt iuxta immutabilem & infinitam ipsius perfectionem; vel sumitur pro suavi affectu animæ in bono divino per amorem possesso quiescentis. Quocumque sensu gaudium accipiatur, nunquam in præsenti vita, sed in futura solum perfectum erit, cum facie ad faciem Deum videbimus, & replebitur in bonis desiderium nostrum. Pax animi, quam S. Augustinus *l. 19. de Civit. Dei cap. 13.* vocat ordinis tranquillitatem, consistit in duplici unione orta a Charitate, prior quarum nostrum inferiorem appetitum superiori submittit, atque coniungit, & superiorem Deo; posterior vero voluntatem nostram, eorum cum quibus nobis agendum est voluntati consentaneam facit. Misericordia est efficax compassio alienæ miseriæ, eiusque præsertim, quam quis involuntarie patitur, cum voluntate nempe miseros succurrendi. Quatuordecim a Theologis misericordiæ opera recensentur: septem corporalia, videlicet infirmum visitare, potare sitientem, esurientem pascere, captivum redimere, vestire nudum, colligere hospitem, mortuum sepelire. Totidem quoque sunt spiritualia, idest dubitanti consilium dare, corrigere peccantem, ignorantem docere, consolari tristem, offendenti remittere, onerosum sustinere, pro omnibus orare: Priora exprimuntur hoc versu. Quid misericordia.

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Posteriora hoc alio. *Consule, plecte, doce, solare, remitte, fer, ora.*

Hæc spiritualia misericordiæ opera non in sola mente consummantur, sed ad exteriores charitatis actus, & ad tres supra signatos revocari possunt.

Beneficentia est actus exterior, quo ex Charitatis affectu beneficium alteri conferimus: sic S. Thom. quem adeat, qui pleniorem horum scientiam percipere exoptet 2. 2. q. 28. & seq. Immo consulere potest etiam

ſtam inſignem eius interpretem Sylvium; nobis his ſatis erit agere de Eleemoſyna, & fraterna correctione, iuxta aliorum ſtylum.

§. VII.

De Eleemoſyna.

Cum dilectio Charitatis ſit dilectio benevolentiæ ac beneficentiæ; hinc poſtquam actum eſt de ſubiecto, obiecto, actu principali dilectionis ac illius ordine, cum inter actus beneficentiæ includatur Eleemoſyna, & hæc opus ſit permaxime neceſſarium Charitatis, operæ prætium eſt de hac peculiariter agere.

Eleemoſyna idem ſonat quod Græce *miſeratio*, cum miſeratio derivetur a Miſericordia non ſecus ac & Eleemoſyna, ut ex D. Thoma 2. 2. *q.* 33. *art.* 5. ubi eleemoſynam definit; *opus, quo daturaliquid indigenti ex compaſſione propter Deum*. Dicitur *ex compaſſione*: & hoc denotat motivum formale ſpecificum miſericordiæ: Additur *propter Deum*, ut denotetur Eleemoſynam imperatam eſſe a Charitate, cui miſericordia ſubiicitur, & Eleemoſynam non ſolum actum eſſe moralem, ſed etiam meritorium vitæ æternæ. Igitur Eleemoſynæ nomen dupliciter ſumitur, ideſt vel latius pro omni actu miſericordiæ, vel ſtrictius pro eo actu quo aliquid ex miſericordia datur, iuxta allatam D. Thomæ definitionem. Eleemoſyna hoc ſenſu accepta multiplici nomine exprimitur in Scripturis.; Nam aliquando vocatur iuſtitia, ut Matthæi 6. *Attendite ne faciatis iuſtitiam* (vel ut legit Chryſoſtomus *Eleemoſynam*) *veſtram coram hominibus:* Et Pſalmo 111. *Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.* Quandoque appellatur gratia, ut Eccli. 17. aliquando benedictio, & ſæpius Charitas &c.

§. VIII.

De Præcepto Eleemoſynæ.

Nota 1. Manichæi ſenſiſſe videntur, Eleemoſynam nequidem conſuli, nedum imperari; cum teſte S. Auguſtino l. 20. *contra Fauſt.* cap. 16. interdicerent panem mendicanti porrigere.

Nota 2. triplicem eſſe Proximi indigentiam, ideſt alia eſt *extrema*, ut quando imminet mors, vel mutilatio, niſi ei ſuccuratur. Alia *gravis*, quando niſi proximo ſubveniatur, non poteſt evitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amiſſionem ſtatus vel dignitatis, iacturam notabilem bonorum, magnam miſeriam, quæ reddat vitam graviter moleſtam. Alia *communis*, quæ aliquem parit incommodum in neceſſariis ad vitam, vel ſtatum; non reddit tamen vitam graviter moleſtam habita ratione ſtatus, & conditionis patientis, qui notabiliter non decidit a ſtatu ſuo; ita ut laborando, aut cum aliqua ſollicitudine, ac anxietate indigentiis ſuis providere valeat. Et hæc eſt neceſſitas pauperum, qui communiter emendicare ſolent, aut illorum, qui ut ſe, ſuoſque ſuſtentent, duro labori operam dare coguntur: nec illi emendicando, nec iſti laborando decidunt a proprio ſtatu.

Hæc intellige reſpectu illorum quibus elargienda eſt Eleemoſyna. Alia tria notanda reſtant, quæ obſervanda ſunt ab iis, qui Eleemoſynam elargituri ſunt, ſuper bona quæ iſti poſſident. Nam hæc triplici modo conſiderari, ac dici poſſunt neceſſaria, vel ſuperflua. Alia enim neceſſaria ſunt naturæ ſeu vitæ, ſine quibus vita noſtra, nec aliorum quibus cura nobis incumbit, conſervari poteſt. Alia dicuntur neceſſaria ſtatui, ſine quibus perſona ſecundum præſentem ſuum ſtatum, ac ſuorum iuſte acquiſitum convenienter vivere non poteſt. Et hæc alia ſunt neceſſaria ſtatui ſimpliciter, ſine quibus a ſtatu decidendum eſſet: Alia neceſſaria ſtatui ſecundum quid, ideſt quoad decentiam, ſine quibus licet ſtatus abſolute conſervaretur, non conſervaretur tamen ea honeſta decentia, qua conſervari conſuevit. Idcirco neceſſarium ſtatui complectitur omne id quod requiritur ad onera familiæ ſuſtinenda, ad conveniens famulatitium, ad filios alendos, filias dotandas, honeſtas donationes faciendas, ad hoſpitalitatem, ad honeſtas recreationes, immo ad talem ſtatum conſervandum in quolibet calamitoſo caſu probabiliter eventuro, quales ſunt infirmitates, ſterilitates, bella, quæ probabiliter evenire ſolent. Dicitur *probabiliter*; quia attendi non debet ad omnes caſus etiam poſſibiles. Idemque intellige etiam de neceſſariis ad vitam. Sic D. Thomas 2. 2. *q.* 32. *art.* 5. *ad* 3. Deduces igitur, duos eſſe ſuperfluitatis gradus, ideſt ſuperfluum naturæ & vitæ, ſine quibus vita propria & ſuorum congruenter ſuſtentari poteſt: hæc tamen non ſunt ſuperflua ſtatui. Et ſuperfluum ſtatui, ſine quo ſtatus proprius & ſuorum decenter conſervari poteſt. Unde

Certum eſt apud omnes, quod qui habet ſola neceſſaria ad ſuam & ſuorum vitam ſuſtentandam, non tenetur ſaltem ſub mortali elargiri eleemoſynam proximo, quem æqua-

qualis necessitas urget, ita ordine Charitatis exigente. Etenim quisque suam suorumque vitam potest & ordinarie debet aliis praeferre, sicuti ratio Charitatis postulat; nisi tamen persona indigens necessaria sit bono communi, quod semper privato praeferendum est. Quinimmo certum est pariter, quod qui habet tantum necessaria vitae & naturae pro se & suis, non potest illa sibi suisque subtrahere, ut aliis subveniat etiam in extrema necessitate constitutis; ob rationem eamdem. Similiter in pari necessitate gravi aliorum, nemo tenetur alios praeferre sibi & suis, sicuti etiam in communibus pauperum necessitatibus nemo bona sua requisita ad statum suum conservandum & pro necessitatibus quae prudenter timeri possint, erogare tenetur.

Caeterum extra omne dubium est apud omnes doctores dari praeceptum divinum naturale & positivum obligans sub mortali elargiri eleemosynam, idest caeteris paribus succurrere proximum in suis indigentiis]; ut patet ex Matthaei 25. & 1. *Ioann.* 3. quia eo ipso quod lex divina Charitatis graviter obligat quemcumque amare proximum sicut se ipsum, obligat ut eo indigenti subveniamus. Nam amare proximum est ei bene velle & pro viribus bene facere quando nostro eget auxilio; unde si tale officium omittatur, Charitas servari non potest, uti patenter docet S. Ioannes loco citato, *qui habuerit substantiam huius mundi & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo Charitas Dei manet in eo?* Sic docent etiam communiter SS. PP. ut inter alios S. Gregorius Nazianz. Orat. 16. *Mandato*, inquit, *divino atque exemplo moveri ad eleemosynam debemus*, & S. Thomas 2. 2. *q.* 32. *art.* 5. Patribus consonat Ius Canonicum distinct. 86. *cap.* 21. his verbis: *pasce fame morientem . . . si non pavisti occidisti*. Immo natura ipsa consonat, praecipiens tum ut membra sese invicem iuvent, tum ut egeno faciamus id quod nobis in eodem rerum ordine positis fieri vellemus. Quamobrem manifestissime patet, Eleemosynae largitionem iure humano, divino, atque etiam naturali mandatum esse.

Praeceptum eleemosynae extenditur ad opera omnia misericordiae. Praeceptum elargiendi eleemosynam ad quaevis opera misericordiae, ac auxilia sive temporalia sive spiritualia, quando his proximus indiget, extenditur. Fundatur enim in charitate qua proximum sicuti nos ipsos diligere debemus; ac ideo ei facere, quidquid rationabiliter nobis fieri optamus, sive quoad bonum corporale, sive spirituale. Cum enim homo constet ex anima & corpore, secundum utrumque auxilio nostro indigere potest. Hinc lex Charitatis quae nos obligat ad eum amandum amore benevolentiae, non minus vult nos sollicitos pro spirituali eius bono, quam pro corporali; immo cum anima eiusque aeterna salus sint longe corpore praestantiores, charitas exigit ut potiorem curam habeamus salutis spiritualis proximi quam vitae corporalis. Unde quidquid dicitur de Eleemosyna corporali, multo magis intelligendum est de spirituali. Necessitas autem spiritualis, non secus ac corporalis, triplex est, extrema, videlicet quando sine subsidio nostro proximus non valet sibi necessaria ad salutem providere; gravis, quando tametsi sine nobis talia sibi procurare possit, nequit tamen sine magna difficultate, vel incurrit in gravissimum periculum peccandi ob paupertatem, ignorantiam vincibilem, pravam consuetudinem, vel occasionem fortiter ad malum alicientem; communis, quando non sine gravi difficultate sibi providere potest.

§. IX.

De tempore, seu circumstantiis in quibus praeceptum Eleemosynae obligat.

Nota, ut quis ad Eleemosynae largitionem teneatur, requiri, ut proximi miseriam sublevare queat; & ut eamdem cognoscat, sive distincte, ut cum Mendicus stipem efflagitat; sive modo generali, quemodo cognoscimus eos qui in carceribus includuntur multis indigere. Quin & Praelati, Pastores, aliique, qui ex officio multitudini providere debent, inquirere tenentur, num aliquis e subditis suis indigeat. Si vero non geramus curam aliorum, non oportet, ait D. Thomas hic *q.* 33. *art.* 2. *ad* 4. & alibi, nos quaerere quibus stipem impendamus, sed sufficit quod impendamus eis, qui nobis occurrunt; quod intelligendum est, supposito quod ii quibus ex officio cura pauperum incumbit, ea diligenter fungantur; alias enim vera est haec regula, quam tradit Nat. Alex. quod non obviis tantum pauperibus eroganda est eleemosyna, sed pauperes sunt quaerendi, & illis maxime subveniendum, qui prae verecundia petere non audent.

In extrema proximi necessitate omnes tenemur ei succurrere non solum de superfluis statui, sed etiam de necessariis ad decentiam; immo quodammodo etiam ad integritatem status; quia charitas ordinata vult, ut supra decentiam, & integritatem proprii status vitam proximi diligamus, & utramque

que huic præferamus. Nam omissio decentiæ vel integritatis status non reddit hominem miserum, nec aliquo gravi periculo expositum; & quilibet prudens talem jacturam facile patietur ad servandam propriam vitam. Idcirco in tali necessitate proximi quilibet tenetur ei subvenire etiam cum gravi dispendio bonorum, detrahendo de sui status splendore, ornatu, integritate, famulorum numero, aliisque impensis.

In gravi proximi necessitate ei succurrere tenemur sub mortali de bonis superfluis: ita communiter; nam omnes ex Charitate qua proximum sicut nosmetipsos amare debemus, & ei facere quod rationabiliter nobis fieri vellemus, tenemur præcipue quando possumus sine gravi nostro incommodo eum a gravi malo liberare; immo in ejusmodi necessitate eidem succurrere tenemur etiam de bonis aliqualiter ad decentiam status necessariis, ut constat ex citato textu 1. *Ioan.* 3. alias non diligeremus proximum sicut nosmetipsos, ut ex Charitate tenemur, nec ei faceremus quod nobis ipsis rationabiliter fieri vellemus. Etenim tali debito adimplere non potest, qui dum valet sine suo gravi incommodo, proximum a gravi malo liberare negligit. Quisque enim vellet malo valde gravi liberari cum aliquo incommodo alterius, longe minori, cujusmodi est aliqua diminutio decentiæ status, puta de splendore convenienti, de lautiori mensa, pretiosa supellectili, ut notat S. Thomas *in* 4. *dist.* 15. *q.* 2. *art.* 4. qui sub necessitate urgenti comprehendit etiam gravem. Sententiam hanc confirmat oraculum Innocentii XI. qui proscripsit propositionem n. 12. dicentem: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus superfluum statui; & ita vix aliquis tenetur ad Eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.* Igitur inveniri potest, & sæpe invenitur superfluum statui, & sermo quidem est de præsenti statu, de quo tantum in re hac agunt Theologi. Etenim si attendendum esset ad insatiabilitatem humanæ ambitionis, quæ semper ascendere & progredi cupit, hæc sane nunquam reputaret se superfluum habere. Quare si proximo in necessitate extrema constituto sub mortali succurrendum est nedum ex superfluis statui, ut supponitur, verum etiam ex necessariis ad decentiam, & splendorem status; immo etiam ex necessariis aliquo modo ad integritatem status, secundum communiorem, & probabiliorem; attendant igitur qui commoditatibus pollent, ne obcæcati ab eorum insatiabili cupiditate, vel ambitione splendoris omittant subvenire indigentiis proximi, sicuti ex præcepto sub gravi tenentur. Hic tamen advertendum, neminem teneri procurare proximo extreme indigenti media inusitata & extraordinaria; cum ad id neque pro vita propria teneatur. Item non tenetur inquirere proximos extreme indigentes quando non sit Episcopus, Parochus, Præsidens &c. hi enim ad hoc tenentur ex justitia; aut nisi prudenter dubitaret aliquem extrema necessitate laborare; tunc enim quisque illum inquirere tenetur, ne se exponat periculo omissionis gravis. Neque ut succurrat proximo extreme indigenti tenetur decidere a suo statu juste acquisito v. g. de statu nobilis ad statum plebei, vel famuli, de statu Mercatoris, opificis, ad statum mendici; sed neque tenetur ad notabilem jacturam statui inferendam sine spe quod eamdem reintegrare possit; cum ad id nemo teneatur, neque pro vita propria conservanda: Unde neque ad hoc tenetur pro vita proximi. Omnes hujuscemodi exceptiones communes sunt apud DD. Bannez 2. 2. q. 32. *art.* 6. *dub.* 2. in respons. ad 1. alteram addit limitationem, nempe quod quis neque ex bonis fortunæ valde notabilem summam, puta tria vel quatuor millia aureorum ad tollendam a proximo necessitatem extremam erogare tenetur; quia, ait, licet vita hominis nobilior sit quam totus census, nihilominus ad bonum publicum quod magis diligendum est, magis valet illa quantitas substantiæ & pecuniæ, quam vita alicuius. Unde homo privatus non tenetur pro conservatione propriæ vitæ, ac proinde nec alterius privatæ personæ tantum suum censum expendere, utpote quod sit instrumentum virtutis ad bonum publicum conservandum & defendendum.

Sæpe inveniri potest & invenitur superfluum statui.

Nemo tenetur procurare proximo extreme indigenti media extraordinaria.

Non levis difficultas oriri hic potest, videlicet num constitutus in extrema necessitate tam notabilem summam ab aliquo sibi surripere possit, ut ab illa necessitate evadat? Ad hoc respondendum cum distinctione, nempe si ille a quo summam illam surriperet vel in extremam, vel in gravissimam necessitatem reduceretur, licite auferre non posset, eo quod inumaniter ageret, & contra jus; quia non est providendum propriæ necessitati cum æquali vel quasi æquali gravamine proximi, qui primus jus habet ad percipiendum ex rebus propriis utilitatem & commodum; etenim in extrema necessitate omnia sunt communia, quoad necessarium usum, salva injuria Domini æquali, vel

ra; Proverb. enim 3. sic habetur, *Honora Dominum de tua substantia*. Quare Famuli, & Ancillæ extra necessitatem extremam nequeunt facere Eleemosynam ex bonis dominorum, nisi legitime consensum eorum aut ratihabitionem præsumant; quia alioquin donarent alienum, quod non licet. Possunt tamen servi ex his quæ sua sunt dare: Immo & ad id tenentur, non secus ac omnes alii, quando, & eo modo quo urget præceptum subveniendi proximo per eleemosynam. Propria autem servorum sunt ea, quæ habent vel ex donis, vel ex pretio, quo conducti sunt. Etenim etiam hi qui nihil habent in bonis, sed e labore suo victum sibi comparare debent, ex iis quæ ultra suas necessitates tenent ab Eleemosyna eroganda non eximuntur ab Apostolo *Ephes.* 4. ubi sic ait: *Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti*. Hi tamen quorum tota fortuna est vel labor, vel famulatus, stipendium procul dubio plus in futurum servare possunt, quam habentes annuos reditus, qui sibi semper adfuturi sunt. *Uxor vero ex bonis viri dispositioni subiectis*, docet D. Thomas hic art. 8. ad 2. *Eleemosynas dare non debet sine consensu viri, vel expresso, vel præsumpto, nisi in articulo necessitatis, & aliquas Eleemosynas communes, & modicas, de quibus satis ei constare potest, quod viro placeret si necessitatem pauperis inspiceret*. Quod si Uxor habeat alia præter dotem vel ex proprio lucro, vel quocumque alio licito modo, potest dare eleemosynas, etiam non quæsito assensu viri, moderatas, tamen ne ex eorum superfluitate vir depauperetur; sic ibi citat. D. Angelicus. Navarrus, Bonacina, aliive addunt, posse Uxorem, si propria bona, vel ex legato, dono, arte &c. non habeat, facere de bonis viri moderatas Eleemosynas ad placandum Deum iratum, aut contra familiam, aut contra virum in profundo iniquitatum prolapsum: item ad succurrendum propriis Genitoribus, aut filiis indigentibus ex priori marito susceptis; immo ulterius addunt aliqui, etiam propriis fratribus. Et revera convenientissimum hoc videtur; & quia circa hæc maritus existimari potest non invitus; & quia id redundat etiam in decorem mariti, qui, ut iam supponitur, bona habeat; cum resultet in eiusdem dedecus, personas ita Uxori coniunctas mendicare; seu laceras ac seminudas apparere. Si tamen hoc a Marito ei expresse interdiceretur, Uxor obtemperare debet, tum ex debito de alienis bonis non distribuendi, tum ad domesticas rixas, divisionesque avertendas, ne pax coniugalis domo exulet.

Quid uxores?

Filius familias ex bonis castrensibus, aut quasi castrensibus etiam parentibus invitis facere potest Eleemosynam; non vero potest communiter ex bonis parentum. Ratio prioris est: quia circa bona prioris generis dominium habet, non vero in bona alterius generis. Dicitur *communiter*: quia potest Filius *dare pauperi panem, & huiusmodi, quæ non inferunt sensibile damnum, de quibus satis constare potest, quod parentibus placeat*. Sic D. Thomas in 4. ubi supra. Item si Filius absit studiorum causa, vel parentum negotia gerat, tuta conscientia potest eas eleemosynas erogare, quas solent alii eiusdem conditionis filii, & generaliter eas omnes, quas bona fide credit placere parentibus; quod dicendum de iis etiam, quæ filius sibi parce vivendo, reservet: Nam huiusce proprietatis capax est. Ita Sylvius, & Nat. Alex. Num vero filius possit largiri pauperibus, quod ex ludo acquisivit? Respondet Sylvius cum distinctione, nempe vel pecunia quam filius familias ludo exposuit paternæ administrationi erat subiecta, & tunc parta ex ludo ipsi videtur paternæ administrationi subiacere, non secus ac ea, quæ lucri principium fuit; idcirco non posse erogari in pauperes sine consensu tacito saltem Patris; vel erat bonum proprium filii, & tunc iam ex dictis apparet eleemosynam a Filio fieri posse.

Quid Filii Familias.

Religiosus item Beneficiatus nec ullam habens administrationem cui annexa sit facultas elargiendi eleemosynam, nullam elargiri potest sine expressa vel tacita Superioris licentia, qualem censetur habere iter faciens, vel in studiis versans extra Monasterium ex pecuniis ei datis, vel probabiliter præsumpta ut docet antea laudatus D. Angel. Licentia autem huiuscemodi Superioris præsumitur, cum pauper magnam patitur necessitatem, nec recurri potest ad Superiorem; Item si id ferat consuetudo Religionis sufficienter a Superioribus approbata, pios in usus impendere potest Religiosus ea, quæ sibi ab amicis, aut a Consanguineis donantur. Item si Religiosus Beneficium habeat aliquod Parochiale, vel aliud non incorporatum Monasterio cum plena administratione, tunc etiam sine licentia Prælati de reditibus beneficiorum potest Eleemosynas in pauperes erogare: quia potestas vel potius obligatio elargiendi eleemosynas ex bonis beneficii est muneri suo annexa; omnis enim titulus beneficii canonice obtenti tribuit facultatem impen-

Quid Religiosi.

pen-

iudicare possim adesse, nec certo sciam quod alter ei collaturus sit opem.

Parochi, Prælati aliique Superiores vi sui officii, ut ante notavimus, perquirere debent necessitates tum corporales tum spirituales suorum subditorum; quia cum erga illos vicibus parentum fungantur, ex officio cura illorum ad eos spectat.

Eadem obligatio qua alii premuntur ut per Eleemosynam secundum supra expositas circumstantias proximi indigentiæ succurrant, est, ut opera qualibet, qua proximus egeat, gratis ei exhibeatur, v. g. opificium, labor, auxilium, patrocinium &c. Etenim eadem est ratio ac de pecunia, & alimentis præstandis. Hinc colligitur quam facile omissionem mortalem incurrere possint Medici, Advocati, Opifices &c. qui proximum graviter opera eorum indigentem, & ab aliis certo prudenter non subveniendum, licet ab eo enixe exposcantur, prætereunt; nullum subsidium ei conferentes.

§. X.

De modo satisfaciendi Præcepto Eleemosynæ per Mutuum, Venditionem, vel alium onerosum contractum.

Necessitas extrema duplex. Certa regula circa hoc præscribi nequit, nisi prius advertatur duplicem esse necessitatem extremam, absolutam unam, videlicet quando egens ita re aliqua indigeat, ut tunc non habeat illo in loco, nec alibi bona sufficientia ut rem cuius eget, si ei detur, alio tempore reddere possit, nec spes habeatur moraliter certa se ea aliquando habiturum; alteram respectivam, quando licet extreme indigeat, habet tamen bona aliqua sufficientia, vel spem quod sine difficultate sit ea postea habiturus, vel ex pingui hæreditate, vel ex proprio labore & industria. Hisce igitur positis sit.

Quando proximus sit in necessitate extrema absoluta non satisfit præcepto Eleemosynæ dando ei Eleemosynam mutuo, aut sub alia onerosa conventione; quia cum in extrema necessitate iure naturali debita sit proximo sustentatio, eleemosyna gratuito illi est danda: unde in tali necessitate gratis proximo succurrendum erit ab his, qui poterunt vel pecunia, vel æquivalenti, & etiam patrocinio, medicatura, alioque opere eidem proximo absolute necessario. Hinc in tali casu tenentur Advocati patrocinari, Medici invisere, Pharmacopolæ dare pharmaca præsertim ordinaria, & sic dicito de aliis; quia mutuum dari nequit ubi rationabiliter exigi, vel prævideri nequit accepti redditio. Et quidem, si ex constanti Ecclesiæ doctrina, eleemosyna cadit sub præcepto, in necessitate absoluta gratuito dandum est; cum sola gratuita donatio sit proprie eleemosyna: Nam dare mutuum, commodare, vel credito vendere, non est proprie eleemosynam elargiri.

Si vero necessitas extrema sit tantummodo respectiva, satisfieri potest præcepto eleemosynæ mutuando, aut solutione dilata vendendo. De hoc Divina Scriptura præbet exemplum, & in Tobia, qui Gabello egenti non gratis, sed mutuo dedit decem talenta argenti, & in Iacob, qui fratri esurienti cibum vendidit; & ratio ipsa hoc demonstrat; nam hic absolute non est pauper, nec necessitas respectiva facit omnia communia quoad dominium, sicuti absoluta; ideoque ad hoc ut satisfiat præcepto eleemosynæ sufficit ut sublevetur hic egens eo modo quo indiget, nempe ei mutuando, vel solutione dilata vendendo, quia hoc solo indiget, & hoc solum ei satis est ad levamen suæ necessitatis. Quare dum Agricolæ frumentum non habent quod serant, nec pecuniam unde emant, satis vulgo erit eis vel commodare, vel credito vendere. Item si non desperetur eum qui indiget aliquando ad meliorem fortunam esse reversurum, sive ope pinguis hæreditatis quam consequi potest si forte plures moriantur, sive ope laboris non insoliti, tunc extrema eius necessitas satis sublevatur per mutuum.

§. XI.

De quibus bonis facienda sit Eleemosyna.

Circa hoc ut certissimum præmitti potest, illos dumtaxat teneri ad eleemosynam, qui bonorum quæ possident sive ministrant dominium habent; quia eleemosyna facienda est ex solis bonis propriis, & quæ pendent a libera nostra administratione, non vero ex bonis alienis, nisi ex Domini consensu. Nemo enim donare potest quod suum non est, vel cuius alienatio est ei vetita; dummodo tamen proximus in necessitate extrema absolute constitutus non sit; quia tunc omnia quoad usum sunt communia; idcirco tunc qui non habet ex propriis, ex bonis etiam aliorum eleemosynam elargiri potest. Extra vero talem casum ex bonis alterius, ex iis nempe quorum dominium & liberam administrationem non habemus, Eleemosynam elargiri non possumus sine iniuria Domini. Et ita præscribitur in divina Scriptu- Quid possint Famuli circa Eleemosynas.

gimine factum est, ut per totum orbem constructa sint Xenodoxia, ubi Mendici Civium pietate aluntur, & in eorum infirmitatibus curantur.

§. XII.

De iis quibus elargienda est Eleemosyna, & de iis, qui eam postulare possunt.

Eleemosyna, quæ ordinata est a lege Charitatis ad pauperum indigentiam subveniendam, danda est cuicumque egenti sive iusto, sive peccatori, sive hic amicus sit, sive inimicus, vivus aut defunctus, cum misericordia ad omnes generatim se extendat, qui revera ita pauperes sunt, ut etiam cum proprio laboce, vel saltem sine magno sui status dedecore victum sibi comparare non possint. Alias eleemosyna esset otii fomentum. Quare vagabundis non est facienda nisi in necessitate extrema. Advertendum tamen, nullum posse sibi præsumere, pauperes, qui sibi occurrant, esse vagabundos, & ex tædio laboris eleemosynam mendicare. Quin potius credendum est eam ex necessitate postulare: *Quia Charitas non cogitat malum*, nisi forte evidentes coniecturæ contrarium suadeant. Ulterius magis tenemur succurrere indigentiis vivorum existentium in extrema aut gravi egestate, quam defunctis, ob spirituale periculum cui vivi sunt expositi, non vero animæ purgatorii, quæ iam in tuto positæ sunt. Sic Salmatic.

Quid ut eleemosyna peti licite & recipi possit. Ad hoc vero ut tuta conscientia Eleemosyna recipi possit necesse est, ut illam quæritans, & accipiens revera sit indigens. Alias si quis simulata paupertate Eleemosynas extorqueret, & hæ largæ essent, peccaret mortaliter; quia hoc cederet in damnum eorum, qui revera sunt pauperes, nec non defraudaret intentionem elargientis, quæ est sublevare proximi miseriam. Nunc vero hi teneantur ad restitutionem non conveniunt Theologi. Salmatic. contra aliquos veriorem censent esse sententiam eorum, qui hunc a tali onere immunem iudicant ob multas rationes ac paritates, ut in iisdem videre est tract. 21. cap. 4. punc. 3. §. 2. n. 32. & præcipue quia Eleemosyna fit pauperi non propter se ipsum, sed propter Deum; ita ut Deus sit caussa finalis; miseria vero pauperis solummodo impulsiva. Quare cum sit vera donatio, dominium transfertur quando vera est caussa finalis, licet falsa fit impulsiva, ut communiter DD. Hinc fictus pauper acquirit super donatas eleemosynas verum dominium (non secus ac ille, qui se fingendo Regis amicum largum donum acciperet; qui huius muneris fieret verus dominus) ideoque non tenetur acceptas eleemosynas restituere; dummodo tamen qui Eleemosynam largitur non intelligat se vero pauperi velle illam elargiri. Quidquid tamen sit de accipiente tales eleemosynas respectu illorum qui eas contulerant; si tamen caussa fuit, ut hac superflua eleemosynarum collectione damnum passi sint alii pauperes, certe mihi videtur quod ob defraudationem fraudolenter factam aliis pauperibus, iniuste erga eos se gesserit, qui ius habebant fundatum in propria egestate eas percipiendi, idcirco respectu horum teneatur ad restitutionem, nempe quod ex Eleemosynis cumulavit erogare debeat in pauperes, ut ipsis restituatur quod iniuste impeditum & ablatum fuit.

Si quis vero se simularet Magnatem aut Episcopum per vim ab Hæreticis e propria sede expulsum, & ob talem fictionem nimis pinguem eleemosynam reportaret v. g. centum aureorum & similia, revera teneretur illam restituere; quia ob eius magnitudinem non censetur voluntarie talis eleemosyna donata. Quibus vero facienda sit hæc restitutio, censent DD. posse fieri tam donanti; quia illius res est, quam pauperibus; quia præsumitur Dominus perseverare in ea voluntate donandi.

Hic solent DD. tractare de distributionibus faciendis a testamentario eleemosynarum quæ in testamento sunt sibi commissæ, & quamplurimi de hoc agunt citati hic a Salmatic. qui de hoc tantum docent, quod si exurgat contentio super electione pauperum, res devolvitur ad Episcopum, & si distributio facienda sit ex dispositione Testatoris in Religiosos, mendicantes, seu pauperes, Moniales sunt præferendæ Religiosis eiusdem ordinis: Eo quia Moniales ob eorum clausuram & imbecillitatem a iure reputetur locus magis pius & pauperior. Si vero aliter res se haberet, nempe quod monasterium Monialium magis quam illud Religiosorum redditibus abundaret; tunc secundum voluntatem testatoris distribuenda est commissa Eleemosyna inter Religiosorum conventus eiusdem Ordinis.

Sequitur de Quæstoribus Eleemosynarum, & de Religiosis Mendicantibus.

Quæstores eleemosynarum secundum Barbosam *part. 3. de potest. Episcopi allegat. 6.* sunt qui emendicando Eleemosynas utilitatem sibi quærunt, & cum tales quæstores

non

non raro falsas reliquias, indulgentiasque dispensent, ac prædicent cum gravi dedecore Christianæ Religionis; idcirco huiuscemodi quæstores prohibiti fuere a iure Canonico in cap. *Cum ex eo de Pœnit. & Remiss.*, a Clemente II. eodem titulo. Et quia hæc illis satis non fuerunt ad tale damnum impediendum, sacra Tridentina Synodus occurrit suo Decreto sess. 21. cap. 9. *de Reformat.* ubi conata est pœnitus talem perniciosum abusum tollere, non obstante quacumque lege, ac consuetudine etiam immemorabili. Ex hoc tamen non sequitur, non licere alicui Fideli sibi, vel alicui pio loco eleemosynas emendicare; quia per Concilii Decretum, sicut in ipso videri potest, solummodo prohibetur eas emendicare, prædicando, aut publicando Indulgentias, aut aliquo alio utendo ad homines terrendos eleemosynasque extorquendas. Quare permulti docent Theologi, Episcopos vetare posse Quæstores, donec eis constet fieri sine huiusmodi simulationibus.

Religiosi vero qui secundum suas Regulas ab Ecclesia approbatas vivunt ex emendicatis eleemosynis, unde Mendicantes appellantur, vi suorum privilegiorum non possunt impediri ab Episcopis, nec a quovis alio cuiuscumque status ac conditionis ne eleemosynas quærant.

§. XIII.

De Correctione fraterna, & eius divisione.

Defini. tio correctionis fraternæ. Correptio seu correctio est secundus effectus externus Charitatis, sive Eleemosyna spiritualis, qua per monita, & exhortationes curamus removere proximum a peccato, & licet Correctio & correptio inter se distinguantur, cum Correptio sit fratris ad fratrem, Correctio vero Prælati ad subditum, usus tamen invaluit ut utraque pro eadem significatione accipiatur, nempe pro correctione fratris ad fratrem, qua monendo, exhortando, ac reprehendendo fratris emendatio intenditur, tametsi effectus non sequatur.

Correctio, alia Fraterna; alia iudicialis. Hæc autem Correctio alia est proprie Correctio fraterna, quæ adhibet remedium peccato in quantum est malum peccantis; alia iudicialis, quæ adhibet remedium peccato delinquentis, secundum quod est in malum aliorum, & præcipue in nocumentum boni communis propter scandalum. Quare prima est actus Charitatis, & fieri potest ab omni persona particulari; altera iustitiæ vindicativæ, & fieri debet a Superiore. At de prima, idest de correctione proprie fraterna utpote quæ ad moralem disciplinam propius accedat, agitur in præsenti.

Ad Correctionem fraternam proximi omnes tenemur ex præcepto naturali & divino, ut patet tum Eccli. 19. *Corripe proximum, ne forte iteret*, & Matthæi 18. ubi Christus Dominus sic universaliter præcipit; *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum*: unde Innocentius III. cap. 12. *de Haeret.* ait: *Fratrem peccantem occulte corripere unusquisque tenetur secundum Regulam Evangelicam*. Et S. Thomas 2. 2. q. 33. *art.* 1. ait, *Correptio, quæ tendit ad emendationem fratris delinquentis per simplicem admonitionem pertinet ad quemlibet Charitatem habentem, sive sit subditus, sive Prælatus*. Ratio manifestissime patet, quia eadem obligatione, qua proximum diligere tenemur, eadem etiam tenemur quantum moraliter possumus peccatum ab eo removere. Et quidem; si lex charitatis iubet subvenire proximi miseriæ saltem gravi, a fortiori hoc iubet dum proximus patitur miseriam peccati, quæ est maxima; & dum agitur de spirituali salute, quæ est in magno periculo, nisi in tali miseria succurratur per correctionem ad vincendas illecebras peccati; pravam deliberationem suæ voluntatis ob ignorantiam, aut inadvertentiam vincibilem. Omnes tenemur ad correctionem fraternam ex præcepto naturali, & divino.

Præceptum hoc corrigendi proximum de quacumque mortali culpa non emendata, quæ est gravissimum malum, obligat sub peccato ex genere suo mortali, ut communiter sentiunt DD. Nam si tenemur sub mortali subvenire proximo in magna corporali necessitate; multo magis peccat qui non succurrit in necessitate spirituali, ut ait D. Augustinus epist. 109. de regimine Monastico. Dicitur *ex genere suo*; quia ex inadvertentia, vel tepiditate eius omissio aliquando potest esse venialis, ut ex D. Thoma 2. 2. q. 33. *art.* 2. *ad* 3. Et cum hoc præceptum sit affirmativum, licet semper obliget, non obligat tamen pro semper, sed data occasione & opportunitate.

Materia huius præcepti correptionis communiter loquendo sunt peccata mortalia; quia hæc dumtaxat afferunt animæ proximi notabile nocumentum, ut colligitur ex illo Matthæi 18. *lucratus es fratrem tuum*, ubi denotatur per mortalia periisse. Non pauci tamen sentiunt, etiam peccata venialia esse aliquando materiam huiusce præcepti, & præceptum etiam respectu eorum obligare sub mortali, quando videlicet coniiciunt homi-

animam in proximum periculum spiritualis ruinæ; ut si quis domum suspectam ingrediatur, vel cum mulierculis familiaritatem frequentet; sed in hoc casu materia correctionis, scilicet peccatum proximi, esset potius mortale, quam veniale. Cæterum quidquid sit, certum est, quemque teneri sub veniali corrigere suos proximos de peccatis venialibus habitualibus, non vero de iis quæ committuntur ex fragilitate; nam ex una parte patitur homo per talia peccata aliquam spiritualem ruinam, & ex altera parte cum peccata venialia ex fragilitate fiant fere innumera & cognitu difficillima; impossibilis esset materia correctionis. Quare videtur obligatio correctionis fraternæ quoad hæc peccata non urgere. Tenetur quisque profecto per se loquendo corrigere suos proximos ex præcepto de venialibus habitualibus, eo quia charitas exigat, ut quodvis proximi malum, licet exiguum, impediamus, ac tollamus, præcipue cum facillime, & sine ullo incommodo hoc præstare possimus; non secus ac vetat, ne malum ullum quantumvis leve ei inferamus; & hæc obligatio revera probabilius est, quod esse non possit nisi sub veniali, ob parvitatem materiæ, dummodo non adsit grave periculum, ne ex venialibus sequatur mortale, vel magnum scandalum, vel grave damnum spirituale ordini Religioso; idcirco sentiunt DD. Superiores Religionum teneri sub mortali impedire ac corrigere culpas veniales, per quas notabiliter læditur vigor & nervum disciplinæ Religiosæ; quia talis læsio est grave malum. Dicitur *per se loquendo*; etenim sæpe non est obligatio respectu venialis, cum talis correctio potius obesset quam prodesset, præcipue Sæcularibus; nisi fiat erga aliquem sollicitum suæ perfectionis, vel familiarem, vel ab eo cui ratione sui officii incumbit præcipue proximi cura. Quare non tenentur Magistratus sub mortali per se loquendo corripere venialia suorum subditorum, nisi quando ex his, puta ex immoderato lusu, aut luxu vestium &c. turbaretur publica pax, quam eorum est servare.

Præceptum correctionis obligat omnes indiscriminatim.

Hoc præceptum de correptione fraterna obligat omnes, & singulos indiscriminatim etiam æquales, inferiores, laicos, peccatores, quando utiliter & sine suo gravi damno corrigere valeant. Sic communiter cum D. Thoma 2. 2. q. 33. art. 4. iuxta illud Matthæi 18. supra laudatum; *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum*; hæc enim obligatio oritur, ut supra notavimus, ex charitate & misericordia, quæ sicuti ad corporalem eleemosynam, ita ad spiritualem obligat. Quare si absque ulla distinctione superioris vel inferioris prior præcipitur; sic & secunda; nam ad correctionem, non requiritur iurisdictio, sed sufficit coniunctio charitatis, quæ in omnibus inesse debet respectu cuiuscumque.

Peccatum præteritum si emendatum sit non est amplius materia correctionis; quia finis fraternæ correctionis, ad distinctionem iudicialis, est tantum emendatio, ut ex D. Thom. 2. 2. q. 33. art. 6. idcirco inutilis est correctio quando iam culpa emendata sit. Si vero non sit emendata, debent fideles fratrem corrigere. Qui enim est in miseria peccati præcipue mortalis, quæ omnium est maxima, patitur gravem spiritualem necessitatem ut ei subveniatur.

Cognitio delicti corrigendi debet esse moraliter certa.

Circa vero cognitionem delicti in fratres, ut exurgat obligatio correctionis, debet esse moraliter certa, alias potius obesset quam prodesset. Ita communiter. Immo si deesset cognitio moraliter certa quod proximus certo moraliter peccaverit aut peccaturus sit, per se loquendo esset correptio iniuriosa. Quare si cognoscatur per rumorem auditum aut alia dubia signa peccatum fratris & persona sit particularis, non est corrigenda. Dixi *per se loquendo*; nam si tale delictum, licet non certe cognitum, vergeret in præiudicium Ecclesiæ, Reipublicæ, vitæ proximi, & alias spes esset quod suspectus delinquens non ægre ferat correctionem, etiam cum sola suspicione possumus illum corripere, & hoc maxime valere debet respectu Superiorum, aliorumque, qui animarum curæ præsident. Etenim hi etiam in dubio tenentur secundum D. Thomam inquirere de veritate facti, ut purificato dubio corripiant delinquentem, vel si dubium perseveret, alia remedia præservativa adhibere possint ne eveniat.

Peccata pariter, quæ fiunt ex ignorantia licet invincibili contra Ius naturale omnes tenentur corripere; quia licet delinquens tunc non peccet nisi materialiter, operatur tamen quod est intrinsece malum, quod permitti non potest, non corrigendo, sine gravi culpa. Quod si ignorantia invincibilis sit contra Ius positivum, tunc admonitio spectat ad solos Prælatos, Parentes, Magistros, Confessarios; quia his incumbit ex officio specialis directio subditos illuminando, quod secundum aliquos non pertinet ad privatos. Alii vero probabilius e contra contendunt, etiam tunc teneri privatos ex charitate ad correctionem. Omnia tamen

hæc

hæc intelligenda sunt secundum prudentiæ regulas; unde correctio nullo modo facienda est, quando ex illa desperatur profectus in proximum; sed potius maius nocumentum timetur ex illa, ut ex S. Augustino in cap. *Si quis de Pænit.* dist. 7. *Si scirem non tibi prodesse, non te admonerem, non te terrerem.* Si vero ignorantia sit vincibilis & culpabilis, extra omnem controversiam non solum Prælati, Parentes, Confessarii &c. sed omnes generatim tenentur corripere delinquentem.

§. XIV.

De iis qui corrigere debent, & de iis qui sunt corripiendi.

Ex his quæ hactenus diximus iam colligitur quinam sint ii, qui tenentur ad fraternam proximi correctionem, nempe omnes sive Superiores sint, sive inferiores, sive æquales; quia cum correctio fraterna sit actus Charitatis, & cum quisque ad Charitatem & fraternam dilectionem respectu cuiuscumque teneatur; idcirco præceptum de Correctione omnes indiscriminatim obligat.

Unde peccatori etiam occulto incumbit onus fraternæ correctionis, ut ex D. *Thoma* 2. 2. *q.* 33. *art.* 5. Quia correctio ad homines pertinet in quantum in eis viget rectum rationis iudicium, quod manet etiam in peccatore. Dixi *occulto*, cum hoc non conveniat peccatori publico; quia indignus est ut alios corrigat, qui peccatum & forsan gravius commisit, ac ideo ipse quoque indiget correctione.

Concionatores vero, & Iudices Ecclesiastici, dum ipsi sunt in peccato, licet ex officio peccata populi reprehendant, non peccant mortaliter; quia talis actio non est ita sacra, ut a peccatore fieri nequeat. Etenim correctio fraterna est quædam spiritualis eleemosyna, quæ ut licite fiat non est necesse ut exhibens sit in gratia, sicuti hoc non exigit eleemosyna corporalis. Si vero Concionator aut Iudex suis peccatis proximum scandalizent, ad hoc ut illum corrigant debent saltem exterius illa deponere, eum semper teneantur scandalum devitare. Cæterum si non scandalizent, non tenentur de suo peccato pœnitere ut licite corrigant. Nam pœnitentia non est medium ex se ad correctionem ordinatum, vel ad summum est medium extraordinarium.

Concionatores corrigere debent peccata publica exemplo Christi Domini & S. Ioann. Baptistæ, licet ob delinquentium obdurationem de fructu desperent. Nam semper est spes quod aliquis convertatur. Defectus vero Superiorum & Ecclesiasticorum, dummodo in fide non errent, aliosque a fide non avertant vel notabiliter moribus scandalizent in aliis, a Concionatoribus non sunt publice corrigendi; quia talis correctio parit infidelibus scandalum potius quam ædificationem; idcirco talis correctio plus erit nocumenti quam profectus.

Superiores vero, qui ex tali titulo ad correctionem tenentur sunt Prælati erga suos subditos, Parentes erga filios, Maritus cum Uxore, Dominus cum servis & famulis; Magister cum Discipulis, Tutor cum pupillo, Curator cum minore, Parochus erga suas oves; & Confessarius erga Pœnitentem; nam his omnibus incumbit specialis suorum subditorum cura, ac proportionabiliter spirituali eorum saluti providere. Hanc vero Superiorum obligationem de fraterna suorum subditorum correctione putant alii esse ex sola Charitate misericordiæ, & solum ad iudicialem eos teneri ex iustitia. Alii vero, cum hoc sit onus Superioribus incumbens ex vi sui officii, sustinent esse etiam ex iustitia.

Prælati autem & Magistratus ex vi maioris obligationis quam habent ad correctionem erga suos subditos quam erga alios, qui subditi non sint, eo quia ex officio ad eos spectet omnia exequi quæ respiciunt spiritualem directionem suorum subditorum; non solum pro iudiciali correctione tenentur inquirere etiam per speculatores, prudentiæ tamen, charitatis, iustitiæ, veritatis amatores, & vero præditos zelo, super vitam, moresque suorum subditorum, verum etiam pro correctione fraterna, quæ ex præcepto ipsis incumbit; quia respectu primæ partis Prælati & Magistratus ex vi officii tenentur ad eam diligentiam exhibendam, quæ necessaria est ad rectam muneris administrationem. Ex parte vero secundæ partis, nempe correctionis fraternæ; quia Patri, & Iudici licitum est inquirere de vita filiorum & subditorum per media specialia quæ ratio prudentiæ dictat. Hæc tamen inquisitio non est licita subditis respectu suorum Superiorum, quia turbaretur pax Reipublicæ & Communitatum. Inquisitio facienda a Superioribus de vita & moribus suorum Subditorum in locis publicis per vigiles speculatores, pendet a regulis prudentiæ, scilicet quod adhibeatur summa cura, attentio, diligentia in electione horum speculatorum; cavendo præcipue ne tales sint qui ad id sponte se offerant: Etenim implent hi au-

res Superiorum fabellis, mendaciisque, quibus incendio insufflant & pacem turbant. Tutius igitur erit ut Prælati per se frequentent loca, ubi subditi delinquere solent, ut illi terreantur, & occasionem fugiant peccatorum, vel socium prudentem, & observantem illis præbeant, qui si aliquid videat indecorum, eos fraterne corrigat, & si id non sufficiat, Prælatum admoneat. Semper tamen illicitum est Prælatis per media extraordinaria subditis insidiari, nec debent esse nimis suspiciosi, nec nimis subditorum exactores; quia qui nimis emungit elicit sanguinem.

Circa personas corrigendas opus non est longius inquirere, cum ex iam dictis plusquam clare hoc pateat. Igitur corrigendi sunt fratres omnes, ideirco proximi, cum quibus omnibus sine distinctione & differentia fraternitatem habemus, sive Fideles sint, sive Infideles; quia omnes creati sunt ad æternam gloriam. Unde omnes sunt lucrandi pro æterna vita, & licet infideles non sortiantur nobiscum fraternitatem per gratiam, eam tamen sortiti sunt per naturam. Ita Communiter. De aliis vero qui corrigendi sunt, ut sunt Subditi, Filii &c. iam satis clare supra actum est dum sermo habebatur de iis quibus incumbit particularium personarum correctio.

§. XV.

De tempore, quo præceptum Fraternæ correctionis obligat, & quando Fideles a tali onere excusantur.

Circa tempus quo præceptum de correctione fraterna obliget, tres conditiones communiter ab auctoribus assignantur; scilicet ut proximus sit in gravi spirituali necessitate; ut sine gravi nostro incommodo possimus ei succurrere; ut tandem speretur fructus ex tali correctione. Et circa primam supponendum est, correctionem fraternam ordinari ad fratris emendationem, & ideo hoc modo cadit sub præcepto, secundum quod ad hunc finem est necessaria; non ita tamen, ut quolibet loco vel tempore frater delinquens corrigatur. Unde liquet, quod in tantum correctio fraterna obligat, in quantum necessaria est ad proximi emendationem. Quare si eleemosyna corporalis ligat tum in extrema, tum in gravi necessitate, potiori iure eleemosyna spiritualis, qualis est correctio fraterna, cum agatur de multo maiori bono; idcirco proximum corrigere tenemur, non solum in periculo damnationis, verum etiam in occasione committendi aliquod mortale peccatum, si alius non adsit qui proximo subveniat per correctionem in tali necessitate, quæ non solum gravis est, sed extrema. Si vero alius adsit proxime paratus ad æque bene corrigendum, & certi simus, quod hoc faciat, tunc ab hoc officio excusamur; quia in tali casu correctio non est necessaria. Pariter, ut ex D. Thoma, non omni tempore proximus est corrigendus, sed attendenda est temporis opportunitas; alias correctio erit inefficax; immo valde perniciosa. Circa secundam conditionem advertendum cum P. Henno, quod si non tenemur in gravi spirituali necessitate proximi ei succurrere per correctionem nisi sine gravi nostro incommodo, tenemur tamen omnes communiter, quando talis necessitas sit extrema, non secus ac Pastores, etiam cum periculo vitæ iuxta D. Thomam in 3. dist. 29. art. 8. q. 2. ad 3. cum quisque magis animam proximi, quam proprium corpus diligere debeat. Pastores vero aliique quibus ex officio incumbit cura animarum salutis, etiam in necessitate tantummodo gravi correctionem tenentur adhibere cum propriæ vitæ periculo; quia parati esse debent animam suam pro ovibus suis ponere. Circa tertiam vero conditionem, nempe obligare præceptum correctionis fraternæ si fructus speretur ex tali correctione, sine alia explicatione res iam per se patet, & solum satis erit hic advertere, obligare præceptum etiam in dubio an sit necne profutura correctio, dummodo prudenter speretur non obfutura. Quia etiam in hoc casu præceptum corripiendi peccatum est in possessione: Quoties enim non est prudenter obfutura correctio, semper spes remanet, quod post elapsum tempus proficere possit. Ut autem prudenter circa hoc procedatur, in casu dubio an sit profutura vel obfutura, conferenda est utilitas quæ speratur cum damno quod timetur, & tunc maius anteponendum est minori.

Insuper cum correctio sit actus virtutis, advertendum cum D. Thoma, faciendam esse cum mansuetudine, magna prudentia & reverentia, præcipue si fiat Superiori, & minime unquam protervia & duritia. Quocirca considerare debet corrigens, alio modo corrigendum esse inferiorem & alio superiorem; quia etiam hunc aliquando corrigere debet: alio modo seniorem & alio iuniorem; alio fœminam alio virum; alio dissolutum alio verecundum &c. & semper tamen opportuno tempore. Circa hoc tamen notandum remanet *[margin: Correctio facienda est cum mansuetudine, prudentia, ac reverentia.]*

manet

manet, quod licet obligatio correctionis cursat etiam in inferiori ac subdito respectu Superioris; nihilominus non debet quilibet ita facile sibi hanc usurpare. Indignum est enim quod homines conditione & moribus viliores, audeant per se ipsos Prælatos reprehendere; sed satisfacient suæ obligationi, si hoc fieri curent per personas digniores & proximiores delinquentibus.

§. XVI.

De ordine in Correctione fraterna a Christo præscripto: inter te, & ipsum solum.

Christus Dominus correctionem fraternam præcepit ob spiritualem proximi profectum, ac ideo ut speciale Christianæ charitatis officium. Cum vero ad sortiendum suum effectum respectu cujuslibet caussæ requiratur etiam modus & circumstantiæ quædam, in quibus oportet ut caussa ad suum finem operetur; hinc in præcipienda correctione fraterna addidit etiam & assignavit modum circumstantiasque, in quibus officium hoc exhiberi oporteret. Ait enim Matthæi 18. *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum*, idest ut explicant S.S. Interpretes & Theologi, per ly *inter te, & ipsum solum* innuere voluit Christus Dominus, correctionem secreto faciendam esse: sed hoc intellige iuxta sententiam eorumdem sacrorum Interpretum, quando delictum sit ocultum, non publicum & scandalosum. Unde correctio fraterna delicti privati seu occulti, & non vergentis in detrimentum spirituale communitatis, private & secreto facienda est, sicuti constat ex allato textu Evangelii *inter te, & ipsum solum*, quia cum præceptum collimet ad utilitatem proximi, consulendum est nedum quoad animam, sed etiam quoad eius famam, quæ graviter plerumque læderetur per publicam peccati occulti correctionem, quia publice fieret manifestum. Quando vero peccatum est publicum & scandalosum, publice corrigendum est, ait S. Thom. *Quodlib.* 11. *art.* 10. immo etiam prætermissa correctione secreta Superiori denunciandum, a quo pro merito corripiendum est: & ratio est manifesta; quia tunc consulendum est publicæ utilitati, quæ ex publica huiusmodi delictorum punitione resultat. Dixi *non vergentis in detrimentum spirituale communitatis*; quia tunc licet peccatum proximi sit occultum, plerumque denunciandum est Superiori, etiamsi vergeret in damnum solum corporale communitatis seu multitudinis, absque eo quod præmittatur secreta correctio, ut docet D. Thomas 2. 2. q. 33. *art.* 3. *Quædam peccata occulta sunt*, ait S. D. *quæ sunt in nocumentum proximorum vel corporale vel spirituale*; quia ille qui sic occulte peccat, non solum in se peccat, sed etiam in alios; idcirco oportet statim procedere ad denunciationem, ut huiusmodi nocumentum impediatur: Quia periculum damni meliori modo quo fieri potest præcavendum est, nec existimatio quod statim per secretam admonitionem posset huiusmodi malum impediri, (cum talis existimatio fere nunquam firma haberi possit circa dicta peccata) efficit ut prætermitti possit secreta admonitio, iuxta oraculum Alexandri VII. qui damnavit propositionem n. 5. *Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse hæreticum, non teneris denunciare, si probare non possis:* Etenim denunciatio non affert onus probationis, sicuti accusatio. Si vero emendatio delicti occulti (hæresi excepta) æqualiter sperari queat ex correctione mea privata, ac ex correctione Superioris tamquam Patris, tunc uti teneor privata mea correctione & prætermittere denunciationem Superiori, quamvis (dumtaxat tamquam Patri, & non Iudici) Sic probabilior. Si autem non æqualiter, sed securius speretur emendatio ex correctione Superioris tamquam Patris, qui sit pius, mansuetus, non operans ex ira &c. tunc valde probabile est posse omitti correctionem fraternam, & immediate denunciari posse Superiori, non tamquam Iudici, sed tamquam Patri, qui secreto corripiat, & moneat delinquentem. Sic S. Thomas *Quodlib.* 11. *q.* 10. *art.* 11. quem sequitur Suarez.

Occurrit hic difficultas, nempe ad quem gradum spes melioris emendationis ascendere debeat, ut regula firmari possit, iuxta quam vel fiat fraterna correctio, vel hac prætermissa, res ad Superiorem, tamquam ad Patrem deferatur. Respondetur difficultati, tum solummodo id licere, quando comparato præiudicio delinquentis, quod ipsi evenit ex illius diffamatione apud Superiorem, cum fructu prudenter sperato ex admonitione Superioris, sano iudicio videtur præstantior huiusmodi fructus, qui ex admonitione Superioris ut Patris speratur, præiudicio delinquentis orto ex ipsius diffamatione apud solum Superiorem, ut Patrem; & hoc licitum est, immo dicerem & debitum, quando præcipue agitur de peccatis carnalibus cum complice extraneo vel extra-

res Superiorum fabellis, mendaciisque, quibus incendio insufflant & pacem turbant. Tutius igitur erit ut Prælati per se frequentent loca, ubi subditi delinquere solent, ut illi terreantur, & occasionem fugiant peccatorum, vel socium prudentem, & observantem illis præbeant, qui si aliquid videat indecorum, eos fraterne corrigat, & si id non sufficiat, Prælatum admoneat. Semper tam illicitum est Prælatis per media extra... naria subditis insidiari, nec debent ... mis suspiciosi, nec nimis subdito... actores; quia qui nimis emungit ... guinem.

Circa personas corrigendas ... longius inquirere, cum ex ... quam clare hoc pateat. ... sunt fratres omnes, ita ... quibus omnibus sine di... tia fraternitatem hab... sive Infideles; quia ... æternam gloriam. ... pro æterna vita ... tiantur nobis ... tiam, eam ... Ita Comm... di sunt. ... tis cla... ... superio... tur d... ...ur, profecto non for... ...ati, cum ad finem Chari... ...piret. Sic Suarezius, *disp.* 8. *sect.* 6. *n.* 2. cum aliis. Immo censent aliqui, contenduntque, posse etiam deferri crimen Religiosi, omissa privata correctione, ad Superiorem ut Iudicem: sed hoc intendunt circa peccata quæ non tantum cedunt in detrimentum solius peccantis, ut mollities, sed redundant etiam in damnum Reipublicæ, ut esset Hæresis, proditio Civitatis, adulterium, crimen nefandum cum persona extranea; cum hæc reputanda sint inter excepta ab ordine correctionis fraternæ; & denuncianda essent Prælato non solum ut patri, verum etiam ut iudici, dummodo tamen sint in via & periculo divulgationis.

CAPUT VIII.

De peccatis oppositis Charitati erga Proximum.

§. I.

De peccatis, quæ præcipue dilectioni Proximi adversantur.

Quamvis peccata omnia lethalia generaliter loquendo virtuti Charitatis opponantur, atque ipsius habitum de... verum etiam mortale ... ximo ... cessit; ex...

...nominus tamen quædam sunt, ...modo charitati & directe eius ...ntur, cuiusmodi sunt Odium, ...dia, Discordia, Contentio, ..., Seditio, Bellum, Scandala... Omnia lethalia sunt ex genere ...ecte charitati opponantur & ex... ...gno Dei.

...uod est aversio obiecti, pro... ...um, & Proximum, est ...m Charitati oppositum, ... Dei actum sit, nunc ... oximi. Odium autem ... *alevolentia, qua e...* *xoptamus*. Odiu... ...pe odium abor... ...æ. Odium ...tionis illud ... amur, ... obis, v... est, ... vol... & ...

...atu... ...quendo pro aversio... personæ. Odium inimici... mortale, quia directe oppo... Charitatis negativo non haben... ximo, ut 1. Ioann. 3. *Omnis qui o... trem suum homicida est*. Potest tamen veniale ex levitate materiæ, ut si ex levi displicentia leve malum ei optemus. Si vero odium proximi sit abominationis, & concipiatur sine iusta caussa & inordinate, est culpa gravis vel levis, secundum gravitatem vel levitatem materiæ. Si vero concipiatur cum iusta causa, ut si quis aversetur peccatorem, quia peccator est, non quia homo est, tunc vacat culpa & simul laudabile est, quia non opponitur charitati, sed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, & semper ordine Charitatis servato: Etenim tunc est odium solius peccati in proximo, ac proinde coniunctum cum Charitate, qua eidem volumus salutem, & eius media, ac alia bona quibus indiget. Idem dic, si malum ei exoptemus ob amorem maioris boni, puta spiritualis illius salutis, vel ob temporale bonum Reipublicæ, quia charitatis ordo sic exigit.

Facile colligitur ex his, quod nunquam liceat optare, & imprecari malum proximo ut malum eius est, vel gaudere de eius malo ut tali, vel dolere de eius bono ut eius bonum est; quia hi sunt actus odii & inimicitiæ Charitati repugnantes, & ideo ex genere

TRACT.

re suo mortales, ne

nisi ob defectum su

vel ob levitatem m

Similiter non lice

citer malum proxi

lum, nec gaudere

nostra advenienti

quamvis non ex

præcise propter n

alterius proximi

pugnant debito

nemur præferre

altioris ordinis

ferioris, iuxt

Innocentio X

Cum anter

nct. 30 *art.*

aritas,

m quam

ineos

n co

ate

al

l in Supremo Prin-

a est Reipublicæ.

es, & Respubli-

ores, a cuius au-

suum, & iniu-

ræ ipsis com-

icendi & co-

satisfaciat

actus su-

Respu-

serva-

pre-

re-

...enetur dilig...

clesiæ. Item a...

eo quia per malum p...

ter malum eius culpæ.

optare mortem iuste obventu...

vel malefactori noxio Republi...

gaudere, non ut ipsius malum est,

tenus per talem mortem maiora mala

pediuntur, & ob bonum multorum, præfe-

renda est bono unius privati.

Licet optare in bello iusto victoriam de hostibus, vel Turcarum excidium propter maius bonum nostræ communitatis, vel Ecclesiæ; quia bonum Ecclesiæ, nostræque communitatis præponere debemus bono alterius Communitatis.

Item possumus licite optare malefactori pœnam quam meretur per Iudicem infligendam, vel ut ipse & alii coerceantur ab iniuria tibi vel aliis inferenda, cum hoc sit Charitati consonum; vel ut consulatur bono Reipublicæ & communitatis, cum sit actus pietatis erga Rempublicam & Communitatem; vel ut ius læsum resarciatur, cum sit actus iustitiæ. Non licet sibi optare maius malum, ad vitandum minus, cum hoc sit contra debitum ordinem Charitatis; ideoque mortaliter peccant qui sibi mortem deliberate desiderant, ex gravi impatientia, ad evitandas leves aliquas molestias.

Similiter lethaliter delinquit ex dictis qui contra aliquem gravem profert maledi-

vandam, ad opitulandum iniuste oppressis.

Hinc licet aliis etiam tamquam sociis auxilium præbere Principi habenti iustam caussam Belli, & huic licet uti subsidio aliorum, tametsi diversæ sint Religionis; sicuti Iudas Machabæus fœdus iniit cum Romanis 1. Machab. 8. Quia per se loquendo non est illicitum in re iusta præbere alteri auxilium; non licet tamen etiam in bello iusto curare auxilium infidelium, vel hæreticorum, si adsit periculum scandali, sacrilegiorum, incrementi hæresis, detrimenti veræ Religionis: Nam salus æterna proximi & præcipue multorum præferenda est cuicumque bono temporali, & Principes tenentur quantum possunt honorem Christi super omnia zela-
..., suamque Ecclesiam quam proprio sanguine acquisivit illæsam servare; immo & ...re iuxta monitum S. Cœlestini I. ad ...dosium Imperatorem in actibus Concilii ...i. Unde sanior videtur sententia con...stinens, quod esto illicitum non ap...culative, est tamen illicitum pra... re auxiliarios Infideles, aut hæreti... præcipue contra Principes Catho...ura imminentia damna, quæ ut ...licæ Religioni obveniunt, & ...entur in huiusmodi confœde... exemplum Iudæ Macha...it cum infidelibus contra ...ex Asa reprehensus fuit ...vocaverit in auxilium ...ntra Regem Israel. ...n possit Bellum u... cum circa idem ...a; nihilominus ...eccet bellum ...bilem.

tu...

ledica...

est & va...

tur tantum p...

stici suis equibus ...

precantur.

Bello

De Acedia vero & invi...

ctum fuit dum agebatur de vit... ...llum

Quare sequitur de Discordia. ...um

Quartum vitium quod Charitati op... tur est Discordia, quæ definitur *cordium a-visio aut dissensio voluntatis a voluntate alterius, in iis, quæ quis velle debet ex charitate Dei, & proximi*. Opposita est concordiæ, quæ consistit in voluntatum consensione; & est peccatum ex genere suo mortale ut Proverb. 6. *Deus detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias*. Potest esse veniale ex defectu plenæ advertentiæ vel levitatis materiæ. Et D. Thomas addit non esse peccatum discordiæ, cum unus iudicat hoc esse bonum & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi, & alius contra-

rium

tranea, utpote quæ admodum perniciosa sint famæ Religionum, & scandalum valde grave eadem scientibus afferant, multumque adversentur spirituali profectui, quem sacra Regularium ordinum instituta in proximos promovere tenentur: Idcirco multum confert ad hoc ut tanto malo provideatur, illud immediate deferri ad Superiorem, tamquam ad patrem, ut docent gravissimi DD. cum S. Thoma, & colligitur ex Constitutionibus Ordinis præcipue Prædicatorum cap. 18. *textu* 6. & ex regula S. Benedicti cap. 32. Ratio autem huius sententiæ est, quia inter Claustrales raro contingunt illæ circumstantiæ, quæ ad ordinem fraternæ correctionis servandum obstringant, nempe quod prius adhibeatur privata correctio fraterna antequam culpa Religiosi ad Superiorem tamquam ad patrem pro paterna correctione deferatur. Et hoc consonat doctrinæ Caietani in opusculo 1. respons. 5. ad Dubium ultimum. Præterea in tantum servandus est correctionis ordo, in quantum id Charitate præscribitur; Charitas vero id intendit, quod magis expedit spirituali saluti delinquentis: Si ergo utilior, brevior, & efficacior speretur correctio facta per Superiorem ut Patrem, si id curetur, profecto non adversabitur Charitati, cum ad finem Charitatis conspiret. Sic Suarezius, *disp.* 8. *sect.* 6. *n.* 2. cum aliis. Immo censent aliqui, contenduntque, posse etiam deferri crimen Religiosi, omissa privata correctione, ad Superiorem ut Iudicem: sed hoc intendunt circa peccata quæ non tantum cedunt in detrimentum solius peccantis, ut mollities, sed redundant etiam in damnum Reipublicæ, ut esset Hæresis, proditio Civitatis, adulterium, crimen nefandum cum persona extranea; cum hæc reputanda sint inter excepta ab ordine correctionis fraternæ; & denuncianda essent Prælato non solum ut patri, verum etiam ut iudici, dummodo tamen sint in via & periculo divulgationis.

CAPUT VIII.

De peccatis oppositis Charitati erga Proximum.

§. I.

De peccatis, quæ præcipue dilectioni Proximi adversantur.

QUamvis peccata omnia lethalia generaliter loquendo virtuti Charitatis opponantur, atque ipsius habitum destruant, nihilominus tamen quædam sunt, quæ speciali modo charitati & directe eius actibus adversantur, cuiusmodi sunt Odium, Acedia, Invidia, Discordia, Contentio, Schisma, Rixa, Seditio, Bellum, Scandalum, quæ omnia lethalia sunt ex genere suo, cum directe charitati opponantur & excludant a Regno Dei.

Odium, quod est aversio obiecti, prout est contra Deum, & Proximum, est primum peccatum Charitati oppositum, & cum iam de odio Dei actum sit, nunc sermo erit de odio proximi. Odium autem Proximi est *formalis malevolentia, qua expresse proximo malum exoptamus*. Odium autem duplex est, nempe odium abominationis, & odium inimicitiæ. Odium, ut iam vidimus antea, abominationis illud est, quo rem vel personam aversamur, ut malam præcise, vel ut malam nobis, vel aliis. Odium vero inimicitiæ illud est, quo alicui personæ ex eius displicentia volumus malum, quatenus eius malum est, & hoc præcipue dicitur odium personæ; cum alter, nempe odium abominationis dicatur, & accipiatur ordinarie loquendo pro aversione, seu odio qualitatis personæ. Odium inimicitiæ ex genere suo est mortale, quia directe opponitur præcepto Charitatis negativo non habendi odium proximo, ut 1. Ioann. 3. *Omnis qui odit fratrem suum homicida est*. Potest tamen esse veniale ex levitate materiæ, ut si ex levi displicentia leve malum ei optemus. Si vero odium proximi sit abominationis, & concipiatur sine iusta caussa & inordinate, est culpa gravis vel levis, secundum gravitatem vel levitatem materiæ. Si vero concipiatur cum iusta causa, ut si quis aversetur peccatorem, quia peccator est, non quia homo est, tunc vacat culpa & simul laudabile est, quia non opponitur charitati, sed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, & semper ordine Charitatis servato: Etenim tunc est odium solius peccati in proximo, ac proinde coniunctum cum Charitate, qua eidem volumus salutem, & eius media, ac alia bona quibus indiget. Idem dic, si malum ei exoptemus ob amorem maioris boni, puta spiritualis illius salutis, vel ob temporale bonum Reipublicæ, quia charitatis ordo sic exigit.

Definitio odii & divisio.

Facile colligitur ex his, quod nunquam liceat optare, & imprecari malum proximo ut malum eius est, vel gaudere de eius malo ut tali, vel dolere de eius bono ut eius bonum est; quia hi sunt actus odii & inimicitiæ Charitati repugnantes, & ideo ex genere

re suo mortales, nec fieri possunt veniales nisi ob defectum sufficientis advertentiæ, vel ob levitatem mali optati &c.

Similiter non licet optare etiam inefficaciter malum proximi tametsi non ut illi malum, nec gaudere de malo ipsi sine culpa nostra advenienti, vel de eius bono tristari, quamvis non ex displicentia personæ, sed præcise propter minus bonum nostrum, vel alterius proximi; quia huiusmodi actus repugnant debito ordini charitatis, ex qua tenemur præferre bonum proximi maius, & altioris ordinis nostro minori, & ordinis inferioris, iuxta propositiones damnatas ab Innocentio XI. n. 13. 14. 15.

Cum autem, ut docet D. Thomas in 3. *distinct.* 30 *art.* 1. *ad* 4. ex ordine quem habet Charitas, plus debeat quisque diligere se ipsum quam alios, & plus propinquos quam extraneos, & plus amicos quam inimicos, bonum commune quam privatum; hinc salva Charitate potest aliquis optare malum temporale alicui, & gaudere si contingat, non in quantum est malum illius, sed ut est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis, & Ecclesiæ. Item de malo eius temporali, ex eo quia per malum pœnæ impeditur frequenter malum eius culpæ. Quare licitum est optare mortem iuste obventuram hæresiarchæ vel malefactori noxio Reipublicæ, ac de ea gaudere, non ut ipsius malum est, sed quatenus per talem mortem maiora mala impediuntur, & ob bonum multorum, præferenda est bono unius privati.

Licet optare in bello iusto victoriam de hostibus, vel Turcarum excidium propter maius bonum nostræ communitatis, vel Ecclesiæ; quia bonum Ecclesiæ, nostræque communitatis præponere debemus bono alterius Communitatis.

Item possumus licite optare malefactori pœnam quam meretur per Iudicem infligendam, vel ut ipse & alii coerceantur ab iniuria tibi vel aliis inferenda, cum hoc sit Charitati consonum; vel ut consulatur bono Reipublicæ & communitatis, cum sit actus pietatis erga Rempublicam & Communitatem; vel ut ius læsum resarciatur, cum sit actus iustitiæ. Non licet sibi optare maius malum, ad vitandum minus, cum hoc sit contra debitum ordinem Charitatis; ideoque mortaliter peccant qui sibi mortem deliberate desiderant, ex gravi impatientia, ad evitandas leves aliquas molestias.

Similiter lethaliter delinquit ex dictis qui contra aliquem gravem profert maledictionem ex animo, ut malum grave ei eveniat; ut v. g. *Utinam moriaris*, *Diabolus te rapiat* &c. Quinimmo, sibi vel aliis ex ira malum grave imprecari, quamvis sine animo ut eveniat, sæpe mortale est, sive ratione contumeliæ gravis, spectata personæ qualitate, sive ratione scandali. Unde graviter peccant Parentes liberis suis præsentibus oretenus grave malum ex ira imprecantes, ob scandalum erga Filios. Item qui durante passione grave malum deliberate alicui evenire voluerit, licet statim post se retractaverit, immo ipsi displicuisset si eveniat; quia deliberate iræ consensit in re gravi. Sicuti etiam se ipsum ex ira deliberate Dæmoni devovere, ob rei turpitudinem, ac perversitatem, ut ex D. Thoma 2. 2. *q.* 76. *art.* 3.

Qui confitetur igitur maledictionem interrogandus est, an ex animo malum sibi, vel alteri imprecatus sit, an cum scandalo, vel contumelia, & quale malum in specie optaverit, quia maledictiones specie differunt secundum diversitatem malorum, quæ optantur, cum voluntas mali speciem sumat etiam ex obiecto materiali.

Maledictio gravis effusa in non subditum præsentem repugnat non tantum charitati sed etiam iustitiæ, quia est gravis & iniusta læsio honoris proximi seu contumelia; idcirco obligat ad satisfactionem.

Maledicere Creaturis irrationabilibus ut sunt homini utiles, æquivalet maledicere homini. Eas vero maledicere ut sunt creaturæ Dei, est blasphemia: si vero solum maledicantur secundum se consideratæ, otiosum est & vanum, ac ideo illicitum, sed censetur tantum per se veniale; ut quando rustici suis equibus mortem vel aliud malum precantur.

De Acedia vero & invidia iam loco suo actum fuit dum agebatur de vitiis capitalibus. Quare sequitur de Discordia.

Quartum vitium quod Charitati opponitur est Discordia, quæ definitur *cordium divisio aut dissensio voluntatis a voluntate alterius, in iis, quæ quis velle debet ex charitate Dei, & proximi*. Opposita est concordiæ, quæ consistit in voluntatum consensione; & est peccatum ex genere suo mortale ut Proverb. 6. *Deus detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias*. Potest esse veniale ex defectu plenæ advertentiæ vel levitatis materiæ. Et D. Thomas addit non esse peccatum discordiæ, cum unus iudicat hoc esse bonum & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi, & alius contrarium Discordiæ definitio.

rium

rium sentit. Dummodo tamen hæc discordia non sit cum errore circa ea quæ sunt de Fide aut necessitate salutis, vel pertinacia indebite adhibeatur.

Definitio contentionis. Contentio est quintum vitium, quæ definitur *concertatio verborum inordinata ad impugnandam veritatem*. Ita D. Thom. cit. *q.* 38. art. 1. Est peccatum mortale ex genere suo, sicuti alia quæ charitati opponuntur, 1. si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, iustitiam, bonum proximi spectans. Si tamen impugnetur exercitii gratia ad illustrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius; secluso scandalo, & modo inordinato, non est peccatum. 2. Si contentio fiat cum periculo scandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis: secluso vero scandalo & conviciis, si materia sit levis, & inordinatio sit tantum in modo, idest cum nimia acrimonia, aut ex solo studio vincendi adversarium, est tantum veniale.

Definitio Schismatis. Sextum vitium contra Charitatem est schisma, quod definitur *voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiæ*, seu subtractio ab obedientia Ecclesiæ, vel summi Pontificis eius capitis in spiritualibus, vel etiam voluntaria separatio a solis membris, ut habet D. Thom. 2. 2. q. 36. art. 1.

Schisma aliud purum est, quod solum Charitati, paci ac obedientiæ adversatur, ut fit in iis qui credentes unam esse sanctam Ecclesiam sub uno visibili capite Pontifice Romano constitutam, & quidquid Ecclesia ipsa Romana credit; ex malitia tamen voluntatis & superba rebellione recusant subesse & obedire Papæ, vel cum aliis membris Ecclesiæ coniunctim vivere. Aliud vero est coniunctum cum hæresi; ut si quis a Papa se disiungat, quia non credat eius potestatem.

Licet vero pure Schismatici non sint hæretici, omnes tamen hæretici sunt etiam Schismatici, cum non solum se dividant a Papa, vel ab universa Ecclesia, vel a suo Episcopo unito Papæ & subdito, vel ab aliis membris Diœcesis; sed se dividant etiam per doctrinam quam sequuntur sensui Ecclesiæ contrariam.

Schisma est gravissimum scelus, ut habetur ex PP. quia lædit insigne bonum commune, idest unitatem ipsam Ecclesiæ quam scindit, ut S. August. in Epist. 152. Schisma nunquam potest ex levitate materiæ esse veniale.

Pœnæ contra Schismaticos sunt excommunicatio maior ipso facto, incurrenda, ut in Bulla Cœnæ; Privatio officii, ordinis, & Iurisdictionis; inhabilitas ad beneficia obtinenda; Suspensio ordinis scienter recepti a Schismaticis; Irritatio collationis beneficiorum; Suspicio vehemens de hæresi.

Quando Schisma sit in Ecclesia ratione plurium Summorum Pontificum, & de omnibus æqualiter dubitetur, fideles nullum tunc debent habere pro Pontifice, sed tantum credere se esse membra Ecclesiæ Catholicæ, cuius principale caput est Iesus Christus.

Septimum vitium contra Charitatem est Rixa, nempe pugna manus, & verborum inter privatos, idest quando aliqui ex ira invicem se percutiunt privata auctoritate; vel, ut ex D. Thoma, est *quædam contradictio in factis usque ad percussionem*. Aggressor peccatum committit lethale ex genere suo, quia hoc est contra Charitatem & iustitiam: qui autem se defendit potest esse sine peccato, si solo animo iniuriam repellendi, & cum debita moderatione se defendat; & cum peccato veniali vel mortali, secundum diversum eius animi motum, vel modum diversum se defendendi; ut & D. Tho. 2. 2. *q.* 41. *art.* 1. — Rixa alterum vitium contra Charitatem.

Octavum vitium contra Charitatem est seditio, bellum nempe quo pars una Reipublicæ aliam, vel Principem ipsum hostiliter aggreditur; vel, ut ex D. Thoma, *est tumultus unius partis Reipublicæ contra aliam*. Et semper est mortalis; quia semper graviter adversatur unitati, paci, ac bono communi, & lædit ipsam iustitiam, quia usurpatur auctoritas bellandi, vel Rempublicam liberandi, quæ apud solum Principem residet. — Seditio est contra Charitatem.

§. II.

De Bello.

Belli definitio. Cum Bellum paci charitatis opponatur, iure merito cum D. Thoma 2. 2. *q.* 40. in proposito eorum vitiorum quæ charitati adversantur, de ipso bello pariter solent Theologi pertractare iuxta regulam D. Thomæ, ex cuius doctrina definiri potest *dissidium quoddam inter Principes ad pugnam ordinatum multitudine armata*.

Bellum aliquando licitum est, si debitis circumstantiis fiat & conditionibus quæ a D. Thoma assignantur 2. 2. *q.* 40. *art.* 1. & communiter etiam a DD. omnibus; & sunt sequentes.

Primum auctoritas suprema Principis, cuius mandato Bellum est gerendum, & hæc suprema auctoritas & potestas residet vel

in

in Republica libera, vel in Supremo Principe, cui cura demandata est Reipublicæ. Nam cum Supremi Principes, & Respublica libera non habeant Superiores, a cuius auctoritate possint obtinere ius suum, & iniuriæ compensationem, iure naturæ ipsis competere debuit potestas ius sibi dicendi & cogendi partem adversam ut sibi satisfaciat mediante indictione Belli, quod est actus supremus iustitiæ vindicativæ. Alias Respublica perfecta non posset in pace conservari. Unde licet quilibet Princeps non Supremus, & Respublica imperfecta possit gerere bellum defensivum pro tuenda vita, honore, & bonis, cum iure naturæ competat cuilibet ac liceat vim repellere, & a quolibet iniusto aggressore se defendere, nemo tamen alius non Supremus Princeps & non libera Respublica ob allatas rationes potest gerere bellum offensivum, nisi tamen respectu Principis non Supremi, & imperfectæ Reipublicæ introductum esset & præscriptum tale ius contraria consuetudine; vel Princeps esset nimis negligens & necessitas urgeat; vel non esset ita facilis recursus ad Principem.

Secundo ad Bellum indicendum requiritur iusta caussa, idest ut illi qui impugnantur propter aliquam culpam, impugnationem mereantur; quia cum bellum sit sententia, absque iusta caussa nec proferri, nec exequi potest. Caussa vero iusta non est nisi gravissima iniuria Principi vel subditis illata in honore, vel usurpatione, vel iniusta detentione bonorum, vel iurium, quam tollere vel compensare pars contraria recuset, ut ex D. August. in *Cap. Dominus* 23. *q.* 2. Etenim charitas exigit ut sine gravissima & necessaria caussa non inferantur aliis gravissima damna, qualia inferuntur in Bello. Si autem maiora incommoda, præcipue respective ad Dei honorem, & catholicæ Religionis bonum prævideantur secutura, a Bello est abstinendum; quia debitus ordo rerum & charitas vult, ut honor Dei, bonum Ecclesiæ, ac salus æterna proximi, bono temporali status pollitici præferantur. Aliæ etiam caussæ ut iustæ ab aliquibus admittuntur pro bello iuste indicendo: ut violatio fœderis initi in rebus magni momenti, subditorum rebellio; vel si præbeatur auxilium ad iniuste præliandum contra Principem, vel si denegetur transitus innoxius, & necessarius per aliena dominia.

Tertio requiritur recta intentio bellantium, qua intendatur bonum promoveri malumque vitari. Quare Bellum fieri non debet ex odio, inordinata avaritia, cupiditate imperii amplificandi; sed ob publicam quietem & iustitiam servandam, ad opitulandum iniuste oppressis.

Hinc licet aliis etiam tamquam sociis auxilium præbere Principi habenti iustam caussam Belli, & huic licet uti subsidio aliorum, tametsi diversæ sint Religionis; sicuti Iudas Machabæus fœdus iniit cum Romanis 1. Machab. 8. Quia per se loquendo non est illicitum in re iusta præbere alteri auxilium; non licet tamen etiam in bello iusto curare auxilium infidelium, vel hæreticorum, si adsit periculum scandali, sacrilegiorum, incrementi hæresis, detrimenti veræ Religionis: Nam salus æterna proximi & præcipue multorum præferenda est cuicumque bono temporali, & Principes tenentur quantum possunt honorem Christi super omnia zelare, suamque Ecclesiam quam proprio sanguine acquisivit illæsam servare; immo & augere iuxta monitum S. Cœlestini I. ad Theodosium Imperatorem in actibus Concilii Ephesini. Unde sanior videtur sententia contraria sustinens, quod esto illicitum non appareat speculative, est tamen illicitum practice advocare auxiliarios Infideles, aut hæreticos in Bello præcipue contra Principes Catholicos, propter plura imminentia damna, quæ ut plurimum Catholicæ Religioni obveniunt, & quæ difficillime caventur in huiusmodi confœderationibus. Nec valet exemplum Iudæ Machabæi, quia hic fœdus iniit cum infidelibus contra alios infideles; & ideo Rex Asa reprehensus fuit a Propheta Domini, quod vocaverit in auxilium Benadab Regem Syriæ contra Regem Israel.

Quamvis autem dari non possit Bellum utrimque iustum ex natura rei, cum circa idem non possint esse iura contraria; nihilominus fieri potest, ut neutra pars peccet bellum gerendo ob ignorantiam invincibilem.

§. III.

De iis, quæ ante Bellum & in Bello observanda, ac facienda sunt, ut Bellum sit licitum.

Certum est quod antequam Princeps Bellum indicat, rem diligenter examinare debet cum viris peritis ac probis, ut moralem habeat certitudinem de caussæ iustitia. Quare Princeps cum opinione nedum probabili, imo ne quidem probabiliori de iure quod habeat super regnum vel Provinciam ab altero Principe possessam, vel de aliqua probabili, vel etiam probabiliori iniuria, non potest instituere Bellum, ut illum his expoliet, vel de tali solum opinabili iniuria satisfactionem requirat: Quia opinio probabilis, & etiam probabilior non est ratio & fundamentum sufficiens grave ad rem tam terribilem instituendam, ut est Bellum, ob gravissima incommoda, quæ tum statui tam Civili, quam Ecclesiastico, tum bono tam

tem-

temporali quam spirituali populorum ex bello obveniunt. Charitas enim & iustitia exigunt, ut malis huiusmodi populi non exponantur, nisi plane constet de iusta caussa sufficiente; nam si non licet hominem privatum in dubia caussa punire, multo minus licebit punire multos totamque Rempublicam. Quod si iustitia sit dubia, & alter sit in possessione certa, iniustum est bellare, quia in dubio melior est conditio possidentis. Postea tenetur parti adversae iustitiam caussae, suasque praetensiones patefacere, ut iniuriae illatae illa satisfacere possit, vel ablata restituere, sive alia damna compensare: nam bellum ob mala gravissima, quae ipsi iunguntur, sine necessitate licite geri non potest. Idcirco si aequa satisfactio offeratur, acceptanda est, alias bellum sine iusta caussa, & necessitate fieret.

In Bello iusto quid liceat?

In Bello iusto licent ea omnia sola, quae iuxta consuetudinem Christianorum necessaria sunt ad finem Belli obtinendum; scilicet ut iniuste ablata recuperentur, vel iniusta iniuria vindicetur, ac securitati Reipublicae provideatur. Etenim quando finis iustus est, iusta sunt etiam media omnia, & ea tantum quae sunt per se ad eumdem necessaria: alias proximus iniuste laederetur. Unde licitum est interficere hostes pugnantes & resistentes, non tamen innocentes qui non pugnant, ut sunt Clerici, senes, mulieres, pueri, rustici, opifices &c. quamvis partes sint Reipublicae hostilis; cum semper illicitum sit directe occidere innocentes; nec Respublica puniri potest in suis membris nisi prout eius dominio subiiciuntur, quod absolute dici nequit de civium vita. Possunt tamen interfici indirecte & per accidens; quando scilicet nec urbs expugnari, nec milites, seu nocentes vinci nequeunt sine morte etiam innocentum; quia publicum bonum, quod speratur ex victoria est multo maius quam aliquorum vita, qua praeter intentionem privantur. Alias bellum geri non posset contra nocentes, & sic nihil bellantibus prodesset iusta caussa quam habent pro bello gerendo. Licitum est spoliare suis bonis Cives, qui partes sunt Reipublicae hostilis, quamvis non pugnent, si hoc necessarium sit ad finem Belli; quia cum partes Reipublicae sint, Respublica iuste in illis punitur, eam debilitando expoliatione bonorum, quae ipsius dominio subduntur. Non est illicitum uti insidiis & stratagematibus ad securius faciliusque vincendum, ut constat ex libro Iosue cap. 8. Quia non sunt mendacia, sed veritatis occultatio.

Civitas capta dari nequit sine gravi necessitate in praedam, propter scelera multa & mala, quae in tali depraedatione solent milites committere, & quando ita res exigit ut detur, tenentur Duces praecavere omni meliori diligentia ne scelera committantur. Quae vero nequeunt ulla prudentia praecaveri, ut corrumpere veneno alioque modo puteos, aquas, glandes, non licent; quia sunt contra iura belli & gentium. Item christiani capti a Christianis non possunt fieri servi; quia in honorem Christianae Religionis & libertatis per Christum consecutae haec consuetudo recepta est inter Gentes Christianas, idcirco esset contra ius gentis Christianae.

Victores licite non possunt sibi retinere urbes captas, nec alia bona immobilia hostium, nisi quatenus non excedunt debitam compensationem, & satisfactionem, vel si sunt necessaria ad securitatem firmandam imposterum contra victos; quia compensatio debet esse proportionata debito, & poena culpae; alias esset iniusta.

Si aequa satisfactio offeratur, ac sufficiens securitas, & compensatio impensarum belli praestetur, tenetur Princeps inchoatum bellum finire; quia cessaret causa belli continuandi, & proinde illicitum foret.

Quae licite fieri nequeant?

Iure naturali nihil licite fieri potest contra iustitiam, ius gentium, fortitudinem, Charitatem, ac veram Religionem. Et fides data hostibus est servanda ex D. August. cap. *Noli*. Haec enim obligatio est de naturali iure & gentium, atque hoc necessarium est ad pacem, & ad commune bonum regnorum; quia si foedera publica inter Principes, ac Regna non ligarent, nec necessario servanda essent, nulla pax, nec societas inter genus humanum consistere posset. Hoc tamen intellige nisi hostes ipsi fidem frangant; nam pacta fieri censentur sub hac conditione, idest dummodo non recedat alter a promissis, fidemque datam non violet.

Principes, eorumque Duces solvere debent iusta stipendia militibus, & impedire omnia crimina, quae moraliter impediri queant, & cavere ne proprii subiti graventur iniquis vexationibus; alioquin compensare tenentur damna, quae ex defectu dictae solutionis, aut debitae eorum diligentiae sequerentur: quia iniuste ea paterentur eorum caussa.

Bona capta in Bello iusto si immobilia sint spectant ad Principem, sive ad Rempublicam. Mobilia vero, dummodo ex contraria consuetudine Regionis dividenda non sint inter milites, aut una pars cedat Principi, spectant ad capientes. Ea vero quae iniuste sunt capta restituenda sunt propriis dominis; ex Leg. 20. §. *de Captivis*, cum sint horum iuris non hostium.

Represalia quae occasione Belli fieri solent, sub certis conditionibus licita sunt: Nam bona subiecta iurisdictioni Reipublicae, quae cum in culpa sit, non curat reparationem iniuriae a suis

aliis membris Civibus alterius Reipublicæ illatæ, publica auctoritate usurpari possunt in compensationem. Conditiones vero ad hoc ut licita sint represalia sequentes apponuntur, scilicet ut constet de iniuria illata; ut Princeps aut Magistratus Civium nocentium, etiam rogati debitam denegent satisfactionem; ut fiant auctoritate Principis Civium læsorum; ne plus damni inferatur, quam requirat iusta satisfactio; nec fiant in personis Ecclesiasticis eorumque bonis: Capite unic. *de Iniur. in 6.*

Circa vero milites, ut tuta conscientia possint in Bellis inservire etiam offensivis docent Theologi, quod si subditi sint Regis bellum inferentis, vel si alienigenæ, illius tamen stipendiis addicti, tenentur obedire ac militare, quoties de iniustitia Belli certo non constet. Quia Bellum illatum a Supremo Principe, iustum præsumi debet, quoties illis contrarium non constet; & quia cum Milites sint executores sententiæ Regis, non tenentur examinare iustitiam sententiæ illatæ. Hoc evidenter expressum habetur a D. August. cap. *Quando culpatur*, a Graziano 23. *pag.* 166. *n.* 29. Quod si milites non sint subditi, nec stipendiarii, non possunt militare nisi prius de iustitia Belli perquirant. Ita apud DD. communius & probabilius; quia tales milites non tam executores sunt, quam inferentes sententiam Belli; quocirca debent certificari moraliter de iustitia sententiæ inferendæ, & ideo militare non valent nisi prius iustitiam Belli examinent, & eo vel maxime quod ex bello gravissima damna sequuntur, quæ nullus miles inferre potest nisi ei moraliter constet licite & iuste hæc posse exequi.

Si vero milites superioris sint ordinis, eorum scilicet qui admittuntur ad consilia Belli & se habent ut caussæ principales, positive conscii esse debent de iustitia Belli; alias cum hi dubii sint de iustitia Belli, & libere ac sponte periculo damni inferendi se exponant, peccant pugnando.

§. IV.
De scandalo.

Scandalum Græcum nomen, quod Latine significat offendiculum, est lapis in medio viæ, ad quem viator incaute offendens procidit: ad mores translatum, significat quidquid nobis in via æternæ salutis ambulantibus est occasio spiritualis ruinæ; & in tali sensu a Theologis omnibus cum S. Thoma 2. 2. q. 43. a. 1. definitur, *dictum aut factum minus rectum præbens alteri occasionem ruinæ*. Dicitur *dictum aut factum*; quia soli actus exteriores qui ab aliis cerni possunt, offensio illis esse possunt. Nomine autem dicti, vel facti intelligitur etiam externa omissio, ut non audire sacrum die festo; non reprehendere præcipue subditos blasphemantes &c. quæ aliis scandalo esse possunt, & offensionis. Dicitur *minus rectum*; quia non solum actio per se mala, sed etiam solam habens mali speciem, æque inducit ad malum ipsum, seu peccatum; ut si aliquis domum suspectæ mulieris frequentaret, dummodo aliis non innotesceret ipsum hoc facere caussa necessarii negotii; quia tunc hoc speciem haberet boni. Dicitur ultimo, *præbens alteri occasionem ruinæ*; quia ad rationem scandali non est necesse quod ruina sequatur, sed satis est quod talis detur occasio; unde spectata proximi fragilitate probabiliter peccatum sequi possit; idcirco 1. Thessal. 5. præcepit Apostolus ut ab omni specie mali abstineamus: *ab omni specie mali abstinete vos*. Culpa in aliorum conspectu commissa tunc tantum malitiam habet scandali, quando adsit probabile periculum ne ii coram quibus committitur, exinde ad peccatum incitentur. Quocirca blasphemia prolata coram solis doctis, religiosisque personis non habet rationem scandali. Hinc qui publice peccat tenetur hanc scandali circumstantiam aperire in confessione, ratione periculi, cui se pravo suo exemplo exponit, multos ad peccatum impellendi.

Definitio Scandali

Scandalum aliud est activum seu datum, aliud passivum seu acceptum. Scandalum activum aliud est directum, quando quis dictis, vel factis proximum suum in ruinam impellere intendit, puta in fornicationem; aliud indirectum, quando quis non intendens proximi ruinam, aliqua in proprium commodum, aut oblectationem animi dicit occulte, vel facit, quæ tamen visa ab aliquo per accidens ipsi est occasio peccati. Sed hæc non est culpa distincte aperienda in Confessione. Si vero scandalum indirecte præbeatur faciendo, vel dicendo palam coram aliis malum vel mali speciem habens, licet non intendatur tali dicto, vel facto inducere alios ad peccatum, idest non intendatur peccatum alterius, est tamen ex genere suo mortale contra Charitatem distincte exprimendum in confessione; quia hoc speciali modo violatur Charitas in eo quod obligat, ne proximum in peccatum, nec in eius periculum inducatur. Nam si præcipit ut tale malum in proximo impediatur per correctionem fraternam, clarissime patet quod eo magis obligat ne in malum vel in eius periculum per scandalum conniciatur. Patet igitur quod ad incurrendum peccatum scandali activi non sit necesse ut intendatur inducere alios ad malum, nec quod actio sit per se mala, sed satis est ut appareat talis, seu ex circumstantia aliqua apparere possit mala iis, qui audiunt, vel vident tale dictum,

Divisio scandali

ctum, vel factum; ac proinde dicitur in definitione *minus rectum* idest speciem mali præseferens, ex quo fit ut sit ad malum inductiva; ut si turpia coram adolescentulis vel puellis virginibus quis loquatur vel domi mulierem suspectam retineat, licet cum ea non peccaret, nec ei periculum esset cum illa peccandi.

Scandalum passivum seu acceptum, alterum dicitur pusillorum, quod oritur ex proximi ignorantia vel infirmitate, alterum Pharisæorum, quod oritur ex malitia ipsum accipientis, ut factum fuit in Pharisæis, qui ex insigni eorum malitia ex dictis vel factis Christi occasionem peccandi accipiebant. Idcirco scandalum huiuscemodi censendum foret, si ex licito mulieris ornatu quis occasionem lapsus acciperet. Scandalum passivum non est speciale peccatum, sed eiusdem speciei ac vitium, in quod quis ex scandalo labitur; & est mortale vel veniale iuxta gravitatem aut levitatem peccati, in quod ex alterius scandalo inducitur.

Scandalum activum duplicem habet malitiam.

Scandalum activum sive directum, sive indirectum per se duplicem habet malitiam in confessione explicandam, idest contra Charitatem; & contra virtutem cui repugnat malum opus ad quod inducit: Quælibet enim virtus directe obligat ad ipsius actus eliciendos, & indirecte ad non promovendum in aliis sui violationem, idest ne quomodocumque alii ad actus sibi oppositos impellantur. Insuper qui inducit ad peccatum, cooperatur, ac consentit peccato, ad quod provocat; unde reus fit illius peccati. Etenim ut docet D. Paulus in sua epistola ad Romanos, facientes malum eique consentientes, æque rei fiunt eiusdem pœnæ æternæ damnationis. Igitur petens, suadens, consulens quod sine culpa præstari ac fieri nequit, peccat tum contra charitatem, tum contra virtutem, cui opponitur malum, quod petit, suadet, ac consulit; idest contra castitatem si alterum ad fornicandum, contra iustitiam si ad furandum quempiam induxit, quia fuit eis caussa ruinæ, ac imparatos ad talia mala, saltem induxit ad ea hic, & nunc perpetranda, dum parati non erant actuali, sed solum habituali voluntate peccandi.

Iisdem culpis quoque maculantur ii, qui vel alterum laudant de patrato crimine, vel vituperant, quia illud non commiserit; quia illæ laudes, vel vituperia sunt fomenta, ac stimula, suasionesque ordinatæ; & de se aptæ ad inducendū in peccatum, atque ad complacendum de commisso, unde ab illo suam desumunt malitiam.

Recensentur peccantes peccato scandali.

Lethaliter peccant contra Charitatem & castitatem qui pingunt concubinam amasio, salvo tamen secundum aliquos citatos hic a Salmanticensibus, si inducantur ad tale opus a gravi metu mortis, mutilationis, aut alterius huiusce generis damni & incommodi. Item iisdem criminibus obnoxii fiunt, qui imagines effingunt statuasque nudas, vel publice eas exponunt, utpote quæ sint res ad turpia excitantes; qui scribunt, imprimunt, tradunt, recitant, vendunt cantillenas obscœnas; qui componunt, aguntque comœdias inhonestas, vel quæ ob verba, facta, vel gestus habent in se periculum culpæ, qui sua præsentia eas approbant, illis consentiunt, & cooperantur, mercedem actoribus solvendo. Fœminæ nudo pectore incedentes, non obstante Patriæ consuetudine; utpote contraria Christianæ modestiæ, & sanctitati, cum talis denudatio sit scandalum nimis efficax ad impuras complacentias fœdaque desideria excitanda. Itidem puella quæ sine iusta caussa se conspiciendam exponit ei, a quo putat se turpiter amari, ac concupisci, tametsi hoc faciat ex mera vanitate sine animo eius amorem excitandi. Sic peccatum est scandali induere fœminas vestes viriles, & homines muliebres, ratione periculi libidinis & sibi, & aliis: secluso tamen tali periculo spiritualis ruinæ, aliqui excusant a mortali si hoc fiat ex curiositate vel levitate; sicuti etiam a gravi eximunt ducentes choreas inter personas quoque diversi sexus, si modeste & sine ullo periculo ducantur, nempe eo modo quo quotidie contingit in aulis Principum, & nobilium domibus, ubi cum omni honestate fiunt.

Locantes, vendentes vestes, domos meretricibus, & usurariis docent DD. ut probabilius excusari a lethali culpa, quia domus venditio, aut locatio nimis ab aliorum peccato remota est, & domus principaliter, & universaliter ad alios licitos usus ordinata est. Præterquamquod cum Respublica ad maiora damna vitanda huiuscemodi personas permittat, videtur quod nemo impediatur ut domum eis locet sine culpa, dummodo tamen talis domus eis aptior non esset ad crimina meretricii perpetranda, vel extra fines pro talium mulierum habitatione, per Principem statutos; ex quo fit, peccare qui cubiculum concedit, quod scit, vel saltem graviter suspicatur ad pravum finem peti, quia tunc non petitur res indifferens, sed abusus rei indifferentis. Similiter non eximuntur a gravi peccato scandali locantes, vel quoquomodo concedentes domum aut cubiculum aleatoribus, ut ibi ludus vetitos exerceant, quia hi ludi gravissima pariunt incommoda ac crimina fraudis, blasphemiæ, periurii, iræ, contentionis & familiarum ruinæ, cum gravi ludentium spirituali detrimento. Etenim lex Charitatis in Deum, & proximum cum obliget ad cavendum, & impediendum etiam in aliis peccatum, quod est offensa Dei & maximum proximi

ximi malum, multo magis vetat ne occasio, & periculum peccandi proximo præbeatur; unde qui secus agit cooperatur eius peccatis, ac proinde contrahit eorum malitiam, quæ libere ponendo id quocum coniuncta est, & cognoscitur, vel cognosci potest, & debet saltem interpretative, est volita.

Quare peccant famuli qui suam dominis servitutem præbent in his, quæ sunt contra castitatem, quando talis servitus ex se determinata est ad venerea, cuiusmodi esset quærere Domino concubinam, vel illam ducere ad domum, vel ad locum ad hoc designatum, deferre turpia internuntia, litteras, amatorias, quæ turpia continent, scalam apponere humeris, herum sustinere, ut per fenestram ad fornicandum ingrediatur, vel vi domum alicuius virginis, vel cuiuscumque alterius fœminæ ad talem finem ipsi aperire, etiam non obstante gravi timore cuiuscumque gravis damni, & incommodi, ut docet Innocentius XI. qui damnavit propositionem in qua contrarium docebatur, quæ ordine est 5. Nam omnia hæc utpote intrinsece mala, illicita sunt etiam cum periculo mutilationis, & mortis. Quod enim est intrinsece malum, *ne quidem in periculo mortis*, ait S. Thom. *honestari valet*. Excusantur vero a culpa si tantum inserviant dominis in rebus circa venerea indifferentibus, ut esset parare mensam concubinæ, lectum sternere, crines ipsi accommodare, ministrare mensæ, comitari herum ad concubinæ domum, quando etiam sine famulo comite adiret &c. quia hæc sunt officia licita famulatus, ac bono pravoque usui indifferentia; dummodo tamen non sciat famulus, Dominum hoc famulatu abusurum; puta si Dominus uteretur comitatu famuli dum vadit ad domum Concubinæ ut liberius ac securius ad peccandum adiret; quia in tali casu hæc non sunt amplius indifferentia, sed turpia; idcirco a famulo vitanda; alias in peccatum Domini proxime influeret. Nam hæ actiones in talibus circumstantiis proxime ad peccatum adiuvant, & ordinantur: Tunc enim cooperatio ad aliquam actionem malam non est intrinsece mala sed indifferens, & ob gravem metum, honestam utilitatem, necessitatem licita est, quando caussa principalis illius actionis potest tum bene, tum male eam exequi, & ex sua malitia provenit quod male fiat. Quare possumus in necessitate petere mutuum ab usurario, iuramentum a Gentili, & iusta de caussa ab indigno ministro sacramenta postulare, tametsi sciamus ab usurario non mutuo sed usura concessam iri pecuniam, Gentilem per falsos Deos iuraturum, & ministrum sacramenta indigne ministraturum, quia omnes hæ actiones licite ab istis fieri possunt, idcirco nihil eorum culpæ in datis illis circumstantiis cooperaremus; cum usurarius sine usura mutuari possit, Gentilis per verum Deũ iurare, & sacramentorum minister debite ministrare. Ex opposito vero si non potest herus aperire portam, ascendere fenestras ad fornicandum sine famuli opera; non licet cooperari huiuscemodi actionibus peccaminosis, absque eo quod cooperetur peccato, & exinde in peccatum incurratur.

Et hoc quod dicitur de peccato scandali, quod contrahitur cooperando peccatis contra virtutem castitatis, intellige de omni quoque alio opere scandali quod dare possimus cooperando in quacumque alia specie vitiorum, & culpæ. Unde hæc sit regula, quod si actio principalis causæ cui cooperamur sit per se intrinsece mala, nullo modo cooperari possumus sine culpa, cum in tali casu nulla caussa excusare possit, quin saltem interpretative censeamur velle alterius ruinam.

Notandum tamen ad clariorem intelligentiam, nulli actioni malæ sive talis sit per se, sive ex præcepto licere cooperari, rem, vel opus præbendo, ex ea sola ratione, quod iam animo parati sint alii ad peccandum; quia non solum illicitum est, & peccatum, velle malum facere, & exequi, sed etiam eius executioni cooperari; cum lex vetet non solum voluntatem peccandi v. g. furandi, sed etiam actuale furtum, & furto seu peccato cooperari, seu ad alterius peccatum concurrere; immo iubet etiam quod illud impediatur, si potest impediri.

Notandum ulterius cum P. Antoine, quod caussa excusans a non impediendo peccato ad illud concurrendo, re vel opere nostro, tanto debet esse gravior, atque urgentior, quanto gravius est peccatum quod non impeditur, & quanto cooperatio nostra minus remote illud attingit, & quanto probabilius est, sine nostra cooperatione alterum actionem pravam non executurum. Pariter communis est DD. sententia, caussam majorem requiri, quando alter non sit paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. Item si ille cui præstamus cooperationem nostram, ea contra iustitiam velit abuti; quia tunc tantum malum in nobis vitandum requiritur, quod ex charitate non teneamur illud subire ad impediendum tale damnum tertii. Etenim strictior est obligatio impediendi peccata alterius, quæ nocent etiam aliis, quam peccatum, quod nocet tantum peccanti; cum in his solus peccans damnum spirituale subeat, quod subire vult, dum ei liberum est tali damno se subtrahere, peccatum vitando; cum ex opposito in aliis innocens ob ipsius peccatum damnum invitus patiatur. Et eo magis tenemur malum impedire nec eidem cooperari, etiam ex aliqua iusta caussa timoris gravis damni, honesta utilitate vel necessitate

ceffitate, five actio principalis causæ sit per se, & intrinsece mala, sive ad bonum, ac ad malum indifferens, quando putaremus abusurum nostra cooperatione contra bonum Reipublicæ, vel Ecclesiæ, quia tunc nostra cooperatio inficiaretur culpæ reatu. Igitur iusta exigente caussa, si actio principalis caussæ seu agentis sit per se indifferens, nec probabiliter putemus principalem agentem nostra cooperatione abusurum in damnum Reipublicæ, Ecclesiæ, vel tertiæ personæ, excusamur a culpa non impediendo illius malum, seu eiusdem peccato cooperando; unde licite mutuum petere possumus ab usurario parato ad exigendas usuras, sacramenta a ministro parato sacrilege administrare, exigere iuramentum ab eo, qui paratus est, aut timetur falsum iurare, quia tunc petitur id quod a caussa principali licite, & honeste exequi potest. Et si falsum iuret imputandum est eius malitiæ. Alias si hoc non liceret, ansam ex hoc homines arriperent debita negandi.

Non licet tamen inducere ad iurandum verum, quod iuraturus verum esse ignorat, nisi prius inducens illi veritatem aperiat, ac persuadeat taliter, ut efformet iudicium practicum licite posse iurare. Alias cum hic testaretur contra propriam conscientiam ac mentem, idest contra id quod scit, reipsa mentiretur, licet verum diceret.

Nec, ut ex iam dictis patet, satis est ad excusandum nos a culpa, cooperando sine iusta, & gravi caussa per appositionem rei nostræ vel actionis alterius peccato, etiam quando actio principalis agentis est indifferens, vel ipse ad peccandum iam paratus sit; quia semper militat eadem ratio charitatis, alteriusve virtutis, cuius oppositæ actioni cooperamur; nempe quod removere tenemur, ut prior præcipit, offensam Dei, & spirituale malum proximi, quod exigit præceptum quoque fraternæ correctionis, & alterius violationem etiam in aliis vitare: quare non licet invitare ad cœnam paratum frangere ieiunium, die quo hoc obligat, quia hæc actio est obiective mala ex præcepto, a qua sine rationabili caussa separari nequit malitia. Etenim invitare, consulere, & ministrare in actionibus prohibitis per aliquam legem, sub qua illas exercens continetur, est obiective malum ex præcepto. Idcirco famuli heris, Caupones Tabernarii hospitibus licite ministrare nequeunt Carnem tempore ieiunii; nec Religiosis ministrare extra suos conventus cibos, qui a suis constitutionibus sub mortali sunt ipsis vetiti; nisi tamen rationabiliter præsupponere debeant famuli Dominos, Caupones hospites habere dispensationem, vel aliquam infirmitatem, vel ob fatigationem itineris excusari a lege abstinentiæ, & ieiunii. Et multo minus Tabernarii præbere possunt copiosum vinum iis, quos inebriandos prævideant, nisi ex tali denegatione grave malum illis immineret, ut mors, incendium, vulnera &c. Nequit tamen eos excusare caussa lucri, cum ebrietas, utpote malum non solum corporis, sed multo peius ipsius animæ, damnum sit multo maius, quam amissio lucri, quæ ipsis ex tali denegatione derivaret.

Actio venialis, vel ex obiecto indifferens, fieri potest mortalis ratione scandali, quando a tali persona & coram talibus fit, ut sit probabile periculum, ne inde alii ex ignorantia, vel infirmitate occasionem accipiant mortaliter peccandi.

Cum actio de se licita speciem exhibeat mali, tollitur scandalum manifestando iustitiam caussamque ita agendi. Sic comedens carnes die vetito ob occultam rationem, scandalum impediet hanc declarando. Opera per se licita quando cæteroquin non præseferant *speciem* quandam mali, unde oriri possit scandalum pusillorum, sed pharisaicum ortum a sola malitia, hæc quoque; lex exigit Charitatis ut quando ulla utilitas, aut necessitas ad illa non moveat, omittamus. Quare si quis ab alio obtinere possit pecuniam qua indiget, peccat eam petendo ab usurario, qui sine iusto titulo lucri cessantis, aut damni emergentis usuram ex tali mutuo exquiret. Mulier quæ cognovit expectari ab aliquo, ut in eius egressu a domo impure eam prospiciat, peccat si sine ullo necessario motivo se exponat eius aspectui, vel exeundo e domo, vel se ei præsentando fenestræ. Et sic dicito in omni alio eiusdem generis casu. Verum cum lex Charitatis duo contineat præcepta, negativum unum obligans ad semper, idest ad numquam afferendum nocumentum proximo, cui præcepto opponitur scandalum activum seu datum, idcirco hoc semper vitare tenemur; alterum affirmativum, quo iubemur malum avertere a proximo, quod non obligat ad semper, sed solummodo in certis datis circumstantiis; hinc scandalum pharisaicum despiciendum erit, quando impediat opera non mala, quæ a propria vel alterius necessitate vel utilitate exigantur. Immo si occurat idem motivum necessitatis propriæ vel alienæ etiam in scandalo pusillorum, data eis ratione qua illud solvi valeat, si permanet evadit pharisaicum, & proinde tunc quoque actio non mala omitti non debet, idest licite fieri potest.

Notandum hic tamen, quod requiratur motivum maioris necessitatis, atque utilitatis propriæ vel alienæ ad permittendum scandalum pusillorum, quam pharisaicum. Dixi *permittendum*, cum numquam intendi possit.

Difficultas hic occurrit, num aliquando, si fieri possit sine gravi nostro incommodo, teneamur ad

ad vitandum scandalum pusillorum dimittere bona temporalia quæ iuste iam possidemus; quando non aliter tale scandalum averti possit? Verum in hoc proposito sentiunt communiter DD. cum Angelico Magistro 2.2.q.43. art.8. dimittenda esse talia bona, quia bonum spirituale proximi præferendum est bono temporali, sicuti etiam damnum temporale proprium damno spirituali proximi absolute loquendo, præscindendo scilicet ab omni exceptione quibus hoc principium afficitur. Quare, ut notat Caietanus in dato articulo, cum Prælati aliique beneficiarii Superiores Regulares non sint Domini sed tantum administratores Ecclesiasticorum redituum ac proventuum, hinc caute procedere debent in eorum exactionibus quando debitores sunt pauperes, & patienter differre quanto fieri potest, & necessarium eorumdem Ecclesiasticorum commodum permittat, ne nimia vexatione illos premant ac exagitent, cum facillime scandalum pusillorum ex quodam rigore in his exactionibus oriatur; unde quando eos compellere cogantur, iustitiam vexationis faciendæ manifestam reddant, & obligationem quam habent tamquam custodes cavendi, ne deperdantur, vel grave onus quod sæpe annexum est iisdem proventibus, celebrationis missarum pro defunctis.

Licet perraro contingere possit, quod ad scandalum pusillorum vitandum cogamur bona temporalia in notabili quantitate dimittere, quia possunt aliquando certiores fieri de iusta nostra eorumdem bonorum possessione, nihilominus dari potest casus, sicuti observat quidam recentior, ut bona temporalia etiam in notabili quantitate ad pusillorum scandalum vitandum dimittenda sint. Supponamus igitur quod alicui personæ sufficientissime provisæ & præcipue ecclesiastico de bonis patrimonialibus sine ullo onere familiæ sustentandæ, ab amico aliquo omnium suorum bonorum hæreditas relinquatur, dum defunctus habet consanguineos, licet laterales etiam in tertio gradu valde inopes, qui privatione talis hæreditatis expositi remanerent non levi periculo incidendi ob eorum inopiam in multa crimina, maxime si sint adolescentulæ nubiles, eo quod non habeant aliunde spem subsidii, nisi stipem & victum emendicando, vel alio modo infelici vitam ducendo: tunc certe teneretur ea persona, & eo vel maxime si sit Ecclesiastica, hæres a tali testatore constituta, vel hæreditatem in favorem consanguineorum dimittere, vel eorum curam suscipere, ut averteret eorum scandalum, & præcaveret pericula quibus expositi sunt testatoris consanguinei, nec non ad removendum scandalum prudentum, qui certe non parum commoverentur contra dictum hæredem hæreditatem retinentem, & curam de eius eorum negligentem. Immo si hæreditas illa superflua esset statui, & decentiæ sui status, supposito quod hæres esset Ecclesiasticus, etiam titulo superfluitatis illam dimittere teneretur.

Dixi *sine magno nostro vel alieno incommodo*; quia ex communi Doctorum cum notabili proprii status, & decentiæ detrimento non tenemur removere scandalum pusillorum, & eo vel maxime quod facile præcaveri potest huiuscemodi scandalum mediante opportuna admonitione de iustitia, qua talia bona possidemus. Nimis enim durum esset, quod per aliquorum imbecillitatem & ignorantiam scandalum sine fundamento accipientium teneremur cum tanto nostro incommodo, idest cum gravi iactura propriæ conditionis illud removere. Quocirca neque mulier ad periculum effugiendi vagi & indeterminati scandali se abstinere debet ab honesto ornatu, & ordinario suæ conditionis: bene quidem ab extraordinario & inconvenienti.

Non tenetur se abstinere ab ordinario & convenienti; quia scandalum perceptum ex tali ornatu esset pharisaicum. Si tamen speraret demissiori cultu utendo se posse compescere impudici amatoris effervescentiam, sentiunt etiam non rigidi saltem aliquoties ad illud teneri. Et eo magis hi quoque communiter doceat eam teneri sub mortali ad abstinendum ab ornatu elegantiori, & suæ conditioni, ac statui non consentaneo, si prudenter prævideat, quod in aliqua determinata persona esse possit occasio, ut turpis affectus erga ipsam concipiatur. Etenim nullum patitur incommodum huiuscemodi ornatum deponendo, idcirco tenetur sub mortali removere tale periculum ruinæ spiritualis proximi. Immo hoc etiam secluso, utendo mulieres ornatu elegantiori, ac pretiosiori, quam ferat eorum conditio, se exponunt periculo scandalum præbendi, maxime si tenuis sint fortunæ, ob suspicionem quam aliqui concipere possunt circa modum, quo tali ornatu provideantur, ne forsan cum iacturo propriæ honestatis commercio. Et utinam frequenter non contingerent de mulieribus ita se exornantibus huiuscemodi suspiciones.

Ad præcavendum scandalum numquam ea facere licet, quæ lege naturali sunt vetita, cum numquam facere liceat quod est intrinsece malum. Nec licet omittere ad talem finem opus lege naturali præceptum, quia talis omissio est intrinsece mala. Lex enim naturalis non præcipit nisi quod spectatis omnibus circumstantiis est necessarium ad morum honestatem; idcirco numquam omittere possumus necessaria necessitate medii; quia ut docet D. Thom. q. 43. art. 7. secundum ordinem Charitatis plus debet

bet homo suam salutem spiritualem diligere, quam alterius. Aliqui tamen cum D. Thoma 2.2. q. 43. a. 7. volunt, opera iuris naturalis affirmativi aliquando ad vitandum praecipue scandalum pusillorum omittenda, vel occultanda, vel saltem differenda esse, donec saltem illuminentur, reddendo eis rationem, unde cognoscant talia opera esse bona. Et hoc multo magis dicunt fieri posse, quoad opera lege positiva humana praescripta; cum ius positivum cedere debeat iuri naturali, quod scandalum seu ruinam spiritualem proximi vitare & impedire praecipit. Et multo magis haec doctrina valere debet quoad opera Consiliorum, & supererogationis ut omittantur ad removendũ scandalum pusillorum, donec ratio eis reddatur. Unde respectu praecepti legis humanae positivae mulier quae praevidet in sui aspectu aliquem in particulari scandalizandum ex infirmitate, potest, immo debet etiam die festo semel, & iterum relinquere sacrum, quia cum omnia praecepta habeant pro fine Charitatem, non obligant in his circumstantiis, in quibus dictat Charitas eorum observantiam omittendam, ut grave peccatum proximi vitetur. Respectu item operum Concilii pergens ad domum viduae pauperis mendicare erubescentis, ut eidem subveniat, si ipsi associetur quidam quem scit amore impudico eam amare, qui secum ad eam ingredi velit, & ab illo se liberare nequeat, tenetur tunc eleemosynam ad aliud tempus differre. Et sic in aliis similibus casibus resolvendum.

Nota, scandalum non excusari a bona intentione, nec a conscientia non remordente, quando praecipue actio speciem aliquam seu similitudinem habeat peccati: Unde cohabitare non licet cum certis personis, quae respectu praecipue Ecclesiasticorum, eorumdem statum dedecent, importunas frequentare visitationes, communicare vicissim munuscula, & alia huiusce generis gerere, quę videntibus ac scientibus ingerere possunt suspicionem amoris non honesti, alteriusve culpae, etiamsi fiant bona intentione, & sine conscientiae remorsu; quia sunt semper occasiones scandali. Quare cavenda sunt non tantum peccata, verum etiam actiones omnes speciem, & suspicionem peccati praeseferentes, cum honestari nequeant & expurgari a bona conscientia & intentione, qua fieri possunt.

Non licet tamen ad scandalum passivum vitandum relinquere opus bonum in detrimentum fidei & boni spiritualis communis; quia haec pertinent ad ius naturale & divinum negativum, quo iubemur ne umquam in re aliqua fidem laedamus, seu praeiudicium afferamus Communitati.

Omnino illicitum est aliquem peccare volentem removere a maiori malo, minus persuadendo, cum semper sit malum inducere ad peccatum quodcumque sit, etsi leve, quia numquam licet facere malum, nec illud consulere, ne quidem ut eveniant bona, ut constat ex Apostol. Rom. 3. quia licet quis a maiori malo divertere aliquem studeat, consentit tamen, & cooperatur in illud minus malum quod consulit, illudque approbat, & est caussa moralis illius, quod intrinsece est malum. Licet quidem peccata inaequalia patrare volentem deterrere a graviore, silendo de minus gravi, quia ita suadet dumtaxat omittere gravius. Ita P. Antoine.

Qui vero per vim & dolum, vel perversa falsaque edocendo, alios ad peccandum induxit, tenetur pro viribus curare ut tollat pravam quam praebuit peccandi occasionem, ac ut imposterum se abstineat. Sic docent communiter DD. Quia dicto modo inducendo, intulit alteri damnum graviter iniuriosum, ac proinde quantum fieri potest tenetur talem iniuriam graviter spirituale bonum proximi laedentem tollere; alias peccaret contra charitatem, immo & contra iustitiam, quia proximo modo violento ius quod habebat ne sibi vis, dolus, aut falsa doctrina inferatur, laesit. Suam doctrinam igitur etiam cum iuramento retractando, vim, dolumque auferendo, eidemque sinceram poenitentiam suadendo, illum integrae libertati restituere debet. Immo si ex errore illi suaso, vel ex fraude qua eum decepit, damnum aliquod temporale ei obvenerit, puta exclusio ab aliquo lucroso officio, aut a quavis alia temporali utilitate, teneretur ei huiuscemodi damnum compensatione reparare; cum fuerit suis falsis insinuationibus & fraudibus caussa, unde tale damnum passus est. Quod si absque ulla falsa suasione, dolo, fraude, sed solum malo suo exemplo insinuationibus non falsis, deprecatione, muneribus alterũ quis ad peccandum induxisset, minime teneretur damna temporalia, quae ex tali peccato scienter, & voluntarie patrato resultassent, compensare; quia cum volenti, & consentienti nulla fiat iniuria, nullum ius ei violavit, nullam iniuriam eidem intulit. Verum hoc non currit in casu, quo puella inducta ab aliquo suasionibus, voluntarie suae violationi consenserit; quia licet nullam suis suasionibus iniuriam eidem intulerit, ac proinde non teneatur ei damnum ex stupro secutum compensare, tenetur tamen illud compensare puellae custodibus, quibus revera iniuriam intulit. Sed de hoc fusius suo loco dicetur agendo de restitutione.

FINIS TOMI PRIMI.